

BERTRAM D. WOLFE

**DEVRİM YAPAN
ÜÇ ADAM**

DEVİRİM
YAPAN
ÜÇ
ADAM

Yazar : **BERTRAM D. WOLFE**
Çeviren : **Ünal OSKAY**

THREE WHO MADE A REVOLUTION

Copyright, 1948, 1964 by
Bertram D. WOLFE
Fourth Revised Edition

Bertram D. Wolfe 1896'da Brooklyn (New York)'de doğmuş, öğrenimini ilk bölümünü orada yapmış; daha sonra New York şehir kolejini, Mexico Üniversitesi ve Columbia Üniversitesi'ni bitirmiştir. Rusya ile ilgilenmesi 1917'deki birinci devrim günlerine kadar uzanır. O yıl, birinci devrimden sonra, savaşın ardından Rusya'da ikinci bir devrim olacağını yazmış ve bu doğru çıkmıştır. Wolfe, Rusya'ya üç kez gitmiştir. Toplam olarak üç yıl kadar bir süre Rusya'da yaşamıştır. Bu süre içinde Stalin, Troçki, Bukharin, Molotov, Mamalsky, Kerensky, Tsereteli, Chernov, ve bu kitapta hayatlarından söz edilen niceceki ile tanışma olmağı bulmuştur.

Wolfe, Cenevre, Oxford ve Amerikanın en seçkin üniversitelerinde Rusya tarihi, Rus kültürü, Rusya siyasi hayatı konularında dersler vermiştir. Sosyal görevlerinden birisi de California Üniversitesinde Rus Tarihi profesörlüğü olmuştur. Burada kendisine, tarih yazmağı alanındaki değerli katkıları nedeniyle, onurlandırıcı doktora derecesi verilmiştir. Ayrıca üç kez Gugenheim «fellowship» armağanı kazanmış, ve bunlarla Stanford Üniversitesinin imiş Hoover Kütüphanesinde, ve Columbia Üniversitesinin Rusya Enstitüsünde çalışmalarında bulunmuş; incelemeler yapmıştır.

Bertram D. Wolfe, 1927'lerden beri çeşitli kitaplar yazmıştır. Kitapları gibi makale ve incelemeleri de Latin Amerika ve Rusyanın siyasi, sosyal ve kültürel tarihi üzerinedir. Foreign Affairs, The Slavic Review, The Russian Review gibi bilimsel dergilerde birçok incelemeleri ve makaleleri yayımlanmıştır.

Kitapları yayım tarihine göre şunlardır:

- Portrait of Mexico, 1937
- Diego Rivera: His Life and Times
- Three Who Made A Revolution, 1948
- Six Keys to the Soviet System, 1956
- Khrushchev and Stalin's Ghost, 1957
- Rosa Luxemburg and the Russian Revolution, 1961
- The Fabulous Life of Diego Rivera, 1963
- Mexico: Ambiguous Heritage, 1964

BÖLÜM		SAYFA
GİRİŞ		1- 11
I	KALİTE	12- 44
II	VLADİMİR İLYİÇ İLYANOV	45- 61
III	ALEXANDER İLYİÇİN HAYATI VE ÖLCMÜ	62- 76
IV	TAŞ BİR DUVARA KARŞI	77- 91
V	MARXİSMİN ÜNİVERSİTESİNDE	92-113
VI	ORTAK KAYNAK	114-136
VII	YASAL MARXİSM	137-146
VIII	HAPIS VE SÜRGÜN	148-169
IX	LENİNİN ÖRGÜTLENME PLANI	170-196
X	LEV DAVİDOVİÇ BRONSTEİN	197-209
XI	LYOVA HALEÇİ OLUYOR	210-233
XII	HALKÇILIKTAN MARXİSME	234-250
XIII	LENİN HAZIRLANIYOR	251-270
XIV	BİRLEŞME KONGRESİ	271-294
XV	BÜYÜYEN ŞAŞKİNLİK	295-314
XVI	POLİS SOSYALİZMİ	315-340
XVII	SÜRGÜNDE 1905	341-368
XVIII	1905 DENİLEN YIL VE BAŞKENTLER	369-394
XVIX	FROCKİNİN UZUN TORU	395-400
XX	VLADİMİR İLYİÇİN YARGILANMASI	401-425
XXI	LENİN VE STOLYPİN	426-440

		SAYFA
XXII	SİLÂHLAR VE İNSANLAR	441-473
XXIII	SOSO DJUGASHVİLİ'NİN GENÇLİĞİ	474-495
XXIV	GÜRCÜ BOLŞEVİZMİNİN DOĞUM SANCILARI	496-518
XXV	TARİH NASIL YAPILIR	519-531
XXVI	DJUGASHVİLİ'NİN ÖĞRENCİLİĞE BAŞLAYIŞI	532-551
XXVII	STALİN VE LENİN	532-563
XXVIII	SÜRGÜNLERİN GECESİ	564-588
XXIX	FİLOZOF OLARAK LENİN	589-614
XXX	PARÇALANMA GEÇİCİ OLMaktan ÇIKIYOR	615-635
XXXI	ROMAN MALİNOVSKY OLAYI	636-664
XXXII	SAVAŞ BULUTLARI	665-689
XXXIII	MİLLİ MESELE	690-704
XXXIV	ENTERNASYONALİN HAZIRLIKLARI	705-724
XXXV	BİR DÜNYA SONA ERİYOR	725-740
XXXVI	SAVAŞA KARŞI YEDİ SAV KONU DİZİNİ	741-762 763-

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Bu kitap, Sovyet Devrimini yaratan kadronun tarihi bir silreç içindeki yetişmesini anlatmaktadır. Kitap, geleneksel toprak zenginliğine dayalı, Moğol Devletinden kalıtılmadığı bürokratik yapısı ve merkezîyetçi devlet kuruluşuyla 19. Yüzyılın ikinci yarısına giren Rusya'nın endüstrileşme çabalarının yarattığı ilk çatışmalarla başlamaktadır: Çarlık Rusyasından endüstrileşmiş bir monarşiye geçişi kolaylaştırmaya çalışanlarla, Çarlık Rusyasının tarihin akışına rağmen muhafaza edilmesini savunanlar arasındaki çatışmalar. Bu çatışmalardan zaferle çıkardılar «yenilikçiler» olsaydı, Lenin'in Stolypin devri için verdiği hüküm gerçekleşecek ve belki de tarih başka gelişmeler gösterecekti.

Ama böyle olmamıştır. Kitabın yazarı Wolfe, bir toplum-bilimci değildir. Bir «tarih yazarıdır.» Olayların ne zaman ve ne şekilde olduğunu «tarihçi» ölçütleri içinde anlatmaktadır. Olayların niçin belli bir tarzda olduklarını anlamak için okuyucunun, çoğu yerde, «tarihçi» ölçütlerinin de dışında; daha geniş düşünmesi gerekmektedir. Ne var ki, kitap bu gibi zor soruların «tarih yazarlığı» çerçevesi içinde ele alınamayacağını da bilen birinin kitabı olduğunu hemen göstermektedir. Olayların akışındaki dönemeçleri gösteren belgeler, ve kaynaklar okuyucuya, kitapta bulamayacağı açıklamaları da işaret etmektedir. «Tarih yazarlığı» ölçütleri içinde yapılabilecek en doğru iş de bu olsa gerektir.

Okuyucunun bu kitaptan sağlayabileceği en büyük yarar, Sovyet Devrimine kişilikleri ile etkiye bulunan büyük düşünürlerin, büyük eylemcilerin nasıl yola çıktıklarını, olaylar karşısında kitlelerin hangi sebeplerden gerilediklerini, kimle-

rin nasıl direndiklerini ve nasıl güçlüklerden yılmadan daha yoğun şekilde çalıştıklarını görebilmesi olacaktır.

Kitap, «allamece» yazılmış kuru ve tatsız bir kitap değildir. Görünmez mürekkeple yazılmış mektupları okumaktan gözleri bozulan Krupskaya'dan; «vaktim olunca yemeğimi saatlerce süren bir hazırlıktan sonra yerim, vaktim yoksa, öylesine, ne bulursam yerim.» diyen Zasluch'e; hepsinden büyük olduğu hâlde, kırkıyı yeni terlemeye başlayan Lenin'in ve Troçki'nin kendisini saymazcasına *Iskra* yazı kurulu içinde karşı çıkmalarına kızıp gücenen bir Plekhanov'a kadar kişiler, kendi yaşayan ve gerçek kişilikleri içinde, ve «idealleştirilmeden» verilmektedir. Ama bu basit anlatım, kırgınlıklarını ve küskünlüklerini bile devrimci eylemi uğruna görmezlikten gelmesini bilen bir Lenin'i; Sibiryaya sürgününden, oğlundan uzak düşen Lenin'in annesini sevindirmek için, çok sık ve çok iyimserce mektuplar yazan bir Krupskaya'yı; devrimcileri polis ajanlarına ve ispiyoncularına karşı korumaktan «tazi» gibi melekeler kazanmış bir Burtsev'i; dini inançlarla yola çıkan Çarcı Papaz Gapon'un «Kanlı Pazar» da kararların üstüne saçılan gelincikler gibi ölümleri gördükten sonraki «çılgın ihtilâlcî» bir «delifışek» olmasının nedenini anlamamaz; daha bir kolaylaştırmaktadır.

Yazar Wolfe, Lenin'i irade sahibi, çok çalışkan, neş'eli ve dostluklara, düşmanlıklara kendi «devrimci eylemi» içinden değer vermesini bilen biri olarak; Troçki'yi her zaman ve her yerde ancak en önde yer bulursa harekete katılan, hareketli, zeki, çok çalışkan, ama tedbirsiz, hissi ve «tarihte kendisine yer yapmaya çalışan... iyi giyinmeye, iyi konuşmaya gayret gösteren.» biri olarak; Stalin'i ise, Skolastik düşüncenin «siyah-beyaz» ikilisine uygun yalın ve sert düşünen, inandığına çok bağlı, arka planda kalmayı bilen, ama çok uzun vâdeli hesaplar yapan, çok tedbirli biri olarak anlatmaktadır. Eylem adamı olarak da, kısa vâdeli hareketlerde değil, uzun vâdelli hareketlerde Stalin çok daha kuvvetli görünmektedir. Troçki, yazara göre «daha Batılı»dır; Stalin ise «tam bir Asyalı.»

Çevirimizle, Sovyet Devriminin çeşitli yanlarını aydınlatan Türkçedeki kaynaklara önemli bir katkıda bulunduğunu sanıyoruz. 1960 Devriminden bu yana konu ile ilgili pek çok

kitaplar Türkçeleştirilmiş ve yayımlanmıştır. Devrimcilerin kendi düşün. eserleri, mektupları, polemikleri, hatıraları çıkmıştır. Bunların okunması birinci derecede yararlı olmakla beraber, konunun daha açık ve rahat anlaşılması için — fazla derin bir çalışma yapmayacak olanlar için — bazı temel eserler sağlanabilir. Bunlar arasında, Türkçe olarak, Wright Mills'in *Marxistler'i*; Isaac Deutscher'in *Stalin ve Troçki* eserleri; Edmund Wilson'un *Lenin Petrograd'da (To the Finland Station)* isimli eseri, İngilizce olarak, Robert V. Daniels'in *A Documentary History of Communism* — ki, belgelerin çoğunun hemen kolaylıkla bulunabilmesine yarayacak bir eserdir — isimli iki ciltlik eseri; Franco Venturi'nin İtalyanca *Il Populismo Russo* (İngilizce, *Roots of Revolution*) isimli eseri bulunmaktadır.

Lenin, Stolypin, Stalin gibi devrimcilerle «skılı» muhafazakârların *tarım sorunu ve köylü meselesi* karşısındaki tutumlarını hem daha iyi anlamak, hem de *köylü meselesinin* bir ülke içindeki devrim için taşıdığı öneminden başka, az gelişmişlerle açısından önemini de anlayabilmek için, Robert C. North ve Xenia J. Eduidin'in çok uzun bir giriş ile birlikte sundukları belgeler kitabı olan *M. N. Roy's Mission to China* isimli eserlerinin, Petrograd'da başlayan ve Moskova'da devam eden (Temmuz, 1920) Komünist Enternasyonalinin İkinci Kongresine ait «Lenin and Roy» başlıklı bölümü salık verilebilir.

Okuyucuya, bu kitabın «allamece» yazılmış bir kitap olmadığını; devrimcilerin «insan» olarak hayatlarını anlatmaya çalıştığını bir kere daha belirtmek isteriz. Bu arada, çevrimizde ne «yeni» ve ne de «eski» dili kullanmamaya; yaşayan, ve okuyucuların en geniş kesitinin en rahat şekilde anlayabileceği günlük Türkçeyi kullanmaya çalıştığımızı da belirtelim.

Çevirinin yapılmasında emeği geçenlere, yardımlarını esirgemeyenlere teşekkür borçluyum. Bunlar arasında en başta, arkadaşım Doç. Dr. Mete Tunçay ile, uzun süren çeviri çalışmalarında zahmetlere katlanmasını bilen karım Sibel Oskay ve çocuklarım Derya ile Defne gelmektedir.

Kitabın hazırlanması işini ise, daktilo işlerini yapan Sayın Sevil Kuttas'a, «konu dizini»ni hazırlayan Sayın Nevâl

Baylâs'a, kapak kompozisyonunu hazırlayan Sayın Kor Kocaklak'a, ve Sevinç Matbaasının Müdürü Sayın Remzi Yanan-gönül'e, Mürettip Hikmet Cortu ve Selâhattin Ertürk, Dizgi Operatörleri Metin Akkurt, Hasan Hüseyin Memiş ve Hüseyin Ürün'e borçluyum.

22 Mayıs, 1969

Ünsal OSKAY

Balıkesir Lisesinden yabancı dil öğretmeni

NECMETTİN ARJAN'a

ÖZDOĞRULAR *

«Karşıkönulmaz ve başedilmez akışı içinde bütün yaratıkları sürükleyen zaman, hepsini ve herşeyi karanlıklara gömer... Ama tarihin anlattıkları, zamanın selleri karşısında bir set gibi durur, karşıkönulmaz akışını göğüsler, ve zamanın içinde yapılmış ne varsa, gücünün yettiğince, onları birbirlerine bağlar, güvenliğe kavuşturur; unutulmanın hiçliğine sürüklenmelerine engel olur»

— Anna Comnena

«Tarihçinin görevi hem kendine karşıdır, hem de okuyucusuna. Bir ölçüde, ölüp gidenlerin arkalarında bıraktıkları ruhları tarihçinin ellerindedir. İncelediği ve yeniden canlandırdığı büyük ve güçlü ölümlülerin şan ve şereflerinden sorumlu olan tarihçidir. Yanılırsa, suçsuz olanlara leke sürerse, veya aşağılık ve utanç verici kişileri iyi gösterir, hayranlık uyandırmalarına sebep olursa, tarihçi sadece büyük bir yanlış yapmakla da kalmaz; toplumun zihnini çelmiş, zehirlemiş ve toplumu aldatmış olur.»

— Albert Mathiez

«Tarih tek başına bir iş yapmaz, büyük gücü ve zenginliği yoktur, kendi başından geçmiş tek bir savaşı bile olmamıştır. Tarih, aslında, insan demektir; gerçek, yaşayan, herşeyleri yapan, savaşları ve mücadeleleri olan insan demektir. Kendi amaçları ve erekleri uğruna insanları bir araç gibi kullanan «tarih» diye birşey yoktur; tarihin kendisi, amaçları uğruna yaşayan insanların yaptıklarından ibarettir.»

— Karl Marx

«Toplum hiçbir zaman, tasarlayıp birşey yapamaz :
Başkaldıramaz, bırakır işleri oyuncular yapsın
Tutkun bir fedâkarlığa adanmış oyuncular,
And içerim oyuncular en güçlüler.»

— İş Tanrısı, Robert Frost'un

«Akım Maske»nden

* İngilizcesi «credo»; eski dilimizde «amentü» anlamında (Ç. N)

GİRİŞ

Kendi zamanının genişçe bir olayı hakkında tarih yazmak için çalışan hiç olmamıştır. Mühürlü arşivler açık durmakta; aynı dal-daki bilim adamları ve araştırmacılar aynı olayın çeşitli görünüm-leri hakkında kitaplar ve monografiler yayınlamakta; olaya katı-lanlardan hayatta kalanlar yaşlanmakta ve ancak olayda yer alan-ların bileceği sorunları yepyeni açılardan ele alan hatıralarını yaz-maktalar. Bir yandan, yazılan tarihin genel çizgilerini değiştirebi-lecek birçok olaylar ortaya çıkarken, bir yandan da bunlardan yep-yeni sonuçlar çıkmaya devam etmekte; bitti, duruldu, biçim ve çiz-gileri ortaya çıktı gibi görünen herşeye zamanın bir çok prizmacık-ları yeni-yeni biçimler vermektedir.

İşin içinden bakılırsa, insan hangi kitabı yazıp bitirse, tam bittiği anda bitmediğini anlayıveriyor. Son bölümlerde söyledik-leriniz, önceki bölümlerde değişiklik yapmazını önerir gibidir. De-rinlemesine yazılmış geniş bir çalışmanın birinci cildindeyken he-le; ikinci cilt için yapılan sonraki araştırma ortaya yeni bir bilgi-ler çıkarır ve sizin, henüz yayınladığınız ilk cilde dönüp değişik-likler yapmanız gerekir. Kitap dizilip basılırken, tashih okuyan yazar bir yandan da yazmış olduklarını değiştirir. Kitabın ilk pro-vasını ele aldığı anda ise, sayfalardan çizip çıkardığı tashihler gibi yüreğindeki ilk güveni ve tahmini de uçar, gider; daha dün hiç kuşku duymadığı konularda bile kafası sorularla dolmaya başlar.

Ardından kitabın okunması, incelenmesi, meslekdaşların göz-lemeleri ve düzeltmeleri başlar. Dikkatli ve kıtı-kırk yarıcı okuyucular -ki her ciddi kitabın bir veya birkaç okuyucusu böyledir- kü-çük ama affedilmeyecek kadar çok yanlışlar bulurlar. Yazar, bir yandan ilk baskısından kitap üzerinde bu yanlışları incelerken, bir yandan da kitabı piyasada satılmaktadır. Kitabın birinci baskıla-rı ise hemen tükendiği için, yanlışlarını düzeltip, daha doğru bir baskı yapmaya gücü yetmemektedir.

Bu sorunlar açısından bakılırsa benim gerçekten şansım iyi gitti. Kitabın onbeş yılı aşkın bir süredir üniversitelerde ders kitabı olarak okunması sayesinde üç defa ciltli lüks baskı, sekiz defa ucuz baskı, iki defa da kitap kulüplerine baskı yapma imkânı oldu. Parasını fazla düşünmeden yapılan bu baskılarda, düzeltmeler ve değişiklikler yapılırken, her bir değişiklikde ilk dizideki harflerin sayısına, baskıdaki şartların tuttuğu yere sadık kalmadığından, her baskıda sayfa sayısı sınırlı muhafaza edildi. Bu baskıda da meslektaşlarımla, eleştirmecilerimin (ve kırk-kırk yarıcı okuyucularımın) önerilerini dikkate almaya; kendi son çalışmalarımı eklediğim yeni bilgilerimi ve bulgularımı da vermeye çalıştım. Fakat kitabımın temel düşünceleri ve değerlendirmelerini değiştirmeye yol açacak olan bazı metodolojik sorunlar var ki: aynı ölçüde varınama imkân olmayan bu sorunları buradaki en son giriş bölümünde tartışmak durumundayım.

Okuyucuların çoğu, Devrim'in «yapılması»nda üç *protagonist* in; Lenin, Troçki ve Stalin'in hizmetlerinin eşit, veya birbirine yakın hizmetler sayılmayacağını söylemiş ve bu yüzden kitaba itiraz etmişlerdir.

Kastedilen sadece «devrimi yapmak» ise Lenin'e bir şey bile koşulamaz. Kastedilen 1917'de iktidarı, 7 Kasım 1917'de devleti elde etmeye yarayan darbenin strateji ve taktik hesaplarının hazırlanması ise, o zaman en büyük hizmeti yapan, Petrograd Sovyeti ve Askeri Devrimci Komite Başkanı Troçki sayılmaktadır. Bazı eleştirmecilere kalırsa Stalin'in öncelikli hiçbir rolü olmamıştır ve herşeyleri, sadece bir müzisyen gibi devralmıştır. Benim, kuşkusuz, doğru söylüyorum. Diğerleri ise, Lenin ve Troçki Devrim'i «yaptıktan» sonra, Stalin'in Devrim'i durdurduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu cins tartışmalarda ışın içinden çıkabilmek için, Devrimin son gecesini pragmatik bir düşünceyle, «İhtilalin baş iktidarı elde geçmektedir; iktidara geldikten sonra ne yapabileceğimizi o zaman karar veririz.» diyen Lenin'in tersine, bir yığın metafizik, ideoloji, yarı-teoloji sorunlarına dalmak gerekir.

Fakat kitabın başlığındaki sızama bunlardan çok ayrıdır. Kitap yazıldığında Joseph Stalin bir *Vozhd*, *Khazyab*, Önder sayılıyordu. Parti, Devlet ve Rusya Halkı üzerinde Patron ve Diktatör olan Stalin, İktidar olarak örgütlenmiş Devrim'e yanlı kabul etmez damgasını basmış; yeni biçimlenmeye başlayan toplumu şekillendiren adam olmuştu. Bu açıdan bakılırsa, her üçü de;

kendi kişiliklerine, tutkularına, doktrinlerine göre etkide bulunan bu üç kişinin de Devrim yaptığını kabul etmek gerekir. Kitabın başlığının ve «Biyografik Bir Tarih» şeklindeki alt başlığın nede-nini açıklayan nokta da, işte bu etkileri; kendi zamanları ve kendi ülkeleri üzerine yaptıkları etkilerdir.

Bu kitabı inceleyip bir yazı hazırlayan Crane Brinton «biyografik tarih» hakkında şöyle diyor:

Tarih türleri içinde iyi bir tür. Bu belki de, Eski Yunandan ve Tevrat'tan beri hep iyi ve ilginç adamları ele aldığı için böyledir. Yaptığı işe, arada-sırada belli ettiği tutumuna bakılırsa, Bay Wolfe önderlerin karakterlerinin tarihin akışına çok büyük etkileri olduğuna inanmaktadır.

Benim burada ilâve etmek istediğim, «sorunlar çağı» olan kendi zamanımızda bir yandan tahtlar devrilir, imparatorluklar parçalanır, yeni yeni uluslar hayata gelir, rejimlerin biçimi değişir, yeni düzenlere geçilirken; iktidara gelen yeni yeni adamlar kendi öz halkları üzerinde acımasız denemelere girişirlerken, biyografik tarihin de ayrı bir önem kazanmaya başlamasıdır.

1815'ten 1914'e kadarki yüzyıl içinde, kurumlar ve ekonomik ve siyasal yapılar nisbeten daha istikrarlı olduğundan, tarihçiler için, hangi başkanın, hangi başnazarın, hangi hükümdârın, veya siyasal liderin baştaki kilit noktalarda olduğuyla ilgilenmek gereksiz bir çaba olarak görülebilirdi. Ondokuzuncu yüzyılın son dönemlerindeki tarihçiliğin zayıf yanlarından birisi de, kişileri ve kişilerin çağlarını birbirleriyle birlikte ele almasını bilen büyük tarihçilerin tersine, o zamanların tarihçilerinin kurumlar ve kişilerin dışında kalan sosyal kuvvetler açısından tarih yazılabileceğine inanmış olmalarıdır.

Günümüzde; hızlı ve başdöndürücü değişiklikler çağında, yeni doğan uluslar *denovo* kurumlarını kurarken; insan denen yaratığı kendi ellerindeki kurallara göre yeniden yaratmağa azmetmiş yeni adamlar yeni hareketlerin başında iktidara gelirken, yönettiği harekete kendi damgasını basan kişilerin tutkuları, teorik düşünceleri, inançları ve kişilikleri-kısacası «biyografi» ve tarihte aldıkları yerler- çok geniş bir önem kazanmaktadır.

Tarihçi, geçmişten en hoş öğeleri seçiyor ve tatsız bulduklarına görmezlikten geliyor veya karşı koyuyorsa da, tarih olaylarını etkileyen kişilerin şimdiki kadar kuvvetli olabilecekleri düşünülmezdi. Gerçekten, kendi etkilerine rağmen ortadan silinmeyen ve varlıklarını sürdüren gelenekler, hatta giriştikleri eylemlerin hesapta olmayan sonuçları, ve kendilerine karşı koyan diğer kimselerin anlayış ve eylemleri bile onların kendi zamanlarına vurdukları damganın izlerini taşırlar.

Bağımsızlık ve ayrılma sırasında Gandhi'nin vurmuş olduğu ve yerini Hindistanın kurumlarına ve ürüne bambaşka bir damga vuran Nehru'ya bırakmış olması yüzünden bugünkü Hindistan ne kadar renkli bir Hindistandır. Çin devrimi de, her biri bu devrimin mirasçısı olduğumu söyleyen Sun Yat-sen, Chiang ve Mao'nun yönetimlerinde nasıl farklı görüntüler kazanmıştır.

Barış zamanındaki Çarlık idaresindeki istikrar ve etkinlik Goryemykin'e oranla Stolyptin devrinde ne kadar farklıysa, berşeyin kargaşalık içinde kaldığı günlerdeki Kerenski idaresine oranla Lenin'in önderliğindeki Rusya da okadar farklı olmuştur. Stalin'in gelmesi «yeni Rusya»nın tarihini ne kadar etkilemiş ve değiştirmiştir.

İşte buna benzer düşünceler yüzünden, bütün sosyal kuvvetleri, kurumları, gelenekleri birlikte incelemeyi, 1917 Devrimin başlıca tarihî aktörleri olan ve devrimden sonra ortaya çıkan rejime damgalarını basan kişiler ve fikirler üzerinde uzun mesafeye durmayı kararlaştırdım. Kezâ: bu kişilerin karşıtlarının (opponents) izlerinde kısıp durulması, ve baş aktörlerin ise, baştan sona, bütün hayatlarının incelenmesi de bir yoldur.

Devrimci hareketin liderleri, tek bir düşünceye sahip olan, bu düşüncenin yönünde hareket eden ve hayallerinin bu tek düşünceye adanmış ideologlardı. Halktan, veya bir sınıftan, veya kitlelerden söz ettikleri zaman bile, aslında, sevdikleri şeyler halk, sınıf, veya kitleler değil, kendi fikirleriydi. Bu nedenle elimdeki kitaba «biyografik tarih» başlığı yerim, entellektüel, veya çok daha dar anlamıyla, ideolojik açıdan bir tarih başlığı vermek pek yanlış olmayacaktır.

«İhtilal» diye yazıyor Mussolini, «sümgüsü olan bir fikirdir» Lenin de süngüsünü hakkinin teslim etmekte beraber, fikir'e ve süngü'ye Lenin'i Lenin yapan şeyler kattı. Özellikle organizasyonu, ide-

ologların dünyasında, Lenin'in fikir dediği şey de organizasyonun doğası ve rolüyle ilgiliydi.* Bütün bir halkın, veya bütün bir sosyal sınıfın organizasyonu değil; uzmanlaşacak olan adamlara dayanan, kendi türüne bağlı bir organizasyonu götüren bir fikir idi bu. Organizasyonun dayansağı bu adamlar ihtilal üzerine, ve daha sonra da iktidarın yönetimini üzerine uzmanlaşacaklardı. Halk kitlesi içindeki diğerlerine gelince, Lassalle'in Marx'a yazdığı ile aynı düşünceydi. «Ülkede akıl eren beş kişi varsa, çokluktan nefret etmenin yemeyeceği şey yoktur.»

Bu nedenle, Rus yeraltı örgütlerinin dünyasını, en ince ayrıntılarıyla doktrin farklılaşmalarını, partiler-arası ve parti-içi mücadelelerini, okuyucumun gözüyle anlaşılabilir bir hale getirmeye kadar ele almadıkça Rus devrim hareketinin tarihini yazmak da imkânsız olacaktır.

Bazıları bu kitabında Menşevikleri fazla doktriner, Lenin'i olduğundan daha az despot ve totalitaryan gösterdiğini söylemektedir. Yenilginin verdiği acı dersleri öğrendikten, ve karşıtı olan Bolşevizm'den ihanet gördükten sonraki Menşevizmi inceleyecek olsaydık bu belki de doğru bulunabilirdi. Ve kezâ Lenin'in doktrininde sonunda ne netice verdiğini, ve mutlak iktidarın araçları tarafından benimsendikten sonraki gelişmelerini tartışsaydık, bu da çok yerinde ve doğru sayılabilirdi. Bütün bu eleştirileri düşünerek bu en son baskıda bazı değişiklikler yaptım. Fakat kullandığım tarihsel metod yüzünden, karakter ve doktrin özelliklerinden doğan bu «sonul» yorumlarımın, olayların ve ikâyetimizin yanısıra gelişmelerine engel olamazdım.

Bu kitabı dikkatle okuyanlar son derece güç, ama tarihi bir önemi yeniden yaşatmak için gerekli olan bir tarihçe planı uyguladığımı teslim edeceklerdir. Tarih yazarlarının en güç işlerinden birini de, gerek kendilerini, gerekse okuyucularını, henüz olmamış, sonuçlanmamış gibi ele aldığı ve iş sonuç verdiklerini bilmez gibi davranmak zorunda olduğu olayların içine sokmaktır. Tarihçi, ancak bu yolla kâhin ölümünün yanlışlarından kendisini koruyarak, incelemekte olduğu karakterler ki; çoktan geçmişin bu formları ardında kalmışlardır- üzerinde çalışırken, onların gelecekle-

* 11 Eylül, 1860 tarihli bir mektuptan. Bu düşünceyi Lassalle'da tili bir düşünce olması karışık, Lenin'de temel bir düşünce olduğunun da belirtmek gerekir.

rini gözleyebilecektir. Bugün kapalı gibi görünen şeyleri açacak olan tarihçi, kendisini karakterleri yerine koyacak; incelediği karakterler, önlerindeki alternatif eylemler arasında bir seçme yapmadan önce herşey o'nlara nasıl görünmüştü, tarihçi de ele aldığı herşeye aynı gözle bakacaktır. O'nların ikilemelerini [dilemmas] anlayacak olan; yapabildiklerini takdir edecek olan; yanlış değerlendirme ve düşüncelerini, hatâlarını, sorumluluklarını, belli bir şeyi yapıp, bir başkasını yapmamak için aldıkları kararları, yaptıkları ve yapılmadan bıraktıkları şeylerden doğacak olan sonuçları kestirme konusundaki beceriksizliklerinin neticelerini kantara vuracak olan sadece tarihçilerdir. Tarihçi, ancak bu şekilde hikâyesine canlılık kazandırabilir, ve onun insan -veya bir başka deyişle, moral- yanını ortaya çıkarabilir.

Tarihçiler geçmişe doğru baktılar mı, her büyük olayın kaçınılmaz olduğunu düşünmek gibi yanıltıcı bir alışkanlığın etkisine kapılırlar, ve olayların sonuçlarını değerlendirirken de irade ve iktidar sahibi kişilerin yaptıkları her işi düşünerek, bilerek yaptıklarını zannederler. Ama ileri doğru baktığında, tarihçi önüne açılmış yollardaki birçok alternatifin varlığını görmemezlikten gelemez.

Geriye doğru da baksa, ileri doğru da baksa, utangaç tarihçilerin kabul etmekten hoşlanmamalarına rağmen, tarihçi her dönemde beklenilmedik sonuçlar, tarihsel tesadüfler ve tarihe giren biyolojik tesadüflerle karşılaştığını zanneder. Tarih-yapan önemli kişiliklerin ölümleri, olayların yönünü değiştirdiği, veya olayların havasında âni değişikliklere yol açtığı; baştan-başa yepyeni durumların çıkmasına sebep olduğu zaman; küçük olaylar dizisini bir büyük olay şekline dönüştürecek bir adım atılmasını sağladığı zaman olduğu gibi, her olayda çoklu ve çeşitli değişkenlerin karmaşık bir karşılıklı-eylemleşmesinin; bile bile yapılmış hareketlerden çıkan ama hiç bilmeyerek yaratılmış olan sonuçların; ve olayın bizzat kendisi görülür ve kestirilir hâldeyken bile önceden kestirilemeyen umulmadık sonuçların bulunduğunu düşünme alışkanlığındadır.

Savaşlar ve ihtilaller gibi dev olaylar okadar çok nedenlere bağlanmış, ve okadar şaşırtıcı sonuçlarla yüklenmiştir ki; önlerindeki onyıllar sırf bu olayları hazırlamak için geçirilmiş yıllar gibi görünürler. Tereddütler ve belirsizlikler çalkantı ve durgunluk yılları, sayısız hareketler ve karşıt hareketler, kendi kendine ortaya

çıkan olayların tam tersi olayların meydana gelebilmesi için gösterilen çabalar, ve bunların bambaşka sonuçlara varmış olması unutulur gider. Yıllar boyunca yapılan hesaplar, eyleme geçmek veya geçmemek konusunda yapılan tercihler, ya fark edilmez, ya da görmezlikten gelinir ve herşey olması gereken kaçınılmaz olaylar gibi görünür.

Olaylar geçtikten sonra aynı olaylara eğilen tarihçi, üşenmek bilmeden, bir yığın karmaşık ve birbirleriyle çelişkin olaylar içinden bazılarını seçer ve «ibret oyunu»nun sonucuna uygun düşünüyor diye seçtiği diğer eylemler, eğilimler, kuvvetler ve önerilerle birlikte hepsini belli bir sonuca bağlar. İçinde bulunduğu o ânda karşı-konulmaz bir taşkın gibi görünen olaylar uğruna, suların çekilmesine benzeyen diğerlerini görmezlikten gelir; girilmeyen dönemçeleri, kaçırılan şansları önemle ele alır, ve bunlar olsaydı daha başarılı olacak olan o adamlar daha büyük şanslara kavuşurlardı, diye düşünür.

Beklenilebileceği gibi, *Devrimi Yapan Üç Adam*'da benim metodum kendimi ve okuyucularımı bu üç kişinin günlerine götürmek ve onlarla birlikte, henüz önlerinde açık duran bir geleceğe doğru bakmak ve ilerlemek oldu. Bu yüzden de, aynı sorunlar bu kitapta da tekrar tekrar ortaya çıkmakta; her keresinde olaylar biraz daha geliştikçe, «yaşayan ölümler»in yaptıkları işleri ve düşünceleri durmadan gelişen ve değişen şartlarla karşılaştıkça, kendi algıları ve tercihlerine bağlı olarak vardıkları çözümler ortaya çıktıkça, metodla ilgili aynı sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Burada okuyucuya itiraf etmem gerek; sadece bir noktada kendi metodumdan bile-bile ayrıldım. İnsan büyük bir konu üzerine yazmaya başladı mı, eserini bitirip, yayımlayınca kadar yaşayıp yaşamıyacağını bile düşünür oluyor. Bu nedenle olsa gerek, ele aldığım üç kişi ile birlikte bir mesele üzerinde durup düşündükten sonra, kendi düşüncelerimi de bir kenarcığa yazayım dedim. Bunu sık-sık, veya bir bakıma pek az-yaptım; ayrıca okuyucu da kendisine göre konu üzerinde düşünsün diye bazı soru işaretleri açayım dedim. Örneğin 510. sayfa da okuyucular, Bogdanov, Lunacharsky ve diğer Bolşeviklerin, Lenin tarafından partiden atılmaları ile ilgili bir sorun bulacaklardır.

Az, ama emin bir çoğunluk sayesinde (diye yazdım), Bogdanov ve arkadaşlarının 'grubun dışına çıktıkları' bildirildi.

'Parti dışına değil,' diye önemle açıkladı Lenin. 'Parti olunca bir partide birbirlerine tam ters düşen en aşırı fikirler de dahil, her fikir yer bulabilir ...'

Ele aldığım üç protagonist kişi ile yanyana, «geleceğe doğru ileriye bakma» metodum, aslında, benim bundan ileri söz etmememi gerektirirdi. Fakat bazı olayları ortaya koyup, iki noktada ben- ce önemli açıklamada bulunmaktan kendimi alakoyamadım.

Fakat 1912'de, Lenin'in kendi hizibi kendi-kendisini Parti olarak ilân etti. Ve 1917 yılından sonra da bizzat Lenin tarafından Dev- let, Partinin bir aracı haline getirilecekti. Bu böyle olacak olduktan sonra «her çeşit fikir» den söz etmenin ne anlamı kalacaktı ?

Son olarak, kaynaklar, dip notları, ve şükran borçlu olduğum birçok meslekdaşım ile ilgili birkaç söz etmezsem bu giriş bölümü tamamlanmış olmayacaktır. Sistematik bir dipnot biçimi kullanmamak yüzünden çok eskiden beri beni eleştirirler. Haklıdır. El- bette, iktibasta bulunulan bir kaynağın aslı ve arkasının (başlangı- cı *Marxizm : Karmaşık bir Katılım* adındaki, Marxizmin ve Marxism- Leninizm'in entellektüel tarihinin çeşitli görünüşleriyle ilgili olan ve henüz dizgide bulunan kitaptır) herkesin bildiği, uyduğu ku- rallara göre belirtilmesi gerekir. Eğer suçumu ağırlaştırıcı değil de hafifletici bir açıklama sayılırsa, notların çoğunun sayfa altla- rında değil, parantez içlerinde ve metne gömülü olarak verildiğini belirtmek isterim. Örneğin; metinde «filan tarihteki *Proletarii'de* Lenin şöyle yazıyordu,» deniliyorsa, tecrübeli bir araştırmacı, Le- nin'in *Sochineniya'sında* aynı tarihlerde bu bölümdeki iktibas edi- len yerı hemen bulabilir. Ama, okuyucunun kuşku duyabileceği, veya yorumlamayı fazla yeni ve değişik bulabileceği meselelerde bir iktibas yaptığımda kaynağı tam olarak belirtmeye dikkat ettim. Bu baskı için kitabı yeniden gözden geçirirken tarih araştırmacıları- nın genel kurallarına uydum.

Kaderlerinin akışı yüzünden bizim «sularımıza» gelen ve ruh- ları, yaşadıkları günler konusunda, yerinden sökülmesi güç, ve büt- ün insanlığa ait belgelik [arşiv] olan kadın ve erkek birçok Rus'a gerçekten şükran borçluyum. *Üniversiteler-Arası Menşevik Tarihi Profes'i'nde* olduğu gibi, bu kişilerin bazı hatıraları, yazılı kitaplar şeklinde, yeni yeni elimize geçmektedir. Bu kitabın ilk baskısını ha- zırladım günlerde, o'nların zamanına, arzularına; kendileriyle mül- lükatta bulunmak isteğini kabul etmelerine, veya bir ikinci kere daha bana vakit ayırıp ayırmamalarına bağlıydım.

Yayınlanma öncesinde, metnin tamamını, veya bazı kısımları- nı okuyanlara, ve birçok ülkeden, bu kitap yayınlandıktan sonra ki- tabımı okuyup kendi yorum, öneri, ve teşvik edici iyi dileklerini gönderen çok sayıda okuyucuma teşekkür borçluyum.

Yayımdan önce metni iki kere tam olarak okuyan Solomon M. Schwarz'a; güç ve debdebeli Rus dili ve Rus edebiyatı konularında bana yol gösteren ve ışık tutan Vera Alexandrova'ya,

Hasta olmasına rağmen, bütün metni Fransızcasından okuyan ve birçok defa, çeşitli sorunlar üzerine uzun uzun mektuplar yaza- rak düşüncelerini bildiren Nikoloi Vladoslavovich Valentinov'a,

Metni, son hastalığı için yatarken okuyan ve görüşlerini şifâ- hen bildirebilen Wladimir Woytinsky'ye,

En güç bölümü olan açılış bölümünü okuyan ve tarihsel katılım ve aydınlar ile ilgili düşüncelerin ve genellemelerin yayınlanabile- ceğini söyleyerek bana cesaret veren Micheal Karpovich'e,

Roman Malinovsky bölümünü okuduğu için, yaşayan bir arşiv sayılan Boris Nikolaevsky'ye,

Kendi başından geçenlerle ilgili yerleri okuyan Rafael Abra- movich'e,

Kendi görüşlerini de almam gereken her meselede bana uzun uzadıya ve etraflıca cevaplar veren Angelica Balabanoff'a,

Değerli birçok önerilerde bulunan Leo Borochoowich'e,

«Filozof Lenin» bölümünün müsveddelerini okuyan Sidney Hook'a,

Roman Malinovsky bölümünde, yeniden gözden geçirerek, dü- zeltmeler yapmama fırsat sağlayan yeni delilleri gönderen David Shub'a,

Değerli birçok önerilerde bulunan, ve «okudukça, aramızda ya- şamamış olabileceğinize inanamıyorum,» diyerek bana baha biçil- mez bir cesaret kaandıran Iraklii Tseretelli'ye,

Birçok değerli önerilerinden yararlandığım ve pekçok yerleri düzelten Boris Dvinov, Boris Sapir, Raymond H. Fisher, Warren Walsh, Mave Szeftel, Max Nomad, Warter Goldweter Mark, Vish- niak, ve pek çoklarına,

Buradaki ve Rusya'daki pek çok Rusa, ki; sorularına cevap veren bu kişilerin isimlerini açıklamamak durumundayım,

New York Genel Kitaplığındaki Slav Bölümüne, Stanford'daki Hoover Kitaplığına, Columbia ve Harvard Kitaplıklarına, Kongre Kitaplığına, ve British Museum'a; uzman ve görevlilerinin dostça yardımları ve o'nlar olmasaydı kolay kolay elde edemeyeceğim materyalleri bana sağlamış oldukları için,

Kitapçı Leon Kramer'e, «resmi gerçekler» e karşılık «yenilik düşüncelerin gerçekleri» ni karşılaştırıp daha doğru bir tarih yazabilmem için Şangay'dan Prag'a kadar çeşitli Rus kolonilerini gezip, yayınlanmamış yazı, makale, ve kitap metinlerini topladığı için,

Kendi eseri olan *To the Finland Station* («Lenin Petrograd'da») kitabını yazmak için düzenleyip kurduğu Lenin kitaplığını bana açan Edmund Wilson'a içten teşekkürler borçluyum.

Söylemek bile gereksiz; kitabın bütün noksanları, yanlışları benim suçumdur; bana yardımda bulunmak nezaketini gösterenlerden hiç kimsenin bu konuda bir sorumluluğu olamaz.

Birinci bölümde Rusya'nın tarihi ile ilgili olarak ileri sürdüğüm geniş genellemeler bana aittir, fakat başta Klyuchersky ve ekolü, Korpovich, Vernadsky, Beryaev, ve Milyukov gibi birçok Rus tarihçisine ve düşünürüne şükran borçluyum. Ayrıca, ondokuzuncu yüzyıldaki Batıcı-Slavcıların yazı ve eserleri ile Rus romanından geniş ölçüde yararlandım. Yıkıntılar ve harabelikler içinde ortalıktan çekilmiş o eski dünyaya dönebilmek için, o zamanların Rus romanlarını, ve o vakitlerin fikir tartışmalarına ait yazı ve eserleri iki yıl süreyle okudum.

Lenin'le ilgili olan bölümleri yazarken, en başta kendi yazılarından ve mektuplarından; sonra kendisine ait olan *Sochineniya*'nın Rusça Üçüncü Baskısındaki notlardan; karısının ve kızkardeşi Anna'nın hatıralarından; ve dostça, düşmanca, veya «kasıdeci»ler gibi yazılmış sayısı diğer hatıralardan yararlandım. Özellikle Leon Troçki'ye, harikulâde parlak bir eser olan «*Vie de Lenin - Jenness*» için şükran borçluyum.

Stalin ile ilgili bölümlerde Boris Souvarine'in dev biyografisinden, ve Troçki'nin yarım kalan *Joseph Stalin* biyografisinden yararlandım. Yayınlanmamış birçok belgelerden yararlanmama izin verdiği için, Troçki'nin yazdığı Stalin'in çeviricisi ve yayımlayıcısı olan

Charles Malamuth'a şükran borçluyum. Yanlış bilgilerin ve abartmaların gerçeğini araştırmak için kullanmam gereken «arkeolojik metod»u Lenin ve Troçki ile ilgili konulardan çok Stalin ile ilgili konularda kullandığımı belirtmek isterim. Bu tür yazı «kazılarından» daha fazla örnek arayan okuyucular, *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan, «Yeniden Yazma İşlemi - Sovyet Tarihçilerinin Can Çekişi» isimli makaleme bakabilirler. Nikita Sergeevich Khrushchev'e ise, yıllar yılı itiraz edilen ve eleştirilen Stalin ile ilgili birçok görüşlerimi, Yirminci Kongre'de verdiği Gizli Nutuk, ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Yirmikinci Kongresinde aynı konu üzerinde yaptığı açık konuşmalarıyla doğruladığı için teşekkür etmek zorundayım.

Bertram D. Wolfe

1 Ocak, 1964

BÖLÜM I

KALITIM

Nereye bu yolculuk Rusya? Cevap ver. Cevaplamıyor. Çan sesleri bir müzik oluyor; hava, parça parça olup, ıslık çalarak bir rüzgâr gibi kendini yerden yere vuruyor, yeryüzünde ne varsa şimdi uçuyor, ve dünyanın diğer devletleri ve ulusları, gözlerinde bir kuşku o'na yol veriyor ve kenara çekiliyorlar.

— Nikolai Gogol

Bütün ölmüş nesillerin gelenekleri yaşayan insanın düşünün kafası üstüne bir kâbus gibi çullanıyor.

— Karl Marx

Bugünün büyüklükleri geçmiş yüzyılın emek ve çabaları sayesinde inşa edilmişlerdir. Bir ulus ne tek bir günün, ne de tek bir devrin değil, bütün dönemlerin, bütün geçmiş günlerin, bütün karanlıkların ve bütün aydınlıkların bir ürünüdür.

— Jean Jaurés

Büyük Eurasian Düzü ayaza, rüzgâra, kuraklığa, göçlere ve durmadan at koşturan savaşçılara, ordulara kafa tutmayan bir düzlüktür. İlk yüzyıllarda bu düzlük büyük Asya imparatorluklarından Türk, İran, ve Mongol devletleri tarafından yönetilmiş; o'nların egemenliğinde kalmıştır. Bu imparatorluklar erimeye başlayınca Moskova da kendisine bir yer aramaya, dünyanın en geniş ve kesiksiz kara imparatorluğu oluncaya kadar durmadan genişlemeye başlamıştır. Durmadan gelip vuran ve sonra durulan, sonra gene vuran dalgalar gibi, ormanlık bölgelere ve steplere yerleşmiş olan dağınık ve geri *nomadik* halklar üzerine peşpeşe kuvvetler gönderen Moskova devleti, her nerede bir dirençle karşılaşmışsa, geri çekilen ve ileriye yeni bir hızla atılmak isteyen dalgalar gibi

durulmuş, ardından karşı-konulmaz atılışlarla ilerlemiştir. Düzlük ta uzaklarda bitiyor ve oralarda büyük dağlardan engellerle karşılaşılıyordu: doruklarından karın noksan olmadığı Kafkaslar; dünyanın çatısı olan ve üzerlerinde üç devrimimizden ikisinin adlarını taşıyan tepeler bulunan, ve de gökyüzüne doğru dört mil yükselen Pamirler; Çinin doğal sınırlarını meydana getiren Altay, Şayan ve Stanovoi dağları. Ufukları bu Eurasia Düzü kadar geniş bir ulusun büyük olmaması, kendisini büyük işler için yaratılmış saymaması gerçekten güç olurdu.

Bizim hikâyemizin başladığı günlerde, Çarların imparatorluğu Finlandiya Körfezinden başlayıp, uzak Pasifik kıyılarına kadar iki kıt'aya uzanıyor; Kutup bölgesinin oniki derecelik bir bölümü içindeki buz tutmuş Arktik'ten, Türkiye, Afganistan, ve İran sınırlarındaki güneyin yarı-tropikal bölgelerine kadar yayılıyordu.

Tarihte bu kadar geniş devlet olmamıştır. En geniş devrindeki Roma İmparatorluğu bile Rusyanın içinde kaybolacak kadar küçük kalır. Dünyanın kesiksiz toprak bölgeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, ve Hindistan'ın hepsi bir araya getirilse bile gene de Rusya'ya erişememektedirler. Rusyanın sadece Avrupa'daki kısmı bile, Avrupanın o cıvıvıvı ülkelerinin hepsi kadar bir alana eşittir, ve üstelik geniş gövdesinin üçte ikisi de Avrupa kıt'asının dışındaki Asya tundralıklarında ve steplerinde kalır. Genişlik itibariyle 8,500,000 mil karelik yekpâre bir toprak demek olan Rusya'da, yaklaşık olarak insan soyunun onda biri ve yeryüzü küresinin toprak alanının altıda biri yer almaktadır.

Bu eşsiz bucaksız topraklar üzerindeki halkların gel-gitlerine bakmak; Elbe'nin (Slavca, Laba) bir zamanlar Charlemagne günlerinde Slavların sınırı olduğunu, Hamburg'un Slavları göz altında tutmak için bir hisar olarak kurulduğunu; Prusyanın (tarihi ismiyle, Borussia) vaktiyle Lithuania ya ait bir şehir; ve Breslau'nun (eski ismiyle, Breslav; şimdikiyle Wrocław), Dresden'in, Leipzig'in eskiden Slav şehirleri olduğunu hatırlamak zamanımızın pek çok savaşlarını anlamamıza da yardımcı olabilir. Kezâ Mongolya'nın, şimdi Çin'den ayrı düşmesine rağmen, bir zamanlar hem Çin'i, hem de bugün Rusya denilen ne varsa; bütün Eurasian Düzü'nü hakimiyeti altına aldığını hatırlamakta fayda vardır.

Bu geniş düzlüklere giren nice nice kudretli istilâcılara karşı baş savunucu «General Mesafe» (yardımcısı olarak ta General Çamur ve General Kış) ve o'nun çağlar boyu hiç değişmeyen strateji-

si olan «kavrulmuş toprak» olmuştur. Rusyanın yeni «mucidlerinin» söylediklerinin tersine, Rusya da eskiden beri ne sosyalizmin, ne devlet mülkiyeti sisteminin, ne de Stalin'in askeri dehâsının eseri olmayan, ve Rusya tarihi ile uğraşanların bildikleri bir şey olan «İskitli taktikleri» denilen bir strateji uygulana gelmiştir. Zira, yirminci yüzyıldaki Hitler ve Hindenburg'dan, ondokuzuncu yüzyıldaki Napolyon'a, onsekizinci yüzyıldaki XII. Charles'a, (Charles, hatırlanacağı gibi, Rusyayı, Ukrayna'daki Poltova'ya kadar ele geçirmişti), M. Ö. 512'de Pontik steplerinden içerilere doğru o zamanlar İskitya denilen bugünün Ukrayna'sını fetheden Persia'lı Büyük Darius'a kadar her fetih heveslisine karşı bu strateji kullanılmıştır. O zamanların İskitleri de Şimdi Ukrayna denilen yerlerde yaşayan halk- içerilere doğru çekilmişler, hayvanlarını yanlarında götürmüşler, ürünlerini yakmışlar, ve kuyularını zehirlemişlerdi. Darius'un adamlarını ülkelerin ta içlerine kadar çeken İskitler, kavrulmuş toprakların derinliklerine düşen Darius'a hücum etmişler, ve üstelik hayatlarında hiç isimlerini bile duymadıkları Atinalıları da böylece kurtarmış olmuşlardı. Çar orduları da, aynı şekilde, 1914'te Paris'i, ve Sovyet Ordusu II. Dünya Savaşı günlerinde de Londra'yı kurtarmışlardır.

19. yüzyılın başında her yedi Avrupalıdan biri Rustu; yüzyılımızın başında ise her dört Avrupalıdan biri Rustur ve bu oran, ben bu satırları yazarken de, Rusya'nın lehinde büyümektedir. Yeni işgal edilen toprakları, ve işgal orduları ile kukla hükümetlerin buyruğunda yaşamaya mecbur edilmiş bulunan Avrupalıları da katacak olsak, bugün iki Avrupalıdan birisi Rusyanın yönetimi altındadır.

Rusya İmparatorluğunun üç kutsal başkenti —diye yazıyordu Pan-Slavcı Thuchev,— Moskova, Saint Petersburg ve Konstantinople'dir. Kuzeyde ve Doğuda, Güneyde ve Batıda sınırları nerededir? Mukadderatın göstereceği gibi, gelecekte yedi iç denizlere, yedi büyük nehi-re, Nil'den Neva'ya, Elbe'den Yangtze'ye, Volga'dan Fırat'a, Ganj'dan Tuna'ya kadar uzanacağız- işte Rusya İmparatorluğu, ve çağlar boyu sonu gelmeyecektir ...

Ve korku içinde kalan Lord Palmerston, ki aynı Lord Palmerston'a Marx, Rusyanın «kiralık adamı» demişti, şöyle yanıtlıyordu.

Rus devletinin politikası ve uygulaması, öteki devletlerin sebat ve direncinin son sınırına kadar, mümkün olan hız ve genişlikte yayılmak ve genişlemek olmuştur. Fakat ne zaman kararlı bir dirençle karşılaşmışsa durmuş, geri çekilmiş ve daha uygun bir fırsat çıkınca saldırılmak üzere kurbanının karşısında beklemiştir.

Moskova devletinin birlik ve yayılmacı gücü bu genişleme politikasının temel ögesi idi ve bu, rejim ve liderliğin büyük ölçüde dışında bir faktördü. İlk yüzyıllardaki Rus halkının yayılmasında Kazak çetelerinin, kaçak serflerin, kanunsuzların, maceracıların, başına buyruk olmak isteyenlerin payı, devletin payından çok olmuştur. Bazı defalar ise, devlet bu yayılma ve tomurcuklanmayı denetim altında tutmak, önlemek istemiş; ama her defasında yayılmanın meyvalarından yararlanmasını ve süper-devlet olmasını bilmiştir. Rus devletinin bilinçli olarak yayılmacı politika izlemesi çok kısa süreli bazı dönemlere ve bir de ondokuzuncu yüzyılın sonlarına inhisar eder. Karşılaşacağımız Bolşevik liderleri ise, ülkenin yıkıntı günlerinde, bu mesafe ögesini devrimin kurtarıcısı olarak bulmuşlardır. Başlangıçta eski Rusyanın yayılmacı-emperyalist politikasından samimi olarak kurtulmak istemişler; fakat sonunda bu politikayı aynen almışlar, hatta diğer görünümeler altında geliştirerek, aynı yayılmacı kuvveti, aynı «uzun-kollu» merkezîyetçiliği, geniş bürokrasiyi, milyonluk orduyu, sert devleti, çok-renkli ve karmaşık halk kitleleri üzerindeki bütün buyrultucu (imposing) devlet kurum ve araçlarını benimseyerek Rusya tarihinin en yaygın ve en geniş devletini kurmuşlardır.

Böylesi geniş ve uçsuz-bucaksız bir imparatorluğun kamburları çoktur ve bir araya getirilmesi, devletin herhangi bir yerine lüzum olduğunda oralara kuvvet sevk edilmesi güçtür. Bununla beraber onsekizinci yüzyılda ve ondokuzuncu yüzyılın başlarında, muzafer Rus orduları dört kere gelip, ta Rhine kıyılarına dayanmışlardır.

Bu ordular Napolyon'dan Paris'i, Büyük Frederick'ten ise Berlin'i almışlardı. İkinci Nikola'nın beceriksiz yönetimindeyken bile, 1914-16 yıllarında komşu Avusturya-Macaristan devletinin kuvvetlerini mahvetmişler, Doğu Prusyadan olmak istemiyorlarsa, Almanların Paris üzerindeki yürüyüşlerini durdurmalarını istemişlerdi. Görülüyor ki, bugüne gelinceye kadar Rusyanın büyük orduları olmadığı sadece asılsız bir «laf»tan ibarettir.

Bu asılsız iddianın ardındaki gerçek, Batı Avrupa ülkelerinin geçen iki yüz yıl boyunca, kendilerinden daha kalabalık olan Rusya karşısında, ancak o'ndan daha hızlı bir teknik ilerleme sayesinde karşı koyabilmiş olmasıdır. Bu yüzden Moskova, beş kere dirençle karşılaşmış ve yayılmasını yavaşlatmıştır. Ama yayılma gene de azalmamış, Batı ile temaslar ve çatışmalar yüzünden Rusya'da çok büyük değişiklikler olmuş, Rusyanın ilerlemesi ile yenilgileri arasında şaşmaz bir kural konulmuş gibi olmuştur.

Bu çatışmaların ilki, ordularının Nevva'da eriyip-gittiğini gören Büyük Petro zamanında olmuştur. Petro zamanında başlayan Moskof modernizasyonu ile, geri kalmış ülkesine bakan Büyük Petro savaş-amaçlı zorunlu bir «Batılılaşma» ve endüstrileşme devrine girmiştir. İkinci baskı Fransız Devriminden gelmiş; Napolyon Moskova'ya, Rusya ise Paris'e girmiştir. Bu olayların sonucu olarak çok gelişkin şeyler çıkmıştır ortaya: milletin manevi birliği, I. Alexander ve Speransky'nin ilk reform plânları, Arakcheev'in askerî-ziraat «komünleri», *Decembristler*'in vakitsiz patlak veren, ama ihtilaller yüzyılımı açan ilk isyanı. Üçüncü tazyik, Avrupa Kuvvetleri Birliğine ait küçük orduların Kırım Savaşında Rusya'nın kalabalık ve kendi başına teşkil edebildiği orduları yenmesi ile gelmiş, serflerin özgürlüğe kavuşturulmasına, ve devamlı reformların başlamasına yol açmıştır. Dördüncüsü, Japonlara karşı uğranılan yenilgi olmuş (bu kere, «General Mesafe» düşmandan yana dönmüştü), 1905 ayaklanmalarına yol açmış, anayasal bir rejim kurulmasına sebep olmuştur. Andığımız bu çatışmaların hiçbirinin sonunda Rusyanın yayılması devamlı olarak durmamış her defasında da Moskova devletinin toprakları genişlemiş, kuvveti daha fazla artmıştır.

Hikâyemizin ana temi olan beşinci olay; Rusyanın büyük askerî gücünün Doğu Prusya ve Galıçya'da, cephe gerisindeki moral bozukluğu ve materyal noksanı yüzünden felce uğradığı günlerde başlamıştır. O günlerde savaş malzemesi noksanını gidermek için son noktaya kadar istikraza gidilmiş ve bu durumun sonunda imkânlar tükenmiş, yenilgiye uğranılmış; yenilgi ise 1917 ihtilalinin oluşumuna yardım etmiştir. Bu kere Rusya'daki biçim değişimi (transformation) eskilerinden son derece fazla olmuş, ve Moskova Prenslığının 1600 yıllarındaki Sibiryaya yayılmasından beri Rusya'nın hiç görmediği kadar büyük bir yayılmayı sağlayacak olan dinamik bir kuvvet yaratmıştır. Saldırgan ve böylesine büyük bir

gücün, ve bütün kötü talihe rağmen inatçı bir siyasal iktidarın kendini koruyabilmiş olması sayesinde Rusya, yenilince hiçbir zaman geri çekilmemiş, veya zafer günlerinde eski sınırlarıyla yetinmek durumunda kalmamıştır.

Avrupa ve Asya, Rusya'da birleşirler. Tarihi boyunca Doğu ve Batı, Rusyanın ruhunda çarpışıp durmuşlardır. Kaç kereler Avrupa ile Asyalı göçebe atlıları arasında kalmıştır? Kısmen doğuluşması pahasına kaç kereler Avrupayı fethedilmekten kurtarmıştır? Hâlâ bugün de, tarihinin bu en son ânında, sınır boylarında durmakta, Avrupa denilen yarımadanın yarısını ve Asya denilen karaparçasının üçte-birinden fazlasını elinde tutmakta, Batı ve Doğu etkilerinin gel-gitleri arasında kanallık yapmakta, ve her ikisinden meydana gelmiş bir kişilik taşımaktadır. Ağırlık merkezi çoktan beri Avrupa'ya doğru kaymışsa da, Rusya bugün de, gövdesi ve ruhu itibariyle iki doğulu bir Eurasian ülkesidir.

Avrupa'ya bakan pencereleri daracık ve küçüktür, ve hatta kış aylarında kardan kapanıveren gözcükler (fortochkas) gibi incicedir. Bu küçük Batı pencerelerinin (ki, şimdi büyümektedir) ardında ise, birincisi ile mukayese kabul etmeyecek kadar geniş ve büyük iç-ülke (hinterland) gelir, ve doğuya doğru, dünya kuşağının dörtte birini bulan bir mesafe boyunca uzanır. Bu üç-ülke toprağı kolayca denetlenebilecek kadar uysal ve yumuşak başlı, ama değişiklik yaratacak en büyük kuvvetlere direnecek kadar, o'nları bozacak kadar geniş ve direngin bir ülkedir. Doğuya yaslanmış bu engin toprak, Batıdan gelen saldırganları tekrar tekrar içine alıp kapatmış, zayıflatmış, kendisinden geçene kadar yıpratmış, sonunda kendisini fethet gelenleri fethetmiş, veya zamanın boyutları dışında taşıdığı kendi imajına göre fetihçi yabancıları değiştirmiş, özümlemişdir.

Daha çok Avrupalı bir ülkeyse de, Rusya uzun süreler boyunca Avrupanın dış ufkunda kalmıştır. Rusya'nın bulunduğu topraklar ne Roma İmparatorluğunun, ne de Kutsal Roma İmparatorluğunun toprakları olmuşlardır. Kuruluş dönemindeki kültürü Yakın Doğu'dan, «Doğu Roma»dan, Bizans'tan, ve Bağdat Halifeliğinden gelmiştir. Bu demek değildir ki, o zamanların kültürü geriydi. Zira onuncu yüzyılda Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan Rusya'ya sıran bu Doğu kültürünün merkezleri Batı Avrupadan çok daha ileriydiler. Fakat hemen sonraları Bizansın ve Bağdatın hayatiyeti durmaya ve katılmaya başlamış, manevî çocukları olan Rusya da

o'larla beraber gerilerde kalır olmuştur. Zamanın tarihsel dinamiği Akdeniz'e ve Atlantik'e kayınca, Rusya da sapaalarda kalmıştır. Arap Hilâfetî ve Bizans İmparatorluğu Osmanlı Türklerinin eline geçince, Rusya bir süre Baltık ve Karadeniz aracılığı ile Batıya uzanabilmiş, daha sonra buraları da Almanlara, Litvanyalılara, İsveçlilere ve Türklere kaptırmıştır. Fakat Rusya ile Batı Avrupa arasındaki ilişkileri kopartan en önemli olgular Bizans ve Roma Kiliselerinin ayrılması, Tatar-Moğol istilâsı, ve ardından gelen iki yüzyılı kapsayan Moğol hâkimiyeti olmuştur.

Moğol istilâsı -Moskova Prenslüğünün kurulmasından önceki istilâların sonuncusudur- peşpeşe gelen göçebe atlı ulusların istilâlarından sadece bir tanesidir. İskandinavya'dan gelen *Norsemen*'ler; Batıdan gelen Polonyalılar, Livonyalılar ve Germenler; güneyden gelen Grekler, Türkler ve Persler; Asyadan gelen Uygur-Fin soylular; Karpatyadan gelen Slavlar; Doğudan gelen göçebe Hazarlılar, Kalmuklar Tatarlar ve diğerleri bu büyük Eurasian Düzünde kâh istilâcı, kâh yenik düşmüş kaçkınlar olarak oradan oraya at koşturmuşlar, dolaşmışlar; ırklarının ve geleneklerinin tohumlarını her köşeye saçmışlar; yerleşik uygarlığının defalarca tutunup-canlanmasına, defalarca da sökülüp, tarumar edilmesine sebep olmuşlardır. Bu olaylar yüzünden ekonomik gelişme durmuş; ülke, yağmalar, kölelik, ve kılıçtan başka birşey görmez olmuştur.

Bununla beraber, büyük göçler çağı Avrupa'da durulunca, Slavların hâkimiyetinde ki Rusya, Batı ülkelerinden hiç de geri kalmadan, dil ve kültür birliğini kurmaya başlamış ve diğer ülkelerle birlikte, modern Batılı Dünyayı karakterize eden ekonomi ve uygarlık yönünde harekete geçmeye hazır hâle gelmiştir.

Daha sonraki Orta Çağ içinde Paris, Londra, Tuscany, Castil gibi dil ve kültür merkezlerinden yayılan birleştirici etkilerin sonucunda Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca gibi dillerin diğer yörel diller (dialect) üzerinde egemenlik kurması ve geniş milli topraklar üzerinde birlik ve tutunum (cohesion) yaratmasıyla ilgili nedenler fazla derinlemesine -daha doğrusu açık ve anlaşılır sonuçlar sağlayacak şekilde- incelenmemiştir. Fakat bununla beraber, apaçık olan bir nokta var- pazarlar ve yollar ile, bunların sonucu olan kültürel alış-veriş bu merkezlerin etkenlik kazanmalarında önemli roller oynamıştır. Ayrıca, bir başka etken olan, varlıklarını korumak için birlikte mücadele etme zorunluğu ise, bu mer-

kezlerin «millî» bölgeler üzerindeki önderliklerine bir de devamlılık kazandırmıştır.

Küçük-Rusyalılar (Ukraynalılar) ve Büyük-Rusyalılar (Moskovalılar) da Kiev ve Novgorod isimli ticaret beldelerini kurarak bu milletlerden geri kalmadıklarını göstermişler, tek dil ve tek ulus kuracak potansiyel gücü yaratmışlar, ülkenin ortalarındaki Finli köylüler ile buraları yönetmekte olan Viking boyarlarını ve prenslerini nüfuzları altına alarak, onları zorlamaksızın, tamamen Ruslaştırılmışlardır. Rusya-Ukrayna, öbür ülkelerden hiç te geri kalmaksızın, Orta Çağın ilk ticaret yollarından biri olmuş; bu yoldan insanlar, eşyalar ve fikirler akmaya başlamıştır. Orta Çağın sonuna gelindiğinde ise Rusyanın geniş ve yavaş akışlı, yılın çoğu aylarında ticaret gemilerine açık, ve birinden bir diğerine geçilmesi mümkün nehirler şebekesi kış aylarında dümdüz ve engebesiz bir kızak yolu şebekesi olarak hizmet görmüş, Doğu Avrupanın ortaçağ dünyasında anayolu olmuş ve «Varangianlar'dan Greklere,» kezâ İskandinavya'dan Bizansa kadar kıt'anın ana yollarını teşkil etmiştir. Nehir yolunu ne engin topraklar, ne ormanlar, ne de bozkır kesebilir. Bozkırdaki göçebeler ilk ticaret-kervanlarını kuranlar olmuştur. Ormanlar, bal ve balmumu, deri ve kürkleri; anayolları savunmak için ilk orduları çıkaran kentlerin yöresi ise, saban ve çapa-ya dayanan tarımsal ürünler ile, ormanlarda ve bozkırda tutulmuş «insan hayvanları», yani köle olarak satılacak insan gibi ilk ticaret mallarını sağlamışlardır. Genç Rus kızları Arabistan'ın en makbul cariyeleri olmuş, ve (köle anlamına) «slave» kelimesi bile, birçok filolog tarafından Slav'dan gelen bir kelime sayılmıştır.

Bu ilk dönem ticareti, *ancient Rusya*'yı ne derece değiştirmiş olabilecekti; ne derece şehirli kültürel, demokratik ve vatandaşçı kent yönetimine yaklaştırmış olabilecekti, bilmiyoruz. Zira on-üçüncü yüzyıla birlikte kıt'alararası iç yolun güzergâhı hızla ve hepten değişerek, başka yönere kaymıştır.

1204'te Haçlılar Bizansı aldıklarında, Doğu ticareti de Karadeniz, Dnieper ve Baltık güzergâhına sırt dönmeye; Venedik ve Cenova yoluyla Suriye, Filistin ve Mısır'a; Alp geçitleriyle Rhine ve Kuzey Avrupasına ulaşılan Akdenize yönelmeye başlamıştır. Aynı anda İtalyan kentleri biribiri ardından fıskırmaya başlamışlar, Varangianlar'dan Greklere kadar ulaşılan eski günlerin nehir yolları ise münzevi akan nehirler hâline gelmiş, Slavların kurdukları yepyeni kentler ufalmış ve silinmiş, yeni ortaya çıkan kentsoylular ve

aristokratik demokrasiler canlanmadan ölüvermişler, Rusya'da kalla-kala ormanlar ve bozkırlar kalmıştır. Rönesans da, gene başka bir güzergâh izlemiş, Rusya'nın semtine uğramamıştır. Bu yüzden Rönesansın getirdiği ruh değişikliğinden etkilenmeyen Rusya hiçbir zaman bir Reformasyon gücü yaratamamış, Rönesans ve Reformasyon hareketleri olan ülkelerde meydana gelen oluşumlardan ülkeye yayılmış bir (milli) kültür ve bireycilik Rusya'ya girememiştir. Gerçekten, tuhaf bir sessizliğe bürünmüştür Rusya. İtalyanın Dante ve Petrarca'sı, İngilterenin Shakespear'ı, İspanyanın Cervantes'i, Fransa'nın ise Corneille ve Racine'i yarattığı dönemde, Rusyanın hiç sesi duyulmamıştır. Bu büyük topraktaki sessizlik ondokuzuncu yüzyıla kadar; ülke sesine kavuşup, bütün gücüyle haykırmaya, çağlıklarıyla bütün dünyayı endişelere salıncaya kadar sürmüştür.

Nehir anayollarının gerilemeye başladığı, ve ölmeye yüz tutan kentlerin hiç bir direnç gösteremeyecek kadar zayıfladığı sıralarda, Asya bozkırlarından kopup gelen son Moğol-Tatar istilası kaplamıştı Rusyayı. Rusya'nın can çekişen ticaret beldeleri yağmalandı, yıkıldı, tarumar edildi, kentlerin «seçkinleri» öldürüldü veya köle olarak alınıp götürüldü, ilkel özgürlükleri ve yeni filizlenen halk kültürleri tahrip edildi. Kentli ve tüccar ruhlu Rusya; «burjuva» Rusya, yüzyıllar boyu kendisine gelmemecesine bir dârbe yemişti. Yüzyıllarca sonra ortaya çıkan Rusya ise artık, Kiev'de değil, Moskova etrafında merkezleşmiştir, ve Rusya, eski Rusya'dan, veya Ukrayna'dan farkı bir Rusya olmuştur.

Bir Rus -diye yazıyor Tolstoy- evrensel, veya en azından Avrupalı kökleri olan bir kültüre sahiptir. Bu Rusun gözündeki iyilik, şeref ve özgürlük düşünceleri (ideas) ile Batıdakiler aynıdır. Fakat bir başka Rus daha vardır- karanlık ormanların Rus'u, Taiga'nın Rus'u, hayvansal Rusya, fanatik Rusya, Moğol-Tatar Rusya. Bu sonuncu Rusya'nın ideali ise despotizm ve fanatizmdir ... Kiev Rus'u Avrupanın bir parçasıdır, Moskova Rus'u ise uzun süre Avrupalı reddetmiştir.

Moğolların Rusya'ya hiçbir şey kazandırmadıkları söylenemez. İspanyayı fetheden Araplar gibi «ne Aristo'yu ne de cebiri» getirdi Moğollar, ama büyük bir kara devletin işleme için gerekli olan devlet yönetimi tekniğini ülkeye getiren Moğollar oldu.

Çin «hikmet ilmi»nden yararlanan bu göçebe Asyalı bozkır halkları, tek bir merkezden hiçbir milletin yönetmediği kadar geniş toprakları yönetmek için gerçekten mahirâne bir bürokratik idare becerisi göstermişlerdi. Yöresel dinlere, yöresel yönetimlere, yöresel geleneklere karşı anlayışlı ve yumuşak başlı bir hoşgörünün gelişmesinde bu göçebe halkların yararı olmuştur.

Yörel yöneticilerden bütün istedikleri, otonom kalmaları şartıyla, kendilerine itaat etmeleri, veya buna uyamayacaklarsa, gene ora halkının yöneticilerinden lâf dinleyen birisine yerlerini terk etmeleri idi. Düklerin, papazların, ve yaşlıların makâmlarını muhafaza etmelerine ses çıkarmıyorlar, ve o zamanki ilkel günlerin tek merkezîyetçilik isteği olan iki şart koşuyorlardı, vergi ödenmesi * ve gerektiğinde asker verilmesi. Rus Ortadoks Kilisesini ve Moskova Grand Dükünü kendi yönetimleri için bir araç olarak kullanabileceklerini anlayınca, onları tutmuşlar, aynı anda Kiev gibi daha ilerlemiş ve daha demokratik kentleri tahrip etmişlerdi. Bu kentler hem yağmalanmaya degecek kadar zengindiler hem de daha inatçı bir direniş içindeydiler. Moskova, Batrya karşı Tatarlardan yardım görmüş, ve vergi mültezimliğine atanmış, dinsel merkez sayılmış, ayrıca bir Tatar genel valiliği (viceroiydom) yapılmıştı. Altın Oğulları devletinin iktidarı parçalanmalar yüzünden kalmayınca, Moskova Grand Dük'ü koskoca Eurasian Düzlüğü üzerine yayılmış ve artık boşalmış olan bu koca imparatorluğun başına geçme hünerini göstermişti. Moskovanın birden biri büyümesi üzerine diğer prensler de Moskova Sarayına bağlanmışlar; Moskova kutsal bir şehir ve Kilise Merkezi (patriarchate) olmuş; Bizans ilkesi olan «Caesare-papism» **, Moğol ilkesi olan «devletin ve ordunun önderine sorgusuz-sualsiz itaat ve hizmetine koşulmaya boyun eğme» ile pekleştirilmiştir.

Bu askerî otokrasinin halk tarafından da kuvvetle ve ilk devirlerden beri desteklenmiş olduğu çoğu kere unutulmaktadır. Tatar Hanlarından ülkeyi geri almak için yaptığı süreksiz Hıristiyan savaş-

* Metinde «tribute» kullanılıyor. Bugün bildiğimiz vergilerden farklı bir vergi türüdür. Genellikle, bir ulusa bağımlı düşen, veya bir ulusun himayesine sığınan ulusların başındaki yöneticinin o ulustan toplayıp verdiği bir vergidir. Orta Çağda da, egemen beyler, daha üstlerindeki «lord»larına buna benzer vergiler verirdi (Ç.N.)

** «Caesare-papism» kurumu, Osmanlılardaki Halife-Sultanlık kurumunda da görüldüğü gibi, siyasal otorite ile dinsel otoritenin birleştiği monark tipini ifade etmektedir. (Ç.N.)

ları, bunların ardından Roma Katoligi Polonya-Litvanya'ya karşı girdiği mücadeleler, ve daha sonra İsveç ve Almanya ile girdiği savaşlar sonunda Kilise bütün milleti etrafına toplamış ve Moskova halkı arasında Çarlık sağlam şekilde kök salmıştır. Aynı örnek, Fahlara karşı mücadele açan İspanya'da da olmuş; orada da monarşinin kuvvetlenmesi bu yolla mümkün olmuştur. Rusya, bu savaşlar ve mücadeleler sonunda, yirminci yüzyıla gelinceye dek tüketmeyeceği bir halk desteği birikimi sağlamıştır. 1905 yılında ise, kisveli ve sakallı bir papaz olan Peder Gapon, Rusya'nın en kalifiye işçilerinin; ünlü Putilov makina ve lokomotif fabrikaları işçilerinin önüne geçerek bir yürüyüş düzenlemiş, Aziz Çar Baba'ya bir dilekçe sunmak için yola çıkmıştır. Peder Gapon'un kafasındaki Çar, bu yürüyüş günlerin de bile, *sevgili baba-monark* imajıydı. Bu da gösteriyor ki, çarların halk arasındaki köklerinin çok derin olduğunu unutmamak gerek. Çarın büyüsunü bozan hile, bu silahlı ve monarkın önünde secdeye gelen işçi kitlelerine askeri birliklerin ateş açması olmuştur. Ama bu öyle kuvvetli bir inançtı ki, öylesine derine işlemiştir ki, ortadan kalkması güç olduğundan, bir başka objeye yönelecekti. Geçmişte olduğu gibi, hâlâ bugün bile Rus işçileri her resmi geçitte yöneticilerinin koca koca resimlerini taşımakta, ve o'ndan söz ederken «Bizim Aziz Atamız» demektedir.

Moskovalıların Tatar boyunduruğunu parçalamalarından sonra, Rusyanın varlığına yönelmiş bütün önemli tehditler Batı'dan-Alman şövalyeliklerinden, Polonya-Litvanya'dan, İsveç'ten, Napolyon'dan, (Kırım Savaşındaki) Topluluk Kuvvetlerinden, II. Wilhelm ve Hitler yönetimlerindeki Almanyadan gelir olmuştu ve kesiksiz sürüp gidiyordu. Bu yüzden halkı devlete ve askeri otokratlara benden sadakât-bağları durmadan pekiştirilmiştir. Ve böylece Moskova devletini Batı'dan ayrı tutan Bizans mirası ve Tatar yönetimi, Batı tehdidi ve milli tehlike duygusu yüzünden aralıksız bir şekilde arttırılmış ve kuvvetlendirilmiştir.

Gerçekten, savaş, bitmek-tükenecek bilmeyen savaş, Moskova devletinin yapısını ve ruhunu biçimlendiren en kuvvetli etken olmuştur. 1228'den 1462'ye kadarki yıllar Avrupa'da Rönesansı hazırlayan yıllar olmuştur. Aynı dönemde ise, Rusya tarihçilerinin belirttiği gibi, Rusya'da 90 tane içsavaş, 160 tane yabancı istilası olmuştur. Batı Avrupalının «Aydınlanma Çağı» süresince, yani; onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda, İsveçle üç büyük savaşa giren Rusya, sonunda, Finlandiyayı ve Baltık ülkelerini ele geçirmiş, ve

Polonya ile yedi kere savaşmış Polonyanın bir kısmını elinden çıkarmıştır.

Moskova devletinde halkın bulunduğu toprağa bağlı kılınması (feodal bondage) Batı ülkelerinden geç kalmış, bu ülkelerdeki küçük oluşumların tersine, Eurasian Düzlüğünde sınırsız toprakları olan Rusya'da bu kurum geç oluşmuştur. Sahipsiz-toprak kalmayan Almanya, Fransa ve İngiltere'de kölelik güçlendiği sırada, toprağa bağlanmak (fixity) kurumunun, sınırsız bozkırlar, nehir-sarı toprakları ve Karadeniz kıyı toprakları ile *geçgeniş bir ülke olan Rusya'da kanunlar çıkarılarak yaratılması gerekmiştir. Savaşların getirdiği yokluklar ve sıkıntılar yüzünden Çarlar bu toprağa bağlılık emirnamesini (Rusçası, Krepost, yani «sabitlik») yayınlamak zorunda kalmışlardır. Sabitlik sayesinde, vergi tahsilatları ve asker çıkartkanlar (recruiting sergeant) istedikleri adamları nerede bulabileceklerini bilecekler, her köylü para ve asker çıkarma yönünden *komünyal* bir sorumluluk altında tutacaklardı. Sabitlik ve toprağa bağlılık kurumunun Rusya'da gelişmesi Petro ve Katerina zamanlarına, Avrupa'da köleliğe son verildiği günlere denk düşmüştür. Tam o yıllardaki İngiltere ve Fransada ortaçağ kurumları yerinc yargısal bir sisteme geçilmekte, feodalizm gerilemeye yüz tutmaktaydı. Aynı yüzyıl, parça parça olmuş Batı ortaçağ hayatını yıkılıp gitmekten alakoyamaz hale gelmişti ve Avrupa ortaçağında sökülme ve çatlamalar keskinleşmişti. Rusya'da ise, bir kaç yüzyıl sonra, katı, kuvvetli, pekişken bir (ortaçağ) düzeni örülmüş, Fransız Devriminin kopardığı fırtınalara bununla karşı konulmuştur. Bu (düzenin) dokusunda, ölen Bizanslı Doğunun zengin ve aşınmaz öğütleri ile, Tatar kabilelerinin parlak ve demirden zincirleri, ve hiç bitmeyen savaşın getirdiği boz renkli halat ve palamutlar kullanılmıştır.*

Düpedüz bir beylik (dukedom) olarak kurduğup gelişebilen Moskova devleti, henüz ilkel ve ham bir devletken, birden bu büyük Eurasian imparatorluğunun başı olmuş, fakat böylesi dev bir görevin gerektirdiği bir mekanizmaya veya tekniğe aynı anda sahip olamamıştır. Rusyanın en büyük tarihçilerinden Klyuchevsky'nin dediği gibi, «devlet şişivermiş, halk büzülmüş, ufalmıştı.» Veya, Karpovich'in belirttiği gibi, «Rusyanın bedeni ruhundan çok daha hızlı büyümüştü.» Askeri masraflar ve devlet cihazlarının gerektirdiği paralar üretim ekonomisinin kaldıramayacağı kadar fazla (hâlâ böyledir) olmuştur. Bu yüzden de, halkın çalışık-

ları işi terk etmemesi, bulunduğu yere bağlı kalması gerekmiş, vergi tahsildarları, asker çıkartkanları, ve ordu ikmal komiseryasının herkesi belli yerinde bulabilmesi için bu yola gidilmiştir. Bu askeri-feodal temel üzerine dayalı Rusya'da devamlı ve büyük ordular kurulurken, Batı devletlerinde gönüllü veya paralı askerlerden kurulu küçük ordular kullanılmaya devam edilmiştir.

Sözün kısası, günümüzde bizim de öğrenmek zorunda kaldığımız *totalitarianism* denilen ve modern hayatın her zaman eşikte bekleyen modern savaş için hazırladığı mekanizmanın ürünü olan o şey, Rusyanın kuruluş döneminde köklü etkilerde bulunmuştur. «Herşey devlet sayesinde, hiçbir şey devlete karşı değil, hiçbir şey devlet'in dışında değil» doktrini bugün de, yeni bir teknolojik temel kazanmış ve tamamlanma içine girmiştir. Ama taşıdığı ruh eskisinden hiç farklı değildir. Devlete hizmet konusunda bütüncül (universal-küllü) bir itaat, emirname ile getirilmiş toprak ve iş'te sabitlik (krepost ve nevolya) yüzyıllar süresince Rus hayatının karakteristikleri olmuştur. Diğer uluslardaki insanların, söylendiğine göre iki kısmı varmış- Beden, ve Ruh. Pasaport, Birinci Dünya Savaşından önceki günlerde dünyanın iki ülkesinden başka ülkelerde yabancılardan sorulmazdı. : Rusya ve Türkiye. Şimdi ise, bütün ülkeler *leviathan* bir devletçiliğe geçtikçe, belgeler ve pasaportlardan geçilmez oldu. Ama bugün de, geçmişte olduğu gibi, ülke-içi pasaportuyla, iş'te sabitlikle, fabrika veya çiftlikten ayrılmak ve uzaklaşmanın serbest olmamasıyla diğer ülkelerden farklı bir ülkedir Rusya. «Yeni Rusya» üzerine yazılmış sayısız yazılardan (reports) hiçbiri önümüzdeki sorunu ele almamıştır : bugünkü Rusya'dakilerin ne kadarı sosyalizm veya Stalinizmdir, ve ne kadarı Rusya'nın geçmişinden gelme bir kalıttır?

Lenin-Stalin'den önce Rusyayı endüstrileştiren en önemli kişi Büyük Petro olmuştur. Petro'nun modernleşme hareketi de, kendisinden öncekilerinki gibi devlet ve orduyu hedef almıştır. Orduda yapılması için ise sanayileşme gerekiyordu. Yenilik hareketi tepeden aşağı doğru geliyordu. Rus halkını, devlet zoruyla Batı tekniği yönünde itiyor, yenileşmeye zorluyordu. Petronun modernleşme hareketi, göz açıp kapayıncaya kadar küçük sanayiye kurmuş, ayrıca milyonlarca uniforma biçilmesi için büyük bir dokunma ve kumaş endüstrisi ile, süngü, top, ve cephane imâli için de koca bir demir ve çelik endüstrisi kurmuştur. Endüstri tesisleri devlet plânları ve *ukaz*'lar eliyle yapılmıştır. Asillerin çocuklarına teknik ilim-

ler ve teknoloji üzerinde çalışmaları emredilmiş; yatırımlar için gereken sermaye Taht emirnameleri ile tahsis edilmiş; gene Taht malikânelerindeki serf'lerden bir kısmı tahsis edilerek genişçe bir işçi kitlesi teşkil edilmiştir. Kısacası, Marxizmin tasarılarından çok önceleri Rus devleti Rusya'da veya dünyada en büyük toprak sahibi, en büyük sanayici, en büyük işveren, en büyük tâcir, en büyük sermayedar olmuştur. Kezâ, dev bir ordunun ihtiyaçları yüzünden özel sanayinin en büyük ahıcısı da devlet olmuştur.

Bu durum, dünyanın en büyük bürokrasisini yaratmıştır. Onaltıncı yüzyılda Müthiş İvan zamanında irsi asâlet sistemi kaldırılmaya, yerine, devlete-hizmet ve güvenlik esası (Oprichnina, GPU'yu hatırlatan bir kuruluş gibiydi) getirilmeye başlanmış , ve 18. yüzyılda Büyük Petro zamanında bu iş tamamlanmıştır. Bürokrasi sabit bir meratip (hiyerarsi) içinde düzenlenmişti ve devlet memuriyetindeki terfilerde, basit masa memuriyetinden «faziletli»luk pâyesi taşıyan en yüksek görevlere gelinceye kadar, her birinin maaşı, ünvanı, işleri, derecesi en ayrıntılı şekilde tespit edilmiş bir sürü masayı dolaşmak, uzun yıllar geçirmek gerekli kılınmıştı. Asâlet bile öylesine devlete hizmet ve sadakât anlamına gelir olmuştur ki, aşağı tabakadan birisi bile uzun yıllar devlet memuriyetinde mürekkep yaladı mı otomatik şekilde asillik pâyesi kazanıyordu. Memuriyet, Petro tarafından derecelendirilmiş ve *chinovniki* denilen bir hiyerarşi içinde ondört *chin'e* (basamak) ayrılmıştı... Memuriyette yetenek ve liyakât yerine, monoton bir kıdem esası uygulanması kararlaştırılmıştı. Bu sistemin dışında terfi ve tâyinler ise ancak yukardan gelme emirlerle olabiliyordu.

Bu devlet kapitalizmi yapısına, I. Alexander ve I. Nicholas bir çeşit askeri devlet çiftlikleri ilâve ettiler. Bunlara *vernadsky* denilmekteydi ve bir çeşit «askeri sosyalizm deneyi» idiler. Amacı, Rus ordusunu üretici bir kuvvet hâline getirmek ve dev askeri masrafları azaltmaktı. Bütün askeri birlikler tarıma elverişli alanlara yerleştirilmiş, köylüler yerlerinden sürülmüşlerdi. Buldukları köyde tarıma devam etmek isteyen köyler, erkeklerini askere yazdırmak zorunda kalmışlardı. Yeni *komünite*'ler bir plâna göre inşa ediliyorlar, her birinde çiftlik evleri, barakalar komün binaları bulunuyordu. Bu komünler'e büyük baş hayvanlar, atlar, âlet - edevât veriliyor, vergi muafiyeti tanınıyor, ama halktan da disiplinli bir çalışma ve tâlimlere iştiraki isteniyordu. Ruhun rahat ve iyi değil-lerdi belki, ama maddi bakımdan refah içindeydiler, ve 32 milyon

rublelik bir rezerv yaratıvermişlerdi. 1810'da başlayan bu hareket, I Alexander'ın öldüğü 1825 yılında 138 piyade taburu, 240 süvari bölüğüne çıkmıştı, ve toplam asker sayısı muvazzaf ordusunun üçte birine; 200 bine ulaşmıştı. Askerlerin karıları ve çocukları da askeri çiftliklerde oturuyorlardı. Sistem 40 yıldan fazla sürmüş, ve II. Alexander zamanında «toprağa bağlılık» kanununun ilgâsı sırasında kapatılmıştır. Bu sistem 1920'de Bolşeviklerin teşebbüs ettikleri *askerileştirilmiş iş komünleri* tasarısına etki etmiştir; ve bugünkü devlet çiftlikleri ile kolektif çiftliklerde, veya hatta Khrushchev'in tasarladığı *agrorad* projesinde de bazı izleri görülmektedir.

1861'de köleliğin kaldırılmasından sonra hür emek ve hür sermaye hızla gelişmiştir. Fakat devletin ekonomik yayılması da devam etmiş, ve yeni yeni işletmeler açmıştır: özellikle, büyük demiryolu ve telgraf hatları inşa edilmiş ve bunları devlet işletmiş; ayrıca büyük ticari tekeller ve büyük devlet bankacılığı devletin olmuştur. Kont Witte'ye göre, III. Alexander, Lenin'e veya Khrushchev'e yaraşır bir dille, «Otokratik Rus imparatorluğunun güvenlik ve itibarı ile, küçük demiryolu hükümdarlarının yönetimindeki Demiryolu Kirallıklarının varlığı bağdaşamaz,» demiştir. (Witte- Vospominaniya, s. 532). Yıllardan 1869'da, demiryollarının yüzde 23'ü devletin elindeyken, 1890'da bu oran yüzde 60 olmuştur. Ardından devletçe Transsibirya demiryolunun yapımına başlamıştır. On yıl içinde, ne o zamana kadar, ne de o zamandan beri hiçbir devletin elinde bulunmayan uzunluktaki bu hattın inşası bitirilmişdir. Yirminci yüzyılda devlet en büyük banker olmuştu ve 1913'te devletin altın ruble *turnover* miktarı 234,009,000,000'u bulmuştu. Birinci Dünya Savaşı sırasında da demir yolu inşasına hızla devam edilmişti ve inşaatın hızı, benzeri bir dönem içinde Bolşevik'lerin hiç elde edemedikleri bir hıza yükselmişti. Savaş öncesi Çarlık Rusyasında devlet bütçesinin üçte-biri devlet endüstri ve inşaatına, diğer ikinci üçte-biri orduya ve donanmaya, sonuncu üçte-biri de geniş devlet cihazının carî masraflarına gidiyordu. Devletin ekonomiye hâkim durumu (Lenin'in deyişiyle «emredici yüceliği»), 1914'ten sonraki savaş ekonomisine geçişle bir kat artmıştır. Bolşeviklerin 1917'de devraldıkları şey - kendileri daha tek bir endüstriyi bile millileştirmeden önce- dünyadaki en büyük devlet-güdümlü endüstri mekanizmasıydı.

Petro'nun, vaktiyle, «birkaç on yıl daha Avrupa'ya muhtacız, ondan sonra sırtımızı döneceğimiz günler de gelecektir,» dediği

söylenir. Fakat yeni tekniklerin, yeni idari formların tutunup, yerleşmesi yeni tutumları (attitudes) gerektirir; ve bu iş ancak yeni bir hayat tarzıyla, yeni bir düşünce tarzıyla olabilir. Organik bir kültürel yenileşme olmazsa, teknolojinin kendisi değil, sonul ürünleri alınabilir sadece. [Başka toplumlardan] en son fikirler alınabilir, ama bu fikirlerin doğuşunu hazırlayan paralel ve zıt diğer fikirler de [o toplumda] oluşmuş bulunmadığı için, alınan yeni fikirlerin denetim ve dengelenmesi sağlanamaz. Petro'nun zamanından bugüne kadar Rusya, makinaları da, fikirleri de dışardan almış, ve ne birini, ne de ötekini kullanmasını bile bilmeden ithal etmiştir. Teknik ve teknisyen ithali bir meseleyi hallederken bir yenisini yaratmaktadır: kırılan bir milli gurur, «Batılılaşma»nın, «Doğulu yöntemler» ile, yukardan verilen emirlerle getirilmiş olması, hem halkı böyle bir değişimin gerektirdiği şartlara hazırlayamamış, hem de halkın kırgınlık duymasına sebep olmuştur. Yeni ve tuhaf usüllerin zorla getirilmesi Rusyanın bünyesinde derin yaralar açmıştır- din, kültür siyaset, his, ve düşünce alanında patlak veren bunalım üç yüzyıl sürmüş ve hâlâ sona ermemiştir. *Eski İnancılar ile Devlet Kilisesi* arasındaki geçimsizlik, taht ile halk arasındaki tezdad, asiller ile köylüler, bürokrasi ile halk, aydınlar ile halk, ve en sonunda aydınlar arasındaki çatışmalar bu sebepten çıkmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda, Rus ruhundaki fırtınalar aydınlar tarafından bilinçli şekilde incelenmeye başlanmış; Batıcılar-Slavcılar çatışması ortaya çıkmıştır.

Bulduğumuz yüzyılda, rejimin karşıtları arasındaki rengârenklilikte bile aynı *dualism* görülmüştür- Liberal kamptaki Millikov arasında; Slavcı Sosyal-Devrimciler ile Batıcı Marxistler arasında; Bolşevikler ile Menşevikler arasında hep aynı halat çekişmesi (tug-of-war) devam etmiştir. Kezâ, kalabalıklarla dolu geçen ihtilâl yılları da aynı ayrılımların devam ettiğini göstermiştir- 1917 yılının dörtte üçünü aşırı Batı tutkunları yönetmiş; daha sonra, «Slavcı» ve «Batıcı» kişiliğindeki kompleks özelliklerini uzun uzadıya inceleyeceğimiz Lenin başa geçmiştir. Orta Volgadan gelen Büyük-Rusyalı (Lenin) den sonra; Avrupanın bittiği, Asyanın başladığı Kafkasya'dan gelen Gürcü Stalin başa geçmiştir.

Ne var ki, Stalinizm felsefesinde bile aynı *sizoid* iç savaş görülmüştür- 1910 ve 1920'lu yıllardaki Stalin yabancı makina ve teknisyen ithal etmiş, «işte tez canlılık isteyen Amerikan pratikliği ile Rus teorik düşüncesinin uyumlu birleşmesi» olayının «öz-be-öz Le-

minizm» olduğunu; «kutsal savaşların en kutsalı» olduğunu söylemişken; 1940'ların Stalin'i yabancı olan herşeyden ürkmüş, herşeyi reddetmiş ve «Batı karşısında eziklik duyan», Batıya hayranlık duyanlara, Batı ile temas kuranlara uygulanmak üzere yeni bir fikir-suçu ihdas etmiştir. Şimdi de Khrushev'in ve yardımcılarının civa gibi oynak ruhlarında bu iki kutup arasında âni zig-zaglar görülmektedir.

Ondokuzuncu yüzyılın bitiminde, uzun zamandır bir dilsiz gibi duran Rusyanın sesi duyulmaya; ve kendi öz ruhuna el koymak, isteyen rakip kuvvetlerin farkına vararak birşeyler söylediği işitilmeye başlamıştır. İlk uyanış önceki yüzyılda olmuştu, ama asıl önemli irkilme ve uyanma Batı ile temastan ve Napolyon Savaşlarındaki millî yenilgiler ve millî zaferlerden sonra ortaya çıkmıştır. Napolyon Savaşları, Rus endüstrisi ve Rus kültürü üzerinde ilk kamçı olmuş, aristokrat-aydın olan subaylarını Batı Avrupa başkentlerine çekmiş, aristokratik aydınlar arasında ilk kez millî bilincin uyanmasına sebep olmuştur. Hürriyet özlemi ilk olarak halk kitleleri arasında değil, kışla ve saraylardaki bu genç asilzâdeler arasında duyulmuştur.

Bekliyoruz, çırpınıyor sabırsız yüreklerimiz,
Hasreti içindeyiz aziz hürriyetin,
Vuslatı bekleyen genç bir aşığı,
Sevgiliden tebessüm göreceği uzun saatler gibi

diyordu genç Puşkin'in şarkısı. İlginç olanı, bu özlenen armağan hâlâ Çar'dan bekleniyordu :

Ve dostlarım, görecek miyim bütün esaretlerden kurtulmuş bir halk
Ve tahtın elleriyle kırılmış kölelik boyunduruğunu,
Bir yanda, ta uzaklarda bir tan gibi koskoca hürriyet
Aziz vatanımızın üstüne sıcak ışıklar serpmekte?

Taht'taki otokrat da bu parlak rüyayı bir zaman için paylaşır göründü. Fakat daha sonraları, liberal hayâlcü Alexander gitmiş, gerici ve mistik Alexander ortaya çıkmıştır. Thomas Jefferson'a, anayasa hazırlıkları için tavsiye bulunmasını rica eden, Polonyanın özgürleştirilmesi için Czartoryski'yi plân hazırlamakla görevlendiren, ve avamdan Speransky'yi Rusya için bir anayasa tasarısı hazırla-

makla vazifelendiren bu çar-bu kere, içişlerinde Arakcheev, dışişlerinde ise Metternich gibi en gerici simâların nüfuzu altına düşmüştü. O andan itibaren yeniliklerin umut kaynağı olarak monarkın kendisine değil, aristokratlara bakılmaya başlanmıştır. Ama gene de bu genç Saraylı radikallerin kafalarında taşıdıkları umut, (halk kitlelerinin girişeceği) *aşağıdan başlayan devrim*'den korktukları için, tepeden inme bir devrimden ibaretti. Alexander'ın değişip, kendilerini desteklemekten vazgeçmesinden sonraki on yıllık bir süre boyunca beklediler, rüyâlar içinde yaşadılar, plânlar kurdular. Gizli derneklerinde ve Mason birliklerinde gizli hareketler kurdular, ve monarkın fikrini çelip yeniden gözüne girmeyi, veya ölümünden sonra işlerin düzelebileceğini, veya bir saray darbesi ile meselenin halledileceğini düşünüp durdular.

Subayların gizli derneklerinden en ilgi çekici olanları Kuzey ve Güney Dernekleriydi. Albay Muraviev'in yazdığı programına göre Kuzeyli Subaylar Derneğinin istediği, İngiltere'de olduğu gibi liberal ve anayasal monarşi, federal bir ademi merkezîyetçilik, ve ferdi medeni haklardan ibaretti. Muraviev'e kalsa, o bir cumhuriyet olsun istiyordu; ama sonunda halkın rızası alınmak gerektiğinde, halkın meşrutiyetten öte birşeyi hazmedemeyeceğini de düşünmek lâzımdı. Diğer yandan, Güney Subayları Derneğinin programında, Fransız Jakobenlerinin düşüncelerine rastlanıyordu. Ve sonraları ortaya çıkacak olan, yirminci yüzyılımızın Jakobenleri; Bolşeviklerin fikirlerinin ilk ışıltıları görülmüyordu. Programı kaleme alan Pestel'in tezine göre, bir cumhuriyet kurulması; hem de, her türlü vasıtayı kullanma pahasına, ve üstelik amaçta halk yararına olmakla beraber, gerektiğinde halkın iradesine rağmen kurulmak gerekiyordu. Pestel kendisini bu fikre adanmış bir düşünürdü. Kurduğu dernekteki üyeler sorumluluk ve yetkileri bakımından üçlü bir hiyerarşi içinde yer almış bulunuyorlardı- bütün sırları bilen ve bütün önemli kararları almaya yetkisi olan ve gizli yeraltı hareketinin önder kadrosu; bilgi ve karar almaya kısmen iştirak ettirilen ikinci derecede bozguncular; ve sadece verilen talimatı icra etmekle görevli üçüncü derece bozguncular. Bunlardan da alt seviyede «dostlar» ve «sempatizanlar» vardı, ve bunlara gizli derneğin hiç bir işi duyurulmaz, hiçbir konuda kendilerine bilgi sızdırılmazdı. Pestel'in plânına göre, otokrasiye son verecek bir darbe yapılacak; Çar ve haneden üyeleri öldürülecek, iktidara el konulacak ve sosyal reformları ele alacak geçici bir askerî diktatörlük yönetimi kurulacaktı. Bu diktatörlük, polis, muhbir ve geçici bir sansür de dahil, çeşitli cihazlara

sahip olacaktı. Köleler hür kılınacak; sınıf ayrımlarına son verilecek; topraklar millileştirilip, birisi *komün* mülkiyetinde, birisi de malî amaçlar için devlet mülkiyetinde kalacak olan iki bölüme ayrılacaktı. Devlete düşen toprakların satılması veya özel mülkiyet tarafından işletilmek üzere dağıtılması da mümkün olacaktı. Pestel'in düşüncesine göre, sekiz veya on yıl içinde bu diktatörlük Rusyayı yeterince değiştirecek, karşı-devrim tehlikesini bertaraf edecek, böylece ülke sıkıca merkezileştirilmiş ve halkın seçtiği alt-meclis olan *vieche* (etimolojik olarak «soviet» kelimesine yakın bir terimdir) tarafından yönetilen bir cumhuriyet yönetimine geçebilecekti. Meclisin yanında, daha üst bir kuruluş olarak, beş kişilik bir *direktuarlık*, bir çeşit *Politbüro* bulunacak ve idarî yetkiler bu üst kuruluşun elinde temerküz edecekti.

I. Alexander öldüğünde, genç radikal subay asiller askeri bir darbe yaptılar. Bu darbe yapıldığı ayın (Aralık 1825) ismiyle tarihe geçmiştir. *Decemristler İhtilâli* saray darbeleri teşebbüsleri zincirinin son halkası olmuş ve sosyo-politik ihtilâllere yol açan ilk ihtilâl olma görevini yüklenmiştir. Rusya'daki ihtilâller döneminin ilk habercisi işte bu işyandır.

Hareketin başarı kazanamayışı, diğer saray darbeleri gibi geçip-gitmesi bizzat programındaki noksanlar yüzünden olmuştur. Zira *Decemristler İhtilâli* halkın kaderiyle oynamak zorunda kalmıştı, ama programında halkın meseleleri üzerinde hiç durulmuş değildi. I. Nicholas bu darbeyi kolaylıkla bastırılmış ve bozgunculukla ilgili soruşturma ve araştırmayı bizzat yönetmiştir. I. Nicholas'ın saltanatına yönelmiş bu tehdit o'nu son derece kuşkucu yapmış, hükümdarlık dönemi (1825-55) tam bir *reaksiyon* devri olmuştur. Rusya dışında oturulmasına izin verilince bu gibi huzursuzlukların ortaya çıktığını gören Çar, özel izin verilmedikçe, veya devlet görevi için gönderilmedikçe hiçbir Rusun ülke dışına çıkmasına izin vermez olmuştur. Fikir tartışmalarından da ürküntüye kapılan I. Nicholas neyin okutulacağını, neyin konuşulacağını, neyin tartışılacağını tespit eden kurallar koymuştur. Nicholas, yeni nizamın baş kurumu ve aracı olarak «Üçüncü Şube» veya siyasi polis diye bir teşkilât kurmuş, kendisi baş yargıç, müddeumumî, baş sansürcü, baş polis, ve hatta kendisözünüyle, «baş memur» olmuştur. Böylece uyanan milletin karşısında otokrasiyi savunmaya geçmiş, ve hayatının son ve kesin sahnesini oynamaya başlamıştır.

1825 *Decemristler İhtilâli* ile birlikte buz tutan suyun safı

çatlamıştır. Değişiklikler karşısındaki «Falakacı» Nicholas'ın direnişi boşuna bir çabaydı artık. Demir gibi zorba ve sert bir yönetim de olsa, değişiklik gelecekti. Bizzat kendisinin inşa ettirdiği ilk demiryolu (ilginçtir: koca bir harita üstünde, kasaba ve şehirleri tamamen görmezlikten gelerek uzun iki çizgi çizen bu çar, şöyle demiş: «Bırakın böyle gitsin!»), ve endüstrileşme ile bürokraside modernleşme politikası Rusya'ya, hiçbir darbenin, hiçbir ihtilâlcinin yapamayacağı kadar alt-üst edici etkilerde bulunmuştur. 1855'te öldüğünde, Kırım Savaşı sınavını veremeyen kendi sosyal düzeninin başarısızlığına üzüldüğü için, kâlpden öldüğü söylenmiştir. Çar I. Nicholas, zamanın işleyişine karşı yığıldığı ağırlıkların altında kalmıştı öldüğünde. Oğlu, Çar II. Alexander (1855-81), Rusya'daki değişimi Petro zamanındaki değişimin hızına çıkarabilecek biriydi: tarihe «Kurtarıcı Çar» olarak geçen II. Alexander bir ihtilâlcinin bombası ile ölmüştür. Yüzyılın son bölümünde ise, Rusya'nın hayatı gitgide güçsüzleşen tepeden inmece reform taraftarları ile, gitgide güçlenen ve huzursuzluğu artan taban arasındaki amansız ve eşitsiz bir yarışla geçecekti.

Sonunda, ihtilâl için bir çıkar yol düşünüp-duran kimselerin, hâlâ uyuklamaya devam eden Rus halkına yönelmesi kaçınılmaz olmuştu. Bu kişilerin arasında, halka karşı takılmaları mümkün her çeşit tutuma sahip olanlara rastlanıyordu: kendinden feragat, nedâmet ve tövbecilik, taraftarları; kendini horlayanlar, mistik halk tapınıcıları, kör ümitçiler, sihir ve büyü gibi bir halkçılık peşinde koşanlar, ve halktan korktuğu hâlde halkçı olanlar. Bunların kimisi ürkek ve tedbirli şekilde, ve belli-belirsiz tavırlarla halkçılığa yanaşıyorlar; kimileri ise herşeyini terk edip bu yola girmiş bulunuyorlardı. Fakat hepsinin de karşısındaki halkın kulakları sağır gibiydi. Halk ne kulak veriyordu söylenenlere, ne de verse bile anlayabiliyordu. Daha da fenası, ihtilâl yapmaya hazırlananları sin-sice resmi makamlara ihbar ediyordu. Zina köylüler arasında Çar'a ve o'nun iyiliğine (benevolence) olan inanç, en azından Çarın memurlarına karşı, kibarlara karşı, okumuşlara karşı şehirliilere karşı duydukları güvensizlik kadar derinlere kök salmış bulunuyordu. Bu yüzden de her çeşit hürriyet hareketi için can alıcı problem «halka ulaşmak için bir yol bulma» problemi olmuştu. Halk kitlelerine erişmeye çalışanların içinde bile birçokları karanlık bir sezgiye kaptırılmışlardı kendilerini-tarih sahnesine çıkacak olan milyonlarca aktörün kalabalığı içinde aydınlar sahnede kaybolacaklardı. Bu duyguya, *Decemristler'den* Maxim Gorky'ye kadar

çoklarında rastlanıyordu. Ama bunlar bile halka gitmeye, halka kendilerini işittirmeye çalışmaktan başka birşey yapacak durumda değillerdi. *Decembristler* isyanının bastırılmasından beş yıl sonra, onaltı yaşındaki Lermontov korkularla dolu «Öngörü (1830)» adlı manzumesinde halka giden yola bağlanan umutların karanlık yanını veriyordu :

Bir yıl, karanlık bir yıl gelecek Rusya'da
Taç görülmez olacak Taht'ın üstünde,
Vaktiyle O'nu seven avam, sevdiğini unutacak,
Çünkü Kan ve Ölüm oluklar gibi akacak;
Kanadı kırık kanun kalkan olmayacak yoksula,
Kızlar ve günâhsız çocuklar el uzatır yardımına
Adâletin. Salgın büyüyecek
Kırları ve tarlaları çürümüş ekinler бүryecek
Kulübelerden sallanan paçavralar, çullar dilenecek yar-
dım,
Kimseler gelmeyecek yardıma, Açlık gelecek adım-adım
Kan kurusu ışıklarını serpecek üzerinize akşam
Ve sabah kulaklara fısıldayacak bir Kuvvetli Adam
O'nu bileceksiniz. Ve O'nu anlayacaksınız
Kınsız bir bıçak elinde, tanıyacaksınız
Acı dolacak içinize, yaşlar incek gözünüze
Ve o sadece gülecek sizin ince hüznünüze.

Rus ataerkilliği (patriarchalism) kökleri bakımından «bölünmez aile» ve *komünyal köy mir* sistemine dayanır. Köyleri yönetenler ihtiyar kurafları, aileleri yönetenler ise hâne yaşlılarıdır. Yaşlılar elden-ayaktan düşene kadar, aileyi yöneten otokrat olarak yaşarlardı, ve evin kızları ve oğulları, damatları ve gelinleri, torunları, torunlarının çocukları üzerinde mutlak söz sahibi sayılırlardı. Her iki kurum da, gerek bölünmez [büyük] aile, gerekse *mir* modern yıllara dek sürmüştür. Bu ikisi, *hatâdan münezzehten atacılık* ve *komünyal sorumluluk* gibi iki temel özelliği olan Rus hayatına şekil vermişlerdir. Köylülerin otorite karşısında boyun eğmeleri, ve ataların atası «Aziz Çar Baba»ya karşı sevgi, saygı, inanç, ve itaat duygusu beslemeleri bunlar yüzünden olmuştur. Rus köy hayatındaki birlikçilik (Corporateness) ve köylerin hızla *kolkhoz* şekline dönüştürülebilmesi; bolşevikliğin aşağıdan-yönetimi savunan bir programla yola çıkıp, daha sonra, küçük bir seçkinler topluluğu

yönetimine, ve en sonra da bir kere daha «Halkın Babası» denilen kişisel diktatörlük yönetimine dönüşebilmesi bu yüzdendir. Keza, bir aileden birinin suçu için bütün ailenin sorumlu tutulması, herhangi bir başkasının rehin alınması gibi uygulamalarda da bu kurumların etkisi olmuştur. Kızıl veya Beyaz olsun, İç Savaş sırasında bu ortak aile sorumluluğu ve rehin uygulaması her iki tarafça da kullanılmıştır. Bu gün de yeni rejimin başlıca sığınaklarından- dır. Hatta son yıllarında kendisinden söz ederken bir «özgürlükçü» olduğunu söyleyen Leon Troçki bile, İç Savaş sırasında kullandığı bu yöntemi ısrarla ve sonuna kadar savunmuştur. Nazi Almanyası'nda görüldükten sonra, hatta Batı Avrupa ve Amerika'da bile, büyüyen total savaş ve total devlet oluşumuna bağlı olarak, hiç farkında olunmaksızın tüm ailenin kolektif sorumluluğunu savunanlar olmuştur. Mamafih, ailece kolektif sorumluluk fikri bilinçli olduğumuz zamanlar düşüncelerimize uymaz, zira bu bizim din anlayışımızdaki «babaların günahını çocuklar çekmez» hükmüne bile aykırıdır. Keza anayasamızdaki ilk sözlerden birisi de özellikle şunu belirtmektedir : «hiçbir Savcı, hiçbir davâda Kan Bozukluğu iddiasında bulunamaz.» Bu, ailece kolektif sorumluluk düşüncesi bize öylesine terstir ki, sokaktaki Amerikalının hangisine sorsanız, manasını bile bilmez.

Eski Rusya, bir bakıma, tek bir otokratik başı olan kocaman bir ataerkil aile gibiydi. Halkın «Aziz Baba»sına karşı her Rusun maddi ve manevi itaati gerekiyordu. Her Rus çeşitli derecelerde başkasına tâbi olduğundan *nevolya*- özgürlük veya kendi başına buyrukluk-noksanı içindeydi. Bundan sadece Çar hariçti. Bütünsel bir hiyerarşik bağımlılık dünyasında, sadece Çar hiçbir üst'e bağlı değildi. Çarın üstünde ne o'nu teorik olarak bağlayan bir kanun, ve ne de bir kurum bulunuyordu. Çardan başkaları için Çarın iradesi kanun hükmündeydi; ta ki gene Çar bir başka irade ile o ilk iradesini değiştirsin. Çar, basit bir emirname veya *ukaz* ile kanun çıkarır, kanun değiştirir, kanun kaldırır. 1905'e gelene dek, âsiller sınıfının giriştiği bütün çabalar boşa çıkmış; ne âsiller, ne Senato, ne de ilki olan Sobor bu irade ve iktidar üzerine en küçük bir kayıt koyamamıştır. 1905 İhtilâliyle Çar II. Nicholas'dan koparılan anayasa *ukaz*'ında bile aynı ananevi ve tumturaklı ifadeyle, «bu bizim bükülmez, kırılmaz, ve karşı konulmaz irade-i seniye-mizdir,» demiştir. *Samoderzhet*, yani *iktidarı-kendinden* terimi tercüme edilmesi imkânsız olan Slavca bir kelimedir, ve son Doğu Roma imparatorluğundaki Bizans imparatorları tarafından kulla-

mlen *avtokratizm* ünvanının karşılığı olarak Ruslaştırılmıştır. ondokuzuncu yüzyılda, Esas Teşkilât Kanunu * denilen kanunla bile Çar «sınırsız otokrat» olarak tanımlanıyor, ve dördüncü maddede şu hükümle bitiyordu :

Üstün otokratik iktidar tüm Rusyalar İmparatorunda toplanır. İmparatorun emirlerine itaat sadece korku yüzünden değil, fakat Tanrı'nın insana verdiği vicdanının emrine uyması için de şarttır.

Gücü yettikten, ilgilenmek istedikten sonra, her Çar geniş toprakları üzerindeki her meseleyi düzenleyebilir; küçük veya büyük her teferuata el koyabilir, her tayıni yapabilir; her konuda hüküm verebilir, hüküm icra ve infazında bulunabilir, askeri veya sivil her türlü alanda buyruk verebilir; I. Nicholas'ın Decembristler isyanında yaptığı gibi, soruşturma kurullarının başına geçebilir; veya II. Nicholas'ın 1916'da yaptığı gibi, orduların başına geçip cephe başkomutanı olabilirdi. Çarın iktidar ve yetkisini sadece gelenek ve teamüllerle, ihtilâl ihtimâli, saray darbesi imkânları kısıtlayabilmekteydi. Yüksek devlet memurlarının yetkileri Çarın «tevkil ettiği» iktidardan kaynak alıyor; polis, ordu, kilise ve bürokrasi gibi [örgütsel devlet] cihazları Çar tarafından desteklendikleri için sosyal itibar buluyorlardı. «Rusya benim tarafından değil, kırk binden fazla memurum tarafından yönetilir,» diyordu I. Nicholas. Ve Polis Şefi, Çara şöyle yazıyordu :

Toprak beyleri hükümdarlığımızın en güvenilir siperidir ... Hükümdarlık toprakları üzerinde toprak beylerinin devamlı bir şekilde icra ettikleri teyakkuz ve nüfuzun yerini hiçbir ordu tutamaz ... Toprak beyleri denen adamlar, devletinizi koruyan sadık ve uyku-bilméz bir köpek gibidir; bulunduğu yerde kendiliğinden bir polis gibi iş görmektedir ... Toprak ağasının nüfuz ve iktidarına son verilirse, halk bir sel gibi boşanacak zamanla Çar hazretlerinin kendileri için bile tehlike arzedecektir ...

* Esas Teşkilât Kanunu (Fundamental Law) ile Anayasa (Constitutional Law) arasında, birincisi devlet kuruluşuna, ikincisi ise haklar ve hürriyetlere ağırlık verdiği için, farklar vardır. (Ç.N.)

Ve, tabiatıyla, en kuvvetli otokratlar bile olsa, herşeyi bilen, herşeye karışan, herşeye gücü yeten Çarlar kimi zaman Doğu sınırlarını aşamayıp, takılıyorlardı. Örneğin, Rusya'yı ipek ithal etmekten kurtarmak isteyen Çariçe II. Katerina'nın bu konuda yazdığı ukaz ilginçtir. Bu ukaz metninin sonunda II. Katerina da «Bu Majestelerinin iradesidir,» demektedir. İpek fabrikaları Astrakhan'da kurulacak ... yapılacak nüfus sayımında işsiz olduğu anlaşılanlar ile ahlını ve memleketini hatırlamayanlar bu fabrikalara işçiliğe gönderileceklerdi. Fakat ne köylüler ipekçiliği beceremedi, ne de ipek böcekleri Rusya iklimine alışabildi. Prens Shcherbatov, «fabrikalar ukaz ile kuruldu,» diyor ve alaycı bir dille devam ediyordu, «ve gene ukaz ile ipek böceği getirildi, ama ipek böceklerinin yaşayıp, çoğalmaları için ukaz para etmedi.»

İyi tabiatlı despotizm gibi, Rus hayatını karakterize eden zulüm de bu ataerkil ögeden gelirdi. Batı Avrupa'da yetişkin insanların kamçı yedikleri son yer, kaptanın mutlak otokrat olduğu bahriye idi, ve başka yerde dayak kalmamıştı. Fakat Rusya'da dayak bu yüzyıla kadar azala azala devam etmiştir. Bunun bir ikiz-kardeşi *Khlysty* denilen ve mistik amaçlar için yapılan kendini kamçılama ise, insanın kendisini *disipline* etmesi amacıyla, yakın zamana kadar sürmüştür. Yargılama usulü olarak kullanılan işkence 1864 adli reformu ile kaldırılmıştır. Fakat Çeka ve yeniden başlayan işkence, temizlik mahkemelerinde, başka türlü itiraf vermeyen suçlular üzerinde kullanılmış, insanlık tarihinde yeniden hortlatılmıştır. Bunun menşei öncesi yüzyıllardaki despotizm değil, «her şey mübahtır» diyen *totaliteryanizmin* kendisi olmuştur. Yeni çizilen bir plâna göre, insanları yeni baştan kalıptan geçirmek ise modern çağın olayıdır. Ama bunun geçmişe uzanan tek yanı zulüm olma özelliğidir.

Onsekizinci yüzyılda yaşamış «aydınlık dervişleri»nden birisi olan toprak ağası Bolotov, *Mutluluk Rehberi* isimli kitabında, gururlanmaksızın, hırsızlık sanığı bir köylü üzerinde başarıyla yaptığı beş falaka deneyini anlatmaktadır. Kendisine yardım eden öbür hırsızları ele vermesi için falakaya yatırılan köylü nihayet bazılarının isimlerini verince, diğerleri de falakaya yatırılırlar. Fakat anlaşılır ki; ötekiler mâsumdur. O zaman gene ilk sanığa dönen toprak ağası, daha fazla dayak atılırsa köylünün öleceğinden korkar. Bolotov şöyle yazıyor :

Adamlarıma (köylüyü) elinden ve ayaklarından bağlayıp kızgın hamama sokmaları gerektiğini emrettim. Daha önce tuza yatırılmış olan çirozlardan adam-akıllı yedirilmiş olan (köylü), başına koyduğum nezaretçilerin sopası altında su içmeksizin burada bekletilecekti ve sonunda gerçeği söyleyene kadar susuzluk işkencesi çekmiş olacaktı...

Toprak ağası, bu kitabının hiçbir yerinde yaptıklarında bir tuhaflık olduğunu, masum olduğu en sonunda anlaşılan bu köylüye falaka çektiği için üzülmediğini söylememektedir.

Daha incelmış bir şahsiyet olan; akademilerin, hastahanelerin, müzelerin, sanayi kuruluşlarının yaratıcısı olan Petro ise, *Streletsy isyanını* bastırırken on-iki bin kişinin kafasını vurdurmuştur. «Görev ihmâli, veya kendi politikasına uymama gibi durumlarda aşırı derecede sert cezalar vermesi,» diyor Klyuchevsky, Petronun maiyetindekileri bile sinir hastası yapmıştı.»

Aynı şekilde, bir yüzyıl sonraki II. Katerina'nın; liberal kafalı ve Ansiklopedicilerin dostu olan bu çarîçenin hükümdarlık günceleleri de zincir ve kamçıyla yapılan dayak cezaları, ve çok daha şeytanca ve çok daha anormal işkence sahneleriyle doludur. Fransız gezgini Passenans o günlerde şöyle yazmıştır :

Bu zalimce işe şahit olmamak için çok dikkat ediyordum, fakat o kadar sık oluyordu ki, köylerde o kadar olağan işlerdendi ki, beşerî kapris kurbanı olan zavalluların çığlıklarını duymadan geçmek mümkün oluyordu. Rüyâlarımda bile peşimde çığlıkları koşuyordu. Bir defa, keşke Rusça bilmeseydim dedim cezaların infazı için verilen emirleri duydukça.

Zulüm, sadece ihtilâl ve karşı-ihtilâl dönemlerinden sonra gelen birşey değildi. Şiddet, zulüm ve işkence; fizikî eziyet, huzursuzluk, korku, sinmişlik eski Rusyanın normal, barışçı, «hayırhah» ataerki günlerinde de olağan şeylerdendi ve geçmiş günlerden kalma bir kalıttı. Çarlardan çoğu hakkında anlatılan ve her biri ancak bir deliye yaraşacak işler yalan gibi görünse bile, hakikattir. «Otokrat olma insanı yiyip-bitiren bir işti,» diyor Mavor «insanın fizik varlığı üzerine çeşitli kısıtlamalar koyan, ve üstelik akli den-

gesine de tesir eden bir iş!» Ve bu iyi-niyetli ve çoğu defa cömert, ama kaba ve haşin despotizm merkezinden doğru yerel beylere (manorial lords), deniz aşırı topraklardaki idarecilere, ordu komutan ve amirallerine, fabrika ustabaşlarına, ve vilayet polis şeflerine doğru gidildikçe aynı metod ve aynı anlayışın dalga-dalga yayıldığı görülmüyordu.

19. Yüzyılın ikinci yarısında, serfleri toprağa ve efendisine bağlayan, halkı bulunduğu yere ve işe bağlayan bağımlılıklar gevşemeye başlamıştır. Bütün demokratlar ve bütün halk dostları, tabii sınırlarına ulaşmış, saldırı tehlikesine karşı nisbi bir güvenlik kazanmış olan Rusya'da, bundan sonra olsun, dev askerî bütçeler ve dev muvazzaf ordulardan dönüleceğini, halkı bağlarından ve tutsaklıklarından kurtaracak kültürel ve fiziki bir yeniden-kurulma dönemine geçileceğini düşünmeye başlamışlardır.

19. Yüzyılın son kırk yılı ile, yirminci yüzyılın ilk yirmi yılı hep bu «bağlardan kurtulma» umudu ile geçmiştir. 1861'de, II. Alexander'ın iradesiyle kölelik kaldırılmıştır. Bu olayın tarih içinde «çok geç» kaldığını düşünmeye kalkacaksak, aynı yıllarda Amerika'da bir iç savaş çıktığını, bunun zenci meselesi yüzünden çıktığını ve Lincoln'ün 1863 Azâdlık Bildirimi ile hür kıldığı zencilere toprak bile veremediğini, bu yüzden bu hürriğün gerçek bir hürriğün getiremediğini, ama Alexander'ın toprak verdiğini unutmamalıyız.

Mahalli *zemstvo* yönetiminin başlamasından sonra, jüri yargılaması, tabii hakim esası, sansürün hafifletilmesi, iş yerlerinin tefişi, sosyal güvenlik kanunu, o zamana kadar ki «hayat boyu» askerlik süresinin kısaltılması, köylerden kentlere seyahat hürriyeti, ülke dışına çıkma hürriyeti, yabancılar için ülkeye girme ve ülkede dolaşma hürriyetine geçilmiştir». Ne var ki, bu reformların çoğu tam sonuca ulaşmış, hakikaten gerçekleşmiş değildi, ve II. Alexander'ın suikaste uğramasını izleyen *reaksiyon* döneminde kuşa dönmüşlerdi. Fakat 1905'ten sonra yeniden ele alındılar, genişletildiler. Böylece, kısmî bir anayasa teminatı alınmış, bir *Duma* veya yasama organı kurulmuş, geniş bir yasama dokümanlığı sağlanmıştı. 1907'de yeni ve ülkenin bir başından öte başına geniş bir toprak reformuna başlanmıştı. 1912 yılında, bütün ihtilâlciler, Bolşevikler de dahil, gazete yayınlamakta serbest bırakılmışlardı. Ve en son 1917 yılındaki ilk ihtilâde, bir bakıma, savaş problemi hariç bütün bağımlılıklara son verilmişti. Bu tez ve büyük

gelişmeden sonra hürriyet niçin tomurcuklanıp, meyva veremedi? Bu ilerde uzun uzun inceleyeceğimiz bir konudur.

Eski düzene ait şeylerin boşgörü ile karşılanamamasının nedeni toplumdaki durgunluktan çok, toplumun beklenmedik şekilde ve çok hızla değişmesi olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı boyunca durmadan çözümlenmeye devam eden, ama yeni bir Rusya yaratacak gücü olmayan bir toplum yapısı doğmuştur. Reform hareketi tepeden inme olarak başlamış, fakat değişiklik gereğine inanan kimselerin halka-halka arttığı, ve bunların git-gide köklü reformlardan sözlemeye başladıkları görülmüştür. Uzun bir kış uykusundan sonra irkilen Rus halk oyu artık Dostoevsky'nin sözünü bayrak yapmıştı: «Ne olursa olsun, herşeyde en aşırıysından oldum, hayatım boyunca hiç bir zaman ortacı olmadım.» Reformcu Çarlar hayâl kırıklığına gömülmüşlerdi. Bu Çarların ardından daha güçsüzlere gelmiş, milleti bu beklenmedik yolda yönetemez olmuşlar, en sonunda otokrasi yeni değişikliklere ayak uyduramayacağını anlayamamış ve değişikliklere karşı bir direnç merkezi hâline gelmiştir. O andan itibaren de kendi ölüm fermanına kendi elleriyle mühürünü basmış, hareketin önderliği Taç'tan kopup, aydınların eline geçmiştir.

Rus aydın sınıfı, Batı ülkelerindeki «eğitim görmüş ve meslek sahibi» aydınlara, veya bugünkü Rusyanın memur, teknisyen, ve yöneticilerine hiç benzemeyen; yaşadıkları ondokuzuncu yüzyılın ürünü olan bir sosyal sınıftı. Ortaçağ görünümünü durgun bir devlet ve toplum içinde doğmuşlar, ama bu topluma uyamamışlar; eski toplumsal statülerin artık bir değeri kalmadığını görmüşlerdi. Bu aydın sınıfı içinde hem asiller sınıfının çocukları bulunuyordu, hem de avam tabakasının çocukları; yani hem aşağı, hem de üst tabakanın çocukları bulunuyordu. Bu farklı sosyal kökenden gelen iki -sınıf- aydınlarını bir araya getiren şey ne ortak bir sosyal kökenlerinin bulunmasıydı, ne de üretimin sosyal süresi içinde ortak rollere sahip oluşlarıydı. Birbirlerine bağlanışlarının nedeni, her iki grubun da toplumdan yabancılaşmaları, ve fikirler aracılığı ile toplum yapısında değişiklik yaratılabileceğine olan inançlarıydı. Tepelerinde anlayışsız bir otokrasi; adımlarını basacakları zeminde ise anlayışsız bir halk yığını... Sanki kör bir kuyu içindeymişçesine yaşamak zorunda kalmışlardı. Özgür düşünürler olarak yüklendikleri görev, kendilerine yer olmayan mevcut düzenin dünyasını eleştirmek, ve henüz erişilmemiş olan, ve belki de ken-

dilerine yer bile vermeyecek olan geleceğin dünyası hakkında kehanetlerde bulunmaktı. Kimi ayukattı, ama hiç dava almazdı; kimi öğretmendi, ama okulu yoktu; kimi yüksek teoloji okumuştur, ama kilisesi yoktu; kimi kimyacıydı, ama laboratuvarı yoktu; kimi teknisyen, mühendisti, ama kendilerine bir sanayi yoktu; kimi gazeteciydi, ama bir halk oyu olmayan bir ülkenin gazetecisi; kimi eğitimci, ama görevsiz; kimi politikacı, ama partısız; kimi sosyolog ve devlet yönetimi bilimi okumuş, ama ne o'lar devletle bağlıydı, ne de halk o'nları ciddiye alıyordu. Gelmek bilmeyen, doğmak bilmeyen yeni bir dünyaya hizmetine koşulmayı bekliyorlardı, ama kendilerine zırmak kadar ihtiyacı olmayan bir halka hizmet etmek çabasındalardı. Çökmeye başlamış bulunan feodal düzende ne sevecek birşey, ne de bir umut buluyorlardı; kaba, ürkek, ve beceriksiz olan ticaret burjuvasının dünyasından işe, ne bir ekonomik destek, ne de bir heves uyandıracak ilgi buluyorlardı; kış uykusunu sürdüren halktan ise hiç bir yankı bulamıyorlar ve boş yere «hıçkırıklar» içinde hüznleniyorlardı. Günele «kara sonunu» uğruna istemeye-istemeye bir iş tutsalar bile; kalpleri geleceğin dünyasına hizmet için sabırsızlanıyordu. Yaşamalarının; güne gün katılarak yaşamalarının biricik nedeni gelecek yeni dünyaydı; ve hâyâllerindeki Rusya'da, olacak ve olmayacak ne varsa gerçekleşmiş gibi görünüyordu gözlerine.

Kendilerine söyleyecek sözü bile olmayan eski düzene karşı düşmanlık duymaya zorlanmış gibiydiler. Hayâlcî, reformcu, insancıl aydınlar olarak oluşmuşlardı; ama sırf bu hayâllerinden ve rüyalarından ötürü kesiksiz olarak cezalandırılmışlar, ve kendilerine rüyaları bile yasak edilmişlerdi. Ellerinde olmadan, zorla, açık ihtilâlcî olup çıkmışlar; sonunda «öğrencî» ismi ile «ihtilâlcî» kelimeleri, eş anlama gelir olmuştu. Öğrencileri daha iyi «zapt-ı rapt»a alabilmek için devletce bir üniforma tespit edilmişti, ve yüksek tahsilde geçirmeleri gereken yıllarını tamamlayamayan bazı öğrenciler geldikleri köylere, veya Sibirya'ya «daha yüksek öğrenim yapmaları» gerekçesiyle gönderilmeye başlamıştı. Bunların çoğunun kalbi kırılıyor, ortadan kayboluyorlar, pekçokları eski görtişlerini terk ederek yaşlandıkça mevcut düzenin o'nlara verdiği işlere girip, düzenle anlaşılıyor. Asil ailelerden olanları, kendilerini kabul etmeyen halk ile kaynaşmaya; veya tek başlarına mücadele etmeye, veya umutsuzcasına küçük birlikler kurarak bir türlü sarılmayan rejime kafa tutmaya; veya yâdellerde vatan ve özgürlük başreti içinde ölmeye mecburcasına bir ömür sürüyorlardı.

Aldıkları kültür en büyük ıstırap kaynaklarıydı. Babadan-deden kalma, veya okuyup kazanmış oldukları kültürel ayrıcalıkları yüzünden suçluluk duygusu içindeydiler. Halk karanlık içindeyken, Rusya çöküntü içindeyken hayattan nasıl zevk alabilirlerdi? Doğup, büyüdükleri vatanlarına karşı duydukları derin sevgi, şimdi, vatanlarını geri, cahil, ve aşağı gösteren herşeye karşı amansız bir nefrete, ve Rusyanın gelecekteki kaderinin ve dünyada yüklenacağı görevin yüceliğine olan inanca dönmüştü.

Karasin, kara adâletin gibi

Ve köleliğin boyunduruğu vurmuş boynunu

diyordu Slavcı Khomyakov, ve memleketin Kırım Savaşındaki yenilgisini, kötü yanlarına karşı bir ceza sayıyor, ve bunu sevinçle karşılıyordu. Bu cezadan sonra Rusya günahlarından arınacaktı. Bu görüşü yüzünden Khomyakov, anlamsız ve çelişkin bir isim taşıyan «vatansever yenilgicilik» hareketinin tipik aydınlarından biri oldu. Daha sonraları bu hareket aydınlar arasında oldukça yayılmıştır.

Bu büyük ve eyleme dökülmekten alakonulan düşünce enerjisi, ancak Rus edebiyatında rastlanılan bir şekilde edebiyatta toplanmıştır. Karışık bir hava, fırtınanın geleceğine dair bir duygu, ve *apocalyptic* vahiyler ondokuzuncu-yüzyıl Rus edebiyatı şaheserlerinin en büyük özelliğidir. Bu eserler, bir felâketin geleceğini haber veren, kehânette bulunan, kendinde üstün kuvvetler bulduğuna vehmeden, vecd içinde, gelecek hakkında umutlar veren, derin keder ve hüznü aşılardan eserlerdir. İçlerindeki roman kahramanları en durgun şeylerden birden en yırtıcı davranışlara kayarlar, hikâyeleri en koyu karanlıklardan birden-bire göz kamaştırıcı ışıltulara gömülürler; aydınlık bölümlerindeki bu ışıklar güneşin ışığını bile karanlıkta bırakır.

Rus edebiyatında mizah bile, güldürücülüğünden kaybetmekle birlikte, kaba ve iğneli, haşin ve olmadık hareketlerle dolu, aşırı derecede vur-kırcı, trajediye yaklaşacak derecede karikatürleştirici *isterya* derecesinde kâhkaha attırıcı bir mizahtır. Nedir *Ölü Canlar*, bir mizah eseri mi? Rusyanın derin yaralarına melhem olmak isteyen bir eser mi? Kaderden, habis ruhlardan, ruhcu kuruluşundan söz eden bir ermişin eseri mi? Sadece eleştirmeciler değil, bizzat yazarı bile yazdığının ne olduğunu, veya hatta eserinin gerçekten bitip, bitmediğini söyleyememiştir.

Bu eserlerin yoğun özleri Batı dünyasında fırtınalar yaratmışlar; insana karşı gösterdikleri sevgi duygusu yüzünden her yerde hayranlık uyandırmışlar; kapılıp giden, hemen hemen kayıtsız ve hesapsız akıp giden anlatımları büyük edebiyatçılar yüzyılı olan 19. yüzyılın yazarları arasında bile kıskançlık yaratmıştır. Bu eserler çok eski edebiyat geleneği olan ülkelerde de aynı ilgiyle karşılanmışlardır. Barış ve gelişme yüzyılına sona ermeye başladığı günlerde, Rus yazarlarının vaktiyle yazdıklarına bakanlar, evrensel bir savaşın ve sosyal bir kıyamın eşğine yaklaşan dünyada bu kehânetlerin çıkmaya başladığını düşünür olmuşlardı. Bu gün o eski günlere bakacak olursak, gerek Rusyanın, ve gerekse iyimser, kendine-güvenli, ilerici Batının bilmeden sürüklendiği yeri göstermek bakımından en başarılı kehâneti Dickens, Thackeray, Hardy, Balzac, Zola, Galdos, veya hatta Turgeniev ve Tolstoy'un değil -yaman bir çılgın sayılan- Dostoevsky tarafından yapıldığını görürüz. Ruhundaki şeytanın eseri olan çırpınma ve acılar sayesinde insan psikolojisindeki derinlikleri gören Dostoevsky bu işi yaptığında eski, ölmekte olan; zayıf olduğu için artık ölmeye mahkum olan bir düzenle; yeni, vaktinden evvel doğmaya çalışan, ama doğmaya güç bulamayan bir düzen arasındaydı.

Dolaysız yapılan siyasal tartışmalar yasak olduğundan, bütün edebiyat Rus hayatının eleştirisini ele alarak bunu yapıyor; satıhtaki anlamıyla fark edilen eleştirinin altında asıl sosyal eleştiriler veriliyordu. Açık yapılan eleştiriler sansürde takılırsa, yazarlar dolaylı yollardan anlatmayı da iyi beceriyorlar; başka ülkelerde veya «evvel zaman içinde geçmiş» masum görüntüslü masallardan söz eder gibi hikâyelerini anlatıyorlardı. Hayvanları komuşturuyorlar, mecazlı yazıyorlar, «hisseden kıssa» diyerek işi okuyucuya bırakıyorlar, ve yazarın yazması gerekli görünen bir son yerine bekle-nilmeyecek bir son vererek okuyucuları dikkate çağırıyorlar, o'nları satırların altındaki manâyı düşünmeye zorluyorlardı. Okuyuculara rejimi eleştirmek için bulunan bu yollarla, Alman tarımı hakkında istatistikî bir yazı veriliyor, dört yüzyıl önce ölmüş bir hükümdarın hayatı anlatılıyor, veya bir Norveç piyesi hakkında inceleme yazısı sunuluyordu. Bazan da Prusya devletindeki aksaklıklardan biri veya İngiltere'deki rejimin iyi tarafları anlatılıyor; ama anlayan anlayacağını anlıyordu. Bu yüzden Rusya'da «*Aesop Dili*» denilen bir dil doğmuştur. Lenin, Rus emperyalizmine karşı mücadele ederken bu dille yazılar yazmıştır. Oysa aynı günlerde Almanca yazdıkları istatistikler ve teorik bilgiler ile dolu yazılar olmuş

tu'. Daha sonraları çok daha seri ve haşın bir sansür döneminde aynı dolambacı yolu kullanan Bukharin yazdığı kitapta Vatikan'ı ele almış, Loyola'yı *, ve «süflü gibi itaat» eleştirmiştir. Bukharin de aslında Stalin rejimini taş a tutmuştur.

İki anlamlı ifadeler ve anlatımlar sadece edebiyatta değildi. Çoğu defa en basit gündelik hayat işleri bile karmaşık ve özel anlamlar taşıyan semboller yerine geçiyordu. Et yememek, sakal bırakmak, uzun saç dolanmak, köylü gömleği giymek, işçi gömleği giymek, bozuk bir boyun bağı takmak bir tutku, bir inanç sembolü oluveriyordu.

Aynı sakh enerji yüzünden felsefe veya [devrimci] program üzerinde en soyut tartışmalar yapılıyor, örgütlenmenin en küçük ayrıntı sorunları üzerinde akıl almaz incelikte görüşler ileri sürülüyordu. Tartışma ve konuşma bir «hunuma» gibi tüketiyordu Rus aydınlarını; günler ve gecelerce, haftalar ve aylarca, yıllar ve yıllarca, benüz girişmeye güçleri yetmeyen konular ve eylemler üzerinde bile defalarca tartışırlardı.

Daha önceki yüzyıllardaki köylü isyanları nasıl kentlilerin önderliği olmadığı ve bir programları bulunmadığı için yenilgiye uğramışlarsa, bu kere de uzunca bir süre iş tersine döndüğü için, aydınların hareketi etkisiz kalıyordu. Rusya'da herşeybir ağzına kadar ihtilâl programı ve müstakbel-ihtilâlcilerle doluydu, ama halk kitleleri pasif ve ilgisiz kalıyor; köylüler yerlerinden bile kıpırdamıyordu. Bununla beraber, ondokuzuncu yüzyıl sonuna yaklaştığında hava da elektriklenmeye başlamıştı. Şimdi artık bir fırtınanın kopacağına dair sayısız işaretler görülmekteydi. Teorik ve fizik kuvvet; entellektüellerin programları ve kitle hareketleri; şehirler ve köylük yerler, gitgide birbirlerini yaklaşmaya başlamış bulunuyordu.

Teorik günlerinin bilmekte olduğunu; gelecek yakın günlerde «teknenin kaptanı» olacaklarını, Rusya'nın ve belki de dünyanın kaderine hükmedeceklerini hissetmeye başlayan ihtilâlciler-aydınlar, her zamankiden daha büyük bir tutkuyla, siyaset tarihinde eş görülmedik teferruat üzerinde tartışmalara, inatlaşmalara başlamışlardı. 1903 ve 1907 Sosyalist Kongrelerinde, birlikte tevkif edilmiş,

* Aziz Loyola Ignatius (1491-1566); Cıvıt Örgütünü kurucusu olan İspanyol din adamı (C.N.)

birlikte sürgünde bulunmuş, ve aynı siyasal programa bağlanmış bu ihtilâlcilerin bitmek-tükenmek bilmeyen münakaşalarda buldukları görülmüştür. 1903 kongresinde üç hafta, 1907 kongresinde ise beş hafta gece ve gündüz kesiksiz süren bu tartışmalar yüzünden parasızlıktan aç kalmışlar, sağlıkları bozulmuş, casus ve işpiyonculara yakalanmışlar, bir ülkeden ötekine atılıp sürdülerken bile bu tartışmaları kesmemişler; Manş Denizini geçtikten ve purda bile bu tartışmayı sürdürmüşlerdir.

O günlerin tartışma ve anlaşmazlıkları Rusya içindeki yeraltı örgütüne, hapisanelere, Sibiry'a'daki sürgünlere, yabancı ülkelerdeki uzak yerlerin kahvelerine, bekar odalarına, pansiyonlara kadar yayılmıştı. Münakaşa ve konuşmalar öylesine gürültülü ve kavgalı, öylesine şiddetli oluyordu ki Cenevre ve Zürih gibi konuksever şehirlerde bile kiralık evlerdeki ilanlar değişir olmuştu: «Kiralık oda; Ruslara yok.»

Öfkeli, hoşgörüsüz tartışmalar, mücadeleler çar polisinin gözleri önünde yapılmaya başlanmış; devlet arşivleri hiziplerin ve kişilerin söyledikleri, savdukları hakkındaki raporlarla dolmuş; polis işpiyoncuları ve casusları da çalışkanlıkta ihtilâlciler aydınlardan geri kalmaz olmuştu. İhtilâlciler, hepsinin ortak düşmanı olan Çarlığa karşı açıkça mücadeleye başladıklarında bile, kendi aralarındaki hizip mücadeleleri devam ediyordu ve her zamankini aşmış bulunuyordu.

Hayatlarını inceleyeceğimiz üç ihtilâlciler de bu tartışmalar içinde yetişmişler ve yirmibeş yıldan fazla bir süreyle tüm enerjilerini bu mücadeleler içinde tüketmişlerdi. Üçü için de bu tartışma ve mücadele günleri kendi adamlarını seçtikten kullandıkları bir mihenk taşı olmuş; birbirleriyle bu tartışmalarda mücadele etmişler; tartışmalarla geçen bu uzun yıllar, düşüncelerini döğüp, biçimlendiren bir «ör» yerine geçmiştir. Geçici sürelerle yaşayabildikleri mütareke ve mecburi barış günleri dışında bütün hayatları tartışmayla geçmiştir. Taşdıkları ortak amaçlar, görünüşte, öylesine çabuk elde edilevermişti ki, yarım yüzyıl süreyle entellektüel hayata şekil veren, ama artık vakti geçen kurumlar kendi ağırlıklarına bile dayanmadan çöküncüye başlamışlardı. Bu kesiksiz «tartışmalar» 1917-1937 döneminde de fikir hayatının özünü teşkil etmişler, yankıları sadece Rusya'nın değil, bütün dünyanın temellerini sarsmıştır. Aynı zamanda teorik konulardaki ilgisiz tartışmalar yerine, partiler ve hizipler arasındaki çatışmalar başlamış; kav-

galar, iktidar kavgası şeklini almıştır. İhtilâlcî Rus aydınlarının hayatları Ölüm ile yapılan bir düelloydü. Ve sadece çarlık veya kapitalizme karşı döğüşüyorlar, fakat aynı şekilde birbirleriyle de -ismine rastlıyacağımız herkes arasında vardı- aynı şekilde döğüşüp duruyorlardı. Bu mücadele, yaptıkları ihtilâlin de temel özelliği olmuş, kendi hayatlarının ise «kanaviçesini» teşkil etmiştir.

B Ö L Ü M II

VLADİMİR İLYİÇ ULYANOV

Feodal barbarizmden nefret etmek isteyenin
Simbîrsk'te doğmuş olması gerekir.

— Leon Troçki

Lenin'in, ileri sürüldüğünce, Asyaî Rusyanın kuvvetlerinin bir ifâdesi olduğunu söyleyenlere kulak vermeyiniz, Ben de aynı gök altında doğdum, aynı havayı soludum, aynı köylü türkülerini dinledim ve aynı okul avlularında oynayıp, Volga kıyısındaki tepelerin üzerinde aynı sonsuz ufukları seyrettim. Biliyorum ki, Lenin'in bile bile yaptıklarını, Rusyayı insafsızca aşağılamalarını insanın yapabilmesi için anavanatınımızla bağlarını koparmış, vatanımıza karşı hiçbir duygu taşımamış olması gerekir.

— Alexander Kerensky

Sizler elbette ki «ruh» sahibi bir halk içinde dünyaya gelmek zorundaydınız -bu öyle bir ülkedir ki ölçüsü, miyarı, yoktur, ve dünyanın yarısına yayılmış geniş bir düzlüktür, ve insan kilometre taşlarını saymaya kalksa ömrü vefa etmez.

— Nikolai Gogol

Volga durgun bir nehirdir, Petersburg ile Moskova'nın tam arasından, Rusya'nın kâlbinden doğar, doğudaki Nizhni Novgorod ve Kazan'a doğru asil bir kavis çizerek uzaklaşmaya başlar, sonra güneydeki Tatar topraklarına doğru iner, Simbîrsk, Samara ve Saratov'u geçerek Astrakhan'a ulaşır, tembelce ve acelesiz, koskoca bir iç deniz olan Hazer'e karışır. Büyük-Rusyalıların hikâyelerinde ve türkülerinde, hangisini alsanız, Volga vardır. Volga topraklarındaki eski isyanlar -onyedinci ve onsekizinci yüzyıldaki köylü ve Kazak ayaklanmaları gibi- isimlerini Volga'dan alırlar. Rus-

ya'nın kendi öz tarihi, Moskova prensliğindeki sarayda dönen entrikaların ve kavgaların tersine, tıpkı Volga gibi sakin, hareketsiz ve olaysızdır. Asya ile Avrupayı ayıran da, aslında, Urallar değil, Volga'dır. Nehrin «Avrupa» kıyısı, tabiatın sanki Moğol istilâcılarını durdurmak için diktiği dağlar ve sarp kayalarla kaplıdır. Öbür kıyısında ise, alçak ve dümdüz bir şekilde, ta ufuklara kadar genişleyen Asya bozkırları vardır. Bu nehrin kıyısında, gelecekte Büyük-Rusya'nın lideri ve yöneticisi olacak olan Lenin doğmuş, çocukluğu ve gençliği bu «Avrupa» kıyılarında geçmiştir.

Lenin'in damarlarında Tatar, Büyük-Rus, ve Volga-Alman kanları vardı. Babası Astrakhan'dan, annesi Kazan ilinden gelmiş, Kendisi Simbirsk'te doğmuş, Saratov ve Kazan'da okumuştur. Samara yakınlığında kısa bir süre toprak ağası olarak yaşayıp köylülere istismar bile etmiştir. Gene Samara'da yargıç stajını yapmış, yargıç yardımcısı olmuş ve ilk defa ihtilâlciler arasına burada karışmıştır. En son Volga kıyılarından ayrılıp Saint Petersburg'a göçtüğünde tam «büyüğü terkemiş genç bir adam»dı ve artık iyi yetişmiş bir Marxist ve «profesyonel» bir ihtilâlciydi.

1870'de, Lenin'in doğacağı Simbirsk o zamanlar elân geri, ve münzevi bir taşra il merkeziydi. Şehrin ahşap binaları nehrin kıyısından başlıyor ve nehrin Avrupa kıyısında bulunacağı ve düzlüğü hâkim tepelerden en büyüğünün üstüne kadar serpiştirilmiş bulunuyorlardı. Simbirsk, sonsuz bozkıra karşı kurulmuş bir sınır burcu gibiydi. Şehrin «taç» denilen tepeliğinde vali sarayı, katedral, *gymnazia*, hapis hane ve tarihçi Karamzin'in adına kurulmuş bir kütüphanecikten ibaret fazla güzel olmayan birkaç taş bina bulunuyordu. Eğri-büğrü yolları ise yazın yel üfürse fırtına yemişi gibi uçan tozlarla; kışın ise topuklara yapışan çamurla doluydu. Ama gene de şehrin güzel olduğu günler vardı. Tepelerden Volga'ya ve Volga'dan sonraki düze bakan hiçbir şehir hepten de çirkin olmazdı, «Ta tepeden üstünden nehir kıyısına kadar,» diyor Lenin'den on yıl sonra aynı şehirde doğan Alexander Kerensky. «En güzelinden elmalı ve kiraz bahçeleri gelirdi. Baharda bütün tepeler ve dağlar, ağaçların hembeyaz açan çiçekleriyle aklanır, ve geceleri her taraf bülbül seslerinden başka çıt çıkmayan bir sessizliğe gömülürdü ... Karların crimesiyle birlikte, nehir akıp durduğu yatağından kalkar ve soldaki alçak düzlüğe uzanır, tarlakların ve kırların üzerinden engin bir deniz gibi görünürdü. Yaz serçe gelişince köylüler gelirler ve buradalarda, şarkılar ve oyunlarla, mis kokulu otlardan biçicilerdi ...»

Vladimir İlyiç Ulyanov -bütün dünya'da gizli yeraltı ismiyle tanınacak olan bebek-nehir kıyısındaki il merkezlerinden en sessizi olan bu şehirdeki otuz bin insanın arasında; sessiz, kimse'nin adını bile duymadığı insanlardan birisi olarak doğdu. Şehri ülkenin diğer kısımlarına bağlayan tren yolu yoktu. Trene binmek için saatlerce at sırtında yol almak gerekiyordu. Simbirsk, hatta deplerebilir ki, diğer nehir kentleri arasında bile yeri olmayan bir şehirdi. Buradaki köylüler son derece yoksul, mahalli endüstri son derece cılız ve dışarıya kapalı, eşraf ve zadoğan son derece düşkün ve gerici; hayat, diğer Volga şehirlerinden çok daha sıkıcıydı.

Diğer nehir kentlerinden daha yeniydi, ama bütün tarihinde yoksulluktan başka şey görmemişti. Nizhni Novgorod, Kazan, ve Astrakhan'ın kiler gibi masalları, hikâyeleri, tarihi bile olmayan Simbirsk, Lenin doğduğunda iki yüz yıllık bir yerdi. Bir Kazak olan ve saltanat kurmak isteyen Pugaçev İsyanına ait, ve bir Rus Robin Hood'u olan Stenka Razin'e ait hikâyeler Volga şehirlerinin hepsinde anlatılırdı da, Simbirsk'te bunlar hiç duyulmazdı bile. Bu olayın yaşayan yanı olmanmıştı Simbirsk'te. Tersine, Simbirsk bu olaylara karışmamış, köylülerin çok yoksul olduğunu, isyân edecek hâlleri bulunmadığını söylemiş; hatta Kazakların ve köylülerin isyanlarına karşı gerçiliğin bir maşası olarak döğüşmüş, her iki büyük isyanda da bir-iki zaferden sonra, bir daha belini doğrultamamacasına yenik düşmüştü.

Entellektüel başarıları bile, tombelliğin ve toplumsal geriliğin sembolüydüler. Lenin'in zamanından önceki iki büyük adamı tarihçi Karamzin ile romancı Gonçarov idi. Karamzin, tam bir gericiydi ve en ilmi reformlarda bile Speransky'nin karşısına dikilmiş, hayatı gerici kuvvetlerin başında geçmiş bir tarihçiydi.

Puşkin'in dediği gibi, tarihçi Karamzin despotizmi göklere çıkaran bir kitap yazarak, Rus halkına «otokrasinin lüzumunu, kamçunun faziletini» göstermeye çalışmıştır. Gonçarov ise, hayali kahramanlarından birisi olan *Oblomov* ile büyük bir karakter çizmişti, ve uyusuk Rus tubundaki hevessiz, şevksiz, cansız, güçsüz olan ne varsa bunları dile getirmişti. Gonçarov, burada Simbirsk'in miskin asilleri arasındayken, çöküp giden zadoğan sınıfının melankolisini aksettirmiş, kahraman düşmanı miskinlik için bir şaheser yazmıştır. Oblomov kendi ismini taşıyan kitabın iki yüz sayfasında yutaktan kalkıp, gylinmek ile vakit geçirir, ve geri kalan sayfaların çoğunda ise halsiz ve yıkıntı gibi duran sedire doğru tenbel-

ce yürür, oradan elbise dolabına geçer, rüyalar görür, horlar, rüyalarında etrafını toz pembe görür, haciz altındaki topraklarını ve köylülerini kurtarır, sevdiği kızla evlenir. Gel-gelelim bütün bu rüyalara erişebilmek için bir arpa boyu olsun kıpırdıyamaz.

Lenin'in çocukluk günlerindeki Simbirsk farklıdır, ve Lenin'in çocukluk yılları mutsuz değildir. Lenin'in babası İlya Nikolaevich Ulyanov, il merkezindeki memurlar ve aydınlar arasında sert ve saygı uyandıran biriydi. Babasının ölümüne kadar aile ne bir isyan görmüştü, ne de bir yokluk. Yuvaları düzen ve intizam kokan, sâkin ve göreve bilinçli bir bağlılık aşıl原因, basit ve sâde, ama sevgi-dolu bir yuvaydı. Hıristiyan ismi Vladimir'in («Dünyanın Efendisi») gelecekte ifade edeceği sembolik anlamının farkında olmayan çocuk, delikanlılığına kadar sağlıklı ve dinç vücudlu, kafası zekâ dolu, ve mizaha şeytanca tutkun bir insan olarak büyüdü. Ayrıca derslerinde, oyunda, sporda, ve ilk çocukluk günlerindeki kuvvet gösterilerinde hemen sivrilmelerini bildi. Lenin'in ailesi mutlu, ana-babası birbirlerini seven ve sayan bir çiftti, ve Lenin çocukluğunda ekonomî bir sıkıntı ve güvensizlikten uzak büyüdü. Bu yüzden dengeli ve sâkin bir tabiatı vardı. Allesinin fertleri buldukları kentte sevilir ve sayılırdı. Kızkardeşleri ve erkek kardeşleri birbirlerine tutkundular. Nehirde yüzerler ve balık tutarlardı. Tepelerde geziye çıkarlardı, kış gelince donan Volga üstünde kayarlar, kızak çekerler, yaşları büyüyünce ava çıkarlardı. Yaz tatilleri aylarca sürerdi ve Kazan ilinin Kukushkino köyündeki anasının, babadan kalma, mülkünde dinlenmeye giderler; halaları ve kendi yaşındaki kuzenleri de buraya gelir, toplanırlardı. Bu köy yerinde oyunlar oynanır, hikâyeler anlatılır, annesi o'nlara kitaplar okurdu. Anne, çocuğu Vladimir'e şarkı söyler, piyano çalardı. Ve hatta diğer çocukları gibi Volodya'ya (Vladimir'e annesi öyle derdi) piyano çalmasını öğretmişti. Lenin ve kardeşlerine okumayı öğretten de babalarıyla anneleri olmuştur. Volodya ve küçük ablası Anna beş yaşında okumayı öğrenmişlerdi. Asabi Alexander ise dört yaşında okuma-yazmaya başlamıştı. Okullarda daima en iyi derecelerle mezun olmuşlar, armağanlar kazanmışlar, ve yetkin bir beyin taşımanın verdiği entellektüel bir mutluluk ve zevkle çalışıp, soydan gelme zengin bir kültür edinmişlerdi. Annesinden gördükleriyle, annesinden duyduklarıyla kitaplara karşı sevgi besleyen Lenin, çocukluk ve yetişme döneminde o parlak devrin Rus romanlarını ve Rus şiirini sevmeyi, müzikten zevk duymayı öğrenmiştir.

Kısacası, Lenin'in kardeşlerine, aile dostlarına bakıpta -ki Lenin'in çocukluğundan çok uz söz eder- dünyanın ünlü ihtilâlcileri hakkında ileri sürülen şamatacı «psikolojik açıklama yöntemi»ni doğrulayacak birşey bulmak imkânsızdır. Ne ana-baba ilgisizliği, ne aile geçimsizliği, ne ezilmiş veya hastalıklı bir çocukluk, ne evdeki despotluğa karşı çocuklukta kafa tutma, ne okulda başarısız bir öğrenci olup aşağılık duygusuna kapılma, ne çocuklukta sportif yarışlardaki yenilgilerin verdiği eziklik, ne bir anormallik ve ne de bir başka acıplık görülüyor Lenin'in yetişme döneminde. Ağabeyi Alexander, Lenin daha onaltı yaşında bir çocukken, Çarın şahsına karşı suikast teşebbüsünde bulunma suçuyla idam edilmiştir. Bu olayın, Lenin'in çocuk ruhunu temelden etkilediği doğrudur. Ama, ya Alexander'ı suikastçı ve asi yapan şey neydi? Diyeceğimiz iki kardeşi de feodal despotluktan ve feodal barbarlıktan nefret duymaya, hayat yolu olarak ihtilâlciliği seçmeye iten şeyi anlamak için yoksulluk içinde geçen çocukluk, kötü yetişmişlik gibi sözde tasvirlerden başka yerlere bakmamız gerekmektedir.

Ulyanovları tamyanlar, dost olsun, düşman olsun, bu ailede sükün ve sâdetten başka birşey olmadığında hemfikirdirler hatıralarında. Allesinin reisi, İlya Nikolaevich (2) aile içindeki babalık otoritesini pek sâkin bir elâ ile yürütürdü (ama karısı, kocasının entellektüel üstünlüğünü ve kayıtsız-şartsız aile reisliğini kabul ederdi). Aile içindeki baba otoritesi, aynı çağın ve aynı sosyal sınıfın ölçülerine göre hiç te fazla sayılmazdı, hatta biraz hafifli de. İlya Nikolaevich kimseyi kırmayan bir melek de olmasa gerek: büyük kız Anna, sanımı olarak yazılmış bir hatırasında, babalarının çalışma sevgisinin, şenliğinin, etraftan sevilme özelliğinin, nüktedanlığının, ve «tez kızıp, parlamasının» Lenin'de aynen görüldüğünü söylemektedir. Ne var ki, babalarının kurduğu otorite kuvvet ve zorbalığa değil, iyi bir örnek olabilmesine dayanıyordu. Çocuklar ana-baba arasında tek bir gün kavga veya tartışma çıktığını, ve ya hatta bir anlaşmazlık bile çıktığını hatırlamamaktadırlar.

(2) Rus âdetlerine göre, çocuk önce bir Vafiz ismi (ilk isim), sonra babasının ilk ismi ile «...nın oğlu» olarak ibaret ikinci ismi taşırdı. Lenin'in babasının ismi İlya Nikolaevich Ulyanovtu, ilk isim İlya; ikinci isim «Nikolaevich» oğlu. Nikolaevich idi, Lenin'in ismi, Vladimir İlyich Ulyanov ise İlya Ulyanov'un Vladimir çenektii. «Lenin» ismi ise onun slughtu ve mülhâlik hayatında yulisten izini saktmak için almıştır. Ablası Anna'nın evlilik ismi; Anna İlyinshna Ulyanova İlyinshna idi; İlya Ulyanov'un kız ve İlyanov'un karısı Anna.

Lenin'in babası, hayatı boyunca, öksüz bir çocuk olarak yetiştiğini, çocuklukta çektiği güçlükleri, kendi ağabeyinin Ulyanov için yaptığı fedakârlıkları, ve okuyabilmek için çalışmak zorunda kaldığı günleri unutmamıştı. Baba Ulyanov, öğrencilerinden, aslarından, ve kendi çocuklarından da aynı vazife ve çalışma sevgisini bekler, öğrendiklerini hayata tatbik etmelerini ister, okumayı ve öğrenmeyi o'nlara da sevdirmeye çalışırdı. Anna'nın yazdıklarına göre, Baba Ulyanov, küçük oğlu Vladimir'in herşeyi kolayca öğrenivermesinden hoşlanmaz ve gereğince çalışmasına-yorulmasına lüzum kalmadan öğrenen oğlunun ciddi çalışmayı öğrenemeyeceğinden korkarmış. Ama sonraki günlerde oğlunun dev entellektüel azmini, bilgilerini kendi konusundaki uygulama yeteneğini, ve yılmak bilmeyen çalışma temposunu görmüş olsaydı herhalde bu endişelerine lüzum kalmazdı.

Ilya Nikolaevich'i tanıyanların ortaklaşa belirttiklerine göre, kendisi çalışkan, becerikli, zeki, otoritelere karşı saygılı, ve o eskinin dünyasını seven biriymiş. Eğitimin geliştirici değerine inanmış, kendini fedakârca mesleğine adanmış, önceleri fizik ve matematik öğretmeni, sonra vilayet okulları müfettişi ve başmüdürü olmuş. Orta hâlli bir zanaatkâr aileden gelen Ilya (babasının bir terzi olduğu kabul edilmektedir), âslen, Astrakhan'lıymış, Ailesi içinde öğrenmeye olan tutkusu ve yükselme ihtirası ile tanınmış. Astrakhan, Volganın Hazer'e döküldüğü yerde kurulmuş çok eski bir Tatar şehriymiş o zamanlar. Ve Büyük Rusyalı olan ailede biraz da Tatar kanı varmış. Gerek Ilya Nikolaevich'te, ve gerekse kendisine çok benzeyen oğlu Vladimir'de bu görülmektedir; çıkık elmacık kemikleri, yassıca bir burun, küçük, derinden bakan ve hafif çekik gözler.

Ilya Nikolaevich'in okul hayatı ve aldığı notlar ağabeyinin yaptığı fedakârlıkları haklı göstermektedir. Astrakhan'daki *gymnazia*'dan iftiharla mezun olan Ilya, Kazan Üniversitesini de iftiharla bitirmiştir. Ilya, Kazan Üniversitesindeyken (bugün bütün dünya'da Euclid-dışı geometrinin kurucusu olarak tanınmakta olan) ünlü matematik profesörü Lobashevsky'nin gözbebeği olmuş, ve O'nun tavsiyesi üzerine ücretsiz olarak -Penza Meteorolojik Araştırma ve Gözlem Merkezi müdürlüğüne atanmıştır. Aynı günlerde, hayatını kazanmak için Penza Asiller Enstitüsü Ortaokulunda matematik ve fizik öğretmenliği yapmıştır. Ilya'nın atandığı iş gibi parasız görevleri o zamanın Rus aydınlarının çoğu yüklenirdi. Rusya'nın bilim

ve kültürde yükselmesi, Rusya'nın kendi kaynakları hakkında bilgi edinmesi, önceleri, bu yolla olmuştur.

Ilya Nikolaevich, Nizhni Novgorod *gymnazia*'sına öğretmen olarak tâyini çıkıp, Penza'yı terk ettiğinde otuz-üç yaşındaydı, ve bakelorya dönemindeyken evinde pansiyoner olarak kaldığı bir başka öğretmen arkadaşının yirmi-dokuz yaşındaki kızkardeşi Maria Alexandrovna ile henüz evlenmiş bulunuyordu. Nizhni'de, ortaokul öğretmeni Ilya'nın ilk çocuğu; Anna ve talihsiz Alexander dünyaya geldi. Evliliğinin altıncı yılında bir kere daha terfih etti, ve Simbirsk İli Okullar Müfettişi oldu. Simbirsk, Nizhni Novgorod'tan küçük bir şehirdi, ama derece ve maaş bakımından önemliydi bu. Öğretmenlikten, meteorolojik araştırmalardan ayrılıp, bürokratik bir kariyere geçmesini gerektiriyordu. Ilya Nikolaevich'in bu görevi kabulde tereddüt gösterdiğine dair bir kayıt yoktur. Anna'nın yazdığına göre, babasının bu görev değişikliğini kabul etmesi, II. Alexander'ın köleleri azâd etmesi (1861'de), ve mahallî idarelerde ve okullarda reformların başlaması yüzünden olmuş; Ilya, yeni okulların açılacağını, halkın yepyeni bir kesitinin okutulmasına başlanacağını düşünmüştü. 1864 reformu ile mahallî okulların denetim ve idaresi *zemstvo*'lara bırakılmış, ve Ilya Ulyanov gibi bilgili ve fedakâr görevliler sayesinde - arada sırada duraklamalar görülmüşse de - genel öğrenim hızla yayılmış; ve böylece 1914'te elli bin tane *zemstvo* okulu kurulmuş, eğitim bütçesini çok arttırmayı hedef tutan bir plânla 1922 yılında herkesi okutmuş bulunmak (universal education) için uzun vâdeli bir program hazırlanmıştır. 1914 savaşı ve 1917 İç Savaşı bunları geciktirmişse de, genel eğitim ve herkesin okur-yazar edilmesi işi bütün bütüne akâmete uğramamıştır. Bu rüyânın temellerini atan kuşağın eğitimcilerinden birisi de Lenin'in babası Ilya Nikolaevich Ulyanov idi.

Ulyanov ailesi 1869'da Simbirsk'e geçtiğinde, yeni okul müfettişi otuz-dokuz, karısı otuz-beş yaşındaydı, ve yanlarında iki de çocukları vardı. Üçüncü bir çocukları ise yoldaydı. Üçüncü çocuk, 22 Nisan, 1870'de doğdu, ve o'na Rusya'nın ilk Hıristiyan yöneticisi olan aziz Vladimir'in ismini verdiler. Vardıklarından pek kısa bir zaman sonra, yoksul bir taşra şehri olan Simbirsk'te doğan çocuğun bu ismi, Ulyanovsk olarak ilerde şehrin şeref ismi olacaktı.

Maria Alexander Ulyanova, ailenin annesi, çocukları için şimdi her zamankinden daha çok vakte sahipti. Çok az eşi-dostu vardı, ve sonra da Nizhni Novgorod'a göre Simbirsk'in daha durgun ve

sakin bir hayatı vardı. Okullar birbirinden uzak, yollar herbat ve uzundu. Atlı-kızakla veya atlı-yayhıyla yapılan yolculuklar yitirüden baba uzun zaman evden uzak kalıyordu. Eyle gelişleri bayram gibi şenlik yaratırdı. Aile git-gide büyüyordu. Doğar-doğmaz öleni sayılmazsa, altı çocukları olmuştu. Çocukların bakımı, yetiştirilmesi, eğitilmesi-ailenin durumu iyileşince tutulan mürebbiye dışındayla hep annelerine kalmıştı.

İlk günler müfettiş İlya, Simbirsk ilindeki dağınık okulların kalitesini yükseltmek, sayılarını arttırmak için giriştiği çabalarda mahalli idareler rejimi üzerinde durmuştu. Yeni öğretmenleri hazırlamak için onlara pedagoji dersini bizzat kendisi veriyordu. Ama bir süre sonra, kendini yıpratırcaasına çalışmasıyla sözü geçen üstlerinin dikkatini çekmiş, ve hızla genişleyen eğitim sistemi içinde, birkere daha terfih ettirilerek, bütün ilin ilköğretim müdürlüğüne getirilmiştir. Bu göreve başlayınca, müfettişlerin de üstünde yer almış oluyordu. Güvenilir kişiliğiyle, saygı telkin eden tavırlarıyla, halk eğitiminin yayılmasından kuşulanmaya ve korkmaya başlayan otoritelerin bile itimadını kazanmış, eğitimle ilgilenenler arasında yayılan ünü Simbirsk'tü dışına taşınmaya başlamıştı. Memuriyet hayatında hızlı, ve başarıları yüzünden devamlı yükselmesinden sonra kendisine ve çocuklarına usûlet pâyesi kazandıran «Fıll Devlet Danışmanı» ünvanına nail olmuştu. (3) Böylece 1874'te, Vladimir üç yaşındayken bu bebeğin de avamdan gelmeliği değişmiş, bebek de asil olmuştur. O andan itibaren, sonraki yıllarda bir yığın mürekkkep dökülmesine sebep olan bir problem çıkmıştır ortaya- Lenin avamdan birisi miydi, yoksa asillerden mi? Aslında ikisi de doğrudur. Okul kağıtlarına, polis soru kağıtlarına cevap verecek yaşa geldiğinde- ki sonuçları hayati boyutca pek çok kere dolduracaktı- istemeye, istemeye de olsa, kimliğini verirken Rusyanın, Devlet-yararına veya bürokratik irsi asalet sınıfından geldiğini belirtmek zorunda kalmıştı. Babasının ünvanından değil ama, annesinin orta-hallî mülkleri yüzünden, bir zaman için toprak ağası da olmuştur.

Vladimirin, «hayatın siyasi gerçekleri»ni anlamakta yavaş usulaşmış olmasını saklamak isteyen Bolşeviklerin bu noktada belir-

(3) «Fıll Devlet Danışmanı» ünvanı «Devlet Danışmanı» ünvanından bir derece daha yüksekti, ve bualara «ekselans» diye hitap edilirdi. Bu ünvan, irsi asalet de kurtardı, Ordu içinlekti, o zamanların, tümgeneral rütbesine denkti.

gin bir taassübları vardır. Öyle ki, sanki Lenin anasından doğarken Bolşevik olarak dünyaya gelmiştir, ve babası da Lenin'den önce ihtilâlcı olmuş birisidir. Lenin'in biyografisi diye yazılan resmi tarihçelerin bu ısrarı manidardır. İnsanların sosyal durumlarının babalarının durumlarına göre ayarlandığı bir ülke olan Rusya'da, eskiden nasıl bir «aşçı çocuğu» okuma imkânı bulunmaz idiyse, bir süre sonra, «kulak çocuğu» olanlara da bu hak tanınmayacaktı. Bu gibi uydurma hikâyeler, her iki rejimin de tebaalarını kışkırtmak için gerekliydi. Kaldı ki, liderin kusursuzluğu ve apokaliptik kalıtım efsanesi (cult) yüzünden de, Lenin'in, tıpkı Greklerin akıl tanrıçasının Zeus'un alından doğuvermesi gibi, anasının rahminden bütün ideolojik bilgileriyle ve tam teçhizatlı olarak doğmaya katlanması gerekiyordu.

Leon Troçki'nin yazdığı Lenin'in Gençliği kitabında (hepsi artık tamamlanamayacak olan asil eserin birinci cildi), bu konuda elde edilmesi mümkün bütün detiller incelenmektedir. İsrarla ve alaycı bir dille, resmi ifadelerin aptalca sözlerden öte kıymetli olmadığını göstermektedir Troçki. Açıkça görülüyor ki, Lenin'in babası koyu bir ortodoksmuş-ama, kiliseyi ve hiyerarşik otoriteleri reddeden mistik ortodokslardan değilmiş. Keza ülke içindeki düzenin ve disiplin savunucusu; ama ancak tiranlık ve zalimlik ölçüsüne varmadıkça, ve insanın manevi taraflarını zedeledikçe isyana hak tanıyan yarı devlete sadık bir memur olan İlya Ulyanov, din ve eğitim yoluyla devletin temellerinin güçleneceğine inanan; kuruluşosyal düzen hakkında, üstlerinin otoriteleri hakkında, Çar otokrasisi hakkında rüyasında bile soru sormayı düşünmemiş birisiymiş.

İlya Nikolaevich iyi niyetli ve dürüst bir adamdı. Genel halk eğitiminin bile çok kişi tarafından ürküntü ve kuşkuyla karşılandığı bir ülkede, hayatını böyle bir işe adanmış olması o'nun «liberalliği»ni gösteren yeterli bir işaretidir. Kendisi tin ve üne kazandıranca, İlya hakkındaki hatıralarını yazan eski öğrencileri, bu çalışkan öğretmenenden saygıyla söz etmişler ve matematik ve fizik öğretirken hem kalbiyle, hem kafasıyla işini seven bir öğretmen olarak çalıştığını, dersleri iyi olmayan öğrencileri yetiştirmek için Pazar tatillerinde hiçbir yerden ücret almaksızın onlara ders verdiğini belirtmişlerdir. Emirinde çalışkan öğretmenler, müfettişliğini ve eğitim müdürlüğü görevini de başarıyla gerçekleştirdiğini ifade etmişlerdir. Ama, emirindeki öğretmenler içinde radikal düşünceleri yü-

zünden işten atılan öğretmenlerden tekni olsun savunduğuna dair bir belge yoktur. Gerçekten kızının (Anna) anlattığına göre, yeğeni olan bir kız gelip de öğretmenlerden birinin nasıl haksız yere işten atıldığını anlattığında, tek bir kelime söylemeyen İlya, «başını önüne eğmiş ve kendi düşüncesini kendine saklamıştır.»

Resmi kayıtlar göstermektedir ki, eğitimci olarak geçirdiği on yedi yıllık memuriyet hayatında, o yoksul ve geri kalmış ilde, 450 kadar ilkokul yapmış, öğrenci sayısını iki katına çıkarmıştır. Bununla beraber, müfettişlik dönemindeyken mahalli eğitim kuruluşları veya *zemstvo*'ların bütün ülkede gelişip yayıldıklarını; bu başarının sadece o'nun sebat ve çalışkanlığı ile sağlanmadığını da belirtmek gerekir. Ne var ki, emsali olan eğitimcilerden gene epeyce üstün bir başarı sağlamış olsa gerek ki, üstlerinden bir *gubernya*, İlya Nikolaevich'den söz ederken, «ender, istisnai bir örnek, «demuş, ve güçlükler ve imkânsızlıklar için de nasıl şevkle çalıştığını anlatırken şunları söylemiştir: «Böyle bir kuvvet ve böyle bir gayret, ancak kendini adanmışlarda, ferâgat sahibi insanlarda görülebilir» (Vestnik Evropy, 1876). Saint Petersburg gibi metropolitan bir yerin gazetelerinde mahalli eğitimcilerden kim hakkında yazı çıkmıştır ki! Ve 1906 gibi geç bir yılda, İlya Nikolaevich'in ölümünden yirmibeş sene sonra, ve oğlunun, İlyanın önemini arttıracakları yıllardan çok önceleri, genel eğitim tarihi hakkında yayınlanmış bir kitapta, «Şimbirsk ilindeki en büyük eğitimcinin, çağdaşlarının tam bir görüş birliğiyle kabul ettikleri gibi, İlya Nikolaevich Ulyanov olduğu» yazılmıştır.

Bu resmi belge ve kayıtların karşısında, Alexander ve Vladimir'in, ve İlya Nikolaevich'in öteki çocuklarının devrimci eğilimlerini babalarından almış oldukları iddialarının önemi kalmamaktadır. Çocukların babalarından aldıkları özellikler; akıllı kafaları, kitap dünyasına girmekte gösterdikleri kabiliyet, aşırı çalışkanlıkları, ve işlerine kendilerini verme özellikleriydi. Fakat ömrü yetseydi; çocukların vazifeden, ve «işten» ne anladıklarını görseydi, İlya Nikolaevich de şaşardı herhalde. Eldeki deliller karşısında hakikatin başka türlü olması güç görünüyor.

Kaldı ki, kendi maiyetindeki bir öğretmenin meselesinde sesi çıkmayan okullar müfettişi İlya Ulyanov, kendi görevini hiç ilgilendirmeyen bazı konulara karışmaktan; örneğin, soru-cevap şeklinde dini bilgiler vermeleri gereken köy papazlarının bu işte isteksiz ve baceriksiz davrandıklarını rapor etmekten geri kalmamıştır. Orto-

doks Kilisesinin öğretisi ise, Sezar'a ilişmemekle kalan bir öğreti değildi. Din de Sezar'ın diniydi çünkü. Soru-cevap şeklindeki köylülere öğretilmesi istenen bu bilgilerin mahiyeti hakkında şu pasaj bir fikir vermektedir:

S O R U. Çar'a karşı olan görevlerimiz konusunda din bize ne öğretmektedir?

C E V A P. İbadet, sadâkat, vergilerimizi ödememizi, hizmetine koşmamızı, sevmemizi, duacısı olmamızı- hepsi iki noktada özetlenebilir: İbadet ve Sadakat.

Baba Ulyanov'un ihtilâlcî karakteri hakkındaki uydurma hikâyeleri biraz daha irdelemekte yarar var: Sovyet kaynaklarını kullanacak biyografi yazarlarının veya tarihçilerin yaşayan folklor ile geçmiş olayları bağdaştırmakta ne gibi güçlüklerle karşılaşabileceklerini göstermek bakımından masumane bir örnek bu. Troçki, Lenin'in ürkek ve ılımlı babası hakkında, Lenin'in resmi biyografisinden, gülünecek hikâyeler nakletmekte; Lenin'in babası için, «devrimci harekete karşı zamanla, büyük bir yakınlık duydu,» denildiğini belirtmektedir. Güyâ, Simbirsk'in Moskova Caddesindeki evleri, babası tarafından, bir çeşit ihtilâlciler kulübü yapılmıştır. Bu kulübün «tutumunu Alexander (Lenin'in ağabeyi) tespit eder,» ve Vladimir de, «bu tartışmalara sık-sık katılır, büyük başarı elde eder» imiş. O zamanlar küçük Vladimir'in ya on-üçünde, ya da öndördünde olması gerek. Zira Lenin onbeşine girmeden babası ölmüştür. Hatta çocuklarından daha dürtüst ve tarihi gerçeklere saygılı biri olan Lunacharsky bile bu yüzden resmi biyografinin yazı kurulu başkanlığından ve üyeliğinden atılmış, ve en sonunda Ulyanov hanesinin babası olan İlya'nın «ihtilâlcilere sempati duyduğuna ve çocuklarını ihtilâlcî bir ruhla yetiştirdiğine» karar vermiştir.

Atalara doğru düzmece bir geçmiş uydurma olayına karşılık, Lenin'in küçüğü, kızkardeşi Anna ise itiraf edercesine şöyle demektedir: «Hayatının hiçbir döneminde ihtilâlcî olmayan babamız, o zamanlar-kırk yaşını geçen bir insan ve bir aile reisi olarak-bizleri, çocuklarını korumak isterdi.»

Görülüyor ki, bu ifade de, İlya Nikolaevich'in rejime sadakatını doğrulamaktadır. Öğretmenlikten, diğer öğretmenlerin müfettişliğine; müfettişlikten, bütün bir il için ilköğretim direktörlüğüne ve çeşitli müfettişlerin âmirliğine kadar böylesi önemli görevler, 1870-

1880 Rüşyası gibi reaksiyoner bir Rusya'da, sadakatinden şüphe edilen bir adama bile-bile verilmezdi. Daha 1859 yılında dürüst bir öğretmene bile, «mümtaz hizmetli ve gayretli» sebebiyle 150 rublelik bir armağanla taltif edilmiştir. O zamanlar isyan tohumlarını ayıklamak için öğretmenler arasında amansız ve pespeşe birçok soruşturmalar yapıldığı halde İlya Nikolaevich bir defa olsun sorguya çekilmemiştir. İhtakullar müfettişlik ve müdürlüğü gibi makamlar, aslında, mahalli eğitim kurumlarını Saint Petersburg'daki bürokratik merkeze tabi kılmak için kurulmuşlardı. İlya'nın atandığı görevler ise buralarıydı. Bir suikastçinin kurşunu ile ölen II. Alexander'ın son hükümdarlık yılları ile, oğlu III. Alexander'ın hükümdarlık yıllarında, mahalli idarelerin, ve *zemstvo*'ların *otonomi*lerini kurma politikası izlenmiş ve bu politika gitgide ortak reaksiyon döneninin bir sonucu olmuştur. Yıllarca sonra bu reaksiyoner mekanizmayı anlatan Lenin, II Alexander'ın büyük reformlarından sonra başlayan gerici dönem için iki önemli dönüştürme noktasını gösteren iki ayrı tarih vermektedir. Bu tarihler, gerek tarihçiler için, gerekse biyografyacılar için anlamlıdır. Lenin'in gösterge olarak seçtiği yıllar 1869 ve 1874 yıllarıdır. Bunlar, ilk okullar müfettişliği ve ilk okullar müdürlüğü görevlerinin ve makamlarının kurulduğu yıllardır. Lenin'in de bildiği gibi, bu yıllar aynı zamanda babasının bu iki göreve de atandığı yıllardır.

1869 yılında diye yazıyordu Lenin, *zemstvo* liberalizmini üzerine yazdığı ve 1901'de yayınlanan bir makalesinde ilk okullar üzerinde *zemstvo*'ların fiili yönetimine son vermek amacıyla ilk okullar müfettişlikleri kuruldu... 1871'de, bütün müfettişlere bir genelge de bulunuldu ve siyasi bakımından güvenilir gözükmeyen öğretmenleri işten atmaları söylendi... 1874'te, yeni bir nizamname ile okul idareleri tamamen okullar müdürlüklerinin eline geçti... (Zarya, No 2-3, Aralık 1901, imza T. P., Lenin'in *Derlenmiş Çalışmaları*, Cilt IV., s. 133-4.)

Radikal bir aydının, sosyalist bir aydının diyordu Lenin, babasının ölümünden yedi yıl sonra bu kutsal Rusya'da ne kadar kolaylıkla imparatorluk hükümetine kapıkulu olup çıktığını bilmeyen mi var: Bu kapıkulları kendilerini teselli etmek için, kendi görevleri çerçevesinde de «birşeyler yapılabileceğini» düşünürler. Ama aslında

kendi siyasal ürkekliklerini, ve kamçı ve zincir * yönetimi karşısındaki zelliliklerini mazur göstermeye çalışmaktadırlar.

Lenin'in bu sözlerle, kendi ailesinden değil, çok daha fazla şeylerden söz ettiği açıktır. Bu ikinci pasaj üzerine yorumda bulunan Troçki, «bu sözlerin İlya Nikolaevich Ulyanov'a dair olduğunu söylemek haksızlıktır, ama İlya'nın gençliğinde ne bir sosyalist, ne de bir radikal olmadığı anlaşılıyor,» demektedir.

Kısacası, eğitim alanındaki gerici akımın geliştiği günlerde İlya Nikolaevich sadakatle mesleğine devam etmiş, aksatmadan terfi etmiş, talihi gülmeye başlayınca da Saint Vladimir Nişanı ile, bir de, «Majeste» ünvanı kazanmış ve babadan oğula bırakılabilen asalet pâyesine erişmiştir. Kendisi hakkında bildiklerini yazan, Simbirsk'in İkinci Duma Temsilcisi Delarov'un sözlerinin doğruluğundan kuşkulandırmaya sebep yok gibidir:

«I. N. Ulyanov muhafazakâr zihniyetli birisiydi; ama eski günlerin muhafazakârlarından veya gericilerinden olmayıp, hayatta şahsi gâyesi olan... halkın iyiliği için ısrar ve iradeyle çalışan birisiydi.» Alexander ve Vladimir Ulyanov'un babalarından devraldıkları da, işte, sadece bu ısrarlı ve iradeli yanlarıdır. Bundan ötesi boş sözlerden, budalaca, onursuzca uydurulmuş sözlerden ibarettir, ve hiç bir tarihçiye veya biyografi yazarına itibar kazandıracak şeyler değildir.

Halka hizmette ısrar ve tutkunluk, eğitime karşı saygı, kitaplar dünyasıyla kolayca ahbab oluvermek gibi özelliklerin yanında, Alexander'da bulunmayan bazı özellikler daha vardı Lenin'de. Alexander annesine benzerdi fizik olarak. Vladimir ise babasının görünümünde ve yapısında idi. Olgunluk yaşlarının Lenin'i çıplak başında biraz saç olup ta alınca kızılmsı bir perçem düşürseydi; sakallarını babasınınkiler gibi yapsaydı; ve yirminci yüzyılın ilk yıllarındaki burjuva *banhomme* anlayışına uygun ve hiç te fena sayılmayacak giyimi yerine, ondokuzuncu yüzyıl devlet memurlarına yaraşır bir kostüm giyseydi; ve bir de, tutup o haliyle Simbirsk'e gitseydi, her halde Simbirsk yaşlıları, «Majeste İlya Nikolaevich

* Knout ve manatka diye Rusca kelimelerle ifade ediliyor. Birincisi kamçı; ikincisi ise zincirden yapılmış ve üzerine demirden dikenler takılmış bir çeşit kamçı veya sopa (Ç.N.)

Ulyanov, İlk öğretim Müdürü, Fıllı Devlet Danışmanı yeniden teşrif mi ettiler?» diye düşünürlerdi. Gözleri aynı dar, çekik, süzgülü ve kahverengi Moğol gözler, ve kıyılarında aynı nüktedan gülüşün izleri; aynı çökük yanaklar ve toparlak elmacık kemikleri; aynı kuvvetli beden yapısı; aynı düz, geniş, ve hafifçe çökük burun; gençliğinden itibaren başlayan saç döküklüğü yüzünden, olduğundan da fazla kabarık görünen alın; kafa-tasının arkasındaki aynı yassılık aynı kısa kemikli, tıknaz, adaleli vücudu; aynı omuzlar, aynı sağlam ve güçlü beden ve ruhtan yayılan aynı büyük fizik ve moral kuvvet; aynı kızılımsı saçlar-az ama, olduğu kadarıyla- grimsi bir aklıma; kan dolaşımında aynı kan çokluğu (plethora); aynı şekilde kurulmuş bir ömür zembereği-gergin bir yay gibi hızla boşalan bir elli yıl ve sonra birden birebir tükenme-babasının da, çocuğun da ölümlerinde aynı beyin kanaması.

Dünyanın çalkantılar ve kaos içinde kaldığı bir dönemde, yer küresinin altında birisinde oradan-oraya dolaşarak geçirdiği hayatı yüzünden Lenin'in kendine bakamamış olduğunu söyleyenler, kısa bir ömür yaşayabilmiş olmasını bu sebebe ve bir de Dora Kaplan'ın tabancasından atılan mermiye bağlarlar. *Liberty* dergisinde (10 Ağustos, 1940) çıkan son makalesinde, Troçki ise, Lenin'in, tez ölmesini isteyen Stalin tarafından zehirle öldürüldüğünü söylemiştir. Bu teorilerden herbiri şüphesiz ki, Lenin'in ölümünü dramatize etmekte ve diğerlerine benzemektedirler. Fakat Troçki'ninki iyice esassızdır ve Moskova duruşmalarında kendisine karşı yapılan suçlamalardan hiç farkı yoktur. Hızlı bir hayat yaşamak zorunda kalan Lenin'in geçirdiği güç ömür, kendisinin yarım yüzyıldan beş yıl kadar fazla bir süre yaşayıp, elli dördünde ölmesine yol açmıştır. Biyografisini yazanlar «tıpatıp benzediği» babasının da elli beş yaşında ölmesine; O'nun da tıp raporlarına göre beyin kanamasından ölüşüne takılmakta; ancak yeterince bu noktaya önem vermemektedirler.

Lenin'in annesi Sovyet edebiyatında esrarengiz bir efsane gibidir; mütecessis bir biyografi yazarının güvenerek başvurabileceği ve birşeyler öğrenebileceği gayri resmi kaynaklar bugün için ortada yoktur. Lenin'in annesi ile ilgili hatıralar ise usandırıcı denilecek kadar kalabalık, ama tarafsızdır. Kızlık ismi Blank olan Maria Alexandrovna Blank'in soyadı Rusca değildi. Resmî edebiyatta, Lenin'in anne tarafından dedesi olan zatın milliyeti hakkında hiçbir ipucu bulunmamaktadır. Her insanın soyunun-sopunun polis

kayıtlarına düşüldüğü, ülke içinde seyahat etmek için bile her insanın pasaport çıkartmak zorunda kaldığı bir ülkede bu konuda hiçbir kayda tesadüf edilmemesi haklı olarak kuşku yaratmaktadır.

Alexander Blank, Kazan ilinde bir toprak sahibi ve tıp doktordu. Volga kıyısındaki Alman kolonisinden bir kızla evlenmişti, ve kızları, Lenin'in annesi, Alman geleneklerine göre yetiştirilmişti. Son çıkan yayınlarda, eski yayınlardakine oranla bu gerçek daha karanlık tutulmuştur. O da annesinin baba tarafı hakkında fazla açık konuşmamakla birlikte, en önemlisi Lenin'in küçük kızkardeşi Anna'nın yazdıklarıdır. Anna, annesinin babası kadar mutaassıb bir dindar olmadığını, dindarlığının, bir Alman geleneği olan, *Christmas Ağacını* sevmek gibi şeylerden ibaret olduğunu, ve «Alman kilisesine ne kadar sık gidiyorsa, Rus kilisesine de ondan fazla gitmediğini» söylemektedir. Bütün bunlardan sezilen, annelerinin ailece protestan olduklarıdır. Bundan öte bir dindarlığı olmayan anne, başı darda kalmadıkça dua da etmezmiş. Anna'nın yazdığına göre anneleri Maria, kızına iki kere dua etmesini söylemiş, bunlardan ikisi de «Sasha» (Alexander'ın küçük ismi) içinmiş. İlkinde çocuk çok hastaymış ve doktorlar öleceğini söylemişlermiş kadına. İkincisinde ise, kızıyla konuşuyormuş kadın, ama ancak ziyaretçilerle görüşmek için açılmasına izin verilen, ve çift demirli hapis-hane penceresinden. Kız, hapis-hane penceresinin demir parmaklıklarına sarılmış sıkı-sıkı, ve endişeli bir yüzle annesi Maria'dan, ağabeyi Alexander'ı asılmaktan kurtarabilip, kurtaramayacağını sormuş. Oysa Alexander zaten asılmışmış, ama kadın hapisteki kızına böyle bir haber vermek istememiş, ve işte o zaman Anna'ya ikinci kere, «Sasha» için dua et kızım, « demiş.»

Lenin'in annesi, hiç kuşku yok, evleneceği orta-okul öğretmenden daha yüksek bir sosyal tabakadan geliyordu. Zira, Kukushkino'da muhtemelen babasının mülklerinin beşte biri kadar olan bir gayri menkulü Maria çehiz olarak getirmiş evlendiklerinde. Aldığı eğitim, çağdaşı olan diğer kızlar gibi, evdeyken özel olarak alınan bir eğitimmiş: bir eğitmen tutulabildiği zamanlar alınan düzensiz ve devamsız dersler, dil öğrenimi, müzik, ev işleri, ve kendi sosyal sınıfına uygun adabı muâşeret dersleri. Maria, Almanca, İngilizce ve Fransızca bilirmiş, ve çocuklarına bu dilleri öğretten ilk insan o olmuş. Kitap okumayı ve sevmeyi çok küçükken ve kolayca öğrenmiş, çocuklarına bu sevgiyi aşılamış. Aile çevresinde akşamları yüksek sesle kitap okumak adetiymiş ve Lenin, hayatı bo-

yunca yanında taşıyacağı Rus romanlarını ve debdebeli edebiyatın eserlerini ilk annesinden dinleyip tanımış. Lenin'in sade, hatta yavan derinebilecek üslubunun bile tek stüsü, zaman zaman bütün Rus edebiyatı okuyucularının tanıdığı roman karakterlerine yapılan atıflardır. Politik bir konuyu açıklamak için yapılan bu süslemelerde işe, en çok, Gogol Saltykov-Schedrin, Griboyedov, Puşkin, Gonçarov, Tolstoy, Krylov, ve Turgenev gibi yazarlardan söz edilmektedir. Hayatında hiçbir zaman bu yazarların eserlerinden ayrı kalamayan Lenin, bu kitapları evinden, ta o çocukluk günlerinden tanımış olsa gerek.

Lenin'in annesi ile ilgili olarak bulabildiğimiz kit kaynaklardan çıkan tek gerçek varsa, o da çocuklarına karşı gösterdiği kesiksiz, sıcak sevgi ve kendini çocuklarına adanmış olmasıdır. Aile-Rus terbiyesinden çok Alman terbiyesi aldığından-gösterişçi değil, sakin ve ağır başlı bir aileydi. Aile üyeleri ayrılık günlerinde, veya üzüntü günlerinde pek az ağlar; sevinçli günlerin de pek az kucaklaşıp-öplüşürdü. Ana Maria Alexandrovna Ulyanova kendisini çocuklarına adanmıştı, ve o'nları yetiştirmek, büyütmek, eğitmek için; hastalıklarıyla, karşılaştıkları felâketlerle uğraşmak için saçını süpürge etmişti. Kocasının ölümünden sonra bir oranda güçleşen hayatlarında çocuklarına kendi göğsünü siper etmiştir. Oğlu Vladimir üniversiteden atıldığında, bir zamanlar kocasının malyesinde çalışmış olan nice memurlara göz yaşları dökmüş; oğullarından veya kızlarından hangisi hapis veya sürgün cezasına çarptırılmışsa o'nun cezasını hafifletmek için; veya cezalarının infazını durdurmak için pek çoklarına gidip yalvarmıştır. Çocuklar içinde tek bir defa veya defalarca tevkil edilmişisi yoktu. Ve bazen aynı anda biri ikisi tevkil edilirdi. O zaman gücü yeterse, oğlunun veya kızının kapatıldığı hapishanenin bulunduğu yere taşınır; hangi çocuğu yardımına daha çok muhtaçsa onun yanına geçerdi. Büyük oğlunu idam sehpsine götürün ve diğer kızı ile iki oğlunu defalarca polislin ellerine düşüren hareketleri anlatmaya öğrenmeye hiçbir zaman lüzum duymamıştır. Ozamanlar kendilerini topluma adanmış, hürriyete adanmış pek çok aileler olduğundan Lenin'in annesi oğullarının kızlarının başına gelenlerin nedenini biliyor ve diğer aileler gibi, o da bunları anlayış ve sempati ile karşılıyordu. Çocuklarının kendi vicdanlarının seslerine uyarak girdikleri bu yoldan o'nları döndürmek için tek bir defa olsun o'nlara söz etmemiş, onları ikna etmeye teşebbüs etmemiş, soru sormamış o'nları duraklatmak için tek bir dakika olsun yollarına dikilmemiştir. Maria'ya göre, çocukları artık

yetişkin koca insanlar olmuşlardı, ve izleyecekleri yolun iyiliğini, kötülüğünü ancak o'nlara kararlaştırabilmeliydi. O, bütün bu hayat içinde tek bir görev yüklenmişti kendi başına : bazan endişeyle, bazan gururla çocuklarının kader çizgisi boyunca yürümek; O'na muhtaç olduklarında çocuklarının yanlarında yer almak, resmi makamlar ve nizamlar müsaade ediyorsa, o'nlara kitap, giyecek, yiyecek, para vermek, ziyaretlerinde bulunmak, ve toplumun resmi değerleri o'nlara hain ve suçlu olarak yaftalamış olsa bile, çocuklarına karşı olan inancı, ve sadakatini söndürmemek.

Maria Alexandrovna kocasının ölümünden sonra daha otuz yıllık bir hayat yaşadı. Kocasından sonra sürdüğü bu ömrün son gününde bile hiçbir çocuğunun hayatı daha ıstıraplardan kurtulmamış; hiçbir çocuğunun talih iyiyeye dönmemişti. Uzun zaman yurt dışında mülteci hayatı yaşayan oğlu Vladimir İlyich'i görmek için iki kere Avrupaya çıkmış-sonuncusu 1913'te-ve seksen bir yaşındayken Rusya da ölmüştür. Oğlu Vladimir İlyich Ulyanov'un yeni Rus devletine önder olmasına bir yıldan biraz uzunca bir zaman kalmıştı öldüğünde.

BÖLÜM III

ALEXANDER İLYİÇİN
HAYATI VE ÖLÜMÜ

Sanadır aesim, sâna, Sırat Köprüsünden geçeceğim diyen, Bilir misin neler beklemekte seni?

Biliyorum, dedi kız.

Soğuk, açlık, nefret, alay, hakaret, küfür, hapis, hastalık ve ölüm!

Biliyorum, hazırım, bütün yalazlara katlanacağımı.

Düşmanlardan değil tek, akrabalarından da, dostlarından da *Evet, o'nlardan da...*

Bir suç işlemeye bile hazır mısın?

Suç işlemeye de hazırım.

Bilir misin, şimdi inandığın şeyin seni aldattığını, yanılttığını ileride anlaman, genç hayatını heder ettiğini farkedivermen de mümkün bir gün.

Biliyorum, bu da mümkün.

Öyleyse geç gir aramıza!

Kız yürüdü geçti Sırat Köprüsünden, ve ağır bir perde indi arkasından.

Aptallı dedi kimileri, dışlarının arasından, sessizce

Ermiş! dedi kimileri yürekten ve açık.

— İvan Turgenev

Vladimirin yürümeyi öğrenmesi geç olmuştur. İlk adımını attığında, kendisinden küçük olan kızkardeşi Olga da ilk adımını atmıştır. İlk yürümesi onsekiz aylıkken olan Vladimir'in onsekiz aylık yürümesi bile yürüme sayılamazdı. Her defasında, ilk tay-tay durulmasından sonra sendelemeye ve ardından da daha fenası gelir; burnu üstü yere kapaklanırdı. Ve tabii konuyu komşuyu ayağa kaldıracak bir çocuk ağlaması. «Belki de kafası çok ağırdı da, ondan,» diyor ablası Anna hatıratlarında.

Ufak- tefek ve zayıf olmasına rağmen kuvvet ve sù'atle ilgili yarışmalarda oldukça parlak görünüyordu. Yaşlıları kendisiyle yarışamaz olunca, ağabeyi Alexander'ı karşısına almaktan başka çaresi kalmamıştı. Çok geçmeden de, kendisinden büyük olan ağabeyiyle yarışma işi bir formüle bağlandı.

«Volodya,» diye sormuştu annesi, «yufkanı* nasıl yemek istiyorsun? (Aile düzeninin, çocuklara seçim hakkı vermeyecek kadar katı olmadığını belirtmek gerek.) Volodya bir süre ağabeyine bakmış, beklemiş; ağabeyi sütle mi, yoksa tereyağı ile mi yiyecek diye, ve sonra şöyle demiş : «Sasha nasıl yerse ben de ondan isterim.» Alexander, yeni formasıyla birgün *gymnasia* dönüşü eve geldiğinde, küçük Lenin de okumaya heves sarmış,*o da Sasha'ninki gibi bir üniforması olsun istemiş.

Ne varki fizik ve huy bakımından iki kardeş ne kadar farklı olabilirse Alexander ile Vladimir de o kadar farklıydılar. Alexander uzun ve ince yüzlü; süt-beyaz ciltli, kalın, karışık, kıvrırcık, alının altlarından başlayan gür saçlıydı. Gözleri, derine oturmuş, tuhaf bir açı ile bakan, alına yakın yerde, ve içlerinde sabit bir bakış olan gözlerdi. Bu yontu-yüz, hayâl âlemlerinde yaşayan bir ermiş, bir aziz yüziydü. Vladimirin yüzü ise yumurta gibiydi; ve seyrek, kırmızımsı, saçları, yirmisinden önce, babası gibi genç bir adamken dökülmeye başlayarak, kafasını çıplak bırakmıştı. Görünümü itibarıyla kırçıl saçlı ve sağlıklı, kanlı-canlı biri olmuştu. Aşırı düşünce veya keder halleri dışında neşeli, güleç, nüktedan, canlı, kendine-güvenli, ve mütecaviz bir insan intibası bırakıyordu. Kim olduğunu bilmeyenler, rahatlıkla bir *kulak*, bir taşra yöneticisi, akıllı ve işini bilir bir tüccar diyebilirdilerdi o'nun için. Kardeşi Alexander ile aralarında bir yakınlık olduğunu hatırlatacak hiçbir görünümü yoktu.

Ergenlik çağına girerken gürültücü, taşkın bir çocuktur, el şakalarını seven, acı alaylar yapan, bir söylenene beş yetiştiren, ısrırgan dilli bir çocuktur, Akli hızla geliştikçe küçük kardeşleriyle, kuzenleriyle, arkadaşlarıyla alay etmeye; o'nlara takılmaya başlamıştı. Lise öğrenciliğine ait tek kötü kayıt, azamet gösterişçisi Fransızca öğretmenin yaptığı bir azizlik olmuştur. Arkadaşlarını zaman zaman kızdıran, ama alaycı hali ve entellektüel üstünlüğü sayesinde

* *Kasha*; sabah kahvaltısında buğday veya çavdar unundan yapılan özel bir ekmeğe (Ç.N.)

kendisi ile diğer akranları arasında gerekli bir mesafe koymayı da bilen biriydi. («Hiç yakın arkadaşı yoktu, ama,» diyor Anna, «okul arkadaşları tarafından gene de sevilirdi»).

Büyük oğlan ise doğuştan sessiz ve sakindi. Bütün öğrencilik hayatında hocalarından tek bir azar işitmemişti. Böyle bir kayıta yoktur. Olmamıştır. Kendisine sorulmadıkça ağızını açmazdı, ve konuşursa, kısa ve direkt konuşurdu. En yakınları, hatta kızkardeşi Anna ve annesi bile kafasının içinde neler olup-bittiğini bilemezdi. Hayatının büyük dram günü, yakınları için tam bir şok olmuştur. O zaman bile yakınları geçmişe doğru olayları yeniden hatırlayıp, gözden geçirmeye çalışmışlarsa da, böylesi bir alın yazısının nereden çıktığını anlayamamışlar; geçmiş günlerden hiç bir ip ucu bulamamışlardır. Çok okurdu; kendi başına çok düşünürdü; herkesten uzak köşelerde çalışır; kimseyle konuşmaksızın yalnız başına düşüncelere dalar, hükmünü verir ve vardığı hüküm yönünde kararlı bir şekilde harekete geçerdi.

Lenin ve Alexander da görülen bu iki zıt karakter kutbu sevdikleri yazarlardan da anlaşılacaktır- bu ayrılık bütün 19. yüzyıl Rus aydınlarında görülürdü: Alexander'ın en çok sevdiği yazar Dostoevsky; Vladimir'in sevdiği ise Turgeniev ve «ihtida-öncesi» realist Tolstoy idi. Dostoevsky'yi seven ağabey, o'nda acı ve yoğun içe-dönüklüğü, hastalık derecesindeki ermişliği, müthiş aşağılanmayı, şefkati, kişilerindeki kendini-kurban etme düşünce ve tutkusunu severdi.

İki oğlan da sınıflarının en iyi öğrencileriydi ve her ikisi de, tek bir ders bile istisna olmamak üzere, bütün derslerden en yüksek notları alırdı. Her iki çocuk ta Simbirsk *gymnasia'sı* «en iyi öğrencisi» olarak altın madalya kazanmıştı. Fakat burada bile, bir bakıma entelektüel özellikte, bir farklılık göstermişlerdir. Alexander'ın eğilimi pozitif ilimlere doğru olmuş; Vladimir ise Latince, tarih ve edebiyatı sevmiştir. Evdeki ders çalışmalarında ikisi de işlerini aksatmazdı, ama genç olanı öyle çabuk hazırlardı ki ev ödevlerini, eve gelmesiyle çantayı kapatması bir olur; ondan sonra yaptığı gürültü-patırtı ile ağabeyini rahatsız ederdi. Babası bazan Vladimir'i yakalayıp, kitaplarını açtırırdı yeni baştan. Çocuğun, o gün çalışıp, öğrenmesi gereken yerleri hakikaten çalışıp, çalışmadığını; öğrenip, öğrenmediğini kontrol etmek isteyen baba, Vladimir'in herşeyi bu kadar kolayca öğrenivermesinden endişelenir; ilerde hiçbir işi ciddi tutmayacağından, sebatkâr olmayacağından korkardı.

Alexander'ın gözünü yıldırان şey kompozisyon ödevleriydi. Uzun uzun düşünür, sonra da dosdoğru bir ifade ile, birkaç satırlık bir kompozisyon yazardı. Vladimir ise, önce nelerden bahsedeceğine dair bir plân hazırlardı uzun uzun; ondan sonra da bir nakkaş gibi yazıya dökerdi bu düşüncelerini.

Kederli olduğu zamanlar bile, Alexander'dan hiç ses çıkmazdı. Çocukluğunda hiç ağladığı görülmemişti. Kötü birşey başına gelince, veya başkalarının başına geldiğini görtünce göz yaşları kendi yüreğinden dışarıya çıkmazdı.

Küçük Volodyo, kendinden büyük kardeşinden daha fazla sesi çıkan bir çocuk olmuştur. Yürümeyi öğrendiği zaman attığı çılgınlarla aile hatıralarında yer alacak kadar gürültü çıkarmıştır. Yaz tatiline gitmek için Volga vapurlarına bindiklerinde çok yüksek sesle konuşan Volodya'yı annesi azarlamıştır: «Vapurda böyle bağır-çağır konuşulmaz.» Volodya ise şöyle cevaplamıştır: «İyi ama vapur da gürültü ediyor.»

Çocuklukta söylenmiş, en azından, bir yalan hakkında da kayıt var. Küçük Volodya odalardan odalara koşarken, halasına ait bir şarap sürahisine çarparak kırar. Ailede herkes sürahinin başına gelenleri merak eder, soruşturur; ama küçük Volodyadan hiç ses çıkmaz. Üç ay sonra ise iki gözük çeşme annesine gelen Volodya herşeyi gönüllü olarak itiraf eder. Sonraki yıllarda, devrimci mücadelede stratejik ihtiyaçlar için bazan yalan söylenebileceği ile ilgili konu tartışılırken Lenin'in bu fikirde olduğunu ileri süren hasımlarının iddialarının tersine, yalan söylemek Volodya için kolay birşey olmamıştır. Fakat ağabey için yalan söylemek asla olacak iş değildi: ya tam doğruluk, ya da susmaktan başka birşey bilmezdi. Bir keresinde birisi, muhtemelen bir ilkokul müfettişi Alexander'a en kötü iki şeyin ne olduğunu sormuştur. «Yalancılık ve korkaklık» demişti. Bu cevap o'nâ öğretilen şeylerden, aldığı terbiyeden gelmiyordu; kendi tabiatından geliyordu; yalan ve korkaklık yabancı olduğu şeylerdi.

«O'nun en büyük özelliği asla yalan söyleyememesiydi,» diyor Anna: «Birşey söylemek istemezse, sesini bile çıkarmaz ve dururdu. Bu özelliği mahkemedeki duruşmada da çok parlak bir şekilde görülmüyordu.»

İnsanın, ne yazık, diyeceği geliyor-diyor Alexander'ın duruşmasını anlatan Troçki Gazap dolu ve amansız bir

sosyal mücadelede, böylesi bir anlayış insanı siyasette savunmasız bırakır. Gerektiğinde yalan söyleyenler, akıllı moralistler iyi düşünmüşler; yalan sosyal gelişmelerin bir yansımasıdır. Ama aynı zamanda, çoğu defa, bu gelişkilere karşı mücadeledede iyi bir araçtır yalan. İnsan bireysel ahlak çabası ile bu sosyal yalanın özünden kurtulamaz. Kendi örneği içinde, Alexander bir politikacıdan çok, bir şövalyeye benzliyordu. Ve bu durumu, kendisinden görüldür şekilde daha fazla kuvvetli, bireysel ahlak açısından daha fazla *opportunist* olan genç kardeşi ile kendisi arasında fizik bir ayırım yarattı. Ama ne olursa olsun, sosyal adaletsizliğe karşı kardeşinin taşıdığı uzlaşmazlık o'nunkinden daha az değildi.

Troçki'nin bu yorumu, Anna'nın iki kardeş arasındaki farkları belirtilirken anlattıklarına birşey kattığı için değil, dolaylı olarak Troçki'nin kendi anlayışına da, daha sonraları inceleyeceğimiz Bolşevik ahlak anlayışına da ışık tuttuğu için ilginçtir.

Ergenlik döneminin başlarında-hangi yaşta olduğu tam olarak belirtilmiyorken-Alexander birden-bire dini terketmeye başlamıştır. Bu değişiklikten önce, anababasıyla, öğretmenleriyle, veya dini etkisi olabilecek büyükleriyle hiçbir konuşma veya tartışması olmamıştır. Bütün tartışmasını kendi içinde yapmış, ve birgün, kiliseye gitmemeye karar vermiştir. «Bu gece akşam duasına katılmayacak musun?» diye sormuş babası. Öylesine kararlı bir, «hayır,» demiş ki, baba İlya Ulyanov meseleyi uzatmamayı tercih etmiş. Müfettişken yazdığı bir yazıda, «aziz öğretmenler, terbiye usulü olarak cezalandırmaya baş vurmuyunuz,» diyen Ulyanov zorla güzelliğe inanmazlığından mı, oğlunun kişilik sahibi olmasına saygı gösterdiğinden mi yoksa güntü gelince «hidayete ereceğime» inandığından mı? nedense bu meseleye bir daha hiç dönmemiştir. Alexander ise, o günden itibaren, tek birgün kiliseye adanmış bile atmamıştır. Bununla beraber *gymnazia* papazının düzenlediği dini törenlerde sesi bile çıkmamış, dış görünüşü itibarıyla hiçbir kusuru görülmemiştir. Söylediğimiz gibi, bu çalışkan ve sessiz çocuğun kötü bir tarafı olduğunu ifade eden hiçbir kayıt yoktur, ve bütün okul hayatında da olmamıştır. Notları her zaman en yüksek not olmuş, derslerini en iyi şekilde hazırlamış, kuşku ve görüş ayrılığı duyduğu konuları kendisinden başka kimseye sormamıştır. İftiharla mezun olmuş ve altın madalya ile taltif edilmiştir. Bütün derslerinde iyi olmasına rağmen,

men, entellektüel gelişme yönü çizilmişti: babasının yolunu izleyecek ve bir bilgin (scientist) olacaktı. Hevesle, Saint Petersburg'a, koca üniversitesi olan şehre yönelmişti bakışları; seçkin hocaları, bilginleri, zengin araştırma laboratuvarları olan üniversiteye... Üniversite için bu koca kente gitmeden önceki son tatilini annesinin mülkü olan çiftlikte kendi yaptırdığı laboratuvarında çalışarak geçirmiş, kimya deneyleri ile uğraşmış; konuşmaktan, yemekten, uymaktan kesilmişti. Sadece ava çıkmak için, bir de kalbini kaptırdığı genç bir kuzenini görmek için başını işinden kaldırır olmuştu.

Narodnaya Volya («Halkın İradesi» veya «Halkın Hürriyeti»-Volya kelimesi her iki anlamı da kapsardı) hareketinin İcra komitesi 1881 yılında Çar II. Alexander'ı öldürdüğünde bu hareket çok kuvvetlenecek gibi görünmüştü. Yeni Çar III. Alexander insan zamanı denecek kadar şişman ve iri-yarı bir adamdı. Bir anayasa ilan etmedikçe silahlarını bırakmayacaklarını söyleyen suikastçilerin ultimatoma karşı ne cevap vereceğini sorduğu papaza, itiraf hücrelerinde gözyaşları dökerek tahta gelmiş bulunuyordu. Papaz yeni Çar'ın öfkesini ve gururunu yükseltmişti. Kısa süren bir kararsızlıktan sonra, II. Alexander'ın hazırlattığı ve ilan etmek üzere bulunduğu ilımlı anayasa taslağını rafa kaldırmakla bu ultimato- ma cevap veren III. Alexander, polislerin sayısını arttırmış; ispiyoncu teşkilatı kurmuş; renksiz liberal dergileri kapattırmış; kütüphanelerde, profesörler arasında, ve buna benzer kişiler arasında birçok insanı işten attırmış; *zemstvo* mahalli idarelerinin muhtariyetini kısıtlamış; öğrenci örgütlerini yasaklamış; köylüleri denetlemek için *Zemski Machalnik* (köy başları) denilen yeni bir görevli sınıfı kurmuş; Yahudiler üzerindeki baskılarını arttırmış; bu koca halk hapishanesinin gevşeyen bir yanına kilit üstüne kilit vurmuştur.

Narodnaya Volya hareketinin başındakilere ise tek bir hedef kalmıştı: «Teker teker bütün Alexander'lar.» Ama yeni çar korkudan ağladığı halde, inadından dönmemişti. İcra Komitesi böylece sadece bir ultimatoma olarak kala-kalmıştı. II. Alexander'ı öldürmek için giriştikleri daha önceki altı teşebbüs o'nlara tam yirmi-bir idama mal olmuştu. Başarılı teşebbüsü organize eden Zhelyabov ise, artık üzüntüyle şöyle demişti: «Elimizdeki sermayemizi tüketiyofuz.» Ve şimdi, bu başarılı teşebbüsten iki yıl sonra, 1883'te (genç Alexander Ulyanov'un Üniversiteye girmek için Petersburg'a geldiği aynı yılda), aralarına sızmış bir ispiyon-

cu olan Degaev diye birisi, İcra Komitesinden hayatta kalan tek insanı, Vera Finger'i polise ihbar etmişti. Ertesi yıl idama mahkum edilen Vera, kadın olduğu için cezası müebbed hapse çevrilererek, Schluesselberg kalesindeki hapishaneye kapatıldı. Bir daha da ne İcra Komitesi diye bir şey kaldı, ne de İcra Komitesinin hizmet edebileceği bir taban, bir parti...

Sır ve gizlilik dolu bir ülke olduğundan, Rusya'da çoğu insan bu durumu farketmemişti. Sonraki birkaç yıl içinde, asıl teşkilatla hiç ilgisi olmamış bir takım gruplar çıkarak, Narodnaya Volya'nın adıyla hareket etmeye başladılar. Fakat kör bir kuyuya sesleniyorlardı sanki. Köylüler o'nların yaptıkları işe hiç kulak vermiyordu. Çoğu, Azad Bildiriminden ötürü Kurtarıcı-Çarın asiller tarafından katlettiğine inanıyordu. Ve suikasti önceleri kutsayan liberal burjuvazi de, reaksiyoner bir devrin açılmasına yol açtığı için, bu olaya kızmaya başlamıştı. Polis gitgide zorbalığını artırıyor; Rusyanın koca gövdesi yerlere eğiliyor ve gene de büyüyor, ama idam ipinden boğazı sıkılmış gibi inildiyordu.

«Bin yüz seksenli yıllar Rusya tarihine kara bir gölge gibi inmiştir,» diyor tarihçi Pokrovski. Ne var ki, karanlıkta bile olsa, tek-tük de olsa, gençlerin dinç kalpleri çarpmadan edemiyordu. Altı yıl sonraki suikast günlerinde herşey yeni baştan kurulduğundan, yeni, tecrübesiz, ve saftı. Kuşaklar arası devamlılık kesilmiş bulunuyordu. Bozgunculuk için gerekli teknik bilgi ve hürriyet gibi konularda tespit edilmesi gereken programlar da eski bozguncularla birlikte ya idam sehparalarında can vermişler, ya da Peterve-Paul Kalesi veya Schluesselberg Kalesindeki zindanlarda çürümüşlerdi. Yeni gelen genç kuşak, ihtilalci alfabenin «elif-ba»sını da kendisi yazmak zorundaydı.

II. Alexander'ın katlinden beş yıl sonra, 1886'ya kadar öğrencilerin hiçbir hareketi görülmedi. 1886'da - öğrenci hareketinin güçsüzlüğünü gösterircesine - girilen bir hareketle, köleliği kaldıran ve köylüleri azad eden Çar II. Alexander'ın saltanat devrindeki devlet adamlarının ve Çarın yakını düşünürlerin kabirlerini ziyaret etmek ve saygı duruşunda bulunmak için mezarlığa (Saint Petersburg'daki Volkov mezarlığı) gitmişlerdi. Bu hareket nesiller arasındaki tutum değişikliğinin bir işareti olmuş, reformları yetersiz buldukları için Çar Alexander'a öldüresiye savaş açan eski neslin yerine, eski günlere rahmet okutacak günlerin nesli, aynı eski Çarın gününü arayacak, Kutsayacak hâle gelmişti. Mezarlığa yürüyüş

düzenleyen bu gençler arasında, belki, bazıları da, kendilerinden önce yaşayan asillere ve o zamanlar şehit düşenlere, 1860 yıllarında hürriyetsizliğin ilk perdesini aralayanlara saygı duruşunda bulunmuştu içlerinden. Her ne hal ise. Polis bu gösteriyi önlemek veya dağıtmak için hiçbir harekette bulunmamıştı. Dört yüz kadar öğrenci, önceki kuşaktan hiçbir aydının katılmadığı bir yürüyüşle mezarlığa gelmiş; bir papaz, mezarların başında dua okumuş, öğrenciler hep bir ağızdan *requiem* söylemiş ve çarlık idaresinin eski devlet adamlarının kabirlerine çelenk koymuştur. Bu gençlerden birisi de Alexander Ulyanov idi. Alexander'ın öğrenci hareketine açığa ilk katılışı bu yürüyüş sırasında olmuştur.

1883 yılında Saint Petersburg'a geldiğinde, Alexander Ulyanov öğrenci hareketleriyle hiç ilgilenmiyordu. Öğrenci hareketlerinin kıymetli vaktini harcayacağını, kendi içindeki duygu ve düşüncelere saygısızlık göstereceğini, kendisinin ilgisini çekmeyen gayri ciddi işlerle uğraştıklarını, veya o'nun cevabını çoktan bulduğu sorunlar üzerinde lafazanlıktan başka bir iş yapmadıklarını düşünen Alexander bu işle hiç ilgilenmemişti. Bilimle uğraşmaya vermişti kendini. Ve üstelik Rus aydınlarının çoğunun tersine, yarenlikten zevk alan birisi de değildi.

Üniversitede biyoloji araştırmalarına dalmış, mikroskop üzerinden başını kaldırmaz olmuş, yerkurtları üzerinde gözlemler yapmış, laboratuvar notları tutmuş, bilimsel kitaplar okumuş, ve hayatı boyunca kendisine yetecek kadar fazla fazla bilgi edinmek için çalışmaya başlamıştı.

Babası ayda kırk ruble gibi, rahat bir hayat sağlayacak para yolluyordu. Babasına otuz rublenin yettiğini söylemiş, fakat aynı miktar harçlık alan kızkardeşi Anna'ya zarar vermemek için fazla sesini çıkarmamıştı. Yıl sonunda Simbirsk'e geldiğinde ise, harcamadığı paralardan biriktirdiği seksen rubleyi sessizce babasına iade etmişti. Bu olay çok ilginçtir. Zira, hem o'nun fedakâr karakterini ortaya koymaktadır; hem de, eğer aralarına girmiş olsaydı bu paraları, harcayacak yer bulabileceği öğrenci hareketlerine henüz girmemiş olduğunu göstermektedir. 1885 yılının sonunda öğrenci arkadaşları, öğrenci birliklerinden birisine girmesi için teklifte bulunmuşlar, ama, içlerinden birisinin hatırladığına göre, şu cevabı almışlardı: «Oralarda gevezelik çoktur, öğrenilecek birşey ise yoktur.»

1886 Ocak ayında, araştırması üzerinde çalışırken, *Christmas* tatilini geçirmek için kızkardeşiyle birlikte Simbirsk'e bile gitmemiş -aynı günlerde gelen bir mektuptan, babasının anı bir beyin kanaması sonunda öldüğünü öğrenmiştir. «Bir kaç gün için,» diyor okul arkadaşının biri, «herşeyle ilgisini kesti. Derinden yaralanmıştı, ve oda içinde bir o köşeye, bir bu köşeye yürütüldü.» Fakat çalışmalarını durdurmadığı gibi Simbirsk'e de dönmemişti. Bir kaç hafta sonra anıesine şöyle yazmıştı: «Solucangiller üzerinde yaptığım zooloji çalışmamla altın madalya kazandım.» Vazifesi düşkün müfettiş Ulyanov yaşasaydı, oğlunun vazife tutkusundan ve parlak istikbalinden memnun olurdu herhalde.

Freud'un bir teorisine göre, babaları ölüncüye kadar, genç erkekler gerçekten bağımsız hareket edemezler. Bu söz doğru bile olsa, Alexander'ın bağımsız hareket etmesi daha önceden başlamıştır. Babanın ölümünden sonra ilk değişiklik ise ertesi yaz olmuş; kardeşi Vladimir'i, anıesine karşı saygısızlık ettiği için, ailenin reisi artık kendistymiş gibi, hayatında ilk kez azarlamıştı. Freud'un teorisini doğrulayan ikinci olay ise, babasının öldüğü yıl, derslerine hiç ara vermeksizin, öğrenci arkadaşları ile birlikte Volkov Mezarlığına gitmeye, köylülerin azad edilmelerini sağlayan devlet adamlarının kabirlerinde saygı duruşunda bulunmaya karar vermesi olmuştur. Aynı yıl, öğrenciler polisin yasaklamadığı tek kuruluslar olan bölge yüksek öğrenim öğrencisi kulüplerini (bunlar aynı ilde, aynı bölgeden gelen öğrencilerin kurduğu kulüplerdi) bir federasyon şeklinde birleştirdiklerinde, kulüpler federasyonunun liderleri arasında Alexander İlyich Ulyanov'un ismi başta geliyordu.

Birkaç ay sonra mezarlık törenlerini vesile ittibaz edecek bir harekette daha bulundular. Bu kere, radikal bir eleştirilen olan Dobrolyubov'un yirmi-beşinci ölüm yılını kutlamak istemişlerdi. İlk başarısını kazandırdığı cesaretle daha büyük bir kalabalık toplamışlar -altı-yüz ile bin kadarmış- fakat mezarlığa geldiklerinde polis kordonu ile karşılaşmışlardı. Polis, öğrencileri çember içine alınca, çemberi yapıp şehre dönmek istemişler, ama başaramadıkları için iki saat yağmur altında kalmışlardı. İçlerinden kırkı, hareketin elebaşlığını yaptıkları iddiasıyla üniversiteden atılmışlar, ve Saint Petersburg'dan sürülmüşlerdi!

Bu harekete de katılmıştı Alexander. Üniversiteden atılanlar arasında değildi, fakat atılanların suçlu olmasını gerektiren bir sebep varsa, kendisinin de suçlu olmasını gerektirdiğini düşünüyordu.

Eğer o'nlar acı çekerse, o da acı çekmeliydi. Tabiatı böyleydi Alexander'ın. Ve arpacı kumrusu gibi, düşündükçe düşünmeye başlamıştı. Kendisi gibi dürüst, onurlu olan, ve bu rezil, bu haksız, ve bu zorbaca cezalandırma hakkında bazı arkadaşlarıyla tartıştı.

Ne yapmalıydı? Öğrenciler, «Toplumla Bir Protesto» başlıklı bir bildiri kaleme almışlar, fakat posta sevki kutularını teker-teker boşaltan polis bu bildirimleri kimsenin eline geçmeden toplamıştı. «Toplum» bu bildirimlerden belki bazılarını almış, ama hiç bir cevap vermemişti. Yan mı yazmalıydı? Basın hürriyeti yoktu ki. Konuşma mı yapmalıydı? Mezarlıkta papazlı-mapazlı dua okuyup, saygı duruşunda bulunmaya bile izin yoktu ki! İnsan kimi nasıl protesto etsin; sesini kime nasıl duyursundu? Böylece, ortada, verilebilecek tek bir cevap kalmıştı. Arkadaşları üzülecek şekilde azalmaya başlamıştı, ancak yarısı meseleyi fark edebilmişti. Birkaç ay sonra Alexander ve genç arkadaşları, kendilerinden önceki o büyük neslin düşüncesine gelmişlerdi. «Barışçı yollar bana yasak edilmişti» demişti Vera Figner, iki yıl önceki mahkemenin yargılarına, «herkesin bildiği gibi hür bir basın yoktu, bu yüzden yayın yoluyla fikirlerimizi duyurup, yayma yolu bize kapalıydı. Toplumda herhangi bir kuruluş, bana şiddetten başka bir yol gösterebilmiş olsaydı, ben o yolu seçerdim...»

Tutarlı bir karakteri olan genç Alexander Ulyanov, düşünce ile eylem arasında bir tutarsızlık olmasını kabul edemez, yapılması gerektiğine inandığı bir işi tehlikeli diye başkalarına yükleyemezdi. Deniz kabukluları ve toprak solucanları üzerine sürdüğü incelemelerinin yanı sıra, artık bir de nitrogliserin ve magnezyum üzerine laboratuvar deneylerine başlamıştı! Yayın ve konuşma yollarına set çekildiği için, yirmi yıl önce bulunan ve İsveçli kimyager Nobel'in demokratik bir icadı olan dinamit, bu utanılsın kör saygırlık içinde o'nların sesini işittirecekti. Bu kere de genç bir ölüm yıldönümünde gösteri yapmayı kararlaştırmışlardı. Ama artık, geçen yakın yıllarda idam sehpalarında tükendiği sembler o büyük ihtilalci geleneğe sahip çıkmışlardı. 1 Mart, 1887 tarihini seçmişlerdi; altı yıl önce, Halkın İradesi Partisinin, Kuftancı-Çar'ı, II. Alexander'ı vurduğu gündü.

Örgüt, tam anlamıyla acınacak bir haldeydi. Kelimelerin anlamının bile tam farkında olmaksızın, kendilerine «Norodnaya Volya Terörcü Şubesi» adını vermişlerdi. İnsanın «şube» olması için, ortada önce bir bütünlük olması gerekirdi. Halkın İradesi Partisi

diye bir partiden kırpıntı bile kalmamıştı. Sadece yedi genç ve onur sahibi insandılar : en büyükleri yirmi-altı; en küçükleri yirmi; gerisi, Alexander da dahil, yirmi-birine yeni girmişti. Hareketin düzcüsü veya yöneticisi Alexander değildi. Bu görevi, cılız ve sınırlı bir genç, Shevreev isimli, yirmi-üçünde bir genç elinde tutuyordu. Fakat küçük grubun resmen kimyageri Alexander olmuştu. Ve vicdanlı bir insan olduğu için hareketin ham ve yarım-yamak programını da o kaleme almıştı. Ama hayatı seven, istikbali düşünmeyi henüz bırakmamış biri olarak, o zamanlar tamamlamakta olduğu deniz kabuklarının psikolojisi ve alışkanlıkları üzerine çalışmalarını bırakması, ve Marx'ın *Kapital*'inin ve diğer yasak ve güç anlaşılır kitapların sayfaları üzerine eğilmesi çok güç oluyordu. İnsanın kendisini ihtilâlcî bir *Weltanschauung** olarak yetiştirmesi zaman alıcı, güç bir iş; zaman ise çok güç bulunan birşeydi. Genç hayatına son vermekte olduğunu hissettiği en son gün bile, deniz kabukluları, dinamit bombaları üzerine yaptığı kimya denemeleri, ve Marx'ın *Kapital*'inden kurulu üçlü bir dünyada yaşıyordu. Yedi genç kendilerini sınıflandırmışlardı : üç tanesi «Sosyal Demokrat,» üç tanesi «Narodovoltsi,» ve bir tanesini program tartışmalarında yer almayan tarafsız biriydi. Genç Ulyanov ise, Marxizm üzerine incelemeleri bulunmasına rağmen Narodnaya Volya veya «Halkın Hürriyeti» denilen gruptan olduğunu söylemişti. Ellerinde üç kuruşu bir araya getirip içlerinden birisini, sonradan hiçbir işe yaramayacak kadar kalitesiz olduğunu anladıkları nitrik asiti alsın diye Vilyaya gönderdiler. Birde, bomba-fırlatıcılarından birisine, dinamit patlamazsa ateşlesin ve kaçışlarında yardımcı olsun diye bir pistol tabanca aldılar. Olay günü tetiği çekince, tabancanın da çalışmayacak kadar eski olduğunu görecektlerdi ! Suikastçilerden biri olsun yurt dışına kaçabilsin diye düşünen Alexander, Simbirsk *gymnasia*'sında kazandığı altın madalyayı rehinciye vermişti. İşte, Bütün Rusyalar Çarı, koca III. Alexander'ı devirecek olan yedi genç ihtilâlcinin maddi ve fikri silahları, kaynakları bunlardan ibaretti !

Ama bu suikastin bile önlenmesi tesadüflerin sayesinde oldu. Öyle zayıf ve beklenilmedik bir hareketti ki, son dakikaya kadar polis bu hareketi fark edemedi. 1 Mart, 1887 tarihinde polis Nevsky Prospekt diye, Çarın Kışlık Sarayından geçen, Neva boyunca uzanan koca bulvarda gençten bir öğrenciyi izliyordu. Öğrenci çok ka-

* Weltanschauung :

lin bir «Tıp Sözlüğü» taşıyordu. Polis ajanları sözlüğün içinde koca bir delik ve birde dinamit bombası bulunca çok şaşılar. Öğrencinin yanındaki diğer iki öğrencide de dinamit ve «çakar-almaz» bir pistol buldular. Polis bu öğrenciyi, hergün birilerini takip etmeleri usûlden olduğu için, takip etmişti. Ve olaydan sadece birgün önce Harkov polisinden bir mesaj alan Saint Petersburg polisi -Harkov polisi bu mesajı altı ay göndermiş, fakat Çarlık bürokrasisinin çalışkanlığı yüzünden mesaj Petersburg'a altı ayda gelmişti- takip ettikleri gencin meğer hakikaten bir terörist olduğunu öğrenmişti. Polisin takip ettiği öğrenci, Harkov polisinin mesajında bildirildiğine göre, Harkov'daki bir arkadaşına mektup yazmış, mektup polis tarafından gizlice açılmış, öğrencinin terörü methettiği öğrenilmişti. Öğrenci Andrushkin yazdığı bu mektuptaki tipik bir cümlesinde şöyle diyordu : «Kanlı terörün fazilet ve üstünlüklerini saymak yüzyıllar süreceğinden bu işe kalkışacak değilim, zira benim tek inancım bu, ve şüphesiz Sosyal Demokratlardan nefretimin sebebi de bu.» Polis bu mesajı geç de olsa almış, ama terörcülüğün faziletlerini saymak için yüzyıllara ihtiyacı olan bir gencin hemen ertesi günü teröre girişeceğini hiç düşünmemişti. Çarın, «iyi gözetlediğiniz ve müessir şekilde hareket ettiğiniz için ...» diye başlayan teşekkürnamesi ashında polis tarafından hiç te hakkedilmemişti.

Üç bombacıdan birisi olarak seçilmediği için Alexander İlyich o zaman Nevsky Prospekt caddesinde yakalanmadı. Polis o'nunda evini bastı ve kişisel bir ziyaret için oraya gelmiş bulunan kız kardeşi Anna'yı buldu. Alexander da bir başka arkadaşının evinde yakalandı. Simbirsk'te bulunan, henüz onyedisinde, ama evin erkeği gibi hareket etmeye başlayan Vladimir'e, Ulyanovların çocuklarının eski bir öğretmeni mektup gönderdi ve ağabeyi ile ablasının başındaki tehlikeyi haber vererek durumu annesine haber verirken dikkatli ve yavaş hareket etmesini yazdı. Fakat mektubu okurken annesine yakalandı ve annesi mektubu alıp, okudu. Küçük çocukların başına Vladimir'i bırakarak kendisi derhal iki büyük çocuğunun yardımına koşmaya karar verdi. Müfettiş babalarının cenazesinde o kadar büyük saygı gösteren, yakınlık gösteren ahablarından bir teki bile; babalarını hergün ziyarete gelen, o'nunla santraç oynayan, o'nunla çay içmeye gelen en yakın arkadaşları bile, felakete çarpılmış bu eve bir anda adım atmaz olmuşlardı.

Biribirimizle iyice tanıştıktan sonra bir gündü diyor Lenin'in karısı hatıralarında- Vladimir İlyich, ağa-

beyinin tevkifi üzerine eski Liberal ahbablarının tutumlarından söz etmişti. Bütün tanıdıkları Ulyanov ailesini yüzüstü bırakıvermişler ... O zaman, Simbirsk'te demiryolu olmadığından Vladimir İlyich'in annesi Saint Petersburg'ta hapis edilen oğlunu görmek için, yaylı ile Syzran'a kadar gitmek zorunda kalmış. Vladimir İlyich annesine yol arkadaşlığı edecek ve o'nu demiryoluna kadar uğurlayacak birisini aramaya çıkmış. Fakat tevkif edilmiş birinin annesi ile yolculuk yapmak isteyen olmamış hiç. Vladimir İlyich, bu yaygın ve bulaşkın korkaklığın kendisi üzerinde çok derin tesirler bıraktığını söyledi. Lenin'in, Liberallere karşı tutumunda bu gençlik olayının izi olduğu şüphesizdir.

Mahkemeye çıktıklarında herbiri kendi karakterine göre davrandı. Bazıları hükümete şahitlik etti. Alexander'a hareketin programını basması için evini bırakan Polonyalı bir tanesi, hareketle hiçbir ilgisi olmadığını, harekete hiçbir sempati duymadığını söyledi. Bu gencin ismi Bronislaw Pilsudski idi. Kardeşi Josef ise istikbalde Polonyanın diktatörü olacak gençti, ve mahkemede hiçbir şeyden haberi olmadığını söyledi, fakat bozguncular için Vilna'ya şifreli bir telgraf çektiğini ise reddetmedi. Bozgun hareketinin düzenleyicisi, Chevreev ise Saint Petersburg'dan kaybolmuştu. Alexander Ulyanov, hareketin bütün sorumluluğunu üzerine aldı. Mahkeme salonunda arkadaşlarından birine şöyle fısıldadı: «Eğer istiyorsan, ihtiyacın varsa bütün suçu bana at!» Yargıçlara ise şöyle dedi: «İnsanın vatani uğruna ölmesinden daha güzel bir ölüm olamaz. İnanan ve samimi bir insan için böylesi bir ölüm korkunç bile değildir. Benim bir amacım vardı: talihsiz Rus halkına bir hizmette bulunmak.»

Oğlunun sanık hücrelerinden yaptığı konuşma annesini ve kızkardeşini şaşkına döndürmüştü. Bu konuşan o bildikleri Alexander mıydı? «Alexander ne güzel konuşuyor!» diye fısıldadı annesi. Fakat bu güzel konuşmaya daha fazla dayanamadı ve oğlunun yargıçlar kuruluna yaptığı bu son konuşmasının bitmesini beklemeden salonu terk etti. Alexander ise, kızkardeşi Anna'ya içindeki derdi döküyor; herkesi kurtarmak için bütün suçu üzerine almak istediğini, fakat böyle yaparsa arkadaşlarının bu işteki emeklerini çalmış olacağından korktuğunu söylüyordu. Tıpkı, en çok sevdiği

yazar Dostoevsky'nin romanlarından doğmuş yaşayan bir roman kişisi gibiydi.

Bu vakitsiz ortaya çıkan suikast teşebbüsünün hedefi olan koca Çar birkaç hafta sonra davanın bütün zabıtlarını okuyor, ve zabıt sayfalarının kenarına mürekkeple salakça yorumlarda bulunuyordu. İthamnamedeki, Ulyanov'la ilgili bölümlere geldiğinde ise, Ulyanov'un «moral ve entellektüel açıdan esas sorumlu» olduğunu yazıyor, «yeteneklerimin, bilgimin, gücümün ve vicdânımın elverdiği ölçüde belirtmek isterim ki, bu kadar samimiyet insanı can evinden vuruyor» diyordu. Bu «samimiyetten müteessir olan» Çar, genç Alexander İlyich Ulyanov ve dört arkadaşının idamını onayladı. Çıktıkları yolun ilk adımında bu gençlerin hayatları böylece sona erdi.

Ve o'larla birlikte, partileri, «Halkın Hürriyeti Partisi»nin «Terörcü Şubesi» - halkçı terörün kahramanlar çağından kalma en son, çocuksu, cılız ve solgun yankısı da sona erdi. Keza bu hareketlerin felsefesi olan toplumu ardından itekleyerek devrimcileştirme yöntemi de son nefesini teslim etti. Bu suikast teşebbüsünden önce başka nice kuvvetlileri, nice önemlileri olmuşsa da onlardan fazla bahsedilmemesinin sebebi vardır: bu sonuncusunun tarih içindeki önemi, sanıklardan Bronislaw'ın kardeşi Josef Pilsudski ile, sanıklardan Alexander'ın o zaman onaltısında olan kardeşi Vladimir İlyich üzerinde bıraktığı izden ileri gelmektedir. Ve Vladimirin içinde, işte bu olay, Ulyanov ailesini en felâketli günlerinde yalnız bırakan «liberal toplum»a karşı duyacağı nefretin ilk tohumlarını saçmıştır. Bu nefret, ilerki yıllarda yazacağı eserlerin satırları arasında, Çar düzenine karşı hissedilecek nefretten daha sık, daha yoğun bir nefret olarak görülecek, adeta bir tiksinti halini alacaktır. İlerde, kendisi ile, sosyalist hareket içinde yer alan pek çokları arasındaki anlayış ve tutum farklarında da bu olayın izleri olacaktır. Sındaki anlayış ve tutum farklarında da bu olayın izleri olacaktır. Sonraki günlerde, soyut olarak, «demokratik, liberal, ve sosyalist bütün muhalefet unsurlarının» stratejik bir ortak ittifak içine girmelerinden sık-sık bahsedilecek olan Lenin, ihtilalcilik hayatında ne zaman böyle bir ihtimali görürse sınırsız bir öfkeye kapılacaktır. Rejime karşı olan uzlaşmaz tutumu, «hain ve döne liberalleşme, ve liberallerle anlaşma teklifinde bulunan yoldaşlarına karşı olan uzlaşmaz tutumunun yanında cüce kalacaktır. Hatta, en çok sevip, hayranı olduğu adamlar ve yoldaşlar ile bile olsa, bu konu üzerin-

de tartışma çıktı mı, cümle âlemle bozuşmaktan zerre kadar çekinmeyecek ve tereddüt bile etmeyecektir. Nitekim, kendi elleriyle kuruluşuna yardım ettiği, katıldığı [Sosyalist]hareketten bile, acı-lar içine gömülmüş annesinin en muhtaç olduğu anda, Ulyanov aile-sinin Simbirska'daki «Liberal topluluk» içinde yapayalnız kaldığı tra-jik sahneyi yeniden yaşamak istercesine, tek başına çıkıp-gitmiş; liberaller ile uzlaşmaktansa, yapa-yalnız kalıp, hareketin karşısına dikilmekten çekinmemiştir.

B Ö L Ü M İ V

TAŞ BİR DUVARA KARŞI

Tenkil ve şiddet dayanıklı tek felsefedir. Korku ve esaret zoruyla gösterilen itaat ve riayet -diyordu Marki- şu çatı gökyüzünün buraya gelmesini önledikçe, köpeklerin kamçı karşısında susta durmasını söyleyacaktır, dostla-rım.

— İki Şehrin Hikâyesi

En iyisinden cellad aylığı
Oğlumun ve adamının aldığı
Fakat, ebediyetten beri dolandırdığım
Hayâletidir tarihteki eski köleliğin
İnsanların şimdi alay ettiği, pis gördüğü.

Devrimin o herşeyi temizleyiveren dalgaları bir sürü ucubeyi sllip-süpürdü, ama III. Alexander'ın at üstündeki hâlini gösteren heykeli öylece kaldı. Binicisinin ağırlığı altında karnı sarkmış ko-ca sağrı bir at ve üstünde koca kılı bir Çarı gösteren bu heykel, Bolşevik Sanat Komisyonunca, otokrasinin hantallığına ve görgü-süzlüğüne örnek olsun diye, eskimış bir âbide haliyle öylece bira-kıldı. III. Alexander'ın bahası bir borçba ile öldürülmüştü, Kendi oğlu Nicholas ise, Uralllar'daki bir mahzende bütün aile efradı ile birlikte kurşuna dizildi. Ama kendisi uzun ve zor yaşadı, yatakta ve zor bir ölümle öldü, ve hayatı boyunca Rus halkı üzerine ağır bir taş gibi çöktü. Koca bir atın nallarını tek başına ve elleriyle süken bu çar (hayatta gurur duyduğu en büyük işti bu), oğlu, mistakbel II. Nicholas'ı bizzat kendi elleriyle kamçılar, yetişme-çâğındaki çocuğuna itaat etmeyi ve itaat ettirmeyi bu yolla öğre-tirdi.

Bahası «Kurtarıcı-Çar» diye adlandırılmış, ve iltihâ bir anaya-sa çıkarmayı bile tasarlanmış bir Çar idi, Aldığı mülakat Grinevits-

ky'nin attığı bomba oldu. Bu sebeble, III. Alexander, dünya bir araya gelse, yalvarsa, Rusya'ya anayasa vermeyecek» biriydi. Mezarlık nasıl ve neden sessizse öyle bir Rusya yapacaktı Rusyayı. Rus kamu hayatı fokur-fokur kaynamaktaydı. Ama o bu hayatı ebediyete kadar kaskatı bir buz gibi donduracaktı. Polonyalı ve diğer Rus olmayan tebaası, Rusça'dan hiç hoşlanmasalar bile Rusça konuşmayı öğreneceklerdir (1). Köylere yola getirmek için Zemski Nashalniki (Köy şefleri) kuracak, ölüm, başındaki tacı o'ndan alıp, yirmi-altı yaşındaki oğlu Nicholas'ın başına geçinceye kadar kendi oğlunu nasıl dizgin altında tuttuysa, köylüleri ve zemstvo'ları da öylesine dizgin altında tutacaktı. III. Alexander'ın Eğitim Bakanı Delyanov bir ukaz yayınlayarak, «arabacı, uşak, aşçı, çamaşırçı, küçük esnaf ve bu gibilerin çocuklarının doğdukları hayat ufkunun fazla genişletilmemesi gerektiğini» bildirmiştir.

Çar, fikirlerine başvurmak, ve oğlunun eğitimiyle meşgul olmak için Kutsal Sıpod'un Yüksek Proküratörü (Killseden sorumlu devlet nazırı) olan zatı görevlendirdi. Bu zat, «insan tabiatını hor gören ve reaksiyon devrinin felsefesini kuran» biriydi. Çar, temsili organların «çağın en büyük hatası olduklarını ... sadece temsilcilerin kişisel ihtiraslarını, çıkarlarını, benlik davalarını tatmine yaradığını», hürriyet, eşitlik, düşünce hürriyeti, medeni haklar, jüri yargılaması gibi şeylerin yabancı ülkelerden gelme şeyler olduğunu; genel eğitimin sadece okuma-yazma ile aritmetikten bahsetmesi gerektiğini, diğer konuları «sadece gereksiz değil zararlı ve zehirleyici» olduğunu, devlet yönetiminde müdir ilkenin korku olduğunu, «devlet ve hükümete yardımcı olacak şeylerin Allah sevgisi değil, Allah korkusu ve Çar uğruna adanmışlık ile Çar korkusu olduğunu» işte bu özel danışmanından öğrendi.

Alexander'in değişiklikleri önlemek için diktiği duvarlar, arkalarında zinde baskıların yıkıldığı su bendlerine döndü. Endüstride vergi kolaylıkları ve gümrük himayetleri koymuş, büyük demiryolu şebekesi inşa ettirmişti ve çok geçmeden büyük işçi merkezleri doğ-

(1) Genel kanenin tersine, Çarların zamanında Ruslaştırma politikasına ciddi şekilde önem verilmemiştir. Çoğu zaman Polonyalılar, çok geniş bir bağımsızlık içindeymişcesine hareket etmişlerdir. Finlandiya ise, ta 1907'de bile Lenin'in, Çar polisinden kaçıp, sağ sağıtım sığınağı, yaşayabildiği bir otomonye sahipti. Asya'da feth edilmiş toprakların halkı, 1916'ya kadar, yurtlarından sürgünlüydü ama başlarındaki idarelerine, kültür ve gelişmelerine dokunulmazdı. İnata ve sert bir Ruslaştırma politikasından yana olan çarlar sadece son ikisi olmuştur.

muştu. Narodnaya Volva'yı yerle yeksan ettiği 1883 yılında, Cenevre'de mülteci hayatı yaşayan birkaç kişi tarafından «Emeğin Kurtuluşu Birliği» adıyla, ne olduğu anlaşılmayan bir örgüt kurulmaktaydı. 1886 yılında da bütün liberal çevrelerin diz çöktürüldüğü, ortalıkta «çıt» çıkmaz olduğu yılda, demir ve granit kadar sert rejim, yeni doğan emekçi sınıfına ilk sosyal haklarını tanıdı, 1891 yılında, büyük ama periyodik açlık yıllarından birinde -o yıla kadar açlık Allahın işi sayılır ve sessizce geçiştirilirdi- halk, derin uykusundan artık uyanacakmış gibi, hoşnutsuzluk gösterilerinde bulundu. Üç yıl sonra, II. Nicholas (1894 - 1917) taç giydiğinde ise, etrafa kulak verenlerin o eski uykunun bitmekte olduğunu anlaması mümkündü.

Kısacası III. Alexander'ın «ebedi» olacağını sandığı rejim, ola-ola, babasını öldüren Halkın Hürriyeti hareketi ile, oğlunu öldürecek olan ve henüz yeni yeni doğup-gelişmeye başlayan Sosyal Demokratlar ve Sosyal Devrimciler hareketleri arasında, temelleri çürük bir gericilik için açılmış kısa bir parantez arası olabildi. Bu parantez arasında, 1886'da doğan Nicholas Romanov ile, 1870'de doğan Nicholas Romanov ve 1870'de doğan Vladimir İlyiç Ulyanov yetişti, okudu ve adamlık çağına geldi. Lenin'in siyasal anlayışı da o devrin hızlı sanayileşmesinden ve sert tiranlığından vücud buldu. Bu dönemdeki hareketsizlik (immobility) sayesinde, ağabeyinin genç yaşta ölümüne yol açan olay gibi ham ve vakitsiz ortaya çıkan hareketlere girmemiş oldu. Ve gene bu dönem sayesinde kendi hayatını adayacak olduğu amaçlar için katlanılması gereken güçlüklerin uzun uzun, ve sakin bir kafayla muhasebesini yapma imkânı buldu; ve bu güç işi öğrendi.

Bundan bir önceki bölümde Lenin'in karısına anlattığı kendi düşüncelerinde Ulyanov ailesinin o güç ânlarında Simbirsk sosyete tarafından yüz üstü bırakıldığını belirtmiştik. Fakat eski müfettiş İlya Nikolaevich'in dostları arasından, aileyi yüz üstü bırakmamış hiç değilse tek bir şerefli insan çıkmıştır. Feodor Kerensky (hikâyemizde büyükçe bir rolü görülecek olan Kerensky'nin babasıydı), Simbirsk *gymnazia*'sında müdürdü, ve edebiyatı ile Latince dersleri öğretmenliği yapıyordu. Ayrıca tam Alexander'ın idam edildiği yıl, Vladimir'in de lise mezuniyet çalışmalarını tamamlamakta olduğu son sınıfın baş öğretmeni idi. Olayın ardından etraf hâlâ ayıplayıcı ve küçümseyici dedikoduları sürdürüp, Alexander'ın okuldan aldığı altın madalyayı bile giriştiği o «me-

şum» iş için harcadığını söylerken (Anna'ya göre bu kadar kötü bir öğrenciye altın madalya armağanı verdi diye, üstleri Kerensky'nin terfilerinden bir tanesini silmişlerdi.) İkinci bir Ulyanov'a çalışkanlığı için yeni bir altın madalya veren okul müdürü Kerensky cesur ve temiz bir insandı. Lenin'in annesiyle çocuğun geleceği hakkında konuşmuş, Moskova ve Saint Petersburg'a değil, Kazan Üniversitesine yazılmasını, ve annesinin de, hâlini-tavrını kontrol etmek için Vladimir'in yanına yerleşmesini tavsiye etmişti. Çar'a suikast teşebbüsünde bulunmuş birinin kardeşi için ricada bulunma yüzünden başına gelebileceklerden hiç korkmadan, genç Vladimir'in üniversiteye alınması için şu tavsiye mektubunu yazmıştı :

Çok değerli, her zaman temiz, tertipli ve çalışkan olan Ulyanov bütün derslerden sınıf birincisi olmuş, mezuniyet çalışmalarını da tamamladıktan sonra, yetenek, davranış ve gelişmeleri bakımından altın madalya armağanı ile taltif edilmiştir. Ne okul dışında, ne de okul içi hayatında, okul idaresince veya öğretmenlerince beğenilmeyen tek bir sözü, tek bir edimi olmamıştır. (Tatlı bir yalandı bu; zira Fransızca öğretmeni ile alay etmişti.) Düşünsel ve moral yetişimine her zaman nezaret edilmiş; önceleri annesi ve babası tarafından, 1886'da babasının vefatından sonra da bütün dikkatini çocuğunun yetişimine hasreden annesi tarafından göz altında tutulmuştur. Bu yetiştirimin temelinde din ve disiplin yer almıştır, ve bunun meyvalarını Ulyanov'un davranışında görmek mümkündür. Ulyanov'un özel hayatını ve karakterini çok yakından bilmekteyim: yalnız ve sâkin kalmayı seven, ketum ve çekingen, tanıdıkları ile bile temastan hoşlanmayan, okul saatları dışında en yakın okul arkadaşlarını bile aramayan sessiz bir öğrencidir. Üniversite hayatı boyunca Ulyanov'un annesi de o'nun yanında olacaktır...

Mektupta «yalnız ve sâkin kalmayı seven... ketum ve çekingen» gibi sözlerin yer alması (tesadüfen, Anna tarafından Lenin'in az arkadaşı olmasının nedeni olarak yapılan açıklamaya denk düşmekte), üniversite görevlilerini, bu çocuğun öğrenci lideri olmayacak, başlarına iş açmayacak bir çocuk olduğuna inandırabilme içindi.

İlk bakışta bu mektubun anlamsız olduğu, yazılmasının haklı bir sebebi, lüzumu olup olmadığı düşünülebilir. Küçük kardeş ağabeyinin işlediği bir suçtan ötürü niçin cezalandırılсын denilebilir. Niçin her çocuk, her kardeş kendi durumuna göre değerlendirilmiyor? Ağabeyi aldığı altın madalyayı suikast teşebbüsü için harcadı diye, kardeşe niçin madalya verilmesin? denilebilir. Fakat unutulmamalı ki, Ortaçağ İngilteresi'nde, ve ilk devir on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sında bile, bir ailede bir fert hatâlık suçu işleyince, ailenin bütün fertleri de kan bakımından bozulmuş («attainted») sayılırdı. Bu gün ki Sovyet Rusya'da bu kurumun kalması şöyle dursun, daha fazla genişlemiş, ve aile sorumluluğu doktrini şeklinde hukuk kuralları arasında yer almıştır (2). Müdür Kerensky'nin, birgün Kerensky'nin oğlunun bir numaralı rakibi olacak genç Vladimir için yaptığı bu hareketi daha iyi değerlendirebilmek için, bugünkü Rusya'da bir memurun, Stalin'e suikast teşebbüsünde bulunmuş birinin kardeşi için böyle bir mektup yazdığını düşünmek yeter.

Simbirsk'ten ikiyüz kırk kilometre uzaktaki Kazan, Orta Volga'nın merkez şehriydi. Tatar ülkesinin eski başkenti olduğundan, eski sokaklarına serpiştirilmiş on üç tane cami vardı. Üniversitesiz ise, yüzyıllık bile geçmişi olmayan, Slav Ortodoksluğuna hizmet edecek bir kaynak olarak kurulmuş bir üniversiteydi, ve aşağı taşra aristokrasisi ile bürokratlarının çocuklarını gönderebilecekleri belibaşlı yer olmuştu.

Fakat gençliğinin on yedi yılını yoksul Simbirsk'te ve Kukushkino köyünde geçiren Vladimir İlyç için Volganın yukarısına doğru yolculuk yapıp, babasının Kazan'daki irfan ocasına («alma mater») gelmek, çok daha modern, çok daha büyük bir dünyaya girmek demektir. Aynı yıl (1887) Mayıs ayının 20'nci günü ağabeyi idam şehpasında can verdi. Tıpkı babasının ölüm haberini aldığı zaman derslerine hiç ara vermeyen Saint Petersburg'daki ağabeyi gibi Vladimir de ne ağabeyi yargılanırken, ne de asılırken bilimsel çalışmalarına ara verdi. 22 Haziran'da, idamdan bir ay sonra, birincilikle sınıfını geçti. Diploması, madalyası, ve baş öğretmenin

(2) Örneğin: 6 Haziran, 1934 tarihli kararnâme ile asker kaçağının ailelerindeki bütün yetişkinlerin, asker kaçağının nuyetinden haberi olmanış olsalar bile, sorumlu tutulacakları ve Sibirya'daki mecburi çalışma kamplarında beş yıldan az olmamak üzere sürgün cezasına çarptırılacakları kararlaştırılmıştır (İzvestia, 9 Haziran, 1934).

tavsiye mektubu ile birlikte Kazan Üniversitesine müracaat etti. Müdür Kerensky'nin ummadığı şekilde edebiyat veya tarih bölümüne yerine, hukuk ve siyasal ekonomi fakültesine girdi. Hukuka karşı ilgi duyması ağabeyinin savunması ile mi artmıştı? Üst-üste iki kurban vermiş bir ailenin başı olarak, hukukun daha yararlı olacağına mı inanmaya başlamıştı? Yoksa, kızkardeşi Anna'nın ileri sürdüğü gibi, kamusal sorunlarla ilgilenmeye başladığını gösteren bir işaret miydi bu?

Ulyanov ailesinin hayatını Kazan'daki yeni evlerine kadar izlemeye devam etmeden önce, -tehlikeli şahıs olarak Kukushkino köyünde oturmaya mecbur edilen Anna dışındakileri- Simbirsk'in o zamanki halkından kalmış olan, Vladimir İlyiç'in bu küçük bölge merkezinde geçirdiği onyedinci yıllık hayatı ile ilgili, hatırat ve yazıları incelememiz gerekmektedir. Elimizdeki bilgilerle, Vladimir'in şahsiyetini bulduğu onyedinci yılı dışında fazla gerilere gitmemiz güçtür. Aradığımız gerçeğin özünü de işte bu kıt bilgilerden, bu kısa dönemden çıkarmaya çalışacağız. Elimizdeki kaynaklar Ulyanov'ların en büyük kızı Anna'nın, küçük çocukları Dmitri ve Maria'nın, bir veya iki öğretmenin, ve bazı aile dostlarının hatıralarından ibarettir. Bunlardan hiçbiri de bu kısa boylu fakat sağlam yapılı; o'na-buna akıl satan; hafif çekik gözlü, alaycı çocuğun büyük bir tarafı olduğunu, ve günün birinde Rusyayı yöneteceğini düşünmüş değildir. Çocuğu; Vladimir'i hatırlamak için kafalarını otuz yıl sonra zorlayacaklardı.

Hatıralarına en çok dayanacağımız Anna İlyinishna, Vladimir'den altı yaş büyüktü. Kaldı ki, öbür kardeşlerinden sadece iki yaş büyük olduğu hâlde, o'nun evinde yakalandığı ana kadar Alexander'ın ihtilalci faaliyetinden zerre kadar haberi olmamış biriydi. Vladimirin kafasında o zamanlar ne vardı? bunu da Annanın hatıralarından öğrenemeyeceğimiz besbelli. Diğer yandan Dmitri, ünlü ağabeyinden dört yaş küçüktü, ve çocukca bazı izlenimlerden başka bildiği birşey de olmamıştır. Vladimir İlyiç sekiz yaşındayken, 1878'de doğan küçükleri Maria'ya gelince, Lenin'in çeşitli konularda kızkardeşine yaptığı öğretmenlik sırasında duyup-gördüklerinden ve bir de ağabeyinin durmadan okuyup, ders çalıştırdığından söz etmesi önemlidir. Geri kalan yazdıkları ise, o'ndan yazması beklenen şeyler ile, olayların oluşumundan yıllarca sonra ikinci elden birşeyler duyan bir insanın yazabileceği türden şeylerdir.

Ailenin dışında kalanlar da fazla birşey yazmamışlardır. *Gymnazia* müdürünün oğlu, ve bir zamanlar Rusya'nın başbakanı olan

Alexander Kerensky'nin otobiyografik yazılarında, dünyada en nefret ettiği bu adam hakkında bir kaç dağımk «hatıra» nakledilmektedir. Aynı yerde doğmuşlar, babaları aynı bürokratik mekanizmadan geçip, aynı pedagojik çevrede bulunmuşlarsa da aralarında on bir yaş fark vardı. Lenin'i sevenlerin anlattıkları gibi, Kerensky'nin düşmanca hisler ve nefretle yazdıkları da, anlatılan olayların üzerinden otuz yıl geçtikten sonra ve yerici peşin hükümlerle yazılmıştır.

Lenin doğuştan zalim tabiatlıydı -diye yazıyor-. Çocukken en sevdiği şey sokak kedilerini taşlamak, kargaların kanatlarını koparmaktı.

Bildiğimiz gibi Lenin ava giderdi. Fakat oldukça doğru ve önemli bir başka hatıra bu yukardaki «hatıra»nın üzerine gölge düşürmektedir. Eugene Chirikov (Lenin'in Kazan'dan okul arkadaşı) tarafından yazılan bir romanda şöyle deniliyor:

Elleri -Ulyanov'un- her zaman sakar! Dün de küçük bir kediyi vurdu ...

Kerensky'nin öbür hatıralarının da iler-tutar tarafı yoktur. Vladimir ile arasındaki tersliği göstermek istediğinden Alexander Ulyanov'un âsil karakterini abartan Kerensky bu şehit düşen ağabeyi de yanlış hatırlamaktadır: «yeşil örtülerle sarılmış araba, esrarengiz bir şekilde, gece yarısı şehri girdi ve halkı dehşete saldı. Pek parlak bir hafızanın, pek doğru bir «hatıra»sı! Oysa, bu olayın geçtiğini söylediği günlerde Alexander ve arkadaşları henüz tutuklu bulunuyorlardı. Üstelik Alexander'ın tevkif edilmesi (Kerensky'nin hatırladığı gibi) Simbirskte' değil, Saint Petersburg'da olmuştu!

Gözlerimi kapayıp o geçmiş günü hatırlamaya çalışınca -diyor Kerensky, Vladimir ile ilgili en uzun pasajda- içime tuhaf, anlaşılmasız hatta mistik duygular doluyor: okul kilisesinde -gözlerimin önünde kiliseyi tören hâliyle canlandırıyorum- bir dua merasimi var: Kutsal Kapılar açılmış, başöğretmenin iki küçük oğlunun elinden tutarak yukarı çıkarıyorlar: Eton yakalarında beyaz ve pembe fiyonglar var; arkalarında, düzenli şekilde dizilmiş okul çocuklarının arasında, gümüş düğmeli, ma-

vi bir üniforma giymiş oları duruyor istisnai bir çocuk; iyi bir din terbiyesi almış ve sınıfının birincisi- Vladimir Ulyanov duruyor... Elli yıl önceki dindar Simbirsk'te yaşıyan bu istisnai çocuğun; en iyi, liberal, ve hümanist Rus kültürü ile yetişen bu çocuğun bir gün bu kültürün mezarını kazacağını kim umardı?

«Kim umardı,» diye bizde sorabiliriz bu hatıranın yazarına, «ki küçük, sekiz yaşında,» elli yıl önceki dindar Simbirsk'te yaşayan, «Eton yakasının altında beyaz ve pembe fiyonglar» olan küçük çocuk ta günün birinde Rus Başbakanı ve Savaş Bakanı olacak, bütün otoriteyi ellerinde toplamak isteyecek, ve sonunda da kolayca o ötekine, «istisnai» çocuk'a herşeyi teslim ediverecekti? Bu tür hatıralar, hatırlanan kimseden çok, hatırlayanın kişiliğini ortaya çıkarıyor doğrusu.

Chirikov ve Kerensky'lerin kedi veya karga hikâyelerinin tersine, Anna'nın söylediği, Vladimir'in gerçek avcı olmadığıdır. («Öbür iki oğlan kardeşim gibi o da hakiki bir avcı değildi.») Av tutkunu Troçki ise, bu konuda Anna'nın yazdıklarını eleştiriyor. Krupskaya ise (Ba. Lenin), Sibirya'da geçirdikleri günleri anlatırken kocasının «çoşkun bir avcı» olduğunu söylüyor. Krupskaya, hatıralarının bu bölümünün hemen sonunda bir tilki avını ve kocasının bu avdaki hâlini şöyle anlatıyor :

Avcılar, tilkinin sadece Lenin'e doğru kaçabilmesinin sağlayacak şekilde yerleşmişlerdi. Silâhanı kavramış, tilki ise tam karşısında gelmiş, bir süre gözlerinin içine bakmış, ve sonra uzaklaşarak ormanın içine kaçmıştı. «Durup, duruyordu, niye ateş etmedin?» dedik kızgın bir merakla. «Ne bileyim, çok güzel birşeydi, gördünüz,» dedi Vladimir İlyiç.

Ve nihayet, Vladimir İlyiç'in kendi yazdığı bir mektup da var elimizde. Sibirya'dan annesine yazmış : «Burada bir sürü eğlenecek iş var, fakat köpeksiz ve benim gibi beceriksiz bir avcı için, avcılık çok zor bir spor.» (18 Mayıs, 1897 tarihli mektup.)

Bu anlatılanların hangisini kabul ederssek edelim mesele aydınlanmıyor, ve Lenin'in fikirler ve adamlarla o zamanki ilişkileri hakkında fazla bilgi vermiyor. Fakat bir konuda bize yarar var bun-

ların: dostça veya düşmanca hatıralar yazan kaynaklardan; yığınlar tutan, ama aslı zayıf materyalden; Lenin'in neredeyse Sovyet Devleti lideri olcağına yakın, ta yirmi-beş yıl sonra; veya daha sonra, ölümü yüzünden başlayan kitap ve yayın furyasında çıkmış olan ve Lenin'in gelişme çağı ile ilgili olarak işe yarar hiçbir bilgi vermeyen hatıralardan doğan güçlükleri göstermektedir.

Bunların abes ve tiksinti yaratacak kadar yalan olmaları bir tarafa, çoğu yanlış şeylerdir. Devlet veya inanç kurucuları, çoğu defa, yilçeltici veya alçaltıcı yalan hikâyeciklere konu olurlar. Halkın, hayal âlemine konu olan insanları ele alış tarzı budur. Böylece sıradan insanlar da kendilerinin büyüdüğüni zannederler. Ayrıca Lenin'in örneğinde bu «rötuş»lar bir plâna göre yapılmış, hatta bir çeşit devlet işi sayılmıştır. Ne var ki, Lenin'le ilgili bu hikâyecikler azdır ve doğru olup-olmadıkları hemen anlaşılabilir şeylerdir. Kişiliğinin sessiz ve sakin oluşu, ateşli ve renkli bir hayat olmaması-Troçki hakkındaki Prometheus hikâyelerinden; Stalin hakkındaki estarengiz ve macera dolu hikâyelerden yoksundu-yüzünden bu gibi yalan hikâyeciklere fazla konu olmamıştır. Hayatı boyunca, kim kendisinin eski günlerini hatırlıyorsa, o'nların hatıraları arasında kalmış; Stalin ve Troçkinin tersine, ölüm törenine varmaya kadar hayatının kaleme alınması işi ile uğraşmamıştır bile.

Meseleyi asıl güçleştiren ise, genç Vladimir'in «eve tek arkadaş getirtmemesi» (Anna); yalnız ve sessizlik içinde kalma eğiliminde olması; okul saatları dışında okul arkadaşları ve tanıdıkları ile ilişki kurmaması» (Müdür Krensky) dır. Kuzenleri, kız veya erkek kardeşlerinin arkadaşları seslendiğinde ise ya pencerelerden kırı kaçarmış, ya da «Ne olur, canım yalnız kalmak istiyor,» dermiş (Anna).

Gerçekten, bütün hayatı boyunca kendisi ile, en yakın arkadaşları arasında bile bir mesafe olmuştur. Daha sonraki yıllarda da, Edmund Wilson'un dediği gibi, her zaman için «bir başöğretmen gibi her meseleye direkt olarak karışabilen, sınımi, fakat her zaman bir parça yüksekte duran ve kendisi ile diğerleri arasında ki mesafeyi koruyan» bir hâli olmuştur. En kötü günlerini bile kendisiyle paylaşan en can dostları olsun, karısı hariç, O'na «Volod-ço» diye hitap edememişlerdir. Karısının dışındakiler, ne kadar yakın olurlarsa olsunlar, O'na Vladimir İlyiç diye resmi bir şekilde, ve ya çok daha saygılı şekilde İlyiç diye hitap etmişlerdir. Köylerde yakınlık veya saygı ve sevgi gösterilen yaşlılara seslenildiği böyle sadece soyadını kullanarak. Lenin'in örneğinde ise sebep yakınlık

değildi. Gerek İlyiç, ve gerekse Starik şeklindeki hitaplar kendisine saygı besleyen; Lenin'e, kendilerinden üstün bir yer veren bir gurup tarafından, hiç farkında olmaksızın, eski Ortodoks halkın hitap şekillerinden bulunmuş gibidir. Krupskaya bile, bir hayat arkadaşından çok, saygılı bir öğrenci veya bir mürid gibi İlyiç dedi.

Lenin'in gençlik öncesi devirlerine ait bazı düzmece hikâyeler şimdi resmen doğru kabul edilmektedirse de, bunlar da Lenin'in entelektüel gelişmesini daha beşiklik devrinden başlatmaya çalışılan asılsız şeylerdir. Komsomollar ve Pionerler için (Komünist Gençlik, ve Kız-Erkek İziciler Örgütü üyeleri) Örnek olan Lenin'in, 16 yaşına veya daha sonrasında kadar dine inanan ve kiliseye giden bir çocukluk yaşadığını anlatmak doğru görülmemektedir. Lenin ile birlikte Saint Petersburg'da çalışan eski Bolşevik mühendisi Krzhizhanovsky, yirmi yaşlarında genç iki adamken Lenin'in o'na anlattığı bir olayı nakletmektedir. Krzhizhanovsky'ye göre, Lenin on-dört yaşındayken dinsiz olmuş ve boynundaki «haçını gübreliklerden birine fırlatmıştır. Bu hatıra gerçeğe daha «uygun» görülmektedir. Anna ise, babasının ölümünden sonraki güz mevsiminde on-altı yaşındaki kardeşi Vladimir ile aralarında çok yakınlık kurulduğunu, ve el-ele kirlarda yürüyüşe çıktıklarının anlatıyor. Ölümle İlk defa yüz-yüze geldikten sonra olsa gerek, Vladimir ilk kez din öğretimi hakkında sorular soruyor. Babasının eğitimi olarak yaşadığı son yıl reaksiyon devrinin doruğuna çıktığı yıl olmuş, ve baba Ulyanov sâdik bir memura gösterilen son beş yıllık çalışma hakkına bakılmaksızın vaktinde evvel emekliye ayrılmıştır. Vladimir'in on-altı yaşındaki bu duygularında babasının emekliliğinin de etkisi olsa gerek. Herneyse... Anna, işte o güzün «Vladimir'in ilk defa *gymnasia* öğretimine ve dine karşı olumsuz duygular taşımaya başladığını» belirtiyor. Bu sözler çok açık ve anlaşılır sözler. Marxism'den, ihtilâlcilikten bahsetmemekte, genç bir insanın yaşadığı dünyada *direkt* olarak karşılaşılabileceği şeylerden söz etmektedir. Fakat ne olursa olsun, Lenin'in dinden ayrıldığı günü tam olarak öğrenmemiz gene Lenin'in kendi ifâdesine kalıyor. Lenin tarafından başlatılan ve Lenin'in çok ciddiye aldığı «parti soru kâğıtlarındaki, «Din ile ilginizi ne zaman kestiniz?» «sorusuna büyük bir dikkatle şöyle cevap vermişti: «Onaltı yaşında» Bu, Anna'nın ifadesine uymaktadır. Günümüzün Rus gençliği için örnek olarak ne ifade ederse etsin, bu böyle!

Anna'nın hatıraları, sovyet tarih-uydurmacılığının bir başka efsanesine de; tarihsel materyalizm ve ona benzer şeylere rağmen, Lenin gibi bir ihtilâlcinin sonradan oluşmuş bir insan olduğunu değil doğuştan «Lenin» olarak dünyaya geldiğini söyleyen efsanesine de son veriyor. Lunacharsky gibi dürüst bir Sovyet tarihçesi bile Lenin'in çocukluğunda babası ve ağabeyi ile devrim stratejisi üzerinde tartışmalar yaptığını yazmıştır. İlya Nikolaevich Ulyanov 1886'da yeni yıl başında öldüğüne göre bu tartışmalar sırasında konuşmayı sevmeyen Sasha onsekiz veya ondokuz, kavgacı Volodyo da «ki «başarılı bir şekilde tartışmalara katılan» birisiymiş» ondört veya onbeş yaşında olsa gerek. Bu bizi fazla şaşırtmamaktadır. Zira, Yaroslavsky tarafından yazılan ve Stalin hakkında yayınlanan resmi biyografilerin sonucusu olan kitaba göre de Stalin, «daha okul çocuğu iken» yani, ondört veya onbeş yaşında işçi ve köylülerle konuşur, «o'nlara niçin sefil bir hayat yaşadıklarını» anlatırmış.

Lenin'in karısı Krupskaya'nın anlattığı bir başka anekdot da ise, ağabeyinin tabii bilimlere aşırı derecede kendisini vermesi ile ilgili olarak derin derin düşünen bir Vladimir dile getirilmektedir. «Hayır,» demiş kendi kendine, Krupskaya'nın anlattığına göre, «kardeşimden hiç bir zaman bir ihtilâlcî çıkmaz-ihtilâlcî dediğin toprak solucanlarına bu kadar vakit vermez.» Eski Bolşevik Shelgunov'a göre, Vladimir kardeşinin idâmını bildiren telgraftı okuduktan sonra «alınını silmiş» ve şöyle demiş: «Pekâla öyle olsun, bize de daha etkin bir yol bulmak düşüyor.» Lenin'in biyografisi yazarı Troçki alaycı bir dille soruyor: «Lenin bu ermişçe sözleri kime etmiş?» Lenin'le yıllarca sonra karşılaşacak olan Shelgunov'a değil tabii. Bir yıl önce ölen babasına da değil. O günlerde sehpada can vermiş bulunan Alexander'a da değil. Hapisteki Anna'ya da değil. Oğlunu kurtarmak için Saint Petersburg'a giden ve bakanlık kapılarından yardım dilenen annesine de değil. «Anlaşılan,» diye yazıyor Troçki, «Vladimir'in bu düşüncesini açıkladığı taktisyenler o zamanlar on üçündeki Dmitri ile, dokuzundaki Maria idi!»

Yukarıki «barika çocuk» hikâyelerine karşı, Anna'nın hatıralarında, «babamız hiç bir zaman ihtilâlcî olmamıştır,» deniliyor, ve Vladimir'in okula ve kiliseye karşı ilk itirazlarının babasının ölümünü izleyen son bahara denk geldiği belirtiliyor. Bu ifâdeye ilâ-

ve edebileceğimiz bir başka nokta ise, istikbâlin Lenin'ini Kazan'daki üniversitedeki öğrenciliğinden tanıyan ve eski bir Bolşevik olan Lalayants'ın hatırasıdır. Lenin o zamanlar kendi yolunu izleyen bir grubun lideri değil, bir şehit kardeşi olarak öğrenci arkadaşlarının sevgisini kazanmıştı. Lalayants, kardeşinin hikâyesi hakkında o zamanlar Lenin'e bir şeyler sormuştur. «Hepimiz için» demiş Vladimir İlyiç, «Alexander'ın terörcülere katılması beklenilmediği bir olaydı. Belki ablam birşeyleri biliyordu. Bana gelince, hiç haberimi almamıştı.» Sonraki hatıralarında Anna'nın kendisi olayı o zamanlar bildiğini söylüyor.

Sovyet gazetesi *Izvestia*'nın eski genel yayın müdürlerinden Steklov'a göre, Vladimir, Marx'ın *Kapital*'inin birinci cildini «direkt olarak» ilk kez Alexander'ın elinden alıp, okumuştur. «Yani, Alexander Ulyanov kendisinden sonraki Ulyanov'u yetiştirmekle kalmamış,» diyor Steklov, «fakat Marx'ın yaşamına devam etmesini sağlamıştır.» Bolşevik Partisindeki hizip mücadelelerinde ki apostolik halef-selef tavrının oynadığı rolü görünce, bu anekdotun önemini daha iyi anlayacağız. Gerçekte ise Alexander'ın, Marx'ın *Kapital*'ini okuması tevkifinden önceki kıştan ve bahardan önce olmamıştır. O zamanlar *Kapital* nüshalarını Saint Petersburg'da bulmak güç; taşınak, okunak, veya okur görünmek tehlikeliydi. Alexander'ın, varsa elinde, Simbirsk'deki kardeşine bir kitabı okutması için ya posta ile, ya da birisiyle göndermiş olması gerekiyor. Zira, Vladimir duruşma sırasında okuldaki ayırtılmamış ağabeyisini hiç görmemişti. Bununla beraber Vladimir'in «muhterem» Marx isminin ilk defa gene bu duruşmalar yüzünden işitmiş olması muhtemel görünüyor.

Vladimir İlyiç'in ani bir fikir değiştirmeye yatkın olmadığı da bir gerçek. Lenin'in kendisinden önceki romantik ihtisâklere benzeyen hiçbir tarafı olmamıştır. O önceki romantikler, asiller sınıfından gelmişler; halkın hatâlarını düzeltecek şeyleri düşünmüşler, hemen bozguncu eyleme geçmişler; ya Sephada can vermişlerdi, ya da ellerindeki dinamitlerle birlikte toz-duman olup gitmişler; bir kaç aylık bir süreyi bile doldurmayan gizli akımları da onlarla birlikte yok olmuştu. Alexander o'nlardandı, ama Lenin'in o'nlara benzer tarafı yoktu. Ağır ağır, ama gürbüzce büyüyen; köklerini ta toprağın derinine salan; bastığı yere hiç yıkılmamacasına sağları basan bir tabiatı vardı. Bir eylem adamı olmaktan çok, eylem adamı olanları iyi yönetmesini ve yönlendirmesini bilen biriydi.

Alexander ile Vladimir arasında dört yıl ara vardı. 1870'li yıllarla 1880'li yıllar arasında [devrimci hareketlerdeki] kesiklik dönemindeki [bu dört yıl] yeni bir neslin çıkmasına yetecek bir süreydi? Rusya'nın içine gömüldüğü koyu reaksiyon dönemi de, Vladimir'in yavaş ve organik bir yapı içinde büyüme-gelişme alışkanlığına uygun düşüyordu. Vladimir, fikirlerini ihtirâslı drama dönüştürmekten kaçınan; fikirlerini büyük kitlelere benimseterek, kendi fikirlerine maddi bir güç kazandırmasını bilen biriydi. Ve bunu, bu ağır döneme borçluymuştu. Yukarıda naklettığımız resmi hikâyeler ise, Lenin'i küçültmektedir. Bunlar gerçekten Lenin'in en büyük vasıflarına karşı haksızlık etmekte; bir meseleyi eline aldığı zaman çok yönlü düşünme alışkanlığını; şüpheli ve metin kişiliğini, öleceği güne kadar kesiksiz devam eden gelişme ve esnekliğini, uygulamaya aktarmak zorunda olduğu meselelerde belli ölçüde, bilimsel deneylikten yana olmasını; kısacası, işlerin gün-be-gün yürütülebildiği karmaşık ve belirsizlikler içindeki bir dünyaya karşı, eski iyi zamanlarda kazanmış olduğu hasletlerini koruyabilmesini hiç değerlendirememektedirler.

Genç Vladimir, Kazan Üniversitesinde fazla kalmadı. Ağabeyinin asıldığı ve kendisinin de hukuk fakültesine girdiği 1887 yılı reaksiyon ve aile sorumluluğu doktrinin en aşağı noktasıydı. Bu doktrin fiiliyatta işleliyordu artık. Alexander Ulyanov ve dört arkadaşı 20 Mayıs, 1887'de asıldılar. Saint Petersburg öğrenci örgütü bunun üzerine korku ve hiddete kapıldı. Saint Petersburg Üniversite rektörü bu fırsattan istifade ederek bir tören düzenledi, ve törende, «aziz üniversite camiamızın şerefine leke sürmek için aramıza sızmış ve zavallı mahluklar...» diye bir konuşma yaptı ve tabii yuhalandı. Ertesi gün ise, ortada şerefsiz ve zavallı olan varsa, bu nun Alexander ve arkadaşları değil, despotizmin önünde diz çökek kendi itibar ve şerefini lekeleyen üniversite olduğunu söyleyen imzasız bir bildiri yayınlandı. Kaynaşmayı ve protestoları durdurmak için yaz tatili başlatıldı. Bu son protestolardan sonra, güz mevsiminde, üniversite öğrencilerini kontrol altında tutmak için hükümetçe alınan tedbirler yeni öğrenci protestolarının başlamasına hizmet etti. Ve bu hareketler yavaş yavaş, üniversiteden üniversiteye, ta Kazan Üniversitesine kadar yayıldı.

4 Aralık'ta, Alexander'ın öldüğü, Vladimir'in Üniversiteye girdiği 1887 yılının Aralık ayında, Kazan Üniversitesi öğrenciler bir toplantı yaptı. Bu öğrenci kurultayında bir seri istekler, daha doğrusu saygılı bir dille ifade edilmiş ricalar tespit edildi, ve bölge

müfettişine bir heyet gönderilerek, gelip öğrencilerin bu isteklerini dinlemesi istendi. Üniversite idarecileri [provosu] tarafından sıkıştırılan bölge müfettişi öğrencileri dinlemeden, hemen dağılmalarını emretti. Bir süre öğrenciler bu emri dinlemediler. Resmî görevliler ise hırsla bu harekete kimlerin elebaşılık ettiğini araştırmaya başladı. Öğrencilerin en ön sırasında ise toparlak kafalı, düz burunlu, Kalmuk gözlü sağlam ve ufak-tefek, ama tıknazca biri; Simbirs'kten gelme, birinci sınıf öğrencilerinden biri vardı. Öğrenciler gibi o'nunda bulunduğu sıradan çıkıp, hüviyet kartını göstermesi istendi. Kartta aynı isim vardı: Ulyanov! Hemen o gece genç Vladimir İlyich'in evini basan polis o'nu tevkif etti. (3)

Hiç kuşkusuz, Vladimir'den daha büyük sınıflardaki aktif öğrenciler, sehpada daha yeni canını vermiş bir kahramanın kardeşi olduğu için başının üstünde bir şeref hâlesi bulunan bu genci aralarına almak istemişlerdir. Ama, aşikârdır ki, Vladimir'in ne öğrenci kurultayının düzenlenmesinde, ne de isteklerin tespitinde önderlik rolü olmamıştır. Toplantı sırasında da tek kelime konuşmamış, sadece ön sırada «sessizce» oturmuştu. Ne varki, üniversite otoriteleri, geldiğinden beri Vladimir'i zaten gözden ayırmıyorlardı. Rektör bile üç aydır Kazan'da bulunan Vladimir'in durumu hakkında rapor yazarken, Vladimir'in bu üç ay içinde kendisini «yalancı... vazifesine bağlı olmayan... nezâketsiz biri olarak, tanıtmış bulunduğunu» ileri sürüyordu. Bu sözlerin açıklıktan uzak oluşu, terimlerin belirsizliği, Vladimir'in belki de hiç bir şey yapmadığını akla getiriyor. «Ulyanov ailesini saran olağan-dışı şartlar yüzünden,» diye devam ediyordu rapor, «öğrenci toplantısına Ulyanov'un katıldığını gören müfettiş, her türlü kanunsuz hareketin ve suçun o'nun başının altından çıkabileceğini düşünmeye mecbur olmuştur.» Genç Ulyanov, üniversiteden atıldı ve Kazan'ı terk etmesi söylendi. Vladimir'in üç ay kaldığı bu üniversite, sonradan «Vladimir İlyich Lenin Üniversitesi» adını alacaktı. Fakat, tabii, ölümünden sonra. Zira Lenin sağlığında bu gibi işlerden; kendi-kendini onurlandırmaktan hoşlanmazdı. Nitekim ne Simbirs'kin Ulyanovsk, ne Petrograd'ın Leningrad, ne Rummyantsev Kütüphanesinin Lenin Devlet Kütüpha-

(3) Rusya'da arınan-kazanmış son resimlerden birinde, birinci sınıf öğrencisi Lenin'in bütün gösteriyi organize ettiği, her yaştan öğrenciyi bir araya getirdiği, bazıları koca koca sakallı adam olan bu öğrencilerin başında salonun giriş koridorundan toplantı salonuna girdiği canlandırılmıştır. (P. Alyakrinsky'nin sulu boya resmi, Sovyet Elçiliği Enformasyon Bülteninde -28 Ocak, 1948- resmin fotoğrafı çıkmıştır.

nesi, ne de Kazan Üniversitesinin Vladimir İlyich Lenin Üniversitesi adını alması o dünyadan göçene dek olmamıştır.

Lenin'in resmî biyografisini yazanlardan Adoratsky'nin yazdığına göre-Vladimir'in kızkardeşi Anna da bunu doğruluyor-geçmiş Vladimir'in Kazan'dan sürülmesine nezaret eden polis memuru arasında şöyle bir tartışma geçmiştir:

«Niçin baş kaldırıyorsun delikanlı? demiş memur. «Taş bir duvara karşı isyan ediyorsun...»

«Evet, duvar taş olmasına taş, ama çatlamış, ufalanmaya başlamış bir duvar; yıkılması tez bir duvar, diye cevaplamış Vladimir.

Bu hikâyede belki destâni bir hava var. Ama doğru olan birşey varsa, ortada gerçekten bu duvarın varlığıydı. Vladimir'in üniversite hayatı üç ay içinde başlamış ve bitmişti. O zamanın çarlık yönetimi gençlerin meslek edinmelerini sağlayacak bütün yolları kapatıyor; böylece, o'nları ihtilâlcilik mesleğine itiyordu.

Fakat Vladimir daha sadece onyedisindeydi. Dul annesi; büyük oğlunu toprağa vermiş, büyük kızı ise toplumdaki itibarını kaybetmiş olan dul annesinin bütün umudu Vladimir'in okumasındaydı. Vladimir de kolay caymadı okumaktan. Üniversiteden atıldıktan sonra, yıllar yılı üniversiteye müracaat etti; yeniden öğrenci yazılmasına, olmazsa hukuk fakültesinin derslerine hazırlanıp yeterlik sınavı vererek baroya yazılma ve avukatlık yapma hakkı kazananlarla birlikte dışardan mezuniyet sınavına girmesine izin verilmesini istedi.

B Ö L Ü M V

MARXİSMİN ÜNİVERSİTESİNDE

Rusya, yoğun hürriyet tutkusuna doymuş; patlayacak gibiydi. Üniversiteye girer-girmez Otokrasiye düşman kesildik ve bu gayet tabii bir olay gibi oluşurdu... öğrenciler arasında, otokrasiye karşı olmak veya olmamak bir soru bile değildi... tartışılan tek soru gerçeğin hangi yolda olduğu idi; Marxistlerin yolunda mı, yoksa *Narodniki* hareketinin yolunda mı?

— Alexander Kerensky

Bütün derslerinde eşit derecede iyi olan gencin entelektüel kişiliği henüz ortaya çıkmamıştı. Bunun nedeni, belki Vladimir'in ruhen ağır ağır gelişmesiydi -belki de atletik yeteneklere sahip bir akıl taşımasıydı- zira onyediy yaşında hâlâ Lâtinceyi seven ve Lâtinceyi çok iyi bilen biriydi: ve o günlerde öğrenciler arasında birisinin Lâtinceye karşı tutumu eleştirici bir ruh taşıyıp-taşımamakta bir miyâr olarak kabul ediliyordu. Lâtin dersleri çar makamları tarafından da bile-bile destekleniyor, sayıları artırılıyor, önemseniyor; fırtınalar içindeki öğrenci hareketleri Lâtince sayesinde indirilecekmiş sanılıyordu. «Ölü diller üzerinde çalışmak,» diyordu Eğitim Bakanı, «bu dillerde ilerlemenin güçlüğü yüzünden, insana itidâl kazandırır; itidâl ise, gerçek bir eğitimin ön-şartı ve ilk belirtisidir.» Vladimir'den önceki öğrenci nesilleri için bilime tapınma ve ölü dillerle uğraşmak, bilgilenmek ve aydınlanmak demektir. Vladimir'in dinç ve aldırılmaz kafası için, bu zevkli bir idman, *linguistik* bir satranç gibiydi.

Diğer konularda olduğu gibi, dil öğrenimi konusunda da okulun sürati Vladimir'e çok yavaş geliyordu. Kukishkino'da mecburi iskân sırasında kızkardeşi Anna'ya Lâtince öğretirken, o'na, sekiz yıllık dil öğrenimi süresinin iki yıla indirilebileceğini söylemiş-

tir. O'nun öğretiliyle, iki yıl gerçekten yetecek gibi görünüyordu. Lenin'in bu konudaki çalışma metodu hakkında bazı ipuçları bulabiliriz. Lenin'den Rusca öğrenmek için nasıl çalışılması gerektiğini soran Albert Rhys Williams'ın anlattığı bir olay bize ışık tutacaktır.

Bay Williams'ın Lenin'le bu konuda konuşması, 1918 kışının başlarında toplanan ve sonra kendi kendisini fesheden Kurucu Meclis çalışmalarına denk düşer.

«Eh, nasılmış Rusca?» diye sordu Lenin, bütün gültü patırtı arasında. «Şimdi bu konuşmaların hepsini anlıyorsunuz mu?»

«Ruscada çok kelime var,» dedim kaçamak bir dille.

«Öyledir,» diye cevap verdi. «Sistemli olarak öğrenmeniz gerekir. Dil öğrenirken, hangi dilse, o'nu, hemen başlangıçta tuşa getirmeniz gerekir. Benim metodumu anlatacağım size.»

Lenin'in metodu özetle şöyleydi: İlk önce, bütün isimleri öğren; bütün fiilleri, bütün zamirleri, bütün sıfatları, ve ne kalmıyorsa bütün grameri, ve sentaks kurallarını öğren; en sonra da kimle karşılaşırsan, nerde olursa olsun o dili kullan.

Lenin'in tavsiyesi biraz aşırılaştırılmış gibi görünüyor. Ama Lenin, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi bir sürü Batı dilini buna benzer bir metodla öğrenmiştir. Avrupa şehirlerinin çoğunda caddeelerde rastladığı insanlarla konuştuğunda, söylediklerinden tek kelime anlamamalarına şaşmış öğrenciler. Fakat bu dillerde çok rahat okumuş, seri şekilde Rusçaya çeviri yapmış ve yeni başladığı bir dil üzerinde çalışmaya herkesin konuşmasını anlayana dek, ara vermemiş. Başlangıçta tuşa getirme dediği bu zor ve direkt öğrenme metodunu bu kadar çalışırken; Rus istatistiklerinden çıkarıp-kotardığı sosyo-ekonomik özetleri hazırlarken; Marxistlerin ve karşıtlarının eserlerini okuyup, incelerken; zorla ilgilenmek durumunda kâh felsefe öğrenirken; 1917 yılında İmparatorluk gemisinin dömenine geçtiği zamanki Rusyanın içinde bulunduğu kaostan bir çıkar yol ararken de kullanmıştır.

Okuldan atılan öğrenciler üniversite bulunan şehirlerde, veya endüstri bölgelerinde oturamazlar; en hafifinden, doğdukları kasabalara, köylere, veya önemsiz kasabalara, nahiyelere gönderilirlerdi. Bazı hâllerde bu öğrenciler Sibiryâ'nın vahşi bölgelerinde oturmaya mecbur bırakılırlardı. Vladimir'in ise, kızkardeşi ile birlikte Kukushkino'da -her ikisi de polis nezâretinde olmak üzere- oturmasına izin verilmişti. Anneleri de küçük çocuklarıyla birlikte yanlarında gelmişti. Burada, bu gençlik dolu devlet suçlusu, oğlan kardeşi ile, ve kızkardeşi Anna'nın nişanlısı, sigorta ajanı Elisarov ile uzun satranç partileri yaparak içindeki huzursuzluğu unutup; içindeki şartların belirsizliğini kendinden saklıyordu. Bu topluluğa, iki kere lanetlenmiş bir eve gelmeye korkmayan; Vladimir ile konuşmaktan çekinmeyen tek-tük komşular da katılıyordu. Fakat bütün bu kişiler Vladimir'le satrançta başa çıkamadıkları için, müstakbel kayınbiraderi, Samara'da oturan liberal kafalı bir avukat ve seçkin bir amatör satranç hastası olan Khardin ile mektuplaşarak satranç partileri yapmasını sağladı.

Kukushkino'da, annelerinin kızkardeşi olan teyzeleri ile birlikte eski ve kocaman, geniş bir evi paylaşıyorlardı. Vladimir burada, ölmüş bir amcasından kalmış kitaplar buldu. Bunlar önceki nesilden taşra centilmenlerinin okudukları cinstendi. Kitaplar o'nu tatmin etmek şöyle dursun, okuma isteğini arttırdı. 1860 ve 1870'li yılların koleksiyonlarını karıştırdı ve onlara baktıkça, Rus aydınları arasında memleketlerinin geleceği hakkındaki tartışmaları inceledi.

Kazan kütüphanesinden ne bulduysa bütün kitapları posta ile getirtti, okudu. Evin önündeki ıhlamur ağaçlarının altında uzun bahar ve yaz günlerinde saatlerce okudu, not çıkardı, kendisini ilgilendiren kitapları kaydetti, kendi yorumlarını yazdı; kendi geleceğini, ve gitgide daha sık bir şekilde Rusyanın geleceğini düşündü, plânlar yaptı, hayaller kurdu. Ama her ikisinde de henüz kesin bir görüşü yoktu.

Sabah kahvaltısını yapar-yapmaz evden çıkıyor ve öğlen yemeğine kadar -saat üçte oluyordu- tek başına çalışıyordu. Yemekten sonra, artık, roman ve şiir okur, yürüyüşe veya yüzmeye gider -yüzmesi rahattı ve hiç yorulmazdı- bahçede kendisinin yaptığı barfikte idman yapar, Anna'ya Lâtinçe öğretir, küçük kardeşlerine derslerinde yardım ederdi. Akşamları hafif birşeyler yerler, ailece şarkı söylerler, veya yüksek sesle kitap okurlar; herkes yatağa gitmedikçe,

çoğu defa, Vladimir tekrar çalışmasına dönmezdi. Kendisinden önce «harap olmuş» entellektüellerden çok farklı olarak, ne «gözü kapalı» bir kavgaya girecek kafadaydı, ne de kendini bırakıp, teslim olacak... Geleceğinden emin değildi; ne gibi bir konu seçeceğini, ne için çalışacağını bilmiyordu, ama kafasını ve vücudunu sağlam ve dinç tutmakta inatçıydı; kafasının ve bedeninin güçlenmesini ihmâl etmiyordu. Annesi, iyi bir «ana» olarak oğlunu göz altında tutuyor; çalışıp, kendini yetiştirmesinden, kendini bir disipline sokmasından memnuluk duyuyor; fakat meslek hayatı bakımından ne olacağını düşündükçe üzülmüyordu. Bu kadar okuyordu, ama, bütün bu okumanın sonunda ne olacaktı?

Bu can sıkıntısı ve belirsizlik içinde, sinir gerginliğini azaltmak için -tıpkı satranç gibi- sigaraya da alıştı. Bu mutaassıb aile için alışılmamış birşeydi sigara içmesi. Annesi önceleri sağlığına dokunacağını söyleyerek itiraz etti, sonra da, kendisi hiç para kazanmadığına göre, bu gibi şeylerle evin masrafını arttırmaması gerektiğini söyledi. Tek kelime söylemeden sigarayı bıraktı, ve bir daha hayatı boyunca içmedi. Kezâ, yıllarca sonra, satrancın da müthiş vakit aldığı ve enerjisini azalttığını anlayınca bu oyunu da ilelebet bıraktı. Aynı sağlam irade sayesinde, gene ilerde, bir büyük dertten daha kurtardı kendini: bütün Rus aydınlarının en büyük hastalığı olan sonuçsuz ve meyvasız tartışmalara kapılmak. Tartışmış olmak için tartışmaktan kaçınarak kazandığı enerjisini, kendi görüşüne kazanmak istediği birisi olduğu zaman, veya hâledilmesi, aydınlığa çıkarılması gereken bir mesele olduğu zaman doya-doya kullanırdı.

Kazan'dan çıkarıldıktan beş ay sonra, Üniversiteye tekrar yazılmak için ilk müracaatını yaptı. Dilekçesini alan bölge müfettişi bir raporla birlikte bunu Eğitim Bakanına yolladı, ve «kayda değer yeteneklerine rağmen, şimdilik, Ulyanov ne moral bakımından, ne de siyasal bakımından itimata değer bir insan sayılamaz» şeklinde bir uyarıda bulundu. İtimat edilmeyecek adamlarla Bakanın uğraşacak halî mi vardı? Raporu sonuna kadar bile okumadan, hemen itirazda bulundu: «Bu o geçenki Ulyanov'un kardeşi mi? Bu da Simbîrsk'ten gelmiş.» Raporu biraz daha okuyunca, bunun doğru olduğunu gördü: «kabülû kat'iyen doğru değildir.» diye yazdı ve imzayı bastı dilekçenin altına.

İki ay sonra, bu kere annesi o'nun adına bir dilekçe verdi. Annesi, babalarının iyi isminden, kendi dul halinden ötürü anlayış bulacağını; bunların sayesinde Bakanın kalbinin yumuşayacağını ummuştu. Cevap geldi. Bir kere daha reddedilmişlerdi.

Bunun üzerine Vladimir, «sağlık mazareti» ileri sürerek, Avrupa'ya çıkmak için ilk defa müracaat etti (Bolşevikler zamanında olduğu gibi, Çarlık zamanında da halk izinsiz olarak Rusya dışına çıkamazdı). Bu dilekçe de reddedildi. Sık-sık evlerine gelen mahalli polis memuru ise nezaret altındaki Anna ile Vladimir'in hiçbir olay yaratmadan Kukushkino'da oturmaya devam ettiklerini yazıyordu hep. Vladimir'in hareketleri dışardan bakılınca kusursuzdu. Devlet için tehlikeli olduğu sanılan ne varsa hepsi de, daha onsekizindeyken saçları dökülmeye başlayan kafasının içinde büyüyordu. 1888 yılının sonbaharında Kazan'a dönmesine izin verildi, Fakat üniversiteye girmesine halâ izin verilmemişti. Anna ise, daha sonraları gelebileceği güne kadar, Kazan'a sokulmadı. Bununla beraber, Anna'nın geleceği annelerini pek endişelendirmiyor; Saint Petersburg Üniversitesinden eski okul arkadaşı Elisarov ile nişanlı olan kızına düğün hazırlıklarına girişmeyi düşünüyordu. Vladimir, Kazan'da bir satranç kulübüne girdi, kütüphaneleri dolaşıp durdu, ve sosyal meselelere ilgi duyduğu için gayri resmi bir öğrenci çevresine karıştı.

Maria Alexandrovna Ulyanova şimdi bizzat yola çıkıp, oğluna bir meslek kazanmasını sağlayacak yollar üzerindeki engeli kaldırmak ümidiyle Saint Petersburg'a gitti. Kocasını tanıyan herkesin kapısını çaldı. Kapı kapı her devlet memurundan ricada bulundu, oğlunun gençliğine acımalarını istedi, gözyaşını ve bir ana kalbinin bulabileceği ne varsa herşeyi kullanarak, merhamet etmelerini istedi: «Oğluma baktıkça, en güzel yıllarının boşboşuna geçip gittiğini gördükçe,» diyordu dilekçelerinin birinde, «gerçekten ıstırap çekiyorum... bu acı durum yüzünden oğlum eninde sonunda intihara sürüklenecek.» Vladimir'in böyle birşey düşündüğü yoktu tabii, ama böyle sözler etmenin haklı bir tarafı vardı: zira, reaksiyoner rejimin «olmaz»larını pek ender olarak ta olsa- sadece hissi bir takım sızıltılar yakabiliyordu.

Maria Alexandrovna bir yandan böyle gayret gösterirken, bir yandan da oğlu için başka bir meslek düşünüyordu. Kocasından kalan maaş fazla değildi: bin iki yüz ruble [altı binlira] bir yıllığı vardı. Ayrıca, Simbirsk'te yıllarca oturdukları ev o'nundu, Kukushkino'da babasından kalma bir mülkte hissesi vardı, ve bunu kızkardeşiyle birlikte elinde tutuyordu. Volga kıyılarında, Alman çiftçi komünitelerinde geçen kendi çocukluğunu hatırlayarak, oğlunu da çiftçi yapmak istedi. Simbirsk'teki evini sattı, belki babasından kalma mülkteki hissesini de sattı ve binbir güçlükle Samara yakınlara

ındaki Alakaeva'da bir çiftlik alacak parayı topladı, Çiftliğin fiyatı 7.500 ruble [otuz beş bin lira] idi.

Alakaeva seksen-dört haneli yoksul bir köydü. Dokuz evde tek bir at veya öküz yoktu, ve dört hanenin içinde oturduğu kulübeler bile kendilerinin değildi. Köy havalinde okul da yoktu. Köy bir zamanların büyük rüyası olan Rusya'nın «kurtuluşu» rüyasından kalma bir döküntüydü ve yıllarca önce zengin bir madencî tarafından satın alınmış bir emlakın parçasıydı. Madencî Sibiryanov burada modern bir çiftlik kurmak istemişti. Proje başarısızmayınca arazi de, köylüler de eskisi gibi gene sefalete ve yoksulluğa dönmüşlerdi. Ulyanovların mülkü seksen-üç *dessyatın* (225 akr-115 dönüm) topraktan, bir değirmenden, bir de «toprak beyi evi»nden (tırnak içinde yazmamızın sebebi, okuyucunun gözünde büyütmemesi içindir) ibaretti.

Sovyet biyografi yazarları nedense bu küçük maccradan pek söz etmezler. Anna ise, «Samara ilinde bir çiftlik aldıklarımı,» ve resmi makamlardan, şüpheli genç ile ailesinin «yaz tatillerini geçirmek için» oraya gidebilmelerine izin istediklerini kaydetmekle yetinmektedir. Resmi biyografilerden biri (Kerzhebentsev) bu konuda kısa bir cümle ile, «yaz tatilini, önce Kukushkino'da ve sonra da Samara *Gubernya*'daki Alakaeva'da köylük yerlerde geçirdi.» demektedir. Diğer yazarlar ise Alakaeva'dan hiç söz etmiyorlar.

Bu tarihçilerin, en azından üç mahsul yılı bu yoksul köyde geçirilen yaz tatillerinden söz etmemeleri niye? Lenin'in karısı Krupskaya'nın hatıralarındaki bir cümle buna bir bakıma cevap teşkil ediyor. Diğerleri kadar kısa olmakla beraber, Krupskaya'nın sözlerinde, diğerlerinde görülmeyen bir samimiyet ve doğruluk vardır: «Annem çiftçilik yapmamı istemişti,» demiş Lenin karısına, «Denedim, ama beceremeyeceğimi anladım: *mujiklerle* olan ilişkilerim bir tuhaf oldu.»

Bu konuda yazık ki fazla bilgimiz yok. Ama anlaşılacak değirmenden başka araç olmayan çiftlikte üretim için *mujik* gerekliliği; yarıcılık veya ücretli emek kullanmadan ekilip biçilemiyormuş. Bir başka deyişle, istikbâlin Lenin'i, kısa bir süreyle de olsa, toprak

* adı «*manor house*». *Manor*, özellikle feodal İngiltere'de bir lord'un yazgıllama ve yönetme bölgesine; veya lord'a ait olan; veya lord'a karşılığında para veya ürünle rent verilen topraktır. *Manor house* ise manor sahibi lord'un eviydi. *Manor* ise Fransızcadan yayılma bir terimdir. (Ç.N.)

ağalığı yapmış; ve köylülerin emeğini istismar etmiş. Ulyanov'un, köylerde yürüyerek, önüne çıkan köylülerle konuşarak, Simbirsk kıyı köylerinde dolaşarak, Kukushkino'da yaz tatili geçirerek çok zengin bir «birinci elden tarım bilgisi edindiğini» uzun uzadıya anlatan bu biyograficiler, bu bilgileri genç bir toprak ağası olarak yaşadığı kritik birkaç yıl boyunca kişisel deneylerden edinmiş olduğunu söylememektedirler. Ne varki, resmî hikâyelere köle olmayan bir tarihçi için bir maceranın önemi vardır : kendine bir iş arayan genç Ulyanov, bir süre toprak işletmeyi düşünmüş ve hoşlanmamış, ama köy yerindeki istismar hakkındaki derin bilgisini, ve istismarın bu türfüsüne karşı duyduğu nefreti bu macerası sayesinde kazanmıştır.

Kendisi istemediği halde annesinin o'na münasip gördüğü bu işi bırakınca, iyi bir şans eseri olarak annesi ile aralarında bir tartışma çıkmadı. Kazan'dan kurtulmasından üç yıl sonra, 1890'da, oğlunun tekrar hukuk tahsil edebilmesi için Eğitim Bakanından izin aldı. Vladimir, tekrar öğrenci hareketlerine karışabileceği ve o'nları «zehirleyebileceği» gerekçesiyle, üniversitede ders izlemekten alıkonulmuş, dışardan hukuk derslerine hazırlanmasına ve ne zaman hazır olduğunu hissederse Saint Petersburg Üniversitesindeki sınavlara girmesine izin verilmişti. O andan itibaren bu çalışkan ve birşlı genç; ele aldığı bir konuyu öğrenirken, konunun en güç yanını «ilk anda tuşa getirmek» isteyen bu genç, mecburiyetler yüzünden kaybettiği üç yılın açtığı arayı kolayca kapatmaya başladı. Dört yıllık Hukuk Fakültesi derslerini bir yıldan az zamanda vermeyi plânladı; ve sınavların birinci partisini 1891 yılı baharında, ikinci kısmını da sonbaharda, her dersten «pek iyi» olarak verdi. 27 Kasım, 1891'de diplomasını aldı; bir kere daha okul birincisi olmuştu. Bütün sınavların da zaten hep birincisi olmuştu.

Annesinin beş aylık çalışması sonunda «İyi Karakter ve Sadakat Belgesi» bile aldı. Bunsuz mesleğinde çalışması bile imkânsızdı. 1892 yılı Ocak ayında, yirmi-ikisine yeni basmışken, Vatandaş Ulyanov artık saygıdeğer biri olarak, eski satranç arkadaşı Samara'lı A. N. Khardin'in sağladığı işine; avukat yardımcılığına başlıyordu. Hukukçu Khardin, daha sonraları kurulunca Anayasal Demokratik Partiye girecek olan siyasal liberallerdendi. Bu parti Profesör Miliukov tarafından yönetilmiş ve, 1917'de Lenin tarafından kapatılmıştır. Böylece Vladimir İlyiç'e hayatında ikinci kere bir liberal yardım ediyordu. Ve sonra, yıllarca sonra, bir başka liberal;

Saint Petersburg'lu avukatlardan M. F. Volkeostein, orada avukat olarak çalışır görünerek başka işler yapacağını bildiği hâlde, Lenin'e kendi bürosunda iş vermiştir. Görülüyor ki, ailesi yalnız bırakılır-bırakılmaz Lenin'in bütün liberallerle ilişkisini kestigi geriye-dönük [retroactive] bir uydurudur. 1905 Devrimine kadar, ilk tecrübe çok acı olmuşsa da, Liberaller ile ilişkisini kesmemiştir. O zamandan sonra bile, paraca, yerce adres verilme suretiyle hali-vakti yerinde liberallerin yardımını görmüştür. Fakat psikolojik olarak bu uyduru doğrudur; ve ardında bir gerçek vardır : babasının onca arkadaşının ve meslektaşının dul anasını ve iki kere felâkete uğramış evlerini yüzüstü bırakmalarını unutmamış, ve bu hatıra yüzünden, yeni yüzyılın başlarında Sosyal Demokratik Partisi yöneten birçok arkadaşına oranla, liberal halk oyuna ve liberallere karşı tutumu daha sert ve uzlaşmaz olmuştur. Çarlığa karşı liberallerle bir ittifak yapmak için en yakın arkadaşlarıyla görüş birliği içindeyken bile, Plekhanov şöyle demek zorunda kalmıştır : «Biz [liberallere] yüzümüzü dönmek istiyoruz, sen ise adamlara sırtını döndürsün.»

Avukat yardımcılığı kısa sürdü ve parlak olmadı. Samara ilinde birbuçuk yıl süreyle yaptığı bu işte sayıyı onu geçmeyen zavallı davâlarla uğraştı : bir parça tahıl çalmış zavallı, düşkün, yoksul muçikler; bir tüccarı soyan bir köyllü; bir kaç rublelik hırsızlar gibi küçük davâlardı bunlar. En önemli davası bir anbar kapısını «kırarak içeri girip» erzak ve zahire çalan üç kişinin davası olmuştu. Bunların hepsi de aşikâr şekilde suçluydu. Sadece biri hariç, hepsi de mülkiyete karşı suç işlemişlerdi. Ötekinde de katımsız dönmüş olan sanığın savunmasını mahkeme kendisine vermiş, fakat Vladimir reddetmiştir. Ve davaların hiçbirinde de ücret almamıştır.

Yalnız, ücretsiz ve mahkemece tayin edilmeden aldığı bir davâ vardı ki, istikbâldeki faaliyetini aydınlatmaktaydı. Bu davâda, kimse kendisine bir vazife vermediği bir konu vardı. Bu davâda işte bu konu uğruna gönüllü kamu savunucusu olarak çalıştı. Vladimir ve kızkardeşi Anna küçük bir kayıkla birgün Volga'nın bir kıyısından öbür kıyısına geçmek istemişler, fakat Arefeev isiminde zengin bir tacir, oraya koyduğu sandaldan başkası ile Volga'yı geçmeyi yasaklayarak herkesten haraç almakta olduğundan, bunlardan da para istemişti. Arefeev'in sandalı, Lenin'le kiraladığı sandalı yedeğine takmış, karşıya geçtikten sonra da geri götürmüştü. Vladimir'in adalet duygusu zedelenmişti, ve tacir aleyhine dava açmıştı. Tacir ise, her duruşma için Samara'dan kalkıp yetmiş mîllik bir yolculuk yap-

mayı gerektiren, Syzran isimli yerde mahkemeyi kabul etti. Genç adalet tutkununun canından bezdirmek isteyen tacir, mahalli mahkeme üzerindeki bütün nüfuzunu kullanarak davayı erteletiyor, engelliyordu. Ama sonunda Ulyanov kazandı. Avukat olarak kazandığı biricik dava bu olmuştur!

1886 ve 1887 yılları genç Vladimir İlyiç'in hayatında bilinçsiz bir değişimden bilinçli bir değişime geçiş için beş yıl kadar bir süre beklenmesi gerekmektedir birlikte son derece önemli yıllar olmuştur. Bu iki dramatik yıl içinde, ani bir ölümla babasını kaybetmiş (1886); ağabeyinin tevkif edildiğini, yargılandığını ve sehpada can verdiğine tanık olmuş (Mayıs 1887); Kazan Üniversitesine yazılmış ve kovulmuş (Aralık 1887); polisle ilk kez başı belaya girmiş, ilk defa tevkif edilmiş, ve ilk defa köylük yere sürgüne gönderilmişti. Bu iki yıl, öntüne serilen ve «senin» denilen bir dünyaya karşı ilk sorularını sormaya başladığı; Tanrıya ve Kiliseye olan inancını yitirdiği okula ve okul idarecilerine karşı güvenini kaybettiği yıllar olmuştur. Ve bu değişiklikler 1880'lerin baskı ve sessizliğinin azalmaya başladığı, direnç hareketlerinin yeniden belirdiği yıllara denk gelmiştir. 1891 açlığı bütün muhalefetcî Rus toplumunu bir kere daha hareket geçirmiştir. Bu, Ulyanov'un baro sınavını geçtiği ayın yıldır. Bu yükselen gerginlik, sonunda, kendisinin de dayandığı «saygı değerlik» topraklarına kadar uzanmış, 1890ların başlarında ilk olgunluk döneminde girmiş peççokları ile birlikte o'nu da akıntılarının önüne katmış, III. Alexander'ın vadettiği «ebedi istikrar» rejimine karşı açıkça başkaldırmaya itmiştir.

«Hiç şüphe yok ki,» diyor Alexander Kerensky, Lenin'den söz ederken, «asil düşünceli ve parlak şahsiyetli Alexander'ın zalimce öldürülmesi, sonunda, Vladimir'i bütün siyasi hayatı boyunca muhafaza edeceği şekle soktu-sadistlik derecesine varan, laf dinlemeyen intikamcı bir sinik.»

Gerçekten, hiç şüphe yok ki, Alexander'ın giriştiği hareket ve öldürülmesi Vladimir'e çok etki etmiş, Alexander'ın örneği yıllarca kafasını meşgul etmiş; hatta günün birinde kendisine tek yol olarak seçeceği yolu bir süre için bir kenara bırakmasına bile etki etmiştir. Fakat, çok ilgi çekici ve basit görünse de, bu, «çardan intikam alma» teorisiz yanlıcıdır. Vernadsky, dostça değil, objektif bir biyografici olarak yazdığı kitapta (*Lenin: Kızıl Diktatör*) Kerensky'nin aşırı derecede basit bu tezine karşı önemli deliller ileri sürmektedir. Lenin'in kapitalizme karşı duyduğu tiksintinin, Çarhğa

karşı duyduğu tiksintiden geri kalmadığına işaret eden Vernodsky, gene Lenin'in burjuvaziye karşı saldırılarının aristokratariye karşı giriştiği saldırılardan az olmadığını da belirtmektedir. Ağabeyi Alexander'ın ölüm fermanını imzaladığı yıldan, III. Alexander'ın saltanatının sonuna kadarki yedi yıl içinde, Ulyanov'un Çara karşı herhangi bir harekete karışmadığı bilinmektedir. Ve bu Çarın oğlu ve vârisi olan II. Nicholas 1917'de Lenin'in eline düştüğü zaman «siyasal bakımdan gerekli oluncaya kadar, intikam duygusuna kapılıp, çarı öldürtmemiştir.»

Öyleyse ağabeyinin idamı bu onyediy yaşındaki delikanlı üzerinde ne gibi bir tesir yapmıştır? İdam, karşısına bir ikilem [dilemma] çıkarıvermiştir: ağabeyinin bu hareketini kalben sevgi ve anlayışla karşılamak, veya reddetmek, bu ikilem, ruhunda nasıl bir çatışma, nasıl bir çüphe ve mücadele yaratmıştı, bilmiyoruz. Bu konuda güvenebileceğimiz yegâne şey, Ulyanovların özel öğretmenliğini yapan Madam Kachkadamova'nın naklettikleridir. «Eh, tebi ki,» demiş genç Vladimir, «Alexander'ın önünde başka bir yol kalmamıştı.» Bu kişisel, ama- hiç değilse çekirdek hâlinde olsun- sosyal bir yargıydı.

Alexander'ın samimi, kibar, ve yığıt kişiliğinin diğer kardeşlerinin gözünde ne iz bıraktığı olduğunu, her ikisi de hapisteyken Anna'nın Alexander'c yazdığı bir mektuptan tahmin edebiliriz. «Senden daha iyi tek insan olamaz; dünyada senden daha asil insan olamaz,» diyordu mektup. Sorumluluk yüklenmekten korkmaması, merhamet dilenmeyi kabul etmeyişi, ölümüne ve şehitliğine yakın son günlerindeki bütün bu güzel hareketleri, diğer kardeşleri üzerinde bıraktığı izleri yüceltmiş ve güzelleştirmiş olsa gerek.

Genç Vladimir için bu acı olay neşe ve saadet dolu çocukluğunun sonu olmuştur. Onyediy yaşındayken, zorla, ancak yetişkin bir insanın karşılaşabileceği sorunlarla yüzyüze gelmiştir. Aynı yıl sona ermemişti ki, Troçki'nin deyişiyle, Kazan Üniversitesinden atılmış ve «Marxizm Üniversitesine» geçmiştir.

Bununla beraber, Alexander'ın başına gelenler ve bunun ortaya koyduğu örnek yüzünden Marxizmin akıntısına açıkça kapılmamıştır. Genç bir şehidin kardeşi olduğu için *Narodnikler* arasında kolaylıkla kendisine yer bulmuştur. Alexander'ın bıraktığı yerden siyasal bir düşünür olarak işe başlayan Vladimir teorik bir halkçı ve terörcü olmuş, yöneticilikten uzak kalarak -Sovyet biyografi yazarları aksini söyler- o günkü genç neslin önünden Marxizme dönüşüne bile bir iki yıllık bir geçişleyle katılmıştır.

Vladimir Ulyanov [Marxizme dönlüşünden sonra da] birkaç yıl süreyle terör konusunda kendine has görüşlerini muhafaza etmiş, ve hatta terörcülüğün aktif bir şekilde karşısına çıktığı günlerde bile, önceki ortodoks Marxistlerin çoğundan farklı bir dil kullanmış ve terörü kayıtsız şartsız kötülemekten uzak kalmıştır.

Biz hiçbir zaman prensip olarak terörü reddetmiş değiliz -diyeycekti 1901'de- ve edemeyiz de. Terör bazan yararlı şekilde kullanılabilen, hatta mücadele sırasında bazı anlarda temel bir önem taşıyan askeri bir işlerdir. esas olan nokta, terörün bu kere, savaş meydanında bulunan ve ana gövde ile sıkı ilişkisini sürdüren bir ordu tarafından ve savaşı genel mücadele plânına uygunluk içinde yürütülmesi gereken işlem olarak değil; ortada ordu diye ne varsa, hepsinden kopmuş, tecrit olmuş bireysel şahırlar olarak savunulmakta olmasıdır... Mevcut şartlarda böyle bir mücadele yönteminin umutsuz ve uygunsuz olacağını söylememizin sebebi de budur; [bu yanlış yol] aktif savaşçılarımızın çoğunu bu günkü görevlerinden alıkoyacak... ve hükümet kuvvetlerine değil, kendi kuvvetlerimize zarar verecektir, [Iskra, Mayıs, 1901, Derlenmiş Çalışmalar, C. IV. Kısım I: Nereden Başlamalı.]

Lenin, bireysel teröre prensip olarak karşı çıkanların tirazlarını, hayati boyunca, «ukelâlık» ve «cahillik» [pbllistine] olarak nitelmiştir-bu sonumcu sıfatın Lenin'e göre özel anlamı devrimci olmak ile eşdeğerliydi. Joseph Stalin'in, Lenin'in dikkatini çekmesi ve Stalin'in sonraları önemli görevlere gelmesi de bireysel terör görevlerinde gösterdiği çılgınca cesaret yüzünden olmuştur.

1891 yılında, nice yıllar olduğu gibi, bütün Rusya'ya yaygın bir açlık felâketi oldu. Karatoprak önce kurşun rengini alıp bozlaştı, sonra her tarafı toz bulutları sardı; ekinler başağa dürmadan kurudu; Avrupanın zahire anbarı açlığa gümüldü. Köylüler ölmek ve iş istemek için yollara döküldü. Veya, çullara, kilimlere sarılıp, hayvanlar gibi sessizce küşelerinde öldüler. Açlığın geldiği yoldan, daha sonra, tifüs ve tifo sökülmü etti.

Ayaklanma bekleyenler bir kere daha yanıldılar: Köylük yerler her acıya tevekkülle katlanıyor; heyecanlı olan, sırlanan sadece

şehirler oluyordu. Yokluktan ortaya çıkan açlık, şehirlilere göre, ortaçağa ait bir olaydı (bolluk demek olan modern çağa ve kapitalizme uyan bir olay olamazdı). Diğer bakımlardan olduğu gibi, bu noktada da Rusya yirminci yüzyılda bile «ortaçağlı» kalmıştır-bu tür «kapitalizm öncesi» krizlerden iki tanesi, göreceğimiz gibi, «kapitalizm sonrası» Sovyetlerde de ortaya çıkacaktır.

Yağmursuzluğa karşı başına çaresiz olan Rusyanın sosyal yapısını ve acizliğini suçlamak mümkün değilse bile bürokrasinin beceriksizliğini affetmek imkânsızdı. Kitlenin çektiliklerine karşı takılan nasırlaşmış vurdum duymazlığı ile; açlığı görmezlikten gelmesi, ve yardım isteklerini zamanında karşılamak için gerekli tedbirler almayı ısrarla reddetmiş olmasıyla bürokrasinin itibarı zedelenmiştir. Ayrıca insan kaybı karşısında bile devletin gösterdiği basitlik, açlığa rağmen devam eden buğday ihracatının kesilmemesi; iyi durumda olan bölgelerden zahire getirmeyi önleyen kötü yol şebekesi yüzünden, normal «iyi yıllar» daki açlık için elde bulandırılan yedek tahılların bittiği yerlere tahıl ulaştırılmaması bürokrasinin suçu olmuştur.

«Vladimir Ulyanov'a karşı koyduğumuz en önemli görüş ayrılığımız,» demiştir halkçı Vodovozov otuz yıl sonra, «1891-1892 açlığına karşı takındığımız tutumlarımız konusunda oldu.» Samara «sosyetesinin tamamı, Vladimir İlyich, ailesi, ve o'nun sözünü dinleyen küçük bir çevre hariç» açlığa karşı yardım toplamaya başlamıştır. Vodovozov'a göre, bunlar açlığın verdiği acılardan anlaşılmaz bir zevk duyuyor; açlığın «köylü ekonomisini tahrip ederek... bir proletarya kitlesi yaratarak ülkenin sanayileşmesine katkıda bulunacağına inanıyor; açlığı ilerici bir faktör sayıyorlardı.»

Burada da yıllarca öncesine uzanan bir düzmece hikâyeye rastlamaktayız. Vladimir'e (annesine, kızkardeşlerine, ve erkek kardeşine) atfedilen bu görüş, aslında, o zamanlar yapılmış bir tartışmanın yıllarca sonra ortaya sürülmüş bozuk ve çarpık bir görünümüdür. O zamanlar bu konuda Marxistler ile halkçılar (Narodniki) arasında bir, hatta ikili bir tartışma olduğu doğrudur.

Birinci tartışma teorik ve Rusyanın geleceği ile ilgiliydi. Halkçılara göre, Rusyanın kendine has bir kaderi ve görevi vardı: kapitalizm cehennemine hiç girmeden bütün dünyayı sosyalizme yöneltme. Onlara göre şehir denen şey yabancı bir şeydi, ve kırsal bölgelerin (zerine yapılmış bir tilsirdi. Proletarya bu sosyal hastalığın «ki kaçınılması mümkündür» bir türüydü. Köylülerin tamamı iş-

güdüsel olarak sosyalist insanlardı. Kırsal yerlerdeki komünler ve köy zanaatkarları kooperatifleri yeni sosyal düzene gidişte izlenecek yolların ta kendisiydi. Fakat Marxistler daha o zamanlar hiç Rusyanın büyük bir endüstri ülkesi olmaya başladığını; köy komünlerinin çökmeye başladığını; köylerde zengin ve fakir, istismar eden ve edilen ayrımının ortaya çıktığını; sosyalizm hareketi için umut kaynağının köylüler değil, proletarya olduğunu savunuyorlardı. Rusya'daki açlığın Rus endüstrisini kuvvetlendireceği şeklindeki görüşleri ise saçma ve komik bir Marxist iddiasıydı: tek başına kalmış bir köylü bu durumda bir proleter olabilir, ama, açlık çeken milyonlar sefil insanlardan başka birşey olamazdı. Kaldı ki, köylük yerler çoktu mü ilke içi endüstriyel üretim de düşecekti.

İkinci tartışma konusu acil ve pratik bir soruyla ilgiliydi: devrimciler açlık konusunda, kendi enerjilerini ne yönde kullanmalıydı? Burada Narodniklerin en devrimci olanları ile Marxistler birleşiyordu. Narodnikler ile Sosyal Demokratlar arasındaki görüş farkı, ilimliler ile aşırımlar arasındaki görüş farkının yanında önemsiz kalıyordu. Ulyanov bu konuda kendi başına bir politika izlemiyor, yeni lideri Plekhanov'un görüşlerini benimsemiş bulunuyordu. Ulyanov'un Plekhanov'u üstâd sayması daha o zamandan başlar. Aydınların önünde iki alternatif vardı: ya hükümete yardımcı olmak ve hükümete hizmet etmek (ki hükümet burdan çok çekilmiş ve reddetmiştir), ya da hükümet üzerine baskıda bulunmak ve hükümetin başarısızlığını teşhir etmek. «Bir sosyalist için,» diyordu Plekhanov'un yakın arkadaşı Axelrold, «açlığa karşı etkin bir mücadele, ancak ve ancak, otorasiye karşı verilecek mücadele ile olur.» Ve Narodniklerin ihtiyar lideri Lavrov ise şöyle diyordu: «Evet, bizim için en iyisi, hayırseverlik işleriyle uğraşmak değil, ihtilâlcî yolda çalışmaktır.»

Vodovosov'un belirttiğine göre, il valisine, açlıkla mücadelede yaptığı asil yardımlardan ötürü tebrik telgrafi çekilmesini isteyen Vodovosov, Samara'daki radikaller arasında tartışmalara yol açmış; sonunda Ulyanov'un tezi galip gelmiş ve tebrik gönderilmemiştir. Vodovosov'un anlatıklarının doğruluğuna gölge düşüren nokta ise Anna'nın hemşire olarak bizzat bu yardım kampanyasına katılmış olmasıdır.

(1) Plekhanov, açlık sorunu ile ilgili görüşlerini iki risle ile açıklamıştır: *Harap Rusya ve Açlığa Karşı Mücadelede Sosyalizmin Düşün Görüşü.*

Sonunda, liberaller ne Samara zemstvo'suna karşı bozuk tahulları kullanarak haksız kâr sağladıklarını iddia eden hükümete saydirebildiler kendilerini; ne de mecburi aş kampanyalarına, hastane tedavilerine ve karantina tedbirlerine karşı doktorlara ve hemşirelere saldıran, ve o'nları salgında ölemleri zehirlemiş olmakla suçlayan köylülerin gözüne girebildiler. Yedi yıl sonra tekrar bir açlık felâketi ile karşılaşıldığında, vaktiyle hayırseverce işlerle meşelenen halledilebileceğini söyleyen en ilimî liberaller bile bu tür palyatif tedbirlerin hiçbir işe yaramayacağını, yokluk çeken bölgelere yapılan hayırseverlik gezilerinin hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini savunmuşlar ve Rusya'da temel yapının yeniden kurulması gerektiği görüşüne varmışlardır. O açıdan itibaren Plekhanov ve arkadaşlarının görüşleri bütün Rus entellektüellerince benimsenmiştir.

1891 açlık felâketi Rusyanın toplumsal hayatında bir dönüm noktası olmuş, ve zaman bakımından Batı Avrupa'da kendisinden bir veya iki yıl önce ortaya çıkan gerginliklere denk düşmüştür. Batı Avrupa ülkelerinde de 1880'ler reaksiyon devrinin zirvesine denk gelir. Marx ve Engels'in başkanlık ettiği Birinci Enternasyonal 1870'lerde polis zulmü ve milletlerarası anlaşmazlıklar yüzünden çökmüştü. 1883'te Karl Marx öldüğünde Narodnaya Volya'da aynı yıl ömrünü tamamlamıştı. Dünyanın hiçbir yerinde o'nun ölmüne üzülmeye başlanmamıştı. Fakat 1890'a varmadan, aynı ayıl içinde, Marksizm bir kere daha Avrupa başkentlerini sarmaya başlamıştır. Paris Komününün düşüşünden beri hadımlanmış bulunan ve Komünün çöküşünde yüz bin kurban veren Fransız işçi sınıfı bir kere daha ayaklanıyordu. Alman Sosyal Demokrasi hareketi ise, Bismarck'ın kanunsuz ilan etmesine, ve yasa altına inmek zorunda bırakılmasına rağmen, hukuki varlığı bile kabul edilmediği hâlde seçimde bütün kanuni engellere rağmen seçmenlerden birbuçuk milyon oy almıştır. İngiliz işçi birlikleri [trade unions] ise ilk defa olarak, dar meslek menfaatlerini savunmaktan ibaret eski politikalarını bırakarak vasıfız işçilerin; yani milyonların meselelerine sahip çıkmaya başlamıştı. Rusya'da ise, bütün entellektüeller arasında Marx'ın ismi yayılıyor, Plekhanov'un aydınlar arasında itibarı artıyordu.

Başka Avrupa ülkelerinde yeniden kurulan örgütler 1899'da bir toplantı düzenlediler ve Birincinin külleri üzerinde İkinci Enternasyonal kuruldu. Kongre, Alman Sosyal Demokratik Partisinin Bismarck'a karşı kazandığı zaferin verdiği şevk ile toplantıya

Başladı; Kendi neslinden olan Rus aydınları gibi, Vladimir Ulyanov ta, Alman işçi sınıfının zaferi ile ilgili yorumları okuyor, Rus basınından bu konuyla ilgili yazıları, Reichstag'daki tartışmalarla ilgili haberleri hursla izliyordu. Genç Ulyanov için Almanya'daki bu kuvvetli hareket uzun bir zaman için Enternasyonal'e bir örnek teşkil edecekti. Tartışmalarda ise, savunduğu tezi doğrulamak için *ipse dixit* [«üstât demişti ki...»] diyerek sadece Marx ve Engels'in değil, Hebel ve Kautsky'nin sözlerini de savlarında kullanacak; bu otoritelerle her tartışmanın kazanılacağına inanacaktı. Doğru, yerleşmiş, iribatsız Rus devrimci hareketine çeki-düzen vermek için de, hiyerarşik bir yapı içinde merkezleşmiş ve rijit bir disiplin kurmuş olan Alman Sosyal Demokrat Partisine eğilecek; teorik kavramlarını ve strateji ile taktik konulardaki fikirlerini bu hareketten alacak; Alman Sosyal Demokrasinin işçi menşelli lideri August Bebel'i kendi memleketindeki işçi önderlerine örnek gösterecek; teori alanındaki önderi Karl Kautsky'yi ise Marxist inancını en şadık savunucusu sayacaktı. Bütün bunların yazılarını, tartışmalarını, kitaplarını -kendi ölçülerine göre seçerek ve Rusya'nın gerçeklerini anlamaktaki kuvvetli duygusuyla hareket ederek- Rusçaya çevirmiş, çeyrek yüzyıl bu işi yaptığı halde, kendisine örnek aldığı Alman işçi hareketi hakkında 1914'te inanılmaz haber kendisine erişinceye kadar; Alman işçi hareketinin, başlamakta olan savaşta Kayzer II. Wilhelm'in İmparatorluk Hükümetini destekleme kararı aldığı duyuncaya kadar, hiçbir kuşku duymamıştır!

Sosyalist Enternasyonalin Birinci Kongresinde Rusya'nın önde gelen sözcüsü George Plekhanov idi. Narodnaya Volya'ya hayret veren hareketin eski üyelerinden olduğu için 1891'den beri İsviçre'de mülteci olarak yaşıyordu. Eğer ortada Rus «Marxist» hareketi diye bir hareket olmuşsa bu hareket varlığını bu adama borçluydu. Cenevre'de, Petersburg Vahisi Trepo'va karşı başarısız bir suikast te-

(2) Marxist kelimesini tirnak içine almanın sebebi, Marx'ın kendisinin bile Rusya için ayrı bir «kapitalist olmayan yakın bulump», bulunmadığından emin olmaya; ve o zamanlar Rusya'ya, mevcut şartlar altında kendisine tek yol olarak terörün baskınlığını söylediği Narodnaya Volya'ya da yakın bir ilgi ve sevgi beslemesidir. Ve Frederick Engels de, her ne kadar Plekhanov ve arkadaşları tarafından Emegün Kuruluşu Marxist Grubunun kuruluşuna iyi karşılanmış ve Rus Halkçılarına yönettikleri eleştirileri beşermişse de Frankfurt'ta kendisinden «Rusya hakkında birçoğu insanı tek insan» denilerek böğürtilmişlik gösterildiğinden söz etmiştir.

şebbesinin kadın kahramanı Vera Zasulich'i, eski Narodnik hareketinin emektarlarından Paul Axelrod ve Leo Deutch'i etrafına toplamış; ve 1883'te ilk Rus Marxist örgütünü; Orvobozhdenie Truda («Emegün Hürriyeti») adıyla ün salan grubu kurmuştur. 1890'ların devrimci uyanışına kadar, bu örgüt Rusya ile hiçbir ilintisi kalmamış olan uzletteki, yalnız ve kafası bozuk düşünürlerle seslenebilirdi. Plekhanov'un parlak liderliği altında Batılı Marxizmi inceleyen bu grup, Marxizm ışığında Narodnik hareketinin varsayımlarının yeni bir kritiğini yaptı. Mantıklı bir yakınlık gösteren konularda yazdığı eserleriyle (Sosyalizm ve Siyasal Mücadele, 1883; Parklarımız, 1884; Tekçi Tarih Anlayışının Gelişmesine Doğru, 1885), o zamanki halkçı-köylülerin devrimci hareketin hakim gücü olduğu; Rusya için kapitalist olmayan bir yola umut bağlama; ve bireysel terör hareketleri gibi «Marxist» açıdan eleştirisini yaptı. Bolşevik tarihçisi Pokrovsky'nin deyişine göre, 1880 ve 1890'lı yıllarda, aynı cilden çıkan bu kitaplar yüzyılın sonuna kadar ki Rus Marxizminin anahtar kitapları oldu. Lenin'in 1900'den önceki eserleri ve yazıları da «müridlerine göre bu fikirler ilk kez Lenin tarafından savunulmuştur» sanki Plekhanov'un kitaplarındaki fikirlerin açılımı, çok-yanlı şekilde yorumlanması, çok sayıda örnekler verme yoluyla genişletilmesinden ibarettir. Plekhanov için o günlerin Lenin'i bile, «bütün bir Rus Marxistleri neslini yetiştiren adam» demiştir.

1899'da Sosyalist Enternasyonalin kuruluş kongresinde bir konuşma yapan George Plekhanov, delegelere şöyle dedi: «Rusya'da siyasal hürriyet ancak emekçi sınıfının eliyle kazanılabilir, aksi takdirde hiçbir zaman mevcut olmayacaktır. Rus ihtilalinin başarısı da sadece, bir emekçi ihtilali olabilmesine bağlıdır, başka bir imkân yoktur ve olamaz.»

Batılı işçi partilerine bu konuşma çok yavan gelmiş olsa gerek. Kiminin fazla dikkatini çekmeyen bu konuşmayı dinleyen Batılı delegeler konuşmanın sadece dramatik havasıyla ilgilenmişlerdi. Fakat konuşma metni yavaş yavaş Rus yeraltı örgütlerinin eline geçmiş, ve bu andan itibaren bir devir kapanmıştır. Dünya sosyalist Kongresinin uyandırdığı geniş yankılar sayesinde, Rus aydınlarının da köylülerden şehirlere; işçilere doğru yönelidiklerini duyurmayan kalmadı. Rusya'da ise on yıl kadar bir süre daha bu konu üzerinde ciltler dolusu tartışmalar yapıldı; binlerce kitap ve risale yazıldı; ve bu konu en temel tartışma konusu oldu. Fakat tam bu tartışmalardan sonra, işe şehirden başlama taraftarlarının

nihai bir zafer kazanacağı sırada, 1902'de, yeni bir köylü ayaklanması patlak verdi. Bu ayaklanmalar sonunda eski ateşi köller altında gizli duran İhtilâlcî Halkçılık hareketinden, kuvvetli bir parti olan Sosyal Devrimci Parti doğdu.

1890'lardan itibaren ise, açlık ve köylülerin kör sessizliği ile endüstrileşmedeki dev büyüme ve şehirlerdeki pospeşe gelen grevler yüzünden Ulyanov'un da dahil olduğu genç nesilden aydınlar bu yeni düşünceye sahip çıktılar. Bu gençler arasında Plekhanov'a karşı sonsuz bir hayranlık vardı. Ulyanov bile «saygı... tazim... aşk (infatuation) besliyordu.

Genç hukukçu Ulyanov'un, *Farklarımız* isimli kitabı okuyarak Plekhanov'u ilk tanması Samara'da bulunduğu sırada oldu. Halkçılıktan Marxisme geçişi de burada olmuştur. Samara şehri nehir limanı olan bir il merkeziydi, ve üniversitesi veya işçi kitlesi bulunmayan bir yerdi. Bu yüzden polislin gözüyle, hapiste veya Sibirya'daki sürelerini doldurmuş, fakat işçilerle ve Üniversitelerle ilişki kurmaları yasak olan kimseler'in ikâmeti için Samara çok emni bir yerdi. Taşra avukatı Ulyanov burada işçi sınıfını inceleme alanı bulamadı, ama proleterya üzerine geniş teorik çalışmalar yaptı. Ayrıca, aralarından ileride en yakın arkadaşlarından Maksim Gorky'nin de çıkacağı, nehir gemileriyle gelip-giden hamalları, seraserileri, kılhanbeylerini, göçebeleri inceledi. Gene Samara'da, okuldan atılmış birkaçı dışında Üniversite öğrencilerinden uzak kalmasına karşılık, eski günlerin gizli hareketlerinin liderliğini yapmaların, eski Narodnaya Volya hareketinin emekçilerinin yanında kendisi öğrenciliğe başladı.

Polisin Samara'da oturmalarına izin verdiği bu yetişkin adamlar ve kadınlar başarı kazanamamış, mahvolmuş bir hareketin kalıntılarıydı, ve artık sadece hatıraları arasında yaşıyorlardı. Ulyanov iyi bir dinleyiciydi, durmadan sorular soruyordu; ağabeyi de kendi kahraman ve şehitlerinden birisi olduğu için bu insançukların sevgisini kazanmıştı. O eski ve büyük günler nasıl günlerdi? bilmek istiyordu. Bu harekete nasıl katılmışlardı, ve nasıl adam toplamışlardı? Programları neydi, nasıl yaymışlardı, nasıl sunmuşlardı, kitlenin tepkisi ne olmuştu? Harekete katılan biri «gizli örgüt»e nasıl giriyor, bozguncu faaliyetleri öğrenmesi için kendisine neler söyleniyordu? Gizli işaretler, görünmez mürekkepler, kodlar, sahte pasaportlar, hapisten adam kaçırmalet, sürgünden kaçışlar neyin ne-

siydi? Narodovoltai¹ denen adamlar nasıl örgütleniyor, yürütme kurulunu seçiyor, bu organı ne gibi yetkiler tanııyor, üyelerin seçimi ve yetiştirilmesi nasıl oluyor, üyelerin birbirleri hakkında mümkün olduğu kadar az şey bilmeleri nasıl sağlanıyor, polis ajanlarının sızmaları nasıl önleniyordu- Vladimir'in soruları can alıcı sorulardı, inceden inceden araştırıyor, dokunulması gereken yerlere dokunuyordu. Örgüttekiler, gelmiş-geçmiş kahramanların hikâyelerini anlatırken gözleri dolu dolu oluyor, ama gene de düşüncesiz bir maceracı olmaktan uzak duruyordu. Aradığı, herşeyden önce, ileride yararlanacağı bilgileri öğrenmekti. Doğru cevap verilmediğini, kendisini fazla mütecessis buldukları için kaçınan cevaplar verildiği hissedince fazla soru sormaz, susardı. Etrafındakiler realite ile teması kaybedip, hislenip duygusallaştıklarında, yüzü saygılı halini hiç değiştirmez, ama sanki kendisini genç olmasına rağmen etrafındakilerden daha olgun ve tecrübeliymiş gibi gözlerinin içinde alaycı bir gülümseme görülürdü.

Görüşleri yavaş yavaş değişip, etrafındakilerden teorik konularda da farklı düşünmeye başlayınca, tırtıncılardan da kaçınır oldu. Gösterdikleri yığılıklara karşı saygı duyuyor, bu yüzden de onların hiçbir zaman değişmeyecek olan bazı insanlarla faydasız yere tartışmalarını hiç beğenmediği hâlde ses çıkarmıyordu. Onları bırakıp, ayrılmak gücüne gidiyordu.

Kendisi ve kendi kuşağı adına konuşmak zorunda kalınca şöyle yazıyordu :

İlk gençlik yıllarımda [gençler] hissi bir eğilimle terörcül kahramanları tapınırcasına seviyorlardı. Bu kahramanca gelecekte uzak kalmak, ayrılmak, etkisinden ayrılmak acıydı; Narodnaya Volya'ya inanan ve sadık kalarlardan, Genç Sosyal Demokratların saygı gösterdiği insanlardan uzak kalmayı, onların ilişkileri kesmeyi gerektiriyordu.

Samara'daki ikâmetinin sonuna doğru, onların görüşmez olmuştum. Bunun üzerine, Vladimir'in etrafında bulunan ve hâlâ eskilerin yolunu izleyenler, kızkardeşi Anna'nın deyişiyle O'nu «kaha ve kendini beğenmiş» bulmaya başlamışlardı.

(3) Narodnaya Volya üyeleri.

Genç bir hukukçu olurken Rus hukuku üzerinde nasıl hızla ve duralamadan kendisini yetiştirdi ve parlak bir mezuniyet elde ettiyse, bu kere de aynı hızla Marxist teoriyi öğreniyordu. Samara'da yasak kitapları arayıp buluyor, asıllarından okuyabilmek için Almanca çalışıyor, çok kötü elyazısı ile yazılmış kopyalardan kitap okuyor, yasak kitapları daha iyi saklayabilmek için kitapları parçalayıp öyle okuyordu. Marx'ın iki ciltlik (üçüncüsü çıkmamıştı) *Kapital*'ini hatmetmiş, bu kitaptaki tahlil metodlarını Rusya gerçekleri ile ilgili istatistiklere uygulamaya çalışıyordu. Elinin altında bulabildiği bütün resmi kaynakları, raporları ekonomik araştırmaları, liberal ve halkçı edebiyata ait sosyolojik ve ekonomik çalışmaları okuyordu. Sessizlik içinde geçen bu altı yıl içinde, düşündü, çalıştı, okudu, sorular sordu, inceledi, dağarcığına avuç avuç bilgi doldurdu, ve bu bilgileri aklında bir kütüphane fihristi gibi sistemleştirdi, kafasını ise bir elektrik santrali gibi, bir jeneratör gibi dinamik bir çalışma temposuna alıştırdı. Bütün bu altı yıl içinde, okuduklarından çıkardığı notlar, özetler, ve bunlarla doldurduğu defterlerin dışında tek bir kelime olsun yazmadı. Samara'daki son yılı, 1893'e gelene dek bir başkası tarafından okunması dileği ile tek satır yazmadı, yayınlamadı.

Hakkında birşeyler bildiğimiz ilk yazısı -kendisi de başlı başına bir kitap hacminde olan- tarım sorunu hakkında yazılmış bir kitabın eleştirisiydi. Bu eleştiri, liberal *Russkaya Mysl* tarafından yayınlanmaya değer bulunmadı. Belki de bunun sebebi, zaten herkesin bildiği bir kitap olan V. E. Postnikov'un *Güney Rusya'nın Tarımsal Ekonomisi*'nden sayfalar dolusu paragraflar, tablolar, ve istatistikler iktibas etmiş olmasıydı. Vladimir ise, Samara'da kimse bilmediği bu kitabın eleştirisini etrafındakilere yüksek sesle okuyordu. Taşra yerinde aydınlar çevresi için bu eleştiri, yirmi üç yaşındaki bir insan için şaheser bir Marxist tahlil örneği olarak görünüyor. Eleştiri, birden bire kendisine bir prestij kazandırdı. Kendi elyazısı ile hazırlanan iki kopyadan bir tanesi, kuş-uçuramaz çarlık polisi sayesinde, şimdi bizim elimizdedir. Çarlık polisi elyazısı inceleme ve yayımları bile elde edip, saklardı. 1923'e kadar yayınlanmayan bu eser, sonraları *Derlenmiş Çalışmalar*'ın ilk cildinde kırk altı sayfa olarak yer almıştır. Bu eserin ana hatları, kendisinden on yıl sonra yazılan *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'nden birçok noktalarda ayrılır. İkincisi de gene Postnikov'un tablo ve analizlerini serbestçe kullanmıştır.

Samara'da geçen yılların son aylarında yazılan ve kentin gençleri arasında elde ele dolaşan diğer bir kitapçık daha vardır. Bu da elyazması olup, *Bir Sosyal Demokrat ile Bir Halkçı Arasında Tartışma* adını taşıyordu. Lenin'in önceleri kendi kendisiyle, sonraları Samara halkçıları ile tartıştığı sorunları ele alan ve bir diyalog gibi kurulan bu eser, Çarlık polisi elde edemediği için bize kadar ulaşmamıştır. Lenin bu diyalogu kendi görüşlerini açıklığa kavuşturmak, daha geniş bir kitleye seslenebilmek, genç karşıtlarını (muhaliflerini) kendi sözlerini hiç kesmeden, sonuna kadar dinlemeye mecbur etmek için yazmıştır. Daha o zamanlar bile kendi fikirlerine aşırı derecede güvenen; kendi görüşlerini yeterli bulmayanlara kendisini anlatmaya çalışmayan; tartışıp, kendilerinden birşeyler öğrenmesi gereken adamlar karşısında, tartışmaya lüzumu görmeyen bir hâli vardı. Hayatı boyunca, kendi öneri ve savlarını önceden kurup, ispatlamaya yarayan bu monolog üslubunu kullanacağı o zamandan belli olmuştu.

Her iki kitabın da konusu [temel]gerçekten aynıydı; kitapların kişisel dayanakları Vladimir İlyiç'in Narodnikler'den ayrıldığı görüşler; sosyal dayanakları ise 1890 yıllarındaki eski ve yeni kuşak ihtilâlciler arasındaki görüş ayrılıklarıydı. Gelecek yakın yıllardaki kitapları bile, isimleri ne olursa olsun, koskoca *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* dahil, «bir Sosyal Demokrat ile bir Halkçı arasında geçen uzun bir tartışma»dan ibaret kalacaktı.

Çarlığa karşı mücadelede çektici kuvvetin ancak işçi sınıfı olabileceğine ve ihtilâlcî hareketin endüstrileşmiş şehirlerden yönetilebileceğine inanmaya başlayan Vladimir Ulyanov'a Samara'daki olanaklar gitgide dar ve umutsuz görünmeye başladı. Resmi biyografilerine bakılırsa, 1891 ve 1893 arasında iki yıl daha Samara'dan ayrılmayışının sebebi, kızkardeşlerinin küçüğü Olga'nın ölümünden sonra yeniden acılara gömülen annesinin yanından ayrılmaya karar veremeyişi olmuştur. Ne var ki, annesini teselli etmek için Volga kıyısında iki yıl daha geçirmesi, babasından tevarüs ettiği işine düşkünlük duygusu ile fazla uyumaktadır. Daha doğru ve makul görünse de bu daha az duygusal bir açıklama olsa bile-profesyonel bir ihtilâlciliğe doğru yavaş ve ağır ağır olgunlaşması olsa gerek. Kaldı ki, kızkardeşinin ölümünden beş ay sonra Rusya dışına çıkmak için pasaport almak amacı ile hükümete yeniden başvurduğu da bir gerçek. Neydi amacı? Resmi makamlara söylediği gerekçe «sağlık durumu» idi, ama gerçek sebebi yeni keşfettiği bir

bilgi-kaynağından doya doya su içmekti. Bu kaynak İsviçre'deki Emegün Kurtuluşu Grubu ile George Plekhanov idl Rusya dışına çıkmasına gene izin verilmedi.

Ömrünün yirmi yılını kıyılarında geçirdiği Volga'dan ayrılma hazırlığı yapan bu genç hukukçu nasıl bir insandı? bunun cevabını Samara'daki yaşatlarının yazdığı satırlardan arayalım. «Bütün sözlerinde, kendi fikirlerinin doğruluğuna tam inanan biriydi.» diyor fazla dostu olmayan Vodovosov. Samara'daki çevresinden Semenov ise, «Vladimir İlyiç bohemliğin her çeşidine zıt düşen birisiydi» diyor. «O'nun yanındayken hepimiz hâlimize tavrunza dikkat ederdik... Kaba bir konuşma, çirkin bir jest yapmak imkân-sız gibi gelirdi.» O muntıkadaki sulh hâkiminin oğlu Samoïlov ise, evlerini ziyaret eden Ulyanov'un üzerinde bıraktığı izlenimi şöyle anlatıyor :

Konuklarla tanışmaya çıktığımda, birden bire bütün dikkatimi yeni bir konuk (Elisarov getirmişti) çekti : ma-saya rahat bir tavırla oturmuş ince ve genç biriydi; se-vimli, al-al yanakları vardı ve bir Kalmuk'u andırıyordu, bakır renginde ve seyrek sakalları ve bıyıkları belli ki hiç ustura yüzü görmemişti. Gözleri ise hayat dolu, derin ve anlamlıydı insana bakarken. Az ve seyrek konuşuyor-du, ama yeni ve tanımadığı bir ortamda bulunmanın ver-diği sükunetten şükrü değildi bu... Tersine, her zaman ara-mızda rahat eden M. T. Elisarov'un, yeni konunun varlığı yüzünden endişeli değil de, bir çeşit tükünlü içinde bu-lunduğunu fark ettim... Konuşmalar ilerledikten; kend-i-since yeter görünen bir intiba edindikten sonra, kısa, yüksek sesli ve tam bir Rusa yaraşan kahkaha attı. Açık-ca anlaşılıyordu ki, Vladimir'in kafasında bir fikir doğ-muştu; arayıp durduğu, düşündüğü, verimli ve yedi fi-kirler doğuracak bir fikirdi bu. O muzipçe kısa ve sühat-li kahkahası ile, aynı anda gözlerinin yanlarında çakan muzipçe titreşimler hafızamdan hiç çıkmamıştır. Herkes gülmeye başlamıştı, fakat O hemen ciddileşmiş, gözlerin-de çok hafif bir alayla, dikkatini konuşmacılara vermiş-ti.

Ve Krupskya'nın hatıralarında şunları okuyoruz :

Bazı yoldaşlar Volga'dan bilgili ve iyi yetişmiş bir Marxistin geldiğini söylediler. Daha sonraları da, içinde

Pazarlar Hakkında isminde bir makâle bulunan bir ça-lışma el yazısı kitabı verdiler. Kitabı bütün yoldaşlar sı-rayla okuyacaktık. Yapraklar üzerinde Petersburg'daki yoldaşımız mühendis Herman Krassin ile, Volga'dan yeni gelen yoldaşın görüşleri kaydedilmişti. Sayfalar yarıya ayrılmıştı. Sayfaların bir yarısında Krassin'in karalama-lar ve çıkmalarla dolu kargacık-burgacık yazısıyla yazıl-mış kendi görüşleri vardı. Diğer yarısında ise; dikkatli bir elle yazılmış, hiçbir değişiklik ve silinti olmayan bir tarafta ise yeni gelen arkadaşımızın görüşleri ve cevap-ları yer alıyordu.

BÖLÜM VI

ORTAK KAYNAK

Marxizm'de bir kader anlayışı vardır, ama poşkun bir irade unsuru da vardır. Kadercilik ne zaman irade unsurunun önüne geçerse, hep kuşku içinde kalırım.

—Kyo Gisors, «İnsanın Kadere»nde.

Krupskaya'nın gelecekteki kocasını tanıması böyle oldu. Üzerine yazı yazılan yaprakları görür görmez adamı sevmeye başladı sanki. Ama şahsen tanışmaları için aylarca zaman geçti.

Nadezhda Konstantinovna'nın, Vladimir İlyiç ile ilk karşılaşması 1894 baharında, başkente gelişinin beşinci veya altıncı ayında oldu. Karısı yirmi altı, kendisi yirmi dört yaşındaydı. Ortodoksların son yemeklerini yeyip, üzüntü ve dua ile geçirecekleri Büyük Perhiz Sahasında düzenlenen gözleme günü şöleninde tanıştılar. O günlerde, geleceğin «proletarya partisi»ni temsil eden bu grup içinde bir işçi bile bulunmadığından toplantıdakilerin tamamı Petersburg Marxistlerinden kimelilerdi.

Gözleme şöleni bile, polis bir başkan yaparsa davetliler bir mazaret uydurabilsinler diye yapılmış uydurma bir şölemdi. Masanın üstünde Ortodoks geleneklerine göre bulunması gereken yiyecekler

- (1) Nadezhda Konstantinovna Krupskaya, yani; Konstantin Krupsky'nin kızı. Lenin ile evlendikten sonra hukuki ismi Nadezhda Konstantinovna Ulyanova oldu. Tanışmalarına, normal olarak, ilk ismi ve baba ismi ile, Nadezhda Konstantinovna olarak çağılır veya adlandırılır. Aile-içi içinde, akrabaları arasında, arkadaşları arasında yer alan yakınlarında, Lenin de dahil, Nadya olarak adlandırılırdı. Yeraltı literatürü örgütünde kullandığı ilk isim olan Mýnoga'nın anlamı boba bulgı idi ve hizzat Lenin tarafından verilmişti. Daha sonraları takındığı sosa da sonra Sabina oldu. En sonraları da kısaca Krupskaya diye adlandırıldı.

ve içkiler sıralanmıştı, ama ortada dolaşan tartışmaların konusu «İhtilâlcî taktik» sorunuuydu. Nadezhda Konstantinovna, Samara'dan yeni gelen genç adama gözlerini ayıramıyordu. Ciddi ve ince görünümlü, alaycı bakışları olan, geniş altnh, saçları önden açılmaya başlamış, ilk gençlik yıllarındaki uzamadan sonra emine gelişmeye başlayan sağlam bedenli -yeterince iri olmayan, ama kendine güven duygusu ile dolu bu genç adama bakıyor, ve elyazıyla yazdığı notlarından da kendini iyi yetiştirmiş biri olması gerektiğini düşünüyordu.

Vladimir İlyiç az konuştu, ve daha çok, oradakilerle tartışmak zorunda kaldı. Kendilerini Marxist diye tanıyanlar o'nun delici bakışları altında rahatsızlık duyuyorlardı... Birisi «sanıyorum Shevlyagin idi» en önemli işin Okur-yazar Yetiştirme Komitesinde çalışmak olduğu yolunda sözler etti. Vladimir İlyiç güldü, ve bu bir bakıma küçük görme ile doluydu... «Eh,» dedi, «Okur-yazar Yetiştirme Komitesiyle vatan kurtarmak isteyenler varsa, o'nlara engel olacak değiliz.»

Bu gülüş Samoïlov'un Samara'da kaydettiği aynı kesik güllüştü ve Vodovosuv'un ahlak yıllarındayken derf yandığı aynı akla sığmaz, ters dlişinceyle doluydu. Ümrü boyunca çocukları ve okuma-yazma bilmeyen içkileri seven ve o'nlara birşeyler öğretmekten zevk duyan, Okur-yazar Yetiştirme Komitesinde işdenlikle çalışan Nadezhda, o'nun bu alayından hoşnut oldu. Bu alay, Nadezhda'nın gözünde kitleleri yetiştirmek için daha kısa ve daha emin bir yol gibi göründü. Halk kitlelerinin içinde yüzüğü cehalet denizini alfabe çabaları ile kaşık kaşık hoşaltma çalışmalarını küçümsemesi, elyazısı ile yazdığı notların uyandırdığı hayranlığı pekiştirdi. Küçük, araştırmacı gözleriyle önündeki insanları inceleyen Vladimir İlyiç, iri gözlü, solgun yüzü, ince burunlu, dikkatsiz giyimli, oğlan çocukları gibi kısa ve «azadlı» kadınlar biçiminde kesilmiş saçlı kızın gözlerindeki onaylayıcı parlıyı fark etmiş olsa gerekti. Şöleden sonra, Vladimir ile birlikte Neva kıyısı boyunca evlerine yürüdüler. Yürüyüş güzel geçti; konuşmaları da yürüyüşten geri kalmadı. Krupskaya akşamları ve Pazar günleri Nevsky Kapısındaki işçi dersanelerindeki derslerini anlattı, Vladimir ise umutlarından ve düşüncelerinden söz etti; ağabeyi Alexander'ın hayatını ve ölümünü anlattı. Bu trajediyi ilk kez duyuyordu Krupskaya. Marxist yakınlıklarının ve arkadaşlarının başlangıcı böyle oldu.

Nadya zamanının radikal aydın kadınları için tipik bir örnektir. Anası ve babası asilzâdelereydi, ama babalarının ölümünden sonra eski parlak günlerini yitirmişlerdi. Babası, Konstantin Krupsky memuriyete girmiş, Mal Müdürü ve Defterdarlığa [Collegial Assessor] yükselmiş ve Rusya Polonyasında il çapında görevlendirilmişti. Bu görevi sırasında, liberal düşünceli olduğu için, III. Alexander'ın insafsızca uygulamak istediği Ruslaştırma programı karşısında Polonyalı halka kanat germişti. Hakkında birçok idari takibat açılmış, on yıl süren bir dava boyunca mahkemelerde sürülmüş, bütün bu on yıl süresince sigorta temsilciliği, kâtiplik, fabrika denetçiliği ve murakıplık yapmış, sonunda delil yetersizliğinden dava reddedilmişti. Babalarının ölümünden sonra ana ve kız, özel ders vererek mütevazî bir hayat sürmeye başlamışlardı. Yoksullara ve ezilenlere karşı duyduğu yakınlık, ve kültür yönünden elde etmiş olduğu herşeyi başkalarıyla paylaşma o'nlara birşeyler öğretme istek ve sevgisi Nadezhda Konstantinovna'nın çocukluk ve ilk gençlik yıllarına kadar inen kökleri olan şeylerdi.

Annemle biz -diyor hatıralarında- odalarımızı kiraya vererek, kitap nüshalarını temize çekerek, veya buna benzer işlerde, adeta yoksul bir hayat yaşırdık. Sabahtan akşamlara kadar ders verdiğim olurdu ama, bu iş ne zaman olacağı, ne zaman olmayacağı belirsiz bir işti. Bulduğum düzenli tek işim gymnazya'daki akşam sınıfındaki hocalıktı, ama bu iş yüzünden akşamları işçi okullarında ders veremiyor, toplantılara katılamıyordum. Bu yüzden de, bu işi bırakmak zorunda kaldım.

Yetişkin işçilere bedava ders vereceği akşam okuluna gideceğim diye bu düzenli gelir kaynağına dönmüp bakmaması, yoksulluğa düşen asilzâde ve radikal aydınları olduğu gibi, O'nun kişiliğini de karakterize eden tipik bir davranıştı. En delişmen yaşında, on dörtünde hocalık yapmaya başlamıştı. Halka erişmek için köy öğretmenî olmak istemiş, ama boş yer hılamamıştı. «Sosyal bilimler diye birşeyin bulunduğunu,» diye yazıyor, «yirmi bir yaşındayken fark ettim... Emegi ile geçinen insanların azad edilebilmeleri işinde işçi sınıfına düşen görevi anlar anlamaz da, bu kere, amansız bir tutkuyla işçilerin arasında yer almak istedim.» Böylece, Saint Petersburg'daki Marxist çevrenin ilk üyelerinden olan Krupskaya, Ulyanov daha Samara'dan gelmeden iki yıl önce yolunu seçmişti. İki yıl boyunca akşamları ve Pazar günleri işçiler için açılan dersanelerde

kocakla uğraşmış, ama gündün güne asıl ilgisi Marxist aydınlarla çalışmaya doğru yönelmişti.

Okur-yazar Yetistirme Komitesi, serbest halk kitaplıkları ve yetişkin dersaneleri V. Narod («Halk Doğru») hareketinin bir devamıydı. Şu farkla ki, on yıl önce hareketin «halk»tan anladığı köylülerken, şimdi emekçi sınıfının proletarya kesimi olmuştu. Ayrıca daha önemli bir ayrıntı; yani hareketin aydınların kültürel yöneticiliğini kabullenmesi, bilgi ve öğrenme için daha derin, daha içten bir açıklık demesiydi.

1891 sonunda, Krupskaya ilk Marxist çevre ile tanışmaya hazırlanırken, Saint Petersburg'daki serbest kütüphaneler üç taneydi. Okuyucuların çoğu ise kalifiye işçiler, zanaatkarlar ve fakir öğrencilerdi. Kütüphanelere gelen erkekler ve kadınlar uzun iş saatlerinden sonra, birkaç lokma ile geçtirdikleri akşam yemeklerinden sonra, ve çok uzak yerlerden geliyorlar; bazı zamanlar traftan duyacak okuyucu olmayınca bitkinlikten kitap üstüne kapanıp uyukluyorlardı. Çöpleri köylerinden yeni kopup şehre gelmiş, rüzgârın ve yağmurun köleliğinden, genctsel köy komün hayatından henüz kurtulmuş insanlardı. Köylük yerde kafaya dolanlar silinmiş, ama o'nun yerine konulan şeyler bu boşluğu tamamiyle doldürmüştü. Ağır işlerde çalışanların kimisi boş zamanlarında içkiyle avunmaya çalışıyordu. Kimileri de genellikle kalifiye işçiler ve zanaatkarlar makinaların gücünü öğrendikçe şaşırıyor, mekanik ve makine kuvvetinin yasalarını benimsemekten başka çare olmadığına inanıyor, sebep ve netice ilintisi üzerine düşünüyor, insanlığın tabiat güçleri üzerinde egemenlik kurabileceğini görüyordu. İşte bunlar, içki içenlerin votkaya karşı duydukları susuzlukla bilgiye ve bilime sarılıyor, yutarcasına birşeyler öğrenmek istiyorlardı.

Krupskaya'nın öğrencileri, kendini işine adanmış öğretmenlerine sınırsız bir güven duyuyorlar ve şükranları yüzlerinden okunuyordu. Ne dertleri varsa o'na söylüyorlardı. Dertlerini, genellikle, kimselere açmayan bu işçiler bazen bir oğulları olacağını ısıldıyorlar; tekstil fabrikalarından birinde çalışan kadınlar ise kendilerine çocuk doğuracakları erkekleri yanına takarak, evlenmeden önce kocalarının okumalarını istediklerini söylüyorlar; bütün bir ömrünü Tanrıyı aramakla geçiren Metodist bir zanaatkar «Haç Pazarı» günü bir başka öğrenci olan Rudakov'dan Tanrı diye birşeyin

* İngilizcesi «Passion Sunday»; «Hz. İsa'nın Haça getirildiği gün çaktığı acıları anmak için perhiz ve dövünme ile geçirilen dinsel bir gün. (Ç. N.)

aşkın olmadığını öğrendiğini söyleyiveriyor; papazı ve Çarı umutlan muhafazakar bir tekstil işçisi şöyle fısıldıyordu: «Gorokhava-ya'da¹ dolaşıp duran o Allahın belâsı herifler duymasın.»

Pazar öğleden sonraları Vladimir İlyiç dersane kapısında bekler, dersi bitince Krupskaya ile birlikte uzun uzun yürürlerdi. Krupskaya fabrikalardaki hayat şartları hakkında öğrendiklerini anlatır, işçilerin düşünceleri ve hislerini naklederdi. Vladimir İlyiç ise, en küçük ayrıntılarına kadar heyecan ve merakla bu konularla ilgili sorular sorar, veya bazen da okuduğu son kitaplardan, düşüncelerinin ve yazılarının son gelişmelerinden söz ederdi. «Vladimir İlyiç işçilerin hayat şartları ile ilgili olarak en küçük ayrıntılara merak duyardı. Hayatlarının bu küçük görüntüleri üzerinde düşünme düşünme, işçilerin bütün bir hayatlarını kavramaya, anlamaya çalışırdı. İşçi sınıfının geleceği kuracak sınıf olduğuna inanan, ama işçi sınıfı içinden gelmeyen, ve işçilerin hayatını bilmeyen biri için çok zor bir işti bu. Daha sonraları, Krupskaya'nın taktığı kısa isimle Volodya, istediği bilgileri elde etmesi için yazılı soru kağıtları hazırlayıp Krupskaya'ya vermeye; güvendiği işçileri, kendileriyle görüşmek için Krupskaya ile birlikte evine çağırılmaya başladı. Gelen işçilerle, fabrikalarda dağıtılacak risâlelerin konuları ile ilgili işçi soruları hakkında saatlerce konuşuyor, sorular soruyordu. Daha sonra da, kadın işçilerin kıyafetlerine bürünen Nadya ve diğer kadın yoldaşlar, Ulyanov'un kendi el yazısı ile yazılıp, teksir edilmiş risâleleri fabrika kapılarında bekleyen işçi vardiyaları arasında dağıtıyorlardı. Veya Fabrikaların içlerinde, işçilerin tezgâhlarının bir sapa yerine, abdesanelere, veya buna benzer yerlere bırakıyorlardı. İşte böylece Krupskaya'nın yardımları sayesinde Ulyanov da sosyalist görüşleriyle, kendiliğinden (spontaneously) gelişen işçi hareketini bir bütünlüğe kavuşturmaya çalışmaya başlıyordu. Ulyanov'un bu çalışması yirmi beş yıl süreyle o'nun başlıca uğraşı olacaktı.

Ulyanov'un önceleği küçülmeyeceği Okur-yazar Yetiştirme Komiteleri daha sonraları gitgide daha fazla dikkatini çekti. Saint Petersburg komitesinde işe sayısı binı buluyordu. Çok daha geri olan Moskova'da dört yüz ilyeye varılabiliyordu. Bunlar arasında Narodnikler, Marxistler, her eğilimden demokratlar, liberaller, ve

[1] Çerik: gış polisinin bulunduğu caddedir. Bugün de aynı pekişir, Lubyanka caddesi denildi mi G. P. U. veya M. V. D. anlaşılacaktır.

radikaller bulunuyordu. Serbest kütüphaneler ve okuma odaları kuruluyor, halk edebiyatı ve halk yayınlarının bibliyografyası temamlanıyor, okuma-yazma öğretiliyor, işçiler için ucuz kitaplar bastırılıyordu. Komitelerin gelirleri bağış, aidat, ders ücretleri, konserler, özel günlerden sağlanıyordu. Ulyanov'un Saint Peteraburg'da kaldığı ilk yıl boyunca azımsanmayacak bir para, 25.000 ruble (120.000 T. L.) toplandı. Üyeler, halka ve Rusya'ya hizmet etmiş olma umudu dışında başka hiçbir karşılık almaksızın vakit ve enerjilerini bu işe atıyorlardı. Kültürel yardımseverliğe karşı duyduğu güvensizlik ve gösterdiği küçümsemeye rağmen, Ulyanov hiç gecikmeden bu komitelerin kendi faaliyeti için bir örgüt olabileceklerini anladı: işçi sınıfı ve öğretmenleriyle ilişki kurmakta, işçilerin gerçekte ne düşündüklerini anlamakta; öğretmenlerin ve işçi öğrencilerinin içinden iyilerini Marxist harekete katmakta; hali-vakti yerinde ve sempatican olan zenginlerle yakınlık kurmakta bu komitelerden yararlanabilirdi. Bu düşünceyle, Komünist hareketleriyle ilgili olarak gördüğümüz nice «yan örgütler» gibi bir ayrı örgüt haline getirilen komitelere Ulyanov ve yoldaşları sessizce girmeye başladılar. Komitelerin önderleri ve en aktif üyeleri «sempatican», «melek», «tarafdar» olmaya başladılar.

Bu «melekler» içinde en seçkini Bayan Kalmykova idi. O da Krupskaya gibi Nevsy kapısı mahallesindeki Pazar okulunda ders veriyordu ve Krupskaya'nın arkadaşıydı. O'nun hayat hikâyesi de Vladimir İlyiç'in önlüne çıkan Nadezhda'nunki gibiydi. Zengin bir kadındı, başkentteki yüksek memurlardan birinin kızıydı, durumunun ve servetinin önüne açtığı yüksek sosyete hayatını reddetmiş bir insandı.

Bayan Kalmykova bir kitapçı dükkanı ile bir yayınevi açmış, burası ucuz işçi yayınları ve ilerici kitaplar ile el altından gizli yayınlar için bir merkez olmuştu. Kendisine karşı toplumun gösterdiği saygının kanatları altında bütün radikaller toplanıyorlar, kitapları inceliyorlar, veya arka odalarda aceleci halleriyle toplantılar düzenliyolar. Yeraltı hareketi içinde, kısa zamanda, öylesine önem kazandı ki, birbirlerine mektup yazan Marxistler kendisinden «hala» diye söz eder oldular. «Hala» cömertçe kendi cebinden para vermekle yetinmiyor, ayrıca Saint Petersburg sosyetesinden de para ve yardım topluyordu. Bu yardımlar da önem kazanmış, ve gizli bir kodla adlandırılmaya başlanmışlardı: «buket.»

Sosyal Demokratların eline geçirmeye başladıktan iki yıl gibi kısa bir süre sonra, Marxistler arasında ispyoncuları olan polis

Okur-yazar Yetiştirme Komitelerini kapattı. *V Narod* hareketi günlerinde olduğu gibi, kendi kültür-bazınlarını halk kitleleriyle paylaşmak isteyen aydınların yolu hükümet tarafından bir kere daha tıkanmış oldu. Ve gene o zamanlar olduğu gibi, bu aydınların da işlerindeki en radikaller mücadelelerini doğrudan doğruya hükümete karşı yöneltmeye karar verdiler. Bayan Kalmykova da bunlar arasındaydı. 1903 yılında Sosyal Demokratlar, Bolşevik ve Menşevik diye iki hizibe ayrılınca, parçalanmayı duyan «hala» buna çok üzüldü. Arkadaşı Vladimir İlyiç'e yazdığı mektupta, Ulyanov'a düşecek sorumluluğu hatırlattı; ne kadar kalbini kırıldığını belirtti, «buket-i İskra için topladığı yardımları şimdi nereye göndermesi gerektiğini sordu. *İskra* hizipleşme öncesi tüm hareketin dergisiydi. Lenin iki mektup yazarak kendisini halklı göstermeye ve o'nu kendi tarafına çekmeye çalıştı. Şevki kurulumuş olduğu halde, ihtilâlcî bir sempatiyan olarak yaşadı ve kendi rızası ile geçirdiği uzun nâilteci hayatından sonra, 1917 Devriminin ardından, Rusya'ya döndü; 1926 yılında ölünceye kadar Lenin ve Krupskaya ile sıcak bir dostlukla dolu mektuplaşmaları sürdü.

Nadezhda'nın işçi öğrencilerinden epeyce, zamanla, Vladimir İlyiç'in yönetimindeki gizli Marxist çalışma-çevresine aktarılmaya başlandı. Vladimir İlyiç kendi küçük grubuna *Marxın Kapital*'ini basit bir dille okuyup, naklediyor, metni açıklamak için zaman zaman okumayı bırakıp konuşuyor, Rusya'dan örnekler veriyordu. Ardından, elinde hiçbir not olmadan ders anlatmaya başlıyor, *Kapital*'den okumakta oldukları bahisle ilgili sorunları anlatıyor, Rusya şartlarına göre meseleleri yeniden izah ediyordu. Gecenin geç saatlarına kadar süren bu akşam derslerinde -bu Rusların hepsi de öğrenme aşkından saati bir kenara koymuşlardı- ikinci bölümde, işçilerin sorularına cevaplar veriyor, ve en sonra da u'ların çalışma şartları ve çeşitli sorunları hakkında kendisi sorular soruyordu.

Sık sık biziz ekşitiriz, konuşmaya veya tartışmaya başlanmamızı sağlanmamıza çalışırdı -diye yazıyor işçilerden Babushkin³ ve daha sonra herbirimizi, herhangi bir konuda kendi görüşümüzün doğruluğunu ispatlamak için

(3) Biz burada Lenin'in somunda muzaffer çıkan liderliğini kısama durumunda değiliz; ama bu işçi Bolşeviklerden olan Babushkin'in Rusya'ya silah nakil işleriyle uğraşırken General Remsenkamp'tan tarafından Sibirya'da yakalanıp, kurşuna dizilen Bolşevik olduğunu belirtelim.

diğerlerimizle tartışmaya zorladı. Böylece derslerimiz çok canlı, amında gelişen, ve çok ilginç dersler olur, biz hepimiz insanlar önünde konuşmaya hazırlanır, alışırız. Bu çalışma metodu, sorunların her öğrencinin gözünde aydınlanması için son derece yararlı olardı. Dersleri öylesine sever olmuş hocamızın entellektüel gücü önünde öylesine hayranlık duymaya başlamıştık ki; şaka da olsa, aramızda konuşurken, beyninin kocamanlağandan kafasında saçlara yer kalmadığını söylerdik. Bu çalışmalar, aynı zamanda, bizlerin kendi başımıza araştırma yapmayı, materyal arayıp, bulmayı öğrenmemizi sağladı. Dersleri yöneten hocamız bize durmadan araştırma konuları verirdi, ve bu konular fabrika ve işyerlerindeki hayatımız üzerinde inceden inceye gözlem yapmamızı, düşünmemizi gerektirirdi.

Bu Marxist çalışma-çevresinde entellektüeller geniş bir katılma gösterdiler. Katılanlar arasındaki işçiler gerçekten sayıca azdı, ama Ulyanov'un gözünde gerçekten değerli ve güvenilir insanlardı. Lenin bu işçilere bakarken gelecekte Rus işçi sınıfını yönetecek «istikbalin Babelleri'ni» görüyor ve bu duygularını, aynı yıl elden ele dolaşan elyazması ile yazılmış bir yazısında açıkça dile getiriyordu:

«Aydınlara düşen görev, kütümsüz aydınlar arasından bazıları- nı özel lider yetiştirmektir.»

Rusya'nın geleceği de bu amacın gerçekleşip, gerçekleşmeyeceğine bağlıydı.

1894 yılında Ulyanov'un yazdığı en önemli eserin ismi *Halkın Dostları Nedir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ediyorlar?* idi. Meramının daha iyi anlaşılması için de ikinci bir başlık vardı: *Russkoye Bogatstvo*⁴ Dergisinde Çıkan Marxistlere Karşı Makalesine Karşı. Bu eser çok dikkatli bir şekilde, elyazması ile yazılmış üç kalın sarı defteri doldürüyordu. Defterlerden birincisi üyesi bulunmuş Marxist çalışma-çevresinde yükkak sesle okundu. Defterler Marxistlerin kendi küçük dünyalarında derhal sarantılar yarattı, ve hemen teksir edilecek, isimsiz olarak «Küçük Sarı Kitaplar» adıyla el-

(4) *Russkoye Bogatstvo*; «Rus Zenginliği»; iktisat, sosyoloji, felsefe ve edebiyat alanında en önemli dergiydi. Yayıncısı, N.K. Mikhailovskiy (1842-1904) eski bir Narodnik idi ve en önde gelen teorik liderlerle de tam o günlerde Marxistlere karşı genel bir savaş açmıştı.

den ele dolaşmaya başladı. Gerçekte küçük olmaktan çok uzaktılar; elimize geçen sadece birinci ve üçüncü küçük bölümlerdir, ama bunlar bile, sonradan yayınlanan Lenin'in *Derlenmiş Çalışmaları*'nda 170 sayfalık bir yer tutmuştur. İstatistikler bakımından, harcanan zihni çaba bakımından, Ulyanov'un temiz ve incecik bir yazı ile yazdığı sayfalar için sarfettiği fizik enerji bakımından inanılmaz bir eserdir. Bu el yazması sayfalar Ulyanov'un kendi eliyle, tek tek ve Rus matbaa harflerine uygun harflerle yeniden iptidai teksir kâğıtlarına yazılmıştır. Eğer kaleme silâhlanmış bir savaşçı için örnek aranıyorsa Lenin'i göstermek gerekir! «Bizim aramıza böyle bir adamın geldiğini görünce,» diye yazıyordu mühendis Krzhishanovsky: «nasıl gururla dolmuştuk içimiz.»

Lenin'in, daha doğrusu Lenin diye birisi henüz mevcut olmadığı için Ulyanov'un bu yayınlanan ilk eseri tam anlamıyla iyi yetişmiş birinin eseri olduğunu belli ediyordu. Bu kitapta hem Marxizm konusunda derin bilgisi ve ustalığı; hem de, karmaşık istatistikleri kullanmaktaki becerisi ve komplike ayrıntıların çok yanlışlığına önemle değinilmemesi Rusya realitelerinin ana hatlarını birkaç çizgiyle orta koyuvermekteki gücü görülmüyordu. Kitapta bir gençlik tazeliği, diriliği; bir çeşit keskinlik ve köşesizlik, rüya kadar eğin bir hayal gücünün varlığı hissediliyordu. Bir tohum hâlinde de olsa, geleceğin Lenin'inin bütün zayıf ve kuvvetli yanlarını bu kitapta bulmak mümkündür; tüm kudret ve kuvveti bir çiçek gibi bu kitapta açmıştı.

Yaşlı ve emektar Mikhalovsky'nin ve arkadaşlarının koskoca önünde hiç çekinmeyen bu «haddini bilmez genç» Marxisme karşı yönelttikleri reddiyeleri birer birer incelemiş, Sosyal Demokratların savdukları görüşleri yanlış sunup, sonra dilodikleri gibi saldırıda bulunan Mikhalovsky'nin iddia ve görüşlerini çok acı bir üslupla, dalay gibi alaya almış, Narodniklerin teorik konulardaki düşüncelerinin ve pratikteki amaçlarının iler-tutar yanını bırakmamıştı. Karşılarının bulanık ve duygusal üslubuna karşı Ulyanov keskin, açık, ve hiçbir bulanıklığa yer bırakmayacak bir üslupla cevap vermiş; o'nların kendi istek ve değerlerini aksettiren sözlerine karşılık ise apaçık bir dille somut gerçekleri ileri sürmüş; tartışmalarına konu teşkil eden sorunları çok daha iyi sınırlamış çok daha

(5) Buradaki xh sesi telâffuzu güç bir ses. İngilizcedeki «acute» kelimesindeki z sesini andırıyor. Okuyucular kitabın en sonunda Rusca kelimelerin yazılıp ve telâffuzu hakkında bazı bilgiler bulacaklardır.

iyi tanımlamıştı. Önce sayfalar boyunca, Marxisme yöneltilen hissi ve bencilce suçlamaları * tekrarlayarak bunları sunmuş; daha sonra bu birinci bölümden fazla uzun olmayan bir bölümde de dev bir mimari yapı olan Marx'ın *Kapital*'ini genel hatları ile bir iskelet gibi yeniden kurmuş, Marxisme karşı yöneltilen suçlama ve iddiaları birer birer ortaya sermiş, ayrıca meslekleri Marxisme çarpmak olanların ayak altında dolaşan harcı âlem iddialarını bile bir biçim vererek daha derli-toplu sunmuştur.

Kupkuru görünen başlıktan hemen anlaşıldığı üzere süslemeci bir üslubçuluk hiç söz konusu değildi. Üslubu katı bir mantık yapısına dayanan; büyük genellemeler yapılan yerlerde başın bir çekiciliği olan; fikirlerin önce ürs üzerinde dövüle dövüle olgunlaştırılıp, sonra farklı örneklerle uygulanması şeklindeki öğretmen üslubu olup, çok ince değişiklikler üzerinde tekrar tekrar duruluyordu. Nezaketsiz ve kaba, veya alaycı ve küçümseyici olduğu yerlerde bu mümtaz düşünürü basit polemik oyunlarıyla kısıkrak yakalıyordu. Arada sırada, kelime oyunları ve kibarlık taslayanlara boyuk altından gülen bir mujik gibi hicve kaçıyordu :

Evet, Bay Mikhalovsky, kurutulmuş bir ringa balığı imiş gibi önce içini boşaltıp, sonra da derisinin içine onu bunu doldurursanız her fikir olması gerektiğinden çok daha fazla genellenmiş gibi gelir insana...

Filin ayağı dibinde havlamaya kalkan fino köpeğinin gerçekten çok kuvvetli olması gerekir...

Bu pek temiz olmayan durumu içinde de olsa hiç te rahatsız görünmüyor : köşesine oturmuş hem kaşınıp silkeleniyor, hem de oraya-buraya çamurlarını sıçratıyor...

Burjuva aydınlarına burjuva kalmalarından ötürü utanmaları gerektiğini hatırlatmak gibi safiyane bir iş, bana, turna balığını suya atılmak cezasına çarptırılan yargıcın kararını hatırlatıyor...

O'lar, kurtların kendiliğinden birbirlerini yeyip, bitireceği, böylece koyunların da sağ-salım kalabileceği bir çözüm yolu aramakla meşgul...

* İngilizce metinde, italik harflerle «argumenta ad hominem» denilmektedir; Latince, rasyonal sebeblere değil, hissel, bireysel ve bencilce sebeblere, veya önyargılara dayanan iddia anlamında (Ç.N.)

İşte bütün yoldaşlarında hayranlık uyandıran genç savaşçı böylesi basit ve mütevazî bir üslubla yazmıştı. Ama bütün kitabın başından sonuna kadar devam eden akıcılık, meseleleri vâzedişteki kesinlik dikkat çekiciydi. Yirmi yıllık bir süre boyunca ilerici düşünceyi yönetmiş ünlinin ünüsü bir eski düşünürce karşı ölümcül bir mücadeleye girin Vladimir İlyiç o günlerde yirmi dört yaşındaydı.

Plekhanov da Milhailovsky ile bir söz düellosuna girişmiş, bütün keskinliğiyle tüm zekasını kullanmış, ama birkaç hamle ile biraz kan akıtırıp, düelloculuktaki üstünlüğünü göstermekle yetinmişti. Ulyanov ise bütün bir düşünce yapısının kofluğunu ortaya sermeyi tercih etmişti. İşini bitirmek için balta, keser, çekiç, rende, günye, çivi, zampara gibi âlet kutusunda ne varsa hepsini kullanmıştı. Plekhanov ise gereğinden fazla aristokrat bir entelektüel idi ve karşının yanlış ve saçma sözleriyle bütün ayrıntılarıyla herbirinin peşine düşmeyecek kadar üsluba bağlıydı. Ulyanov hiç de öyle değildi.

«George Plekhanov bir tazı,» diyecekti Vera Zasulich sonraları Lenin'e «Düşmanın sarıp-sarsalayıp bırakıyor. Ama sen, sen bir buldog gibi ısırдын mı öldürüyorsun.»

«İsürdün mü öldürüyorsunuz, ha? demiş görünür bir boşnutlukla.

Marxistlerle Halkçılar (Narodniki) arasındaki entelektüel savaş sosyalizmde iki rakip türü arasında gerçek bir savaştı. Halkçılık, «Halka Doğru» (V Narod) hareketini açan Rus aydınlarının günlerine bağlı, eski ve daha safca bir hareketti. Rusya'nın kendi özelliklerinin bir sonucu olan daha safımsı bir hareketti: insanıl, tarımsal sosyalizmden yana, *halk* kelimesine kutsal bir atlan yakıştıran, sadece şehirlerdeki işçileri değil, fakat Rus halkının çoğunluğu olan muzikleri hedef alan bir hareketti. Marxizm'den yirmi-otuz yıl daha eskiydi. Önderleri, Marxın eserlerini Rusya'da tanıtmalarına öncayak olmuşlar; Batı kapitalizminin ciddi eleştirileri saydıkları bu kitaplara saygı göstermişler; ama aynı anda o'nları bile Batı'dan ithal edilmiş, kapitalist-olmayan Rusya'ya uygulanması güç fikirler saymışlardı.

Ashuda ise, sandıklarının tersine birbirlerini rakip sayan bu iki akım birbirlerini tamamlamaktaydı. Karşıtlık şöyle dursun, birisi kırsal nüfusuna dayanırken, Sosyal Demokratlar da şehirlerdeki nüfusa dayanıyorlardı. Bu iki sınıf eşit şartlarla kuvvetlerini

birleştirip ortaklaşa hareket etmedikçe Rusya için demokratik bir biçim-değişimi olanaksızdı. Ve bu iki sınıfın birinin, diğeri üzerinde baskıda bulunmaması bir zorunluktı. İhtilâlcî aydınların çağrularına, çığlıklarına ne köylüler, ne de işçiler henüz bir karşılık verecek durumda olmadıkları için, gerçek mücadele bu iki sınıf arasında değil, küçük, ama amânsız bir mücadeleye girişen, Rusya aydınları üzerinde egemenlik kurmak isteyen bu iki küçük aydın grubu arasında oluyordu. Bunlardan biri tüm dikkatini işçilere, diğeri ise köylülere yöneltmişti. Bu yüzden iki eğilimin gösterdiği alçalma ve kabarmalar da, doğrudan doğruya köyler ile kentler arasındaki dalgalanmalara bağlı bulunuyordu. Köylülerin Azâdından (1861) önceki ve sonraki onyıllarda olduğu gibi, ne zaman köylüler ormanları kesip, köy sahiplerinin (manor) evlerini yak-salar, toprak beylerini veya yörel görevlileri zorlasalar, köylülere dönük aydınların heyecanı artıyor, Narodnik hareketi aktifleşiyor ve daha devrimci oluyordu. Ama otuz yıldan beri köylülerin hiç sesi çıkmıyordu. Bu atalet, hükümetin zorbalığını bile bastırarak bir tazyikle, Narodniklerin bireysel teröre eğilim göstermelerine yol açıyordu. Ve 1890'larda Narodnaya Volya hareketinin ateşini kül-lenmeye başlaması da polis tevkiflerinden çok köylülerin durgunluğu yüzündendi. Halkçılık akımına, kala kala, soyut, akademik, dermansız bir öz kalmıştı.

Tam o yıllarda, 1890 yıllarının ortalarında sanayi işçilerinin ilk büyük ayaklanmaları başlamış, Rus aydınlarının her zaman umutla bakan gözleri kentlere ve şehirli işçilere dönmüştü. Büyük ayaklanmaların ve grev dalgalarının yol açtığı heyecan havası Plekhanov ve müridlerinin teorik görüş ve iddialarının genç aydınlar arasında haklı görülmesini kolaylaştırmış; Ulyanov'un da aralarında bulunduğu yeni kuşaktan aydınlar Marxizm'e ve Sosyal Demokrasi hareketine kaymışlardı. Bu gençler de, geleneksel Rus fanatıklığı ile devrimin güdücü kuvvetleri arasında köylü sınıfına hepten yer tanımaz olmuşlardı.

Ne var ki, yirminci yüzyılın hemen başlarında köylüler yeniden ayaklandılar. Ardından, kökleri sağlam duran Narodnik hareketi de bir kere daha yükselmeye başladı; ve küllerin altında saklı duran közlerden yeni Sosyal İhtilâlcî Parti çıktı. Bu partinin nüfuzu 1917'ye kadar artmış; Kurucu Meclis için gösterdiği adaylar, Bolşeviklerin 9 milyonuna karşı, 21 milyon seçmenden oy almıştı. Bu rakam hem Bolşeviklerin, hem de Menşeviklerin aldıkları toplam oydan bile fazlaydı.

Birbirleriyle müttefik olabilecek bu iki hareketin(birbirlerinin can düşmanı olmalarının sebebi Rus usulü tartışmaların doktriner, aşırı karakteriydi. Aralarındaki teorik tartışmalar şu noktada gelip düğümlenmişti: Rusya, Batı Avrupa ülkelerinin izlediği yolu izlemeli mi feodalizm, kapitalizm, ve sonra sosyalizm? Yoksa Rusya bir başka yol mu izlemeli: feodalizm, «kapitalist-olmayan» bir yol, ve bu yolla direkt olarak sosyalizm?

Bu sorulara cevap verebilmek için de çarlığın ne kadar süreceğini bilmiş olmak gerekiyordu. Daha öncmlisi, köylülerin ne düşündüğünü tam olarak bilmek, Rusya'ya özgü komünial köyler veya mir denilen kurumların tabiatını ve geleceğinin ne olacağını de kavramış olmak gerekiyordu. Narodniklerin iddialarına göre komünial köyler karakter ve ruh bakımından «ilkel de olsa sosyalist» özellikteydiler; ve üyeleri mülkiyetin her yıl yeniden dağılmasına, eşitliğe, yardımlaşmaya, kolektivitizme ve ortak duygular duymaya alışkanlardı. O'nlara göre köylülerin kafa ve düşünceleri doğuştan gelen bir safiyetle sosyalistti, ve üstelik Batı ülkelerinin işçilerinden daha kolayca sosyalizmin anlayış ve ruhunu benimseyebilirdi. Taban olarak mir düzeni alınrsa, Rusya'nın kapitalizmin hastalıklarına yakalanmadan, feodalizmin ve mutlakiyetçiliğin sığır tütülerinden kurtulup, özgür ve sosyalist bir Rusya kurulabilecekti. Batı Avrupa ülkelerinde bütün melânetini göstermiş bulunan kapitalizmi Rusyanın da kabullenmesi kaçınılmaz bir kader [iron law] miydi? Yoksa Kutsal Rusya eskiden beri devam eden kurtarıcılık rüyası- en sonlardan en üne geçip Batı kapitalizminden daha iyi ve daha insancıl bir hayat kurulabileceğini gösterip bütün dünya insanlığını kurtaramaz mıydı?

Bu teorik düşüncelere karşı Rus Marxistleri Marx'ın ismini kalkan yapıp cevap verdiler. Marx'ın *Kapital*'indeki şemayı öne sürerek, ve bunun meseleyi «bilimsel yoldan açıkladığına» inanarak her ülkenin feodalizm, kapitalizm, ve sosyalizm yolunu, farklı aşamalarla da olsa, izlemesinin kaçınılmaz olduğunu söylediler. Ayrıca, Rusya'da dev bir ülkede de kapitalizm hızla gelişmiyor muydu? Köy mir'leri çöküyor, dağılıyor muydu? Köyler «kapitalist köy» yapısına dönüşerek bir çöküntü içine girmiş, ortaya iki yeni sosyal sınıf; topraksız köy «proletarya»sı ile, zengin köylüler, «kapitalist çiftçiler» sınıfı, veya «köy burjuvazisi» çıkmıyor muydu- Ulyanov'un ilk teorik eseri, dev kitabı, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'nin ana polemik noktası işte buydu. Kısa bir zaman

sonra bütün Rus Marxistlerinin hayranlığını kazanan bu eserde Rusyanın ekonomik gelişmesiyle ilgili gerçek istatistikleri inceden inceye inceleyen Ulyanov, sanayide, tarımda, ve ticarete Rusyanın kapitalist yolda hızla ilerlediğini ispatladı.

Fakat asıl önemlisi -Lenin ve ortak «dindaşlarıncı» Rus köylüsünün his ve düşünceleri hiç de «safiyet dolu bir sosyalizm» değil, «safiyet dolu bir burjuvazi», veya daha doğrusu, «küçük burjuva»; işini kendi yapan küçük mülkiyet sahibinin, kafa ve hissiydi. Sonunda, demokrasi uğruna girilen Marxist gösterilerin bastırılması bile, Rus milletinin çoğunluğunu teşkil eden köylülere karşı duyulan güvensizlik ve bilinçaltı karşıtlık duygusu yüzünden olacaktı. Zira milletin çoğunluğunu meydana getirenlere karşı güven duymadığınız bir ülkede demokrasiyi nasıl kurabilirdiniz?

Rusyanın kaderi ile ilgili bu temel soruna Rus Marxistleri istatistik gerçekleri, teorik mantıkları, tutumlarıyla bu şekilde cevap vermiş oldular. Evet, dediler, Rusya kaderine boyun eğmiş, kaçınılmaz olan çizgiye girmiş, kapitalizmin gölgelediği vadiden, sosyalizm ufkundaki çıkış noktasına doğru yürüyor. Kaldı ki, bu yolda atılan adımlar Rusyanın ilerlere varması için yararlı, «ilerici» bir gelişmeydi: milletin üretici kuvvetleri bu yol sayesinde oluşacak, sosyalist ideolojinin gelişmesinde güvenilebilecek olan biricik sınıf; proletarya yahut emekçi sınıfı bu yol sayesinde yaratılmış olacaktı.

Belirtilmesi gereken ilgi çekici bir nokta varsa, o da, kendilerine Rus Marxistleri veya Rus Sosyal Demokratları diyen bu grubun Rusya'nın «kaçınılmaz yol»u konusunda Marx'ın görüşleriyle uyumlarının gerekmediğiydi. Tersine, Rusların kendi aralarındaki tartışmalar sırasında bir Rus olarak dünyaya gelmiş olsaydı, ve ismini kuşatan büyük ününden yoksun olaydı, Marx bile hiç değilse gayri ciddi ve mâteredit bir Marxist olmakla suçlanırdı. Marx hayatının son yıllarında, bu Rusya sorununa bir ışık tutabilmek için, zorun zoru Rus dilini öğrenmeye çalışmış, bu güç teorik meseleyi çözümlenmek istemişti. Ama Rusya için, önündeki iki yoldan hangisinin hayırlı olacağına O bile kesin bir karar verememişti. 1877 yılında (*Anavatan Üzerine Notlar* isimli) Rusça bir dergiye mektup yazan Marx, Rusya'nın «kapitalizm katastrofundan» kurtulabilmek için tarihin kendisine en büyük şansı lütfettiği bir ülke olduğunu ifade etmişti. 1881'de, ölümünden sadece iki yıl

Önce, Plekhanov ile beraber çalışan Vera Zasulich'e ise şöyle yazmıştı :

Das Kapital'deki analizler kırsal komünlerin (mir) hayatıyeti hakkında ne lehde, ne de aleyhte bir delil teşkil etmezler, fakat bu konuda yaptığım özel çalışmalar beni Rusya'nın yeniden-doğuşu için bu komünlerin bir *point d'appui* olduğuna ikna etti. Bununla beraber, gördüğüm işe yaradıkları için [komünlerin] üzerlerine her şönden gelen zararlı etkilerin önlenmesi, ve sonra da *spontane* bir gelişimin normal şartlarının sağlanması gerekir.

Ve bir yıl sonra, Marx ve Engels, Vera Zasulich'in yaptığı *Komünist Manifesto*'nun yeni Rusca çevrisine önsöz yazmaya çağrıldıklarında, her ikisi birlikte şöyle yazdılar :

Rusyada, kapitalist sistemin (ki, görünür bir hızla gelişmektedir) ve burjuva toprak sahipliği sisteminin (ki, gelişmesinin ilk döneminde) yanısıra, toprağın yarılan çoğu köylülerin ortak sahipliğindedir. Cevaplamamız gereken soru şudur: Rus köylü komünleri (ki, şimdilerde çökmeye başlamış bir ilkel komün sahipliği biçimidir) toprağın komünistçe sahipliği alanında daha üstün bir biçime geçirilebilirler mi, yoksa Batıda gördüğümüz sürece uygun olarak tarihsel evrim içinde çökmeye mi bırakılmalıdırlar?

Bu soruya verilmesi mümkün tek cevap vardır. Eğer Rus devrimi Batıdaki işçi devrimine ilk ışığı yakacaksa; böylece her ikisi birbirlerini tamamlayacaksa, bugün Rusya'da mevcut olan komünial sahipliğin bu biçimi komünist bir gelişme yolunun açılmasında bir başlangıç olabilir.

Bütün bu pasajlar, hem Narodniklere, hem de Rusya'nın «kaçınılmaz yolu» konusundaki karşıtları olan ve kendilerini Marxist kabul edip, Marx'ın ismine sığınanlara sadece kendi görüşlerini doğruluyormuş gibi geldi. Marx'ın ölümünden on yıl sonra, 1893'te, Engels Rusya sorunu üzerinde «otorite olarak fikir beyan etmeyi» kesin bir dille reddetti.

Sürgündeki Rus mültecilerinin -son on yıldan bu yana izlemişseniz- içlerindeki çok farklı grupların Marx'ın yazı ve mektuplarından, Tevrat'tan veya İncil'den iktibaslarda bulduklarını kendiniz de bileceksiniz. Sordunuz soruya vereceğim bir cevap da, eğer herhangi bir ilgi uyandırırsa, aynı şekilde kullanılmak durumunda kalacaktır. (I. A. Hourvich'e mektup.)

Belirtilmeye değer bir noktadır ki; Rusya'daki ihtilâlciler hareketten haberdar oldukları günden ölümüne kadar, gerek Marx ve gerekse Engels, Rusya'daki ihtilâlciler terörün Rusya şartları yüzünden haklı görünmesi gerektiğine inanmışlar; ve gerek Narodnik hareketini, gerekse Sosyal Demokratik hareketi (Plekhanovcular) Rusya'daki ihtilâl ihtiyacının bir ifadesi saymaya devam etmişlerdir. Plekhanov *Farklarımız* isimli kitabını yayınladığı zaman, muhtevayı tasvip ettiğini belirtmek için yazı yazan Engels, Narodniklerin ihtilâlciler kanadına karşı girişilen müsamahasız saldırıyı hoş bulmadığını belirtmiş, «şu anda Rusya'da birşeyler yapan tek insan da bunlardır» demişti. Ve, Vera Zasulich'e yazdığı bir mektupta, hangi şartlarda, hangi malzeme ile, hangi psikoloji ile hangi akımın bir ihtilâli yürütebileceğini kestirmenin materyel bakımından desteksiz bir iddia olacağını söylemiştir. Marxistlerin, kendisinin ve Marx'ın doktrininden bunca görüşü benimsemesine memnun olmuştu, ama «diğer gericilerle birlikte» ihtilâlciler Narodnikleri de ateşe tutmalarını doğru bulmamıştı. Narodnikler, Rusya'nın geleceği hakkındaki bazı hayâl ve masallara inanmakta belki biraz saf-lardı, ama tarımsal sorunun ve koskoca köylü nüfusunun önemini kavramakta, ve giriştikleri pozitif faaliyetlerde Sosyal Demokratlardan daha üstündüler.

Engels, Narodnikler ile, kendilerine Marxistler diyen grubun sürgündeki liderlerini 1892 yılında, Londra'daki kendi evinde bir toplantıya çağırarak, bu iki grubu tek parti'de birleştirmeye çalıştı. Fakat Rusların tartışmalardaki öfkeli tabiatları ile, Engels'in duruma diktatörce elkoymaktaki çekingenliği yüzünden bu plân suya düştü. Engels'e göre, başarısızlığın sebebi, her iki uçtaki liderlerin de uzun zamandır «sürgün hayatı» yaşamaları; halk kitlelerinden çok uzun zamandır uzak düşmeleri idi. Böylece Rusya sorunu üzerinde söylediği son söz, Rus Marxistleri ile Rusya halkçıları, veya Sosyal Devrimciler ile Sosyal Demokratların kibar bir dille, birleşmelerini istemek oldu. Fakat ölümünden sonra, o'nun ve Marx'

ın söyledikleri Sosyal Demokratları yere vurmak için mızrak ve bayrak gibi kullanıldı. Ve Lenin'in eski hocası Plekhanov'un her iki grubun birleşmesini cidden istemesi için de 1914'e kadar beklemek gerekti. Ama tek bir hareket haline geçmek istenildiğinde, artık çok gecikmişti. Zira aradaki fark büyümüş, örgütlenme konularından, anlayış meselesine kadar her konuda çok büyük farklılaşmalar olmuştu.

O zamanlar gerek Rus Marxistleri, gerekse Narodnikler kapitalizmi eleştiriyorlardı, ama temel bir farkla: Narodnikler, kapitalizmin «merhametsiz kanunları»nın Rusya'ya nüfuz edemeyeceğini; bundan kaçınılabileceğini umuyorlardı. «Bugüne kadar Batı kapitalizminde iyi bir taraf göremedik,» diyordu Mikhailovsky. Marxistler ise Rusya için kapitalist bir yol öngörmekle kalmıyor, kapitalist bir gelişmeyi «ilerici» bir yol sayıyorlardı.

«Açık ve objektif bir şekilde görülüyor ki,» diyordu Narodnikler, «kapitalizmi hoş göstermeye çalışıyorsunuz. Onu ilerici diye kabul ediyor, Rusya'ya sızdığı her konuda olumlu bir tutum takınıyor, zalimce elde ettiği zaferi için onu kutsuyorsunuz. Proletaryaya sahip olacaksınız diye kapitalizme ihtiyaç duyuyorsunuz, ama köy mir'lerinin yıkılmasına, köylülerin mülkiyetsizliğe düşmelerine, harap edilmelerine ve proleterleşmelerine önem vermiyor, aldırıyor, unuyorsunuz.

«Açık ve objektif bir şekilde görülüyor ki,» diye karşılık veriyordu Sosyal Demokratlar, sizin sosyalistlikle hiç ilginiz kalmamış. Rusya'nın geri ve adam-olmaz yanlarını tebci ediyorsunuz. Kapitalizmin artık bugün Rusya köylerine girdiğini, köy mir'lerini tahrip ettiğini, kırsal yerlerde de sınıfsal farklılaşmanın tohumlarını ektiğini gözlerinizi kaparcasına, görmezlikten gelmektesiniz. Programınızı ise, sosyalist değil, küçük burjuva olan köylülerin gerçek veya yanlış ihtiyaçları üzerine dayandırmışsınız. Sizler küçük müstahsilin istismara karşı korunulmasını istemektesiniz. Açık-tır ki, bir küçük-burjuva partisisiniz ve hiçbir şekilde sosyalist bir parti sayılamazsınız.

Sosyalist olanların, burjuva fikirleriyle ve teorileriyle bütün ilişkilerini kesmiş olmaları ve bunu dönülmez ve korkusuz bir şekilde yapmış olmaları gerekir bu en önemli ve en yararlı derstir, sonucuna varıyordu Lenin deminden beri özetlediğimiz düşünce zincirinin sonun-

da. Kezâ bir noktaya daha dikkat etmenizi dilerim ki, küçük-burjuvaların kafasındaki sosyalizm anlayışı ile de hiçbir ilişkinizin kalmamış olması şarttır. İncelemiş olduğum bütün küçük burjuva anlayış ve düşünceleri katı ve şartsız gericedir ve sosyalist teorileri maskara hâle düşürmek için çabalamaktadırlar.

Bunlarda sosyalizmin ve sosyalistliğin zarresinin bile bulunmadığını, bütün bu teorilerin küçük burjuva yararlarını temsil ettiğini iyice anlamak istiyorsak, o zaman, onların karşılarında daha değişik bir tutumu takınmanız gerekir. Ve sorunu şöyle koymak zorunda kalırız: *Emekçi sınıfı, küçük burjuvaziye ve programlarına karşı nasıl bir tutum takınılmalıdır?...*

Bu sınıf, ortaçağ düzeninin artıklarına ve köleliğe karşı mücadele edip, genel anlamıyla demokratik istekleri oldukça [elbette] ilerici bir sınıftır. Fakat küçük burjuvazi olarak kendi varlığını korumak için mücadele ettiği için, ülkenin kapitalizm yönündeki genel gelişmesini durdurmayı, hatta geri döndürmeye çalıştığı için de gericedir. Küçük-burjuvazi programının bu iki yanı birbirinden son derece keskin bir şekilde ayrımlanmalı, bu teorilerin sosyalist karakterde olduğu reddedilmeli ve bunların gerici yanlarına karşı mücadele edilmeli, ama demokratik yanı da hiç gözden uzak tutulmamalı, unutulmamalıdır... Marxistlerin bu küçük-burjuva teorilerini reddetmiş olmaları programlarında [Marxistlerin] demokrasiye yer vermemeyi kat'iyen gerektirmez. [Lenin: *Derlenmiş Çalışmalar*, Üçüncü Rusça Basım, C. I., s. 183-4. Altları çizgiyle vurgulanan satırlar orijinaldeki gibidir.]

Görülüyor ki, Ulyanov'un söylediği Narodnikleri tahrip etmek değil, sadece, o'ları doğru bir yere koymak ve «sosyalist değil, küçük burjuva demokratik partisi» olduklarını kabul zorlamak. O'na göre, o'lar Rus Marxizmine saldırıyorlardı, ve bu yüzden de O'ları karşılıksız bırakmamak gerekiyordu. Kendilerini sosyalist olarak tanııyorlardı, O da o'ların ne olduklarını açığa dökmek zorundaydı. O'lar köylülerin «işlerinden sosyalist» olduklarını söylüyorlardı, O da köylülerin sosyalist değil «işlerinden küçük-burju-

va» olduklarında ısrar ediyordu. *Narod* «halk» terimini kullanarak, bu genel terim sayesinde işçi kitlelerine de aralarında yer vermek istiyorlar, Lenin ise bu yüzden o'larla çarpışıyor, proletaryaya sadece Sosyal Demokratların seslenebileceğini söylüyordu. Bu büyük kuvvete sahip çıkmak isteyen başka partiler ne olursa olsun, acımaksızın «kel kâhya» olmak, ve hakkı olmadığı işlere burun sokmakla suçlanmak gerekti. Diğer yandan, emekçi sınıfı da, kendi amaçları için demokratik özgürlükleri isteyeceği için, Lenin de Narodnikler ile işbirliği ve ittifakı doğru buluyor (fakat o'nları önce lâyük oldukları çizgiye koyduktan sonra), demokrasi için girişilecek ortak mücadelede o'nlara da yer veriyordu.

Böyle bir demokratik partinin kurulmasını Sosyal Demokratlar, tabiatıyla, ileriye doğru atılmış yararlı bir adım sayarlar, ve bizim Narodnikler karşısındaki faaliyetimiz de bu konuda yardımcı olmak, bütün önyargı ve efsanelerin yıkılmasına katkıda bulunmak, sosyalistleri Marx'ın bayrağı altında toplamak ve kalan diğer gruplarla bir demokratik parti kurmak içindir... Bu genel demokratik hareket ile kendileri için bir sosyalist parti kurma işini birbirlerinden ayırmak... ve sonra radikal demokrasi ile omuz omuza mutlakiyetçiliğe ve gerici kuruluşlara karşı savaşmak doğrudan doğruya emekçi sınıfının görevidir.

Volga'dan gelen genç Marxistin bu polemikçi Petersburg Marxistlerinin hayranlığını kazandı. Vladimir'in kuşağından genç erkek ve kadınlar, hatta bazı yaşlıcaları, yirmi dört yaşındaki bu çıplak kafalı genç adama *Starik* «Yaşlı Adam» demeye başladılar. Bunlar Ulyanov'u *Primus inter pares*; yani eşitler topluluğunda birinci adam saymaya başladılar (o zamanlar hatadan münezzeh lider kült'ü yoktu). Ulyanov'un ünü yavaş yavaş bütün Rusya'ya yayılmaya başladı. Günün birinde Sosyal Demokratları da içlerinden ikiye ayıracak farkları gösteren hiçbir belirti yoktu. İşçi sınıfının liderliği konusunda Narodnikler ile mücadelede hepsi aynı görüşteydiler, ve bu pratikte ihtilâlciler aydınlar kitlesinin liderliği için girişilen bir mücadeleden başka bir anlam taşııyordu. Bu ise, aydınların dikkatini köylülerden işçi sınıfına çevirmek mücadelesi demek oluyordu.

«Köylü sosyalizmi» hareketi 1890'ların polemikleriyle bitmedi. Polis bile, 1883'te Narodnaya Volya'yı kapatınca bu işin bittiğini

sanmıştı. Şimdi Marxistler bu hareketten ne kalmışsa O'nu da teorik tartışma alanında pes ettirmekteydi. Köylerde devam eden sessizlik, Rus sanayisinin şehirlerde sebep olduğu dev değişimler, ve işçi grevlerinin büyük dalgalar halinde başlayıvermesi yüzünden, bütün bir genç kuşak Marxistlerin iddialarını doğru bulma durumunda kalmıştı. Fakat sonraları, yirminci yüzyılın hemen başlarında, köylüler bir kere daha ayaklanmaya başladılar: isyanlar, mültetimlerin evlerini yakmalar, memur ve polislerle çarpışmalar oldu -ve köylü sosyalizminin küller arasından alevlendiği, eskisinden daha kuvvetli olarak ayağa kalktığı, Sosyal Devrimci Partinin kurulduğu (1903) görüldü. Yeni yüz yılın bütün ilk iki on-yılı boyunca-1917'ye kadar «Batılılaşmış» Sosyal Demokratlar ile «Slavofil» Sosyal Devrimciler arasındaki mücadele devam etti. Daha sonraları aynı sorun hiç beklenmedik bir çatışma biçiminde ortaya çıkarak Marxist Sosyal Demokratların iki kanadı olan Bolşevikler ve Menşevikler arasında tartışma ve anlaşmazlıklara yol açtı. 1917'de Sosyal Devrimciler de ikiye ayrıldılar; ve büyük parça Menşeviklere, küçüğü de Bolşeviklere katıldı.

1917 Kasımında iktidarı ele geçiren Lenin'in savunduğu teori, Rusya'nın (Batı'da beklenen ihtilâlin yardımı olursa) kapitalizmi aşacağı ve kapitalist-olmayan bir yolla sosyalizme ulaşabileceği şeklindeki görüşlerin yeni bir versiyonundan başka neydi? Köylerdeki *mir*'ler hâla bir dayanak; «saf sosyalizm» özleri ve ilkel kolektivist ve ortakçı ideolojileri hâlâ bir kaynak olarak Bolşevikler tarafından kendi yararlarına kullanılmıştır. *Mir* kurumu Marxistlerin umduğu kadar çabuk çökmemişti; zira hem Rus toprağının çok derinlerine kök salmışlardı, hem de Çarlık hükümetleri kolektif sorumluluğa dayanan vergi tahsil sisteminin işlemesi için *mir*'lerin muhafazasını uygun görmüşlerdi.

Narodnikler proletaryanın büyüyen önemini kavramakta yetersiz kalmışlarsa, Marxistler de -köylerdeki otuz yılı aşkın suskunluğa aldandıkları için- Rus köylerinde birikimi hızlanan ihtilâlciler potansiyelin önemini küçümsemişlerdi. Ama bu küçümsemeyi ve bunun sebep olduğu yanlış hesapları, Sosyal Demokratlar içinde hemen hemen sadece Lenin tam vaktinde düzeltmeyi bilmiş, ve 1917'de köylü hoşnutsuzluklarından yararlanmış, bunları kendi amaçları için kullanmasını bihakkın becermiştir.

Şimdi incelemekte olduğumuz bu polemikte ise Narodniklerle tartışan Ulyanov, «köylü sosyalizmi»ni savunduklarını söyleyen

Narodniklere, kendilerinin küçük-burjuva demokratlardan başka birşey olmadıklarına dair teminat veriyordu. Görüşleri, Lenin'in söylediğine göre, «objektif olarak» demokratik kapitalizme çıkacak şeylerdi. Bu noktaya çıktıktan sonra da, bizzat kendilerince savunulmakta olan bu görüşler u'nları «kaçınılmaz bir şekilde sosyalizme düşman olmaya zorlayacak»tı. Ve bu dram, insanların çoğunluğuna; yani istismar edilenlere sevgi besleyen bu insanların başına gelecekti! Hüriyeti seven, tiranlıktan nefret eden, kölelikten tiksinen, kapitalizm de dahil istismarın her çeşidini iğrenç bulan insanların başına böyle bir dramın geleceği, Ulyanov'a göre, «objektif bir gerçek» idi.

Ne var ki, tarihsel bir oluşumu anlayıp kavramakta subjektif arzuların etkisi tuhaf sonuçlara vardır insanı. Zira tarihsel oluşum bile bir çeşit subjektif arzu ve irade ayrılığının ürünü gibi olur. Ve tek bir adamın veya tek bir grubun, bu grup ne kadar büyük olursa olsun, bu çatışmadan galip çıkamaması hâlinde tarihin ancak kendilerince doğru anlaşılacağına inanılır.

«Bir devrim yaptıklarını zannedenler,» diye yazmıştı Engels bir keresinde Vera Zasulich'e, «ertesi gün bakarlar ki yaptıkları şeyi bilmeden yapmışlar; ve kendilerinin yaptıkları devrim, yapmak isteyip durdukları devrime hiç te benzememiş.»

Şimdi farzediniz ki Lenin, Narodniklerin ve ardılları olan Sosyal Devrimcilerin kariyerlerine doğru yeniden bir göz atabilecek durumda olsun. Şüphesiz, aralarından pek çoğunun kapitalizmle barış anlaşmasına imza attığını ileri sürebilecek durumda olacaktı. Ama aynı ihaneti gösterenler Marxistler arasından da çıkmıştır. Lenin'in, bugün sanılsa, 1890'larda fark edememiş olduğunu söyleyeceği nokta, 1917'de diğer bütün Marxistlerle yollarını ayırıp, bu «küçük burjuva köylü ihtilâli» partisinin birçoğu bir kanadı olan Sol-Kanat Sosyal Devrimci Parti ile koalisyon hükümeti kurmak zorunda kalışı olacaktır! Kısacası, gerek Marxistler ve gerekse köylü sosyalizmini savunanlar arasında subjektif amaçlar, subjektif istekler, subjektif iradeler; yani özette ihtilâli hava ve tutum farkları, soyut formüllerden ve laflardan çok daha büyük etkenlik kazanmıştır. Nitekim Lenin'in izleyeceği yola ışık tutan formül Narodnik hareketinin görüşleri ile Rus Marksizm'inin özel bir karışımı haline gelmiş, aynı anda (1917'de) Bolşevikliğin kendisi Slavofil sosyalizmin bir başka görünümünü haline dönüşmüştür.

Lenin'in kurduğu hükümet kendi kendine Proletarya Diktatörlüğü adını takmıştı. Ne var ki, proletaryanın önde gelen bütün örgütleri Lenin'in iktidarı ele geçirmesine karşı koymuşlar, ve aynı anda toprak-açığı çeken köylüler-herşeyden önce üniformalı ve silâh altındaki köylüler-O'nun tarafını tutarak, Lenin'i zafere ulaştırmışlardı. İşte tarih, kendisinin «bilimsel analiz» olduğuna, ve en keskin «objektif mantık»a dayandığına inanan bu öngörüşleri bile böylelerine yakmış, tepetaklak etmiştir.

Köylüler, Narodniklerin düşündüğü gibi, istismar edilen ekiciler ve ilkel sosyalistler miydi? Toprağa karşı duydukları açlık, bir çeşit güvenlik ihtiyacının; sahip olmak istedikleri toprağa duydukları aşk, bir çeşit yaşama güdüsünün sonucu muydu? Yukarı köylü, Marxistlerin düşündüğü gibi, herşeyden önce bir küçük üretici, bir küçük burjuva, bir mülkiyet sahibi veya müstakbel mülkiyet sahibi, in *extenso** mülkiyet düşkünü ve mümkün olunca elinden geldiği kadar fazla işçiyi istismara hazır bir insan mıydı?

Bolşevikler olsun, Menşevikler olsun, Rusya'daki Marxistler Rus köylüsüne karşı güvensizlik ve kuşku duyma eğilimindeydiler. Marxist işçiler de, köylü deyince bir çeşit küçük-burjuva tasarladıkları için, bilinçsiz de olsa özü itibarıyla bir düşman görmüş gibi olurlardı. Bu yüzden de, köylü çoğunluğuna karşı kuvvet kullanılması ve köylüleri göz altında tutmak için polis kullanılması gibi fikirleri Rusyanın Marxist işçilerine kabul ettirmek kolay olmuştur: önce köylülerin tahıllarına el konulması ve «kâr için satış» veya özel satışların yasaklanması; sonra ekim sahalarının, ürün çeşitlerinin, harmanların ve ürünlerin pazarlanmasının kontrolü, ve en sonra da köylülerin kollektif çiftliklere kapatılmaları bu yolla mümkün olmuştur. Fakat bu köylü kitlesi Rus halkının ezici bir çoğunluğunu teşkil ettiğinden, köylüler üzerinde polis gözetiminin savunulması eninde sonunda bütün demokrasi-basit anlamıyla, halk çoğunluğu tarafından ve halk çoğunluğu yararına bir yönetim olarak ihtimallerini ortadan kaldıracaktı.* Ve Rusya gibi kocaman bir toprak parçasındaki bütün köylerdeki ekimi, harmanı, pazarlamayı kontrol edecek kadar geniş bir polis aygıtı, bu görüşleri doğru

* In *extenso*: Latince, «sınırsız olarak» anlamında bir deyim. (Ç. N.)

(6) Demokrasinin çeşitli biçim ve dereceleri vardır, ama hepsi de ekonomik ve siyasal aygıtların halk tarafından kontrolünü gerektirir, tersini değil. Totaliteryanizm bu yüzden, demokrasinin «sadece bir başka biçimi» değildir.

bulan şehirli işçilerin kendi örgütleri olan devlete, sendikalara, ve partiye de bulaşıp, yerleşmeden durabilir miydi?

Fakat bütün bunların hiçbiri 1894 yılında kestirilebilecek şeyler değildi. O zamanlar; eskiden beri ülkeye hâkim olan Narodniklerin köylücü sosyalizmine karşı Plekhanov, Ulyanov, ve Struve gibi eski ve yeni kuşaktan Marxistlerin mücadeleye giriştikleri günlerde, söz konusu tartışmaların «objektif olarak» yönlendirilip, yönlendirilmeyeceğini kimse söyleyemezdi.

B Ö L Ü M VII

YASAL MARXİZM

Aleksey: Gidip, verdikleri parayı arttırmalarını söyleyince, ayaklandığımızı ileri sürüp, bizleri Sibirya'ya sürüyorlar. Yani bu, hâlâ köleyiz demektir. İşverenler bizi kapı-dışarı ettiğinde, ücretlerimizin tutarını ödemelerini istiyoruz, o'lar ise üzerimize asker saldırtıyorlar... Yani bu, hâlâ köleyiz demektir. Genç aydınlar hariç, bize yardım elini uzatma diye gözüne bakacağımız kimsecikler yok.

Yargıç: Susunuz!

Aleksey: (yüksek sesle): Fakat genç aydınlar, milyonlarca gürbüz işçinin yumruklarını sıkıp, kavgaya girecekleri o gün gelene dek bizimle omuz omuza yürütecekler.

Yargıç: Susunuz, size susunuz diyorum!

Aleksey (daha yüksek sesle): Ve despotluk yönetimi de toz-duman olup, yok olacak.

Marxistler ile Halkçılar arasındaki nifaktan polisin hiçbir şikâyeti yoktu. Polis için mesele «hırsızın yakayı ele vereceği an» meselesiydi. Terörcülükle bir Çarı öldüren, ve bir diğerini sarayında kuşatan Narodnaya Volya terörcülerinin müthiş anılarından kurtulmayan polis, çok daha akademik ve çok daha az tehlikeli gözükten Marxistlere karşı «sempati» besliyordu.

Aynı 1894 yılında, Ulyanov'un, Narodniklere karşı yazdığı el yazması «Küçük Sarı Kitaplar»ı binbir güçlükte elden ele dolaşırken, Ulyanov'un yanında bir başka genç Marxist olan Peter Struve da, Narodniklere karşı yazılmış bilimsel bir eseri için sansürden yayın izni istedi. Okuyucuların ve yazarının hayretleri arasında sansür bu izni verdi, ve Struve'un, *Rusyanın Ekonomik Gelişmesi Üzerine*

Kritik Notlar isimli kitabı yayımlandı. Bu eserle birlikte, «yasal Marxizm» bir hayâl olmaktan çıkıp, bir gerçek oldu.

Gene aynı yıl Beltoy diye bir başkası çok daha açıkça Marxizmi savunan bir başka eser sundu sansüre. *Monistik Tarih Kavramının Gelişimine Doğru* isimli bu esere de izin verildi. Eserin tıhbu bile hemen ün saldı :

«Ben bir toprak kurdum.» dedi idealist.
«Cahil olduğça, ben bir toprak kurdum.» dedi
diyalektik materyalist, «bildiğim zaman ise ben
ben bir tanrıyım. *Tantum possumus, quantum
scimus.*»

Marxistler büyük bir heyecanla, Plekhanov'un iğneleyici ve dalayıcı üslubunun fark etmekte gecikmediler. Plekhanov 1881'den beri Rusya dışında mülteci hayatı yaşıyordu. Bütün baskı üç hafta içinde bitti. Bugünkü Sovyet Rusya'da diyalektik materyalizme karşı yazılmış bir kitabın serbestçe satılması gibi heyecan yaratmıştı kitap. İşte bu iki kitapla, polis, Marxizmi meşrulaştırmıştı : «Yasal Marxist» yayınların günü başlamıştı.

Başkentte ve taşra kentlerinde bir anda çeşitli Marxist dergi ve gazeteler yayınlamaya başlamıştı. Bunları yayınlayanların bir gözü Marx'ta, bir gözü de sansür maddelerindeydi. Daha dün denecek kadar yakın günlere gelene dek kendilerini liberal, hümanist, veya Narodnik sayan öğrenciler, profesörler ve toplumun diğer seçkinleri bu yeni ve çekici bayrağın altında toplanmaya başladılar. Marx'ın *Kapital'i* ve *Komünist Manifesto'su* Narodnikler arasında bile büyük bir ilgi uyandırmış, ve bunlar bütün dillerden önce ilk defa Rusçaya çevrilmişlerdi. Fakat şimdi her zamankinden daha yaygın şekilde satılıyor, okunuyorlardı.

Yayınları ve kitapçılar da Marxizmin para getiren, sürümü olan bir metâ olduğunu görünce çağdaş Fransız ve Alman Marxist edebiyatına ait ne varsa çevirtip, yayınlamaya başladılar. Hatta yeni eserler yazılması için peşin para verenler bile oldu. Bunların sansürden geçmeleri için bilimsel hüviyette olmaları şarttı; kalın kitap olacaklardı (ince kitaplardan hiçbiri sansürden geçememiştir); kitaplarda eylem ve pratik mücadeleyi ifade eden basit ve günlük dilden kelimeler kullanılmaması gerekti. Narodniklerin otokrasiye karşı açtıkları ihtilâlcî mücadelenin lehinde tek kelimeyi sansürden geçirmek güçtü, ama sayfalar dolusu istatistikler ve formüllerle Na-

rodnikleri taşta tutan yüzlerce sayfalık, cilt cilt kitaplar kolayca izin kopartıyordu. Eskiden kalan tarımsal köy komünlerinin çöktüğünü, Rusya için kapitalizmin kaçınılmaz olduğunu, Marx'ın öngördüğü yola fiilen girilmiş bulunulduğunu, feodalizme oranla kapitalizmin ilerici bir unsur olduğunu, kapitalizmin yeni ve ilerici iki sınıf olan burjuvazi ve proletaryayı yaratacağını yazmak ise serbestti. Ama bu iki sınıfın öslerindeki geleceğe ulaşmak için tek çıkar yolun feodal mülkiyetçiliğe karşı ihtilâlcî bir mücadele içinde birleşmeleri olduğuna dair en küçük bir imâda dahi bulunmak suçtu.

Diğer Marxistler gibi Ulyanov ta öslerinde açılan bu yasal hayatın kapılarını sevinçle karışlamıştı. Ama, neredeyse tek başına denilecek kadar yalnızca, bu memnuniyetle yanısıra bir çeşit rahatsızlık duymuştu. Hiç zaman kaybetmeden «yasal bir Marxist kitap» üzerinde çalışmaya, ve yasal bir gazete çıkarmak için hazırlıklara girişti. Aynı anda, tek-yanık, ihtilâlcî-olmayan ve «burjuva edebiyatında yansdığı görülen Marxizm'e karşı peşpeşe polemiklere girişti; yasal kalmak ve sansür engelini aşmak için Marxizmin ihtilâlcî özünden fedakârlık yapanlarla mücadeleye başladı. İşçilere sesini duyurabilmek; Marxizmin «yasal olmayan» mensajlarını da ösnelere işittirebilmek için, kalem ve teksir kâğıdı ile çoğalttığı ilkel teksirlerle faaliyet göstermeye çalışıyor; gizli bir gazete yayınlamak için uğraşıyordu.

Aynı yılın sonunda, her ikisinin de aıt oldukları Marxist çevrede Peter Struve'un kitabı konuşulmaya başlanınca, Ulyanov bu kitabın çok sert bir eleştirisini yaptı. Ulyanov'a göre, Struve kapitalist endüstrileşmenin büyümesini hissi sebeplerle pek fazla mübalağa etmişti. Ulyanov'un, ayrıca, asıl kızdığı nokta kitabın, sonraları «Marxizm revizyonizmi» diye adlandırılacak şey için Rusya'da ilk örnek olmasıydı. Struve'a göre, Marx «kendi zamanında» düşünürken kapitalizmin çöküşünü âni ve birden bire olacak birşey sanmıştı, oysa «modern Marxistler» bu çöküşün âni bir çöküş değil, bir seri reformlarla oluşacak, tedricî bir geçiş olacağını düşünüyorlardı. «Reformlar,» diye bağıyordu Lenin, «ihtilâle karşı değil mi? Reformlar için girişilecek bir mücadelenin anlamı, nihai bir ihtilâlcî darbe için savaşan proletarya kuvvetlerini silâhtan tecrid etmektir.» Mevcut sosyal düzenlerdeki gelişmelere karşı takınılan bu olumsuz tutum, halâ, bütün Komünist Partilerin en belirleyici özelliği olmakta devam etmektedir.

Ulyanov bu eleştirilerini uzun bir makale haline getirip bir dergide yayınlamak istediği zaman, hem sansürün şartlarına uymak,

hem de kendisi ile Struve gibi «yasal Marxistler» arasında bir kopmaya meydan vermemek için dilini biraz yumuşattı. Makâle şu başlıkla yayınlandı: *Halkçılığın Ekonomik Muhtevası ve Bay Struve'un Eserindeki Halkçılığın Eleştirisi. (Burjuva Edebiyatında Marxizmin Yansımaları.) 1894'te, Saint Petersburg'da yayınlanan Bay P. Struve'un «Rusyanın Ekonomik Gelişmesi Üzerine Kritik Notlar»yla İlgili Olarak.* Bir kitap eleştirisi için oldukça uzun bir başlık! Ama eleştirinin kendi uzunluğu düşünülecek olursa, bu başlık tam gözüküyor: Lenin'in *Derlenmiş Çalışmalar*'ının Rusca baskısının birinci cildinde 139 sayfa tutuyor bu kitap tanıtma yazısı!

Bu makale, önde gelen Marxistler arasında açılan ve metinleri yasal dergilerde yayınlanacak olan bir *symposium* için yazılan yarım düzine kadar makâlelerden biriydi. Yazarların çoğu müstear isimle yazmıştı. Lenin'in arkadaşlarından biri olan Potresov bu makâleleri almış, genel bir başlık altında bir kitap hâline getirmişti: *Rusyanın Ekonomik Gelişmesi İle İlgili Dökümanlar.* Ulyanov, Struve'un eleştirisi için hazırladığı makâlesine *K. Tulin* imzasını atmıştı. Diğer yazarlar ise Plekhanov, Potresov, ve tabiiyle, Struve idi. Alınan bütün tedbirlere rağmen, bir ispiyoncunun veya meraklı birimin yardımıyla durumu öğrenen polis yer altında kurulan bu «cehennem ateşi»nin dumanının gördü, ve iki bin nüshalık baskının hepsini müsadere etti. Fakat birkaç düzine kadar nüsha matbaadan «çalmış» bulunuyordu.

1895 İlkbaharında, çok şiddetli bir zatürre geçiren Ulyanov «sıhhi sebepler yüzünden» dışarıya gitmek için hükümetten yeni izin istedi. Bu kere izin verildi. İsviçre'deki Emeg'in Özgürleştirilmesi Grubunun liderlerine bir hediye olarak vermek için bu toplanan kitabın bir nüshasını da gizlice dışarıya çıkardı. Seyahatinin gerçek amacı da bu grupla ilişki kurmaktı. Bu olayı Axelrod hatıralarında şöyle anlatıyor:

Kendisini takdim etti: «Vladimir Ulyanov. Henüz Rusya'dan geldim. Cenevre'de, George Valentinovich (Plekhanov) selâmlarını gönderdi.» Genç adam epey kalın bir kitap verdi bana... Rusya'daki durumlardan konuştuk, ve sonra ayağa kalktı. kibarca, «izin verirseniz bu tartışmamıza devam etmek için yarın geleceğim,» dedi.

Bütün gece elimdeki ciltteki yazılara baktım... İsmi ilk defa gördüğüm Tulin diye birinin makalesinden

başımı kaldıramadım. Makâle çok iyi intibalar bıraktı bende... Kuruluşu çok mükemmel değil, hatta biraz dikkatsizceydi. Fakat insan savaşçı bir ruhla, bir kavgacının ateşiyle karşı karşıya olduğunu hissediyor; makâlenin yazarı için Marxizmin sadece bir doktrin değil, fakat ihtilâlcî mücadele için bir silâh olduğunu seziyordu... Ama, Tulin'in makâlesinde paylaşmayacağım bazı eğilimler de vardı...

Ertesi sabah Ulyanov geldi: «Symposium'a göz atınız mı?» dedi.

«Evet. Ve çok büyük bir zevk duyduğumu belirtmek isterim: Rusya'da gerçekten ihtilâlcî bir sosyal demokratik düşünceyi haber veren bir uyanma başlamış nihayet. Özellikle Tulin'in makalesi çok iyi.»

«Benim müstear ismidir,» dedi konuk.

Daha sonra hangi noktalarda kendisinden ayrı düşündüğümü anlattım. «Symposium için hazırladığım makâledeki anlayış ve eğilimin tam tersi bir eğilimde olduğunuz görülüyor. [Axelrod hastalığı yüzünden bu makâlesini bitirmemişti.]Sizin, liberallere karşı takındığınız tutum Batı'daki sosyalistlerin liberallere karşı takındığı tutumun aynıdır. Ve benim göstermek istediğim nokta ise... bugünün tarihsel şartlarında Rusya Proletaryasının bugünkü âcil çıkarlarının toplumdaki diğer ilerici unsurlarınkiyle eş düşmekte olmasıdır... Her iki taraf da aynı âcil problemle yüzyüze... mutlakîyetçiliğin tasfiyesi...»

Ulyanov gülümseceği ve durumu kavradı: «Biliyorsunuz, makâlelerim hakkında Plekhanov da aynı noktalarda işarette bulundu. Düşüncelerini renkli bir dille belirtti: «Sen,» dedi, «liberallere karşı sırtını dönüyor sun, biz ise yüzümüzü'...»

Görülüyor ki, bu iki düşünür daha ilk günlerden itibaren liberallere, demokratlara ve mutlakîyetçiliğe karşı mücadelede «müttefik» olunabilecek diğer gruplar konusunda farklı düşünüyorlardı. Ama genç adam kendisini saygılı ve itaatkâr bir mürid gibi sunmuştu. Axelrod kendisine gelen bu ziyaretçiyi «sakin, işine düşkün,

becerikli, ciddi, ve kusursuz» bulunmuştu. Plekhanov ile birlikte bu müridlerinin yanlışlarını düzeltceklerini ve bu düzeltmeleri yapmaya kendisini inandıracaklarını düşündü. Gerçekten, bu yıldan sonra on yıl süreyle Ulyanov, kıdemli düşünürlerin anlayış ve yorumlarını savunmaya çalıştı; fakat ruben kendi fikrinden ayrılmış değildi. 1899'da, Potresov'a yazdığı bir mektupta, çarlığa karşı mücadelede demokratik muhalefetin «desteklenmesi ve ittifakta bulunulması» gerektiğini yazan Axelrod'u eleştirmeden duramadı. «Benim fikrimce,» diye yazdı Ulyanov, «ayarlanmak kelimesini kullanmak, desteklemek ve ittifakta bulunmak deyişinden çok daha doğru olurdu. «Mittellikler»e karşı takılan bu tutum-karşılıklı destek olma ve samimi işbirliği yerine, «ayarlanmak» düşüncesi- Lenin'in hayatı boyunca temel özelliklerinden biri olmuştur. Bugün de herhangi bir Komünist partisinin katıldığı birleşik cephe-ler veya ittifaklarda aynı durum görülmektedir.

Sonraki beş yıllık bir süre içinde, Struve ve Tugan-Baranovsky gibi sözcükleriyle birlikte bütün «yasal Marxistler» vaktiyle genç Ulyanov'un fevkalâde parlak bir öngörüyle işaret ettiği yönde değiştiler: önce Rusya'da kapitalizmin kaçınılmazlığı ve gelişmesinden, kapitalizmin gelişmesini alkışlamaya; sansürü aşmak için tartışılmış bir Marxizmin savunulmasından, ihtilâlcî özünden koparılmış, hadım edilmiş bir Marxizmin savunulmasına; ve en nihayet, Marxisme karşı açıkça muhalefette. Bu genç yastaki hasarlar, bu peygamberce öngörüştün gerçek çıkması «genç ve ciddi adamın» kendine güvenen bir kişilik kazanmasına sebep oldu. 1907 yılında; Ulyanov'un Lenin olduğu yılda; kıdemli ihtilâlcilerin tümitme karşı kendi hizbini savaşa sürmeye başladığı yıl, şöyle yazacaktı:

Struve ile yapılan eski tartışma, teorik konulardaki tartışmalarda uzlaşmazca olmanın pratik değerini ispatlamak bakımından öğretici bir örnek olmuştur... Bugünkü durumu da, on yıl önce olduğu gibi düşünmek gerekir. O zamanlar Struvizm de çok küçük noktalarda ayrılmalar gösteriyordu. Ama ilk bakışta son derece küçük olan bu ayrılmalar, sonunda, Partinin bütün ana ayrımlarını meydana getirmiştir...

1894 yılında Struve'un kitabının en son cümlesi şöyleydi: «Kültürsüzüğümüzü itiraf edelim, ve bizi yetiştirmesi için kapitalizme dönelim.» Bu sözler o zaman Lenin'i çileden çıkarmıştı. Fa-

kat yirmi beş yıl sonra, Rusya devletinin başına geçtiği zaman ekonomik tecrübesizliklerle, yetersizlik ve kaos ile mücadeleye başlayınca, kelime koluna, aynı sözleri söyleyecekti!

Vladimir İlyich 1895 ilkbahar ve yazında Batı Avrupa'da dört ay geçirdi. Almanya'dayken kitaptan-öğrenme Almancasını denemek istedi. («En basit kelimeleri bile anlamıyorum, telâffuzlar çok tuhaf, ve çok hızlı konuşuyorlar. Tren memuruna birşey sordum, cevap verdi, anlamadım. Tekrar, daha yüksek sesle söyledim. Genç anlamadım ve adam öfkeyle, çekip gitti.») Karl Kautsky ile *Die Neu Zeit*'in editörüyle gidip tanıştı. Kautsky, Lenin için Plekhanov ve İhtiyar Engels'den sonra en değerli düşünürdü. Spre uhründe hergün yürdü. Berlin'in kenar semtlerinde yürüyüşler çıktı, Koenighiche Bibliothek'te uzun uzun çalıştı. «çok kitap alma isteğine» boyun eğdi ve para göndermesi için annesine iki ker mektup yazdı. En çok sevdiği kitaplardan birincisi, Marx'ın baraltığı notlara dayanarak Engels'in yayınladığı *Kapital*'in üçüncü cildi.

Fransadayken, 19. yüzyıl Rus aydınlarının özelliğine uygun olarak, konuşulan Fransızca'yı daha rahat anlıyordu. Paris'e hayran oldu («Geniş ışıklı caddeler, birçok bulvarlar, yeşillikler»). Marx'ın damadı, sosyalist lider Jean Longuet'yi aradı. İsviçre'd Plekhanov ile uzun uzadıya konuştu. Vera Zasulich ile görüştü asıl önemlisi Axelrod ile çok daha yakın konuşmalar yaptı: Rusya'da onların adına bir örgüt kurmak, devamlı bilgi vermek ve yazılarının Rusya'ya girmesine çalışmak için söz verdi, plânları sordu. İsviçre'nin dağlarına, göllerine vuruldu, «iflah etmez mide ağrısı» galiba «ne zaman sıkıntı içinde olsa» azan «sindirli mide» rı hatsızlığıydı- için tedaviye çekildi, Axelrod ile birlikte Zürih yakularındaki dağlara tırmanmış, kendi kendisiyle konuştu, düşündü, sorular sordu.

«Ulyanov ile o günkü tartışmalarımızın,» diye yazdı yıllar sonra Lenin'den nefret etmeye başlayan Axelrod, «tam bir festival olduğunu söylemek zorundayım. Bugün bile o günlerin, Emiğin Kurutulması Grubunun hayatında en mesud günler olduğunu sanıyorum.»

Cenevre'deki bu mültecciler 1883'ten beri yapayalnız ve tecrübenizmiş olarak yaşıyorlardı; şimdi, çoktan beri hizmet etmek ve değiştirmek istedikleri memleketlerinin içinde yeni bir meyvannı flizendini görüyorlardı.

Ulyanov dönerken her türlü tedbiri almış, veya öyle sanmıştı, fakat altlarına yasak kitaplar koyduğu bavullarını kurcalayan polisler, heyecandan yüreği ağzına gelen Ulyanov'un gözü önünde herşeyi müsadere ettiler. Aşıkardı ki, Rusya dışındaki çarlık polisleri o'nun hareketlerini izlemişlerdi. Polisler yaptığı herşeyi birbir anlatmışlardı çünkü...

«Hişt, bak hele,» denildiğini duymuştu Nadezhda Konstantinovna'nın kuzenlerinden biri, çalıştığı adresler bürosundaki dedektiflerden, «önemli devlet suçlularından Ulyanov'u ağabeyi asılmıştı, yakaladık, dışardan yeni dönmüş, artık elimizden kaçamaz.»

Bu şüpheli hâline rağmen, «önemli devlet suçlusuz» Ulyanov, Moskova, Vilna ve diğer yakın kentleri gezerek, Emekçin Kurtarılması Grubu adına çeşitli kişilerle temasta bulundu. Kıdemli mülteci ihtilâlciler ilk kez Rusya'dan rapor almaya, ve Rusya'da en nihayet bir örgüt kurulduğunu düşünmeye başladılar.

1895 sonbaharında Saint Petersburg'da ilk büyük grev dalgası meydana çıktı. Polis için «şişko-şişko» Marxist kitaplar başka şeydi, grevler ve ayaklanmalar başka. İşçilerin nefretini taç ve taht yerine işverenlere doğru yönlendirecek «yasal» veya «polis sendikacılığı» fikrini o zamanın polisi henüz keşfetmemiş bulunuyordu. Bu fikire daha zaman vardı.

Ulyanov aynı kafadaki Martov'un Yahudi sendikalarında çabasına bakarak diğer arkadaşları gibi bu grev işine karışmaya çalıştı. Kendileri «proletarya partisi» idiler, ama bunu, ayaklanan ve grev yapan işçilere duyurmanın yolu neydi? Vladimir'in sevgilisi, Nadezhda Konstantinovna, Okur-yazar Komitesinden öğrencisi olan işçilerin sayesinde Vladimir'in yardımına koştu. İzlediğinden ve zamansız bir iş yaptığından içi kuşkuyla olan Ulyanov birkaç işçiyle konuştu, onların meseleleri hakkında sorular sordu, kendi elyazısı ile yazılmış bildirimler hazırlayarak, ya teksirle, ya da sadece elle çoğaltılmış üç veya dört nüsha halinde bunları işçilere dağıttı. Ulyanov'un ve Martov'un bu bildirimlerinden bazıları Narodniklere ait bazı gizli matbaalarda basıldı. Anlaşılan, Narodnikler, Ulyanov'un hasmâne duygularla yaptığı tahlillerdekinden daha fazla işçi ve ihtilâlcilere yakınlık gösteriyorlardı.

Semranyanikov atelyelerinde işçi Babushkin tarafından dağıtılan bildirinin dört nüshasından ikisi bir ustabaşı tarafından yakalandı, ama diğer ikisi elden ele geçmeye başladı. Daha sonra La-

fermo sigara fabrikalarındaki kadınlar, Thorston dokuma fabrikalarındaki kadınlar ve erkekler, Futilov sanayi tesislerindeki demir ve çelik endüstrisi işçileri, ilk defa olarak, «Emekçi Sınıfının Kurtarılması İçin Petersburg Mücadele Birliği» diye bir şeyden haberdar oldular. İşçiler bu işi ilgi çekici buldu; kendi derlerinden derlenen bir kuruluştu bu. Üstelik işçilerin kendi öz derlerini çok basit bir dille yazmasını biliyordu. Bu küçük bildirimlerde işçi meseleleri ile sosyalizm ve özgürlük uğruna açılan mücadele -ki çok daha kompleks- birbirine bağlanmaktaydı.

Aynı günlerde basit, aynı fikri işleyen iki risâlecik daha yayınladı Ulyanov: *Cezalar Üzerine*, ve *Yeni Çalışma Yasaları Üzerine*. Genç Yahudi tahrîkçisi Martov ile omuz-omuzla birlikte çalışan Ulyanov, Marxın eserlerini okuyup-duran Marxist çalışma toplulukları ile «Emekçi Sınıfının Kurtarılması İçin Mücadele Birliği» ni birleştirmeye, ve *İşçilerin Davası* isimli bir gazete için materyel toplamaya çalıştı.

Bu plânları gerçekleştirmeye çalışmakla geçirdiği bütün sonbahar boyunca peşinde adam olduğu yolundaki kuşkuları artıp durdu. Bu işi de, tam bir görev tutkusunu ile ele aldı. Samara'daki Narodnaya Volya hareketinin emekçileri ile konuşmaları sırasında öğrendiği gizli faaliyet tekniklerini bütün adamlarına öğretti. Gizli kodların ve şifrelerin kullanışını; isim ve adreslerin nasıl şifrelendiğini; görünmez mürekkebin nasıl yapıldığını; yanyana getirilmeye önce kelimelerin, sonra da cümlelerin anlaşılmasıyla okunan ve kitaplardaki harflerin altlarına küçük noktalar koyarak yazılan gizli yazıları, kitap kapları içinde mektup gönderilmesini öğretti; bahçesi olan evlere delip, arkadaşları adamlardan nasıl kurtulmak gerektiğini gösterdi. Zürih'teki emektar Axelrod'a bile çok detaylı bir talimat vermişti:

Mürekkebin içine potasyum bikromat -K₂Cr₂O₇- kristalli kat, çok ince kağıt kullan, sıvı çirîş kullan, bir bardak suya bir çay kaşığından daha fazla nişasta koyma, sonra bir de patates unu kullan, bildiğimiz un çok sert geliyor.....

Bütün bunlar arkadaşları için olağanüstü şeylerdi. Dinleyicileri içinde en dikkatlisi «Marxist» bir dişi, Dr. Mikhailov, polisteki üstlerine bütün öğrendiklerini aktarıyordu.

Aralık ayında, makâlelerinin çoğu yorulmak-bilmez Ulyanov tarafından yazılan *İşçinin Davası* yayına hazır. Dost-düşmanı Narodniklerin gizli bir matbaasında basılacaktı gazete: İki prova çıkarılmıştı ve tashih için iki farklı adrese gönderilmişlerdi. Bunlardan biri yayıncı Ulyanov tarafından dikkatle tashih edilmişti. Aynı gece polis hepsini buldukları yerde yakaladı, her iki kopyayı da ele geçirdi. Yayıncı olarak Ulyanov; yardımcısı olarak Martov; mühendis Krzhizhanovsky (ilerde Devlet Plânlama Komisyonu başkanı olacaktı); Vanev (vereme yakalanıp, hapis-hanede ölecekti); Gutsul (delirecek ve ana-babasının yanında göz hapsinde tutulacaktı); Starkov; yani henüz kurulan küçük Petersburg Emekçi Sınıfının Kurtarılması İçin Mücadele Birliği'nin tüm üyeleri tutuklandı. Ulyanov'un bildikleri içinden sadece Krupskaya, Potresov ve Struve serbest kalabilmişti. Bunlardan ilk ikisini de daha sonra polis yakaladı. Aydınlarla temas kuran işçiler, sonraları günün birinde Dr. Mikhailov'un *agent provocateur* olduğunu keşfettiler. Dr. Mikhailov de çok geçmeden öldürülmüş olarak bulundu. Ve *İşçinin Davası* da tam doğmak üzereyken ölüverdi. Petersburg'daki Birlik ise bütün bir şekilde Sibiry'a'daki topraklara göçtü.

BÖLÜM VII

HAPIS VE SÜRGÜN

Çok değişik ve okunması boş mektuplardı Lenin'in Sibiry'a'dan ailesine yazdıkları. Birkaç cümlesi hariç, kirlardan, köylerden hoşlanan, ama böylesi zevklere böle fazla yüz vermek istemeyen epiküryen bir felsefeye bağlı birisinden geliyordu sanki. İnsanların ne diyeceğine aldırmayan, işin gücün ise çulğnlıktan başka birşey olmadığına inanmış birinin mektuplarıydı. Ama gene de, Lenin'in bu sessiz ve sâkin hayattan hoşlanmadığı söylenemezdi. Tıpkı ailesine kendisini sessizce adamışlığı gibi,
—Christopher Hollis

Ulyanov'un haptsten yazdığı ilk mektubun iki amacı vardı. Yol-daşlardan birisinin karşısına, Bayan Chehotareva'ya yazılmış, ve pansiyon kaldığı, öğle yemeklerini yediği evin sahibi olduğu için haptshane otoritelerinin iznini elde etmişti. Uzun, dert dökmeyen, kişisel olmayan bir mektuptu. Yeni hapse girmiş birinin mektubuna benzemeyen, geleceğinin ne olacağını bilmeyen birinin yazmaya-cağı bir mektuptu. Ortaçağdaki üniversite öğrencilerinden birisinden; manastıra çekilmeye karar verdiği için, pansiyon kaldığı evin sahibisine mektup yazıp, kitaplarını göndermesini isteyen birinden geliyordu sanki. «Tevkifimden beri ilgi duymaya başladığım bir konuyu-millî sanayinin ürettiği malların piyasasını incelemek la-tiyorum» diyordu mektup. Ve bir yığın kitap ismi veriyor, bunların gönderilmesini istiyordu. Üç sayfa boyunca (iki tane de kocaman dipnot!) iç piyasanın gelişmesiyle ilgili araştırmanın anahtarlarını anlatıyordu; ek sayfalarda ise hemen ihtiyaç; duyduğu eserlerin izmini veriyordu.

«Umarım, sizden bir cevap beklerken, bu konuda yardımlarını istemek için gerekli kimselere başvurmayı yararsız görmeyecekssi-

nlz. Bu da makul bir cümleydi, zira zavallı bir pansiyoncu kadın bunca kitaba nereden bulacaktı? Bayan Chebotareva mektubu aldı, ve yazarın sevgilisine, kızkardeşi Anna'ya, ve henüz yakalanmayan diğer yoldaşlara gösterdi. Bunlar, Ulyanov'un yakınları oldukları için, her kelimenin görüntü anlamının altındaki gerçek anlamı sökmeye çalıştılar. Şaşkınlıkla gördüler ki, kitaplar konusunda olağanüstü hafızaya sahip olan Ulyanov bazı kitapların isimlerini yanlış yazmış.

«Hafızamdan yazdığım için,» diyordu, «isimleri yanlış yazmış olabilirim, kuşku duyduğum kelimelere de bu yüzden işaret koyuyorum.»

İşaretlenen kitaplardan birisi de Mayne-Read diye biriyindi. Krupskaya kelimenin Mynoga (bofa balığı), yani Lenin'in o'na takıldığı isim olduğunu anladı. Kız kardeşi, Mayne Read'in kitabının bulunduğunu yazdırdı. Böylece Ulyanov, sevgilisinin tutuklanmadığını öğrenmiş oldu.

«Herhangi bir yazar veya profesörün Üniversite Kitaplığındaki ve Maliye Bakanlığı kitaplığındaki kitapların kendisine gönderilmesinde yardım edip, edemeyeceği şeklindeki sorudan ise Struve'un gizli teşkilattaki ismini («Yazar»), Potresov'un adını («Profesör») çıkardılar. Cevaplarında profesörün de, yazarın da kendisine yardımcı olacağını bildirdiler. (Krupskaya ve Potresov birkaç ay daha tevkif edilmediler. Struve ise hiç tevkif edilmedi.) Böylece hapisteki Ulyanov'un teorik çalışmaları zira mektupta bu konudan başka hiçbir şey yoktu ve bu çalışmaların gereği olan mektuplaşmaları tutuklanışının birinci ayındayken başlamış oldu.

Araştırma profesini, tedbirli olmak için daha işin başındayken Savcı ile görüşmüştü. Savcı, elindeki suçlunun bilimsel kişiliğinden etkilenmiş, «istediği kadar kitap getirebileceğini, hiçbir kısıtlamada bulunmayacağını» söylemişti. Hapishanedeki hücrelerinde bir kitaplığı olabilecek; arkadaşlarından, kütüphanelerden, hapishane di-

(1) Bu takma isim alaycı bir dile takılmış bir isimdi. Krupskaya'nın büyük, ama patlak gibi görünen gözleri vardı. Sonraları *enophthalmic* kuşur yüzünden bu durum artmış, arkadaşları balığa benzediğini söylemeye başlamışlardı. Sonraları parti ismi de Mynoga oldu. Hastayken Vladimir'e yalancaktan gıkıyat ederek, kızkardeşi Anna'nın artık kurutulmuş ringa balığına döndüğünü söyleyerek alay ettiğini anlatmıştır.

şundan kitap getirebilecek, yaynevlerinden satınalabilecek, okuduktan sonra yerlerine iade edebilecekti. Hatta hapishane kitaplığında bulunan ve iki neslin «siyasi» lerinden kalıp ta, çok iyi şekilde muhafaza edilmiş kitaplardan da yararlanabilecekti.

Tolsioy'un dediği gibi, «hapse girmeyen insanın [Rusya'da] ne biçim bir hükümet ve devlet olduğunu bilmesi imkânsız» olduğu için, şimdiki Stalocist Rusya ile Çarlık Rusyası arasında ne büyük fark olduğunu anlamak güç gelir bizim gibilere. Çarlık günlerindeki hapishaneler okumuş, yetişmiş, hatta bilgin denilecek kadar iyi insanlar tarafından yönetilirdi. Hapishane görevlileri içinde zalimleri olduğu kadar, merhametlileri, hatta içten içe mahkumlara siyasi fikirleri bakımından sempati besleyenleri bile vardı. Aklık grevleri, intihar gösterileri, halk oyunum baskısı, kahramanca ölmesini bilen şehitler (martyrs) yüzünden siyasi mahkumlara ayrıcalıkla muamele edilir olmuştuk. Aynı fikirde olanların halk adına takibata uğradığı bir ülkede ise, siyasi mahkum diye bir sınıfın ismini bile aramak gülünçtür. Fakat Çarlık Rusyasında; sanki eğer özel olarak bir terör hareketinde bulunmamışsa, kalde olarak ağır çalışmaya hüküm giymez, isterse bilimsel çalışmalarla vaktini geçirmesine izin verildi. Kaldı ki, Ulyanov'un hapsi arasında «yasal Marxizm'in en rahat günleriydi. Suçlu son derece akademik biri gibiydi, ve hapishanede örnek bir mahkum olacağı anlaşılıyordu. Bir yılı az aşan bir süre boyunca, hapishanedeki hücrelerinde sakince çalıştı. Üç yıllık bir süre için daha Sibirya'ya gönderilirken kızkardeşine şöyle dedi: «Salıvermeleri fena oldu. Kitaplar üzerinde bir süre çalışaydım iyi olacaktı. Sibirya'da kitap bulmak çok güç.»

Fakat güç olmadı. Devlet gözetiminde dört yıl kaldığı Sibirya'da yüzlerce dergi ve kitap getirtti, satın aldı, yasal yayın organlarına makaleler yazdı, hatta düzenin karşısında birisi diye damgalanmasına yol açacak birçok aşırı sert eserlerin hazırlanmasına katkıda yazılarıyla.

Rusya'nın iç pazarındaki gelişmeyi inceleme şeklindeki planı da yavaş yavaş genişledi ve o zamana kadarki hayatının en büyük teorik eseri olan kitap şekline girdi: *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*. Bütün incelemelerini, kitabın her satırını, her satırın tashihini, yayınlama sırasındaki pazarlığını hep polis gözetimindeyken yazdı ve yaptı. Kitapta V. Ilye müsteşar ismini kullandı. Sibirya'daki son yılında (1899), sanstürde hiçbir zorlukla karşılaşmadan, kitap

yayınlandı. 1917'de ilk devrimci hükümet tarafından arşivler açılınca anlaşıldı ki, polis herşeyi ve V. İlyin'in kim olduğunu biliyormuş. «Yasal Marxizm»ın ilk yayın organı olan *Nachalo*'yu («Başlangıç») finanse eden, yayınlanması için gizli ajanlarından birisini, M. Gurovich'i «melek»likle görevlendiren hep polismiş. Bu adama verilen görev müsteşar isimlerle yazı yazan Marxistlerin gerçek kimliklerini elde etmektir. Adam da, dergiye yazı yazanların Plekhanov, Zasulich, Martov, Potresov ve Ulyanov olduğunu bildirdi. 1899 yılı Mart sayısında Ulyanov, kitabının sansürden geçmesi için müracaatta bulunmadan önce *Nachalo*'da kitabın üçüncü bölümünün bir kısmını şu başlık altında yayımladı: «*Modern Rusya Ekonomisinde Feodal Ekonominin Kapitalist Ekonomi Tarafından Yerinden Edilişi.*» Makale V. İlyin diye imzalanmıştı; ve makalenin, «Rus ekonomisindeki gelişmeleri etraflı şekilde inceleyen yazarın hazırladığı geniş bir eserin bir kısmı» olduğuna dair bir de dipnotu vardı. Polis buradan anladı ki, yazar, ellerinde bulunan mahkumdur; taht'taki Çarın babası olan eski Çarı öldürmeye teşebbüs eden ağabeyin kardeşidir. 1907'de Rusya genel grevler ve 1905 ayaklanmasının dalgalarıyla uğraşırken, ikinci baskısı için bile hükümet izin verdi. Politik bakımdan kayda değer birçok noktalar ihtiva eden bir de yeni önsöz yazdı. Çarlık sansürü hakkındaki uydurma sözlerin hakikat olduğuna inandığımız şu günlerde, aşağıdaki sözleri okumak, ve bunların o zamanlar yayımlandığını bilmek şaşırtıcı oluyor:

Köleliğin binbir tehdidi altında bulunan toprak ekonomisi ya devam edip bir junker ekonomisine dönüşecektir [diyordu 1907 baskısının önsözü], ya da ihtilâl eski geniş toprak sahipliğine dayanan ekonomiyi yıkacak, köleliği ve özellikle büyük toprak sahipliğini sona erdirecektir... Stolypin gibi centilmenler birinci modelle uygun bir ihtilâlin oluşması için ısrar, inat, ve samimiyetle çalışıyorlar. 3 Haziran, 1907 Hükümet darbesi Stolypin'in toprak sahiplerinin halk meclislerine doldurmasını sağlayarak karşı-devrimin zaferini işaret etmiştir. Bu «zafer»in ne kadar dayanacağı ise başka bir sorundur. İkinci yol için açılan mücadele henüz bitmemiştir... Bu mücadele nerede bitecektir. Rus Devriminin bu birinci sıramasından ne gibi bir nihai ürün meydana gelecektir -bu henüz söylenmesi mümkün olmayan birşey...

«İlyin'in bu eserinde Rusca 299 tane teorik ve istatistikî kitap ve kaynak kullanıldı. Almanca, Fransızca, İngilizce veya Rusçaya çevrilmiş 38 tane de yabancı eser... Ulyanov'un satın aldığı, okumak için getirttiği bütün bu kitaplar, kendisi Sibiryaya'dayken posta ile, veya konuklarıyla getirilmişlerdi. O günlerde müthiş birşey sanılan Sibiryaya sürgünü, sonraları kurulacak olan Sovyet Rusya hapishaneleriyle, sürgün yerleriyle karşılaştırılacak olursa, son Çar zamanındaki sürgün ve hapishaneler emeklilik yıllarını geçirildiği sayfiye yerleri gibi kalır.

Petersburg hapishanesindeyken Ulyanov'a kitap getirenler hiçbir arama ve soruşturmaya uğramazlardı. Gündüzleri saat beşe kadar, geceleri ise gece bekçisine teslim edilmek üzere istedikleri kadar kitabı, giyeceği, yiyeceği hapishane idaresine verebilirlerdi. Ceza Mahkemesi Savcılığınca, veya o'nun temsilcilğince bu paketler kontrol edilir, hapishane görevlileri veya polis bunları kontrol etmezdi. Ertesi gün de bütün paketler hücresinde olurdu. 1896 yılı boyunca ve 1897'nin ilk iki ayı boyunca haftada en az iki kere bu paketler gelmeye devam etti. O arada resmi makamların, davayla ilgili son kararını bekliyordu. Aldığı veya geri verdiği kitap paketlerinin içinde en az bir kitapta ya altları çizilmiş harflerle, ya da görünmez mürekkeple yazılmış mektuplar bulunurdu. Bu iki-yanlı trafik sayesinde örgütü ile ilişkisini sürdürdü; grev yerlerinde kullanılması için birçok bildirimler yazıp, gönderdi; Sosyal Demokratik Parti için hazırlanan programda kullanılan program taslaklarını yazdı, hatta diğer hapishanelerdeki arkadaşları ile bile haberleşmeye eğilirdi. Sibiryaya'da kaldığı bütün aylar boyunca da bu gelip-giden kitap paketleriyle, Rusya'da hapse veya sürgünde bulunan yoldaşlarıyla, İsviçre'de bulunan Plekhanov ve Axelrod'la haberleşmeye devam etti.

Dışarıdayken bütün arkadaşlarına gizli haberleşmenin yollarını ve yöntemlerini öğretmişti ve şimdi bunun meyvalarını topluyordu. Hapishanede kobalt ve sülfirik asit eriyiği bulamıyordu, ama el altında bulabileceği süt ve sitrik asit (limon suyu) vardı ve bununla yazılan yazılar da görünüyordu. Fakat yazdıkları kâğıtlar ıslatılınca, gizle görünür bir kahverengiyeye dönüyorlardı. Yazı malzemesinin başında süt geliyordu, hokka olarak da sütte ıslatılmış kuru ekmeğin parçalarını kullanıyordu. Ayak sesi duyunca kâğıtlarını topluyor, mürekkebinin, hokkasını yutuyordu. «Bugün altı tane mürekkep hokkası yedim.» diyordu gizli mektuplarından birinde.

Daha sonraları başka yollar buldu. «Moskova'daki Profesyonel Kongrenin raporu,» diyecekti bir mektupta, «çok ilginç,» ve böylece arkadaşlarına -aksi takdirde hiç göz atmıyacakları bir kitap-taki- gizli mektubunun yerini gösteriyordu. Kağıtların görünmez yüzleriyle laf anlatmak tehlikeli olduğundan, daha yeni bir metod-la görünmez mürekkebi geliştirdi. Mektupları incecik seritler hâlinde kesiyor, ve akşam çayı için sıcak su getirdikleri zaman sıcak bir eriyik yapıyor, seritleri bunun içine sokuyor, çay sütlü yazıları çok iyi görünecek şekilde sarımsı-kahve-rengiyle döndürüyordu.

İrade sınavı için en sert yer hapishanedir. Bazıları, dayanamaz; demir parmaklıklara karşı nefes alırken ruhları yükür. Bazıları ise, ilk haftalardaki huzursuzluktan sonra, gün-ortası hayâl görülen bir dünyaya dalarlar, ya da küçük-küçük işlerle oyalanmaya bakarlar. Diğer bazıları da -güneşin verdiği hazı- bile farketmeyen-bir kertenkelenin kaya dibinde tenbelce oturması gibi, saatlarını boşu boşuna harcarlar. Tanıdığım Bolşeviklerin çoğunu, yaşlılardan daha genç görünümlü buldum. Bu işin tılsımını hapishanelerdeki tatillerde bulmuşlardı; hayatın kuzgun ve dağılayıcı alevi oralarda daha serindi ve yıllar fazla bir iz bırakmadan yaşanıyordu.

Vladimir İlyiç, neredeyse hoşnutluk içinde, hapishane hücre-sine girdi ve yerleşti. Disiplinli ruhu için, enerjisini bir plâna göre harcayacak bir insan için bundan daha güzel armağan olamazdı. Yapması gereken hiçbir işi yoktu. Sadece, aşırı bir düşkünlükle yaptığı bir iş vardı: hücre-sini temiz tutmak. Hemen günlük bir çalışma programı yaptı: beden eğitimi şu kadar dakika, yabancı dil şu kadar dakika, araştırma ve yazma şu kadar dakika.

«İhtiyacım olan herşey var,» diye yazdı annesine; «hatta ihtiyacından bile fazla.» Rahatı ve boşluğu için en olmadık şeyleri bile getiriyordu arkadaşları. Hapishanede bir dükkan açacağını ve hapishane kantinini iflâs ettireceğini söyleyerek arkadaşlarına takılırdı. Yakınlarına hapishaneden yazdığı mektuplarda sakin, kesiksiz, ve candan bir sevgiyle konuşur; o'nlara verilen güç görevleri yerine getirmeleri için o'nlara yakın bir ilgi gösterirdi. Bütün bu mektuplarında tek bir defa şikâyet etmişti: kızkardeşi Anna'ya yazdığı mektupta, bilinen kurşun kalem yerine, mekanik olarak işleyen kurşun kalemlerden istiyor; hapishane tüzüğüne göre çakı taşıyamadığı için, kurşun kalemlerini gardiyanlara açtırdığını, bunun da çok vakit aldığını söylüyordu. Gardiyanlar da bu işe söylenmeye başlamışlardı. Anasına yazdığı mektuplar, kadıncıcaz

durmadan acı çektiği için, belki de kasten iyimserlikle yazılmıştı. Fakat kızkardeşine, erkek kardeşine, Krupskaya'ya ve diğerlerini yazdıkları da bunlardan aşağı kalmıyordu. Sadece Krupskaya'ya yazdığı bir mektupta yalnızlığından dert yanar gibiydi. Krupskaya bunu şöyle anlatıyor:

Fakat insan ne kadar olgunlaşsa da, Vladimir İlyiç bile hapishane melankolisinden etkilenmişti. Mektuplarından birinde şöyle bir plândan söz ediyordu: hava almak için bahçeye çıkardıklarında koridordaki pencere-lerden birinden Shpalernaya sokakının bir kısmını gö-mesi mümkün oluyordu. Ben (ve bir arkadaşım) sokağın ortasında, o belli saatte durursak, biz görebileceğimizi söylüyordu... Söylediği yere günlerce gittim, uzun uzun bekledim. Plân işlemedi; hatırlamıyorum ama işleri bozan birşey oldu.

Hapishanede sürdürdüğü bu plânlı hayatı hakkında birşey öğrenmek için, kendisinden sonra hapse düşen kardeşi Dimitri'y tavsiyelerde bulunmak niyetiyle yazdığı mektuba bakalım:

Herşeyden önce, hapisteyken yemeklerine dikkat ediyor mu? [diyordu Vladimir, annesine]. Eminim, etmiyor. Oysa bence hapse dayanmak için bu bir şart. Ve ikincisi; beden eğitimi yapıyor mu? Belki bunu d yapıyor. Ve gene bu da şart. Ve hiç olmazsa kendi ter rübelerinden söyleyebilirim ki, yatmadan önce beden hareketleri yapmak da bana çok iyi gelirdi. Mafsal-larımı hareket ettirip, canlandırdığı için, en soğuk günlerde hücremin buz kapladığı günlerde bile hiç üşilmez, ve b hareketlerden sonra çok rahat uyurdum. Biraz komi de olsa, çok kolay bir hareketi tavsiye edeceğim: ve verans yapar gibi elleri kere diz çöktür! Benim yaptığım hareket tıpa-tıpa buydu. Hücrenin penceresinden içeriye bakan gardiyanın, şaşkınlıkla, hapishane kilisesine gitmek için tek bir kere istekte bulunmayan bu adam n-den birden bire sofulaştı, demesine de hiç aldirmazdım.

Daha sonraları küçük kızkardeşi, Maria hapse düşünce, sonra Anna ve kocası yakalanıp, hapse düşünce de; satır-satır aynı tav-

siyelerde bulundu. Yabancı dil çalışmalarını salık verdi, öğretmen-siz yabancı dil öğrenmek için kendi metodunu anlattı: bütün alıştırılmaları Rusçaya çevirin, sonra bir kenara koyun; sonra baştan başlayıp Rusca'dan yabancı dile çevirin ve orijinalleriyle kontrol edin. «Yabancı dil öğrenmekte, benim tecrübelerime göre, en rasyonel yol bu.»

Çalışma sürelerinizi de, konuları çeşitlendirmek için, elinizde bulunan kitapların durumuna göre kısım kısım kullanmanızı tavsiye edeceğim. Çok iyi hatırlıyorum; okumayı bırakıp, çalışmaya geçmek şeklindeki bir değişiklik bile -tercümeden okumaya; yazmaktan, beden hareketlerine geçmek gibi; veya ağır bir kitabı bırakıp, kolay ve renkli bir kitaba geçmek gibi-bana çok yardımcı olmuştu.....

Akşamları, yemekten sonra, dinlenmek için *fiksiyon* kitapları okuduğumu hatırlıyorum, ve hiçbir yerde, hapisteki kadar bu işi sevmedim. Fakat asıl önemlisi günlük beden hareketlerini unutmamak, her hareket için tespit ettiğiniz sayıyı tamamlamadan işi bırakmamaktır.

İşte hiçbir hapishanenin yıldıramadığı, hatta amaçlarından en küçük bir yılgnlığa bile itemediği Ulyanov'un fikri ve bedeni jimnastik programı aşağı-yukarı böyleydi.

Sibirya! Hürriyet tutkunu insanların yüreklerinde korku şalan bir isim. Bütün bir ondokuzuncu yüzyıl boyunca Sibirya sürgününe uğrayanlar, Rus edebiyatında, düşüncesinde, ve kamu hayatında büyük isimler olmuştur. Rusya'da *Kim, Kimdir?* yapılsaydı, Sibirya'ya gitmeyen az girerdi herkalde bu kitaba. Ondokuzuncu yüzyılın Sibiryası dendi mi, bataklık taygaları, sınırsız istekleri, buz tutmuş tundraları, kutup ve kutup-altı kışları, buz yüklü ve Arktik'e dökülen nehirleri, kırgın ve unutulmuş insanları ile soğuk bir yer gelirdi akla. Fakat Transsibirya demiryolundan sonra Port Arthur'e doğru trenler işlemeye başladıktan; sürgün topluluklarının kalabalığı artıp, birbirleriyle moral bir yardımlaşmaya başladıktan; sürgün süreleri kısaldı, mahsuplar gitgide daha fazla sayıda geriye dönmeye başladıktan; veya yolculuğun kolaylaşması yüzünden kaçanlar, Batı Avrupa'ya çıkanlar artmaya başladıktan sonra, insanların kafasındaki Sibirya da değişmeye başladı.

25 Şubat, 1897'de, Vladimir İlyiç Ulyanov hücresinden çıkarılıp, Savcının makâmına götürüldü. İki hafta önce yazılan idari bir kararnameyle kendisinin üç yıllık kalan süre için Sibirya'ya sürgüne gönderileceği bildirildiğinde, araştırmasının kesileceğini düşünerek alayacı bir yüzle güldü. Hiçbir mahkemeye çıkmamıştı; bugünkü Sovyet Rusya'da olduğu gibi, sürgün davalarında o zamanlar da mahkemeye lüzum görülmezdi. Siyasi polis, hiçbir mahkeme kararı olmaksızın, idari bir kararla beş yıla kadar sürgün cezası vermeye yetkisi vardı. Bugün bu sınır da kalkmıştır. Annesinin isteği üzerine -annesinden az bir parayla- bu uzak yerdeki sürgüne kendi başına gitmesine izin verildi. Memur çocuğu olmanın, ve asil olmanın kazandırdığı bir avantajdı bu. Ön tutuklama Cezaevinden çıkarıldı. Tanıdıklarıyla vedalaşması için Petersburg'da bir hafta kadar kalmasına izin verildi, doktoruyla görüştü, seyahat için ihtiyacı olan şeyleri derledi, ve hatta -böyle bir izin verilmediği hâlde- Emekçi Sınıfının Kurtarılması için Petersburg Birliğinden kalanları toplayıp, bir görüşme yaptı.

Sonra serbest olarak Moskova'ya gitti, annesinin yanında birkaç gün kaldı, bazı yoldaşlarıyla görüştü, ve sonra da ta Krasnoyarsk'a kadar uzanan Transsibirya yolculuğuna çıktı. Orada, Yenisey'e geçmek için nehirlerin kabaracağı ilkbaharı bekledi, ve varacağı son noktada yerleşmesi için resmi makâmlardaki işlerini tamamladı.

Krasnokyarsk'ta bu eyâlet başkentinde birkaç hafta geçirdi, Sibirya baharını yaşadı, şehrin iki *verst* uzağındaki Sibiryalı bir tacir ve kitap hastası olan Yudin diye birinin dev kitaplığını gezdi. Kendi kitabında kullandığı onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl Rusyasındaki dergi ve gazetelerin en güzel koleksiyonlarını, ve ayrıca hiçbir yerde görmediği sosyolojik ve istatistikî kitap ve monografileri bu kitaplıkta buldu.¹

26 Şubat'ta başına buyruk yollara çıktığı halde, Yenisey'in çıktığı yere yakın Shushenskoye köyündeki sürgün yerine varması 20 Mayıs'ı buldu. Gönlünce sürdürdüğü seyahat, molalar, geniş ufuklar, bütün bunlar hücrenin yorgunluklarını silip süpürüyordu.

(1) Bir *verst* yaklaşık olarak 2/3 mildir. (Ç.N.)

(2) Yudin kitaplığı 1907'de Amerika Birleşik Devletlerince satın alınmıştır. Kitaplık, Washington'daki Kongre Kütüphanesindeki Slav bölümüne temel olmuştur.

«Tuhaf ama,» diye yazıyordu Ob'tan annesine, «Samara'dan Saint Petersburg'a üç günlük yolculuğa katlanamazken, şimdi hiç yorulmuyorum. Ve gerçekten, tek bir gece bile hariç olmamak üzere çok rahat uyuyorum... Hava çok güzel; nefes almak bile daha kolay.»

Unutmamak gerekir ki, kendi başına sürgüne gitmesine izin verilmeyen bir mahkumun, muhafızlar arasında ve elleri kelepçeli olarak geçireceği bir Sibirya yolculuğu böyle zevki olamazdı.

Yenisey Eyaleti, Doğu Sibirya'daki güzel ve sağlıklı iklimi olan yerlerden biriydi ve kuzeydeki soğuk yerlerden epey uzaktaydı, güneyde bir yerdi. Lenin'in evi Tannu Tuva'nın yakınındaydı. Burası 1945 yılında Stalin tarafından gizlice imar edilmiş ve Rusya'nın en gizli sığınak merkezi; Rusya'nın «atom merkezi» olmuştur. Lenin, bu bölgeye «Sibirya'nın İtalyası» denildiğini yazıyor. Yoldaşı Martov ise, Ael Yahudilere karşı duyulan önyargılar yüzünden, uzak ve münevvi bir yer olan Turukhanek'a sürüldü. Yenisey Nehri'nden dokuz yüz mil daha Kuzeye yol alınarak gidilen ve nehri'nin, kutup denizlerine dökülürken çizdiği dev kavsim hizalarındaki Artık Paralelin çizgisine düşüyordu. Defalarca müracaat etmesine rağmen, Martov'un üç yıllık sürgünü hep orada geçtiğinden sistematik bir çalışma yapamadı; hayat şartları o kadar ağırdı. Krzhanovskiy, Starkov, Vaneev, Lepeshinsky, Silvin, Lengnik ve Shapoval ise, hepsi de Vladimir İlyiç'in elli mil kadar etraflarındaki çeşitli yerlere gönderilmişlerdi. Eyalet Genel Valisi herbiri için yer ve yiyecek masrafı olarak sekiz ruble (kırk lira) bağlamış, tespit edilen köylerde serbestçe ev tutabilmelerine izin verilmişti. Ava çıkmak, arkadaşlarını ziyaret etmek, Noel tatili, ve Yumurta Paskalyasında birbirlerinde toplanmak için eyalet içinde serbestçe gezinbiliyorlardı. Düğün ve cenaze merasimlerine de katılıyorlardı. Bazıları evlerini çekip çevirsin diye annelerini yanlarına aldı; bazıları karılarını getirdi. Ayrıca Ulyanov'un buradaki üç yıl boyunca Minusinsk'deki sürgünlerden üçüncü düğünü yapıldı. Ailesi olmayan birisinin vasat geçimine bol-bol yetiyordu verilen sekiz rublelik tahsisat. Sibirya çok ucuzdu o zamanlar. Ama isteyen olursa, aldığı tahsisatın yanı sıra para kazanmak için bir işte çalışmaları da serbestti. Birbirlerinin köylerine yaptıkları bu uzun ziyaretlerde günlerce, gecelerce siyasal sorunları tartışıyorlar; şarkılar söylerler; heyecanlı satranç partileri hep Vladimir kazanırdı; düzenlerler; ormanlara dalıp, silah ve köpeklerle ava giderdi.

Köy «fena değil» di, ama biraz sıkıcıydı, zira binbeşyüz kadar yerlisi, bütün Sibirya gibi burada da esen soğuk kışın rüzgârlarına katlanmak zorundaydı. İlkbaharda karlar eriyince de bulut bulut sivrimsinç olurdu. Fakat yürümek için Yenisey nehri, av için orman, açık havalarda olağanüstü geniş bir manzarasıyla Şayan dağlarının karlı tepeleri vardı. Vladimir İlyesloe rahattı ki, mide rahatsızlığı için içip-durduğu maden suyunu bile aramaz oldu.

Yirmi önceleri de, anarşistlerin lideri Frens Kropotkin gene bu «Sibirya İhtiyası»nda geçirmişti sürgün yıllarını. Ulyanov'un sürgünden otuz yıl sonra, Sovyet rejimine karşı anarşistler başka yerlerde sağlık durumları bozulduktan sonra buraya gönderildiklerini duyurmak için mektuplar yazdılar ve dış dünyaya bu mektupları sızdırdılar. Anarşistlere enflasyon parası ile ayda altı Sovyet rublesi veriliyor, ama ayrıca bir iş tutmalarına izin verilmiyordu. Hemen yanlarında ise, çok daha rahat şartlarla ve epeyce fazla bir aylıkla yaşayan Smilga ve diğer komünist muhalifler bulunuyordu. G. P. U. bu komünistlerin pişman olacaklarını ve karşıtlıklarından cayacaklarını sanıyordu. Sözü'nün kısıtı, değişik rejimlerle de olsa, Rus idari sürgün sistemi kendi kendini tekrarlıyordu; tabii bazı farklarla. Ve, özellikle, Stalin yönetiminin son yıllarında anlatılmayacak hâl aldı.

Sekiz ruble aylık «İcret» ile («hükümet tahsisatını hiç aksatmadan veriyorlardı») Ulyanov dayak-döşeli bir köy evciği tutabiliyor, yiyecek alabiliyor, çamaşırını ve temizliğini halledebiliyordu.

Her hafta bir koyun kesiyorlar ve bitene kadar Vladimir İlyiç'e hergün et veriyorlardı. Koyun bitince ertelediği hafta için et alıyorlar, ve çiftlikteki kız hayvan yemlerini hazırladığı teknenin içinde o'nun erzakını da hazırlıyordu. Bu kesilmiş etler bir hafta süreyle Vladimir İlyiç'in kotletlerinde kullanılıyordu. Ve hem Vladimir İlyiç, hem de köpeği için bol bol süt vardı. [Krupakaya, Lenin'den Anılar.]

Sadece kitaplar için para bulamıyordu. Bu parayı da Sidney ve Beatrice Webb'lerin İngiliz İşçi Sendikacılığı Teori ve Uygulanması eserini çevirmek, ekonomik ve sosyolojik konularda makaleler yazmak, kitap eleştirileri hazırlamak gibi işlerle, veya Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi eserinin basım hakkını satarak elde ed-

yordu. Bu eserini, önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz «Hala» ya, Bayan Alexandra Mikhailovna Kalmykova'ya satarak bin beş yüz ruble gibi iyi bir para aldı. Makâleler ise arada sırada yüz, iki yüz ruble getiriyor, bu arada kitap eleştirilerinin bedelleri de, derginin editörü ve arkadaşı olan Peter Struve'un O'nun için seçtiği kitaplar ile ödeniyordu. Parasız kaldıkça annesi de yardıma hazır olmakla beraber, Moskova'dan, hatta Rusya dışından kitap getirmek için gerekli paradan yana sıkıntısı olmuyordu.

Shushenskoye'de hayat çok yalnızdı. Bir dilekçecik verseydi yakındaki kasabalardan birine aktartabilirdi kendini. Bu kasabalarda yoldaşları küçük topluluklar hâlinde yaşıyorlardı. Fakat sürgünler arasındaki geçimsizliklerden, saatlerce süren satranç ve tartışmalardan ürküyor; uykusunu ve çalışmalarını heder edecek bu gürültü patırtıları düşündüğü için kendisini tutuyordu. Bulunduğu yerde sadece iki sürgün vardı: şapka imalatçısı olan Polonya Sosyal Demokratlarından Prominsky; ve Saint Petersburg'daki Putilov fabrikalarındaki grevci işçilerden Finli Enberg. Sonuncusu bir Sosyal Demokrat değilse de, ihtilâlcı bir kişiydi. Ulyanov oradaki öğretmenle de ilgilendi, ama adamın içki ve kâğıt oyunlarından başka şeyle ilgisi yoktu. Daha başka, Zhuravlev diye eskiden kâtipten, şimdi veremli bir köylü olan yoksulun biriyle; ihtiyar, kalın-kafalı, ama işine düşkün bir mujik olan Sosipatyç vardı. Bu ikisi ile, Krupskaya'nın safiyetle söylediğine göre, «Vladimir İlyiç, Sibiryâ köylerindeki hayatı inceledi.» Bu ikisinden bilgi alırken ünü köylere ulaştı, ve yakınlarda yaşayan köylülerin işlerine bakmak için Pazar günleri çalışan gayri resmî bir avukat dükkânı açtı. Ünü yayılıyor, ve millerce uzaklardan gelen köylüler gelip tarlalara dalan ineklerin sebep olduğu anlaşmazlıklar, ödenmeyen ücretler, veya içki ziyareti vermeyen taze damatlardan dert yanan gelin ağabeylerinin [kayınço] işlerine bakıyordu.

Bütün bunlardan başka zavallı sürgünlerin av köpeği olması için yetiştirmeye uğraştıkları dışı bir köpek, bir küçük kedi, Minka isminde ve yaşlı bir çizmecinin oğlu olan küçük bir çocuk vardı. Çocuğun diğer on dört kardeşi ölmüş bulunuyordu. Süreleri biten sürgünler Shushenskoye'yi terk ederlerken, diyor Krupskaya, «Minka acısından hasta düşmüştü. Şimdi bu çocuk ta yaşamıyor. Ve yaşlı kunduracı Yenisey kıyısında küçücük bir toprak istemiş: «Çünkü yaşlı halimle aç kalmak istemiyorum.» Vladimir İlyiç'in arkadaşı olduğu o günlerin hatırına hürmeten Sovyet Hükümeti bu adama toprak vermiştir.

Sürgünün de kendine göre acı yanları vardı. Hapisteyken verme tutulan Vaneev yavaş yavaş çöktü ve öldü. Altı çocuklu ve evli Prominski önce otuz ruble alırken, sonra bu aylığı on dokuz rubleye indirildi. Ümitsiz bir çaba ile köylülere şapka yapıp satmaya, bu yolla, sürgünden sonra Polonya'ya kadar yol parası biriktirmeye çalıştı. Ve sürgün cezası bittikten sonra da «hür adam» olarak oralarda yirmi beş yıl şapka sattı, ama bir türlü ailesinin yol parasını toplayamadı. 1923'te, eski arkadaşı Lenin'in himâyesiyle Sovyet Hükümeti yol parasını verdi, fakat vatanına dönerken tifüs oldu ve yolda öldü. Tesinskoe'de sürgünde bulunan bir işçi olan Efimov peşinde adam olduğunu sana sana delirdi. Julius Martov, Turukhansk'taki münzevilikten kurtulmak için peşpeşe müracaatlarda bulundu; birlikte aynı evde kaldıkları siyasi sürgün arkadaşısıyla da kavga etmişler iyice yalnız kalmıştı. Martov gibi asâbına hâkim bir insan bile sinir hastası oldu, ama araştırmacı, yazar, ve tahrikçi olarak sahip olduğu özelliklerini yitirmedi.

«Sürgün topluluklarına düşmekten, sürgün tartışmalarına konu olmaktan Tanrı insanı korusun!» diyordu Ulyanov annesine yazdığı mektupta. En sert tartışmalar da Narodniklerle genç Sosyal Demokratlar arasında oluyordu. Siyasal konular; kuşaklar arası anlaşmazlıklar; bireysel teröre taraftar olmayanlara karşı terörcülerin horlayıcılığı; ve sürgündeki Sosyal Demokratlardan birinin kaçması ile, kendilerine tanınan serbestinin hepten kaldırılması sonunda iyice birbirlerine girdiler.

Rezâlet [diye yazıyor Krupskaya], bir kar topu gibi büyüdü. Vladimir İlyiç, sürgün topluluklarındaki rezâletleri bastırarak hiçbir rezâlet olamaz, derdi bana. Ayağımıza çok kötü köstek oluyorlardı. Bu yaşlı adamlarda sinir diye birşey kalmamıştı. Başlarına gelmedik kalmadığı için, en ağır cezaları bile önemsemelerdi. Fakat bizim böyle skandallarla uğraşacak halimiz yoktu-yapmamız gereken birçok işimiz vardı önümüzde. Vladimir İlyiç'e kalsa, bu yaşlılara hiç görüşmeyecektik. Aramızdaki ilişkilerin iyice koptuğu son toplantıyı hatırlıyorum. Ayrılmaya çoktan karar vermiştik, sadece mümkün olduğu kadar az kırgınlıkla olmasına çalışıyorduk. Ayrıldık, çünkü ayrılmamız gerekiyordu. Ama hiçbir nefret duymadan ayrıldık. Sonra da yalnız başımıza yaşadık.

Vladimir İlyiç'in anlayışı böyleydi. Sınırlarını bozmaktan başka işe yaratan insanları kendisine arkadaş edinmez; tutmazdı. Kendileriyle çalışamayacaklarından ayrılırdı. Ondan sonra, da, kendisinin savındığı şeylere çatismazlarsa o'nlara dokunmazdı. Ama gene de bu tartışmalardan ruhu sıkılırdı. Sibiry'a'da olsun, Batı Avrupa ülkelerinde olsun, bunların harekete verdikleri zarar polisininki ni geçecektir.

Ne varki polis de elinden geleni ardına koymuyordu. Petersburg Birliğindeki üyelerin bütün çabalarına rağmen, polis herşeyi ortaya çıkardı. İzleri bulunmuş, teker teker hepsi Sibiry'a'ya, veya bazıları Rusya'nın kuzey illerine sürülmüşlerdi. Bütün Rusya'ya yayılan bir örgütlenme ile, çeşitli yerlerde bulunan Marxist çalışma çevrelerini tek bir kuruluşta; tüm-Rusya Sosyal Demokratik Partisi gibi bir kuruluşta toplamanın tam vaktiydi, ama polis her hareketlerini izlemekteydi. Yakalandıkları günlerde Ulyanov ve Martov bu tasarı üzerinde çalışıyorlardı. Hapisteyken bile Ulyanov bu iş için bir taslak hazırlayıp, dışarı kaçırılmış, fakat ardı kesilmeyen tutuklanmalar yüzünden genel kurul toplanamamıştı. Mart 1898'de. nihayet «Birinci Kongre» açıldığında, Petersburg'dan delege seçecek sadece dört kişi kalmıştı. Bunların da, birisi tam o günlerde tutuklanıp, polis tarafından hakkında son karar alınmaya kadar serbest bırakılan Krupskaya olmak üzere, üçü kadındı. Polis bu gizli kongreyi de biliyordu, anlaşılan Kongre, Minsk'te toplandı; Petersburg, Moskova, Kiev, *Günay İşçisi* gazetesi, Yahudi Sosyalist Birliği veya Birlik -ki, Saint Petersburg'a gelen kadar Martov bu hareketin liderliğinde bulunmuştu- temsilcilerinin iştiraki ile toplandı, katılanların sayısı ve bunların vazifeleri bakımından zengin değildi. Üç günlük toplantı bitti. fakat bir program taslağı tespit edilemedi. Sadece, Peter Struve tarafından kaleme alınan, ve ülke çapında bir parti kurulması ile üç kişilik bir merkez komitesi seçilmesini isteyen bir bildiri yayımlandı. Bildiri, Struve'un bir ihtilâci olarak son eylemiydi, ve geleceğinden çok, geçmişini dile dile getiriyordu. En önemli cümlesi de şöyleydi: «Avrupa'da doğruya doğru gittikçe, siyasal bakımdan burjuvazi zayıflamakta, korkaklaşmaktadır. Doğu ülkelerine doğru gidildikçe, bu yüzden kültürel ve siyasal görevler de proletaryaya düşmektedir.» Bu düşünceler, henüz sosyalist olmaya başlayan Leon Troçki üzerinde çok derin izler bırakacaktı.

Dokuz delegeden sekizi, ve kongrenin seçtiği üç kişilik merkez komitesi üyelerinden ikisi, toplantıdan birkaç gün sonra polisçe tutuklandılar. Polisin zaferi kazandığı ve partinin sonunun geldiği kesindi.

Vladimir'in tutuklanmasından sekiz ay sonra, Nadezhda Konstantinovna tutuklandı. Öntutuklama Cezaevindeki kadın tutuklulardan birisi üzerindeki elbiseleri tutuşturarak kendisini ateş verince, resmi makamlar diğer kadın tutukluları serbest bıraktı. Ama davalarına poliste devam ediliyordu. Sonunda -Rus bürokrasisinin işleyişi ağırdı- Krupskaya'ya, Kuzey Rusya'daki Ufa'da üç yıl sürgüne gönderileceği bildirildi. Nişanlısının yanında olabilmesi için, Ufa yerine, Sibiry'a'daki Shushenskoye gönderilmesini ve nişanlısı ile birlikte dönebilmek için kendisine verilecek sürgün cezasının kısaltılmasını istedi.

Resmî makamlar birinci isteğini kabul ettiler, ama aşkların birleşmesi yolundaki istekleri fazla tesir etmediğinden için, ikinci isteğini; süre kısaltmasını kabul etmediler. Shushenskoye'ye masrafı kendinden olmak üzere serbestçe gitmesine, annesini de yanında götürmesine izin verdiler. Ve gider-gitmez «hukuken» de evlenmezse hemen Ufa'ya iade edileceğini söylediler.

Bazı ihtilâci çevrelerde -hele nihilistler ile anarşistlerde- evlilik makbul bir kurum değildi, ama Sosyal Demokratlar için, resmi veya gayri resmi yollardan da olsa, evlilik istisna değil, bir kuraldı. Öyle anlaşılıyor ki, Nadezhda Konstantinovna ile Vladimir İlyiç'in bu resmî şarta bir itirazları olmadı. Zira aralarındaki bağlılığı bütün Rusya'daki burjuva evlilikleri kadar geçerli ve ciddi saymaktaydılar. Hapishaneler, yeraltı örgütleri, yabancı ülkelerdeki mülteci hayatı ile binbir çalkantı içinde bocalanan o günlerde «Kim, Kimdir» den daha zordu bir «Kim, Kiminle» hazırlamak. Ama ikisi arasındaki bağlılık, acı ve tatlı günleri boyunca, ölümlerine dek yıkılmadan sürecektir bir bağlılıktı.

Nadya'nın geleceğini duyan Vladimir'in mektuplarına baktı mı içten içe bir sevinç görürdü insan. Ama gerçekte mektuplar bir yığın talimat ile doluydu; gelecekteki karısı neler yapacak, neler getirecekti, bunlar yazılıydı. Yasal Marxist organın editörü olan Struve'ü görecektir ve ilerki makale ve kitap eleştirilerini tespit edeceklerdi. Ulyanov'un makâlelerinden yapılacak bir kitap için anlaşma imzalayacaktı. Birçok dergilerin abonmanlarını tazeleye-

cekti. «Getirebildiği kadar kitap» getirecek, hasır şapkasını, kendi elleri ile oyduğu satranç takımını, çeketinin mürekkeplenmesini önleyecek kaleni mudafazasını, dürünelik grafik kağıtlarını, kağıt kesmek için makas (ev sahibinin koyun kırma makasının yerine) Prominsky'nin çocukları için resimli kitaplar, terçilme edilecek yeni eserler, gramer ve sözlükler, deri av çeketini, dağ gibi yığınla istatistik raporlarını unutmuyacaktı. Vladimir'in yazıp-çizip gönderdiği bu talimat sürüp-giderken, bürokratik yazışmalar yüzünden Krupskaya'nın ayrılması da gecikiyordu. Sonunda, annesyle yola çıktığında kutular ve bavullar dolusu yükleri olmuştu.

Nihayet [diye yazdı annesine Mayıs, 1899'da] beklediğim konuklar geldi ... geldikleri gün beni evde bulamamışlar diye ava çıkmak gibi parlak bir fikir doğdu kafamda. Nadezhda Konstantinovna iyi görünmüyordu, kendisini bakması gerekiyordu. Bana gelince, Elizabeti Vasillevna [Krupskaya'nın annesi] şöyle dedi: «Hey yarabim, nasıl da toplanmışsın!» Anyuta düğüne kimleri çağıralım diye soruyor. Hepinizi davet ediyorum Bildiğiniz gibi Nadezhda Konstantinovna'yı çok trajikomik şartlara sokmuşlar: ya hemen evlenecek (*deliler!*), ya da Ufa'ya döndürecekler. Tabii Ufa'ya geri göndermeye niyetim olmadığı için, ben de hemen «kollarımı sıvamak» zorunda kaldım ...

Evlenmeyi yokuşa sürenler de gene resmi makâmlar oldu. Sibirya'daki günleri bir yıl geçtiği hâlde, Petersburg'dan henüz evrakları oralara gelmemişti. Bunlar olmadan «mahalli polis amiri benim kim olduğumu bilmediği için evlenme belgesi tanzim edemeyeceğini» söylüyorlardı. Nadya, Mayıs'ta geldi, ama evlenmeleri Temmuz ayını buldu. Sibirya köylerinin soğuk monotonluğu içinde hayatlarını hemen birleştirmişlerdi. Temmuz'da evlendikleri zaman, artık mektuplarında bile olsun kimseye bir haber vermeyi düşünmediler.

Nadya'nın hayatı şimdi daha zenginleşmişti ve eş, sekreter, ev hanımı ve sadık bir mürid olarak yaşamaya başlamıştı. Annesi de I. Dünya Savaşı günlerindeki ölümüne dek ailenin bir üyesi olarak kaldı ve ev işlerine yardım etti. Potresov'a bakılırsa «Vladimir hiç iyi tabiatı sayesinde kaynanasına katlanıyor, hiç şakası olmayan kaynanası ile hergün mücadele ediyordu. Yakın çevresinde

Vladimir'in iradesine karşı çıkan ve kişiliğini savunan tek dik kafalı insan kaynanasıydı.» Krupskaya, ikisi arasındaki «mücadele»nin sonunda dini bütün kayınvalide ile *ataist* darıyat arasında bir inang anlaşmazlığı şekline girdiğini anlatıyor. Fakat gelecek günlerdeki *Tarımsız Devlet*'in lideri olacak Lenin son derece hoşgörülü taşıyor, arada-sırada küçük lâtifelerle bu sataşmaları hoş karşılıyordu.

Shushenskoye'den yazdığı mektuplar artık daha canlı, daha içtenlikliydi, ve kendilerinden bahseden bölümler uzun uzandı. Vladimir'in yazdığı sayfaların sonunda, Nadya'nın çok daha uzun sayfaları geliyordu her mektupta. Veya bazan kendi başına mektup yazıyor, hayatlarını ve Sibirya'yı sayıfalarca anlatıyordu. Kocasının annesinin ilgi duyacağını bildiği için Volodya ile ilgili ne var ne yok yazıyor; av partilerini, köylülerle ilişkilerini, çocukları ve hayvanları «av» partilerinde geçen gülünç olayları, annesinin ve kendisinin yaptığı konserveleri, hep birlikte yürüyüşe çıktıkları konuyu, neler okuduklarını, kocasının yazdıklarını, hizmetçi işini nasıl hallettiklerini (ayda iki-buçuk rubleye her işe bakan bir kız bulmuşlardı, bir de yılda bir çift iskarpin veriyorlardı), Prominsky'nin kızına bir bluz alması istenen Volodya'nın kızın ölçüsünü soracak yerde, «kaç kilo?» deyişini bütün bu gibi küçük şeyleri anlatarak, sevdiği bir insandan uzak düşen ve o'nu ne yaptığını, nasıl yaşadığını merak eden annesini sevindirecek, teselli edecek sıcak ve samimi mektuplar gönderiyordu.

Vladimir gittikçe sabırsızlanıyordu. Önünde daha bir yıl olduğu hâlde, küçük kızkardeşine yazdığı gibi, haritalara bakıyor ve kardeşinin de okumasına devam edebileceği Brüksel'in bulunduğunu yerli arıyordu.

Parmağının küçük bir hareketiyle Londra, Paris, ve Berlin'e dokunabilirsin ... Evet, seni kışkırtıyorum. Sürgünümün ilk zamanlarında, ne olursa olsun, Avrupa veya Avrupa Rusyası haritasına bakmaya karar vermiştim, haritaları açıpta bir sürü küçük noktaların karşısında üzülmeğe o kadar acı geliyordu bana. Fakat şimdi daha sabırlıyım ve üzüntü duymadan bakabiliyorum. Gerçekten, şimdi sık sık hayallere dalıyor, ve buradan ayrıldıktan sonra bu noktelerden birisine yerleşmeyi hayal ediyoruz. Sürgünün ilk yarısında belki de geç-

mişe döndüktü gözlerimiz, ama şimdi ileriye doğru bakıyoruz. Eh, *qui vivra verra*...

Son senenin sabredilmez günleri başlayınca, Vladimir için çalışma iyice çekilmez oldu. Büyük kitabı bitmiş, sadece Nadya tarafından yeniden temize çekilmesi kalmıştı. Webb'lerden yaptığı çeviri de öyleydi. Rusya'nın havasında yavaş yavaş bir değişimin başladığını hissediyordu. Ama iki yıl uzakta kaldığı için bu değişimin ne olduğunu tam bilemiyordu. Kendi kuşağından olan Marxist devrimcilerin hepsi -genç olmalarına rağmen *Stariki* veya «yaşlılar» diye adlandırılıyorlardı- Sibiry'a'daydılar. Kendilerinden sonra boş kalan yerleri alan en genç kuşak ise hareketi çok başka bir yöne çekiyordu.

Asıl şaşırtıcı haberler ise Marxizmin kalesi olan Almanya Sosyal Demokrasininin Marxizmi «revize» etmek, veya «modernize» etmek için harekete geçmesiydi. «Revizyon» demek, Ulyanov için bir ihanetti; Marxizmi ihtilâlcî özünden ayıran, o'nu kalbinden vurmuş bir hareketti. En ünlü ve önde gelen revizyonist ise Engels'in arkadaşı ve yayın işlerine bakan adamı olan Eduard Bernstein idi. Engels 1895'te öldü. Ertesi yıl *Neue Zeit* isimli teori dergisinde Bernstein saldırılara başladı. Şimdi, 1899'da bu makalelerden sonra çok daha dikkat çekici bir kitap yazdı. Vladimir, kızkardeşine yazdığı her mektupta bu kitabın bir nüshasını postalamasını istiyordu. Ve en sonunda geldiğinde, kitabın tamamını bitirmeye sabredemeden patladı.

«Neredeyse yarısını bitirdik.» diye yazdı annesine,» ve muhtevası bizi çok şaşırttı. Teorik yönden, inanılmayacak kadar zayıf... Başarı kazanmayacağı şüphesiz. Bernstein'in üstü kapalı aldatmalarından, Rusya'da bu kadar insanın bu söylediklerine kapılmalarından nefret ettik.»

Ulyanov için, ne yazık ki, söylediklerinin ikisi de çıkmadı. Ulyanov'a göre «Bernstein'in başarı kazanmayacağı şüphesiz» idi; çünkü Vladimir İlyiç, düşünceleri ve tutumu bakımından Marxizmin bir bütün olarak tutarlılığından kuşku duyacak hâlde değildi. Ayrıca, Sosyalist Enternasyonali yöneten Alman sosyalist hareketinin sıhhatinden de kuşku duyuyordu.

Lenin'in resmi biyografilerinin insanda bıraktığı izlenimin tersine, Bernstein'in *Voraussetzungen des Sozialismus*'unun yayınından sonra patlak veren dünya çapındaki kitaplar savaşında Lenin'

in milletlerarası önemli bir yeri olmadı. Ölümünden sonra, O'nun adına hareket edenler Marxizm'de Marx-Engels-Lenin diye peygamberler dizisi gibi bir sıra olduğunu ileri sürmüşlerse de, Lenin kendi sağlığında böyle bir şeyi rüyasında hiç düşünmemiştir. Keza, şimdiki Lenin çömezlerinin yaptığını tersine, kendisinden önceki büyük Marxistlerin teşkil ettiği «saman yolu»nda yer alan ve Marx ve Engels'in son yıllarında o'nlara yanında çalışan, o'nlardan sonra da Sosyalist Enternasyonali yönetmeye devam eden düşünürlerden hiçbirini küçümsememiştir. Dünya Savaşına gelinceye kadar Lenin'in, Kautsky, Mehrin, Bebel ve -Rusya sorunu üzerinde kendileriyle tartışmışsa da- Plekhanov, Parvus ve Rosa Luxemburg gibi kişilere karşı saygıda hiçbir kusur ettiği görülmemiştir. Hatta savaş konusunda kendisi gibi düşününlerin sadece Mehring ve Rosa Luxemburg'dan ibaret olduğunu gördüğü, ve aksini düşünenleri «hainlikle suçladığı» yıllarda bile bu kişilerin geçmişte Marxist teoriye kazandırdıkları şeyleri değersiz görmemiştir. Keza, o günlerde Rusya'daki Marxist hareketin {Batı Avrupalı}bu liderlere fikirlerini empoze etmeye hakkı olduğunu da düşünmemiştir. Oysa savaşa ~~savaşa~~ kadar, Rusya sorunu hariç, diğer bütün konularda Lenin'in doğru söylediği anlaşılmıştır.

Bernstein'in kitabı etrafında kopan büyük polemikte de, Lenin sadece Rusya'daki Bernsteinçılara çarpmakta yetindi ve ekonomik ve politik noktalarda Kautsky'nin, felsefi noktalarda da Plekhanov ve Labriola'nın söylediklerine katıldığını belirtti. Sibirya'daki Vyatka'dan Potresov, Kautsky'nin Bernstein'a karşı yazdığı kitabı gönderince Lenin öylesine heyecanlanmıştı ki Krupskaya ile birlikte bütün çalışmalarını bırakıp bu eseri okudular ve iki hafta uykusuz kalmak pahasına bu kitabı Rusçaya çevirdiler.

Ne taraftan bakılırsa bakılsın, Bernstein tartışmadan yenik çıkacak gibi görünüyordu. Önde gelen Marxistlerin hemen hepsi karşı çıkıyorlardı. Partisinin genel kurulu da Bernstein'in görüşlerini kinadı ve «askinin zafer-süslü taktikleri» ni suçladı. Fakat Bernstein'in yenilgisi, sonunda, sözde kalan bir yenilgi oldu; zira o'nun kitabında sessizce anlatılanlar yavaş yavaş partisinin uygulamaları olmaya başlamıştı. Ama hiç farkına varılmadan...

Bernstein'in örtülü kalan bu zaferinin nedeni Avrupa'daki entellektüel iklimin değişmesiydi. Ekonomik şartlardaki gelişmeler konusunda söyledikleri Marx'ın *Kapital*'indekileri silecek güçte değildi. Yirminci yüzyıl Avrupası her ikisinin de o zamanlar yaptık-

ları kehanetten farklı bir görüntü kazanacak idiyse de, durumun o günkü görüntüsü ile, Bernstein'in buhransız gelişen bir ekonomiye, daha adil bir servet dağılımına ve ihtilâl ve çöktünlüye lüzum kalmadan kapitalizmden sosyalizme geçme olanağına dayanan iyimser görüşlerinden çok Marx'ın karamsar görüşlerini haklı çıkaracağına benzliyordu. Ne var ki, ondokuzuncu yüzyıl kapanıp da, yirminci yüzyıl başlayınca daha umut verici bir dönemin açıldığı ve Bernstein'in görüşlerinin daha doğru olduğu anlaşılacaktı. ?

Marxizm, kapitalizmin çığır ilk yetişme günlerinde dünyaya gelmiş bilgisi yeterli olmayan bir çocuğuydu. Siyasal yönü itibarıyla, 1789 devriminden 1848 devrimine kadar uzanan uzunca bir süreden yapılan ciddi tümden gelimleri [deductions] temsil ediyordu. Fakat 1870'lerin başından beri Avrupa'da ne bir savaş, ne bir buhran, ne de ihtilâlcî bir hareket olmuştu. Bernstein'in kuşak devrimini sadece Marxist klâsiklerden biliyordu. Özel olarak bu klâsiklere ve ihtilâle saygı göstermekle beraber, günlük uygulamalarında gelişen işçi sendikalarının büyümesini, iş yasalarının düzeltilmesini, seçmen kütlesinin genişletilmesini, parlamenter temsil sisteminin yayılmasını, sosyalist gazetelerdeki tiraj artışını olumlu karşılıyorlardı.

Deniz aşırı ülkelerde Avrupalının yayılması, «kara ülke» Afrika'nın on yıl içinde parçalanmaması, silâhlanmanın hızlandırılması, Avrupa'da kısa süren bir refah devri açılması. Demiryollarının yapımı, silâh ve sermaye ihracatı yüzünden ağır endüstri hızlandırılmış oldu. Tekelcilik ve sömürgecilik kârları, Marx'ın öngördüğü kâr hadlerinde düşme eğiliminin gerçekleşmesini önledi. Sermaye artımı sonunda ortaya çıkan patalar hisse senetleri spekülasyonlarında; Rusya gibi hızla endüstrileşen ülkelere, veya deniz aşırı sömürgelere yapılan yatırımlara aktı. Buhranların yoğunluğu azaldı, ekonomik gelişmenin hızı arttı.

Bu olguların karşısında «ortodoks»lar, inatla, Marx'ın söylediklerinden ayrılmadılar. Sadece Hobson, Parvus, Hilferding ve Rosa Luxemburg -ve daha sonraları Lenin- bu yeni olgular hakkında ciddi araştırmalar yapma lüzumunu hissettiler. Mücadele edilmek gereken mutlak bir Çarlığın bulunduğu Rusya hariç, hiçbir ülkede ihtilâlcî ruh taşıyan bir hareket kalmadı. En müşkülpesent bir gözlemci için bile, yakında bir savaş çıkacağına; sosyal, siyasal ve ekonomik bir duraklama geleceğine; kurulacak yeni düzenin doğası üzerine açık bir mücadelenin başlayacağına inanmak güç; bu

na karşılık Bernstein'in sosyal alanda [dünyanın geleceği hakkındaki] iyimserliğine [meliorism] inanmak kolay geliyordu.

Rusya'da bile ortak sessiz görünüyordu. Ulyanov'un sürgün yılları ekonomik büyüme yıllarıydı. İşçiler, çoğu kez kendi aralarından çıkan liderlerin peşinde grevlere giriyorlardı; çoğunda başarı kazanıyorlardı. Aydınlar ise, tam bir aydın alışkanlığı olarak, bu geçici ve sınırlı olguları ele alıp, derin ve zamandan «münczhez» genellemeler yapıyorlardı; bu yeni duruma uygun bir teori geliştirmeye çalışıyorlardı. Yeni teori, Çarlığa karşı mücadelede siyasal mücadeleden çok, ekonomik mücadeleye ağırlık verdiği için «Ekonomizm» adını aldı.

Hütlün bu yeni hareket -otoriteye saygı geleneğine bağlı Rus ruhuna uygun olarak- Batı Avrupanın öndü gelen partilerindeki yetkililerin onayını kazandı. Bernstein, Rusya'da pek çok taraftarı olduğunu söylerken kuru-sıkı atıyordu. Kendi hareketleri içinde bile kendisinin ve kendi sürgün-yoldaşlarının azınlıkta kaldığını gören Ulyanov'un bu iddia karşısında duyduğu öfke ve nefret tedbirleri ve sâkin bir öfke olmak zorunda kaldı.

Gerçekten, sâpalarda kalan Shushenskoye'ye bu akımın ilk yayınları geldiğinde Ulyanov bunları bir süre için «bireysel sapıklıklar» olarak kabullendi. Bu yayınların ilki Bayan Kuşkova'nın imzasını taşıyordu, ve Ulyanov tarafından «Özdeğerular» [the Credo] olarak adlandırılmıştı. Savunduğu fikirler, atmesince yazdığına göre Ulyanov'u «fiksindirmiş» ti.

İşçi faaliyetlerinin şimdiki genel yasası, diyordu «Özdeğerular» izlenecek yolun «en az mukavemet olan yol» olmasını gerektiriyor. Burjuvazinin, kendisi ve proleterya için siyasal haklar fethettiği Batı'da işçi sınıfı siyasete girmeyi ülkely kalkındırmaktan daha kolay bulmuştur. Fakat siyasal eylem yolunu taş duvar gibi kapatan bir Çarın bulunduğu Rusya'da, «en az mukavemet olan yol» işverenlere karşı girişilecek mücadele ve işçi sendikalarını örgütlemektir. Rus işçi sınıfı, ne de olsa, siyasal mücadele için zayıf ve geriydi. Emekçilerin kendi başlarına ayrı bir partileri olmasını söylemek ise, değişik şartlardaki ülkelerden yapılmış düpedüz bir aktarmacıydı. Sosyalist aydınlara düşen görev, sendikalaşma gayretlerinde işçilere; ve Çarlığa karşı mücadeleye girerek Rusya'yı demokratlaştırma gayretlerinde de liberal muhalefete destek olmaktır. Grevlere tecrübe edinen işçi sınıfı da, zamanla, siyasal mücadele

alanındaki liberal muhalefeti desteklemenin bir zaruret olduğunu kavrayacaktı.

«Özdoğru» (Amentü) bir kılıç gibi hareketi kesmiş; eşit olmayan iki parçaya ayırmıştı. Zürih'te basılan ve gizlice Rusya'ya sokulan bir kitapçık ile Paul Axelrod bu görüşlere [ekonomizm'e] karşı çıkmıştı hemen. Ulyanov ta, çok daha sert ve çok daha kızgın bir eleştiri yazmaya başladı. O günlere denk gelen bir bayramdan yararlanarak, aynı eyaletteki bütün sürgünleri bir araya getirdi. «Özdoğru»yu o'nlara okudu; tahlil etti ve savunduğu görüşleri cevaplandırdı. Kendisi karısı Krupskaya ile birlikte Marxizm çalışan Finli işçi Enberg, yorgunu ve döşöğü ile toplantı yerine getirilen ve veremden ölmek üzere olan Vaneev, ve civardaki üç kasabadan gelen bütün sürgünlerin katıldığı bu toplantının sonunda ortak bir bildiri imzalandı. Bildiri bu yüzden «Onyedilerin Protestosu» diye tanındı. Vyatka'dan Potresov, Dan ve Vorosky de buna benzer bir belge yolladılar. Ulyanov, «Protesto»nun bir kopyasını Martov'a gönderdi, ve Martov'un Turukhanak'tan yeni imza toplamasını istedi. Daha sonra aynı «Protesto»nun el yazısı ve teksir edilmiş suretleri Sibirya dışına kaçırılarak imza toplanmasına devam edildi. Böylece, «Ekonomizm»e karşı olan ihtilâlcî Marxist azınlığın karşı-saldırısı başlamış oldu.

O andan itibaren de Ulyanov ilk eşelenmelerine başlayan kızgın bir boğa kesildi. Uzakta, ve zorumlu bir eylemsizlik içindeydi. Sürgündeki her ihtilâlcide görüldüğü gibi, Ruslara özgü düşünce ağırlığıyla, örgütlenme yavaşlığı ile harekete geçti. Krupskaya, veya yakın köylerden gelen ziyaretçileriyle saatlerce ormanda geziniyor; en çalışkan öğrencileriyle konuşan bir öğretmen gibi, yoldaşlarıyla ne yapılması gerektiği konusunu tartışıyor. Bu konuşmalar bazan *didaktik* bir tonda ve tek yönlü bazan da birşeyler öğrenmeye çalışan bir tonda oluyor ve uzun uzun devam ediyordu. Zamanla kafasında bir plân doğmaya; anahatları ile görüldüğü hâle gelmeye başladı: tüm-Rusya'ya beslenecek bir yeraltı gazetesi kurulacak; bu gazeteyi sınır ötesi illkelere, fabrikalara, şehirlere sokup, dağıtmak için de bir gizli ajanlar zinciri yaratılacaktı. Gazete bütün yörel çevrelerin ulusal çapta bir örgütlenmeye geçmeleri için gereken temel ilk taşlarını atacaktı; teorik sorunları açıklayacak ve pratikteki görevleri kitlelere duyurup, öğretecekti. Kitleleri eğitecek ve örgütleyecekti. Hareketin liderliğini ele geçirmek için, «Ekonomist»lerin bileğini bükcek ve aydınlarla devrimci hareket

üzerinde örgütsel bir denetim kuracaktı. Gazetenin her sayfası bilgi dağıtmakta, her ajanı ise örgütsel mekanizmanın kurulmasında görev alacak; böylece bu örgütsel mekanizmaya dayanarak birleşmiş, merkezileştirilmiş, yıkıcı bir parti yaratılacaktı. Böyle bir partiyi ne polis pes ettirebilecekti ne de «gevezeli liberaler» tarafından sulandırılabilirdi.

Vladimir İlyiç uykusuz gecelerine başladı gene -diye yazıyordu Krupskaya. Mütthiş zayıfladı. Plânını bütün en ince ayrıntıları ile kurmaya çalıştığı bu uykusuz gecelerde, Krzhishanovsky ile, benimle uzun uzadıya görüştü; bu konuda Martov ve Potresov'a mektup yazdı; yurt dışına gitme konusunda da o'larla durumu tartıştı. Zaman geçip, [sürgündeki] süre azaldıkça Vladimir İlyiç'in de sabrı, tahammülü bitiyor; bir ân evvel işe başlamak için heyecanlanıyordu.

B Ö L Ü M IX

LENİN'İN ÖRGÜTLENME PLANI

Birleşebilmemizden önce, ve birleşebilmemiz için, herşeyden önce çeşitli gruplar arasındaki ayrımı ve sınırları tam olarak ve kesinlikle saptamamız gerekir. — *Iskra'nın ilk sayısında, Lenin tarafından kaleme alınmış yazıdan.*

Kırağ düşmüş ay ışığının ve açık bir gökyüzünün altında, donmuş, buz tutmuş Yenisey nehri üzerinde günler ve gecelerce kızak sürdüler. Nadya'nın annesi kızgın soğuktan hâlsiz düştü, ama ihtiras içindeki Vladimir gocuğunu bile giymeden vuruyordu kamçıyı Şubat ayazında. Dinlenme molalarını bile kısa kısa ve seçerek veriyor; fakat nerede bir sürgün veya sürgün topluluğu ile karşılaşma fırsatı bulsa duruyor, tüm-Rusya'ya seslenen bir gazete planından söz ederek, o'ları İknâya çalışıyordu. Sibirya'da sürgünde bulunan bütün Sosyalistleri şahsen tanımamasına güveniyordu. Nitekim bundan, sonraları çok yararlanacaktı. Sürgündekilerin hepsi de, Vladimir'in bu basit, ama pratik planlarındaki büyüklüğü, ve o'nun tek bir noktaya yığılmış irade gücünü teslim ettiler. Loyola olsun, eylem partilerinin bütününde gelen örgütleyicileri olsun, Vladimir'in fikirlerininkinden geri kalmayan kişiliğinin kuvveti ile artık o'na bağlanmaya başlamışlardı. Fikirlerinin ve kişiliğinin gücü yüzünden, o'nunla diğer ihtilâlciler arasında «mürşid» ve «mürşid» bağımlı andıran bağlar kurulmaya başlamıştı.

Karın, bir yıllık daha sürgünü kaldığı için Uralların ardındaki Ufa'da kalmıştı. Yıllardan 1900 yılıydı, Nadya son sürgün yabını yaşıyordu. Rusya'nın büyük şehirlerine gitmesi yasaktı, ama o karısının bulunduğu Ufa'da kalmayı düşünmemiş büyük şehirlere ve sonra mümkün olduğu kadar yakına gelmeyi kararlaştırmıştı. Sınırdan fazla uzak olmayan, demiryolu kavşağı Pekov'a yerleşti.

Ulyanov, Potresov ve Martov; neredeyse aynı yaşta olan (Potresov, Ulyanov'dan bir yıl büyük; Martov ise üç yaş küçüktü) bu üç kişi kendilerini hemen bir *troika* olarak görmeye başladılar: kendi kuşaklarını yönetecek, ve kurmayı planladıkları gazetenin yazı kuruluşunu meydana getirecek üçlü bir takım. Sürgünlüklerinde bu konuda uzun uzadıya mektuplaşmışlardı; gazetede kimler yazmalı; gazete nerede basılmalı, Rusya'ya nasıl sızdırılmalı; çeşitli sorunlar karşısında tutumunu ne olmalıydı? Üçü birbirikertne öylesine yakındı ki, Ulyanov bu birliklerine «üçlü ittifak» diyor, ve o'na-buna yazdığı mektuplarda bu birlikten söz ederken şifreli bir ifadeyle «Kardeşler» diyordu. Sürgünü biten Martov güney Rusya'da temaslarda bulunmak için Poltava'ya yerleşti, Potresov ise Pekov'taki Ulyanov'un yanına geldi. İkiisi arasındaki konuşmalarda nelerden söz edildiğini, Radchenko'nun iki küçük kızını misafir ettikleri günlerle ilgili anılardan biliyoruz: «Ellerini arkaya bağlayan iki küçük kız yan yana odayı arşunlıyorlar, birisi Bernstein'dan söz ediyor, diğeri Kautsky'den söz ederek cevap veriyordu.»

Gazete kurma planlarını gerçekleştirmek için yurt dışına çıkış izni isteyen «kardeşler» e hükümet hemen pasaport verdi.

Fakat Rusya'dan çıkmadan önce karısını görmek isteyen Vladimir, Ufa'ya gidebilmek için müracaatta bulundu. Ufa'ya giderken, annesini ve kızkardeşini görmek için Moskova'ya uğradı ve orada gerekli bağlantıları kurdu. Daha sonra, daha küçük şehirleri de geçerek oralarda da bağlantılar kurdu. Gazeteyi birân evvel çıkarma konusundaki sabırsızlığı olmasa, sürgündeki diğer ihtilâlcileri de görmek için gizlice Sibirya'ya bile gidecekti. Bu çılgın tasarıdan vazgeçti, ama bu kere de, peşinde polis dolaşan insanlar için çok daha ihtiyatsızca bir iş yaparak, Martov ile birlikte iki «kardeş» e yasak olan Saint Petersburg'a gitmek istediler. Şehre girdiklerinin aynı günü ikisi de tutuklandı. Ulyanov'un üzerinde daha yeni «Hala»dan (A. M. Kalnykova) aldığı 200 ruble vardı. Gazeteye yardım olarak verilen bu paradan ayrı olarak da, çıkacak gazetenin gönderileceği adresler ile, Plekhanov'a hitaben yazılmış bir mektup ... Mektup ve adresler eski defterlerin sayfalarına ve görünmez mürekkeple yazılmıştı. Bütün bir kuşak için yeraltı faaliyetlerinde bocalığa oynayan bir adam için böyle bir başarısızlıktan kaçınmak fazla bir mahareti gerektirmezdi. Fakat, izlerini bulmakta güçlük çekmeyen polis, ne bu gizli yazıları ısıttı, ne üzerlerindeki parayı müsadere etti ne de bu paraların yardımıyla ku-

kurulacak gazetenin müstakbel yayıncısını birkaç günden fazla oyaladı. Tutuklanma olayı, henüz doğum sancısı çeken gazete projelerinin başına gelen ilk darlık anıydı. İkinci kritik an ise, mülteciler arasındaki bir tartışma sırasında yaşadılar.

29 Temmuz, 1900'de Ulyanov sınırı geçtiğinde isteri derecesine yaklaşan bir parçalanma ile karşılaştı. O'ndan önce Avrupa'ya gelen Potresov kolu-kanadı kırık şekilde geldi. Söylediğine göre Plekhanov ve etrafındaki emektar ihtilâlciler, Dışardaki Demokratlar Birliği adıyla yeni kurulan ve çoğunluğu «Ekonomist» olduğu için «revizyonizm» tartışmalarında Plekhanov'a karşı Bernstein'i destekleyen bir grupla çok sert bir tartışmada bulunmuşlardı. Birlik, Nisan ayında Kongresini yaptı ve anlaşmazlık o kadar sert bir hâl aldı ki, eski ihtilâlciler toplantıyı terk ederek karşıt (muhalif) Dışardaki İhtilâlciler Sosyal Demokrasi Birliğini kurdular. Ulyanov, Plekhanov'u görmek için hemen Cenevre'ye gitti.

Kendisiyle konuşmam diye yazdı Ulyanov, sadece Krupskaya, Martov, ve yakınlarının okuması için hazırladığı bir raporda herkese karşı şüphe içinde, kimseye güvenemeyen ve *nec plus ultra* olana *rechthaberisch* olan birisi olduğunu anlattı. Çok dikkatli olmaya çalıştım; «tartışma çıkabilecek hiçbir noktaya değinmedim, ama durmadan kendimi baskı altında tuttuğum için huzurum kalmadı ...

Plekhanov, Lenin'in şikâyetine göre, müstakbel yazı kurulu arkadaşı ile «diplomatik» bir dille konuşmuştu. Fakat, yukardaki satırlardan anlaşılıyor ki, her ikisi de birbirlerine karşı «diplomat» konuşmuştu. Ulyanov, dışardaki ve Rusya içindeki bütün Sosyal Demokratlara ışık tutacak ve onları birleştirecek bir gazete çıkaracağı günlerde Plekhanov'un bir parçalanmaya sebep olmasına kızmıştı. «Mürşid» ile «mürid» arasındaki konuşma, sonunda, bir münakaşa hâlini aldı. Ulyanov kurulacak gazetenin ihtilâlciler ve Marxist görüşlerin yaman bir savunucusu olacağını; bu görüşlerin Plekhanov ve kendisi tarafından ileri sürüleceğini; Liberaller, Ekonomistler, Revizyonistler ve Halkçılara karşı polemikler açılabileceğini; diğer taraftan aynı anda gazetenin herkes tarafından okunan, desteklenen, herkece ışık tutan çeşitli fikirleri savunan yazılara yer veren, fakat yazı kurulumun hazırlayacağı küçük notlarla bu yazıları hemen o sayıda cevaplandırılan bir gazete ola-

bileceğini söyledi. Bu kendine özgü anlayış, psikolojik olarak kabulü güç olan bu anlayış Ulyanov'un ikili formülünün zorunlu bir sonucuydu: muhalefet unsurlarıyla «ittifak» ve çarlığa karşı yürütülecek bu ortak mücadelede «proletaryanın hegemonyası». Fakat, birbirlerini bunca zıt fikirlerin bir araya gelmesine karşı koyan Plekhanov «hayâsızlık sınırlarına varmış bu 'müttefik'lerden nefret ediyor, onları soytarlık ve *Geschäfts macher*likle suçuyor; bu çeşit 'hainler'i hiç tereddüt etmeden 'vurabileceğini' söylüyor-du.»

Herde neredeyse aynen Plekhanov'un bu sözleri ile, şimdi, omuz-omuz olduğu yoldaşları Martov, Potresov, Plekhanov'a saldırarak olan bir numaralı parçalayıcı ve bölücü olacak Lenin'den bu gibi şikâyetler duymak şaşırtıyor insanı.

Bilinçaltı bir kurgunluk olduğu için, çok daha derin bir haska anlaşmazlık nedeni ise, ilk sayı için genci tarafından hazırlanan başyazı metnine karşı yaşlısının takındığı tutumdur. Plekhanov başyazıdaki fikirlere hiç karşı koymadı -ki, sessizce durumu gözleyen Ulyanov'a göre bu bir *diplomasi* idi- fakat bu metnin çok barıcı-âlem lâflar ettiğini, derin bir öz taşımadığını, üslubunun çok acemice olduğunu söyleyerek, tarihi bir belge olarak ciddi bulunamayacağını ileri sürdü. Ulyanov ile yaptığı bu ilk görüşmenin sonunda, o'nun gelecekte ihtilâlciler hareketinin örgütlenmesinde işine tutkun ve becerikli bir uygulayıcı ve yardımcı olacağını görmüş, bu konuda kendisine hayran olmuştu, ama yazar ve düşündür olarak Ulyanov'u gözü tutmamıştı. «Fransızların dediği gibi, bu 'yazılmış' bir yazı olmanın», dedi kurgun yazarına: «Bu edebi bir çalışma olmamış. Birşeye benzemiyor» Lenin'in çok basit bir dille yazılmış olan bu yazısını okuyunca, insan ister istemez Plekhanov'un eleştirilerine hak veriyor. Fakat, üslubun kendisi de nihayet yazarın tabiatına bağlıdır. Yaşlı usta yazıyı aldı «üslubumu düzeltmek için» üzerinde çalışacağını söyledi. Ama hiçbir değişiklik yapmadan birkaç gün sonra geri verdiğinde ikisi arasındaki hava iyileşmiş değildi.

Aynı hafta içinde, Plekhanov, Axelrod ve Vera Zasulich; iki «organizasyon», veya daha doğrusu, iki nesil arasında bir anlaşma sağlamak için konuşmak üzere Potresov ve Ulyanov ile buluştu. «Mürşid» ile «mürid» arasındaki görüş ayrılığı, bu kere, iyice ortaya çıktı.

G. V.'nin [Plekhanov'un] sınırsız yetkilere sahip olma isteği apaçık görüldü... Farklı görüşler taşıdığımı, aşikâr olduğumu... bunu anladığını, saygı gösterdiğini, fakat bunları kabul edemeyeceğini ifade etti. Editörlüğe bizim gelmemizin, kendisinin ise yazılarıyla bu gazeteyi desteklemekle yetinmesinin daha iyi olacağını söyledi. Gerçekten şaşırmıştık, ve hemen bu fikre karşı koyduk...

Söylenmeyen anlaşmazlık konusu ise şuydu: kimin liderliği, Ulyanov'un mu, Plekhanov'un mu; «gençler» in mi, «yaşlılar» ın mı? Hiçbir zaman tam olarak tartışılıp, bir karara bağlanamayan, ama hiçbir zaman da ateşi küllenmeyen bir sorundu bu. Ulyanov oğün için, hareketin en muteber liderleri, hatta kendisinin bile öğretmenleri olan kimseler olmaksızın tek başına liderliğe geçmeyi rüyasında bile görecekti durumda değildi. Liderliğe oynamadığını, böyle birşey düşünmediğini ifadeyle, Plekhanov'dan durumu tekrar düşünmesini istedi. Plekhanov hiç durulamadan, hemen, yazı kuruhuna girecek altı kişi arasındaki oylamalarda kime, kaç oy verileceğini sordu. (Yazı Kuruluna Plekhanov, Axelrod, Zasulich yaşlılar olarak; Ulyanov, Martov ve Potresov ta gençler olarak gireceklerdi.) Vera Zasulich'in bir teklifiyle, bu sorun Plekhanov'a iki; kalan beş üyeye de birer oy hakkı tanınarak çözümlendi!

Yazı Kurulunda diye devam ediyor Ulyanov'un gizli raporu. G. V. dizginleri ele aldı ve tam yetkili bir editör gibi görev dağıtımına başladı... Ürdek gibi oturuyoruz yerlerimizde... aptal yerine konulduğumuzu şimdi anlıyoruz...

Plekhanov'a karşı içimdeki «aşk» bir tılsımla dağılırdı sanki... Hayatımda hiçbir zaman, ama hiçbir zaman herhangi birisinin karşısında bu kadar samimi bir saygı ve bağlılık hissi duymamıştım. O'nun önünde durduğum gibi, hiç kimşenin karşısında bu kadar «tevazu» ile durmamış, ve hiçbir zaman bu kadar kabaca «tahrik» edilmemişim... Samimi olarak kendisiyle işbirliği yapmak istediğimiz hâlde, yoldaşları olan bizlere oyun oynayan bu adamın kötü bir insan olduğuna hiç şüphe yok. Gerçekten kötü bir adammış kişisel benlik davaları ve küçük hesaplarla hareket eden samimiyetsiz bir adammış...

Bunu anlamak her ikimizi de [Ulyanov ve Potresov], kafamıza taş düşmüşçe çevirdi. Zira bu vakte kadar her ikimiz de Plekhanov'u saymış, ve sevdiğimiz bir insan olduğu için her kusurunu görmemeye çalışmıştık... Hiçbir feragâttan kaçınmamıştık. Bu idealimiz şimdi bitti; artık ayaklarımızın altındaki süprütülenden daha fazla değeri değil, O'na karşı açacağımız saldırının sınırı olmayacaktır... Elvedâ gazete i Bütün defterleri kapayıp, Rusyaya döreceğiz. O'na karşı bu kadar sevgi beslememiş olsaydı, O'na başka türlü davranırdık... Genç yoldaşlar, kendisine karşı bütünlük bir aşk besledikleri eski bir yoldaşa karşı sevgilerini gösterdiler- o ise, birden bire, bu sevgiye bir entrika havası buluşturdu... Aşk içindeki gençler sevdiklerinden acı bir ders aldılar- herkesi «duygulara kapılmadan» değerlendirmek; sapanından taşı noksan etmemek...

Lenin'in *Dörtlemiş Çalışmalar*'ının dördüncü cildinde «Kıvılcın Azkalsın Nasıl Tutuşacaktır» başlığı ile yer alan, ve onbeş sayfa tutan bu acıklı belgede buna benzer sayfalarca yer vardır. Belgeden ilerde o'nları birbirlerinden ayıracak olan bu iki adam arasındaki siyasal görüş ayrılıkları hakkında fazla bir bilgi edinemiyorsak da, ikisinin huy ve tabiatı [temperament] arasındaki farkları görüyoruz. Lenin'in kendi elyazısı ile yazılmış bu belge kadar hiçbir belge psikolojik bakımdan anlamlı değildir. Kendisi için tespit ettikleri alınması gereken dersden çok geçmeden yararlanmıştı: «Herkesi duygulara kapılmadan ele almak; sapanından taşı noksan etmemek...» Kendi tabiatındaki duygulu yanı silmek için kendini zora koştı ve bunu iyice öğrendi; gelecekte siyasal tartışma konularının hile-hile fistline gitmeyi ve bunlardan korkunması; anlaşmazlıkların sadece siyasal yanlarına önem vererek, bireysel ve kişisel yanlarını zerre kadar kâile almamayı bu ders sayesinde öğrendi. Ne var ki, bu belge bize bir başka şey daha göstermektedir: bu, hiçbir şeyden müteessir olmayan mantık adamının; kendi kendini disiplin altına almış adamın bile, kızdı mı, Rus aydınlarına özgü «nevi şahsına münhasır bir ruh» taşıdığı görülmüyordu. Bütün bu sınırsız aşk, sevgi, feragât, tevazu, sıldarına kelimeleri bir Rus romanında geçse olurdu, ama bir işçi sınıfı hareketinin raporlarında geçmesi ancak Rusya'da olabilirdi. Tarihçiler şu neticeye varmaya zorlanmaktadır ki; gelecekteki diğer tartışma ve anlaşmazlıklarda da, taraflar meselenin sadece siyasal

bir mesele olduğunda söz birliği etmiş bile olsalar, çok kuvvetli bir ihtimalle, bireysel anlaşmazlık unsurları da söz konusudur, ve bunlar hepten ortadan kaldırılmadan, sadece «rasyonalize edilmiş» veya «bastırılmış» şekilde durmuş sayılmalıdırlar.

Anlaşmazlık, karşılıklı bağışlama veya «aşklar»ın sevinç dolu barışmaları gibi bir sonuca ulaşmadıysa da, nihayet bitti. Görüntü şu kürtürmek ve bir arada yaşamak konusunda anlaşıldı. Son müzakereler «soğuk, çok soğuk» geçti. Kompromi şeklindeki son çözüm yolunu öneren Potresov, anlaşmaya varılarak «kişisel ilişkilerin bozulması yüzünden koca bir parti idaresinin de tahrip edilmesinin önlenmesini» istedi (kelimenin altındaki vurgu, gene bizzat Lenin'in.)

En yakın arkadaşlarımız hariç, hiç kimseye olup bitenleri anlatmamak için aramızda anlaşık... Görüntüde, sanki hiçbir şey olmamıştı... Ama içimizde bir soğukluk vardı: dostça ilişkiler yerine, kuru iş münasebetleri ile sürdürüyorduk ilişkilerimizi... Kendi muhafazamız için kendimiz nöbete girmiştik. Prensibimiz şuydu: *Si vis pacem, para bellum.*

Bu gençlik «aşk»ın ilçeyen hayal kırıklığından sonra, otuz yaşındaki Vladimir'in değiştiğini, birden bire olgunlaştığını, ve Ulyanov'un yerine Lenin'in geldiğini söylemek fazla olmasa gerek. Gerçekten, bütün bu «aşk» meselesinin ardından, bilinçli olarak hiçbir zaman ifadesini bulmamışsa da, yeni bir gerçek yer alıyordu. Ulyanov, eğer gerekirse müreşidsiz de hareketi yönetebileceğini düşünmese bile, içinde böyle birşey hissetmeye başlıyordu. İkisi arasındaki tutum ve tabiat farkları, meseleler karşısında kullandıkları yaklaşım (approach) ve meseleleri ifade etme farkları şekline girecek kadar ilerleyince sadece Plekhanov, Axelrod ve Zastılich değil, Martov ve Potresov ta Lenin'in bu ilk anlaşmazlık günlerinde gizlediği ani üfkelenmelerin ve inatçı ısrarın ne demek olduğunu anlayacaklardı. Ve gene anlayacaklardı ki, [Ulyanov'un o zaman vardığı hükmü ifade ederken söylediği] sapanıdan taşı noksan etmemek, barış isterken savaşa da hazırlanmak gibi sözler sadece güzel söz söylemek için sarfedilmemişti. Ulyanov hemen şunu fark etti: gazete Almanya'da basılırsa İsviçre'deki Plekhanov posta ile oy kullanmak zorunda kalacak ve gazetenin dağıtımı için kurulacak yeraltı örgütü de kendi denetiminde kalacaktı.

Sürgün yerime vardığımda -diye yazıyor Krupskaya-Vladimir İlyiç benim *İskra*'nın sekreteri olmam işini hallettiğini söyledi... Tabii, bunun anlamı [*İskra*'nın] Rusya ile ilişkilerinin Vladimir İlyiç'in en yakından kontrolü altında olacağıydı... Bana, bu işin kendisi için çok zor olduğunu, fakat davanın iyiliği için bunu gerekli gördüğünü söyledi.

Vladimir İlyiç artık her makale için değişik bir takma isim kullanmayı bırakmış, her yazısını tek bir yeraltı ismi ile imzalamaya başlamıştı: Lenin.¹ Şimdi artık liderliğin devamı ve kesiksizliği yolunda ciddi bir fikir taşıyor, liderlik için kendisini yetenekli görüyordu. Amacı Lenin ismine güçlü bir ün kazandırmak, bu ismi teori, siyaset, ve herşeyden önemlisi, örgütsel sorunlarda sistematik görüşleri olan bir isim olarak kabul ettirmekti. İmzalı veya imzasız yazdığı bütün makaleler farazi olarak tüm yazı kurulunun ortak görüşlerini ifade ediyordu. Ama buna rağmen, bençil olmayan entellektüel bir kendini-beğenmişlik ve hatta kendini-kusursuz bulma duygusuyla, bizzat kendisinin savunduğu noktaları nazarların en küçük bir parçasını bile kiskançça savunuyor; hatta bu görüşlerin, nice tartışmalar pahasına, başkalarının yazılan makalelere de dercedilmelerine çalışıyordu. Makalelerinin çoğu gazetede imzasız yayınlanıyordu. Ama ajanlar ve okuyucular zamanla anhyorlardı ki, bazı belli fikirler; bilhassa ısrarlı tekrarı, so-

(1) Bazan, N. Lenin, 1895 ile 1901'in daha sonraki bölümü arasında, şu isimleri kullandı: K. Tulin, K. T.—in, K. T.—n, S. T. A., T. P., F. P., Petrov, Frey, T. ch., T. Kh., Karpov, Meyer, Starik (mektuplarda), İlyin, V. İlyin, VI. İlyin, ve Vladimir İlyin. Lenin'in 1912'ye kadar Lenin ismini kullanmadığını ileri süren Walter Durant'in, bu isimle Lena Nehrindeki Altın Grovi şerefine kendisine verildiğini söylemesi asılsız bir yakıştırma. 1901'den itibaren, kesiksiz, Lenin veya N. Lenin ismini kullanmış, hatta daha önceleri kullandığı başka isimlerle çıkan yazıları üzerinde bile bu yeni isimle açıklamalar da bulunmuş; böylece, artık devamlı kullandığı bu isim ile öncelikler arasında, aynı ileriye devanmış bir beraberlik kurmaya çalışmıştır. 1901 öncelerindeki isim çoğu defa İlyin veya bu ismin değişik biçimleri, V., VI. ve Vladimir İlyin olmuştur. Lenin'in İlyin'den geldiği, İlyin'in ise Vladimir İlyiç'ten; öznel ve soyadı, ve Ulyanov'un «Ulyanov»dan geldiği şüphesizdir. N. Lenin'in Nikolai Lenin demek olduğunu ileri süren Amerikan gazetelerindeki asılsız yakıştırma da yanlıştır. Avrupa'da, ve özellikle Rusya'da yazılarda N. veya N. N. ritimlerinin anlamı, okuyucuya, bu isim takma bir isimdir, vyarısında bulunmaya yarayan, ve anonimlik belirten bir semboldür.

nun gerçeklere dayanan bir ifadesi olan, süssüz ve çıplak yazılar hep aynı imzayla yayımlanıyor, veya aynı üslubu taşıyor, aynı elden çıkıyordu. Yazı Kurulundaki diğer yazarlardan farklı olarak, her zaman daha önceki makâlelerine atıfta bulunuyor; bunların işlediği fikirleri açıyor, işliyor, savunuyor, sonraki makâlelerde savunduğu fikirleri kırılıp kopartılamayacak bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlıyordu.

Lenin ismi yeraltı örgütünde yayıldıkça yayıldı. Polis kayıtlarına Lenin ismi gitgide daha sık geçmeye başladı. Rusya dışına çıkan devrimci mülteciler artık sadece Plekhanov ile değil Lenin ile de görüşmek istiyorlardı. Vladimir İlyiç, yanı bilmezden gelerek kendisi için ayrı bir ün kazanıyor; «yaşlılar» veya ortak isimleri olan «Iskracılar»dan ayrı olarak, hatta başları ün-hâlesi ile süslü öbür yaşlılara karşı olarak Lenin isminin tanınmasına çalışıyordu. *Iskra*'yı işçi ve sosyalistlerin yeraltı örgütünde, Vladimir'i de *Iskra* içinde kabul eden yakın arkadaşlarına yarı mektuplarda Lenin imzasını kullanıyordu. Bazan mektupları kişilik-dışı bir ifadeyle «Lenin yazıyor», veya «Lenin diyor ki...» diye başlıyordu. Ve sadece otuz yaşında olduğu hâlde bazen de, kendinden çok daha büyük yaşlardaki Plekhanov, Axelrod, Deutsch, Zasulich'lere rağmen, kendisini de katarak «Yaşlılar diyor ki...» diye yazıyor, veya yazının sonunda *Starik* (Yaşlı Adam) diye imza atıyordu. Ateşli geleneklere sahip bir ülkede, bu isim saygı ve otorite ifade eden, hürmet ve sevgi bekleyen bir isimdi. Stalin de bütün propaganda araçlarını seferber ederek kendisine *Starik* isminin takılmasına çalışmıştır; ama özel toplantılarda Stalin'in yakın arkadaşları kendisine *Starik* yerine *Khozayts* (Patron) demeye devam etmişlerdir.

Bu enerjik, ne istediğini bilir, öğretmen tavırlı, gençcecik «Yaşlı Adam»ın gazeteye baştan itibaren kendi başına hakim olacağı önceleri hiç anlaşılmamasına rağmen, kaçınılmazdı. Gazete için *Iskra* «Kıvılcık» ismini O buldu. Başlık Decembristlerin kehanet çığlıklarının unutulmadığını hatırlatıyordu: «Kıvılcıktan sonra ateşler doğacaktır.» Gazeteye bu kadar önemli görevler yükleyecek olduğu hâlde, işin başında kendi nüfuzunu nasıl oldu da gölgede tuttu? Plekhanov ve arkadaşları ile, Lenin'in iki «Kardeşleri» için, gazete sadece devrimci bir gazete olarak görünüyordu. Bütün muhalefet gazetelerinin yasaklandığı bir ülkede bu bile az iş değildi. Fakat Lenin için gazetenin daha büyük bir anlam var-

dı. Gazete, her çeşit eyyamcılığa [opportunizm], revizyonizme, anti-Marxizme, ve ortodoks olmayan anlayış ve akımlara karşı bir «cihat» organı olacaktı. Diğer yandan, gene bu gazete Çarlığa karşı olan her türlü akımı destekleyecek, fakat bu akımları eleştirerek kitlelere teşhir edecek; bu akımların halk kitleleri üzerinde nüfuz kazanmalarını engelleyecekti. Mevcut bir partiye hizmet eden bir gazete olmayacak; Rusyanın dağılık, dar-görüşlü, kısa-ömrürlü yörel kuruluşlu devrimcilerini birleştirerek Tüni-Rusya Sosyal Demokratik Partisi diye yeni bir parti kuracaktı. Gazeteyi Rusya'ya sızdırmakla görevlendirilecek olan küçük gizli örgütün üyeleri birbirlerine tutkun bir bozguncu kuvvet meydana getirecek ve bu kuvvettteki ajanlar iyi yetişmiş, işini bilen ihtilâlciler olacaktı. Bunlar her yere sızacak, haber toplayacak, bilgi çalacak, halkın durumu ve düşüncelerini rapor edecek, verilen talimatı icra edecek, fabrikalarda ve mütükalarda en iyi adamları işlerine alacaklar ve o'ları örgüte kazandıracaklardı. İşçi sınıfına ve bütün muhalefet hareketlerine hakim olacaklar; bilinçsiz ve *spontane* patlak veren grevlerde hemen duruma müdahale edecekler işçi grevlerine politik bilinç kazandıracaklar; proletaryaya sadece kendi dar çevrelerine değil, ulusal ve uluslar arası çevreye de bakmasını, meseleleri geniş bir çevre içinde düşünmesini öğretecekler; işçi sınıfının sadece kendi sınıfının sorunları ile kapalı ufuklar yerine, baskı altında bulunan ve istismar edilen bütün insanların ufkuna bakmasını öğreteceklerdi. *Iskra* «kollektif bir uyartıcı ve kollektif bir örgütleyici» olacak. «her çeşit sınıf mücadelesinin, halk horlanmazlığının yaratacağı krizisimlerden büyük ve genel bir yangın yaratacak bir körük» gibi çalışacaktı. Yazarları, gelecekteki Partinin ideologları olacaktı. Ajanları, gelecekteki Partinin iskeletini teşkil edecekler, proletaryayı yönetecekler; proletarya ise milletin içindeki bütün muhalefet sınıf ve tabakalarını, baskı altında yaşayan, istismar edilen herkesi yönetecekti. Kısacası *Iskra* yazarları, *Iskra*'ya yardım edenler, ajanlar ve örgütleyiciler, gelecekteki savaş meydanına büyük ve kuvvetli orduları sürcek; bu orduları bugün için vaktisiz saldırılardan geri tutacak; o'nlara mutlakiyetçiliğin diktiği kaleye etkili, vurucu ve ezici şekilde nasıl hücum edileceğini, nasıl savaşılacağını; vakti gelince, şimdiki kuşatma savaşından sonra son zafer saldırısını nasıl yapacaklarını öğretecek kurmay ve kumandan kadrosunu meydana getireceklerdi.

Birkaç sayı çıkarsa kendini şanlı sayacak, en iyi bir şansla birkaç bin basacak, belki ayda veya iki ayda bir çıkacak, çıkan

nüshalarının üçte ikisi sınırda polisin eline geçecek bir gazete için böylesi şeyler düşünmek sairane bir düşünceydi. Gazetenin diğer yazarları, Lenin'in böyle şeyler düşündüğünü anlamıyorlardı. Gazetecilik tarihinde hiçbir gazeteye bu kadar büyük bir rol verilmemiştir. Hatta işine dikkatli Lenin gazetenin gizli ajanlarını kendisinde sıkı-sıkıya bağlamasını unutsaydı, gazetenin Rusya ile ilişkilerini kontrol için kısmen bu işle görevlendirmeseydi bile, kafasındaki bu Iskra kavramı yazdığı her makâlede açığa vuruldukça ve yavaş yavaş Rusyadaki yeraltı örgütündekilere sızdıkkça okuyucular da, ajanlar da, destekleyiciler de gazetenin bu ayrı önemini kavramayın, kendilerine bir görev verildiğini hissetmeye, ve Lenin isminin etrafında toplanmaya, bu ciltret isteyen işe girmeye hazırlanmış olacaktı.

Okuyucular ilk sayıda imzasız ve şu başlıkla yayımlanan bir makâle buldular: «Hareketimizin Acil Görevleri.» Rusyanın gelecekteki tarihi için önemli iki fikir savunuluyordu: (1) Kendi kendini atamış «sosyalist öncüler»in rehberliğini benimsemeyen bir işçi hareketi ancak ve ancak «küçük ve kaçınılmaz bir burjuva hareketi» olur; ve (2) bu görevi yüklenecek öncüler arasında yer alacaklar, «ihtilâle sadece akşamların değil, tüm hayatlarını vakfedebilecekler» olacaktır.

Daha birkaç yıl önce Ulyanov, köylülerin «küçük Burjuva»; ve köylücü-sosyalist Narodnik hareketinin de «kaçınılmaz burjuva» olduklarını; zira bunların sadece ve mutlak olarak proletaryayı temsil almadıklarını; proletaryanın ise «sosyalizm için savaşabilecek bağımsız tek sınıf» olduğunu yazmıştı. Şimdi ise bir adım daha ileri gidiyor: kendi-kendini sosyalist öncülük görevine atamış olan profesyonel ihtilâlcilerin liderlik ve öğreticilerini kabul etmezse, proletarya dahi düşünce ve dünya görüşü bakımından «kaçınılmaz şekilde burjuva olacaktır», diyordu. Birinci savda, Rus halkının çoğunluğunu teşkil eden köylüler üzerinde azınlıktaki proletaryanın diktatör fikrinin çekirdeği saklıysa; ikinci savda da proletarya üzerinde, proletarya adına hareket edecek olan parti diktatörlüğünün çekirdeği saklıydı.

Bu fikirler Marx-Engels'in bütün yazı ve kitaplarında sık sık iktibas edilen sözlerinden keskin bir inhiraftı: «İşçi sınıfının kurtuluşu işçi sınıfının kendine düşen bir iştir.» Fakat bu yeni fikir Rusya için aslında yeni değildi. Çeyrek yüzyılı aşan bir süre önce,

Lenin'in benzeri ve habercisi [olan devrimci] Thachev şöyle yazmıştı:

Ne bugün, ne de gelecekte kendi kaynaklarıyla başbaşa terk edilmiş bir halk, sosyal ihtilâlin doğmasını gerçekleştiremez. Bunu sadece biz ihtilâlciler yapabiliriz... Sosyal idealler halkın yabancı olduğu, bilmediği idealerdir, [bu idealler] ihtilâlciler azınlığının sosyal felsefesinde bulunurlar.

Lenin'in yaptığı tek değişiklik «halk» kelimesini çıkarmak ve «proletarya» kelimesini koymaktı. Anlayış aynendi. Geleceğin bulutları arasında saklı kalan sorun şuydu: ihtilâlciler öncüler azınlığının seçimi nasıl olacaktı? Bunlar halk veya proletarya için hangi şeyin iyi, hangi şeyin kötü olduğunu nasıl bileceklerdi? Halk adına iktidarı ele geçirirlerse, halkın kaderi üzerinde kendi kontrollerini kuracaklar, veya kurabilecekler miydi?

Dördüncü sayıda Lenin aynı konuya döndü ve daha uzun bir makale olan «Nereden Başlanmalı» yı yazdı. İmzasız olan bu yazıda birinci makâleyle atıfta bulunuluyor ve her iki makâlenin de yakında bir kitap şeklinde geliştirileceği açıklanıyordu. Kitap, bir yıllık bir beklemeden sonra küçük bir kitap olarak yayımlandı (Lenin'in *Derlenmiş Çalışmalar*'ının İngilizce baskısında 160 sayfadır.) Kitap Chernishevsky'nin ünlü romanı, *Ne Yapmak Gerek?* ile aynı ismi taşıyordu. Kitapta N. Lenin imzası vardı, ve Lenin artık bu kitaptaki fikirlerle tanınacaktı.

Gerçekten de, bazıları çekirdek hâlinde, bazıları gelişmiş hâlde olsalar da, gelecekte «Leninist» diye tanınacak olan siyasal sorunlar ve örgütlenme sorunları üzerindeki bütün fikirler bu *Ne Yapmak Gerek?* kitabında yer alıyordu. Nehir sularının iki zıt yöne ayrılacağı noktayı işte bu kitap işaretlemiş oluyordu. Kitap-kendilerine «sertler» («kaya-sertleri» adını alacaklardı) ismini takacak olanlar için bir «Kutsal Kitap» olacaktı. Bunlar için hareket üzerinde kontrol kurmak, hareketin liderliğine gelmek gibi yarı-yarıya akıl erdirebildikleri sorunlarda, bu kitap kılı-kırk yarıcı ve her yönüyle düşünülmüş cevaplarla doluydu. Kezâ, kendi yumuşak düşüncelerinin yumuşaklığına kızan «yumuşak kafalı»lar için de kitabın baştan çıkartıcı bir cazibesi olacaktı. Bu insanlar Lenin ile herhangi bir konuda tartışıp, yenik düştükten ve Lenin'in haklı olduğunu gördükten sonra, bütün-bütüne teslim olacaklar ve

en koyu «Leninist» ler arasına geçeceklerdi. Nitekim daha ilk günler bile Bolşevikler arasında «tövbekâr» Ekonomistler yer almıştır. Daha başka tartışmalardan sonra da bir sürü tövbekâr katılacaktı. İşte bu iki tip; yani orijinal «sertler» ile, «tövbekâr yumuşaklar» dan geleceğin Bolşevik liderleri çıkacaktı. Ve genç bu ikili yapı yüzündendir ki, Bolşeviklerin tarihi St. Basil Kilsesini topa tuttuklarını duyunca ağlamaya başlayan ve komiserlik [bakanlık] görevinden istifa eden bir Lunacharsky ile, kendine taktığı yeraltı ismi ile bile gelik kadar sert olduğunu ihsas ettiren Stalin birlikte, aynı yönetici kadroda yer alabileceklerdi. Lenin'in sağlığında, ömrünün sonuna kadar o'nun yakınındakiler hep bu «tövbekâr yumuşaklar» olacaktı. Ama Stalin gelince bunların hepsine yol görtünecekti.

Dikkatli bir göz için, *Ne Yapmak Gerek?* Ortodoks Marxizmi savunan; ama Marxizmin mekanik bir kopyası veya düz ara tercümesi olmayıp. Batı işçi hareketlerinin ve sosyalist hareketlerinin yaşadıkları denemelerden yararlanıp bunları geri ve özgürlüğüzsüz Rusya'nın kendi öz şartlarına uydurmaya çalışan bir kitaptır. Lenin'i ve çevresindekileri karakterize eden *yetkililere saygı* inancı yüzünden, ne zaman kritik bir konudan söz etse «Marx'a danışmıştır» Lenin (Bu sözler aynen Leninindir). Fakat bu iktibasları da, her zaman olduğu gibi, ihtiyacı olduğu yerlerde yapmıştır. Ama pek tabii olarak, aynı zengin «kitap»tan karıştıları da yararlanmış, Lenin'e karşı görüşlerini genç Marx'ın sözlerine atıfta bulunarak destekleyebilmişlerdir. Pratik siyasette Lenin, kendi düşünce ve sonuçlarının sunumunda bilimsel atıflarda bulunma işinde çok daha realisttir. İktibasları bazan zengin bir düşünce silsilesini işaretle yetinmekte; çoğu zaman ise kendi düşünce silsileleri o konularla ilgili olarak iktibas edilebilecek yerleri göstermekte; kendi vardığı çözümlerine otorite kazandırmaktadır. Bu yüzden, kitabı sadece iktibaslarıyla; veya iktibaslardan ayrı olarak, sadece kendisinin söyledikleriyle değerlendirmek kitabın özünü gözden kaçırmak sonucunu verir.

Akıncı sayfalarını süsleyen bu iktibaslar, eğer Marx veya Engels'ten olamıyorsa, en azından Marx-Engels'e mektup yazan Lassalle'ın kaleminden çıkmış metinlerden olurdu. «Parti mücadelesi bir partiye canlılık ve güç kazandırır. Kendi içinde temizlik yapan bir parti daha da güçlenir!» Almanyadaki Lassalle taraftarları ile Marxistlerin birleşme oluşumlarına son derece yabancı

düzen bu fikirler. Rus işçi sınıfı hareketinde defalarca savunulacak, her parçalanma ve temizlik hareketinde haksız yere bile bir gerekçe olarak kullanılacaklar; sonunda, 1930'ların büyük temizlik hareketinde bile fetva yerine geçeceklerdi. Lenin'in bu kitabı içinde, Rus Sosyal Demokratik Partisi daha henüz kurulmamışken, «birleşme»yi savunan bir kitap olduğu hâldir kişokca Marx, Engels ve Lassalle kiliyyatından bula bula bu anahtar-cümleyi bulmak garip!

Ne var ki, «birleşme» dediği zaman Lenin herkesin kastettiği anlamı kastetmiyordu. Kastettiği şeydi: otonom durumdaki bütün yerel Marxist çevrelerin ideolojik yönden homojen olan ve bir merkezden kontrol edilen Tüm-Rusya partisi içinde birleşmeleri. Merkez kontrol ve ideolojik homojenlik: İşte buydu «birleşme.» Bunu sağlamak için de merkezleştirilmiş örgütlenmeyi kabul etmeyenlerin hepsini ihraç edecek; bütün gazeteleri tek bir ulusal gazete hâlinde birleştirecek; otonomiden vazgeçmedikçe Yahudi Sosyalist Birliğini hareketten çıkaracak; yakın günlerdeki genel kurula sunulmak için kendisi, Plekhanov ve Iskra editörlerinin hazırladığı «ortodoks» Marxist programı sorgusuz-sualsiz kabul etmeye hazır olmayan Revizyonistlerin ve Ekonomistlerin hepsini partiden ihraç edecekti. Bazıları henüz kurulmamış olan partinin en büyük ihtiyacının temel ilkeler üzerinde yapılacak uzun ve derinlemesine tartışmalar olduğunu söylüyordu. Fakat Plekhanov gibi, Lenin için de bu meseleler, Avrupa'da Marx ve Engels'in eserleriyle, Rusya'da ise Kautsky ve Plekhanov'un Bernstein'a karşı açtıkları ve hâle süren tartışmalarla çoktan çözümlenmişlerdi.

Rusya'da, Bernstein taraftarları, Ekonomistler ve Revizyonistler yenilmiş, geri çekiliyorlardı. Ama bunlarda fazla bir görüş değişikliği olmamıştı. Grevlere kolay başarılar sağlayan ekonomik gelişme gitmiş, yerine ekonomik bunalımlar gelmişti. Üç yıl sonra patlak verecek olan ihtilal fırtınasının ilk bulutları toplanmaktaydı. İşçiler, şimdi bile, küçük ekonomik isteklerden soğumuşlar; mutlakiyetsizliğe karşı siyasal gösteriler düzenler olmuşlardı. Kaynamaya başlayan öğrenci kitlesi çarlık hükümetlerinin görevlilerine karşı suikestler düzenlemekteydi. Köylerdeki tarlalarının üzeride, geceleri, toprak ağalarının ateşe verilen malikânelerinin ışıkları vuruyordu. Liberal burjuvalar ve liberal aydınlar bile ziyafetlerde korkmadan bu olayların şerefine kadeh kaldırıyorlar; devrimci harekete malî yardım yapıyorlar; devrimci hareketten siyasal yönden

yararlanmayı hesaplıyorlar, sosyalistlerin yeraltı basınına yardım etmeyi veya bizzat kendileri bir gizli basın kurmayı düşünüyorlardı. Birleşik bir parti kurulacağı ve bu partinin başına Plekhanov ve Lenin'in geçeceği anlaşıldığı sırada, kendilerinden partiye katılmaları istenen «yenik» Ekonomistler haklı olarak durumu müzakere etmek için vakit istiyorlardı. Zira bu meseleler o'lar için henüz çözümlenmemiş meseleler olarak durup-duruyordu.

Fakat Lenin için birleşmenin anlamı kayıtsız-şartsız teslim veya ihraç demektir. Kitabının daha ilk bölümü bile «eleştiri özgürlüğü» ne karşı açılan uzun bir eleştiri ile başlıyordu :

Uçurumlarla dolu sarp ve güçlü bir geçit boyunca yoğun bir grup olarak yürüyoruz ... [yolumuzun] her yanı düşmanlarca sarılmış ... Arkamızdaki bataklığa ricat için değil, önümüzdeki düşmanla açıkça savaşmak için sırt verdik ...

Ooo, evet centilmenler! Sizler, sadece bizi davet etmekte değil, bataklık da dahil, her nereye istiyorsanız çekip gitmekte özgürsünüz. Gerçekten, sizin için en uygun yerin bataklık olduğunu düşünüyoruz; ve *zatiîlîrinizin* bataklığa gitmeniz için sizlere her türlü yardıma hazırız. Yeter ki, giderken elimize yapışmayın; bizi de sürüklemeyin, ve şanlı *özgürlük* kelimesini pisletmeyin; zira bizler de istediğimiz yere gitmekte, hatta bataklığa gidenlerle savaşmakta bile «özgür» insanlarız.

Karşıtlarını [muhaliflerini] böylece bataklığa terk eden Lenin diğer okuyucularının hepsini geniş bir panoraması olan yüksekçe bir yer aramaya çağırıyordu. Marxism rehber olmak üzere, proletaryanın üstündeki bu yer partinin olabilir; proletarya da millet çoğunluğunun [köylülerin] liderliğine geçebilirdi. Ve sadece millet çoğunluğunun da değil!

Tarih, diğer bütün ülkelerdeki proletaryaya yüklediği devrimci görevden daha devrimci bir görev yüklemektedir bize. Bu görevin yerine getirilmesi; sadece Avrupanın değil, fakat Asyanın gerici kuvvetlerinin de en güçlüsünün ortadan kaldırılması görevinin yerine getirilmesi Rus proletaryasını uluslararası devrimci proletaryanın öncülüğüne getirmektedir.

Gerçekten, öncülüğü gerektiren işler! Bunlar, 1917 Bolşevik devrimine ruh veren, ve Komünist Enternasyonalin kurulmasında etkili olan düşüncelerle ilk tohumlarıydı.

Köylüci sosyalizmi, Ekonomizmi ve Marx-Revizyonizmini «burjuva» olmakla karalayarak Lenin daha sonra işçi-sindikacılar hareketine döndü. Burada da hiçbir dalkavukluğa lüzum görmedi! Kendi başına hareket edecek olan bir proletarya, Marxist öncülerin rehberliğinde yararlanmazsa, «burjuva» olacaktı :

Emekçi sınıfı sadece kendi gayretleriyle ancak sendikacılık bilincine erişebilecek yetenektedir... [İşçi sınıfına] sahip olmadıkları sosyalist bilinci... ancak bütünsel bilgiler temel alırsa kazanılabilir. Bilime sahip olanlar ise proletarya değil, burjuva aydınlarıdır. Modern sosyalizmin doğuşu da bu tabakanın içinde yer alanlar [Marx ve Engels-Lenin burada kendisinin ve Plekhanov'u da örnek verebilirdi] sayesinde olmuştur ... Saf ve basit anlamda sendikacılık işçilerin ideolojik olarak burjuvaziye tâbiyeti demektir ... Bizim amacımız emekçi hareketini ihtilâlcî Sosyal Demokrasinin kanatları altına almaktır ... İşçiler, tiranlığın, baskının, şiddetin ve yetkinin kötüyü kullanılmasının her türlü örneğine, bunlardan zarar gören hangi sınıf olursa olsun aynı şekilde tepkide bulunacak şekilde yetiştirilmedikçe, emekçi sınıfının bilinci gerçek bir siyasal bilinç haline gelemmez ... İşçilerin politik bilgiler kazanmaları için Sosyal Demokratların nüfusun bütün kesimlerine gitmeleri, ordularının bütün birliklerini bütün yönlerde harekete geçirmeleri gerekir. Sosyal Demokratların ideali sendika sekreterliği değil, halka seslenecek bir halk kürsüsü olmalıdır.

Bu satırlardaki italikler Lenin'in görüşlerini savunurken nasıl heyecanlandığını, onlara ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Gerçekten, Rus sosyalizmine verilen bu görev Lenin'in politik teorilerinin belirli anlamına yardım etmekte, ve genç hareketin daha o zaman karşı karşıya kaldığı yol ağzında Lenin'in kendi tercihini işaret etmektedir.

Rus emekçi sınıfı bütün kuvvetiyle hayat şartlarının iyileştirilmesine öncelik verebilir. Ücretler, saatlar, iş emniyeti, temizlik

partileri, sosyal sigorta, diyebilirdi. Ve acil olan siyasal amaçlarını da, yukarıkilerle uygun olarak, toplanma özgürlüğünün yasallaştırılması, sendika ve parti kurma özgürlüğü tanınması, ve iş kanunlarının çıkarılması şeklinde sınırlandırabilirdi. Veya bütün bu davalarını çarlığa karşı devam eden genel mücadeleye terk edebilirdi.

Eğer birinci yol seçilmiş olsaydı, işçi hareketinin zamanla yasallaşmasına, otonom ve kendi-kendini yöneten ve üyesi olan işçiler tarafından kaderi tespit edilecek sendikaların kurulmasına ve gelişmesine geçilebilecekti. Daha sonraları da, gene bu işçi sendikacılığı temelinde dayanan ve tabandaki kurucu işçilerce denetlenen bir işçi partisi kurulabilecekti. Böyle bir durumda aydınlar sınıfından çıkan ve akılları-fikirleri çarlığı devirmek için giriştikleri mücadelede olan profesyonel ihtilâlciler kendilerini sosyal bir boşlukta kalmış bulacaklar; liderliğine geçecekleri bir emekçi ordusundan yoksun kalacaklardı. Veya bu müstakbel kurmaylar sınıfı daha değişik bir yol izlemeye; kendisini, emekçi sınıfının hareketine bir danışman, bir uzman, bir müstahdem olarak sunmaya razı olacak; savundukları görüşler, emekçi hareketinin onayını aldığı ölçüde kabul edilme şansı bulacaklardı.

Bununla beraber, eğer ikinci yol; Lenin'in gösterdiği yol izlenirse, grevlerin ve sendikaların çarlığa karşı açılan genel mücadeleye tâbi olmaları gerekecekti. Yeni doğmaya başlayan işçi hareketlerinin yasallaşmaları ise gecikecekti. Geçiş hâlindeki işçi kuruluşları sosyalist entellektüel bozguncuların tomurcuk hâlindeki partilerinin kontrolüne girecek; işçi hareketlerinin yönünü, amaçlarını ve kaderini ise gene bu parti tayin edecekti.

Ekonomistler ile Marxistler arasındaki görüş ayrılığı da, hiçbir zaman tam olarak ifade edilmemişse de, işte bu noktada düğümleniyordu. Aynı görüş ayrılığı daha sonraları Menşevikler ile Bolşevikler, İşçi Muhalefeti ile Lenin, Tomsky ile Stalin arasında görülecek; Hancılar ile Slavcılar arasındaki çok çabuk değişebilen mücadelenin değişik bir biçimi olarak ortaya çıkacaktı. Bu yollardan biri Batı partilerine ve Batı sendikalarına çıkıyordu; demokratik bir şekilde örgütlenmiş, kendilerine tanınan yasallığa rahatça adapte olmuş, işçi sınıfı bayramları arasında yapılan gösteriler dışında ihtilâlcî bir eylemi görülmeyen parti ve sendikaları getiriyordu. Diğer yol ise, kendi-kendini atanmış, katı şekilde merkezileştirilmiş, ve gene kendi-kendini atanmış bir liderin yönetimindeki ihtilâlcî aydınların gizli ihtilâlcî örgütüne tâbi bozguncu ve

şiddet taraftarı bir harekete çıkıyordu. Profesyonel aydınların örgütü ise, daha öncelerin Narodnaya Volya hareketi biçiminde olacaktı.

Kuşkusuz söylenebilir ki, Lenin, Batı sosyalist partileri ve sendikaları ile kendi izleyeceği yol arasında hiçbir ayrılık görmüyordu. Batılılar kendi açılarından haklıydılar, zira Batı, «demokratik, modern ve ilerici» idi. Fakat Rusya «Asyaî, barbar, ve gerici» idi. Batılı sendika ve partilerin sırf tarihî bayramlar için hazırladıkları ihtilâlcî sözler bile, Lenin'e göre, Rus hayatının acilen ihtiyaç duyduğu ihtilâlcî ruhu dile getiriyordu. Siyasal yönden, Rusya halâ on sekizinci yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyılın ilk yarılarında yaşıyor; halâ «1789» ile «1848» seherinde bulunuyordu. Bu gösterilen tarihler, 1848 ihtilâlinin seherinde yazılan *Komünist Manifestosu*'nun yazıldığı çağı işaret ediyordu. *Komünist Manifestosu*, Batı'da artık sadece tarihî bir belge olarak saygı görüyordu. Oysa Rusya'da her bakımdan yeni ve geçerlikli bir belgeydi. Batılı liderlerin özel günlerde yazdıkları, söyledikleri, yeniden dile getirdikleri [Manifesto'daki] bu görüşlerin sadece tarihî bir kalıntı olduğunu Lenin nasıl düşünebilirdi? O'nun görüşünce, Batı, ve hele Almanya adım adım halâ sosyal devrime doğru ilerliyordu. 1848'deki muzaffer ihtilâlden sonra Batı Avrupa ülkelerindeki hareketlerin yenilgisi sadece ve sadece çarlık Rusyasının müdahalesi yüzünden olmuştu. Bu yüzden de Batı'daki yenik devrimin başarı kazanması için, çarlık Rusyasının yeni bir müdahâlede bulunması temelden ötenmeliydi. Rusya'da çarlığın devrilmesi bütün Avrupa'da peşpeşe sosyalist ihtilâllere yol açacak, gerinin gerisi Rusya bile sosyalizm yolunu izlemek zorunda kalacaktı.

Lenin'in lehinde olan unsurlar arasında Rus emekçi sınıfının yeniliği, gelişmişliği, demokratik olarak kendi-kontrolü kendine bağlı ve otonom parti ve sendika kuracak hâlde olmayışı bulunuyordu. Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, çağın isteklerini küçük küçük parçalar hâlinde kabule razı olan, ama bunları kabulde çok yavaş hareket edip, hep geç kalan Çar ve etrafındaki danışmanlarının dar kafalı inatçılığı yer alıyordu. Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, Çarlığın etrafındaki *kamerilla* üyelerinin bütün karanlık rubları ile devlet işlerinin hergün biraz daha dizginlerini sıkılaştırması; yavaş yavaş uyanan halk kitlelerine tanınan hakları, verilen tavizleri punduna getirince hemen geri almaya çalışmalarını yer alıyordu. Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, modern endüstrinin ih-

tiyaçlarındaki büyük ve hızlı değişimler ile yavaş değişen ve ancak bir yapısı olan bu ülke arasındaki çelişki bulunuyordu. Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, vadesi geçmiş «burjuva devriminin» biriktirdiği, ve burjuva-söcrası sosyalizm hareketinin yoğunlaştırdığı müthiş enerji bulunuyordu. Başka ülkelerin fikir ve düşüncelerinden yararlanmak için en son dakikada gelenler, bu fikirlerin «en sonuncularını» ararlar, ve bunları bütün kompleksliklerinden ve ortijinlerinden ayrı olarak almak isterler. Lenin'in lehinde olan unsurlar arasında bundan hiçbir zaman kuşku duymamıştı. Batı'nın içinde doğuşu yaklaşan, ve Batı'nın güçlüğü kazandığı demokrasi ve özgürlük kurumlarının varlığını tehlikeye sokacak olan büran yer alıyordu. Ve son olarak, Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, milyonları bulan işçi sınıfının basitliği, ateşli fanatikliği ve savacı sabırsızlığı bulunuyordu. Milyonları bulan Rus işçileri daha dün denemek kadar yakın bir geçmişte köylülükler, yaşanılan o gün tulum giymiş işçiydiler, gelecekte üniformalar giyeceklerdi.² Ama köylü yaşantısından, yeni yitirdikleri bu köylüce dünya görüşünün yerine en basit en dramatik, en iknâ edici sözleri kim söylerse o'nun dünya görüşünü benimsemeye hazır durumdaydılar.

İlk bakışta, *Ne Yapmak Gerek?*'in büyük kısmı, «dikkatsizliği ve tembelliği âdet haline getirmiş» Rus aydınlarına karşı bir saldırıdır. Lenin'in sistem ve düzene karşı duyduğu «Rus-olmayan» tutkunuğu, kendileriyle çalışmak ve iş yapmak zorunda olduğu insanlardaki miskinlik, tembellik ve düzensizliğe karşı gösterdiği tepkiyle açıklamak mümkündür. Kitabı yeni parti için son derece sert bir hiyerarşik yapı öneriyordu. Merkez emir gönderecek, yerel örgütler bunları uygulayacak; «tartışma» ise sadece bu emirlerin en iyi nasıl uygulanabileceği konusunda olacaktır. Merkez kendi amaçları için yerel örgütlerden adam seçip çıkaracak, yerel örgütlerdeki yönetici komitelere girecek olan kişileri onaylama ve reddetme yetkisinde olacaktır. Merkez, Partinin eylem ve doktrin bakımından saf kalması için gereken her tedbiri alabilecekti. Bu sisteme «proletarya disiplini» diyordu Lenin, ve bu disiplini kabul etmek istemedikleri için de aydınları azarlıyordu. Fabrika hayatı, Lenin'in söylediğine göre, proletaryayı böyle bir disipline alıştırmıştı; fakat başına buy-

(*) «Üniforma giyeceklerdi...» diye, I. Dünya Savaşında askere alınan ve uzun savaş yılları sonunda Lenin'in «barış, ekmeç, ve toprak» sözlerine ilk kulak verecek olan köylülerin durumu tasvirlenmektedir. Lenin askerlere «üniformalı köylüler» der ve toprak sorunundaki radikal çözümlerde o'nun kendisine duşaj müttefik sayar. (Ç. N.).

ruk, bireyci ve her biri birer «köşe kadısı» olan aydınlara yabancı ve tatsız geliyordu. Bu yüzden de aydınların katışı koymaları «küçük-burjuva»ca bir davranıştı ve «örgütlenme sorununda eyyamcılık» anlamına geliyordu.²

Aydınların bu kadar eleştirilmesine rağmen, Lenin'in bu kitabı, o zamana kadar yazılan sosyalist kitapların hiçbirinde görülmedik ölçüde öneril bir rol tanıyordu bu tabakaya. «Profesyonel ihtilâlciler» denilenler «toplumdaki mevcut düzenden» kopmuş, toplumsal yapı içindeki aileleri, arkadaşları ve sosyal konumları ile ilişkilerini kesmiş, ve sırf çarlığa karşı mücadelede yer almak için yeraltı örgütünde yaşamayı kabullenmiş ihtilâlciler aydınlar değiller miydi? Bütün bir on dokuzuncu yüzyıl boyunca binlerce genç erkek ve kadın kanunsuz yaşamın tüm güçlüklerine, polisle oynanan kovalamacaya, hapse, Sibiryâ sürgünlerine, mültecilik hayatının sıkıntılarına rağmen, bütün meslekleri bırakıp ihtilâlcilik mesleğine vermişlerdi kendilerini. Rus ihtilâlciler hareketinin hangi kanadı olursa olsun, hepsinin yeraltı örgütü bu «profesyonel» ihtilâlciler aydınlarına dayanmıştı ve böyle devam edecekti. Lenin ise, aydınların zayıflıklarını için o'nları eleştirmekle birlikte, aydınları kendilerinin çok önemli olduğu yolunda bir doğru açtı ve o zamana kadar sadece bir ihtiyaç olan aydınları çok büyük meziyetler tanıdı. Şimdi kitleler kendi başlarına harekete geçmeye başlıyorlardı. Lenin ise hâlâ

(2) Bu Leninist «proletarya disiplini» doktrinine karşı o, kâsâkâşen eleştiriyi yapan, «eyyamcı»ların liderlerinden birisi değil, Alman Sosyal Demokratizminin ihtilâlciler kanadının lideri Rosa Luxemburg olmuştur.

«Lenin'in disiplinden kasıtlılığı», diye yazıyor, «proletaryaya sadece fabrikalar tarafından değil, keza köylüler ve modern bürokrasi; kasacası merkezleşmiş burjuva devletinin bütün mekanizmaları tarafından kabul ettirilmektedir. Fakat bu, «disiplin» diye adlandırılabilir. İki zat aynı bile-bile karıştırılmamaktadır en azından. Aynı terimle ifade edilen bu iki zat kavram, birçok uzuvları olan, birçok ilişkileri olan et kitlelerinin belli bir sapanın her başında mekânik hareketler yaparken kendi iradesine sahip olması veya dışlanmadan yapması ile, belli bir sosyal tabakanın bilinçli bir siyasal harekette bulunması; hakta sınıfa karşı gösterilen sınırlı itaat ile, özgürlük için mücadele eden sınıfın örgütlenmiş bir isyanını birbirinden ayırmaktadır. Proletaryanın yeni bir disiplin için eğitilmesi ve Sosyal Demokratizmin gözetildi, kendinden disiplini içinde yetiştirilmesi; kapitalist devletin [proletarya] üzerinde uyguladığı disiplin kullanarak, sınıfa burjuvaların elinden alıp, Sosyal Demokratik Partinin Merkez Komitesinin eline vermekle değil, fakat ancak, bu kölelik disiplini anlayışı ta kökünden koparıp atmakla mümkün olabilir».

ihtilâlcî bir partinin profesyonel ihtilâlcilere dayanmasını, kitlelerin ve kitleye aitt geniş örgütlerin bu yeraltı profesyonelleri partisi tarafından yönetilmesini ve denetlenmesini savunuyordu. Kendi düşünce ve inançlarını açıklarken hep yaptığı gibi, gene son derece mantıklı ve uzlaşmaz şöyle yazıyordu :

Benim savımca : 1. Devamlılığı sağlayacak değişmez bir liderler örgütü olmadıkça hiçbir hareket uzun ve dayanıklı bir hayatlıyet gösteremez; 2. Harekete katılan kitleler ne kadar geniş tutulursa ve hareket bu kitleler üzerine ne kadar fazla dayanmak durumunda kalırsa, böyle bir örgüte olan ihtiyaç ve bu örgütün değişmezliğine olan gerek de o kadar artar; 3. bu örgütün, herşeyden önce ihtilâli kendilerine tek meslek edinmiş olan insanlardan kurulması şarttır; 4. despot bir hükümetin bulunduğu bir ülkede hareketin üyeliğini ne kadar dar tutup üyeliği sadece profesyonel ihtilâlcilere açık tutarsak, hareketin yakalanması da o kadar güçleşir; ve 5. emekçi sınıfından veya toplumun diğer sınıflarından harekete katılabilecek ve aktif görevler icra edebilecek kadın ve erkekler de o kadar geniş olur.

Tabiatıyla, «işçilerin» sınıf davasına kendilerini adayacak olan bu sınıfsız adamlar topluluğuna işçilerden de üye alınmasına Lenin'in bir itirazı yoktu. Tam tersine-fakat bunlar «istisnai işçiler» arasından ve profesyonel ihtilâlciler tarafından dikkatle seçilecek, sınavacaklar ve profesyonel subaylar seçkinleri arasına girmeleri için yetiştirilecek, eğitileceklerdi. Bunların, genel kültürleri olmadığı için entellektüel bir gelişim sonunda «tam bir sosyal-demokratik bilinçlilik»e erişmeleri, Marksist teoriyi tam öğrenmeleri içlerinden geldikleri ve gelecekte başlarına geçecekleri emekçi sınıfının psikolojisi hakkında yakından kazanılmış bilgileri varsa da güç olacaktı. Fakat bunların da sınıflarından tecrit olmaları, yani ihtilâlcilik mesleğine girmek için işçilikten ayrılmaları gerekiyordu. Başlangıçta psikoloji konusundaki avantajları ile kültür konusundaki dezavantajları bir kenara bırakırsa, harekete katılmadan önce kimin nereden geldiği sorulmayacak; bu bir problem yapılmayacaktı. («İhtilâlciler örgütü sadece ve sadece mesleği ihtilâlcilik olan insanlardan kurulmak zorundadır... Bu örgütün üyelerinin ana özelliği bu olacağı için de, işçiler ile aydınlar arasındaki ayrımlar gibi ayrımların tümü bir kenara bırakılmalıdır.»)

Lenin'e göre, bu çeşit bir parti hem polise karşı bir koruma aracı olacak; hem de teorik zayıflıklara, prensipsizliklere, eyyamcılığa, ihtilâlcî feleceğin sulandırılmasına karşı bütün tedbirleri hazırlanacaktı. Öngördüğü bu örgüte, sadece, Marksist teorinin tümünü öğrenmiş, benimsemiş ve gizli örgüt çalışmalarının bütün güç tekniklerinde ustalaşmış insanlar girecekti. Böyle bir örgüt ise, Lenin'e göre, ne yenilebilirdi, ne de dejenerere edilebilirdi. Ancak işte bu örgütün fikirleri, programları, kararları, işçi sınıfından elde edeceği maddi kuvvet, ve hepsinden önemlisi, çarlık toplumundaki bütün mazlum ve kırgın sınıflardan göreceği destek ile eskimiş bir dünya yıkılabilir ve yerine yenisi kurulabilirdi. «Bize bir ihtilâlciler örgütü verin.» diyordu Lenin Arşinet gibi, «Rusya-yı altüst edelim.»

Bu «profesyonel ihtilâlciler»in, Batı partilerinde ve sendikalarında çalışan maaşlı memur ve uzmanlardan tamamen farklı olduğuna iyi dikkat edilmelidir. Batı'dakiler işçilere karşı sorumludurlar ve zaten işçilerce tayin edilirler. Uzmanlıkları, veya «gerekli bir makine» olmaları yüzünden, veya işçi tabakalarının yeteneksizlikleri ve pasiflikleri yüzünden bunların da az-çok mesleklerinde bir devamlılık olabilir. Fakat görevlerini kaybetmeleri, hatta üyelikten çıkarılmaları ihtimali her an vardır. Lenin'in planında ise, kendi-kendini seçmiş, kendi kafalarındaki anlayışa göre yaratmak istedikleri bir örgütün başına geçmeyi ve lideri olmayı kendi kendine karar vermiş insanlar söz konusuydu. Örgütün «en yukarı»nda kendiliklerinden-atanmış olan *İskra* yazarları vardı. Ajanları ise, gene bunlar dikkatle seçecekler ve örgütün yerel birimlerine göndereceklerdi. Bu ajanlar da, gittikleri yerlerde kendi adamlarını aynı dikkatle seçeceklerdi. Bu örgüt tepeden tabana doğru hiyerarşik bir yapıda kurulacak, ve işçiler adına bütün işçi kuruluşlarının kontrolü altına alacak, diğer muhalefet sınıflarının faaliyetlerinin yönetimini de elde etmeye çalışacaktı.

Bu adamların ne hayatları Batı'daki maaşlı memurlar kadar rahatı; ne de Avrupa'daki ve hele Amerika'daki bizim sendikacılar gibi yüksek ücret alıyorlardı. Plekhanov, karısı başarılı bir tıp doktoru oluncaya kadar, hayatını kazanmak, geçinmek için mektup zarflarının üstlerini yazmak, adres kopya etmek, zarf yapıştırmak derecesinde âdi işler yapmak zorunda kalmış; Axelrud kafir (yoğurt) yapıp satmış; Lenin tercümeyle, partizan olmayan magazin ve dergilere yazı yazarak, ve arada-sırada annesinin yolladığı

paralarla yaşamış; Troçki, her zaman iyi bir gazeteci olarak kazandığı paralarla, partili olmayan gazetelere yazdıklarıyla hayatını kazanmış ve zamanla ailesinin gönderdiklerini de almaz olmuş; Stalin bir astronomi laboratuvarında gece katipliği yapmış, sonra da parti üyelerinin ve sempatizanların evinde yatmış, oralarda karnını doyurmuş, o'lar ne para verdiyse onunla idare etmiştir. Hareketin bu «profesyoneller» e para vermesi yıllarca sonra olmuş; zengin liberallerin bağış ve yardımlarından toplanan paralarla; 1905'ten sonra bir süre için ihtilâlcı soygun ve baskınlarla toplanan paralarla bu adamlara beş ile on rubleden, otuz ile elli rubleye kadar (en fazla yüz elli lira) aylık verilebilmiştir.³ Yazı yazarak az-çok bir para alanlar hareketten hiç para almamış olup, Potresov gibileri her ay belli bir para bile ödemişlerdir.

Lenin'in merkezi hiyerarşiye dayanan «profesyonel ihtilâlciler» örgütü pratikte ne anlama gelecekti; nasıl bir parti nasıl bir işçi ve ihtilâlcı hareketi yaratabilecekti; kendiliğinden-seçilmiş, kendilerini işlerine adanmış profesyonel ihtilâlciler ile henüz doğmamış bulunan kitle örgütleri arasında kurulacak ilişkiler nasıl olacaktı bütün bunların cevabı gelecekte saklıydı. *Ne Yapmak Gerek*'te ve *Iskra*'daki sütunlarda açıklanan bu teorinin ilk etkisi rakip gazeteler arasında *Iskra*'ya karşı düşmanlığı kızıştırmak, ve o günlerdeki mevcut hareketi meydana getiren bir avuç profesyonel ihtilâlciler arasında 'Lenin'in yayılmakta olan ününü arttırmak oldu. Teori tam anlamıyla Rus karakteri taşıyor, Narodovoltsi hareketinin ve geçmişteki diğer terörcü hareketlerin geleneklerine dayanıyordu: bozgunculuk, merkeziyetçilik, hiyerarşi, adanmışlık, dayanılmaz bir sefaletle katlanma. *Iskra*'nın küçük bir topluluk teşkil eden ajanları büyük orduları yönetecek subay birliklerine geçecekleri şeklindeki düşünceleri görünce heyecanlandılar. Ayrıntılardaki ilginç noktalarda ise, hareketin elini-kolunu bağlayan uyumsuzluk, mahalli dağıtımlar, dermansızlık, devamsızlık, amatörlik beceriksizlikleri gibi konularda bütün güçlüklerin çözümleneceği vaad ediliyordu. Kitap, zaten varlığını devam ettirmekte olan ve eski terörcü hareketler tarafından meydana getirilmiş bulunan geleneksel Rus ihtilâlcı yapısına yeni ve «Marxist» bir gerekçe [justification] kazandırıyor; etkenlikle çalışılacağına, tavizsiz bir

(3) «Parti işlerine tüm gününü veren üyelere, bazan 3, 5 ve 10 ruble kadar olan, ve hiçbir zaman 30 rubleyi geçmeyen bir aylık verilmiştir.» Yaroslavsky: *Komünist Parti Tarihi*, İngilizce Basımı, Moskova 1927, c. V., Bölüm X, s. 15.

arılığın korunacağına, sonunda zaferin elde edileceğine dair teminat veriyordu.

Diğer yandan, yeraltı örgütünde de *Iskra*'ya karşı ilgi artıyor; ünlü yazarlar ve etkin ajan örgütü geliyor, ve yazarlar arasındaki o zamana kadar fazla eşilmemiş görüş noktaları farkları ve tutum farkları önem kazanmaya başlıyordu. Acı dolu sessizlik ve mültecilik boşluğunda bu farklarını arzedecekleri, kararlarına boyun eğecekleri demokratik kurallara sahip bir kitle örgütü bulunmuyordu. Sırf, Potresov'un «özel, bireysel, kısmi sorunlarla uğraşmaktan, bütün anlaşmazlıkların altında yatan farklı görüşlerimizi tam anlayamadık» diye belirttiği gibi birbirlerine girdikleri için, aralarındaki ayrılıklar, ilgili anlaşmazlık konularının gerektirdiğinden daha keskin bir hâl alıyordu. Ve ne de olsa birer Rus oldukları için, bütün Rus aydınlarının yaptığı gibi her ayrımı bir prensip sorunu haline getiriyorlardı.

Yalnızlık ve uzaklık da kötü etkiler yapıyordu. Yirmi beş yıl şöyle dursun, beş yıllık, hatta daha kısa süreler bile yeni yeni ihtilâlciler kuşaklar yaratıyordu. *Ne Yapmak Gerek?* yayınlandığında Plekhanov kırk beş; Axelrod, elli bir; Vera Zasulich, elli yaşlarında idi. Yirmi yıldan beri, Rusya denilince anılan isimleri vardı, ama Rusya'dan uzaktılar. Lenin otuz bir yaşındaydı; Potresov, otuz iki; Martov, yirmi sekiz yaşındaydı. Rusya'da bu üçüne bile «yaşlılar» deniliyordu. Ekonomistler «en gençler» diye anılıyordu. Ve Sibirya'dan, çok daha genç bir Rus *Iskra*'ya ilk makalelerini göndermeye başlıyordu ve bu makaleler *Pero* («Kalem») ismini hak edecek kadar yaman bir üslûbla yazılıyordu. Bu «Kalem» yirmi iki yaşındaydı, «en genç» den bile çok daha gençti - Ekonomistler'e karşı *Iskracılar*'a zaferi sunacak olan yeni kuşağın ilk habercisiydi. Kırk beş yaşında bulunan ve yirmi yıllık hizmeti olan Plekhanov bu gençlere yabancı kalmayı; kendisi ile aynı görüşü paylaşmadıkları zaman, «Ben -yaparken sizin anneniz de, babanız da masa altlarında emekliyordu daha,» demeye başlıyordu. Plekhanov'un çekilmez bir öfkesi varsa, Axelrod'un da sağlığından hayır kalmamıştı. Yoksulluk ve mülteci hayatı çok ezmişti o'nları. 1895'te Ulyanov'u ilk karşılarırken Axelrod'un gösterdiği sıcak sevgi bir bakıma bir duygunun sonucuydu: Rusya'da nihayet birşeylerin filizlendiğine, yıkılı örgütün üstüne birilerinin kanat gerdiğine dair çoktandır özlenen bir duygunun ürünüydü. Krupskaya'ya göre, Axelrod «çalışma kapasitesinin dörtte-üçünü yitirmiş... gecelerce tek dam-

damla gözüne uyku girmeyen... başladığı bir makale üzerinde aylarca olanca gücüyle çalışıp bir sonuca bağlayamayan» biri olmuştur. Plekhanov, önlerrinde uzanan on yıl boyunca Bolşevizm ile Menşevizm arasında bir rakkas gibi sallanacak; hasta ve huzursuz Axelrod'un örgütlenme ve politik sorunlar üzerine yazıp-çizdiği fikirlerinden ise Menşevizm diye ün salan akın çıkacaktır.

Bu en yaşlılar arasındaki Plekhanov filozof, ve Axelrod da siyasal düşünürler ise, en tatlı, en sevimlileri de Vera Zasulich idi. Daha on altı yaşındayken (ta 1867'de) suikastçi Nechaev'e suç ortaklığı suçundan tevkiif edilmişti. Ondan sonra da durmadan hapselere girmiş, hapsilerden çıkmış; polis sürgünlerine girmiş, polis sürgünlerinden dönmüş; en sonunda Saint Petersburg Genel Valisi Trepov'un öldürüldüğü bir suikast sırasında, hapisteki bir öğrenci arkadaşının yediği kamçılara dayanamayarak adını vermesi üzerine bütün Rusya'da bir keşe daha ün kazandı. Mahkemesi hükümeti dikkatsizlik yaparak halka açık bir jüri mahkemesinde yargılanmasına izin vermişti. kendisi lehine büyük bir hava yaratılmasına yol açan etkili bir gösteri hâlini almıştı. Avukatı davada pek az söz aldığı hâlde jüri heraatına karar vermişti. Kalabalık, polis tarafından yeniden tutuklanmaması için, o'nu arasına almıştı. Sonra da [Rusya dışına adam kaçıran] «yeraltı demir yolu» ile Rusya'dan kaçmıştı. Bunlar olduğunda yıllardan 1878 yılıydı, ve Vera Zasulich yirmi yedi yaşına girmişti. Plekhanov ve Axelrod'un yanında sadık bir mürid olarak onyıllarca yaşamış; ama canından çok sevdiği, sıcak duygularla bağlı bulunduğu vatanına karşı duyduğu özlem hiç tükenmemişti. Plekhanov ve Axelrod'un yanlarında alleleri vardı, ama o'nun kimsesi yoktu. Daracak, sigara dumanı, toz, ve küflenmiş partal eşyaların kokusu ile dolu küçük-cük bir odada alabildiğine yoksul ve *bohemce* dağınık bir ümür sürüyordu. Krupskaya, elinde koca bir makasla doğradığı eti mazot sobasının üstünde pişiren Vera Zasulich'in nasıl çabukça akşam yemeklerini pişiriverdiğini anlatmaktadır. Kendisiyle konuşmaya gelen bazı İngiliz «hammüfendi» lerinin, yemeklerini ne kadar zamanda hazırlayabildiğini sormaları üzerine, şöyle cevap vermiş: «Aç gelmişsem, on dakikada; tokşam üç saatte.»

Yalnızlığından sık sık dert yanıyordu Krupskaya'ya. «Tek yakınım yok.» Ve Krupskaya'nın gücenmemesi için, hemen, «Ama biliyorum, sen varsan beni seven. Eh, benim de, öldüğüm zaman Ah canım, bir bardak çay daha içecek kadar bekleyemez miydi!» diyecek insanım var, demektir» diye kapalıdır yalnızlık konusunu.

Krupskaya gerçekten severdi O'nu, Lenin de öyle. «(Vera Ivanovna ile tanışana kadar bekle,» diye yazmıştı karısına, «kristal kadar temiz ve saf insanlar olduğunu da göreceksin.») Ama buna rağmen, *Iskra*'nın yazı kurulunda güveneceği bir çoğunluk kazanabilmek için Axelrod ile birlikte 'onun da kuruldan çıkarılması için, birkaç yıl sonra öneride bulunacak olan da gene Lenin olacaktı.

Daha sonraları da Lenin'in, «üçlü ittifak» üyesi iki arkadaşı ile; Martov ve Potresov ile araları açılacaktı. Ama bu ikisini her zaman için «kardeş» sayacak ve gazetenin yazı kurulundaki yaşlılarla, üçü arasındaki anlaşmazlıklar kadar önem vermeyecekti buna. Bu ikisi, Plekhanov'a karşı Lenin'in kendi bloku idi. Aralarındaki gerilimin artışı anlatan bir hikâyecik vardır. 1902 yılında, yazılarıyla Lenin'in dikkatini çeken Pero («Kalem»), Sibirya'dan kaçtı. Ünlü altıların bilgi pınarında susuzluğunu gidermek için Londra'ya geldi, ve *Iskra* ajanlarından birisinden elde ettiği adres ile dosdoğru Lenin'in oturduğu evceğizi buldu. Kapıyı çaldığında evin erkeği halâ uyuyordu. Krupskaya Lenin'e şöyle verdi haberi: «Hey, Pero gelmiş!»

Lenin bu yeni ihtilâlcii inceledi, birlikte yürüyüşe çıktı, o'na Londra'yı gösterdi, kendisiyle «Leninist» görüşleri tartıştı, parlak fakat tecrübesiz genç «Kalem» in yetiştirilmek üzere bir süre Rusya dışında kalmasını, ve daha sonra da üçe-üç ölü noktasında duran *Iskra* yazı kurulundaki dengeyi değiştirmek için, yazı kuruluna alınması gerektiği kararlaştırdı. Ünlü ve yaşlı ihtilâlcilerden kurulu bir yazı kuruluna son derece genç birini katmaya kalkışmak şaşılacak birşeydi. Üç karşı dört durumunda yaşlıların ayaklarının kayabileceğini sezinleyen Plekhanov, derhal, «Kalem»e karşı yoğun bir nefret duydu. Genç adam ise, *Iskra* içinde büyüyen gizli ziddiyeti bütün Rus ihtilâlcileri gibi bilmediği için, bu nefrete bir türlü bir mâna veremedi. En küçük tartışma konularında bile, ne zaman kendi görüşünü açıklamaya kalkışsa Plekhanov en olmadık şekilde kendisiyle alaya başlıyordu. Genç «Kalem» kendisini heyecanla savunuyor; kendisinin de parlak, ve müstehzi bir üslubla meramını ifâdeden âciz olmadığını gösteriyordu. Sonunda, Lenin duruma karıştı, ve bir kenara çektiği genç adama şu taktiği salık verdi: «Plekhanov'a cevap verme işini Martov'a bırak. Senin kırıklarımı Martov çimentoyle onarır. O'nun onarması daha iyi.» Yeni gelen «Kalem» in yazdığı bir yazıyı Lenin yazı kurulunun üyeleri-

de sunduğu zaman, Plekhanov üzerine yazdığı şu notla makâleyi Lenin'e verdi : «Sizin 'Kalem' in kalemimi beğenmedim.»

«Üslûb bir temrin işidir, kazanılabilir,» diye cevap verdi Lenin, «fakat [Kalem] öğrenme yeteneği olan bir adamdır ve yararlı biri olacaktır.»

Genç gazeteci de, böylesi ince cinaslara bir daha meydan vermemek için, çok geçmeden «Kalem ismini bıraktı, ve günün birinde bütün dünyanın öğreneceği yeni bir isimle yazmaya başladı : Leon Troçki.

B Ö L Ü M X

LEV DAVIDOVIÇ BRONSTEİN

1903'te Karlsruhe'deki ateşli bir tartışma sırasında Medem, karıştı olan Troçki'ye sordu : «Kendinizi bir yere koymak istediğinizde, elbette ki, insanın kendi milletine bağlılık gerçeğini görmezlikten gelemesiniz. Siz, hence, kendinizi hem Yahudi, hem de Rus sayıyoruz.»

«Hayır!» diye bağırdı Troçki, «yanlıyorsunuz! Ben bir Sosyal Demokratım, hepsi bu kadar.» -*Vladimir Medem'in Biyografisi.*

On sekizinci yüzyıla kadar, Ukrayna isminden de anlaşılacağı gibi bir uçtoprak veya sınır bölgesiydi. Ancak yüzyılın sonunda, Türklerin yenilmesi, Polonyanın bölünmesi, ve başına buyruk Kazakların yerleşmeleri özlendikten sonradır ki, Moskova Prensiğinin nüfuzu Ukrayna'dan geçip, ta Karadeniz kıyalarına kadar uzandı. Doğu Polonya ile Litvanya'nın ilhaki ile Çarların epivy kalabalık bir Yahudi uyrukları oldu. Bu iki yerde, dünyanın en kalabalık, en yoğun Yahudi toplulukları bulunuyordu. Büyük kısmın son derece yoksul olan bu Yahudiler, hayatlarını kazanmak için, genellikle meyhanecilik, esnafılık ve zanaatkarlıkla uğraşırlardı. 1804 yılındaki ukaz ile, I. Alexander bu yeni teba edindiği insanların içki ticareti yapmalarını yasakladı. Ama aynı ukaz, peşlerini bırakmayan ekonomik yoksulluktan kurtulmaları için onlara yeni bir çıkış yolu gösteriyordu : Kherzon ve Ekoterinoslav gibi nüfus yoğunluğu az olan Ukrayna illerinde Yahudilerin tarım işleri ile uğraşabilmeleri için kurulan köylerin bulunduğu «Yeni Rusya» da isteyen Yahudiye toprak verilmesi kararlaştırılmıştı. Böylece, İsa Öncesi Dünyanın [Ancient World] yıkılmasından beri Yahudileri topraktan uzak tutmuş olan tarihin akışı, adetâ tersine dönüyordu. Alexander'ın erkek kardeşi, I. Nicholas da Alexander'ın politi-

kasabı izliyor, hatta bozkırım ortasına yerleşip, verilecek toprakları ekip-biçmeye razı olan Yahudileri 25 yıl süreli mecburi askerlik hizmetinden muaf tutuyordu. 1866 yılında II. Alexander, amcasının ve babasının başlattığı harekete son verdi. 1872 yılında Yahudilere verilmiş olan toprakların büyük kısmı geri alındı. 1882'de, II. Alexander'ın suikast sonunda öldürülmesi üzerine -ki suikastçilerin bazıları Yahudi idi- yeni bir ukaz çıkarılarak, Yahudilerin topraklarını kiraya vermeleri, toprak kiralamaları veya toprak satın almaları yasaklandı. Yahudilerin sefaleti yeniden başladı.

Kherson ilindeki bu Yahudi çiftliklerinden birisinden, çalışkan, meşakkat çekmeye alışkın, sağlam yapılı bir çiftçi olan David Leontievich Bronstein aynı ilde daha büyük bir çiftliğe yerleşmek üzere karısı ve çocukları ile yola çıktı. Yeni çiftlikleri, Albay Yanosvsky diye birisinin batan malikânesinin bir bölümüydü, ve albayın ardından Yanovka adını alan bir köyde bulunuyordu. Bronstein ikinci, belki de üçüncü göbekten bir çiftçiydi ve soyadı Leontievich'in Yahudi isimlerinin kurallarına uymayışı. Yiddişçe veya Hebrewce bilmeyişi, ve toprak işlerindeki becerikliliği de bunu doğruluyordu. Çiftçi Bronstein, Poltova ilindeki küçük bir Yahudi kasabasında doğmuş, babası ve annesi ile birlikte, küçük bir çocukken Kherson ilindeki açık ve ağaçsız düzlüklere gelmişti. Ukraynaca ile Rusca konuşması olan, ama Ukraynaca konuşan garip bir dili vardı. Yaşlı-başlı bir adam oluncaya, kendi ünlü oğlunun kitaplarını çat-pat okuyuncaya kadar, okuma bile bilmiyordu. Ama insanlardan, hayvanlardan, âletlerden, ürünlerden, pazarlardan ve ücretle tutulan köylülerden iyi anlardı. Dümdüz ovalarda geçen yıllar bu gibi aileleri Ruslaştırıyor, köylüleştiriyor, «kendine özgü halk» olmaktan çıkarıyor, gitgide civardaki komşularına benzettiyordu. Maddî anlamda mesafe olarak, büyük babasının ardında bozkıra getirdiği görünmez *ghetto* duvarlarından çok uzak olan Bronstein ruhen Yahudilikten çok daha uzaktaydı. Toprakla kesiksiz bir boğuşma ile geçirdiği uzun yıllar sonunda zenginleştiğe dinsel inançları ve Yahudi yanı da azalıyor, siltiniyordu. Öncekileri zevahiri kurtarmak, akrabaları ile Yahudi komşularının baskılarından kurtulmak için, dört *verst* uzaktaki civar Gromokley kasabasının havrasına -hiç değilse kutsal günlerde- gidiyordu. Bayan Bronstein ise, kasabalı ve üstelik kadın olduğu için, bu komularda daha mütaassıptı. Yahudi *Sabbath* günlerinde * dikiş dikmekten

(*) Yahudi dininin gereği - Dördüncü Emir yüzünden - çalışmanın yasaklandığı ibadet günü sayılan Cumartesi günleri. (Ç. N.).

bile ürken («hiç değilse, başkalarının huzurunda...» diye yazacakları oğullarından biri), ve bu oğlu tehlikeli bir hastalığa tutulup ta Cumartesi günü doktora götürülmesi gerekince, araba sürmeyi kabul etmeyip, emin bir Hristiyan müstahdem ile oğlunu doktora gönderecek kadar sofu kafalı bir kadındı. Dindarlık mıydı bu, yoksa doktorun kasabasındaki Yahudilerin gözlerine görünmekten mi korkmuştu? Çocuklar büyüyüp, yetiştikleri zaman, peder Bronstein, çocukların ve karısının huzurunda hiç çekinmeden Allahın varlığına güç ânlarda dua ediyorsa da, gitgide dini görevlerini, ibadetini unutuyordu. Bu unutma ve ihmal, yaşadığı yılların gitgide acı ve kahır yıllar olması yüzündendi.

Bronsteinler komşuları gibi, buğday, domuz ve koyun yetiştiriyorlardı. Yaşadıkları hayat etraflarındaki insanların hayatından hiç denecek kadar farksızdı. Sadece, içki içmemeleri, daha çalışkan olmaları, daha uzak görüşlü olmaları, zabire tüccarlarıyla daha iyi pazarlık yapmaları ile ayrılıyorlardı etraftakilerden. Bu sayededir ki, 1880'lerin uzun süren buhranı sırasında, Amerikan, Kanada ve Arjantin buğdaylarının meydan okudukları günlerde, bozkırdaki nice çiftçiler mahfoldukları hâlde, o'nlara bu sıkıntılara da göğüs germesini bilmislerdi. O'nlarla birlikte, bir de, tutumlu komşuları Almanlar dayanmıştı bu buhran yıllarına. Bir başka ayrımları -belki de «Kitabın Çocukları» olarak atalarından kalma bir özellikli bu- ise, kendileri, karı-koca okuma bile bilmedikleri hâlde, kitaba ve kitaplardan öğrenilen bilgilere karşı büyük saygı duymalarıydı. Bu saygı, kitaba bu değer veriş sadece çiftçilik işlerinde kendilerine yarar sağlayacak kitaplar için değildi. Çocuklarının okumalarını isteyecek kadar, ve kim okumussa o'nu sevecek kadar kuvvetli bir kitap, ve kitaplardan öğrenilen bilgi sevgisiydi o'nlarınki.

Bronstein ailesi, 1879 ilkbaharında, Kherson ilinden Yanovka'daki çiftliklerine göçtüklerinde beraberlerinde biri erkek, biri kız iki çocukları vardı, ve küçükken ölen iki çocuklarını da eski topraklarındaki mezarlarında bırakmışlardı. Bayan Bronstein'in karısında ise yeni bir çocuk vardı. Aynı yıl sonbaharında, Rus takvimine göre 26 Ekim'de, veya Batı'da kullanılan takvime göre 7 Kasım'da doğan çocuğun dinç ve gürlüz bir gençliği olacaktı. ¹

(1) Rus takvimi 19. yüzyılda Batı takviminden on iki; 20. yüzyılda ise on üç gün geriydi. 1 Şubat, 1918'de, Sovyet Devleti «Yeni Şekil» veya Hattı takvimi aldı. Bu kitapta, özel olarak belirtilmemişse, Batı takvimi kullanılmıştır. Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleri ile buradaki co-

Bu çocuklarına Lev ve ya Lyova ismini verdiler. Rusca «aslan» demektir. Yıllarca sonra bu ismin ne kadar uygun olarak verildiğine inananlar çok olacaktı. Almancaya Leo olarak; İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolcaya Leon olarak çevrilecek, ve sonraları taktığı müstear isim olan Troçki ile birlikte bütün dünyaya yayılacaktı ...²

Bu çocuğun doğum günü, bir tesadüf eseri olarak, tam otuz sekiz yıl sonra Bolşevik Sovyet iktidarının doğum günü olacaktı. «Mistikler ve Pisagorasçılar bu raslantıdan istedikleri sonucu çıkarmakta serbesttirler. Benim bu tesadüfü farketmem ise Ekim İhtilalinin üçüncü yılında oldu.»

Pisagorasçı olmayanlar için ise, genç Bronstein'in kaderiyle ilgili olan iki tarihten; 1897 yılının diğer iki takvim olayından söz etmek çok daha öğretici olacaktır. Bronstein'in doğumundan iki ay önce, Narodnaya Volya hareketi, zamanın Çarı için öldürme kararı aldı. Doğumundan iki ay sonra ise İosif Vissarinovich Djugashvili diye bir çocuk dünyaya geldi. Bu olaylardan ilki II. Alexander'ın suikastiyle sonuçlandı. Suikast sonunda Çarın öldürülmesini 1880'lerin karanlık istibdatı izledi. İstibdatla gelen reaksiyon devrinin bir bölümü olarak modern «pogram»lar başladı; Yahudilerin toprak kiralamaları, toprak satın almaları yasaklandı; yüksek öğretimde *numerus clausus* uygulamalarına girildi³. İkinci olaydan; Kafkasya'da İosif Djugashvili'nin dünyaya gelişinden ise, Bronstein'in hayatının son yıllarındaki baş düşmanı doğmuş oldu.

Yanovka tozlu bir yolun kıyısında, bozkıra yayılan koyun sürüleri ve ufka kadar her yeri kaplayan buğday tarlalarının arka-

cuğun doğumu aynı tarihte gelmektedir; Eski Şekilde Ekimin 25'i, Yeni

* Şekilde ise Kasım'ın 7'si. Rus edebiyatında hep Ekim İhtilali derler, fakat yıldönümü törenleri şimdiki takvimle 7 Kasım'da yapılmaktadır.

- (2) David Bronstein'in oğlu olduğu için, Troçki'nin nüfustaki ismi Lev Davidovich Bronstein idi. Çocukken genellikle sevgi belirten biçim olan Lyova ismiyle çağırılırdı. Başlangıçta sadece yazılarında kullandığı «Troçki» ismi zamanla yeraltı örgütünü aşarak, sonunda «Bronstein» isminin yerini aldı. 1917 yılında hukuki işlemleri için de Lev Davidoviç Troçki imzasını kullanmaya başladı. Hayranları, ve hatta karısı hatıralarında, o'ndan söz ederken sadece «L. D.» derler. Kendisi tarafından yazılmış aynı harflerle bir mektubunu ben de görmüştüm.
- (3) 1887'de çıkan bir emirname; devlet okullarına alınacak yahudi öğrencilerin sayısına, genel öğrenci sayısının yüzde 10'da donduruluyordu.

sına sakh, diğerlerinden farksız bir köydü. En yakın postane elli mil; demiryolu yirmi iki mildi; ve bir doktor bulmak için bir gün bir gece yol gitmek gerekiyordu. Eve hiçbir zaman gazete girme-mişti; pek ender mektup gelirdi; atlı bir postacının telgraf getirmesi ise çok daha nadirdi. Rusya, bu küçük Yanovka köyüyle sadece ağır vergiler koymak, köyün ürettiği tahılları beklemek, asker toplamak gibi işler yüzünden ilgilendir; bir de harman zamanı geçici işçiler gelirdi. Rusya'dan sonra dünyada iki Allahın belası yer vardı: çalışkan ve hesabını bilir bir çiftçi olan Bronstein'a bile masraflarını çıkaramayacak kadar ucuza buğday sattıran, birkaç yılda bir dünya tahıl fiatlarını düşüren Kanada ve Arjantin. Bronstein'in daha az tutumlu ve daha az çalışkan komşuları ise böyle yıllara hiç dayanamazlardı. Böyle küçük bir köyde doğan çocuktan evrensel bir dünya görüşünü savunan ve enternasyonalizmin anlamı olacak birisinin çıkacağı hiç umulamazdı.

Öğrenim başarısından sonra herkesin öğreneceği gibi, *stallü* bakımından David Bronstein bir *kulak* idi. Yetmişine geldiğinde ki, oğlu yeni iktidara geçmişti- yaşlı Bronstein için, «babam olduğu için Beyazlar tarafından işkence görmüş; zengin olduğu için de Kızıl-lar tarafından hırpalanmıştı» diyor Troçki (Troçki, *Otobiyografi*, s. 19). Sabır, tahammül ve iltirasa zalim, haşin ve boyun eğmez topraklarını işleyen Bronstein, herkesin verdiği kadar işçilerine ücret vererek; kurusu kurtuşuna ekleyerek; arazisi üzerinde bir binaya bir bina, bir baş hayvana bir baş daha ekleyerek; bir avuç toprağa, bir avuç katarak 100 dönüm tarla edinmiş; ve ayrıca 160 dönüm kadar da icarla toprak ekmeye başlamıştı. 1882 ve 1887'de Yahudilere toprak almayı veya kiralamayı yasaklayan Çarlık «kaz»ları çıktığında Bronstein zaten durumunu kurtarmıştı. Komşuları o'na karşı iyiydiler, zira Bronstein'in mali yardımına muhtaçtılar. Bronstein da köylülerden kiraladığı toprakları rüşvetle, hileyle, ekstra vergi vermeyi kabul ederek elinde tutmanın yolunu bulmuştu. Uzun ve koskoca ambarları buğday doluydu ve hiçbir zaman malını harman zamanı satmaz, tahılın para edeceği kış aylarını beklerdi; buna gücü vardı. Evin yedek erzakları, yığın-yığın gübrelikleri, domuzları, tavukları vardı; ve ayrıca evletlerinden çok daha güzel bir atelyeleri ile bir de değirmenleri vardı. Değirmen on beygir gücünde bir makine ile çalışırdı ve hem kendi buğdaylarını, hem de yüzde 10 ile komşu çiftçilerin buğdaylarını öğütürdü. Değirmen sayesinde sadece oraların en çalışkan çiftçisi olmaktan çıkar Bronstein, Yanovka'nın en önemli adamı olmuştur.

Kültürsüz ve orta-sınıfa mensub bir aile oldukları için basit, kaba ve sıradan bir hayatları vardı Bronsteinlerin. Açlık görmemişler, her hangi birşey isteyip te hevesleri kursağında kalmış değildi; ama, en küçük bir lüks veya tenbellikleri de yoktu. Lyova bütün hayatı boyunca, aşırı denecek kadar basit giyinirdi. Bu yüzden, birgün şehirden saygıdeğer bir amca-oğlu geldiğinde yırtık papuçlarını çıkarıp yerine giyeceği bir yenisi olmadığı için içi ezilmişti. Anbarlar taş temeller üzerine ağaçtan yapılmış güzel yapıları; atelye, evlerinin tersine, damı hiç akmayan yüksek çatılı güzel bir yapıydı. Ama, Troçki'nin çocukluğu boyunca ailesinin oturduğu ev, Çarın kendisine *malikâne* topraklarını verdiği Albay Yanovsky'den aldıkları ilk topraklarda inşa ettikleri kerpiç bir evdi. Kerpiç duvarların içinde derin oyuklar ve çatlaklar vardı ve buralarda yılanlar yuva yapardı. Saz ve samanla kaplanmış çatı ise serçe yuvaları ile doluydu. Yaz fırtınalarında bile çatıdan sular aktığından, evdeki bütün kap-kacakları «stratejik» yerlere koyarak toprak döşemenin çamurlaşmasını önlemeye çalışırlardı. Alçak tavanlı beş odanın sadece ikisinde yer tahta döşeme ile kaplanmıştı: haftada bir tahtaları ovulan oturma odası, ve tahtaları boyanmış olan küçük misafir odası. Öbür odaların toprak zeminlerinde ise, Lyova'nın hatırladığına göre, pireler cümbüş yapardı. Kış gelince çatı ile duvarlar arasındaki boşlukları, yılanların uyukladığı delikleri örten karlar bütün çatlakları kapatır, kış-pas içindeki pencereleri sarar; zaten uzun olan kış akşamlarını ılık tutardı. Lyova büyüyüp, baba evinden ayrılanı kadar David Bronstein kendi ailesi için tuğladan duvarlı, teneke çatılı bir ev yapacak vakit bulamadı. Ama koca bir ev, hem de çok sağlam bir yapı oldu bu ev. Bu yüzden de 1918 ihtilâlinde sonra hükümet bu binayı alıp okul yaptı. Yanovka'da açılan okulların ilkiydi bu.

Lev Davidovich'in sönmük geçen çocukluk günlerinde, ailenin çocuklarla oynasacak, o'nların bakımlarıyla fazla uğraşacak hâli olmamıştı. Anası da babası ile birlikte, kış ayları hariç, hep çiftlikle uğraşmak zorundaydı. Uzun yaz günlerini ağabeyi, ablası, kızkardeşi, konuk halalarından teki veya ikisi ile geçirirdi. Ayrıca bir kadın hizmetçi, bir aşçı, bir uşak, bir tamirci, bir çoban, bir itfaiyeci, bir anbarcı, ve bir sürü de işçi vardı. Lyova'nın esas eğitmen ve arkadaşları da, ailesi üyeleri değil, bu insanlardı. Mahsulün bol, fiyatların iyi olduğu yıllarda, bütün bu insanlara ilâveten yüzlerce geçici işçi getirilirdi çiftliğe. Lyova bunlardan bilgi alır, bunlarla şakalaşır, bunlarla kavgalaşarak büyürdü. Ağabeyi Sasha ile ablası

Liza, o'na harfleri öğreten ilk insanlardı. Ardından, az-buçuk okula devama başlar-başlamaz, hemen o'nların yerini alarak, babasının «muhasib»i oldu. Babasının ne zaman aklına gelen birşey olsa, şimdi bunları kısacık notlar şeklinde Lyova yazıveriyordu. İhtiyar Bronstein altmışına gelip te oğlunun yazdığı kitapların başlıklarını okumak istediği güne kadar alfabeyi öğrenmedi. Alfabe ile savaşıp, çat-pat okumaya başlayınca, bu sefer de, oğlunun kitaplarından rastgele açtığı sayfalardan başı döndü ve bu işten hepten vazgeçti. Bronstein, gece altmışına kadar rakamları tanımaz, hesap için eline kalem almazdı. Bayan Bronstein ise hem yazmayı, hem de hesabı bilirdi; ama hesabı biraz kıttı. Karlar her yanı kapatıp, çift-çubuk işlerine meydan vermez olunca kadıncığız oturma odasındaki koca sobanın yanına oturmayı, kilometrelerce uzaktaki bir kütüphaneden aldığı Rus romanlarını mırıldana-mırıldana okumayı severdi.

Bronstein ailesinin hayatının kültürle ilgili şeyleri ise, uzun ve alçakca bir raftaki kâğıtların üzerindeki mürekkep-hokkası; eski ve çakar-almaz bir kalemi olan kalemlik; aile reisince çocuklara yazdırılan notlar için alınmış bir defter; köylü kibarlar için yayınlandığı belli olan ve belki de evi satın aldıkları günden kalma birkaç dergi; Bayan Bronstein'in kütüphaneden aldığı kitaplar; iflâs eden bir çiftçiden almış rubleye alıp, tamirciye onarttıkları külüstür bir piyano eskisi; okul zamanı kasabadaki akrabalarının yanında kalan büyük oğul ve kıza aldırıldıkları üç-beş müzik dersinden ibaretti. İhtiyar Bronstein'a niçin durmadan çalışıp, mal-mülk edindiğini, yeteri kadar edindikten sonra da karısıyla birlikte bu çalışmaya bir son vermediğini soran biri olsaydı, belki de hiçbir cevap veremezdi Bronstein. Ama biraz sonra vereceği bir cevap çıkarabilir; çocuklarına, kendi yaşadıklarından daha iyi bir hayat yaşatmak, ve o'nları, kendilerinin yoksun kaldıkları ve büyük saygı duydukları kültürlü birer insan olarak yetiştirmek için çalıştıklarını söyleyebilirdi. Önemli olan erkek çocuktur. Bronstein dinsiz olduğu hâlde, bilgili insanı başka türlü düşünemediği için, oğlunun eski Hebrew dilindeki aslından Kutsal Kitabı okuyabilecek kadar öğrenim görmesini istiyordu. Büyük oğlunun bu işte fazla becerikli çıkmadığını görünce de bütün umutlarını küçük oğluna bağlamıştı.

Lyova Bronstein'in çocukluk günlerinde; Lenin'in hayatından söz ederken gördüklerimize benzeyen, sıcak ve cana yakın bir aile,

bir kültürlü ortamında bilyüme olanağı, sporla geçen günler gibi mutlu ve güzel şeyler olmamıştır. Lyova hayatı boyunca ne yazmayı öğrendi, ne de paten kaymayı. Hayatı boyunca bedeni ve gücü ile bir beceri veya kuvvet karşılaşmasına katılmadı. Sağlam bir iskeleti olan bedentici fark etmesi bile yıllarca sonra Sibirya'ya sürgüne gittiğinde oldu, ve hırslı bir balıkçı ve avcı oldu. Bedenini çahştırması bu olaya denk gelir. Daha sonraları ise askeri düşüncelerinin bir eseri olan Kızıl Ordunun kumandanı oldu. Okumayı öğreneceye kadar dünyasının merkezi çiftlikteki tamir atelyesi, eğitimci ise oyalarla insanı kendisinden tanıdığı teknisyen ve atelye şefi İvan Vasileviç Grebin idi. İvan Vasileviç, o'na mukavvalardan trenler yapıyor, kövrüklerle oynamasına göz yumuyor, vida ve somunları sıkıştırıyor, torna tezgâhında iş yaptırıyordu. Sonraki yıllarda kendi imkânlarıyla bir de bisiklet yaptı. Trocki bisiklet kullanmayı bu bisiklette öğrendi. İnsan denen yaratığın akıl-sır ermez işleri hakkında ilk sözleri de İvan Vasileviç'ten dinledi. Trocki, Grebin'in yanında olmadığı zamanlar, küçük kızkardeşi Olya (Olga) ile buğday anbarlarında saklanbaç; veya oturma odasındaki yıkık-dökük divanın üzerinde paçavralardan yaptıkları bebeklerle evcilik oynardı. Bazı kış gecelerinde ise bütün aile toplandı. Yaş Kız» oyunu oynarlar ve babaları da aralarında yer alırdı. Lyova okuma-yazmayı öğrenip te, eli kalem tutar tutmaz ne etrafındaki insanları, hatta ne de atelyeyi eskisi kadar çekici bulmamaya başladı.

Kalem o'nun için yeni bir araç, bir kuvvet ve irade «fetiş»i oluyordu. Ekmeğe bıçağı ile kendisine yeni kalemler yapıtı. Bu kalemlerle eski degillerdeki at resimlerinin suretlerini çıkardı. Kalemle bir başka büyüsiine ise, tarlalarda ve anbarlarda kulağına çalınan, ama evin içinde hiç duyulmayan müstehcen kelimeleri yazarken çarpıldı. Ablası ve annesi tarafından, bu sözleri yazdığı kağıtlar üzerinde çalışırken yakalandığında ağlamaktan bir hâl oldu. Annesi ve ablası kağıtta ne var diye baktılar. Büyülü kalemle, bunları hiç manzuma olarak yazmıştı. Kızkardeşi, evdekilere o'nun bir sair olacağını söyledi. Ama çocuk olacağını dahi iyi görüyordu. Bu yüzden de, babası kağıttaki manzumeyi okumasını isteyince utanç içinde kaçtı. Evdeki konuklara okunacak gibi değildi yazdıkları! Gene kalemle yardımıyla, kuzeni ile birlikte evde bir dergi yayımlayarak oyalandılar bir süre. Kalemle, ayrıca, babasının «Arjantin» kumarının hesaplarını tutar; komşulara verdiği borçları, değişimlerdeki un paylarını, bir koca yazın emeğini dile getiren rublesi ve

kopekli işçi yevmiyelerini yazardı. Bu işçi yevmiyelerinin hesaplarını tutarken, tarım işçilerini bomboş geçen kış geceleri yiyecek-siz ve elleri boş bırakan merhametsiz düzenin de ilk kez farkına varıyordu. Kalemle büyük şairlerden parlak bölümler kopya ediyor, dram yazarlarından şaşaalı konuşmalar aktarıyor, daha sonra bizzat kendisi kompozisyonlar yazıyor ve bunlara kendisi de şaşıyordu. Yıllarca sonra polislin gözetiminden saklanmak için kendisine ilk müstehcen ismi seçtiğinde Pero «Kalem» diye devrime dergi ve gazetelere yazdı.

Kalemle bilyüstenen hemen sonra kitapların büyüsi geliyor. Kitaplar, Arap masallarındaki uçan halı gibi o'nu Yanovka'dan alıp gökyüzüne çıkarıyor; bütün bir dünyayı boydan boya gezdiriyordu. Kitaplardan Rusyanın mazisini ve şanlı geçmişini, başka elleri, başka kurallıkları, yaşadığı basit ve renksiz hayata hiç benzemeyen başka hayatları öğreniyordu. Kitapları, kendi gücünü ve bilgisini ortaya dökmeye yarayacak bir araç gibi de kullanıyordu. Okuldayken, okuması gerekenden daha çok tarih kitapları okuyor, cevaplarını bildiğini göstermesinle özel sorular soruyor, öğretmenleriyle yarış ediyordu. Sonraları yasak kitaplar olduğunu da öğrendi: cinsel suçlar ve müstehcen kitaplar-afabeyi şehirden alıyor ve evdeki diğer kitaplardan arasına saklamaya çalışıyordu; Tolstoy'un sansürce yasaklanan *Karanlığın Kudreti* bunlar arasına daydı. *Karanlığın Kudreti*'ni kuzeni «yaşın küçük» diyerek o'na okutmak istememişti.

Köyde, çiftlikteki gerçekler dünyası ile kitaplardaki merak, tutku ve aklın dünyası kafasında uzun bir zaman için iki ayrı âlem gibi yaşadı. Mütecessis ve gözlemci olduğu için çiftlik hayatından çok şeyler öğrendi. Çiftlikteki ırgatların samanlıklarda gizlice sevimlerini gözliyor; hizmetlerinde çahştıkları kibarlar hakkında arkadan söyledikleri sözlere kulak kabartıyor; babasına sessizce boyun eğen ırgatların o'nun arkasından nefretle homurdandıklarını görüyor; mutfakta, atelyede, anbarlarda, tarlalarda gereğinden fazla oyalanıp vakit geçirmelerine dikkat ediyor; ırgat çalışmalarının ne mene iş olduğunu düşünüyor; babası bile ırgatlar arasındaki tartışmalarda ırgatların tarafını tutuyordu. Yaşadıkları bu hayatı zor, kaba, ve bazen zalim buluyordu. Oysa kitaplardaki dünyada iyi, kibar, arınmış insanlar vardı; bunlar samanlıklardaki kaçamak aşklara benzemeyen sevgileri olan, kötü sözler söylemeyen; birbirleriyle hile-hurda bilmeden konuşan; şairâne, cisimsiz, ade-

tâ ruh gibi insanlardı. Kitap okuma ihtirası durmak bilmediğinden, bu iki zıt dünyayla ilgili düşünce ve anlayışı hızla arttı, ve sonunda bu iki zıt dünyayı birlikte ele almayı, birisini daha iyi anlamak için onu diğerinin yanında; onunla birlikte incelemek gerektiğini farketti. İki zıt dünyanın uzlaşmaz oldukları konularda kalbi ve kafası kitaplardaki dünyayı yeğliyordu.

Benim iç Alemimde -diye yazdı nice yıllar sonra- dünyanın ve bireylerin yeri kitapların ve fikirlerin yerini tutmamıştır... Tek başına «yazar» kelimesinin karşısında bile, erişilmez bir varlık karşındaymış gibi ürpürürdim... Bu ilk yıllarımdan bu yana kelimelere ve sözcüklere karşı içimde taşıdığım aşk kimi zaman azalmış, kimi zaman yeniden canlanmıştır, ama bu aşkın içindeki kökleri her seferinde daha bir güçlenmiştir. Benim gözümde, yazarlar, gazeteciler, ve sanatçılar bütün dünyalardan daha cazip bir dünyanın, sadece seçkin insanların girebileceği bir dünyanın savunucusu gibiydiler.

Troçki'nin otobiyografisinden alınan bu satırlar, Stalin o'nu Rusya'dan çıkardıktan sonra Prinkipo'daki sürgünde yazılmıştır. Otobiyografinin girişinde şöyle yazmıştır:

İnsanın yeni fikirlerle karşılaşacağı iyi yazılmış bir kitap, ve bir insanın fikirlerini diğerlerine aktaracak iyi bir kalem, o zaman da, bugün de benim için insan kültürünün en değerli, en ince, ve en anlamlı ürünleri olmuştur. Çalışıp öğrenmeye karşı duyduğum istek hiçbir zaman içimden eksik olmamıştır, hatta hayatımda pek çok kere ihtilâlin bile sistematik çalışmalarına zarar verdiğini düşündüğüm olmuştur.

Ve en sonunda, Dümün pençesine düştüğü anda da elinde gene kalemi vardı. Kitabın ve kalemin bilyüslümlü yanında tiyatromun bilyüslümlü tutulmuştu. 1886 yılının Noelinde, Lyova yedisinde yeni okuma-yazma öğrendiğinde, Noel günleri ev-ev gezen pandominciler* gelmiştiler. Ailece oturmuş çay içerlerken gelen pan-

(*) Noel günleri evleri gezen bu pandominci topluluklarındaki oyuncular çeşitli maskeler giyerlerdi. Her maske belli bir karakteri canlandırır-
dı. (C. N.)

pandomincilere o kadar şaşırılmıştı ki, küçük Lyova divana kendisini güç atmış ve donup kalmıştı. Çar Maximilian odada konuşmaya başlayınca oda hayallerle dolu vermiş, Çar Maximilian ile ırgat Prokhor'un aşında aynı adadı olmasına hayret etmiştiler. Kalem ve kâğıtla silâhlanmış olarak hizmetkârlar binasına giren Lyova, akşam yemeğinden sonra istirahate çekilen Prokhor'dan bütün monoloğunu kendisine yazdırmasını istemişti. İhtiyar Bronstein, meraklı oğlan ile sahte Çarı «haylazlık» ederken yakaladığında Lyova çok üzülmişti.

Gerçek tiyatroya ilk defa Odessa'daki öğrenciliğinin ilk yılında gitti. «Hiç görmediğim, tatmadığım, tarifi güç bir deneme oldu benim için.» diye yazdı elli yıl sonra, «Yüzüm çarşaf gibi solgun oturdum... dayanıyacak kadar zevk duydum. Perde aralarında bile hiç dışarı çıkmadım -Allaha karşı gelmiş olacaktım sanki! Gözümünden kaçan birşey olabilirdi.» Daha sonra, amatör tiyatrolarda oynayan bir arkadaşı ile birlikte, Puşkin'in *Civri Şövalyeler* eserini sahneye koymak istediler. Fakat arkadaşı veremedi ve projelerini gerçekleştirmeye vakit kalmadan çocukcağız bir köşede ölüverdi. Birkaç yıl sonra, gene bir başka arkadaşı ile birlikte yazmak istediği orijinal bir piyes de suya düştü. Odessa'da yaşamaya başladıktan bir süre sonra da İtalyan operalarına merak sardı. «Cebindeki bütün paraları tiyatroya veriyor, daha fazla para kazanmak için daha fazla özel ders veriyordu. Diğer yandan, «Giuseppina Uget diye sıhrili bir isim taşıyan» bir koloratur sopranoya aşık oldu. Soprano için, «Odessa tiyatrosunun sahnesine gökteki cennet bahçelerinden inmiş gibiydi.» diye yazdı sonraları. Fakat bu aşk o'nun üçüncü aşkıdır. Yani, hikâyemizin şimdilik fazla ilerlerine gidiverdik.

Sahne konusunu bırakmadan önce, hayatı boyunca candan bir tiyatro tutkunu olan Troçki'nin gerçekten dram duygusu taşıdığını da belirtmemiz gerekiyor. Halk karşısındaki kürsü konuşmaları, güzel giyimine karşı tutkunluğu, çocukluğundaki okul üniforması sevgisi, sonraki yıllardaki askeri giyim ile Savaş Komiseri üniforması, 1906 yılındaki çarlık mahkemesindeki davranışı, kürsüden konuşurken takındığı büyüleyici tavırlar, son derece dramatik olan hayatında üzerine aldığı çok çeşitli rolleri oynarken gösterdiği *dramatizasyon* yeteneği bu bakımdan dikkat çekicidir. Hayatı bile, yazılarından geri kalmayan bir tişlubculuk ürneği olarak geçmiş, sahnenin ortasında duran bir oyuncu gibi dikkatleri üz-

riode topladığı, önderlik ettiği parlak günler bu usûlde ışık altına işilmiş, düşüş günleri de gene bu hayat üslûbu ile tam bir trajedi havasına bürünmüştür. Yazı hayatında ise, Marx'ın gününden beri sosyalist hareketin yetiştirdiği en büyük ustubucu olmuştur. Hayat dramı bakımından da Marx'ın çağdaşı Lassalle'dan başka bir benzeri gösterilemezdi.

Lyova'nın okula başlaması yedinci yaşındadır. Okul için Ynovka'dan iki-buçuk mil uzaktaki Gromokley köyüne gitti ve Raşel Halaş ile Abraham Amcasının yanında kalarak yakındaki bir Yahudi köy okuluna yazıldı. Zayıf, ermiş ruhlu, insan arasına karışmaktan ürken, oynak bir karı eline düşmüşlüğü'nün kahrından bunalmış biriydi ilk öğretmeni. Ama Rusca, aritmetik, ve İbrani dilindeki aklımdan Kitabı Mukaddes'i okumasını da gene bu öğretmenden öğrendi. Lyova, öteki çocuklara yaklaşmıyordu. Zira o'lar Lyova'nın hiç anlamadığı bir dil olan Yidiş dilini konuşuyorlardı. Gene bu okul günlerinde anladı ki, Yahudi ulusu birbirinden uzak düşmüş, kavranması güç kuvvetler yüzünden borlanası bir hayata kalkanmaya boyun eğmiş bir ulustur. Köyün ortasında bir vâdi uzanıyordu. Vâdinin bir kenarında damları kiremit kaplı evlerde oturan Alman asil köylüler, öbür kenarında da yoksulluk içinde kulübelere oturan Yahudiler yaşıyordu. Gromokley köyünde geçen bu günlerden hiç unutamadığı hatırası, ahlaksızlık yaptığı için yakalanmış bir Yahudi kadının köyün Yahudi kesimindeki sefil sokaklardan itekaka götürülmesine, taşlanmasına, yüzüne tükürülmesine yol açan Ghetto ruhunu baskularıyla ilgilidir. Yahudi cemaati daha sonra, bununla da yetinmeyerek, aynı kadının babasını at hırsızlığı yaptı lâfiyle Sibiry'a sürgün ettirmişti. Kitabı Mukaddesteki aynı sahneyi yaşamış olan Lyova üzerinde bu olay, yarım-yamalak anlayabildiği İbrani diliyle okunanlardan çok daha fazla etkide bulundu. Diğer arkadaşları gibi, aynı yıl Gromokley köyündeki okulu bitirip köyden ayrılınca bu olaydan başka bir hatırası da kalmadı.

Bu «ncü şahama mühasıra» ulusun, Yahudilerin özelliklerinin başlıca sebebi yüzyıllar boyu yoğun bir şehirleşme hayatı yaşamalarıdır. İki üç nesilden beri köy hayatı yaşadıkları için Bronstein ailesinde şehir etkisi kalmamıştı ama kibarlık ve okumuşlukla silselenmiş şehir Odessa'daki-mektepli kuzeninin şekline bürünmüş olarak Yanovka'ya geldiği günlerde genç Lyova'yı hemen büyütücü veriyordu. Moisey Filippovich Shpentser kitap-kalem adamıydı, bu

cahil aile o'na farklı bir muamele yapmalıydı. Çiftliğe taze süt içmek, taze yumurta yemek, temiz hava teneffüs etmek, ve böylece veremden kurtulmak için mecburen geliyordu. Önemsiz bir siyasal suç sanığı olarak üniversiteden tardedilmişti ve *gymnazia* mezunuydu. Serbest yazar olarak gazetelerden üç-beş kuruş alıyor, çocuk kitapları yazarak, tarih ders kitapları hazırlayarak, Yunan klâsiklerinden çeviri ve kopyalar yaparak, istatistik araştırmaları düzenleyerek şatafatsız ve basit bir hayat sürüyordu. Gelecek yakın yıllarda bir yayınevi kuracak ve zenginleşecekti. Yahudi kızları için kurulan bir devlet okulunun başöğretmeni ile nişanlıydı ve bu durum Bronsteinler için, bilgisinin zenginliğinden daha etkili-yiciydi. Yanovka'da entellektüel üstünlüğünü gösterecek kimseyi bulamadığı için Lyova Bronstein ile uğraşmaya başlayan Moisey, Lyova'ya kitap okuyor; o'nun safca sorularını cevaplandırıyor; gramer kurallarına uygun konuşmasını; temiz bir bardağı içten değil, dıştan ve temiz elle tutmak gerektiğini, Ukraynaca kelimeleri Rusca kelimelerden ayırt etmesini -sözlerle değil, davranışlarıyla Yanovka'daki basit ve kaba hayatın bazı zalim ve barbar yanlarına karşı bir beğenmeme duygusu taşımasını öğretiyordu.

Ertesi yıl, 1888'de Shpentser'in evlenmesinden sonra Lyova da Yanovka'daki evi terk etti ve kalabalık Odessa şehrinde Shpentserlerin yanında yaşamaya başladı. Ayrılırken yeni bir elbise yaptırmıştı, ve yanında şehirlî hısm-akrabaları hoşnut edecek cinsten tereyağı, janbon gibi köy-yeri hediyelikleri vardı. Şehirli olup çıkacak birisinin giyebileceği elbise gibi ne bulduysa köyde onları da çıkınına doldurmuştu. Kendi biyografisinde «renksiz ve sevgisiz» geçen çocukluk yıllarından dert yanmışsa da, Yanovka'dan ayrılırken birdenbire köyün o'unun için çok sevdiği bir yer olduğunu anlamıştı. Annesi ve kızkardeşi gözyaşlarını tutamamışlardı. Lyova da o'larla birlikte yüksek sesle ve uzun uzun ağlamıştı. Gözyaşları, araba şehirler arası anayola çıkana kadar; bozkırın bitimine kadar sürmüştü. Anayola çıktıktan sonra ise, büyük şehirlere bilgi ve akıl almak için giden genç erkeklere yaraşacak şekilde gözyaşlarına son vermiş ve ağlamayı kesmişti.

B Ö L Ü M X I

LYOVA HALKÇI OLUYOR

Tiyatroda olanların mülki hikâyesini işitince hepimizin içi ürperdi. Biz Yahudiler, her birimiz küçük böcekler gibi, solucanlar gibi yaşamaya zorlanmış Yahudiler -Yakubun Kurtçukları- bu gibi olaylara nasıl olur da karışabiliriz? İktidardaki hükümdara, o olmazsa diri diri yutulacağımızı bildiğimiz hâlde, ve bu sebeble hem aktın hem de izanın gereği olarak o'nun sağlığına duacı olmamız gerektiği hâlde-nasıl olur da böyle boyumuzu aşan işlere girişip, politikaya karışabiliriz? Aman evlatlarım, Yahudi çocukları, aklınızı başınıza toplayın! Yaptığımız işin sonunu iyi düşünün! Talihsiz kavminizin, kendinizin, ve ailelerinizin başına neler getirebileceğinizi iyi düşünün. Kavminizin ezelden, ebede bir tek iltihar ettiği şey vardır- içlerinden hiçbir zaman isyankar ve âsi çıkmamıştır; ama siz şimdi bu vasfınızı da heder etmekte-siniz. Ümit ediyoruz ki bütün bu konularda enine-boyuna düşünecek, ve bütün kavminizin saadetini, kendi kaderinizi, ailenizin ve ana-babalarınızın kaderini ateşe atmayacaksınız. *Minsk Baş Hahamının 1902 yılında Vilna Valtisine suikast teşebbüsünde bulunan Hirsch Leckert olaydan sonra verdiği vaiz.*

Gürültülü, renkli, yemmiş iki lisânın konuşulduğu Odessa şehri 1794 yılında Fransız mültecileri tarafından serbest liman olarak kurulmuştu. Takriben bir yüzyıl sonraları Lyova Bronstein geldiğinde, uzun rıhtımları, koca limanı ve gemilerle dolu denizi, Odessa Körfezine ve Karadenize bakan bir tarası andıran işlek caddeleri ve sokakları ile canlı bir şehirdi. Genç bir delikanlının, enter-nasyonal bir hava olmasa bile, kozmopolit bir hava bulması için biçilmiş kaftandı Odessa. Ukraynalılar, Büyük Rusyalılar, Yahu-

diler, İtalyanlar, Almanlar, Fransızlar, İngilizler, Yunanlı Rumlar, Ermeniler, İranlılar, Suriyeliler, Türkler, Tatarlar yaşa ve yaşat ilkesine uyarcasına kardeşçe yaşıyor; pazarlarında alış-veriş yapıyor, birbirlerinden para, metâ, kelime, fikir ne varsa alıp-veriyorlardı. Odessa'daki en kalabalık kavim Yahudilerdi -şehir nüfusunun yüzde 30'u. Yakın Doğudan gelen bin-bir kavimin tüccar ve bezirgânı arasında Yahudilere kem gözle bakan hiç yoktu. Fakat Lyova'nın gelişinden bir yıl önce, ünlü *numerous olusius* emirnamesiyle, şehir nüfusunun yüzde 30'u Yahudi olduğu halde okula gidecek Yahudilerin sayısı, toplam öğrenci sayısının yüzde 10'unda dondurulmuştu. Dokuz yaşında okul ve okuma için yollara düşen Lyova bu emirnamenin ilk kurbanlarından oldu.

Shpentser ailesi bu durumda çıkar yol olarak Lyova'yı şehirdeki Alman kolonisinin kendi çocukları için kurdukları ve klâsikler yerine, matematik, müsbet ilimler ve modern diller okutarak «ilerici» ve «pratik» bir eğitim yapan Saint Paul *Realschule*'una yazdırmayı uygun buldular. Shpentserler bu okula hayranlıklarından değil, köyden gelmiş ve yeterince yetişmemiş bir Yahudi çocuğunun okuyabilmesi için tikim-pikim dolu devlet *gymnazia*'sından daha iyi olduğu için tercih etmişlerdi. Giriş sınavları, herşeye rağmen, çocuğun iyi yetişmemişliğini affetmedi. 5 numaranın 100 puan demek olduğu sınavlarda Aritmetikten «4» ve Ruscadan «3» numara alan Lyova, 3 numara orta demek olduğundan, müracaat eden Yahudi çocuklarının yüzden 10'u arasına giremedi.

Bunun üzerine, Odessa'daki eğitim şartlarını iyi bilen Shpentserler, Lyova'yı Saint Paul okulunun ihzârı sınıfına kaydettirdiler ve ertesi yıl müracaat edecek Yahudi çocukları karşısında o'na bir hazırlama imkânı sağladılar. Ana-babası çocuğun rûste erme devresini tezleştirmek için nüfustaki yaşını büyük gösterdiklerinden aslında çok küçüktü Lyova. Onun için bir yıl okumasının zararı yoktu. Böylece, bir yıl kaybettiği hâlde bile, *Realschule*'nin asgari giriş yaşı olan on yaşında öğrenciliğe başladı. Diğer yandan ihzârı yılı da boşa geçmiş sayılmazdı. İlk müracaatında aldığı notları hemen düzeltti ve bir yıl önce orta dereceli bir matematikçiyken bu derste nazari matematikçi olmayı bir ideal edinecek kadar ilerledi. Dilindeki Ukraynaca kelimeleri ayıklayıp Ruscasını geliştirdi. Kompozisyonda daha olgun bir ifade ile yazmayı öğrendi ve böylece Ruscada da sınıfın en iyisi oldu. Öğretmeni Lyova'nın kompozisyonlarını sınıfa örnek olsun diye yüksek sesle okuyor ve her keresinde tam not olan «5» numara veriyordu. Böylece ihtiyar David

Bronstein'in mühendis olacağını hayal ettiği matematik düşkünü Lyova'nın önünde, matematiğe rakip yeni bir alan açılmaya başlıyordu.

Bu çocuğun fırtınalarla geçecek olan hayatını ırkçı baskılardan vücud bulan Yahudi asiliğine, veya zora dayanan aşağılanmaya bağlayarak açıklayanlar olacaktı. Bu görüşü savunmaların dayanaabilecekleri tek nokta *numerous clausus* yüzünden kaybedilmiş bulunan bir yıldır. Yanovka'da, David Bronstein saygı değer ve sözü dinlenir bir çiftçi olduğu için çocuk hiçbir aşağılanma ve horlanma duymadı. Çar III. Alexander'ın (1881- 94) cülüsünden sonra başlayan Ruslaştırma politikası Odessa'da da ağırlığını duyurmaya başladı ve Saint Paul okulu bile bu havanın ağırlığından kurtulamadı. Üstelik bu politikamın en başta gelen kurbanları okulun kurucuları ve yöneticileri olan ve öğrencilerin çoğunluğunu teşkil eden Almanlardı. Daha sonra ikinci sırada Ukraynalılar geliyordu. Odessa ise Ukraynalılar için başlıca deniz-kapısı bir limandı. Almanların yönettiği okulda okuyanların da Ruslaşmalarını garanti etmek için hükümet bu okulda okuyan öğrencilerin son yıllarını devlet okullarında geçirmelerini kararlaştırdı. Alman Luteryan müdür, Alman papaz, ve Alman asıllı öğretmenlerin çoğu Lyova'nın yedi yıllık öğrenciliği sırasında işten çıkarıldılar. Çocuklara din dersi veren Ortodoks papaz Alman protestanlarına ve Roma Katoliği Polonyalılara da Yahudi çocuklar kadar zor geliyordu. Tarih öğretmeni Polonyalı ve Ukraynalı çocukların değerli insanlar olarak bildikleri kendi tarihlerindeki kişiler hakkında olmadık sorular soruyor, o'nların «suçlar» ını sayıp -döküyordu. Bronstein ise, tarih dersinden sınıfın en iyi öğrencisi olmaya devam ediyor, Shpentserlerin zengin kütüphanesinden okuduğu kitaplar sayesinde edindiği geniş bilgi ile, öğretmenin bile cevap veremeyeceği sorular soruyordu.

Bu milliyetçilik sorununda, Ukraynanın büyük şehirlerindeki Yahudilerin çoğu gibi, Lyova ve velisi farkında bile olmadan Büyük-Rusyalı devlet adamları gibi düşünüyorlar; Ukrayna köylüleri ile, Ukrayna dilini ve edebiyatını geliştirip, kültür ve toprak otonomisi kazanmak isteyen bir avuç Ukrayna aydınına karşı Büyük-Rusya Kültürünü tutuyorlardı. Lyova Bronstein için ise, 1929 yılında yazdığı otobiyografide belirtildiği gibi, Ukrayna dili hiçbir zaman bir «lehçe» olmaktan öte anlam taşımamıştı. Bağımsız Ukrayna Cumhuriyetinin orduları 1919 yılında yenilip, tahrip edilirken de, çocuklukta bu gizli duygunun etkisi olacaktı.

Aşağılık duygusuna saplanmak şöyle dursun, okuldaki başarılı hayat Lyova'yı, Yanovka'dan gelen bu küçük delikanlıyı mağrur ve kendine güvenli bir insan yaptı. O zamanlar, koca bir dersane olarak tasarladığı dünyanın birgün başına geçeceğinden, kompozisyonlarının bu dünyada her zaman yüksek sesle okunacağından, yarışmada birinci geldiğini gösteren «5» numara almaya devam edeceğinden, ve yerinin daima «sınıfın başında» bulunacağından hiç kuşku duymamıştı. On altı ile on sekiz yaşları arasındayken O'nu matematikçi veya mühendis olmak rüyasından koparıp -yazarlık ta söz konusu değildi- ihtilâlciliğe iten kuvvetler nelerdi bilinmiyor, ama bu kuvvetler ile o'nun neslindeki öğrenci gençliğini devrimciliğe iten kuvvetlerin aynı olduğu şüphesizdir.

Rus ihtilâlcî hareketinde Yahudilerin aldıkları rol (bu alanda bir *numerous clausus* yoktu), çoğu defa Rus monarşistleri ve Alman Nazi yazarları tarafından şişirilmiş ve kasıtlı olarak yanlış anlatılmış; yorumlanmış. Bu gibi kişiler -düşünürler- «Yahudi Bolşevizmi» iddialarını inandırıcı kalmak için uğraşırken, Martov ve Axelrod gibi Menşevizmin iki önder ideologunun Yahudi olmasını gözden saklamakta; Bolşevikler arasındaki Zinoviev (Radomyslski), Kamenev (Rosenfeld), ve asıl önemlisi, Troçki'yi defalarca ve aşırı şekilde ele almaktadırlar. Oysa gerçekte Menşevikler arasındaki Yahudiler, Bolşevikler arasındakilerden çok fazlaydı, ve Lenin ile işbirliği yapan bu az sayıdaki Yahudiden çoğu, Troçki ile Troçkinin Rus-Ortodoks doğumlu kayın biraderi Kamenev-Rosenfeld gibileri «yahudi-olmayan Yahudiler» Ruslaşmış, Yahudi inançları kalmamış insanlardı. Yahudi halk kitlelerine gelince, siyasal bakımdan örgütlenebildikleri ölçüler içinde, ne Bolşevikleri ve ne de Menşevikleri değil, Yahudi Genel İşçi Sendikası veya *Bund* denilen kuruluş ile Siyonist kuruluşları tutuyordu. 1917 yılında, Bolşeviklerin zafer saatinde, Yahudi Yiddiş diliyle bir gazete çıkaracak kadar dillerini bilen, merâmlarını ve dertlerini bilen tek Yahudi yoktu Lenin'in arkadaşları arasında. Böyle bir gazetenin çıkarılabilmesi için *Bund* örgütünden bazılarının Bolşeviklere katılacağı günü beklemek gerekmiştir.

Rus işçi hareketinde Yahudilerin oynadığı rolü anlamak için Yahudilerin eskinin Rusyasındaki durumları hakkında bazı gerçekleri akıldan çıkarmamamız gerekir: Polonya ve Litvanya Kralığının parçalanmasından sonra dünya ülkeleri içinde en geniş Yahudi nüfusu Rusya'da olmuştu. On dokuzuncu yüzyıl boyunca, do-

gal üreme sonucu, başlangıçtaki bir milyon Yahudi beş milyona çıkmış, aynı anda Yahudilere gitgide daha fazla yerleşme bölgesi yasakları, iş memnuniyetleri könmeye başlamıştı. Kalabalık ve sefil *ghetto*'lara sıkışan Yahudiler, birbirlerinin yikanmak sularını paylaşarak yaşayan masallardaki Çindiler gibi, birbirleriyle alış-veriş ederek, birbirlerini istihdam ederek yoksul bir hayat sürer olmuşlardı. Kültür yönünden, etraflarındaki Polonyalı, Litvanyalı ve Latvian köylülerine karşı kendilerini daha yüksek tutarlardı, ve Almancadan bozma Yiddiş dilini konuşurlardı, veya ülkenin hâkimi olan Büyük-Rusyanın üstün ve basat kültürünü benimserlerdi. Bu yüzden, de Polonya, Litvanya ve Ukrayna'daki büyük şehirler etrafındaki Yahudiler, hiç farkına varmadan, milliyetçi ayrımlaşma hareketlerine cephe almışlardır. Bu tutumları 1917'de imparatorluğu parçalanması sırasında patlak veren milliyetçi hareketlerde de görülmüştür.

Rusya halkının çoğundan daha fazla şehirleşmiş bir topluluk oldukları için kendi nüfuslarına düşenden daha fazla serbest meslek sahibi aydın yetiştiren Yahudiler, fikir ve ideallerle yaşayan bu aydınlar elyle, tam bir şehirlî işi olan politika ile de çok ilgilenir gözüktüler. Anayasacı Demokratlardan tutun, Sosyal Devrimcilerin «köylü sosyalizmi» ne kadar, yöneticileri arasında Yahudi aydını bulunmayan hiçbir liberal, radikal, veya ihtilâlcî hareket kalmamıştı Rusya'da. Bu durumun sebebi, Yahudiler üzerindeki baskı ile, Yahudilerin kendilerini idcalle adamak zorunda kalmalarıydı. Ayrıca atalarından kalma şehirlî gelenekleri, kırk ülke dolaşmışlıkları, birçok ülkeye dağılmış olan Yahudilere karşı duydukları hissinlik duygusu yüzünden Yahudiler arasında kozmopolitlik ve enternasyonalcilik yaygındı. Bu akımlar bazan sosyalist enternasyonalçılığı, bazan liberal-hümanitaryan ve pasifist, bazan da Siyonist bir renk alırdı. Görünüşü bile paradoksal olan Siyonizm, aslında enternasyonal bir Yahudi milliyetçiliği idi.

Sadece düz rakamlarla değil ama, Rusya nüfusu içindeki Yahudilerin oranı ile karşılaştırmalı olarak ele alırsa, bütün Rus muhalefet hareketlerinin yöneticileri arasında Yahudilerin başta geldiği görülmüyordu. Alexander II'yi suikastle öldürenler arasında beş kişinin Yahudi ismi taşıdığını gören III. Alexander için bu durum Yahudi suikastçilerin «bütün akraba ve husutlarını» cezalandırmaya yetmişti. Bunun ardından da modern zamanların (1882) ilk büyük Yahudi katliamı, *numerous clausus* emirnamesi, toprak-

ların geri alınışı gelmiş, ve çiftçi Bronstein ile oğlu da zarar görmüştü.

Yahudilerin yüzde 50'si küçük iş adamı ve tacir olarak geçmiyorsa, yüzde 30'u da çocuklarının gözünden kaçıyor bu teknolojik ve zanaatkarlıkla geçiniyordu. Büyük köylü Rus kitlelerine oranla çok daha yoğun, çok daha proletarleşmiş, Batılı sosyalist fikirlerden çok daha etkilenmiş olan bu Yahudi teknisyen ve zanaatkarları, önceleri kendi aralarındaki kuruluşlarda, sonraları da Rus işçileri arasında emekçi kuruluşlarının ilk tohumlarını atıyorlardı. İmparatorlukta ihtilâlcî hareketin liderliği hâlâ tamamen aydınlara dayanırken, Polonya ve Litvanya Yahudi Genç İşçi Birliği (*Bund*) sadece işçilere de bünyesinde yer vermeye çalışmıyor, yöneticileri bile işçiler arasında geliyordu. *Bund*'ün kurucusu on üç kişiden sadece beşi aydıındı. Aynı anda *Iskra* grubunda tek bir tane bile işçi yoktu. Deutsch ve Axelrod gibi Ruslaşmış Yahudi aydınlar, Plekhanov ve Zasluch ile birlikte Rus Marxizminin kurucularındandı. Martov (Tsederbaum), Yahudi Birliğindeki kısa üyelikten sonra Petersburg Birliğinde Lenin'in baş yardımcısı olmak üzere Lenin'in yanına geçti. Martov ve Axelrod, *Iskra*'nın yazı kurulundaki altı kişiden ikisiydi ve *Iskra*cular, Menşevikler ile Bolşevikler diye ikiye ayrıldığında menşevizmin teorisyenleri bunlar oldular. Görülüyor ki, Nazi-uydurması olan «Yahudi bolşevizmi» efsanesine ters olarak Yahudiler, Partinin Rusyalı Bolşevik kanadından çok «Batılı» Menşevikler kanadında yer almışlardır.

Asıl şaşırtıcı olan «köylü sosyalistleri» Sosyal Devrimci Partinin bile yöneticileri arasında Bolşeviklerinkinden çok Yahudinin bulunmasıdır. Gershuni, Mikhail ve Abraham Gotz, Fundominsky, Ribanovich, Vishniak, Azev, Minor, Zhitlovsky, iki Rappaport'lar, ve sonra Kamkov, Natanson ile Steinberg gibi Enternasyonalist Sol Sosyal Devrimciler. Bu sonuncular Bolşevik diktatörlüğüne ortaklaşa katılarak olanlardı. Fakat gerici propagandacılar, köylü-işçi kitleleri ile ihtilâlcî aydınlar arasında bir yakınlık olamayacağını göstermek ve halk kitlelerindeki kırgınlıkları ve öfkeyi Yahudi düşmanlığına dönüştürerek geçiştirmek istediklerinden, bütün bu muhalefet hareketlerindeki Yahudilerin isimlerini abartmakta, bu hareketleri Rusyaya yabancı düşen ve «Yahudi» hareketleri olmaya getirmektedirler.

Bund içindeki Yahudi işçi ve zanaatkarlarıyla diğer muhalefet kuruluşlarına yayılmış bulunan Yahudiler dışında çok katı bir muhafazakâr Yahudi kitlesi vardı. Mutaassıp dindar İbraniler, haham kitlesi, ticaret erbabı olan Yahudiler, ayrıcalıkları hükümetin bekâsına bağlı olan imtiyazlı zengin Yahudiler, her sınıftan korkak ve *konformist* Yahudiler, çiftçi Yahudilerin üçte ikisi, zoraki yerleşme bölgeleri dışında yerleşmelerine izin verilenler muhalefet yapan Yahudilere karşı düşmanlık, veya değilse kuşku duyan muhafazakâr bir kitle meydana getiriyorlardı.

«Lyova,» demişti Çiftçi Bronstein oğluna, «üç yüz sene de geçse söylediklerinin olacağı, bu işin biteceği yok.» Ve bir gün Kremlin'de oturan oğlu bu sözlerini hatırlayıp, eski kehânetini sorduğunda da, kırılmaz bir inatçılık ve babaca bir gururla şu cevabı verdi : «Şimdi de, senin gerçeğin daim olsun bakalım!» Zenginliğinden ötürü, oğlunun yoldaşları tarafından takibata uğramıştı. Oğlunun düşmanları ise, aynı babaya, ihtilâl belâsını çıkaranlardan birisinin babası olduğu için eziyet etmişlerdi. Ömrünün son yıllarını, kuruluşuna oğlunun da emeği geçen yeni devletin bir işçisi olarak şaşkın, üzgün, bir ölü gibi yaşayarak, Moskova yakınlarındaki küçük bir devlet değirmeni işletti ve 1922'de tifüse yakalanarak bu dünyadan göçüp gitti. Çiftçi Bronstein ölürken, prestij ve iktidarının zirvesindeki oğlu Troçki, Komünist Enternasyonalin Dördüncü Kongresinde dünyanın durumu hakkında raporunu sunuyordu. Kongrede Troçki'nin savunduğu tezlerin başta gelen düşmanları arasında Yahudi aydınları, örgütlenmiş Yahudi işçileri, ve Yahudi tüccarlarıydı. Bunların yüzbinlercesi bolşevizm ile uyuşmamış ve ülkeyi terk etmişler, aynı anda çok daha geniş Yahudi Menşevikler ve Sosyal Devrimci Partiler ve bütün Yahudiler Siyonist hareketi ile *Bund* da Rusya'da kanun dışı ilân edilmiştir. Daha sonraları ise, «Yahudi Bolşevizmi» safatasına dayanak olarak kullanılan Troçki, Zinoviev, Kamenev, ve diğer birkaç kişi de temizlik hareketleri sırasında gözden kaybolmuşlardır. *Bund*, Yahudi işçilerinin bir kitle örgütü olarak Polonya'da devam etmiş, ve II. Dünya savaşındaki Varşova'nın trajik düşüşünde kahramanca bir mücadele sonunda hayattan ayrılmıştır. Rusya dışındaki dağılmış menşevik hareketlerinin liderleri arasında bugün de birçok Yahudinin ismine rastlanmaktadır. Fakat şimdi Stalin'in arkadaşları arasında ana-babası Yahudi olan sadece Kaganovich kalmıştır.

Yanovka'dan gelen çocuk Shpentserlerin oturma odalarının bir ucunda perde ile ayrılan bir yerde yatıyordu. Belli bir disipli-

ne girmişti, ve bu, köy yerindeki rastgele yaşantıdan farklı bir hayattı. Somut fiziki şeylerden ayrı düşen Lyova, ev ödevleriyle, okumayla, yüksek sesle ders çalışmakla, erken yatıp, erken kalkmakla uğraşıyor; konuşmasını düzeltmeye, «Ukraynaca şive ve konuşma» alışkanlığından kurtulmaya, temiz olmaya, *adabı muâşeret* öğrenmeye, şehirli nezaketini kapmaya, insancıl ve *müneverce* lâf etmeyi becermeye, ince duygular duymaya, iyi kitaplardan anlamaya, büyük fikirleri öğrenmeye çalışıyordu. Okumayı bitirmedeği bir sayfa veya bölüm varken, veya hazırlamadığı bir ders varken yatağa yatırmak için zor kullanmak gerekiyordu. Diğer konularda ise okuduklarından daha etkili bir model olan Shpentser'e bakıyordu. Kendine-güven, akıl ve bilgisi ile ilgi çekici olma, ve Yanovka'nın şartları yüzünden elde edemediği özellikler olduğu için önündeki üstün modelin bir taklitçisi olma durumunda kalıyordu. Rus edebiyatındaki büyük klâsiklerdeki güzel konuşmalar, düşünceler ve davranışlar da, kendisi farkına bile varmadan ruhunun derinliklerine işliyor ve özümleniyordu. Yıllarca sonra hapishaneden hapishaneye dolaşacak, iktidar zirvelerindeki fırtınaların önünde sürüklenecek, açlık ve iç savaş günlerinde cepheden cepheye koşturacak olan Lyova, bütün bunlara rağmen her zaman kişisel görünüşüne dikkat edecek, çocukken Shpentserlerin o'na tanıttığı kültür ve kitap dünyasının sâdik bir kulu olmaya devam edecekti. İktidardan düşeceği günlerden az önce (1923) *Hayat Problemleri* diye, hiçbir yoldaşının yazmayı düşünmeyeceği bir konuda evlerde ocak-başı sohbeti olarak okunacak bir kitapçık yazacaktı. Bu kitapta muzaffer proletaryayı kökü derinlere uzanan müstehçen konuşma ve kaba kelimeler kullanma geleneğinden ötürü kınayacak; «kültürlü konuşma»yı öğrenmelerini; «medeni ve kibar olarak günlük ilişkilerinin zorunlu inceliği»ne katlanmalarını; «temizlik, açıklık ve Rus dilinin güzelleşmesi için kötü dile karşı savaş» açmalarını isteyecekti.

Daha sonraları ise devlet hayatından ayağını kaydıracak olan tezgâhların handiye kurulduğu günlerde ocak-başı sohbetlerini de bırakıp hayâl âlemlerine dalarak yazmaya başlayarak Marx ve Lassalle'dan sonra bu konuda sosyalist hareketin çıkardığı ilk yazar oldu. Troçki'nin, *Edebiyat ve Devrim* (1924) kitabının bitişinde hayâl edilen geleceğin dünyası şöyle canlandırılıyordu :

... belirsiz ve hissedilmez şekilde, karıncaların çalışması gibi, tuğla üstüne tuğla dizerek, kuşaktan kuşağa akta-

arak, sokaklar ve meydanlar artacak, elde harita ve pergel devce şehir-köylerin yapımına yol açılacaktır. Bu pergelin etrafında... istikbâlin partileri biçimlenecek... Mimarlık bir kere daha kitle duyguları ve kitle anlayışı ile göğsünü dolduracak... İnsansoyu plâstik olarak kendisini eğitecek; dünyaya, çok daha mükemmel bir hayatın heykelinde kullanılabilir bir alçı gibi bakmaya alışacak... İnsan, dağları ve nehirleri yeniden zaptı rapta almaya... dünya yüzünü yeniden inşa etmeye, kendi kafasındaki [Sınırsız] hayâle göre olmasa bile, kendi zevkine göre bir yeryüzü kurmaya başlayacaktır. Hepsinden önemlisi, insanoğlu en nihâyet kendisini de dürüstlük içinde armonize edecektir. Dudaklarının hareketlerine tam bir dikkatle biçim vererek, işinde amaçlı ve ekonomik çalışarak, yürüyüşünde ve oyunlarında buna dikkat ederek güzelliğe ulaşmayı baş uğraşı yapacaktır. Önce organizmasının yarı-bilincine, sonra bilinçaltı süreçlerine egemen olacaktır. Sosyal inşa ve psiko-fizik kendini-eğitim [self-education] tek ve aynı sürecin iki ayrı görünümü hâline gelecektir. Bütün güzel sanatlar -edebiyat, drama, resim, müzik ve mimarlık- bu sürecin güzel bir biçim kazanmasını sağlayacaklardır... İnsan düşünilemeyecek kadar daha güçlü, daha akıllı, daha ince ve rakik olacak; bedeni daha armoni içinde, hareketleri daha ritmik, sesi daha muzikal olacaktır. Hayat biçimleri dinamik şekilde dramatik olacaktır. Ortalama bir insan bile bir Aristo, bir Goethe, veya bir Marx düzeyinde olacaktır. Ve bu dağ silsileri üzerinde yeni doruklar yükselcektir.

Bu küçük Kızıl vaâzlarda ve istikbâlde yönelen ön-kestirimlerde hâlâ Shpentserlerin yetistirmenin, Rus klâsiklerindeki peygambere aşırılığın, köy çocuğunun Yanovka'daki kalabalık ve ruhsal yoksunluğa karşı reaksiyonunun etkilerini bulmak fazla bir yakıştırma sayılmamalıdır. Bizim en güç görevimiz Troçki'nin tabiatının bu yanını aklımızdan çıkarmamak ve Leon Troçki'nin mücadeleleri ve çoğu yönden güç kişiliğinin altındaki hayat çizgisini gözden uzak tutmamaktır. Odessa'daki Shpentserlerin evinde perde ile bölünen bir odacıkta yaşayan oğlan çocuğundan, düşüşünden sonra ardında böykesi parlak bir iz bırakan bir ihtilâlcinin oluşacağı noktaya o'nu işte bu hayat çizgisi ulaştırır.

Her büyük liman şehri gibi, Odessa'nın da karanlık ve kirli yanı vardı. Tavernaları, rıhtım meyhaneleri, denizin esirgediği ama karanın sunduğu nimetleri tatmak için birkaç gün limana çıkmışken eğlenmekten başka şey düşünmeyen denizcileri ile Odessa'nın bu yanı Lyova Bronstein'in hayatına hiç giremedi. Şehrin kıyısında kımıl-kımıl oynayan bir deniz olduğu hâlde, ne yüzmeyi öğrendi, ne de diğer öğrenciler gibi balığa gitmesini. Yazılarında bile denize ait tek kelime, tek imaj yoktur. Tavernalar, öğrenciler için «girmesi yasak» yerlerdi, ve Lyova, en azından mezuniyetine kadar buralara girmedi. Mezuniyetten sonraki günlerinde de ender olarak gitti. Koca Odessa sanki küçük bir kara şehriydi o'nun için : sadece okul, kütüphane, tiyatro, opera, bir kaç tanıdığı evi ve aşına birkaç sokaktan kurulu bir şehir. «Sokak» denilen şey meçhulü idi Lyova'nın. Öğrenciler arasında çok yaygın olan kavgalara da karışmaz, kavga etmezdi. Gelişme çağındaki çocukların yarışma duygularına konu teşkil eden manâsız birçok şeyler yüzünden başka okullardan bir kabadayı gelip çatsa, kavga çıkarmak istese, kavgacıyı kibarca sorduğu soruyla silâhtan tecrit ediverirdi : «Benden ne istiyorsunuz?» Böylece iki tarafın şaşkınlığı içinde kavga kapanıverirdi.

Atletik yarışmalar ve bedeni oyunlarla da hiç ilgilenmedi. Tersine, değişik tipte bir yarışmacılığı seçti kendine : öğretmenleri şaşırtmak, onları bilgice aşmak, sınıfın başına geçmek, iyi konuşmak, güzel yazmak. İşte onun ihtirasları bunlardı ve hepsinde de kendini tatmin edecek sonuçlar aldı. Kendi kompozisyonlarına yerleştirecek birkaç parlak söz veya fikire rastlamak için, çoğu defa sadece bazı parçalarını da okusa, durmadan kitap okuyordu. Öğretmenlerini zor sortularla şaşırtmak için, kendi yaşından büyük insanlar için yazılmış kitapları okuyordu. Shpentserlerin, veya konukların konuşmalarında, veya rastgele okuduğu kitaplardaki bakış açılarını, tutumları, bilgicikleri kolaylıkla alıp, kullanıyordu. Elindeki bu bilgiler çok az bile olsa, malını satmayı çok iyi bildiği için, hepsini «vitrin»e dizer; ve bakanlar vitrinin arkasında çok geniş bir bilgi yığını olduğunu zannederdi. Fakat, kendisinin bilir taklidi yaptığı kitapları su gibi yutmuş olan insanlarla karşılaşınca utanacak yetenekteydi ve bu durumlarda kendi kendini müthiş aşığlardı. Parlak ve cilâlanmış görünme istekleri yüzünden, gerçekten bilmek ve öğrenmek isteğini bastırmamıştı. Ama öğrenmek, bilmek isteğinin, cilâlı görünmek isteğinden başat hâle geçmesi için yıllar sürdü.

Lyova yanlarına geldiğinde Shpentserlerin kurdukları küçük basımevi, çocukluğunun ilk bölümündeki Yanovka'daki atelye kadar sevdiği bir yer oldu, ve sonraki yıllarda Güney Rusyanın en büyük basımevi hâlinde gelecek kadar gelişti. Lyova'nın daktilo ve dizgi makinasını kullanmayı öğrenmesi; sayfa bağlamayı, baskı işlerini, kalıp almayı, katlama ve cilt işlerini öğrenmesi burada oldu. Boş zamanlarında ise eğlence kabilinden tashih yapıyor, prova okuyordu. Odessa'da gerçek ve fiziki şeylerle en yakın ilgisi de bu basımeviydi. Basımevinde geçirdiği bu mutlu günler yüzünden hayatı boyunca yitirmediği bir sevgi kazandı: yeni baskıdan çıkmış bir sayfanın sıcak mürekkep kokusu. İç Savaş sırasında bile, hayatta zevk aldığı az şeylerden birisi de zırhlı treninde taşıdığı gazete matbaası ile askeri gazeteydi. Bu sayede, cepheden cepheye koştururken, ânında, çeşitli bildiriler yayımlayabiliyordu. Meksika'daki sürgününün son yıllarında, kendisine bu gibi işlerde yardım etmeye amâde bir yığın sekreterleri olduğu hâlde, kendi kaleminden çıkan yazıların, kitapların, risâlelerin tashihlerini kendisi okur ve ısrarla bundan vazgeçmezdi.

Okula gelip-gitmekten öğrendikleri, Shpentserlerin kültür konusundaki rehberliği ve kendisinin kitaplar dünyasındaki emekleriyle öğrendiklerine oranla silik bir iz bile bırakmayacak kadar önemsizdi. Dersler sıradan derslerdi ve formalizm ile tabulardan ibaretti. Ders kitapları içi boş, anlamsız ve bir işe yaramayacak şeylerdi. Öğretmenler yeteneksiz, heyecan duymayacak kadar hevesiz, öğrencilerde heyecan uyandıramayacak kadar cansız ve ruhsuzdular. Lyova, kişisel yakınlıklar ve arkadaşlıklar kuracak bir çocuk da değildi. Yanovka'dayken sadece kızkardeşi Olga ile dosttu. Olga da, ağabeyi gibi ihtilâlcî olacak ve Bolşevik liderlerinden Leo Kamenev ile evlenecekti. Okulda, sonraki yıllarda şükranla ve minnetle anacağı, veya öğrettiklerinden hayatı boyunca etkilenecek, yararlanacağı tek öğretmeni olmadı. Okul sonrası günlerinde ismini hatırlayacağı bir arkadaşı da yoktu. İç hayatı bakımından durumunu kendisi şöyle ifade ediyor: «tabiat ve kişiler, hayatımda, kitaplar ve fikirler kadar yer tutmamıştır... aklımdan geçirmek istediğim insanlar [ise] belirgin olmayan, rastgele karaltılar gibi...» Gençliğini anlatıyor bu sözlerle, fakat çok ender ve sayılı istisnalar dışında, bütün hayatı için de bu sözler doğrudur.

«Sınıfın yıldızı» olan öğrenci Lyova hiçbir zaman geç kalmaz, ev ödevlerini aksatmadan yapar, sırada hiç ses çıkarmaz; dersleri

dikkatle dinler, çabuk öğrenir ve öğrendiğini noksansız öğrenir, kendisine sorulan her soruya -ne cevap istenildiğine özel dikkat sarfederek- cevap verir; güzel yazar, güzel konuşur, sınıfı kolayca yöneltir; sınıfta öğretmenlere karşı saygı gösterir, sokakta rastladığı zaman eğilerek, saygıyla selâm verirdi. Bu kadar parlak ve bu kadar düzgün bir genç olduğu hâlde, o bile rejimle çelişkin buldu kendisini.

İlk çatışmalar kendi adâlet duygusu ile ilgili tesadüfî şeyler yüzünden yaratıldı. Burnande ismindeki Fransızca öğretmeni Almanlardan aşırı nefret eden ve derse iyi hazırlanmayan Alman öğrenciler ile işkence derecesinde alay eden bir adamdı. Baş kurbanlarından birisi de Wacker isimli budala ve tembel bir Alman çocuğuydu ve Lyova bunu hiç sevmezdi. Ama sınıftaki birçok arkadaş gibi Lyova öğretmen Burnande'nin Wacker'e karşı haksız olduğuna inanıyordu, ve okul çocukları arasındaki dayanışma güdüsüne uyarak hep beraber öğretmene bir ders vermeyi kararlaştırdılar. Araştırmalardan sonuç çıkmaması için, ağızları kapalı olarak mırıldanarak bir «konser» vermeyi ve öğretmeni dersten çıkarırken bu konserle uğurlamayı plânladılar. Okul bittikten sonra nezarete dizilme cezası verilen öğrencilerden on veya on iki kadının sonunda dizleri çözüldü ve konuştu. Lyova bunlar arasında değildi ve olaya kendisinin karışmış olduğunu söylemek zorunda da kalmamıştı. Sorgu ve okul sonrası nezarete çekilme sırasında en beceriksiz ve tembel öğrencilerden bazıları -içlerinde Wacker de vardı- Bronstein'in bu olaya karıştığını, hatta elebaşlarından olduğunu söyledi. Birisi de, Bronstein'in Genel Müfettişe ortak bir mektup yazarak Burnande'nin işten atılmasını isteme fikrini ileri sürdüğünü ilâve etti. Dilekçede -gerçekten Bronstein'in başının altından çıkabilecek bir işti bu- hiç kimsenin sorumlu olmaması için her kelimenin bir öğrenci tarafından yazılması düşünülmüştü. Bu bozguncu plânlaması ise «sınıfın yıldızı»na yakışacak cinstendi.

Kendi öğretmenlik tecrübelerini ve çocuğun o zamana kadar ki notlarını ileri süren Shpentserler boş yere Lyova'yı kurtarmaya çalıştılar. Okul idaresince disiplin kuruluna verilen çocuk için üç ceza söz Konusuydu: devlet okullarında okuma hakkının kaldırılması, yeniden kayıtlanma hakkına son vererek Saint Paul'den ihraç, bir yıl sonra gerekli sınavları kazanırsa okula yeniden yazılmak üzere geçici tard cezası. Üçüncüsünü; en yumuşağını kabul ettiler. Bay Shpentser, evde bekleyen Lyova'ya okuldan tard kara-

rını getirdiğinde, yemyeşil oldu suratı. Çocuğun bayılıp, kendini kaybedeceğini sandılar. Aslında o'nların üzüntüsü de az değildi. Bay Shpentser'in gözünün önünden yıllar kaybettiği kendi öğrenimi geçiyordu. Diğer yandan Baba Bronstein'a ne diyecekleri de bir meseleydi.

Lyova bir süre sanki hiçbir şey olmamış gibi gene Odessa'da yaşadı. Sonra kızkardeşi öfkeli ihtiyara usulünce işi anlatmaya giderken, kendisi de bir arkadaşının evine konuk olarak gitti. En sonunda kendi evine geldi. Buz gibi soğuk bir suratla karşılandı. Üç gün hiçkimse tek kelime konuşmadı Lyova ile. Sonra aile üyelerinin bir araya geldikleri bir yemekte, Çiftçi Bronstein acı bir gülüşle sordu: «Göster bakayım, başöğretmenin ardından nasıl ıslık çaldın? Böyle mi? İki parmağımı ağzına sokup?» Lyova, ıslık çalmadığını, öğretmenin de başöğretmen olmadığını söyleyip durdu. Annesi hıçkırıklar içinde ağlıyordu. İhtiyar, sonra bu hikâyeyi beğenmiş gibi kahkahalarla güldü. Ardından da, gelecek yılki sınavlarda arkadaşlarından geri kalmaması için çocuğa bir özel öğretmen tuttu.

Bu olaydan önce bile, sınıfının yıldızı olan Yanovka'nın çocuk, diğer sınıf arkadaşları ile arkadaşlık kurarken kendi üstünlüğünü ve liderliğini kabul edenleri seçerdi. Okula tekrar dönüşünü, kendi yazdığı biyografisinde şöyle anlatıyor:

çocukların kimi beni savunmuş, kimi bana ihanet etmiş, kimisi de beni ele vermişti. Kişisel ilişkilerime bu [olay] uzun zaman etki etti... Başımдан geçen ilk siyasal sınav veya denemeydi de denilebilir bu olaya. Olaydan sonra şu gruplar ortaya çıkmıştı: bir uçta düzmece iftira atan ve kiskanç ruhlu çocuklar, diğer uçta cesur ve samimi çocuklar, ve ortada da tarafsız, kaypak bir çoğunluk. Sonraki yıllarımda da bu üç grupla karşılaştım hep. Bütün hayatım boyunca defalarca rastladım o'nlara, hem de bin-bir çeşit şartlarda.

Okuyucular, Leon Troçki'nin sonraki yıllarda yaşadığı «siyasal sınavlar»la karşılaştığında bu sözleri hatırlayacaklardır. Keza bu sözler, Troçki'nin ihtilâlcî harekette karşılaştığı erkekler ve kadınlarla olan ilişkilerindeki değişimleri, ve en önemlisi bizzat kendisinin yönettiği «Dördüncü Enternasyonal»deki gözden düşmüş

yıllarına denk gelen şaşırıtcı küskünlük ve nizaları da kolay anlamamıza yardım edecektir.

Fransızca öğretmenine düzenlenen «konser»den sonra, yeni Rusca öğretmeni ile arasında geçen daha önemsiz bir anlaşmazlık vardır. Öğrencilerden aldığı yazıları okuyup, muntazam not veremeyi beceremeyen biriydi bu. Her iki olay da, büyümekte olan Lyova Bronstein'in adâletsizliğe karşı bir öfke duyduğunu göstermektedir. Bu duygu Yanovka'da geçirdiği bütün çocukluk denemelerinden neşet ediyor ve Shpentserlerin davranış ve tutumları ile Rus edebiyatının şaheserlerindeki fikirlerden elde ettiği ölçeklere göre gelişip, biçimleniyordu. Hizmetkâr ve işçilerle konuştuğunda Yanovka'dayken bu insancıkların zavallı ve masum fikir ve düşüncelerini tanıma imkânı bulmuştu. Yedi millik bir yolu yayan yürüyüp, tek bir rublelik alacağını almak için bütün bir gün babasının kapısında kuzu kuzu bekleyen bir kadını hiç unutmamıştı. Pasaportlarını yenilemedikleri için tevkif edilen iki köylü hâlâ gözünün önündeydi. Tarlada çalışan ırgatların -aşında önceki yıllardaki ırgatlara da aynı muamele yapılmıştı-yemek ve yiyeceklerin çok az olması yüzünden grev yapmalarını; Bronstein'in tarlasına girdiği için alakonulan ineğini kendisine geri vermesi için babasına yalvaran köylüyü; bir hamala az para veren babasına hamalın beddua edişini ve kendisinin utanıp sıkılışını, atları geç getirdi diye bir ırgatı kamçı ile döğen ırgatbaşının yaptıklarına bakan Shpentser'in dişleri arasından, «ne ayıp şey!» deyişini unutamıyordu.

Daha sonraları, gözünün önünde yaşattığı hayâli Avrupa ve Amerika ile çevresindeki herşeyi karşılaştırmaya başladı. Bu ideal dünyada herkes okur-yazardı; kültürlü, demokratik, basın ve söz hürriyeti olan parlamenter bir dünyaydı. Kitaplardaki sayfalardan, konuştuğu insanlardan öğrendiklerinden, liberal aydınların yaşattığı «Batılılaşma» düşüncelerinden esinlenerek yaratıyordu bu dünyayı. Rusya'daki sosyal kurumları eleştirmekten yasaklanan bu aydınlar, başka ülkelerdeki kurumları tarif ediyor, anlatıyor- ve idealize ederek yüceltiyorlardı. Yanovka'lı delikanlı, kendisi farkında olmadan, bir «Batıcı» ve bir *rasyonalist* oluyordu. Sert bir rasyonalizm içinde, Rusya hariç her ülkede inamılan ilkelerle uygulama arasında bir uyum olduğuna inanıyordu. Daha sonraki yıllarda, Batı Avrupa'da «insanların üstünde kurumlar olduğunu, bunların eleştirilemediğini, Kilisenin büyük bir nüfuzu» olduğunu, demokratik Amerika Birleşik Devletlerinde bile Zencilere karşı ırk ayrımı

İkendiğini, Batının birçok yerlerindeki kültür ve refah alanlarının milyonlar için aslında kapalı ve erişilmez yerler olduklarını şaşırarak öğrendi. Aynı rasyonalizm yüzünden, çocukluğunun kahramanını atelye şefini devri daim makinasının teorik olarak imkânsuz olduğuna; köyleri ise, kendi matematik metodları ile yapılacak tarla ölçümlerinin köylülerin «başparmakla nişanlayıp zarbetecek» usûlünden daha doğru olduğuna inanmamayınca küskünlüğe düştü. Fizik dersinden, onlu sayısının uğursuzluğundan söz ederek çıkan öğrenci arkadaşlarının ardından da küskünlük duymuştu. Bu gibi tutarsızlıklarla ne zaman karşılaşsa, insan aklına hakaret edilmiş, kendi zihni gücüyle alay edilmiş gibi kızardı. Bu gibi tutarsızlıklara düşmemek isteyen ve kendi etrafında toplananları sözlerine inanılmak için en delice şeyler yapmaya hazır biriydi.

En nihai durak olan ihtilâlcî düşüncelerine de gene bu soyut eleştireci entellektüel yoldan vardı. Bütün yazılarında akla tapınmasına söylenmiş atak sözler vardır: bunlar hazan doktrinier bir ukulâhık biçiminde; bazan bütün her çeşit tutarsızlık ve ortacı tutumlara yönelen acı alaylar şeklinde olur; bazan da son derece soyut, ak ile karadan başka alternatif tanımayacak kadar sektir, ve belli bir ânı değişen ve karmaşık şartlarını kavramaktan âciz bir hâl alır. Anı bazı iyi durumlarda aynı tutum, yazılarına özici bir entellektüel güç ve parlaklık kazandırır, ele aldığı konudaki en uzak gerçekleri kavrayarak bunları birleştirip çok başarılı genellemeler yapmasını sağlar. Uzun vâdeli amaç ve ereğini gözetme önünden bir gün olsun ayrılmayarak, önüne çıkan her tuşa güre suyun akışını yönlendirecek kadar iyi düşünme tutmakta mahir bir taktisyen olan Lenin'in tersine, Troçki ilk yıllarından itibaren tek, değişmez ve esnek olmayan bir entellektüel yönlü ilke belledi («kesiksiz devrim»), ve 1905'ten ölümüne kadar iç veya uluslararası olaylarda iyi veya kötü hep bu ilkeye göre hareketle ısrat etti. Pekçok yoldaşlarının yürüdüğü yol üzerinde, hemzî atacakları ikinci adımlarını; hasacakları yeru bakmaktan ufuktaki hedefi gözden kaçırdıkları olacaktı. Troçki ise, ufuktaki amaca öylesine dik köcekli ki gözlerini, o anda adını atacağı yerde toprağın çatlamağa olduğumnu bile göremeyecek hâle düşecekti. «İstikbal hakkında geniş bir siyasal düşünce olmaksızın,» diye yazacaktı, «ne siyasal faaliyeti kavrayabilirim, ne de genel anlamıyla entellektüel hayatı.» O'na göre sosyalizm bile «hayatı rasyonalize etme gayreti... hayatı akla göre transforme eden...» bir akıdır. «Aklı kavrayan ve insanlığın bütün faaliyetlerini akla itaat ettirecek olan biricik

şey sosyalizm olabilir.» Sibirya'daki sürgününde elde ettiği boş zamanı değerlendirme amacıyla, «aşk, arkadaşlık, ölüm, iyirâserlik gibi hayatın «ebedi» sorunlarını yeni bir bakış açısından [Marxizm açısından] ele almak için,» hayatını baştan sonuna kadar yeniden kuramlayacaktı. 1929 yılında ihtilâlcî hayatının sonunda Prinkipo'da sürgündeyken geçmişine doğru üzgün gözleriyle bakacak, şöyle yazacaktı:

...gençlin özel olan üzerindeki üstünlüğü şeklindeki duygular ve anlayışın bütün yazı ve siyaset hayatımın içinde bütüncüsel bir kısım teşkil etmiştir. Çoğu defa yanlış değerlendirme ve yanlış yorumlara dayanılarak bulunan muhayyel gerçekler [facts] üzerinde yürüyen budala ve ruhsuz deneycilik ve böylesi gerçekler karşısındaki utanmaz tapınmadan nefret etmişimdir. Tabiiyle, hele kitaplardan elde ettiğim bilgilerin kıt ve yetersiz, hayal tecrübelerimin az olduğu gençlik yıllarımda, bu yüzden birçok defalar acelecî ve yanlış genellemeler yaptım. Fakat her seferinde, gene de, herhangi bir harekete girişebilmenin, bir eylemde bulunabilmem için genel'in yol göstericiliğini aradım. Bütün iç hayatına rehber olan sosyal-devrimci radikalizm de küçük amaçlara, el-yordamıyla yürümeye çalışan pragmatizme, ve ideolojik yönden form'suz ve teorik yönden genelleştirilmemiş olan şeylere karşı duyduğum entellektüel düşmanlığım yüzünden olmuştur.

Bu tanım, nasıl ihtilâlcî olduğuna dair bizzat Leon Troçki'nin kendi yaptığı tanımıdır.

Genel olanın, özel olan ile ilgisi sorununa karşı Lenin'in ve Troçki'nin yaklaşımlarını mukayese etmek öğretici ve aydınlatıcı olacaktır. Her ikisi de, genç olanın özel olanlardan tikellerden elde edildiğini, fakat sonunda özel olanlara uygulandığını, özel olanla sınırlanabildiğini, özel olanla sınırlanarak biçimsel gelişme geçirebildiğini savunan Marxist anlayışa bağlıydılar. Fakat, Lenin her zaman, hayatı boyunca «gerçek dâima ve her yerde somuttur» diye altını çizerek bu görüşü savunurken, Troçki «gençlin özel üzerindeki üstünlüğü»nü savunuyordu bütün yazılarında. Vurgulama konusundaki bu ayrışmaları usûb, yaklaşım ve siyasal yöntem konularındaki daha büyük farklılıklarının da anahtarı olmuştur.

Lyova'nın on yedi yaşına geldiği 1896 yılı, hayatında sert bir dönüşüm yılı oldu. Bu, büyük dokuma fabrikalarındaki grevlerin ve sosyal tahriklerin patlak verdiği yıldır. (Lenin, Martov, ve arkadaşları aynı yılı Sibirya'ya sürülmeyi bekleyerek hapiste geçirmişlerdir.) Grevler, genç veya yaşlı bütün aydınların, doğuş halindeki emekçi hareketini fark etmelerine, ve teorik halkçılık hareketinden koparak «yasal Marxiizm»e geçmelerine sebep oldu.

O yılın başında, Bronstein'in Saint Paul'deki dersleri bitti. Hiç oyalanmadan, son yirmi dersler için (devlet okullarından) birisine geçti. Günün birinde, Saint Paul isminin kaldırılıp, bu okulu tabelasına L. D. Troçki isminin verileceğini, ve Troçkinin bu okulda geçen yıllarının okulun en şerefli yılları sayılacağını o zamanlar ne Lyova düşünmüştü, ne de okul yöneticileri.

Yazı evinde geçirdi. Ama huzursuzdu ve camı sıkılıyordu. Kendine güven duymasına yarayan kitabi bilgileri, babasının çiftliğinde yaşayan insanların hiçbirisinin ilgisini çekmiyor, hayranlık uyandırmıyordu. Toplumsal ilişkilerin ve hayat kuvvetlerinin çıplak ve terk edilmiş görüldüğü kalabalık ve basitlik bir kere daha o'nu boğarcasına ezmeğe, sıkıya başlamıştı. Baba ile oğul arasında, oğulun hâlâ tam bir kişilik kazanmamış olan liberal eğilim ve düşünceleri yüzünden anlaşmazlıklar çıkıyordu. Çocukluğunun ilk dokuz yılını geçirdiği eve, Odessa'da geçirdiği yedi yıl yüzünden artık yabancı düşünüyordu. Oğlundaki değişimi hissedince haba, orta öğreniminin son yılı için Odessa yerine Nikolaev'e göndererek Lyova'ya daha yakından göz-kulak olmaya çalıştı.

Nikolaev daha küçükte, daha yakınca bir ilman şehriydi ve orada da geniş bir Yahudi nüfusu yaşıyordu. Bu değişikliğin bir amacı Lyova'nın Shpentser ailesi yerine bir yabancı aile yanında pansiyon kalmasıydı. Diğer amaç ise okul arkadaşlarından ayırmak ve bu kritik yaşında o'nu yepyeni bir ortama girmeye zorlamaktı. Ama ihtiyar Bronstein'in anlayamadığı bir başka önemli nokta vardı: Nikolaev, küçük bir kasaba olduğu için Narodnaya Volya hareketinin eski adamlarının yerleşmesine izin verilen bir iskân yeriydi, Sibirya'daki sürgünlerini tamamlayanlar buraya gelip yerolmazdı. Burada Odessa'dan bile ileriydi. Hatta Lyova'nın pansiyon olmasında burada Odessa'dan bile ileriydi. Hatta Lyova'nın pansiyon kaldığı evin sahibi olan kadının, Lyova'dan daha büyük yaşları çocukları bile sosyalistti.

Çehaletinden aldığı cesaretle, pansiyonun yeni sâkini bu çocuklarla tartışmaya başladı ve o'nlara «ütopyaların çok eski

ve demode olduğunu söyleyerek, on yedisindeki akıyla bile büyüleri çocukluklara gülüp geçeceğini bildirdi. Pansiyon sahibesi, çocukları için iyi bir örnek olacak diye sevindi! Ama birkaç ay sonra gördü ki, öğrenci hareketlerini bir kere daha sarıveren protestocu akımlara kapılan ve değişen delikanlı tehlikeli bir örnek olmaya yoluna girmektedir. Ve daha sonraki birkaç gün içinde ise, gördü ki, artık bu akımların içinde yüzebilecek hâle gelen delikanlı kendi çocuklarını da yedeğine bağlayıp, çekmekte.

Saint Paul'deki «yıldız öğrenci» artık geriler gibidir. Ev üdevlerini ihmal ediyor, geç yatıp-geç kalkıyor, verilen okuma parçalarını okumuyor, okula gitmeyi savsaklıyordu. Görevine düşkün, tarafsız-düşünceli öğrenciyken düşünmeye başlayan bir kişiliğe yönelmesi çoğu defa çelişkin biçimler içinde tezahür ediyordu. Ders kitaplarındaki ağızlara sakız olan beylik tekerlemeler, günlük derslerden öğrenilen birbirleriyle bağlantısız malumat ve doğrular hiç çekmiyordu ilgisini. Daha büyük bir ateşle tutuşuyordu içi: kâh ve doğru diye belletilenler yerine kültür ve muhakeme, tarif ve belirtmeler yerine anlama gücünün peşindeydi. O şimdi kendisi için bir eğitim istiyor -ki bu ancak kendi kendine edinilebilirdi- fakat karşısında kocaman bir entellektüel orman hissediyordu: işine yararlı bir yığın konuların başlıkları, bir yığın sahte ve yanlış yollar, bir yığın aldatıcı görünüm: Vladimir İlyiç gibi kültürlü bir aile ortamından da geliyordu. Keza, gene Vladimir İlyiç gibi ısrarlı, şebekâr ve azımkar değildi. Ve konuştuğu konuyu tam öğreninceye kadar hiç konuşmak istemeyen Lenin'e bu bakımdan da benzemiyordu. Her kapının anahtarını çeşebilecek bir bilim konusu; veya bir çalışma alanı olmaz mıydı? Tek bir gece de akıllanıp, bilgilenmek; daha formülle bile edemediği sorulara sabaha çıkar-çıkamaz cevaplar bulmak, büyük düşünce sistemlerini kendini zorlayarak, büyük bir irade gücüyle birer evvel öğrenip, kavramak istiyordu.

J. S. Mill'in *Mantık* isimli eserinin başlığından çok ümitlenerek kitabı okumaya başladı, ama soğuk formalizmi karşısında bütün ümitleri suya döküldü. Aynı şekilde Lippert'in *Kültürün Evrimi* ile Mignet'in *Fransız Devrimi*'ni okumak istedi. Herbirini okuyup bitirmeden bıraktı. Birkaç hafta kadar bir süreyle Jeremy Bentham'ın filizini olup-çıkıp ve konuştuğu herkese faydacı [utilitarian] felsefenin acı ve zevk hesaplarının -ki sonraları bu aynı felsefi akımdan *sosyal aşkınlık* tarifnamesi diye söz edecekti- insan aklının son eseri olduğunu, insanın bütün problemleri için çözüm yolu gös-

terdiğini savundu. Çevresindekilerden kimseyi faydacı felsefeyi kabule inandıramadım, kendisi Chernishevski felsefinin tilmizleri arasına karıştı. Her kitaptan, okuduğu kitaplardan bir özümleme ve sentez yapmaksızın, ayrı ayrı tat alır gibi okuyor; her kitap kafasında ayrı bir işgal ediyordu. Yetişme çağındaki gençlerin yaptıkları gibi düşüncelerini bir sistem içine dizmeye uğraştı. Fakat Marxizm hakkında hiçbir şey bilmediği, sadece ismini bildiği bir akardı. O'nu öğrendiriyordu. Zira Marxizmin taraftarı olanlar bu akımın sistematik olduğunu ileri sürüyorlardı.

Bütün bu konularda konuşacak adam arayan Lev Davidovich, sonunda, Çek asıllı bir bahçevan olan Franz Shvigovsky'nin bostanına gitmeye başladı. Bu bahçevanın kulübesi Nikolaev'teki radikal aydınların «salon»u diye ün salmıştı. İeki ve kumardan hoşlanmayan öğrenciler, serbest meslek sahibi birkaç kişi, ve birkaç tane elden-ayaktan düşmüş eskinin siyasi sürgünlü bu kulübede toplanıp, konuşurlardı. Shvigovsky'den isteyen yasak kitaplar, yabancı gazeteler alabilir; Narodnaya Volya hareketinin önder ve önemli adamları hakkında hikâyeler dinleyebilirdi. Bahçevan Marxist klâsiklerden bazalarını Almanca asıllarından okumuştur, ve kendisini de Marxisme karşı olduğunu söyleyerek Lyova Bronstein'in itimadını kazandı. Yaşlı müdavimler ise, Zhelyabov'tan, Sophia Perovskaya'dan, Vera Figner'den *heroic* masal kahramanları olarak değil, tanındıkları insanlar olarak söz ediyorlardı. Bronstein de artık içinde bir sesin, kendisinin de bir halkçı, «koca bir zincirin zayıf bir halkası» olduğunu fısıldaşğını duyuyordu. Populism'den de, o zamana kadar tilmizlik ettiği diğer *ism*'ler gibi, hakkında fazla bir bilgisi olmadan söz edip, halkçılık üzerine konuşmaya başladı. Cevval aklı, tartışma yeteneği, dağılayıcı dili ve peşpeşe patlattığı niğmeler; fikirleri kolayca özümleyivermesi, Marxismi ateşli bir dille suçlaması sayesinde gruptaki öğrencilerin lideri oluverdi. «Salon»un müdavimleri, bir kişi hariç, hep halkçıydı. «Lev Davidovich ile tanışınca görürsün sen,» dediler İlya ve Gregory Sokolovsky kız kardeşleri Alexandra'ya, o tek Marxiste. «Bu kadar parlak zekâ, bu kadar büyük mantık gücü olamaz. Tartışmalarda eline su dökecek kimse çıkartıyor.»

Alexandra Lvovna Sokolovskaya, Shvigovsky bahçesine Nikolaev'de ciddi bir konuşma için gidilecek hiçbir yer olmadığı için giderdi. O da arada sırada. Geleceklerin çoğundan daha büyük yitimi ikisindeydi. basit, hissi, sıcak-kalpli, ve gözü, sosyalizmden baş-

ka şey görmeyecek kadar sosyalizme inançlı biriydi. Tatil aylarında kendisini destekleyen birisi daha olurdu. Kazan Üniversitesinde öğrenci olan, ve Beltov'un (*Plekhanov*) kitabı *Monistik Tarih Kavramı*'nı okuduktan sonra kendisini Marxist sayan Ziv isminde bir tıp öğrencisiydi bu. Diğer günlerde ise iki kardeşinin, Shvigovsky'nin, ve bütün grubun hurpalamalarına ve küğümsemelerine karşı tek başına direnirdi. Lev Davidovich, tıpkı söylev ve kompozisyonlarını hazırlarken yaptığı gibi, Ziv ve bu kızcağızla tartışacağı an için hazırlanıyordu; sayılarını tespit ediyordu. Yasal halkçı dergileri karıştırıyor, kitapları okuyor, pek az bulabildiği bu kaynaklardan Rusyanın «kapitalist-olmayan kaderi» ile ilgili bölümleri inceliyor, ve Marxisme karşı yapılmış eleştirilerden hoşlandıklarını rastgele tespit ediyordu. Bunları iyice belliyor, cümlecikleri çevirip-çevirip söylemeyi iyi beceriyor, bir yığın dil canbazlığı ve *rhetorik* oyunları ile kendi fikirlerindeki bulantıyı acemi atma hevesli tartışmacılar gibi örtüyor, aslımı incelemeyen karşıt savları yok sayıyordu. Yılmak-bilmeyen bir iltisla, tek bir kelime söylemeden önce yığın yığın istatistik bültenlerini okuyup, bir sürü halkçı ve Marxist kitap, dergi, gazete ve risâleleri incelemek için yıllarca aynı konuda çalışan Vladimir İlyiç ile mukayese edecek olursak, iki neslin, veya en azından iki kişinin arasında ne kadar büyük bir anlayış ve tutum farkı olduğunu görürüz. Ulyanov, tek bir el oynamadan önce bütün oyunun akışını teorik olarak epeyce düşünen bir satranççı ise; Bronstein, içinden geldiği gibi, hatta düşünmeden oynayan, ve oynadığı bir eli oynarken oyunun gelişimini hiç kâle almayan bir satranççı idi. Ulyanov zor konuları önce kendisi çahşır ve bizzat öğrenir; halka bu fikirleri açıklamak, veya cılcıma geçmek için bu hazırlanma devresini bekler; en sonunda, son derece yukarı düzeyde bir teorik propaganda ile, halka yönelttiği küçük konularla, ve parça-parça sunulan bir tahrik kampanyasını başlatırdı. Bronstein ise halkçılığı da, Marxismi de içinden öyle geldiği için kabullemiş, ve etrafındakilere propaganda ve tahrikte bulunmaya daha kendisi bile yeterince bilgi edinmeden başlamıştı. Etrafında söylenen sözlerden, yaşadığı olaylardan ve insanlarla olan ilişkilerinden öğrendikleri yanında, ciddi inceleme ve düşünsel çabaya dayanarak öğrendikleri fazla bir hacime ulaşmamıştı. Bu bahçevan bostanında okulla tartışmacılar arasında kolayca birinci olduğundan Lyova için en güç iş bilgisini arttırmak ve görüşlerini yeni bir değerlendirmeden geçirmektir. Halkçılığı, da ilk yıllardaki Marxistliği de, günün havasına uymak için alınmış inançlar, ve düşünce-

İçerdi. Ama cıraftaki hava sonraki yıllarda ağırlaştıkça, o'da büyüdü, gelişecek -1905 ve 1917 arasında dev bir sıçrama yapacaktı. Ama bu, iki ayrı adam demek olan iki «aşıl arasındaki farka tekrar ve tekrar eğileceğiz.

Alexandra Sokolovskaya bu yeni mantık silahşörü ile tanışmak için bahçevan bostanına geldi. Kara saçlı, mavi gözlü bu delikanlıın, Marksizme çatacak kadar kendi-kendinin gücüne inanan bu gencin, kendine-güvenini bile aşan bilgisizliği karşısına döndü. Bülüşmeleri, sonraki tartışmaları tam bir dalaşma halini aldı ve, hep aynı yanı tutan dinleyicilere eğlence çıkması oldu. «Sizin gibi genç bir kızın bu kadar kuru, dar, ve pratik değeri olmayan bir yâveyi nasıl olup ta savunduğunu anlayamıyorum,» demiş ilk tartışmaların sonunda Bronstein- yıllarca sonra kızla mülakat yapan Max Eastman'a söylediğine göre. Kız ise, «ben de, kendisinin mantığı düşündüğünü sanan birisinin nasıl olup ta böyle bir yığın karışık ve hissi faraziyelerle dolu bir kafayla düşünebildiğini anlayamıyorum,» diye cevaplamış. İkisi arasında manyetik bir ayuşmazlık çıkararak sonuçlanmış tartışmalar.

Lyova'nın okula sık sık gelmemesini araştıran okul müfettişi, Lyova'nın evini teltişe geldi. Ardından da babası geldi. Babası bir fırtına gibi bağırdı, azarladı. Oğul, kendi duygu ve düşüncelerini savundu, haklı veya saçma itirazlarda bulundu, düşünsel bağımsızlığı olduğunu söyledi, yaptığı işler karşısında üniversite öğreniminin ve mühendisliğin nasıl hava-cıva bir iş olduğunu anlattı.

Fakat gevezelikten ve bir takım adamlarla oturup, vakit geçirmekten başka ne yapıyordu ki? Her ikisinin iradeleri ayrı yolları gösterirken bu iki Bronstein nasıl anlaşabilirlerdi? David Bronstein bir ultimatom çıktı. Lyova ise babasından gelecek paraları kabul etmeyeceğini ileri sürerek savunmasına dramatik bir yön verdi. Babası tarafından aylığı ödenen pansiyondan çıktı, ve diğer altı öğrenci ile birlikte Shvigoovsky'nin bostanındaki halkçı «komün»e giderek, orada yatıp-kalkmaya başladı.

Bu yedi «komünclü» önceleri basit bir yaşayış sürdürdüler ve ateşli tartışmalarla oyalandılar. Hepsisi de çarşafsız kuba döşekler üzerinde yatıyor, mavi işçi tutamını giyiyor, ellerinde siyah tenke kutularla, bostandan kopardıkları sebzelere kasaplardan aldıkları tuz etleri karıştırarak yaptıkları etli çorba içiyorlardı.

Elinde lise diploması olan Lyova, eğitiminden yararlanarak özel ders vermekteydi. Diğer öğrenciler de buna benzer ufak-çifek

işler yaparak üç-beş kuruş alıyorlardı. Hepsisi de sırasız ve sistemsiz olarak ne bulurlarsa okuyorlar; Shvigoovsky'nin «salon» unu renklendiriyorlar; toplantılar yüzünden komşuların ve resmi makamların dikkatini çekiyorlar; geçmişten ve hâlden kopmuş, gelecekte yaşayan insanlar gibi gün geçiriyorlardı.

Çok geçmeden, özellikle Bronstein'in hissi kıskırtmaları yüzünden «eylem»e geçmeye karar verdiler. Mahalli kütüphane idaresi yıllık üçe aidatını üç rubleden beş rubleye yükseltince, yeni üyelerle birlikte kütüphanecilerden çoğunluğu etc geçirdiler, ve aidatları üç rubleye indirdiler. Yeni yönetim kuruluna da bahçevan Shvigoovsky'yi ve romancısı Osipovich'i seçtiler. Osipovich, Sibirya sürgününden yeni dönmüştü. Yönetim kuruluna seçtikleri diğerleri de «fena şöhretli» kimselerdi. Daha sonra da Marx karşıtı Bronstein, bir dilekçe hazırlayarak, eski halkçı dergi *Novoye Slovo'nun* abonnesinin kısılmasını istedi. Zira «yasal Marksistler» dergiyi ele geçirmişlerdi.

Sahırsız ihtirası ve cevvaliği yüzünden yeni bir öneride bulunan Lyova'nın dediğini kabul eden «komün», Nikolaev toplumunu da kendi hikmet ve düşüncelerinden yararlandırmak istedi. Büyük bir gösteriş ve debdebe içinde yeni girişimlerini halka duyurdular: halka açık dersler düzenleyecekler ve kendileri burada ders anlatacaklardı. Bu girişim için kurdukları plâna mütevazî bir isim de bulmuşlardı: «Evrensel Bilgi Derneği.» Lev Davidovich'in bölümü «sosyoloji» bölümüydü. Bütün gücüyle hazırlanmaya başladı. Fakat bütün kafasındaki evrensel sosyoloji bilgisi ikinci dersin sonunu zor bulabildi. Derslerden diğer bazıları ise hiç başlayamadı bile.

«Halka yararlı kitap vermek», yardım toplamak için bir dernek kurdular ve kendi ceplerinden bir de bu iş için masraf yaptılar. Koca koca ciltli kitapları abp-dardukları için, zaten küçük olan komün kulübesi artık iyice dar geliyordu. Fakat «halk» denilen şeyi nasıl bulacaklar, nereye gideceklerdi? Marksizm diye doluşsalar Nikolaev'deki okuy-yazar ve çoğu bilgiye susayacak seviyede işçilerin dikkatini çekebilirlerdi. Fakat savundukları hayalcî halkçılık anlayışlarına göre «halk» demek köylüler demektir. Ama bu ciltler dolusu lâfları dinleyecek köylüleri nerede bulacaklardı? Çok küçük, gülünç denecek kadar dar alanlarda yaptıkları bazı denemeler ise, 1870'li kuşakların başlarına gelenlere benzer tehlikelerle karşılaştı. Kendi gayretleriyle bazıları sanstrün, sürgünün,

ve halkla aydınlar arasındaki uçurumun yarattığı etgellere rağmen halkı bulmuşlardı, ama bunlar önemsizdi. Tatil aylarında gelen üniversite öğrencisi arkadaşları doküma işçilerinin başlattıkları grevler hakkında ilk haberleri de getirdiler. Bu haberler basında tek satır olsun çıkmadığı için bahçevan bahçesinde bunları duyan bulunmuyordu. Aynı anda, Lev Davidovich te, hiç farkına varmadan, köylerdeki «halk»tan, kentlerdeki işçilere yöneliyordu. Shvigovskiy şimdi bir bahçevan bir de çırak tızmıştı. Kendisini «komün» işlerine yermek istiyordu bütün bütiine. Böylece, yerine göre işçi, yerine göre köylü olarak ele alacakları iki insanları olmuştu sonunda. Shvigovskiy ve altı öğrenci bu iki adamdaki hiçbir kusku duymadılar ve o'nlara çok samimi davrandılar. Büyükle olan bahçevanın kafası sorularla dolu biri çıkışına şaşırıldı. Adam taktik sorunlar, şiddet hareketleri, terör, bozgunculuk ve ihtilâlcilikle ilgili sorular soruyordu. Çocuklar masum bir zihniyetle ellerindeki bu konuda pek birşey söylemeyen kitapları karıştırıyorlar, geceleri adamın sorularına cevap vermeğe çalışıyorlardı. Adam ise Nikolaev polis şefine rapor veriyor, polis şefinin anlamayıp, karıştırdığı şeyler olursa, o konularda da daha teferruatlı cevaplar hazırlıyordu. Bahçevan bostanından ilk adam ayartan da bu bahçevan oldu. Çırağını da zaten baştan polis ispiyoncusu olmaya razı etmişti.

Lev Davidovich son olarak Yanovka'ya ziyarete gitti. Yanovka'da gereksiz tartışmalardan başka şey bulamadı. Tartışma için ortak bir dilberi bile kaşmadığını gördü. Baba öfkesinden köpürdü, anası ve kızkardeşleri ağlaştılar, oğul ise ayağının altında sağlam bir dayanak kalmadığını anladı. Herkeskeder içinde kaldı ve tutunacak bir dal aramaya başladı. Odessa Üniversitesinin yakınında bir iş adamı olan amcası yanına çağırıyordu. Eğer isterse, Lyova burada mühendis veya matematikçi olmak üzere okuyabilecekti. Amca, tövbekâr bir eskî liberaldi, Lyova'ya, düşünöcelerine karışmayacağını duyurdu. Büyüklelerin pek çoğu gibi, amca da radikalizmin bir gençlik hastalığı olduğunu düşünüyor, dış çıkarması gibi, kızamık gibi, ergenlik çağının bunalımları gibi gelip-göçücü birşey sayıyordu. Ne var ki, Lyova aradığını bulamadı Odessa'da. Yılan sohanında, bu kere, yeniden Nikolaev'e, bahçevan bostanındaki yuvaya, Alexandra Lyovna ile tartışmalara döndü.

Hareketli geçen 1896 yılı bahçevan bostanında düzenlenen bir Yeni Yıl Partisi ile son buldu. Shvigovskiy, bizzat gidip Alexandra'

yı davet etti. «Tebrikler,» dedi, «biliyor musun Lev Davidovich Odessa'dan döndü, hem de Marxist olmuş?» İnandı, alay ettiğini sandı, fakat efkek kardeşlerinin ikisi de, «grubun önderi olan bu parlak delikanlının gerçekten halkçılıktan vazgeçip, Marxist olduğunu söylediler.

Alexandra'nın aralarına katılışına, Lev Davidovich'in arkadaşca şakaları izledi. Lyova kızın yeni yılını kutladı, çok kibar davrandı. İçine sığmaz bir neşe duyduğunu saklayamadı. Gece yarısı gelince, yerinden kalktı, dudaklarında alaycı bir gülümsemeye kadehini kaldırdı:

«Bütün Marxistlere, ve hayatı hasin ve kuru bir hayat yaşamak isteyen herkese lanet olsun.»

Alexandra Lyovna yerinden kalkıp kulübeyi terk edince Lev Davidovich yüzündeki gülümsemeye donakaldı. Shvigovskiy kızın arkasından koştu, ve o'nu bunun bir şaka olduğuna inandırmaya çalıştı. «Bazı şeyler şaka konusu olmayacak kadar kutsaldır,» diye cevap verdi kız. «Bronstein'a gelince, kendisine, ölünceye kadar o'nu bir daha görmek istemediğimi söyleyebilirsiniz.»

B Ö L Ü M — XII

HALKÇILIKTAN MARKX'ISME

Nikolaev'den gelen delege Kalafati idi. Vladimir İlyiç o'nun hakkında bir yığın sorular sorduktan sonra, yüzünde alaycı bir gülümsemeye: «Şeni tanıyormuş, ama bir çeşit Tolstoycu olarak tanıdığını söyledi» dedi. «Saçmalığa bu kadar olmaz» dedim yanı kızgın. «Ne kızyorsun?» diye yanıtladı Lenin, biraz beni teselli etmek için, biraz da alayı sürdürmek için. «Belki o zamanlar onsekiz yaşında falandı, unutmak ki, insanların hepsi de Marxist olarak doğmazlar» dedi.

1897 yılının baharıydı. Lev Bronstein ve Gregory Sokolovskiy, her ikisi de unyedilerinde, Nikolaev'in bir sokağında yürüyorlardı. İki de tedbiri elden bırakmıyorlardı. Çalıştıkları yerdeki galeride kulaktan kulaga bir haber yayılmıştı. Saint Peter ve Saint Paul tapınağı'nın bulunduğu yerde, kız öğrencilerden biri, Vetrova, kendisini yakarak intihar etmişti.

«Birkaç işçi bulmalıyız,» dedi Bronstein.

«Benim bildiğim biri vardı,» diye yanıtladı Sokolovskiy. «İncil tarikatlarından birisindendi. Yürü, gidip bakalım.»

İncil tarikatından olan o işçi, eski odasından çoktan taşınmıştı başka yerlere, ama yaşlı bir kadın, eski kiracısının olmasa da, o'nun bir yoldaşının adresini söyledi. Hemen o akşam iki delikanlı, elektrikçi Ivan Andreevich Mukhin'i buldular.

«Buldukları», iki delikanlıyı alıp diğer «yoldaş»lara götürdü. Buluşmaların hepsini tek bir neden bir araya getirmişti. Rejime karşıtlar. Bu karşıtlık ise, Rusyanın henüz olgunlaşmamış siyasal hayatına uygun olarak, kendisini dinsel bir karşıtlık börtünlüğü olarak ortaya koyuyordu. Hepsi de çok ilkel İncilci-evangelical-

idiler. Tanrılarına olduğu kadar Kilise ve Devletin başı olan hükümdara da kutsal bir varlık gözüyle bakıyorlardı. Çoğu vasıflı işçiydi, iyi ücret alanlardandı, meslekleri ile ilgili önemli bir dertleri yoktu bile. Ama hepsi de bilgiye, adalete ve doğruluğa özlemliydi. İki delikanlı, yani iki öğrenci gelip onları bulduğunda hiçbiri şaşırmadı, genç devrimcilerin yüzlerinde hep görülen o temiz ve masum havadandı belki de. İki «kâşif» sebze bostanına heyecan içinde, ama gururla döndüler. Nikolaev'li radikaller topluluğundan takviye istendi. Alexandra, Marxist kız; erkek kardeşi olan İlya, kızkardeşi Maria; tıbbiye öğrencisi Ziv; ve sebze anının sahibi Nikolaev'den çağırılmışlardı. İşte bu masum öğrenci grubu ile Hristiyan işçiler topluluklarının birleşip kaynaşmasından yeni bir örgüt oluşmuştu: Güney Rusya İşçiler Birliği.

İsmin bu kadar kocaman olması Bronstein'in marifetiydi. Fakat yoğun bir enerji ile, kamu görevlerine gösterdiği düşkünlük ile bu geniş isime haklılık kazandırmak ister gibiydi. Her haftanın bir gecesi Odessa'ya giden bir vapura biniyor, vapurda ise para harcamamak için güvertede uyuyor ve ertesi gece tekrar gene gece vapuru ile geri dönüyordu. Böylece gündüzler yolculukla harcamamış oluyordu. Bu gelip gitmeler sayesinde, çok geçmeden Odessa'daki yeni örgütlerden çoğu ile ilinti kurdu. Yekaterinoslav ve diğer güney kentlerini de bu yolculuklar sırasında tanıdı ve gene bu sayede Kiev'deki gizli bir basım evinin kurt idarecisi ile tanıştı. Hatta bir keresinde, gene böyle başarılı bir yolculuk sonrasında Odessa'da bulunduğu bir yığın yasak kitap da getirmişti. Kitaplar, Rusya'ya dışardan sokulan kitaplardandı. Takdirinden aciz Doktor Ziv bile, ki Leon Trotsky'nın kişiliği ve düşüncelerini öğrenmemizde hatıralarına çok şeyler borçlu olduğumuz biridir-şöyle demek zorunda kalmıştır: «yeni örgütün başarılarında aslan payının Bronstein'e ait olduğunu teslim etmeliyiz, tükenmez enerjisi, planlamadaki üstün yetenekliliği, her problem karşısındaki kendine özgü buluşları, yorgunluklara karşı direnci sınırlamaz şeylerdi.»

Alexandra Sokolovskaya, Lyova'nın Sosyal Demokratların metodlarını benimsemeksizin kabullenmesini yeterli buldu ve ses çıkarmadı. Duygulu kalbine sığınacak bir yer aramak için girmiş kimse olmadığından, kendi görüşleriyle çelişkin «antagonist» görüşler taşıyan, ama çekici ve değerli Bronstein'i ilgisiz bırakmadı. Yeni hareketin kuruluşunu kutlama amacıyla, örgütün gençlik dolu kurucularından dördü de Nikolaev'deki fotoğrafçılardan birisine

gittiler, ve tarihe kalsın diye -bu imkândan polis de yoksun kalmış değildi- şöyle topluca bir resim çektirdiler. Resimde Bronstein da vardı; gururlu ve çekici, gözlüklerini çıkarıp resmi öyle çektirdiği için de gözleri biraz şaşılmalı, alnı kabarık saçları ile daralmış, geniş yüzlü, kalın ve koca dudaklı, sonradan sakalları uzayınca artık görülmeyecek olan bir de gamzesi olan çenesi ile görülmekteydi.

Alexandra ise hemen yanındaki idi, o'nun yanında da erkek kardeşi, ablasına kendini adamış gibi vecd içinde. Sonraları *Odessa Haberleri*'nin editörü olacak olan İlya; tıbbiye öğrencisi Ziv, Avrupa modası bir kostüm içinde, boyunbağı görünüyorlardı. Katı ve fazlaca resmiliğe özenmiş bu elbiseler, Bronstein'e göre sapına kadar devrimci olması gerekenlere yakışmayacak havadaydı. Resim çektirenlerden herbiri fotoğraftan bir nüsha alırken, arkasına, diğerleri kısa birkaç sözcükle o günkü duygularını belirtmeyi de unutmamışlardı. Çünkü, birkere Ziv tıp öğreniminin son yılını da bitirmek için Kazan'ı terk etmek üzereydi. Ziv'in aldığı nüshada-Bronstein şöyle yazıyordu «Çalışma ile tamamlanmayan sadâkat ölüm gibi anlamsızdır.» Alexandra ise, kibar ve duygulu bir şekilde, başka birşey yazmaktan kaçındı. Ziv, kederli birçok hatıralarının yanısıra bu resmi de bir hazine gibi saklı tutmak üzere aldı. Resim, sonraları Ziv'in bolşevizme karşıtlığı sırasında tekrar Ziv'in belli başlı hatıraları arasında canlanmaya başlayacaktı.

Bu amatörce kurulmuş örgütün başarısı aslında kendisinin güçlü olmasına dayanmıyordu. Yeniden kıpırdamaya ve uyanmaya başlayan halk oyu, insanlığın onur ve şerefini korumak ve kurtarmak için ortaya çıkan dinsel akımların durmadan artıp çoğalması, başarının, bu amatörce örgütün yöneticilerinden çok başka nedenlere bağlı olduğunu göstermekte idi. Dinci anlayıştaki grup ile, devrimci öğrencilerin birleşmesinden önceleri bile, dinci işçilerin kurdukları örgütlerin çoğu, dinciliği minciliği bırakıp dindışı -secular- bir muhalefet örgütü biçiminde bir kuruluş olma görüşünü savunmaya başlamışlardı. Mukhin, yani dinci işçiler muhalefet örgütünün lideri bile dini, gerekli bir örtü diye kullanıyordu. Grup üyelerinden bir marangoz bile, Bronstein ile birlikte kütüphaneye gittiklerinde, kitap alma fişine kendi mezhebinin soran bölüme «ratiolist» diye yazmıştı. Bronstein, bu kolimenin ne demek olduğunu sorduğunda anlaşıldı ki, marangoz «rationalist» demek istiyormuş. İnancı-sız öğrenciler, onların da ardından, gemi inşa yerleri ve tersaneler için kurulmuş teknik okullarda okuyanlar arasından gelen diğer

teknik öğrenimli gençler dinsel açıklamaları, dinsel yorumları, dinsel törenleri ve inançları gitgide ard plâna itmeye başladılar. Sonunda, örgütteki herkesin «dede» dediği yaşlı ve dindar üyenin bu katakompa da, bu ilkel Hristiyanların tarikatına da kibayca «elveda» demesi gerekecekti.

Güney Rusya İşçileri Birliğinin dile getirdiği sorunlar ve kederlerin olduğunda insan onurunun kurtarılması bulunuyordu. Ama işin gerçeğinden söz edilecekse, yaptıkları toplantılar, üyelerin kültürel koşullarını aşamıyordu. Ormanlarda yapılan gizli toplantılarda üyeler bilmeden söz ediyorlar; Bronstein'in, Odessa'da ele geçirdiği *Komünist Manifestosu*'nun herbat bir teksirini hatmediyorlar; çoğu kendi besteleri olan şarkılar, şiirler, fazla melodik olmayan türküler söylüyorlardı. «Ratiolist»im diye kütüphane kartı dolduran marangoz bir «Proleter Marşı» bile bestelemişti. Bu marşın marangozun kendi geçmişi dile gelir gibiydi: «Alfalar da biziz omegalar da, başlangıç da biziz sonlar da biz.» Kırmızı-kafa Nesterenko, dülger işçiler için bir şarkı bestelemişti Karl Marx için: «Hey, geliyor bir Büyük Peygamber.» Uzak yerlerde kum tepeciklerine oturup, alçak sesle bunları söylüyorlardı hep birlikte.

Perdeleri sımsıkı kapalı ve her an ortadaki suç delillerini tuşturmaya hazır yanıp duran bir ateş olan odasında, veya Mukhin'in gizlice yerleştirilmiş elektrik zili ile polis baskınına karşı hazırlıklı tutulan evinde, Bronstein, incecik bir saç tepsisi üzerinde, karıştırılmış jelâtin ve gliserin kullanarak ofset basımında kullanılabilecek basit bir araç imâl etmeye çalışıyordu. Basılan tek yapraklı broşürleri en basit ve okuması en kolay bir insan bile okuyabiliyordu. Açık ve iyi çizilmiş harflerle yapılan bu baskılar Lev Davidovich'in başlıca gürur kaynağı idi. Tek bir sayfayı yazıp-çizmek için iki buklüm eğilip soluksuz iki saat çalışıyordu. Daha sonra bu tek sayfalık broşürden, çok güzel ve mor bir mürekkeple iki yüz kadar baskı yapıyorlardı. Bu baskılar, gizli yayın yapan diğerlerinin dizi pedalla yapılan baskılarından kat kat güzel ve teknik yönden üstündü.

İşçiler ve Nikolaev halkı için bu yeni broşürler büyük heyecan kaynağı oldular. Temiz ve net ifadeleri, basit fakat etkileyici dili işçilere yapılan kötü hareketlerin herbiri hakkında ortaya koyduğu etraflı bilgileri, ustabaşlarının zalimliklerini anlatırken ustabaşının kişisel özelliklerine kadar nüfuz edebilen istihbarat gücü

ile bu broşürler halkta da, poliste de bu broşürleri çıkarıcıların ardında kuvvetli ve iyi örgütlenmiş bir grup olduğu zannını uyandırıyor. Gelecekte «Kalem» diye tanınacak olan imza, yani Bronstein o günlerde hızlı bir yetişme içindeydi. İşçiler koça bir kalabalık olarak örgütün içinde yer almak zorunda değillerdi, örgütün dışında ama örgüt için çalışıyorlardı. Bilgi sağlayan, broşürleri yerlerine ulaştıran ve diğer çeşitli yollarla yardımını esirgemeyen işçiler vardı. Lev Davidovich önceki yıllarında yaptığı etraflı okumalar sayesinde, örgüte yeni üye kazandıran eski üyelere ne şekilde teşekkürde bulunulacağını çok iyi biliyordu. O zamanlar henüz iki yüz üyesi olan gevşek bir yeraltı örgütünün başına geçmişlerdi. Bronstein heyecan ve çuşkunluk içindeydi, bitip tükenmez bir heyecandı bu. Nikolaev'in polis müdürü bile hızzat fabrika ve işyerlerini teker teker geçerek, broşürlerde ele alınan problemler hakkında soruşturma ve konuşmalar yaptı. Broşürlerin arkasındaki Güncü Rusya İşçileri Birliğini ortaya çıkarmak için yapılan bu çalışmalar örgütün prestijini arttırmaktan öteye işe yaramadı.

Broşürlerin başarı kazanması üzerine gene aynı baskı tekniği ile yayınlanan bir gazete, *Davamız* çıkmaya başladı. Editörü Bronstein'den başkası değildi. Ağrıyan beli şimdi haftalara dinlenmez olmuştu. Makalelerin çoğunu o yazıyordu, bütün harfleri iyi basılırsın diye kendi eliyle çiziyordu. Genel kitaplıklardan gazeteleri halıaç pamuğu gibi alt üst ediyor ve ilgi çekici karikatürler buluyor, bunların resim-altı yazılarını değiştirip, günün koşullarına göre daha yeni ve daha etken resim-altılar hazırlıyordu. Nikolaev, bu sosyalist yeraltı yayın organı ile gürültüye başlamıştır. Odessa'da, ve diğer kentlerde bile, *Davamız*'dan söz edilmekte idi.

Polis de bu arada gayretini arttırmaya başlamıştı. İspyoncuların sayısı arttırılıyordu. Şrentzel adlı bir üye-bu adam bir teknisyendi ve mühendis olmak için müracatta bulunmuştu o sıralarda -birden ortaldan kaybolmuştu. (sonraları Lyova, bu adamın casusluğu ortaya çıktığı için Odessa'daki gizli örgütlerden atıldığını öğrenmiştir. Mukhin ve Bronstein bunu öğrendikten sonra *Rusya Kalvesi*'nde bu adamı açmaza döştürmek için küçük bir komedi planladılar. Adam son bir kere daha ortadan kayboldu; sonunda polis tarafından görevlendirilince gene ortaya çıkmak üzere tabii.) Nesterenko, kırılmaz-kafa marangoz, hanı Marx'dan «Peygamber» diye söz eden şarkıyı bestelleyen marangoz ise, bir kış gecesi Bronstein ile buluştu. 1897 yılının son günlerinde yapılan bu buluşmada Nester-

renko, Bronstein'in hazırladığı broşürlerden bir tomar teslim alacaktı. Buluşma yeri olan mezarlığın kuyucığında, gecenin karanlığı içinde bir başkası ise, soluğu duyulacak kadar yakından, Lev Davidovich'in yüzünü ve eşkınlı terlik ediyordu. Nesterenko dahil, çoktandır polis ispiyoncusu olup çıkmıştı.

Polis hâlâ darbesini vurmuyordu, bu kız ve oğlanlar ile basit ve dinci hoşnutsuzlar içindkilerin, hareketin gerçek liderleri olduğuna polis hâlâ inanmıyordu.

Birlik, ilk yılını dolduruncaya, *Davamız*'ın üçüncü sayısı da ortaya çıkıncaya kadar -1898 yılı Ocak ayı- polis bu Birliği kapatmaya tereddüt etti. Polis, Birlik hakkındaki bilgilerini ancak o tarihlerde tamamlayabilmişti. Bronstein ise şehirde bulunmuyordu. Şehrin dışında bahçevanlık yapan Shvigovsky'yi ziyaret etmeye gitmişti ve yanında bir miktar gazete de vardı. Alexandre'nin en küçük kızkardeşi olan Maria Sokolovskaya, Bronstein'i uyarmak için şehri bırakıp bahçevanın yanına gelince, Maria'nın peşine takılan bir polis hafiyesi üçünü birden tevkif ettiriverdi. Alexandra ise Yekaterinoslav'da bulunuyordu. Maria, kişiliğini yansıtan fedakarlığı yüzünden, tevkif edilen işçiler liderlerinin kendilerine ihanet ettiğini sanıp üzülmesinler diye, kendi ayakları ile gidip polise teslim oldu. Böylece, polis bütün aradıklarını toplamış oluyordu. Mahkemenin hızlandırılmaması için de hiçbir sebep kalmıyordu. Sonraları, gizli hareketlerin devamı için, liderlerin bu tür idealizmlerinden vazgeçildiği görülecekti. Tap öğrencisi Ziv ise, fotoğrafçıda çekilen grup resminden tespit edilmişti. Kazan üniversitesinden doktor payesini kazanıp döndüğü zaman tez elden tevkif ediliverdi. Polis geldiği zaman Shvigovsky'nin acele ile karlara göndüğü gazeteler ise bahar da karlar kalkınca ortaya çıktı. Mahkemede bu yüzden zamanının büyük kısmını yeni suçlamaları dinleyerek geçirdi. Sonunda bahçevanı kurtarmak için, bütün suçu üzerine aldı. Örgüte en küçük bir ilişki kuran bütün işçiler, herkesin en yakın bildiği kimselerin «casus» çıkması yüzünden yakalandılar. Üçer-beşer, üçer-beşer toplananlar sonunda ikiyüz kadar oldular. Çeşitli yoğunlukta suça katılma durumunda bulunan bu kişiler, Nikolaev'in soğuk, eski ve pis hapishanesine dolduruldu. Hapishaneyi inşa edenler günün birinde bu kadar adamın buraya gireceğini düşünmemişlerdi. Hapishanede ise, daha önce hiç siyasal suçlu girmediği için, siyasal hükümlülere nasif davranılacağı bilinmiyordu. Ayrıca bu amaçla hazırlanmış olanak ve kaynaklar da yoktu. Bir hükümlü intihara kalkış-

ti. Diğerleri çıldırdı. Bazıları ise üzür bile dilenmeden, suçsuz oldukları anlaşılacağından, koyverildiler. Çoğunluğu ise diline hakim oldu, cezalarını sessizce çekmeye başladı, veya hattâ diğerlerini korumak düşüncesine bile, kendileri aleyhine olan delillerin yanına yenilerini katmaya koyuldular. Duruşma yoktu, savcılık ile savunma avukatı karşı karşıya gelmiş değildi, bir hukukçuya danışmaya bile izin verilmiyordu, sadece gizli bir idari duruşma yapılıyordu. Ama o zamanki şartlarda, gösterilen bu özel ilgi bile üylesine cüder rastlanıran birşeydi ki sorgu sualsiz verilen hapislik cezalarının yanı sıra oldukça iyi karşılandı.

Bu ilk hapislik, ve hemen birkaç hafta sonra Kherson'da başlayan hapislik sırasında Lyova Bronstein'in on dokuzuncu yaşını da hapiste geçti. Ama bu ilk hapisler, Bronstein'in hayatı boyunca girip çıkacağı altı ülkedeki toplam yirmi hapisanede geçen yıllar için bir hazırlık oldu. Hapishane karşı direnci bunlardan öğrendi Bronstein. Hapishane «damı» Bronstein'in kafasındaki hesaplama ve işlerin mühendislik kısmıyla ilgili sorunların çözümlenmelerine yardım etti. Hapishanelerde geçen bu süreler sayesinde geçmişte yaptıkları düşüncesizce hareketleri yeniden düşünüldü ve değerlendirildi. Bronstein'in gelişmesinde hapishaneler, Çarlık Rusyasının üniversitelerinin yerini tutmuştur. Bronstein'in annesi ve babası olanları haber aldıklarında kalp krizi geçirdiler, fakat delikanlı için herşey bambaşka bir anıların taşıyordu, hapislik kötü ve üzücü değildi. Bronstein'a göre «hapishanelere girnek» demek, Bronstein'in büyük bir saygı göstermeyi öğrendiği birçok büyük isimlerin yanında, kendi isminin de yer alması demekti. I. Nikola günlerinden beri mahpus ve sürgünlerin listeleri, Rusyanın büyük adamları hakkında bilgi edinmek için başvurulmuş bir çeşit *Kim, Kimdir?* kitapları gibi olmuştu. Çarlığın diğer yıllarında da bu gelenek sürüp gidecekti. Çarlığın yıkılmasından sonraki devrede, kısa bir süre, bu devrenin seçkin adamları sayesinde, bu listeler boş kalacak, daha sonraları anti-Bolşevik entellektüelleri kapsayan küçük listelerin düzenlenmesi başlayacak, ve nihayet 1930'lardaki temizlik sırasında en geniş ölçüde *KİM, KİMDİR?* listeleri görülmeye başlayacaktı. Genç mahkûmlar için, bir seçkinler topluluğuna katılma bilincine ulaşma, hapisliğin en korkutucu bir yanının, moral yönden ayıplanma ve horlanmanın etkisiz kılınmasını sağlamaktaydı.

Dış dünya ile bütün ilişkileri kesilmiş, dışardakilerden kimin tevkif edildiğinden bile habersiz, otuz kişiyi barındıracak koca bir

salonda tek bir kitapçı ile, Yavich isimli genç bir yahudi ile birlikte hapis edilen genç Bronstein'in bütün olanakları ile idealizm, gurur ve sağlığını dinç tutmasını öğrenmesi gerekiyordu. İki genç harsından bir çul üzerinde uyuyorlar ve sabahın altısında bu çulları da altlarından çekiliyordu. Daha sonra ikisi de çıplak taşlar üzerinde oturuyorlardı. Oturacak iskemle, masa gibi en küçük bir eşyanın olmaması yüzünden ikisinde şapkaları başlarında, paltoları sırtlarında, birbirlerini ısıtmak için kucak kucaga denemek kadar birbirlerine sokulmuş dururlardı. Sobaya can havliyle sokuluyorlardı. Soba ise onlar kadar donmısa da, soğuk ve cansız bir sobaydı. Orada zamanın dışına düşmüş günler boyunca kendi geleceklerini ve kaderlerini düşünüp durdular.

Üç hafta geçti. Bu kere tek başına Kherson hapishanesine «tecrüd» gönderildi. Dışardakilerden gene en küçük bir haber alamamış, bir lokma yiyecek, bir fanila bile gitmeden olmamıştı. Üç ay daha geçti, sabunsuz, pislik içinde ve tek bir kere bile yıkanamadan, çamaşırlarını bile değiştiremeden geçti bu üç ay. Bedenini bitler sarıtmıştı. Daha sonraları yazdığı gibi, hücrenin havasının ne derece pis ve ağır bir hava olduğunu ancak gardiyan geldiği zaman, günün kahvaltı ve akşam yemeği olsun diye kara bir somun getirdiğinde fark edebiliyordu. Öğlenleri ise kaynamaktan koyulmuş bir çorba veriyorlardı. Kalem yoktu, kâğıt yoktu, ve sızlayıp duran aç midesini bir an olsun unutulmasına yatayarak yeterince ekmek bile verilmiyordu. Keder ve sıkıntıdan çökmek için hücre içinde durmadan ayakta dolanıyor halkçılığa karşı Marxizmi savunacak şekilde problemler tartışıyor, elindeki ve kafasındaki tüm bilgileri kaynak olarak kullanarak kendisine göre bir Marxist düşünce sistemi kurmaya çalışıyor, sloganlar tespit ediyor, ve sonra bütün bunları ileride kâğıt üzerine dökmek için ezberlemeye çalışıyor. Tevkilinden birkaç ay önceleri kendisini yokluyor, ve halkçılıktan Marxizme doğru yöneldiğini görüyordu. Fakat Alexandra'ya gurur ve sevinç vermeme için bu değişimi o'na anlatmamıştı bile. Şimdi bu dönüşünün bir işareti olarak «Dubinushka» denilen köylü şarkısını, işçilere seslenecek şekilde «Machinushka» olarak güftelemişti. Şimdi köylüleri değil, makinaları yüceltiyordu. Rus atasözleri ve özli sözleri bile, zevkçe pek iyi bir tat tutturmasalar da bu yeni Sovyet şarkılarına girmeye başlamışlardı. Bu, ideolojik yönden önemli bir gelişme idi.

Üç ayın sonunda, genç mahkûm birden birde temiz bir yastak, sıcak tutan bir battaniye, sabun, bir kutu çay, şeker ve kuru pasta

ların verildiğini gördü, şaşırdı. Lev Davidoviç babasının yardım tekliflerini reddetmişti. Ama bu red, babayı ve anneyi yollarında alakoyamamıştı. Çocuklarını, eskimiş bir elbise ve taşınması güç fikirler gibi bir tarafa atamamışlardı. Çocuklarının izlerini takip ederek o'nu bulmuşlar ve o'nun kurtarmaya çalışıyorlardı. Gerçekte, Lev Davidoviç'in üzü, 1905 Devriminde tüm Rusyaya yayılınca dek, babası ısrarla oğlunun günün birinde mühendis, veya saygıdeğer bir insan olmasını hayal edip duracaktı. Oğlunu bir gün yenden kazanma umuduyla, parasız ve yoksul Lev Davidoviç veya karısı, çocukları ne zaman yardım isteseler, Bronstein'ler ellerinden geldikince yardımda bulunmuşlardır. Fakat bu ilişkiler daima tek yönlü kalmıştır: Vladimir İlyiç Ulyanov ile annesi arasındaki ilişkide olduğu gibi entellektüel bir yakınlık ve anlayış bu ilişkilerde olmamıştır. Yoldaşları ve dava arkadaşlarının dışında kalan tek bir yakın ile bile böylesi yakınlığı olmayışı bu delikanlılığın karakterinin temel özelliği olmuştur.

Anası ve babasının yaptığı ziyaretlerden kısa bir zaman sonra Odessa'daki modern taş ve demirden yapılmış bir hapis haneye aktarıldı. Bu hapis hanede Çarın hükümeti siyasal hükümleri ayrı bir suçlu sınıfı sayıyor ve âdi suçluların içine siyasal suçluları katmıyordu. Yazması çizmesi için kâğıt, kalem alabiliyor, hapis hane kitaplığından veya hatta hapis hane dışından kitap alabiliyor, getirebiliyordu. Diğer siyasilerle birlikte ayrı bir yerdeki hücrelere konulmuştu. Fakat bitişik hücrenin duvarına vurarak hücreden hücreye iletme istediğine nasıl mesaj gönderildiğini, yoldaşları ile kitaplardan hangi kitabı kullanacakları konusunda anlaşıp harflerin altına küçük noktalar koyarak birbirlerine uzun mesajlar kodlamayı öğrenmişti. Hatta mikroskopik denilecek kadar küçük harflerle makaleler yazıyor ve bunları lağınlar yoluyla, veya tuvalete bıraktığı bir kibrit kutusu ile diğerlerine ulaştırıyordu. Diğer hükümlüler, verilen direktife göre bunları terk edildikleri yerde bulup almasını biliyorlardı. Fakat bu son metod o'nu üzmemekten başka işe yaramadı. Yoldaşları bu yazılara karşı en küçük bir yorum yapacak, bir karşılıklıda bulunacak durumda değillerdi. Ama şunu belirtmek gerekir ki, önceki siyasal mahkûmlar kuşağı başarı kazanmış; hapis hanelerde insanları tek başlarına kalmaktan kurtaracak yolları, ve hapis hane içi komünikasyonu sağlayacak teknikleri bulmuş ve geliştirmişlerdi.

Hapis hanede önce Sokolovsky'lerin bir çocuğunu buldu, sonra Ziv'i, sonra Shvigovsky'yi buldu. Her birine kendisinin artık bir

Marxist olduğunu duyurdu. Sokolovsky bunu uygun ve doğru bulduğunu, Ziv başarı kazandığını ve memnun olduğunu, Shvigovsky soğuk karşıladığını ve gücendığını bildirdi. Sonunda Alexandra bu haberi duyduğunda artık uzun bir süre geçmişti. Haberi duyunca, Bronstein'e beslediği yakınlığın daha da derinleşmekte olduğunu anladı.

Önünde o kadar boş zaman, kafasında o kadar canlı düşünceler varken, Bronstein'in kalem uzun süren bir tenbelliğe dalmazdı. Hapishane kütüphanesi her şeyden önce bir hapishane kütüphanesi olduğu için, din kitaplarıyla, tarihi dergilerle ve bir de *Orthodox Review* dergisinin koleksiyonlarıyla doldurulmuştu. Hapishanede bütün bunları hatmetti. Azizlerin hayatlarını öğrendi; Şeytanı ve şeytanın işlerini okudu, Cennet'in ne olduğunu dair yazılmış hayalci dinsel yayınları ve eserleri inceledi; Ortodoksluğun, Katoliklik, Protestanlık, Darwinizm ve Tolstoy'un kâfirliklerine karşı teolojik cevaplarını birbir yuttu. Hatta Başpiskopos Nilkanor'un «Balaam'ın eşiği» gibi bilimsel delillerini bile gözden kaçırmadı.

Daha sonraları kız kardeşi Olga ve Shpentseriler o'na kitap taşımaya başladılar: beş dilde birden basılmış bir İncil, Bronstein'in Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca çalışmasına yardım ettiği; tarih kitaplarından Beltoy'un (Plekhanov) «Tekçi Tarih Kavramlaşması», Antonio Labriola'nın «Tarihi Materyalizm üzerine Makaleleri», Darwin'in «Türlerin Kökeni», ve «Otobiyografisi» kayda değer.

Evren tapınağının giriş kapısında -diyordu Max Eastman'a yazdığı mektubunda- Darwin, benim için dev bir muhafız gibi duruyordu. Darwin'in ince, dikkatli kurulmuş, bilinç dolu, ve aynı zamanda güçlü düşüncelerinden müthiş etkilenmeye başlamıştım. Ama asıl şaşırmanın, Darwin'den Tanrı inancını sıklıkla tuttuğuna dair bir yazı okuduğum zaman oldu. Aynı ve tek bir düşünen kafa içinde; Tanrı inancı ile dinsel ve doğal ayıklanmaya dayanan bir türlerin kökeni öğretisinin, nasıl olup da yan yana durabildiklerini katiben anlayamadım.

Fakat her şeye rağmen Labriola'nın basit, görünümü, cücece yapılmış Marxist gözlemleri Bronstein'in bu sorulardan kurtardı. Tarihi materyalizm üzerine çalışmaya karar verdi. Tarihi materyalizmde ustalaşmak ve bu ustalaşma çalışmalarını değerlendirip sı-

nava çekmek için, kafasını kurcalamaya başlayan karnışık ve yeni bir sorunu bu açıdan incelemeye karar verdi. Konu, İllir-masonluk tarikatının sosyal anlamı idi. Binlerce sayfalık kâğıt tomarlarına Masonluk hakkında okuduğu kaynaklardan notlar çıkardı. Mikroskopik denilecek kadar küçük harflerle yazılmış bu notların kıyasında kendi not ve eleştirileri de yer alıyordu. Bu çalışması sırasında, eserin her hangi bir kısmı biter gibi görününce hemen o bölümü incecik kâğıtlara yeniden yazıyor ve bu yeni nüshayı diğer hükümlülere veriyordu. Daha sonraları bu kâğıt defterleri beraberce alarak Sibirya'ya gidecek, daha sonra, defterlere yazılan bu aynı eseri İsviçrede İken Alexandra Lvovna kendisine getirecek, eser İsviçrede kaybolacaktı. Kitabın kaybı Bronstein'in her zaman hatırlayacağı bir olay olacaktı.

1896 yılının bütünü, 1899 yılının ise büyük kısmını Odessa hapishanesinde geçirdi. Davası ile ilgili olarak idari bir karar bekleyip duruyordu. 1899 yılı Kasım ayında dört yıla hüküm giydiğini ve Uzak Doğu Sibiryasına sürüleceğini öğrendi. Alexandra ve erkek iki kardeşleri de dört yıl yemişlerdi. Ziv'in cezası üç, diğerlerinin daha az süreliydi cezaları. Böylece uzun süren tekdüze yaşantılarına bir renk gelmişti yolculuk hazırlıkları ile birlikte. Evlenmek istediği kız veya kadın arkadaşı olanlar evlenme hazırlıklarına, evlenecek kız veya kadın olmayanlar da nişanlı peydahlarmaya çalışıyordu. Böylece, ziyareti gerekli olan kimseler nişanlı ve ya akraba diye Sibirya'ya oturmaya veya ziyarete gelebileceklerdi. Nişanlılara ve eşlere özel ziyaret izni ise Çarın kanunları ile tanınmıştı. Lyova Bronstein, yoldaş mahkumlarından Alexandra Lvovna Sokolovskaya'ya evlilik teklifinde bulundu. Fakat damat olacağı ve evleneceği için, yaşının 20'den yüksek olmaması nedeniyle babasından izin alması gerekiyordu. Babası ise, oğlunun suçlarına suç katarcasına, tutup devlete karşı suç işlemiş bir başka mahkum ile evlenmesine karşı idi. Üstelik, kız delikanlıdan çok büyük (Max Eastman'a göre altı yıllık bir fark vardı aralarında, Max Eastman Alexandra ile mulakat yapmıştı, bu yaş farkı Ziv'e göre en az on yıl idi) Oğlan ise çok gençti. Baba bunlar hakkında düşünüp duruyordu. Lev Davidovich'in kişisel serbestlik tutkusu ise gencilemeyecek bir tutku idi. Ne var ki, babası kanuna göre çok kuvvetli durundaydı. Ayrıca, genç aşıklara duygusal bir eğilim gösterecek görevlileri yola getirmek için de dolgun kesesini yanında taşıyordu.

Mahkumlar Odessa hapishanesinden çıkarılıp Moskova'daki Butyrki hapishanesine taşındılar. Bu hapishane Sibirya'ya yapılan

mahkum sevkiyatında kullanılan bir «yolgeçen hanı» gibiydi. Burada, Sibirya'ya topluca göndermeye değecek kadar mahkum toplanana kadar bekletildiler. Onların varmalarından az önce bir grup sevk edildiği için hapishane bomboştu sanki. Haftalar geçti ve aylar ve aylar oldu. Bu bekleme içinde hayatları büyük bir değişim geçirdi. Tecrid hücreleri yerine erkekler bir kuleye, kadınlar bir kuleye hapsedilmişlerdi. Birlikte yaşamaya, konuşmaya ve birlikte tartışmalara başladılar. Bronstein, o günlerde çok okunan bir kitabını birlikte okuyan mahkumlar sayesinde, Lenin'in adını ilk kez burada duydu. Okunan kitap, gizlice değil, serbest olarak yayımlanmıştı. Vladimir İlyin adında bir yazar olarak görünen Lenin'indi. Kitabın ismi ise «Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi» idi. Bronstein'in Marksizme karşı yaptığı revizyonist eleştirilerini de okudular, ve revizyonizme karşı olarak en katı Marksizm'i yağlediler. Gene burada Lev Davidovich dolup taşan enerjisini gösterme olanağı buldu, bir aşık grevini düzenledi ve yarattı; Nikolaev'deki işçi hareketleri hakkında bir kitapçık yazdı (bu sonradan Cenevre'de yayımlandı); ortalarında hiç gözükmeyen bir Marxist roman kaleme aldı.

Mahkumlar haftada iki kere karıları ve nişanlıları tarafından ziyaret ediliyorlar ve onlardan kitaplar, mesajlar ve diğer gerekli eşyalar alıyorlar, hatta saf bir muhafızın gözü önünde olmakla beraber konuklar odasında uzun uzun konuşabiliyorlardı. Lyova Alexandra'nın nişanlısı diye ismini yazdırdığından, Alexandra hem nişanlı olarak, hem de «dış dünyadan» biri olarak ziyarette bulunabiliyordu. «Bu konuşmalar sırasında» diye yazıyor Ziv, «Bronstein sadece Alexandra ile değil, kocağarını veya nişanlılarını görmeye gelmiş diğer bütün hanımlarla da ilgileniyor, ve şövalyelere yaraşan maceraları ile herbirini büyülmesini biliyordu». İhtiyar David Bronstein şimdi çok uzaklardaydı. Lyova çok geçmeden, hapishane yöneticilerini ikna ederek, hapishane hahamının dini nikâh kıymasına izin kopardı. *Otobiyografisi*nde, kadınlarla ilişkileri hakkında çok tedbirli ve kurru olan bu eserinde, evliliği hakkında şunlar yer almış bulunmaktadır:

İşte orada Kuzeydoğu Sibirya'nın Ust-Kut Köyünde kadın mahkumlardan biri ile hayatımı birleştirdim. Kadın mahkum benim Nikolaev'den çok yakın bir arkadaşım. Alexandra Lvovna, Güney Rusya İçişleri Birliğinde en önemli görevlilerdendi. Sosyalizme olan büyük bağlılığı,

şahsi ihtiras diye birşey bilmeyen kişiliği o'na tam bir moral otorite kazandırmıştı. Yaptığımız işler bizi çok yakınlaştırmıştı. Böylece, ayrı kalma tehlikesini ortadan kaldırmak için Moskova'daki sevkiyat hapishanesinde birbirimizle evlenmiştik.

Bu duygusuzca yapılmış evlenme önerisinin, aslında bir parti evlenmesini dile getiren taşkın bir aşktan geldiğini anlamak çok kolaydı. Duyulmadan yapılan bu evlenme önerisi Alexandra'nın açısından (Max Eastman'a söylenildiğine göre), ve kezâ Ziv'in açısından gerçek bir aşk olarak kabullendi. Alexandra'nın uzun zamandır beslediği aşk nihayet karşılık buluyormuş gibi görünüyordu. Sibirya'da o'na, işte bu kadın iki kız çocuğu doğuracaktı.

1900 yılının Mayıs'ı gelece dek, yani Moskova'daki hapishane de iki yıl üç ay geçene dek, suçlular Sibirya'ya sevkedilemediler. 1900 yılı Mayıs'ında başlayan Ust-Kut tren yolculuğunda, «Bronstein», Ziv'in anlattıklarına bakılırsa, Alexandra'dan başka hiçbir şeyle ilgilenmez olmuştu. «Mongolya'nın kıyısında Ust-Kut'un bir süre suçluların hepsi birlikte dinlendiler. Daha sonra Bronstein ve yeni eşi, gitmeleri gereken esas sürgün yerlerine ulaşmak için Lena Nehri boyunca yeniden yola düştüler. Yoldaşlarını arkada bırakmışlardı.

Ust-Kut bozkurda tek başına kalmış, bitlerin sardığı pis bir köydü. Ormanla nehir arasında konu konuşmuş köylülerin kulübeleri yüzü geçmiyordu. Geceleri evlerini hamam böcekleri istilâ ediyor; yazları ise sürülerle dolaşan tatar böceklerinden aman bulamıyorlardı. Köyün içinde bulunduğu güzelim kırlar, ormanlar Lev Davidovich'in ilgisini çekmiyordu. Karısına doymamışlığı, kitapları, yazıları, gelecek hakkında yaptığı plânlar o'na yeltiyordu. «Kurular ve nehirin yanında yaşadım» diye yazacaktı sonraları, «fakat hiçbirini görmüyordum bile desem yeridir». Mantıklı tutarlılığa olan düşkünlüğü yüzünden, aşk, ölüm, arkadaşlık, iyimserlik kötümserlik gibi kişisel hayat sorunları üzerinde yeniden değerlendirmelere girişti. Bu değerlendirmelerde Marxist *Weltanschauung* (dünya görüşü) taban oluyordu. Alexandra kendi hayatını o'nun için adanmış gibiydi. Kendisinin o'na aşılacağı düşüncelerin ve felsefenin, şimdi o'nun tarafından çevresel genel sorunlara uygulanmasını gözliyordu büyük bir heyecanla.

Önce ilk kızları doğdu, Zina adını verdiler; daha sonra ikincisi, Nina doğdu. Her iki çocuğun da alınma trajik bir «son» ya-

zılmıştı. Tıpkı o'nunla bağlantı kuran diğerleri gibi, Bronstein'lere bağlanan resmi maaş ayda 19 rubleye yükseltilmişti. Bu para cv kirası, yiyecek, giyecek, temizlik masraflarına yetiyordu. Ama kitaplar ayrı konuydu. Aylık gelirlerine biraz daha birşeyler katabilmek için Lev Davidovich, cabül fakat zengin bir Ust-Kut'lu tacirin yanına kâtip olarak girdi. Tabii, kalbinin işde olmadığını söylemeye lüzum yoktu. Günün birinde 40 kiloluk sülyen tozuna (red tead) 400 kiloluk fatura kesince işinden atıldı. Ailesi ile birlikte yeniden yalnız ve soğuk Ust-Kut köyüne döndüler.

Bu işden sonra, Sibirya'nın bölge başkentinde sürgünde bulunan eski Halkçıların çıkardıkları *Doğu Dergisi*'nin mahafli muhabiri oldu. Bu işini sevmişti. Bronstein'in «taşra muhabirliği» çok geçmeden, o zamanlar Rusya'da çok meşhur olan, ve bizim Amerika basınında şimdi çok tutulan bir yazı tarzı olan sütun veya fıkra yazılığına dönüşmüştü. Ust-Kut ilindeki siyasal hükümlerin çoğu bu dergiyi okuyorlar ve bazıları dergiye yazı da veriyorlardı. Dergi yasak bir yayın organı değildi. Bronstein'in sütunu hemen sevilmeye ve aranmaya başladı. Çok geçmeden satır başına iki «kopek» olan ücreti, satır başına dört «kopek» olarak yükseltildi. Takma isim olarak kullandığı *Antid Oto-antidotum* İtalyanca şekliydi o bölge-lerde oldukça tanınmaya başlamıştı.

Ust-Kut'lu genç sütun yazarı politika dışı bu dergideki yazılarıyla gurur duyuyordu. Bu çeşit yazarlık işi, hayatı boyunca ne zaman sıkıntıya düşse ekmeç kapısı olacaktı o'nun için. Yıllar sonraları bile, gene *Antid Oto* ismini kullanarak liberal demokratik *Kievskaya Mysl* («Kiev Düşüncesi») gazetesine ta Viyana'dan yazdı. Ardından 1912'nin «Küçük Savaş»ı denilen Balkan savaşı sırasında savaş muhabiri oldu. En sonra da 1914 «Büyük Savaş»ında Paris'ten yazı yazdı aynı gazeteye. Bu yazılar sonraları Sovyet hükümeti tarafından hep bir arada yayınlandığında bile «Troçki» onları beğenmişti. Başkalarının yayın organlarında kendi görüşlerini aktarıran bu yazıları için, «Elbette, söylemek istediğim her şeyi yazmıyordum... fakat hiçbir zaman söylemek istemediğim şeyleri yazmadım» demiştir. Mülteci devrimcilerden çoğu, gurbet ellerde hayatlarını kazanmak için, rastgele yayın organlarında partizan sayılmayacak yazılar yazarlardı. Ama hiçbiri Troçki'nin gösterdiği fikir sadakatını gösterememiştir.

Bronstein'lar, daha başka sürgün yoldaşlarını da bulunduğu Verkholenks kentine taşınmak için izin kopardılar. Burada diğer

sürgünlerle birlikte, onlarla tartışarak, konuşarak daha rahat yaşadılar. Lev Davidovich, Revizyonizm, «yasal Marxizm», ve anarşizmle kesin olarak bağlantılarını burada sona erdirdi. Bunlardan artık sıkı ayrılmıştı. Hayatında bir anarşist ile ilk kez burada karşılaştı. Mahalli polis şefini yaralamış, tam romantik bir Rus anarşist olan bu adamcağız, «polis şefi ile kişisel hiçbir alıp veremediği olmaadığını, fakat polis şefini öldürmekle tiranlar devletinin temellerini sarsmayı amaçladığını» söylüyordu. Daha sonra sürgün yoldaşlarından Makhaisky'nin basit bir baskı tekniği ile basılmış iki makalesi geldi Verkholensk'deki siyasal mahkumların eline. Birinci makale Alman Sosyal Demokrasininin eyyamcılığına yönelmiş sert bir eleştiri idi. Kendi kafalarına göre de Bernstein'in kitabı bu makalede belirtilen eyyamcılıklarla dolu idi. O'nun için makaleyi sevdiler. Makalenin etkisi fazla oldu. Makaleyi defalarca okudular ve grup şeklinde tartışmasını yaptılar. İkinci makale daha uzundu. Fakat bu makale Marxizm'in bizzat kendisini eleştiriyor ve Marxizm'in entellektüelleri alıp kapitalistlerin yerine koymaktan öteye bir sonuç yaratmayacağını; menejerlerin, teknisyenlerin, bürokratların, meslek adamları ile polikacıların yeni düzenini kurmakla sonuçlanacağını ileri sürüyordu. Sürgün siyasiler, aylarca ve aylarca hiçbir iş yapmadan Makhaisky'nin bu makalesini tartıştılar. İkinci makale, Makhaisky'nin yüzündeki maskesi alaşağı etmek için zaten fiyatlı olan Bronstein'e yetti. Bütün genç Marxistleri harekete geçiren, anarşizme, sendikalizme, ve diğer benzer türden akımlara karşı «kuşvetli bir aşılama»dan geçmelerini sağladı. 1929 yılında ve ölümü gününde bile Troçki, Rus devletinin bürokratisi ile ilgilendi. Ama hiçbir zaman Makhaisky'nin tezini yeniden incelemek taraftarı olmadı. Bu tezi, her zaman hep «kendi saçmalığını kendisi gösterecek kadar çürük bir tez» diye adlandırdı. Fakat biz, bu tezi öyle kolayca bırakamayacak ve daha yakından incelemek için ilerde gene ele alacağız.

O sıralarda Rusya'dan, önce Tolstoy'un afroz edildiğine dair haberler gelmişti. Hemen sonra Milli Eğitim Bakanı Bogolepov'un ve o'nun da ardından İçişleri Bakanı Sipyagin'in öğrenciler tarafından vurulduğu duyuldu. Açıkcası siyaset kazanı artık iyice kaynamışa başlıyordu. «Yığın afazını duymuşlar gibi bütün siyasi sürgünler telaşa kapılmışlardı». Bir kere daha, terörün devrimci bir araç olarak kullanılıp kullanılmaması hakkında tartışmalara giriştiler. Bronstein, teröre karşı olanların yanındaydı. Boylu boyunca tüm Sibirya demiryollarındaki işçiler arasında Sosyal Demok-

ratik örgütler yaygınlaşıyordu. Bu işçiler için Bronstein'in de broşür ve kitapçıklar yazdığı görülüyordu. Kitapların arasına gömülüp çalışırken Lenin'in kitapçığına, «Ne Yapmak Gerekli?» a ve birkaç sayılık bir de *Iskra*'ya denk geldi. Bunlar, Bronstein'a «aç tavuğun arpası» gibiydi. Rusya'daki hareketlerin gelişmelerini kanlarında duyan sürgündeki siyasiler yerlerinde durmaz olmuşlardı. 1905 Devrimine üç yıl kalmıştı. Siyasilerin herbirinde amansız bir «fırtına» hastalığı başlamıştı. Sibirya'dan firar için uzun yolculukları göze almaya hazır olanlar o kadar çoktu ki, sürgünler aralarında kura çekiyorlar ve kura çekip nasibine «yol» düşmeyenler çok oluyordu. Bronstein, ne yapması gerektiği hakkında karısına danıştı. Fedakâr kadın, küçük kızı henüz dört aylık olduğu halde, kocasına: «Kuşkusuz, kaçmalısın. Durmamalısın buralarda» dedi.

Birgün Sibirya'yı terk zamanı gelip kapıya dayandı. Bir başka kaçakla, bir kadınla birlikte köylülerden birinin saman yüklü arabasının dibine gömüldüler. Verkholensk'i terkleri böyle oldu. Dört gün süre ile, evde yapılan teftişleri Alexandra savuşturmasını bildi: «çok rahatsız yatıyor, odasına girip rahatsız etmeyin ne olur?» Yatağındaki kabarrıklık boştu. Yol geçmez, iz görülmez Sibirya'da dört gün serbest haps olmasını beceren kaçak işi halletmiş sayılırdı. Eski Halkçıların, akıllarını çeldiler köylüler. Sibirya'daki sürgünlerin kaçması için, çuktandır iyi çalışan bir gizli ulaşım şebekesi kurmuşlardı. Sorunda kalak yaskası ile temiz bir gömlek, beyazbağı ve Avrupa modasına uygun bir elbise, tren kapağı attı. Koltuğunun altında *Hyada* duruyordu. Cebinde ise, sahte bir pasaport. Odessa'daki örnek hapisanenin başgardıyanının ismini hatırladı. Sahte pasaportunu kendi kızıyla doldururken ismini *Troçki* olarak bu yoldan yazdı. Pasaporta yazdığı bu isim, çok kısa süreler dışında, bütün ömrünce taşıdığı isim olacaktı.

Samara'da «Claire» (veya «Klev») ismini vererek birisi ile buluştu. Kendisine arayıp bulması söylenen kimse, Lenin'in Samara'daki en yakın arkadaşlarından, *Iskra*'nın Rusya'daki baş ajanı olan *Krzhozhanovsky* idi. Sibirya kaçağı Samara'daki yoldaşları hem en büyüleyiverdi. «Claire», Lenin'in karısı ve *Iskra*'nın dışardaki sekreteri Krupskaya'ya yazdığı bir mektupta o'ndan *Pero* «Kalem» diye söz ediyor ve eşsiz yetenekleri olan bir genç ve *Iskra*'nın ateşli bir taraftarı diye tanıyıyordu. Rapor, «Bronstein gerçekten bir genç kartaldır» diye bitiyordu. «Genç Kartal» örgütlenme işlerine bakması için Harkov, Poltava, ve Kiev'e gönderildi Krzhozhanovsky tarafından. Fakat bu işi beceremedi. Güvenilecek adamları bulamamıştı,

Bir teşkilatçı olarak durumu parlak olmamıştı. Bununla beraber, mahalli gizli gazetelerden güncüli işçiler ile birleşme şartları üzerinde *Iskra* adına yaptığı müzakerelerle ilgili olarak hazırladığı raporda birleşme olanaklarını, gelecekte taraflar arasında çıkabilecek muhtemel görüş ayrılıklarını öyle derin bir siyasal olgunlukla yazmıştı ki Lenin'in bile çok yakın ilgisini çekti. Çok geçmeden, Avrupa'ya gitmesini ve kalemiyle birlikte *Iskra*'nın hizmetine girmesini bildiren bir talimat geldi. *Krzizhanovsky* gerekli parayı buldu, ve Avusturya - Polonya sınırındaki kaçakçılara durumu bildirdi. Sınra yaklaştığı sırada polis görevlilerinden biri pasaportunu görmek istedi. Yeni bir isimle dünyaya yeniden gelmiş olan bu ikinci Trotsky, polisin durumu anlamamasına çok şaşı.

Tam o sırada işe, her zamanki kaçaklık zorlukları başlamıştı; köylü kulubelerinde saklanmalar, nehirleri geceleri köylülerin sırtında geçip, öbür kıyıya kuru elbise ile ulaşmaya çalışmalar, tavuk kafesleri yığılmış iki tekerlekli arabalara «tavuklara yoldaş» olarak saklanmalar... Üstelik kaçmasına yardımcı eden her allahın kulu, acemiliğinden yararlanarak soydukları soyuyordu ceplerindeki parayı. Habasının cimrilliği yüzünden sağa sola gırtlığa kadar borç yaparak yola çıkmış, fakat Viyanaya vardığında cebinde tek kuruşu kalmamıştı.

Dünyadan habersiz ve burun kaf dağında, Avrupaya gelen Troçki, Avrupadaki bütün büyük partilerin alesta, Rus devrimcilerine yardım etmek için beklediklerini sanıyordu. Bu safhıkla Avusturya Sosyal Demokrat Partisinden, başkan Victor Adler'den başkası ile görüşmeye yanaşmadı bile. İyi kalpli «Doktor Yoldaş»ın bir gelini Rus olduğundan, ve birazda mizahî düşkünlüğünden olsa gerek, pazar dinlenmesini bozan bu safdil Rus devrimcisine ilgi gösterdi; Trotsky umduğundan iyi bir kabul buldu. Sonra Zürich'e geçti, tekrar güç duruma düşmüştü. Aynı «kaba» yolu izleyerek Axelrod'un kapısını vardığında gecenin 3'ü idi. Sabaha kadar bekleyeceği yerde doğru Axelrod'un evine gelmişti. Araba parasını da Axelrod ödemişti. Londra'da da aşağı yukarı hikaye aynen tekrarlandı. Sabah erken kalkanların ayakta olduğu saatlerde Lenin'in evini buldu ve kapıyı çalmaya başladı. Çocuklarını giymiş Krupskaya kapıyı üç, üç çalana cevap yetiştirmeye çalışıyordu. Kapıyı açtı ve yukarıya, «Uyan, uyan!» dedi, «Pero gelmiş.» Lenin'in yüzünde kibar bir ifadenin yansıması, haklı bir şaşkınlık ta vardı. Ama dur-durak bilmeden, bu kere Lenin peşpeşine sorulara başlamıştı bile yeni gelene. Araba parasını bu kere Krupskaya vermişti.

B Ö L Ü M — XIII

LENİN HAZIRLANIYOR

... gerçek şu ki, o'nun bütün kuvvet ve enerjisinin tek bir konu üzerinde yoğunca toplanmış olması, o'nu, kitlenin gözünde olağanüstü bir kişi, bir lider yapıyordu. Azizler diye bildiklerimiz de aynı şekilde bütün enerji ve güçlerini Tanrı'ya adanmış insanlar olsa gerek. Tanrının yerine parayı koyarsanız milyonlerin yolunun da aynı olduğunu görürsünüz.

— Ignazio Silone

Londra'da, kendi deyişiyle, genç Troçki, *Iskra*'ya aşık olmuştu. Bu öyle bir «aşk» tiki, sadece şu veya bu özelliğine değil, en küçük girdisine çıktısına kadar, savunulan görüşlerden, makalelerine ve sloganlarına kadar herşeyi ile *Iskra*'ya sınıl-sıklam aşığı. Gelecek parti kongresi için bir program taslağı olarak hazırlanmış *Iskra*'da yayınlanan metin hakkında düşüncelerini soruyordu Lenin. Bu soruya ne cevap vereceğini bilemiyor, işin içinden çıkamıyordu. Nasıl cevap verebilirdi ki, nereden bilebilirdi ki ortodoks Marksizm'in dev savunucuları arasında bile farklar ve ayrılıklar vardır? *Iskra*'da yayınlanan parti program taslağı bilé acı, derin ve uzlaşmaz karışıklıklar, anlaşmazlıklar, özel yorumlamalar, karşı yorumlamalar, bozuşma ve kırılganlıklar, ara-yol tutkunlukları, uzlaşmalar ve karışıklı-uzlaşmalarla (compromises) dolu idi. Yeni-yetme «Pero» Londra'daki müftecilere ders vermekle görevlendirildi. Konu, hapisane ve Sibirya'daki çalışmalardan süzülüp gelen bir konu: tarihi materyalizmin, Rus Öncüci (subjektivist) okulunun dar anlayışı karşısındaki üstünlüğünü ortaya koymaktı. Dersin başlığı işe şöyle idi: «Tarihi Materyalizm Nedir ve Sosyal Devrimciler Onu Nasıl Anlamlandırmalıdır? Sürgündeki Rus halklarının yaşlı ve muhterem bir zat olan reisleri Troçki'ye karşı çıktı. Emekdar Chaikovsky, ve genç yaşlıca bir zat olan ünlü anarşistlerden Cherkessov, bu

görüşlere itiraz ediyorlardı. Genç öğretmen bu «büyük» adamları, çoğu defa dinleyenlerin göztünde bile, yeniyor, ve kolayca elde ettiği başarıların sonunda evine «uçuk havada yürüyerek» gidiyordu. Bu gururlu genç Lenin de desteklemekte idi. Ders notlarını, teorik yazıları için kurulan dergileri *Zarya (Gün Batımı)* isimli yayın organında bastırmasını söyledi. *Zarya*'nın yanında *Iskra* dahi «avam gazetesi» gibi kalmakta idi. Fakat, sonraları şunları yazacaktı: «Flekhanov'un, diğer ünlülerin yanında ve kaskatı teorik sorunlar hakkında yazı yazacak cesaret bulamadım.» Bu yüzden *Iskra*'ya makale yazmakla yetindi. Makalelerindeki edebiyat süslemelerini ise Lenin temizliyordu.

Daha sonraları Brüksel, Lige, ve Paris'teki mülteci topluluklarını gezmekle görevlendirildi. Gezdiği yerlerde az bir «duhuliyec» parası ile, aynı dersi özet olarak anlatıyor, ve *Iskra*'ya para topluyordu. Gezginci devrimcileri karalamak ve ağırlamakla görevli olan ve o suralarda Paris'de yaşayan bir Rus kızının, Natalia Ivanovna Sedova'nın hatıralarında yazıldığı gibi, Troçki'nin Paris'e gelişi partiye birçok insanın girmesine yol açmıştı. Sedova, kendisinin kaldığı evde, o'na ucuz bir oda tutmuştu. Teorisyenin gençliği o'na şaşırtmıştı. Troçki henüz yirmi ikisinde idi. Sedova, kapısını önünden geçerken, masasının başında ders notları üzerinde çalışan bir adam görmeyi umarken, iltuorta ışık çalan birini görmüştü. Hayretler içinde kalmıştı. Az sonra, durmadan okuyan bir kadın yoldaşdan o'na bir pusula getirdi Sedova. Kadın ışığı kesmesini ve çok sıkı hazırlanmasını salıhıyordu. «Ders», diye yazıyordu hatıralarında Sedova, «çok iyi geçti ve topluluk hayran oldu, zira *Iskra*'nin genç yazarı umulmayacak kadar parlak çıkmıştı.»

Sedova'nın hizmeti sınırlarını aştu. Paris'in güzelliklerini, kesiksiz bir hareketlilik içindeki bulvarını, tarihi yapılarına, galerilerini, müzelerini; nehir kıyılarını, parklarını birlikte gezdiler. Fakat marxizm veya siyaset dışı hiçbir şeyin kendisini oyalamasını istemeyen genç adam, Sedova'dan gelecek «duygululuk hastalığı»na karşı kendini savunup durdu. Hatıralarında, Troçki'nin, «Paris Odessa'ya benziyor, ama Odessa daha iyi» dediğini yazdı Sedova, Natalia Ivanovna, «imtiyazlılar sınıfının nadim»lerinden, fedekâr, kültürlü, duygulu, kendini adamışcasına yaşayan bir kızdı. İlk gençliğinden beri, Rusya'nın üzüntü ve utanç verici bozukluklarını düzeltmeye adanmıştı kendini. Kız yatılı okulundaki öğrenciliği sularında bile yasak kitaplar okuyan kızların önünde ve bir grup başıydı. Üniversite günlerinde, önce Moskova'da, sonra Cenevre'de,

ası öğrenci çevrelerine girmiş bulunuyordu. Üniversite sonrası uzmanlık çalışması olarak, hiç duraksamadan sürgünü ve sosyal sınıftan kendisini koparmayı, alt derece bir profesyonel devrimcinin sıradan hayat çizgisini kabullenmişti. Bütün düşünceleri daima kendisinden uzak ve başkaları içindi. Ama buna rağmen, sevebileceği, kendisinden birşeyler öğrenebileceği, o'na yardımcı olarak devrimcilik hareketine gücü katabileceği bir erkek yoldaşa, bir gün denk gelmeyi rüyalamaktaydı. Parlak, kendine güvenli genç gezici profesöre olan yakınlığını o'na açıklamaktan çekinmedi. Kalb işlerindeki sıkı ağızlılığına rağmen Troçki, başka hiçbir yerde arımasa bile, kendi «Otobiyografi»sinde, bu konuda şöyle demiştir: «Paris'de, Londra'dakinden çok daha fazla şehirle ilgilenmiş, birşeyler öğrenmeye çalışmışım... bunun nedeni N. I. Sedova idi.»

Sibirya'da iken, henüz çiçeği burnunda bir Marxist olduğu günlerde, «Marxizm'in açısından aşk, ölüm, arkadaşlık gibi hayatın ebedi sorunları denilen konuları» incelemişti. Tekli evlenmeden yana görüşleri, bu konudaki tüm önyargıları bilinçli olarak reddetmişti. Cinsiyet ve aile hayatı, kişisel olan diğer birçok şeyler gibi, devrimci hareketin oluşun ve yitlik düşen gereklerine uymak zorunda olan şeylerdi. Karısı Alexandra, kaçması için onu uyardığında, kadıncağız iki çocuğa birden bakma görevinin kendi omuzlarına yükleneceğini; kocasının Batı Avrupa'ya kaçması ile birlikte, kocasının uzun ve belirsiz bir süre kendisinden ayrı düşeceğini biliyordu. Yıllarca biribirlerini göremediler. Çocukları bir şeye ihtiyaç duyduklarında yaşlı dedeleri yardımı koşuyordu. Hapishanede evlendiği erkeğine karşı sadakatten hiçbir zaman ayrılmamıştı. Altmışına geldiği zaman, intikam olsun diye kadıncağızı Stalin tutup Sibirya'ya sürdü. Troçki'nin oğulları da, kızları da bu sürgün yüzünden öldüler.

Devrimci hareketin istem ve gereklerini aşkın veya arkadaşlığın üstünde tutsa da, Leon Troçki'de ermişliğin, veya *püritenliğin* zerresi yoktu. Hayatının her döneminde genç ve gezgin bir devrimci olduğu suralarda olsun, muzaffer bir savaş komiseri (Bakam) olduğu günlerde, veya mevkilini kaybedip ülkesi dışına kaçtığı zaman olsun birçok kadınlardan ilgi görmüş biriydi. Kadın eteği peşinde koşacak vakti yoktu. Gerçekten, hiçbir zaman olamayacağı birşey varsa o da kadınlara aşk oymak yapan, veya klasik yollardan kadın kalbi çalan bir adam olmaktı. Ama gene de, geçici ve ruhunu fazlaca sarımayan birçok aşk işleri geçti başından. Fakat, hiçbirisi, o'ndan fazla bir gayret sarfetmesini gerektirmedi.

Bununla beraber, Alexandra ile olan hukuki evliliği aynı bir konuydu. Paris'te, Natalia Ivanovna Sedova ile günleri birlikte geçirirken bile bu hiç değişmemiştir. Natalia'nın aşkı, hayranlığı, yoldaşlığı bütün hayatı boyunca hep bir hâle gibi yöresinde kaldı. Kremlin'deki zafer günlerinde, Sovyet Rusya Asyasındaki, Prjnkipo'daki, Fransa'daki, Norveç ve Meksika'daki sürgün hayatında yanından ayrılmayacak olan hep Natalia idi. Alexandra'nın aşkı gibi, Natalia'nın aşkı da, daima veren, ama hiçbir zaman bir istemide bulunmayan, aşktandı. İki çocuk doğurdu, ikisi de, oğlandı. Bu çocuklar da, Alexandra'nın doğurduğu kızlar gibi, yıldızı kötü bir babadan dünyaya gelmenin acılarını çekeceklerdi. Meksika'daki hastanede ölümün eşliğinde iken, Troçki'nin yanında Natalia vardı. Ölüm yatağında Troçki'nin kafasında söktün eden düşüncelerden birisi de Natalia'nın yalnız ve belirsiz geleceği idi. Natalia bugün, Troçkiciliğin inanmışlarından hayatta kalanların onursal yöneticisi ve değerli bir sembolüdür. (*) Alexandra Lyovna hukuki soyadı olan Bronstein'i taşıdı, fakat Natalia Ivanovna bugün «Bayan Troçki» diye tanınan ünlü biridir.

Yazı Kurulunun tüm üyelerine öneriyorum-diye yazıyordu Lenin, 2 Mart 1903'te-ki; «Pero»yu Kural üyeliğine kabul etmek yararlı olacaktır... yedinci bir üyeye son derece ihtiyacımız olduğu, gerçek oylamadaki (altı sayısı güçlük yaratmaktadır) zorluklar, gerekse kuvvetimizi artırmamız açısından, açıktır. «Pero» birkaç aydır her sayımıza katkıda bulunmakta, büyük bir enerji ile çalışmakta... çok başarılı şekilde dersler vermektedir... Hiç şüphesiz yok ki, ender yetenekli biri olduğundan, çok daha büyük gelişmeler de gösterecektir... Muhtemel itirazlar: (1) genç olması; (2) çok kısa bir süre sonra Rusya'ya gidecek olması; (3) Kalemî (Pero); bu konuda kuşkusuzca, tutturaklı bir stilden ve süslü bir anlatımdan söz edilebilir.

Lenin daha sonra bu itirazlardan herbirini ele alıyor; irdeliyordu. Genç biri olması mı? Zaman bu mahzunu giderecekti. Nerdeyse tam bir «parti, ve mücadele adamı» olmak üzereydi. Rusya'ya gidecek olması mı? Keşke öyle olsaydı, yazı kurulu ile ilişkilerinin bulunması Iskra'nın da yararına olacaktı. Stilindeki tutturaklılık

mı? Bunların hepsini bir kenara atacaktı. Kaldı ki yazısına yöneltilen eleştirileri, önerilen düzeltmeleri anlayışla kabul edebiliyordu. Gerekirse bu tür düzeltmeler Yazı Kurulunun oyları ile gene önerilebilir ve yerine getirilebilirdi. Mektup şöyle bir notla bitiyordu:

Benim görüşümce, bu işden çekinilmemesi son derece uygun ve doğru olacaktır. Açıkça görüyorum ki, küçük yaşta olduğu için kendisine «genç» muamelesi yapılmasından açıkça dışa vuruyorsa da- Pero oldukça üstülmektedir. Biran önce Pero'ya sahip çıkmazsak, elimizden kaçıracağımızı belirtirim...

Mektup, Troçki'nin tam yetkili yazı kurulu üyeliğine kabulünü sağlamak şöyle dursun, genç adamı hayret ve şaşkınlığa uğrattı. Böylesi bir hayalciliği beklemiyordu. Fakat bu hayaleci ve cüretkar taklidi arkasında Lenin'in özel bir hesabı vardı: uğruna mücadele edeceği ve kazanmak istediği adamın karakterini anlamak istiyordu. Bu yolla, görünüşe rağmen, Troçki'nin birçok boş yanları olduğunu ortaya çıkarmıştı. Başka bir amacı var mıydı? Yenmek istediği itirazlar ve direnmeler kimlerin dirençleri idi? Kuşkusuz, Martov'dan bir itiraz hesaplanmamıştı. Zira Martov, önerilen yeni yazı kurulu üyesi için «inkar edilmeyecek yetenekte, düşünceleri bakımından tamamen 'biz'den, ender rastlanacak belagatlı olan...» demişti. Axelrod da yeni yoldaşı sevmiş, onunla saatlerce konuşmaktan hoşlanır olmuştu. Potresov ise Lenin ve Martov'la aynı fikirde olan birisiydi. Vera Zasulic, kimseye düşmanlığı olmayan, yumuşak başlı kişiliği ile, tutup bu parlak ve başarılı gence düşman olacak değildi. Sadecce ve sadecce Plekhanov, hem de çok beceriksiz ve aşikar şekilde telaşa kapılarak Lenin'in bu davranışına karşı çıktı. Böyle birşey olursa, üçe üç oy vermelerde kendisine tanınan iki oyluluk ayrıcalığı ne olacaktı? Üstelik, dörde karşı üç oy durumu ortaya çıkarsa Lenin'in karşısında suya düşecek olan kendi ilderlik durumu olmayacak mıydı? Yirmi ikisinde genç bir delikanlıyı Iskra'nın yazı kuruluna tam yetkili üye olarak atamak isteyen Lenin'in amacı neydi? «Yaşlılara karşı «Gençler» ekibini kuvvetlendirmekten başka ne amaç olabilirdi bu? Böylece, gençleri üzerinde de kendi otoritesini kurarak, oylamalarda kendine göre bir rota çizecek değil miydi? Plekhanov, en yakın Kongreye kadar beklenmesini, Kongre'den sonra yazı kurulunun yeniden kurulmasını öneriyordu. Bu ise, ne kadar dürüst görünürse, görünsün, anlamı açık bir öneriydi. Olacak iş değil!!

(*) Bu kitabın gözden geçirilmiş dördüncü baskısında, 1964 yılında. (Ç. N.)

Yazı Kuruluna üye alınması konusu ancak uybirliği ile olacağından, Lenin'in, Yazı Kurulundaki zoraki ilişkileri kopartıp atmak için yaptığı bu öneri de etken olamadı. Yenilgiden doğan utanımı hafifletmek amacıyla yeni bir öneri de bulundu. *Pero*, yazı kurulu toplantılarına oy verme yetkisi olmaksızın katılabilmeli idi. Bu öneri, genç adayın «kalem»i hakkında Plekhanov'dan acı alayların ve hakaretlerin yükselmesine yol açtı. Sonunda sadık Vera Zasulich harekete geçti ve, «Ne dersanız deyin, gelecek toplantıya o'nu buraya ben getireceğim!» dedi. Birisi toplantıya Troçki'yi getirmişti. Daveti ile yaratılan havaya aldırılmıyordu, gurur içindeydi Troçki... Fakat ölene dek, «Plekhanov'un, elini sıkarken nasıl soğuk davrandığını, ve bunu nasıl açığa vurmaya gayret gösterdiğini» unutmuyacaktı.

Rusya'daki diğer yeraltı hareketlerinden çok uzak olması, ve yeni katkıcı yazarın (contributing editor) yetenekli olması yüzünden *Iskra* artık siyasal ve örgütsel alanda tek ve tutarlı bir görüş savunur olmuştur. Bu yeni yolda ısrarın amacı, liberallere, Revizyonistlere, «Ekonomistler»e, anarşistlere ve yeni Halkçılara (yeni Sosyal Devrimciler), ve diğer rakip muhalefet gruplarına karşı verilen savaşta cephe hattını ilerletme, daha ilerlere sürmektir. Plekhanov, Marxist doktrini en büyük ve en genel hükümlerini kullanan, özellikle kültür sorunları üzerinde duran çalışmalar yapıyordu. Lenin tarım sorunlarını tartışıyor. Her ayaklanma ve isyana eğiliyor, yorumluyor, yazılar yayınlıyor; «Ekonomistler» ile Sosyal Devrimcilerle karşı polemikleri keskinleştirdikçe keskinleştiriyor; örgütlenme konusunda temel önşartları tek tek inceleyip duruyordu. Martov, yazarların içinde en verimlisi, en yaratıcı zekalıydı. Geniş bir ufuk içinde her konuyu tarayıp buluyor, üzerlerinde derinleşmesine kalem oynatmaktan çekinmiyordu. Potresov pek katkıda bulunamıyordu. Gittikçe kötüye sararan bir hastahktan dertliydi. Tek-tük yayınlanan yazılarında ise Lenin ile Martov arasında sonradan görülecek olan fikir ayrılıklarının havasının veren bir başkalık seziliyordu. Troçki, yıllar geçip olgunlaştıkça bu fırtınalı havaya yukıymayacak bir kişilik kazandığını anlıyordu. 1840'ların aydınlanma çağının aydınlarına özgü davranışları ve huyları, kafa ve düşünce adamı olarak gelişen Marxist yanını ortaya anakronik bir karakter çıkarıyordu. Axelrod sık yazmıyordu, fakat belli başlı siyasal makalelerinde değişmez, tutarlı ve ayrı bir kalite görülmeekteydi. Bu makalelerin «ayrı» görünme özellikleri ve bunların içerikleri, tıpkı Lenin'ininkiler gibi, inşarizm ile bolşevizmin kesin ay-

rumlaştığı günlerde ortaya çıkacaktı. Vera Zasulich, bir kadın olduğu için mi nedir, hep, diğer yazarlarda olmayan özelliklerle dolu yazılar yazıyordu: hissi bir anlatım, canlı ve psikolojik bir seçgi, insan ve programlarla ilgili sorunlara hümanist bir açıdan bakış, duygulu terimler bulup kullanma. Özellikleri yüzünden kupkuru bir siyasal yazarlığın ötesine geçebilmiş biriydi. Rusya'dan kaçan siyasal sürgünler ve mültecilere göre, hatta Rusyada yaşayan gizli muhalefet gruplarına göre *Iskra*'nın yazı kadrosu kuvvetli ve birbirine çok bağlı bir kadroydu. Bu öyle bir yaşayışlı kadroydu ki, yaşlıca olan önceki devrimci kuşağın fedakar öğeleri ile, yeni kuşağın devrimcilerini birleştirmiş, ortaya taze bir soy çıkarmıştı. Mücadele ve örgütlenme için yeni bir güç, yeni bir enerji yaratılmıştı.

Lenin, kendi hesabına öyle geldiği için, Axelrod'u örgütün teorisyenciliğinden ve yazı kurulunda örgütü temsil etme görevinden uzaklaştırmıştı. Axelrod, örgütün çalışmalarının hızlanması için Lenin'in çok daha fazla enerjik, ve yetenekli olduğunu bildiğinden, sessizce boyun eğmişti. Hem en yukarı düzeyde teorik sorunları anlayacak bir kapasitesi ile, hem de en küçük ayrıntılara incek kadar örgütsel çalışmalarda başarılı ısrarcılık özelliği ile, Vladimir İlyiç, Rus Marxist hareketinin yarattığı en büyük kişiydi. Bu özellikler, ne zaman başarıyı kazanan o olmuşa, ne zaman partiyi kaybetmeyen o'nun etrafındaki hızip olmuşa, hep başlıca nedenler arasında görülecekti. Arkadaşlarından ve dava yoldaşlarından çoğuna oranla düşünce ve duygularında geleneksel Rus aydınlarına en yakın olanı Vladimir İlyiç idi. Ama siyasal konulardaki kişiliğinde, hiç te Rus olmayan bir özellik vardı: ayrıntılara dikkat etmek, sistematik bir şekilde en küçük ayrıntıları dahil hesaba katmak.

Lenin, en sapa yerdeki parti teşkilatına kadar *Iskra* gönderiyor, onları kendi safına çekmeye çalışıyordu. Gelen bütün mektupları kendisi okuyor, ve ya kendisi ya da karısı Krupskaya dikkatle bunlara cevap gönderiyorlardı. Sibirya'daki sürgünleri kaçıranları, hapishanelerden kaçıp Avrupa'ya geçenleri bir müddet berabere olmak üzere yanlarına çağırıyor, onlarla uzun uzun konuşuyor, iç tartışmalar ve diğer devrimci hizipleri hakkında «özel» bilgiler veriyor ve hepsini kendisine bağlıyordu. Bölgesel örgütlerde çalışan becerikli ve bilgili adamları, kadınları seçip buluyor ve onları ülke çapında örgütlenme işinde kullanıyordu. Bölgesel komitelerde devam

eden görüş ayrılıklarını duyar duymaz, nerede bir bölünme varsa o bölgeye *Iskra*'nın temsilcisi olarak kendi adamlarını yerleştiriyordu. Böylece adım adım, bölgesel anlayış, bölgesel yorumlamalar, ve bölge inisiyatifli kalkıyor, yerine *Iskra*'nın yönetimi altında ve bütün Rusyayı sarmaya başlayan merkezi bir örgütlenmeye gidiliyordu. Lenin'e göre bütün bu gelişim nihai hedefine varmadıkça, ulusal bir parti kuracak, kendisine veya bir örgütte liderlik görev ve gayesi verebilecek yetkileri olan bir devrimciler konvensiyonuna gidilmesi hatalı olacaktı. Bu yüzden ki, konvensiyondan önce başlayan ve çoğu defa incir çekirdeğini doldurmayacak gibi görünen konulardaki uzun tartışmalar ve mücadeleler aslında son adım olan konvensiyon için, ve hem ve planlanmış, irili ufaklı mücadeleler olarak yapıyordu. Fakat bu mücadelelerin gerçek anlamını, tavassur halindeki tek devrimci partide yer almayı ve çeşitli postları kapmayı düşünenlerin hiçbiri aklına getirmiyordu.

Rabooche Delo («İşçilerin Davası») dergisi «Ekonomistler»in dergisiydi, *Iskra*'nın baş rakibi olan bu dergi, *Iskra*'nın büyüyen ününü ve etkileyciliğini durdurmak amacıyla, birleşme tezini savunmaya başladı. Böylece *Iskra*'nın ideolojik liderliğini elinden almayı umuyordu. *Rabooche Delo* da Rusya dışında yayınlanıyordu. *Iskra*'dan eski bir sol dergiydi. 1902'lere gelinmişti, ama hâlâ hem Rusya içinde, hem de Rusya dışındaki mülteci ve diğer siyasiler arasında kuvvetli bir taraftarlar kitlesine sahip bulunuyordu. Fakat *Iskra*'nın sahip olduğu Lenin'in kuvveti, sezgisi ve sürükleyici nüfuzu ile Plekhanov'un prestijinden yoksundu. Birleşme için kongre söz konusu olduğundan, *Iskra*'cılar kendi üstünlüklerine ve hegemonyalarına yönelik bir tehdite karşı olmaya karar vermişlerdi. Kongre tarihi gelip çatığında her iki taraf da kendince bir hesap peşindeydi. Rusya'daki gizli devrimciler olumsuz olası böyle bir birleşmeyi savunduklarından, her iki taraf da birleşmeye karşı görünmek istemiyordu. Zürih'deki kongreye katılmak için, bütün *Iskra*'cılar birlikte yola çıktıklarında, kabahati karşı tarafa yıkmak için, «kabülü mümkün olmayan şartlar» bulmaya gidiyorlardı.

Akimov, Krichevsky, ve öbür *Rabooche Delo*'nun adamları, yüzleri ölü suratına dönene kadar konuştular ve ısrarla kendi görüşlerini savundular diyor Krupskaya-Marçov son derece sinirlenmiş... boynunda ki boynubağın sökeyim derken yırtıp atmıştı... Plekhanov ise tiyeleri dikçe dikendi. Karar diye bir metnin kaydedilmesinde

(*Iskra* grubunca) birleşmenin olanaksız olduğu yazıldı. Karar, kongre üyelerine yüksek sesle okundu. Dan kararı okurken «Papal nuncio!» diye bağırıp duruyorlardı... Plekhanov'un keyfi yerine gelmişti. Zira yıllardır mücadele ettiği karşıtı ile «can ciğer» olma durumundan kurtulmuşlardı. Plekhanov hem neşeli, hem de durmadan konuşuyor, etrafındakilere takılıyordu.

Bunun ardından Yahudi Sosyalist Birliği, bütün Rusya'da işçiler arasında en iyi örgütlenmiş olan bu birlik, *Iskra*'cılarla birleşmeyi önerdi. Bu amaçla gene bir görüşme kurulunun toplanmasını istedi. Minsk şehrinde yapılmış olan başarısız ve şanssız birinci birleşme kongresi gibi, bu da gizlice Rusya'nın içinde, Bialystok'da yapılacaktı. İki taraftan kimsenin zafer kazanamayacağını bildiklerinden *Iskra*'cılar, genç Theodor Dan'ı «Papal nuncio» olarak gönderdiler. Dan, kongrede konuştu ve kongreyi ham, hazırlaksız, hatalı hazırlanmış, ve devrimci hedefleri yeterince temsil etme yeteneğinden yoksun bir kongre olarak saydıklarını ilan etti. (Ashında *Iskra*'cılar, durumu sağlama bağlamak için, kendi nüfuslarındaki bütün komitelerdeki temsilcileri dağıtmış bulunuyorlardı.) Dan'ın konuşması yeni bir istemle sona eriyordu: Bialystok kurucu kongresi kendisini «geçici konferans» olarak saydığını açıklamalı, yetkilerinin sınırlanmalı ve yeni bir komite kurulmalı ve gerçek bir parti kongresi bu yolla hazırlanmalıydı. Bialystok toplantısındaki karşı taraf bu ültimatomu reddetmek güçte bile değildi.

Bu esnada Lenin durmadan çalışıyor, bölgesel ve yerel (local) komitelerdeki partizanlarla düzenli ilişkilerin kurulmasına dört elle sarılmış bulunuyordu. Yerel komitelere yazdığı mektuplar, oralarda Lenince yerleştirilmiş bulunan, veya bir süre görüşmeler yapması için gönderilen *Iskra* temsilcileri aracılığı ile sürdürülen bu temaslarda Lenin'in her konuda uzun uzun bilgi verdiği, onlardan, her konuda uzun mektuplar ve etraflı raporlar istediği bilinmektedir. Lenin'in bu adamlara yazdığı mektuplardaki amatörce tahrik teknikleri, polis de henüz yeterince tecrübeli olmadığından yakalanmadılar. Mektuplarda «mendif» pasaport demektir; «biralağın gönderilmesii» demek *Iskra* nüsbalarının gönderilmesii; «sıcak kılık» demek yasak yayınlar demektir. Aynı mektuplarda bazı Hristiyan isimleri sık sık kullanılıyordu. Ossip demek Odessa, Petya demek Poltava, Terenty demek ise Tver kenti demektir. Kişiler söz konusu olunca kadınlara erkek isimlerinden benzer bir isim bul-

nyordu. Erkekler içinde bunun tersi yapılıyordu. En komik hile ise bazı insanlara hayvanlardan eş bulmaktı: Zinaida Krzhizhansky için «Yılan», Lenin'in kızkardeşi için «Genç Ayı», Krassin için «Beygir» deniliyordu. Tarihte Maxim Litvinov diye bilinen Meyer Wallach için ise «Papasha» deniliyordu. Bu güldüç yakıştırmaya göre Litvinov «Papa hazretleri» oluyordu. Sanışür o kadar beceriksiz bir sansürdükü «Mutlak'a», veya «Tortu'ya» kodları ile verilen bütün talimat bile, düzenli olarak, Elena Stassova'ya tıkır tıkır ulaşıyordu.

Iskra'lardan, yani «bira fişaları»ndan küçük sevkiyat Stokholm yoluyla, trenle yapılıyordu. Stokholm'den postaya verilen ve üzerine «Bira Fişaları-Saint Petersburg» diye adres yazılan *Iskra* paketlerinden bazılarını, yıllarca sonra aynı yolla Rusya'ya giren Lenin'in bizzat kendisi Stokholm istasyon deposunda bulacaktı. Gar idaresinin bu gibi küçük «hata»larına rağmen sevkiyat oradan da devam etti. Diğer «bira»lar ise Marsilya limanından, gemilerle yapılıyordu. Bir geminin aşçısına verilen *Iskra* paketleri Batum'a gelince, şu geçirmez örtülere sarılı olarak belli yerlerde denize atılıyordu. Galiciya'dan, İran'dan, Makedonya'dan da sevkiyat yapılıyordu. «Belki de yayınların onda biri bile hedefe varamıyordu» diye yazıyordu Krupskaya. Fakat «Beygir» (Krassin) ve bazı diğer yerli gürcüler Bakü'de gizli bir matbaa kurmuşlardı. Böyle tek bir nüsha veya matriks (dizilmiş sayfanın kabını) bile hedefe ulaşsa, Bakü'de yeniden basılıyor ve geniş şekilde dağıtılabilirdi. Bir matbaadan daha sonra da söz edeceğiz.

Rusya ile mektuplaşmak ve yazışmak Lenin'in sinirleri üzerinde tahrip edici etkilerde bulunuyordu. Tek bir cevap için haftalarca ve aylarca beklemesi gerekiyor, yazdığı bir mektupta ileri sürdüğü bir görüş veya önerisinin başarı kazanamamış olmasından mı, yoksa karşı tarafın hıyazlık ve sarsaklığından mı yoksa «kahrolası Rus başıboşluğu»ndan mı ileri geldiği belli olmayan bu bekleyişler insanı çılgına döndürüyordu. Mektupları, kendisine yazılacak bilgilerin açık ve yeterli şekilde olmasını sağlamak için yapılmış azarlamalar, okşamalar, ricalar ve alıtan almalarla doluydu. Aynı şeyler, tenbellik ve lümbüllük içindkileri yerlerinden kıvıltırmak için de çoğu zaman gerekiyordu. Gecelerce uykusuz bekleyişlerin sonunda öyle bir mektup gelirdi ki, hakkında bilgi istenen konunun adı bile geçmezdi mektupta. «O uykusuz geceler» diye yazıyor Krupskaya, «hatırandan hiç çıkımayacak birer dağ gibidirler.»

Vladimir İlyiç'in sağlığı iste bu geç ve boş mektupları bekleyişle geçen uykusuz geceler tarafından heder edilmiştir. Hele bu bekleyişler sırasında bir de *Iskra*'nın yazı kurulu üyeliğiyle de çatışmışsa...

Çoktandır ertelenmiş bekleyen parti kurucu meclisi toplantısının günü yaklaştığı sıralarda ise o kadar yorulmuştu ki, sonunda 'kutsal ateş' denilen bir sinir hastalığına tutuldu. Tıp dilinde 'Zoono' hastalığı (shingles) denilen bu hastalık günlerinde boyundaki ve belkeniği bölgesindeki sinir uçlarında iltihaplanmalar görülmüştü. Krupskaya, hastalık sırasında tedavi için tıbbi bir halk kitabına bakmaktan, bir de tıbbiyeli bir Rus'a danışmaktan öte birşey yapamamıştı: «İngiliz doktorlardan hangisine gitsek en az bir İngiliz şilin'i vermemiz gerekcekti... Vladimir'in her tarafına *iodine* sürdüm, böylece ağrıları kesiliyordu hiç olmazsa». Kongre gününden birkaç gün önce Cenevre'ye geldiğinde yakkını halindeydi, çalışmalarına başlamadan önce iki hafta hastalıktan yatığa düştü kıpırdamamacasına.

1903 yılının Nisan ayında, *Iskra*'nın Yaz Kurulu resmen Cenevre'ye göçtü. Plekhanov'un oturduğu bu kente göçülürse dergi yazı kurulunun Plekhanov'un boyunduruğu altına düşeceğinden korkan Lenin, ısrarla bu göçü önlemeye çalışmıştı. Vladimir İlyiç gazeteyi önce Münih'de, sonra da Londra'da yayınlamaktaydı. Fakat 1903 yılının ilk günlerinde, beşe karşı bir oyla, gazetenin Cenevre'ye taşınmasına karar alınmıştı. Tek olumsuz oy veren Lenin'di!

Cenevre'ye gittiğinde içi belirsiz ve karmaşık duygularla doluydu. Cenevre'ye gitmeden önceki 1902 yılında da bütün bir on iki ay ustası ile dolaşıp durmuştu. Bu «ayıklar kavgası» sırasında, bir defasında, şunları yazmak zorunda dahi kalmıştı:

Üzerinde yaptığımız işaretler, yazdığımız notlarla birlikte makalemi (Rusya Sosyal Demokrasisinin Tarımı programı hakkında) aldım. Yazı Kurulundaki çalışmaya arkadaşlarınıza karşı iyi taktik kullanıyoruz... Üzerinde kalem oynatmayı bile göze alamadığımız sorunları ele alan ve ileri sürdüğü çözümler ve öneriler hakkında fikrinizi bekleyen yazım hakkında en horlayıcı şekilde ifadeler kullanmakta aceleci bir kuşkuzluğunuz görülmüyor. Program hakkında sizin bir makalenize ben aynı şekilde

cevap verseydim, ne yapardınız, merak ediyorum! Amacımız, karşılıklı ve birlikte çalışmayı olanaksız kılmaksa -o takdirde, bu tutumunuz, en kısa yoldan sizi başarıya ulaştıracaktır. Kişisel, yani iş ilişkilerimizin dışındaki ilişkilerimize gelince, nihayet bunların esamesini bile ko-madınız. İstedığınız gibi, şimdi kişisel hiçbir ilişkimiz de kalmadı. [Mayıs 1902, mektup]

Tartışınalar 1902 yılının Haziran ayında başlamıştı ve gerçekte ilk saldırı Lenin'den gelmişti. Programla ilgili çalışmalarda anlatım ve cümle kuruluşlarında ilk kır kırk yaran da Lenin olmuştu. Bu endişelerle ki, Plekhanov tarafından, yapılacak olan, parti kongresine sunulmak üzere hazırlanan program taslağında değişik önerileri de hep Lenin'den geliyordu.

Doğmakta olan partinin programını yazması gereken kimse, Lenin'den başka herkes için, Plekhanov'tu. Emçğin Kurtuluşu Grubu'nu kurduğu 1883 yılından, yakında Cenevre'de yapılacak olan yeni partinin kuruluş kongresine kadarki yirmi yıllık süre boyunca bütün devrimci Marxist hizipleri için Rus Marxizminin kurucusu, öğretmen, baş düşünürü, seçkin yöneticisi daima Plekhanov olmuştu. Lenin ve Troçkilerin kuşağı da Plekhanov'a «ustamız» diye bakardı. Büyük entellektüelliği içindeki felsefe, estetik, edebiyattan, tarih, sosyoloji, ekonomi gibi çok çeşitli konulardaki bilgilerin hepsini Marxizmin tek çatısı altında toplamasını bilmişti. Eserleri dış ülkelerde de bilinmekte ve hayranlık uyandırmakta, Fransızca ve Almandaca yayınlanmış bulunmaktaydı. Bu eserler Marxist teorinin belli başlı kitaplarından sayılıyorlardı. Rus sosyalistlerinin hepsinin hayranı oldukları Plekhanov, kendisine karşı görüşleri savunulara acımadan ve alaycı bir dille saldırır, pek açık anlatımı olmayan, derdini ortaya dökmeyi beceremeyenlere hiç acımadan alaycı eleştirilerini yöneltirdi. İlk kez Narodnikler ile, sonra da mülteci «Ekonomistler» ile yaptığı polemiklerin de görüldüğü üzere, tıpkı Lenin gibi, Plekhanov da kendi fikirlerini kabul etmeyenlerle ilişkilerini kesmekten çekinmezdi.

1901 yılında altı aydan fazla bir süre Plekhanov, yakında kurulacak partinin programı için, daimi ve değişmez teorik temellerinin neler olması gerektiği üzerinde çalışmıştı. Sonunda uzun emekleri meyvasını vermiş, ortaya çıkan taslak o'nun gözünde iyi bir taslak olarak dünyaya gelmiş bulunuyordu. Taslağı, kendisinden bir taslak hazırlaması istenilen İskra'nın Yazı Kuruluna sunmuş

tu. Amacı sadece biçimsel kurallara uymuş olma idi. Yazı Kuruluna gelirken. Fakat Plekhanov'un yazı kurulu adına yazıp Kurula sunduğu, ve değiştirileceğini aklına bile getirmedeği Parti programı taslağından bir nüshasını alıp satır satır incelemeye başlayan Lenin, her satırın altına çizmiş, birçok yere iki kere, üç kere soru işaretlerini çekmiş çukmalar yapmış, anlatım zayıflığı olan yerlerde ibareler öpmiş, kısmi veya bazan geniş kapsamlı değişiklikler bile tespit etmişti. Tek bir cümle, tek bir yardımcı cümle bile gözünden kaçmamıştı. Şaşaalı, soyut, genel ve son derece teorik özellikteki Plekhanov'un programını eleştiren Lenin, tersine, belli konularda ve belli sorunlarda özelleşen, en ince ayrıntılara kadar inen karşı görüşlerle ortaya çıkmış ve Plekhanov'un programı taslağına didik didik etmişti. Bazı metin düzeltmeleri bilimsel yönden pek önemli olmayan, lındık kabuğu bile doldurmayacak şeylerdi. Bazıları ise, Plekhanov'un farkına bile varmadan gösterdiği anlayış ve değerlendirmeye farkları hakkındaydı. Hareketin kendisine ve doktrinine karşı, Rusyanın kendi sorunlarında kullanılması gereken yaklaşımlara karşı Lenin ile Plekhanov bir ve benzer anlayışta olamazlardı. Plekhanov daha çok Avrupa düşünce ve anlayışına, Lenin ise Rusyaya yakın kişilik taşıyorlardı. Plekhanov'un taslağının başlıca amacı Ruslara Marxizmin teorik genellemelerini öğretmek olduğundan Rusya'nın kendine özgü sorunları konusundaki görüş ve ilkeler programın ta onuncu ve onüçüncü kesiminde yer alıyordu. Oysa Marxizmin temel sorunu, Marxizmin belli bir ülkedeki belli bir hareketteki somut şartlara uygulanması konusundaydı. Plekhanov, parti kurulduktan sonra hareketin isteyeceği, gerektireceği herşeyi koymuştu program taslağına, fakat siyasal öğeyi unuttuğu. Lenin ise herşeyden önce politik bir kafa taşıyordu. Lenin'in Marxist genellemelere başvurması sadece polemikleri için veya yolu için rehber bulabilme düşüncesine dayanmaktaydı.

Lenin şimdi o kadar ileri gidiyordu ki Plekhanov'unkine karşı bir de kendisi bir taslak hazırladı. Entellektüel beğenisi açısından bakılırsa bu basit ve kaba bir taslakta. Ama daha ilk kelimesinden itibaren Rusyayı ele alıyor, ve kasıtlı şekilde tek bir amaç için, pratikte kullanım değeri yüksek bir program olma için yazılmış bulunuyordu. Bu taslakta Marxizmin kapitalizme ait genel hükümleri ele almıyor ve doğrudan doğruya Rusyanın özel şartlarını tespit ve tahlil etmek için, açık ve kesin bir üslupla kullanılıyorlardı. Ve eğer Plekhanov'un taslağına daha ince ve akla hitap edici denilirse, Lenin'inki de daha hissi bir anlatım taşıyordu demek gerek-

yordu. Plekhanov'un, «işçilerin tatmin edilmemişliği» dediği yerde Lenin «burada 'İşçilerin kahrolmuşluğu' denilmelidir» diye not düşüyordu. Plekhanov'un «emek» dediği cümlede, Lenin «emekçiler» diyordu. Ardından Plekhanov'un sayısız kötü şartlar...» diye yazdığı bir cümlecigi, Lenin «Burada doğrudan doğruya işsizlik, sefalet demek daha doğru olmaz mıydı» diye karşı çıkıyordu. Bu anlatım farkları çok karakteristik farklardı. İrdeliyici mantık yönündeki özellikler bir öğreticiyi gösterirken, hissi yollardan etkilemeye yönelik ikinci anlatım pratiğinin üstünlüğünden yana bir politikacıyı, geleceğin uyarıcısını (agitator) haber veriyorlardı.

Sonunda, eleştiri ve karşıt-müsveddesinde Lenin iki temel kuralında ısrardan vazgeçmedi: (1) işçi kitlesinin hoşnutsuzluğu kapitalizmin gelişmesine paralel olarak memleket içinde büyüyecektir, ama işçi kitlesindeki hoşnutsuzluğun artması işçi kitlesinin bilinçlenmesinde de kendiliğinden bir artış doğuracak denilemezdi. Sosyalist bilinçlenme işçi kitlesine «bizim aracılığımız ile» kazandırılacaktı, (2) ve bu yüzden Sosyal Demokratların amacı proletaryanın mücadelesini yönetecek bir «devrimciler örgütü kurmak»tı.

Sonraki yıllarda ortaya çıkan Stalinci tarihçiler Plekhanov'un, programından proletaryanın diktatörlüğünü çıkardığını yazdılar. Bu, program taslağı incelenince görüleceği üzere, doğru değildir. Gerçek şuydu ki, «teorik alandaki ortodoksluğa» rağmen, her iki düşünürün de birbirlerinin taslaklarını reddedip benimseyememiş olmalarının anlaşılabilir bir sebebi yoktu. Ama buna rağmen, her ikisi de oldukça başarılı taslaklar hazırladılar, rakibinin taslaklarının her sayfasına yığınla not çıktılar ve acı ve alaycı eleştirilerde bulundular. İkisi arasındaki düşmanlık o kadar açık bir hal almıştı ki, *Iskra* yazı kurulunun diğer üyeleri bir disiplin kurulu gibi toplandı ve ayrılmamayı önlemeye, hasımlık duygularına son vermeye kalktılar. Sonunda, *Iskra* tarafından Kongreye sunulan parti program taslağında esas tutulan metin Lenin'ininki değil, Plekhanov'un teklifi oldu. Tekrar oylama ve, beşe karşı tek oy! Lenin, bir kere daha dışlerini sıkmaya mecbur olmuş, Plekhanov'un program taslağını beğenmiş, ve bütün eleştiricilere karşı bu taslağın ilkelelerini savunmaya hazır duruma geçmişti. Çok tabii olarak kongreye bu taslağı Plekhanov okudu, 1917 Kasım Devrimini sonrasına kadar Bolşevik Partisinin resmen tanınmış olarak kalan programı işte bu metindi.

Sadece bir konuda Lenin başarılı bir değişiklik kabul ettirdi. Köylü ve toprak konusunda Rusca yazılmış bir ekin kabul edilmesini sağlamıştı. Daha sonra bu ekin kendisi de değiştirildiğinde, ek'in yeni metnini de Lenin kaleme alacak ve savunacaktı. Marxistler içinde köylü ve toprak sorununa önem veren, bu sorunların önemini sezinleyen, devamlı olarak bu sorunlara ilgi gösteren, düşünen tek adam Lenin'di denilse yeridir. 1917'deki başarı ve iktidarının bir kerameti de bu noktada gizliydi.

Cenevre'ye geçmeden önce, Lenin bir kere daha Plekhanov ile barışmaya teşebbüs etti. Devrimci Marxizmin baş öğretmeni ve liderinin destek ve işbirliğini kazanmadan kongreye giderse Revizyonistlerin, «Ekonomistler»in, «Bundistler»in karşısında tutunamayacağını biliyordu. O sıralarda Brüksel'de yapılmakta olan Uluslararası Sosyalistler Kongresine gitme hazırlıkları içinde bulunan Plekhanov'a bir mektup yazarak Plekhanov'u uyaran Lenin, Plekhanov'dan Londra'ya geçmesini ve kendisini ziyarete gelmesini rica etti.

Buraya gelmeniz ve görüşmemiz çok yararlı olacaktır... Asıl önemlisi tartışmamız ve görüşmemiz gereken bir yığın konunun bulunmasıdır... partinin birleşmesi için ne gibi tedbirler alınması gerekeceği... Kongrenin gündeminin tespit edilmesi, bizim adamlarımıza hangi raporların hazırlanıp okutulacağı, vs... Biliyorsunuzdur, her ikimizin de yeniden ve yakın şekilde ilişkilerimizi canlandırmamız ve *Robochee Delo'nun* grubu karşısında birleşmemiz çok yararlı olacaktır... Samimi şekilde ellerinizden sıkırım. Dostunuz Lenin.

Plekhanov'dan kongre gündemi ve diğer konularda görüşlerini öğrenmeye çalıştığı sırada, Lenin aslında bütün sorunlarını çözmüş ve *Iskra'nın* Rusyadaki temsilcilerine geniş talimat göndermiş ve işlerin büyük bir kısmını çoktan bitirmişti bile. Nitekim aşağı yukarı aynı günlerde Kharkov'daki E. Y. Lenin'e gönderdiği talimatta «Yahudi Birliği»ne karşı partinin takınacağı tavrın çok önemli olacağını, «bütün meselelerin öncelikle buna bağlı olacağını» bildiriyordu. Lenin'in talimatına göre eğer «Yahudi Birliği» merkeziyetçi bir parti karşısında kendi bağımsızlığından fedakarlıkta bulunmaya yanaşmaz ve direnirse, kongreden ihraç edilme durumuyla karşılaşmalı ve böylece bu grup, konu ile bağlantılı diğer tartışma konularında oy verme olanağı bulmamalıydı. («Bu ko-

nuda herkesin şimdiden hazırlanması ve bunun herkesin aklına sokulması gerekir»)

İkinci olarak işin can alıcı bir başka noktası ise temel ilkelerle ilgili sorunlarda ortodokslarla ortodoks olmayanları ayıracak olan programdır. Üçüncü nokta merkezi organ sorunuydu. Lenin'e göre merkezi organ *Iskra* olmalıydı. *Iskra*, partinin de üstünde «ideolojik açıdan bir liderlik» görevi yüklenmeli ve Rusya dışında başına devam edilmeliydi. Bu gazetenin Yazı Kurulu ile eş olarak çalışacak bir merkezi komite ise Rusya içinde toplanmalı ve pratikteki mücadeleyi yönetmeliydi. «İşte bütün bunlar yüzünden ne kadar mümkünse o kadar fazla bir merkezleşme. Yerel Komitelerin yerel sorunlardaki otonomileri bırakılmalı, Merkez Komitenin bu konularda veto hakkı bulunmalıdır... Mantık örgütleri Merkez Komitenin (üyelerinin) onay ve görüşbirliği ile kurulmalı ve otonomilerini bu şartla yürütmelidirler.»

Lenin'in Kharkov'a gönderdiği bu talimat mektubunda yapılacak işler ve alınacak tedbirler hakkındaki hükümlerin değişebileceği kabul ediliyordu. Bunlar onbir noktada toplanıyorlardı. Fakat «Herşeyden önce ve herşeyden daha önemli olanı 3 noktadır. Karşıtlarımızın ilkelerle ilgili geniş kapsamlı ve temel bir sorun üzerinde savaşı kabul etmeye mecbur bırakmak ve Kongre bütünlüğü hakkında tam ve doğru bir fikir edinmek için: ciddi bir sorun üzerinde ayrılımlar sağlanması gerekmektedir.» deniliyordu.

«Ciddi bir sorun üzerinde ayrılımlar!» Lenin bu mektubunda ayrılma kelimesinin karşılığı olarak *vazotris* kelimesini kullanmıştı. Bu kelimenin anlamları ayrı ayrı yollara sapmak; ayrılmak; kendi yoluna gitmek; herkesin kendi yolunu izlemesi demektir. Ama buna rağmen Lenin'in gerçekten Kongrede bir ayrılma olacağına ihtimal vermiş olabileceği kesinlikle söylenemezdi. Zira «Yahudi Birliği»nin ihracı, «ciddi bir sorun üzerinde ayrılımlar yaratmaya» isteklilik Lenin'in psikolojisini ve meseleler üzerinde düşünmesindeki özelliği de aksettiriyor olabilirdi. Bütün bunlar bir «Birleşme Kongresi»nden «ayrılımların çıkmasında kaderin ne ölçüde rolü olduğunu anlatabilecek yeterlikte görülmemektedir. (Hemen belirtelim ki, Lenin gibi örgütlenme sorunu ile pek ilgili ve ısrarlı bir tutumu görülmeyen Plekhanov da tutum ve hislerinde «Yahudi Birliği» ile, ve *Rabochee Delo* grubu ile kopmayı ve ayrılmayı göze almıştı. «Yahudi Birliği» eğer «ulusal sorun» konusunda Plekhanov'un görüşüne gelmezse, ve *Rabochee Delo* grubu ise, Plekha-

nov'un hazırladığı parti programına karşı çıkarsa, kendi başlarına terk edilecek ve bunlarla birleşilmeyecekti.)

Kongre öncesi yazılan bu mektuplar çok ilginçtir. Bunlar Lenin'in çalışma metodu, ve kendisini savaşa hazırlamada izlediği yol hakkında bize ışık tutmaktadır. Kongreye katılacakların çoğu içlerinde tuhaf bir ferahlık ile gelecekler, kendilerinden çok Kongrenin kolektif sağ duyu ve basiretine (wisdom) güveneceklerdi. Bu insanların son dakikadaki uyanma ve ilhamlardan, fikir teatisinden tartışma bile yaratamayacak önerilerden, parlak fakat spontane fikirlerden örülmüş bir Kongre anlayışı vardı. Tıpkı nice sadık ve saf insancağlar gibiydi bunlar. Plekhanov'un kendisi bile, sevgili programına çatan olmazsa, herkese kucağını açmaya dünden hazırды. Ama Lenin'in apayrı hesaplarla meşgul olduğu görülüyordu. Ufukta bir mücadelenin kokusunu aldığı zaman en küçük bir noktayı bile şansa kadere bırakanlardan değildi. Bunu istese bile yapamayacak bir kişilik kazanmıştı. Kolektif şekilde yapılan tartışma ve değerlendirmelere, anında ve kendiliğinden geliveren ilhamlara zerre kadar değer vermezdi. Günleri ve geceleri herşeyi sonuna kadar hazır hale getirmek, olması muhtemel görülen her olay ve gelişmenin önceden tahmin edilmesine çalışmak, en ince ayrıntılarına kadar herşeye işlerli bir biçim vermek ile geçiyordu. Lenin'e yazdığı bir uyarma mektubunda, «Herbir Yerel Komite ve gruptan organizasyon Komitesine bağlılıklarını belirten yazılı bir belge olmayı sakın unutma.» diyordu.

Organizasyon Komitesi de, ki Lenin de üyesi idi, kendisine bağlıydı. Bir süre önce bu hiç te böyle değildi. Bialystok Konferansı bu Organizasyon Komitesini tayin ettiği zamanlar Lenin'in durumu zayıftı. Fakat sonradan şans yüzüne gülmüş; Konferans tarafından tayin edilen üyelerin kurduğu ilk Organizasyon Komitesi-içindeki bir polis ispiyoncusu yüzünden- tevkif edilmişti. Lenin bu durumdan yararlanmak için hiç vakit kaybetmedi. Hlinin altında yeterince *Iskra* ajanı vardı. Onlar yeni bir Komite kurulmasında, birinci Komite üyelerinin yerlerine geçebiliyorlardı. Samara'daki ajan F. V. Lengnik'e, eski bir arkadaşı olan bu kişiye bir mektup yazmıştı bu yüzden:

Şimdi sana düşen görev Kongreyi hazırlayacak olan yeni komiteyi kendince yeniden kurmaktır. Bu komiteyi kurarken muhtakkak bir tane «Yahudi Birliği» üyesi de al (Onu her yandan kısıyarak bağladıktan sonra-buna çok

önem ver), ve kendi adamlarını mümkün olduğu kadar fazla sayıda hazırlık komitelerine yerleştir, kendine ve kullandığın adamlarının başına tevkiif gelmemesi için, güzünün bebeğini sakınır gibi, çok dikkat et. Aklın hep bunda olsun. Bu işte cesaretili, tuttuğunu koparır ve inancı ol. Aynı zamanda çok sessiz, şamatasız ve dikkatli davran. Komitelerle, «Yahudi Birliği», ve Petersburg ile ilişkilerinde akıllı ol- bir yılan gibi, kozası içinde bir kurt gibi, uzun uzun düşünen bir kumru gibi ol.

Yürükten dostun

YAŞLI ADAM

Petersburg'dan söz edilmesinin nedeni anti-*Iskra* eğilimin orada çoğunluk kazanmış bulunmasıydı. «Yahudi Birliği»nden ise *Iskracılar*'ın bu birliğin otonom durumuna son vermekte kararlı olmaları yüzünden söz ediliyordu. Yerel Komitelerle önem verilmemesinin nedeni Kongre delegelerinin çoğunun bunlarca seçilecek olmamasına dayanıyordu. 23 Mayıs 1902'de yazılan bu mektup 1903 yılının yaz mevsiminde toplanacak olan Kongre için Lenin'in ne kadar önceden hazırlıklara girişmiş olduğunu göstermektedir. *Iskra*'nın yazı kurulunda bu çeşit bir mektup yazması muhtemel olan tek adam yoktu. Keza karşıları arasında da bu kadar tedbirlisi bulunmuyordu. Bir yılan gibi, bir kaza kurdu gibi, bir kumru gibi düşünceli, akıllı ve tedbirli olmamasını tenbih eden Lenin böyle hareket etmekte hiçbir kötülük ve ayıplanacak taraf görmüyordu. Çünkü kendisi, kişisel çıkar veya iktidar elde etme amacıyla hareket etmiyor; siyasal bir mücadelede tek doğru yolun başarı kazanmasını sağlama-ya çalışıyordu. Lenin'in strateji hazırlamada, taktik seçmede, kuvvetlerin karşılıklı kullanımında ve umduğu, sezdiği, beklediği her savaşta çizdiği her genel planda kazanmış olduğu başarılarında, kendi öz-kişiliği hakkındaki bu yarı-bilinçli değerlendirmenin payı olmuştur.

Rusya Organizasyon Komitesini ve Yahudi Birliğini kontrol edecek duruma geldikten ve Rusya'daki yerel komitelerle kendi adamlarını yerleştirme yoluyla «çantada keklik» haline soktuktan sonra, Lenin'in dikkati intilteci toplulukları üzerine çevrildi. Bu intilteci toplulukları içinde *Iskra*'ya karşı olanlar, *Robuchee Delo*

nun destekleyicileri *Iskracıları*, sayıca aşırıyordu. Londra'nın iklimine dayanmadığı için Paris'e geçen Martov'a şöyle yazıyordu:

Rusya dışındaki Organizasyon Komitesinin bir seksiyon olarak Rusya Organizasyon Komitesinin bir parçası olması... O'nu aya kol sayması gerekir... ya Organizasyon Komitesini tanıy ve o'na bağlanmayı kabul eder, ya da savaş. *Tertium non datur*.

Bu akıl almaz hazırlıklar, örgütlenme sorunlarındaki ayrıntıları bile bir an olsun gözden kaçırmayan dikkat, gelecekte olan delegeleri daha o zamandan ayarlamak ve kongredeki oylamalarda kendi görüşü için kalkacak olan oyları önceden «çantada keklik» haline getirmek sonuca çok tesir edecekti. Bu ün hazırlıklar, Kongredeki fikir tartışmalarının oylamalara yapabilecekleri tesirden çok daha fazla etken olacaktı. Yeterkî delegeler hele bir gelsindi.

Diğer yandan savunacağı görüşü iyi savunmak işini de Lenin ihmal etmiyordu. Kongreden aylarca ve aylarca önce Kongre'ye sunacağı belgeler ve sonuç-çözümler (resolution) üzerinde çalışıyor, yapacağı konuşmaları, okuyacağı raporları hazırlıyordu. Hatta bunlara karşı kimlerden, ne gibi eleştiriler yönelebileceğini kestirmeye de çalışıyor ve karşı-cvaplar vermek için derinlemesine çalışmalarından üşenmiyordu. Geceler ve gecelerce evlerinin içinde dolanıp duruyor, ayak seslerinden zavallı Krupskaya uyuyamıyordu. Geceler boyunca kendi kendine mırıldanan Lenin, makalelerinin genel iskeletini kuruyor, görüşlerini, karşı-görüşlere vereceği cevapları kafasında hazırlıyor ve herbirinde en yalın ve en özlü anlatımı tutturmaya çalışıyordu. Evlerinin içinde sabaha kadar dolaşa dolaşa böyle düşünürken, birden bire üzerinde düşünüp durduğu bir makale, bir polemik, bir raporla ilgili olarak bir fikir, bir çözüm bulduğu zaman ise karıştın başucunda dikilip Krupskaya'yı kaldırıyor ve buluşunu o'nunla tartışmaya, tartışmaya başlıyordu.

Parti programının tarım bölümünü çok veciz ve ince bir üslupla kaleme almıştı. Bu sebeble köylülerin bunu anlamasında güçlüklerle karşılaşabilecekti. Bu yüzden, aynı programdaki tarım bölümünü bir de köylülerin anlayacağı dille yazıyordu. «*Yoksul Köylülere*» başlığını taşıyan bu kitap Lenin'in, hayatında, halk düzeyinde yazdığı en güzel kitap olmuştur. Bu kitapta Yoksul Köylülere sosyalistlerin sadece tarım konusundaki yakın süreli veya uzun süredeki amaçları çok basit bir dille, ama çok etkileyici bir dille an-

lanılmakla kalmıyor, aynı zamanda sosyalizmin bütün toplumsal, siyasal ve ekonomik amaç ve gayeleri de rahatlıkla anlatıyordu. Lenin'in bu evinde yazıverdiği kitaplık kongre hazırlıkları ile geçen günlerin yorgunluk ve kafırlarına karşı panzehir gibiydi: sınırlarını yatıştırıyor ve bozulan sağlığını destekliyordu.

Delegeler Cenevre'ye gelmeye başladığında, Lenin'in hastalığı devam ediyordu. Ama delegeler gelmeye başlayınca tek tek bütün delegeleri karşıladı, «hoş geldin»e gitti, onlarla konuştu ve yakın ilgi gösterdi. Martov da şimdi Ulyanovlardandı ve delegeler ile bir kıp usanmadan o da konuşuyordu. Delegelerle hem Lenin, hem de Martov parti programını, parti yapısını, teorik sorunları, ve «Yahudi Birliği»nin rolünü tartışıp görüştiler. Martov'un konuşmalarını delegelerle iyi ilişkilerin kurulmasına yarayacak şekilde yumuşak başlı konuşmalar oluyordu. Lenin ise, doğrudan doğruya. Kongre görüşmelerini başlayınca ortaya çıkacak olan anlaşmazlık noktalarına hedef alıyordu. *Iskraçılar*'a karşı grubun kuvvetli olduğu Saint Petersburg'dan tereddütlü ve kuşkulu bir delege gelmişti. Lenin, bu delegeyi Lenin'e hayran Troçki'nin odasına yerleştirdi. Amacı delegenin «yütüşmesi» idi.

«Bu Kongreyi ne kadar beklemişti Vladimir İlyich!» diye yazıyordu Krupşkaya olaydan yirmi beş yıl sonra, «Kongreyi üzlemle beklemiş... kongre için uzun uzun hazırlanmıştı. Genel inanç oydu ki, Kongre'de önemli ve kesin görüş ayrılıkları helirtmeyecek ve herşey sakin bir hava içinde geçecekti...» Fakat kongre tarihé karıştıktan ve herşeyler bitip «atı alan karşıya geçtikten sonra, Lenin'e yenik düşenlerin liderlerinden birisi olan Axelrod, Kongreden çok önceleri bütün hazırlık ve hesaplarını tamamlayan Lenin'in hakkını teslim edecek ve şöyle yazacaktı :

Lenin'in her günü, günlerinin yirmi dört saatinin yirmi dördü devrime adanmıştı. Devrimden başka tek bir düşünce yoktu. Uykusunda bile uyuyup rüya görüyordu. Ama hiçbir rüyasının devrimden başka bir konusu yoktu. Böylesi adam az bulunur.

B Ö L Ü M XIV

BİRLEŞME KONGRESİ

Vladimir İlyich ve ben, ikimiz birlikte, L. Tolstoy'un bir yerlerde kullandığı bir benzetmeyi hatırladık. Birgün birlikte yürürken uzaktaki bir adamın karaltısı gözüne çarpmıştı. Adam yere çömelmiş oturmuş ve elleriyle tuhaf hareketler yapıyordu. Bir *deft* diye düşünürdü. Fakat yaklaştığımızda, bir de gördü ki karaltı kaldırım taşlarına sürte sürte bıçağını bileylemeye çalışan biriydi.

—Krupşkaya—

Kimisi Rusyadaki yeraltı örgütlerden, kimisi mülteci siyasilerden almış kadar devrimci Brüksel'de gizli bir toplantıya gelmişlerdi. Toplantı, Belçika polisinin gözlerinden uzak bir toplantı olacaktı. Delegelerin işçi olanları ile bir zamanlar işçilik yapanları hepsi dördü geçmiyordu. Diğerleri ise aydınlar kategorisine girenlerin tipik temsilcileriydi. Bu noktaya dikkat etmemiz gerekiyor. Zira aksi takdirde, toplantıda ortaya çıkan gürültülü, uzun, geniş ve Bizans usullü kavga ve tartışmaların nasıl olup ta şehir mezarlığında uyuklayan polislerin kulağına geldiğini ve adamları uykularından ettiğini anlayamayız. Kendi kişilikleri ile, savundukları bir görüşü tek bir bütün sayan ve kendili benliklerine olan sevgileri, savundukları fikirle karşı çıktınca, karlıveren bu aydınlar için en küçük bir konuda karşı tarafa yenik düşmek gurur meselesi oluyor, incir çekirdeği dokdurmayacak sorunlardaki yenilgilerden dağ gibi anlaşmazlıklar çıkıyordu.

Brüksel'i hiç görmemiş olanlara önce Koltzov'un evine gitmeleri, bu adresi bulduktan sonra Kongre ile meşgul olan gizli komite ile temas kurabilecekleri bildirilmişti. Gecenin geç saatlerinde Koltzov'un kapısını çalan ve o'nunla saatlerce süren tartışmalara girişen dördüncü Rosta ev sahibi kadıncığımız sabrı kaçırmış-

u: «Eğer bir tane daha Rus gelirse, hepimiz kapı dışarı!» Zavallı ihtiyar Koltzov ile karısı artık sokak başında beklemeye başlamışlardı. Gelenlerle ayak üstü üç laf edip, onlara Coq d'Or'a gitmeleri gerektiğini söylüyorlardı. Brüksel'e ilk gelenler için huzursuz ve uzun bir bekleyiş dönemi başlamıştı. Rusyadaki yeraltı örgütlerden gelecek temsilciler güç geliyorlardı. Bazıları ise Kongre bittikten sonra belki gelebileceklerdi. Delegeler, kaldıkları otelleri deliler evine döndürmüşlerdi. «Gusev, elinde konyak kadehi» diyor Krupskaya, «o kadar yüksek sesle opera aryaları söylüyordu ki, pencerenin altına halk toplanmıştı. Vladimir İlyiç bu şarkıları se verdi: 'Evlendik, güzelim, hem de kilisesiz'...»

Fakat biraz sonra bütün Brükselliler birşeyler döndüğünü, esrarengiz edah bir yağın Rusun gizli bir toplantıya geldiklerini anlamıştı. Bu ise Belçika'nın dış ilişkileri için hiç te iyi değildi.

Kongrenin hazırlık komitesinde Dr. Zhitomirsky vardı. Zhitomirsky, 1902'den 1917'ye kadar Ukrayna'da ajan olarak çalışmıştı. Komiteye de Lenin tarafından sokulmuştu ve Lenin'in perde arkasından işleri idare etmesine yardımcıydı. Bolşevik grubunun para ve fonlar konusunda bazı gizli hesapları ortaya çıkınca da, Bolşeviklerle Menşeviklerin ortaklaşa kurdukları araştırma kurulu-na Lenin gene aynı «güvenilir ve sadık adam»-ını soktu. Araştırma başlayınca da, polislin kulağına gizli bilgiler ulaşmasın» diye, gene aynı «güvenilir adam» araştırmanın durdurulmasını sağlamıştır. Lenin'in birçok gizli komiteleri vardı, ama en gizlileri mali komite idi. Bu komitede Lenin, Bogdanov ve Krassin bulunuyordu. Bu son ikisi Lenin tarafından görevden çekildiklerinde ise, Lenin bu kere Zhitomirsky'yi atamıştır.

Lenin'in hesaplarına göre, ki herhalde bu konuda aşırı titiz olan Lenin'in hesaplarından daha doğru hesaplayan kimse yoktur, elli-bir oy meydana getiren kırk-iki delege gelmişti. Lenin ve Martov dahil, bazıları iki oy temsil ediyorlardı. Bunlar hem Rusya'daki yeraltı örgütünün hem de Avrupadaki sürgün ve mülteci topluluklarını temsil etmişlerdi. Ayrıca on-dört tane de «danışman oyları» vardı. Bunların sahipleri konuşma hakkını haiz, fakat oy verme hakkı taşınmayan «dostluk temsilcileri»ydiler: Axelrod, Zasulich, Potresov *Iskra*'dan gelmişler, Lenin ve Martov *Iskra* adına oy kullanmakla görevlendirildiklerinden kendilerine ayrıca oy hakkı tanınmamıştı. Yahudi Birliği'nden Arkadi Krammer; Gürcü Sosyal Demokrasisi'nin kurucusu ve ileride kurulacak olan çok kısa ömür-

lü Gürcü Cumhuriyetinin başkanı olacak Noah Zhordania; Polonya Sosyal Demokrat Partisinden Hanecki ve Warski; ve kayda değer bir iş yapmadıkları için isimlerini vermemize lüzum olmayan diğerlerinin durumu da böyleydi.

Ellibir geçerli oydan, otuzüç oyun; veya açık bir çoğunluğun *Iskra*cular'ı tuttuğu ortaya çıkmıştı. Şüphesiz bu sonuçta Lenin'in kılı kırk yarıcılığının etkisi büyüktü.

Bu delegeler arasında Lenin'in küçük kardeşi Dimitri Ulyanov, Samarra ve Sibiry'a'dan dostları, ve bizzat Lenin tarafından Rusya'ya *Iskra*'nın ajanı olarak gönderilmiş olanlar oldukça kalabalık bir gruptu. Ama Rusya'daki yerel örgütlerin Lenin'in hangi hesaplar peşinde koştuğundan haberleri vardı, ne de bu kongrede patlak verecek olan meseleleri biliyorlardı. Delege diye gelenlerin çoğu, yerel örgütler tarafından tarafından Rusya dışına çıkmayı daha iyi becerdikleri, tecrübeli oldukları için görevlendirilmiş ve seçilmişlerdi. Kaçak Rusya dışına çıkmaya hazır, uzun ve tehlike dolu yolculuk için cesareti ve parası olan bu adamlar karşısında yerel örgütteki yerli halktan olanlar aile bağlarını, para sorununu bir yana bırakıp yola çıkmayı göze alamıyorlardı. İşte bu mekanizma yüzündendir ki merkezi bir organ etrafında yığılmış, sadık ve merkezieteci bir sistem kurulmuş oluyordu. Başlangıçta, merkezdeki organca seçilen ve yerel örgütlere liderlik yapmakla görevlendirilenler bu kere yerel örgütlerce kendilerini temsil etmekle görevlendirilerek kongreye gönderiliyorlardı. Bunun olacağı, gönderilen delegelerin, merkezdeki organın görüşlerine uymasından başka birşey olamazdı.

Iskra'nın baş rakibi *Rabochee Delo*'ya bu Kongreden sadece üç oycuk çıktı. Bunların ikisi dergi olarak soktuğu kendi adamlarından, birisi de Petersburg delegelerinden birinden geliyordu! Oysa hem Avrupadaki mülteci devrimciler arasında, hem de Petersburg'da çoğunluk onların elindeydi. Petersburg'da çoğunluk *Rabochee Delo*'cuların elinde olduğu için buradaki *Iskra*cular görüş ayrılığı olduğunu ileri sürerek Petersburg yerel komitesini terk etmişler, böylece Kongre'yi bir tane *Rabochee Delo*'cu, bir tane de *Iskra*'cı delege seçme zorunda bırakmışlardı. *Rabochee Delo*'dan «Ekonomist» diye bilinen ünlü Martynov (A. C. Piker), ve Akimov (Vladimir Makhnovest), ve Saint Petersburg'dan kızkardeşi Lydia Makhnovets gelmişlerdi. Rusya'da en iyi örgütlenmiş ve en güçlü işçi örgütü olan Yahudi Birliğinin bile sadece beş oyluk hakkı vardı. Bu,

Birliğin Rusyadaki etkenliği ile hiç te oranlı bir oy değildi. Kalan altı delege ise ortaya çıkacak olan tartışma konuları ile ilgileri olmayan, kimseyle bağlantısı bulunmayan ve Kongreye birşeyleri öğrenmek için gelmiş bulunan «suya sabuna dokunmayan» cinsinden kimselerdi. Lenin ve Plekhanov bu adamlara öyle şeyler öğrettiler ki, geçeceği üzerine basmadıkça anlaşılabilen «bataklık» lar gibi, kimin için ve ne diye oy verecekleri hiç belli olmuyordu. Çoğunluğu Lenin'in, yerel delege diye tezgahlayıp seçtiirdiği adamlar olan *Iskra*'cılarının otuz üçü birden bir oyuna başladıklarında, diğerleri be-ti-benizi uçuk donup kalıyorlar, *Iskracılar* her istediklerini yapıyorlardı.

Kongre, en sonunda, büyük bir un deposunda açıldı. Depo şen-lensin diye her yanı kırmızı kumaşlarla kaplanmıştı. Harap binaya delegeler giriyor, fareler ve böcekler karışıyor, aynı anda Rusyadan gelen hafiyeler ile Belçika polisi de bitişik çıkmaz sokakta ve av-lularda sipere giriyordu.

Georgi Valentinovich Plekhanov, bu kongre için tam yirmi yıl beklemiş, düş kurmuş olan adam, heyecanlı bir açış konuşması yap-tı. Delegeler alkışlayıp «Enternasyonal»i söylerken çoklarının göz-lerinde yaşlar parıldıyordu. 1898 yılındaki Minsk'deki Konvensiyon'a bir saygı ve şükran ifadesi olmak üzere bu Kongreye «İkinci Kongre» denilmesini kararlaştırdılar. Gerçekte ise bu, birinci kong-re idi. Uzun yıllar sonunda, nihayet bir parti kurmak, bir program tespit etmek, yerel komiteleri birleştirmek, karşıt hizipleşmeleri önlemek, yayın organlarını ve mülteci gruplarını bir fikir etrafına toplayabilmek için bir araya gelebilmişlerdi. Amaçları bütün bu bir-leşmelerin sonucu olarak tek bir Bütün-Rusya Sosyal Demokratik İşçi Partisini kurmaktı.

Fakat Kongrenin açılışındaki iyi hava çok sürmedi ve delegeler-in temsilcilik yetkileri konusunda hemen tartışmalar başladı. «Parti Kongresinin nasıl ve kimlerden meydana geleceği» diyordu Lenin öfkeyle, «Organizasyon Komitesi tarafından daha işin başında hal-ledilmiş bulunuyor». Fakat, sırf biçimsel bir zorunluk ta olsa, dele-gelerin yetki belgelerinin irdelenmesi için bir komite kurulması ge-rekiyordu. Komite kuruldu. Komitede bir tane Yahudi Birliği üyesi vardı. Lenin bu üyeyi «Komisyonun diğer üyelerini bitap düşürme-ye çalışmak»la suçluyor, ve «öğleden sonra saat 3'e kadar, tek bir defa bile kendine özgü görüşlerinden vazgeçme eğilimi göstermedi-gini» söylüyordu. Bu üyenin «kendine özgü görüşü» nün «Kongre-

nin, *Iskra* denetimindeki Organizasyon Komitesince oldu-bitti'ye ge-tirilmiş bulunduğu» şeklinde olduğunu kestirmemiz hiç te zor ol-masa gerektir. Nitekim adamı haklı çıkarıncasına, bütün Kongre bu çeşit protestocuların sözlerine kulak bile asmadı.

Bu ilk rüzgarın ardından fırtına kopmakta gecikmedi. Fırtına Lenin ile Martov arasında kopmuştu. Görünüşte basit bir sorundu bu. Tartışma kongre salonuna inmemiş, *Iskra* yöneticilerinin gizli ve özel toplantılarında ele alınmıştı hep. Tartışma konusu genel ku-rul prezidyumunun ne şekilde kurulacağına dairdi. Bu prezidyum Amerikan siyasal partilerindeki yönleme (steerin) komitelerinin, veya çare ve araçlar komitelerinin yetkilerine benzer yetkile-ri olan bir komite idi. Ayrıca da yetkili görevlileri olacaktı. Anlaş-mazlıkta Lenin ve Plekhanov'a karşı olanlar prezidyumun, Kongre-deki tüm hizipleri temsil edecek şekilde farklı görüşte kimselerden kurulmasını, böylece anlaşmazlık konusu birçok sorunun genel kurula gelmeden prezidyumda çözümlenmiş olacağını söylüyorlar-dı. Martov, Yahudi Birliği ve *Rabochee Delo*'dan birer temsilci da-hil, dokuz üyeli bir prezidyum kurulmasını öneriyordu. Fakat Le-nin, hepsi de *Iskra*'cı olan dar; üç kişilik bir prezidyum istiyordu. Böyle bir prezidyum meseleleri «güçlü bir elle ele alacak, gerekir-se demircileşmiş bir elle gerekeni ezecekti.» Bir süre «sertlik» ve «yu-muşaklık» üzerine tartışıldı. *Iskra* yöneticileri arasındaki bu tartış-malar sonunda Lenin'in görüşü kazandı. *Iskracılar* ise genel kurul-da aynı konuda başarı kazandılar. Bu ardi ardına iki başarıdan sonra prezidyum kuruldu : Plekhanov başkan, Lenin ve Krasikov, başkan yardımcıları oldular. Hepsi de *Iskracı* iddiler!

Tipatip Lenin'in umduğu gibi, ilk esaslı tartışma Yahudi Bir-liği ile Parti arasındaki ilişkiler üzerinde patlak verdi. Yahudi Bir-liği, Rusya Polonyasındaki, Litonya ve Beyaz Rusyadaki Yahudilerin kültürel, sosyal ve siyasal uyanışının bir ürünüydü. Zaten, dünyada-ki Yahudilerin bu en geniş topluluklarındaki kitleleri bir araya getir-mek için birbirlerine rakip bulunan *Siyonist Hareketi* ve *Ya-hudi Birliği* diye rakip iki hareketin varlığı da bu uyanışın sembolü idi. Kuruluşundan sonraki ilk devrede Birlikçiler, saf akıllı Yahudi milliyetçiliğini dizginleyebilmek için, Yahudi işçilerin sadece Rus-ca bilenlerine hitap etmeye çalışmış, onların dar «Yahudi» sorun-larının dışına çıkmamış, ve «Rusca bilmeyen Yahudi kitleleri ile te-mas kurmayı ısmal etmişti.» (Bu sözler, Saint Petersburg'da Le-nin'le karşılaşınca kadar Birlikçi olan Martov'dan alınmıştır.) Fa-kat çok geçmeden Birlikçiler anladılar ki, Yahudi işçileri, örgütlen-

me ve bilinçlenmede Rus işçilerinden çok daha yeteneklidir. Aynı zamanda, Siyonizme karşı mücadele etmekte olmaları yüzünden de, uyanan Yahudi kitlelerine sadece milli bir Yahudiceyi yücelten bir milliyetçilikte kalmayıp, sınıf bilinci sorununa da önem vermeleri gerektiğini öğretmek zorunda kalmışlardı. «Milli bilinçleme ile sınıfsal bilinçlenme elele yürütülmeli idi.» Nitekim Birleştirme Kongresine gelirken de özellikle Yahudi sorunu olma özelliği artan konularda daha fazla otonomi koparmaya ve sadece Yahudilerin yoğun oldukları yukardaki topraklarda değil fakat Yahudilerin büyük ölçüde Ruslaşmış oldukları Güney Rusyadaki Yahudiler için tek sosyalist hareketin kendi Birlik'lerince temsil edildiğinin kabulünü de isteme kararındaydılar. Onların bu anlayışına göre, koca imparatorluğun neresinde olursa olsun Yahudi olarak acı çeken herkes, veya kültürel nedenlerle, veya diğer nedenlerle acı çeken ve kendisinin «Yahudi» olduğunu söyleyen herkes Yahudi sayılmıyordu.

Bu iddiaların ve isteklerin arkasında ise, hem farklı bir parti örgütlenme yapısı, hem de bir ulusal «self-determination» teorisi yatmaktaydı. Ayrıca, bu anlayış haklı bulunacak olsaydı, ardından, imparatorluğun neresinde, hangi azınlık ulusu uyanmaya başlarsa onlar da aynı hakların tanınmasını isteyeceklerdi. Bu ise, Sosyal Demokratik Partinin merkezîyetçi bir parti değil, her biri otonom federasyon olan uluslara dayanan federatif bir parti olmasını gerektirecekti. Kezâ, bu yoldan bir başarı sağlanırsa, bu başarının meyvesi olarak kurulacak devlet te merkezîyetçi değil, federalist bir devlet olacaktı. Lenin buna karşıydı. O'na göre parti katı şekilde merkezîyetçi olmalı; partinin ulusal alt bölümleri ise merkezden verilen komutları, tespit edilen programları, kararları o yerdeki ulusal dillere çevirmekten öteye bir yetki taşımamalı; parti örgütünün ulusal alt bölümleri merkezdeki tam yetkili ve kuvvetli Merkez Komitesinin iradesine bağlı kalmalıydılar.

Eskiden Birlikçi olan Martov, Yahudilikleri kalmamış olan Troçki ve ve Axelrod, ve Güney Rusya topraklarından gelme yarı Ruslaşmış Yahudi olan diğer delegeler Plekhanov ve Lenin'in yanında birleştiler; Birlik'e karşı çıktılar. Bu hareketlerinde başlıca etkenler merkezîyetçi bir parti kurulmasını istemeleri, Rusya gibi halklar karışımı bir ülkede milliyetçi ayrılıklardan korkmaları, ulusculuk-üstü enternasyonalizme sempaticileri, ve birçok delegenin bilincine varmadan da olsa taşıdığı Büyük Rusyacılık istekleri idi. «Birlik» diyor yazılarında Krupskaya, «diz çökmüş, aman di-

lemektedir.» Aman diler miydi, bilinmez. Fakat çok geçmeden Kongreyi terk edecek kadar diklendiler ve Rus Sosyal Demokratik Partisini sonu bilinmez geleceği ile yüzyüze bırakıp Kongreyi terk ettiler. Birlikçiler, Kongrenin sonuçlarından şaşkına dönmüşlerdi. Önceki bölümlerde yer alan Lenin'in Iskra ajanı Levin'e mektupta gördüğümüz gibi, sonuçlar sadece Lenin için şaşırtıcı olmamış ve bütün hesapları doğru çıkmıştı.

Daha sonra Rus Marxizminin ünlü kurucusu Plekhanov, tasarlanan parti programı hakkındaki raporunu sundu. 1929 yılında o günleri halâ hatırlayan Troçki şöyle yazıyordu :

Üstünlüğünden, bilgisinden, kendinden emin, programın açık ve bilimsel yönden kusursuz bir iskeleti kafasında olmak üzere kürsüye çıkan Plekhanov'un gözlerinde neşe ve alay pırıltıları vardı. Hafifce teatral, fakat canlı ve anlamlı hareketleriyle birlikte nükte ve bilgelik dolu konuşmasıyla koca bir kongre salonunu Plekhanov ışıklara gark etmişti.

Kongrenin kuruluşu ve raporu sunanın prestiji parti programı taslağı üzerinde değişiklik ihtimalini çoktan ortadan kaldırmıştı. Ama gene de kararlı bir karşıtlar azınlığı vardı. «Ekonomistler»den Akimov ve Martov tarafından yönetilen bu sert, inatçı ve diimdar azınlık ayakbağı olmuştu. Her anlatım (formulation) kılı kırk yararcasına gözden geçiriliyordu. Müzakereler bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalarla geçiyor, özel şekilde kurulmuş Program Komisyonu toplantılarında işler yürümüyor, Kongrenin yirmiyeye yakın oturumu boşa gitmiş bulunuyordu! Akimov'un sunduğu değiştirge önergelerinin sayısı yirmi-iki olmuştu. Her biri teker teker reddedilmişti. Programın bütününe de saldırdı ve programın proleterya kitlesi üzerinde vasiliğe özenmesine ilişkin olarak şu eleştiriyi yaptı :

Parti ve Proleterya kavramları herbiri diğerine karşı olarak konumlanmıştır. Birincisi etken (active), nedenleyici (causative), ve kollektif bir oluşum, ikincisi ise Partinin işlemlerine zemin teşkil edecek edilgen bir araç olarak anlamlandırılmıştır. Partinin ismi, programda ne zaman geçse bir özel isim olarak yazılmakta, Proleter-

yanın ismi ise hem pek az yer almakta, hem de bir cins isim olarak yazılmaktadır (gülenler). (1).

Bu «döbilgisi eleştirisi»ne yüksek sesle kahkaha atanlardan bazıları, sonraları, programa yönelen bu eleştirilerin sadece döbilgisiyle ilgili kuralları mı kastettiğini, veya daha derinlerden bir şeyler mi kastetmiş olduğunu düşünmek zorunda kalacak kadar yaşayacaklardı.

Fakat muhalfeğin temel karşı-sava tek bir cümle üzerinde toplanıyordu :

Sosyal devrimin temel şartı proleteryanın diktatörlüğüdür, ve bu böyle bir diktatörlüktür ki, işçi kitlesi, istisnaların girişeceği her çeşit direnmeyi ancak bununla bastırabilir.

Diktatörlüğü onaylıyorsunuz, diyordu Akimov, iyi ama onayladığınız bu diktatörlükle, demokratik cumhuriyetten söz eden program taslağınızın bu yerlerini nasıl bağdaştırıyorsunuz? Diktatörlüğü, sözünü ettiğiniz özgür, eşit, dolaysız, gizli ve genel oylamayla kurulacak meclis görüşü ile nasıl bir araya getirebiliyorsunuz? Hem konuşma özgürlüğü, basın özgürlüğü, partiler özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, vicdan, hareket ve iş özgürlüğü diyorsunuz hem de diktatörlük? Statülerinc bakmaksızın; cinsiyet, ırk, din ve milliyetlerinc bakmaksızın bütün vatandaşların eşit olacağını nasıl söylersiniz? Demokrasi yetmiyor mu sizlere ki bu yollara sapıyorsunuz? Bu bir preusip meselesi değil midir? Üçünde her alanda hep mücadele ettiğimiz ereklerimizden biri demokrasi değil miydi? Bizler, yani diktatörlüğün kahına uğramış olan bizler, şimdi de diktatörlüğün onaycısı mı olacağız bizden yana işleyince?

Troçki, *Komünist Manifestosu*'ndan bir görüşü ileri sürerek, programı savunmak üzere ayağa kalktı :

Çalışan sınıfın yönetimi, bu sınıfın büyük bir kitlesi bu yönetimi istemekte birleşinceye kadar gerçekleştirilemez. Ancak bir çoğunluk şeklinde bu istekte birleştiklerinde ezici bir çoğunluk olacaklardır. O zaman bu diktatörlük

bir azınlık partisinin veya bozguncular takımının diktatörlüğü olmaktan çıkacak ve dev bir çoğunluğun yararları ve çıkarları için oluşmuş ezici bir çoğunluğun elinde ve karşı-ihtilale engel olmak için kurulmuş bir diktatörlük olacaktır. Kısacası, gerçek demokrasinin zaferini temsil edecek olan proleterya diktatörlüğüdür. (2)

Çok sonraları, Stalinin tarihçileri Troçki'ye karşı bu söylevini kullanacaklar ve o'nu «proleterya diktatörlüğü ilkesini reddetmekle» suçlayacaklardı. Uygulamada, gerçekten kendisi, daha 1917 yılında bu görüşten vazgeçecekti...

Plekhanov, pek sevmediği genç savunucusuna pek iltifat etmedi. Akimov, Martynov ve taraftarları, diyordu, iki ayrı şeyi karıştırıyorlar : birisi çarlık yönetiminin biran evvel devrilmesi ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması; diğeri ise sosyalizm uğruna yapılacak uzun vadeli bir mücadele idi, ve bunun başlayabilmesi için de önce ve önce demokratik cumhuriyetin kurulması gerekiyordu.

Tabiatıyla, genel oyu isteklerimizin odağında tutarız [diye devam ediyordu] fakat devrimciler olarak o'na bir fetiş özelliği kazandırmak istemediğimizi de belirtelim. Bu bakımdan, ilerde bir gün muzaffer olacak olan proleteryanın, kendisine karşıt burjuvaziye genel oy dışında bırakılabileceği durumların olabileceğini tasarlamak zor değildir...

Demokrasinin temel ilkesi şudur : *salus populi, suprema lex*. Devrimci diline çevirisi *devrimin esenliği en yüce yasadır...* Eğer devrimin güvenliği için, demokrasinin şu veya bu ilkesinin geçici bir süre yürürlükten kaldırılması gerekiyorsa, bunu yapmakta tereddüt en büyük cürüm olacaktır.

Bazı delegeler, demokrasi ile ilgili olarak açıkladığımız isteklerimizin, program tasarısındaki ifadesinin değiştirilmesini ve iki yılda bir toplanacak bir demokratik parlamentodan söz etmemizi istediler. Plekhanov sordu : İki yılda bir değil de, her yıl toplanan bir parlamen-

(1) Rusça'da özel objelerin «erkeks» olanları hem cins ismi olarak kullanıldıklarında, hem de «accusative» olarak kullanıldıklarında aynı forma da kalırlar.

(2) Bu cümleler aslının aynı değilse de, editörler komitesince ve delegelerin kendilerince onaylanmış bir üzettir.

to denilse daha demokratik olmayacak mıydı? Fakat yoldaşlar, biz devrimciler için parlamentonun süresi ikinci dereceden bir sorun olmalıdır. Bunu aklınızdan çıkarmayın. Devrimci bir çöşku içinde halk, gerçekten çok iyi bir parlamento seçerse bizim için de bu tür bir parlamentonun uzun Parlamento yapılması yararlı olur. Fakat seçimler işçi sınıfının yararına sonuç vermemişse, oluşacak parlamento iki yılın sonunda değil, elimizden gelirse hemen ikinci haftasında dağıtılmalıdır.

Lenin bu tartışmalarda tek bir cümle olsun etmedi, ama kafasını sallıyor ve tam bir görüş birliği içinde olduğunu belirtiyordu. Ustası Plekhanov'un o sözleri kulağına küpe olacaktı. Onbeş yıl sonra Lenin işte o sözleri iktibas ederek, serbest, özgür, dolaysız, ve genel oyla seçilmiş Kurucu Meclis'in dağılması hakkındaki emrini kaleme alacaktı!

Plekhanov'un demokratik ilkeler, devrimin ihtiyaçlarına boyun eğmek zorundadır sözleri açıkca alkış ve onaylamalarla karşılandı, ama homurdanan ve itiraz için bağırıp, çağırılanlar da vardı. Başkanlık koltuğundaki Lenin, homurdananlara kendilerine gelmelerini ihtar etti. Rozanov avazı çıktığı kadar bağırıyordu: «Bir işçi partisinin kongresinde bu çeşit duyulmadık laflar işitilirse, bağır-mak ta, yuhlamak ta benim görevimdir!» Yıllarca sonra, aynı görüş Lenin tarafından yürürlüğe konulduğunda hep «yuh!» çeken Rozanov, bu kere yanlış olarak «Sovyet hükümetini devirmek amacıyla Denikin'e yardım için» bir «Milli Merkez kurmak»la suçlanacak, ölüme mahkum edilecek, bizzat Lenin tarafından bağışlanacak ve Sağlık Komiseriyasında (Bakanlığında) bir göreve atanacaktı... (3)

«Ölüm cezasının kaldırılması mı?» diye hayretle devam ediyordu Plekhanov, «Çok iyi! Ama gene de birkaç tane yedek bulduralım elimizde diyorum. Siz ne dersiniz? II. Nikola'nın yaşaması-

(3) «Milli Merkez»e «Soyuz Vozrozhdenia (yeniden doğuş birliği) da deniliyordu. Amacı Menşeviklerin Sağ Kanat üyelerini, Sosyal Devrimcilerin Sol Kanat üyelerini, Sol Burjuva Liberalleri ile bir araya getirmek ve Bolşeviklerin umulan çökmelerinden sonra yeniden demokratik bir Rusya kurmaktır. Bu zayıf «birlik»te Denikin subaylarından, şüpheli bir Çekist'in yer alması düşünülebilir, fakat Rozanov'un grubu bu işe karışmamıştır.

na izin verecek miyiz? Bence, «zâtı» için bir tane yedek ölüm cezası ayırsak iyi olacaktır.»

Martov da üzgün bir gerilim içinde dinliyordu. Bir gün Bolşeviklerce, Devrim günlerinde lağvedilen ölüm cezasının yeniden ihdas edilmesi üzerine ağır bir suçlama yazısı yazacak olan da gene Martov idi. Dinlerken, Plekhanov'un parmak bastığı noktaları haklı ve doğru buluyor, fakat bunlar o'na biraz «sert» gözüküyordu.

Martov'a göre, Plekhanov'un bir çeşit infialleri önlemesi için, proleteryanın zaferini koruma amacıyla basın hürriyeti gibi siyasal hürriyetleri ateşe atacağı korkunç günlerin gelmeyeceğini söylemesi yetecekti...

Bu öneriye Plekhanov alaycı bir «Mersi» ile karşılık vermişti.

Konvensiyon Plekhanov ile Lenin'i daha yakın kıldı. Usta genel kuruldaki tartışmaları gereken yönde güdüyor, öğrencisi ise *Iskra* hizibi içindeki toplantıları yönetiyordu. Biri savunulan görüşleri karşılıyor ve bunları hâle-yola koyuyor, diğeri ise oyları düzenliyordu. Program en sonunda bitince, tek kişi kalan Akimov hariç herkes program için oy kullandı. Akimov yoktu oylamada. Öyle görünüyordu ki şimdi artık birleşmiş bir parti teminat altına alınmıştı. Zira bu ilkede temelden bir görüş birliği olmuştu.

Ne var ki bu genel programın belirsiz ve karışık bir özelliği vardı; 1919'a kadar hem Bolşeviklere, hem de Menşeviklere hizmette kusur etmeyen bir programdı bu. Program iki tane başarılı devrimi amaçlıyordu: «burjuva demokratik» devrimi, ve bir de «proleterci sosyalist» devrim çarlığın ilgası ve kapitalizmin ilgası. Bu ikisi arasındaki ilişki neydi? İlk devrimi, proleterya desteklenen burjuvazi mi yapacaktı? Yoksa bu ilk devrimi de proleterya yapacak ve sınıf muhalefetine geçmek için, iktidarı burjuvaziye teslim edecekti? Yoksa proleterya namına profesyonel devrimciler vaziyete el koyacak, her iki devrimi de gerçekleştirecek ve her ikisi de tamamlanıncaya kadar iktidarı ellerinde tutacaktı? Bu iki devrim hemen biribiri ardından mı geleceklerdi, yoksa aralarında yıllar, hatta, onyıllar mı yer alacaktı? Bu sorunların ortaya çıkabilmesi için bile 1905 Devrimin ölmesini beklemek gerekecekti. O günler sırasında ise delegelerin hepsi de sanki birtek insanmışlar gibi hep aynı oy verdiler. Ama kimisinin gözünde demokratik cumhuriyet tütüyor; kimisi ise düşüncelerine gömülü, yetersiz sayılması ge-

reken birinci devrimden sonra -ki henüz birincisi bile başlamamıştı- doğacak ikinci devrimin düşlerini görüyordu.

O sıralarda kimsenin aklına, Fransız sosyalisti Charles Peguy'un sorduğu soru gelmemişti: «Proleterya diktatörlüğünü gerçekte kim icra edecektir, bilmek isterdim». Keza kimsecikler çıkıp ta yukarkinin zorunlu sonucu olan şu soruları düşünmedi: proleteryanın kendisi proleterya diktatörlerine nasıl söz geçirecek; proleteryanın kendisi, başındakilerin iktidar sürelerini, bitimlerini nasıl belirleyecek; ve eğer gerekirse proleterya kendisini «proleteryanın kurtarıcıları» ndan nasıl kurtarabilecekti...

Kısacası, ayrılık noktaları-doktrin sorunlarından çok, sorunları ele alıştaki tutum farklarını dile getiriyordu. Bu ayrılaşma sorunları düşünülen sorunlar değil, duygulara seslenen, tutkuları dile getiren, ve bu yüzden de kılı kırk yarıcı tartışmalara ve en önemsiz ikinci dereceden sorunlarda aşırı bölünmelere yol açıyordu. Martov, örneğin, sadece «basım özgürlüğü gibi siyasal özgürlüklerden proleteryanın caymasını gerektirecek durumların ortaya çıkacağını insan düşünemez bile» demekten öteye gidemiyordu. Daha sert ve daha sabırsız delegeler ise teori sorunlarında aşırı-ortodoks, örgütlenme sorunlarında ise aşırı- katı tutumluydular. Bilinçsiz de olsa, hepsinin kafasında Peguy'un sorusu için cevap hazır: «Kim olacak, bizler...» Bu cevabı gerçekleştirmek için rijid bir merkezleşmeye dayanan, aşırı derecede sarsıcı ve darbeci bir parti kurmaya hazırlanıyorlardı. Parti, o anda «düşmanlar» üzerinde bir diktatörlük kurmasa da, kendi saflarındaki «yumuşaklar» üzerinde diktaya başlamıştı bile. «Yumuşak» olmakla suçlananlar «sert» olmaya karar vermişlerdi. Böylece üzerlerine yönelen şüphelerden kurtulacaklardı. Plekhanov, biri demokrattik, diğeri sosyalist iki devrim üzerinde duruyor; Martov ise *en iyi şeylerin* hayalini görüyor, bunlar için ümit besliyordu. Akimov, prensip olarak diktatörlüğe itiraz ediyor, Rosanov «yuh!» çekiyor -ama bütün bunlar bir anlık tartışmalar olarak kalıyordu. Esas anlaşmazlıklar ise çok daha sonraları çıkacaktı. Fakat Marx'ın kendisi bile «proleter diktatörlüğü» terimini kullanmıştı (töpkü genç Troçki'nin doğru şekilde anladığı ve ifade ettiği özüyle: «Bir azınlık partisinin diktatörlüğü değil, dev bir çoğunluğun yararına kurulan, dev bir çoğunluğun karşı -ihtilâli önleme amaçlı diktatörlüğü.») Ortodoks-Marxist olarak hesaba katılmamayı göze alan birileri olmuş muydu, bilinmez. Ama Akimov böyle birşeyi göze alamamıştı. Oyunu vermemişti, ama anlaşmazlığın peçesini kaldıracak bir eyleme de girişmemişti.

Bu program tartışmalarına Lenin'in son derece az katıldığını belirtmek ilgi çekicidir. Lenin sadece, kendisinin hazırladığı tarımsal sorunlar bölümünü savunması gerektiğinde tartışmalara katılıyordu. Kısa ve kayda değer sayılmayacak çıkışlardı bunlar. Programda şöyle bir cümle vardı: Kapitalizmin içinde taşıdığı tezadlar büyümeye devam ettikçe, bu tezadların yanısıra «proleteryanın da büyümesi, tatminsizliğinin artması, ve kendi aralarındaki tesanüdün gelişmesi büyüyecektir.» Program Komisyonu bu konuda şu değişikliği önermişti: «ve işçi kitlesinin bilinçlenmesi de...» İşte burada Lenin söz almıştı:

Değiştirge, metni kötüleştirecektir, dedi. Zira bilinçlenmenin kendiliğinden oluşan bir şey olduğu sanısını verecektir... Sosyal Demokrasi'nin etkileri ile oluşanlar dışında, işçilerin bilinçli tek bir eylemi görülmemektedir; yoktur.

Bu nokta Lenin için, işi Plekhanov'a terk edemeyecek kadar önemliydi. Bu çıkış sadece bir çokbilmişlik miydi? Bu doğma, içrikleri yönünden karmaşık ta olsa, «Leninizm»in en temel taşlarından birisiydi. İşçi sınıfına karşı takınılan tutum; işçi sınıfının kendi çıkarlarını başarabilme yeteneğine karşı takınılan tutum; işçi sınıfının denemlerden bilgi öğrenebilme yeteneğine; kendi kendini yönetme yeteneğine; işçi sınıfının «spontane» olarak girişeceği, ve profesyonel devrimciler ile sosyalist teorisyenlerin partisinden emir almaksızın, onların kontrolünde olmaksızın ortaya çıkacak hareketlere karşı takınılan tutumların hepsi bu temel görüşten kaynak alacaklardı. Keza işçi sendikalarına karşı takınılan özel tutumun, ağır işleyen grevciler konseylerine veya sovyetlerine karşı takınılan tutum hep bu aynı görüşten kaynak alacaktı.

Kongreyi birkaç dakika bile izleyen birisi, kongrenin tam anlamıyla bir uyurgezerler kongresi olduğunu anlardı. Hali vakti yerinde burjuva sempatizanların katkıda buldukları bütçe «tam takır kuru bakır» olmuştu. Temel ilkelerde varılan görüş birlikleri tek kişiyi dışarda bırakmayacak bir çoğunlukla alınıyordu. Ama öte yandan uykusuz geceler boyunca kimsede sinir diye birşey kalmıyor, sonu gelmez gürlütü ve tartışmalar ile yaz sıcağı bütün bu yorgunluğun üstüne tuz-biber ekiyordu. Delegeler, «usul» tartışmalarına dahıyorlar, tartışmalar çözümlenmek şöyle dursun düğüm üstüne düğüm oluyorlar, herkes küskünlüğe ve kırgınlığa

ğa gömülüyor, dayanılmaz gürültü ve kabalıkla el-kol hareketleri yapıyor, ve birbirlerini saygısızca kırıyorlardı.

O sıralardaki Rusya'da oluşan olaylar, bütün bu bayların etkisi ve güdümü dışında, bilinmez bir sona doğru yol alıyordu. Onlar ise, Londra'nın işçi mahallelerindeki bir yerde, bir bina da, tıpkı bir rüyada imişçesine birbirleriyle tartışıyorlar, inadlaşıyorlardı. Rusyanın bütün sosyalist önderleri burada toplanmışlardı-gururlu, sağlam-iradeli insanlardı; her biri kendisinin haklı ve doğru yolda olduğundan emindi. Bütün yoldaşlar ortak bir nedene, ortak bir programa ve ortak bir doktrine sahip kimseler olarak usul kuralları üzerinde, formüle edilen sorunların daha iyi ve daha daha iyi anlatımla dile getirilmeleri için tartışıp duruyorlardı. Oysa bu formüller, Rusya tarihindeki ilk genel grevden bile sonsuz denecek kadar uzak anlatımlardı. O sıralarda ise grevler bütün Güney Rusya topraklarını ve Kafkasyayı kaplamış bulunuyordu. Uyurgezerlerin en az uyurgezer olanı bile Rusyadaki olaylardan aylardan beri uzaktı; liderler ise yıllardan beri, hatta onyıllardan beri bunlardan uzak kalmışlardı.

Toplantı salonunun yöresinde ise Rus ve Belçikalı polisler üşüşmüş, bekliyorlardı. Yaz bahçelerindeki sinekler, tatarcıklar gibi çok olan polisler, delegeleri toplantı salonundan otellerine, yurtlarına kadar izliyorlar; Coq d'Or'da yanyana, bitişik masalara oturup konuşmaları dinliyorlar; gece yarısından sonra parkta veya göl kıyısında sürdürülen tartışmaları kaçırmamak için buralarda da delegelerin arkasını bırakmıyorlardı. Polis, delegelerin oda ve çantalarını, denklelerini kurcalamış, tuttukları noktaları çalmış, konuşmalarını zaptetmişti. Sonunda, aptal-görünümlü ve kalın dudaklı Rossa Zemlyacha'yı, Iskra ajanı ve Lenin'in «sert»lerinden birisini tutuklamış ve ülke dışına çıkarmıştı.

Diğer delegelerden bazılarında da ülkeyi terk için yirmi dört saatlik müddetli ihbarnameler verilmişti. Sonunda, bütün Kongre kalktı ve tren ve vapura atıldığı gibi Londra'nın geniş özgürlüğüne koştu. Bütün tren yolculuğunda, Kanalı geçerken bütün vapur yolculuğunda, hiç azalmaksızın tartışmalar gene sürdü. Londra'da «Sosyalistler Kilisesi»nde buluşmaya, 11 Ağustos'tan 23 Ağustos'a kadar sürecek olan yaz-ortası sıcaklarında, gece ve gündüz buluşup tartışmaya devam etmeye karar verdiler.

Parti tüzüğü üzerindeki görüşmeler önceleri hafiften başlamıştı. Bu kere *Iskracılar*'ın kendileri ikiye ayrılmıştı: Lenin'in ta-

sarısındaki Madde I'e göre parti üyesinin tanımı, «Partinin programını kabul eden ve Partiyi maddi anlamda destekleyen, ve parti organizasyonlarından birinde bilfiil görev alarak parti çalışmalarına katılan...» olmalıydı. Martov da benzer bir dil kullanıyordu. Ama önerdiği tasarının son kısmında şöyle diyordu: «...ve parti organizasyonlarından birisinin yönetimi altında düzenli kişisel yardımlarla partiyi destekleyen...»

Delegeler gene karıştı. Her iki anlatımda da, delegelere göre birbirinden farklı birşey yoktu. Pelekhanov bile, Lenin'e olan yakınlığına rağmen, durumu anlamamış, Lenin'in aradaki farkın dev bir fark olduğunu ısrarla söyleyip durmasını iyi karşılamamıştı.

Lenin görüşünü açıklamak için, üst üste defalarca kürsüye çıktı. Lenin'in yaklaşımının Martov'unkinden farklı yanları zamanın akışı içinde daha iyi anlaşılacaktı. O zaman delegelerin anlamadığı Lenin'in seçilmiş ihtilalcilerden başkasının giremeyeceği ve üyelerinin hepsi de merkezin kontrolünde bulunan bir devrimci parti kurmak istediğiydi. Geniş işçi kitleleri ise, parti üyesi olmaksızın partinin sözlerine göre hareket edecekler, ettirileceklerdi.

Benim formülüme göre parti üyeliği kavramının kapsamı daralmakta, Martov'un formülünde ise bu genişletilmektedir... Aslında parti üyeliği sıfatını bile taşımadan çalışan on kişi mi olsa iyi; yoksa çalışmayan, ama parti üyesi sıfatını taşıyan birisi mi daha iyi dense, isimsiz ve sıfatsız, hiçbir payesi olmaksızın çalışanlar-gerçek emekçiler ünvan peşinde koşmazlar- daha iyi derim...

Martov da söz aldı ve defalarca konuştu. Onun istediği de merkezîyetçi bir partiydi. Ama üyelerinin «düşünce haklarından vazgeçmesini» gerektirecek kadar da değil. Geniş bir parti istiyordu O. Sırf profesyonel ihtilalcilerin partisi olmayacaktı parti. Bütün aydınlarla, bütün işçilere açık, ve hepsine kendi yönetimi altında çalışma olanağı tanıyan bir parti idi Martov'un savunduğu. Parti üyeliği sadece bir «paye» veya «ünvan» meselesi değil, parti işlerinde etken olabilme, sesini çıkarabilme meselesiydi. Bütün hayatını parti işlerine adamamış ta olsalar, parti işlerinde çalışanlar parti kararlarını eleştirebilme hakkına sahip olmalıydılar. Fakat nasıl? Martov'un kaleme aldığı metinde bile belli bir tanımlama, ve açıklama yoktu. Lenin'le ayrı görüşlere yönelmeye başladığını henüz

farkedememişti bile. Ayrıca, Lenin'in kendi anlayışına kuvvet kazandırmak için örgütsel konulardaki girişimlerde görünen beceriksizlikten de yoksundu. Delegelerin şaşkınlığı sürdü durdu bu yüzden.

Tam o sırada Lenin'i bir olay şaşkına çevirmişti : Troçki tutup Martov'dan yana çıkmıştı.

Eyyamcılığı önlemek için tüzük maddeleri tespit edebileceğinize inanmıyorum. Tüzük maddelerine de mistik yorumlamalarla böyle anlamlar verilmesine karşıyım.

Axelrod da katıldı :

Lenin'in bu savunduğu görüş, birkaç doktrin muhafızına bütün bir partinin tabi olmasını istemek olmuyor mu?

Ama sonunda Plekhanov işe karıştı, handiyse yenilmek üzere olan Lenin'e yardım elini uzattı :

Bu konuda hiçbir ön düşüncem yok, fakat söylenilenlere dikkat ettikçe Lenin'in haklı olduğunu sezinliyorum... Entellektüellerin, bazı kişisel tereddütler yüzünden partiye girmeye çekinecekleri doğrudur, ama böylesi daha iyi, zira genellikle aydınlar eyyamcıdırlar..... bu yüzden, başka hiçbir sebep olmasa bile, eyyamcılığa karşı olanların (Lenin'in tasarısına) oy vermeleri gereklidir.

Maddé I üzerinde sadece iki tam birleşim (sessions) harcandı, vaktin çoğu usul meselelerine gitti, ve iki defa yeterlik önergesi verildi! Oylar : Martov'un önerdiği ifade için yirmi-sekiz, Lenin'ininki için yirmi-iki! Umduğundan kötü bir durumda kalmıştı Lenin. İşte o zaman ve orada karar verdi : *Iskra* yöneticileri arasında kendi grubunu ayıracak, kendisini destekleyen «sertler» hizbini kuracak, parti tüzüğünün diğer maddelerini aşırı-merkeziyetçi yapacaktı. Bunun gerekçesini daha sonraları yazdığında şöyle açıklayacaktı : «çatlayan fıçıyı çift sıra çivi ile yeniden sıkıştırmak... silahlarımızı bir değil iki ölçek barutla doldurmak... çoğunluğun haklarının kısıtlanmasını teklif edebilmek için...» Çoğunluğun hakları ise, kendi azınlığının yararı için olacaktı. Kısacası, uzun ve dönüşü olmayan bir mücadelede hazırlanmaya karar vermişti. Mücadele, uzun ve serbest tartışmalar sonunda alınmış bulunan Kongre kararına karşı olacaktı.

Iskracılar son olarak bir araya gelip, son olacak olan toplantılarını yaptılar. Gerilim, Lenin'in aylarca sonra ve sakin bir kafa ile yazdıklarından anlaşılıyor :

Lenin kendisini tutamadı ve bir deli gibi göründü. Doğru Kapıyı yüzlerine çarpmıştı, burası doğru. Fakat ne sonuç ile?... Sadece şu ki, *Iskra* örgütünün sunduğu on-altı üyeden, sadece dokuzu benim tarafımı tutmuştu. O kadar fazla «kabalık» olmasaydı belki beni tutanlar daha fazla olacaktı...

Bakki, Fakat eski yazı kurubundan kendisi içle verilen iki oy, Lenin'in kendisi ve Plekhanov ile dört muhalif üye, ve *Iskracılar* grubunun yazı kurulu üyesi olmayan üyelerindendir. kendisini tutan dokuz üyesi ile Martov'u tutan yedisini bir araya getiren yeni bir toplantı düzenledi Lenin. Bu «gerçek» *Iskracılar*'ın toplantısı başladığında, kapıya nöbetçi diken Lenin, toplantıya Martov, Axelrod, Zasluch, Potresov, ve diğer yoldaşlarının sokulmamasını söylemişti. İhraç edilenler yazılı bir dilekçe vererek kabullerini istediler, fakat reddedildiler. Vladimir İlyiç artık uykuya hepten paydos etmiş, hatta Krupskaya'ya göre, yemek yiyecek hali bile kalmamış, günlerinin tamamını tek tek delegelerin peşlerini kovalamakla geçirir olmuştu. İşte, aşağıdaki satırlarıyla, o güne kadar «Lenin'in Sopası» diye tanınan genç öğrencisi Troçki şöyle anlatıyordu :

Kendi tarafına çekmek için beni ikna etmek isteyen Lenin hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. O, Krasikov ve ben birlikte uzun bir yürüyüş yaptık. Yürüyüş sırasında hem Lenin, hem de Krasikov, «yumuşak» biri olan Martov ile birlikte olmamam gerektiğini söyleyerek beni iknaya çalıştılar. Krasikov'un diğer *Iskra* yazı kurulu üyelerinden söz etmesi öyle kaba ve terbiyesizce oldu ki Lenin kızdı, ben ise ürktüm. *Iskra* yazı kurulu üyelerine karşı tutumum hâlâ gençlik duygululuğu ile karışıkta. Konuşma beni irkiltti... Lenin, daha sonra, beni kazanmak için, bir kadın delege olan Z'yi, ve birlikte, küçük kardeşi Dmitriyi yolladı... Elçiler, ayrılmak istediğimde buna izin vermemek istediler. 'Emir aldık', dediler, 'ne olursa olsun bizimle geleceksin'. Sonunda, onlarla gitmeyi açıkça reddettim.»

Ve şu cümleler de «Bataklar» denilen delegelerden birisi ile yaptığı konuşma hakkında bizzat Lenin'in yazdıklarındandır :

«Ne kadar üzücü bir hava...»-diye dert yandı bana. «Bütün bu sert kavgalar, biribiri ardına patlayan tahrikler, keskin ve acı polemikler, bu yoldaşlığa sığmayan tutum!» «Ne kadar hoş bir Kongre!»-diye cevap verdim. «Açık bir kavga için fırsat. Fikirler ifade ediliyor. Eğilimler ortaya dökülüyor. Gruplar belirleniyor. Eller havalanıyor. Bir karar alınıyor. Bir sahne daha tamamlanıyor. İleri! İşte benim sevdiğim de bu! Budur hayat! Bu, mesele çözümlerinden değil, laflayacak takatları kalmadığından tartışmalarına son veren entellektüel zevzekliğinden farklı bir şey.

«Ortacılar»dan olan yoldaş şaşkınlık için de bakıyordu bana. «Cık!» dedi sonra. Farklı dillerden konuşuyorduk.»

Lenin, her delegenin ruhu ile geceler ve gündüzler boyunca uğraşıp dururken, bu amansız savaşı verirken kaderin hoppa çarkı birden bire, umulmadık bir dönme tutturmuştu. Yahudi Birliği delegeleri, ki otonomi üzerinde yapılan tartışmalarda aldıkları yaraları sarıp-sarmalamışlar, gelip kongreden çekildiklerini ilân edermişlerdi. Martov'un önerisine zafer sağlayan oylardan beş tanesi gidiyordu! Bu elverişli durumun ardından, diğer muhaliflerine de yol vermeyi umarak, Lenin yeni bir hazırlığa girişti: *Rabochee Delo* etrafında toplananlara karşı bir taktik tespit etti ve mülteci devrimcileri temsile yetkili tek kuruluşun *Iskra* ve *Iskra'nın* dış örgütleri olduğunu öneren bir taktik sundu. Martov sadık bir Iskracı idi. Kapana sıkıştırıldığını bile bile Lenin'in taktiklerine olumlu oy verdi. Böylece Tüzük-Madde I'de geçirdiği tasarıma oy verenlerden iki kişi daha küskün bir suratla Kongreyi terk ettiler.

«Bu şartlarda Yahudi Birliğinin, Kongreyi ne demeye terk ettiğini hiç anlayamadım- diye yazacaktı Lenin daha sonraları. «Durumu çok kuvvetliydi ve istediği pek çok şeyleri yapardı da...»

Lenin, her ne kadar hayatı boyunca «eyyamcılık»a karşı ah-laki bir iğrenme duyduğunu belirtmişse de, Yahudi Birliğinde ki, ve *Rabochee Delo*'daki adamların samimi dava sahibi olabileceklerini, kendilerine göre prensip sahibi kişiler olabileceklerini, ve kendilerine «eyyamcılık» gibi gelen tedbirlere boyun eğmeyebileceklerini anlamakta güçlük çekiyordu.

Bundan sonra iktidar ve örgütlenme konusundaki keskin sezgilerinin öğretliklerine dayanan Lenin, çekilenlerin sayesinde elde ettiği ezici çoğunlukla, şimdi kendisinin «pek çok şeyleri yapacak» duruma geldiğini anlamıştı. İlk yaptığı moral bir avantaj idi: yeni hizbine bir isim buldu: Bolshinstvo («çoğunluk»), veya Bolshévike («Çoğunlukçular»). Daha bir gün önce azınlık olan kendisiydi. Üstelik ilerde de azınlık durumuna sık sık düşecekti. Ama Lenin'in bunlara aldırdığı yoktu, bu ismin psikolojik avantajlarını bir an olsun gözden uzaklaştırmadı. Lenin, bir ismin, tek başına bile olsa, bir program kadar etkin ve önemli olduğunu, damıtılmış bir öz teşkil ettiğini, yetiştirilmemiş ve eğitilmemiş kitleler üzerinde hiçbir propaganda sloganının yapamayacağı kadar etki yapacağını gayet iyi biliyordu. Kendi hizbine bu isim ne denli gurur verme gücünde olsa da, gerçekte ne denli küçük te olsa, artık hizbini daima «Çoğunlukçular» diye adlandıracaktı. Parti sıralarındaki ve parti hiyerarşisindeki üyelerin gözünde olsun, partili olmayan yığınların gözünde olsun, hedef, bu isim sayesinde bir inancı: mesruluk, demokratiklik duygusunu; çoğunluk onayını elde tutmaktı. Eğer azınlıkta kalmış olsaydı gene, «gerçek Iskracılar» veya «Ortodoks Marksistler» veya «Rus Sosyal Demokrasininin Devrimci Kanadı» gibi bayraklaştırılabilecek bir isim takınacaktı. Fakat Lenin'e karşı olanlar ahmaklıklarını ortaya koymak istercesine, kendilerine takılan bu «Azınlıkçular» ismini benimzediler, ve bundan kurtulmaya, sonraki yıllarda olsun, teşebbüs bile etmediler.

Bunu ilâçleyen çıkışı yeni Merkezi Komitenin dar olmasını, ve ancak «sert»lerin sıkı bir çoğunluğuna dayanmasını sağlamaya yönelmişti. Lenin, hayatı boyunca güdüklüklerinden öğrenmişti; polis tevkifi yüzünden veya polis tevkifinden kurtulmak için zorunlu hale gelen kaçmalar yüzünden bu çeşit kuruluşlardaki komitelerin faaliyetleri aksayabilmektedir. Bunu önlemek için komitelere boşalmış üyelere uygun birisini kendi kendine tayin edebilme yetkisi (coopting) gerekmektedir. Bunları düşünerek, istemediği kimselerin yerel komitelere sızmalarını önleyebilmek için öyle bir mekanizma kurdu ki, istemediği birisi bir yerel komiteye girerse, o'nu Lenin veto edebilecekti. Kendi tecrübeleri o'na, polisini bazan Merkez Komiteleri bile yıkacak kadar ilerkiyebildiği, ve bir Merkez Komite yeniden kurulduğunda, yeni Komitenin eskisinden ayrı havada olabildiğini öğretmişti. Bu düşüncelerden ötürü, o zamana kadar merkezîyetçiliği savunduğu hâlde; parti gazetesinin bir avuç yazarlar grubunu Rusyadaki Merkez Komiteye tâbi kılması gere-

ken bir görüş savuna gelmesine rağmen, parti düzenine öyle bir hüküm koydurdu ki, bu kerre, Rusya dışında yayımlanmasına karar verilen Merkez Organ (yani Iskra yazı kurulu) Rusya'daki Merkez Komitesinin üzerinde kontrol yetkisi kazanıyordu! Yazarlar Kurulu, ki onu da Lenin kontrol edecekti, dönüp dolaşıp sonunda Merkez Komiteyi kontrolü altına alıyordu. Bu konuda Troçki ile Lenin arasında şöyle bir tartışma geçmişti:

«Merkez Organ'ın Merkez Komiteye tâbi olması gerekirdi.»

«Hayır, öyle olamayacak,» dedi Vladimir İlyiç. «Öyle olsa, nisbî güç durumuna aykırı olur. Ta Rusya'dan bizi nasıl yönetirler. Öyle olmaz... Değişmez ve istikrarlı merkez biziz, buradan biz yöneteceğiz...»

«Fakat, o zaman da Merkez Organ'ın diktatörlüğü tanımlanmış olmayacak mı?, diye sordum.

«Bunun kötü olan ne tarafı var? diye cevap verdi Lenin. «İçinde bulunduğumuz şu şartlarda, bunun tersi birşey olmaz.»

Bu cevap tam tipik Lenin idi. Lenin'in örgütlenme ilkelerine dair vazirlerinde savundukları aşında her zaman, içinde bulunan kuvvetler konusunun belli realiteleri, ve kendi görüşlerinin doğru ve Parti yararına en iyi görüşler olduğuna dair kesin inancı olması yüzünden değiştirilebilir şeylerdi. Kendi görüşlerinin ilte tatbik edilmesini isteyen Lenin, İlkeler konusundaki vazirlerini gerçeklere tâbi kıları: Eğer Merkez Komiteden emin olmazsa, o zaman Merkez Organın iktidarını arttıracaktı. Tersine, eğer Merkez Organâ karşı görevini yitirirse (nitekim çok geçmeden yitirdi) o zaman da Merkez Komiteye yerki tanıyacaktı. Eğer hem Merkez Organa, hem de Merkez Komiteye olan güvenlerini yitirirse (ki yitine varmadan bu da oldu) o zaman da her ikisini birden reddederok ve «çoğunluk» diye isimlendirmeye devam edeceği kendi «sert» taraftarlarını kuvvetlendirerek kendi hizbini kuracaktı. Yahudî Birliğindeki-ler bile «*Rabochee Delo*'nun adamları Kongreden çekildikten sonraki günlerde iki kişilik bir çoğunluk elde edince, kendi kurduğu bir hizibi, bu hizip ne kadar küçük olursa olsun, Kongrenin «gerçek çoğunluğunu» temsil ettiğini ileri sürcekti. Kongrenin bizzat kendisinin'le almış olmadığı konularda verilen kararlarda bile bu böyle olacaktı. Ön Komitelerin kontrollünü elinde tuttuğu sıralar-

da bile, disiplinsizlik gösterenleri suçlayıp, hakaret etmekte hiç merhamet göstermiyordu. Bir disiplinsizliği ne zaman suç olup, ne zaman olmadığına karar vermekte Lenin'in kendine özgü görüşün temelindeki bu sert katılganlık (inflexibility) bir küstahlıktan, bir müretilikten (hypocrisy), veya bir iktidar hırsından çıkmıyordu. Kendisinin doğru düşündüğüne olan inancından çıkıyordu bu sert değişmezlik. Lenin'in gözünde kendisi (self) ile hareket arasında bir ayrım'ın var olabileceği düşünülecek bir şey olamazdı. Lenin'in hiçbir zaman şöyle düşünmesi beklenecekti: *Doğru ve haklı olan ben'im*. Lenin'in bu yüzden şöyle demesi gerekiyordu: *İstikrarlı merkez biziz, ve buradan biz yöneteceğiz*. Özel ve başbaşa bir konuşmada Plekhanov yarım-hayranlıkla Axelrod'a şöyle demişti: «Robespierre'ler işte bunun hamurundan yoğrulmuşlardır.»

Yetersiz çoğunluğu ile Lenin'in bundan sonraki girişimi gerilen yayı çatılma noktasına kadar kanırtmak oldu. Eski Yazı Kurulunun dağılması gerektiğini ileri sürdü, *Iskra* yazı kurulu diye üç kişilik yeni bir kurul kurulacaktı. «Aralarına yeni üye kabüle yetkili» bu üç kişilik kurulda Plekhanov'un, kendisinin, ve Martov'un adaylığını ileri sürdü. Delegeler, harekete nice yıldır emeği geçen siyasal düşünür Axelrod'un, ve kadın kahramanları Vera Zasulich'in bir köşeye atılacaklarını anlayınca Lenin'in çıplaklaşmaya başlayan başı etrafında fırtınalar koptu. Tekrar tekrar konuşup dil döktü, teklifini durup dururken yapmadığını, daha önce bütün yazı kurulu üyeleriyle bunu tartışıp konuştuklarını, dışarda kalacak olanların bile bu görüşü kabul etmiş bulduklarını ispata çalıştı. Ama bu söylediklerini yalanlayan diğer yazı kurulu üyelerinin ifadeleri olduğu gibi, elimizde Lenin'in kendi karısının sözleri de var:

Bu çok elema verici bir sorundu ve delegelere bu konuda hiçbir şey söylenmedi. *Iskra*'nın çok eskiden teşkil edilmiş olan ve çabalarını yürütmeye elverişli olmayan Yazı Kurulu da söylenenlere şaşırmaştı.

Ve, genel kuruldaki sayısız polemiklerinden birisinde, bizzat Lenin kendisinin ilk plânının çok daha ısrılt olacağını anladı. Bu ilk plânını Martov'a ve belki de Kongreden önce işbirliği yaptığı birkaç yakınına açıklamıştı. Bu ilk plânına göre, eski altı üyenin yanına bir üye daha katılarak yeni bir Yazı Kurulu kurulacak, hepsi yedi kişi olacak, kurul kendi üyeleri içinden üç kişilik bir alt-komite ayıracaktı. «Fakat», diye yazıyordu Lenin:

Tüzüğün I. Maddesi üzerindeki meselede yenik düşmüş olduğumdan bana terk edilen veya Kongreye terk edilen konularda birşey başaramadan uğraşıp durdum. Başaramadım, fakat ilk elde, Iskracılardan kurulu «sağlam» bir Merkez Komite kurulmasına, ikinci elde de üç kişilik bir Yazı Kurulu kurulmasına uğraştım...

En son olarak, bir de Krupskaya'nın, o sıralarda saygısızca görüşlerine son verilmekte olan eski emektarlarından ikisinin psikolojik durumları hakkında yaptığı yorum var elimizde :

P. B. Axelrod, *Iskra*'nın artık Isviçre'de basılmayacağını, dolayısıyla Rusya ile haberleşmenin kendisinden geçmeyeceğini öğrenir öğrenmez sararıp solmaya başlamıştı. İkinci Kongredeki üçlü Yazı Kurulu sorununa o denli karşıt bir tutum takınması da bu yüzden olmuştur. *Iskra* düzenleyici ve örgütlendirici merkez oluyor, ve Axelrod yazı kurulundan ayrılıyordu! Yazı Kurulu ise o zaman, her zamankinden daha fazla olarak, Rusyanın nefesini dinlemek için kulak verilecek tek yer oluyordu.

Onun içine Vera Zasulich-*Iskra*'dan kopup ayrılmak Rusya'dan bir kere daha tecrid edilmek, mülteci hayatının ölü denizine bir kere daha batmaktır. Bu denize batan ta dibe çökiliyordu kurtulamamacasına. Bu yüzden ki ikinci Kongre'de *Iskra* editörlüğü sorunu ortaya çıktığında dayanamayıp isyan etti. O'nun için benlik tutkusu ile ilgili bir sorun değil, bir hayat veya ölüm sorunuymdu. bu...

Hayır, bu iki insan dışarda bırakılmayı kabul edemezlerdi.

O zamana kadar sükmün içindeki Kardeşlik Kilisesinde, «otokratlar», «dikrator», «örfli idare», «levkelade hâl rejimi», «hareket», «idam», «darbe-i hükümet» çılgınlıkları anılmaya başlanmıştı. Dalegeler, daha birkaç gün önce *Iskra*'yı onaylayıcı şekilde Akimov harif, o terk etmişti oybirliği ile hareket ettiklerini hatırlattılar Lenin'e. Ama *Iskra*'yı sadece bir doktrin sonucu olarak değil, yazı kurulundaki insanlı işbirliğinden ötürü de takdir ettikleri için oy birliği ile *Iskra*'yı desteklediklerini söylediler. Eski emektar Axelrod ile Zasulich'i seven ve sayan Martov ortaya çıktı ve tehdit savururcasına, Axelrod ile Zasulich'in bulunmadığı yazı kurulunda yer almayacağını, bu gibi yazı kurullarını saymayacağını

ilan etti. «Çok sürmez, dakkasında pişman olup göz yaşları dökmeye başlarsanız!» diye bağırdu Lenin'in «Seriler» inden biri. Eski yazı kurulunun yeniden seçimi için verilen bir taktir başarı kazanamayınca, o andan itibaren yenik azınlık hiçbir konuda oy vermemeyi kararlaştırdı. Plekhanov, Lenin ve Martov, Merkez Organ editörleri olarak, ve sonuncusunun isteksizliğine aldırmadan, seçildiler. Noskov, Krzhizhanovskiy ve Lengnik, üçü de Leninci, Merkez Komite olarak seçildiler. Bu iki kurulun her biri beş kişilik parti Konseyine ikişer üye verecekti. Parti Konseyinin başkanlığına ise Kongre tarafından Plekhanov seçilmiş bulunuyordu. Oylara gelince... Yedi delege Kongreyi terk etmişti. Fazladan bir yirmi delege ise oylamaya katılmayı reddetmişlerdi. Daha bir gün önce hapsinin aziz üstadları olan Plekhanov için yapılan oylamada bile, oy pusulaları üzerine Plekhanov'un ismini yazan yirmi-iki delege idi. İki kişi boş pusula atmış, yirmi kişi de oy kullanmayı reddetmişti! Yirmi-iki katılmayan -kırkdördüncü içinden yirmiiki- ve tam o sırada Kongreyi terkeden yedi kişi kutlanan «çoğunluk» idi. Bolşevikler buradan çıkacaktı!

Ve daha Kongre dağılmadan önce bile, Lenin'den kaçanlar görülmeye başlamıştı. Gürcüstan'dan gelen «sert» delege Topuridze «yumuşak» olup çıkmış, Kongre bitir bitmez «Azınlık»ıların arasına girmiş bulunuyordu. Altı ay geçmeden Plekhanov da Lenin'i yüzüstü bıraktı ve Lenin Yazı Kurulunda üç kişilik bir azınlık ile (Martov artık devam bile etmiyordu) başbaşa kaldı. Bir yıla varmadan kendi elleriyle kurduğu Merkez Komitesi ve Parti Konseyi de Lenin'e karşıt olup çıkmıştı. Bütün bunlardan sonra bile Kongrede ifade ettiği gibi Parti «Çoğunluk»u adına konuştuğunu iddia etmekten ve Lenin'e karşı cephe alanların çoğunluk iradesine karşı kafa tuttuklarını ileri sürmekten vazgeçmedi... (4)

23 Ağustos Cumartesi günü, öğleden sonra saat 5'te ön komitelerdeki (leading committees) kişiler üzerinde patlayan ve bir kâbus

(4) Emilian Yaroslavskiy'nin vazdağı resmi Parti Tarihinde Lenin'in çoğunluğu hakkında şöyle deniliyor: «Kongrenin çoğunluğu (2 veya 3 oy) Menşevikleri tuttu. Bu nokta bütün Kongrede, işte bu meselede (Parti Tüzüğü'nün I. Maddesi hakkındaki bir çoğunluk kararından) zannodentlerin unutmamaları gereken bir noktadır. Hayır, Lenin Merkez Komite ile Merkez Organın seçimlerinde, Ekonomistlerin en muhafazakâr takımı ile Birlikçiler Kongreyi terkedince, çoğunluk kazanmıştır.» (İngilizce Baskı, Moskova, 1927, Cilt-I, sh. 87).

gibi gelen tartışmalar bitmişti, ama bir sonuca ulaşamamıştı. Çünkü Martov daha o anda üç kişilik Yazı Kuruluna itaat etmeyeceğini ilan etmişti. Hem de aynı yazı kuruluna seçilen üçüncü adam olduğu halde. Kongrenin bitmesi üyelere birinin olsun, herhangi bir konuda bile olsa, bir anlaşmaya ve görüş birliğine varıldığına inanmaya başlaması yüzünden değil, üyelerin yorgunluktan halsiz düşmeleri yüzündendi. Tükenen sadece insanlar değil, Sınırların, enerjinin, nefeslerin, oturup dinleme kapasitesinin yanısıra paralar da tükenmişti. Marx-Engels-Lenin Enstitüsünün elindeki kayıtlara göre sadece Lenin yüz yirmi kere konuşmuştu. Bunların içinde uzun uzun raporlar, bildiri, maddeler hakkında yazılan metinlerin sunulması, takrirler, vs. vardı. Gündemdeki yirmi-dört maddeden, o gün, yirmi tanesine dokunmamışlardı bile. Son gün saat 17.00'de taktik sorunlar üzerindeki görüşmelerle işler geçmeye başladı. Liberallerle karşı takınılacak tutum, yeni kurulan ve kamunun izin verilmiş bulunan polis-kontrollü «Zubatov» sendikalarına, Sosyal Devrimci Partiye karşı izlenecek politika gibi önemli konularda çabuk çabuk kararlar alınmaya başlamıştı. İki saat içinde yarım dilzine konuyu karara bağlamışlardı. Ama, örneğin liberallerle ilgili iki kararda olduğu gibi, biribiri ile çelişkin kararlar bile geçiyordu. Bu çelişkin iki karardan birini esas alıp öbürünü düzeltmek için Lenin'de dahi takat kalmamıştı.

Kendisi parti mekanizmasını yönetiyormuş gibi duygulara kapılan Lenin, bu kaba-saba oy birliklerine bakıp umutlarını dolu dizgin koyuvermişti :

Kararlara varılırken birlikte hareket edilmeye başlanmış ve bu hal o kadar artmıştı ki hepimiz de, sanki yeni bir barışına dönemine gelmişiz sanıyorduk... Bütün kararlar çok sakin, dostça bir hava içinde, barışçı bir tutumla alınıyordu. - *Lenin'in Kongre Hakkındaki Raporundan.*

Fakat, yirmi yıl gibi uzun bir zamandır beklenen, ayrıca iki buçuk yıldır yoğun bir şekilde planlanan Kurucu Genel Kurul toplantıları sonunda bu Kurucu Meclis kendi kendini feshetti; umutsuz bir ayrılma ile kapandı. Aynı Meclis toplantıya çağrılırken devrimci hareketi birleştirme amacı ile yolu çıkıldığı ilan edilmişti oysa. Bir parti kurmak için toplanmıştı bu meclis. Bu aynı meclisin sadece bir tane değil, iki tane parti yaratmış olduğunu fark edebilmek için en az on yılın geçmesi gerekiyordu.

B Ö L Ü M — XV

BÜYÜYEN ŞAŞKINLIK

Uluslararası Sosyalist Birliğin Üyesi : Bütün bu ayrılmaların, hizipleşmelerin ve skandalların sadece bir adamın başının altından çıktığını mı söylemek istiyorsunuz? Fakat tek bir adam bu denli etkin, bu denli tehlikeli nasıl olabilir?

Axelrod : Çünkü gününün yirmi dört saati ihtilale hasredilmiş, ihtilalden başka kafasını hiçbir düşünce ile meşgul etmeyen, hatta uyusa bile uykusunda ihtilal rüyalarından başka rüya görmeyen bir başka adam daha yok ta ondan. Bırakınız ötesini, kestirmeden gidip böyle bir adam bulmaya ve böyle bir adama sahip olmaya bakınız. - *Uluslararası Sosyalist Konferansındaki Diyalog, Kopenhag 1910.*

Mücadele çok sert bir mücadeleydi, zira kökleri, henüz ortaya çıkmamış farklılıklara dayanıyordu. Bu iki hizip arasındaki farklar, zaman geçtikçe, büyümeye başladılar. Rus devriminin tabiatı ve özelliklerini düşünüp önceden kestirmeye çalışırken, bu düşüncelere bağlı olarak geliştirilen büyük stratejik görüşlerde, veya detaylara inen taktik görüşlerinde iki hizip açıkça ayrılacakları birbirinden. Bunlar olmadan, aşiret kavgası gibi görülen tartışmaların, sertliklerin, hırçanlıkların içindeki rasyonel bir hizipleşme veya hizipçilik, bile, kendince bir güç taşıyan ve başlangıçtaki farkların ağırlaşır, büyümesine yol açan, ayrılmalarını aşırlaştırıran ve sistemli olarak büyüten, ve anlaşma olanaklarını küçülten, ezen bir şeydi. Fakat bu ilk hizipleşmede - ki bu ilk hizipleşme birleşme uğruna harcanan uzun emeklerin umulmadık bir meyvası olarak çıkıvermişti - ilerki yıllarda görülecek gerçek farklılaşmalar ancak birer tohum halinde yet almış bulunuyordu : hay ve anlayış uyumsuzlukları («yumuşaklar» ve «sertler» gibi), kişilik farkları, ve

Örgütlenme konusunda görülmüyordu bunlar. Örgütlenmede bir ayrım görülmemişti; ama bu bile diğer ortak hedeflerden sonra gelen bir sorundu. Bu yüzden, böyle ikinci dereceden konularda parçalanmalar doğal karşılanamazdı. Marksizm, sosyalizm, çarlık düşmanlığına birleşen fakat sadece Parti Tüzüğü maddeleri üzerinde, ve ya komitelerde yer alacak kişiler konusunda anlaşamayan savaşçıların kendileri bile, bu ayrımlardan, dönülmez ayrılıkların ve düşmanlıkların çıkacağını düşünemezlerdi.

Bolşevik tarihçiler, ta o zamandan beri, ayrılmayı Lenin'in Bolşeviklik ile Menşeviklik arasında sonradan açığa çıkacak olan farkları kestirebilmesine bağlamışlardır. Lenin'in eşsiz tahmin ve sezgi gücüne dayanan bu açıklamada, bir ölçü de gerçek payı vardır. Çünkü politika bir çeşit sanattır; politik kararların içinde nice önemli ve parlak kararlar vardır ki gerçekten insanın derinliklerinden, farkına bile varamadığı kaynaklardan ortaya çıkar. Fakat Kongrenin sonuçları - özellikle Martov ile Lenin'in arasındaki ayrım - sadece diğer üyeler için değil - Lenin'in kendisi için de hiç beklenmedik sonuçlar olmuştur. Örneğin Lenin, Martov ile anlaşmazlık çıkınca, birkaç yıl süresince de Lenin'in mektupları, yazıları ayrılmanın zararları ve lüzumsuzluğu ile dolu parçalar iktiva ediyordu. En son kesin ayrılmadan önce bile iki hizbin, pek rahat olmasa da, tek bir partide yer alabileceğini düşünenler çoktu.

Kongre bittikten epey bir süre sonra bile, Martov'un ve Axelrod'un eline geçsin diye bilerek Petresov'a mektup yazan Lenin şöyle diyordu:

Ve şimdi kendi kendime soruyorum: bütün hayatımız boyunca, öntümüzdeki yıllarımızı niçin düşman olarak geçirelim? Çoğu defa saygısız ve küstahça davrandığımı kabul ediyordum. Hangi yoldaş olursa olsun, bütün hataların bana ait olduğunu kabul etmeye gönülden razıyım... Ofkeme hakim olup düşününce anlıyorum ki... bu iş böyle giderse hiçbir şey elde edilmeyecek, kelimenin mutlak anlamıyla hiçbir şey elde edilmeyecek; Partiye zararlı olacak; Azınlığın kırılması, tahkir edilmesi ne meydan verilmiş olunacaktır...

Kuşku yok ki, bu mektup, Partinin iş görebilmesinden sorumlu olduğunun farkında, ve elindeki bütün değerli güçleri bir kere

daha derleyip toparlayıp kullanmak arzusu taşıyan bir galibin hesaplı bir nezaketi veya lütfakarlığı olarak yorumlanabilir. Fakat böyle bir yorumlama kesin bir ayrılmayın sezilmesiyle ilgili iddialara ters düşecektir. Kaldı ki, bu tür bir yorumlama ile Lenin'in niçin o sıralar bir yığın mektup yazıp bunları postalamadığını, konuşma metinleri hazırlayıp bunları Kongre'de okumadığını, maddeler üzerinde değişiklik tasarıları kaleme alıp bunları niçin delegelere dağıtıp duyurmadığını anlamamız güçtür. Bu, postaya verilmeyen mektupların; yapılmayan konuşmaların metinleri *Lenin'in Seçme Yazıları'nda* yer almıştır. O sıralar Lenin'in bu hareketleri bir kararsızlık halinin ürünüleri olmasaydı, başka ne sebep olabilir-di? Kongreden bir ay sonra Merkez Komite üyesi Krzhishanovskiy'e şöyle yazıyordu:

...Mertov'a yaz, son bir defa düşünmesini söyle... Ciddi ve resmi davran. Martovculara karşı son savaşa hazırlan... Martov'a eskisi gibi bakmayasın artık. Dostluk sona ermiştir. Bütün tavşan-yürekliplikler kabrolsun!

Fakat mektubu Krupskaya okuyup ve mektup hakkında gerçekli kayıtları yazıp tamamladıktan sonra, Lenin gelip Krupskaya'dan mektubu göndermemesini istemişti. En yakını olan yoldaştan bir anda kopup ayrılmak kolay olmuyordu.

Julius Martov (Tsederbaum) yaşca Lenin'den üç yıl gençti. Lenin ile Martov arasındaki yakın politik işbirliği ve arkadaşlık çok ileriydi. Çok sonraları iktidara uzanmak için Troçki ile giriştikleri mücadelede oluşan Lenin-Troçki yakınlığı bile o kadar olmamıştır. Lenin'e göre Martov en değerli bir kardeş, kardeşten ileri bir dosttu. Petersburg'daki Mücadele Birliğini ikisi birlikte kurmuşlar, mahpushaneye birlikte girmişler, *Iskra'yı* birlikte planlamışlardı («üçlü ittifak» içinde Potresov'un yeri çok önemsizdir). *Iskra* namına yeraltı hareketleri ile temasa geçerken de birlikteydiler. *Iskra'yı* ülke dışında birlikte yayınlamışlardı. Plekhanov'un prestijine ve tepeden bakan halterine karşı gene birlikte mücadele etmişlerdi. Martov evli değildi. «Nerde akşam orda sabah» diyenlerden, bohem tabiatlı, ve Rus entellektüellerinde hep görüldüğü gibi saatlerce tartışmaktan hoşlanan biriydi. Tıpkı Lenin gibi kendisini sadece devrimcilğe adanmış, devrim konusu dışında herşeyden elini eteğini çekmişti. Öyle ki, hiç hoşlanmadığı, usunmadığı tasarıları bile yüklenir ve canı gibi benimser, savunurdu. Okuyan, yazan, tartışan, konuşan, spekülasyonlardan kaçınmayan, en son fikirle-

ri, en son haberleri bile sıcağı sıcağına okuyup, duyup öğrenen biriydi. Martov, bütün öğrendiklerini Lenin veya Axelrod'dan çok daha derinlemesine düşünür, birleştirirdi. Duyduklarını, okuduklarını bu ender yeteneği ile birleştirip, okuduklarına öğrendiklerine zengin bir uygulanabilirlik ve gelişkinlik kazandırırdı. Bu değerlendirmelerinde Lenin ve Axelrod'dan çok uzaklaşan, bağımsız bir kafası vardı. Bu, omuzları öne doğru yamuk, ince ve solgun yüzlü, karnıncorman kıvrıkcak saçlı, tuhaf sakallı, lekeli ve buğulu gözüklerinin içinden görünen, *gero* kahinlerinininki gibi rüyacı gözlü Yahudi entellektüelci ile... bu, kütü yapılı, kel-kafalı, dayanıklı, Büyük Rusya'lı, pratik kafalı, izleyici, çukuk elmacık kemikli, çekik Tatar gözlü adamı: işte bu iki adam çocuklarının gözünde ideal bir iş ve davâ yoldaşları birliğini canlandırmışlardı. *İskra*'nın ilk kırkbeş sayısında Martov otuz-dokuz makale, Lenin otuz-iki makale yazmıştı. Plekhanov yirmi-dört, Potresov sadece sekiz, Zaslüch altı, ve Axelrod ise dört makale yazmıştı. Diğerleri ise Rosa Luxemburg, Parvus ve Troçki gibi arada sırada yazı yazanların makaleleri idi. Gazete editörlüğü ile ilgili teknik işlerin hepsini Lenin ve Martov ikhisi yüklenmişti. Ele aldıkları sorunlarda vurgulamaları ve kullandıkları yaklaşımlar ayrıydı, ama bunlar siyasal bir farklılaşmayı ortaya koyacak kadar olmuyordu. «Üçlü İttifak»ın son üyesi Potresov'a gelince, Lenin'in fazla yakınlık duymadığı Potresov, «Martov'un uydusu»*, uygulularından Martov'a hayranlık taşımıyor biriydi.

Aralarındaki yakınlığa rağmen, o son ayrılışın öncesindeki yıllarda bile öldüresiye yalnızlık ve mültcecilik yaşamının zorladığı yoğun arkadaşlık sırasında zaman zaman birbirlerini kurdıkları olmuştu. Hesapsız ve samimi bir şekilde, bir keresinde, aralarında tartışıyorlardı. Tartışma *İskra* ajanlarından biri hakkındaydı. İşte bu tartışmada Martov, «hayranı olduğu Lenin'in yaratılışındaki ahlağa aldırmaçlık eğilimini görüp, gözleri açıldı» ve Lenin'e eleştirici bir gözle bakmaya başladı. Martov, Lenin'in «kendinden olmayanlara karşı arımsız ve uzlaşmaz bir sertlik gösterirken, kendi ajanlarını savunmaya her an hazır» Olduğunu savunmaktaki inatçılığından ayrı olarak, kendi ajanlarının hatalarını bilinçli olarak görmemişlikten geliyordu.» Bu çatışma, Potresov'un hatıralarına göre

(*) Metinde «spoke of Martov» deniliyor: «ahsap araba tekerleği'nin göbeği ile çarşeri arasındaki kırıntılar» kastediliyor. Giden kırıntılar değil, tekerlektir, denilmek isteniyor diye düşünüldük. (G. N.)

1903 Kongresinden altı ay önce olmuş, Lenin'in tayin ettiği *İskra* ajanlarından birinden şikayetçi olan diğer bir ajanın müracaatı üzerine Yazı Kurulunun soruşturma açmasına inatla karşı koymuştu.

O günlerde Krupskaya ise Martov'un sonu gelmez gevezeliklerinden ve her yeni teoriye gereğinden fazla isteklilikle ve ötesini-birisini düşünmeden dalmaya hazır tutumundan Lenin'in «ciddi şekilde hasta dışılıp çalışamaz hale geldiğini» yazıyordu. Hatta Lenin bazan Martov'dan, günün serbest kalan birkaç saatini olsun şamatalarıyla heder etmemesini bile istemek zorunda kalıyordu. Hatta bazan, Martov'dan uzak kalmak ve başını dinlendirmek için yazdığı mektupları postaneye atınlar diye Krupskaya'nın yanında Martov'u da gönderiyordu. Bakış açılarındaki ve hayırlarındaki farklara rağmen ikisi arasındaki yakınlık bu kadar yoğun ve derin yakınlığı gerektirmeyen ve köklerinden bu kadar uzak düşmemiş bir partililik hayatında, sona ermeden sürüp gidebilir miydi? Mültceci hayatının şartlarından uzak, alınacak kararların ve tartışmaların etinde sonunda üyelerin oylarına bağlı kaldığı diğer partilerde, bu türden birlikte -yaşamalar (cohabitation) elbette mümkündür. Lenin, kendi hizibinden adamlar o'nu en kritik anlarda yalnız bıraksalar bile, adamları ile arasını iyi tutardı. Martov ise, kendi hizibi Menşevikler ile bile çok derin anlaşmazlıklara düşerdi. Nitekim, Dünya Savaşının can alıcı sınav günlerinde Lenin'in kendi Bolşevik hizibinden birçokları Lenin'i bırakıp gitmişler, Martov ise, Lenin gibi, Enternasyonalist tutumundan dönmemiştir. Bolşevik Partisi iktidarı ele geçirdikten sonra da, kendisi Bolşeviklere karşı olduğu halde, Sovyetlerin Kongrelerinde aktif bir rol oynamış, gerici karşı-ihtilâlcilerin ve yabancı müdahalecilerin bütün girişimlerine karşı hükümetin savunucularından olmuştur. Lenin için, Martov'un desteği o kadar önemli bir destek olarak kabul oluyordu ki; 1920 yılında Polonyalılar Kiev'e saldırdıklarında Lenin, Martov'un Sovyet Kongresinde bu konuda yaptığı konuşmayı almış, bu konuşmanın metnini önce Rusca ve Polonya dilinde devlet basımevlerinde bastırıp yayınlamış, ardından Komünist Enternasyonalinin Almanca Yayınevinde de Alman dilinde yayınlamıştı.

Durmadan artan terör ve yoğunlaşan diktatörlükte geçinemeyen hale gelip, ülke dışına çıkmak için pasaport almak istediğinde, bu pasaport Lenin'in özel emriyle kazasız belası verilmişti kendisine. Bolşeviklerin dahi kitleler halinde katledilecekleri günlerin

gelmesine on-beş yıl vardı o zamanlar. O vakte kadar da, ölüm, Lenin'i çoktan sahneden alıp götürmüş olacaktı. Lenin'de kendisinin bile açığa vurmadan çekinmediği «taş-katılığı»na rağmen, bütünüyle hiçbir zaman yitirilmemiş, Rus aydınlarında kahtımlaşmış *insan* (humane) bir taraf vardı.

Martov'dan ayrılmak o'nun için müthiş güç bir işti -diye yazıyor Krupskaya. Vladimir İlyiç'in kavgası vardı Menşeviklerle, burası doğru. Ama her defasında, hatıta en şiddetli çatışmalarda bile, Martov daima doğru yolu izlemiş, O'nun (Lenin'in) Martov'a karşı tutumu değişmemiştir. Örneğin 1910'da Paris'te, Martov ile Vladimir İlyiç birlikte *Sosyal Demokrat*'ın yazı kurulunda çalışırken de bu böyleydi. İşten eve geldiğinde, Vladimir İlyiç, Martov'un doğru yola geldiğini söylerdi şakacı bir tonda... Sonraları, Rusya'ya dönüşte, 1917 Temmuzundaki günlerde Martov'un durumu Vladimir İlyiç'i nasıl sevindirmişti. Bu sevinç, sadece Bolşeviklerin yararlanmış olmasından ötürü değil, fakat Martov'un kadırbilirlikle hareket etmiş olmasından- bir ihtilaleye yarasırcasına davranmış olmasından ötürüydü. Vladimir İlyiç, hastalığının en ciddi günlerinde, üzgün bir şekilde, bana, «Martov, diyorlar, Martov da ölümün eşigindeymiş.» demişti.

Parçalanma öncesi ilişkilerin değişmesi ile birlikte, bütün kişiler yeni bir ışık altında görülmeye başlamışlardı. Martov, bağımsız ve liderlik peşinde koşacak kadar olmamıştı ama, birkaç yıl süreyle Axelrod ve Martynov'un yarattığı dalgalarla o da sallanmıştı. Plekhanov, hayat boyunca alıştığı dava arkadaşlarından ayrılmıştı ve Lenin'le yeni ilişkiler kurması ve birlikte çalışması O'nu sıkmaya başlamıştı. Troçki de, tabiatı icabı hoşnut kalmamıştı yeni durumdan. Troçki olacağı kadar «sert» tutumluydu, bütün siyasal eğilimleri, duyguları (instincts) Martov, Axelrod, ve Martynov'ların çizgisinden apayırdı. Son parçalanmadan önceki durumda Troçki, kendisini işte bu üçlü ile yanyana düşmüş gördü. Zehir damlayan kalemle Lenin'e karşı çok sert eleştirilerle dolu iki saldırı yayınlamıştı: «*Sibirya Delegasyonunun Raporu*» ve «*Siyasal Görevlerimiz*». Bu ikinci saldırı kitabı çok anlamlı şekilde Axelrod'a ithaf edilmişti: «Değerli Hocam, Pavel Borisoviç Axelrod'a...» Bu saldırılarında Lenin'i karikatürleşmiş bir Robespierre olarak tasvir

ediyor. Lenin'in sosyalizmden söz etmesinde rağmen aslında *diktatörlüğe özenen burjuva devrimcisi* olduğunu, kitleler üzerinde bir çeşit Jacobin diktatörlüğü kurmak istediğini, Parti üzerinde bir kamu güvenliği komitesi oturduğunu, kontrolü altına alamadıklarını yok etmek için giyotin kullandığını, yerel örgütleri Kortezyen ilkeye göre kurup «Merkez Komite beni onayladı, öyleyse herşeyi gönlüme göre yapabilirim» diye düşündüğünü söylüyordu. Lenin'in merkezîyetçiliği kutlanıyordu bazılarınca, ama Troçkiye göre Lenin'in merkezîyetçiliği altında «egocentrizm» idi, ve günün birinde uygulamada da açık hatalara yol açacaktı:

Partinin organizasyonu Partinin yerine geçecek, Merkez Komitesi Parti organizasyonunun yerini alacak; ve en sonunda da diktatörün kendisi Merkez Komitesinin yerine kurulacaktır...

1917 yılında gerek Lenin, gerekse Troçki, o yıllara gelinceye kadar siyasal sorunlar yüzünden, veya örgütlenme sorunları yüzünden aralarında çıkan bütün çatışmaların üzerine sünger çektiklerinde Troçki bir kere daha ve yeniden sadık bir «çırak» olmayı kendi rızası ile isteyecekti. Bu andan itibaren de Lenin'e karşı yazdığı eski polemik yazılarını unutturmak için elinden geleni yapacaktı. Ama Stalin'le giriştiği mücadelelerin son yılları için, yurkari kâhince sözlerini aklında tutmuş olması gerekcekti.

«Nasıl oldu da 'yumuşaklar' ile birleşme durumunda kaldık», diye soruyor kendi *Otobiyografi*'sinde:

1903 yılında meselenin özü Lenin'in Axelrod ile Zayulich'i yazı kutulundan uzaklaştırmasından ibaretti... Es-kilerin böyle merhametsizce harcanmalarına ta içimden isyan duydum... Ama eski bir düzene karşı savaşta mil-yonları yönetme durumunda kalacak devrimci bir partinin yoğun ve kuvvetli bir merkezîyetçiliğe ne denli ihtiyaç duyacağını yeterince anlamamıştım... Lenin'in en çok kullandığı kelimelerin «bağdaşmaz», «boyun eğmez» gibi kelimeler olması çok dikkat çekicidir*.

Bu kelimeler arasında Troçki'nin de çok sevdiği kelimelerdi. Hiç kuşkusuz, «yumuşaklar» arasında kaldığı o günlerde içi içini yiyordu Troçkinin. «Yumuşaklar» arasında kaldığı süre de zaten

(*) İngilizce metinde «irreconcilable» ve «relentless» diye geçiyor (GÜN).

tartışmalar ve kavgalarla geçmiştir. Daha bir yıllık bir beraberlik bile olmamıştı ki, Troçkinin rehberi artık ne Martov ne de Axelrod değil, zeki, bilgili ve dev gibi biri olan Parvus'tu.

1905 yılında geldiklerinde ise Troçki ve Parvus menşevizmi Lenin'in politik tutumu yönünde döndürdüler, daha sonra da birbirlerinden ayrılıp, her biri kendine göre bir yol tutturdu.

Parti dalaşmaları başlıbaşına bir sorundu. O sıralarda kararsız olan Lenin, bir daha kendisini Dışardaki Sosyal Demokratlar Birliği delegesi diye seçilmiş buldu. Birlik, *Iskra'nın* Rusya dışı yabancı ülkeler örgütüydü. Lenin, bir anda Birlik tarafından Parti Kongresini izlemekle görevlendirilmiş bulunuyordu. Parti Kongresinde azınlıkta kalacağını, herkesin heyecanlanacağını ve parçalanmanın iyice keskinleşeceğini anlamış, toplantıyı önlemek için elinden geleni yapmaya çalışmıştı. İstemeye istemeye katıldığı bu konferansa giderken bisikletiyle bir tramvayın arkasına çarptı. Binbir düşünce içindeyken başına gelen bu kazada biraz daha ağır yaralansaydı partisinin de, ülkesinin de kaderi değişir miydi acaba?...

Yüzü solmuş ve sargı bezleri ile kaplanmıştı, fakat karşıtlarının bunu görüp te yumuşamış oldukları söylenemez. Delegeler, tarihi içinde oluşan bir önderlik gücü olmaksızın partiyi tek başına yönetebileceğini sanan kimmiş? diye sordular. Tartışmalar heyecanlanmış, herkes ayağa fırlamış, öfkeyle bağırışmaya başlamışlar, kavganın eşiğine gelmişlerdi. Konferansı dinamitlemek ve kendi adamlarıyla birlikte salonu terk etmek için üç defa teşebbüste bulunmuştu. Konferans sonunda Kongre Azınlığını destekleyen kararlar aldı, ve Merkez Komite karşısında Kongrenin bağımsız kalması amacını taşıyan bir tüzük tadilinde bulundu. Bütün bunlar olurken Merkez Komite üyesi Lengnik'i ileri süren Lenin konferansın kapanması için bir teklifte bulundu. Parti Kongresi toplantılara devam kararı aldı.

Aynı gece Bolşeviklerin hizibi de strateji tesbiti için toplanmıştı. Toplantıda Plekhanov dayanamayacağını açıkladı: «Kendi yoldaşlarıma ateş edemem.» Axelrod ve Zasluch'leri düşündü: «Parçalanıp ayrılmayı kabul edeceğime kafama bir kurşun sıkırım, daha iyi. Otokrasinin bile uzlaşma zorunda kalması gereken zamanlar vardır...»

«Yumuşama mı isteniyor, yani?» diye bir ses karıştı «sertlerden»

Plekhanov'un bunları söyleyebilme rizik hükümlerine göre haklıydı. Lenin'in verdiği tahrir üzerine Kongre, Plekhanov, Lenin ve Martov'dan üçlü bir yazı kurulu kurmuş, ve onlara kendi kendilerine yazı kuruluna yeni ilave üye seçme yetkisi de tanımıştı. Herüz kimseyi almanışlardı yazı kuruluna, zira Martov, eski yazı kurulu üyeleri olan Axelrod, Zasluch ve Potresov'lar alınmadıkça yazı kurulu çalışmalarına girmeyeceğini söylüyordu. Amacı eski altı yazı kurulunun yeniden kurulmasıydı. Kongreden sonraki ilk üç ayda da örtülü şekilde işler gene altı bir kurul şeklinde yürümüş, bunun böyle olmasında Plekhanov'un kurul çalışmalarına devam etmesi rol oynamıştı. Plekhanov'un devamı, yaşlılar adına Plekhanov'un, gençler adına da Lenin'in temasta bulunmasını, iki taraf arasında örtülü bir anlayışla gazetesinin çıkmasını sağlamıştı. Ama üçüncü aydan sonra amansız savaşın bitmesini, eski yazı kurulu üyelerinin tekrar alınmasını isteyen Plekhanov karşısında Lenin çaresiz ve yalnız kalakalmıştı. Görünüşte «çıkıp gitmek»ten söz eden Plekhanov idi. Ama Lenin biliyordu ki, Martov tek bir yazı kurulu toplantısına davet edildi mi Plekhanov'un gördüğü çoğunluk kazanacaktır. O yüzden «Plekhanov'u kendi yoluyla başbaşa bırakmak için» Lenin kendisi ayrıldı ve imkânsız bir pozisyonu terk edip özgürlüğünü kazandı. Ele geçirdiği bir yerden, ömrü boyunca tek ozaman, gönül rızası ile ayrılıyordu.

53. sayısından itibaren gazete o'nun gözünde artık «Yeni Iskra» olmuştu. Kendisi ayrıldıktan sonra gazete eski ruhunu yitirmiş, boş bir midye kabuğu olmuştu. O'ndan önce nasıl Martov çalışmayı reddetmişse, bu kez de Lenin *Iskra'da* çalışmaya yanaşmıyordu. Şu farkla ki; Lenin'in yanında Martov'un yanındakiler gibi başka kışkırlardan bir dostlar çevresi yoktu. «Yeni Iskra»nın bütün yeni topları şimdi *Iskra'nın* eski diktatörüne çatıyor, o'nun örgütlenme hakkındaki görüşlerini eleştiriyordu. Oysa bu görüşleri *Iskra* uzun zamandır savunup durmuştu. Martov, «partinin muhasara altında olduğunu» yazıyor; Troçki karikatürleştirilmiş Jakobencilikten söz ediyor; Zasluch ise, fikren anlayamadıklarını harcamak tutkusundaki adamların ihtirasından Partiyi kurtarmak için tedbirler alınmasını istiyordu. Plekhanov, Lenin'in «Ne Yapılmalıdır?» kitabına cevap için «Ne Yapılmamalıydı?» diye bir eleştirme yazıyor; «Merkeziyetçilik veya Bonapartizm» kitabıyla; «Çalışan Sınıf ve Sosyal Demokratik Aydınlar» yazısıyla; «Kendilerine Bir Kıtal Arayan Kurbağalara Yeni Bir Uyarı» yazısıyla durmadan Lenin'e çatıyordu.

Fakat esas teorik hücumlar Lenin'den aşırı derecede farklı tabiatte, farklı anlayışta insanlar olan Paul Axelrod ile Rosa Luxemburg tarafından yapıyordu.

Axelrod, her zamanki gibi, muhtevada taviz verip boyun eğ-mese bile, kibar ve kişiliklere sataşmayan bir eleştiri yapıyor; tartışmayı hem kişilikler üzerinden ilkeler üzerine çekmek, hem de böylece tartışmaları derinleştirmek istiyordu. Yazılarında Lenin'den isim olarak söz etmiyordu bile, Axelrod diyordu ki, Rus Sosyal Demokratik İşçi Partisinde henüz işçiler yer almamıştır, sadece «ilkelerde emekçileri temsil eden» aydınlara dayanmaktadır. Kezâ Rusyanın karşı karşıya bulunduğu devrim de bir burjuva devrimiydi, sosyalist değil. Bu aydınlar, kitleleri uyandırmadıkça, onların inisiyatif ve kendi başlarına iş görme yeteneklerini canlandırmadıkça, kitlelerin devrime sadece kaba bir kuvvet olarak itilmesi tehlikesi vardı. Geçmişte birçok defalar olduğu gibi, kitleler-bu kere aydınlarca- top çeken mandalar gibi kalacaklardı gelecek demrimde. Rus aydınlarının kafalarında, düşünce tarzlarında gene o eski ve geleneksel Rus gizli terör kuruluşlarının tehlikeli özellikleri çekirdekleşmişti: aşırı merkezîyetçilik, hiyerarşik yapı, ideolojik zevzeklik, kitlelerdeki kendi başına hareket edebilme yeteneğinin törpülenmesi, özgür düşünme ve inisiyatifin aşığılanması.

Rosa Luxemburg'un *Iskra* için yazdığı iki makale Axelrod'un kiler bitince aynı sayfada yayımlandı. Siyasal bakımdan, tutum bakımından Rosa Luxemburg hem Axelrod'dan ve hem de diğer tüm Menşeviklerden apayrıydı. Zayıf vücudunda güçlü kişiliğiyle bir ihtilal meşalesi gibiydi. Alman, Polonya, ve Rus partilerinin üçünde de bir güç olarak kabul ediliyordu. Sosyalist Enternasyonal'de de liderlerdendi. Diğer «ortodox» Marxistlerin gitgide daha çok bilginleştiği, kapalı düşünce sistemlerine büründükleri konularda, Rosa Luxemburg yeni ekonomik ve siyasal sorunları Marx'ın metoduna uygun olarak ele alıp değerlendirmeye çalışan tek-tük orijinal düşünürlerden idi. O sıralardayken bile Alman Sosyal Demokrasisinde görülmeye başlayan bürokrasi ve aşırı merkezîyetçiliğe karşı mücadele açmış bulunuyordu. Bu mücadele o'nu işçi hareketi içinde demokrasiyi savunanların en seçkini diye ünlendirecekti. Alman Partisinin liderlerinin merkezîyetçilik eğilimlerini olumlu karşılayan Lenin, bu konuda Rosa Luxemburg'a karşı cephe alacaktı. Ama gene de *Iskra*'daki yazılar sırasında Rosa

Luxemburg'un Axelrod'un listesinde yer almasına şaşmıştı. Rosa Luxemburg, ayrılık günlerinden önceleri, Rus Devrimi hakkında Axelrod'dan çok ayrı, Lenin'inkilere ise benzer görüşler taşıyordu. Bu yüzden de Luxemburg'un davranışına şaşıtı. Ayrıca Luxemburg varken, Menşevizmi «örgütlenme sorununun eyyamcılığı» diye pafalaması ve genel anlamdaki «siyasal eyyamcılık» ile ilintileştirmesi çok güç oluyordu. Ayrıca Axelrod'dan çok daha döğüşken, kitlelerin yaratıcı inisiyatifine olan inancı Axelrod'dan, veya diğer Marxist liderlerden çok daha derindi. Bu inancı içindeki ruhu gibi olmuştu:

Sosyalizm -diye yazıyordu *Iskra*'da- tarihte, kitlelerin örgütlenmelerine ve kitlelerin bağımsızca girişecekleri eyleme dayanan ilk harekettir. Lenin'in savunduğu aşırı merkezîyetçilik olumlu yaratıcı bir anlayışın ürünü değil, bir zaptiye çavuşunun olumsuz ve kısıt anlayışının ürünüdür. O'nun bütün düşünceleri partiyi kontrol altına alma etrafından toplanmaktadır; birleştiricilikten, düzenleyicilikten, görevlendiricilikten, kısıtlayıcılıktan dizginleyicilikten uzak olmayan düşüncelerdir bunlar. Sosyal Demokrasi büyük devrimci mücadelelerin şehrinde [bunlar 1904 yılında yazılmıştır]... taktik konularında yapılan çok yoğun, ve yaratıcı faaliyetler süresinin tam ortasındadır. Rusyada son onyılda en önemli taktik dönüşümler belli liderlerin sayesinde değil, kontrolsüz hareketin bizzat kendisi sayesinde ve *spontane* ürünler şeklinde olmuştur. Böyle bir zamanda, partinin görüşlerindeki inisiyatifini kösteklemek ve partinin genişleme kapasitesini dikenli tellerle sınırlamaya kalkışmak Sosyal Demokrasiyi, önündeki büyük görevlere hazırlanmaktan alakoymaktadır.

Lenin, en çok hayranlık duyduğu yaşayan iki sosyalist Kautsky ve Bebel kendisine karşı vaziyet aldıkları zaman bile, kendi görüşünün yanlış olması ihtimalini düşünmemişti; düşünmemişti. Onların diğer konulardaki otoritelerinden yana hiç kuşkusu yoktu, fakat Kautsky ve Bebel'in bu çıkışları karşısında «Rusyanın sorunlarını anlamamışlar» demekten çekinmemişti. Kendi çevresindeki düşünürlerin tümüne birden tek başına cephe alabilecek kapasitede olması, ve temel bir fikir olarak kabul ettiği bir konuda kendi görüşlerinin yanlışlığından kuşku duyabilmedeki bu özelliği Le-

nin'in 1914 ve 1917 yıllarındaki gücünün iki kaynağı olacaktı. Muhaliflerine göre Lenin, «kendi fikirlerinden farklı fikirleri benimsemekte organik olarak kapasitesiz» olarak görüldü, ve o yüzden de her fikir ve görüş ayrımı küçük veya büyük bir iç savaş için *casus belli* hâline gelir olmuştur. Nasıl kitlelerin yaratıcı gücü Rosa Luxemburg için bir öz idiyse, Lenin için de merkezileşmiş, ve askeri bir organizasyon biçimine olan inanıyordu. Ayrıca, Lenin'in örgütlenme konusundaki inançları da -eğer Avrupa Marxizmde bunlar yok dersen- Rusya'ya özgü devrimci merkezizetçilikten ve gizli terörcülük ve ihtilâlcilikten tohumlar taşıyordu.

Bin yedi yüzlerdeki ihtilâlcilerin sahip oldukları büyük organizasyon -diye yazmıştı- bütün hepimiz için bir model olmalıydı... Onu [organizasyonu] sadece Narodovolist bir şey olarak ele almak hem tarihsel olarak, hem de mantıklı olarak yanlıştır. Çünkü, eğer gerçekten düşünmeyi göze almışsa, hiçbir ihtilâlcî eğilim böyle bir organizasyonsuz edemez... Proleteryanın öylece, kendiliğinden oluşan mücadelesi, bu mücadele kuvvetli bir ihtilâlciler organizasyonu tarafından yönetilmediği sürece, gerçek bir sınıf mücadelesi hâline gelemeyecektir.

Bu görüşü sayesindeydi ki, tek başına kalmış olduğu hâlde, bir zamanlar Lenin'le birlikte kendilerine liderlik yapanlardan uzaklaşan Rusyadaki profesyonel ihtilâlcileri kendi safında toplayabilmek için Lenin her zamankinden daha elverişli bir duruma kavuşmuştu. Gizli parti olarak kurulan parti bile kaderini, çok büyük ölçüde, Rusya'daki bu «profesyoneller», veya «fonksiyonellere» bağlanışken Lenin bu insanlara son derece doğru ve yakın görünen görüşleri savunmuş tek adam olarak kalmıştı. Görüşlerinin doğru ve yakın görünmesinin nedeni Rus gizli hareketlerinin geleneklerine uygunluğu idi. Lenin'in gücünün kaynaklarından birisi de işte bu Rus özüne sahibiyetti. Lenin'in bu özelliğinde kelimecilerle dökülmesi zor şeyler vardı, ve bunları o'nun en amansız hasımları dahi sezmış ve önem vermişlerdir. Lenin'in iktidara geldiği ülkesini terk eden Potresov bile, yeni mültetçiliğinin onuncu yılında şöyle yazıyordu:

Lenin'in kitlelerle üzerinde kurduğu bütüleyici nüfuzun ne Plekhanov, ne Martov, ne de bir başkası sırtına erememişti. Lenin'in bu nüfuzu kitleleri kendisine tâbi kılan bir nüfuzdu, bunu belirtmek zorundayım. Plekhanov

sayılan biriydi. Martov ise sevilen. Fakat sadece Lenin, tartışılmaz bir lider gibi, kendisini izletmesini bilirdi. Zira sadece Lenin, o ender olgular, özellikle Rusya için gerçekten ender olan olguları temsil ediyordu: demir gibi bir irade, yenilmez bir güç ve tükenmez bir enerji, harekete karşı fanatik bir sadakat, kendine beslediği inanç kadar hareketin gerekçesine beslenen inanç... Hiçbir laf canbazlığı yapmadan, Lenin, Partisinin kendisi demek olduğuna hükmetmişti. Kendisi hareketin tek bir adamda yığılan iradesi idi ve bu inanca uygun hareket ediyordu.

Merkez Organ üzerindeki kontrolünden uzaklaşmak zorunda kaldıktan sonra, liderlik arkadaşlarının işbirliğini de yitirdikten sonra, Vladimir İlyich'e yeni savunmalar yazmak veya yeni savaş metodları yaratmak için kullanacağı bol bol zaman kalmıştı. *Iskra*'ya «Açık Mektuplar» yazdı, kendisinin izinden gelenlere açıklayıcı mektuplar yazıp gönderdi, ince konulara kadar inebilen kitapçıklar yazdı, genel dersler verdi. Gerekirse Merkez Komiteyi de, Parti Konseyini de, Merkez Organı da bir kalemde reddedebilecek bir muhalefet gazetesi için çalışmalarda bulundu, özel konuşmalar ve açık tartışmalar düzenlendi. Bütün bunlar sonu gelmez bir sel gibi boşanıyordu Lenin'den. *Seçilmiş Çalışmalar*'ın kalın ciltlerinden birisindeki Kongre ve parçalanma ile ilgili bütün yazılar işte o günlerde yazıldı. O sıralarda yazdığı kitapçıklardan «Bir Adam İleri, İki Adam Geriye» tek başına 250 sayfalık bir kitap, ve 75 sayfası *İkinci Kongre*'ce kabul edilip Parti Tüzüğü (Party Constitution) nin I. maddesi hakkındaydı! Çarlık, mültetçilik, kapitalizm, demokrasi, sosyalizm artık unutulmuşlar veya ta arka ve dip yerlere itilmişlerdi. Şimdi artık önemli olan ne hareketin amacı, gayesiydi ne de izlenmesi gereken yol. Önemli olan hemen o anda atılması gereken ilk adımın doğru atılması, ve yürümeye başlamaya bozulmadan «askeri yürüyüş» sırada yürünmesini sağlamaktı. Lenin'in «Rusya'da Kapitalizm'in gelişmesi»nden «Ne Yapılmalı» ya kadar süren eserlerinde görülen sakin ve soylu hiciv, düşüncelerin emin bir şekilde söylenmesi görünmez olmuştu artık. Kuru, öfkeli, bisimim başına Lenin, yavaş (nagging) bir polemik başlatmıştı. Polemiklerdeki telahütü kadar sıkıcı oluyordu. Her sözün arkasına «Bununla ne yapacağız?» diye soruyordu. Birlikte konuşmak «Bununla ne yapacağız?» diye soruyordu.

laşmalardan aşınmış bir kalemin, kısalmış bir sesin yaptığı polemiklerdi bunlar.

Hizipçiliğin dar mantığı gereği her iki grup ta şimdi daha fazla ayrılmış; cepheleler açıkca ortaya çıkmıştı. Martov, «Ekonomistler» den Martynov gibi eyyamcılarla hayat boyu bir arkadaşlığa sürükleniyordu artık. Oysa daha dün denecek kadar yakın bir geçmişte düşmandılar. Aynı günlerde, hizipçiliğin huzlanması yüzünden Lenin de zarara uğradı. Hizipleşme çalkalanmaları yüzünden artan merkezîyetçilik mükulleri başına iş açacaktı. Ama bunları bile bile merkezîyetçiliği artıyordu Lenin'in. Merkezîyetçilik için artık, «Asyalı ve barbar ülkemiz'in zorunlu bir ürünü» demiyordu Lenin. Tersine, merkezîyetçilik hangi ülke olursa olsun, hangi şartlarda yapılan bir mücadele için olursa olsun devrim için en önemli gerekti. Merkezîyetçiliği savunmak ve demokratik yönetimden söz edenlere karşı işi idare etmek için gidi yeraltı faaliyetlerinin zorluğundan, içinde faaliyet gösterilen devletin bir polis devleti olduğundan söz etme zorunluluğu bile kalmamıştı. Lenin'in bu yeni yönetim günleri için «Bir Adım İleri, İki Adım Geri» adlı eserine bakmak gerekir. Bu esere insan bakınca şaşırıyor : önceki eserlerinde az-çok demokrasinin istenebilirliğinden, düzeltici ve eşitliçi özelliğinden söz edilirken, «Bir Adım İleri, İki Adım Geri» de tam tersi düşünceler vardır :

Devrimci sosyal demokrasinin örgütlenmedeki ilkeleri demokrasiye karşı bürokratik yapı, veya diğer deyişle, otonomiye karşı merkezîyetçiliktir. Bunlar eyyamcılarının savunduklarının tam tersi ilkelerdir. Sonuçlarının savundukları ilke tabandan yukarıya tırmanmak istediği için, en uzaktaki otonomiye ve demokrasiye varmaya kadar varır... Fakat devrimci Sosyal demokrasi iktidar mücadelesini yukarıdan başlattığı için, bölümlerin karşısında merkez teşkilâtın haklarını ve tam (plenary) iktidarının genişletilmesini savunur.

Bu cümleler, Lenin'in demokrasiye karşı beslediği güvensizlik ve hiyerarşiye karşı beslediği sadakatın anlaşılması yönünden diğer yazılarından hiçbirinde eşine rastlanmayacak bir açıklık taşımaktadır. Böylesine aşırı sözleri, ancak ve ancak eşitlerinin eleştirilerinden tecrid olduğu ve kendisine karşı saldırılara hiç bakmaksızın en aşırı olanları inatçılıkta üstün tuttuğu o dargınlık günlerinde yazabiliirdi. Daha sonraki günlerde ise, karşıtlarının ileri sürdükle-

ri tezlerin ağırlık kazanmaya başlaması ve büyük ve güdülmesi güç kitlelerin faaliyetlerinin yol açtığı zorunluluklar yüzünden Lenin çıplak merkezîyetçiliği bırakıp, çok daha belirsiz «demokratik merkezîyetçilik»te karar kılacaktı. Fakat Lenin'in iktidara gelmesinden sonra Rusya'da kurulan devleti anlamaya çalıştığımızda ve Komünist Enternasyonalin formasyonunu güzlediğimizde Lenin'in kafasındaki görüşün aslında hiç değişmemiş olduğunu aklımızdan çıkarmamız olamaz gerçektir. Zira Lenin'in değişmeyen görüşü yüzündendir ki, önce otoriteryan bir parti, sonra da otoriteryan bir devlet ortaya çıkacaktır.

Burada şunu da belirtmek gerekir : sonraları ettiği gibi, Lenin belki o günlerde de merkezîyetçiliğe çok aşırı değer verdiğini kabul edecekti. Ancak Lenin bu kitabı yazdığı anda amacı, Partinin yönetici çevrelerinde o sıralar egemen duruma geçen «anarşi»yi dışarı getirmektir. Nitekim Lenin'in taraftarları, bu tek-yanlı ve acı kitabı, örgütlenme konusundaki görüşlerini aksettiren kutsal bir kitap olarak benimseyeceklerdi. Tasfiyeden sonra, mevcut parti tarihlerinin yerine Stalin tarafından yazılan Komünist Partinin Kısa Tarihi kitabında bile, sarsıcı, çok daha zengin ve çok daha tutarlı bir kitap olan «Ne Yapılmadı?» dan çok «Bir Adım İleri, İki Adım Geri» ye yer verilmiştir! Oysa «Ne Yapılmadı?», her cümlesi bilginlik ve otorite kokan kitaplarda olduğu gibi, en ince ve en zor sorunları ele almaktaydı. Öyle ki, en ufak noktada bile büyük bir dikkat ve bilgi gerektiren bu kitapta, küçücük bir zaafın bile insanı esas konudan uzaklaştırabileceği açıktı.

O sıralarda Lenin için en acı şey, eşitsizlik içinde sürdürdüğü mücadele için gerekli bir yayın organının olmamasıydı. *Iskra*'nın kontrolü elinden çıktıktan sonra, bütün gücünü Rusya içindeki Merkezî Komiteye yöneltmişti. Daha birkaç ay önce, dışarda basıldığı için güvenilecek organın sadece *Iskra* olabileceğini ileri sürmüş bulunduğunu unutmamıştı. İki-üç ay önce, aslında, «çünkü dışarda basılıyor, ve çünkü benim kontrolümde» demekteydi. Bu kere, gazete de kaybetmişti yerini dengelemek için Rusya içindeki Merkezî Komiteye girmeye çalışıyordu. Komiteden, kendisi Rusya dışında olduğu halde, üyeliğe getirilmesini istedi. Ayrıca Komiteye söz geçirebilecek güvendiklerinden bazıları da aynı görüşü bir öneri şeklinde ileri sürdüler. Sonunda seçildi.

Fakat tecrübeleriyle öğrenmişti : o kadar uzaklardan komiteyi denetim altına alamayacak, ve tevkifler eninde sonunda komitenin

terkibini değiştirecek veya bozacaktı. Bu yüzden, şaşkın Rus üyeler ve yerel örgütler halâ son Kongrede nelerin döndüğünü anlamaya çalışırken, Lenin, kendisini üyelige getiren Komiteye, aşağıdaki beklenmedik taktiri veriverdi:

Bir dönüşün gerektirdiği doğru sloganları ve uygun zaman ve vesileyi kaçırsak, o zaman tam bir yenilgi kaçınılmaz olacaktır... Tek kurtuluş bir Kongre toplamaktır. Slogan: organize olmayı önleyenlerle savaşır. Durumu kırtaracak, geniş kitleleri çekecek, ve Martovcuların içinden en iyilerini kazanacak tek slogan budur... Kimseyi hoşnut edeceğiz diye söz etmeyeceğiz... Bütün kuvvetlerimizi Komitelere ve Mıntıkalara sokunuz... Yerel Komitelerin alacakları kararlar Merkez Organa uçurulmalıdır... Slogan ileri sürerek, bütün bihaber Komitelere kendi adamlarımızı yerleştirelim: dağınıklık ve düzensizliğe karşı... Ocak ayını geçmeyecek şekilde bir Kongre yapılması gerekiyor... Merkezi Organ'a o'nların, Konsey'e bizim hâkim olmamız çok kötü olacaktı. Tekrar ediyorum: ya tara yenilgi (Merkez Organ hepimizin hesabını görecek) veya tez elden bir Kongre için hazırlanma. İlk hazırlıklar gizli olmalıdır, bu bölüm bir ayı aşmamalıdır, sonra Komitelerin yarısından diğerkçe toplamak ve sonra da Kongrenin açılması için duyuru hazırlamak için üç hafta. Tekrar ve tekrar yeniden söylüyorum: bu tek kurtuluşur.

Bu mektup yazıldığında «birleşme» Kongresi biteli henüz dört ay olmuştur! Birkaç gün geçmeden daha da şiddetlendi Lenin'in yazdıkları:

Tevkif kaçınılmaz birşey, ve çok yakındır -bunu görmezlikten gelmek çocukluktur. Sizlerin tevkiifinizden sonra bizim durumumuz ne olacak?
.....Günlük hayatımızın kuruş, veya pasaport gibi konulardaki kılı kırk yaracılığundan hoş alıp ta durumu geniş bir bakış açısından görmeli, siyasal durumun bütünü göz önünde tutmalısınız...

Ama isteğini elde edemeyen Lenin aşırı derecede şaşırılmıştı. Belli bir zamanda, en önemli gördüğü tek bir konu üzerinde bütün enerjisini taksit etme alışkanlığı yüzünden kendi taraftarlarını

aşmış, hepsi gerilerde kalmıştı. Bütün uyarılar, bütün dürtmeler boşunaydı; iradesini, sözünü geçirecek kimse kalmamıştı. Adamlar Lenin halâ anlamamıştı ama, kendi hiziplerinin Parti içindeki diğer bütün gruplarca tecrid edildiğini anlamışlardı. Rusyanın içindeydiler; karmaşıklık, belirsizlik, yanlış veya yarım anlaşılmasız sözler üzerine yapılan gırtlak gırtlığa tartışmalar; tarafsız, zenginler tabakasından olup ta Partiye para verenler de Çari öldürmeye teşebbüs etmeyi bile düşünmeyen bu ruhumuz parti örgütüne yardım etmez olmuşlardı. «Buket»ler, yani Bayan Kalmykova tarafından toplanan ve katkıda bulunulan paracaklar bile gitmişti. Parti tarihçilerinin bugün adını belirtmeye bile lüzum görmedikleri «Kaliforniya Altın Madeni» rumuzlu bir başka çok zengin kaynaktan kurtulmuştu. Milyoner Fabrikatör Morozov fabrikalarından birisinin başına oturttuğu, Lenin'in yakın arkadaşı mühendis Krassin aracılığı ile gizlice Partiye yardım ediyordu. Ayda iki bin rublelik (bin dolar, on bin lira) bu yardım, Krassin'in de anlaşma taraftarı olup, partinin birleşmesini savunmaya başlamasıyla birlikte Lenin'in eli altından çekilmişti.

Kendilerine Sosyal Demokratlar diyen, kırgın, küskün çok sayıda aydın uzaklaşmaya, hızla gelişmeye başlayan Sosyal Devrimci Partiye kaymaya başlamıştı. İşçiler ise, kul kul parçalanmalardan başka birşey getirmeyen ve her işi bırakıp sadece liderlik ve örgütlenme sorunları ile uğraşıp duran bu partiyi terk etmeye, ve kırgın ve öfkeli bir aydın düşmanlığına kayıyorlardı. Toprağın altından büyük patlamalar öncesindeki sesler gelen bir ülkede, gelecekteki bu büyük olayları yönetecek diye bilinen Parti şimdi canına kastetmekle uğraşıyordu.

Lenin'in Merkezi Komiteye yaptığı sonuna kadar mücadele çağırısı sağır kulaklardan içeri giremedi. Savunduğu yeni bir genel kurul toplanması görüşü, böyle bir yolla ancak şeklen bastırılmış bir ayırdıktan başka birşey elde edilemeyeceği için Rusyadakilere aulamsız göründü. Uzaklardan, ve çok yavaş işleyen yeraltı yollarından durmadan mektup yazan Lenin uyardı, dürtelmedi, itti, haykırdı, ama duyan olmadı. Daha sonra, Rusyadaki Merkez Komite üyelerini beklemeden Cenevre'de ki Konsey toplantısına başvurarak yeni bir kongre toplanmasını teklif etti. Merkez Komiteyi kâile alınmadan giriştiği bu hareketten sonra, Komitenin, kendisini Komite temsilcisi olarak Konsey'e katılmaya yetkili saymadığını bildireceğinden hiç

kuşkusu yoktu. Artık hiç güven duymadığı Krassin'in liderliğindeki Merkez Komitesi, Parti içinde barışın sağlanması ve Lenin'in durumunu görüşmek için toplandı.

Olağanüstü döğüş ve çalışma makinası, Vladimir İlyiç, bütün gücünü kaybedivermişti. «Kitap kitap diye başımın etini yemeyin -diye yazmıştı onlara- makina değilim ben, üstelik bu ihanet ortamında çalışacak halim kalmadı benim.» Bütün komitelerden istifa etti. Lenin ve Krupskaya, ikisi birlikte sırt çantalarını aldılar ve dağlara, İsviçre'ye gittiler. Vahşi ve insandan uzak dağ yollarında gezdiler. Bütün gün yürüyorlar ve gece o'nları nerede bastırıyorsa oracıkta bir otelde, handa uyuyorlardı; hem de düşünecek takatleri kalmamacasına yorgun. Kaynak suları, köy ekmeği, peynir, ve yumurta ile yaşıyorlardı. Akşam bir hana geldiler mi, hemen gidip hizmetkârların masasına oturuyorlar; ucuz ucuz ve bol yiyecek onlara yetiyordu. Tercüme edeceğimiz diye yanlarına aldıkları Fransızca kitaplar ve sözlükleri tek bir kere açmamışlardı. «Bir ay böyle doluştuktan sonra Vladimir İlyiç'in sınırları düzeltti, kendine geldi,» diye yazıyor Krupskaya. Dinlendi, ve işinin başına döndü gene.

Bu buhranlı günlerde hiç ummadığı birşeyle karşılaştı : dostluğunu kaybettiklerinin yerine, zinde ve her biri liderlik özelliği taşıyan yeni müttefiklerle dolu buldu etrafını : hiçbir hizibe bulaşmamış büyük filozof Bogdanov; eleştirmeci, yazar ve geleceğin Eğitim Bakanı Lunacharsky; Bozarov, Olminski, Vorovsky. «Ekonomizm»e karşı açtığı bu yeni savaşın başlangıcında olduğu için, davaya sadık olanlardan herkesi yanına topladı. Politikada aktif olan mülteciler içinden, kadın ve erkek, yirmi-iki kişi, Lenin'in kaleme aldığı bir mücadele bildirisine imza koydular. Bu bildiride üç merkez Kuruluşun üçünün de, Parti Kongresinde kendilerini seçen Parti «Çoğunluğu»nun iradesini temsil etmediği ileri sürülüyordu. Merkez Komitedeki adamları daha dün Lenin'in kendisi seçmişti, ama şimdi bu adamlar eleştiriliyor ve Merkez Komitedeki bu «uzlaşmacılar»ın uzlaşmaya çalıştıkları «Azınlıklar»dan; Menşeviklerden bile berbat oldukları söyleniyordu. Bildiride yerel komitelere de sesleniliyordu. Ayrıca, Yerel Komitelere, yeni, gayrimeşru, veya bir bakıma olağanüstü-meşru birer «Çoğunluk Komiteleri Bürosu» kurmaları gerektiği söyleniyordu. Parti içinde yönetime katılan mevcut ne kadar kuruluş varsa Lenin hepsiyle savaşa hazırlandığını ilân etmişti artık. Bütün Merkez Kuruluşlar'a karşı olan

bir Lenin nasıl olup da halâ kendisini *merkezîyetçi* olarak kabul edebiliyordu? Lenin'in düşündüğü aslında siyasal bir kavramdı : kendisine uygun görünen bir merkez kuruluşlar olduğunda partinin ne şekilde bir yapıya dayanması gerektiği idi o'nun düşündüğü.

Bildiriye imzasını koyanların çoğu mülteciler arasındakiler, bir kısmı da Moskova ve Petersburg'dakilerdendi. Bu imzaların çoğunu akıldu tutmak gerekecektir : gelecekteki Bolşevik Partisinin liderleri bunlardan çıkacaktır. İmzalayanlar arasında şunlar vardı : Lenin, karısı, kız kardeşi ; ilerde Sovyet diplomatı olacak Vorovsky; Lenin için bir matbaa kuran Bonch-Bruевич, Sovyet Adalet Komiseriyası üyesi olacak Krasikov; Lyadov; Zemlyachka; Lepeshinsky ile karısı; Olminsky; Lengnik; Kauniyants ve karısı; Essen; 1905 Devriminde öldürülen Baumann; Krupskaya'dan sonra Parti Sekreteri olacak Stasova; Gusev (Drapkin); Dışişleri Komiseri olacak Litvinov (Wallach); ve Lenin'den sonra birgün Bakanlar Kurulu Başkanlığına getirilecek olan ve bu bildiriye imza attığında en gençleri olan Rykov. Kendilerini biraz daha ilerki günlerde gösterecek çok az sayıda adamla birlikte, bu kadro aşağı yukarı bütün Bolşevik Kurumunu meydana getirecekti. Aynı kadro kâh azalarak, kâh kabararak Lenin'in yanında yürüye yürüye Sovyet Devletindeki iktidarı teşkil edecekti.

1904 Noel'indeydi, bu olağanüstü-meşru kuruluş sayesinde, Lenin yeni bir gazete kurmayı da başarmıştı. Yeni yayın organı, Lenin'in Partiyi o zamanki yöneticilerin elinden kurtarmak için girişeceği kavga da bu yeni hizibin görüşlerini savunacaktı. 1904 yılı Noel'inde yeniden matbu, Essen'e şöyle yazıyordu :

Gazetemiz, *Vpred* («İleride») in yayın hayatına başlamasıyla ilgili duyuru dün çıktı. Bütün Bolşevikler yeniden birleşiyorlar... Nihayet kabrolası anlaşmazlık ve dağınıklıktan kendimizi kurtarıyoruz. Rezalet çıkarmayacak, çahşmak isteği duyanlarla ahenkli bir çalışmaya başlıyoruz. İyi bir yazarlar grubu toplanmış oluyor. Taze ve zinde kuvvetler var... Bize yüz vermeyen Merkez Komitesi bütün itibarını yitirdi... Bütün Bolşevik Komiteleri birleşiyorlar; neredeyse bir Büro kuruyorlar; gazete hepsini tanı bir şekilde birleştirilmek üzere. Harraf Cesaretini yitirme. Şimdi hepimiz yeniden doğuyor ve canlanıyoruz, ve canlanmaya, güçlenmeye devam edece-

giz... Mutluluğun sonsuz olsun. Unutma, ne sen ve ne de ben, pek yaşlı bile değiliz daha... Herşey halâ önümüzde, bizi bekliyor.

Tamı tamına o günlerdeydi, Bolşevikler olsun, Menşevikler olsun herkes şaşkınlıkla karşıladı; ne Bolşeviklerin ve ne de Menşeviklerin yazıp çizdiklerinden habersiz, Rusya'da ihtilâl patlamıştı!

B Ö L Ü M — XVI

POLİS SOSYALİZMİ

Hava ağır, uğursuz şeylerle dolu; her gün ufukların üstünde yalaz yalaz alevler; toprak üzerine çöken ağır bir sis altında; bir fırtına öncesinde yaşamak, nefes almak güç. Mujikler asık suratlı sessizlikleri içinde; ve mujik ağzını açtımı öyle bir açıyor ki insana ürperiti geliyor tepeden turnağa.

—Voronozh'li Bir Toprakağasının Mektubu, 1901

Yeni başlayan Rus kamu hayatına bazı kuruluşları sokmak için aynı anda dört ayrı çalışma başlamıştı. 1901'den 1903'e kadarki yıllar Lenin'in proleterya için Bütün-Rusya Sosyal Demokratik Partisini kurduğuna, sonrada birleştirmeye çalıştığına tanıklık etmişti. Aynı yıllarda liderliği köylü kitlelerine vermek amacı taşıyan Sosyal Devrimci Parti kuruldu; liberal ve demokratik aydınları örgütleme amaçlı Anayasacı Demokratik Parti kuruldu; ve ayrıca şaşılacak kadar da polis sendikacılığı ile polis «sosyalizm»i denemeleri başladı, battı. Bütün bunlar hızla gelmeye başlayan sağanak öncesi belirtilerin yanında çok küçük, fakat sayıca çok kalabalık yeni olgular olduğundan, ne zamandır donmuş duran siyasal yapısı haddiyse çözülmeye yüz tutmuştu Rusyanın. Ne varki, yola çıkarken yüklendikleri göreve erişmede bu partilerin hepsi de aynı başarıyı gösteremeyeceklerdi. Bu görev hepsi için de şuydu: hızla kabaran sele akacak bir yatak bulmak.

Köylerde ve kırsal bölgelerde, Kölelikten Azâd Edilme günlerindeki ayaklanmalardan beri küskün ve somurtuk, bildiğimiz köylü kitlesi yasaklanmış mer'a ve çayrıları biçmeye, korulardaki yâsak baltalıkları kesmeye başlamıştı. Karşı koyan toprak ve orman sahipleri kır yollarında ölü bulundular; ürünlerini bilinmez eller ateşe verdi, evlerini yaktı; korkunun heybeti önünde mülklerini bırakmak zorunda kaldı toprak zenginleri.

Kentlerde, henüz örgütlenmiş işçi hareketleri yoktu (1906 yılına kadar sendikalar kanun dışıydı,) grevler gitgide sıklaşıyor, inatla birbirini izliyordu. Gösteriler ve yürüyüşler önceleri sadece aydınların hoşlandığı, önemsiz, bir anda yanıp sönen gösteriler olarak başlamışlardı. Az sonra, tutuşmaya hazır işçilerin en kuvvetli silahı haline geldi; işçiler bir anda konuşma yapılan meydanları kuşatıyor, dolduruyor, konuşmacıları himaye ediyor, polise karşı direniyor, polis birlikleri geçtikten sonra meydanı tekrar eski haline koyuyorlar, kaçışma ve şaşkınlık geçer geçmez tekrar gösteriyi sürdürüyorlar, polis öldürme için ateş açınca dağılıyorlardı -sadece, ertesi gün, ölenleri törenle gömmek, onları onurlandırmak ve daha fazla ve kat kat kalabalık bir kitle halinde toplanabilmek için.

Aynı yıllarda hukukcular, avukatlar, doktorlar, tarımcılar, öğretmenler, ilericiler toprak sahipleri ve zemstvo'lardaki memurlar hızla örgütleniyor ve durmadan siyaset tartışmaları yapıyorlardı. Epeydir sessiz duran üniversite salonlarında tekrar konferanslar, konuşmalar ve öğrenci gösterileri başlamıştı. Onyedilerde olduğu gibi, öğrenci kitlesi bir kere daha «insan mermiler» grubu kurmuştu. Bunlar, devlet mekanizmasını terör kullanarak dolaysız bir eleştiriden geçirmek için kurulmuşlardı. Öğrenci Karpovich, Eğitim Bakanı Bogolepov'u 1901 yılında öldürdü; 1902'de İşçi Bakanı Sipagin'i öğrenci Balmashev vurdu; 1904'ün İçişleri Bakanı Plehve'yi öğrenci Sazonov bombayla uçurdu; saraydan Grandük Sergei'yi 1905'te Kolyaev öldürdü. Öğrenciler üzerinde dolaysız kontrolü bulunan Eğitim Bakanı, polise kumanda eden İçişleri Bakanından, Çar'ın öz amcası Grandük'e kadar uzanan terör geniş bir alanı kaplamış, tahtın kıyasına kadar uzanmıştı. Bunlar eski günlerin tersine şimdi halkın da ilgilendiği, sahip çıktığı ve katıldığı olayları doğuracak olan ilk başlangıçlardı. Bu saldırılardan sonra hayatta kalıp ta yakalanmayanlar, ve bu kişilerce cezbedilen bir yığın gençler yeni Sosyal Devrimci Partinin «Döğüş Bölümü» ne yazıyorlardı. Sosyal Devrimci Partiye, Bakan Plehve'nin onayı ile Moskova Okhrana Zubatov Müdürü Yevno Azev de yazılmıştı. Azev, Bakanın en seçkin ajanlarından biriydi. Sosyalist terör örgütünün içine üye olsun diye ajan sokulması polis sosyalizmi devresindeki tecrübesizlik için bir örnektir. Hem de öyle bir örnek ki, Bakan Plehve'nin kendi hayatına mal olacak cinsinden!

Toplumun en üst kaymak tabakalarında bile kuşku ve tatminsizlik vardı. Saygıdeğer Kont Leo Tolstoy, amansız ve belâlı bir

eleştirici olmuş, şimdi Kilise tarafından alaroz edilmişti. Trubetskoi'lerden iki prens, ve Dolgoruki'lerden keza iki prens açık itiraf- ta bulunarak liberalizm taraftarı olduklarını söylemişlerdi : Prens Obolenski ise *Iskra* sütunlarına yazı yazıyordu ve sonraları Anayasacı Demokratik Partiyi kurmuştu. Morozov gibi milyoner sanayiciler yeraltı örgütlerine aidat ödüyor, bağış yapıyorlardı. Morozov'un 1904'ün ilk aylarında başlayan ve ölümüne dek süren aylık 2 bin rublelik (10 bin lira) yardımı, personeli, mühendis Krassin eliyle geliyordu. Rusya'daki en zengin milyonerlerden birisi olan Morozov'un Bolşeviklere yardım etmesi kendi işi için, veya kendisi için bir intihar özlemi miydi? 1905'te Cannes'da intiharından iki gün önce Sosyal Demokratik Partiye teslim etmesi için büyük miktarda nakit para vermişti Krassin'e. Morozov'un mülklerinin bir mirasçısı olan öğrenci Schmitt harekete üye oldu. Hapishanede öldüğünde ölümünün intihardan mı, işkenceden mi olduğu anlaşıl- madı, ama bütün servetini Sosyal Demokratik Partiye bağışlamış- tı. Krassin'in hatıralarında yazdığı gibi, banka direktörleri ve yüksek devlet memurları Parti bütçesine yardım veren en düzenli kişilerdi. 1850'lerde olduğu gibi en seçkin yazarlar kendi prestijlerini ve kalemlerini devrimci hareketin emrine koyuyorlardı.

Sarayda ise yakın geleceğin Necker'leri, Turgot'ları, Calonne'leri çıkıyordu ortaya : Bunge, Vysnegradsky, Witte, Stolypn. Eğer daha akıllı, daha kudretli bir çar olsaydı, ve dış uluslararası durum daha barışçı olsaydı «Asyalı» devletin çatırdayan direklerini onarabilecekler; daha sağlam bir maliye, daha iyi ve daha namuslu bir idare, daha özgür bir halk oyu, ve hür bir halk yaratarak bu işi başarabileceklerdi. Bu yenilikçilerin en önemlisi Sergei Yullevich Witte idi. Hayatına bir demir yolu istasyon seçliğiyle başlamış, Güneybatı Demiryolları Direktörlüğüne yükselmişti. Daha sonraları Komünikasyon Bakanlığına, Maliye Bakanlığına getirilmiş, ve 1905'te Bakanlar Konseyi Başkanı ve «Kont» ünvanı ile imzalandığı Anayasa Bildirisinin mimarı olmuştur.

Altın standardını kurmuş yabancı yatırımlara ve yabancı sermayeye teminat tanımış, gerek özel ve gerekse kamu sektörü sanayisini geliştirmiş, Rus-İrân Bankası ile Rus-Çin Bankasını kurmuştur. Witte zamanında Rus demiryolları Avrupadaki bütün ülkelerden daha hızlı, hatta Bolşeviklerin elde edecekleri şürahten bile fazla bir hızla geliyordu. Harekete geçirilen Rus sanayisi o günlerde Alman, Fransız, İngiliz ve hatta yıllarca Amerika Birleşik Dev-

letleri sanayisinden bile fazla bir yıllık gelişme temposu tutturmuştu. Ama endüstriyi modernize etmekteki maharetini rejimi modernize etmekte gösteremiyordu. Eşlerini, dostlarını görevlendirerek önemli işlerde yakın adamlarıyla çalışmak; tahsisat ve menfaatle insan yönetmek; eski «Bizans» entrikaları iyi bildiği şeylerden değildi, ama bütün bunları yapması gerekiyordu. Aslında baş rakibi Plehve ile bile boy ölçüşemezdi. Witte'nin Transsibirya ve Çin-Doğu Demiryolları, Rus-Çin Bankası projeleri gerçekleşmiş, bunlar uzak Doğu'ya yapılan yollarla yayılma ve bu bölge üzerinde nüfuz kazanmak düşüncesindeki Witte için değerli ve doğru girişimlerdi. Ne varki bunlara karşı hesapları olan rakibi Plehve «milleti tekrar kaynaştırma» için Japonya'ya karşı «kısa, ve fakat başarılı bir savaş» diye ortaya çıkmış ve Witte'nin elindeki «kâğıt»ları heder etmişti.

Bu büyük bürokratik devlette, her kademedede, yiyiciler, miskinler, zalimler ve rezillerin yanı sıra, hayatlarını devlete adanmış memurlar ve devlet adamları da vardı. Bunlar kendi teşkilatları veya bölgeleri için reform çalışmalarında bulunuyorlar, aydınlatıcı raporlar hazırlıyorlardı. Bu raporlar değişme zorunluluğunu gösterip çok aydınlatıcı olabilirdi. Genel kanının tersine, bu raporlar okunduğunda görülüyor ki, tarihin hiçbir devrinde, karşı karşıya olduğu güçlük ve sorunları bu kadar iyi anlayan bir bürokrasi olmamıştır.

Fakat piramidin zirvesinde korkunç bir boşluk vardı: despotizm yüzünden iktidar bir tek adamın elinde toplanıyordu; ama böylesine zor bir işin gerektirdiği kuvvetten yoksun, zalim ve anlayışsız bir «tek» adamın elinde. Nicholas Romanov tahta çıkıp çar olduğu güne kadar sert ve zalim babasından göre göre bir çocuk muamelesi görmüştü. Babasının ölümü üzerine, çok daha mutlak bir çarlık yönetiminin başına geçen Nicholas Romanov bön ve dar kafalı karısı Alman asıllı bir prensese kaptırmıştı dizginleri. Karısında Vicktoryan bir iffet düşkünlüğü, utangaçlık vardı. Hasta denecek kadar mistik, dar kafalı, inatçı, saçma sapan arzularına karşı aklın gereğini söyleyenlere düşman, zararlı dalkavuklarına düşkün bu kadın, dünyanın en büyük kara imparatorluğunu yöneten kocası üzerinde gittikçe artan nüfuzuna ters denecek yetersizlikler içindeydi. Bütün faziletleri, tıpkı kocasındakiler gibi, alelade insanlarda görülen cinsden basit şeylerdi. Dünyada en büyük ihtirası Çar'a bir erkek veliaht yapmaktı. Ama peşpeşe tombul tombul kız çocuklar doğurdukça kendini kocakarı ilaçları yapanlara,

şarlatanlara ve muskacılara kaptırmış, bunların kendisine bir oğul kazandıracaklarını umar olmuştur. En sonunda bir Çareviç doğurdu ve bu yüzden batıl itikatlara inanmanın ne denli yararlı olduğuna iyiden iyiye inandı. Çocuk, bir sülâle içinde kadınlar kanallı ile irsen geçen, kadınlarda ortaya çıkmayan fakat sülâlenin erkeklerinde ortaya çıkan *hemophilia* denilen; en küçük bir kesikten durmamacasına kan kaybına yol açan hastalıktan mustarıptı. Bu hastalık o sıralardaki Avrupalı hanedanlarda çok sık görülmekteydi. Zavallı kadın bu hastalık karşısında bütün bütüne kendisini suçlamaya ve kendisine verilen bu cezayı gerektiren suçunun ne olduğunu araştırmaktan başka birşey düşünmemeye başlamıştı. Gereken ihtimamda bulunmak, her kritik durumda nazlı veliahtı ölüme varacak kanamalardan korumak için hem kendisini, hem de zayıf iradeli kocasını dış dünyadan ayır, kapalı bir hayat yaşamaya zorladı. Bu dar çevrede bir süre sonra sapık din adamı Rasputin ve dar kafalı Çariçenin yönetimi başladı. Çar'ın «ismi var cismi yok» duruma düşmüş olması karşısında Rasputin ve Çariçe yönetimi başlamıştı, ama az sonra taht'ın yenilenmesini isteyenler türedi. Bu durum, tehlikenin gelecekte taht'a kadar eriştiğini gören Çariçeyi, taht'ı oğluna devretme tutkusu içinde bir kadın olarak, daha baskıcı, haşin; daha batıl inançlı, fanatik yapmıştı. Tek bir zerresini yitirmeden iktidarı oğluna devretmek tutkusuyla yaşıyordu.

Doksan yıllarında-diye yazıyor Rus Devrimi resmi tarihçilerinden biri. Rusyada 22.229 verst demiryolu vardı, 1900 başlarında ise 41.714..... 1890-1899 yıllarında pig demir üretimi İngiltere'de % 18; A. B. D.'de % 50; Almanya'da % 72; Fransa'da % 31; Belçika'da % 32, ve Rusya'da % 108 artmıştı... Demir-Çelik üretimindeki artış, aynı dönemde şöyleydi: İngiltere % 80, A. B. D. % 63, Almanya % 73, Fransa % 67, Belçika % 48 ve Rusya % 116. Aynı 1890-1899 döneminde kömür üretimi şöyleydi: İngilterede % 22'lik bir artış, A. B. D. de % 61, Almanya'da % 52, Fransa'da % 26... Rusya'da % 131. Petrol üretiminde ise Rusya'nın tek rakibi A. B. D. idi... Pamuklu endüstrisi ise İngiltere ve Amerika'dan hemen sonra geliyordu. - *Illustrated History of the Russian Revolution*, English - Language edition, International Publishers, 1928, sh. 4-6.

1934'te Moskova'da yabancı dillerde basılmış, «Popov»un «Komünist Partisinin Tarihi» isimli kitabında ise şunları okuyoruz:

Pig demir üretimi 1890'dan 1900 yılına dek yüzde 220, demir-çelik yüzde 272, ve petrol üretimi yüzde 179 oranında artmıştır. - 16'ncı Basım, İngilizce, International Publishers, sh. 33.

Bu inanılmaz rakamlar, daha sonraları yapılan istatistik hesaplanmalarıyla de kontrol edildiğinde, anlaşılıyor ki, aşırılaştırılmış ve yanlış rakamlar değillerdir. 1890 ile 1900 tarihleri arasındaki bu irkiltici fark, 1900'ün olağanüstü başarılı bir gelişme yılı olması yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bu iki yıl arasındaki fark, *Beş Yıllık Plânlar*'daki yıllar süresince görülen kalkınma med ve cezirlerine paralel bir farktı. 1900'ün Rusyası henüz geri, ama güçsüz olmayan bir ülke; kendi kuvvetinin farkına varan, uyanan bir devdi.

İşte bu olağanüstü büyüme ve hareketlilik ki, 1905 ve 1917 devrimlerinin oluşumunu hazırlamıştır. Bugünkü hükümet propagandalarında eski günlerin o hızlı büyümesini hatırlatacak hiçbir rakama denk gelinmiyor. Bu yüzden bu bilgileri bulmak için, bugün, çok daha ilmi, ağır ve okunması güç kitapları kurcalamak zorundayız. Örneğin; P. E. Lashchenko'nun *S. S. C. Birliği Halk Ekonomisi Tarihi* eseri gibi. Aslında bunların da kaynağı eski yayınlar gibi resmi bilgilerdir, ve amaçları okuyucuya *Beş Yıllık Plânlar*'a bakmasını söylemektir.

Şimdi olduğu gibi o zaman da, geniş köylü denizleri dışındaki her yere ağır endüstri adacıkları yayılmıştı. Nuh Nebi'den beri duran bu eski «Asyalı» bürokrasi ve ticaret merkezlerinin yerinde şimdi yeni ve Avrupalı bir görünüş taşıyan endüstri kentleri görülmüyordu. İstepelerde, hatta Urallar'da, hayatlarında kasaba görmemiş yerlerde şimdi endüstri «metropolis»leri kuruluyordu. Yeni doğmuş endüstri fantastik denecek kadar devler ortaya koyuyordu: daha büyüklerince izlenen büyük fabrika tesisleri sanki Rusya'nın ne kadar «tepe» cikleri varsa hepsini silip-süpürmek ve Rus hayallerine varmak istiyorlardı.

İşçi sınıfı bir fırtına gibi, ve hiç hesaplanmamış bir hızla artıyordu. 1930 yıllarındaki Birinci Beş Yıllık Plân günlerinde görüleceği gibi, o zaman da da artan işçi kitlesine yetecek «konut» bulunamaz olmuştu. Nüfus yığılması ve gecekonduların mahalleleri art-

tıkça artmış, işçiler işverenlerin yaptıkları kışla gibi barakalarda yaşayıp, fabrika yemekhanelerinde ve topluluk aşevlerinde karın doyurur olmuştu. Akraba bile olmayan birden çok sayıda aileler; kadın, erkek; genç, ihtiyar hep bir odada yaşamaya başlamışlardı. Çoğunluğu daha dün'ün köylüsü olan işçi kitlesinin akraba ve aileleri köylerde kalmışlar, işsizlik zamanlarında köylere dönen işçiler iş buldukları sürece ailelerinden uzak bir hayat sürmeye zorlanmışlardı. Davranış, duyuş ve dünya görüşleri bir çorba gibi karıştı: dün geldikleri köylük yerlerin gelenekçi değerleri ile yeni geldikleri kent yerinin huzursuz havası içiçe geçmişti.

Modern sanayi oluşumuna geç girişen bir ülke olduğundan Rusya'nın Batı Avrupa'da birikmiş sermayelerden yararlanma imkânı yüksekti. Ayrıca kendi başına buyruk vergi koyabilen bir devlet mekanizması da kurulmuş bulunuyordu. Asıl önemlisi, modern endüstrinin gereği teknik Rusya için hazır bekliyordu. Buna rağmen dış ülkelerden teknisyen, yönetici, yatırım, kredi ve iş adamı da alındı. Bazı fabrikalar bir bütün olarak Almanya'dan, veya Amerika Birleşik Devletlerinden alınıp getiriliyor; Rusya'nın verdiği çoğu defa bir işletme toprağı, bir çatı, bir de kurulan fabrikayı işletmek için gerekli insan gücü oluyordu. Yabancı dev şirketlerden Girand'lar, Thornton'lar, Nobel'ler, Maxwell'ler, Urghart'lar, Rothschild'ler petrol, madencilik, metalürji ve dokumacılık alanlarına yerleşmişlerdi. Ancak, Rus işçileri yabancı sermaye şirketlerine karşı «yabancı istismarı» mücadelesine başlayınca kadar bu şirketlerin avantajları sürecekti.

Gerçek rakamlara bakınca, yüzbinlerce ağaç yapılı köylerden kurulu bu büyük, fakat geri ülkede bu gelişmeler sonunda zamanın Avrupasında en geniş olmasa bile en kalabalıklarından biri olan proletarya kitlesinin Rusya'da oluştuğunu görüyoruz şaşkınlıkla. Yüzyılın bitiminde Almanyadaki fabrikaların içinde 500'den fazla işçi çalıştıranlarının oranı yüzde 14; Rusya'da ise bu oran yüzde 34 olmuştu. Almanyadaki proletaryanın sadece yüzde 8'i birden fazla işçi çalıştıran fabrikalarda çalışıyordu. Rusya'da ise, neredeyse proletaryanın dörtte biri; yüzde 24'ü birden fazla işçi çalıştıran fabrikalarda çalışıyorlardı. Bu dev işletmeler yeni doğan çalışan sınıfı yoğun bir yakınlaşmaya zorluyor, aynı yerlerde, endüstriyi yönetmek veya denetlemek isteyen devletin karşısında, işçilerin de doymak bilmez bir iştiha ile durmadan örgütlendikleri görülmüyordu.

Devlet bürokrasi içinde, yeni ortaya çıkan işçi hareketlerine

ve filizlenmekte olan siyasal partilere karşı takınılacak tutum konusunda büyük farklar ve görüş ayrılıkları belirmişti. Kamu güvenliği ve polislik işlerine bakan İçişleri Bakanı Plehve'ye göre en tehlikeli olanlar Zemstvo liberalleri ile Anayasacı Demokratlar idi, ikinci olarak Sosyal Devrimciler, en az tehlikeli olanlar da Sosyal Demokratlar idi. Baş düşmanı Zemstvo'lar yerel otonomi istiyorlar; Fransız Devrimi'nin *cahiers de doléances* hakları uğruna nümayişler düzenliyor, dilekçeler yayınlıyorlar; milli çapta bir zemstvo delegeleri milli konseyi kurulmasını savunuyorlardı. Bu ise kolayca bir parlamento, yani yeni bir *Etats Generaux* halini alabilecekti. İçişleri Bakanı Plehve bunlardan çok korkuyor ve aman vermiyordu, zira anayasal yönetim için sosyal bakımdan en çoşkun istek bunlardan geliyordu: otokrasi, şimdi bizzat büyük toprak sahiplerinin tehdidi altındaydı.

Anayasacı Demokratlar, sanayici ve mali sermaye sahipleri grubunun isteklerini dile getiriyorlardı: devletin kredi açması, gümrüklerin ve vergi mevzuatının yeniden düzenlenmesi, devlet bütçesinin kısıtlanması, ve feodal-bürokratik devletin yerine kapitalizmin kendi ölçülerine uygun bir devlet kurulması. Bu grup ve ilimli zemstvo'cular en büyük tehlikeydi. Zira ta Bakanlar Konseyine kadar nüfuz etmişler ve Witte'yi kendi görüşlerinin avukatı yapıp çıkmışlardı.

Bakan Plehve'nin gözünde ikinci derecede tehlikeli grup olan Sosyal Devrimcilerin tehlikeli olmalarının nedeni, bu grubun sosyalizmi veya köylü komiteleri yüzünden, değil, bunların terörcü olmalarındandı. Sosyalizm, Plehve'yi hiçbir zaman korkutmamıştır. Rusya'daki gericiilerin çoğu gibi Plehve de eski bir *halkçı* idi, köy sosyalizmine kötü gözle bakmazdı. Ne köy sosyalizmine ne devletin vergi toplama sistemine ne asker toplama sistemine, ve ne de mutlak diktatörlüğe karşı idi. Plehve'ye göre köylüler bir kaya kadar sert şekilde taht'a sadakatlarını sürdürüyorlardı. Kent yerlerindeki kentsel sosyalizm ise köksüz ve gerçekleşmesi imkânsız birşey olduğu için, üzerinde durmaya bile değmezdi. Oysa Witte'nin, devlet elindeki demiryollarına, bankalara, ve alkollü içki yapım ve satımına dayanan görüşleri çok daha önemliydi. Esas problem özel sanayi sermayedarları ve onların Devletteki muktedir temsilcileri Witte idi.

1898 yılında, Moskova Polis Şefi muhafazakâr General Trepov, Bakan Plehve'ye çok şaşırtıcı bir mektup gönderdi:

Tahrikçileri etkisiz kılmak için diye yazıyordu General Trepov- işçilere kanuni bir çıkış yolu göstermekliğimiz gerekir. Unutmamak gerekir ki, tahrikçileri izleyecek olanlar en genç ve canlı işçilerdir. İşçi kitlesinin içindeki ortalama işçiler ise daha pasif olacak, kanunları ihlâl etmemekle yetinecektir. Böylece işçi kitlesi ayrılacak; kitlenin en kalabalık bölümü etkisiz kalacaktır.

Bu öneri İçişleri Bakanının kafasını karıştırdı. Kimmiş bu hursuzluk çıkararak emekçiler, diye soruyordu kendi kendine; bunlar daha dünkü sadık köylüler değil miydi? Evet, işçiler dünkü «sadık» köylülerdi, ama yeni sanayileşmenin şaşırttığı, sanayicilerin zulümleri yüzünden küsmüş, aydınlar arasından çıkan ihtilâlcilere kulak verir olmuşlardı. Öyleyse, devlet, içlerinden elebaşları ayıklayıp geri kalanlara azıcık şefkat göstererek işçileri bir koyun sürüsü gibi idare edebilirdi. Bunun için de devletin güvendiği adamların kumandasında işçi kitlesine örgütlenme şansı tanınmalı, sadakatsiz burjuvaların merhametsiz istismarlarına karşı işçi kitlesi himaye olunmalıydı. İş anlaşmazlıklarında, grevlerde, gösterilerde devlet işverenlere hükmedebilmeliydi. Böylece hem işçiler, hem de işverenler «devlet babasının» ve Çar'ın himayelerinde birbirleriyle geçinmeliydiler.

Plehve düşünüyordu: İşçi kitlesini devlete düşman etmek yerine, bu kitlenin düşmanlık duygularını fabrika sahiplerine yöneltmek tam bir devlet adamlığı olmayacak mıydı? Ayrıca, Maliye Bakanı Witte'nin endüstrileşme ve liberalleşme sevdasını durdurmak için, arada sırada, şöyle iyi denetlenen iş anlaşmazlıkları düzenlemek de fena olmayacaktır!...

Polis yönetimli, «devlet baba»lı Rusya'da, polis-güdümlü sendikaların gerçek mimarı Sergei Vasilievich Zubotov'dur. Zubotov, Moskova'daki general Trepov'un baş yardımcısıydı. Tarihe *Zubatovshchine* diye geçecek olan polis güdümlü sendikacılık hareketinin şerefi ne Plehve'ye aittir, ne de Trepov'a. Bu şeref Zubatov'a ait olacaktır. Lise öğrencisi iken bile bir polis ajanı olarak, Nördnaya Volya üyesiydi. Daha sonraları polis kadrolarında hızla yükselmeye başlamış; polise fotoğrafçılık, parmak izciliği gibi yenilikleri Zubatov sokmuş; ayrıca dünyanın en geniş ispiyonaj şebekesini kurmuştu. «Arkadaşınız olan bir başka gizli ajana, kendisiyle yasak aşk yaptığınız bir kadına bakar gibi bakınız kalabalıkta», diyordu Zubatov, «tek bir yanlış bakış, kadını da, sizi de dünyaya

rezil etmeye yeter». Gerçekten duygulu ve düşünceli adamdı Zubatov!

Zubatov'un bütün Rusya'ya yayılan ilk büyük başarısı 1897'de ortaya çıkan Sosyal Demokratik Parti'ye karşı giriştiği baskın harekettir. Bu baskın sonucu Minsk'deki Birinci Kongre'nin emekleri heba olup gitmişti. Zubatov, şimdi Moskova gizli güvenlik polisinin başına getirilmişti. Amirleri ise bütün Moskova İlindeki polis servislerinin sorumlusu General Trepov ile İçişleri Bakanı Plehve idi. En son plânı ise bir «polis sosyalizmi» kurulmasıydı. Bu haris plâna göre, işçilerin örgütlenme isteklerine bizzat polisin kendisi katılıp öncülük edecek; giderek Rusya'daki bütün sosyal sınıflar sendikalar içine alıncaktı. Zubatov ve plânıyla, Zemstvo münevverlerine, öğrencilere, Sosyal Demokratlara, ve Sosyal Devrimcilere karşı tedbir olarak polis sendikacılığını ve «polis sosyalizmi»ni tavsiye ediyordu.

Mayıs 1901'de Moskova Mekanik Sanayileri İşçileri Karşılıklı Yardımlaşma Derneği'ni kurdu. Tecrübeli bir gizli ajan olarak kendi güdücü eli hareketin içinde hiç görülüyordu, ama kendisi kadar zeki olmıyan üstleri, Trepov ve Plehve, daha görünür ve daha katı tedbirler alınarak Derneğin kontrol altına alınmasında ısrar ediyorlardı. Bu ikisine göre, Derneğin kararları ve mali harcamaları general Trepov tarafından onaylanmalıydı. Sonunda sendikanın yöneticileri olan gizli ajanların yanlarına, her toplantı süresince, üniformalı polislerin de katılması emri geldi.

Gelgelelim, «devlet baba» geleneğinin varisleri olan, ve hızla örgütlenmeden başka tutkuları bulunmayan Moskova işçileri hem Zubatov'un hem ihtilalcilerin akıllarına bile getirmedikleri derecede Çar'a, ve o'nun görevlilerine sadık kaldılar. «Devlet baba»nın kendileriyle birlikte olduğuna inanmış bir halde, bu yeni ve tuhaf sendikaya üşüşüp, üye olmaya başladılar. Yılına kalmamıştı ki, yeni sendika güçlenmiş; Kurtarıcı Çar, Alexander II'nin Kremlin'deki mezarı başında 50 bin işçiye dua okutacak hale gelmişti.

İşçi kuruluşlarından aydınlar ayıklanmış, «kafası kızgınlar» ile «ortalık karıştırıcılar» rahatlıkla tevkif edilip, uzaklaştırılmışlardı. Bu şartlar altında Sosyal Demokratların en akıllı ve inanmışları faaliyetlerini kısıtlamaya başlamışlar: işçilere hareketin sahte ve polis-güdümlü bir hareket olduğunu söylemekle yetinmeye başlamışlardı. Onlara göre işçiler adam akıllı sınıf bilinci taşıyorlardı;

ve kendilerine bir hilkat garibesi de gelse, bir sendika kurulmuş, verilmişken bununla yetinecekleri ve başka şeyler istemeyecekleri düşünülmemeliydi. Hareket içindeki Sosyal Demokratlardan daha gerçekçi olanlar ise sadece «aydınlatma» faaliyetinin yetmeyeceğini söylüyorlardı.

İşçilerin mücadelesini -diye yazıyordu *Iskra'da* Lenin nasıl geliştirebileceğimizi düşünmek; bu hareketi utanç verici çeşitli entrikalara, ve ajan oyunlarına karşı nasıl güçlendireceğimizi düşünüp bir çıkar yol bulmak zorundayız... Bu hareket, polis-jandarma-ajan-güdümlü sendikacılığın içine katılan her işçinin siyasal bilincini arttıracaktır... Uzun vadede, çalışan sınıf hareketlerinin kanunlaştırılması Zubatov'ların yararına değil, bizim yararımıza sonuçlar verecektir ...

Aşırı katı görüşün bırakılması ve işbirlikçi olan bu görüşün kabul olunması; nerede gerekliyse orada yer alıp, çalışmak görüşü bir Lenin'e has değildi. İkinci Kongre'nin son oturumunda oybirliği ile kabul edilen bir karara göre de Sosyal Demokratik işçilerin bu sendikalarda girip yer almaları ve işçileri polise karşı uyarıp aydınlatmaları gerekiyordu. Polis sendikacılığının başlar başlamaz kazandığı başarılar başka türlü düşünmeye imkan bırakmamıştı.

Moskova Karşılıklı Yardımlaşma Derneği, Zubatov'un arka çıkmasıyla, ekonomik ve kültürel sorunları tartışmaya, ücret teklifleri hazırlamaya başlamıştı. Gözlerini dikecek ilk hedef olarak Fransız bir sanayiciyi -bir «yabancı istismarcı»yı seçmişlerdi. Sanayici kendisine karşı yöneltilen hükümet- kışkırtmalı hareketleri, gidip Fransız elçisine şikayet etti. Elçi de gidip İçişleri Bakanı Plehve'ye durumu anlattı. İşçilerin isteklerinden vaz geçmek gerekmişti.

Zubatov'un, bundan sonraki fikri, bütün Moskova'daki sanayi yerlerini kapsayacak şekilde yapılacak ücret ve iş şartları çalışmalarını için sendikayı desteklemek oldu. Gizli Güvenlik Polisi başkanı olarak ileri gitmekten bile çekinmedi, ve Moskova'daki sanayicileri bir toplantıya çağırarak, onları korkutup isteklerini kabul ettirdi. Bu ilk başarıdan sonra, hareket hızla gelişmeye başladı, bir sanayi dalından diğerine yayıldı; başarı bire bin katılarak kasabalara kadar yayıldı; genişlemeye devam etti. Öyle ki; sonunda Güney Rusyanın yeni sanayi merkezleri bile polis sendikalarına «buyur» demek zorunda kaldılar.

Zubatov bir yandan iş hukukunu destekleyip işverenlere karşı işçilerin safında yer alırken, diğer yandan da devrimci hareketlerin içine «provokatör»ler sokup yerleştiriyordu. Bunun nedenini samimi bir ânında şöyle açıklamıştır: Sizi tahrik ederek terör hareketinde bulunmanızı sağlamak, sonra da hepinizi ezmek için...» Bu provokatörler içinde baş ajan olanı Yevno Azev idi. Yevno Azev yoksul bir Yahudi terzinin oğlu olarak okumaya başlamış, öğrenci iken İspyoncu olmuş, daha sonra Zubatov'un yardımcılarıyla Moskova'lı bir mühendis olup çıkmıştı. Yevno Azev, o günlerde Sosyal Devrimci Parti Terör Bölümünün başkanı ve kurucusu idi.

Odessa'da da Doktor Shaevich diye birisi suları dalgalandırmaya başlamış bulunuyordu. Jandarma albayı Vasilliev, iki tane Yahudi kadın ajanın yardımıyla, «Yahudi Bağımsız İşçi Partisi»ni kurmuştu Kiev'de. Polis-destekli bir papaz, George Gapon, ortaya çıkmış ve kendisini Saint Petersburg işçi hareketleri lideri olarak kabul ettirmeye çalışıyordu. Polis sosyalizmi bütün bir Rusya'da çiçek açmaya başlamış bulunuyordu.

1903 yılı ilkbaharında, yeni endüstri bölgeleri seri halde grevlerle çalkalanmaya başladı. Grevlerin biri bitmeden, öbürü patlak veriyor, bir grev bitmeden o grevi desteklemek amacıyla bir yeni sine başlanıyordu. Grevler öyle bir duruma gelmişti ki, polisin rahat rahat idare ettiği eski günlerden farklı birşeyler olduğu anlaşılıyordu. 1903 yılının Temmuz ayında, Sosyal Demokratların Londra Kongresinde, polis sendikaları içine sosyalist işçi sokma kararı alındığı günlerde Dr. Shaevich artık Odessa'daki hareketin kontrolünü kaçırmıştı elinden. Odessa'da önce bir genel grev patladı, ardından bütün Güney Rusya'ya ve Kafkaslara yayıldı grevler. Adeta 1905'deki büyük grevin ilk provaları yapılıyordu. Zubatov, Vasilliev ve Shaevich görevden alındılar ve doğdukları yerlere sürüldüler. Zubatov 1905'te gene hizmete alındı, sonra tekrar görevden atıldı. Fakat Çar'a öylesine sadakat besliyordu ki, 1917'de Nicholas taht'tan indirildiğinde intihar edecekti.

Polis sendikacılığı deneyinin birinci bölümü Odessa genel grevi ile sona erdi. Fakat başkent Saint Petersburg'daki Peder Gapon denemesi henüz başlamamıştı. Ayrıca Peder Gapon, Moskova'daki gözden düşmüş Zubatov'un emrinde değildi. Bakan Plehve, papazın «kilise-polis-güdümlü sendikacılık deneyini önlemedi.

Aynı günlerde, İmparatorluğun sınır toprakları da çalkalanmaya başladı. Doksanların hızlı sanayileşmesi ve son iki Çarın Rus-

laştırma politikaları yüzünden bu topraklardaki Rus olmayan milliyetlerin ateşi yükselmışti. Buralar, Rus devletinin nüfuz kurmakta en zayıf olduğu yerlerdi o sıralarda. Ayrıca buralarda başlayan işçi hareketleri genel anlamda bağımsızlık peşinde koşan milliyetçi hareketlerle karışmaya başlamıştı. İşçi hareketlerinin kuvvetli olduğu yerlerde ise milliyetçilik hareketi, emekçi ve sosyalist harekete dönüşüyordu. Örneğin, Rusya Polonyasında, Yahudi Birliği bir işçi hareketi olarak oluşmuştu, ama Yahudi milliyetçiliği hakkında kendine özgü görüşleri de vardı. O günlerde iki lider, Joseph Pilsudski ve Rosa Luxemburg Polonyalı proleterleri kendi saflarına çekmek için mücadele ederlerken görüldü ki, Luxemburgun anti-nasionalist ve enternasyonalist sosyalizmi, Pilsudski'nin milliyetçiliği karşısında gerilemektedir.

Sınır bölgelerinin hepsinde birden başlayan milliyetçi devrimci hareketler Bakan Plehve'nin yaratıcı aklına, az-çok değişik bir «polis sosyalizmi» denemesi ilham etti. Transkafkasya'daki Hristiyan Ermenilere karşı Müslüman Tatarları kullanacaktı, ve nerede Yahudi toplulukları varsa-çoğu sınır bölgelerinde yerleştirilmişti-oralandaki Rus, Polonyalı, vesaire ahaliyi de Yahudilere karşı kullanacaktı. Ajanları ve devlet basımevlerinde hazırlanan propaganda broşürleriyle, işletmelerin ve fabrikaların «sosyalist» özünü abarttıkça abarttı. Bu propagandanın amacı hoşnutsuz proleteryanın toprak sahiplerine ve bütün sermayedarlar yerine, Yahudi ve Ermeni tüccar ve iş adamlarına yönelmesini sağlamaktı. Sonraları kendisinden çok şeyler alacak olan Alman «Milli Sosyalizm»i gibi, bu sahte ve kötü niyetli hareket de, kısa bir süre sonra, «para babaları» ve «istismarcılar» yerine sadece bütün Yahudileri hedef olarak göstermeye başladı. Ayrıca Yahudiler «Rusya'nın birliğine düşman ve Rusya'nın yüceliğini yıkmak isteyen hain devrimciler» haline getirildiler. Bu deneme, yaratıcısı Plehve'nin adını yaşatacak kadar önemliydi ve Zubatovshchine hareketinden daha başarılı olmuştu. Buna rağmen hesaba katılmayan sonuçlar doğuracak bir hareketti. 1905 ve 1906 yıllarında işçilerin silaha sarılmasında işçiler için en önemli gerekçeyi hazırlamıştı. Bu hareketin faaliyet alanına girmiş bulunan bölgelerde, Zemstvo'larda, belediyelerde, ve hatta Transkafkasya'nın bütün illerinde, hükümetçe yerleştirilen gizli üyelerle rağmen, işçilerin kurdukları savunma birliklerine silah ve para yardımı yapılması yolunda kararlar alınacaktı.

1904 yılının 8 Şubatını 9 Şubat'a bağlayan gece, Plehve'nin yaratıcı kafası üçüncü meyvasını da verdi. Hiçbir ön-uyarıda bulun-

maksızın harekete geçen Japon denizaltıları, Port Arthur limanındaki Rus donanmasına saldırıvermişler, o yüzden de Uzak Doğu'daki kuvvetler ilişkisi bir gecede değişivermişti. Plehve'nin düşünüp durduğu «Japonya ile başarılı ve küçük bir savaşı» olgun bir meyva gibi önüne düşmüştü.

Witte'nin hatıralarında savaşın bütün suçu Plehve'ye, ve Çar üzerinde nüfuz sahibi olan, Uzak Doğuya yatırım yapan bir avuç maceracıya yüklenmektedir. Fakat daha derin incelemeler Witte'yi savaşa karşı nazırlardan biri olarak ele almaktadırlar. Witte'nin istediği savaştan çok, diğer ülkelerin «barışçı» devlet adamları arasındaki anlaşmazlıkların kızılaşmasına yol açacak gelişmelerdi. Witte'nin Çin ve Kore'ye nüfus etmek için giriştiği demiryolu inşaatı ve mali yatırımlar programı ile sonradan, 1945'te, Sovyet Devletinin girişimleri arasında paralellik vardır. Gerçekten, bugün Sovyetlerin, Mançurya, Mongolya, Kuzeybatı Çin ve Kore (hatta İran) üzerindeki taleplerinin temeli o günlerde atılmıştır.

Doksanlı yılların başında, Witte hükümetine hedef olarak İran'ı seçti ve Rus hükümetinin denetiminde Rus-Pers Bankasını kurdu. 1894'te Japonya Çini yenip, Port Arthur'un bulunduğu Liao Tung yarımadasını işgal edince Rus devletinin dikkati de Uzak Doğu'ya yöneldi. Almanya'nın ve Fransa'nın desteklediği II. Nikola, Japonları, zaferlerinin meyvasından yoksun bırakıp, onları Çin Anavatanından çıkarmak istedi. Witte, «Çin'i Japonlara karşı korumaya yarayacak» Mançurya-Port Arthur demiryolunun yapımını öngören, ve «Çinin toprak bütünlüğünü garanti eden» gizli bir «dostluk ve saldırmazlık» antlaşması için Çinle görüşmelere girişti. Çinin yaşlı Dul Valide Sultanı bu antlaşmaya o kadar ümit bağlamıştı ki, yıllarca yatağının başucuna asıp, orada tuttu.

Şimdi Witte, esas niyeti için harekete geçebilir, Çin'den (Mançurya) denize ulaşacak Transsibirya Demiryolunun yapımına başlayabilirdi. Bu «Çin Doğu Demiryolu» adındaki uzantı hat, şeklen ortak bir şirketin malıydı. Fakat hisse senetlerinin kontrolü Witte'nin kurduğu Rus Bankasının elindeydi, ve hat boyunca «polis» ve «koruma» görevleri Çarlık Rusyasına aitti. Demiryolu kumpanyası çok geçmeden birçok sanayi alanlarına girmeye başladı (bugün de Stalinin iddiaları budur), ve Mançurya'daki ekonomik nüfuz geniş şekilde kuruldu.

Bunların ardından, Witte'nin uyarımları dinlenilmeden yapılan bir girişim Dul Valide Sultanın yatak odasında asılı duran ant-

laşmayı yırtmasına yol açtı. Hâlâ, «Dostluk» ve «Çinin toprak bütünlüğünü koruma» lâfı edilirken Rus donanması Port Arthur'e girmiş, burada bir üs kurmuş, rüşvet ve baskı kullanarak Çinlilerden liman ve üs için yirmibeş yıl süreli bir kira anlaşması istemişti. Bunun hemen ardından İngilizler Weh-Hai-Wei'yi, Almanlar Kiao-Chow'u, Fransızlar Kwang-Chow'u almışlardı. Çinin en seçme limanları gitmişti. Çinin zayıflamasına kendisi yol açtığı halde, ayazda kalan, sonunda, sadece Japonya olmuştu. Kayzer, iki Almanın öldürülmesini bahane ederek Çinden Kico-Chow'u doksan dokuz yıl için isteyince, yeğeninden geri kalmak istemeyen Çar da, Port Arthur için aynı istekte bulundu.

Topraklarını parça parça bölmeye başlayan bütün bu yabancıları kovmak amacıyla Çin harekete geçince (Boksörler Ayaklanması), İşgal Kuvvetleri ordularını kullanarak topraklarını genişletmeye başladılar. Rus Ordusu bu sırada Mançurya'yı işgal etti. Boksörler İsyanı bastırılınca Rusya askerlerini geri çekeceğini söylediye de geri çekmedi. 1945'te Sovyet Hükümetinin, Mançurya'daki Çin Doğu Demiryolunun güvenliğini korumak hakkını elde etmek, ve Port Arthur'daki üssü muhafaza etmek için ileri sürdüğü iddialar da bu eski günlerdeki temellere dayanmaktadır.

Çin'den çıkan Japonlar, elleri boşa kalmasın diye Kore'de tutunmaya çalışıyorlardı. Fakat Çar hükümeti Koreye'de «polis görevli askeri birlikler» gönderdi. Ayrıca uydurma bir Rus demiryolu da söz konusu idi bu birliklerin gönderilmesi için. Askeri ve mali danışmalar da Kore'de bulunuyorlardı. Endişe içindeki Kore, bağımsızlığını korumak için, her iki dış devletle de görüşmelere devamla çalışıyordu. Aynı anda Japonlar ile Ruslar aralarında anlaşıyorlardı: Mançurya'da Ruslara, Kore'de ise Japonlara bir toprak verilecekti. Kore'nin bu ikili parçalanması, bu mutsuz ülkenin Kuzeyini işgal eden Ruslara temel teşkil etmiştir. Japonlarla Ruslar arasındaki görüşmeler yıllarca sürdü, ve Japonya Moskova'daki müzakerelere katılan heyetini geri çekti, üç gün sonra ise, savaş ilânında bulunmadan, 9 Şubat 1904'te, Port Arthur'deki Rus filosuna saldırıp filoyu tahrip etti.

Bu sırada, Bakan Plehve'nin tahminlerine uygun olarak, Rusvadaki iç mücadeleler durulmuş, Rusya içinde büyük bir yurtseverlik havası esmeye başlamıştı. Fakat bu çok uzun sürmedi. Witte ile birlikte 1891'de başlayan Transsibirya Demiryolu ile tek bir yoldu, Baykal gölünde ise yazları botla, kışları ise kızakla demiryolunun

öbür ucuna geçilmesi gerekiyordu. Bu incecik yol, eğer Japonlar önlemeseydi, Rusyanın güç ve kuvvetini uzaklara yayacaktı. General Kuropotkin'e, Rusyanın ağır harekete geçen kuvvetleri zayıf düşmanı yenmeye hazır hale gelinceye kadar, Sibiry'a'nın içlerine çekilmesi emredilmişti. Fakat Çara yakın olan generaller Çarın bu emrine itaat etmediler ve Sarayın dışına çıkarmadılar emri. Büyük Port Arthur limanı sekiz ay yardımsız kaldı, açlıkla karşılaştı. Disiplinsizlik ve muhasara sekiz ay sürdü. Rus orduları yenilgi üstüne yenilgi ile karşılaşıyor, Saray'daki hizipler Rusyanın geniş savaş gücünü harekete geçirmeyi beceremiyordu. Bu yüzden, başlangıçtaki vatanseverlik duygularının yerini utanç ve eziklik duyguları alıyordu. Rus savaş makinası tam harekete geçirilmişken, Japonların zayıf kalan kuvvetleri tam yenilecek duruma getirilmişken, Rusya içinde ihtilâl tehdidi o kadar artmıştı ki Çar (1903'te görevden aldığı) Witte'yi tekrar göreve atadı, ve o'nu Birleşik Amerikaya gönderdi. Orada Japonlarla onur kırıcı bir anlaşma için görüşme yapmakla görevlendirilmişti. Çar, böylece ülkesinde artan ihtilâl tehditleri yüzünden kendi halkı ile savaşa girişme ihtimaline meydan bırakmamayı düşünmekteydi.

Bütün bir 1904 yılı boyunca, milyonlarca Rus işçisi ve köylüsü Uzak Doğuda, Port Arthur, Kuzey Kore, Sakhalin, Transsibirya Demiryolu, veya Dairen uğruna ölmeye gönderilirken, Lenin ile karşıtları arasında hizip kavgaları o kadar vakit ve enerjilerini tüketiyordu ki savaşa ilgilenecek, veya savaş karşısında durumlarını gözden geçirecek halleri kalmamıştı. İnanılmaz olduğu kadar kesin bir şekilde biliyoruz ki, bütün bir 1904 yılı boyunca Lenin'in yazdığı makalelerde savaşa sadece üç kere, o da kısaca, temas edilmiştir! Lenin'in önem verdiği Merkez Komitedeki, Konsey'deki, ve *İskra* Yazı Kurulundaki mücadeleler olmuştu. Lenin-karşıtlarının yazdıkları için de aynı şey söylenebilir. 1905 yılı Ocak ayında başlayan ihtilalin, hepsini birden, apansız yakalanmasında, bu yüzden, şaşılacak bir yan yoktur.

Rusya dışındaki bu liderlerin pek az değindikleri savaş hakkında yazdıkları birkaç referans vermektten, veya gelip-geçici sloganlar ortaya atmaktan ibaretti. Her birinin meseleyi ele alış tarzları farklı farklıydı ve hiçbirinin açık bir yorumu yoktu. Troçki ile Martov'a göre bu savaş bir belaydı, ve tez bir barış gerekliydi. Lenin'e göre ise, Japonya ile Rusya arasındaki bu çatışma oldukça iyi idi. Zira monarşinin zaafını ortaya çıkarıyordu. Lenin, Japonyanın galip

gelmesini ummuştu. Böylece yenilgi, Rusya'da devrimcilerin Çarlıkla mücadelelerinde onlara yardımcı olacaktı. 1905 yılı Ocak ayında, Japonya Port Arthur'ü ele geçirdiğinde, Lenin bu konudaki ilk kesin sözünü etti. Başlığı, «Port Arthur'ün Düşüşü» olan yazısında «İlerici Japonya'nın sadece Rus mutlakiyetçiliğini değil fakat «geri ve reaksiyoner Avrupa'yı da dize getirdiğini yazmıştır. Leninin bu yazısı, gerek ilerdeki I. Dünya Savaşındaki «devrimci yenilgicilik» düşüncesinin tohumlarını taşıdığından, gerekse aynı konuda fikir yürüten ve kendi kendisine Lenin'in «en iyi öğrencisi» diyen Stalin'den farklı olduğu için, kayda değer. Lenin demişti ki :

Sevinmek için Proleterya kitlelerinin sebepleri çoktur ... Japonyanın askeri amacı elde edildi. İlerici ve gelişmiş Asya gerici ve reaksiyoner Avrupa'ya izi silinmeyecek bir darbe indirdi. On yıl önce, Rusya başta olmak üzere, aynı reaksiyoner Avrupa, Japonya'nın Çin'i yenmesi yüzünden huzurundan olmuştu. Bu yüzden, zaferinin meyvalarından yoksun bırakmak için Japonya'ya karşı birleşmişti. Avrupa, Japonya'dan önce sahip çıktığı ve kendisi için en önemli ayrıcalığını; Asya halklarını sömürge ayrıcalığını savundu. Port Arthur'ün tekrar el değiştirmesi, reaksiyoner Avrupanın bütünü için bir darbe olmuştur...

Geçmişte birçok defa olduğu gibi, bu kere de ilerici bir ülke ile gerici bir ülke arasındaki bu savaş büyük bir devrimci rol oynamıştır... Proleterya her çeşit burjuvaziye ve burjuva düzeninin her çeşidine karşı koyacaktır. Fakat bu karşı koyma, proleterya'yı, burjuvazinin tarih açısından ilerici ve gerici temsilcileri arasındaki ayrımlara dikkat etmek sorumluluğundan kurtarmaz. İşte bu açıdan düşünülürse, İngiltere'deki Hyndman, ve Fransa'daki Jules Guesde gibi uluslararası devrimci Sosyal Demokrasinin en samimi, en kararlı, ve en tutarlı temsilcilerinin, Rusya mutlakiyetçiliğini ezip döğen Japonya'ya karşı sempatiilerini niçin saklamaksızın açıkladıklarını anlamak kolaylaşmaktadır...

Utanç verici yenilgi Rus halkının değil, mutlakiyetçiliğin omuzlarını çökertmektedir. Mutlakiyetçiliğin yenik düşmesinden Rus halkı da kârlı çıkmıştır. Port Arthur'ün düşüşü, Çarlığın düşüşü için yazılmış bir baş

langıç bölümü (prologue) olmuştur. Savaş, henüz bitiminden çok uzaktır, fakat bu savaşın devamında atılan her adım Rus halkının mayalaşmasını ve infialini ölçüle-meyecek oranda arttıracak ve bizleri büyük yeni savaşa yaklaştıracaktır. Bu savaş, mutlakiyetçiliğe karşı halk savaşı; proleteryanın özgürlük savaşıdır.— *Vpered*, 14 Ocak, 1905.

Lenin'in sözünü ettiği «büyük yeni savaş», *Vpered*'in bu sayısı daha Rusya'ya varmadan, birkaç hafta içinde ortaya çıkmak üzere olan bir savaştı!

«Sevinmek için proleteryanın sebepleri çoktur...» Kuşkusuz, Stalin - 1945'teki sözlerine göre bir değerlendirme yapacak olursak-böyle düşünmemiş olsa gerektir. Stalin, Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimi üzerine 2 Eylül 1945'te yaptığı «Zafer Konuşması»nda şöyle demiştir :

Rus - Japon savaşı devresindeki 1904 yılında Rus birliklerinin yenilgisi halkımızın belleğinde derin iz bırakmıştır. Ülkemiz üzerine vurulan kara bir lekeydi o. Halkımız, Japonların yenileceği ve utanç lekесinden arınacağı günü bekledi, ve o'nun geleceğine inandı. Bizler; eskiler kuşağı, bu günü beklemiş bulunuyoruz. Ve şimdi işte beklediğimiz gün geldi!

«Usta» ile «en iyi öğrenci»si arasındaki zıtlığı, Port Arthur'ün; yani önce Çar'ın sonra'da Stalin'in Çin'den kopardığı bu deniz üs-sünün düşüşü hakkında söyledikleri bu sözler kadar hiçbir şey açığa vuramaz.

Japon hükümeti ise, Rus «ilerici kuvvetleri» ile işbirliği yapmayı kendi yararına gördü. Hayran olunacak bir tarafsızlıkla her çeşit ve her hizipten Rus «ilerici»lerine para ve silah teklif etti. Pilsudski bile Polonya Sosyalist Partisine yardım bulmak umuduyla Japonya seyahatinde bulundu. Gürcüstan Federal Sosyalistleri ve Finli Aktivistler Japonlardan yardım gördüler. Rosa Luxemburg'un Polonya Sosyal Demokrat Partisi ile, Menşevikler, Bolşevikler, ve Anayasacı Demokratlar bu çeşit bir kaynaktan gelen yardımları kabul edemeyeceklerini söylediler. Lenin'den Milinkov'a kadar, bütün Rus aydınlarının karakteristiğini gösteren bu yardım kabul etmeyi utanç verici bulmalarının altında Lenin'in «devrimci yenilgicilik» düşün-

cesi yüzünden yabancı bir devletin ajanı durumuna düşecek olmaları gerçeği bulunmaktadır.

Sosyal Demokratlar, özellikle dış ülkelerdeki «genel kurmaylar», birbirleriyle uğraştıklarından, askeri yenilgiler ve ülkenin yoksulluğu arttıkça ilk seslerini yükseltenler liberaller ve demokratlar oldu :

Kimin hatası bu?-diye soruyordu Hukuk Dergisi olan *Pravo*'daki Prens Trubetskoi'nin Lao Yang yenilgisi hakkındaki yazısı- Rus toplumunun mu bu suç? Rus toplumu, yetkililerin emrine uyarak, uykudaydı. Yıllarca, toplumun uyanmaması için gerekli her tedbir alınmıştı. Şimdi olduğu gibi o zamanda kim yerinden kalkıp uyanmak istese, iki laf etmek istese, güvenliğe ve düzene karşı bir suç sayılıyordu. Sadece tehdit edici bir ses duyardı : Kapat çenen! Büzül yerine!, ve uyanmak isteyenlerin kafalarını kuvvetli bir el tutup yere eğdi. Şu son yıllarda Rusya bir polis karakolunun yatakhanesine dönmüştür...

Temmuz'un 24'nde, tek bir bomba yüzünden, zaten şaşkın hâldeki devlet bürokrasisi büyük bir sarsıntı geçirdi. Polis ajanı Azevin yönettiği bir suikast hareketinde Sazanov diye birisinin attığı tek bir bomba tam o günlerde rütbesi yükseltilmiş olan İçişleri Bakanı Plehve'yi parça parça ediverdi. Kuvvetli bir danışmanından yoksun kalan Çar, «toplumu tatmin etmek için» ılımlı bir liberali Plehvenin yerine atadı.

Aynı anda, şafak sökerken kuşlarla dolu bir orman gibi liberaller konuşmaya başladılar. *Zemstvo*'lar dilekler bildirisi ilân ettiler ve *zemstvo* delegeleri için bir ulusal konferans toplanmasını istediler. Avukatlar, doktorlar, mimarlar, yazarlar, gazeteciler, mühendisler, iktisatçılar, bilim adamları, profesörler genel toplantılar, konuşmalar düzenlediler. Birçok meseleleri ele alan aydınlar sayısız değişiklikler öneriyorlardı. Mesleki toplantıları siyasal mitinglere ve mesleki dernekleri ise «sendikalara» dönmüştü. Ardından, Profesör Milinkov'un önderliğiyle, bu birlikler *Birlikler Birliği* şeklinde örgütlendi. Henüz örgütlenmemiş olan halk kitleleri üzerinde bu Birlikler Birliği şeklindeki örgütlenme o kadar tesir etmiştir ki hâlâ bugün bile Rusya'daki işçi sendikalarının ismi «meslek birlikleri», kısaltılmış şekliyle *profsoyuzy*, «mesbirlik»lerdir.

Sosyal Demokratlar da, kendi aralarındaki tartışmalardan vakit buldukça, bir liberal muhalefet hareketini büyük bir ilgiyle izlediler. Fakat o'nlara karşı nasıl davranılması gerekiyordu? Bu konuda da, diğer konularda olduğu gibi, Lenin ve bir zamanlar işdaşları olanlar iki ayrı görüş savunuyorlardı. Plekhanov'un önceden umduğu gibi, Menşevikler, liberal demokratik muhalefete karşı «önce dostluk, sonra sırt dönme»yi savunuyorlardı.

Gelecek devrimin «burjuva demokratik devrimi» olması konusunda hepimiz görüş birliğinde bulunduğumuza göre, bu adamların böyle bir kaderle devrimi yönetmeye ve gelecekteki devleti kurmaya geldiklerini kabul edebiliriz, diye düşünüyordu Menşevikler. Onlara kuvvet verelim ve destekleyelim onları. Zemstvo toplantılarının, siyasal gösterilerinin önlerine, söyleyelim, bizim işçileri de çıkaralım. Ve bu yardımlarımızın karşılığında, bizim kendi sınıfımız içinde söz alalım : tam demokratik bir rejim, genel ve eşit oy, konuşma özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, ve sosyal konulardaki kanunların islah edilmesine söz versinler. Çarlık yıkıldıktan sonra, onlarla kavgamız başlar. Fakat bu arada toplantılarını bozmayalım, onları korkutacak taleplerde bulunmayalım, veya başarı kazanmadan Çarlığa karşı uyanan bu muhalefeti bölmeyelim. «Postu için kavga edeceğinize, önce ayıyı yakalayın.»

Lenin ise, kendi açısından, bu görüşlere alaycı bir gülümseme ile bakıyordu. Lenin'in Menşevikler ile birlikte ortak görüşü paylaştığı doğrudur : «bütün muhalefet kuvvetleri ile ittifak», «bir burjuva demokratik ihtilali. «Fakat kalbinin içindeki ses, burjuvazinin çok zayıf ve korkak olduğunu, kendi tarihi görevini bu yüzden yerine getiremeyeceğini söylüyordu. Burjuvazi, sonunda «Çarla ortak işler çevirecek kadar zayıf»tı, ve «halk kitlelerine vereceği sözleri tutmayacak kadar «Makyavelci» idi. Lenin, İngilizce'den kullandığı en güzel atasözlerinden biriyle, «Söz dediğin, yumurta gibidir. Kırılımsın diye kabuğu vardır» diyordu Burjuvaziye korkutmamaya gelince, köylüler ve «radikal, kentli küçük burjuvazi» dışında kaldıkları için onar nasıl olsa korkacaklardı. Bu ürkek kahramanlara cesaret aşılamanın yolu bizzat mücadelenizin içinde onlara yer vermekle olur. Eğer mücadele o'nları ürkütecekse, çok daha iyidir : anlayacağız ki o'nlara güvenemeyiz, ve o'nlara olmaksızın yolumuza devam edeceğiz. Sizler, kitleleri burjuva zemstvo'larının toplantılarına katılmaya çağırıp, onlara cesaret vermeye çalışabilirsiniz. Fakat ben kitleleri polis merkezlerinin, hapisanelerin, hükümet binalarının, sarayların önüne dikilmeleri için çağırmaktan yanayım...

Ne var ki, kitle Bolşevikleri de dinlemedi, Menşevikleri de. Çoğu liberallerin peşine takıldı. Hatta Lenin'in Rusya'daki Yerel Komitelerinden bazıları bile, Lenin'in talimatına aldırılmadan liberallerin ve demokratların toplantılarına katıldı, yeni yeni duyulmaya başlayan muhalefetin sesine alkış tutmaya başladı. Diğer yandan, başkentteki işçi kitleleri ise ne Bolşevikleri, ne Menşevikleri, ve ne de Liberal Demokratları dikkate almadan polisin yönettiği sendikalara doluştu.

Troçki ise, örgütlenme sırasında Menşeviklerle bir olduğu halde, alaycı bir dille «ziyafet kampanyası» dediği bu konuda Menşeviklere karşı mücadeleye girişti. Rus Marxistleri içinde sadece Troçki burjuvazinin getireceği devrimin «burjuva devrimi» olacağı şeklindeki genel görüşe katılmıyordu. Burjuvazi, diyordu, ziyafet salonlarında başlattığı mücadelesini hiçbir zaman, ihtilaller için döğüşülen ve ihtilallerin kazanıldığı yer olan sokaklara çıkaracak durumda olmayacaktır. Çar ve polisi tek bir hayır desin, bütün lâkırdıları ve gevezelikleri duracak, kesilecektir. 1904'ün bitiminden önce Troçki'nin bu ön-görüşü gerçekler tarafından doğrulandı.

«Gelecek olan ne? diye soruyordu Troçki o yılın sonunda yazdığı bir broşürde. Şöyle cevaplıyordu :

Siyasal bir genel grev... Tüm bir halkın siyasal gösterisi haline dönüşmek zorunda kalacak bir proleterya siyasal genel grevi... Bu yerel bir siyasal grev değil, bütün Rusya'ya yayılmış ve genel sloganlar kullanan bir siyasal genel grev olacaktır. Bu sloganlar : Savaşı durdurmak, ve Ulusal Kurucu Meclisi toplamaktır... Grev günü bütün köylüler de bir araya gelmeli... Ordu'da yoğun bir propaganda yapılmalı, öyleki, grev günü, tek tek her nefer Ulusal Kurucu Meclis isteyen halkı ile yüz yüze bulunduğunu anlayabilmelidir. (1)

1904 yılında yapılan bütün plânlar, formüller, öneriler, sloganlar içinde Troçkinin önerdiği genel siyasal greve 1905'teki olayla-

(1) **Do Devyatago Yanvaryu** («Ocak'ın Dokuzundan Önce»). Parvus'un önsözü ile, Cenevre, 1905. Risale, 22 Ocak 1905'teki önemli başlangıç olayları olana kadar dizgiye giremediği için eski başlığı ile kalmıştır. Parvus'un önsözü «Kesiksiz ihtilal» teorisinin ilk ortaya çıkışıdır. (Proleterya, önce bir burjuva ihtilali yapılarak işe başlar, sonra bu ihtilal bir proleterya ihtilali olana dek «girişim»lerine devam eder). Bu teori Troçki'nin en temel ve hayatı boyunca taşıyacağı bir teori olmuştur.

ra en yakın düşecek olanıydı. Fakat tarih, her zaman olduğu gibi, oynak ve belirsizdi, ve gerçek hayat çok daha garip, karmaşık, zengin, ve hiçbir tarife, tanıma sığmayan olgulara gebedi. Marxist sosyalizm değil, «polis sosyalizmi»nin bir dalı olan «kilise sosyalizmi» bile genel grev konusunda garip bir çıkış noktası bulmuştu. Bu «kilise sosyalizmi»nin lideri Rus Ortodox Kilisesinin bir papazı idi!

Peder George Gapon hem 1905 Devriminin en ilgi çekici ürünüdür, hem de tam bir Rus örneğidir. Biz rastladığımızda sadece ciddi, ılımlı, enerjik, çok yakışıklı, güzel vaaz veren ve insanları çöştürmesini bilen bir lider diye tanınmıştı. Gençliğinde, öğretmenlerinden Tolstoy'cu biri Tolstoy'un el yazısıyla yazdığı gizli bir yazısını vermişti. Kendisini bu fikre çelenlerden birisi de Zubatov, ve polis sosyalizmi denemesi olmuştu. Saint Petersburg işçileri Moskova işçilerinden daha ileri olduklarından polis sosyalizmine kuşku göstermişlerdi. Hapishane papazı iken amirlerine yetenkliliğini kabul ettirmiş olan Peder Gapon, polis kontrolü altında olacağı yerde «dinsel bir kontrol» altında yöneltilecek olan Petersburg işçilerinin daha kolay dizginleneceğini; işçi kitlesi için kurulan düzmece örgütlere bağlanacağını savunuyordu. Gapon'un «Rus Fabrikaları İşçileri Birliği» projesi, ölümünden az önce Plehve'nin bakanlık onayını almış bulunuyordu. «Birlik» başkanı ve dinsel lideri Peder Gapon olacaktı. Yeni Birlik'in amaçları arasında, «boş zamanların iyi ve makûl şekilde geçirilmesi», ayyaşlık ve kumarbazlıkla mücadele, dinsel ve vatanseverce fikirlerin yayılması, «işçilerin görev ve haklarının dürüst şekilde öğretilmesi», «işçilerin hayatını ve iş şartlarını iyileştirmek için hukuka uygun yollardan savunmak amacıyla işçi faaliyetlerini kurmak ve başlatmak» bulunuyordu.

İşe giriştiğinde, önceleri, işçiler yaklaşmadılar. Şaşırın Gapon sosyal ve moral tutkuları ve Tolstoy'un düşünceleri ile polisin verdiği talimat arasında kalakaldı. Kendisine yaklaşan işçilerden yardım görerek, o'nlardan bilgi edinerek, işçilerin kendisine karşı güven duymalarına çalıştı. Birkaç gizli toplantı sonunda, birden bire birliğe girmek için verilen bir yığın dilekçe ile karşılaştı. Kendisine yardımcı olan işçilerden çok, savaş yılları yüzünden artan hayat pahalılığının sayesinde olmuştu bu. 1904 yılı bitmeden önce, birliğinde Saint Petersburg'daki seçkin mekanik işçilerinin hepsi yer almıştı. Bunların arasında çok sayıda polis ispiyoncusu ile sosyalist fikirlerin etkilediği az sayıda işçiler de bulunuyordu. Aydınlardan

ise tek kişi girmemişti. Zubatov'dan çok daha büyük bir başarı ile, rejime duyulan düşmanlık duygularını işverenlere karşı yöneltmeye başlamıştı. Toplantılarda önce bütün işçilere hep bir ağızdan «Tanrı Çarı Korusun» şarkısını söyletiyor; memurları büyülüyordu. Görevliler ve işçiler hayatlarının iyileşmesi ve örgütlenmeleri için başlarına geçen bu sevimli papaza sevgi ile bakıyorlardı.

Rus halk kitlesinin 20. yüzyılın başındaki ilkel ataerkil duygularını anlamamız için bu tabloyu hep göz önünde tutmalıyız. Petersburg'daki bu işçiler, daha dün köyden gelmiş, yetiştirilmemiş «kara amele» değildiler. Gerçekten gözümüzün önündeki sahne, ilerlemiş ve sanayileşmiş Saint Petersburg'un kalifiye sanayi işçileri ile dolu Putilov lokomotif fabrikası ile, dev makina fabrikaları merkezidir. Peder Gapon işte burada en geniş örgütünü kurdu. Onun rehberliği altında, işçiler fabrikaların işletmelerine bazı ılımlı öneriler sundular. Bu önerilerin sonucusu, Aralık ayında, Gapon Komitesinin önde gelenlerinin işten atılmasıyla cevaplandırılınca Putilov lokomotif fabrikalarındaki bütün işçiler Peder Gapon'a geldiler ve dertlerini arz etmek için, kendilerini doğruca «Aziz Çar Baba»ya götürmesini istediler.

Papaz Gapon bile, topladığı adamlar kadar olmasa da saftı. Kitleyi etkilediği oranda, kitle ruhundan etkilenen bir kişiydi. Önce «Rus Halkının Babası»na gitmek gibi cüretkâr bir düşünce karşısında tereddüt geçirdi. Sonunda bu fikre katıldı, en sonunda ise bu fikri yüzünden yerinden oldu. Hareket şimdi, kurucusunun kontrol edemeyeceği kadar genişlemiş ve gelişmişti. Hareketin kişilerde yarattığı özlemler, hayaller, bağımsızlık ve özgürlük düşünceleri Gapon'un kontrolü yitirmesine yol açtı. Üstlerinden, İçişleri Bakanlığı Polis Bölümündeki görevlilerden kaçınmaya başladı. Şimdi işçiler gibi, kendisi de, alttaki görevlilerin üzerinden aşır, doğruca Çar Nikola ile temas kurmak istiyordu. Ocak ayının 21'inci günü (Eski takvim, 8 Ocak) saraya yapılacak yürüyüşü haber vermek niyetiyle, Çar'a aşağıdaki mesajı gönderdi içdenlikle:

Efendim!

Bakanlara inanmayınız. Olaylar ve sorunların gerçek durumları hakkında size yalan söylüyorlar. Halk, Zâtınıza inanmaktadır. Halk, Zâtınıza dertlerini arz etmek için, yarın öğleden sonra saat 2.00'de Kışlık Sarayınızın önünde toplanmayı kararlaştırdı. Onları karşılamaya çıkmazsanız Zâtınızla onları birleştiren manevî bağları koparmış

olacaksınız... Hiçbir şeyden korkmayınız. Yarın halkın karşısına çıkınız ve acizâne dilekçemizi kabul buyurunuz. Ben, yoldaşlarımın, ve işçilerin temsilcisi, Zâtınızın dokunulmazlığının hiçbir şekilde ihlâl edilmeyeceğini temin ediyorum.

(İmza) GAPON

Ertesi sabah, genel tahminlere göre, iki yüz binden fazla kadın, erkek, çocuk, işçiler, aileri kentin belli noktalarında toplanmışlar, Kışlık Saray'a doğru yürüyüşe geçmeye hazırlanıyorlardı. Gapon'un teminatına uygun olarak hiçbirinde silâh yoktu. Birkaç terörcü, ortalık karıştırıcı, veya polis ajanının da üstleri aranmış ve getirdikleri silahlar kendilerinden alınmıştı. Amaçları barışçı bir yürüyüş yapmak, hatta Çar'ı selâmlamaktan ibaret bir yürüyüş yapmaktı. Günlerden Pazar günüydü. Çoklarının elinde Çar'ın resimleri ve «aziz» heykelleri vardı. Yürüyüşlerde, yöneticilerin resimlerini taşıma geleneği Rusya'nın tarihî bir geleneğidir, ve bugün de sürmektedir. Yürüyüş sırasında da, Ancak Rus insanının söyleyebileceği şarkıyı söylüyorlardı. Tekrar ve tekrar söyledikleri şarkı «Tanrı Çarı Korusun» şarkısıydı.

Yürüyüşün en ön sırasında, elinde, kafasındaki karmaşıklığın bir yansıması olan ve bükülü bir kâğıt tomarı gibi taşıdığı dilekçesi ile, Papaz Gapon yürüyordu. Tutarsız sözlerle karmaş-dolaş dilekçesinden bazı örnek-bölümler şöyleydi :

Devletlü - Biz işçiler ve Saint Petersburg halkı... karılarımız ve çocuklarımız, çaresiz durumdaki babalarımız ve analarımız Zâtınıza geldik; Zâtınızdan himayé ve gerekleri ortaya çıkarmakta yardımcı olmanızı dilemeye geldik. Yaşamak için dilenci olduk, baskı ve eziyetler içindeyiz; soluk alacak gücümüz kalmadı... Dayanılmaz acıların, işkencelerin sürüp gitmesi yerine ölümün yeğlendiği anın içinden geldik. İşimizi bırakıp çıktık, ve efendilerimize, isteklerimizi yerine getirinceye kadar, çalışmaya başlamayacağımızı bildirdik. Küçücük istekleri asmadık taleplerimizde... Çalışma saatlerinin sekiz saate indirilmesini... asgari ücretin günde en az bir ruble olmasını istedik. Fazla mesainin kaldırılmasını istedik...

Memurlar, ülkeyi katlanılmaz bir savaşa sokarak, tam bir çöküntünün eşğine sürüklediler... Bizlerden

toplanan vergilerle yağın gibi kabaran paralarını harcamasında en küçük bir söz hakkımız bulunmamaktadır...

İşte önümüzdeki sorunlar ve derterimiz, Devletlü, Zâtınızın Sarayı önüne, bizi, bunlar sürükledi. Burasını, kurtuluşumuz için başvuracağımız son kapı biliyoruz. Halkımıza yardımcı olmayı reddetmeyiniz. Halkınızın kaderini halkınızın ellerine teslim ediniz. Memurların halka yaptıkları zulümleri durdurunuz. Zâtınız ve Zâtınızın halkı arasında örülmüş duvarları yıkınız, halkınızın Zâtınızla birlikte bu ülkeyi yönetmesine müsaade buyurunuz... Hemen *zemski soba* toplantıları için çağrıda bulununuz... Genel, eşit, ve gizli oyla seçilecek bir Kurucu Meclis toplanması için emir serdediniz. Acı veren yaralarımıza melhert olacak tek çare, ve bütün dileklerimizden en birincisi budur...

Bu dileklerin yerine getirileceğine dair gereken emirleri verir ve sözünüzü tutacağınıza dair yemin ederseniz Rusyayı mutlu edecek ve ümitli yiticeceksiniz ve Zâtınız kendi âli isminizi bizlerin ve bizlerden sonra gelecek kuşakların kalplerine naksetmiş olacaksınız.

Zât-ı âlileri dua ve dileklerimizde yüz vermez, gerekli emirleri vermek istemezseniz, Zâtınızın Sarayı Önündeki Meydan'da ölmeyi bekliyeceğiz...

İşte kitle, o günkü siyasi havada dolayan sloganları ve istekleri dile getiren bir papazın peşine takılarak, derterini arz etmek için Çar'ın sarayına böyle yürümüştü. Fakat Çar'ın kendisi Saray'da yoktu. Eşini ve kızlarını yanına alarak aceleyle kentten uzaklaşmıştı. Yerine, görevlilerini bırakmıştı: generaller, polis şefleri, ve Çar'ın amcası Grand Dük Vladimir.

Askeri birlikler tam silahlı olarak, yürüyüşçülerin karşısına geçtiler. Yürüyüş kolundaki kopuk kopuk toplulukları kuşatmış ve çok yakın mesafeden ateşe tutmuşlardı. Erkek, kadın, ve çocuklar yerlere serildiler. Kalabalık eriyip dağılmıştı. Beyaz karların üzerine karanfil kırmızılıları saçılmıştı. Kaç kişi öldü, kimse bilmemektedir, zira yaralılar alıp götürülmüş, bakımları gizli tutulmuştu. Ölenler ise tek tek akrabaları tarafından alınmışlardı. İşçilerin genel tahminleri 500 ölü, 3000 yaralı şeklindeydi. Baro Birliğinin resmi Komisyonuna göre ölenler 10-200 kişi kadardı. Ama rakam

ne olursa olsun, dökülen kanlar, o günkü Pazar'ı «Kanlı Pazar» yapmaya yetmişti.

O «Kanlı Pazar»la bir devir de sona ermiş oldu. Kitlelerin, inılmaz olay üzerine kurulu bir sürü masalları dinlemesi başlamıştı. Korkunç olaylar kitlelerin üzerinde çok etki yapmıştı. O gün milyonlarca ve milyonlarca ilkel insan kafalarını taşa çarpmış, ve Orta Çağ'dan çıkıp yirminci yüzyıl'a sürüklenmişti. Çar'ın ayaklarına kapanıp dertlerini arzutmekten başka istekleri olmamıştı. İtaat ve bağlılıkları, sevgileri mermilerle parça parça olmuş, akan kanlarla sürüklenip gitmişti. Şimdi babalarının olmadığını anlamak, kendi sorunlarını ancak kendilerinin çözümleyebileceklerini anlamak durumunda kalmışlardı. Şimdi kitlelerin kafası açılmış, sonunda cumhuriyetçilerin ve sosyalistlerin dediklerini anlamaya başlamıştı. Kurucu Meclis, Demokratik Cumhuriyet, Genç Grev, Silâhlı Kıyam o güne kadar sadece devrimle ilgili konularda okumuş, uzmanlaşmış kimselerin bildiği, anladığı kelimelerdi. O günden itibaren milyonların malı olmaya başladılar ve gene o günden itibaren ki Rusya'nın dönüşümünde elle tutulur kuvvetler hâline geldiler.

Peder Gapon kaçtı. Sosyal Devrimcilerin yardımları sayesinde Rusya dışına çıktı. Saklandığı yerden Çarına yeni bir mektup gönderdi, bu keresinde saygı belirtmek için ilk harfleri kapital yazılan kelimeler kullanmadan :

İşçilerin, karılarının ve çocuklarının masum kanları senin ve o'nların arasında geçilmez sular gibi duracaktır. O'nlarla senin arandaki manevî bağlar artık olmayacaktır... İstedigince kan akıt! Onlar zaten akması gereken kanlar, senin ve yakın canlarının ve çocuklarının yakasındadır elleri!

B Ö L Ü M — XVII

SÜRGÜNDE 1905

- Zhelyabov : Tarih çok yavaş ilerliyor. Bir yerden itilmesi gerek.....
- Semenyuta : Bir anayasaya ne dersin?
- Zhelyabov : Ne diyeyim, iyi, bütünüyle iyi.
- Semenyuta : Öyleyse, senin istediğin ne bir anayasa için mi çalışacaksın, yoksa tarihin itilmesine mi?
- Zhelyabov : Şu an için, tarihin itilmesine.

«Kanlı Pazar»ın yeni güne çıkan sabahı. Ulyanov'lar hergünkü gibi Cenevre Kütüphanesine gidiyorlardı. Telâş içinde onları ziyarete gelen Lunacharsky'ler, Ulyanov'ların yollarını kesti. Bayan Lunacharsky öyle koşmuştu ki, Ulyanov'larla karşılaştığında konuşamamış, nefes nefese kalmıştı. Dördü birden Lepeshinsky'nin lokantasına gittiler, orada öbür Bolşevikleri buldular. Mıknatıs etrafına toplanan toplu iğneler gibi toplanıvermişlerdi. «Toplanan insanlar, birbirleriyle tek kelime bile konuşamıyorlardı kolay kolay, o kadar heyecanlanmışlardı. Üzgün yüzlerle Devrimci Cenaze Marşını söylediler. Herkes Devrimin artık başlamış olduğuna hükmetmişti.»

O andan itibaren, bir rüya içinde gibi yaşayacaklardı. Günlük gazetelerin bir nüshasından ötekine, ondan, bir daha ötekine. Karşı konulmaz bir güç şimdi, birer birer, doğdukları topraklara çekiyordu o'nları. Çoğu Rusya'ya döndü. Sadece Lenin, kişiliğinin en büyük özelliği olan, sabırsızlığı denetimsiz bırakmama gücüyle, bütün günlerini kütüphanede geçirdi ve Rusya'da açığa çıkması için zamanı uygun bulana kadar Rusya'ya dönmedi. Kavga minderinde yer almış yoldaşlarına, önerilerle dolu ateşli mektuplar yazdı. Bu mektuplar, «kahrolası uzaklık yüzünden, insanın belli bir konuda kesin bir tutum takınmada kendisine güvenememesi'nden ötürü ancak birer tavsiye şeklinde hükümler taşırdı. Lenin başka bö-

lümeleri kurcaladığı için, istatistik kitapları uzun süre, bölümlerin raflarında tozlanmaya terk edildiler. «Sokak Savaşı, Komünün Bir Generalinden Tavsiyeler kitabını Rusçaya çevirdi. Bu kitabın yazarı, General Cluseret, önce 1848'deki Paris işçilerinin isyanını bastırmakla gösterdiği enerjik becerisi ile kendini tanıtmıştı... Sonra İtalya'da Garibaldi ile çalışmıştı. Daha sonra (generallik kazandığı) biçim İç Savaşımızda Kuzey ile birlikte döğüşmüştü. Fransaya dönüşünde ise anarşistlere katılmış, sonra sosyalist harekete girmiş, Saylavlar Odası'nda sosyalist temsilci olmuş, ve en son da Komün sırasında Paris savunmasının askeri lideri olmuştu.

Vladimir İlyiç, barış beldesi Cenevre'de savaş üzerine yazılı ne bulabilirdiye okudu. Kanlı Pazar'ı anlatan haberlere bu tür tepki de bulunan bir Lenin çıktı. Cluseret'nin yanısıra, Rusya'da her zaman en büyük strateji uzmanı bilinen Von Clausewitz, ve o'nun *Savaş Üzerine* adlı kitabı vardı. Her yeni durumda, her yeni sorunda, adeti olduğu üzere Marx ve Engels'e başvuruyor; askeri meseleler ve ayaklanma sanatı hakkında yazdıkları her satırı, her yazıyı tekrar okuyor, özetliyordu.

Gecekuşu Martov haberi Lenin'den daha önce duymuştu. Kafadarları ile birlikte sabaha kadar uyumamışlar, sabah gazetelerini beklemek için gece boyu tartışmışlardı. Verdiği dersten dönen Troçki uykusuz bir tren yolculuğundan sonra o'nları *Iskra* bürosunun aşağılarındaki sokakta bulmuştu. Haberi o'nlardan alır almaz, Rusya'ya dönmesi gerektiğine inanır olmuştu. En genç, en atakları olduğundan (o zaman henüz 25 yaşındaydı) Rusya'ya gidecek ilk o olmak gerekti. Genellikle, sınırı aşır ülkeye tekrar dönmede, mülteci Ruslar yaşlarına, Rusya dışında bulunma sürelerine, ve kendi kişiliklerine göre tez veya geç davranmışlardır. Lenin ve Martov, yılın sonuna yakın, Ekim Genel Affı'na kadar dönmemişlerdir. Troçki'den daha az tez canlı olmayan Rosa Luxemburg, Alman Sosyal Demokrat Partisindeki bir yığın işleri olduğundan, ancak Aralık'ta gidebildi kendi özyurdu Rus Polonyasına. Axelrod'un karısının ölümü o'nu öyle sarsmıştı ki, yola çıkana kadar hareket sona ermişti. Axelrod ancak Finlandiyaya kadar gidebildi. Orada Saint Petersburg'dan kaçıp gelenlerle karşılaşınca yola devam etmedi. 1905 ve 1906'nın fırtınalarla geçen yıllarında Plehanov anayurduna dönmedi hiç.

Natalia Ivanovna Sedova, Troçki ile buluşmak üzere Rusya'dan kalkıp Cenevre'ye gelmişti. Ertesi gün ise «Kanlı Pazar»ı duymuş-

lardı. Hemen Troçki ile yola çıktılar. Natalia Mühin'e kadar Troçki ile birlikte gitti. Sonra tek başına yola devamla Rusya'ya yöneldi. Arkadan gelecek olan Troçki'nin gizlice Saint Petersburg'a girmesi için gerekli hazırlıkları tamamlayacaktı. Natalia'nın bu uzun yolculukları, hem bir devrimci, hem de bir erkek olarak Troçki'ye olan bağlılıklarını gösterir. Bu sadakat hayat boyu sürmüştür. Natalia yola düzildikten sonra Lev Davidoviç, Parvus ile birlikte Münih'de kaldı, 1905'ten 1907'ye kadar devam edecek yakın işbirlikleri üzerinde konuştular. Parvus (Alexandar L. Gelfond) on yaş büyüktü, ve Marxist düşünür ve siyasi yazar olarak çok ünlüydü. Genç Troçki'nin sağlam kişiliğini beğeniyordu. Troçki'nin henüz yayınlanmış risalesinden çok etkilenmiş; Rusya'daki olaylarla benzerliklere şaşırılmıştı. «Olaylar nasıl oldu da senin analizlerini doğruladı,» diyordu Parvus. «Bir papazın önderliğinde bile olsa, «Kanlı Pazar» olayları, senin genel siyasal grev dediğinden başka birşey değil... Şimdi gerçekleşmesi için beklememiz gereken kehanetin, Rusya'daki devrimin iktidara bir işçi hükümeti getirip getirmeyeceğidir.»

Getirin, işçi hükümetini iktidara! diye özetlenebilirdi Parvus'un Troçki'in risalesine yazdığı önsöz. Bu önsözde Troçki'nin düşüncelerinde büyük bir yer tutacak olan, ve Lenin'in 1917'deki eylemlerini aydınlatan «kesiksiz devrim»in tohumunu görürüz.

1907 yılını izleyen onyılda *gelmekte olan devrim*'in görünüm ve özü hakkında, Rus Marxistleri arasında, birbirlerine rakip belli başlı üç tanımlayıcı bakış oluşacaktı.

1. Menşeviklerinki: Gelen devrim burjuva demokratik devrimdir. Feodalizmi kaldıracak, kapitalizmin serbestce gelişmesi için gerekli ortamı hazırlayacak, demokratik bir cumhuriyet kuracak, iktidarı ise burjuvaziye terk edecek bir devrimdir bu. Cumhuriyet düzeninde siyasal hayat serbestleşecek, sosyalist fikirleri yaymak özgürlüğü elde edilecek, proleteryanı siyaseten ve ekonomik açıdan örgütlendirme gerçekleştirebilecek ve proleteryanın kültür durumu yükseltilecek, günün birinde yapılması gereken, ikinci devrimi, sosyalist devrimi hazırlamak için gerekli denemler, bilinç, ve güç elde edilecekti. Bu devrimin demokratik bir devrim olması için proleteryanın nüfusunun çoğunluğu teşkil edeceği günlere gelinmesi gerekiyordu. Şu anda ise, bu geri ülkede, bu geri şartlarda proleteryanın iktidar rüyası görmeye bile hakkı olamazdı. Hatta geçici hükümete katılabilme avuntusu bile hayaldi. Bir kere kendi programının bu denli geri bir topluma uyup uymayacağından

emin değildir. Bu yüzden de katılacağı hükümet sırasında tavizlere yanaşacak, üstelik burjuva hükümetinin girişimlerinde ortak sorumlu olma durumunda kalacaktı. Şu anda devrimcinin yapması gerekenler, Çarlığa karşı savaşmak, iktidar mücadelesi boyunca burjuvaziyi bu mücadelede desteklemek, iteklemek ve işçi sınıfı için -olabildiği ölçüde- en geniş hürriyetler için söz vermesini sağlamaktır.

2. Parvus ve Troçki'nin Görüşü : Devrimcilerin karşısındaki, ilk sorun, kuşkusuz, «burjuva demokratik» aşamadır. Bu aşama, Batı'da burjuvazinin tamamladığı devrimlerdir. Rusya'daki bu aynı tür devrim ise burjuva devrimi olabilmek için tarih kaçırılmış, geç kalmıştır : sahneye apayrı bir kuvvet olarak, şimdi bir de proleterya çıkmıştır, bu yüzden de her iki devrim : demokratik burjuva devrimi ve proleterci sosyalist devrim, giderek «bütünleşecek» (combined), veya bire indirgenecektir. Üstelik Rus orta sınıfı zayıf ve tırkektir. Batılı proleter kardeşlerinin bulgu, denem, görgü ve bilgileriyle donanmış Rus işçi sınıfı ise, yeni yeni patlak veren köylü isyanları ile desteklenerek, burjuvazinin gerçekleştirme gücüne sahip olmadığı işi yapacaktır. «Rusya'da» diye yazıyordu Parvus, Troçki'nin risalesindeki önsözde, «ancak işçiler devrimci bir ayaklanmayı gerçekleştirebilirler... Devrimci geçici hükümet işçi demokrasisi hükümeti olacaktır. Bu sayededir ki proleteryanın yaptığı «burjuva devrimi», giderek, bir proleterci devrim olacaktır. «Devrim başarı kazandı mı bir kere» diyordu şimdi Troçki- «siyasal iktidar da, iktidar kavgasında çekici güç olan proleteryanın ellerine geçecektir haliyle. İktidara gelindiğinde ? O zaman kendisi adına söz etme durumunda oldukları kendi sınıflarının temsilcileri olarak hareket edecekler : tek bir konuyu bile dışarda bırakmadan, bütün konuları kapsayıcı bir çalışan sınıf yönetim siyasası kabul etmek durumunda kalacaklardı. Böylece, işçi sınıfının başlangıçtaki «minimum» demokratik istemleri ile sonul (final) sosyalist programları arasındaki uzaklık da kalkmış olacaktır. En ılımlı işçi sınıfı istemleriyle; diyelim günlük çalışmanın sekiz saati geçmemesi, veya işverenleri işsizlere yardıma zorunlama gibi istemlerle- bile başlansa, karşı tarafın direnmesi ortaya çıkmış olacak; fabrikaların kapısına kilit vuracaktır. Bunlar olduktan sonra fabrikalara devletin elkoyması gerekmeyecek miydi ? Kısacası, Troçki şöyle yazıyordu, «proleteryanın siyasal gâlebesi, işçi kitlesinin ekonomik esareti ile bağdaşmazdır.» Aynı şekilde, kırsal bölgelerde de, proleterya tarımın kollektivizasyonunu gerçekleştirecektir. Bütün bu girişimlere karşı direnme olacak, bunlar sıkıştırılan burjuva-

ziden, mülkiyet-tutkunu köylü kitlesinden gelecek, hatta dış müdahale bile söz konusu olacaktı. Ama bu sonuncusunu; dış müdahaleleri önlemekte bir umut ışığı vardı: Rus devrimi, herkesin bildiği gibi sosyalist devrim için olgunlaşmış, hatta gereğinden fazla olgunlaşmış Batı'ya da sıçrayabilecekti. İşte bu nedenlendendi ki; proleterya iktidara bir kere geldi mi, hem iktidarı kendi elinde bulundurabilecek, hem de devrimin «kesiksizliğini» koruyarak, dar amaçlardan yola çıkan devrimden, hem ülke içinde ve hem ülke dışında yaygınlaşmış; proleteryanın güdümünde gelişen, tek ve devamlı bir süreç içinde burjuva ve proleterci devrimleri bütünleyen bir devrim aşamasına ulaşabilecekti. Troçki, daha sonraları yazacağı *Rus Devrimin Tarihçesi*'nde «bütünlenmiş gelişme yasası» diyeceği bu düşüncesine, o zamanlar Parvus ile birlikte ilk ismini taktığında «kesiksiz devrim» demişti.

3. *Lenin'in tutumu* : O'nun görüşü ise, yukarıki iki uç arasında oynak bir görüştü. Lenin'in gerçekçi yanı Menşeviklere, istek ve tutku yanı ise Troçkicilere yaklaşıyordu. Menşeviklerle ortaklığı ülkenin geriliği yüzünden sosyalist devrime hazır olup olmadığından kuşku duymasıydı. Bu saftaki yanı ile, ekonomsal, kültürel, ve siyasal şartları yüzünden Rusyanın ancak bir burjuva devrimi için hazır durumda olduğunu savunuyordu. Fakat Parvus ve Troçki'yi yeğleyen yanı ile de, burjuvazinin kendisinden beklenen devrimi gerçekleştiremeyecek kadar zayıf ve güvenilmeyecek kadar korkak olduğunu, bu yüzden de liderliğin proleteryanın omuzlarına yüklenmesini düşünüyordu. Gene Troçki ile birlikte olan yanı ile, Sosyal Demokratik Partinin siyasal iktidardan pay kapmak için harekete geçmesi gerektiğini, hangisi olursa olsun mücadele sırasında kurulabilecek olan geçici hükümetlere girmesini, ve bu hükümetlerin izleyecekleri politika üzerinde etken olmasını savunuyordu. (Bu noktada Lenin'le Troçki arasında uygulama sorununda bir ayrım vardı.)

Fakat bütün bunlardan sonra devrimin demokratikliği nasıl sağlanacaktı? Bu, o günlerde inanmış bir demokrat ve siyasal özgürlük sorunu ile içden ilgili Lenin için ciddi bir sorundu. Leninin bu özellikleri sadece o günlerde değil, iktidara elkoymuş 1917 yılına kadar da devam etmiştir. «Tek bir sosyalist bile,» diyordu 1914'teki Lenin, «sosyalistim demekten vazgeçmeyi kabullenmedikçe, siyasal özgürlük ve demokrasinin kendisini ilgilendirmedikçe söyleyemez.» Yazıları bu gibi samimi savunularla doluydu, ve bunların

iki yüzlülüğünü kimse ileri süremez. Hatta 1917'de bile, «geçici» azınlık diktatörlüğünü doğru bulmasının (countenance) nedeni, savaş içindeki Rusya'da bu yola gidilirse, dünya ölçüsünde bir devrimin başlayabileceğine, bunun ise bütün cepheleriyle birlikte savaşa son vereceğine, bu arada Rusya'nın geriliğinden doğan sorunların da dünya çapında bir çözümle ortadan kalkabileceğine inanmış olmasındandı.

1905 yılında ise, «fakat devrim nasıl demokratikliğini koruyacaktır?» diye soruyordu. Eğer Sosyal Demokratik Partinin iktidardan pay almak için dolaysız istemde bulunması gerekli idiyse, mücadele sırasında ortaya çıkacak bir geçici hükümete katılması söz konusu idiyse, bu hükümetin dar bir proleter azınlığı diktatörlüğüne dönüşerek dejenere olması, hele hele Rusya gibi proleteryanın kendisinin bile umutsuz bir azınlık olduğu bir ülkede, nasıl önlenebilecekti? İşte bu noktada Lenin, Parvus ve Troçki'den çok kesin çizgilerle ayrılmaktaydı. Kendi inanmışlığına dayanarak, kendi sorusuna, Troçki-Parvus ikilisinin «işçi hükümeti», veya bir «sosyalist hükümet», veya bir «proleterya diktatörlüğü» formüllerini reddederek cevap veriyordu. Hayır, Rus halkının çoğunluğu ile beraberce demokratik yönetimden yanaydı. Bu görüşünü kuvvetlendirmek için de bir emekçi yönetimini değil, iki hatta ikiden çok sayıda parti ile oluşmuş, iki veya ikiden çok sınıfa dayanan bir yönetim istiyordu. Bunu şu formülle somutlaştırdı: «proleteryanın ve köylülerin demokratik diktatörlüğü.» Bu bir koalisyon yönetimi olacak; koalisyonda proleterya (Sosyal Demokrasi Partisi ile), köylüler (bazı köylü partileri, ve belki de Sosyal Devrimciler Partisi ile), ve burjuvazinin bazı demokratik bölümleri (Anayasal Demokratlar Partisi gibi bazı burjuva demokrat partileriyle) yer alacaktı. Köylü kitlesini, bir çeşit «küçük burjuva sınıfı» gibi, tek olmasa bile, burjuvazinin en devrimci bölümü saymaktaydı. İşte bu sınıflarla bir koalisyon kurmak mümkün olursa («Kentsel, demokratik, küçük burjuvazi» ile birlikte, veya onlar olmaksızın), kurulacak yönetim, sadece tarihteki benzerleri başka türlü olamamış olduğu içindir ki, Çar'ı destekleyenlere karşı geçici bir diktatörlük olacaktı. Bu, demokratik bir diktatörlük olacaktı, çünkü halkın ezici çoğunluğunun iradesini temsil edecekti, ve savaşın acil gerekleri giderilir giderilmez, geçici hükümet yeni bir anayasa taslağı hazırlayıp yeni bir anayasal demokratik yönetim kurar-kurmaz gerçek bir demokrasiye dönüşecekti.

Nitekim, kendi adına ve Troçki adına Parvus, «Devrimci geçici yönetim... bir Sosyal Demokratik çoğunluğu ile... Sosyal Demokratik bir yönetim olacaktır.» diye yazdığı anda, sert bir karşılık verdi Lenin :

Olmaz öyle şey! Olamaz, çünkü, bir an için bile olsa, devrimci diktatörlük ancak halkın büyük çoğunluğuna dayanabilirse ayakta durur... Proleterya bir azınlık teşkil etmektedir. Proleterya, ancak, yarı-proleteryanı, ve yarı-mülkiyetçileri yanına alıp onlarla birleşirse, ezici bir çoğunluğu yönetebilir... Böyle bir birleşimin, kurulacak devrimci yönetimde de, kendisini yansıtmaması doğaldır... Bu konuda hayâlciliğe kapılmak sonsuz derecede zarar vericidir... Sosyalizme varmak için bunun dışında kalan yollardan hangisine sapsanız, herü ekonomik yönden ve hem de siyasal yönden, müthiş saçma ve müthiş reaksiyoner bir sonuçla karşılaşmanız kaçınılmaz olacaktır.

Aynı yıl, daha sonraları, gene tıpa tıp aynı dille Troçki ve Parvus'a karşı çıktı. Troçki ve Parvus'un görüşlerine karşı şöyle diyordu :

... en sonki program, sosyalist devrim için iktidarı ele geçirmenin hemen olabileceğini ileri süren saçma, yarı-anarşist bir görüştür. Rusya'nın bugünkü ekonomik gelişme düzeni bir objektif şart ve proleterya kitlesinin geniş bölümündeki bilinçlenme ve örgütlenmişliğin düşüklüğü objektif şartta çözülmecesine bağlı bir subjektif şart işçi kitlesinin hemen ve tam olarak kurtuluşunu olanaksız kılmaktadır. Bugünkü devrimin burjuva özelliğini, ancak, en cahil insanlar gözden kaçırabilir. İşçi kitlesinin sosyalizmin amaçları, ve bu amaçların elde edilebilmesindeki metodlar hakkında ne denli az bilgisi olduğunu, ancak, en saf iyimserler görmezden gelebilir. Ve hepimiz kabul ediyoruz ki, işçilerin kurtuluşu ancak işçilerin kendilerince sağlanabilir; kitleler sınıfsal bilinçlenmedikçe, örgütlenmedikçe, bütün bir burjuvaziye karşı girişeceği açık sınıf mücadelesi sayesinde yetişip, eğitilmedikçe bir sosyalist devrim söz konusu olamaz. Devrimi savsakladığımız yolundaki anarşistlerin itirazlarına cevap vermeye gelince, şöyle deriz : geciktirmiyoruz, fakat kısaca demokratik cumhuriyet yolu diyebileceği-

miz, tek doğru yol üzerinde bulabildiğimiz araçları kullanarak, devrimin yönünde, ilk adımları atmaya çalışıyoruz. Siyasal demokrasiden başka yollardan herhangi birini izleyerek sosyalizme erişmek isteyenler, eninde sonunda gerek ekonomik yönden, gerekse siyasal yönden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılaşacaklardır.

«Siyasal demokrasiden başka yollardan herhangi birini izleyerek sosyalizme erişmek isteyen kim olursa olsun, eninde sonunda, gerek ekonomik yönden, gerekse siyasal yönden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılaşacaktır...»

Doğru, kâhinesine bir uyarı!

Ne varki, daha bir yıl önce Lenin'e Troçkinin yönelttiği soruyu akla getiriyor. Gerçekten hem Lenin'in bu uyarısı, hem de bir yıl önceki Troçki'nin uyarısı arasında yapısal bir bağlantı vardır. Lenin'in devlet içinde bir azınlığa dayanan diktatörlük konusundaki uyarısına karşılık, Troçki de Parti içinde bir azınlığın diktatörlüğü hakkında uyarıda bulunmuştu. Bu iki uyarı arasındaki yapısal bağlantıyı algılayabilmek için şunu sormamız yeter: *eğer Partinin Devlet yerine geçmesi gerekirse o zaman durum ne olacaktır?* Devleti böyle bir parti yönetmeye kalkarsa o zaman her iki tehlike birbirilerini yoğaltarak tek bir tehlike yaratmayacak mı?

Bağlantıyı bütün çapı ile algılamak için; bazı satırlarını atlayarak her ikisinin mantık önermelerini yeniden verelim:

Troçki'nin uyarısı: «Parti örgütü bizzat Partinin yerine; Merkez Komite Parti örgütünün yerine geçecek, sonul olarak. Diktatör de Merkez Komitenin yerini alacaktır.»

Bağlayıcı önerme: Parti devletin yerine geçecektir.

Lenin'in uyarısı: «Siyasal demokrasiden başka yollardan herhangi birini izleyerek sosyalizme erişmek isteyen, kim olursa olsun, eninde sonunda, gerek ekonomik yönden, gerekse siyasal yönden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılaşacaktır.»

İşte geleceğin iş ortakları, 1904 yıllarında, Parti ve Devletteki azınlık diktatörlüğü tehlikeleri konusunda böyle bir ayrımlaşma içindeydiler. Ama ilerde her ikisinin de, yek diğerinin tezi hakkında yürüttüğü kehanetlerinin bu denli gerçekleşeceğini kim bilebilirdi? 1917 yılında ikisi birleştiklerinde, birbirlerine karşı yap-

tıkları uyarıları geri aldılar. Troçki parti makinası hakkındaki Lenin'in görüşünü kabul etti; Lenin de Troçki'nin «sosyalist devrim için iktidarın hemen ele geçirilebileceğini sanan saçma ve yarı-anarşist» görüşünü. Ve gene Troçki'nin azınlıkçı «proleter diktatörlüğü», daha doğrusu, tek parti diktatörlüğü görüşünü kabul etti. Bu kaynaşma dünyanın en doğal kaynaşmasıydı. Çünkü; Parti içindeki azınlık diktatörlüğü ile devlet içindeki azınlıkçı diktatörlük arasında kuşku götürmez bir yapısal ve ruhsal bağlantı vardı. Her ikisi de aynı faraziyeyle dayanmaktaydı; özetle, kendi-kendini seçmiş bir elit veya öncüler, özel bir uzmanlaşma bilgisi edindikten sonra (Marxizm), ve hayat boyu gösterdikleri bağlılık, adanış ve kazandıkları denemelerden sonra, gereksiz ve oyalayıcı demokratik sürece olan gereksinmeyi ortadan kaldırabilir; ve aynı zamanda, «kişisel diktatörlük» tehlikesi, «totaliterciliğin çılgılaşması», ve mutlak iktidarın bozuşturuculuğu gibi «saçma ve gerici düşünceleri» haksız çıkarabilirlerdi.

1905'ten 1917'ye kadar, bu görünüm içinde, bir yanda Lenin'in, diğer yanda Troçki ve Menşeviklerinki olmak üzere iki parti örgütü anlayışı varken, gelmekte olan devrimin niteliği hakkında üç görüş bulunuyordu: bir uçta Menşeviklerinki, bir uçta da Parvus-Troçki çiftinin; ve iki uçta gelip-giden Lenin'ininki. Uçtaki görüşlerin kendi içlerindeki mantıksal tutarlılıkları karşısında Lenin'in ortalayıcı görüşü tutarsız kalıyordu. Sonuncusunun görünen tutarsızlığının nedeni, O'nun tıpkı Menşevikler gibi sıkı sıkıya benimseydiği Marxist görüşleri ile Troçki'deki gibi iktidar-yönelimli, kendine-güvenci, devrimci iradesi arasındaki çelişkiydi.

Lenin'in yorumlarındaki mantıksal tamamlanmamışlığın bir başka nedeni de vardı: bile bile bir soruyu açık tutuyor, ve cevaplamıyordu. Leninin görüşü, özüyle, geçici bir düşüncelemenin ürünüydü «Proleterya ve köylülerin geçici diktatörlüğü»nden devrim sonrası bir yönetim olarak değil, «devrimci geçici yönetim» diye söz ediyordu. Görevi devrimi yerine getirmek, bir kurucu meclis toplamak, ve sonra da kurucu meclise yapacağı anayasa ve kuracağı yönetim hakkında alacağı kararlarda özgürlük tanımaktı. Bu iş gerçekleşir gerçekleşmez, devrimci geçici diktatörlük, iktidarı yeni anayasal yönetime devredecekti.

Menşevikler, Lenin'in burjuvazi ile koalisyona gidilmesi gerektiği görüşüne dayanarak Lenin'e saldırıp, O'nu Marxist ortodoksluğa ihanetle suçladıklarında, şu cevabı verdi: Ben, yeni bur-

juva demokratik cumhuriyetinin hükümetiyle daimi bir işbirliğinden söz etmiyorum, sadece, devrimin kendi süresince *devrimci geçici hükümetten söz* ediyorum :

Kurucu Meclis nasıl olsa birisinin kurması gereken bir meclistir, diye anlatıyordu Menşeviklere 1905'in en önemli eseri *İki Taktik*'te : Seçimlerin adil ve serbest seçim olması birisince temin edilmek gerektir. Böyle bir meclisin toplanması için birisinin çıkıp bütün iktidar ve gücünü bu iş için seferber etmesi gerektir. Bunun olmasını, ancak bir ayaklanmanın organı olan devrimci bir hükümet içdenlikle isteyebilir ve gerçekleşmesi için gerekli girişimlerden çekinmez.

Bununla beraber -diye devam ediyordu, Menşeviklere yanaşıp, Troçki'nin taraftarlarına sert bir yüz takılarak- demokratik devrimin sınıf özü göz önünde tutulmazsa, geçici yönetimin önemi tam ve doğru bir şekilde değerlendirilmiş olamaz... Yoksa, Rusya'daki bu demokratik devrim burjuvazinin tahakkümünü azaltmaz, artırır.

İşte bu son cümle neredeyse bağırır gibi söylüyordu : kurucu meclis kendisine verilen işi bir kere yaptımı; yani, burjuva demokratik anayasası bir kere kabul edildi mi, Sosyal Demokratik Parti derhal, işbirliği yerine muhalefete geçecek, ve kendi öz devrimi olan bir sonraki devrim için mücadeleye girişecekti.

Fakat bu noktada Lenin'in yorumlama ve değerlendirmeleri sınırsız olarak değişiyordu. Konu hakkında yazdığı makalelerin biri diğerini tutmuyor; bir yerde şöyle, bir başka yerde böyle diyor; sonunda ise hep gene kendi temel doğmalarına ve görüşüne gelip düğümleniyordu. Bunlar artık kesin ve tutarlı düşünceler değil, bir seri karşıt hipotezler, karşıt *belkilikler* oluyordu :

Belki «burjuva tahakkümü» gerçekten artacaktı, o zaman hiç bir şey yapılmayacak, ve muhalefete geçilecekti.

Veya belki de «devrimci geçici yönetim» beklenmedik mucizeler yaratacaktı- nitekim tarihin lokomotifleri de devrim değil miydi ?- ve muhalefete geçmenin dışında başka yollar da bulunabilecekti. Belki de, iktidara gelindikten sonra ülkenin en uzak köşelerine kadar, işçi sınıfının bilinçlenmesini ve örgütlenmesini o kadar yaygınlaştıracak,, Batı'daki devrimci enerjinin o denli taşması-

na yol açacaktı ki, Rusya'daki devrim bütün bir dünyada başlayacak olan devrimler çağının başlangıcı olacaktı. (Bu noktada Troçki'ye hiç dil uzatmaz!)

Birinci «Belki» -ki, Menşeviklerle ortak kalıtımın bir ürünüdür- özellikle *İki Taktik* kitabında ve 1905-1917 süresindeki makalelerinde işlenmiştir. İkincisi; yani, bir Troçki'de bir de Lenin'de görünen devrimci iradenin bir tezahürü olan «belki» ise Parvus ve Troçki'den farksız bir ifadeydi. Ama Lenin'in ki, Troçki'den de, Rusya'daki bütün devrimcilerden de kat kat üstündü :

Demokratik devrime varır varmaz -diye yazıyordu *Proletari'nin* 14 Eylül 1905 sayısında- durmaksızın, kendi gücümüzün derecesine, sınıf bilinci kazanmış ve örgütlenmiş proleteryanın gücüne oranlı olarak, sosyalist devrime geçmeye başlayacağız. Devamlı bir ihtilâl için yola çıktık. Yarı yolda durmayacağız.

Bu geçişin (pasaajın) Marx-Engels-Lenin Enstitüsünce yapılan son çevrisinde Troçki ve Parvus'un terimleriyle benzerliği örtbas etmek için «kesiksiz devrim» deyiminin yerine «devamlı devrim» kullanılmıştır. (*Selected Works*, Vol. III, sh. 145, ve Enstitünün çıkardığı *Lenin, Bir Siyasal Biyografi* kitabı, sh. 84.) Tıpkı Einstein'ın Newton'la yakınlığını gizlemek isteyen bir çeviricinin, «yoğunluğun kuvveti» teknik terimi yerine, «ağırlığın kuvveti» demesi gibidir bu!

Kısacası, Lenin'in, iktidarı alınca ne olacak? Sorusuna verdiği cevap, hele bir alalım sonrasını görürüz, oluyordu. Lenin'in «iktidara gelip, sonrasını, sonraya bırakma» yatkınlığı Leninizm'in en öz yanındır. Bu öz, Lenin'i Menşeviklerden ayıran, ve Troçki ile aralarına sınır çeken dogmatik görüşlerinin varlığını sağlar. «İktidarın ele geçirilmesi,» diye yazacaktı 1917'de, «ihtilâlin bir noktasıdır. O'nun yükleneceği siyasal görevler ancak iktidar ele geçirildikten sonra belirginleşecektir.» Böyle bir cümleyi Marxistler arasında ancak bir Lenin yazabilirdi. Nitekim, 1923'te, hayatında son olarak yazacağı teorik bir makalede Napolyon'un en çok sevdiği sözlerinden biri kullanacaktı : *On s'engage, et puts... on voit.* (*) Lenin'in 1923 yılı Ocak ayında, ölümün eşiğinde yazdığı bu makale Menşeviklere son cevabı olacaktı. Menşevikler, hâlâ, sosyalizm için

(*) Sen kendini işine bir ver hele, sonu nasıl olsa gelir, anlamında (Ç.N.)

olgunlaşmamış bir ülkede ve kültürde ve iktidarlarını icra edecekleri bir örgüt kurma işinde geri bir proleterya adına iktidarı ele geçirdiği için Lenin'i eleştirip duruyorlardı.

Marx'a göre, denilebilir ki, «devletlerin biçimleri hayatın maddi şartlarından kök alır». Yani; «insanların iradesinden ayrı olarak, toplumun ekonomik yapısı..... toplumsal, siyasal ve tinsel olguları belirler.» ve bu yüzden de «hiçbir toplumsal düzen, kendi varlığı için yer ve ortam sağlayan bütün üretim güçleri ortadan kaybolmadıkça, yok olmaz; değişmez.» Fakat Lenin'in siyasal-iktidara yönelik görüşünce bütün Marxist katılığına rağmen, bu çeşit kesip-biçme düşünceler (*) uygulamada tam bir geçerlik gösteremiyorlarsa, acımadan kopartılması gerekli ayak bağları idi. Marx'tan beri sürüp gelen bu kesip-biçme düşünce Lenin'le ters-yüz olmuştur. Marx'ın «son analizlerde ekonomi siyasayı belirler» görüşü, Leninizm'de, yeterince sahip çıkılır ve uğraşılırsa, bizatihi iktidar, düpedüz siyasal iktidar, ekonominin bütününe birden tam bir başarıyla belirleyebilir, olmuştur.

Uygulamada, Menşevikler Marx'ın bu görüşünü dogmatik bir kadercilik yapmışlardı. İktidar isteyici irade taşıma ile, devrimci bir ayaklanmaya girişmesi için kitleye başvurma gerektirdiği aynı ölçüde önemli olan yetkenlik ve gücün varlığını ayrı değerlendirmişlerdir. Teori alanında, Lenin'in bütün Marxist yetişimi ve benimsediği doktrin, Lenin'in de Martov ve Axelrod'lar gibi düşünmesini gerektiriyordu. Rus ekonomisinin ilköğütü, daha özgür bir kapitalizm sayesinde Rus ekonomisinin gelişmesinin muhtemel olduğu konular da Martov ve Axelrod'lara katılıyor ve samimiyetle inanıyor bu görüşlere. Hatta O'nlardan çok daha kuvvetli bir şekilde, azınlıkçı diktatörlüğün içeriğindeki «saçma ve gerici» sonuçlar hakkında uyarılarda bulunuyordu. Ama gene de... Ama gene de bu görüş, bin kere de tekrarlasa, içine sınılmıyordu. Bu görüş, hiyerarşik, iktidar-merkezli örgüt kurmasına yol açan, iktidar sorunu üzerinde yoğunlaşan düşüncelerinin etkisiyle değişim geçiriyordu. Bu görüş, Lenin'in Cluseret ve Von Clausewitz üzerinde çalışmalarına yol açan silahlı ayaklanma ve darbecilik konularıyla meşgul olması yüzünden değişim geçiriyordu. Ayrıca, Pestel, Tkachev, Bakunin, Nechaev, *Zemlya i Volya*, ve *Naradnoya Volya*'lardan katılımladığı Rusçasma «iradecilik» görüşünün de bu değişimlerde etkisi

(*) «Exegesis»: Kitab-ı Mukaddesin kesin şerhleri anlamında bir terim (Ç.N.)

olmuştur. Bu değişimde bir başka etken Lenin'in devrimci sabırsızlığıydı, ve bu sonuncusunun yoğunlaşmasında hayatı boyunca iktidar çarkları arasında geçirdiği denemeler ve iktidar için yaptığı kavgalar da rol oynamıştı. İktidarın, hevesli ellerine daldan düşen armut gibi düşeceği günlere kadar yaşayacağını, ömrünün buna yeteceğini ummuyordu; eğer o tek günün gelmesini istiyorsa, kuşkusuz Napolyon gibi aynı sözleri söyleyecekti: *On S'engage, et puis... on voit.*

Bu değişim süresi yüzündendir ki, Lenin'in ölümünden sonra ortaya çıkan Troçkiciler ve Stalinciler arasındaki *Ustaya sahip çıkma* kavgalarında her iki taraf ta Lenin'den yararlanarak diğer tarafa karşı çıkabilmiştir. Hatta Menşevikler bile Lenin'e karşı çıkarırken, bir zamanlar O'nlarla beraber görüldüğü sıralarda yazdıkları yazıları delil diye kullanmışlardır.

Gerçekte olacak olanlar ise yukarılarda özetlenen her üç görüşün savunucularından hiçbirini tam olarak doğrulamayacaktı. Cilveli ve güvenilmez bir kadın gibi, Tarih daha nice işveleri olduğunu gösterecekti bendelerine; bütün muhalefetçi güçlerin birliği gerçekten Çar'ı devirmeye ve demokratik cumhuriyeti kurmaya yetecekti. (Menşeviklerin ve bir de Lenin'in görüşüne uygundu bu.) Fakat, 1905'te «devrimci geçici hükümete» girme taraftarı olan Lenin hükümete katılmayacak: 1905'te böyle bir katılmayı «bakan kol-tukçuluğu» veya eyyamcılık diye düşünülmemesi gereken bir davranış olarak damgalayan Menşevikler ise geçici Hükümette önemli bir yer alacaklardı. Daha sonrası için, devrimci iradecilik ve iktidar merkezietçisi bir parti örgütü de bu cumhuriyeti devirmeye ve bir azınlık diktatörlüğün kurulmasına yetecekti. (Bu da Troçki'nin savı idi.) Ama bu, bir sosyalist toplum yaratmaya, ve bir dünya devrimini harekete geçirmeye yetmeyecekti. (bunlar Parvus ve Troçki'nin ince hesaplarıydı, aynı zamanda kesin bir ifadeye bürünmemiş olarak Lenin'in umudu da buydu.) Kısacası, Tarih -büyük harf T ile yazılan, ve bütün bu adamlarca, her olayından ibret alınması gerekir- denilen tarih- ne Axelrod-Martov ilişkisinin, ne de Parvus-Troçki ikilisinin, ve ne de Troçki-Lenin ikilisinin umduğu yönde gelişmedi, ve tutup bir başka değişik-türdeşe (variant) doğru, kimsenin aklına bile getirmedigi, bizim ele aldığımız üç büyük kişilikten sonuncusu olan Stalin'in gördüğü yönde gelişti. Joseph Stalin'i az sonraki sayfalarda ele alacağız.

Parvus ne yaptı 1917 yılında? Parvus'un tuhaf kaderi o'na diğerlerinden apayrı bir yol çizdi. Lenin'in kuşağından bir Rus Yahudisi olan A. L. Gelfand-Lenin'den bir yaş büyüktü, kozmopolit bir enternasyonalciydi, kaderi nereye sürüklemişse vatani orası olmuştu. 1890'ların ilk yıllarında Rusya'dan Avrupa'ya göçmüş, hemen ardından, kendi içine kapanık Avrupalı Rus mültecileri topluluğundan sıyrılarak, Alman Sosyal Demokrasisi içinde Parvus takma adıyla ün kazanmıştı. Alman Sosyal Demokrasisinde, Rosa Luxemburg ile birleşen Parvus, parti içinde büyümekte olan bürokratik merkezleşmeye ve Alman resmi liderliğinin eyyamcılığına karşı bir sol kanat devrimci yolu izlemişti. Parvus, *Saechsische Arbeiterzeitung*'u derlemiş, *Neue Zeit*'e makaleler yazmış, *Aus der Welt-politik* diye bilinen kendi gazetesini kurmuştu. En önemli eserleri, *Dünya Pazarı ve Tarımsal Krizler Haakkında; Genel Grev; Rusya ve Devrim; Sömürgeci Siyasal; Sosyalizm ve Bankalar* isimlerini taşıyor. Bunlar Parvus'un ilgi konularını ve bakış açısını gösterirler. Parvus uzun süre, ekonomi ve dünya olayları hakkındaki bilgilerinden yararalanarak büyük bir spekülasyon yapıp borsacılıktan vurgun vurmaya, ve bu sayede elde edeceği paralarla «üç dilde yayımlanan günlük bir Marxist devrimci gazete» kurmayı özlemiştir. 1904 yılında Maxim Gorki'nin «Aşığın Borcu» oyununun temsilini için idarecilikle görevlendirildiğinde, Almanya'da, hareket için 60.000 mark toplamıştı. Ama tek bir kuruş veremedi topladıklarından. Bebel ve Kautsky bu skandalı ört-bas etmişlerdi. (Bkn: *Ladysmikov'un Raporu*, özetle 3. Rusca basımı: *Lenin*, VIII sh. 494).

1905 yılı Parvus'un Rusyayla yeniden ilgilenmesine yol açtı. Rusya'ya gitmek ve Troçki ile buluşmak istedi. Rusya'da Menşeviklerin kanunî organı olan *Nachalo*'yu yayımladılar ve gazeteyi kendi görüşlerine doğru kaydardılar. Parvus, küçücük bir gazete olan *Russkaya Gazeta*'yı aldı ve bu gazeteyi yüzbinlerce satan bir gazete yaptı. Parvus ve Troçki'nin gazetelerinin ikisi de Bolşeviklerin kanunî organı *Novoya Zhizn*'den çok satıyordu. Bu gazete Minsky ve Gorky tarafından kurulmuş, daha sonra başına Lenin getirilmişti. Parvus ve Troçkinin gazeteleri 1 kopek gibi çok ucuz bir fiatla satıldığından, gazetecilik zevkleri ve iş adamlıkları sayesinde tutunan gazetelerinin aranan gazete olmalarının bir diğer sebebi de Parvus ve Troçki'nin en aşırı şeyleri savunmaları (kahrolsun Çarlık, yavaşın İşçi Devleti), ve Troçki'nin durmadan yükselen prestiji olmuştur. Bunlardan ötürü Rusya'daki devrimci yasal gazeteler içinde o'nlarkin en tanınan gazete olmuştu.

1906'da Sibirya'ya sürülen Parvus, Troçki gibi, hemen vakit kaybetmeden Avrupa'ya kaçmıştır. 1910'dan 1914'e kadar Alman Sosyalist basınının muhabiri olarak Balkanlar'da kalmıştır. Bu yıllarda «Genç Türkler» ile ilgilenmiş ve o'nların gazetesine yazılar yazmıştır. Bu entrikalar aleminde Parvus, dünya olayları hakkındaki geniş bilgisi sayesinde, diplomatlara, politikacılara, iş adamlarına, devlet görevlilerine danışmanlık yaparak hem hoşça vakit geçirmiş, hem de bu işlerden büyük çıkarlar sağlamıştı. Günün birinde İstanbul'da bir kahvedeyken, devlet adamlarından birinden duyduğu gizli bilgileri, aynı kahvede oturan bir hafiyeye nakletmiş, böylece önünde servet yolları açılmıştı. 1912'deki Küçük Balkan Savaşında ise savaş gereçleri alım-satım işleri ile uğraşmıştı. 1914 Cihan Savaşı ise bu alım-satım işlerini canlandırmış, çevirmediği dalevera kalmamıştı. 1915'te İstanbul'dan Stokholm'e geçmiş ve burada demir-çelik ve kömür işlerine para yatırarak, savaşta kömür ve çeliğe ihtiyacı olan Almanya'ya bunları satarak servetini arttırmıştır. Daha sonra Lenin, Troçki ve Rosa Luxemburg ile yeniden ilişki kurmak istediğinde ise, her üçü de Parvus'a yüz vermedi. Kurduğu gazete olan *Die Glocke* reformistlikle ve hatta eyyamcılıkla suçlanmıştır. Gazete Almanya'nın silâhlanmasını savunmuş ve desteklemiştir. Parvus bu tutumunu haklı kılmak için, silâhlanmış bir Almanya'nın Çarlık Rusyasını devireceğini, bundan sonra Rusya'da ihtilâl olacağını, ihtilâlin dışarıya yayılması ile de Almanya'da devrim olacağını, Almanya'a demokratik, sosyalist bir düzen kurulacağını söylemiştir. Böylece Parvus, Sol Kanat devrimciliğinden başlayan yolculuğu sonunda, savaşı destekleyen Sağ Kanat Alman Sosyal Demokratları için en güzel mazereti hazırlamıştır.

1917 yılında, Lenin'in bir Alman ajanı olarak Rusya'ya sokulduğu iddiaları yayıldığında, bunların arkasında Parvus görünür gibi geldi herkese. Bu olay, Parvus'un adının işitildiği son olaylardandır. Bir de, daha sonraları, Lenin iktidara geldiğinde Parvus'un adı duyuldu. Almanya'yı yöneten Sosyal Demokrasi ile Rusya'yı yöneten Komünist Partisi arasında ittifak kurulması için arabuluculuk yapmaya kalkışan bu savaş spekülâtörü bu işte de başarı kazanamamıştır. Daha sonra da Sovyet Hükümetine başvurarak tekrar Rus vatandaşlığına girmek istemiştir. Öz oğlunun vatandaşlığa kabul müracaatını olumlu karşılayan Sovyet Hükümeti Parvus'u reddetmiştir. Vatandaşlığa kabul edilirse, hayatının hesabını vermek için yargılanmaya hazır olduğunu, kendisine ne görev ve-

rilirse yapacağını söylediği halde reddedilen Parvus, bundan sonra gene kendisini işlerine vermiş, Alman Weimar Cumhuriyetinin başkanı olan Sosyal Demokrat Ebert'e danışmanlık yapmış, Alman Sosyalist basınına çok cömert bağışlarda bulunmuştur. 1924 yılında, Lenin'in ölüm yılında, tıpkı Lenin gibi beyin damarı kanamasından ölmüştür.

Şimdi Leon Troçki'ye dönmek gerek : Şubat 1905'te sınırı geçen Troçki en iyi bildiği Ukrayna'dan Rusya'ya girdi. Ukrayna'da Kiev'te gizlice yaşamaya başladı. Burada «emekli onbaşı» olarak yaşadı. Burada, sempatican bir doktorun hastanesinde «göz hastası» olarak yaşadı. Burada bin-bir gizli hüviyetle yaşadı. Bulabildiği sayıda ve bulabildiği türden grevci ve devrimcilerle temas kurdu, saklandığı yerlerden makaleler, yazılar yazdı, kitaplar yayınladı. Temas kurduğu devrimcilerden birisi de mühendis Leonid Krassin idi. Ama o zaman Krassinin kim olduğunu Troçki de bilmiyordu. Krassin bir yandan kendi işinde çalışan birinci sınıf mühendis ve bir fabrika müdürüydü, bir yandan da Kafkaslar'da çok iyi vasıfta gizli bir matbaa kuran, zengin liberallerden para toplayan, en asil ve en olmayacak ailelerin konaklarında gizli komiteler toplayan, yasak yayınları, ve daba sonraları silâh ve askeri gereçleri bulan ve getiren bir devrimciydi. Laboratuvarlarında durmadan bir bomba imali için çalışıyordu. Cepte taşımacak, ceviz kadar küçük, ama bir sokak savaşında çok büyük işler görececek bir bombanın hayali ile yaşamıştı yıllarca. Bir başka rüyası ise Menşeviklerle Bolşevikleri yeniden birleştirmek, hatta Troçki gibi «nev-i şahsına münhasır» devrimcileri bile bu birliğe sokmaktı. Lenin'in kendisi için «uzlaştırıcı» kelimesini kullanmasına karşılık, Troçki bu adama etken, yanılmaz, güdültüsüz ve müthiş bir örgütleyici, derdi. Krassin Bolşevik Merkez Komitesi üyesiydi.

Krassin, Ukrayna'da Troçkiye yardıma geldiğinde Troçki'nin yenilmez, güdültüsüz ve müthiş bir örgütleyici, derdi. Krassin, Bolşevik tezleri arasına katmakta da yardımcı olmuştur. O zamanlar Troçki'nin birçok risale ve kitabını Krassin, gizli matbaasında basmıştır. Troçkinin Kiev'den Saint Petersburg'a güven içinde yolculuk etmesini sağlamıştır. Troçki'nin «kesiksiz devrim» tezini Bolşeviklere tanıtmaya çalışırken, Lenin'ciler «rezalet-i Lenin'e haber vermişlerdir. Fakat aynı anda, Rusya'daki yeni sestem Lenin de haberdar bulunuyordu. Lenin de o sıralardaki yazılarında Parvus'un makalelerine açıkca atıf yapmaya başlamıştı. Kendi yazılarında bu

makalelerdeki bazı görüşleri eleştireceği zaman saygılı bir dil kullanıyordu. (Bu kadar küçük yanlışlıkların üstünde durmaya bile değmezdi. Ama bu yanlışlıklar kendisine çok şeyler verdiğimiz birisinden geldiği için bizim de çok şeyler istemeye hakkımız vardır, diye...) Troçki ise Lenin'i affetmekte daha ağır davranıyordu. 1903'teki tartışmalarda Lenin yenilmiş, ve Troçki'nin örgütlenme konusundaki yazılarına karşı yayınladığı makalelerde Troçki'nin cümlelerini iktibas ederken cümleleri tam yazmamıştı. Lenin ise, mücadelesine katılacak durumda bir dosta karşı eskiden duyduğu kırgınlıkları hâlâ aklında tutmakta ısrar etmeyecek kadar farklıydı. Troçki'nin yazılarından şikâyet eden bir Bolşevik yoldaşın mektubuna Lenin'in cevabı şu olmuştu :

«Demek, Troçki'nin risalelerini yayınlıyorlar... Aman Yarabbi! Neyse, bu o kadar fena birşey değil, hoş görülmesi gerek, belki de düzeltilmişlerdir. Saint Petersburg komitesine de yacağım; sen de söyleyiver, basıldıktan sonra, Troçki'nin yazılarını yeniden onlar da yayınlansınlar». (14 Eylül Mektubu, 1905)

Lenin, Saint Petersburg'a gidip iş başındaki Troçki'yi gördükten sonra; kitle mitinglerinde ve İşçi Delegeleri Konseyi'ndeki çalışmalarını gözüyle gördükten sonra, değerli öğrencisinin yetişmesini tamamladığını, şimdi kendisine de çok şeyler öğretebilecek duruma geldiğine inandı. Gerçekten 1905 yılı Troçki'nin yılı oldu. Usta'dan çok çırak öğretti 1905 yılı boyunca.

Troçki, Saint Petersburg'da bir toprak ağasının pasaportu ile yaşadı. Adı «Peter Petroviç» idi. «Peter Petroviç,» Saint Petersburg kentindeki yerel hareketi teslim aldığı anda, ikinci derecede liderler biribirleri ile koltuk savaşı yapıyorlardı. Sosyal Demokratların her iki kanadını temsil eden hiziplerin esas liderleri ise Rusya dışında bulunuyordu. Kısa, özlü, ve açık yazı yazan bir yazar olarak yayılan ünü, ateşli risaleleri, ateşli ve sürükleyici konuşmacılığı, hizipler arası durumu sayesinde yeni uyanmaya başlayan işçi kitleleri karşısında çok elverişli durumdaydı. İşçiler eski çatışmalar hakkında hiçbir şey bilmiyorlar, hangi hizibin ne olduğuna bakmadan herkesle işbirliği yapıyorlar, ve uzaklardaki mültecilerin biribirlerine karşı düşmanlıklarının etkisinden uzak, ta Rusta dışındaki gazetelerin yayınladıkları talimatlara kulak asmadan geliştirelirdi. Krassin aracılığı ile Bolşevikler arasında nüfuz kazanmaya çalışan Troçki, aynı zamanda, Menşevikler'in de lideri olmak için gayret sarf ediyordu. Nitekim çok geçmeden Petersburg'daki Menşevikler

Axelrod, Martov ve Martynov'ların karşıtı bir siyasete başlamış ve Lenin'in onaylayıcı ilgisini çekmişlerdi .

Elbette polis casusu da vardı aralarında. Birisi «Altın Gözlüklü Nikolai» dedikleri Dobroskok'tu. Çok geçmeden, ormanda düzenlenen Mayıs günü toplantısında, Natalia Ivanovna tutuklandı. Sonra diğer aktif üyeler de yakalandı teker teker. Polisin altın gözlüklü casusunun gözünden kaçmak zorunda kalan «Peter Petroviç» yakındaki Finlandiya'daki nisbi güvenlik ve huzur için Rusya'yı yeniden terk etti. Finlandiyada huzur içinde birkaç ay geçiren Troçki, bu arada okudu, yazdı, yeni yeni konularda düşüncelerini geliştirdi, olayları gözlemlemeyi de bırakmadı. Eylül-Ekim grevleri patlak verince gene Saint Petersburg'a dönmek zorunda kaldı. Bu kere, kendi doğum yeri olan Yanovka'yı hatırlatan «Yanovsky» adıyla.

Rusya'nın içindeki kitlenin binlerce bilinmez insanları grevleri, köylü ayaklanmalarını, askerî birliklerdeki isyanları peşpeşe ve dalga dalga yaymak için, Menşevik, Bolşevik veya Sosyal Devrimci de olsalar, tam bir işbirliği içindeyken sürgündeki liderler hâlâ hizip kavgası peşindeydiler. Peder Gapon bile, Cenevre'ye vardığında, bütün nüfuzunu kullanarak devrimci partilerin hepsini birleşmeye çağırmişti.

Herşeyden önce bir devrimci ve bir eylem adamı olarak -diye yazıyordu «Açık Mektup»unda- bütün sosyalist partileri derhal görüş birliğine varmaya ve çarlığa karşı silâhli ayaklanma işine başlamaya çağırıyorum... bom balar ve dinamitlerle, tek bireylerin veya kitlelerin girişeceği terör hareketleri ile ulusal ayaklanmaya yardımcı olmak..... İlk hedef otokrasiyi devirmektir. Devrimci geçici Hükümet derhal bütün savaşıtlara ateş-kes yaptıracak, siyasal ve dinsel özgürlük tanıyacak, halkı hemen silahlandırarak, eşit, genel, gizli ve tek dereceli bir seçimle hemen bir kurucu meclis toplayacaktır... Her çeşit gecikme, oyalanma ve tartışmalarınız, çıkarılarınızı savduğunuz halka karşı işlenmiş bir suçtur...

Sosyal Devrimcilerden bir kadın gelip, Gapon'un Lenin'i görmek istediğini söyledi. Görüşme «tarafsız toprak» olan bir kahvede, geçenin geç vaktinde yapıldı. «Papaz olan adamdan kimseye hayır gelmez», diyen Plekhanov reddetmişti Gapon'u. Lenin ise, «ba-

yağı heyecanlanmıştı.» Lenin'e göre Gapon ile görüşmek, cehalet içindeki işçilerden gelen binlerce mektuptan daha öğretici olacaktı. Gapon, yaşayan devrimin bir parçası, milyonlarca kişilik bir aldanmanın, yeni başlamış bir uyanmanın ve ıstırapın sözcüsüydü.

Görüşme sonunda Lenin'in hiç kuşkusu kalmamıştı, papaz samimi bir devrimciydi. «Ona dedim ki,» diyordu Krupskaya'ya dönüşünde, «dalkavuklukları dinlemeyin küçük peder; çalışınız ve okuyunuz. Eğer kendinizi yetiştirmesiniz gödeceğiniz yer, deyip o'na masanın altını işaret ettim.» Bu davranış tam Lenin'ce bir davranıştı: tek cümleyle, okuyup yetişmeye tutkusunu, dalkavukluktan nefretini, «adam olacak» dediklerinin yetişmesi için, ve o'nlardan yararlanmak için istekliliğini ortaya koymuştu. Peder Gapon ödev bilip Plekhanov'un eserlerini okumaya başladı. Plekhanov ile dargın olduğu halde, Lenin tenbihleşmişti Plekhanov'un kitaplarını okumasını. Eskinin papazı şimdi diyalektik materyalizmin büyüsunü çözmeye çalışıyordu. Diyalektik, devrimci tartışmalar ve hizipleşmeler karşısında çok geçmeden soğukluk duymaya; ayaklanmaya katıldığı zaman içinde doğan duyguların bunlarla ilgisi olmadığına inanmaya başladı. Vaktini, okumaktan çok at kullanmak ve atış dersleri almakla geçirir olmuştu. En seçkin asiller ve hanımlar papazı göklere çıkartıyorlardı. Dünyanın en meşhur gazeteleri o'nunla mülakat yaparlardı diye peşpeşe muhabir gönderiyorlar, o'ndan peşe makale satın alıyorlardı. Papaz şimdi oluk oluk akan paralarla silah satın almaya kullanılacak fonlar biriktiriyordu.

2 Nisan'da, papazın mektubu üzerine on sekiz sosyalist partinin temsilcileri bir araya gelmişlerdi. İsimlerini sıralarsak o zamanki devrimci hareketin durumunu daha iyi anlayacağız: Sosyal Devrimciler, Bolşevik ve Menşevik olan Sosyal Demokratlar, Polonya Sosyalist Partisi, Polonya ve Litvanya Demokratik Partisi, Polonya Sosyalist Proleter Partisi, Yahudi Sosyalist Birliği, Ermenistan Sosyal Demokrasi Partisi, Ermenistan Devrimci Federalistleri (Taşnakçılar), Beyaz Rusya Sosyalist Partisi (Hromoda), Letonya Sosyal Demokratik Birliği, Letonya Sosyal Demokrat Partisi, Fin İşçi Partisi, Fin Aktif Direnç Partisi, Gürcüstan Sosyalist Federal Devrimciler Partisi, Ukrayna Sosyalist Partisi, Ukrayna Devrimci Partisi, Litvanya Sosyal Demokrat Partisi.

Gapon toplantılara katılmaya gelenlere liderlik yapacağını umacak kadar saftı. Bütün bu «devrimci» cıkleri bir araya getirip, Çarlığı devirecek koca bir sel yaratacağını ummuş, kendisinin

bu işte bir kanal olacağını sanmıştı. Oysa Sosyal Demokratik delegelerin çoğu bu toplantıya gelirlerken, mektuptaki «dinamit ve bombalar» sözüyle ilgili sorularla dolu gelmişlerdi. Letonya Sosyal Demokratik İşçi Partisi ise toplantıya sadece bir iltomatom sunmak için delege göndermişti. İltomatomda, Letonya Sosyal Demokratik Birliğinin ülkede kutulmuş olmadığını, toplantıda Letonya'yı temsile yetkili olamayacağı söyleniyordu. Aksi takdirde kendileri çekilecekti toplantıdan. Konu hakkında açılan görüşmeler sonunda Letonya Sosyal Demokratik Birliği'nin ihraç edilmesine karar alınca Letonya Sosyal Demokratik Partisi toplantı salonunu terk etti. O'larla beraber Yahudi Birliği delegeleri, Bolşevikler, ve Ermenistan Sosyal Demokratları da terk ettiler. Ve henüz konferansın esas toplantıları başlamamıştı bile. Zavallı Gapon! Bunlar, Çar'ın üstüne Tanrı'nın gazabını çekmek için dua etmeye benzemeyen işlerdi.

Gapon'un yıldızı da, bundan sonra, yavaş yavaş sönmeye başladı. Rusya'da değil, artık sürgünde bir devrimci ve eylemci olarak İngiltere'den *John Grafton* gemisiyle silah kaçırmaya hazırlanıyordu. Gapon, en iyi silâh sevkiyatı örgütünün Lenin'e bağlı Bolşevikler olduğunu anlamıştı. Bunu, Gapon'a pasaport bulan ve Petersburg'da bir de eline adres tutuşturan Litvinov veya Krassin'den öğrenmişti. *John Grafton*, Rusya kıyılarında bir adaya indirecekti yüklendiği silahları. Olmadı. Gemi Fin kıyılarında karaya oturdu. Geçmiş günlerin halk lideri Gapon tecrid olmuş, saklanmış, peşinde hafiyelerle, canının derdine düşmüştü. Kalabalıkların destek ve «şak-şak» larından uzak düştükten sonra itibarsız bir adam olmuştu. Rusya'ya döndükten sonra, yeniden polisin hizmetine adandı kendisini. 1906 yılı Nisan ayında, Ozerkyde küçük kulübeciğinde bir sabah cesedini tavana asılı, sallanır buldular. Hâlâ o'na saygı besleyen halk, cinayeti polisin işlediğine inandı. Yıllarca sonra, Kanlı Pazar yürüyüşünü Gapon ile birlikte düzenleyen, sonra Rusya'dan kaçmasına ve en son tekrar Rusya'ya girmesine yardım eden Sosyal Devrimcilerden Pincus Rutenberg tarafından asıldığı ortaya çıkmıştır. Gapon, kendisine polis olmayı teklif etmiş; Rutenberg de, «Kanlı Pazar» yürüyüşünde Gapon'un arkasına takılan işçilerden birkaç tanesi ile Gapon'un kulübesine gelmiş ve gözünün önünde, Gapon'u tavana astırmıştı. Rutenberg daha sonra, Kerensky hükümetinde resmi görevli olmuş, Bolşevikler zamanında hapse atılmış, sonra Rusya'dan kaçmış, ve bir İngiliz şirketinin Filistin'deki işlerinde çalışmış, uzun yıllar Siyonist Hareketinin

önde gelen liderlerinden olmuştur. Gapon'un, Rutenberg'in, ve Parvus'un hayatları bazı ipuçları bulmamıza yararlı olacak sembollerle doludur. İzlediğimiz bu karışık olaylara ışık tutacak sembollerdir bunlar.

Arkeologların birkaç kalıntıya dayanarak, çöküp gitmiş bir uygarlığın bütününe ortaya çıkarmaya çalışmaları gibi, Lenin de Rus köylüsünü anlamak için eline ne geçerse onlardan birşeyler çıkarmaya çalışıyordu. Peder Gapon'un köylü asıllı olduğunu, ve elân bir «mujik» kafasına sahip bulunduğunu bilen Lenin, o'nu incelemek ve gözetlemek için çok dikkat sarfediyordu. Krupskaya'nın yazdığı gibi, Lenin'in Gapon'la yaptığı ilk görüşme Lenin'in köylülerin somut bir devrimci güç olduklarını sezmesine yol açmıştı. Bu sevgi; Lenin'in o yıllarda köylü sorununu anlaması bir şans eseri olmuştu bu yüzden. Rus Marxistleri içinde Rus olanları köylü meselesini hiç düşünmemişlerken, Lenin'de köylü meselesi her zaman yaşamıştır. Ama kafasında her zaman köylü sorununu taşıyan Lenin'e göre bile, o zamana gelinceye kadar, bir sınıf olarak vardı köylüler. Köylü sınıfı, genellikle, tutucu bir sınıf gibi görüldüğünden, Lenin, köylülere çok ılımlı sloganlarla yaklaşılmasını, ve sonra yetiştirilmelerini düşünüyordu. İşçilerle temas kurmakta en iyi yolun ise, çayların soğuk verilmemesi gerektiği, veya, işçilere verilen para cezalarının hafifletilmesi gibi küçük şeylerden başlamak olduğunu biliyordu. Lenin, bu kere, köylüler için de çok küçük, ve en temel ihtiyaçlardan yola çıkmayı düşünerek, *Köleliğin Kaldırılması* öncesi köleler tarafından işletilen, sonradan ise, boş vaziyette, toprak ağalarının ellerinde kalan toprakların köylülere verilmesi gerektiğini savunmak düşüncesindeydi. Bu konuda başka hiçbir Marxist belli bir görüşe sahip olmadığından, *otrezki* denen bu toprakların köylüye dönmesi gerektiği şeklinde bir görüş ve temenninin programa girmesi için çalışan Lenin'in istediği olmuştu. İkinci Kongre bunu itirazsız kabul etmiş, bu toprakların köylülere verileceğine dair madde programa aynen alınmıştı. Fakat işin kestirilemeyen yanı Rus köylüsünün tabiaten aşırıydı. Rusya iklimindeki sert değişiklikler yüzünden, aylarca evinin dışında iş yapmadan beklemek zorunda kalan, sonra da havalar iyileşince bütün bir yılın işini üç-beş ayda yapmaya alışmış Rus halkı aşırı bir halk olmuştu. Bu halkın sosyal tarihi de ölü durgunluğu içinde geçen uzun bekleme yılları ile doluydu; bunlar, her biri ani değişme ve patlama yılları ile kapanan bekleyiş dönemleri olmuştur.

Bir gün Peder Gapon, Ulyanovlar'a geldi. En son bildirisini okumak için gelmişti: «Çar'a yok ihtiyacımız,» diyordu. «Tanrı'dan başka efendi komayın dünya yüzünde. Ve hepimiz sadece Tanrı adına sürüntüz topraklarımızı.» Vladimir İlyiç yürekten güldü bu sözlerle. En çok da Peder Gapon'un öfkesine gülüyordu. Ama kendisine tuhaf gelen bu dinci yalvarının altından, kendi kendini eğitmiş Rus köylüsünün düşüncelerinin parıldadığını sezmişti. Eski bir ata sözünün değişik biçiminden başka birşey değildi: «Toprak Tanrının ve Çarındır». Köylünün yüzyıllardır yaşattığı atasözü toprak ağalarını zaten saf dışı etmişti. Gapon şimdi tutup, Çar'ı da saf dışı ediyordu.

Lenin bu konu üzerinde düşünürken, iyi bir şans eseri olarak, Matushenko adında birisiyle (*Potemkin* zırhlısındaki isyana karışan köylü asıllı bir denizciydi), Peder Gapon'un tartışmalarına şahit oldu. Denizcinin Gapon ile ateşli ateşli tartışmalarını dinleyen Lenin, her ikisinin de birbirlerine saldırmak yerine, birlikte, Sosyal Demokratların tarım sorunu hakkındaki programlarının güncelliği üzerinde ateşli ateşli konuştuklarını gördü, Lenin'in en çok gurur duyduğu *otrezki*'lerin köylüye verilmesi hakkındaki maddesi ile de alay ediyorlardı: «Hayır!» diye bağırişiyorlardı «kıymık kıymak toprak değil istediğimiz, bütün topraklar mujiklere verilmelidir!» Yurdundan uzak, ama halkın ruhundan anlayan Lenin, bu kadarcık konuşmaları dinledikten sonra köylü konusundaki düşüncelerinin umutsuz derecede yetersiz kaldığını görmüştü. Hemen ilk fırsatta Sosyal Demokratların programını değiştirmeyi, toprakların millileştirilmesi, devletçe kiraya verilmesi, veya köylülere eşit olarak dağıtılmasını öngören bir hüküm koydurmaya karar verdi. Aynı yaz sadece Bolşeviklerin katıldığı bir kongre topladı. Bu kongrede hiçbir güçlük karşılımadan *otrezki* maddesini değiştirip «bütün topraklar köylüye» maddesini koydurttu. Bir yıl sonra Bolşevikler ile Menşevikler ortak kongresinde aynı maddeyi geçirmek için beyhude yere uğraştı, ama başaramadı.

O sıralarda Plekhanov, Troçki, Parvus, Rosa Luxemburg, Axelrod ve Martov'lar Lenin'in örgütlenme hakkındaki görüşlerini amansızca eleştiriyor ve karşı çıkıyorlardı. Lenin, bu merhametsizce eleştirilerden de çok şeyler öğreniyordu. Düzenli ve güçlü kafası ile Lenin, Rus aydınlarının dağınık ve mızımız hallerinden hoşlanmaz, merkezci ve tepeden yönetimli bir hareketin daha iyi olacağını düşünürdü. O sıralarda da bu düşüncelerini muhafaza

ediyordu. En üst düzeydeki liderlerin en sadık, hayatını adanmış, *Marxizm*'de en derin bilgi sahibi olan, alınması gereken kararları en doğru şekilde alan ve insanları yönetmesini bilenlere terk edilmesi gerektiğini savunuyordu. Eskisi gibi, halâ, Merkez Komitesinin bütün yerel seçimleri onaylamak yetkisine sahip olmasını, Yerel Komite seçmesini veya Yerel Komite üyelerinden belli sayıdakileri atayabilmesi gerektiğini savunuyordu. Fakat erişmek istediği Rusya'daki halk kitlesi, Avrupadaki mülteci liderlerle yaptığı bu tartışmalardan çok daha öğretici olmuş; Lenin, demokrasi sorununu da sağlam bir temele dayandırmak gerektiğini anlamaya başlamıştı. Seçim hakkına saygı göstermek, yerel otonomiye imkân bırakmak, muhalefet hakkı tanımak ve azınlığın korunması gerektiğini anlamıştı. Lenin, eskisi gibi ince eleyip sık dokumadan binlerce, on binlerce insana partinin kapılarını açmak gerektiğini de anlamıştı. Kısacası, tek yanlı olarak merkezîyetçiliğe önem verirken, yavaş yavaş iki uçlu bir terimle ifade ettiği «demokratik merkezîyetçilik» anlayışına ulaşmıştı. Bu iki uçlu anlayışın ne zaman ne ölçüde merkezîyetçilikten, ne ölçüde demokrasiden yana olacağı içinde bulunulacak şart ve zamana bağlı olacaktı. Birgün demokrasinin önem ve öncelik kazandığı günler de gelecekti. O zaman, o günlere kadar merkezîyetçilik savunmaları ile yetiştirip eğittiği adamlarını yeni görüşe kazanmak; otoriterci Merkezîyetçi «sertler»i değiştirmek için uğraşması gerekecekti.

Bu amaçla Partiyi yeni bir toplantıya çağırdı. Bu kere de gene kendi hizbini çağırılmıştı. Amaç, partinin bütünü için liderlik mücadelesini başlatmaktı. İşte bu toplantıda, kendisine bağlı olan üyeleri yeniden eğitimden geçirmiş, tarımsal programı düzeltirmiş, Martov'un İkinci Kongre'de yaptığı hatanın ürünü olan *Madde 1*'i düzeltecek şekilde parti tüzüğünü değiştirmiş, Rusya ile irtibatını yenilemiş, silâhlı ayaklanmayı programa koydurmuş, kendi hizbini ve partiyi milyonlara açılımı öngören yeni tutum için hazır hâle getirmişti.

«Bu Kongre,» diye yazıyordu Lenin, «basit olmalı -bir savaş konseyi gibi- ve sayıca da- savaş konseyi gibi- dar tutulmalıdır. Bu Kongre savaşı düzenleyecek bir kongre olacaktır.» Adamları ne düşündüydü bilinmez, ama «savaş» Menşeviklere karşı açılmış bir savaş değildi. Konferans Londra'da 25 Nisan ile 10 Mayıs arasında toplanmış, sadece Bolşevikler, arabulucu veya tarafsız durumdaki bazı delegeler katılmıştı. Menşevikler ise, hemen bir «konferans» düzenlemişlerdi Cenevre'de.

Lenin kendi Bolşevik hizbinin ön-toplantısını mükemmel bir şekilde hazırladı. Bu, Lenin'in en büyük özelliği idi, ve buna, şimdi, gerçekten ihtiyacı vardı. Kendisinin yetiştirdiği «Leninist'ler» o günlere dek, sonuna kadar merkeziyetçi, profesyonel devrimcilik taraftarı, ve taviz-bilmez «katı» bir hizipti. Çoğunluğu da zaten Lenin'in bu sert görüşlerini beğendiklerinden bu hizibe girmişlerdi. Şimdi ise, «Bolşevizm geleneği», «gerçek Leninizm» adına konuşuyorlar ve değişikliklerin gerekliliğini savunan Lenin'e karşı çıkıyorlardı. Lenin bu güç ve dayanılmaz mücadeleyi, ilerki yıllarda, parti tarihinde karşılaşacağı kritik anlarda hep hatırlayacaktır. Belli bir görüşü, belli bir formülü öğretmek kolaydı, ama aynı anda kendisinin de yeni farkettiği bir ihtiyaç olarak yaşayan hayatın oynak şartlarına uyabilecek düşünceleri ortaya koymak ve kitleye bu gerçekçi düşünce esnekliğini aşılayabilmek çok zordu. Başında yetkili lideri olmayan, veya ilelebed sesi kısılması gereken bir lidere bağlı bir partinin başına neler gelecekti? Fakat, Freud'un «bilinçaltımızda hepimiz ölümsüzlüğümüze inanmışızdır» dediği günden beri, Lenin için, böylesine sorular üzerinde durmak söz konusu olamazdı.

Lenin'e göre, savunmaya başladığı örgütlenme değişiklikleri, tam Partiyi açık bir kamu hayatına açmaya ve dev bir devrime hazırlamaya çalışırken karşılaşacağı Menşevik eleştirilerinden daha önemliydi. Ama gene de aylarca erken doğmuş bir çocuğun cansızlığı gibi kalakalmıştı. Bu erken doğmuşluk cansızlığı o sıralarda Rusya'daki bütün Bolşeviklerin genel hastahığıydı.

Gerçekten, çoğu defa düşünürüm, Bolşeviklerin onda dokuzusu tam anlamıyla formalist -tip bir mektup okurcasına..... İnsanın, gençler arasına girip daha çok, ve gene daha rastgele ve daha daha çok sayıda gençlerle saflarını doldurması gerekiyor. Gençlerden korkmadan, Partiyi bunlarla doldurmak gerekiyor. Bağımlı komitelerden herbirine, fazla şartlara bağlamaksızın, serbestçe risale ve kitap yazıp basmak hakkını tanıyınız. Parti görüşünden sapmalara yol açsalar bile bunları *Vpered'* de «kırgınlığa yol açmadan» düzeltebiliriz... Olayların kendileri *ruhlarımızı tedavi edecek*... Hiyerarşik Komiteleri bir kenara bırakıp, yüzlerce ve yüzlerce merkez-cikler kurunuz. Şimdi savaş zamanı... Aksi takdirde, üzerinize vurulmuş resmi parti mühürünüzle birlikte, Komite

te üyeciklerine tanınan şerefinizle beraber küflenip, öleceksiniz. 4 Şubat, 1905 Mektubu.

Kongreye gidildiğinde, Lenin'in yukarıki kehaneti beklenilmediği bir şekilde gerçekleşti. Bir zamanlar kendisine bağlı olan yoldaşlarının önünde tekrar tekrar kürsüye geldi, alaycı bir dil kullandı, alay etti, hakaret etti; konuşmacıların sözlerini kesip müdahalede bulundu, tek başına büyük patırtı kopardı.

Oturmaya tahammülüm kalmadı -diye haykırıyordu oturup, komite üyesi olmaya elverişli işçi bulunamadığını söyleyenleri dinlemeye. Meseleyi ele almak istemiyoruz. Açıkça söyleyeyim, bu Partide bir hastalık var...

Bir başka noktada ise şöyle diyordu :

Partinin varlığı Parti Konseyi için değil, Parti Konseyinin varlığı Parti içindir... Anayasal ülkelerin hangisine gitseniz, yurttaşların beğenmedikleri bir görevli ile, veya görevli organ ile görüş birliği içinde bulunmadığını açıklama hakkı vardır. Bu hak onlardan çekip alınamaz... Parti Konseyi ile Yerel Komiteler arasındaki anlaşmazlıkları görüşüp, karara bağlayacak olan kimdir... Partimiz, özgür siyasal şartlar altında, mutlak olarak seçim ilkesi üzerine kurulabilir ve kurulacaktır... Mutlakiyetçi yönetimlerde bile seçim sistemi, şimdikinden daha geniş şekilde uygulanma olanağı bulurdu.

Eski yoldaşları Lenin'in bu konuşmalarından şaşırmışlardı! Parti Tüzüğünde, hiçbir itiraz ile karşılaşmadan, birçok değişiklikler geçirdi. Bu değişikliklerin ilki, beklenildiği gibi, Martov tarafından İkinci Kongrede kabul ettirilen 1. Bölüm'deki «gevşek» üye tanımı ile ilgili madde üzerindeydi. Lenin'in geçirdiği diğer değişiklik önermeleri ise, Kongre'de Lenin'e karşı olan delegelerin de hoşlarına gitmişti : kendi üyelik yepularını değiştirebilen Merkez Komitenin karşısında Yerel Komitelere otonomi tanınması; seçim ilkesinin geniş şekilde uygulanması için onay verilmesi; azınlıkta kalan üyelerin haklarının korunması; Merkez Komitenin azınlıkça eleştirilmesine, karşı konulmasına hak tanınması; azınlıkların da kendi görüşlerini savunan risale çıkarmalarına izin verilmesi; ve bunların da Parti olanakları ile Rusya'ya sokulmasına karar verilmesi.

Fakat Lenin, «proleterya partisi»nin bu Kongresinde, endüstri işçisi olarak bilfiil çalışmış sadece bir tek delege bulunduğunu ortaya koyup, her bir yerel komitede işçilere hakim durumda bir çoğunluk verecek şekilde bütün yerel örgütte geniş bir kan tazelemesi programına gidilmesini önerdiğinde («Komitelerimizdeki her iki aydına karşılık sekiz emekçinin bulunması yolunda bir kural konulmasını candan isterdim.»), şaşkınlık içindeki profesyonel devrimci yoldaşları Lenin'in önerisini reddettiler, ve önerinin uygulanmasına pratik olarak imkân bulunmadığı görüşünü savundular. Hattâ, uygulanabilir olmamasının da dışında, bu yola gidilirse Bolşevik örgütünün arılığını yitirileceğini ileri sürdüler. Vladimir İlyiç dağ gibi bir öfke içinde kalmıştı. Fakat birkaç gün sonraki düşünceleri bu öfkesini hafifletti: kabarıp çoşan hayat çağlarının durgunluğunu çalkalamaya başlayacak, ve ardından, bütün bu tortu birikintilerini sürükleyecek, temizleyecekti. Menşevikler de nerdeyse bütünüyle profesyonel devrimci aydınlardan kurulu bir gruptu. Fakat O'lar, kendi teorilerine bağlı olarak, bu yeni döneme «milyonları kamu hayatına sokan» bir dönem olarak bakıyorlardı. Bu yeni dönemde milyonlar, «geniş, partizan olmayan, partiler-üstü ve açık kuruluşları»na dahil olacaklardı. Aydınlara dayalı, dar ve gizli hareketlere elverişli biçimde kurulmuş partiler yerine; geniş, gerçek bir sınıf partisi şeklindeki işçi partileri de bu gelişimden sonra, ve bunların içinde oluşacaktı. 1905 Sovyet yönetiminde Menşeviklerin tam bir liderlik elde etmeleri, yayılıp gelişen yeni sendikaların hep Menşeviklere bağlanması, Menşeviklerin bu özel anlayışları yüzünden mümkün olmuştur.

Lenin'in canı kadar önem verdiği bir başka konuda: silâhlı bir kıyam için yapılacak teknik hazırlıklarda, taraftarlarından hiçbir güçlük çıkmadı. Raporu Lunacharsky hazırlamıştı, ama rapordaki fikirler Lenin'in fikirleriydi çoğunlukla, («Raporumdaki temel tezlerin çoğunu Vladimir İlyiç verdi. Daha sonra, bütün konuşmamı kaleme almam gerektiğinde ısrar etti. Yazıp, söylediği gibi, daha önceden okusun diye, raporun metnini O'na verdim.»)

Bütün bunlardan sonra, raporu kendisi niye hazırlamadı?, diye sorulabilir. Parti liderliği konusunda Lenin, Plekhanov gibi değildi: tek adam yönetimi intibai uyandırmamayı, kişisel diktatör görünmemeye aşırı derecede dikkat ederdi. Lenin, Stalin'in bütün hayatında göremediği kadar az bir muhalefet ve geniş bir manevi otorite ile Partisi içinde kollektif liderlik intibai yaratmaya,

hatta olduğu kadariyle bunu gerçekleştirmeye çalışırdı. (Aynı şeyleri, Stalin, ancak muhaliflerini öldürmekle elde edebilecektir.) Lenin'e göre, silâhlı ayaklanma üzerine bir rapor vermesi için bir Lunacharsky'nin, milli mesele üzerine yazsın diye bir Stalin'in bulunması liderlik halkasının genişlemesi yönünden olumlu bir kazançtı. Hatta çoğu defa, bir tartışma veya müzakerede kendi tezi ne karşı çıkmış, fakat sonunda yenik düşmüş kimselere dahi, hemen o, az önce karşıt olan, savunduğu konuda yenik düşene rapor yazdırırdı. Yenik düşen kimsenin prestijini korumak için uygulardı bunu, Lenin, böylece, kendi acı tecrübelerinden, devrimci bir yönetici kadro kurabilmek için bu bir avuç adamı yan yana getirebilmenin ne denli güç, dağıtıp parçalamanın ise ne denli kolay olduğunu iyi öğrenmişti.

Lenin'in diğer değiştirge önergeleri: yeni ve çok daha ileri tarımsal program; devrimci geçici bir hükümete katılma sorunu, silâhlı ayaklanma ile ilgili kararda olduğu gibi, ciddi bir muhalefetle karşılaşmadan oylamadan geçtiler. Zira, Lenin'in tek bir hizip içine doldurduğu adamların tutumları da bu tedbirlerden yanaydı.

Kongre'de, Rusya dışından kontrolde bazı istisnaları ve bir derecede yumuşamayı kabul etmek zorunda kaldı. Yeni Merkez Komiteye Lenin, Krassin, Bogdanov, Rykov, Postalovski ile Essen, Romyantzev ve yedekten Gusev girdi. Bütün bunlar içinden sadece Lenin, Bolşeviklerin resmi organı *Proletari*'nin editörü, ve «Dış Temsilci» olarak Cenevre'de kaldı. İki de sekreter seçildi: Krupskaya Dış Merkez sekreterliğine, Stasova da Rusya sekreterliğine.

Bolşeviklerin resmi biyografi yazarı Kerzhentsev'e inanacak olursak:

Uykulu bir küçük-burjuva kenti olan Cenevre'deki Ulyanovların daracak daireleri Rus devriminin karargahı olmuştu... Lenin, hergün, önünde savaş haritası açıp askeri durumu izliyor, ve çok çeşitli birliklerin savaşları için emirler veriyordu.

Ama gerçekte işler böyle olmamıştır. Olaylar o kadar hızla geliyordu ki, Lenin'in İsviçre ve diğer Batı Avrupa haber kaynaklarından elde ettiği bilgiler o kadar az ve yüzeyle bilgilerdi ki, Rusya'daki hareketleri Cenevreden, hem de kaçak gönderilen *Proletari* nüshaları ile, veya kaplumbağa hızıyla Rusya'ya varan mektup-

larla talimat vererek idare etme olanağı yoktu. Lenin, Rusya'dan, işi başından aşkın Merkez Komitesinden düzenli rapor bile alamıyordu. Yurdunda olup bitenler üzerinde hiç sözü geçmez olmuştu. Hatta Rusya içindeki yoldaşları bile, kitlelerin giriştiği hareketleri yönetecek durumdan çıkmışlardı artık. Onlar bile kitleyi izler olmuşlardı. «İlyiç» diye yazıyor Krupskaya, «çok sinirlenmişti» (keza, «dayanılmaz»). Hatta, Merkez Komite üyelerini, sınırı geçip, kendisiyle bir toplantı düzenlemek için Rusya'dan çıkmaya iknâ etmek gibi beyhude teşebbüsleri bile oldu. Daha sonraları, Troçki'yi tekrar Finlandiya'yı terk edip Saint Petersburg'a göçe zorlayan, dalga dalga sonbahar grevleri patlak verince, Lenin, kendisinin de Rusya'ya gitmesi gerektiğine ve bunu yapabileceğine karar verdi.

Krupskaya Lenin'le gitti. Cenevre'deki «dış büro» yu açık tutabilmek için Elena Stasova, gene tek başına, Rusya'dan Avrupa'ya geçti. Rusya'ya gitmeden önce Plekhanov'a dostça ve hayranlık, iltifat dolu bir mektup yazan Lenin, O'nun ne kadar önemli olduğunu, Bolşeviklerin O'nu nasıl saydıklarını, geçmişteki görüş ayrılıklarının şimdi başlayan olayların karşısında ne kadar küçük kaldıklarını belirtti ve Plekhanov'dan tekrar kendileriyle birleşmesini, Bolşeviklerin kurdukları yeni «kanuni» yayın organına editör olarak girmesini istedi. Plekhanov cevap vermedi. Daha sonra Lenin Saint Petersburg'a vardığında, Çar zorlanmış ve kendisinden bir «hürriyetler teminatı» alınmış ve bu yayımlanmıştı. Bu bildiride Çar genel af, anayasa ve parlamento için söz veriyordu. Kasım ayının sonlarıydı. Koca Rusya'da kazan alabildiğine kaynağa başlamıştı.

BÖLÜM XVIII

1905 DENİLEN YIL VE BAŞKENTLER

Ayaklanmayı gelecek bahara kadar geciktirirdim. Fakat bize sormayacaklar ki...

—Lenin

Büyük Ekim ayı genel grevi devam ederken Lenin halâ Rusya'ya girememişti. Stokholm'de, kendisiyle buluşup, o'na sahte pasaport verecek olan ajan görünürlerde yoktu. Finlandiya'ya geçmek istediği küçük çätana ise fırsatlar yüzünden hareket edemiyordu. İki hafta süreyle, zoraki bir atalet içinde kendini yedi-bitirdi. Posta ve telgraf hatları bile grev olduğundan, çalışmıyorlardı. Yoldaşlarına tek kelime mesaj gönderemiyor. O'nlardan tek kelime haber alamıyordu. Grevler ise bütün ülkeye yayılıyor; Saint Petersburg kendi başına «Sovyet» kuruyor, ve hareketin liderliğini eline geçiremiyor; en kritik sorunlar, kimse kendisine tek bir kelime bile lütfedip, sormadan hallediliyordu. Hepsinden daha kötüsü Lenin'in kendisinin bu iş için eğitip, yetiştirdiği adamları hata üstüne hata işliyorlar. Ülke tarihinin bu can alıcı anında, kendilerinden beklenen «hareketin liderliğini ele geçirme» şansını yitirmeye başlıyorlardı.

Orijinal belgelere (ve Lenin'in sağlığında yazıldığı için nispeten daha güvenilir parti tarihlerine) bakarak, incelememizi ne kadar derine indirirsek, ünlü 1905 Sovyetinde kimin «baş», kimin «kıyıruk» olduğunu anlamamız, ve Bolşeviklerin bu olayla ilişkilerinin ne olduğunu ortaya çıkartmamız güçleşmektedir. Örneğin Stalin'in parti tarihinde (1939) şunları okuyoruz:

Bildiğimiz gibi, Lenin henüz Saint Petersburg'a erişmemişti; hale yurt dışında bulunuyordu. Menşevikler, Lenin'in yokluğundan yararlanarak Saint Petersburg Sovyetine girdiler ve liderliğini ele geçirdiler.

Bu cümlelerdeki «Lenin'in yokluğundan yararlandılar» ifadesi Stalin'in kişisel diktatörlük ve tek-adam yöneticiliği (factotumship) inancını açığa vuran bir ifade olarak kabul edilse bile, daha sonraki, Menşeviklerin Sovyet'e girme olanağı bulmuş olmaları ile ilgili cümlecik gerçekleri saklamak için söylenmiş olsa gerek. Zira Sovyet'in kurulması için ilk girişimde bulunan Menşevikler olmuş, Bolşevikler ise Partinin yerine ikâme edilmek istenen kontrolü imkânsız ve güvenilir olmayan bir kuruluş olacağı için, işin başında bu fikre karşı koymuşlardır. Öyle ki, ilk Sovyet toplantılarında, Bolşeviklerin Petersburg Komitesi bu toplantıları boykot etmeye bile kalkışmıştır.

Menşeviklerin niçin Sovyet kurulmasından yana, Rusya'daki Bolşeviklerin ise Sovyet Kurma fikrine karşı olduklarını anlamak için, bu iki hizip arasında, aynı yılın baharında ayrı ayrı yaptıkları konferanslardan beri devam edegelen bir yığın teorik tartışmalara geri dönmemiz gerekir. Sovyet şeklindeki bir genel İşçi Temsilcileri Meclisi (Sovyet kelimesi Rusca'da «Meclis» demektir.) üzerindeki görüş ayrılığını anlamak için geri dönelim.

Axelrod'un liderliğindeki Menşevikler, bahardan itibaren, devrimin büyümeye başladığı günlere uygun olsun diye, daha geniş bir kamu hayatı için, yani ilk düşünçeye doğru yöneldiler. Birincisi, Rus işçilerini «partizan olmayan geniş bir işçi örgütü» kurmaya teşvik etmekte. İkincisi ise, bütün Rus halkını, bu mücadele içinde yer almaya, ve «devrimci ve kendi-kendini yöneten beledi ve yerel kuruluşlar kurmaya» çağırmaktı.

Bu fikirlerin sahibi ve yaratıcısı olan Axelrod'a göre, gizli Sosyal Demokratik Parti, Batı Avrupa anlayışında bir işçi sınıfı partisi olarak kurulmuş değildi. Rusya içindeki gelişmesi ile tedhişçi bir aydın çekirdeğinin eliyle olmuştu. Bu aydınlar çekirdeği bile, henüz gelişmemiş durumdaki işçi kütlesinin adına konuşuyordu. Mücadelenin bu ilk safhasının yarattığı özgürlük, en sonunda işçilere bir araya gelme şansını veren bir olguydu. Bir araya gelen işçiler kendi sendikalarını kuracaklar, kendi partilerini kuracaklar, kendi liderlerini kendi seçecekler, kendi programlarını kendileri tespit edecekler, bir sınıf olarak kendi çıkarlarının, kendi varlıklarının bilincinde olacaklardı. Bu yeni ve gerçek «İşçi sınıfı» ise, o zamana kadar kendilerine-hiçbir temele dayanmadan «proleteryanın partisi» sıfatını takmış olan profesyonel devrimci

aydınların bozguncu kadrolarını içine alıp, onları da massedecekti.

Axelrod'un «geniş tutulmuş işçi örgütü» görüşü ile, halkın bir bütün olarak «geniş tutulmuş demokratik örgütlenmesi» görüşü birbirlerine paralel görüşlerdi. Bu iki örgüt aracılığı ile, yerel bürokratik kuruluşlar kaldırılacak, yerel otonomi ve kendi-kendini-yönetim yayılacaktı. Bürokrasinin o zamana kadarki kuruluşlarının yerine geçecek olan bu iki yeni örgüt, kurucu meclise bir geçiş olan «bütün Rusya Kongresi»ne, ayrı ayrı, veya tek bir kuruluş gibi, delegeler gönderecekti. Axelrod'un bu düşünceleri, Aus devriminden önceki devrimlerde olan-bitenlerden esinlenmişti: Fransız Devrimindeki Jacobin'ler klübü ve komünler, Amerikan Devriminde Temsilciler Komiteleri ve Kıta Kongresi gibi. Axelrod'a göre, kendi istek ve iradesini açığa dökmek ve ifade etmek için hiçbir örgütü olmayan Rus halkı için, bu «kendi-kendini yöneten devrimci köy ve kasaba örgütleri», halk iradesinin organize olmasına ve ifade edilmesine yarayacaklardı.

Axelrod, bu fikirlerini *Iskra*'da geliştirirken, Lenin de acımasız eleştirilerine başlamıştı. Lenin, tam anlamıyla Parti'den yana düşünüyordu. Axelrod'un bu fikirleri, Lenin'e göre, Partiyi ortadan kaldırmak; Partinin, önderlik istek ve görevlerini, Partinin üstün bilgililiğini yok saymaktı. Lenin'e göre, Axelrod saçmalıyor ve ihanet örneği veriyordu. Zamanla milli kongre şekline dönüşecek olan «kendi-kendini yöneten, devrimci yerel örgütler» fikrine gelince, bu görüş, te milli devrimci bir geçici hükümete ulaşmak için gerekli olan merkezi yönetimli ve merkezi güdümlü bir devrim anlayışına aykırıydı. Milli Kongreye giden yol, dağıntık ve örgütsüz kitlelerin ve yerel toplulukların delegelerinin toplanması değil, büyük ölçüde örgütlenmiş bulunan devrimci partilerin temsilcilerinin toplanması idi. Kurucu Meclis, ve ileriki günlerin yerel yönetsel örgütleri, ancak bu merkezi yönetimli örgütün silâhli kalkını sayesinde gerçekleştirilebilir. Görülüyor ki: Lenin, merkeziyetçi bir devrim ile önce kentlerin ele geçirilmesini; iktidarın kentlerde el değiştirmesini, kırsal bölgelerde yeni yönetsel-örgütler kurma işinin ise sonradan ve yukarıdan-aşağıya bir şema içinde gerçekleştirilmesini savunuyordu. Axelrod ise aşağıdan başlayan, ve sonunda milli temsil oluşumuna dönüşecek bir görüşteydi. Lenin'e göre, eldeki Parti devrimin ve devletin öncüsü, yönetici gücü ve çekirdeği olmak zorundaydı. Axelrod ise, bütün bu işlerin gene bir avuç gönüllü

tarafından yapılacağını belirtiyor, ancak, bütün bir Rus halkının ve işçi sınıfının temsilcisi olan örgütlere bağlı aydınlar şekline dönüşmüş olmayı da ön görüyordu.

Lenin, «geniş, partizan-olmayan, demokratik kuruluşlar» şeklindeki sözlerden, Axelrod'un, Sosyal Demokratik Partiyi bir demokratik burjuva partisi dönüştürme ihaneti içinde bulunduğunu çıkarıyordu. Keza, Axelrod'un «geniş işçi kongresi» veya «işçi partisi» de anlamsız ve sakıncalı düşüncelerdi. Anlamsızdı: çünkü otokrasiyi devirmeden geniş bir işçi örgütü kurmak mümkün olmazdı. Sakıncalı ve tehlikeliydi: çünkü (partizan-olmayan) (veya, çok-partitli veya Partiler-üstü) işçi örgütünden söz etmek demek, Sosyal Demokratik Partinin, işçi sınıfı için tespit ettiği gerçek programın üzerine gölge düşürmek demektir. Eğer, Parti'nin kendisi geniş örgütler kuracak idiyse, bunlar sadece partinin daha geniş bir alana yayılmasına yaramalıydı. Yeni üyeler toplamaları için, yeni üyeleri yetiştirecek bir okul olarak yararlanılmaları için, Partiye bağlı bir şekilde kurulabilirlerdi. Ve eğer partinin dışında daha geniş bir örgüt kurulması gerekli idiyse, Parti insiyatifi ile kurulmayan bu örgütün bile Parti tarafından kontrol altına alınması, program hazırlama ve liderlik görevlerinin Partice yürütülmesi gerekirdi. Eğer Parti sözünü geçiremezse, o zaman, işçi sınıfının gerçek çıkarlarına aykırı bir yolda olduğu için, böylesi bir örgütün yıkılması için çalışılmak gerekirdi.

Bu teorik tartışmalar sırasında, her iki tarafta Petersburg Genel Grev Komitesini, veya Emekçi Temsilcileri Sovyeti'nin hızla ortaya çıkışlarını fark edemediler. Axelrod olsun, Lenin olsun, ileride çıkacak olayları kestirebilmek için geriye bakıyorlardı. Fakat her ikisi de, geriye baktıklarında, o zamana kadar geçirmiş oldukları iki, farklı geçmişten birşeyler söylemesini istiyorlardı. Axelrod, İngiltere, Almanya, ve Fransa gibi Batı ülkelerine bakıyordu hep. Axelrod'a göre Rusya da Batı ülkeleri gibi, başarılı bir burjuva devriminden sonra demokratik kapitalist aşamaya girecekti. Kuracağı yerel yönetsel örgütler, ve işçi sendikaları, o zamana kadar Rusya'nın tatmamış olduğu demokratik bir kamu hayatının kurulmasına öncülük edeceklerdi. Fakat Lenin, daha çok, tarihsel Rus devrimci yeraltı hareketleri açısından meseleye bakıyor, ve aşağıdan hiçbir hareketin gelmediği, yüzyıllar boyunca merkezîyetçi kalmış bir ülkenin insanı olarak düşünüyordu. Lenin'in görüşleri, gelenek olarak, reform için saray darbelerinden yola çıkan Rus re-

formcularının, ve gizli örgütçü Naradnoya Volya'cılarının devamıydı. Bütün ümitleri merkezî yönetimli bir ayaklanmanın hızla başarı kazanması, ardından işçilerin, sonra da köylülerin örgütlenmesi ve eğitilmesi üzerine kurulmuştu. İlk hareket noktası iktidar olan, ve yukarıdan başlatılan bir şema idi bu.

Axelrod'un «Baticı» görüşü, uzun bir zamanı gerektiren kendi-kendini yönetim geleneğinin kurulup olgunlaşmasını gerektiriyordu. Böyle bir gelenek Rusya'da hiç olmadığı için, Lenin'in geleneksel Rusçuluğu üstünlük kazanmış oluyordu. İşte bu özelliği sayesinde ki, kritik anlarda, cahil fakat ayaklanmayı akledemiş işçi kitleleri Lenin'in sloganlarını kabul etmişlerdir. Bu basit sloganların geniş kitlelerce, kolaylıkla kabul edilmesinde, anlaşılmasında Lenin'in «Rus» özelliği etken olmuştur. Parti kavgalarında da bundan yararlanılmış, Rus devrimci aydınları içinde en «Rus» olanı ünvanını da bu yüzden kazanmıştır.

Menşevikler ile Bolşevikleri iki saf halinde ayıracak olursak, bu «milli» ayrım hemen kendini gösterir. 1905 yılındaki Bolşevik önderlerinin başında Lenin vardı. Lenin Volga'nın içeri bölgelerinden gelme bir Büyük-Rusyalıydı. Rykov, Bogdanov, Krassin, Postalovski -hep Büyük-Rusyalıydılar. Fakat Menşevik takımının başındaki Axelrod, Martynov (Piker), Martov, (Tsederbaum), Dan (Gurvich) hepsi de Batılılaşmış düşünceleri olan Rus Yahudileriydi. Menşeviklerin yukarı düzeydeki önderleri içinde Büyük-Rusyalı olan sadece Plekhanov ile Potresov'du. Rus Yahudisi olan birinciler yıllar yılı Bolşevizm arasında sallandılar. Plekhanov ile Potresov ise, hayatları boyunca, Rus liberalizmi ile Sosyal Demokrasi arasında bir ittifak kurulması için çalıştılar. Gerçekten, Potresov tuhaf bir çatışıklık (anachronism) örneğiydi: kişilik ve anlayış yönüyle 1840'lardan kalma bir liberaldi. Ama teorik yönüyle Marxist olarak yetişmiş bir liberaldi.

Öte yandan, Troçki, Parvus ve Rose Luxemburg'lar da Yahudiydiler. Parvus ve Rosa Luxemburg uzun yıllar Batı Avrupa hareketlerinde yer almışlardı. Batılılaşmış bir dünya görüşüne dayanan devrimci kişilikleri olan bu ikisi, ve Troçki, bir yandan Lenin'in örgütsel merkezîyetçiliğinden ürüyor, bir yandan da Lenin'in organik bir Rus devrimi görüşüne katılıyorlardı. Liderlerin kişilikleri açısından bakılacak olursa, Nazi uydurması (legend) olan «Yahudi Bolşevizmi»nin ne kadar asılsız olduğu ortaya çıkar. Gerçekten, Bolşevizmin fazileti de, kötülüğü de Rusya'nın milli özelliklerin-

den kök almaktalar, ve -uluslararası ve Batılı görünümüne, teorik süslerine rağmen, temelli bir şekilde, Rus devrimcilik geleneğinin özelliklerini taşırlar.

Bu, merkezîyetçilikten yana gelenek, hem avantajlarla, hem de tehlikelerle doluydu. Bu gelenek, inisiyatifi, yetkiyi, ve iktidarı en üstteki liderliğe bırakma eğilimindeydi, ve parti saflarında yer alanların yukardaki liderlik tek kişi liderliği bile olsa fazla bir inisiyatifi olmamasını öngörüyordu: taban ve saflardakiler, üstteki yöneticiden gelecek kararları yerine getirmek için, ve sadık bir bağlılık içinde bulunmak için, yukardaki yönetici üzerinde demokratik kontrol hakkına bile sahip olmayacaklardı. Liderlerin ne yapmak istediklerini anlayabilir olma, bununla yetinip, buna göre harekete geçebilme şartının nedeni açıktır. Tartışmayla oyalanmayan; verilen emirleri hemen yerine getirebilen bir ordu gibi «çoğaltılmış vurucu gücü» olan bir örgütlenme isteniyordu. Bu yönüyle, güç problemler üzerinde düşünmeyi zor ve yorucu bulan alelade insanlar için rahatlık verici; ama örgütün saflarında yer alanları liderin yapacağı yanlışlıklarla da karşı karşıya koyan bir anlayıştı. Bu yüzden de tehlikelerle doluydu: lider yanlışlığa düşerse, veya lider saflardaki adamlarından uzak düşerse, önemli tarih dönüşümlerinde, tek başlarına kalacakları için, yerinde kararları alamaz olacaklardı.

Saint Petersburg İşçi Temsilcileri Konseyi, genel grevin yarattığı, umulmadık, beklenilmedik bir sonuçtu. Konsey, Petersburg Menşeviklerinin yarattığı bir çekirdekten gelişmişti. Savunduğu fikirler ise Axelrod'un «inisiyatifi aşağıya bırakma» görüşüne yakındı. Ama kurulan Sovyet ne Bolşeviklerin, ne de Menşeviklerin hesabında olmayan birşeydi. Her iki hizibin de teorik görüşleri içinde Sovyet kurulması hakkında hiçbir şey bulunmadığı gibi, hiziplerden herhangi birisinden böylesi bir fikir ortaya atabilecek bir alt-hizip te söz konusu olamazdı. Lenin, kendi kişiliğinin özellikleri olan, yeni olaylar karşısındaki gerçekçiliği ve esnekliği sayesinde, genel grevin de, genel grev komitesinin de, Rusyanın hayatında çok önemli ve çok yeni şeyleri dile getirdiğini kavramakta gecikmedi. Fakat Lenin'in kendisi, sabırsızlık içinde, Stokniş tutulmuş örgütler hakkında ileri sürdüğü kuşkuu görüşlerin etkisinde, Menşeviklerin ve partili-olmayan kitlelerin kurdukları geniş tutulmuş örgütler hakkında ileri sürdüğü kurkucu görüşlerin etkisinde, Menşeviklerin ve partili-olmayan kitlelerin kurdukları ge-

nel grev komitesine de, Sovyet'e de iyi gözle bakmıyorlardı. Lenin'in, «geniş tutulmuş non-partizan işçi örgütleri» ve «devrimci yerel kendi-yönetimselcilik» konularında yazdığı son eleştiriler ise, tam-tamına Sovyet'in oluştuğu günlerde -Ekim'in 17'sinde- *Proletari* gazetesinde yayınlanmıştı! Öbür yanda ise, Axelrod, Dan, Martov ve Martynov'un son yazıları ise, Rusya'daki Menşeviklere Sovyetlere karşı iyi davranmayı öğütleyen yazılardı. Bu yazılardan sonra Sovyetin kurulması, Menşeviklerin gözünde, kendilerinin savuna geldikleri iki temel görüşün doğrulanmış olması gibi göründü.

Genel greve katılmak için aceleyle Finlandiya'dan Rusya'ya giren Troçki, grevi yönetmek üzere bir işçi kuruluşunun teşkilini ve bunun için yapılacak işçi temsilcisi seçiminde her 1000 işçiye 1 delege seçmeyi öngören bir de plân sunmayı düşünüyordu. Saint Petersburg'daki Finlandiya Gar'ında trenden indiğinde ise, birçok fabrikalarda ve sendikalarda Menşeviklerin yönetiminde böyle bir seçimin yapıldığını, bitmek üzere olduğunu öğrendi. Menşevikler, her 100 kişiye 1 delege seçtirmişlerdi.

Bunun sonucu olarak ta Menşevikler, o andan itibaren, delegeler arasında bir çoğunluk elde etmişler, Sovyet üzerinde de kuvvetli bir nüfuz kurmuşlardı. Birkaç gün sonra ise, kendi görüşleri olan «geniş, partizan olmayan örgütlenme»ye uygun olarak, Zborovskiy'i geri çekmişler; Georgii Nosar isminde partili olmayan bir hukukçuyu Sovyet Birinci Başkanlığına getirmişlerdi. Bu adam Nosar olarak değil; Menşevizme eğilimli biri olup çıktıktan sonraki Khrustalev düzmece adı ile tanınır. Sosyal Devrimciler için Avksentev'e, Menşevikler grubu için de Troçki'ye başkan yardımcılığı verilmişti. Sovyet'in sona ermesinden elli gün öncesine kadar, en parlak önderi Troçki olmuştur. Troçki'nin liderliğe yükselmesinde, istisnai parlak zekasının; plân hazırlamadaki, önerge sunmaktaki, nihai kararları kaleme almaktaki ve heyecan uyandırıcı bildiriler yazmaktaki yeteneklerinin etkisi büyük olmuştur. Ayrıca, hiç kuşku yok ki, Sovyet kurulur kurulmaz bu fikre katılmış olmasının; kayıtsız-şartsız Sovyet'i desteklemiş olmasının, ve kısmen hizipler dışı kalmış olmasının da olumlu etkileri vardı.

Lenin'in yazılarının başına gelmedik kalmadı. Kelimelerin bile büyüklü ve kutsal varlıklar gibi görüldüğü yerlerde, uygunsuz bir zamanda yanlış bir iktibasta bulunmak bile insanın başına olmadık işler açabilirdi. Şimdi bile siyasal durum neye elveriyorsa, resmi

Sovyet yorumcuları bir öyle diyorlar, bir böyle. Uygun görmedikleri zaman geçici bir süre için, veya ilelebed bazı bölümleri, veya bazı dipnotları yayınlamamaktadırlar. Bazan da, bazı liderlerin söylememiş olmaları gereken sözlerle ilgili şeyleri çevirmekte ve yayınlamakta işi ağır tutmaktadırlar. Bu güne gelene dek ölümünün üzerinden yirmi yıl geçtiği hâlde Lenin'in «Bütün Eserleri» (Complete Works) henüz gerçekten bütün değildir. Örneğin, VIII, IX, ve X no.lu ciltleri ele alalım. 1905 Devrimi ile ilgili bu ciltlerde, devrim hakkında Lenin ne yazmışsa olması gerekirdi. Oysa Sovyet kurulmadan önce Sovyet fikrine karşı çıkılıyor gibi görünen bir düzüne bölümler yer aldığı halde, tarihin bu bölümündeki ani değişikliklere karşı büyük bir düşünürce yaraşırcaasına Sovyet olgusundan yana olumlu tutum takınmış olduğunu gösteren hiçbir belgeye yer verilmemektedir. (1) Bunlar, hiçbir açıklama yapılmadan 1940 yılına kadar basımlanmaktan alakonulmuşlardır. Sonraları, gene hiçbir açıklama yapılmadan, Rus dilinde yayınlanan teorik konularla ilgili bir dergide (Bolşevik) yer almışlardır. Bütün bu yıllar boyunca bu belgeler yitirilmiş miydi? Ekim Devriminin yirmi üçüncü yılına kadar bulunamamış mıydı da tam o yıl mı bulunmuştu? Nerede? Nasıl? Bolşevikler hizbinin yararı öylesini gerektirdiği için mi saklı kalmışlardır? Bolşevikler bu konularda hiçbir açıklama yapmıyorlar. Örneğin, Lenin'in 1905 Devrimi hakkındaki yazılarının içinde biri vardır ki, yayınlanmış bulunan bütün yazıların hepsinden daha önemlidir. Lenin'in, anarşistlerin Sovyet'ten ihraç edilmeleri hakkında yazdığı bu makalesinde şöyle denilmektedir: «Emekçi Temsilcileri Konseyi ne bir işçi parlamentosu, ne de bir proleterci devletin organı, ve hatta ne de herhangi bir hükümet organıdır (Konsey) belli amaçların elde edilmesi için girişilen bir mücadeleden organıdır.» Bu bakımdan önemli bir başka tezi ise Sosyal Demokratik Parti'nin 1906 Kongresi için hazırlanan Sovyet hakkındadır.

(1) Burada sözü edilen Lenin'in «Toplu Eserleri ve Çalışmaları»nın Rusca Üçüncü Basımıdır. Bu, şimdiye kadarkiler içinde tamam denilebilecek en iyi basımdır. Bu kitap basılmaktayken, Dördüncü Basım'ın çeşitli ciltleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu basımın, öncekilere göre, birçok yönden, daha tam olduğu söylenebilir, ama bu basım da gerçekten tam değildir. Staline fazla iltifat etmeyen birçok yazıları, veya Parti Tarihi eserinin şu andaki elde mevcut metninde anlatılanlara görülür şekilde ters düşen yazıları Lenin'in «Bütün Eserleri»nin son, dördüncü yayımında da yoktur.

1940 yılına kadar yayınlanmayan bu belge, açıkça anlaşılıyor ki, 1905 Kasım ayının başlarında, Stokholm'de yazılmıştır. O sırada Lenin'in haber kaynakları bazı Rus gazetelerinin birkaç sayısı, ile yabancı basın haberlerinden ibaretti.

Görüşlerimi halâ bu kahrolası uzak yerlerde, ve bir «Yabancı» gibi yazıyorum -diye yumuşak başlı ve akıllıca başlıyordu-, tıpkı mültecinin «cephe arkası»ndan yazabildiği kadar... İşçi Delegeleri Sovyetinin tek bir toplantısını görmeden, yoldaşlarımla tek bir fikir mübadelesinden bulunamadan... Novaya Zhizn'deki (2) yoldaş Radinin sorusu haksız :

İşçi Delegeleri Konseyi veya Parti? Bence işin doğrusu şu olmak gerek.

hem İşçi Delegeleri Konseyi, hem de Parti.....

Grevi kim başlattı ve kim başarıya ulaştırdı? Bütün proleterya, ki aralarında -şükür; çok küçük bir azınlık şeklinde- Sosyal Demokratlar da vardı. Grevin yöneldiği amaçlar neydi? Hem ekonomik, hem de aynı zamanda siyasal. Ekonomik amaçları bütün proleterya kitlesine... siyasal amaçları ise bütün halka sesleniyor... Sovyet bütün işçilerin, büro görevlilerinin, hizmetçi ve müstahdemlerin, yetisiz işçilerin temsilcilerini... birlikte, savaşmak isteyenlerin tamamını... temel siyasal dürüstlüğü olanların hepsini kapsmalı ve buna istekli olmalıdır... Sovyet'ten (Bolşeviklerin o sırada iddia ettiklerinin aksine) Sosyal Demokratik programı kabul etmesini, ve partiye girmesini istemek bence doğru değildir... Hem Sovyet, hem de Parti, ikisi de mutlaka elzem...

Yanılmış olabilirim, ama bana öyle geliyorki (elimdeki noksan ve pek özel «makale» bilgilerine göre) siyasal yönden Sovyetin, geçici devrimci hükümetin tohumu (germ) olarak kabulü gerekir. Bana öyle görünüyorki, Sovyet, mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda,

(2) Radin, Kravayantz'ın müstear adıdır. Radin'in görüşleri Bolşeviklerin Sovyeti boykot etmelerinde, ve daha sonra Partiye girme, ve Sosyal Demokratik programı kabul etmeleri için iltümatom vermelerine temel teşkil etmiştir. Bolşevik liderler, halk Sovyet'ten yana isteklilik gösterince baskı altında kalmışlar, ve iki gün içinde fikir değiştirmişlerdir.

kendisini, bütün Rusya geçici devrimci hükümeti olarak ilân etmek, veya (gene bu sonuca varacak bir başka formül ile) geçici devrimci hükümetin yaratılmasını sağlamak zorundadır... Sovyetin, devrimci geçici hükümet için kuvvetli bir çekirdek seçmesi, ve sonra bütün devrimci partilerin ve bütün devrimci demokratların temsilcilerine bu çekirdeğe girme hakkı tanınması gerekir... Genişlemekten, farklı renklerden korkmuyoruz... Tersine, bunu istiyoruz; proleterya ile köylü kitlesi birleşmedikçe; sosyal demokratlarla devrimci demokratlar birleşmedikçe, tam bir zafer imkânsızdır...

Sovyet programında bulunması gereken hususlar ... Çarın aldatmaca şeklinde vaadettiği siyasal özgürlüğün tam olarak elde edilmesi: konuşma özgürlüğüne karşı, vicdan, basın, sendika, grev hürriyetine karşı baskıların kaldırılması, bütün kurumsal baskıların [polis, ordu, sansür gibi] bu hürriyetleri kısıtlamalarına son verilmesi... silâh halk kitlelerinin himayesinde, tam anlamıyla genel bir kurucu meclisin teşkili... baskı altındaki oluşlara gerçek ve tam özgürlük... topraklara sahip olmak isteyen köylülere her türlü yardımın yapılması, her yerde devrimci köylü komiteleri kurulmasıdır...

Burada özel anlamlar yüklenmiş, ve çeşitli istemleri dile getirmek üzere vurgulanmış *Sovyet* kelimesi, daha önce belirttiğimiz gibi, Rusca'daki «meclis» anlamındadır. Bizdeki Merkezi Meslek ve Emek Meclisindeki anlamına yakın olan bu kuruluştan o zamanki Rusya'da da zaten vardır. Petersburg Genel Grevinde de belki rol oynamıştı. Oynamamış olsa bile, genel grevden sonra, çeşitli dağıntık gruplardan gelecek olan bir sürü delegelerle genişletilmesi gerekcekti. Böylece, Meslek ve Emek Meclisinden yeni yetkiler ve görevlerle donatılmış bir organ kurulacak; günlük sendika işlerine bakan eski meclis yerine, bütün sorunları ile genel grevi yönetecek bir kurmaylar topluluğu şekline geçilecekti. 1920'lerde bizim ülkemizdeki Seattle ve Winnipeg genel grevlerinde de, grevciler günlük işlere bakan Meclis yerine genel grev komiteleri kurmak lüzumunda kalmışlardır. Böylesi genişlikteki işçi hareketleri birleştirilmiş bir yönetimi zorunlu kalmaktadır. Grevcilerin rızalarına dayanan bir otoritenin kurulması, grevi yaymak veya dar tutmak gibi işlere karar vermekte, grevin strateji ve taktiklerini saptama-

makta gereklidir. Her saat başı, her dakika başı karar almak, bu kararları saatli saatine, dakikası dakikasına izlemek gerekir. Halkın grevcilere dost gözle bakan bölümlerine, greve katılan işçilere ve ailelerine grevden mümkün olduğu kadar az zarar görmeleri için hangi hizmetlerin devam etmesi gerekmektedir? İşçilerin evlerine yiyecek ve süt verilebilmesi için, çöplerin toplanıp halkı rahatsız etmemesi için, hastanelerin zarar görmemesi için yüklenme-boşaltma ve taşıma-ulaştırma hizmetlerinden hangilerinin devamına karar verilecektir? (Seattle ve Winnipeg grevinde çöp arabalarının, üzerinde «genel grev komitesi kararı ile çalışmasına lüzum görülmemiştir» yazısı ile dolaşmaları meşhurdur.) Bir genel grevde kamu hayatının bazı alanlarının düzenlenmesi gerekir: greve giren gazeteler yerine grev hütlentlerinin yayımlanması; diğer işçi kesimleri ile, işverenlerle, halkla, yetkililer ile görüşmeler yapılması, amaçların tanımlanması, yeniden gözden geçirilmesi; kararların bütün işçi kitlesinin yararını koruyacak şekilde tespit edilmesi gerekir. Grev, genel bir grev olduğu ölçüde bütün topluluğun, kamunun, devletin, ve devlet hizmetlerine benzer hizmetler yüklü kuruluşların fonksiyonlarını yüklenmek zorunda kalır. Rusya'da ise; sendikacılığın tam örgütlenmemiş olması; grevin siyasal karakteri ve kapsayıcılığı; kamu hizmetlerinin, sendikaların, sanayi, meslek ve zanaat kuruluşlarının hepsine birden bulaşması; 120 tane şehir ve kasabaya sıçramış olması; ülkenin, merkeziyetçi gelenek yüzünden herşeyde Saint Petersburg'a bakmaya alışmış olması; hükümet ve devletin donup kalması, buna karşılık devletin tam anlamıyla yerine geçme isteği şeklinde kendisini ortaya koyan devrimci heyecan yüzünden Saint Petersburg İşçi Temsilcileri Kurulu olağanüstü ağır görev ve yetkilerle donanmış bulunuyordu. Bu kurul genel grev komitesi olduğu kadar, mahalli idareler kurulu; ulusal genişlikteki ayaklanmanın düzenleyicisi; özel anlamıyla işçi sınıfının, genel anlamıyla ise bütün halkın geçici parlamento-su, ve devletin rakibi yeni bir devletti ve kuruluşundan az sonra ise köylü kurulları şekline dönüşecekti. Köylü kurullarına ortaya çıkışları ise Saint Petersburg İşçi Temsilcileri Kurulu sırasında olmuştur. İşçi Temsilcileri Kurulu kendisini dağıtmadan önce Rusya'nın kırsal bölgelerine de delegeler göndererek yeni Sovyetler Kurumaya çalışılmıştır (bunlar birdenbire artmış; bazıları bulunduğları yerlerdeki devlet yetkilerini ele almışlardır), ve ayrıca bütün Rusya Sovyetler Kongresi toplamak için genel çağrıda bulunmuştur. Petersburg İşçi Temsilcileri Kurulunda olmayan, sade-

ce, 1917'de etkenlik kazanacak olan, askerlerin delegeleri (çok yavaş ve tek-tük görülmeye başlamışlardı) idi.

Bu tüm-ulusca genel grevin, işçi hareketleri tarihinde benzeri hiç yoktu. Hatta, 1905 Ekim ayının öncelerinde; Kanlı Pazar sonrasındaki her ay, eski günlerde; en sonki on yılda olmuş olma grevlerin toplamından fazla grev olduğu günlerde bile, Ekim genel grevine benzeyeni görülmemişti. Zira, bu kereki sosyalistleri de genel greve katılan diğerlerini de şaşırtmış; devlete el koymuştu. Dizilen her bin harflik metin için birkaç *kopek* fazla ücretle, noktalama işaretlerinin de dizgide hesap edilmesini isteyen Moskova'lı müretteplerin küçücük grevi, nispeten sessiz geçen aylar boyunca birikmiş, biribiri ile ilgisiz birçok alanlarda, peşpeşe, yayılmaya başlamıştı. Savaş neredeyse tükenmek üzereydi. Demiryolları kıyılarında oturmuş milyonlarca yılmuş asker evlerine gönderilmeyi, ve terhis olmayı bekliyorlardı. Çoğu hâlâ silâh taşıyan askerlerin duyduğu öfke ve acılar, çok geçmeden askeri birliklerde, ve donanmada isyanlar çıkmasına yol açacaktı. İhraç edilmek üzere hazırlanan tahıllar kıyılarına taşınıyor; gemiler, yüklerini almak için kıyılarda bekliyorlardı. Müretteplerden fırıncılara, demiryolu cer atelyelerindeki işçilere kadar grev yayıldı; cer atelyesi işçilerinden katar memurlarına geçti, sonunda 26.000 millik demiryolu hatlarındaki 750.000 işçi ve diğer personel on gün içinde greve katılmışlardı. İşler bu biçime girdikten sonra ise, noktalama işaretlerine de de para verilmesi ve buna benzer ekonomik amaçlar ortadan kaybolmuş, siyasal amaçlar ise kendiliklerinden doğmuş, ve ön plâna geçmişti. Demiryollarının durması üzerine bütün bir Rusya sanayisi durmuştu. Hem sempati gösterileri yüzünden, hem de şartlar gereği, demir-çelik fabrikaları, tekstil, ve madeni eşya fabrikaları, her çeşit sanayi işletmeleri durmuştu: modern bir ülke hayatında demiryolunun önemi buydu. Onyıllardır ilk kez, bütün bir Rusya'nın göklerinde, tüten tek bir fabrika bacası kalmamıştı.

Hatta «orta-sınıf» aydınlar, serbest meslek sahipleri, ve liberal sanayiciler bile bu greve katılmışlardı. Anayasacı Demokratik Parti, tarihinde ilk kez ulusal genel kurulunu toplamış ve grevi desteklediğini söylemişti. «Birlikler Birliği»ndeki aydınlar ve her çeşit serbest meslek sahipleri mahkemelerdeki, laboratuvarlardaki hastanelerdeki, üniversitelerdeki, işletmelerdeki, dairelerdeki işlerine devam etmeyeceklerini ve kendilerini diğer işçiler gibi grevde

saydıklarını bildirmişlerdi. İşverenlerin bile çoğunluğu genel greve sempati ile bakıyorlar; bazıları ise grevci işçilerine yarım-ücret, hatta tam ücret ödemeye devam ediyorlardı. Grev bittikten sonra da, çok sayıda sanayiciler, kendi fabrikalarından seçilen işçi delegelerinin ücretlerini ödeyerek Sovyetin grev sonrası toplantılarında bulunmalarını sağlamıştı. Bolşeviklerin açık yayın organı *Novaya Zhizn* gazetesinin parasının büyük kısmını zengin kapitalistler vermişti. İlk sayısı 9 Kasım 1905'te yayınlanan *Novaya Zhizn*'in yanısıra görülen Menşeviklerin ve Sosyal Devrimcilerin günlük gazetelerinin de durumu aynıydı.

Tarihte hiçbir genel grev bunun kadar «genel» olmamıştı. Ekim'in 23'ünde, bütün Moskova, Harkov ve Reval; 24'ünde, Smolensk, Koslov, Yekaterinoslav, Lodz; 25'inde, Kursk, Samara, Poltava; 26'sında, Minsk, Kremenshug, Simferopol, Petersburg greve girmişlerdi. Başkent olarak Saint Peterburg'un da greve katılması üzerine bütün gözler Petersburg ve Sovyet'ine çevrilmiş oluyordu. Saint Petersburg'dan sonra grevin nerelerde yayıldığını yazmaya gerek kalmıyor.

Ekim 26'da İşçi Temsilcileri Kurulunun seçildiği ilk gün, grevin içinde, endüstri işçilerinin yanısıra, dükkan müstahdemleri, adliye müstahdemleri, banka memur ve müstahdemleri de yer almışlardı. 27 Ekim'de ise hukukçular, doktorlar, devlet memurları greve katıldıklarını bildirmişlerdi. 28 Ekim'de, posta ve telgraf idaresinin, devlet bankalarının ve maliye bakanlığının tüm personeli greve katıldılar. Marinsky Tiyatrosunun balçıkları; evlerdeki hizmetçiler, kapıcılar (dvorniki), arabacılar, perakendeci esnaf- lar ve mağaza müstahdemi greve başladılar. Borsada ne alıcı kalmıştı, ne satıcı. Terkos suyu, silahlı askerlerin gözetiminde işçiler çalıştırılarak, o da kısmen, sağlanabiliyordu. Gece bütün bir şehir karanlıktayken, tek başına bir projektör Amirallik Sarayının üstünden Nevsky Prospekt caddesini tarıyor, endişe ile ortalığı araştırıyordu. Fısıltı ve dedikoduların en yaygın olduğu ilk üç gün boyunca şehirde tek bir gazete çıkmamıştı. Ayın 30'unda, sadece iki gazete yayınlanmaya başlıyordu. İkisi de grevci tarafından yayınlanan gazetelerden birisi *Izvestia* (veya İşçi Delegeleri Kurulu Bülteni), diğeri Çarlık hükümetinin gazetesi olan (*Pravitelstvennie Venstnik* idi. Bu sonuncusu, artık, askerler tarafından yayınlanıyordu.

Hükümet donmuş kalmıştı sanki. Çarın nazırları, bir nehir gemisi bulup güvenliğini sağlayana kadar, Çarı Peterhof'a bile getirememişlerdi. Memleketin her yanında, köylüler koca koca bölgelerde toprak ağalarının evlerini yakarak ayaklanıyor ve greve katılıyorlardı. Köylüler yetişen ürünlere el koyuyor ve toprakları aralarında paylaşıyorlardı. Terhisten sonraki idari güçlülere kızan erler, sürgün cezalarında uygulanan ağır hizmet şartlarına dayanamayan erler isyan ederek greve katılıyorlardı.

30 Ekim'de (eski takvimde, 17 Ekim) Çar bir bildiri ile Duma, siyasi hürriyetler ve bir anayasa için söz verdi. Aşağıda, annesine yazdığı bir mektupta Çarın o zamanki düşüncesi :

Hatırlıyacaksınız, kuşkusuz, «Kanlı Pazar» sonrası Ocak ayı günlerini. O zamanlar hep beraber Tsarskoe'daydık. Çok yoksul ve zavallılardı, öyle değiller miydi? Fakat bunlar; şimdi olup bitenler hiç onlara benzemiyor... Beni hasta ediyorlar... Bakanlarım zamanında ve tez kararlar alacakları yerde, ürkütülmüş tavuklar gibi nazırlar kuruluna giriyorlar ve ortaklaşa bir karar almaksızın tavuklar gibi gürültü-patırtı ediyorlar... İnsan yaz ortasındaki gökgürlemesi ve fırtınaların kokusunu duyuyor sanki... Açık kalan sadece iki yol vardı: enerjik bir asker bulmak ve (ordu ile) ihtilâli, kuvvet kullanıp, bastırmak... Böyle birşey demek, seller gibi kan akması, ve sonunda gene, ilk başladığımız noktaya gelmemiz demek olacaktı... Diğer çıkar-yol ise halka siyasal hürriyetlerini tanımak, söz ve basın hürriyetini kabul etmek, ve ayrıca Devlet Duma'sının tespit edeceği bütün kanunlara başeğmek -bu, hiç kuşkusuz, bir anayasa demek olacaktı. Bunu iki gün süreyle tartıştık ve sonunda, Allahın yardımına sığınarak, imzaladım... Boyun eğmekten ve kim ne istiyorsa vermektan başka çare kalmamıştı... İdare cihazımız görünür bir başıboşluk içindeyken, kendimizi bir ihtilâlin içinde bulduk. En büyük tehlike devlet cihazının bu başıboşluğunda...

Bu hava içinde, iki yolu tartıp biçen, birini kabul edip, ötekinden kaçınmaya çalışan Çar, 17 Ekim Bildirisi diye tanınan Haklar Beyannamesini imzalayıp, Witte'yi bu bildiri hükümlerini yerine getirmekle görevlendirerek halkın gönlünü kazanmak istiyordu. Aynı zamanda Çarın en güvendiği adamları da o'nun gerçek niyeti-

ni anlamış bulunuyorlardı. Tıpkı İngiliz Kırallarından birinin gerçek niyetini anlayıp Thomas Becket'i öldürenler gibi. Sert polis tedbirlerini savunanlardan D. F. Trepov ve Durnavo da, Witte gibi iki akla birden hizmet eden Çarın sayesinde, Witte ile birlikte işe başlıyorlardı.

Bu olaydan sonraki bir buçuk ay Hürriyet günleri diye anılır. Ashında bunlara «Ölüm Durgunluğu Günleri», demek daha doğrudur. Grev devam ettiği için Çarın hürriyetler bildirisini yaşayamamıştı, ama öte yandan «Grev Komitesi»de yetkilerinden hiçbirini feda etmemişti. Hürriyetin her çeşidi ile birlikte bir anayasa için söz verilmişse de, Otokrat, polisler, zindanlar, sansür, kesiksiz yürürlükteydi. Lenin (hâlâ Rusya'ya girememişti) o sıralardaki durumu «şaşılacak bir berraklıkla» tahlil eden Troçki'nin, *Izvestia*'da, bir yanda Witte'nin, diğer yanda Durnovo-Trepov'ların yer aldığı yönetimi ele alan yazısına hayran olmuştu :

İşte böyle, bir anayasa teminatı verildi -diye yazıyordu Troçki.- Toplanma hürriyeti teminat altındadır, ama üniversiteler polisin işgali altındadır. Bireyin dokunulmazlığı teminat altındadır, ama hapishanelerde soru-sualsiz zindana atılmışlar doludur. Bize bir Witte verildi, fakat Trepov duruyor. Bir anayasa verildi, fakat otokrasi duruyor. Herşey, herşey verildi -ve hiçbir şey verilmedi... Proleterya kitleleri, ne polis azmanı (hooligan) Trepov'u, ve ne de sahtekâr liberal Witte'yi istemektedir- ne kurdun ağzı, ne de tilkinin kuyruğu. Proleterya, anayasaya sarılmış bir kırbaç (nagaika : whip) istenmektedir.

Belirtmek gerek; Bolşeviklerin Troçki'ye karşı bütün tutumları, bu yirmi-altı-yaşındaki tayfunumsu adamın Sovyet'te en parlak lider oluşu ortaya çıkınca değişmeye başlamıştır. Girdiği yerin tozunu toprağını uçuran bir genç adam, ortaya çıkan her konuda en güzel belgeleri yazıyor, en beğenilen kararları hazırlıyor ve geçiriyor, en etken ve en uyandırıcı konuşmaları yapıyor, durmaksızın değişen olaylar karşısında Sovyet'i yaşatan en seri kararları alıyordu. Menşeviklerin günlük gazetesi *Nachalo*'nun ilk sayısı çıktığında, Bolşeviklerin gazetesi *Novaya Zhizn* şunları yazıyordu : «Mücadele içindeki bir yoldaşa hoşgeldin, deriz. Birinci sayı, Yoldaş Troçki'nin, Ekim grevinin parlak bir tanımını yapan yazısı ile önem kazanıyor.» Ve Lunacharsky hatıralarında, Lenin'e «Khrus-

talov yıldızı doğuyor; bugün Sovyet'in kuvvetli adamı Troçki'dir.» diyen birisine, bir süre düşündükten sonra, «Eh, Troçki'nin yorulmak-bilmez ve güçlü çalışması olmasaydı Troçki de buralara gelemezdi,» dediğini naklediyor.

Bir genel grev ilelebet devam etmez; edemez. Genel grev, en fazla, bir hükümetin işleyişini; devlet çarklarını durdurur, fakat, silahlı bir ayaklanmaya dönüşmedikçe, hükümeti alaşağı edemez. Bu arada, fiyatlar artar, yiyecek maddeleri üretimi azalır, ücretler düşer, grevcilerin kendileri bile zarar görmeye başlar. Ve insanlar fazla sıkıntıya dayanamaz.

Çar Bildirisi (Kont Witte tarafından kaleme alınmıştı) halkın en ılımlı kısımlarını, grevci işçilerin teşkil ettiği çekirdekten ayırmayı hedef almıştı. Bu hedefe ulaştı da. Uğruna döğüştükları hürriyete kavuştuklarını sanan işçiler bile kalmamıştı. Sovyet liderleri yılgnlık içinde kalmışlardı.

Troçki ise, sessizce, işçilere «anayasaya sarılmış kamçı» kuşkusunu aşılarmaya çalışıyordu. Bildiri halka açıklandığı gün, on binlerce halk gelip, Sovyet toplantılarının yapıldığı binanın önünde şenlik gösterilerinde bulundu. Troçki balkona çıktı, kalabalığı susturdu, sonra, dramatik bir hava içinde, Çar Bildirisini herkesin gözü önünde yırttı. Kalabalık birden alkışlamaya başladı, grev ateşi tekrar doruğuna çıkmaya başladı. 31 Ekim'de Moskova greve son verdi. Ertesi gün Petersburg Sovyeti 3 Kasım'da, düzenli bir şekilde, fabrikalara, iş başına dönüleceğini duyurdu. İşçiler, amaçlarına sadakat içinde, belli gün ve saatte, disiplinli bir şekilde işe başladılar.

Sovyetlerin bundan sonraki stratejisi, vad edilen özgürlüklerin, dolaysız eylemlerle ele geçirilmesi oldu. İlk hedefleri genel afı. Karanfil kırmızısı dövizlerle, Sovyetin görevlendirdiği bir komite yönetiminde -silâhsız ve hırçın- bir kalabalık, hapishaneleri boşaltmak üzere şehrin içinden akmaya başladı. Hapishane surlarının arkasında, Trepov bütün adamlarını, tam silâhli olarak, dizip beklemeye başladı. Witte ise, sarayda, Çar ile durumu müzakere ediyordu. Trepov ile yürüyüşçülerin, eşit olmayan şartlardaki boy ölçüşmeleri başlamak üzereydi ki; Saray'dan, en son dakikada, melodramatik bir hava içinde, hapishanelerin boşaltılması emri geldi.

Basımevi dizgicilerini mızrak olarak kullanan Sovyet, bundan sonra da, gene dolaysız eylemle, basın hürriyetini ele geçirmeye yö-

neldi. Çarın sansürünü görmezlikten gelerek, Sovyete sataşan yazı ve kitapların basılmamasına karar vererek, kendilerine göre bir sansür de onlar yarattılar. Polonyalıların, Ermenilerin ve Yahudilerin öldürülmelerini isteyen yazıların da basılmamasına karar verdiler. Sovyet, ardından, bir adım daha ileri giderek, liberal Zemstvo Kongresinin siyasal bildirisinin basılıp yayınlanmamasına karar altına aldı. Zemstvo delegelerinin çoğunluğu Ekim Bildirisini olumlu karşıladıklarını, ve «daha fazla düzensizlik» çıkaranlara karşı olduklarını duyurmak istiyorlardı. «Kanunî» ve «Gayri Kanunî» sansürün anlamını, ve hürriyetin gerçek anlamının ne olduğunu okuyucunun kendisine bırakıyoruz. Troçki, bu konuda ne yapmışsa, bilerek yapmıştır. «Kuşkusuz,» diye yazıyordu Troçki, «gerici ve liberal yalanları dizip basmamakla basın hürriyetini zerre kadar ihlâl etmemektedirler.» Troçki'nin kendi yazıları da bu anlayışın ağırlığı altında kalmaya kadar, Sovyet diktatörlüğünün ileri yıllarda uygulayacağı sansürün felsefesi, ilk, bu sözlerle ortaya çıkmıştır. Kitleleri, düşürmekten ve çelişkin görüşlerden «korumak» anlayışı, insanın ayağı kayınca hızla düşeceği kaygan bir meyvidir.

Çar sansürüne karşı girilen savaşın ikinci adımı, basıldıktan sonra bir nüshalarını Çarın sansürüne teslim etmekte ısrar edenlerin gazete ve dergilerinin basılmamasıydı. Basımevi dizgicileri sendikası, hükümet izniyle çıkmak isteyen gazeteleri önlemeye karar aldı. Böylece basımevi sahipleri de, Çar tarafından kendilerine vaad edilen hürriyeti ele geçirmeye zorlanıyordu. Bütün gazeteler muhafazakar olanları bile, o günkü söz konusu nüshanın sansüre gitmemiş nüsha olduğunu duyurarak çereve içine alınmış ilanlarla çıkmaya başladılar. Ayrıca, bütün gazeteler aralarında anlaşıp, hep birlikte, sansürü aşan yazılar yayınlarmaya başladılar: birisi kapatılır veya kovuşturılmaya uğrarsa hepsi de kapatılacak, veya kovuşturılmaya uğrayacaktı. Vaad edilmiş hürriyetlerin dolaysız eylemle ele geçirilmesinde, Sovyet bir başarı daha sağlamıştı. Altı haftalık bir süre boyunca Rus basını, hiçbir zaman olmadığı kadar, ve 1917 yılındaki birinci ve ikinci devrimler arasındaki sekiz ay süreli dönemden sonra hiçbir zaman olamayacağı kadar hür olmuştu.

Dolaysız eylemle bu denli kazanç sağlayan Sovyet toplama, dernek kurma, grev, komşu, basın hürriyetleri, ve genel af komitelerinde- bu kerre, aynı metotla «sekiz saatlik çalışma günü»nü elde etmeye karar verdi. Sovyet liderleri kuşkuluydular, ama istek ta-

bandan gelmekteydi. İnişiyatif kitleden geliyordu. Bu kere, işverenlerin çok yararlı işbirliğini kaybetmişlerdi. İşverenler için, bu hareket bir özgürlük kazanma çabası olarak değil, işçilerle işverenler arasındaki ilişkilerin değişimiydi. İşçiler, hürriyeti «müsaade» deni ayıran sınırı aşmışlardı. Bu yüzden işverenler hemen devlete-ne çesit bir devlet olursa olsun- yakın hissettiler kendilerini. Başta ki Witte de, nihayet kendi adamları değil miydi? Hem liberal gibi görünüyordu, hem de sınıflaşmanın öncüsüydü.

Kararlaşırılan günde, 13 Kasım'da, tam iş gününün sekizinci saatinin bitiminde, işçiler hep birlikte işi bıraktılar. Bu bir grev değil, daha insani bir çalışma günü uğruna yapılmış devrimci bir kitle andlaşmasıydı. Her günkü alışılmış saat olan 6.45'te iş-başı yapmışlar, öğle tatili için verilen bir saat kırk-beş dakikalık süreyi, yemek molası için kullandıkları yarım saate indirmişlerdi. Gün batımına doğru, saat 3:15'te işlerini bırakmışlar, neşe ve esenlik içinde sokağa çıkmışlar, «Marseillaise» i söyleyerek yürümeye başlamışlardı. (3) Fabrika fabrika gezerek, yeni çıkanlarla birleşiyorlardı. O andan itibaren işçi kitlesi dinlenmek, dinleşmek; evinde, ailesinin yanında bulunmak; toplantılara ve tartışmalara katılmak; eğitim ve kültür edinmek; siyasal bilinç kazanmak; ve silâh kullanmayı öğrenmek için serbest zamana sahip olacaktı.

Fakat, birkaçı dışında, işverenler parça başına, veya saat başına ücreti arttırmaya; işçilerin net kazanç olarak tepferine koyabilecekleri gündeliğin düşmesini önlemeye yanaşmadılar. İşçiler nasıl hızla örgütlendilerse, bu kere de, işverenler kendi aralarında hızla örgütlenmeye başladılar işveren birlikleri ise, Çar'a değil, işçilere karşı cephe alıyordu. Büyük devlet ve kamu işverenlerini yönetiminde, işverenler, kendi kendilerine çalışma saati seçme ve kararlaşırma hürriyetini kullanan işçilerin işten atılacaklarına; işçilerin hepsinin bu yolu tuttuğu yerlerde ise, o iş yerinde lokavt başlayacağına dair ilanlar asmaya başladılar. Halkın tamamının Çar'a karşı kurduğu birlik sona ermişti. Sovyet delegeleri ve işçiler, bu yeni sorun karşısında düşünmeye başlamışlardı ki; sekiz-saatlik çalışma günü, kendinden daha büyük bir meseleinin içinde kayboldu: Sovyet, bir başka genel grev daha kararlaşırılmıştı.

(3) Başkentte o zamanlar ortalama işgünü on saatli. Bunun bir büyük kısmı işlenemeyi için giderdi. İşe sabahın 6:15'inde geçen bir işçi, akşam saat 10:00'de işten çıkardı.

Meseleler bir kere daha siyasal bir öz almaya başladılar. Witte'nin «anayasal» hükümeti Polonya'da «olağanüstü hâl» ilân etmişti. Aynı anda, Kronstad'da (Petersburg'un savunulması için en önemli limandı) asker ve denizcilerin isyânı bastırılmış, isyânın öncüleri, hemen, harp divanına sevk edilmişlerdi. Bu «halklar hapishanesi»ndeki bütün ulusların arasında bir birlik olduğunu göstermek, isyân içindeki ordu ile, ayaklanmış durumdaki halk kitlelerini birbirlerine bağlamak için Sovyet, 15 Kasım'da ikinci bir genel grev yapılmasına karar verdi. Sekiz saat süreli çalışma günü mücadelesine girişeli daha iki hafta gibi kısa bir süre olduğu halde; mesele halâ sürüncemede olduğu hâlde, şaşılacak bir birlik ve beraberlik içinde, işçiler greve girdiler. Üstelik bu kere, çok daha çabuk, çok daha genel girmişlerdi greve. Fakat bu defa işverenler karşı grupta yer almışlar; dükkan sahipleri, droshky sürücüleri, tezgâhtarlar, devlet memurları, büro memurları, bale dansörleri, ve serbest meslek sahiplerinin ve teknisyenlerin çoğunluğu genel greve katılmamışlardı. Ekonomi ve devlet işleri daha az zarar gördü, hükümet eskisi kadar korkmadı. 17 Kasım'da Sovyet İcra komitesi, alrıya karşı dokuz oyla greve son verme kararı aldı, fakat genel kurul bu kararı bozdu. Ertesi gün ise, grevin yenilgi ile sonuçlanacağı anlaşıldığından, Sovyet Genel Kurulunca, greve 20 Kasım'da son verme kararı alındı. Grevden işe dönüş gene çok düzenli oldu, ve hükümetin işi keyfince idare etmesine set çekildi: Kronstad âsileri harp divanı yerine (derhal kurşuna dizilmek demektir) normal askeri mahkemelere aktarıldılar, ve Polonya'daki «olağan üstü hâl»e son verildi. Çar Bildirisinin halka açıklandığı gün, Stokholm'de Lenin'in yaptığı yorum halâ geçerliğini muhafaza ediyordu: «Çarlık, artık, devrimi bastırarak güçte değil; devrim ise, hâlâ, Çarlığı alaşağı edecek kadar güçlenmedi.» Fakat her iki tarafta bu işe hazırlanıyordu; kendi güç ve kendi görüşlerine uygun olarak, bu işi bir an evvel bitirmeye hazırlanıyordu.

Fabrikalardaki işlerine dönmeye teşebbüs eden işçiler, fabrikaları, sekiz-saatlik mesai meselesi yüzünden, kapatılmış buldular. Güçlük başlamıştı. Çok geçmeden, her sendikanın kendi işyeri ile, işlerin yeniden açılması için tek-tek müzakere yapabilmesine Sovyetce izin verildi. Grev silahı çok sık kullanılmak yüzünden gücünü yitirdi; grevin arkasındaki kuvvet ise, işçi ailelerinde başlayan açlık ve yoksulluk yüzünden gerilemeye başladı. Bununla beraber, işçiler, önemli sayılacak silâhlı kuvvetlerin hepsiyle yakın

işbirliği kurmuşlardı. Bunun için de askerleri kazanmış olduklarını umuyorlar; tekrar silâha sarılmırsa, karşılaştıkları kördüğümün çözüleceğini düşünüyorlardı.

Bu bekleyiş günlerinde, gerici güçler de boş durmuyordu. Çarın anayasa için halka söz verdiği gün, gericiler de Çarın etrafında toplanmışlar, Çarı, kendi zaafına karşı korumaya karar vermişlerdi. Askeri birliklere güvenmeyen hükümet ise telaşa kapılmış, hızla, bir takım kararlar almaya başlamıştı: aylıklar artmış, tayınlar yükseltilmiş, vodka payı artmış, her kargaşalık anında askerler kışlalarında muhafaza edilir olmuşlardı. Ayrıca, olay çıkınca her askeri birlik, kendi memleketi olmayan isyân bölgelerine; askeri birlikteki erlere yabancı halk topluluklarının bölgelerine gönderilmeye başlanmış; askerden kaçanlara karşı ağır cezalar konulmuştu. Bu tedbirlerin en önemlisi, bir etnik grubun diğerine karşı kullanılmasıydı. Bir yerin halkından gelen askerlerin teşkil ettiği askeri bir birliğin, başka bir etnik grubun bölgesinde kullanılması halkın askerle anlaşmasını önleme bakımından akıllıca bir tedbirdi. Bu tedbirler ile birlikte, hiç vakit kaybetmeden, gerici güçler de kanunsuz olarak silâhlı birlikler kurmaya başladılar: çıkacak olaylar üzerine hemen gönderilecek «şok birlikleri»; ve 1920'lerin Almanya ve İtalyasında çıkacak olan Karagömlükçüler, Kahverengi gömlekçiler, ve Yıldırım Birliklerinin habercisi olan çeşitli gizli birlikler kuruldu. Kutsal Rusya sancağı altında, kutsallıkla en küçük bir ilgisi olmayan rengârenk gruplar toplandı: geri, dejener, kaba, haşin, ahlâksız, sefil bir topluluk: subaylar, toprak beyleri ve sosyete mensup ailelerin oğulları, terhis edilmiş eski askerler, «efendiye sadakat»ten başka hiçbir değer farkına varamamış uşak ruhlular, polisteki sabıkaları yüzünden bu işe girmiş suçlular, iflas etmiş esnaf ve zanaatkar -bunlar, saadetlerini, işlerini, gelirlerini sekiz-saatlik mesai yüzünden kaybettiklerine inandırılmışlardı, büyük şehirlerin zengin hayatı karşısında eziklik duyan gecekondu proleteryası, işçi ve köylülerin en cahil ve en ilkel kesitleri idi bunlar. Rus Ortodoksluğunun etkilerinin, cahil halkın dedikodu ve söylentilere karşı yatkınlığının yanı sıra milli antipatiler ve sosyal demagoji ile boş milliyetçilik şamataları eklenmişti. Yeni teşkil olunan bu grupları bizzat polis silâhlandırıyor, bu gruplardaki, adamlar tanınmayacakları bölgelerde görevlendiriliyorlar, içki içirilerek baştan çıkarılıyor, ırzageçme, sataşma, adam yaralama, ve cinayet suçları bizzat polis tarafından himaye olunuyordu. Bu grupların sancağı ya bir kutsal ikon, ya da bir Çar hey-

keli; yürüyüşlerde söyledikleri marş ise «Tanrı Çarı Korusun» marşıydı. Orada, burada kurdukları çeşitli örgütlerin isimleri ise Rus Halk Birliği, veya Rus Toprakları Birliği, veya Rus Ortodoksları Komitesi gibi isimlerdi. Bastırdıkları broşür ve risalecikler ise bazen kilise matbaalarında, çoğu defa ise emniyet teşkilâtının matbaalarında basılıyordu. Bu risale ve broşürlerde Japonya'ya karşı savaşın, Sosyalistlerin Japonlar tarafından satın alınmış olmaları yüzünden kaybedildiği ileri sürülüyordu. Japonları ise Yahudiler satın almışlardı. Risalelere göre: «Çar bütün Taht topraklarını köylüye dağıtacak, ama, önce Yahudi ve Polonyalılardan kurtulmak gerekiyordu.» ve «Saint Vladimir Rusya'yı ve Rus halkını vâftiz eden (998 yılında) ilk aziz, Polonyalılar ve Yahudiler yüzünden Babancağı Rusyanın başına gelenlere dayanmamış yer altından doğmuş, ağlıyordu.» Bu sonuncu cümleyi hâvi risale, Rus Ortodoks Komitesince yayınlamıştı, ve her okuyanın, üç nüsha çoğaltıp başka köylere göndermesi gerekiyordu. Altı gün içinde bu emri yerine getiremeyenler büyük günah işlemiş sayılacaklar, üç nüshadan fazla yapanlar ise tedavisi mümkün olmayan en güç hastalıklardan dahi kurtulacaklardır...» denliyordu. (4)

İşçilerin cevabı silâhlı birlikler kurmak oldu. Para toplandı, ve işverenlerden de para yardımı yapan çok oldu. Spor ve av malzemesi satan dükkanlar basıldı ve silâhlar, tabancalar alındı; silâhlı polislerin tabancalarına el konuldu. Kasım ayının on birinde, ortada dolayan kitlevi katliâm (*) söylentileri üzerine, Petersburg proleteryası hızla silâhlanmaya başladı. Fabrikalarda durmadan balta, kılıç, süngü, demir sopalar, tel kamçılar, hançerler, mızraklar, muştalar yaptılar. Devlet kayıtlarına göre, bir iki hafta içinde çeşitli araçlarla silâhlanmış altı bin kişilik bir işçi müfrezesi kuruldu. Bunların üç yüz kadarı çok iyi silâhlarla donanmıştı, ve onar kişilik gruplar halinde işçi mitinglerinin, ve toplantı yapılan binaların önünde nöbet tutmaya başlamışlardı. Silâhları toplamak için polis harekete geçti. Moskova'da, Aralık'ta birkaç yüz işçi silâhlanmıştı. Bunların bütün silâhları aynı maddeldi, düzenliydi, ve yığıtce (heroic) bir mücadeleye adanmışlardı kendilerini. Özel-

(4) Bu faşist-yankı dinsel örgütün ruhani lideri Papaz Evloji idi. Kırk yıl sonra, 2 Eylül, 1945'te, Büyükkelçi, Alexander Bogomolov, Paris'teki Ortodoks Kilisesinin en ön sırasında oturmuş, bu aynı Papaz Evloji bu kere Metropolit olmuştu. İsc Kutsal Kitaptan parçalar okumuş, ve Rusyanın yeni yöneticisini kutsamıştır. (New York Times, Sept. 3, 1945)

(*) Toprak reformu ile toprak alan köylülere söylenmektedir. (Ç. N.)

likle Kafkasya'dakiler başta olmak üzere, birçok şehirler kendilerini savunmak için çeteler kurmuşlardı. Mahalli hükümetler bunlara bizzat yardım ettiler. Bu çetelerin de kendilerine özgü bir tarihçesi olacaktı.

9 Aralıkta, hükümet, karşı saldırıya geçmek sırasının kendisine gelmekte olduğunu düşünerek, dikkatle, Georgi Nosar'ı tevkif etti. Nosar, Petersburg Sovyetine başkanlık ediyordu ve Khrustalev ismiyle tanınıyordu. Sovyet, bir karşılıklı bulunmadı hemen: Yanovsky (yani Troçki), Vedenski, ve Zilydnev'in başkanlığında, kendisine yeni bir geçici başkanlık seçti, ve «silâhlı bir ayaklanma için hazırlanmaya devam» kararı aldı. Parvus ise, Köylüler Birliği, ve Sosyalist Partiler adına -Sovyet adına- bir «Mali Bildiri kaleme aldı ve kitlelere şöyle seslendi :

Devlete olan, toprak taksitlerinizi... ve her türlü diğer borçlarınızı ödemeyiniz.

Bütün ücret ve aylıklarınızı altın ile ödenmesini isteyiniz.

Bankalardaki bütün mevduatınızı çekin ve karşılıklarını altın ile isteyin.

.....Halkın bütününe karşı açık savaş yürüten Çarın yaptığı istikrazlardan meydana gelen borçları tanımayacağız. (5)

Sekiz gazete Bildiri'yi yayınladı, ve hükümetçe kapatıldılar. Ertesi gün tam yüz gazete daha Bildiri yayınladı, hükümet işlerin çığırından çıkmasından çekinerek ileri gidemedi. Bütün millet bankalara akın akın gitmeye başladı. Rusya dışında ise, hükümet kredi bulamaz oldu. Hükümet, bunun üzerine bir karşılık olarak, 16 Aralık'ta, İşçi Delegeleri Konseyinin Yürütme Kurulundaki bütün üyeleri tevkif ettirdi. Troçki'nin başkanlığında en son toplantı yapıyorlardı: son olarak yeni bir genel grev kararı almışlardı: silâha sarılıp, polislin eline düşmemek istiyorlardı. Polis, bu son toplantıda baskın yaptı ve hepsini tevkif etti.

(5) Çarın istikraz için çıkardığı borç senetlerini alarak, Çar'a borç verene yapılmış olan bu uyarı, 1918 yılında Bolşevikler, Çarlık borçlarını tanımadıklarını ilân edince de gerekçe olarak kullanılacaktı. Dünya Savaşı sırasında Çarlık tarafından alınan borçların tanınması da buna dahil olacaktı.

Şu yaşadığımız yıllara gelene dek, hiç bir ülkede, hiçbir zaman, o günkü Rusya'da olduğu kadar çok grev olmamıştır. Hükümet raporlarına göre, grevlere katılan işçiler -resmî işçi sayılarının toplamından bile çok- 2 milyon 800 bin bulmuştu. Yani, o yıl, her işçi en az bir greve katılmış, ayrıca bazıları birden fazla greve katılmıştı. Metal sanayisindekiler üç kere grev yapmışlardı. Diğer kollarında olduğu gibi, bunda da Saint Petersburg önderdi. Fakat şimdi Petersburg işçileri yorgun ve zayıf düşmüşlerdi. Ayrıca, en ileri ve uyanık olanları, son greve, grev bir silâhlı ayaklanmaya dönüştürülmeyecekse, hiç girişmemek gerektiğini anlamışlardı. Eski ve işe yaramaz silâhlarına bakıyorlar, ve böyle bir ayaklanmaya hazır olmadıklarını görüyor; anlıyorlardı. Daha dinç ve daha yoksul olan Moskova'da, askeri garnizon huzursuzluk içindeyken, işçiler harekete geçtiler ve yeni bir genel greve başladılar.

Moskova genel grevi, bütün-Rusya genel grevinin bir parçası olabilmeyi ümit ederek başlamıştı. Liderleri, tabanın baskısı üzerine grevi başlatmışlardı, ve grev de epey yumuşak geçiyordu. Fakat Bolşevik ve Menşeviklerin teşkil ettikleri «federal konsey» tarafından yönetilen grevin başladığı anda, yöneticiler tevkif edildiler. Bolşeviklerin ulusal liderleri de olaylardan şaşırıldılar. Finlandiya'nın Tammerfors şehrinde bir konferans düzenlemişlerdi. Bu yüzden Moskova'daki genel grev ve silâhlı ayaklanma günlerinde Rusya'da bulunmuyorlardı. Moskova'daki ikinci sıra liderlerin, ülkenin diğer yerlerinden gelen sıradan liderlerin Bolşevik, Menşevik, Sosyal Devrimci idiler- başlattıkları, ve ellerinden geldikince yönetmeye çalıştıkları Moskova genel grevi, aslında, *spontane* bir patlamaydı. Yöneticilerinden teki bile isim yapmış biri değildi.

Yönetmiş olmasalar bile, Moskova genel grevinin ve sonrasının moral sorumlusu en başta Lenin, ve taraftarlarıdır. Lenin de bunu reddetmemiştir. Gapon'un yönettiği yürüyüşün başına gelenleri duyduğu ilk günden itibaren askeri taktik çalışmaya başlamıştı. Bombalar, tabancalar, cam parçaları, ve çivili-sopaların kullanımı üzerine en ince noktalarına varıncaya kadar incelemeler yayınlayan Lenin, Kazak Birliklerini bunlarla alt-etmeyi düşünüyor, barikatlar, askerlere yöneltilecek siyasi propaganda, askerlerden silâh sağlanması üzerinde duruyor, ve silâhlı ayaklanmayı kaçınılmaz görüyordu. Çekingen de olsa, Menşevikler de bu yola girmiş bulunuyorlardı. *Iskra* ise durmadan barikat savaşı üzerine talimat

gönderiyordu. Sosyal Devrimciler, tek tek bireyler üzerinde terörde bulunmayı sahlık veriyorlardı. Askeri birliklerdeki isyanlar, bahriyelilerin isyanları, ve köylü ayaklanmaları bir genel ayaklanma havasını yaratmış bulunuyordu. O güne kadarkî genel grevler işçi sınıfında kendine-karşı-güven duygusu yaratmıştı; belki son bir hareket, işi son hedefe ulaştırabilir, diye düşünüyorlardı. Yahudi ve diğer gruplara karşı girişilen kitlevi ölüm cezalandırmaları (pogroms), savunma amaçlı grupların kurulması, ve yer-yer patlayan silâhli çatışmalar bu savaş havasını hazırlamış bulunuyordu.

Moskova'da garnizon bile silâhli ayaklanmalarla çalkalanıyordu. Askerler, hattâ subaylar, işçi toplantılarına katılıyorlar, ve işçilerin kendilerine destek olmalarını istiyorlardı. Hükümet, Rusya'nın diğer kısımlarında yürüttüğü başarılı tenkil harekâtından sonra, Amiral Dubassov'u Moskova'ya gönderdi. Dubassov, Durnavo ile Trepov'un amansız bir taraftarıydı; kitleleri terör içine salacak kadar korkutmak ve bunun için de fizik kuvvetin kullanılması gerektiğine inanıyor; hükümetin en güçlü adamı Witte'yi beğenmiyor, Anayasa Bildirisini ise doğru bulmuyordu.

Moskova ayaklanmasının hiçbir staretjik plânı yoktu. Silâhli hareket başladıktan sonra girişilecek hücumun nasıl yapılacağına, kilit noktaların nasıl ele geçirileceğine, grevin ve silâhli ayaklanmanın ne zaman ve ne gün yapılacağına dair tek bir plân yapılmamıştı. 20 Aralık'ta grev barışçı bir hava içinde başladı, ilk günlerde askerleri kendi saflarına çekmek için grevcilerin kur yaptığı görüldü. Moskova garnizonundan bir alay «Marsillaise»i söyleyerek kışlasını terk etti, fakat grevcilerle birleşmeden alay çevrildi, kışlaya kapatıldı, vodka içirilerek, silâhları alındı, ve teslim oldukları, bir daha ayaklanmayacaklarına söz verdikleri söyletildi. Kazak birlikleri, iki kere, subaylarına itaat etmemeye, atları ile birlikte kaçıp, halkın safına geçmeye iknâ edildiler. Askerî birliklerin üzerine sıkılan ilk kurşunlar, belki de, onları kızdırmak isteyen tahrikçiler tarafından atılmıştı. Tverskaya'daki ilk barikat, aralarında, kürkler giyinmiş zengin burjuvaların da bulunduğu neşeli bir halk topluluğunca kuruldu. Üçüncü gün kanlı çarpışmalar başladı, mecburen her yerde barikatlar yükselmeye başladı.

Ayaklanma, saldırı amaçlı değil, savunma amaçlı bir ayaklanmadı. Barikatlar kurulmuştu, ama barikatlerin arkasındaki halk, neredeyse, silâhtan yana çırpıplaktı -on mil uzunluğunda

bir savunma hattında 200 tabanca ve av tüfeği vardı. Karşıda ise 100.000 kişilik düzenli askeri birlikler yer almıştı. Öndeki 200 ateşli silâh taşıyan ellerin ardında, balta, sopa, demir çubuk gibi ateşsiz silâhlarla bekleyen bir kalabalık bulunuyordu. En arkada ise, öndekilerin elinden düşecek silâhları alıp döğüşe devam etmeye kararlı beş-altı bin kişilik bir yığın bekliyordu. Moskovalıların çoğu, hele işçiler, barikat yapılmasında, yiyecek sağlanmasında, ve sahlık-temizlik hizmetlerinde yardım ediyorlardı. Barikatlar, süvarilerin rahat geçişini önlemekten başka işe yarayacak gibi değildi. Barikatçiler, vur-ve-kaç şeklinde döğüşüyorlar; pencerelerden, çatılardan, kapılardan ateş ediliyor; geri çekiliş için elverişli meydanlarda karşılıklı ateş teati ediliyordu. Grevciler, açık bir cephe savaş vermeye dikkat ederek, ikişer, üçer; beşer, onar kişilik birlikler hâlinde döğüşüyorlar; kendilerini kalabalık göstermeye çalışıyorlardı. Fakat, askeri birliklerin grevcilere katılmayacağı, Saint Petersburg'daki genel grevin ise başarısız olduğu anlaşılır anlaşılmaz, işin akıbetinden şüphe eden kimse kalmadı. Buna rağmen, Prosnya Mahallesindeki ayaklanma bir haftadan fazla bir süre bastırılmadı.

Amiral Dubassov kendi askerlerini ileri sürmeye korktu. Amirale göre, askerlerinin üçte-ikisi o kadar güvenilmeyecek durumdaydılar ki, hepsini kışlalarda kapalı bulundurmak daha doğrudu. Bu yüzden Amiral Dubassov, ancak beş bin kadar düzenli asker kullanabildi, ve bunlar yetersiz görününce iki kere Saint Petersburg'dan takviye birlikleri istedi. Başkentler arasında işletmeye açık tutulan demiryolu hattını muhafazayla görevli ünlü Semenovskiy Muhafız Birliği ile Baltık Eyaletlerindeki ayaklanmaları bastıran diğer tenkilci birlikler Moskova'ya yetişince, Amiral Dubassov vaziyete hakim oldu, ve taaruza geçti. Ayın 27'sinde Amiral Dubassov, Moskova şehir merkezini temizlemeye, ve isyancıları Presnaya mahallesine itmeye başladı. Burası işçi mahallesiydi. Ardından, üç gün süreyle, «yaş» demeden, «kuru» demeden, uzak mesafeden top kullanarak Presnaya mahallesini bombardıman ettirdi. Fabrikalar yıkıldı, evler yanmaya başladı; erkek, kadın, çocuk halk bombardıman altında kalmıştı. Kaç kişi öldü, kaç kişi yaralandı bilinmiyor. Söylendiğine göre bine yakın insan ölmüştü, ve bunların içinde yüz tane hükümet askeri ve polisi ile, altmış-sekiz tane çocuk ta bulunuyordu. 31 Aralık'ta, mahalleyi işgal için gelen askeri birlikler, silâhli kavgacılarından çoğunun üstaca kaç-

mayı başardıklarını gördü. Bu askeri birlikler, gözleri dönmüş halde, öfkelerini sivil halktan çıkarmaya başladılar. Böylece, dilekte bulunmak için eteğine gelen çocuklarına Çarın açtığı ateşle başlayan 1905 yılı, Kutsal, Ortodoks, Otokratik Devletin kuvvetleri tarafından, Eski Rusyanın geleneksel başkenti Moskova'nın dörtte birinin topçu bombardımanlarıyla taş üstüne taş kalmamacasına tahrip edilmesiyle kapandı.

BÖLÜM XIX

TROÇKİ'NİN UZUN TURU

Safdiller ve yalancılar kanunun çizdiği çerçeveyi aşmamamız için bizi uyarıyorlar... İnsanın, ciğerlerimiz havasına alıştı herhalde ki, bu zindanın dayanılmaz havasını almadan edemiyor, diyesi geliyor... Gizli örgütte çalışmayı, aslında, suya batan, boğulan bir insanın su dibini sevmesinden fazla sevmiyoruz... Fakat biz boğulmayacağız... Tarih, bizim ideallerimizin hizmetine koşmuş dev bir mekanizma. Çok yavaş işliyor; merhametsizcesine, barbarcasına yavaş işliyor; dayanılmaz bir zalimlikle yavaş işliyor, ama işliyor; işlemesine devam ediyor. Buna, biz inanıyoruz. Ama, her zaman değil; bazan, o da, kalplerimizin, damarlarımızın içindeki yaşayan kanı için kendinden geçmek isteyen doymak bilmez bir canavar olduğu zamanlar, bütün gücümüzle bağırarak geliyor içimizden: *Ne yapacaksan, durma, çabuk yap!*

—Troçki'nin «Uzun Turum»daki önsözünden

Sovyet Yürütme Kurulu'na karşı girişilen harekât, sonunda, üç yüz kişinin tevkifi ile bitti. En ünlüleri, baskın günü Başkanlıkta bulunan Yanovsky (Leon Troçki) idi. Tevkif edilenler içinde Bolşevik liderlerinden bir kişinin bile bulunmayışı, Bolşeviklerin Sovyet'te ne kadar zayıf durumda olduklarını göstermesi yönünden, anlamlıdır. Uzun bir süre, tutukluların akıbeti üzerine inen kara bulutlar öylecene kaldı. Resmî makamlar, «parlamento»larına karşı girişilen bu harekâtın sonunda işçilerin ne tepkide bulunacaklarını beklerlerken, adalet bakanı, tutuklulardan hiçbirinin yargılanmayacağını; tutuklamanın sadece «önleyici» amaçlarla yapıldığını söylüyordu. Moskova'nın işçi mahallesindeki ayaklanma bastırılınca; Petersburg'da, liderlerinin salıverilmesi için kuvvet

kullanmak amacıyla girişilen yeni bir grev boşa çıkınca, hükümet bir ara bütün tutukların tez elden kurşuna dizileceklerini imâ etti. 1906 yılının Nisan ayında, Birinci Duma'nın toplanmasının önlendiğindeki balayı döneminde ise, tutukluların hemen salıverilecekleri söyleniyordu. Sözün kısası, 1906 Haziran ayına kadar Troçki ile arkadaşlarının geleceği tez elden kurşuna dizilmek ile, salıverilmek arasında sallamp durdu. Haziran 1906'da, silâhlı isyanın elebaşları olarak haklarında alelacele bir iddianame hazırlanıp mahkemeye gönderildiler.

Tam ortaçağ geleneklerine uygun bir yüksek mahkeme kuruldu. Bu mahkemede, resmen halâ bölüm bölüm zümrelere ayrılmış Rusya devletinin temsilcileri yer almışlardı. Bu eski zaman iş mahkemenin önünden, sorgu için, iki yüz kadar tanık geçit resminde bulundu: askeri kumandanlar, yüksek memurlar, işçiler, yoksul köylüler, apartman dairelerinin hizmetçi ve kapıcıları (*dvorniki* denilen bu insanlar çar rejiminde de, bugünkü GPU veya MVD sırasında da casus ve ispiyoncu olarak kullanılıyorlardı), provokatörler, polisler, ve serseriler kalabalığı rengârenk bir resmi-geçit yarattı. Öyle tanıklar vardı ki, sanıklardan çok Kont Witte'ye düşmandı; öyle tanıklar vardı ki mahkemeye ifade verirken hükümete lanet yağdırıyor ve tutukluları koyuverip, yargılayanları mahkeme karşısına oturtmak için proleteriyayı ayaklanmaya çağırıyordu. Mahkemede her türlü lâubalilik serbestçe at koşturuyordu.

1905 yılı bir genel grev patlak vereceğini herkesten önce sezerek başlatan, ve patlayan grevin Sovvet'inin son toplantısına başkanlık ederek kapatan genç Sosyal Demokrat, mahkemenin en parlak savunucularından Lev Davidovich Brönstein, kendisini yargılayan yargıçlara saatlerce süren bir «savunma»da bulundu: Savunma, Troçki'nin Sosyal Demokratik görüşleri, ve kendisini sanık makamına oturtan hükümete yönelttiği suçlamalarla doluydu:

Grev yüzbinlerce işçiyi fabrikalarından çıkardı, onları siyasi hayata sokacak şekilde uyandırdı. Kitlelerin yöneticiliğine kimler gelebilmiştir, işçilerin saf saf dizilmiş birliklerine kim bir çeki-düzen verebilmiştir? Polis mi? veya jandarma mı? veya Güvenlik Polisi mi?... Hayır, sadece, İşçi Delegeleri Konseyi... Bu şartlar altında Delegeler Konseyi, devrimci halk kitlelerinin kendi-kendini-yönetim organı olmuştur, ne fazla, ne de eksik; devlet yetki ve kuvvetinde bir organ... Devlet savcısının

o'nun adına şurada ittihamda bulunduğu tarihi kuvvet, çoğunluk üzerinde örgütlü bir tahakküm kurmuş bir azınlığı temsil etmektedir sadece... Buna karşılık, yeni kuvvet, çoğunluğun örgütlenmiş iradesidir.Bu benzeşmezlik Delegeler Konseyine devrimci bir var olma hakkını bahşetmiştir...

Evet, Sayın Yargıçlar ve Mülki (Étates) temsilciler, konuşma hürriyetimizi, basın, toplanma hürriyeti, ve kişi dokunulmazlığı hakkımızı -Ekim grevinin baskısı karşısında halka vaadedilen bütün herşeyleri, *de facto* olarak aldık elde ettik. Devlet kurumları ise, yaşamakta olduklarını, ancak halkın elde ettiği bu hakları katletmek ve kuşa döndürmek için giriştikleri hareketlerle gösterdiler...

Bizim fikrimizce, hangi şartlarda ayaklanma başarıya ulaşabilirdi? Askeri birlikler bize yakın davranırlarsa! Bu yüzden herşeyden önce Ordu kazanılmalıydı... Bunun için ne gerekliydi? Makinalı tüfekler, ve mavzeler belki? Pek tabii, eğer hakın elinde makinalı tüfekler ve mavzeler olaydı, halk çok güçlenecekti. Fakat ne o zaman, ne şimdi, ne de ileride istedikleri zaman da halk hatırı sayılır hacimde silaha sahip olmamıştır, ve olamayacaktır... Ne var ki, bu silâhlar korkunç ta olsa, Sayın Yargıçlar, kuvvetlerin en büyüğü bu silâhlar da değildir. Hayır! Başkalarını öldürmek yeteneği çok fazla, çok büyük olduğundan değil, kendi ölümlerinin yolunda en küçük bir kuşku ve bocalamaları olmadığı içindir ki -Sayın Yargıçlar, eninde sonunda halk kitlelerinin isyanı muzaffer olacaktır... Asker birlikleri, şerefli bir mücadelenin sonunda, halk kitlelerinin ölmeye hazır olduklarını ve mücadeleyi sonuna kadar yürütmeye kararlı olduklarını anladıkları zaman, işte o zaman, askerın yüreği, bütün devrimlerde olduğu gibi, derin bir heyecanla dolacaktır... Hattâ barikatler bile, görünüşte ayaklanmanın mekanik unsuru; aslında ise, herşeylerden önce bir moral gücüdür...

Iddia makamı siz Sayın Yargıçlardan, İşçi Delegeleri Konseyinin mevcut devlet biçimine karşı mücadele etmek için işçileri silâhlandırmış olduğuna hükmetme-

nizi istiyor. Eğer bana açıkca soruyorsanız: Öyle miydi? Cevap veriyorum: Evet, gerçekten öyle!

Savunmasını bitirince, bütün avukatları etrafına üşüştüler ve Troçki'yi tebrik ettiler. Annesi dolu-dolu ağlıyordu. Karşılaştığı bu parlak olaydan, ne olduğunu tam anlamasa da, gurur duymaya başlamıştı. Safcasına, olayların, oğluna şeref kazandıracak birşeylerin olacağını düşünüyordu. Fakat olmadı: Troçki ve diğer on-dört sanık hayatları boyunca Sibirya'da sürgün cezasına mahkum edildiler. İki sanığa kısa hapis cezaları verildi; üç yüz kişilik sanıklar kalabalığının iki yüz seksen dördü ise serbest bırakıldı.

Mahpusluk başlayınca, Leon Troçki, yeniden sakin bir çalışmaya verdi kendini. Dışarda, isyanlar ve tenkiller: azınlıkların katliamı, bölge tenkilleri, divan-ı harpler, mangaların önünde kurşuna dizilmeler, meydan dayakları, köylü isyanları, devlet bankası soygunları, polislerden zorla silâh gaspetmeler, askeri başkaldırımlar çağ gibi büyüyorlardı. Fakat Çarlık Rusyasının hapisane rejimi, terör hareketleri ile dolaysız bir ilişki kuramayacak durumda olan bütün «siyasî»ler için, şaşılacak kadar liberal bir rejim olmakta devam ediyordu. Troçki istediği bütün kitapları alıyor, avukatları kendisini görmeye geldiklerinde ise, yazıp hazırladığı makaleleri dışarıya ulaştırabiliyor, şimdi kendisinin kanunî karısı olduğunu söyleyen Natalia Ivanovna tarafından haftada iki kere ziyaret edilmesine göz yumuluyordu. Mahkemeden önce, sırasında, ve sonrasında geçen on-beş aylık süre boyunca birçok kere hayatının tehlikede olduğu yolunda söylentiler, ve alarmlar geldi kuşağına, ve durmadan çalışan bir münzevi gibi yaşamaya devam etti. Natalia'ya «tevkif edilmek tehlikesi bile olmaksızın» bu sessiz yerde çalışmanın bir zevk olduğunu söylüyordu. Dinlenmek için kendisini Fransız romanlarına verdi. Hapishanede kazandığı Fransız romanı tutkusu hayatı boyunca sürecekti. Iç Savaş günlerinde bir zırtlı trenle yaptığı görev yolculuklarında Fransız romanlarıyla dinlenecek, Türkistan, Prinkipo (Monako), Fransa, ve Meksika'daki sürgünlerinde ise gene Fransız romanlarıyla kendisini teselli edecekti. Kendi kaleminden son denemelerinden (essays) birisi, o zamanlar çok az tanınan Polonyalı-Fransız bir yazarın, Jean Ma-laquais'in, Troçki'ye gönderdiği ilk eseri *Les Javanais* («Hiçbir yerden Olmayan Adamlar») üzerine yazılmış bir teşvik yazısı olacaktı.

Hüccresinde Marx'ın *Kapital*'inin üçüncü cildi üzerinde çalıştı, ve Marxist toprak rantı teorisi üzerine bir makale yazdı -köylü

ve toprak ile derinden ilgilenmeye başlamıştı. Gelecekteki Rus devrimine şekil verecek olan güdücü kuvvetlerin ve Sovyetin rolünü tahlil etti. Bu denemeler, *kesiksiz devrim* teorisinin doğruluğuna olan inancının derinleştiğini, kuvvetlendiğini gösterir. Rant üzerine yazdıklarından tek bir tanesi dışında- bu, hapishaneden hapishaneye taşınırken kaybolmuştur- diğerlerinin hepsi 1905 yılı'nın içinde bulunmaktadır. Bu kitap, unutulmaz 1905 yılı üzerinde yazılmış en önemli bir eser, ve tarih yazarlığı (historiography) alanında yerinde-tanık olmuş birinin yazdığı en güzel örneklerle dolu bir kitaptır. İlk defa, 1909'da Viyana'da Almanca yayınlanmış, 1922'de Sovyet Hükümetince tekrar yayınlanmış, ve Peder Gapon'un yürüyüşüyle başlayıp, Sovyet Yürütme Kurulunun tevkifi ve Moskova'nın bombardımanı ile kapanan 1905 yılı üzerine inceleme yapacak olanların yararlanması için, kısmen, veya bütünüyle, birçok başka dile çevrilmiştir. Lenin'in ölümünden ve Troçki'nin gözden düşmesinden sonra 1905 Yılı «Troçkicilik»e yapılan eleştirilerin hedefi oldu, ve sonunda, sadece başka kitapların içinde adı geçmek üzere, ortadan kaldırıldı. Fakat şu güne kadarki Sovyet tarih yazarlığı, onun yerine birşey koyabilmiş değildir. (1)

Tevkifinden onbeş ay sonra, Artika Enleminin yakınındaki Obdorsk'taki «müebbed sürgün» için, Troçki, yola düzülür. Bin beşyüz *verst* (yaklaşık olarak 1750 km) yürümedikçe tek bir demir yolu yoktu Obdorsk'un civarında. En yakın telgraf merkezi için sekiz yüz *verst* (yaklaşık olarak 900 km) yürümek gerekliydi. Sakin ve sessizliği ile mahkumların memnun olacağı bir yerdi. Mahkumlar ve ağır donatımlı askeri muhafızları, son tren istasyonunda kırk kızağa aktarıldılar. Kızak kafilesi, günde doksan veya yüz *verst* (yaklaşık olarak 150-170 km) Kuzey'e yol alıyordu. «Her geçen gün,» diye yazıyordu Natalia Ivanovna'ya, «soğğun ve barbarlığın kıralığına bir derece daha giriyoruz.»

Yolculuğun neredeyse sonuna gelindiğinde, en yakın telgraf merkezinden bile sonsuz denecek kadar uzak bir mesafe alınmıştı ki, artık bir telgraf ihbarına imkân kalmadığını gören Troçki,

(1) Tam basım metnin Almanya, Fransızca ve Rusca'da bulunması mümkündür (Rusya dışında, tabiiyle). İlk bölümlerinin bazıları Moissa-ye J. Olgın tarafından *Our Revolution* başlığıyla çevrilmiştir (Henry Holt, 1918). Şu anda bütün baskılar tükenmiştir. Ne hikmetse, Troçki'nin her eseri üzerinde hassasiyetle duran Troçkist örgütlerin hiçbiri o'nun bu başeserini yayınlamamışlardır.

kafileden kaçtı, ve karların arasında izini kaybetti. Kürkten iki paltosunu üst üste giymişti. Çorapları, ayakkapları, şapkası, eldivenleri tam Sibirya soğuşuna göre hep kürktendi. Öldürücü soğuşa karşı vodka şişeleriyle silahlanmıştı. Botlarının ökçelerinde ise altın sikkeleri saklamıştı. Ren geyiklerinin çektikleri saman yüklü bir kızagıdibine gizlenmişti. Ziryan bir sürücü kızığı koşturup duruyordu. Oralardaki sürgünlerden biri karda uzun bir yürüyüş yaparak, polisi birkaç gün oyalayacak yanlış bir iz yavıvermiş, Troçki ilk birkaç gününde rahat bir yolculuk geçirmişti. Sonraları, o'nu aramak için yola çıkan ve Troçki'den önce gideceği yerlere varan takip müfrezeleriyle karşılaştığında kendisini kutup kaşifleriyle meşgul bilginler heyetinin üyesi olarak veya küçük bir memur olarak tanıttı. En sonunda, Urallara, demiryoluna, Büyük-Rusya sınırına, ve yarı-bağımsız Finlandiya'nın nisbi güvenliğine erişti. Finlandiya'da *Oralar ve Dönüş* adlı eserini (İngilizcede *Uzun Turum* diye bilinir) yazdı. Bu kitabın basımından aldığı parayla Stokholm'e geçti. Natalia ve çocuğu Ekim 1907'de Viyana'da Troçki'nin yanına eriştiler. 1917 yılındaki bir sonraki ayaklanmaya kadar Rusya'ya dönmeyecekti.

B Ö L Ü M XX

VLADİMİR İLYİÇ'İN YARGILANMASI

Bize güç sağlayan herşey; gizli, karanlıkta, gecede, küçük ve kimsenin bilmediği odalardaki herşey, polisin ve hükümetin gözünden uzak mı... bütün bunlar aydınlık bir sabah için, ve dünyayı ateşlere tutuşturmak için hazır mı? Yoksa bütün bunlar boş bozgunculuklar uğruna heder mi olacak; kısır kahramanlıkları, ham ve tecritlenmiş hareketleri aşamayacaklar mı?

—Prenses Kasimassima

Yüreği çarpıntı içinde insan ilelebet yaşayamaz. 1917 sonrası yılların gösterdiği gibi, zafer içinde bile, toplumsal çalkantılar herşeyi yakıp, yıkan; kül yığınlarından başka birşey bırakmayan huzursuzluklardır. İhtilâli, kendine tek gâye edinmiş adanmışlar kendi kendilerine seçtikleri bu amaç uğruna, yer yer çöküntü belirttileri gösterebilirler de yaşamaya inatla devam edebilirler. Ama, yaşadığı her günün uğruna mücadele ile hayat süren sıradan insan dayanamaz, kendi günlük sorunlarına dönmek zorunda kalır.

Dalga dalga ortam kabardı mı önündeki herşeyi siler, süpürür; en ters ve çelişkin sınıfları yanyana koyar; en uyuşmaz grupları, hizipleri, anlayışları, içiçe, getirip bırakır. Bir süre sonra dalga kırılıp kıyıya doğru, durgunca, akmaya başladığında, önünde sürüklenenler bir de bakarlar ki alışılmışın çok dışında, istediklerinin çok dışında işler yapıyorlar; kendilerini, birden, gültünç bulurlar. Akıntıdan, ancak, en güçlü olanlar çırpınıp çıkabilir; akıntının içinde yüzü kapak sürüklenip boğulmaksızın, kendi önlerine koydukları ereklerine doğru ilerleyebilirler.

Lenin, kendine özgü, apayrı bir devrimciydi: devrimci tutku-ları ile olayların realitesini hiç gözden kaçırmayan gerçekçiliğinden olağandışı bir karışım çıkmıştı. Menşevik liderlerinden çok da-

ha soğuk ve isteksiz ve aylarca süre onlardan daha yavaştı: kopacak fırtınanın çatı'yı sökebileceğini anlayamamıştı. Anladığı zaman ise, kendi kampında kendisini yapayalnız buldu. Birkaç yıl süreyle de, kendi arkadaşlarına karşı mücadele etmek zorunda kaldı. Olayların gerçek durumunu anlatmak için, sadece bir açık savaşın koşullarında uygun bulunabilecek sloganların, taktiklerin, değerlendirilmelerin terk edilmesi için arkadaşlarıyla mücadele etti.

1906 ve 1907 yılları boyunca kâh gerçekçi oldu, kâh yaşamak için son umuduna bile iyimserce bağlı kalan bir avunucu. İkinci Duma'daki büyük bir Sosyalist topluluğun bulunması (gerçi bunların üçte ikisi Menşevikti ama); önceki grevlere katılmamış en geri işçilerin giriştikleri grevler: ~~1906 baharında 1905 yılındakileri geri işçilerin giriştikleri grevler~~; 1906 baharında 1905 yılındakileri aşan köylü isyanları; üniformalı köylülerin Kronstadt ve Sveaborg'daki bahriye isyanları; büyük imparatorluğun ufuklarında tutuşmaya başlayan bütün bu alevler, merkezdeki yangın tam sönerken, Lenin için yeni bir canlanmanın işaretleri olarak görünüyordu. Umutsuzluğa düşmenin çok kolay olduğu günlerde tek bir fırsatı kaçırmamak için, umutlu kalabilmek için, içini eze eze, zorla, acı ile yanılığara düşmeyi yeğliyordu.

İhtilâlcî Sosyal Demokrasi -diye yazıyordu 1906 ortalarında- herşeyden önce, amansızca ve kesinlikle mücadelenin yoluna girmelidir. Karmaşık ve çok daha zor olan mücadele metodlarını daha sonra gözden geçirmelidir.

Lenin'in inancıydı bu. Fakat gerçekleri sezme gücü, karmaşık mücadele metodları üzerinde de hazırlanması gerektiğini söylüyordu.

Konu üzerinde derin bir bakış sayesinde, devlet iktidarı üzerinde alınmakta olan düzeltici tedbirlerin önemini belirtmek hiç te zor değildi. Japonlarla savaşın bitimi üzerine hükümet kendi halkı ile savaşta serbestlik kazanmıştı. Vakitsiz patlatılan sekiz-saatlik mesai grevi ile birlikte ortaya atılan Duma ve Anayasa vaatlerinin amacı liberalleri ve ılımlıları devrimci sosyalistlerden ayırmaktı. Sovyet Yürütme Komitesinin tevkifi, Moskova ayaklanmasının bastırılması devlet görevlilerine yeni bir güven vermiş, ılımlı anayasacı eğilimi temsil eden Witte'ye karşılık fiziki kuvvet tarafının durumunu güçlendirmişti.

Rusya'daki sanayileşmenin en büyük öncüsü ve maliyecisi ve anayasal bir monarşist (meşrutiyetçi) olarak, Kont Witte sadece dış ülkelerdeki bankacılık çevrelerinin itimadını ayakta tutmaya yarıyordu. Hükümdarının daha iyi günler görmesi için sadakatle çalışan Witte, Duma karşısında bir bağımsızlık kazanabilmesi için Çar'ına, Avrupa'dan yeni bir borç aramaya başlamıştı. Bankerler ise, Fransız halk oyunu tatmin etmek için, ve Rusya'daki siyasal rejime istikrar kazandırabilmek için Rusyanın anayasal bir yönetime geçmesini istiyorlardı. Witte'nin düştüğü hata, böyle bir meşrutiyet yönetim sayesinde kendisinin Çar için elzem birisi olarak kalabileceğini düşünmek olmuştu. Witte de bir çeşit «Menşevik»ti, hükümet çevrelerinin menşevikiydi; gereğinden fazla «Batılılaşmış»: Rusyanın tarihi özelliklerinden çok fazla yabancılaşmıştı. Sarayda yükselmeyişi bu yüzdendi. Bunlar, uzun sürede, Menşeviklerin, Rusyadaki halk kitlelerinin desteğini kazanamamalarının nedenleriyle aynıdır.

Gizlice, sahte bir pasaport ile Banque de Paris et des Pays-Bas'den Mösyö Noetzlin, Ekim ayının ilk günlerinde Petersburg'a geldi ve Çar hükümetiyle 2 Milyar 250 milyon altın franklık bir borç anlaşması için şartları görüşmeye başladı. Sovyet'in, kapatılmadan önceki en son kararı kendi ile savaşa giren Çar hükümetine borç vermemeleri için Avrupalı büyük sermaye çevrelerini uyararak olmuştu: bu hükümetin yerine geçecek olan yeni hükümetler Çarın borçlarını tanımayacaklardı. Dürüst bir uyarı! Fakat Banque de Paris, üçlerle beşlerle hesaplanmayacak kadar büyük hesaplar içindeydi. Elcezire Konferansı günleriydi. (*) «Temsilcilerimiz,» diyordu Kont Witte. «Fransa'dan yana oy kullanmaları için talimat almışlardır.»

Böylece Witte dağ gibi altınları Tahtın önüne yığmayı başardı. Çar ise paralardan sonra Witte'den kurtulabileceğine karar verdi. Aynı anda, yakında kurulacak Duma'yı kâle almamayı da kafasına koydu. Altınlar hanedanın çok işine yaradı. Altın franklarla verilen borcun müzakereleri, Bismark'ın Rusya'ya karşı Avusturya'yı müttefik seçtiği, ve Alman İmparatorluk bankalarına Rus hükümetinin borç senetlerini kabul etmemeleri için emir verdiği günlerde tamamlandı. Polonya'nın paylaşılması etrafında başlayan ve 19. yüzyıl boyunca süregelen Rusya ile Avusturya, Prusya arasındaki yakınlık da böylece sona ermiş oldu. Bunun yerine, üzerin-

(*) Elcezire Konferansı: 1906.

den on yıl bile geçmemiş olan ve Elcezire'de fazla büyümeden atlatılmış olan savaş yüzünden Fransa ile Rusya arasında bir yakınlaşma başlamıştı : yakınlaşma, aslında, Çarın milyonlarca süngüsü ile Fransanın milyarlarca altın frankı arasındaydı. Bu, yeni beliren savaş, Lenin'e, Rus-Japon savaşının çok gördüğü fırsatı esirgemiyecekti.

1905 yılının sonbahar ve kış aylarında Menşevikler ile Bolşevikler arasında hiçbir ayrım kalmamıştı. Partili olmayan Sovyet fikrine karşı çıkmaktan vazgeçen Lenin, Menşeviklere çok yaklaşmıştı. Kitle örgütlenmeleri, yerel otonomi ve inisiyatif, kanunlara ters düştüğü halde kendince bir meşruiyet kazanan demokratik usûllere karşı da itirazda bulunmaktan vazgeçmişti. Menşevikler ise, «plânlı» ayaklanma ve darbecilik konularındaki güvensizliklerinden söz etmez olmuşlardı. İktidarın, olgun armut gibi, kendiliğinden Menşeviklerin eline düşeceğini ummaktan; burjuvazi, devrim sonrasında yeni yönetici sınıf olmadıkça burjuvazi ile çatışmamak gerektiğini iddia etmekten caymışlardı. Karşı konulmaz bir kuvvet olarak kitleler harekete geçmeye başladıkça, Menşevikler kitleler tarafından sürüklenmeye; Bolşevikler ise «Batılı» tarzda siyasi mücadeleye ısınmayan halk tarafından, daha «Rus» oldukları için, tutulmaya başlamışlardı.

Fakat 1906 yılının başlarında, büyük yıl boyunca Rusya dışında kalmış olan, ve bu yüzden de 1905 yılının dalaşmalarına bulaşmamış olan Axelrod, Lenin'in göntül rızası ile artık kabul ettiği görüşü, büyük bir şaşkınlık ve hayretle yazıyordu : Menşevikler ve Bolşevikler, Lenin'in birçok taktiklerinin ve görüşlerinin bilinçsizce kabulü sayılması gereken yollarla, aslında, omuz omuza döğüşmüşlerdi. Ateşin alevleri söndükten sonra bastırın soğuşun karanlığında, Menşeviklerin çoğu 1905 Devriminin başarısızlığa uğrayışı üzerinde düşündüler, ve bunun nedenini işçi sınıfının kendi taktikleri boyunca (grevler ve Moskova ayaklanması) çok fazla ileri gitmesine, işçi sınıfının sınıf iradesinin diğer sınıflara zorla benimsetilmeye kalkışılmasına (Petersburg Sovyetinin sekiz-saatlik mesaj kararı), muhalefet gruplarının tümüne karşı işçi sınıfının kendi özel istemleriyle (talep) direnmesine bağladılar. Bu nedenler yüzünden 1905 Devrimi, Menşeviklerin oldum olası savundukları görüşlerce korkutulmaması gereken burjuvaziyi korkutmuştu. Oysa burjuvazinin Menşeviklerin geleneksel savlarına göre desteklenmesi, iteklenmesi, iktidara geçmeleri için her yoldan yar-

dında bulunulması gerekirdi. Menşevizm'in karşılaştığı bunalım, Petersburg Sovyetinin kendilerince yönetilmiş olunmasından ötürü daha daha dernileşiyordu. Kendilerinin yönettikleri bu kuruluş, sonunda, Menşevikleri çok daha kesin programların gerekliliği ile karşı karşıya koymuştu. Ve bizzat Menşeviklerin günlük organı *Nachalo*, Parvus ve Troçki'nin dinamik editörlüğünde, Menşeviklikle hiç uyuşmayan proleterci-sosyalist diktatörlük ve iktidarın emekçi sınıfınca hemen ele geçirilmesi fikirlerini savunur olmuştu. Oysa aynı günlerde (1905 içinde), bizzat Lenin bile bu eski fikirlerine karşı, Bolşevik hizibi içinde mücadele ediyordu. Menşevik gazetesinin, Lenin'in doğru bulabileceği, ama Menşeviklerin hep karalayıp durdukları fikirleri savunmuş bulunmasından daha moral bozucu ne olabilirdi? Menşevikler ve Bolşeviklerin birleşmesi için düzenlenen kongrede, Menşeviklerin sözcülüğünü yapan Martynov, 1905 yılındaki tutumlarını şöyle açıklıyordu :

O zaman kendi kendimize dedik ki : *Le vin est tiré il faut le boire*. -Mademki, kadehe kondu şarap, içmeden olmaz.- Ölüm kalın anında insanın öteyi-beriyi irdeleyecek hali olmuyor, hemen soluksuz, karar alması gerekiyor... Menşeviklerle Bolşeviklerin tutum farkı; bizim bu durumu omuzlarımıza yüklenivermiş bir ağırlık gibi kabullenmemize karşılık, Bolşeviklerin durumu doğal karşılamaları ve gerekli şekilde ona hakim olmaya çalışmış olmalarıdır.

Önce bir genel greve, sonra ayaklanmaya, ve sonra da bir iktidar kavgasına geçişe yol açan tuhaf bir anlayış! Fakat sonradan, işledikleri günahattan o kadar nâdim oldular ki, ihtilâl dalgalarının önünde sürüklenirken söylediklerinden yüz-geri edip, işçi sınıfının, tam bir güvenle, iktidarı burjuvazinin ellerine teslim etmesi gerektiğini söylemeye başladılar. Oysa artık, burjuvazi, Çarın yanında yer almış, Çarın güven verici varlığı olmadan yönetimi ele almak bile istemez olmuştu. 1917 yılında Menşeviklerin bilinçli isteksizlikleri doğmatik, hatta safçasına bir inatla, memlekette kendilerinden başka iktidar merkezi kalmamasına rağmen, iktidarı ellerinin tersiyle geri itmeleri hep bu nedamet duygusu yüzündendir.

Martov da, Menşevik teorilerine göre işçi sınıfının en yakın iktidar ortağı ve doğal müttfikî olması gereken burjuvazinin, pro-

leteriyadan korktuğunu -sekiz saatlik mesai grevinde, ve Moskova ayaklanmasında- ve proleteriyayı yapayalnız bıraktığını görünce, Axelrod'dan daha az tüzülmemiş; hayal kırıklığına uğramamıştı. 1906 yılının Şubat ayı başında Martov acı bir mektup yazdı Axelrod'a :

İki ay varki, başladığım tek bir yazıyı bitiremiyorum. Növrastani mi, zihin yorgunluğu mu, neyse fakat düşüncelerimi toparlayacak halim kalmadı.

Troçki ise, kendi açısından, fiili ihtilâl sırasında Menşeviklerle Bolşeviklerin beraberliğini görmüş; bundan sonuçlar çıkarıyordu. Barışçı günlerde çok daha büyük görünen hizipler arası farkların, Troçki'ye göre, yapma ve uyduruk oldukları ortaya çıkmıştı. Harekete geçmek için ne zaman bir imkân belirmişse, Menşeviklerin ve Bolşeviklerin ortak programları, sosyalizme olan tutkunlukları, işçi sınıfına karşı sadakâtleri, aralarındaki bütün dogmatik ve âlamece farkları ortadan kaldırıyordu. 1907'den 1917'ye kadar on yıl süreyle, her iki hiziple de sert tartışmalar yaptı, ve iki hizbin birleşmesini savunanların öncüsü oldu. Lenin, ayrılaşmanın en mütecaviz yazarı olduğu için de, Troçki'nin yazıları çoğu defa Lenin'e çatıyordu. Fakat 1917'de Troçkinin kendisi de Bolşevik olunca, geçen on yılda böyle düşündüğünü reddetti. 1906'daki hastalığa ne isim verilmesi gerektiğini anlayamamıştı, diye yazıyordu Axelrod'a gönderdiği, sonradan halk oyuna açıklanan özel mektubunda. «oya hastalığın bir tek ismi vardı : Menşevizm.»

Lenin de, önceleri, Troçki gibi, 1905'deki Menşeviklerle Bolşevikler arasındaki beraberlikten aynı sonuçları çıkarmıştı. Tıpkı Troçki gibi, Lenin de Menşeviklerin genel grev, silâhlı ayaklanma, proleterci diktatörlük gibi Parvus-Troçki ikilisinin görüşlerini kabul etmiş olduklarını görmekten çok etkilenmişti.

Gerçekten -diye yazıyordu 1906 Nisanında Lenin- eğer meseleye Sosyal Demokratların alışmış, eski yollarından ne denli sapmış oldukları açısından bakarsak, «ihtilâl Fırtınası»nın Sosyal Demokrasi içinde, ideolojik birlik ve yakınlaşma yarattığını görürüz. İki hizbin «fırtına» karşısında izleyecekleri yollar konusundaki taktikleri, hizipleri ayırmamış; yaklaştırmıştır. Eski ayrılaşmaların yerine silâhlı ayaklanma konusunda tam bir görüş birliği doğmuştur. Sosyal Demokratların her iki

hizbi de, çekirdek devrimci iktidarın organı olan İşçi Temsilcileri Sovyetinde birlikte görev almışlardır. Birlikte, Sovyetlere girmeleri için işçilere, köylülere, ve askerlere çağrıda bulunmuşlardır. Küçük-burjuvazinin devrimci partileri ile birlikte iki hizipteki Sosyal Demokratlar, beraberce, devrimci manifestolar yayınlamışlardır. Devrim-öncesi eski görüş ayrılıkları, pratik meselelerde anlaşmalarına engel olmamıştır. Devrimin kaba-ran dalgaları eski anlaşmazlıkları ve ayrılıkları sürüp atmış, döğüş taktiklerinin kabulünü zorlamış, Duma sorununu kenara etmiş ve ayaklanma sorununu en öne koymuştur... *Kuzeyin Sesi'nde*, Menşevikler ve Bolşevikler birlikte, grev ve ayaklanma çağrısında bulunmuşlar, iktidar ellerine geçirmedikçe kavgaya son vermemeleeri için işçilere uyarıda bulunmuşlardır. Devrimci ortam bizzat kendisi pratikte geçerli olan sloganları yaratmıştır. Fikir ayrımları sadece olayların geleceğini keşirirken yapılan değerlendirmelerin teferruat sınırında kalmıştır. Örneğin, *Nachalo'ya* göre Sovyetler devrimci kendi-kendini yönetimin organları iken; *Novaya Zhizn* bunlara, devrimci iktidarın embriyonik organları olarak bakmış, Sovyetlerin proleterya ile devrimci demokratları birleştirdiğine hükmetmiştir. *Nachalo*, daha çok, bir işçi diktatörlüğüne eğilim göstermiş; *Novaya Zhizn* ise, işçi ve köylülerin demokratik diktatörlüğünü savunmuştur. [Lenin : *Collected Works*, Rusca Üçüncü Basım, C. IX, sh. 123-4. Bu makale, 1906 Nisan ayında, Saint Petersburg'da basılmış, ve hiçbir sansüre, veya koğusturmaya uğramamıştır.]

Bu da, dostluk günlerinde Lenin'in yazdığı en sıcak satırlardan bir örnektir. Fakat Lenin'in beğendiği ne kadar birlik ve beraberlik noktaları olmuşa, aynı noktalarda Axelrod infiale kapılmış, Martov pişmanlık duymuş, Plekhanov kuşkularından vazgeçmemiş, Martynov ise nedâmet içine gömülmüştü.

Bolşevik ve Menşeviklerin liderleri ne düşünmüş olurlarsa olsun, tabânskilerin birlik ve beraberlikten yansı arzuları böyle büyüktü ki, her iki taraf da buna karşı çıkmaya cesaret edemiyordu. Her iki hizip te, eski günlerin kavgalarından haberi bile olmayan birçok yeni üyeye dolmuştu. Bütün Rusya'da, her iki hizip te, par-

ının yerel örgütlerindeki üyeler liderleri beklemeden kaynaşı ve rince, ses çıkaramadı. Rusya'daki, bu, parti örgütündeki birleşmenin arkasında ise, yeni uyanan bütün bir işçi sınıfı vardı. İşçi sınıfı ise, gelecekteki liderlerinin ince hesaplara dayanan ayrılıkları bırakmalarını istiyorlar, bir araya gelmeyi beceremezsek çarlığı nasıl deviririz, diyorlardı.

Geçen son olaylarda taktik hatalarına rağmen, Menşevikler, ne de olsa balk iradesi konusunda hassastılar. Bu yüzden de «birlik»ten yana görüşleri benimsediler ve başlıca savunucusu oldular. Eski teorik görüşlerini reddetmiş değillerdi; bunların, parti birleştirildikten sonra ele alınmasını düşünüyorlardı. Bolşeviklerin tersine, kendi hiziplerine mensup yan-örgütlerin Parti dışında kalmalarına ses çıkarmayan Menşevikler çatışmayı sonraya bırakmışlardı. Lenin ise böyle yapmadı. Muhtemel bir ayrılmaya karşı kendi hizibinin örgütünü zapt-ü rapt altında tutmaya devam ediyordu her zamanki gibi. Birleşme sonunda Parti içinde kendi görüşlerini daha kuvvetle empoze edebilmek için de bunda yarar görüyordu. Ama diğer yandan Lenin de birleşme isteklerinin baskılarını hissediyordu. Bu yüzden kendi hizibi içinde, Lenin'in gözünde siyasî varlıkların en iğrenci «arabulucu» rolüne bizzat Lenin'in kendisi çıkıyordu.

1905 yılının sonunda, aşağı kademelerdeki taraftarlarının birleştiğini gören iki taraftaki liderler geçici bir Eşit Koltuklu Yürütme Komitesi kurdular. İki tarafın da eşit üye soktuğu geçici komite, birleşme kongresi için hazırlık yapacaktı. Krassin, Lalayants ve Rykov Bolşevikleri; Krokmal, Taresevich ve Jordanski ise Menşevikleri temsil ediyorlardı. Hükümet hem Bolşeviklerin, hem de Menşeviklerin gazetelerini kapatınca, hepsi birlikte, tek bir gazete çıkardılar. Gazetelerin yazı kurulu da ortak üyeliydi: Lunacharsky, Bazarov ve Vorovsky; Dan, Martynov ve Martov.

Birleşen örgütün içinde de Bolşevik ve Menşevik liderler rekabeti bırakmamışlardı: birleşme kongresine gelecek delegeler üzerinde iki rakip kuruluş gibi çalışıyorlardı. Böylece, hem birleşme kongresinin alacağı kararlar üzerinde etken olmaya, hem de birleşik lider kadrosunda kendilerine düşecek payı arttırmaya çalışıyorlardı.

Fakat şimdi «halk oyu»nun yeni bir bölümü daha sahneye çıkmıştı; her iki hizipte de yer almayan bu yeni bölümde, çeşitli dil

grupları ve tâbi ulusların ve sınır topraklarının sosyalist partileri bulunuyorlardı. Bütün-Rusya örgütüne kendilerinin de girip giremeyeceklerini öğrenmek için, çok yararlı buldukları tek ve birleşmiş partide yer almak umuduyla fahri delegeler göndermişlerdi. Bu yeni kuruluşların başında Yahudi Sosyalist Birliği, Polonya ve Litvanya Sosyal Demokratik Partisi, Latvia, Ermenistan, ve Ukrayna'daki aynı partiler geliyordu. Gürcülerin ezici çoğunluğu Rus Menşevikleri içinde; hem de liderleri arasındaydı. Gürcülerin geri kalan azınlık grubu ise -ki çok geçmeden Djugashvili lideri olacaktı- Bolşevik hizibi içindeydi. Sosyalistten çok milliyetçi olan diğer Gürcü partileri ise üyelik için müracaat etmediler.

Sınır ülkelerin partilerinden gelen kardeş delegeler 1906 yılındaki Stokholm birleşme kongresini sadece gözlemekte yetkilendirilmişlerdi. Bir yıl sonraki 1907 Londra Kongresinde ise tam yetkili üye olarak bulunmuşlardır. Bu kere, tek bir birleşmiş Tüm-Rusya Sosyal Demokratik Partisinin kurulması neredeyse gerçekleşecek gibiydi. 1903'deki birleşme kongresinin başarısızlığı tekrarlanmayacak gibi görünüyordu. Üç veya beş yıllık bir süre boyunca Menşevikler ve Bolşevikler birleşmiş parti örgütü içinde o kadar dengeli yaşamaya başlamışlardı ki, Rosa Luxemburg ve Jan Tyszka önderliğindeki Polonyalılar, Latviyanlar, ve Yahudi Sosyalist Birliği ortak komitelerde iktidar dengesinin ibreleri olma imkânı buldular. Bu sayede bu küçük gruplar, bir öyle bir böyle oynayarak kendilerine düşen dengeleyici kuvvet rolünü muhafaza edebildiler. Polonyalılar ve Latviyanlar çoğu kez Lenin'den yana oldularsa da, Lenin onlara tam olarak güvenemiyor; kuvvetler dengesine göre bu grupların da tutum değiştirdiklerini görüyor; kendisi için en önemli konularda bu grupların tutumlarının ne olacağını kestiremiyordu. 1906 Stokholm Kongresinde Lenin azınlıktaydı. Stokholm Kongresinin seçtiği Merkez Komitesinin yedi üyesi Menşevik, ancak üçü Bolşevikti. Bu durum karşısında, Lenin, kendi hizibine dağılmamasını tenbih etti. Oysa aynı anda her iki hizibin de artık dağılması için bir öneri sunuyordu Kongre'ye. 1907 yılındaki Londra Kongresinde ise, Polonyalıların yardımıyla, Merkez Komitede çoğunluk kazandı; beş Bolşevik, dört Menşevik, ve Polonyalılarından, Yahudi Birliğinden, Latviyanlardan da ikişer kişi seçildiler. Lenin, elde edeceği çoğunluğun çok zayıf bir çoğunluk olacağını sezdi, ve kendi hizibini diri tutmaya karar verdi. Kendisinin haklı olduğuna inandığı birçok meselelerde (her zaman bu duyguyu taşırdı) Polonyalılar, Lettler ve Birlikçiler, dengi ibreleri ol-

ma durumlarından yararlanarak, Lenin'e karşı oy kullanıyorlar; veya çoğu defa «aşâğılık telifler» peşinde koşuyorlardı. Lenin'in karakterini bildiğimiz için bu konudaki öfkelenmelerine şaşırılmamamız gerekir. Lenin sık sık öfkeleniyordu, zira nerede bir engelleme ile karşılaşsa, orada, zamanı geçmiş teorik iddialara göğüs germek zorunda kalıyordu. Ama bu sayede Gilead'ın gerçek müridleri ile Efraimoğullarını da (Ephramites) ayırmış oluyordu. Zahmetli beraberliğin altı veya yedi yılından sonra, 1912 yılında, birleşmiş kuruluşu tekrar bölmesinin, ve sadece kendi hizibine Parti demesinin sebeplerinden birisi de bu tutum ayrılığıdır.

Ardı ardına yapılan iki tane birleşme kongresinden sonra, hareket öyle bir hızla gerileyecekti ki, bir yenisini yapmaya kalkışmak bile güç olacaktı. Bütün eski tartışmalar, görüş ayrılıkları ve çatışmalar ortak merkez komite toplantılarında, ortak yazı kurulu toplantılarında ve rakip hiziplerin gazetelerinin yayımlarında, hareket zayıflamaya başladıkça artacaktı.

Gerçekten, dışardan bakıldığında bile bir birleşmezliğin belirtileri görülebilirdi. Profesyonel politikacılar, kendilerini seçenler arasındaki farklardan çok daha fazla farklıydılar. Her ne kadar kendilerini seçenlere bağlıysalar da, aynı zamanda, eski anılarına, çok eski günlerine, bir sistem sınıryla çevrilmiş düşüncelerine, kişiliklerinin bütün derinliklerine yerleşmiş tutum ve değerlerine çok daha fazla bağlıydılar. Voroshilov (geleceğin Savaş Komiseri) isminde genç bir delege Volodya Antimekov takma ismiyle Stokholm'e geldi. Bu uydurma isim Anti-Menşevik bir şifreydi. Aynı günlerde Katerina Samoilova ise *nom de guerre* olarak Natasha Bolşevikova adını takınıp işleri hafife alıyordu. Her ne kadar yerel seçimler ortak gözlemciler kurullarının nezaretinde yapıldıysa da, Kongre yetkili delegeliği mücadelesi çok sert oldu. Krupskaya, örneğin, Kazan delegeliğine seçilmek istediysen de, kendi sözleriyle, «çok az oy verildiğinden» olmadı. Yoldaşları o'nun için *ad hoc* bir yer sağlamak istediler, ama gene olmadı; yeter üye bulamadılar. Sonunda, konuşma hakkı olan, fakat oy hakkı olmayan bir delege olarak Kongre'ye girebildi. Kongre üyeliklerini tespit komitesinin kavgayla geçen dört günlük bir süresi daha geçip te, kendisini Ivanoviç diye tanıtan ve Bolşeviklerin teşkilât bile kurmadıkları bir Kafkasya şehrinin delegesi olduğunu ileri süren birisi çıkıp gelince üyelik tespit komitesi öyle çalkalandı ki, nasıl olsa çoğunluk elde edeceklerinde emin bulunan Menşeviklerin Transkafkasya

delegasyonu (hepsi de Menşevikti) işi kapatmak için şöyle dedi: «Barış ve birlik uğruna, Yoldaş Ivanoviç'in iddialarına cevap vermeyeceğiz.» Bu kadar sakat bir birlik içindeki Partiyi yönetmenin çok güç olacağını kestiren muzaffer Menşevikler bağışlayıcı olmaya başlamışlardı. Yenik düşecek olan tarafın ise karşısında iki yol kalacaktı: gönülsüzce itaat, veya ayrı bir hizip olarak varlığını sürdürmeye çalışmak. Stokholm Kongresinde, Gürcü Ivanoviç kimsenin dikkatini çekmedi; fakat hemen ilerki sayfalarda Ivanoviç'e dikkat etmemiz gerekecektir.

Stokholm Kongresine gidecek delegelerin son durumu altmışiki Menşevik, kırk-altı Bolşevik idi. Bolşevikler, Rusya'nın başlıca işçi merkezi olan Saint Petersburg'u kaybetmişlerdi. Petersburg'dan delegelik kazanamayışları Petersburg Sovyetindeki zayıf durumları yüzündendi. Bolşevikler, Petersburg Sovyetinde fazla onurlandırıcı bir rol oynamamışlardı. Duma seçimlerine katılma fikrine de kesinlikle karşı çıkmışlardı. Duma'ya karşı takınılan tutum, uzun süre ilgileneceğimiz bir sorun olacağı için, bu konuyu etraflıca görelim.

1905 Ekim'indeki Genel Grev sırasında, Çar kanun yapıcı bir Duma vaadeden Bildiri'sini açıkladığı zaman, bütün sosyalist partiler seçimleri boykot etmeye tereddütsüz karar vermişlerdi. Bu kararı almalarında Ekim günlerinin heyecanı içinde bulunmaları; sözünü tutabilme konusunda Çar'a güvenmemeleri; zengin ve varlıklı sınıflara birden çok oy hakkı tanıyan ve dolaylı bir seçimlemeye dayanan demokratik olmayan seçim usulünden hoşlanmalarını etkilenmişti. Seçim konusunun ilk taslağını S. E. Kryzhanovsky hazırlamış, daha sonra Witte tarafından bazı yerleri değiştirilerek «Çar-seven» köylülerin temsil hakları düzeltilip, artırılmıştı. Ekim Bildirisinden sonra oy verebilme hakkı bütün erkeklerle yaygınlaştırılmıştı. Fakat bu genel oy hakkı, varlıklara tanınan çok oy hakkı ve dolaylı seçim mekanizması sayesinde etkisiz kılınıyordu. Ortaçağ Rusyası geleneklerine uygun olarak oy verme sınıflarca, veya devletin mülki birimlerince (estates) yerine getirilecekti. Köylüler ve işçiler, toprak beylerinden, toprak sahiplerinden, veya şehirli malvarlıklardan ayrı yerlerde oy kullandılar. Belki de, nüfusun bu şekilde *soslove'lere* ayrılmasından murad, kitlelerin, radikal aydınların nüfuzundan uzak tutulmasını sağlamaktı. Ayrıca, Witte'ye göre Zemstvo liberalleri çok fazla radikal, köylüler ise tabiatleri gereği tutucuydular. Witte, köylüleri bu yüzden

sıkıca kendi aralarında birleştirmek, ve bir de toprak reformu yaparak o'nları Çar Tahtının etrafında sadık bendeler olarak toplamak istiyordu. Fakat toprak reformunu programına almak için, Witte'nin Çar nezdindeki durumu yeterince kuvvetli değildi. Fakat elde kalan oylama şeması, gene de, sınıf bilinci taşıyan işçi ve köylülerin özel şartlarına iyi uydurulmuş bulunuyordu. Elli işçiden fazla işçi çalıştıran fabrikalarda işçiler işyerinde oy kullandılar. Bu durum ise işçi sınıfından maksimum oy alınmasına, ve maksimum bir işçi-sınıfı bilinci kazanmalarına yaradı. Bu türden her fabrikada (veya, birkaç küçük atölye birliğinde) işçiler önce daha yüksek düzeyde bir seçmenler heyeti seçtiler. Bu heyet ise, şehirdeki nihai seçiciler heyetine «İşçi Kuryesi» seçiyordu. Şehirdeki seçiciler heyetine dahil olan «İşçi Kuryeleri» ile birlikte bu nihai heyet üyeleri, en sonunda, Duma'ya o şehirden gidecek temsilcileri seçiyordu. Böylece, 1918'de dünya'ya güneşin altında yeni birşeymiş gibi sunulan, sınıflar eliyle, fabrikalar aracılığı ile «fonksiyonel» temsil şeklinde gerçekleştirilen, ve üç-veya-dört-safhalı oylamaya dayanan ünlü Sovyet Hükümet sistemi, aslında Kryzhanovskiy'nin bir buluşu olarak ortaya çıkıyordu. Bu sistem, Rusyanın ortaçağ kalıtımına (heritage) dayanmaktaydı. Fakat 1906'da, bütün diğer demokratlara ve sosyalistlere katılan Lenin bu dolaylı, üç-veya-dört-safhalı-oynamayı demokratik olmamakla damgaladı. Aynı zamanda, farklı sınıfların, büyüklüklerine göre değil, «siyasi güvenilirlik»lerine göre, ve «devlete verecekleri zarar»a göre eşitsiz temsilini de reddetti. Bunların yerine, kendisinin ifadesiyle «dört-çatalı» demokratik yolu teklif etti: «genel, dolaysız, eşit, ve gizli oy.» Ama bunlar, ülkede azınlıkta oldukları halde Sovyetlerde çoğunluğu teşkil edebilmek için 1918 yılında eşitsiz, dolaylı, kısıtlı, açık oylamayı seçmesine engel olmayacaklardı.

Çar Duma sözünü ettiği zaman, ilk anda Bolşevikler de Menşevikler de boykota karar verdiler. Fakat az sonra, Menşevikler hatâ ettiklerine karar verdiler. Bolşevikler, Stokholm Kongresinde Menşeviklere karşı bu «ihanet»i kullanmaya kalktı, ama kazançlı çıkan Menşevikler oldu. Zira, dolaysız taarruz devrinin geçtiğini anlayan Petersburg parti üyelerine göre, yeni umut kapısı Duma'ya yönelmek olmuştü.

Bolşevikler ve Sosyal Devrimciler, ve -sosyal yelpazenin öbür ucundaki- Kara Yüzlükler, ve Rus Halk. Birliği durmadan halka oy vermeyi salık veriyordu. Bu politik uçların hiçbiri anayasal

bir ikili uyuşum (compromise) olan anayasacı monarşiyi kabule istekli değildi: Kara Yüzlükler Çarın boyun eğmesine karşıydılar. Bolşevikler ve Sosyal Devrimciler ise Çarı devirip, kendi başlarına bir kurucu meclis toplama ümidini kaybetmemişlerdi.

Bir süre sonra Stokholm Sosyal Demokratik Kongresi toplandı ve Duma konusunda olumlu olumlu oy kullandı. Rusyanın birçok yerlerinde kurulmaya başlayan Duma'ya girilmek isteniyordu. Kongrenin bu kararı Lenin'e, Menşeviklerin doğru, Bolşeviklerin ise yanlış olduklarını anlatmıştı. Sol ve Sağ boykotçuların haykırmaclarını duymazlıktan gelen kitle ezici bir çoğunlukla oy kullandı. Sosyal Demokratların ve Sosyal Devrimcilerin katılmamaları yüzünden kitleler bulabildikleri en ilerici adaylara oy vermişlerdi: Anayasacı Demokratlar, bağımsız liberaller ve radikaller, parti-dışı işçi adaylar, bağımsız Sosyal Demokratlar (ki parti talimatına rağmen adaylıklarını koymuşlardı), ve köylük yerlerde köylü ve tarımcı aydınlar (ki bunlar toprakların yeniden-bölüşürülmesini savunmuşlardı) almıştı kitlelerin oylarını. Bu yüzden, seçimlerden önce zayıf bir grup olan doktriner aydınlar; Anayasacı Demokratlar (isimlerinin baş harfleri olan *Kah* ve *Deh* harfleri yüzünden Kadetler diye tanınmışlardır) seçimden sonra Duma'nın en büyük partisi oldular ve 190 koltuk aldılar. Lenin'i şaşırtan bir diğer sonuç ta, kendilerine Trudoviki (*trud* kelimesinden geliyor, anlamı «emek») adını takan 94 tarım emekçileri temsilcisinin de Duma'ya girmesiydi. Milinkov liderliğindeki Kadetler nasıl şehirlerde -Sosyal Demokratlar girmediği için- oyları silmeceğine topladılarsa, Kerensky liderliğindeki Trudoviki partisi de köylerin oylarını toplamıştı.

Stokholm Kongresi bu şaşırtıcı haberleri değerlendirmek için yeni bir toplantıya başladığında Transkafkasya'da halâ seçimler sürüyordu. Menşevik delegasyonu, Partinin hemen ilk görünüşü terk etmesini, ve Transkafkasya seçimlerinde aday gösterilmesini önerdi. Bolşevikler «devrimci» tutuma karşı bu «ihanet»in karşısında infiale kapıldılar. Fakat Bolşevik hizibinin bu infiali geçiştirilememişti ki, Lenin'in kendisi, kendi hizibini terk edip Menşeviklerin önergesi lehine oy kullanıverdi. Bolşevikler hayretle bakakaldılar. Önerge kabul edildi. Transkafkas'yaya telgrafla seçimlerde aday gösterme emri gönderildi. Seçimlerin sonucun'da, Sosyal Demokratik Parti adaylarının sadece İşçi Kuryelerini (Curiae) değil, bütün Transkafkasya'da kazandığı görüldü. Transkafkasya'nın Du-

ma'ya gönderdiği temsilcilerin hepsi de Sosyal Demokrat Partinin Menşevik hizibinden olmuştı.

Birkaç yıl süreyle tam söylemek gerekirse, dört yıl Duma sorunu, bütün diğer sorunların önüne geçti, ve Lenin'in hem kendi hizibine karşı muhalefete geçmesine, hem de, diğer sebeplerden, Menşeviklere karşı çıkmasına yol açtı. Lenin'in hizibi, halbî Çarın vaadlerine kulak vormemesi için kitlelere seslenen eskinin parlak günlerinin hayallerini görüyordu: kitle ayaklanacak, kurucu meclis toplanacaktı. Troçki'nin alaycı deyişiyle, şimşekten sonra gökgürültüsü geldiğini görmüşler, şimdi ise gökgürültüsü sesi çıkıp, şimşegin ortaya çıkmasını bekliyorlardı. Lenin'in yavuz (stern) gerçekçiliği dolaysız fırtına günlerinin bittiğini söylüyordu. Parlamenter seçimlere katılma taraftarı geleneksel Marxist anlayıştan ayrılmı, ancak dolaysız fırtına günlerinde haklı görülebilirdi. Bu düşünceyle, Menşeviklerle birlikte, seçimlere katılma yönünde oy kullandı. Kendisini, kendi kurduğu hizipten bile ayırabilecek bir sorun olduğu hâlde, seçimlere girmekten yana oy verdi.

Bununla beraber, Menşevikleri de doğru bulmuyordu. Lenin'e göre, Menşevikler Duma'ya lâyığından fazla değer atfediyorlardı. Lenin, Duma'ya, ihtilâfci propagandası için ses ve propaganda aracı yapacaktı. Duma, Lenin'e göre, ihtilâfçilerin çeşitli dokunulmazlıklarla donanacakları bir forum olmalı; ihtilâfçiler Duma üyeliği sayesinde elde ettikleri dokunulmazlık ve yetki ile milletin dikkatini kendi tezlerine çekmeli; Çarın «Parlamento komedisi»nin boşluğunu halka duyurmalı; Duma'daki temsilci ve hakaplara hitap eder gibi yaparak kitlelere seslenebilmeli; kitleleri parlamenter yolun dışındaki hareketlere, grevlere ve gösterilere yönlendirebilmeliydi. Menşevikler işç. «Parlamenter komedi»yi ciddi bir dram diye kabul etmişlerdi.

Menşevikler, Duma'da, işçi sınıfının yararına kanunlar çıkarmak; mutlakiyetçiliğe karşı Kadetler de dahil bütün muhalefete birleşerek bir blok kurmak; Duma içinde önemli bir yaşama gücü elde etmek, hattâ emirlerini Çar'dan değil Duma'dan alacak olan bir kabine kurmak istek ve hayaline kapıldılar. Kısacası Duma'ya, Batı ülkelerindeki «parlamento»lar şekline sokabileceklerini düşündüler. Hatta Duma'ya devrimci bir güç gözü ile bakıyorlar ve XVI. Louis'ın Fransız Sınıflar Meclisinin yaptığı gibi, Duma'nın da bütün halkı arkasına takarak Çar' karşı devrimci güçlere öncülük edeceğini sanıyorlardı. Ayrıca şunu da belirtmek gerek; Menşevik-

kendisinin seçimlere girmekten yana düşündüğünü açıklaması oldu. Fakat sonra hatasını gördü ve hizibimizin safına geçti. Biz, donduk kaldık şaşkınlıktan, Elektriklenmiş gibi olmuştuk. Çılğınca alkışladık kendisini.

Lenin, yaş günü partisindeki bu konuşmaya cevap vermemiştir. Fakat gene aynı 1920 yılı içinde, bir kitapçıkta bir konuya değinmek imkânı bulmuş, ve Tammerfors'da kendisinin değil «Sibiryalılar ve Kafkasyalılar»ın yanılmış olduğu görüşünü belirtmiştir.

Öyleyse niye yanlış bulduklarının yanına yanaşmıştı? Müridlerinden kopmaktan mı korkmuştu? Kısmen, bu bir etkendi. Tammerfors'dan sonra dört yıl, bu korku yüzünden tedbirli davrandı, sonunda Duma faaliyeti hakkında yeterince kuvvet toplayınca, kendi hizibi içindeki itaatsiz devrimci romantikleri ihraç edebileceğini düşündü. Sonra, gerçekten bunları ihraç ettirdi.

Fakat 1905 Aralık ayında, Tammerfors'da «Sibiryalılar ve Kafkasyalılar»a boyun eğişin özel nedenleri vardı. O sırada Lenin için Duma ikinci dereceden bir sorundu. Konferans delegelerinin oy birliği ile aldıkları karar karşısında, delegelerin halkın isteklerine tercüman olduklarına inanmayı -ne kadar uzun bir inançtı bu!- istedi ve bu yüzden karşı koymadı. Duma'ya inanmayan delegelerin bu kararı almırken, aynı anda kitlenin de Çar Bildirisine inanmadığı, Duma için verilen sözlere inanmadığı, Anayasa ve medeni haklar konusundaki vaadlere inanmadığını düşünmesi gerekirdi! Delegelerin oy birliği ile Duma'yı reddetmelerinin sebebi, belki de, elde silâh Çarlığı devirip, kendi anayasalarını kendileri yazmayı planlayan yerel örgütlerden yeni gelmiş olmalarıydı. Bu fikir, çekici bir fikir olarak görünüyordu. Zira, Tammerfors Konferansı devam ettiği sırada, Moskova'da silâhli ayaklanma başlamıştı. Lenin'in kendi teslimiyeti için gerekçe olarak kabul edilmesi gereken de «Sibiryalılar» değil, tabanca ve mayızların patlamasıydı. Fakat daha sonra birleşme kongresi için Stokholm'e gittiğinde, boyun eğmekle hata ettiğini öğrenmiş bulunuyordu.

Herşeyden önce «Kara Yüzlükler»in de seçimi boykot ettiklerini belirtiyordu öfkeyle. Ayrıca, gösterdiği bütün gayretler Bolşevik hizibinin bütün çabaları kitleleri oylamaya katılmamaya ikna edememişti. Üstelik, Sosyal Demokratlar kabuklarına çekilince Kadetler ve Trudovikler durumdan yararlanmışlardı. Ama herşeyden

önemlisi, kendi öz adamlarının, boykot taktiklerini uçuruma sürüklediklerini görmüştü: adamları, Lenin'e gelip, İşçi Kuryeleri'ne katılacak delegelerini seçen işçilerin oy kullanmaktan vazgeçmemeleri yüzünden, zorla engel olmaktan başka çare kalmadığını söyleyebilmişlerdi. Bu, hiç te demokratik olmayan bir eğilimi göstermişti. Birinci Duma hakkında Bolşeviklerin aldıkları nihai karar -Lenin'in karşı koymasına rağmen- şöyleydi:

.....her yerde uygulanacak bir genel grev yapmak, bildiriler, gösteriler düzenlemek, seçimlerin yapılmasını engellemek için sonuna kadar her araçtan ve her olanaktan yararlanmak, hatta gerekirse seçim mitinglerini akamete uğratmak için şiddete bile baş vurmaktan çekinmemek...

Birgün, başarılı bir devrimden sonra kurulacak bir Kurucu Meclisi dağıtmak için kendisinin de benzer taktikler kullanacağını kestirmek, o günlerdeki Lenin için imkânsızdı.

Lenin'in tahminlerine en ters düşen nokta ise, köylüler hakkında söylediklerinin tam zıttı ile karşılaşmasıydı. Bilinçsiz bir şekilde, «küçük-burjuva» köylülerin oy verince, temsilci olarak, köylük yerlerdeki muhafazakâr liderleri seçeceğini farzetmişti. Oysa bu gerçekleşmedi: ip çekmecesine bütün köylüler, her yerde, toprak sorununun çözümüne en radikal önerileri ileri süren adayları seçmişlerdi. Sosyal Demokratlar bu konuda çok daha iyidiler, ama seçimleri boykot ettikleri için, köylerdeki mujikler, bağımsız ve partisiz köy radikallerine, köylülerin en uyanık olanlarına, veya yerel zemstvo aydınlarına oy verdiler. Bu yüzden Trudovik Partisi birdenbire doksan-dört temsilci ile Duma'ya girdi. Anlayış bakımından bu temsilciler Sosyal Devrimci Partiye yakındılar.

Bize -diyordu yeni köylü sözcülerinden birisi Duma'daki ilk konuşmasında- mülkiyetin kutsal olduğu söylenip duruyor, mülke dokunulmazmış. Benim fikrimce mülke dokunamamak imkânsız birşeydir, dokunulamaz birşey yoktur, yeterki halk dokunmaya kalkışsın... Asiller sınıfının bayları, sizler bizim topraklarımızı çalmış bulunuyorsunuz... Beni buraya gönderen köylüler şöyle diyorlar: «Toprak bizimdir, buraya toprak satın almaya değil, topraklarımızı geri almaya geldik.»

«Proleterya ve Köylü Demokratik Diktatörlüğü» için ittifak

şartları üzerinde pazarlık etmek amacıyla hep bir köylü hareketi arayan Lenin için bundan daha güzel fırsat olamazdı. Bunlar, Sosyal Devrimci Parti gibi, işçi sınıfına lider olmak iddiasında değildiler. O yüzden, Lenin bunlara karşı çıkmak zorunda değildi. Bu, Lenin'in hayal ettiği gerçek bir köylü partisiydi. Ve şimdi tutup bu partiyi, Duma'da Kadetler'in yanında yapayalnız bırakmıştı! Stalin'e göre «hatasını anladığı ve hizibine yanaştığı» Tammerfors Konferansından henüz dört ay geçmişti. Fakat bu dört ay içinde olup-biten herşey Lenin'i, Tammerfors Konferansının bir hata olduğuna ve boyun eğmekle kendisinin de hata ettiğine hükmetmesine sebep oldu. İşte bu yüzden ki, her türlü riski göze alarak, Stokholm'de kendi hizibinden ayrıldı, ve Duma sorununda Menşeviklerle birlikte oy kullandı.

Bundan sonraki altı ay Lenin için kısmen zor geçti. Bu kadar huzursuz, bu kadar tahammül edilmez günleri olmamıştı. Bir yandan hizibinin dağılmasını önlemeye çalışıyor, bir yandan da Bolşeviklerin prestijlerini kaybetmeksizin, kendisince tek doğru görüş olan Menşeviklerin görüşünü benimsemelerini sağlamaya çalışıyordu. O günlerin şartlarına uygun olarak, görünüşte, boykot kararının doğru olduğuna inandırmış gibiydi. (1920'ye kadar, Birinci Duma'yı boykot etmekle Bolşeviklerin hata yaptıklarına dair tek söz söylemeyecek, görüşünü ancak 1920'de açıklayacaktı. O günlerde, ancak, pedagojik amaçlarla «Sol» Komünizmi: Çocukça bir Düzensizlik adlı kitapçığını yazarak, Komünist Enternasyonal'indeki bir hizibe çattı. Bu hizipte, tıpkı Bolşeviklerinki gibi, parlamenter seçimlere karşı bir boykotta bulunuyordu.)

Düşüncelerindeki çelişiklikler arttıkça, Menşeviklerin Duma ile ilgili her sözlerine, her fikirlerine «parlamentocu eyyamcılık» diyerek, daha da amansızca saldırıyordu. Silâhli ayaklanmanın hiçbir başarı şansı kalmayınca kadar, kendi hizbiyle kesin bir çatışmaya girmek istemeyen Lenin için, silâhli çatışmanın şanslılık derecesi gizli bir şüpheydi. Eğer bu şans iyice yitirilmişse, Duma ikinci derece bir sorun olarak kalmalıydı. Bunun uğruna hizbiyle çatışmasına lüzum yoktu. Lenin'i bu tereddütlerden kurtaran, sonunda, hükümet oldu. Duma, hükümetçe dağıtılmıştır.

Lenin bu sonucu hiç beklememişti. Bakanlıkları teşkil etmek üzere Kadetler'in Çar'dan teklif alacaklarını, bunun üzerine, kitleleri aldatarak, Çarla anlaşacaklarını hesaplamıştı. Lenin, hem

Duma'nın Kadet çoğunluğu hakkında, hem de Çar hakkında yanlış düşünmüştü. Kadetler Çarla anlaşmaya dünden hazırdılar, ama, kendi şartları kabul edildikten sonra: kabine sorumluluğuna dayanan hükümet, monarşinin iktidarının kısıtlanması, bütçenin ve vergilerin parlamentoca denetlenmesi, kanunların Duma'dan geçmesi, polis ve ukaz tarafından yapılan zulüm ve keyfi taassuflara son verilmesi. Eğer Menşevikler, bu ılımlı ve demokratik partinin mücadele gücünü mübalâğa etmişlerdir denilirse, Lenin'in onlara prensipsiz ve kitleleri aldatmaktan başka amacı olmayan bir parti olarak bakmasına da hata demek gerekir. Şimdi bütün kayıt ve belgeler açıktır. Görülüyorki, Milinkov ve arkadaşlarının liderliğindeki Kadetler, sınırlı bir monarşi olsaydı, böyle bir monarşide Çarın sadık muhalefeti olmayı kabul edeceklerdi. Kadetler, bir yandan halktan, devrimden ve sosyalizmden korkuyorlar; bir yandan da mutlakiyetçiliğe ve saray çevresinin keyfi idaresine (arbitrary government by camarilla) karşı koyuyorlardı. Kısacası, devlet gemisini bir kıyısı mutlakiyetçilik, bir kıyısı «anarşi» kayalıkları ile dolu dar boğazdan geçirip «Batılı» siyasi hayatın emin limanlarına ulaştırabilmek için ılımlı bir anayasacılık konusunda doktriner bir inanç taşıyorlardı.

Lenin'in bir başka yanlış tahmini de, müstakbel sorunlar karşısında diğer partilerin takınacakları tutumlar konusundaydı. Lenin, partilerin anlayışlarını (mentality) da tam olarak değerlendirememiştir. Lenin, devlet ve hükümet mekanizmasını, her zaman için, çok şematik mütalaa etmiş; hükümet cihazının, bilinçli, birlik içinde bir hâkim sınıfın aracı sanmıştır. Bu yüzden, Kara Yüzlükler ile Kadetler arasındaki mesafenin Kadetler ile Bolşevikler arasındakinden geri kalmayabileceğini, veya Kadetlerin tapınırcasına bağlı buldukları sorumlu parlamentarizme Çarın karşı koyması yüzünden bir prensip meselesi çıkabileceğini hiç düşünememiştir.

Çar II. Nikola için, zekice, «son Narodniklerden biri» diyen G. P. Fedotov, çok akıllıca bir yorumlama ile narodnik hareketinin belli bir ekonomik-politik programdan daha çok, «Kutsal Rusya»ya yönelik felsefesiyle duygusal bir hareket olduğunu belirtiyor. Narodniklere göre Rus mujik'i Hristiyan ve Kutsal Rusya'nın fazilet ve üstünlüklerini sinesinde barındıran tükenmez bir kaynaktı. Kadetlerin tapınırcasına sevdiği, Menşeviklerin ise özlemini duydukları Batı Avrupalının burjuva dünyası Nikola'nın hiç beğenmediği

birşeydi. Lenin'in Rusya'da gördüğü barbar, geri, ve Asyalı herşey, taht'ta oturan romantik Çar için kutsal şeylerdi. Tarih sahnesine girişleri, Plekhanov'da, Millukov'da, Martov'da, hatta Maxim Gorky'de korku fırtınaları yaratan «karanlık köylü»ler, Nikola için tahtın, garantisi, Rusyanın kuvvetinin ve özel misyonunun kaynağıydı. Çarın bu inancını ne köylü ayaklanmaları, ne de asker ayaklanmaları değiştirmemişti. Çarın, hizmetçileriyle, seyisleriyle, erlerle, köylü mujiklerle konuşmalarındaki «demokratik» tahammülü, kendi takımlarının belirttiğine göre, samimi ve «spontane» bir tutumu aksettiriyordu. Fakat Witte gibi, Rodzianko gibi, Stolypin gibi danışmanlarıyla konuşurken kolayca keyfi kaçırıyordu. Saltanatın sonlarına yaklaştıkça, illerde meclis üyesi olacak bu adamlara fikir danışmak gittikçe kendisine zor gelecek, ve halkın, cahil mujik kişilerinin içinden seçtiği kimseleri ve bir de «kutsal budalaları» tercih etmeye başlayacaktı. Hatta sonunda gerici asillerin, kraliyet hanedanı üyesi grand duklerin bile tavsiyelerini dinlemeyi reddedecek, allesinin ecelini, taht'ının kaderini kaba, cahil, deli cerebezeliere, «kutsal mujik»lerin ellerine teslim edecek, bu adamların devlet işleri hakkındaki budalaca hükümlerine ve kehânetlerine halkın ve Tanrının sesi gibi bakacak; inanacaktır. Saray çevresinden halâ güvendiği birkaç kişi ise, Çarın özüne işlemiş Narodnik görüşlerini paylaşan; bu romantik düşüncelere katılan, veya katırmış gibi davranan kişilerdi. Bu durum, Çarı, kendisine danışman ve bakan olmak isteyen Witteler, Stolypinler, ve Guchkovlar gibi ilımlı reformcular, veya iktidarını sınırlandırmak için anayasal bir monarşi kurmak isteyen liberaller yerine, hem görüş bakımından, hem de inançları bakımından, Rus Halk Birliği ile Kara Yüzlükler'e yakınlıyordu. Az önce belirttiğimiz gibi Kara Yüzlükler de, Bolşeviklerden geri kalmamacasına, Birinci Duma'nın amansız boykotcularıydı.

Eğer Çar izlediği politikanın, bakanlıklar için yaptığı atamaların Duma tarafından denetlenmesine, başlangıçtan beri rıza göstermiş olsaydı, Duma'nın varlığını sürdürmesi konusundaki sözünü tutar ve eski günlere dönmek istemezdi. Temmuz 1906'da, Birinci Duma toprak sorununu ele almaya kalkışınca Çar, Duma'nın feshini ilân etti. Bütün muhalefet, yanlış olarak, Çarın 1905 yılı öncesine döneceğini sandı. 1789'daki Fransızların ünlü Tenis Kortu Yemini tarafından büyülenmiş gibi, demokrat ve sosyalist meclis üyeleri, Rus Polisine halâ muhtariyetine saygı gösterilen Finlandiya'nın Vyborg şehrine kaçtılar. Oradan, Çar, Duma'nın yeniden

toplanmasına izin vermedikçe, halka bir bildiri yayımlayarak, askere gitmemelerini ve vergi vermemelerini söylediler. Tedbirli bir tutumla Sosyal Demokratik Parti de (Merkez Komitedeki Menşevik çoğunluğunca yönetilmekteydi) bu çağrıya katılarak Duma'yı korumak için bir genel grev yapılmasını bildirdi.

Bolşevikler ise, kısa bir süre önce Duma'yı halkı udatmak için kullanılan bir araç diye nitelendikten sonra, şimdi ne yapmalıydılar? Ve halk, bu kadar zehmedilen Duma'nın korunması için Bolşeviklerce yapılan çağrıya nasıl bir tepki gösterecekti? Lenin için bu çelişki, kendi Bolşevik hizibinin Lenin'e empoze ettirdiği taktiklerin imkânsızlığından çok daha aydınlatıcı oldu.

Beklenileceği gibi, işçiler, huzursuz ve şaşkın bir şekilde pasif kalakaldılar. Köylüler ise, ve herşeyden önce üniformalı köylüler ise, her zamanki gibi şaşkıncı tepkide bulundular. Köylüler, Trudoviklerin Duma'daki topluluğuna, Kadetlerin ve Trudoviklerin toprak reformu önerilerine büyük ümit bağlamışlardı. Duma'nın dağılmasının sebebi ise toprak sorunu olmuştu. Köylüler, bu duruma, birçok illerde yer alan ayaklanmalar, ve Sueborg ile Kronstadt'daki donanma ve askeri garnizonlarda asker isyanları ile karşılık verdiler.

Fakat, bununla beraber, inisiyatifi elde tutmak için hükümetin yeterince güçlü olduğu da bir gerçektir. Hükümet ayaklanmaları bastırda, öncülerden birkaç tanesini kurşuna dizdi, isyancı köylülerin bulunduğu bölgeleri tenkil müfrezeleri göndererek susturdu, Vyborg Bildirisine imza atanların içinde yer alan devlet memurlarını işten attı, ve sonra da umulmadık şekilde bir bildiri ile İkinci Duma seçiminin yapılacağını açıkladı.

Tarih göstermiştir ki -diyordu 1906 Ekiminde Lenin- Duma'nın kuruluşu beraberinde, devrimci köylülere kendimizi anlatabilmemize yarayacak taktikleri uygulayacağımız.. propagandalar için gerekli olanakları da getirmektedir. Gerçeklere karşı gözlerimizi kapamak gülmeye olacaktır. Sosyal Demokratların boykotculuktan vazgeçmeleri gereken zaman gelmiş bulunmaktadır.

«Tarih göstermiştir ki,» Lenin'in bu dönüştü, hatâ ettiğini kabullenmesi, aslında Lenin'in çok şeyler öğrendiğini açıklıyordu. Fakat yoldaşları bunu anlamaya ve Tarihten yararlanmaya hiç de hazır değillerdi. Tekrar, iki cephede birden savaş vermek zorun-

da kaldı : kendi müridleri içindeki boyun eğmezlere karşı (ve bunlar çoğunluktu) onları seçimlere katılmaya razı etmek için; ve ayrıca Menşeviklerin kontrolündeki Merkez Komiteye karşı Bolşevikler, Sağcı partilere karşı Kadetlerle birlikte bir seçim cephesi (electoral bloc) kurmayı kararlaştırmışlardı.

Stokholm'deki Birleşme Kongresinden sonra, Lenin, Parti üyelerini Menşevik kontrolündeki yeni Merkez Komiteye karşı hâle getirmek için tek bir günü bile boşa geçirmeden çalışmıştı. Bu ke-re, Saint Petersburg'dan Duma için temsilci adayı gösterme günü geldiğinde, şehrin içinde çoğunluğun kendisini desteklediğini, fakat il'in bütününde azınlıkta kaldığını gördü. Çoğu defa olduğu gibi, önemsiz örgütlenme sorunları prensip meselelerinin yerini almıştı- Petersburg şehri, il bütününden ayrı olarak mı seçecekti adaylarını, yoksa bütün il için tek bir adaylar kurulu mu seçilmesi gerekiyordu? Birinci hâlde şehir adaylarını Bolşevikler tespit etmiş olacaktı. İkincisinde ise Menşevikler tespit edecekti. Partinin yeni sağlanan «birleşme»sini neredeyse yıkacak bir olay olmasaydı bu görüş ayrılığı üzerinde durmak lüzumsuz sayılabilirdi. Bu görüş ayrılığı sorununun bir diğer önemi ise, Lenin'in kaleminden çıkmış en ilginç belge - yazıya yol açmış olmasıdır

Şehir aday-seçmenleri topluluğundaki (convention) tam çoğunluğunun verdiği güvenle, Saint Petersburg'da bir «Sol Blok» kuran Lenin, seçimlerde ortaklık yapmak üzere Sosyal Demokratların, Sosyal Devrimcilerin ve Kadetlere Karşı Trudoviki'lerin birleşmesini savundu. Bunun üzerine, Menşevik kontrolündeki Merkez Komitenin talimatına uyan otuz bir Menşevik delege Saint Petersburg Konvensiyonunu terkedip, ayrı bir şehir konvensiyonu kurdu-lar. Saint Petersburg adaylarını seçmek için kurulan bu ikinci konvensiyondaki Menşevikler ise aşırı Sağ'a ve mutlakiyetçiliğe karşı olan bütün Sol partilerle, ve Kadetlerle bir blok kurmak için karar aldı.

«Elveda birlik,» diye düşündü Lenin; ayrılık için dünden kararlıydı zaten. Saint Petersburg'daki ayrılık, bütün Parti düzeyindeki yeni bir ayrılmanın ilk işareti olsa gerek, diye düşündü. Savaş meydanına girince savunma durumundan çok saldırı inisiyatifini elde bulundurmaktan yana olan Lenin, hemen bir kitap yayınladı. Bu kitapta, Kadetler ile pazarlık yapanların «işçilerin oylarını satmak amacıyla olduklarını» ve Kadetlerin yardımıyla, işçilerin adamlarını değil, kendi adamlarını Duma'ya sokmak için pazarlık

ettiklerini söyliyerek Saint Petersburg'da ikinci bir konvensiyon kuranları suçladı. Bu suçlama sadece onlara yönelmemişti; Lenin'in yetki ve disiplin olanaklarını savunageldiği Parti Merkez Komitesi de hedef alınmıştı.

Fakat Parti bölünme için hazır durumda değildi, bu yüzden de Lenin'in hesapları yanlış çıktı. Çok geçmeden kendisini, demokratik şekilde kurulmuş Parti mahkemesinde buldu. İddia «parti üyesi için mübah olamayacak işler yapmak»tı. Lenin'e üç yargıç, Merkez Komiteye üç yargıç, Letonya ve Litvanyalıları bir, Polonyalıları bir, Yahudi Birliğine tarafsızlar olarak birer yargıç atama hakkı tanındı. Bu, parti demokrasisinin bir çeşidiydi: çoğunluğun kontrolünü ele aldıktan sonra, Parti içi davalarda Lenin bu çeşit mahkemeleri hiçbir zaman tercih etmeyecektir. Mahkeme safahatının bizi ilgilendiren tarafı yoktur, zira mahkeme duruşmaları devam ederken yeni bir Parti Kongresi yüzünden kesintiye uğramış, bu arada Menşevik çoğunluğu devrilmiş, Lenin parti kontrolünü ele geçirmiştir.

Fakat Lenin'in dikkat çekici savunması ile ilgilenmek zorundayız. Zira bu savunma, rakip işçi-sınıfı grupları ve partileri ile polemik yaparken izlenecek politika hakkında Lenin'in anlayışını ortaya koymaktadır.

Duruşmalar başlayınca, Lenin serin kanlılıkla, «aynı parti içindeki yoldaşlar arasındaki ilişkiler açısından hoş görülemeyecek bir dil» kullanıldığını kabul ettiğini bildirdi. Merkez Komitesinin «işçilerin oylarını sattığını» söyleyecek yerde, Çar'a karşı bütün muhalefeti birleştirmeye yararlı olabilecek siyaseten çok daha doğru, ve dostça yollar bulunabileceğini kabul ettiğini de itiraf etti. Lenin'in ilerki yıllarda bu duruşmaları anlatırken, aleyhindeki ittihamnameden seçtiği, ve kendisinin de kabul etmiş olduğunu söylediği parçalar ve Lenin'in itirazları aşağıdadır :

...okuyucuda nefret, karışıklık ve küçümseme duygusu yaratmak istenmiştir... fikir ayrılığı içinde olan saf-ları iknâ etmek yerine ayrılmaları istenilmiştir... Karşıtların görüşlerini düzeltmek yerine, onların tahrip edilmesi, örgütlerinin kökünün kazınması istenilmiştir. Bütün bunlar, en kötü düşüncelerin yaratılmasını, karşıt grup için en kötü kuşkuların duyulmasını, ve gerçekten, inandırıcı ve düzeltici bir ifadenin tersine, «prole-

teryanın saflarında karışıklık yaratıcı» sonuçlar verecek tabiattadır. [Tırnak içindeki kelimeler Lenin tarafından, Merkez Komitenin iddianamesinden alınmıştır.]

Bana şu sorulabilir [diye devam ediyordu], peki, bu çeşit sözlerin hoşgörülmez olduklarını kabul ediyor musun? Evet, elbette, diye cevaplayacağım, *fakat sadece şu küçük kayıtlarla: bir birleşmiş parti üyeleri arasında olursa hoşgörülemez...*

Bölünme, bütün örgütsel bağların koparılması, örgütü etkilemek için örgütün içinde yapılan fikir mücadelesinin örgütün dışına çıkarılması, örgütü tahrip eden şeye karşı yoldaşları inandırmak ve düzeltmek yerine onları tahrik etmek (ve genel olarak halk kitlelerini), ayrı fikirde olanlara karşı olanları tahrik etmektir... Parti yoldaşları hakkında, işçilerde nefret, hoşnutsuzluk, ve şüphe yaratacak şeyleri sistemli olarak yazmak, aynı fikirde olanlara böylesi saldırıda bulunmak yanlışdır. Fakat ayrılmış bir örgüt için *birisi bunları yazabilmeli, ve yazmalıdır.*

Niçin birisi yazmalı? Çünkü bölünme başlayınca bölücülerin liderliğine düşmemesi için kitle ile uğraşmak birisinin görevi olmaktadır. Bana deniliyor ki: işçi kitlesi içinde kargaşalık ve bulanıklık yarattın. Cevabım şudur: bilerek ve isteyerek, ayrılan Menşeviklerin liderliğine giren işçi saflarında kargaşalık ve bulanıklık yarattım... ve *ne zaman böyle bir ayrılma olursa gene aynı şekilde davranacağım...* Bu türden siyasal düşmanlara karşı o zaman öyle davrandım, ve bundan sonra da bir ayrılma olursa; bu tekrarlanırsa, *kökünü kazıyana kadar mücadele edeceğim...* Parti içi ayrılmalarda kullanılmak üzere, hoşgörülebilir bir mücadele için tespit edilmiş sınırlar var mı? Partinin varlığını tehlikeye atan bu gibi ayrılmalar için *Parti standartlarınınca yaratılmış sınırlar yoktur, olamaz da...* Parti içi bölünmelerde uygulanacak politikanın sınırlamalarını parti değil, genel siyaset hayatı, veya bildiğimiz ceza kanunlarından başkası tespit edemez. [Konuşmanın orijinal metnindeki bütün italikler Lenin'in yayınladığı gibidir... İngilizce tam metin için Bknz: Selected Works, Vol. III, pp. 4861498.]

Bir saati aşmaması gerekli kılınan konuşmasında Lenin, her ne zaman bir ayrılık bir parçalanma ortaya çıkarsa, *hep aynı şekilde davranacağımı* söylemiştir. Sözünü gerçekten tutmuş olduğunu da unutmamak gerekir! Bundan böyle, rakip partiler arasındaki mücadele herşeyin mübah olduğunu, bu samimi sözlerden sonra, hiçbir zaman unutmamamız gerekecektir. Bu sözler, Menşeviklere karşı, Sosyal Devrimcilere karşı; Üçüncüsünü kurmak üzere ayrıldığında İkinci Enternasyonal'e ve partilerine karşı, Bolşevik hizbi içinde ayrılık çıkarana karşı Lenin'in yazdığı polemikleri anlamamıza da yardım edecektir. Fakat, ne olursa olsun, bu durum bizi Lenin'in yazdığı polemiklerin somut bir tahlilini yapmaktan; ne kadarının gerçekleri aksettirdiğini, ne kadarının ise «nefret, kırgınlık, ve düşmanlık yaratmak... karşılar hakkında en kötü şüphe ve düşüncelerin doğmasına çalışmak... karşıt olan kişinin görüşünü düzeltmekten çok onu tahrip etmek, örgütünün kökünü kazımak» için yazıldığını anlamaya çalışmaktan alakoymamalıdır.

Ayrıca şunu da unutmamalıyız ki, Lenin her zaman, görüldüğü kadar «taşlaşmış» bir kişi olmamıştır. «Ceza kanunlarının sınırları»nın da dışındaki gerekçelerle polemiklerinde yumuşak bir dil kullandığı zamanlar olacaktır. Bu gerekçelerin başında ise sık sık unutulmuş görüldüğü, ama bütünüyle hiçbir zaman terketmediği bir düşüncesi yer alacaktır: uzun vadede işçi sınıfı gerçek amaçlarını, görevlerini ve yerini öğrenmesi bakımından, ancak ve ancak siyasî tartışmalar sayesinde eğitilebilir. Ceza kanunlarının sınırlamalarına gelince, bu sınırlamalar da, Lenin ve partisi iktidara gelince ortadan kalkacaktır. Bu yüzdendir ki, insancıl duyguları çok daha az olan, işçilerin uzun vadeli eğitimlerine ise pek fazla düşkün olmayan daha dar bir azınlığın eline geçtiği zaman bu doktrinin ne demeye geleceğini uzun uzun düşünmek zorunda kalacağız. Veya, eski Rus devrimci aydınlar kitlesinin karşı-dengeleyici insancıl geleneklerinden yoksun başka ülkelerdeki Komünist partilerin ellerine bu doktrin geçince de gene uzun uzadıya düşünmemiz gerekecektir.

B Ö L Ü M XXI

LENİN VE STOLYPİN

Onların istediği bir büyük ayaklanma; bizim istediğimiz bir büyük Rusya.

—Peter Arkadyevic Stolypin

Parti siyasetinde de, tıpkı genel olarak devlet yönetiminde olduğu gibi, erkmenliği elinde tutan lider (sovereign) hiçbir zaman yanlış yapmış olamaz, böyle bir suçlama ile yargılanamaz. Lenin'in «parti üyesine yarışmaz eylemleri» yüzünden yargılanması uzun süreli etki bile yaratmadı, ve Birleşik Partinin Londra Kongresinde (1907 Nisan-Mayıs) az farklı da olsa, çoğunluğu kazanan Lenin oldu. Yeni Merkez Komite, şimdi kendisinin başına geçen Lenin'in dâvasını; Lenin'e karşı yazılan iddianameyi hatırlamadı bile.

Fakat, Duma üzerine açılmış tartışmalar bununla da bitmedi. 1906 yılından 1912 yılına kadarki süre boyunca Lenin, gene iki cep-heli savaşını sürdürmek zorunda kalmıştır. «Çocukca solculuk»ları yüzünden boykotcu Bolşeviklerle; «parlamentar eyyamcılık»ları yüzünden Menşeviklerle. Boykotçu Bolşevikleri kendi hizibi içinde, kendisine bağlı tutmaya muhtaçtı. Bu ise «devrimci olmayan» amaçlar ve usullerle Duma'yı kullanan Menşeviklerle anlaşmazlığı keskinleştiriyordu. Diğer yandan, kendi hizibine karşı Menşeviklerle birleşme ihtiyacı yüzünden de, partideki Bolşevik hizibi içindeki ilişkileri bozuyordu. İhtilâlcî hareketin en sakin yılları olan 1909-1911 arasında bu güç problem başka sorunlarla da birleşip büyüyerek, her iki hizip için de de parçalanmalara yol açtı. Ortaya çıkan kargaşalık düşünülemez kadar büyük oldu. Herkes sınırlı, ve karşısındakine hakaret yağdırmaya hazır hâldeydi.

Stokholm (1906) ile Londra (1907) Kongreleri arasında, Duma sorununda Lenin'in otoritesi sözünü geçirecekmiş gibi; Lenin, kendi hizibinin çoğunluğunu Duma'ya katılmaya razı edecekmiş gibi

göründü. Fakat 1907 yazında, tam Lenin başarıya doğru nihai adımı atarken, Başnâzır Stolypin'in hükümeti meseleyi yeniden ve çok geniş şekilde alevlendirdi. 16 Haziran 1907'de Başnâzır Stolypin hile ve kasıtlı hareket ederek, polisin bizzat kendi eliyle hazırlanmış düzmece bildirimleri, ve Londra Konferansında Lenin ve Bolşevik müridlerinin yaptıkları konuşmalarda savunulan silâhlî ayaklanmadan yana düşünceleri ileri sürerek II. Duma'yı feshetti. Londra'daki «duma yerine ihtilâl tartışmalarına Duma'nın Menşevik Üyeleri de katılmışlardır» diyen Stolypin (aslında Bolşeviklere karşı koymuşlardı bu konuda) Menşevik üyelerin Duma'dan ihraç edilmesini istedi. Duma, Menşeviklerin temsilcilik haklarını ve dokunulmazlıklarını kaldırmaya yanaşmayınca Stolypin de Duma'yı feshetti. Sonra da, basit bir *ukaz* ile, hükümet seçim kanununu değiştirmeye başladı. Böylece, muhalefet Birinci Duma ve İkinci Duma'da olduğu gibi çoğunluk teşkil edemeyecekti. 16 Haziran 1907 Hükümet Darbesi diye meşhur olan bu *ukaz* ile köylülerin oylarının değeri yarı yarıya indirildi. İşçi seçimleyicilerin oy hakları üçte bir oranına indirildi. Polonyalıların, ve diğer sınır bölgesi halklarının oyları da büyük zarar gördü. Üçüncü Duma da, bu yüzden, toprak beyleri ve ajanları, papazlar, büyük-Rusyacı milliyetçiler, devlet memurları, ve diğer muhafazakârlarca dolduruldu. Bütün radikal muhalefet grupları: Kadetler, Polonyalılar, Sosyal Demokratlar, Sosyal Devrimciler, Trudovikler, vs., yok denecek kadar küçük bir azınlığa indiler.

Duma'nın boykot edilmesi için yeni bir hava doğdu. Sosyal Devrimci Parti boykot etti. Lenin'in kendi hizibi Lenin'i dinlemeden boykot fikrine kayıverdi. Bu gruplara göre III. Duma «operakomik»ti, Anayasa işe aldatmaca. Kendine karşı saygı duyan bir devrimci nasıl olur da kendisini bu kadar küçültür demokratik olmayan seçimlere girer; kitleleri nasıl aldatabilir, böyle bir tuvat piyesinde nasıl olur da rol isteyebilirdi? Böyle bir role çıkmakla, genel temsil ilkesine bu kadar ters bir seçim sonunda kurulan bir siyasi mekanizmayla sanki birşeyler yapılabilmemiş gibi sathecilik ayıp olmaz mıydı?

Fakat, devrim amaçlarına yarayacak olduktan sonra Duma'ya girmemesi için Lenin'in önünde bir sebep kalmıyordu. Lenin'in bu gibi önemsiz sorunları safça bir doğruluk sorunu yapacak hâli yoktu. «Gerekirse domuz-ahırına bile girerim,» diyordu Lenin. Ayrıca Stolypin'in manevralarını ve meseleleri ele alış tarzını da ciddi bir

saygıyla incelemeye başlamıştı. Karşısında, devrimin can düşmanı, mevcut düzenin en önemli, ve en akıllı savunucu olan biri vardı. Ama Lenin bu devrim düşmanına saygı duyuyor ve o'nu değerli bir rakip kabul ediyordu. Zira hem Lenin, hem de Stolypin ayrı amaçlar için de olsa, aynı ön-düşüncelerden (premises) yola çıkıyordu.

Stolypin'in başnâzır olarak izlediği politika, bir seri tedbirlerle Rusyanın modernleştirilmesi, tarımın reformdan geçirilmesi, ve Çarlık rejiminin istikrara kavuşturulması yoluyla, «güvenilmez unsurların oy hakkını daraltmak ve açık ihtilâlcilik yapanları ise susturmak; baskı altına almaktır. Sanki Lenin'in «Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi» kitabını, ve tarımsal sorunlar üzerindeki bütün yazılarını okumuş gibi, tarımda kapitalizmin gelişmesini hızlandırmaya, köylerde sınıf farkını pekiştirmeye ve güçlendirmeye, mevcut düzenin köylerde savunucusu olarak mülkiyeti-düşkünüyü bireyci köylü işletmeler yaratmak için komünial mir toprak düzenini kaldırmaya çalışıyordu. («yoksul ve sarhoşlar üzerine değil, güçlü ve çalışkan üzerine oynuyorum kumarımı.»)

1861 Köleliğin Lağvı Hareketinin kötü tarafı, diye düşünüyordu Stolypin, bireysel işletmeciler sınıfı diye yeni bir sınıf yaratacağı yerde, köylü komünleri sistemini-fiilen- korumuş, ve güçlendirmiş olmasıdır. Kendisine toprak verilen köy topluluğu, komünial bir köy yapısı içinde, topraklara ortakça sahip oluyorlar, toprak karşılığı devlete karşı yüklenikleri borcu ise gene ortak sorumluluk çatısı altında ödüyorlardı. Toprakların ekimi için, bizzat komünün kendisi, ailelerin büyüklüklerine göre toprak dağıtımını yapıyor; bu hâl ise her yıl nüfus ve aile sayısındaki değişmelere göre toprakların yeniden ve yeniden toplam dağıtılmasını gerektiriyordu. Bu yüzden toprağın bakımı için köylüler bir ihtiyaç duymuyorlar; Batılı çiftçilerin kişiliklerini yaratan, onları muhafazakâr olmaya yönelten özel mülkiyet duygusundan bile yoksun yaşıyorlardı. Bu sistem ise toplumsalçı (communal) veya ortakçı (corporate) bir ideoloji yaratıyordu. Sistem kölelik günlerinin hatıralarını yaşatıyor, köylüler eski kölelik günlerinde efendileri için işledikleri toprakların ancak yarısının kendilerine verildiğini düşünüyorlardı. Bu yüzden de, yarım kalmış işin tamamlanabilmesi için büyük toprak beylerinin topraklarının da komün köylülerinin topraklarına katılması gerektiği görüşünü yaşıyordu.

Stolypin, şimdi, bireysel küçük işletmeciler sınıfının bir uzantısını da köylerde yaratmak için harekete geçiyordu. Önce, köyleri hâlâ vesâyet (tutelage) altında tutan *Zemski nachalnik* kurumunu kaldırdı; köylülere de şehirliler gibi eşit siyasi haklar tanıdı; enerjik köylüleri komünlerden çıkarıp, kendi paylarına düşen topraklarda bireysel işletmeci olmaya yöneltmek için bir seri toprak ve kredi kanunları çıkardı. «Komünclü prensiplere karşı- denge.» diyordu. «bireysel mülkiyettir, devletin istikrarlı düzeninin çekirdeği küçük mülk sahipleridir.» Kısacası, Stolypin, Marxistlerin yanlış olarak tutucu ve mülkiyet düşkünü sandıkları Rus köylüsünü değiştirmeye; köylüyü gerçekten tutucu ve mülkiyet düşkünü yapmaya çalışıyordu. Lenin, kin bile duymadan, hayranlıkla, bu gerici politikayın sağlam bir politika olduğunu söylüyordu.

Keza, Stolypin'in çıkardığı bir ukaz ile, rejime karşı olanların oy verme haklarını sınırlamak, rejimi destekleyenlerinin oy haklarını ise genişletmek istemesi de sağlam bir politika idi. Nitekim, 1918 yılında, bir işçinin oyunu, beş köylünün oyuna eş sayan Lenin politikası da sağlam bir politikadır.

1907'den 1914 yılına kadar, Stolypin'in toprak reformu kanunları çerçevesinde 2.000.000 köylü ailesi köy mir'lerinden çıkıp, küçük toprak işletmecisi oldu. Savaş sırasında da bu hareket devam etti ve 1 Ocak 1916'da 16.000.000 ailenin 6.200.000 tanesi komünlerden çıkmak için harekete geçmiş bulunuyordu. Lenin, bu meseleyi Stolypin'in reformları ile, geleceğin ihtilâli arasında amansız bir yarış sayıyor, ve kazanan tarafın kim olacağını zaman faktörünün tayin edeceğini düşünüyordu. İhtilâlin on veya yirmi yıl ertelenmesi söz konusu olabilir miydi? Yeni toprak reformu kanunları köylük yerleri öylesine değiştiriyordu ki, köylüler bir süre sonra devrimci bir kitle olmaktan çıkacaklardı. Lenin'in bu yarış kaybetmekte olduğu, 1917 yılında «toprakları alınız» dediği köylülerin, zaten alabilecekleri toprakların dörtte üçünü almış olduklarının anlaşılması ile ortaya çıkmıştır. Nicholas S. Timasheff'e göre, «köylülerin sürüp-ekdikleri topraklardaki artış (ihtilâlden sonra) yüzde 8'i aşmadı; bu ilâve yüzde 8 için ise zaten çoktandır kira ödenmiyordu. Geri kalan topraklar ise ekilebilir toprak değildi.» (The Great Retreat, p. 107).

Stolypin Anayasası diye yazıyordu Lenin, 1908'de ve Stolypin'in tarımsal politikası, yıkılmaya yüz tutan

eski, yarı-ataerkil ve yarı-feodal Çarlık sistemi için, bu sistemi orta-sınıf monarşisine dönüştürmek isteyen yeni bir çağdır... Eğer uzunca bir süre devam ederse... tarımsal program diye, bize savunacak hiçbir şey kalmayacaktır. Rusya'da böyle bir politikanın başarı kazanmasının «imkânsız» olduğunu söylemek boş ve budalaca bir demokratik sayıklamadır. Bu basbayağı mümkündür! Eğer Stolypin'in politikası devam ederse... Rusyanın tarımsal yapısı tamamen burjuvalaşacak, güçlenen köylüler hemen hemen bütün topraklara sahip olacaklar, tarım kapitalistleşecek, ve tarım sorunu için herhangi bir çözüm -radikal veya başkası- kapitalizm altında imkânsızlaşacaktır. [Proletarii, April 29, 1908, reprinted in ve kezâ bkz : *Collected Works*, 3. Rusca Baskı, sh. 193]

Görüldüğü gibi Lenin ve Stolypin amaçları ters, fakat ön-düşünlerinde, ihtimalleri irdelemede, taktik metotlarda birbirlerini çok iyi anlayan iki kişiydi. Duma kürsüsünden o ünlü konuşmasını yaptıığında, Başnâzır Peter Arkadyevič sanki doğrudan doğruya Bolşevik lideri Vladimir Ilyich'e hitâp etmişti :

«Sizlerin istediğiniz bir ayaklanmadır, bizim istediğimiz ise büyük bir Rusya.»

Yeni rejim kendi-reformunu tamamlayıncaya kadar, yeni temellerini döşeyinceye kadar yeni bir ayaklanma olacak mıydı? Stolypin'in günleri bitmeden önceki günlere gelinceye dek, kaç kez, «devrimi görmeye ömrümün yeteceğini ummuyorum» demiştir Lenin.

Fakat Plehve'nin yarattığı ve Stolypin'in de devrimci hareketleri izlemekte casus ve ispiyoncu olarak kullanmaya devam ettiği karanlık güçler, Stolypin'in yıkımının da sebebi olacaklardı. 14 Eylül 1911'de, Kiev'in en iyi tiyatrosundaki bir gala gecesini, Çar ve iki veliahtın huzurundayken, tek bir suikast kurşunu Peter Arkadyevich Stolypin'in tuttuğu yola son verdi. Kaatil, Dimitri Bogrov isimli Yahudi bir avukattı. Katil hem bir polis ajanı, hem de Anarşist hareketinin terörist kanadındandı. Suikast hiçbir zaman tamamen aydınlığa kavuşmamıştır. Bazı noktalar, İçişleri Nezaretinin bu suikastla ilgili olduğunu göstermektedir. Bu bakanlığının gizli polis teşkilâtı, Çarı korumakla görevliydi. En azından Kiev polis yetkililerinin ihmâlleriyle suikast arasında bir ilgi kurulabilir.

Ryss ve Azev gibi ajan provokatör şefleri ölüm halindeyken Stolypin'i ziyarete gelmişlerdir. Fakat Çar ve Çarina ise, kendilerini kurtarmak isteyen adamın kaybindan üzüntü duyduklarını göstermek için matem bile tutmadılar. Çar ve Çarina, Stolypin'in ne yapmak istediğini bile anlamamışlardı. Ölümünden sonra, Stolypin'in polis kuvveti, yasal güdümler ve islahatçı ekonomik ve sosyal tedbirler karışımı ile yaratmak istediği büyük Rus devleti hızlı bir şekilde, Rasputin'in etrafında toplanan gerici ve karanlık kuvvetlerin eline düştü. Bununla beraber Stolypin işini öyle iyi kurmuştu ki, toprak reformu ölümünden sonra devam etti. Lenin'in bekleyip durduğu ayaklanma için uygun şartlar ise, Stolypin'in plânlarının başarısızlığı yüzünden değil, aniden bastırılan savaş yüzünden ortaya çıktı.

Stolypin'in «hükümet darbesi»nden sonra, Temmuz 1907'de Merkez Komite (Londra Kongresinden beri Lenin'in nüfuzundaydı) toplandı ve üçüncü Duma için yapılacak seçimlere nasıl hazırlanılacağını görüştü. Lenin, Merkez Komiteyi tam o sırada ele geçirmişti, fakat aynı anda, bu kere kendi hizibinin kontrolü elinden çıktı. On beş Bolşevik delegeden ondördü boykot taraftarıydı! Tek başına muhalif bir Lenin kalmıştı. Lenin'in kendi hizibi Lenin'i bir tarafa bırakıp kendilerine sözcü ve raportör olarak Bogdanov'u seçti. Stokholm'de olduğu gibi, Lenin gene Menşeviklerle birlikte oy kullandı. Polonyalılar, artı Yahudi Sosyalist Birlikçiler, artı Menşevikler, artı Lenin'in ağırlığı Bolşevik delegelerin ağırlığını aştı.

Bütün 1908 yılı boyunca Bolşevik hizibi çalkalandı durdu. Bu, burada teferruata girilemeyecek kadar karmaşık biçimlerde oldu. Bazan, Lenin, hizibinin çoğunluğunu seçimlere girmeye razı etmiş gibi oluyordu. Fakat sonra birden bire, Duma'ya girmiş olan Sosyal Demokrat temsilcilerin Duma'da yeterince uzlaşmaz bir grup olamadıkları için (18'inin 14'ü Menşevik idi) geri çekilmesi gerektiğini ileri sürmeye başlıyorlardı. Bu görüşün savunucularına geri-çekme anlamına gelen Rusca bir kelime ile *otzovist* deniliyordu. Bunlar ise Duma'daki sosyalist temsilcilere birer ütümatom gönderip, onlara ya Duma'dan, ya da Partiden ayrılma-ları gerektiğini bildirmek istiyorlardı. Bu eğilime ise «ültimatizm» adı veriliyordu.

Bütün bu boykotçular, yarı-boykotçular, Lenin'in *troyka*'sında Krassin'in yerini alıp «ikinci adam»lığa yükselmiş olan filozof

Bogdanov'un etrafında kümeleniyorlardı. Krassin'in yerine geçen Bogdanov şimdi, kendi hizibi içinde Lenin'in nüfuzuna karşı harekete geçiyordu. Bogdanov'un arkasındakilerin arasında Lunacharsky, Gorki, Krassin, Bazarrov, eski Duma Bolşevik lideri Alexinsky, tarihçi Pokrovsky, GPU şefi olacak olan Menzhinsky, Parti tarihçisi Lyadov, Komintern lideri olacak olan Manuilsky, ve ilerde karşılaşacağımız diğer birçokları bulunuyordu. Lenin ise Moskova'da 1908'in ortalarına kadar zayıf bir çoğunluk (on-dörde karşı on-sekiz) kazanamadı, ve 1909'da Petersburg'da gene azınlıktaydı. Fakat, bu bekleyişlerden sonra kendisini kuvvetli hissedip, kendisine yeni bir *troyka* kurunca (üç kişilik liderliğin ilki Lenin-Krassin-Bogdanov *troyka'sı* olmuştur. Sonrakiler ise şunlardır: Lenin-Taratuta-Dubrovinsky; Lenin-Malinovsky-Zinoviev; Lenin-Zinoviev-Kamenev; daha sonra, savaş sırasında, Lenin ve Zinoviev) bütün boykotcuları, *otzovist*'leri, *ültimatist*'leri hiçbir merasim, hiçbir tüzük hükmüne, savunma sistemine aldırış etmeden Parti'den ihraç etti. Bunların ne şartlar altında ihraç edildiklerini ilerki bölümlerden birinde göreceğiz. (Bölüm XXI, «Filozof Lenin»)

En sonunda, Lenin'e karşı olanlardan ikisi hariç diğerleri çok daha sadık müridler olarak Lenin'in safına geçtiler. Bağımsız tutumu ve felsefi konulardaki ayrı düşünceleri yüzünden Bogdanov bir daha dönmedi. Bolşevikler arasından hiç dönmek üzere ayrılan ikinci adam ise Alexinsky idi. İlerde Bolşevizmin amansız düşmanı oldu. Fakat gene de, boykotcu hareketin en hararetli olduğu 1907 yılında, kendi hizibi içinde Lenin o kadar yalnızdı ki, ilerde Lenin'in *troyka'sını* kuracak olanlardan Zinoviev ve Kamenev bile, bir süre için Lenin'e karşı grupta yer almışlardır.

Stolypin'i anlamak ve ne yapmak istediğini farketmekle büyük bir başarı gösteren Lenin, kendi taktiklerini devrimciliğin gerektirdiği şartlardaki gerileme ve ortaya çıkan katı gerçeklere uydurdu, ve kendi hizibine karşı büyük bir üstünlük kazandı. Bunun üzerine, Lenin'in hizibindeki boykotçular, ultimatömcüler teker teker Lenin'in yanına döndüler. Bu kere, lider olarak Lenin'in söylediklerini kuzu gibi dinlemeye hazır dılar. Aşağıdaki, ünlü Marxist tarihçi M. N. Prokrovsky'nin sözlerinden bir bölüm ilgi çekicidir:

Lenin'de olayların köklerine kadar, en derin yerlerine kadar görmesini sağlayan olağanüstü bir yetenek vardı. Bu yanı ile, en sonunda, bende Lenin'e karşı bir

bağlılık duygusu yarattı. Ben, sık sık Lenin'den ayrılmış, pratik birçok konuda ona karşı çıkmıştım, fakat her defasında da yanılan ben oldum. Bu yanlışları yedi kere tekrarladıktan sonra, artık, mantığım başka türlü hareketi etmedi söylediği zaman bile tartışmaları kısa kesip Lenin'e uymaya karar verdim. Zira Lenin'in benden çok daha güçlü bir şekilde olayları anladığına, bende olmayan bir yetenekle toprağın derinindeki şeyleri bile görebildiğine hiç kuşum kalmamıştı.

Eğer bu tuhaf, ama summi itirafı unutmazsak, ve gene bu itirafın tarih kitapları birçok araştırmacılarca abidevi kaynaklar sayılan, rasyonel ve mantıksal yorumları ile orijinal bir düşünürü ait olduğunu unutmazsak, Rus aydınlarının düşünce yapıları ve Lenin'in taraftarları üzerindeki nüfuzunun neferé dayandığını daha aydınlık şekilde anlayabiliriz. Ayrıca Lenin'in bu nüfuz ve kuvvetinin nasıl olup da, Stalin'in ki gibi apayrı bir nüfuz ve kuvvete dönüştüğünü de anlamamız kolaylaşmış olur.

Eğer Stokholm ve Londra Kongrelerindeki Duma sorunu biricik anlaşmazlık olsaydı, Lenin'in kendi hizibinin görüşünden ayrılıp Menşeviklerle birlikte oy vermesi çok güç olacaktı. Fakat gerçekte bu anlaşmazlık birçoklarının kafalarında, daha başka bir sürü sorunların gölgesinde kaldığından altı yıl sonraki parçalanmaya kadar, kargaşalık içinde de olsa, parti birliği devam etti.

1906 Stokholm Kongresi'nde, bildiğimiz gibi, Bolşevikler azınlıktaydı. Ama Duma sorunu ile, banka ve tüccarların devrimciler tarafından elde edilmesi gibi tatsız bir konu dışında diğer bütün konularda Lenin çoğunluk üzerinde etkendi. Küçük konularda değil, en önemli konularda bile Lenin, savunmada ve uyuşmada değil, kendi görüşleri yönünde devamlı hücum hâlindeydi.

Menşevikler ise hâlâ 1905 çöküntüsünün, kısaca söylemek gerekirse, Moskova ayaklanması ve genel silâhla ayaklanmadan umduklarını bulamamanın etkisi altındaydılar. Lenin, Menşeviklerin bu çöküntüsünden yararlandı.

Toprak sorununda da, Rus Sosyal Demokrasi hareketinin bütün bir tarihinde olduğu gibi inisiyatif gene Lenin'in elindeydi. 1903 yılındaki parti programında, otuzkilerin köleliğin lâğvında köylülerin elinden alınan toprak parçacıkları yeniden köylülere verilmesi ile ilgili hükmü yazan Lenin'di. Bu hükmü, o zaman için «gar-

çekte ve ilk an için yerinde» bir istemi dile getiriyor diye düşünmüştü. Fakat 1905 yılı, bu istemli ne kadar yetersiz, köylülerdeki toprak özlemi karşısında ne kadar hafif kaldığını öğretmişti.

Bizim hatamız «diyordu açıkca» demokratik, veya daha doğrusu demokratik burjuva hareketinin köylüler arasındaki yaygınlık ve derinliğini küçümseme noktasında düğümlenmektedir. Bu hatada ısrar, şimdi ihtilâl bu kadar şey öğretmişken, bir budalalıktır.

Lenin ashında kendi hatalarını eleştiriyordu. Lenin «tarih» ten öğreniyordu öğrenceklerini «tarih ise Lenin'in en büyük, en yararlı bulunduğu alandı. Stokholm'de Menşevik çoğunluğunu boş bulur bulmaz yeni bir tarımsal program öneren Lenin iki konuda değişik veya tamamlayıcı hükümler getiriyordu: toprağın doğrudan doğruya köylülerce ele geçirilmesine yol açacak her teşebbüste köylülerin desteklenmesi, veya, çok daha arzuya şayan bir yol olarak, müzaffer bir devrimci hükümet eliyle toprağın millileştirilmesinin tamamlanması; ardından, gene bu hükümet eliyle toprağın köylülere kiralanması, veya dağıtılması. Gelecekteki devrimci devlet iktidarının kuvvetlenmesi düşüncesini kafasında taşıyan Lenin, bu düşüncesi yüzünden, toprağın düzensiz olarak tabandakilerce ele geçirilmesini değil, toprağın millileştirilmesini ve devlet kontrolünde bir genel dağıtımını savunuyordu. Üstelik Lenin-Rosa Luxemburg haric, diğer bütün liderlerden fazla biliyordu ki, bir devrim hiçbir hesap-kitaba sığmayacak kadar sonu-belirsiz, karmaşık ve düzensiz bir oluşumdur. Bu karmaşıklığın, başlangıçta tespit edilecek zayıf formüllerle, ön-tasarımlarla düzenlenmesi zordur. Bu yüzden de, Stokholm Kongresine sunduğu bu iki öneriyi, bitiribirlerine çok keskin bir çelişki içinde değil, fakat toprak sahiplerinin nüfuzunu kırarak, eski rejimi ortadan kaldırarak, işçiler yararına köylülerin desteğini kazanacak tek ve genel bir oluşumun değişik görünümüne olarak sunuyordu. 1917 ortasında Lenin'e karşı çıkanlar, Lenin'in birden bire Sosyal Devrimcilerin toprak programına «çattığını» ileri sürerlerdi. Fakat bu suçlamayı yapanların hafızaları çok zayıf. Sosyal Devrimcilerin kendilerinin sandıkları, ve telif hakkı istedikleri program, aslında, daha 1906 yılındayken Lenin'in kafasında bulunan çeşitli alternatiflerden biriydi.

Bolşevikler olsun Menşevikler olsun, bütün Rus Marxistleri, geri, mülkiyet-düşkünlü, ve kaçınılmaz düşman «küçük Burjuvazi» saydıkları köylülere kuşku duyma eğiliminde olmuşlardır. Le-

nin dahil, bütün Marxistler bu konuda «Sosyal Devrimciler»den ayrıyorlardı. Fakat, yoldaşlarının tam tersine, Lenin köylülerin çoğunluk olduğu, hoşnutsuz olduğu; ve hiçbir devrimin köylülerden yana veya köylüleri yanına almadan Rus toprakları üzerinde yapılamayacağını unutmamıştı. Ayrıca, ta içinin derinliklerinde, eski Narodnik mücahitlerinden miras almış bir köylü-severlik duygusu vardı. Terör sorusunda olduğu gibi köylü sorusunda da, insanın açıkca tarif edemeyeceği, fakat Lenin'i «kendi hizbindekiler de dahil» diğer Marxist yoldaşlarından; onların genel formüllerinden ayıran birşey vardı.

Stokholm'deki Menşevik çoğunluk, toprağın eldeğiştirilmesi, millileştirilmesi veya yeniden bölüştürülmesini öngören Lenin'in planlarından hoşlanmadı. Martov ve Plekhanov, Lenin'in tersine, toprakların «beledileştirilmesini» savunan bir öneri sundular. Lenin'in millileştirme planı başarılı bir devrim şartına dayanıyordu; toprağın köylülerce ele geçirilmesi, aslında, böyle bir «muzaffer» devrimi kolaylaştıracaktı. Fakat Martov ve Plekhanov'un «beledileştirme»lerindeki dayanak neydi? Bu ikinci teklif, sadecce; Menşeviklerin eskiden beri devam eden yerel-yönetim tutkularını, ve merkezîyetçilik korkularını aksettiriyor; bir çeşit demokratik yerel-yönetim gelişmesi farz ediliyordu. Ancak, yerel-yönetimin oluşacağı ana kadarki devrede ulusal çapındaki devletin ne olacağını hiç kâle almıyordu. Ayrıca, köylülere toprakları dağıtacak, tam kuruluşlu, beledi örgütler kurulumaya kadar köylülerin sessizce beklemeleri gerektiğinde ısrar ediyordu. Fakat bu utopyacı planın arkasında, önümü düşüncelerden çok, içgüdüsel korkular yatıyordu. Martov ve Plekhanov ile adamları köylü eylemlerinden korkuyorlar; «karanlık halk»ın kontrolsüz ayaklanmalarından, anarşist davranışlarından ürktüyorlardı. Ayrıca Lenin'in toprak konusundaki planları ile, iktidara Parti tarafından el konulması konusundaki eski düşüncelerinin sıkı sıkıya bağlı olduklarını da sezmişlerdi. Asıl önemli olan nokta ise -ki bu Plekhanov'un başarılı bir öngörüydü- toprağın millileştirilmesi sonunda köylülerin bu kere devlete bağlanmış olacaklarını anlamışlardı.

«Asyalılık» geleneği kutsal kitleleri her zaman yönetici iktidara bağlaya gelmişti. Köylüler, yeni kurulacak devlete de, bağlı kalacak olduktan sonra, kentsel nüfusun özgür kalması beklenebilir miydi?

Bizim yurdumuzdaki durum -diye başlıyordu Plekhanov'un kâhince uyarıları- toprak, ve toprağı işleyenlerin, devlete köleliği şeklinde sürüp gitmiştir. Rus despotizmi de, işte bu köleliğin üzerinde gelişmiştir... Bu eski biçime dönülmeyeceği yolunda hiçbir garanti yoktur, ve olmayacaktır. Fransa tarihini hatırlayınız, İngiltere tarihini hatırlayınız: bunların herbirinde devrimin büyük dalgalanmalarını, eskiye dönüş izlemiştir... Feodalizmin kalıntılarını eski yerlerine koymak amacıyla geriye-dönüşler değil bunlar, doğru. Fakat bizim ülkemizde bu unsurları tekrar yaratacak yönde etkileri olan birşey var; toprağın, ve toprağı işleyenlerin devlete bağlanmaları, yani bize özgü «toprak millileştirilmesi»! Ve, toprağın millileştirilmesini istemekle, sizler bu eski tip millileştirmeye dönüşü daha kolayca gerçekleştireceksiniz. Zira, eski, yarı-Asyalı düzenimizin meşruluğunu bir yadigâr gibi korumuş olacaksınız...»

Böylece, geleceğin açıkça görünmesini önleyen perde bir an olsun aralanmıştı. Plekhanov'un bu uyarısındaki ön-görürlük, demokratik-olmayan parti yapısının içeriği olan tehlikeler konusunda Lenin'i uyaran Troçki'nin uyarısındaki ön-görürlükten geri kalmayan bir ön-görürlüktü. Bir filin ne olduğunu anlamaya çalışan üç kör adam, gibiydiler. Marxist'ler, sosyolojik analiz metodlarının geleceği kestirme olanağı verdiğini iddia ederler. İşte bu üç Marxist kehânet tutsaydı, fakat birlikte oluşsalardı, ve birbirlerini tamamlasalardı, ortaya, gerçekten çok parlak bir ön-görü, ve ön-uyarı çıkmış olacaktı.

Fakat aralanan perde çok geçmeden yine kapandı, zira Plekhanov'un Lenin ile tarım sorununda tartışacak durumu yoktu. Her iki kamp ta birbirlerinden, ta özden ayrılmıştı. Sosyal Demokratların çoğu köylü sorununda öylesine az bilgi sahibiydi ki bu sorunları anlamıyorlar; sıkıntı duyuyorlardı. Tartışmalar gitgide karıştırdı konuyu. Bolşeviklerin bile çoğu mujik sorunu ile karşılaştıklarında köylüler hakkında bilgisizdiler, ve içlerinde bilinçsiz bir korku, veya «milliyet tutkunu, küçük burjuva» gibi suçlama eğilimi taşıyorlardı. Delegelerin bir kısmı, toprak sorununun hiçbir yanını işçilerle ilgili bir sorun olarak görmüyordu. Diğer kısmı ise «devrim sonrası»na kadar yapılacak hiçbir iş olmadığını, ancak devrimden sonra «tez ve total toprak sosyalizasyonu» yapılması

gerektiğini düşünüyorlardı. Devrimden sonra, bu ikincilere göre, köylü kütlesinin çoğunluğunun denetiminde değil, köylerde bu iş için çalıştırılacak olan ücretli yardımcılar, veya «kırsal proleterya»nın denetiminde bütün «tarımsal fabrika»lar şeklinde bir kuruluşa geçilmesi gerekecekti. Bazıları ise, bu iki grubun da dışında kalıp, oylamaya katılmadılar. Köylü sorununda düşüncesi olan iki grupta; bazılarına göre toprak sorunu «yol gelip dayanırsa, geçilmesi gereken bir köprü» iken; bazılarına göre de yeni, ve parlak bir alternatifti. Bunlar, ileri sürülen önerileri, kendi devrimci duygularını okşayan, ve üzerinde fazla düşünüp kendilerini yormamak için, hemen ondan yana oy verilebilecek öneriler saydılar. Sonunda, Lenin'in yazdığı metin, biraz karmaşık biçimde idiye de, peşinde geniş ve tutarlı kalıbaşık sürükleyen tek metin oldu. Böylece, Lenin, ilerde ortaya çıkacak devletin, ve Rusya'daki hak iktidarının en can alıcı sorunu üzerinde bilgi sahibi tek kişi olduğunu bir kere daha göstermiş oldu. Gerçekten de, nasıl çarlıktan yana olanlar içinde tek bir tane Stolypin çıkmışsa, Sosyal Demokratlar içinde de bir tane Lenin çıkacaktı.

Londra Kongresindeki sertlikte olmasa bile, Stokholm'de de Partiyi bir kere daha parçalayacak olan ilâve iki anlaşmazlık konusu ortaya çıktı. 1905 yılındaki Özgürlük günü ortaya çıkıp yayılveren halk örgütlerinin biçimi üzerinde bir taraf açık veya kanuni kitle örgütlerini; bir taraf ise kanun dışı savaş birliklerini ve ya silâhli gerilla birliklerinin kurulmasını savunuyordu.

Yukarılarda belirttiğimiz gibi Menşevikler inanç ve tutum bakımından sendikalardan, kitle örgütünden, geniş işçi partisinden; Bolşevikler ise yeraltı savaş birliklerinden, silâhli gruplardan, ayaklanmadan, dar, işçi sınıfı için kurulacak kendinden-seçimleyici partiden yanaydılar. Bir işçinin sendikasına karşı tutumu (attitude), ile kanundışı bir bozguncunun (conspirator) yeraltı örgütüne veya silâhli birliğine karşı tutumu arasındaki farklar ne ise, Menşeviklerle Bolşevikler arasındaki, kanunî veya kanun dışı olma, Parti kontrolü, emekçi demokrasisi, otonomi ve iktidarda kalma süresi konularındaki tutum farkları oydu. Birinciler, ikinci farklılıkları belirleyecekti. Bu konulardaki temel farklılıkları unutmazsak, ilerde karşılaşacağımız birçok anlaşmazlık ve tartışma konusu, bizim gözümüzde, «arap saçı» olmaktan kurtulacak; bir bütünün parçaları gibi herbiri yerli yerinde görülebilecektir.

Parti üye sayısı durmadan arttığı için, 1906'da, Stokholm Kongresinde görünüşte bir beraberlik ve birlik vardı. Fakat herkese açık ve genel (public) faaliyetler ve kitle örgütlenmeleri eski şartları arayan kuvvetlerin etkisiyle parçalanmaya başlamıştı. Örneğin, Menşevikler bir kere daha dar, gizli, ve bozguncu «profesyonel» yer altı örgütlenmesine geçilmesine karşı koyuyorlardı. Böyle bir olasılığı ortadan kaldırmak için Axelrod'un önerisine eğilen Menşevikler geniş, partizan-olmayan veya çok partili bir emekçi kongresi toplamayı düşünüyorlardı. Böylesi bir kongre, mevcut bütün partilerin ve kitle örgütlerinin, bütün bu çalışan sınıfın federe partisi olacak tek bir parti çatısı altında toplanacaktır.

Yeni kitle örgütlerinden çoğunun birer birer kapanışını seyreden Lenin'in üzüntüsü Menşeviklerinkinden geri kalmıyordu. Fakat Lenin'in üzüntüsü farklı bir gerekçeye dayanıyordu: Sosyal Demokratik Partinin faaliyet gösterebileceği, karşı görüştekiler üzerinde etkide bulunacağı, onları kendi görüşlerine kazanacağı bir arenanın yitirilmesinden duyulan bir üzüntüydü bu. İsteksiz, ama fazla bir kırıklığa düşmeksizin, tekrar eski görüşüne döndü: bu gibi kuruluşlardan ne varsa, veya yenilerinden ne kadar kurulabilirse, bunlar birer «perde» kuruluş olarak kullanılmalıydı (sonraları bu konuda «perde örgütleri» terimi kullanılacaktı). Lenin, Axelrod'un savunduğu görüşü, sosyalist doktrini Marxism üzerinde çok iyi uzmanlaşmış seçkinlerin geliştirdiği teorik sistemden alıp, bilgisiz ve geri kalmış işçi sınıfının karışık ve «anti-proletaryan» (az sosyalist, veya anti-sosyalist gibi sayılabilir) anlayışına bağlama teşebbüsü olarak mutalaa etti. Axelrod'un, yeni kurulacak partinin kitle örgütlerince denetlenmesi görüşüne karşı, kitle örgütlerinin «öncü parti» tarafından denetlenmesini savundu. Lenin'e göre, Axelrod'un «geniş işçi partisi» dediği tarzda kurulacak bir parti, sonunda, bir «burjuva işçi partisi» olacak; amorf bir kuruluş yapısı, eklektik bir doktrini, reformist ve devrimci-olmayan bir amaç taşıma eğilimi ile böyle bir parti, otokratik bir hükümet karşısında varlığını bile sürdürmeyecekti. Axelrod'un «işçi sınıfının kendi kendini yönetme ahlakı» görüşüne karşı ise, bunun ancak, Marxist teoriyi öğrenmeye kendisini adanmış kimselerce becerilebilecek işler için gerekli yeteneklere sahip olup olmadığına bakmaksızın «kelle sayısına göre iş gören» bir «demokratik yakıştırma» olacağını söylüyordu.

Lenin, Menşevikler söyleyeceklerini açıkça söylemeden önce bile, Lenin'in kendi görüşlerine ters düşen düşünceleri savunacak

olanları devrimci partinin «katilleri» olarak tanımlamaktaydı. Menşeviklerin önerileri ne zaman su üstüne çıksa Lenin hazır bekler gibi hemen karşı çıkıyor ve karalamaya başlıyordu. Lenin bu saldırılarına beş yıl devam edecek: Lenin'in saldırılarının gitgide arttığını gören Partinin bir bölümü, sonunda, Lenin'in dediği gibi Partiyi bölme pahasına harekete geçecekti.

Sovyet ile ilgili konuda da Lenin hiçbir zaman vazgeçmediği, eski görüşüne döndü:

Parti diye yazıyordu Stokholm'deki çoğunluğa karşı yaptığı bir polemikte, işçi sınıfı arasındaki nüfuzunu genişletmesini sağlayacak olan Sovyet gibi parti-dışı örgütlerle işbirliği yapma niyetinde olduğunu hiçbir zaman inkâr etmemiştir. Partinin amacı işçiler arasında Sosyal Demokratların etkisini arttırmaktır. Fakat bununla beraber, Sosyal Demokratik bütün kuruluşların hatırlaması gerekir ki, kitleler arasındaki sosyal demokratların çalışmalarını iyi ve geniş şekilde örgütlenirse, bu gibi örgütlere fiilen lüzum kalmayabilir...

«Fiilen lüzum kalmayabilir!» İşte tek başına bu cümlecik, aynı derecede önemli diğer birçok sözleri hiç hesaba katılmasa bile, Lenin'in 1905'te İşçi Temsilcileri Konseyinin kurulduğu ilk gündün beri Sovyetleri «içden şükranla» karşıladığını ileri süren resmi iddiaların boş sözlerden ibaret olduğunu göstermeye yeter. Zira, yukarıki iktibasta geniş ve demokratik işçi parlamentosu anlamında, ve daha dolaysız ve temsil olduğu için Partinin de üstünde bir Sovyet anlayışının izine bile rastlanmamaktadır. Tersine, Parti nüfuzu ve iktidarı güçlenip geliştiği zaman kendisine «fiilen lüzum kalmayacak» olan Sovyet konusunda gerçek niyetlerini örtbas etmeye çalışan bir ifadedir bu.

Tam, Lenin bu sözleri söylerken, hapishanedeki Troçki şöyle yazıyordu:

Gerçekte, Sovyet, devrimci hükümetin bir çekirdeğiydi... Sovyet'ten önce de işçiler arasında devrimci örgütlenmeler vardı... Fakat bunlar sadece proletarya arasında yer almış örgütlerdi, amaçları, ilk elde, kitleleri etkilemekti. Sovyet ise işçi sınıfının bir örgütüdür, ve amacı devrimci iktidar için bir mücadeledir. Aynı zamanda Sovyet, bir sınıf olarak proletaryanın iradesinin ör-

gütlü bir tezahürüdür... Modern Rus tarihinde ilk demokratik iktidar Sovyettir... Kitlelerin tamamlayıcı parçaları (componen parts) üzerinde gene kitlelerin örgütlenmiş iktidarlarıdır. Bu, içine bozucu hiçbir şey karıştırılmamış, gerçek bir demokrasidir; iki-meclisi olmayan; profesyonel bürokrasisi bulunmayan; seçmenlerinin istediği zaman temsilcilerini geri çekip, yerlerine yenilerini seçebildikleri katıksız bir demokrasidir... Hiç kuşkusuz ki *devrimin ilk dalgaları başlar başlamaz bütün ülkede Sovyetlerin kurulması da başlayacaktır.*

Lenin'in 1905'te yazdığı yazıların hiçbirinden değil, Troçki'nin işte bu *1905 Yılı* eserinden alınan görüşlerde, sonradan, 1917'de hem Lenin'in, hem de Troçki'nin birlikte savunacak oldukları emekçiler parlamentosu ve devrimci hükümet anlamındaki Sovyet kavramının bir çekirdek olarak ortaya çıktığını görüyoruz. Kısacası, Sovyet fikrinin kendine özgü bir tarihçesi olmuştur. Menşeviklerin gözünde «otonom, yerel, devrimci, kendi-yönetimsel» bir kuruluş; Axelrod'un gözünden bakılırsa «geniş, non-partizan (veya daha çok, çoklu-partizan) emekçi kongresi» idi. Troçki ve Parvus'un «eksiksiz devrim» doktrininden bile bazı renkler kazanmıştı. 1917 yılında ise, Sovyet artık olgunlaşmış, Troçki'nin yıllarca önce kestirdiği gibi, «devrimci iktidar için savaştan bir proleterya örgütü» olmaktan çıkmış «kitlelerin tamamlayıcı parçaları üzerinde gene kitlelerin örgütlenmiş iktidarı... ve devrimci hükümetin çekirdeği» olmuştu. 1918 yılından itibaren ise çökmeye başlayacak; Lenin'in bütün kitle örgütleri üzerinde kontrol yetkisi olan bir Parti formülüne geçilince, «fiilen lüzum kalmayan» bir kurum haline gelecekti. Görülüyor ki, Menşeviklerin Sovyet anlayışı 1905'teki Sovyetin ilk şekline; Troçki'ninki 1917'de Lenin ve Troçki'nin Sovyete kazandırdıkları yukarı düzeydeki role; ve Lenin'in, bu ilk safhadaki Sovyet anlayışı ise en sonunda Troçki ile birlikte vardıkları Partinin kontrolünde yararı dokunan salt bir araç, veya hareket iletici bir kayış mahiyetindeki Sovyet'e yakın olmuştu. Bir kere daha, her birinin oldukça kuvvetli dokunma duygusu olan «üç kör adam», «fil»in üç ayrı yerine dokunmuşlar, her biri sadece dokunduğu yerden aldığı izlenimlerle «fil»i tarif etmeye çalışmışlardı.

BÖLÜM XXII

SİLÂHLAR VE İNSANLAR

Silâh kullanmasını öğrenmeye çalışmayan, silâh sahibi olmaya çaba göstermeyen baskı altında bir sınıf köle muamelesi görmeyi hak etmiş demektir.

V. I. Lenin

1905 yılının fırtınalarında, bütün partiler savunma amacı için silâhlanma gereği düşüncesindeydiler. Silâhlanma, toplantıların, liderlerin, ırksal azınlıkların korunması için gerekliydi. Fakat sonra bu konuda da görüşler ayrıldı. Menşevikler ortalık karıştığı zamanlar silâhlı birlikler kurulmasını savunan grupların en sakini; kurulduğu zaman ise, sadece savunma amacıyla yetinilmesini savunanların en hızlısı; ortaklık yatıştıktan sonra ise, silâhlı birliklerin dağıtılmalarını isteyenlerin en ateşlisiydi. Oysa Lenin için, silâhlı birlikler temel bir araç, bütün bir devrim fikrinin merkezidi.

Üstelik Lenin silâhlı ayaklanma konusunda mevsimden mevsime farklı düşünen biri de değildi. Ayaklanma belirir belirmez, olaylar böyle bir olanağı düşünebilir hale getirir getirmez Leninde silâhlı ayaklanma sorununa hemen en ön sırada yer veriyordu. Papaz Gapon'un peşinde yürüyenlerin kanları karlar üzerine serpiştiği günden beri, silâhlar, silâhlı birlikler veya savaş toplulukları Lenin'in hiç aklından çıkmamıştı.

Sürgündeyken, Kanlı Pazar'ın haberi kulağına geldiği gün bile şöyle yazmıştı: «Halkın silâhlandırılması en âcil iş olmuştur.»

Martov da silâhlardan söz etmişti, fakat Lenin'e göre, Martov'un «silâhlanmak isteyen halkın arzusuna uyma» şeklindeki görüşü iki yüzlü bir ifadeydi. Çok geçmeden, bu tarz bir ifadeden bile vazgeçen Martov ve arkadaşları, kötü hazırlanmış olan Moskova Ayaklanmasının ardından, kurdukları silâhlı birliklerin ve izlenilen «si-

yasal gizli savaş çerçevesi içinde demokratik istemler uğruna mücadelede bulunmak» politikasının bir hatâ olduğunu bile söylemişlerdir.

Plekhanov ise, «silâha sarılmamış olmaları gerekirdi.» demiştir açıkça.

Tersine diye cevap veriyordu Lenin: çok daha sıkı şekilde silâha sarılmış olmaları gerekirdi; çok daha enerjik, çok daha kararlı... Silâhlı bir ayaklanmaya hazırlanmayanlar devrimin destekleyicileri arasından ayıklanmalı ve düşmanların, boğuncuların, korkakların safına atılmalarıdır...

Kanlı Pazar'dan sonraki heyecan dolu haftalar ve aylar boyunca, Lenin'in günleri ve geceleri Cenevre Kütüphanesinde geçmişti. Cenevre Kütüphanesinde tek başına geçirdiği günler ve geceler boyunca askeri taktikler üzerinde çalışmış, General Cluseret'in bariyerat savaşı üzerinde yazılmış eserlerini çevirmişti. Yaz ve sonbahar aylarında ise İsviçre'den Rusya'ya peşpeşe ve çok sayıda talimat göndermeye başlamıştı :

Dehşet içinde bakıyorum, gerçekten dehşet içinde bakıyorum yarım yıldan beri bombalardan söz ediyoruz da, daha bir tane bile yapılmamış... Formalite peşinde koşup durmayın, Tanrı aşkına bırakın bu elinizdeki şemaları, şeytan çarpısını «hakları, fonksiyonları, imtiyazları.» Partiye adam girsün diye oyalanıp durmayın -silâhlı bir ayaklanma için sağlam bir istek bu... tek gerçeklik, polise karşı dayanmak ve Çar'ın askeri birliklerine karşı düşüşmeye hazır ve istekli olmaktır... [16 Ekim 1905 Mektubu]

Ve çok daha ayrıntılı, pratik amaçlı talimat da hazırlanmıştı :

Her birliğe kısa ve basit bomba formülü verin... Birlikler, askeri eğitimlerine, hemen girişecekleri fildi çarpışmalarla birlikte başlasınlar. Bazısı bir ispiyoncuyu öldürsün veya bir polis karakolunu havaya uçursun; diğerleri ise bir bankaya saldırınsın. Aldığı paralar ayaklanma için kullansın...

Bu son cümle Lenin ile Menşevikler arasında, üzerinde, güvenilir hiçbir köprü kurulamayacak bir uçurum açtı

Birkaç gün sonra ise silahlar üzerine yazmıştı : «tüfekler, tabancalar, bombalar, bıçaklar, ateş bulaştıracak yağlı bezler, muş-talar, demir sopalar, bariyerat yapımı için kürek ve kazmalar, dinamit lokumları, ipler veya ip merdivenler, dikenli teller, süvarilere karşı yerlere düşenecek çiviler...»

Bundan daha başka, parolalar ; hareketlilik ve sürpriz saldırılarının önemi; subaylarla ve askerlerle dostça ilişkiler kurulması ve devam ettirilmesi ; kadın, çocuk ve yaşlıların kullanımı ; ve tek başına yalnızca duran bir polisin elinden silâhını alacak veya evlerin çatılarına çıkıp, aşağıdan geçen birliklerin üzerine sıcak su, asit, veya taş ile saldırarak olan silâhsız halk birliklerinin görevleri gibi konularda da yazmıştı...

Hiçbir lider, ne Almanya'daki Spartakan ayaklanmasını yönetecek olan Rosa Luxemburg, ve tabii ne de Menşeviklerden birisi Lenin'in yazdıklarına benzer birşey yazmış değildir. Eğer Lenin'i bir ihtilâlciler olarak anlayacak olsak, bunları hiçbir zaman unutmamak zorundayız. Lenin'in bu mektupları birçoklarının uzaklaşmasına yol açabilirdi, ve nitekim birçok Bolşevik önderleri bunlardan ürkmüşlerdir. Fakat en sonunda, Rusya gibi aşırı pasiflik ile âni patlamaların yanyana yaşadığı bir ülkedeki Bolşevik hizbinin büyük kısmı savaş metodları ve savaş tipleri üzerinde durma eğilimi kazanmaya başlamıştı. 1906 ve 1907 yıllarında, Lenin, ayaklanma veya terör hareketlerine karıştıkları için kanun dışı düşen kişileri, ve gerilemeye başlayan devrimci havayı yeniden canlandırmak, ve tarihin akışını tersine döndürmek için bireylerin büyük işler yapabileceklerine imân etmiş sert düşünceli insanları etrafına toplamaya başlamıştır. Bu adamlara «sert»liğinin derecesini açık savaş şartlarına göre değerlendirmek gerekir. Aralık 1905 Tammerfors Bolşevik Konferansında, Moskova'nın ayaklandığı duyulmuştu. Delegeler hem duygularını açıklamak için, hem de pratik olarak ele almak zorunda buldukları meselelerin tartışmalarına devam etmek için, görüşmelerin arasında silâh tâtlimi yapmaya başlamışlardı (Krupskaya : *Hatıralar*, Cilt. I, sh. 157) Bir yıl sonra ise, Stokholm Kongresinin kararlarına, ve Merkez Komitesinin talimatına uygun olarak Tammerfors'da ikinci bir toplantı düzenleyen Lenin, gizli bir «askeri-teknik» konulu konferansla savaşçı birliklerden ve silâhlı kuvvetler içindeki sempatizan gruplardan gelen delegelerde bu konudaki heyecan ve istekliliği geliştirmek istemiştir. Ancak, toplantılara, her zaman olduğu gibi, casus sokmasını beceren hükümet için bu toplantılar, Merkez Komite'den bile yararlı olmuştur.

Savaşçı birlikleri veya gerilla çeteleri Lenin'in buluşu, veya sadece o'nun tekelinde olan bir yol değildi. Bütün partilerde, bütün hiziplerde, ve parti-dışı birçok gruplarda kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Bunlar özellikle sınır bölgelerinde sayısız denilecek kadar artmışlardı: Polonya'da Pilsudski'nin Polonya Sosyalist Partisi ile ilişkileri vardı, ve çok sayıda polis amiri ile hükümet memurunu öldürmekle ün kazanmışlardı; Baltık ülkelerinde silâhlı birlikler ve bozguncular tutmuşlar «Orman Kardeşleri» adındaki çetecilerle birleşmişlerdi; Urallar'da ve Kafkasya dağlarında ise çok eski zamanlara uzanan haydutluk geleneğine bağlı, çeteciler, kaçakçılar, gerillacılar bulunuyordu. Bütün bu ülkelerde, ayrıca, halk bu hareketleri tutuyor, bağımsızlık için mücadele eden milliyetçilerin de desteğini kazanmış bulunuyorlardı.

Saint Petersburg'daki genel grevlerden, Moskova'daki ayaklanmalardan sonra silâhlı birlikler hızla arttı, ve ihtilâlcı dalgalar durulurken bunlar, tersine, yayılmaya başladılar. Barikat savaşına katılmak için evlerini ve işlerini bırakan işçiler işverenlerinin kara listelerine geçmişler veya polis tarafından ele başı olarak aranmaya başlamışlardı. Jandarmalar geldiğinde evinde bulunmayan devrimciler, ve evlerine hiçbir zaman dönemeyecek durumda bulunanlar: polisleri soyup silâh çalanlar, spor eşyası satan mağazaları basıp av tüfekleri çalanlar, silâh depolarını talan edenler; birliklerini terk eden denizciler ve askerler; isyândan mahkum olup, kaçanlar; sadece kendi kendilerine kanun dışı işlerle hayatlarını sürdürmek zorunda olanlar; ömürlerinde ilk kez büyük bir «hayat» yaşanabileceğini taadılar, hayatın umduklarından da derin anlamı olabileceğini ilk kez farkedilenler... İşte, kitleler sessizce eski, alışılmış hayatlarına dönmeye başladıklarında bu insanlar savaşçı birlikleri kurmuşlar, veya katılmaya başlamışlardı.

Ve, açık olarak yapılan diğer kamusal faaliyet kesintiye uğradığı için silâhlı birlikler çok daha ayrı bir önem, ve anlam kazanmaya başlamıştı. Lenin'in gözünde her zamandan çok ihtiyaç olduğu sırada, para bulmak ta güçleşmişti. İşçi sınıfı çok yeni, Parti kitleler içine köle salamayacak kadar, yeni ve kitlelere ait denilemeyecek bir durumdaydı. Zengin liberaller, muhalefetteki sanayiciler, salon sosyalistleri ise ozamana kadar paraların çoğunu sağlayan bu gruplar artık ihtilâlden söz edilmesinden bıkmışlardı. Bunun üzerine, savaşçı birlikleri kendi kendilerine para bulmaya, hattâ Parti'den, daha doğrusu Lenin'in hizibinden artık para alma-

maya başlamışlardı. Paralar devlet ve özel sektör bankalarının soygunundan, posta arabalarının ve trenlerin talân edilmesinden, ve muhafaza altındaki yerleri soymaya nazaran çok daha kolay olduğu için, tüccar ve sanayicilerin soyulmasından elde ediliyordu. Burjuvazinin bir sınıf olarak yardımları kesilince, burjuvaları parakende usullerle soymaya başlamışlardı, ve alay etmek için değil, ciddi bir de isim bulmuşlardı bu tür para toplamaya: «müsadere etmek.» Parti edebiyatında «müsadere etmek» (expropriating) sözü, bir ân sonra, öylesine artmıştı ki, artık sadece «müsadere» (exes) denilir olmuştu.

Silâhlı birlikler, çok geçmeden, bu işlerden midesi bulanmayan herkesi cezbetmeye başladı. Hatta, en idealistler bile, soygunlardan ve baskınlardan aldıkları paraların büyük kısmını kendilerine ayırır olmuşlardı. Zira yeraltı hayatı parasız sürdürülemezdi. Yorgun ve zahmetli hayat ancak zevkli ve debdebeli eğlencelerle çekilebilirdi. Ayrıca kuşkuları üzerlerine çekmemek için lüks bir hayat yaşar gibi görünmek gerekiyordu. Sefalet mahallelerinde dolaşan sefil kılıklı adamlarının tersine, iyi giyimli biri polisin dikkatini çekmezdi. Üstelik polis takibatı altında yaşayan insan için, boş kalman her dakikanın zevk ve eğlence ile geçtirilmesi gerekliymiş gibi görüldüğünü de unutmak gerekir. Ve böylece bu ikili süreç -yuakradn, idealistlerin bozulmaları; aşağıdan ise, sınıf-dışı edilmiş, ahlaken çökmüş, karışık ve suçlular arasında yer alanlarla, «Lumpen» veya «gecekondu proleteryası» denilenlerin karışması başlamıştı. Hele ikinci gruptakiler kâh Kilise- fetvalı, Çarlık-yanlısı Kara Yüzlükler ile, kâh devrimci *druzhini* (çete) lerle, veya *boye-viki* (savaşçı)'larla birleşip savaşıyorlardı. Bu gruptakilerin sağ ve sol uçlarda döğüşmekten elde ettikleri tek yarar, bu hareketlere girmeden yaptıkları işler «utanç verici» bulunurken, girdikten sonra «utanç verici» işler yapmaktan kurtulmuş olmalarıydı. Böylece, temiz mazili erkek ve kadınların kendilerine açtıkları kollara doğru koşuyorlar, işlerine daha cesaretle bağlanıyorlardı.

Bildiğimiz haydutlar -diyordu Rosa Luxemburg, korku içinde- askeri mahkemelerde, devrimci, işçilerle aynı sıraya diziliyorlardı. Kendilerini işçi sınıfının hareketi içine katıyorlar, karşı-devrimin kurbanlarına ait devlet istatistiklerine geçiriliyorlar, aynı hapisane hücrelerine dolaşıyorlar, ve dudaklarında «Kızıl Bayrak» marşı ile darağaçlarında can veriyorlardı. Haydukların çoğunlu-

gunu eski ihtilâlcî işgiler ile çeşitli sosyalist partilerin üyeleri teşkil ediyor... Devrime bu denli zararlı bir topluluk, proleterya ihtilâl drama ile, özel mülkiyet düşmanını olan «Türüpenproletarya»nın gerilla savaşı arasında nasıl olup ta ortaya çıkabildi?

Lenin de bu tehlikeyi farketmiyor değildi. Ama gene de, 1906'da, Stokholm Kongresi özel olarak silâhlı birlikleri ve «müsadereler» yasakladıktan sonra şöyle yazmıştı :

Kitle hareketi bir ayaklanma için olgunlaştığında, ve büyük savaşların aralarında uzun veya kısa durgunluk devreleri belirdiğinde partizan mücadeleleri kaçınılmaz bir mücadele türü olur.

Ve 1907 yılında, Lenin'in tam genel seçimleri boykot etme görüşünü reddettiği ve «görünürde geniş ve yaygın bir devrimci canlanma olmadı için boykotçuların yanlış hareket ettiklerini söylediği sırada bile, gizlice, «silâhlı hareketler»i yönetmeye ve «müsadereler»e devam ediyordu. Oysa bu hareketlerin hoşgörülmesi, ancak, «yaygın bir devrimci canlanma»nın, veya «iç savaşa açıkça başlangıç» sayılabilecek belirtilerin ortaya çıkmasıyla mümkün olabilirdi. Bu kadar büyük bir gelişmeyi nasıl anlamlandırabiliriz? Mantıken değil, psikolojik olarak mümkün sanıyorum. Zira Lenin'in parlamenterizme karşı tutumu enternasyonal Marxizm görüşlerine bağlıydı. Aynı anda da Rus gizli hareketlerinin tarih ve geleneklerinden edindiği bir psikolojik miras yüzünden teoriye karşı da değişik bir tutuma sahipti. Mantık açısından bir bağlantı kurulmasına bile, pratik örgütler sorunu olarak, bu iki taktik tedbir arasında bir bağlantı vardı. Duma seçimleri için büyük sayıda insana erişmek gerekiyordu, ve «müsadereler» bu işi kolaylaştırıyordu. Parlamenter faaliyeti düşündüğü zaman, bunu, uzun süreli bir dolaysız saldırının sonunda öngörüyordu. Fakat silâhlı birlikler denirdi mi, aynı «uzun süreli», «büyük savaşlar arasındaki durulama» devrelerinden biri olarak kabul ediyordu. Mantık-tapanıcısı en büyük adamlardan birisinin, mantık alanındaki zıtlıkları için çok parlak bir örnek!

Lenin'in düşüncesine göre, eğer bu gerçekten büyük savaşlar arasındaki durgunluklardan biri idiyse, sonunda nasıl olsa bütün şer kuvvetleri tepelenecekti. Büyüyüp gelişen bir sosyal hareket sonunda hepsi kontrol altına alınacaklar, silâhlı birlikler biribir-

leriyle kaynaşacak, genişleyecek, Çarın ordularından birlikleri kendi saflarına çekecekler, bütün bir halkın da katılımı ile iktidar uğrunda genel bir mücadele rayına oturmuş olacaktı. Fakat ya devrim «tav» zamanını geçirdi idiye...?

Menşeviklerin irkilme ve soğumaları gitgide artıyordu. Bütün dünya başına geçen heyecan uyandırıcı soğunlar yüzünden kurguluk duymaya başlayan halk oyu karşısında Parti daha uzlaşıcı bir tutum takınmak zorunda kalmıştı. Soğun ve baskınları fırsat bilen hükümet sendikalar üzerinde tazyikini arttırmış, el altından bizzat kendisi bozguncu hareketler düzenleyerek İkinci Duma'yı fesih için harekete geçmişti. Sözün kısası, teröre dönüş, açık ve kanunî örgütlerin de sonu olmuştu. Menşeviklerin tüzütleri bununla da kalmamış, «müsadereleri» gizlice Lenin'in yönettiğini, bu paralarla Bolşeviklere fon sağlandığını, gazete çıkarmak için bu paraları kullandıklarını, birleşik kongrelere katılan delegelerin yol masraflarını karşıladıklarını, bu yüzden de Lenin'in hizbini ayakta tutan başlıca kuvvet olduklarını güreerek bir kat daha artmıştı lüzümleri. Nitekim Bolşevik Merkezinin, ve çok daha gizli olan askeri-teknik merkezin normal Parti komitelerinden çok daha zengin ve kuvvetli olması da bu yüzden.

1906 yılı baharındaki Stokholm Kongresinde, Menşevikler, Bolşevik delegelerin de büyük kısmının desteği ile, Lenin'in silâhlı birliklerini kayıt altına aldılar. Kongre «müsadereleri» yasakladı, ve bu türden faaliyette bulunan tüm örgüt ve kuruluşları lağvederek, «müsadereciler»in Partiden atılmasına karar verdi. Lenin böyle bir sorun ile karşılaşmaktan hiçbir ürküntü duymamış, fakat kendi takımı içinden de kuvvetli bir muhalefetin çıkmasına şaşır-mıştı. Lenin önerisini geri aldı. Kısıtlama kararı önerisi altmış-dörtde karşı dört aleyhte oyla kabul edildi. Yirmi delegede oylamaya katılmadı. Bu yirmi kişi Lenin'in amansız taraftarları idi. Oylama sırasında Lenin'in kendisi de oylamaya katılmamıştı!

Fakat Kongre çoğunluğu, halâ unutulmaz yılm etkisi altında ve Kongre kararının nihai şekliyle ilgili olarak Lenin tarafından yapılan bir değişikliğe önergelerini kabul etme zorunluğunu duydu. Değiştirge önergesi Kara Yüzlükler'e ve hükümet terörlerine karşı savunma amaçlı eylemleri serbest bırakıyordu. Bu ise Lenin'in ihtiyacı karşılamaya yetiyordu. Çoğunluğu Menşevik olan yeni Merkez Komite bu çeşit anlaşmazlık konusu sorunları inceleyecek bir askeri-teknik büro kurduğunda ise, Lenin kolaylık

la kontrolü ele geçirdi. Bu konu Lenin'in özel uzmanlık konusu değil miydi? Böyle bir görev için Lenin'den daha iyisini mi bulacaklardı? Kongre kararlarından ve Merkez Komitesinin disiplininden kurtulmak için bu kere yeni askeri-teknik büroyu kullanan Lenin, 1906 Kasım ayı içinde Tammerfors'da yeni bir konferans, toplanması için çağrıda bulundu. Bu tarihten sonra da Parti içinde bir tane hukukî Merkez Komitesi, bir tane de hukukîliği kendinden (extra-legal) Bolşevik Merkezi oldu. Birincisinde çoğunluk Menşeviklerdeydi ve hazinesi bomboştu. İkincisi ise Bolşeviklerin elindeki Bolşevik Merkeziydi. Bunlardan başka, ayrıca, Lenin, Krassin ve Bogdanov üçlüsüne dayanan mali ve askeri işler komitesi ise Parti içinde yeni ortaya çıkmış, üçüncü ve gizli bir kuruluştur. Bu üçüncü kuruluş diğer ikisinden de güçlüydü. Zira sadece bunun parası vardı. Askeri ve mali işler komitesinden para yardımı gören Bolşevik Merkezi bile askeri ve mali işler komitesini denetliyememekte; faaliyeti hakkında rapor isteyip, soramamaktaydı. Lenin'in bu konudaki gerekçesi hazırды: bu çeşit gizli konuları bilenlerin sayısı ne kadar az olursa, gizli sırların polis eline geçmesi tehlikesi de o kadar azalmış olacaktı. Lenin «sır verilmeye lâyık» adamlarını seçip, çevresine topladı; o'nlara da kendi güvendiklerini çevrelere topladılar. Silâh yapımı, silâh sağlanması, sınırlardan içeriye silâh kaçırma işleri bu «güvenilir» adamlara bırakıldı. Bu adamların görevi ise gezginci ajanları, ve yerel ajanları seçip görevlendirmektir. En sonuncuların görevi ise silâh sağlanmasını mümkün kılan bir yığın işleri yerine getirmektir. Lenin, bir kere daha, tepeden aşağı doğru kurulup işletilen bir aygıtın başındaydı. Bu aygıt Parti içinde parti, Lenin'in kendi hizibi içinde bir başka hizipti: dinlenmek bilmeyenlerin, huzursuzların, sert insanların hizibiydi. Parti üyeleri ne zaman bir büyük soygun veya baskına girişseler, Partiye karşı, yapılması gereken iş bu üyeleri ihraç etmekten ibaretti. Ama aslında, bu üyeler gizli mali komiteden talimat almaya devam ediyorlardı. Bir süre sonra, birleşmiş partinin ikinci kongresi Londra'da, 1907 yılı ilkbaharında yapılmaya başladığında ise Lenin'in elindeki mali kaynaklar o'na en tepede bir yer kazandıracak güçteydi. Menşevikler bozguna uğradılar. Sendikalarda, kitle kuruluşlarında ver esmi Parti organlarında çoğunluk hep Menşeviklerin elindeydi, fakat zayıf ta olsa, delege çoğunluğu Lenin'in elindeydi bu kere. Bu başarının sırtı, kısmen sınır ülkeleri partilerinin desteğini kazanmış olmasında, kısmen de delegelerin yol masraflarını karşılamakta gücünde olmasındaydı.

Ünlü «Londra Kongresi çoğunluğu» -diye yazıyordu Martov- suni olarak imal edilmişti... «Oylama birimleri» hemencecik, ve *Proletarii* [Bolşevik Merkezinin organı] yazı kurulunun elde ettiği, büyük miktarlardaki gizli paralarla kurulmuşlardır. Bu paralar kısmen müsaderelele, kısmen de Partinin genel amaçları için ayrılan fonların «zaptı» ile elde edilmişti. Her biri bir delege gönderme hakkı taşıyan «oylama birimleri» işte böyle kurulmuştu.

Martov, «büyük miktarlarda gizli paralardan» ve bunların «kısmen müsadere»lerden, kısmen de «Partinin genel amaçlarına ayrılan paraların zaptı ile elde edilmesinden» ilk kez söz ettiğinde, bu iddiasını ispatlayacak delillerden yoksundu. Gizli tezgahın başında Lenin duruyordu, ve katıksız teorici Martov'un arkasını göremeyeceği kadar kalın bir perde ile tezgâhı örtmüştü Lenin. 1907 yılından sonraki birkaç yıl ise, ortaya yeni yeni belirtiler çıkardı: mallarını Partiye bağışlayan zengin bir sanayicinin kız çocuklarının bu mallara Lenin'in hizbinde el konulmuş olduğunu şikâyet şeklinde duyurması; Tiflis'te yapılan bir banka soygununda elde edilen büyük miktardaki beşyüzlük rubleleri bozdurmak isteyen önemli Bolşeviklerden bazılarının tutuklanmaları; silâh almaları için Lenin'in gizli komitesine para yatırdıkları hâlde, kendilerine silâh teslim edilemeyen Urallar'daki çetecilerin iddiaları; ve en sonunda, Lenin'in bildiklerini bilen Krassin ve Bogdanov'un Lenin'den ayrılıp o'nu suçlayacak duruma geçmeleri işleri değiştirmişti. 1910 yılında skandal öylesine büyümüştü ki, Sosyalist Enternasyonalin disiplin kurulları kamu ile ilgilenmek zorunda kaldılar ve bazı «kirli paralar»ın soruşturması sırasında Lenin de hesap vermeğe çağrıldı. («Kirli Paralar» ifadesi Lenin'in arkadaşı ve hayranı, Komünist Enternasyonalin kurucularından ve liderlerinden Klara Zetkin'e aittir.) Lenin'i hesap vermeye çağırın Haysiyet Divânında Alman Marxistlerinden Franz Mehring, Karl Kautsky ve Klara Zetkin vardı. Lenin 1910 yılında da, tekrardan, Haysiyet Divânına verildi; bu kere kendi hizibi içinde verilmişti. 1910 yılında, Partinin bütün hiziplerinin liderleri Partide genel bir temizliğe girişmişlerdi. Lenin, bu konudaki mücadele hızlanınca, Partinin parçalanmasının artık kaçınılmaz olduğuna hükmetti.

1911'de, Martov 1910 anlaşmasının aksine Lenin'in «silâhsızlanma» ya yanaşmadığını görünce Lenin aleyhindeki bütün delilleri

-polisin de rahatlıkla kullanacağı şekilde öfkeli ve kırgın bir dile yazıp yayınladı. Martov'un *Spasiteli ili uprazdniteli* («Kurtarıcılar veya Tahripçiler») adlı kitabı 1911'de Paris'te yayınlanınca Lenin'in «para toplama» metodları hakkında çok ve detaylı deliller de ortaha dökülmüş oldu. Bu delillerin doğruluğuna Lenin hiç şüphesiz bulunmadı. Genel olarak, Lenin, Martov'un strateji ve taktik konularındaki görüşlerine çok çatmışsa da, o'nun dürüstlüğüne ve samimiliğine hiç çatmamıştır.

Martov'un, Lenin'in anlayışını dile getiren kitapçığı yayınlanınca Partinin parçalanması kaçınılmaz oldu. 1912'de parçalanma ortaya çıktığında da her zaman olduğu gibi inisiyatif gene Lenin'in elindeydi. Lenin, çok sakince, kendi hizibini Prag'da toplantıya çağdı ve bu konferansı Parti Konferansı diye adlandırdı. Martov'u, «parti disiplini uymama... Partiyi tahribe teşebbüste bulunma» ile suçlayarak arkadaşlarıyla birlikte partiden ihraç ettirdi. Partililer için o sırada, ideolojik ve politik sorunlarla ahlaki sorunlar öylesine karmaş-dolaş olmuş, yeraltı örgütünde çalışan partililer ile parti kademelerindekiler olan bitenler hakkında o kadar bilgisiz kalmıştı ki, Lenin'in kendi başına topladığı parti zorluk çıkarmadı. Tersine, Lenin'in harekete geçme için uygun zaman bulması, meseleleri iyi bilmesi, parçalanma öncesi gerekli en iyi örgüt biçimini geliştirmiş bulunması sayesinde Bolşevikler rahatlıkla Menşeviklerin önüne geçebildiler. Böylece, 1906'dan 1911'e kadar sendikalarda, serbest kuruluşlarda, Duma seçimlerinde Menşeviklerin taraftarları çoğunlukta olduğu hâlde Parti parçalanmasında inisiyatif Bolşeviklere geçti.

Kurtarıcılar ve Tahripçiler'de, diğer birçok sansasyonel şeyler arasında, genel Parti bütçesi için toplanan paraların Lenin tarafından «müsadere» edilmesi de anlatılmıştır. 1906 yılında, milyoner Morozov ailesinden ve sahip olduğu mobilya fabrikalarını isyancılar yatak olarak kullandıran Nicholas Schmitt, Moskova ayaklanmasında isyancılara silâh alınması için gerekli parayı bulmakla suçlanarak hapse atıldı. Hapisteyken intihar eden Schmitt bütün malını mülkünü Partiye bağışladı. Bu olay olduğunda Parti örgütü Menşeviklerin elindeydi ve zaman Stockholm ile Londra Kongresi arastındaydı. Lenin, Partiye bırakılan paraları «Askeri-Teknik Komite»ye devretmek için harekete geçerken bu komitede çoğunluğun kendi adamlarında olmasına güveniyordu. Schmitt'in evlenmemiş iki kızkardeşi de miras hakkı ileri sürüyorlardı. Lenin'in

bir adamı (emissary), Bolşevik bir avukat kızkardeşlerden yaşlısı ile evlendi. Lenin, bu adamı gönderirken miras üzerinde hak elde etmeyi ummuştu, oysa avukat fazla bir para vermeyiverdi. Bunun üzerine Lenin, en becerikli, en işbilir ajanlardan «Victor» (Victor Taratuta) adlı birisini, büyük kardeşe karşı hak elde etmek üzere, kardeşe gönderdi. Fakat Victor kanun kaçağı olduğu için küçük kız kardeşe evlenme işini beceremedi. Bunun üzerine metresi olan küçükkardeşe, Ignatiev isimli biri arasında sahte bir evlenme bağı kurduran Victor, miras davası açtı. Ignatiev polis kayıtlarına geçmiş bir Bolşevik savaşçılar birliği üyesiydi. Bay ve Bayan Ignatiev'ler, küçük kızkardeşin mirasını elde edip, bunu Bay Taratuta'nın eline ulaştırdılar. Ancak, Bay ve Bayan Ignatiev'ler bunun la da yetinmediler. Taratuta, Kafkasya'daki gizli birliklerden bazı kimseleri ziyaretlerine göndererek büyük kızkardeş ile kocasını; mirasın kalan kısmını da Partiye vermezlerse başlarına kötü işler geleceğini söyleyerek tehdit ettiler.

Bizim yukarda sözünü ettiğimiz «kirli para» hikâyesi de buradan çıkıyordu: olayın bu safhasında durumdan haberdar olan Menşevikler duyduklarını kendi hizipleri için kullanmaya karar vermişlerdi. Klara Zetkin'in «kirli para» dediği ve 1910'da Lenin'e, harcanmayan kısımlarını Enternasyonal Sosyallist Büronun Haysiyet Divanına terk etmesi söylenen paralar bunlardı. Fakat 1912'de, Lenin'in Prag'daki düzmece kurultayı kendisini «Parti» sayıp, Menşevikleri dışarda bırakınca, Parti Haysiyet Divanı paraların Lenin'e bırakılması gerektiğine karar verdi.

Bolşevik Merkezi -diye yazıyordu Dan, Martov ile Dan'ın ortaklaşa yayınladıkları *Geschichte der russischen Sozialdemokratie*'de her ay Petersburg Komitesine 1000 ruble ve Moskova Komitesine 500 ruble sağlıyordu. O sıralarda Parti Merkez Komitesinin aylık geliri ortalama 100 rubleyi bile bulamıyordu.

Bu sözler çok sayıdaki Bolşevik dökümanlarınca da doğrulanmaktadır. İşte, 1908 yazının ortalarında, hareket gerilemeye, paralar azalmaya başladığında Odessa'daki Vorovsky'ye Lenin şöyle yazıyordu :

Delege olarak gelişinizi bizim sayıyoruz... Yolculuk için bütün Bolşeviklere para göndereceğiz... gazetemize yazı yazmanızı dileriz, Makaleler için hemen ödeme yapacağız ve düzenli olarak telif vereceğiz.

Bu mektubu aydınlığa kavuşturucu bilgiler veren Lenin'in karısı Krupskaya, paraların Elizaveta Pavlovna Schmitt ile Bolşevik Ignatiev arasında, Eli zaveta'nın aşığı Victor Taratuta tarafından kurulan hileli evlilik bağı sayesinde elde edildiğini yazmıştır. (*Memories of Lenin*, Vol. II, p. 25).

Ural soygunlarına ve baskınlarına katılanlardan Sulimov'un hatıraları da vardır. *Proletarskaya Revolyutsia*'da (Moskova, 1925, No. 7) Bolşeviklerin yardımlarıyla çıkan bu hatıralarda Sulimov şunları yazmıştır :

1906 ve 1907 yıllarında Parti Mümtaka Komitesine (Bolşevik) 40.000 ruble kadar, ve Merkez Komitesine -Lenin'in gizli merkezi'ne demek istiyor- 60.000 ruble kadar para gönderdik. Mümtaka Komitesi bu paralarla üç gazete çıkardı : *Rus Askeri*, *Proleterler*, ve bir de Tatar dilinde bir gazete. Ayrıca Londra Kongresine giden delegelerinin masrafları, Kiev'deki askeri eğitim ve yetiştirme okulunun masrafları, hatta kaçaklar, yayınlar, ve silâh geçirimi için sınırlardaki harcamalar da bu paralarla karşılanmıştır.

Polise ve karşıt hizibe karşı yalan söylemiş olduğu düşünülse de hiçbir zaman inandıklarına sığmayan görüş savunduğu söylenebilecek olan Lenin'in kendisi tarafından yazılanlar bu paraların kaynağını aydınlığa çıkarmaktadır. *Gerilla Savaşı*'nın parlak bir teorik savunmasında (İngilizce çevirisi yok, fakat Almanca'da şu başlıkla var : *Der Partisanenkampf, Saemtliche Werke*, Banda X, pp. 113-26), ve tam Londra Kongresinden önceki günlerde, Lenin şöyle demiştir :

Silâhlı mücadele iki farklı amaç gözetmektedir... İlk önce tek tek bireylerin, yüksek memurların, ordu ve polisteki üst-görevlilerin temizlenmeleri; ikinci olarak, gerek devletten ve gerekse şahıslardan para toplanması, müsaderesi. Paraların bir kısmı Partiye, bir kısmı ise silâhlanmak ve ihtilâl gününe hazır olmak için, ve keza, mücadeleye katılan insanları desteklemek için örgütteki yerlere gitmelidir. Büyük müsaderede toplanan paralar-Kafkasya'da 200.000 rubleden, Moskova'da 875.000 rubleden fazla kardan, diğer devrimci partilere aktarılır. Bu

paraların daha azca kısmı ise müsadere işinin devamını sağlayabilmek için harcanmıştır.

Lenin'in bu sözleri gizli *Proletari* gazetesinin 13 Ekim (Eski Usûl, 30 Eylül) 1906 tarihli 5 no'lu nühasında yayınlanmıştır. Bu sözler sadece polis için değil Menşevikler için de ilgi çekiciydi. Zira, daha birkaç ay önce Bolşevik çoğunluğunun desteği ile birlikte, Stokholm Kongresinde bu türlü hareketleri yasaklayan karar alınmıştı. 1907 yılı ilkbaharına ertelenen Londra Kongresinden önce, Menşevikler meseleyi tekrar ele almaya karar verdiler. Fakat bizzat bu tür fonların sayesinde toplanan Londra Kongresinde delegelerin çoğunluğu Bolşeviklerden yanaydı!

Londra Kongresi (1907 Nisan-Mayıs) «birleşmiş» partinin eriştiği en yüksek gerilim noktasıydı. Kongrede bir tane ve birleşmiş bir delegasyonlar heyeti yerine beş grup toplanmıştı : Bolşevikler, Menşevikler, Polonya Sosyal Demokratları, Letonya ve Litvanya Sosyal Demokratları, Yahudi Sosyalist Birliği. Leon Troçki ise Sibirya'dan yeni kaçmıştı, ve gelir gelmez «hizipsizler» diye yeni bir hizip kurmaya kalkışmış, üç kişiden fazla taraftar bulamamıştı. Delegelerin her biri, çok sıkı disipline sokulmuş hiziplerden birisinde yerini almıştı. Fakat önemli sorunların neredeyse hepsinde Troçki'nin dört oyu Lenin'den yanaydı. Komünist Enternasyonalin ilerki günlerdeki sekreteri, öğrenci Angelica Balabanoff, ve yazar Maxim Gorki ilk kez Parti kongresine katılıyorlar, büyük ve şaşaalı bir gösteri ile karşılaşmış bulunuyorlardı : Emektar, fakat halâ sözleri geçen kurucular, Plekhanov, Axelrod, ve Deutsch; bunların yetiştirmesi olan fakat Rusya içindeki kilit noktaları tutmuş bulunan Lenin, Martov ve Dan; bu ikincilerin arkalarına takılan ve Troçki ile Stalin'in kuşağından olanlar, Yahudi, Polonya, ve Letonya-Litvanya Sosyal Demokrat hareketlerinin kurucuları; ve hepsinden daha dikkat çekici olanlar, bir yığın yeni gelmişler, 1905 fırtınalarının karaya vurduğu hakiki işçiler toplanmıştı. Kongre kayıtlarına göre 116'sı işçi, 196 tanesi aydın ve profesyonel devrimcinin katıldığı Londra Kongresinde delegelerin 118 tanesinin masrafları Parti tarafından karşılanıyordu. Bunlar gerçekten etkili bir görevliler topluluğuydu. Delegeler, herbirinin giydiği hapis ve sürgün cezalarını toplayarak, toplarının birden kaç yüzyıla mahkum edilmiş olduklarını gösteren istatistikler hazırlıyor, ve bundan iftihar duyuyorlardı. Bu kadar çok sayıda, ve bu kadar güzide (distinguished) devrimcileri, bir daha bir arada göremeyeceğimiz için,

fırsattan yararlanarak bu Kongre üzerinde duralım, ve bunun için de Kongre'nin Maxim Gorky ve Angelica Balabanoff'lara nasıl göründüğünü gözden geçirelim.

Lenin'in etrafında o günkü ve gelecekteki adamlarının çoğu toplanmıştı: filozof-ekonomist-bilgin Bogdanov, ki 1904'te Krasin'in yerine geçmişti ve Lenin'in ilerki troikasında ikinci adam olacaktı; Zinoviev ve Kamanev'ler ise Bogdanov'lu *troika*'dan sonra Lenin'le birlikte yeni *troika*'yı kuracaklardı; Tomsy, 1905'den 1937 temizlik hareketine kadar Bolşevik sendika işlerini yönetmiş ve yönetecekti; Litvinov, ilerde Dışişleri Komiseri; Voroshilov, ilerde Savaş İşleri Komiseri; Bubnov, Eğitim Komiseri; Yaroslowsky, Dinsizler Birliği lideri olacaktı. Ayrıca, tarihçi Pokrovsky; İkinci Duma'daki Bolşevik sözcüsü Alexinsky; Lenin'in Başkan olduğu Komiserler Konseyine İkinci Başkan, ve Yüksek Ekonomi Konseyine Başkan olacak olan Rykov; 1917 Moskova ayaklanmasını yönetecek olan Nogin; tam o sıralarda Schmitt'in hukuk işlerine bakarak Bolşeviklere yüklüce para sağlayan Victor Taratuta idi bunlar.

Menşeviklerin ardında ise Transkafkasya'dan kalabalık ve parlak bir delegasyon vardı. Transkafkasya eskidenberi Menşevizmin bölgesiydi ve Duma'daki Menşevik delegeler topluluğu buradan kuvvet alıyordu. Transkafkasyalıların başında, Duma'daki Menşevik Grubu Başkanı olan Gürcüistanlı Tseretelli; Demokratik Gürcü Devleti Başkanı olacak olan Zhordania; ve gene bu devletin müstakbel içişleri bakanı Noah Ramishvili bulunuyorlardı.

Bu andan itibaren ilgilenmeye başlayacağımız bir başka Gürcü ise, basit ve iddiasız bir fahri delege olarak bulunuyor, bu kıldan ince kılıçtan keskin tartışmalara girmeye cesaret edemediği için sessizce oturuyor, bütün Gürcüistan'da kendisinin destekleyecek beş yüz Bolşevik bulamadığı, veya kendisine oy verme yetkisi tanıyacak bir hizibe girememiş olduğu için oy kullanma hakkından bile yoksun, bekliyordu. Londra Kongresin'den önceki Stokholm Kongresinde olduğu gibi, Transkafkasya'dan gelen Menşevik delegasyonu bu sessiz adamın delegelik yetkisine itirazda bulundular, ve bu kere başarı da kazandılar. Zira, bu sessiz adamın geldiği bölge olarak ileri sürdüğü Borchalo Mintikasında faal bir parti örgütü bulunmadığını ispat etmişlerdi. Bu sessiz ve oy yetkisiz adam, ne Balabanoff'un, ne Gorky'nin, ne de Krupskaya'nın, hatta ne de herhangi bir başkasının hatıralarında yer alacak kadar dikkati çekebil-

di. Bugünkü resmi hikâyelere göre, yüzyılım başından beri Lenin'in sağ kolu olan bu adam 1907 Kongresinde bile Bolşeviklerin gösterdikleri Merkez Komitesi aday ve yedek listelerinde yer alacak kadar bile (Bolşeviklerin beş aday, on yedek gösterme hakkı vardı) önem kazanmış değildir. Kezâ, parçalanma şomunda ortaya çıkacak olan Bolşevik hizibinin işlerini yürütmekle görevlendirilmiş bulunan, hukku-üstü (extra-legal) Bolşevik Merkezindeki onyediler komitesinde de ismi bulunmuyordu. Bununla beraber, bu bölümlerin ilerlerinde göreceğimiz, bazı özel nedenlerden ötürü Lenin'in ilgisini çekmeye başlıyordu, Lenin, son derece gizlilik ve yeraltı uygulamalarına gerekli yetenekler isteyen tehlikeli işlere çok uygun bir yardımcı olarak onunla ilgilenmeye başlıyordu.

Kongre'de 91 Bolşevik, 89 Menşevik (başka bir kayda göre 106 Bolşevik, 99 Menşevik) bulunuyordu. Biz bunların sadece birkaçına işaret edebildik. Ayrıca, Yahudi Birliğinden gelen 55 temsilciyi belirtmedik. Bunlardan, hiç olmazsa, Rafael Abramovich ile M. I. Lieber (asıl adı Goldman)'i zikretmeliyiz. Bunlar, kongrece seçilerek, Yahudi Birliği üyesi olarak Merkez Komitesine girmişlerdi. Yıllarca sonra Martov ölünce, Martynov bir Bolşevik olunca, ve Dan bir «Menşevik gezgincisi» olunca Abramovich, Menşevizmin liderliğine geçmiştir. Yıl 1917 sonralarıdır, ve yenilgiler, takibat, ve yitkinlikler yüzünden Menşevizm zayıflamış, kader içindeki Menşevikler azalmışlar, ve dünyanın uzak köşelerine dağılmışlardır.

Kırk-dört tane Polonya Sosyal Demokrati içinde en önemlisi Rosa Luxemburg'du: ateşli ve hareketli, hapisten yeni çıkmışlığın tazeligi içindeydi. Ardından, Luxemburg'un yakın yoldaşı ve kişisel dostu, Jan Tyszka (Lev Grozowski veya Leo Jogiches) geliyordu. Bu adam Sibiry'a'dan yeni kaçmıştı. Jan Tyszka, Polonya Sosyal Demokrasisinin teşkilâtçısı, Rosa Luxemburg ise stratejisti ve teorisyonydi. Bu ikisinin durumu, adete iki ayrı kişiye yüklenmiş, fakat sonra ikisi tek bir adamı; Lenin'i yaratmış olan Bolşevik hizibindeki liderliğin durumu gibiydi. Rosa Luxemburg, aşırı merkeziyetçiliği, ayrıcalığı, ihraççılığı, ve «gece bekçisi disiplinliliği»nden ötürü Lenin'i elestiriyordu ama, Rosa Luxemburg'un liderlik-ortaklığı Tyszka da Polonya Sosyal Demokrati Partisini aynı «demir bilek»le yönetiyor, ve Rosa Luxemburg'u kendisini savunmak için güç yazılar yazmaya mecbur ediyordu. Her ikisi de kendilerini enternasyonalci, Rus liderlerini enternasyonalçiliği karşıt sayıyor; her ikisi üç ayrı partide de aktif görev almış bulunuyorlardı.

Almanya'daki Spartakan ayaklanmayı da birlikte yönetecekler, ve ikisi birlikte, bu hareketle beraber kendi hayatlarına da son vereceklerdi. Bu ikisinin etrafında Polonya Partisinden çok yetenekli bir grup vardı. Bunlardan Warski (gerçek ismi Adolf Warshowski idi), Tyzka ile birlikte Londra'da Merkez Komiteye seçilecekti; Dziezyski, Unschlicht; Radek, ve Hanecki'yi sayalım. Bunların hepsi de 1917'de Bolşevik olacaklardı. Dziezyski ilerki yıllarda Lenin'in Çeka'sını ve sonra da Stalin'in GPU'sunu yönetecek; Unschlicht ise o'na İkinci Başkan olacaktı. Radek, tıpkı Tyszka ve Luxemburg gibi üç partide de faal görev alacak ve Komintern ve Stalin rejiminin önemli bir gazetecisi olacak, ve temizlik hareketlerinde görevden uzaklaştırılacaktı. Warski, Polonya Komünist Partisinin lideri olacak ve Rusya'ya sığınmış bulunan bu partinin diğer liderleri ile birlikte, bu büyük temizlik hareketlerinde öldürülecektir. Hanecki'ye ise, ilerde tekrar rasatlayacağız; Lenin'in Savaş sırasında bir Alman ajanı olduğu yolundaki iddialarla ilgili mahkemelerin başlıca kişisi Hanecki olacaktır.

Letonya ve Litvanyalılardan sadece Yoldaş «Herman» (gerçek ismi Danishevsky) belirtelim. Danishevsky, Merkez Komiteye seçilen iki kişiden biriydi. Daha sonraları ise, Çeka'nın, GPU'nun ve iç savastaki Bolşevik ordularının en önemli birlikleri olan Letonya Silâhendaz Birlikleri'nin başarılarıyla ün kazanacaktı. Trpçki'nin Savaş Komiseri olduğu günlerde Danishevsky o'na önemli yardımlarda bulunacaktı.

Koyun postekisinden kalpak giyinmiş Kafkasyalılar, Rus yelekleri giyinmiş sakallı işçiler, İkinci Duma'dan on temsilci, hepsi birden 300'ü aşan ve 150.000 üyeyi temsil eden delegenin bulunduğu bu kadar kalabalık, bu kadar gürültülü bir toplantı, küçücük bir şaraphane mahzeninde yapılamaz, polis gözünden uzak kalamazdı. Bütün bu kalabalık, ilk önce Danimarka'ya sızdı, ve Kopenag'da Kongre yapmak istedi. Fakat Kopenag'lılar gösteri yaparak, Rus Çarının amcası olan Kırallarından toplantıya izin vermemesini istediler. Kopenag'dan sonra gidilecek yer Londra kalıyordu, fakat 300 adamı Londra'ya götürecek para neredeydi? Angelica Balabanoff ve Maxim Gorky sadece parti gazeteci olmanın ötesinde görev yüklediklerini gösterdiler; birincisi Alman Sosyal Demokrat Partisinden bağış bulup getirdi, Gorky ise Londra'da iken yeni fonlar buldu.

Göçkün Kongre, Ramsay Macdonald'ın liderliğindeki bir Hiris-

tiyan Sosyalist gruba ait olan Whitechapel kasabesindeki, Hıradır-Hk Kilisesi'nde sığınak buldu. Kilise, Maxim Gorky'nin dediğine bakılırsa «saçmalık derecesinde süssüz, tozsinatsız» bir kilisedi.

Kilise idaresi bu gelenlerin toplantısının da İngiliz toplantıları gibi üç-dört günde bütün sorunları bitireceğini zannederek Kiliseyi kiralamıştı. Fakat sonra tam üç hafta bu kalabalığı çıkarmayı, hatta hiç olmazsa Çarşamba akşam duası ile Pazar ibadeti için kiliseyi boşaltmayı hiç başaramadı.

Gelen Ruslar, o zamana kadar birbirleriyle konuşma olanığı hiç bulamamışlardı. Hapishane şartları, sürgün yalnızlığı, ve sansür yüzünden söyleyemediklerinin, konuşmadıklarının hepsini konuşmak, iki yıllık devrimcilik uygulamalarını tartışmak, başarısızlıktan ötürü birbirlerini suçlamak; bütün geçmişin hesaplaşmasını yapmak, geleceğin meçhul problemlerini yeniden gözden geçirmek istiyorlardı. Tartışma ve görüşmeler çok iyi başladı, ve ilk anda dünyanın bütün siyasi hareketlerinden seviyeli bir toplantı yapılabileceği gibi göründü. Fakat sonra hizipçiliğin en seviyesiz tartışma ve hesaplaşmaları başladı. İşleri çığırından çıkarmak istercesine, Kongrenin katibi demek olan, 180 delegelik Rus delegasyonu 91 ve 89 delegelik Bolşevik ve Menşevik hiziplerine ayrıldılar. Her konuşmacı, yaptığı konuşmalarda, sadece kendi kalbinderini boşaltmakla yetinmeyip, kendi hizibi içindeki en son kişinin derdlerini bile dibe getirmek istercesine konuştu, karşıt gruplardan bazı kararsızları kendi görüşüne kazanmaya çalıştı, oylamalarda kazanan taraf belli edecek olan Polonya, Yahudi Birliği ve Letonya-Litvanya delegelerinin teşkil ettikleri küçük tarafsızlar grubunu ikna etmeye gayret gösterdi. Kongre'de ileri sürülen her teklif, hizipler içinde ayrıca ele alındı, tartışıldı, ezici bir çoğunluk sağlanıncaya kadar her hizip teklife karşı yeni metin hazırlamaya girişir oldu. Oylamaya katılmayanlar bile, o konudaki teklifin oylamasına niçin katılmadıklarını açıklamak, izah etmek zorunluğunu duyduklar.

Başkanlık seçimi (Plekhanov'dan birkaç oy fazla alarak Lenin seçilmişti), «Kongre'nin ele alması gereken her sorunu kapsayan tartışmaların başlamasına yol açtı... bütün delegelerin takatsız kalmasına, eldeki polemik konularının tükenmesine sebep olan bir hafta süren sert konuşmaları başlatmış oldu.» (Angelica Balabanoff'un Hatıraları):

Tabiiyle, eldeki paralar bir kere daha sığınına çekti. Maxim Gorky, Londra'daki zengin hayranlarından bağış toplamakla görev-

lendirildi. Tek başına bir Mr. Joseph Fels (okuyucu bu ismi Fels-Naphtha sabun ticaretinden hatırlayacaktır) bütün önde gelen liderlerin imza attığı bir belgeden sonra üçbin sterlin kadar borç verdi. Fakat Parti çok geçmeden güç günlere girdi, bu imzaların gereğine uymak istemedi, veya uyamadı. Mr. Fels'in alacağı Bolşeviklerin iktidara gelişinden sonra ödenmiştir. Son defa Moskova'ya gittiğimde bu belge cam bir muhafaza içinde teşhiş edilmekte; sonsuz derecede belirsiz, kavranması, anlaşılması güç günleri; Devrimin bir devlet gücünü temsil etmediği, ruhlarda heyecan kopardığı günleri dile getirmekteydi.

Gorky kendinden-gittiği İtalya sürgününden dönerek Kongre'ye gelmişti, ve tek bir Rus yüzüne, Rus dilinin sesine, hareketin «dev»lerini tanımaya karşı özlem içindeydi.

Şenlik havam «iş meselesi» üzerine konuşmaya başladıkları ilk oturumdan sonra sürmedi. Tartışmaların kudurmuşluğu sınırlarımı bozmuştu...

Tanıştırıldığımızda, elimi içtenlikle sıkkan Lenin keskin gözleriyle bana bakmış ve eski bir ahpap gibi konuşmuş, neşeyle şöyle demişti: «gelmenize pek sevindim. Umarım artıklardan kendinize birşeyler bulmuşunuzdur. Eski zaman işi, herşey-herkese-serbest usulü olacak burada.»

Lenin'in böyle çıkacağını hiç beklememiştim. Aradığım şeylerden birşeyler yokmuş gibiydi Lenin'de. R'leri gıtlaktan çıkarıyor; eli koltuk altı hizasındaki ceplerine sokulu, gamsız-kasavetsiz birisi gibi görünüyordu. Çok sıradan bir adam gibi görünüyordu ve bir lider havası yaratmıyordu...

Birden bire, benim son kitabım *Ana'nın* noksanları üzerinde konuşmaya başladı -görünüşe göre S. P. Ladyshnikov'un (3) elindeki müsveddelerden okumuştum kitabım. Kitabı dört-nala yazdığımı söyledim, ama bu acelem nedenini açıklayamadım. Başını sallayan Lenin, bu konuda bir açıklamada bulunmak istedi: Gerçekten acele etmem gerekliydi, böyle bir kitap gerekliydi, zira iyi

bilinçlenmemiş ve karmaşık bir devrim hareketine giren birçok işçinin bu kitaba ihtiyacı vardı, ve *Ana'yı* okumak, onlar için, çok yararlı olacaktı. Anın en gerekli kitabı oluyordu *Ana*.

Lenin'in edebiyat yetilerine karşı duyduğu özel ilgi ve tutumları sayesinde yeni bir arkadaşlık başladı. Bunda, Gorky'nin hayran olduğu, ve kendi yumuşak, romantik kişiliğinin özlediği kuvvetli ve büyük kişiliği bulmuş olmasının da etkisi vardı. Bu arkadaşlık, çok daha önemli ayrımları etkenlik kazanmaktan alakoyuştur.

Martov da, Lenin'in öbür karşıtlarından ayrı olarak, Maxim Gorky üzerinde olumlu bir etki uyandırmıştı. Diğerlerini ise beğenmemişti:

Plekhanov, bir protestan papazı gibi redingot giymiş, gırtlığına kadar iliklenmiş düğmeler içinde oturuyor... bir vaiz gibi, fikirlerinin aksinin söylenemeyeceğinden, her kelimesinin, her işaretinin büyük kıymeti olduğundan kuşkusu bile yokmuşcasına konuşuyordu.

Küçük Theodor Dan ise, gerçeklerden söz ederken, kızından söz eden bir baba gibiydi.

Martov, bu şaşılacak derecedeki cazib adam, gençlik heyecanını yitirmemişcesine konuşuyor ve anlaşmazlık ve parçalanmadan en fazla etkilenenlerden olduğu açıkça görülüyordu. Elini kolunu sallayarak, terden sırıl-sıklam olan gömleğinin düğmelerini kapatmadan konuşuyor, salonu hareketlendiriyordu... Martov'un bıraktığı izlenim konuşmalarının bir uyarı veya öğretilerden uzak olduğuydu... Çoğu defa de histeryaya tutulmuş gibi geliyordu insana...

Fakat ardından Vladimir İlyiç kürsüye çıkıyor ve *Yoldaşlar!* diye bağırıyordu r'lerin üstünde durarak. Önceleri bana çok fena geldi, fakat bir dakika sonra ben ve diğer herkes o'nun söylediklerini anlamaya başladık. İlk defa olarak, zor ve karmaşık politik sorunların basit ve açıkça ele alındığını gördük... Parlak ve debdebeli üslub peşinde koşmuyordu... fakat her kelimesi yerli yerine oturuyor, şaşılacak kadar açık ve anlamlı oluyordu...

(3) Gorky burada yanlışlıkla S. P. Ladyshnikov diyor, aslı Ivan Ladyshnikov olsa gerek.

Nefret ve öfke içinde bir grup tarafından gürlütü yapılarak sözleri kesildi. Uzun boylu, sakallı birisi iskemlesinden fırlayarak bağrdı: *Küçük hainler, küçük ihanetler peşinde küçük hainler! Blanquistler!* Bu düşmanca tehditler Lenin üzerinde hiç etki yaratmadı. Görünüşte çok sakin ve sonra, bu sakin kalmanın Lenin'e neye mal olduğunu öğrendim...

Aradan geçen yirmi yıla rağmen Gorky'nin bu kadar canlı hatırlayabildiği tartışma, silâhli ayaklanma, silâhli birlikler, ve «müsadere»lerle ilgili tartışmalardan biriydi. Daha yeni gördüğümüz gibi, sakallı bozguncu (Heckler) bir bakıma haklıydı kızmakta. Partinin en üst kuruluşu olan Stokholm Kongresinde, 1906 baharında, «müsadere»ler yasaklanmış, fakat bütün bir 1906 yılı boyunca bu soygunlar devam etmişti. Sonbaharda ise, yukarıda naklettığımız gibi, bu soygunları savunan yazıyı yayınlamıştı Lenin. Hatta, bu paraların nerelere sarf edildiğini bile hissas ettirmişti. «Büyük müsadere»lerden toplanan paralar, Kafkasya'da 208.000 rubleden Moskova'da 875.000 rubleden fazla tutan paralar, herşeyden önce, devrimci partilere gitmiştir. Daha az bir kısmı ise, öncelikle bazan tamamıyla «müsadere»lerin devamı için harcanmıştır.» Bu iki büyük paranın birisinin durumu, bizi bu konu üzerinde biraz daha düşünmeye yöneltir dercede, karıştı.

Moskova «müsaderesi» Maximalist Sosyal Devrimcilerin, Kafkasya'daki «müsadere» ise Federalist Sosyalistlerin işiydi. Fakat kuşkusuzdu ki Lenin'in gizli bürosunun ikincisinde, muhtemelen de birincisinde parıncağı vardı, Ne olursa olsun, fakat bizzat Bolşevik kayıtları gösteriyor ki, 1906 yılında yapılan benzer «müsadere»lerden diğer ikisinde Lenin'in grubu Sosyal Devrimcilere yardım etmiştir. Bu konuda, Leonid Krassin'in hatıralarında, ve ölümden sonra Krassin ile ilgili olarak yayınlanan ve bütün elde edilebilen yazılarına ihtiva eden eserde (recollection) deliller bulunmaktadır. Komünist Partisinin resmi tarihçisi Lyadov'un makalesindeki şu cümle tipiktir:

«Stolsky'nin villasındaki infilak ve Fonaruy Pereulok [Fonaruy Sokakın]daki bombaların başarılı büyüğü Nikitch'in denetimi yüzündendi. Nikitch, parti içinde Krassi için kullanılan lakma isimdi.»

Bu kutsanan baskınlara ve çok daha şiddetle kutsanan diğerlerine uğlmeden önce, Lenin'in gizli bürosu ile Maximalist Sosyal

Devrimciler Partisi arasındaki bu *de facto* ittifak üzerinde durmamız gerekir. Sosyal Devrimci Parti, okuyucunun hatırlayacağı gibi, eski *Narodnaya Volya*'nın kökünden geliyordu, ve *Narodnaya Volya*'nın köylülere ve demokrasiye tutkunluğunu, ve terörcü hareketler den yana eğilimini sürdürüyordu. Kendisi ile aynı görüşte olmayan herkese karşı devletçe örgütlü bir şiddet sürdürülen demokratik-olmayan bir ülkede, şiddet ancak şiddetle karşılanabilirdi. Bu böyle olunca, katiller (assassination) ve bunun uzantısı olarak «müsadere»ler prensiplere uygun düşüyordu.

Sosyalist cephenin öbür ucunda ise Axelrod gibi, Martov gibi «Batı»dan, «uygarlaşmış» kitle ve sınıf metodlarından yana olan, tek tek birleylece veya küçük gruplarca girişilen terör hareketlerine karşı kimseler bulunuyordu. Teröre bir prensip meselesi olarak karşı çıkan bu adamlar soygun ve katilleri moral dışı maceracı; değersiz, aşağılayıcı, ve amacı daha yüksek düzeyde bir sosyal hayat olan bir siyasi hareket için mağlubiyeti kabul anlamında işler olduğuna inanıyorlardı. Bu hareketler, politik kuruluş içindeki kırılganların, gizli iş düşkünlerinin ve bozguncuların nüfuz kazanmasına yol açacak; geniş işçi kitlesinin ve liberal ve demokratik kamu oyunun hareketten uzaklaşıp, soğumasına sebep olacaktı.

Siyasetten konuşacak olursak, hareketlerine önce «Almanca konuşma»yı öğretmek isteyen «Batılılaşmış» Menşevikler ile, hareketlerinin «Rusca konuşmasını» isteyen Rus Sosyal Devrimcileri arasında da Lenin yer almış bulunuyordu. Ortalık durgunlaştığında Lenin'in takımı «Almanca Konuşma»ya başlayacak, ortaklık kızıncıca ise konuştuğu dil «Fransızca» olacaktı (Fransa'nın bozguncu faaliyet, ayaklanma, ve devrim işlerinde daha köklü gelenekleri vardı). Fakat gerçekte izlediği bu yol, sonunda, kendisinin de fark etmeyeceği kadar, «Rusca konuşan» bir hareket kurmaktaydı- eski *Narodnaya Volya*'nın Rusları ve Sosyal Devrimcilerin Maximalist Kanadını birleştiren bir hareket oluyordu. Bireylerin girişecekleri terör hareketlerini, sadece ve sadece, bireysel çıkar için yapıyorsa reddediyordu Lenin. Yukarıda, bazı belli «müsadere»ler hakkındaki kısımın iktibas ettiğimiz *Partizan Savaşı* isimli makalesinin temel görüşü, sosyal düzeni ve otokrasiyi devirmekten daha yumuşak bir amaca boyun eğmeyen bir hareketin kullandığı vasıf böyle bir hareket, girişilen mücadelenin içinden çıkacak olan ve hareketi ilerletebilme umudu veren vasıtaların kullanılmasında moral veya teorik konularda çekingenliğe düşmeliydi.

1905 yılının sonbaharında, Çarın anayasa için söz vermesi çetireli devrimci gruplar arasında, her birinin anlayış ve tutumuna göre, parçalanma ve ayrılmalara yol açmıştı. Demokrasiye tutkun olan Sosyal Devrimciler, Rusyanın biçim değişimi için demokratik bir yol sunulduğu takdirde terörü terk edeceklerini söyleyip durmuşlardı. Birinci Duma seçimleri yapıldığı zaman da, terörü takbih eden bildirimde bulunmuşlardı. Fakat ne zaman ki Duma feshedildi, halkı uyandırmada bir araç olarak tekrar teröre dönmek zorunda kalmışlardı. Lenin ise, daha dönüşün başındayken, Çar Manifestosu yayınlanır yayınlanmaz, Sosyal Devrimcilerin tersine, otokrasinin kendini zayıf hissettiğine ve bu yüzden aldatıcı bir ricatta bulunmak zorunda kaldığına, vaadlerinin bir manevradan başka birşey olmadığına hükmetmişti. Yani, dölaysız kuvvet kullanımı, ve silâhli birliklerin baskın hareketi şeklindeki faaliyeti azaltmak değil, artırmak gerekecekti. Nitekim 1905'den itibaren, terörcü Sosyal Devrimcilerden daha fazla terörden yana olmuştu. Bu konu üzerinde, gerek Sosyal Demokratlar ve gerekse Sosyal Devrimciler kendi aralarında görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Menşevikler ve Sosyal Devrimcilerin çoğunluğu Anayasa ve Duma'ya bir şans tanımadan yana olduklarını gösterip, hükümete eski sınırsız mutlakiyetçiliğe dönüş için kolay bir gerekçe hazırlayabilecek hareketleri bir tarafa bırakmaya karar alırken, Lenin, aynı anda silâhli birlikler için talimat ve program hazırlamaya başlamıştı. Tam o günlerde, Sosyal Devrimci Parti içinden bir Sol Kanat grubu, kendi partilerinin kararına aykırı olarak, teröre devam etmeğe karar almıştı. Bu grup kendisine «maximalistler» adını vermişti. Daha sonra, Lenin'in ve «maximalistlerin gizli birlikleri, gitgide birbirlerine yakınlaşmaya başladılar. Bütün bir 1906 yılı boyunca, her iki grubun adamları bomba yapımında (Krassin'in laboratuvarında) ve bir seri baskın, soygun, ve siyaseten katillerde birlikte çalışmışlardı. Savaş cephelerini Krassin hazırladığı için de, maximalistlerin «müsadere»lerinin bir kısmı da Lenin'in grubuna bırakılıyordu. Kimsenin ummadığı ve farketmediği ölçüdeki bu yakınlık, 1917 yılındaki Leninçiler ile Maximalist'ler veya Sol Sosyal Devrimciler işbirliğinin de yollarını düşmekteydi. İlk Sovyet koalisyon hükümeti bu iki alayın bir ittifakının sonucu olmuştur.

Lenin'in sözüntü ettiği Moskova «müsadere»si 1906 ve 1907 yıllarının en önemli soygunlarından biriydi. Yirmi kadar maximalist Boyeviki Karşılıklı Ticaret Kredisi Bankasını soymuşlar, dört muhafızın elinden silâhlarını alarak 875.000 rublelik bir soygunu

başarmışlardı. Bu olayın cereyan ettiği Mart'tan sonra, Ekim ayında ise Fonarny Pertulok sokağında (Saint Petersburg) genç ayıntı bankasının bir şubasını soyarak, şubeden Merkez Bankasına para taşıyan zırhlı arabayı talan etmişlerdi. Bu soygunda kullanılan patlayıcı maddeler de, Stolypin'in villasında kullanılan bombalar da Krassin'in «Teknik İşler Bürosu»ndan gelmişti.

Bir mühendis olarak iş gereği sık yolculuk yaptığından, Lenin Krassin'in dilediği yere gitmesi de kolay oluyordu. 1906 yılında birkaç kere Baku ve Tiflis'e gitmiş, Kafkaslar'daki soygun ve müsadere çalışmalarını başlatmaya çalışmıştı. Aynı günlerde ise, Lenin'in gizli *troika*'sındaki filozof Bogdanov'a da Urallar'da görev verilmişti. Urallardaki gerillaların başında becerikli ve yetenekli bir döğüşçü olan Lbov vardı. Buna rağmen, Urallar'dan Rusya'ya silâh sokma işinde kullanılmak üzere Krupskaya tarafından bulunan Kommissarov'un, sonunda, Lenin'in yakın adamları arasında sokulmuş bir polis izpiyoncusu olduğu anlaşıldı. Bulunan silâhları kendi karısı ile birlikte Rusya'ya gönderen Kommissarov, Rusya içine doğru Urallar aşırken silâhları da, temas ettiği bütün insanları da polise teslim etmiş oluyordu. (Krupskaya: *Memoirs of Lenin*, Vol. I, pp. 173-4)

Fakat bu işlere asıl uygun yerin Kafkasya olduğu anlaşıldı. Geçit-vermez yüce dağ silsileriyle, savaşkan ırkları ve halklarıyla, çetecilik, kaçakçılık ve haydutluk gelenekleri ile Kafkasya biçilmiş kaftandı. Boyeviki'ler sıradan halkın, hattâ yüksek devlet memurlarının bile hayranlığını kazanmışlardı. Bolşevik Makharadz'e'nin henüz Lenin hayattayken Sovyet Hükümetince yayınlanan hatıralarına göre (*Sosyalizm Uğrunda Yirmi Beş Yıllık Mücadele*, Tiflis, 1923) 1904 ve 1908 yılları arasında, ırılı, ufaklı 1150 terör hareketi cereyan etmişti Kafkasya'da.

Kafkasya'da Bolşeviklerin fazla adamı yoktu, azdı. Fakat bunlar terör ve soygun hareketleri için son derece yetenekli kimselerdi. Bunlar, önceferi başka gruplarla işbirliği yaptılar. Daha sonra ise, küçük başarılarından cesaret alarak kendi başlarına çete kurdular, ve bu çeteler diğerleri içinde en aktif, en döğüşken gruplar oldu. Krassin, bu çetelerle Baku ve Tiflis'te buluşuyordu. Bolşeviklerin Kafkasya'daki çetelerinin başında fiilen Kamo adında biri vardı. Kamo, *troika*'yı görmek için 1906 ve 1907 yıllarında birkaç kere Saint Petersburg ve Finlandiya'ya gitmişti. Dönüşte ise Lento'n, Bogdanov'un, Krassin'in ne kadar akrılı olduklarına hay-

ran kalmıştı. Hayranlığı ile birlikte, yanında dinamitler, mermiler el bombaları, tabancalar, mermiler getiriyordu. Kamo'nun birinci dereceden amiri Joseph Djughashvili de, nedeni hâlâ aydınlanmayan, iki yolculuğa katılmış; 1906 ve 1907 yıllarında *travka*'yı görmek için Kafkasyayı terk etmişti. Djughashvili, Lenin'le çok eski yakınlığı olduğunu ileri sürmekte hevesli olduğu halde, bu ziyaretler konusunda bugüne kadar sesini çıkarmamıştır. (4) Bu konuda, iki Kongre'de de yasaklanmasına rağmen soygun ve müsadere işinin devamı için yapılmış toplantı ve görüşmelere katılmak için Djughashvili'nin yolculuk yaptığını düşünmemiz mümkündür. Bu işlerin nasıl yapıldığına dair bilgiler bugüne kadar bir muamma olarak kalmıştır. (Bizim bu bölümde verdiğimiz dipnotları ve paragraf-ici notlarımızda başka hiçbir yerde bulunmayan bilgiler verilmektedir. Okuyucunun, bu notların hangisinin Bolşevik, hangisinin polis kayıtlarına atfen verildiğine dikkat etmesi yararlı olacaktır. Birbirlerini tutan noktalara da dikkat etmelidir.) Lenin'in Kafkasya'daki soygunlar hakkında yazdıkları içinde (yukarıda iktibas etmiştik) en ilginç olan nokta, o sıralardaki günlük gazetelerde bu olaylar hakkında günü gününe haberler çıkmış olmasına rağmen, Lenin'in soygunlarda elde edilen paraların miktarını yanlış vermiş olmasıdır. O'na göre-sanki bile bile böyle yapmaktadır. Soygunlardan elde edilen «20.000 rubleden fazla»dır. Oysa, gene Bolşeviklere ait olan başka kaynaklardaki rakam 315.000 rubledir. (5) Soygunlar, Bolşevik tarihçisi Lyadov'un Krassin ve Kamo'yu bu işlerle ilgili göstermesine rağmen, sadece Bolşeviklerin işi değildi. Soygunları, aslında, Federalist Sosyalistlerden altı kişilik bir çete yapıyordu. Bunlar oralarda karargâh kurar 263. Alay askerlerinin üniformalarını giyiyorlardı soygunlarda. Topladıkları büyük paraları «güvenilir adamlara» veriyorlardı. Sonraları şikâyetlerde bu hükümlerinde anlaşıldı ki, paraların önemli bir kısmı kendi partilerine değil, Lenin'in kasasına gitmektedir (6).

(4) Bu yolculuklarla ilgili olarak, sadece Emil Ludwig ile mülâkâtında bir şeyler söylemiştir: «Ornu dışarlarda görüşmek için ziyaretime gittiğim her seferinde, 1907, 1908 ve 1912'de Rusya'daki süha mücahitlerinden gelen deste deste mektuplar aldığımı görüyorum.» (Mülâkâtın İngilizce baskısı, Moskova, 1932, s. 18).

(5) Lenin'in «Collected Works» külliyatının X. cildindeki 71. nota bakabilmeyiz. (Rusca ikinci basımın Almanca çevirisinde.)

(6) Souvarine: Stalin, sli. 193; Soygunlar üzerinde okuyucunun İngilizce de bulabileceği diğer kaynaklar: Souvarine, Stalin; Levine, Stalin, Po- ne: Latvink; Troçki: *Autobiography and Life of Stalin*. Bunların en iyi-

Stalin bu işlerde o kadar becerikli, o kadar saman altından su yürüten cinsindeki ki, bu işlere bilfiil karışanlar, tanklık edenler bile pek ender olarak hatıralarında Stalin'den söz etmişlerdir. Oysa Kamo'nun soygunlarını, Lenin ve Krassin'in bu işe nezaret ettiklerini ise bilmeyeni yoktur aralarında. Stalin'e işaret eden ilk yazar-tank Tsintzadse olmuştur. Zira, o'nun da bu işlerde görevi vardı, ve tıpkı Kamo gibi, Tsintzadse de Kafkasya'daki gerilla birliklerinden birinin başında bulunmuştu. Soygunlar ve «müsadere-ler» ile Stalin arasındaki asıl bağlantıyı ise Kamo'nun kendisi kurmuş oluyordu (7).

Kamo diye ün salan *boyevik* bütün bu soygun ve baskıların örnek-kahramanı olmuştur. Bir aslan kadar cesur, bir kurt kadar temkinli, yiğit, duygulu, adamlarına candan bağlı, hareketlerinde haşin ve merhametsiz olan Kamo bir aziz kadar diğergâm bir insandı. Batı Avrupa'nın ve Amerika'nın sosyalist hareketlerini öğrenmiş devrimci bir Robin Hood gibiydi. (Kamo'ya en benzeyen karşılaştırılabilir kimse Alman devrimcisi, Max Hoel'dir). Bolşevik tarihçisi Lepeshinsky bile, Kamo'nun kişiliği karşısında duyduğu tuhaf hisleri dile getirmek istercesine, Kamo'dan «bir ortaçağ kahramanı» diye söz etmiştir.

si Souvarine'inkidir. Bunların hepsi de Rusca kaynak kullanmaktadır. Bu akıl almaz gerçekler konusunda okuyucunun inancını sağlamak için, bütün bu yazarların -hepsi Rusca kaynak kullandıkları hâlde- farklı sözlerinin bir karşılaştırılmasını sunmaya çalışacağım. Martov için söylenenlerin dışındaki hepsi de Bolşeviklerin yayınladıkları kaynaklara dayanmaktadır. En çok yararlandığım eser ise okuyucuyu fazla ilgilendiren bir konu olmasa da- Souvarine'nin, sonu geniş bir bibliyografya ihtiva eden, Fransız dilindeki eseri olmuştur. Bununla birlikte, bölümlerin sonunda en bloc olarak verdiği, son derece ilginç ve şaşırtıcı bazı söz ve ifadeleri belgelemeye gücü yetmemiştir. Amerikalı yayıncı ise, yazarın rızası olmaksızın, bibliyografya notlarının tümünü birden bir kenara atıp basmayarak işi hepten kötülemiş; gerçekten sağlam ve iyi belgelendirilmiş olan bu eserin otoritesini zayıflatmıştır.

(7) Tsintzadze'nin hatıraları, *Revollutsiis Matiane*, Tiflis, 1923 ve 1924; Numara, 3, 4, 9, 10'da yayınlanmıştır. Bu karışık mesele ile ilgili yayımlar hakkındaki belgelerin çoğu, karman-çorman bir hâlde, Rus Sosyal Demokrat Partisinin 25. Kuruluş Yıldönümü öncesinde ya Tiflis'te, veya Moskova'da yayınlanmışlardır. (Her iki halde de Sovyet himayelerinde). Bütün bu materyaller 1922 ve 1923 yıllarında yazılmışlardır, ve Lenin, Krassin ve diğer adı geçen kişiler hayatta iken Sovyet Hükümetince yayınlanması uygun görülmüş olduklarından ayrı bir önemleri vardır.

Gerçek ismi Semyon Arshakovich Ter-Petrossian idi. Stalin'in de doğum yeri olan Gori kasabasında doğmuş orta halli bir tüccarın oğluydu. Stalin ile birlikte çocukluk geçirmişler, daha yaşlı ve daha parlak olduğu için, o zaman da lider o olmuştur. Semyon, «dine karşı tecavüzde bulunma» suçu ile okuldan tırd edildiğinde, Djugashvili o'na hoca tutulmuştu. Fakat Kamo'nun üstünlüğü ve hakimiyeti sürdü, ve Djugashvili'yi sosyalist yaptı, hatta Bolşeviklik akımına doğru yönlendirmeyi bile başardı. Kendi takma adı «Kamo», Stalin'in verdiği bir isimdi önceleri. Ders için hergün Stalin'e gelen Kamo, birgün geldiğinde garip bir Ermeni şivesi ile konuşurken sorar: «Kamo?» (yani *komu?* «kime?») ve Stalin'in de alayları başlar, «Hey sen, *kamo*, *kamol*» isim tutar, ve bütün bir siyasî hareket çevresinde her yere yayılır.

Ne zaman bir özel muhafız gerekse, ne zaman bir casusluk işinin çözümü gerekse, ne zaman yiğitlik, sadakât ve diline sükûh gerekse, Kamo güvenilir olacak adam olarak hazır. Kamo'nun ilk başarılı «müsadere»si Kutai'de olmuştu. Bu soygunda 1500 ruble ele geçirdikleri hâldde, kendisi için de, emrindekiler için de günde elli *kopek*lik (250 kuruş) günlük bakım ve geçim parasının dışında tek *kopek* almadı. Bu gibi soygunlardan birçoğunu yaptıktan sonra bir keresinde yakalanıp hapse konulmuştu. Tiflis hapishanesinde inanılmaz şekilde kaçmış, Lenin'in yanına gitmiş ve Finlandiya'da saklanmıştı. Lenin ise, Belçika'dan silâh gönderimi işine yardım etmesi için Litvinov'un yanına göndermişti Kamo'yu. Geleceğin Dışişleri Komiseri, o günlerdeki adı ile «Papaşa» olan Litvinov Ekuador Ordusundan bir subay kılığına girmişti ve o sıra Belçika'daydı. Danimarka Devlet Silâh ve Cephane Fabrikasından silâh geçiriyordu (Danimarka Kralı, Rus Çarı Romanoff'un amcasıydı!). Ayrıca, Schroedet ve Almanya Kumpanyasından da mal bekliyordu. Daha sonra ise, milyon Litvinov ile dev kılıklı Ermeni Yolcusu Bulgaristan'a geçtiler; gönderdikleri silâhların, Osmanlılara karşı kurtuluş savaşı yapan Balkanlılarla Ermeniler'in eline geçmesini beklemeye, bu işi düzenlemek için birşeyler yapmaya çalıştılar. Litvinov, Florn'den bir yat kiraladı, bütün tayfalara para vermeyi kabul ederek, koca bir Karadeniz'i aşıp, Varna'dan Kafkaslara gitmeye karar verdi. Fakat yat karaya vurdu, Romen balıkçıları silâhları çaldı, Kamo ve üç yardımcısı turuklanarak Constanza'ya (Köstence) getirildiler. Bu ilginç hikâyenin kaynaklarından biri, Kamo için Bibineşvili tarafından yazılmış ve Moskova'da

1934'te yayınlanmış bir kitapta nakledilen Litvinov'un hatıraları; diğeri ise çarlık gizli polisinin arşivindeki notlardır:

Kvirili defterdarlığından 1905'te çalınan paralarla, Kamo ve mülteci Meyer Wallach (Litvinov'un gerçek ismi)...dış ülkelerde silâh satın almışlar ve bu silâhları Zara yatı ile buraya getirmek istemişlerdir. Zara yatı, Varna'dan Rusya'ya kadarki yolculuk için satın alınmıştır...

Polisin bu işten nasıl haberi olduğunu daha sonra öğreneceğiz. Romanya'daki hapishaneden koyverilen Kamo, Kafkasya'ya dönmüş, yolda Krassin'e uğrayarak o'ndan bombalar almıştı. Bombalar, Kamo'nun karısı Medvedyeva Ter-Petrossian'ın yazdıklarına göre, herhalde çok kötü şeylermiş; sadece birkaç gün dayanabilen bu bombalar günü geçince bozulan cinsindenmiş. Bu durum ise, iyi hazırlanmadan, plânlamadan tez elden soygunlara girişilmesini zorunluyormuş. Kamo, bu yüzden, başarısız iki girişimde bulunmuş. İkincisinde, elindeki bomba ile kendi yüzü haşat olmuş, bir gözüntün kör olmasına ramak kalmış. Daha sonraları yeni bombalar ele geçince, bütün devrimci soygunlarının en ünlülerini plânlamaya vakit bulabilmiş.

26 Temmuz 1907 sabahı bir kasadar ile bir banka memuru, yalarında iki polis, beş tane de kazak askeri olarak Erivan Meydanından arabayla geçiyorlardı. Kamo'nun, daha önce edindiği bilgiye göre (devrimcilerin içinde hükümetin ispiyoncuları olduğu gibi, hükümet kuruluşlarında da devrimcilerin ispiyoncuları vardı) posta arabası Saint Petersburg'dan Tiflis'teki Merkez Bankası şubesine 250.000 rubleden fazla para götürüyordu. Kamo'nun, ikisi kadın olau, on kişilik çetesi ise Meydanın uygun yerlerine yerleşmiş; saklanmışlardı. Kendisi ise kalabalık Plaza sokağında, üzerinde kara ordusunun subay üniforması, dolanıp duruyor, gerekli yerlere yerleştirdiği adamlarına talimat dağıtıyordu. Meydanın bir ucunda ise kendi yaylı arabası duruyordu. Posta arabası meydana girer girmez bombalar patlamaya başladı. İki polis ve bir kazak askeri ölmüş, çoğunluğu hafif, elli kişi de halktan yaralanmıştı. Ürküntüye kapılan atlar ise, paralarla birlikte, arabayı dört nala koşturmaya başlamışlardı. Sonunda, ayakları altında patlayan bir bomba ile durdular. Kara «subay» Kamo, öfkeyle gelmiş, yeminler ve küfürler savurarak, paralara el koyan kendi çetesindeki adamları tevkif etmiş, para çantalarını ise alıp gitmişti. Soygundan 341.000 ruble el-

de edilmişti (8). Kamo bu paraları Tiflis Rasathane Müdürünün içine saklamıştı sonradan. Paraların ne diye rasathane müdürünün yatağı altına saklandığına gelince bu ilginç bir durumdur. Şundan : olaydan birkaç yıl önce tutulan bir polis raporunun başlangıcını okuyalım :

«Joseph Djughashvili, Tiflis Rasathanesinde çalışıyor, entellektüel, demiryol işçileri ile ilintileri var...» (Bu bölümde ve kitabın diğer bölümlerinde kullandığımız polis raporlarını hepsi de, devrimden sonra Sovyet Hükümetince açıklanan polis arşivlerinden alınmıştır.)

Dört hafta sonra, yeniden subay elbiselerini giyen Kamo, içine 500'lük banknotlar dikilmiş şapkası ile birlikte sınırı geçip Avrupa'ya geldi. Berlin'de ise, Dr. Jacob Zhitomirsky adında, Lenin'in en gizli konuları bile kendisinden gizlemediği bir Rus polis işpiyoncusu vardı. Kamo, Berlin'e geldiğinde, bu adam Rus ve Alman polislerine ihbarda bulundu ve Kamo'nun çantasında dinamit taşırken yakalanması için plân hazırlığına girişti. Aralık 1907'de, bütün adamlarına belli bir gün tespit eden Lenin, bütün kuzeydoğu Avrupa bankalarında 500'lük rubleleri bozdurmaya hazırlandı. Dr. Zhitomirsky bu «kızgın» para işinde de güvenilen; görevlendirenlerden biriydi. Aynı anda bütün ülkelerde polis örgütü ve bankalara paraların seri numaraları ve paralarla ilgili olabilecek kimselerin eşkali hakkında bilgi verilmiş bulunuyordu. Stokholm'de Letonyalı Bolşevikden birisi tutuklandı; Münih'te, Zinoviev'in gelecekte karısı olacak Olga Ravich, ve iki Ermeni *carpus delicti* * şeklinde yakalandılar; gelecekteki Dışişleri Komiseri Maxim Litvinov ise üzerinde bu paralardan deste deste bulunup Paris Güvenlik Polisi tarafından nezarete atıldı (9). Bir söylentiye göre, günün Fransız Adalet Bakanı Aristide Briand, «siyasî» suçlu olduğunu ileri sürerek, Litvinov'un Rusya'ya iadesini önlemiştir. En haksız tutuklanan ise, gelecekteki

Sovyet Sağlık İşleri Komiseri N. A. Semashko oldu. Semashko, soygun ve müsadere konusunda Lenin'le sert mücadele etmişlerdendi. Semashkonun bu işe karışması, bankalara para götürülenlerden birisine bir kadının kartpostal yazıp, göndermesi yüzünden olmuştu. Kartta, paraların Semashko'nun gözetimi altında bulunduğu bildiriliyordu. Semashko, «hayatımda başıma gelen en saçma iş,» diye yazacaktı hatıralarında.

Dr. Zhitomirsky tarafından verilen adreslerde yapılan aramalar sırasında yeni ve basılmamış banknot kağıtları da ele geçirildi. Kağıt firması, fotoğraflara bakarak kendisinden bu kağıtları alanın Allgemeine Elektrische Gesellschaft firmasının saygı değer temsilcisi mühendis Krassin olduğunu ortaya çıkardı. Bunlardan bir kısmı, Alman Sosyal Demokrat Partisinin yayın organı *Vorwaerts*'in ulaşım olanaklarıyla, Finlandiya'da bulunan Lenin'e ulaştırılmış bulunuyordu. Rusya içine gönderilen yasak yayınlara yardım etmekte olduklarını sanan Alman Sosyal Demokratları -devletlerin dışındaki özel kişilere satışı yasak- banknot kağıdı işine karıştırıldıklarını anlayınca çok öfkelenmişler.

Sosyal Demokratik çevrelerde patlak veren skandal çok büyük oldu. İsviçre'deki parti ise ülkelerinin «genel suçlular» için geçerli olan siyasi iltica yeri olma hakkının çok kötüye kullanıldığını söylediler. İsveç ve Fransız partilerindeki yüksek görevdeki kişiler ise tutuklananları savunmaya başladılar. Axelrod hemen Plekhanov'a bir mektup yazarak Lenin'in itibarına darbe indirmenin tam günü olduğunu söyledi. Menşevikler, duydukları kızgınlığa rağmen, Çarlık polisinin parti hakkında derinden derine bir soruşturmaya girişmesinden korktular. Kendi açılarından, mesele bir parti selâmeti meselesi olarak ele alındığı için, parti disiplini bakımından oldukça haklı tarafları vardı. Bu yüzden, polise yardımcı olacaklarından korktular. Silâhlı birliklerin dağıtılması, «müsadere»lere son verilmesi 1906 Stokholm Kongresince kararlaştırılmamış mıydı? Ve 1907'de Londra'daki Kongrede, Lenincilerin çoğunluğu ele geçirmiş olmasına rağmen, bütün bu konulardaki tedbirler daha da aşırılaştırılmamış mıydı? Lenin, başkan olarak kürsü'de bulunmasından yararlanarak, bu tedbirlerin görüşülmesi sırasında yapılan oylamaları tutanaklara geçirtmemişti. Fakat Bolşeviklerin çoğunluğu da Menşevikler ile birlikte oy kullanmışlardı. Ve delegeler bağırılmaya başlayınca : «Lenin ne diyor? Lenin'inden cevap istiyoruz!», Lenin'in cevabı «birkaç kaçamak lâkırdı» olmuştu. (Troçki, *Autobiography*, s. 218).

(8) Bu rakam, Lenin'in verdikleri rakamlardan yüz bin ruble kadar fazladır - Lenin: *Collected Works*, Cilt XII, Üçüncü Rusca Basım, 1936, s. 566

(*) *Corpus delicti* : ortaklaşa aynı suçu işleme (Ç. N.)

(9) Bu tutuklamaları doğrulamak ve nedenlerini anlamak için bkz: Krupskaya : *Memoirs of Lenin*, C. II, s. 11-14. Bu cilt Litvinov Dışişleri Komiseri iken basıldığından Litvinov'un ismi silinmiştir. Fakat bizzat Litvinov'un Kamo hakkındaki hatıralarına, 1920'lerde yayımlanan diğer Bolşevik belgelerine göre 500 rublelik banknot olayında başrollerden birisi de Litvinov'tadır. Çar polisinin, ve Fransız polisinin arşivleri de bunu doğrulamaktadır.

Bu olayın üstünden bir ay geçmemiştir ki, yenilgi üzerine sızlaşmaktan başka birşey yapamayan Menşeviklerin tersine, «üstün mülki inkânları» sayesinde, Lenin'in gizli komitesi Tiflis soygununu gerçekleştirdi. Soygun öylesine skandal kopardı ki, harekette sevgi besleyen halk oyunun bütün sempatisi yitiriliverdi. Yılın sonuna gelindiğinde, banknotlarla ilgili olanlar çeşitli Avrupa kentlerinde tutuklanınca, skandal uluslararası bir skandal olup çıktı.

Bu olay üzerine Parti içinde peşpeşe soruşturmalar başladı: bir tanesi, Merkez Komite tarafından kurulmuş ve başına Çiçerin'in (Dışişleri Komiseri olarak gelecekte Litvinov'a şeflik edecektir) getirildiği bir soruşturma kurulunca; diğeri Transkafkasya Parti Komitesince; üçüncüsü ise Uluslararası Sosyalist Büro tarafından yapıldı. Çiçerin'in iddianamesinde varılan hükme göre Kamo, Berlin'deki banker Mendelsohn'u soyamak için plânları yapmış (Bolşevikler bunu reddettiler ve Kamo'nun Kafkasya'ya patlayıcı madde götürmek üzere olduğunu, yanındaki patlayıcı maddeleri bu yüzden taşıdığını söylediler), banknot kâğıtları ise Rusyada sahte para basımında kullanılmak amacıyla Krassin tarafından ısmarlanmıştı. (Bu son hikaye 1930'larda, Amerika Birleşik Devletlerinde yakalanan GPU ajanlarıyla yeniden puluk vermiştir. Ajanların yanında bulunan sahte dolarlar o kadar iyi basılmıştı ki, ancak seri numaralarının çift düşmesinden sahte oldukları anlaşılıyordu. Keza, 1946'da da Kore Komünist Partisi tarafından sahte para bastırılmış ve Amerikan işgal bölgesine (zone of occupation) sahte para sokulmuştur (10).

Mesclerlerin sokaka dökülmesini önlemeye çalışan Lenin, Merkez Komitedeki çoğunluğuna dayanarak soruşturmayı Çiçerin başkanlığındaki soruşturma kurulundan alıp çok daha «mahrem» ve çok daha yetkisiz bir alt-komiteye verdi. Bakı ve Tiflis'de ise Kamo'nun çetesindeki Bolşevikler soruşturma başlar başlamaz, soruşturmanın selâmeli adına Partiden çıkarıldılar; soruşturma ilerledikçe şüpheler biraz daha yukarılardaki Kamo'nun üstü Joseph Djugashvili üzerinde toplanmaya başlamıştı. Buradaki soruşturmaları, bütün Kafkasya'da kontrol Menşeviklerin elinde olduğu için, Lenin durduramamıştı. Yerel komitece yapılan soruşturma sonunda Djugashvili'nin ya Partiden atılmasına katılmak, veya Kaf-

kasyadaki parti yöneticilerini zamanla değiştirmeye çalışmak gerekiyordu (11).

Fakat, ne Kafkasyadaki parti yöneticileri arasındaki değişiklik, ne de Çiçerin Komitesinin kızığa çekilmesi Lenin'e karşı olanların bir çok konuda bilgi edinmelerini önleyemedi. 1910 yılının başlama-sıyla birlikte Smith'in malları mülkleri ile ilgili meseleler, «müsader» meseleleri, para kalpazanlığı rezaleti, Tiflis «soygun»unda elde edilen paraların yabancı paralara çevrilmesine çalışırken yaratılan rezaletler Lenin'in sonunun geldiğine işaret ediyor gibiydiler. Menşevikler ve kendi iradelerine rağmen Lenin gizli komitesince perde arkasından yapılan bu işlerden şaşkınlık ve sarsıntı geçiren Bolşevikler, hepbirlikte, ortak bir Parti toplantısı düzenlemek için Lenin'in üzerinde baskı yaptılar. Ortak Parti Kongresi (1910 Ocak ayında yapıldı), bu kaos'a bir son vermek, hiziplerin silâhsızlandırılmasını sağlamak, Partiyi birleşmiş bir örgüt şeklinde yeniden kurmak, hiziplerin çeşitli kuruluşlarını feshetmek, Menşevik ve Bolşeviklerin birlikte kuracakları bir Yazı Kurulu tarafından ortak ve yeni bir parti gazetesi yayınlamak, kısacası Parti selâmeti için gereken herşeyi yapmak için toplanmıştı. Ortak Kongrenin ilk eylemi, Lenin'e, elindeki banknotlardan ne kalmışsa (200.000 rubleden fazlaydı), ve nerede ne kadar banknot kâğıdı saklamışsa, bunları yaktırtmak oldu. Fakat, yıkılır gibi olduğu bu anda bile, bu «teknik» meselelerde kendisini savunma durumuna düştüğü halde, başarılı bir şekilde harekete geçerek yeni bir muhalefet için gerekli tohumları da atıyor; kendi hizibindeki «boykotcular, fesihçiler ve ayrımcılar (ultimatists)» ile, Partinin yeraltı örgütünü dağıtmak ve meşru sendikalara, meşru parti kuruluşlarına dayanan bir hareket şekline dönülmesini isteyen Menşevik kampındaki «tahripçiler»e karşı hücumu geçen Lenin yeni bir muhalefeti daha başlatmış oluyordu.

1910 yılının 1 Ocak'ında, Lenin kız kardeşi Anna'ya, Paris'ten şöyle yazıyordu :

Sevgili Anyuta,

Son zamanlarda çok fırtınalı bir hayat yaşadık, fakat sonunda Menşeviklerle bir barış havası yarattık. Evet, gerçekten düşünmesi bile tuhaf; hizibimizin yayın organı (Proletarii) kapandı ve biz şimdi karşınızdakilerle birlik

(10) New York Times, May 11, 1946.

(11) Bu konuda bilgi için Bölüm XXVII'ye bakınız.

kurmaya çalışıyoruz güçle. Başarıp başaramıyacağımızı göreceğiz. Bu son değişiklikler yüründen başına gelen bir yığın meselelerden de yeni yeni kurtarıyorum kendimi...

Fakat, biz, hikâyemizin biraz daha öncelerine dönelim.

Almanya'daki hapishanesinde bekleyen Kamo, Krassin'den gelen gizli bir mesaj almıştı. Mesajda yeni talimat, hiçbir şey söylemeden, kendisini aktif hastası olarak göstermesiydi. Şaşılacak bir başarı gösteren Kamo kendisini deli olarak gösterebildi. Olayların o zamanki gelişmelerini özetleyen Sotvarinc'in söyledikleri şöyle:

Kendini yerlere attı, bağırды, elbiselerini, üstündekileri yırttı, kendisine verilen yiyecekleri kabul etmedi, ve muhafızlarına saldırdı. Buz gibi bir hücreye kapatıldı... Gözlem altına konuldu, korkunç testlerden geçirildi, dört ay süreyle çıkarılmadı, yemek yemedi, dişlerin kırma kırma ağzını açıp yemek yedirdiler, saçlarını kopardılar, kendisini aşmak istedi, keskinleştirdiği bir kemik parçası ile kendi damarlarını kesti ve kan kaybından bilincini yitirdi... Duygularını yitirmiş taklidi yapıp yapımadığını anlamak için turnaklarının altına iğneler sokuldu ve kızgın demirlerle dağlandı.

Alman hükümeti en sonunda Kamo'yu Tiflis'e gönderdi. Tiflis'te yeni yeni işkencelerle karşılaşmıştı. Ağustos 1911'de dört yıllık bir süreden sonra, arkadaşı boyevik Tslitsadze'nin yardımıyla çok tehlikeli yollardan kaçtı. Kamo'nun, inanılmaz hayat hikâyesini daha fazla izleyemeyeceğiz, ancak, çıkışından sonra eski troika'nın dağıldığını, Krassin'in bir tarafa atıldığını ve Bogdanov ile Lenin'in, anlamasına imkân olmayan, bir yığın sorunlar üzerinde birbirleriyle tartışıp durduklarını görünce bütün umutlarını yıkıldığını belirtmek gerekir.

Lenin'in nedameti, veya tedbirliliği kısa sürdü. 1912 yılında Kafkaslar'da yeni soygunlar ve yol kesmeler için bir kere daha Kamo'ya emir verdi. Aynı yıl Kamo tekrardan yakalandı ve ölüm cezasına çarptırıldı, ardından tam bir mucize eseri olarak, Romanovlar Hanedanının birinci yıl dönümünü dolayısıyla çıkarılma ngenet afftan yararlanarak cezası, müebbed hapisle çevrildi. 1917 Devriminden sonra hapishaneden çıktı, ve bir Sovyet subayının sürdürdüğü bir otomobille çarpışarak öldü. Öldüğü zaman Tiflis'in dağ yollarında bi-

siklerle gezintiye çıkmış bulunuyordu. Bugünkü Tiflis'te, Devrimin bu sadık, insanca ve yenilnek-bilmez haydutunun adını yaşatmak için bir sokak, bir hastane, bir vapur, ve bir de çörek bahçesi var. Yirminci yüzyılın bu Bolşevik Robin Hood'unun hayatını bilmemek; bütün bir Rus devrim hareketini, ve içinden Joseph Stalin'in çıkıp bir imparatorluğa lider olacağı Kafkasya'yı anlamak için en gerekli şeyleri gözden kaçırmak demektir.

Soruşturmanın kızgın havası içinde, Tiflis «soygun»ları ile ilgili olarak Djugashvili'nin partiden çıkarılması, görevden çekilmiş olması, o'nun gözündeki değerini azaltılmıştı. Tersine, bu olaydan itibaren en güvenilir adamlarından biri olarak kabul etmişti Lenin, ve Stalin'in ismini seçim listelerinde yazmaya başlamıştı. 1912 yılında, Parti hâlâ skandal haberleri içinde çalkalanırken; Martov'un «Kurtarıcılar veya Tahripçiler» kitabı ortaha çalkalayıp dururken, Bolşevik Merkez Komitesinde boşalan üyeliklerden birisine Lenin tarafından getirilen Stalin olmuştur. Stalin'in o günlerdeki Parti içi ismi «Koba» idi. 1913'te Koba'yi yetiştirmek için Cracow'a, Avusturya'ya, yanına çağırdı. Rusya'daki azınlıklar sorununda Marxist veya daha doğrusu, Leninist görüşü dile getirecek bir sözcüye ihtiyacı olan Lenin, Stalin'i çağırmaya karar verdiği günlerde, bu soruna önem vermediği için Lenin'i kinayan Gorki'ye şu karşılığı veriyordu mektubunda:

Milliyetçilik sorununa gelince, bu konu üzerinde daha ciddi durulması gerektiğinde sizin görüşünüze katılıyorum. Burada yanımızda çok iyi bir Gürcü var; Avusturya'dan, ve diğer yerlerden bulduğu bütün kaynak ve bilgileri toplarak Prosveshchenie için uzun bir makale yazdı. Bu sorun üzerinde durup, düşünmeye gayret ediyoruz...

B Ö L Ü M XXIII

SOSO DJUGASHVİLİNİN GENÇLİĞİ

Eğer bugün çeşitli milliyetler arasında, veya Kafkasya'daki çeşitli milliyet grupları arasında ayrılmacı eğilimler yoksa, bunun, sebebi bu milletlerin birbirleriyle kanlı-bıcaklı olmaları ve bir öreda yaşayabilmelerinin sadece ve sadece Rus Devletinin nüfuzu altında bulunmalarına bağlı olmasıdır. Rus nüfuzu olmasaydı bu milliyetler çoktan kanlı rekâbetler içinde eritilerdi...

— Çar Naibi Vorontsov Dashkev'un II. Nikola'ya yazdığı Ekim 1912' günkü raporundan.

Karadeniz yarı yarıya bir Avrupa denizi, Hazer ise tam bir Asya denizidir. İkisinin arasında ise geniş bir yarımada uzatır; kıt'aları birbirine ulaştıran doğal bir köprü gibidir. Üzerinde, Dünyanın en ünlü dağ dizilerinden ulu Kafkasya Dağları vardır. Dağların Batısında Türkiye, doğusunda çöl-stopları, güneyinde, İran'ın dümdüz plâtosu; güney-batısında ise Küçük Asya yer alır. Kısacası, üç yanda uzanan Asya, fakat kuzeybatıdaki ise, tek başına, Avrupa'nın başlangıcıdır.

Tarihin başlangıcından beri bu dağlar sayısız göç dalgaları, fetihler, sürgünler görmüş; her birinden sonra, dağlarda, boğazlarda, gelip geçen halklardan bülük pörçük kabûtları bugünlere kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu halkçıklar, oralarda, o küçük dünyacıklarla, zamanın içinde kaybolmuş gibidirler.

İsyancı ve devrimcilerimizden üçüncüsü, bu küçük «dünyacıkların en önemlilerinden olan tarihi Gürcüstan Krallığının dağ kasabalarından. Gori'de doğduğu zaman, bu bölge, bugün de olduğu gibi, zengin bir tarih müzesiydi. Sovyetler de bu bölgeyi, sayıları çeyediyi bulan Otonom Yörelcr, Otonom Bölgeleer ve Otonom Cum-

huriyetlere böldüler: Kuzey Kafkasyalılar; Adigeskler; Çerkezler; Karaçevskler; Kabardino-Balgarları; Kuzey Ossetleri, Güney Ossetleri; Çeçen-İngüsler; Abazalar; Adzorskayalar; Nagorni Karabaşlar; Yakhişevler; Orjonikidz'ler; Ermeniler; Dağıstanlılar ve Gürcüler. Bu listeye girmeyen daha bir sürü etnik toplulukları saymadık. Örneğin, Otonom Cumhuriyetlerden bir tek Dağıstanı ele alsak bile Cumhuriyet Halk Komiserleri Konseyi'ndeki yirmi-iki üye içinde üç tane Avar, beş tane Kumiks, dört tane Lak, iki Lesghian, ve iki de Darghing bulunduğunu görürüz. *Marxizm ve Milli Mesele* adlı 1913'te yayınlanan eserinde bu sorun üzerinde duran Stalin, o zamanlar Avusturyalı Marxistlerin çok uluslu bir devletin bütünlüğünü (integrity) sağlamak için «kültürel otonomi»den söz etmelerini alaya almıştır. Fakat bugün kendi öz yurdu Gürcüstan için otonomdur denilirse eğer, verdiği otonomi de bundan başka birşey olmamıştır.

1913 yılında bile Gürcülerin, Büyük-Rusya yöneticilerine karşı duygular taşıyan bir milliyetçilikten uzak olduklarını; Gürcülerin hasımlıklarının diğer komşu milliyetlere karşı olduklarını yazmıştır:

Gürcüstan'da önemli sayılabilecek bir Anti-Rusya milliyetçilik yoktur; zira Gürcüstan'da ne Rus toprak ağaları vardır, ne de böyle bir milliyetçiliği halk kitlelerine yaymaya çalışacak Rus büyük burjuvazisi. Gürcüstan'daki küçük ve dağınık Gürcü burjuvazisi de Ermeni büyük burjuvazisinin egemenliği altında olduğundan, Gürcüstan burjuvazisinin milliyetçiliği Ermenilere karşı bir milliyetçilik olmuştur.

Fakat 1918'de ayrı bir Gürcüstan Cumhuriyetinin kuruluşu; 1920'lerde Sovyetlere karşı girilen peş-peşe isyanlar; II. Dünya Savaşından sonra tehcir kamplarına konulan Gürcü asıllı askerlerin özyurtlarına dönmek istememeleri hikâyenin başka yönü olabileceğine işaret etmektedir.

Joseph (Yusuf) Djugashvili (1) çocukluğu sırasında, Türklerden, Tatarlardan, Perslerden, Yunanlılardan, Kürtlerden, Yahudilerden, Moldavyahlardan, Estonyahlardan, Çeklerden, Polonyahlardan, ve tabiiyle, Ukraynalılardan ve Büyük-Rusyalılardan birçok

(1) Djugashvili'nin telâffuzu İngilizce'deki «Dzh» sessizliklerini «karmaşını» ile gösterilebilir. [Türkçe için «jz» ile gösterilebilir. (Ç. N.)]

insanla yanyana büyüdü. Bunların bir kısmı devlet ve diğer idari kuruluşlarda çalışıyor; bir kısmı ise yeni yeni gelişen sanayinin proletaryasını ve petrol ve makina sanayisinin teknisyenlerini meydana getirenlerin çoğunluğunu teşkil ediyordu. İlerde, Milliyetler Komiseryasına getirilecek bir insan için tam bir laboratuarda doğmuştu kısacası!

Transkafkasya'da bir çocuğun hangi yüzyılda, hangi kültürde, hangi kanunların gününde doğmuş olmasının önemi yoktur; bu hiçbir fark yaratmaz. Bayram günleri, pazar kurulduğu günler yukarılık dağlardaki kabilelerden insanlar Gori'ye inerler, gümüş süslemeleri, çarprazlama takılmış fişeklikleri, gümüş oymalı muhafazalar içindeki uzun bıçakları ile çaka satarlardı. Vahşi kavalıkların arasında dünyadan saklı Svanetanlar, veya Khevsur'lar gibi (gürcüce *Khevi*: «boğaz» veya «geçit» anlamında bir kelime) «müzelik halklar ayrı bir dünyaydı. Bunların sayısı sekiz bin kadardı; şenlik ve bayramlarda tulgalar, zincirden zırhlar, demir dizlikler, kalkanlar, kışçılarla donanınca orta çağın Kutsal Topraklar tutkusuyula yola düşen Haçlıları dünyaya yenide gelmiş gibi olurdu.

1925 yılında bile, Nansen'e göre, bu dağlık insanları kavgacı, kızgın kafalı insanlar olarak yaşıyorlardı, ve bir akrabasının yaptığı işten ötürü insanların sorumlu olabileceği görüşüne dayanan amansız kan kavgaları sürüp gidiyordu. Kan davasından korkanlar tarlalara çalışmaya gittikleri zaman bile silâhlanmadan edemezlerdi. «Bir düşününüz,» diye yazıyordu Stalin, bizim iktibasta bulunduğumuz 1913 tarihli polemikte, «bir düşününüz; Transkafkasyalı Tatarların kendi-kendilerini-kamçılama gibi 'milli özellik'lerinin; veya Gürcülerin kan davası gibi 'milli haslet'lerinin geliştirilmesi'ni!»

Sayırsız ulusların yığıldığı Kafkasya dağlarının her doruğunda binbir efsane yaşar. Türk tarafındaki Ararat tepesinde (5.000 m. den yüksek) Hz. Nuh'un gemisi yatar. Dağların Karadeniz'e indiği yer, Janos'un Altın Hırka aradığı, ve modern Argonaut'ların petrol buldukları Kolçış sahilleridir. Kazbek Tepesinde ise (16.531 ayak yükseklikte) Yunan Taanrılarının babası, devrimci Prometheus'u kayalara zincire vurmuştu. Elbruz (18480 ayak yükseklikte) doruğunda Stalin'in taş-oyma bir heykeli durur, üzerinde bir yazıt: «Avrupanın en yüksek kayasında zamanımızın en büyük adamının büstünü yücelttik.»

Küçük bir oğlanken Soso (Joseph'in sevgi belirtmek için kullanılan kısaltılması) gözlerini Gori'nin göklerini saran ufka dikince, alını 16.500 ayak yukarılarda dündük Kazbek doruğunu görürdü. Etteklerini izleyen, boylu boyunca geçen bir de askeri yol vardı: Dar-yal Gorge (*Dar-y-al*, «Alanlar Kapısı») boyunca giderdi bu yol, tarihten önce Rusya steplerinden gelen ve bu yüksek geçişlerden aşağılara inen *Alanlar*'ı hatırlatırcasına. Buralardan geçen orduları saymak için, bütün tarih boyunca Eurasia'nın bütün futuhatçalarını bir-bir yazmak gerek. Soso'nun çocukluğunda bile, bu eski orduların bitmez-tükenmez kavgalarının masalları yaşardı halk arasında. Aynı anda Kafkas dağlarının güneyinde Slavlar ile Türkler savaşırdı. 1915 yılının kışında, Soso'nun ilk gençlik yıllarının başlarında ise buzlu geçitlerden geçmeye kalkışan Türkler 30.000 piyade erini donuk bırakmıştı buralarda. 1921'de ise Gürcüstan Sosyalist Cumhuriyetine sürpriz saldırısı yapmak için, Stalin'in arkadaşı Sergo Orjonikidze de öfkeli Kızıl Ordu birlikleriyle bu «kapı»dan geçti. Ve 1943 yılında Hitler orduları gene buradan geçti, ve Kafkasların kilit kasabası Vladikafkas'ı; «Kafkasyanın Sultanı'nı ele geçirmeye çalıştı.

Gürcüstan tarih öncelerine uzanan bir uygarlığın ülkesidir. Maden eritme, maden dökümü ve maden dögme tekniği, Hıristiyanlıktan 2.000 yıl önce Mısır'dan ve Mezopotamya'dan gelmiş. Ermenistan ve Gürcüstan'a girmişdir. O sıraların Eurasian düzlükleri yüzyıllarca daha Taş Devri uykusundan uyanamamıştı. Dünyanın en eski Hıristiyan kralıkları olan Ermenistan ve Gürcüstan, Kief Rusyası kutsal fatiralarının peşinde giderken, yarım milyondan fazla insanı ile birlikte Hıristiyanlığı kabul etmişti.

Fakat Gürcüstan nasıl Rusya'dan önce tarihte yer aldıysa, gene tarihteki yerini de Rusya'dan önce yitirdi. Orta Çağ sonlarından, petrol fışkırmalarıyla başlayan bu yüzyılın başlarına gelinceye kadar, ülke durmadan geriledi. Yüzyıllar boyunca Perslerin üstü ile, Türklerin balyozu arasında sıkışıp kalan Gürcüstan, sonunda, Rusyadan himaye aradı; «hımaye» ise işgal olup-ıktı. Rusya, Gürcüstan'ın Asya ile ilişkilerini koparıp, o'nu Avrupa'ya kutmaya çalıştı. Gürcüstan'ın Türkiye ve İran ile yüzyıllar süren ilişkileri, Rusyanın bugünkü yöneticisi Gürcüstan'ın, Gürcüstan konusundaki politikasını biçimlendirecek kadar etkide bulunmuştur. Türkiye ve İran'a karşı sahip oldukları umutları bakımından Lenin'in günleri ile Stalin'in günleri birbirlerinden farklıdır. Lenin, Çarıska-

le Boğazı (Dardaneller) ile Kuzey İran üzeride emeller besleyen Çarlık hükümetlerinin politikasını bıkmıy-usanmadan yermiştir. Lenin'in Krensky hükümetlerine karşı giriştiği en amansız saldırılarından biri de bu bölgelere karşı aynı emellerin beslenmekte olmasıyla ilgiliydi.

Geçici hükümet -diye yazıyordu 1917 Temmuz'unda İranın parçalanması, Çin'in soyulması, Türkiye'nin yağmalanması, Doğu Prusya'nın ortadan kaldırılması, vs. gibi konularla ilgili gizli anlaşmaları bile açıklayıp içdenliğini göstermiş değildir... Geçici hükümet, yüzyıllar boyunca, tarihin bütün despotlarından ve tiranlarından daha çok halkları soyan ve boyunduruk altında tutan... Büyük Rusya halkını ise diğer halklar üzerindeki bu baskıları uygulayan bir araç haline sokan çarlıktan devraldığı bu anlaşmaları benimsemiştir.

İktidara geldiği zaman ise yaptığı ilk iş, bugün Stalin'in başkıda bulunmak istediği Türkiye ve İran üzerindeki bütün taleplerden vazgeçildiğini açıklamak oldu. Bu yolla Türkiye ve İranın desteğini kazanan Lenin, elde ettiği hayranlık ve şükranına ilâveten, 1939'daki Hitler-Stalin Paktına kadar süren sıkı bir işbirliği ve yakınlaşmanın kurulmasını da sağladı.

Transkafkasya aynı zamanda bir Müslüman diyarıdır. Djugashvili'nin doğumundan yirmi yıl önce Çerkeslerin Rus işgâlcilerine karşı açtıkları Kutsal Savaş sona ermişti. Soso'nun doğumundan bir yıl öncesi, Çerkesler (Circassian) yeniden ayaklanmışlardı.

5 Ocak 1943'te, İkinci Dünya Savaşının ortalarında, Sovyet ordu gazetesi *Kızıl Yıldız*, okuyucularından pek çoğunu şaşkırtmasına, Kafkasya'daki Müslüman İnguşların Almanlara karşı bir «kutsal savaş» açtıklarını bildiriyor, ve daha yirmi yıl süreyle anti-din fikirler ve askere yazılmanın gereği üzerinde kampanyalar düzenlenen bu toprak için tuhaf kaçacak şeyler yazıyor, dağlıların akın akın gönüllü birliklerini katıldığını ileri sürüyordu. Ne varki hikâyenin aslı *Kızıl Yıldız*'ın yazdığı gibi değildi. 17 Ekim 1945'de çıkan bir emirname (ukaz) herşeyi ortaya çıkarmıştır. Ukaz, Çeçen-İnguş Bağımsız Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti ile Karaçayev Bağımsız Bölgesinin kısa ömürlerini sona erdirmiş; «kendi-kendilerini-yönetim» hakları belirsiz süreyle ertelenmiş, kalan toprakları ise Gürcüstan ve diğer Cumhuriyetler arasında parçalamıştır. Bildirildi-

ğine göre bu, «Alman ordusunun işgâli sırasında bölgedeki işbirlikçi eğilimlere karşı bir ceza» idi. (*New York Times*, 30 Kasım 1945). Bağımsızlık günlerinin izlerini, anılarını hafızalardan silmek için, bütün şehirlerine taktıkları kendi öz kabile dillerindeki isimler bile değiştirilip, yerlerine Gürcüce isimler takıldı. Bu satırları yazdığım şu günlerde, toplama asker kamplarında bulunan Kafkasya asıllı 80.000 Rus askeri topraklarına, ve ailelerinin yanına dönmek istemektedir. Bu askerler savaşlardan, iş yükümlülükleri birliklerinden, bozgunlardan, ve Almanlara teslim olan dört yüz bin kişilik kızıl Ordu Kafkas birliklerinden arta kalanlardır. Bazıları savaş boyunca bir kendileri içinde doğmuşlardır kimi zaman (*New York Times*, 15 Aralık, 1946).

Stalin'in daha sonraları sanayi merkezlerinde ve Rus Marxistleri arasında geçirdiği günler bile çocukluğundaki Kafkasya günlerinin karakter ve düşüncelerine yaptığı etkileri silmemiştir. Gençliğinde, Gürcüstanın bağımsızlığı için savaşmış güçlü bir gerillanın ismi olan Koba'yı kendisine takma-isim olarak almıştı. Okul arkadaşı Iremashvili şöyle diyor :

Koba bir kutsallık oldu Soso için. Yeniden dirilmiş bir Koba olmayı, bir savaşçı, bir kahraman olmayı istedi... Kendisini Koba diye çağırdığımız zaman yüzü gurur ve zevkle ışıl ışıl yanardı. Soso bu ismi yıllarca saklı tuttu içinde, ve Parti için yazı yazmaya başladığı gün de takma-isim olarak bunu aldı hemen...

Bütün ihtilâlciler gibi, kendisini gizlemek için birçok isimler aldı; David, Nizheradze, Çiçikov, Beşoşvili, Ko., K. St., K. Kato, Vasilyev, Totonyantz, Ivanovich, ve bir sürü başka isimler. Fakat hepsinin içinden bugünlere kalanlar, romantik gerilla savaşçı-haydutları Koba ile, Stalin (Çelik Adam) isimleri olmuştur. Bu satırların yazarı 1920'lerde Stalin ile konuştuğunda, on yıldır Djugashvili ismini resmen kullanmakta olmasına rağmen, Stalin'in özel konuşmalarında kendisine Koba denilmesinden hoşlandığını görmüştü. En önemli teorik kitabı olan *Marxizm ve Milli Mesele* (1913), her iki ismi de bir araya getirecek şekilde K. Stalin diye imzalanmıştır.

Stalin'in milli veya kabilevi duyguları zayıf, dağlı yanları kuvvetli okluğtu içindir ki, 1913'te milli mesele üzerinde yazı yazması için Lenin'den destek gördü, ve birçok Parti toplantılarında konuşma yaptı. Aynı sebepten, ilk Sovyet Devletinde de Milliyetler

Komiserliğine getirildi. Bugün bir devlet başkanı olan anti-Rus Gürcüstanlı Stalin, Büyük-Rusyalı Lenin'den bile daha büyük bir Rus milliyetçisi ise, bu değişime yol açan psikolojik sebepler, Korsikalı Napolyon'u İmparatorluk Fransanın mimarı yapan; Avusturyalı Hitler'i büyük Alman Reich'inin amansız döğüşçüsü yapan; Flanderli Charles'i İspanya'nın dünya imparatorluğunun başlıca aracı yapan sebeplerle aynıdır.

Stalin'in karakteri ile, aralarında doğup büyüdüğü insanların karakterleri arasında her konuda bir benzerlik olduğunu söylemek yanlışlık olacaktır. Ancak, Stalin'in bu Gürcü aslını aklımızdan çıkarmamak gerekir. Meseleleri derinden anlamamız için de Stalinizm ile Leninizm arasındaki farkın, her ikisinin kişiliği arasındaki farklarla; her ikisinin farklı yetiştirme-ortamlarıyla (background) açıklanması gerekir. Bu nokta anlaşılmazsa, Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in bağımsız liderlik devrini sağlam şekilde anlamlandırmayız. 1917'den beri süren liderlik değişimleri, Rus-ruhundaki ikilemi yaratan Ruscular ile Batıcılar arasındaki mücadelenin sembolik bir özeti olmuştur: önce Kerensky, Milliukov ve Menşevikler, hepsi de aşırı Batıcılar; sonra Lenin, Orta Volga'dan gelmiş, Slavcı ve Batıcı karışım; son olarak ta Kafkasya dağlıklarından gelen bu Gürcü tarafından Lenin'in batılılaşmış yoldaşlarının ayıklanması.

«Asiatic» kelimesi Lenin'de Rusya'nın geçmişini, ve kurumlarını anlatırken kullanılan bir kelimedir: «Asyatik despotizm», «Asyatik bürokrasi», «Asyatik birey horlanmışlığı» (humiliation) Fakat, Lenin'in Gürcü yoldaşına gelince, 1913'te Lenin'in dolaysız gözetim ve yol-göstericiliğinde yazdığı tek bir makalesi dışında, kelime bu anlamıyla hiçbir zaman kullanılmamıştır. Aksinin olması tuhaf görünecektir (2).

1941 yılının Nisan ayında, Japonya adına Matsuoka ve Rusya adına Stalin, Rusya'ya rahat rahat Batıya dönme olanağı veren, Ja-

ponya'ya ise Pearl Harbour'a saldırma olanağı hazırlayan Rus-Japon Saldırmazlık Paktını imzaladıkları zaman, Japon Matsuoka bu paktın yaşayacağını, bu paktın uyulacağını ummuştu. «Eğer bu paktta uyulmazsa,» diye devam etmiş Matsuoka aklından hara-kiri geçirmiş gibi, «hayatına son vermek zorunda kalacağım, zira, görüyorsanız, biz Asyatıyız.»

Stalin hemen yanıtlamış: «İkimiz de Asyatıyız.»

Tuhaf gerçek: Stalin'in hiçbir biyografisinde hayata gelişi açıkça yazılmaz! Yaroslowsky'ninki, Beria'ninki, Barbusse'ninki gibi resmi biyografilerde olsun; Marx-Lenin Enstitüsününkinde olsun; Souvarine'ninki gibi tarafsız eleştiricilerde olsun; içten hasmı Troçki'nininde olsun; gençlik arkadaşları Gürcü Menşeviklerinkinde olsun belirsiz, gölgeli bir kişilik anlatır hep. İktidara yükselmesi bile öyle sessizce olmuştur ki, Kremlin'e girdiği görülene kadar çağdaşlarından kimsenin dilkatini bile çekmedi. Babası hakkında bir bildiğimiz yok; konuştuğu, ilgi kurduğu adamlar kimlerdi bilmiyoruz. Lenin'de olduğu gibi, karısından, oğullarından, kızkardeşlerinden, komşularından, çocukluk arkadaşlarından toplanmış, derlenmiş birşeyler yoktur. Troçki'nin yaptığı gibi, kendi hayat-hikâyesini yazmamış ki birşeyleri bulalım; çocukken huyu-suyu (manner) neydi, bilmiyoruz; halk karşısında ve halk arasında harekete karışmamış, belgeler yayınlamamıştır ki, ne çeşit bir adam olduğunu anlayalım. Yabancı gözlemcilerle hepsinin yaptığı yorum, etrafını bir sır perdesinin çevirmekte olduğudur. Bilinci doğum gününde Pravda bile «Stalin Muamması» (enigma) başlıklı bir makale içindeki birkaç satırla duyurmuştur olayı. Yanında çalışmış, birlikte yaşadığı resmi biyografyacılarından Enukidze, Beria, ve Yaroslowsky'nin eserlerinde, adeta öleli yıllar olmuş bir adama yakıştırma bir hayat kültür gibidir. Bu eserlerin önemi, içlerine yazılan şeylerden çok, yazılmayan şeylerden gelir. Eserlere konuların ise belli kâhplara girmiş, çıkmış, uygunluğu ölçülmüş şeylerdir. Her adımda karşımıza çıkan karmaşıklık ve belirsizlikten gözlerimizi karartır okurken. «Muamması» isimli makalenin yayınladığı 1929 yılından bu yana çıkan «hatıraların» devamı, veya yeni resmi biyografyalar ise, konunun esrarını kaldırmaktan çok, arttırmış ve ilk yıllarda ortada görünen bazı temel gerçekleri de silip atmıştır.

Yaşamakta olan bir insan hakkında yazı yazılırken bazı kuşku- lu, tartışmalı noktalara işaret edilmesi, daha sonraları ise, kimse-

(2) Klasik Marxizmin «Asyatik, Ancient, Feodal ve Kapitalist» şeklindeki toplum sınıflanmasının bugünkü Stalinci edebiyatta bütünüyle kaldırılmış olduğunu belirtmek ilginçtir. Bugünkü Rusya da «Asyatik Despotizm'in bazı özelliklerine yeniden sahiplendiği için Stalinci «Marxistler» tarafından yayınlanan tarih ve sosyoloji kitap, yazı ve incelemelerinde bu kelime unutulmuştur. Bu unutulmuşluğun sosyal içerikleri için, yakında çıkacak şu esere bakınız: *Rusyanın Asyatik Restorasyonu*, Karl A. Wittfogel

ye kendisi hakkında söylediklerinde güven duyulmaması gerektiği için, bu ilk safhada elde edilen cevapların gerçeklerle, kayıtlarla, belgelerle, komşularının, yoldaşlarının, karşıtlarının söyledikleri ile yeniden gözden geçirilmesi ihmal edilmemek gerekir. Fakat iş Stalin hakkında yazı yazmaya gelince, zordur; görüldüğü kadar kolay değildir. Kendi dikte ettirdiği anlatımlar (versions) bile, çoğu defa, en temel gerçeklere terstir. Kayıtlar tahrip edilmiş, değiştirilmiş, hasıraltı edilmiştir. Konuşacak şeyleri olanlar ise- sadece karşıtları değil, yoldaşları da- korkutulmuş, veya Parti temizlikleriyle görevlerinden atılarak susturulmuşlar, veya ne söylemek gerekiyorsa öyle konuşmuşlardır. Sonunda, hiçbir hatanın, hiçbir insanı özelliğinin yanına yaklaşmadığı bir Stalin tapıngası (cult) yaratılmıştır. Yığınlarla belge, genel tarihler, Parti tarihleri, hatıralar yasaklanmış, ve yakılmıştır. Almanların kitap yakmaları hakkında çok şey duyulmuştur, fakat temel belgeleri yaktıkları olmamıştır. Sovyetler Birliğinde kitabı basan devlettir; taslak hâlindeyken inceleyen, yazılmasını yöneten, yaklaşım ve sonuçlarını dikte eden, sansür eden, gözden geçiren, düzelten, yayımlayan, dağıtan, okullar için satın alan veya almayan, armağan veren, yeniden basımlayan, lânetleyen, toplayıp yasaklayan, yok edip yakan devlettir. Her yıl kitaplar adım adım bu denetlerden geçerler, ya açıkça kötülenirler, veya sessizce ortadan kaldırılırlar.

Bir örnek vermek gerekirse, 1935 yılında toplanan Gürcüstan Komünist Partisinin Dokuzuncu Kongresince Gürcüstan ve Transkafkasya devrimci hareketlerini ele alan bir tarihten söz edelim. Parti tarafından ne ilk, ne de son olan aynı konudaki bu tarih kitabında! şöyle deniliyor:

Birçok Komünist tarihçinin eserlerinde görülen Gürcüstan ve Transkafkasya devrimci hareketi ile ilgili sapırmalara ve bozmalara (distortions) dikkati çeken Kongre, Bolşeviklik tarihini yanlışlara sürüklemek isteyenlere karşı çok daha dikkatli olmayı gerekli görmüştür.

21 ve 22 Temmuz 1935'te, Lavrenti Beria -çok kısa bir süre sonra Tüm-Rusya GPU'sunun başkanı olacak- iki-gün-süren bir nutuk verdi. Konuşma, daha sonra *Transkafkasya'da Bolşevik Örgütlerinin Tarihi Üzerine* isimyle birçok dillerde yayınlanmıştır. Bu eserin ismine, aslında, *Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyetleri* demek gerekir. Beria'nın bu eserinde ifade edildiğine göre, kendinden önceki tarihler ve hatıralar Stalin devlet başkanı iken yayınlananlar

bile- sahte, Stalin'in devletin başına geçmesinde yardımcı olan bir çok hüzip belgeleri işe düzmece idi. Hatta, zamanına kadar en büyük Komünist tarihçi sayılan ihtiyar Ph. Makharadze'ye bile açık bir uyarıda bulunarak, o güne kadar yazmış olduklarını bir gözden geçirip, yeniden yazmakla daha büyük bir hizmette bulunmuş olacağını belirtmekten bile çekinmedi:

Ph. Makharadze'nin yazılarında sunulan Transkafkasya Bolşeviklerinin mücadelelerine gelince... birçok prensip yanlışları olduğu gibi, tarihsel mahiyetteki yanlışlardan, tarihi olayların değiştirip bozulmasından geçilmemektedir. Ayrıca Parti tarihindeki birçok konu da dürüstlükten uzak bir tutumla sunulmuştur.

Üstelik [diye devam ediyordu gelecekteki GPU şefi] Yoldaş Makharadze çalışmalarını yeniden gözden geçirmeye, yanlışlarını düzeltmeye ve sapırmalarını ayıklamaya da yanaşmamıştır (3).

Beria'nın uyarısının ne anlama geldiği, eserin sonraki basımlardan birincisinde metne katılan bir cümle ile aydınlanmıştır:

H. Enukidze ve M. Orakhelashvili, halk düşmanı olarak tanınmalarına uygun olarak, Transkafkasya Örgütleri tarihi ile ilgili kitaplarında bile bile yanlışlıklar yapmışlar, gerçekleri değiştirip, bozmuşlardır.

Enukidze kurşuna dizildi; Orakhelashvili ise iz bile bırakmadan ortadan kayboldu. Enukidze otuz yıldan uzun bir süre Stalin'in en yakın arkadaşları arasındaydı. 1930 yılında Stalin-sadakati ile dolu hatıralarını yeniden biçimlendirip, gözden geçirmiş, Transkafkasya hareketinin başlangıç tarihini o kadar «hoş» bir hâle getir-

(3) Makharadze'nin Beria tarafından usulan eserlerinin tarihleri gerçek, hatta soulardan bir tanesi Stalin'in yükselişine karşı yazılmış bir eserdir. Fakat, ne yazık ki Stalin'in yükselmesi gölgide devam eder! Gürcüstan'da Menşevik Partinin Diktatörlüğü (Moskova, 1921) ve Transkafkasya Komünist Partisinin Tarihi Üzerine (Tiflis, 1923) Lenin'in sağlığında yayınlanmışlardır. Transkafka'daki Devrimci Hareketin Ana Hatları (Tiflis, 1927), Lenin'in Eu (yi Öğrencisi) (Zarya Vostoka'da çıkan bir makale, No. 293, Tiflis, 21 Aralık -Stalin'in elliinci Yaşını 1929), ve Gürcüstan'da İçki ve Köylü Hareketi Tarfindan Ana Hatları (G. Lachapurdze ile, Moskova, 1932) ise Stalin'in iktidara gelene yardımcı olmaları için yazılmış hüzip yayınlardır. Fakat bunlar bile, 1935'te değerlerini yitirmişlerdir!

mişti ki Önderi tarafından yaşgünü hatıra yazarı olarak tayin edilen dört kişilik yazarlar kuruluna girmiş; bu yazarların hazırladığı *Stalin'in Hayatı*, Sovyetler Birliğindeki bütün lehçelere varıncaya kadar birçok dilde yayınlanmış, Komintern tarafından dünyaya yayılmak üzere dış-dillere de çevrilmişti. (Yazarlardan öteki üçü ise Kagonoviç, Vorosilof ve Orjonikidze idi.) *İşin asıl fenası*, Enukidze'nin ilk ânılarının en önemli bölümleri, şimdi geçersiz sayılan yerler, temelden litraza uğramış bulunuyorsa da, bunları doğrulayan Krupskaya'nın ve Krassin'in hatıraları, hâlâ resmen geçerli sayılmaktadırlar.

İşimizin ne denli güç olduğu ortada: bu yüzden «arkeologların» metoduyla çalışmak, ve efsane ve söylentilerden ne kalmışsa, bunlara bir çeki-düzen verip, tarihsel gerçeği bulmak zorundayız. Kuşku dayduğumuz yerlerde, aynı konudaki söylentileri birlikte, yanyana sunacak, eskiliğe dikkat edecek, olayları çevreleyen koşulları hesaba katacak, her birinin sosyal içeriklerini arayacak, delilleri ortaya koyacak ve okuyucuyu varacağı hükümde kendi sâlim kafası ile başbaşa bırakacağız.

Josif veya Joseph Vissarionoviç Djughashvili Gürcüstan'da, Gori'de, 21 Aralık 1879'da doğdu. Leon Troçki bir aylık bir bebek, Lenin ise dokuz yaşında bir çocuktuk, Gori, kıyısından geçen Kura Nehrinin yanında, güzel 5.000 kadar nüfuslu bir kasabaydı. Soso'nun doğumundan hemen sonra demiryolu döşenmiş, kasaba Tiflis'e bağlanmış, kendi ailesi de olmak üzere, birçok aileler Tiflis'e göçmüştü.

Çocukluğu boyunca Soso adını taşıyan çocuk, şimdi milli bir tapınak olan iki odalı basit bir evde doğmuştu. Eski günlerin köy evleri gibi, duvarları ve döşemesi kaba, köy işi tuğlalardan yapılmış, sadece bir yanında pencereleri olan bir evdi bu. Küçüklük bir masa, ip-örgülü tabureler, sedir, içinde döşeklerin saklandığı bir duvar dolabının bulunduğu oda, hem oturma odası hem bütün ailesinin yatak odası hem de ayakkabı tamircisi olan babasının dükkânı olarak kullanılıyordu. Öbür oda ise mutfak olarak kullanılıyordu. Sefalet ve hastalık olağan konuklarıydı. Soso'nun üç kardeşi -üçü de erkekti- olmuş, o'nu tek oğul olarak bırakmışlardı. Yedi yaşındayken suçceği geçirdi, ve cildinde izler bıraktı. Çiçek olaylarının kaydını tutan 1903 polis belgelerine göre, bir başka özelliği ayak başparmaklarının bitişiklerindeki parmaklara yapışık olmasıydı. Ayrıca, bazı kayıtlara göre sol kolu, öbür kolundan daha

zayıftı. Leon Troçki'ye kalırsa, bu hastalığın (atrophy) sebebi aileleri alkolik veya felçlilerle dolu olanların evlenmeleridir. Fakat bu iddia tamamen uydurmadır. Bu iddia, halk arasında sevilmeyen herkese soyunda felçli var denilmesini andıran bir söylenti olsa gerek. Lenin'in ölümünden sonra da, tam, günün şartlarına uygun olarak, «doğuştan felçlilik» üzerine bir sürü hikâyeye ortalıkta dolanmaya başladı. Oysa, tıp bakımından da, irsiyet bakımından da bu doğru değildi. Troçki, ayrıca, her ikisinin de üyesi oldukları Siyasal Büro toplantılarında Stalin'in sol eline sıcak bir eldivan giydiğini, ve romatizma ağrısı çektiğini söyleyerek, asıl hastalığını gizlediğini yazmıştır. Toplantılarda, hattâ çok samimi görüşmelerinde Stalin'i yakından inceledim, sol kolunun belirsiz denecek kadar bile hareketsiz olduğunu söyleyebilmek bir yana, en küçük bir olağandışılık bile görmedim. Sol elini ceketinin göğsüne sokması ise bir alışkanlıktan başka birşey olmasa gerek. Kolunun farazi hareketsizliği ve yetersiz gelişmişliği, eğer böyle birşey var idiyse, sebebi olsa olsa çocuklukta falan bir felç geçirmesidir. Bu da bilinmemektedir. Yalnız belirtmek gerek ki, ya bu kol meselesinden, veya ayak başparmaklarından olsa gerek, 1916'da asker kurası için çağrıldığında, askere alınmamıştır. Bunun gerçek nedeni hakkında hiçbir şey bulamadım.

Joseph'in babası Vissarion Djughashvili polis kayıtlarına göre, yakın kasabalardan Didi-Lilo'nun nüfus kütüklerinde kayıtlı bir köylüydü. 1920'lerin ilk yıllarında Stalin'den naklen yazılan biyografik yazılara göre, Stalin'in babası «köylü asıllı» idi. Sonraları, Lenin'in yerine geçecek olanlar arasındaki mücadele kızsımca, liderliğe adaylıklarını koyanlar «sosyal orijinal»ini de piyasaya sürmüşlerdir. (O zamanların düşüncesine göre, adayların sosyal orijinleri adayların «irisi» sosyal psikolojilerini ve hattâ «kendini işine verme»lerini (deviation) belirleyecekti. Stalin de, bu hava içinde, kendini «fabrika işçisi çocuğu» olarak kaydettirdi (4).

- (4) Parti kongrelerindeki adete göre her delege, kendisine verilen bir soru kağıdına kısa bir *curriculum vitae* yazar; doğum tarihini, sosyal orijini, harekete katıldığı tarihi, görevlerini, tevkiflerini, hapis veya sürgünde geçirdiği süreleri, vs. belirtirdi. Bülâlgiler daha sonra, adeta bir **Kim kimdir** gibi kullanılır, diğer eserlerde biyografik dipnotlarda bunlara atıfta bulunulurdu. Bunlara ilâveten, Stalin'in birçok kısa biyografileri de vardır. Bunları yazanlar Stalin'in yakın arkadaşlarıdır. Kendilerine güvenildiği için Stalin ile mülâkat yapmalarına izin verilenler, eldeki materyalleri bu mülâkatlarla düzeltilenlerdir bunlar. Ve

1930'ların sonunda, liderliği güvence altına alındıktan, sosyal sınıflar ve sınıf ayrımları kaldırıldıktan sonra, Marx-Engels-Lenin Enstitüsü tarafından, iki zıt anlatımı bir araya getiren yeni bir biyografi çıkarıldı. Aslında her ikisi de doğrudu. Vissarion soy-sop köylüydü, fakat, köylü sınıfından çokları gibi köylü-zanaatkâr kategorisindendi. Kuşaktan kuşağa gelen kundura tamirciliği ata mesleği idi. Oğlu Soso'yu da kundura tamircisi yapmayı düşünüyordu, fakat oğlunu mesleğe sokamadan öldü. Ölümünden önceki son yıllarında Adelkhanov kundura fabrikasına girmişti; böylece, polis kayıtlarındaki köylülüğü sürerken, kendisi bir «proleter» olmuştu. Vissarion Djugashvili hakkında bunlardan başka birşey bilmiyoruz. Stalin'in çocukluk arkadaşı, ileri yaşlardaki siyasal karşıtı İremashvili'ye göre, Soso'nun babası kendini içkiye vermiş, ve Soso'yu merhametsizce döver olmuştu. Stalin'in kendisi ise Emil Ludwig'e şöyle demiştir: «Anam-babam bana kötü davranmış sayılmazlar.» Stalin'in anlattıklarında bunların dışında, babası ile ilgili hiç söz yoktur. Sadece şu sözler anlamlı görülebilecek özdedir:

Bir zamanlar kendi işçanızında çalışan kunduracı düşününüz; büyük adamların rekabetine dayanamayıp dükkânını kapatmış, ve sonra da, diyelim Adelkhanov'da bir iş tutmuş. Tutmuş ama, kafasındaki düşünce orada dalmış işçi olmak değil; çalışıp, didinip, üç-beş kuruş biriktirip tekrar eski dükkânını açmak. Görüyorsunuz, kunduracının statüsü proleter gibi neredeyse; ama düşüncesi (mentality) henüz proleter düşüncesi değil, tam bir küçük burjuva düşüncesidir... Önce dış koşullar, insanın yaşam biçimi değişir; düşüncesi ise, dış koşullara uygun olarak (conformity) sonradan değişir (5).

en son olarak, bizzat kendisinin, hayatının hikâyesini dinlemek için kurulan bir meclise anlattığı iki de kısa otobiyografi olduğunu belirttim. Ayrıca kendi **Bütün Eserleri** (Collected Works) için Stalin tarafından hazırlanmış biyografik kronoloji ile Marx-Engels-Lenin Enstitüsü tarafından hazırlanmış resmi biyografiyi anmak gerek. Bunların hepsi de Joseph Stalin'den bilgi (detay) almışlar, sonunda hepsindeki bilgilerin birbirleriyle çelişkin oldukları ortaya çıkmıştır.

- (5) E. Yaroslavsky: **Stalin'in Hayatındaki Dönüm Noktaları**, s. 38, Yaroslavsky, yukarıki anektodu Stalin'in babası hakkında bilgi vereceğini diye değil, genç Soso'nun «en güç ve en karmaşık sorunları bile, işçilere nasil açık ve anlaşılır biçimde anlattığını» göstermek için aktarıyor.

Vissarion Djugashvili, Soso on-bir yaşındayken öldü. Ondan sonra, Soso'nun anası, sofü dindar, kendisini adayacağı hiç kimse olmayan kadıncağız uğraştı çocukla; o'nu bir papaz yapmak istiyordu. Gürcüstan'da, hırslılar bu mesleği seçerdi; Rus olmayan aşağı halk sınıfı için kısa zamanda yükselme yolu bir buydu. Bu, Killiseye bir hizmet olduğu gibi, Rus devletine de hizmetti.

Ekaterina Djugashvili, Gambarculi köyündeki «serf» köylülerden gelirdi soyca. Son ve dördüncü çocuğu Soso'yu doğurduğunda yirmi yaşındaydı. Çocuğunu yetiştirip koca bir adam olarak kıyısında görene kadar, kadının aklı-fikri oğluna yardım etmek ve o'nu kunduracılıktan daha iyi bir iş sahibi etmekti. Kuvvetli ve çalışkan bir kadındı. Kocasının sağlığında bile, eve yardım olsun diye çamaşır yıkamaya, orta-hizmeti görmeye giderdi başka evlere. Ana, çocuğa fizik arzuların acısını çekirtmedi, kadının ne istediğini Soso anlamadı, ama bu hata ana'nın hatası değildi.

Yedi yaşındayken, en son resmi biyografilerden Yaroskvsky'ninkine göre, Soso «alfabe çalışmaya başladı, ve bir yıl içinde okumaya başladı, önce Gürcüce, sonra da Rusca.» Buradan anlaşılıyor ki, Yaroslavsky'nin yazdıkları yanlıştır. Bir kere, herşeyden önce Rusca'daki «başarısı»nın Gürcücedeki başarısını izlediği çok şüphe götürür. Çok muhtemeldir ki Rusçayı kilise okulundaki derslerde öğrenmiştir. Zira bu okullarda Gürcü dilinde eğitim yasaktı. Gürcü dili Stalin'in esas dili; düşünmeye ilk alıştığı dildir. Rusçayı öğrenip, kendisini bu dilde de yetiştirmesini, papaz okulundaki teoloji seminerlerine borçludur. Bu derslerden öyle etkilenmiştir ki, yazı ve konuşma stiline bile hayat boyunca bunun izi görülür: kuru, kategorik ve dogmatik tasarımları, ve kısa soru-cevap ikilileriyle gelişen anlatımı (catechism) bu yüzdendir. Bugün bile Rusca'da belli bir Gürcü aksanı vardır. Konuşma ve yazılarındaki kelime fakirliği ve hayallemecilik yoksunluğu Ruscasının anadili olmadığını hatırlatır. Rusca, çocukluk düşüncelerinin ve çocukluk rüyalarının lisansı olmamıştır.

1889 yılı sonbaharında, dokuz yaşındayken Gori'deki kilise-denetimli dört yıllık bir ilkokula yazıldı, burada 1894'e kadar kaldı. Onbeşine geldiğinde çamaşır, elbise, üniforma, yurt parası, ve yiyecek parası veren bir burs kazanarak Tiflis'te Teoloji okuluna girdi. Monoton, dogmatik ve kuru şeylerdi derslerde anlatılanlar. Dinden, Tanrıya ve Çara sadâkatten başka konu yoktu. Öğrenciler Pa-

zar günleri öğleden sonraları dışında, daima, dört duvar arasında kapalıydılar. Stalin bu okul dönemini Emil Ludwig'e şöyle anlatır :

Ludwig : İsyân etmenize sebep olan neydi? Ana babamız kötü muamelesi söz konusu olabilir mi?

Stalin : Hayır. Ana-babam okunmuş insanlardı, fakat bana kötü davranışları söylenemez. Fakat din okulu çok farklı geldi bana. Aşağılayıcı rejimi ve derslerdeki çizvit metodları protesto ederken ister-istemez bir devrimci, bir Marxist olmaya başlamıştım, ve böyle de oldum...

Ludwig : Peki. Çizvitlerin beğendiğiniz tarafları oldu mu hiç?

Stalin : Oldu, metodlu çalışmalarını ve işlerine kendilerini adanmışlıklarını beğenirim. Fakat metodlarının esası halkın kafasına göz-kulak olark casusluk etmek halkı günlük amallarına ses çıkarmamaya razı etmektir. Bunların neresi iyi? Örneğin, yurtlardaki ispiyonculuğu düşündünüz. Saat dokuzda çay zili çalar, hepimiz yemek salonuna giderdik, dönüşümüzde bir de bakardık ki bütün çekmecelerimiz, sıralarımız dolaplarımız araştırılmış, herşey alt-üst edilmiş... Bunun neresi güzel?

Moraf özgürlük tutkusu da, böylece, rejime ve derslere karşı tepki ile birlikte geliyordu. Hocalar, Gürcü dilinin eğitim dili olmamasını protesto edemiyorlardı. Gürcü dili ve Gürcü kültürünün hocalarca baskı altına alınmadığı da bir gerçektir. Milliyetçi Gürcistan'da en belâhı konuydu bu; sık sık ayaklanmalara yol açardı. 1873 yılında, Soso'nun doğumundan altı yıl önce, Gürcü milliyetçiliğine tutukdular diye bir sürü öğrenci okuldaki tırd edilmişti. 1885'te, üniversite giriş sınavlarına hazırlandığı yıldan on yıl kadar önce, öğrenciler arasında milliyetçilik ve sosyalizm karmaşı hareketler kök-budak salmaya başladı. Okul Müdürü, bir gün, ulusal kab-tının olamayacağını söyleyince, Sylvester Jibladze isimli bir öğrenci yerinden kalkıp, müdürü tersleyiverdi. Bütün öğrencilerin şiddetle alkışladığı bu öğrenci Stalin'in ilk Marxist öğretmeni oldu. Jibladze askeri bedeni çalıştırma mükellefleri birliklerine atılarak üç yıllık kıyık cezasına çarptırıldı. Teoloji okulu ise kapatıldı. Bir yıl sonra ise okul gene açıldı, bu kere müdür Gürcü usulü hıçaklanarak öldürüldü, ve okul kapatıldı. Dağıtılan öğrenciler okul ka-

pandıktan sonra Gürcüstan Marxizmi'nin ilk kurucuları oldu. Başlayan hareket, kendinden önceki milli bağımsızlık hareketine aş-lanmıştı kendisini. 1894'te genç Soso aralarına karıştığı zaman bile hâlâ ilk heyecan içindeydiler.

1930'da okul hâlâ ayakta idi, fakat başka amaçlar için kullanılıyordu. Binanın üstünde bir yazıda, Stalin'in «1 Eylül 1844 ile 20 Temmuz 1899 arasında» burada okuduğu belirtiliyordu. Yani, on-beş yaşına basmadan birkaç zaman öncesi ile yirmi yaş arasında ki dönem. Bu tarihler, okul kayıtlarına dayanmakta herhalde. Fakat Stalin'in ihtilâlcilik hayatının karmaşıklığı ve bilinmezliği de bu tarihlerden başlar.

Lenin Enstitüsünce hazırlanan biyografiye göre (1939), Djugashvili Temmuz'un 20'sinde değil, 29 Mayıs 1899'da «gizli ihtilâli faaliyetlerinden dolayı» okuldaki atılmıştır. Enstitünün verdiği tarih, okulun yaz sınıvından iki ay öncesine denk getirilmiştir. 1931'de bizzat Stalin, bir soru kâğıdındaki *Eğitim?* bölümüne, «Marxizm propagandası yaptığı için teoloji okulundan tırd» diye yazmıştır. 1935'te tam yetkiyle yeni bir biyografi yazan Henri Barbusse ise, Stalin'e atfen kovulmanın nedenini yazarken «siyasal dengesizlikten» demiştir. Kagonovich, Voruşilof, Örcjonikidze, ve Enukidze'lerin *Stalin'in Hayatında İse* (1930) «siyasal yönden istenilmeyen öğrenci olması»na dayanılmaktadır. Enukidze, bu kaptan önce yazdığı biyografik bir notta «okuldan kaçtığını» yazmıştı. Altmışıncı yaşındaki törenlerde konuşan Kalinin İse (1939), «okula yüz vermez oldu», demiştir. Küçük Sovyet Ansiklopedisindeki «Stalin» maddesinde (cilt VII, 1930) şöyle yazıyordu : Okulda «şüpheli» görülen Stalin, çok geçmeden «sadaqâtsizlik» yüzünden tırd edildi. Başka eserlerde ise, «yasak kitap okuduğu için» okuldan atıldığı bile yazılmıştır. Yaroslavsky (1940) ise bu noktadaki karışıklıkları götürür ve sanki bunlara bir çeki-düzen vermek ister. Dolaysız ıktibas yapıyormuş gibi tırnak içinde sunduğu yerlerde bile çelişkin şeyler söyler. Djugashvili'nin okul idaresinin kurallarını ihlâline örnek vereceğimi derken, Bunlardan ilki 29 Eylül 1898 tarihli bir olaydır :

Akşam saat 9.00'da, yemek salonunda, bir grup öğrenciyi etrafına toplayan Joseph Djugashvili onlara, okul idaresinin iyi karşılamadığı kitaplar [sic] okurdu.

Yaroslavsky'de, Djugashvili'nin ne gibi kitaplardan, kaç tane-sini okuduğuna dair birşey öğrenemiyoruz. Fakat başka «kaynak»

lara göre, Soso «Ucuz Kütüphane» ile ilişki kurmuş, bir kart bile çıkarmış, ve Hugo'nun *Deniz Yoksulları* (Toilers of the Sea) ile *Doksan üç ihtilâli*'ni, Letourneau'nun *Ulusların Ebedi Evrimi*'ni okurken yakalanmıştı. Bu başka kaynaklarda otorite karşı mücadelesi anlatılır;

Disiplin Kurulunca beşinci sınıflardaki öğrenciler üzerinde yapılan bir arama sırasında, Joseph Djughashvili onlarla tartışmaya girişti... bu çeşit araştırmaların diğer okullarda yapılmadığını söyledi. Djughashvili, genellikle, otorite sahibi kimselerden hoşlanmazdı ve onlara karşı saygı göstermezdi, insanın efendisine boyun eğmesini anlayamazdı...

Bir keresinde Peder Dmitri girmişti Soso'nun odasına, diyor Yaroslavsky, Soso okumaya aralık bile vermedi. 'öntünde kimin dikildiğini görmüyor musun?' diye bağırdı papaz... 'gözümün öntündeki siyah bir ucubeden başka birşey görmüyorum.' oldu cevap. Bu olayın hiçbir belgesi olmadığına göre, bu göstermelik yiğitlik Stalin'in uydurması olsa gerek.

Nihayet, 27 Mayıs 1899'da Peder Dmitri okul komitesine «siyaseten güvenilmezliği dolayısıyla okuldan tard edilmesini istediğini» bildirdi.

Teklif -diye devam ediyor Yaroslavsky, belgelerden yaptığı iktibas ve atıflarla kendi yorumlarını karıştırarak onaylandı. Resmi ifadeye göre Yoldaş Stalin kayıt harçlarını ödemediği ve bilinmez sebeplerden sınavlara girmediği için» okuldan atılmıştı. Fakat gerçek sebep o'nun siyasi faaliyetiydi. Çarlığa karşı tehlikeli fikirler besleyen birisi olarak okuldan çıkarılmıştı.

Harç yatırmamak, sınavlara girmek, kabalık, siyasi fikirlerle saplanmak, dini saflıktan uzak olmak, yasak kitap okumak, kendisinden başka, diğerlerine de tehlikeli fikirler aşlamak, faal Marxism propagandası yapmak okuldan atılmayla ilgili en azından yarım düzineyi bulan bu sebeplerin bazıları birbirleriyle çelişkin görünüyor. Çoğu ise hep okul kayıtlarından «iktibas» şeklinde veriliyor. Karışık iş!... Yaroslavsky bütün bu gerekçeleri iki sayfada anlatıp geçiyor (İngilizce basım, Moskova, Foreign Languages Publishing House, 1940, s. 15-17). Sonraki yıllarda yayımlanan eserlerde, veya daha önceleri yazılan yazılarda bilgi aramaya çalıştıkça,

Soso'nun harç ödemediği için mi, (parasız yatılıydı!) yoksa sınavlara girmediği için mi okuldan atıldığını anlamamız iyice güçleşiyor. Bu karışıklığın üstüne tuz-biber ekercesine, Soso'nun annesinin 1930'larda gazetecilere anlattıklarını nakledeyim:

Soso her zaman iyi bir çocuktur... Hiçbir zaman cezalandırılmış değilim... Babası, Soso'yu iyi bir ayakkabıcı yapacaktı. Fakat Soso onbir yaşındayken babası öldü. Ben ise tek birşey istiyordum: papaz olmasını... Okuldan kovulmadı. Sağlığını düşünerek eve getirdim. Din okuluna girdiğinde onbeş yaşında ve sıhhatli bir delikanlıydı. Fakat ondokuzundayken fazla çalışmaktan zayıfladı, ve doktorlar verem olabileceğini söylediler. Bunun üzerine ben de o'nu eve getirdim. Okulu bırakmak istemediydi. Fakat tutup getirdim. Ne de olsa tek oğlum kalıyordu...

1946 yılında, bütün bu çelişkin anlatımlar (versions), Souvarine ve Troçki'nin, yıllar geçtikten sonra geçmiş günlere bakarak yazmaya çalıştıkları Stalin biyografilerinde hepten yalanlanırlar. Bu ikisi Stalin'in *Bütün Eserleri* (Collected Works) için yazdığı biyografik nota dayanarak bu karmaşık anlatımları düzenlemeye kalkışlar. Bu ikisine göre, Stalin, 1888 yılı Eylülün'de Gori'de «dört yıllık kilise ilkokuluna girmiş», 1894 yılı Temmuz'unda «iyi derecelerle», ve sınıfının en çalışkan çocuklarından biri olarak mezun olmuştu. (Collected Works, I, 415) Okulu «çok iyi derece» ile ve «parlak» şekilde bitirmişlikle, dört yıllık okulu altı yılda bitirmişlik arasında çelişkiyi aydınlatacak sözleri söylemiş değil Stalin. Öyle görünüyor ki, bunun sebebi ya ilk yıllardaki Rusca'sının zayıflığıdır, ya da hastalık geçirmiş diyeceğiz.

2 Eylül 1894'te, aynı nota göre, Tiflis'teki Papaz Okuluna girdi. Stalin'in söylediğine göre 1896'dan itibaren «öğrenciler arasında Marxist bir hareket yönetmiş,» kendisi de Marx'ın *Kapital*'ini, *Komünist Manifestosu*'nu, ve Karl Marx ile F. Engels'in diğer eserlerini okumaya başlamıştır. 1898 yılı Ocak ayında, «Tiflis'teki cer atelyesindeki işçiler arasında bir hareketin başına geçmiş»tir. Aynı yılın Ağustos ayında «Gürcüstan Sosyal Demokratik hareketi olan Mesame-Dasi'ye girmiş»tir. Girer girmez de, biraz çabuk gibi görünüyor ama, I. V. Stalin, V. Z. Ketshoveli ve A. G. Tsulukidze bu girdikleri Mesame-Dasi hareketinin ihtilâlciler çekirdeğini kurmuşlardır. Bu notunda, adını kendi adından sonra verdiği Ketskhove-

li, Stalin'e Marxismi öğreten ilk adamdır. Stalin, yazdığına göre, «29 Mayıs 1899'da Tiflis Papaz Okulundan, Marxisim propagandası yaptığı için tırdedilmiştir».

Gelişimsel etkilere ışık tutmanın, izlediğimiz «arkeolojik» metodun güçlüğüntü belirtmenin dışında, meselelerin fazla bir önemi yoktur. Biraz önce veya biraz geç, şöyle veya böyle, şu sebepten veya bu sebepten, Soso Djugashvili okulu bıraktı. Terketmiş veya atılmış ta olsa, ilgi duymaz olmuş veya sınavlara girmemiş te olsa, Marx'tan veya Hugo'dan kendi başına veya başkalarıyla birlikte yasak kitaplar okumuş veya okunmuş ta olsa, harç ödemediği için atılmış veya sağlık pederiyle okuldan çekilmiş te olsa, beğenilmeyen görüşler taşıdığı için veya kaba olduğu için veya dinsizliği için veya tehlikeli siyasî eğilimleri için de olsa, temel gerçek değişmemektedir. Yaşayacak olduğu hayatın tırdları, hapslikleri, takiplikleri, işkenceleri sonunda kazanacağı şerefler (honors) karşısında, papaz okulundan kovulmuşluğu önemsiz kalıyor.

Ne varki, eğer Stalin'i «Lenin'in en yakın ve en iyi öğrencisi» diye sunmak zorunda olsaydı, ve diğer çağdaşlarını küçümsemek ve küçültmek durumunda olsaydı; o'nları boş, sadakâtsiz kişiler olarak resmetmek gereği duysaydı, bizim için de, Stalin'in ilk gençliği için samimi, büyük, ve önemli bir devrimci başlangıca önem vermek zorunluluğu doğacaktı. Bu ilk devrimcilik günlerinden sonrasındaki Stalin için, artık kolaylıkla, Molotov, «bolşevizmin ilk gününden itibaren, bütün Parti tarihimiz boyunca Lenin'in en yakın yardımcısı... partinin kurulmasında yardımcı» demektedir. Aralarındaki on yıllık yaş farkına rağmen Stalin'in Lenin'e akıl verdiğini söyleyen Kalinin «Lenin üzerindeki nüfuzu az değildi» der. Barbusse, Mikoyan, Beria ve diğer pek çokları «çağdaşlarımızın en büyüğü; Beria ise «çağımızın en büyük teorisyeni» der. Shvernik, «insan kalbinin derinliklerine girmeye o'nun yeteneğinde kimse yoktur.» der. Patriyark Sergius, «askeri ve kültürel kuvvetlerimizin başına geçmiş Tanrı-atanmış ünderimiz.» der. Yaroslavsky'nin söylediği «hepinizin babası»; Kriov'un söylediği iş, «tarihte gelmiş, geçmiş bütün çağların, bütün dönemlerin, bütün insanların en büyük insanı»dır.

Stalin'in hayatı üzerine yazılanları peşpeşe sıralayıp, resmi, yetkilendirilmiş yakınlara yazdırılmış biyografileri ve doğum günü kasidelerini tarihlerine göre düzenleyip inceleyecek olursak en uçtakiniden en sondayına doğru ilerledikçe, din okulundaki işyanına

verilen önemin arttığını, devrimci harekete katıldığı tarihin ise durmadan eskiye doğru itildiğini, ve bu ilk faaliyetlerine gittikçe daha geniş yer verilmeye başlandığını gösteririz.

Lenin'in *Bütün Eserleri* (collected Works)'nin ilk baskısında Stalin'den bahseden bir dipnotta muhtemelen Parti kongrelerinde doldurduğu soru kâğıdına Stalin'in yazdıklarından alınmıştır. Stalin için «1898'den beri Parti üyesi» denilmektedir. 1932 yılında ise, Stalin, Emil Ludwig'e «Devrimci harekete on-beş yaşında (yani 1894) Transkafkasya'daki bazı kanunsuz Rus Marxisleri ile birlikte kurduğum zaman girdim» demiştir. Bu iki ifadenin bağdaşması da mümkündür. Belki de önceleri kanun dışı, Marxisim üzerine çalışmaya yapılan öğrenci gruplarına girmiş, örgüte üye olması ise sonraları gerçekleşmiştir. Bu arada okuldan çıkışının da bir yıl sonra olması mümkündür. Fakat Ludwig'in yaptığı mülakattan hemen sonra, Yaroslavsky ve Beria çalışmaya başladılar ve Stalin'in onbeş yaşında Marxis olduğunu ispatlama işine sarılarak büyük gelişme gösterdiler. Nitekim Yaroslavsky Gori'den söz ederken (ilkokuldan sonraki papaz okulundan önceki yıllar) şöyle yazıyor:

Henüz bir okul çocuğu iken işçilere ve köylülere sefaletlerinin nedenlerini açıklıyor... ve Marxis düşüncelerle ilk yakınlığını kuruyordu... Papaz okulunu terk ettiğinde gizli Marxis çevrelerde dört yıllık tecrübe edinmiş ve ilk gizli dergisini yayınlamış bulunuyordu.

Hem, Yaroslavsky ve Beria, hem de Lenin Enstitüsünün naklettikleri bir anısına göre Lenin'den ilk makaleyi 1898'de okumuştur. O sırada papaz okulunda öğrenciler ve «ne olursa olsun bunları okuyacağım» demiştir. Beria'ya göre, o günlerdeki genç Djugashvili öğrenciler arasında gizli Marxis grubu kurmuş, «işçiler arasında ise on bir veya daha çok sayıda çevre ile ilişki kurmuş» bulunuyordu. İşçiler arasındaki bu çevreler «Sosyal Demokratik işçi grupları» idi. Beria ve Yaroslavsky'nin yazdıkları kitapta, bile bile yapılmış karışıklıklar vardır. Metnin 21. sayfasında «1898-1900 dönemi» hakkında yazan Beria, «yoldaş Stalin, tek başına, sekizden fazla Sosyal Demokratik işçi çevresi kurdu» diyor. Oysa bir dipnotta verilen bilgide ise, «1896 ve 1897 yıllarında iki tane öğrenciler arasında» ve «aynı anda 1898 yılında» onbir tane işçiler arasında, ayrıca da «küçük fabrikalarda, matbaalarda da birçok Sosyal Demokratik grup kurdu» açıklanmaktadır. Öyle görünüyor ki, 1901 ve 1902 yılındaki çalışmalar da, bu ön-yıllara sıkıştırılmaktadır.

Yaroslavsky ve Beria'nın ikisi de, bu onsekiz yaşındaki öğrencinin Tiflis'teki bir büyük demiryolu grevini yönettiğini de -öğrenci ve işçiler arasındaki grupların yanı sıra- ileri sürmektedirler. Zekâyı, yeteneği aşan işler bunlar. Şaşılacak kadar becerikli olmayı gerektiren işler. Hele bir de, Stalin'in, okul hayatının kışladan farksız olduğunu, etraflarının ispiyoncu ile dolu olduğunu söylediğini hatırlayacak olursa, şaşırtıyor insan.

Okuldaki hayat acı, kederli ve durgundu -diye yazıyor sınıf arkadaşı Iremashvili- Kışla duvarlarının arasında gece, gündüz kilit altında, geçirilecek yıllarla yükümlü zindan mahpusu gibi hissederdik kendimizi.

Iremashvili'nin, Beria'nın ikinci elden derlediğinden on yıl önceki, hatıralarında, Beria'nın düzineden fazla demesine rağmen, sadece bir tane gruptan söz edilmektedir. Iremashvili'nin yazdıkları, 1926 yılında, Beria'nın, «Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyeti» isimli eserinden dokuz yıl önce, bizzat Stalin tarafından yapılan açıklamalara çok uygun düşmektedir. İki sınıf arkadaşının ayrı konuda neler yazdıklarına bakmak ilgi çekicidir. Iremashvili şöyle yazıyor :

Koba ve ben bir gece okuldan gizlice çıkıp, kayahlara sırtını dayamış, küçük, ve bir demiryolu işçisine ait olan bir eve gittik. Bizden sonra, bizim gibi düşünen diğerleri geldiler okuldan. Aynı evde, bir de, devrimci işçilerin Sosyal Demokratik işçi örgütü ile karşılaştık.

1926 yılında Tiflis'teki konuşmasında Stalin'in söylediği de şudur :

Cer atelyesindeki ilk çevrenin bana bağlandığı 1898 yılını hatırlıyorum. Yoldaş Sturua'nın evinde, Sylvester Jibladze'nin huzurunda -o zamanki öğretmenlerinden biriydi- nasıl pratik çalışma dersleri aldığımı da hatırlıyorum... Benim, ihtilâl öğrenciliğim işte orada, o yoldaşlar grubu içinde başladı...

Stalin'in kullandığı «bana bağlandı» sözleri, Stalin'den üç yıl önce yazan Iremashvili'nin söylediklerinden biraz daha önemli görünüyorsa da, aslında ne o, ne de öteki Stalin'in öğrenciler arasında iki tane, işçiler arasında da onbir veya daha fazla sayıda Maxist grubu yönetmiş olduğundan söz etmiyor. Keza, her ikisinin de bu söylediklerinde, Stalin'in altmışıncı yaşgününde, Sovyet Bilimler

Akademisinde konuşan Yaroslavsky'nin çizdiği tabloyu andırır birşey yok. Yaroslavsky şöyle demişti :

1890 yıllarının başlamasıyla birlikte, devrimci hareketin yeni bir aşamaya girip, gelişmesinde Lenin ile Stalin, bir önceki yüzyılda Marx ve Engels ne idiyse, öylediler.

Djugashvili'nin papaz okulun terki hakkında son bir anlatım türü daha vardır. Hatıralarından Yaroslavsky'nin sonraki Stalin biyografisinde yararlanılmış olan Stalin'in bir başka sınıf arkadaşı Dr. Gagokhia'ya göre :

Joseph derslere aldurmamaya, geçer not alacak kadar çalışmaya, sınavları geçecek kadar okumaya başladı. Şeytan ruhlu rahip Abozhidze, akıllı, çok kuvvetli hafızası olan Djugashvili'nin sadece geçecek not alacak kadar çalıştığını görüp durumu anladı ve okuldan atılması için harekete geçip, bu yolda gerekli kararı çıkarttı da.

Bu sözlerden sonra, eldeki belgelerle ilgili düşüncelerinde ve ilgili sorunlar da okuyucuyu yalnız bırakıyoruz. Bizim için önemli olan, fiili gerçeklerden çok, olayların her geçen yıl yeniden yazılmış olmaları; bu tür tarih yazımının taşıdığı sosyal anlamdır.

Yaroslavsky ve Beria'nın ikisi de, bu onsekiz yaşındaki öğrencinin Tiflis'teki bir büyük demiryolu grevini yönettiğini de öğrenci ve işçiler arasındaki grupların yanı sıra ileri sürmektedirler. Zekâyı, yeteneği aşan işler bunlar. Şaşılacak kadar becerikli olmayı gerektiren işler. Hele bir de, Stalin'in, okul hayatının kışladan farksız olduğunu, etraflarının ispiyoncu ile dolu olduğunu söylediğini hatırlayacak olursa, şaşırıyor insan.

Okuldaki hayat acı, kederli ve durgundu -diye yazıyor sınıf arkadaşı Iremashvili- Kışla duvarlarının arasında gece, gündüz kilit altında, geçirilecek yıllarla yükümlü zindan mahpusu gibi hissederdik kendimizi.

Iremashvili'nin, Beria'nın ikinci elden derlediğinden on yıl önceki, hatıralarında, Beria'nın düzineden fazla demesine rağmen, sadece bir tane gruptan söz edilmektedir. Iremashvili'nin yazdıkları, 1926 yılında, Beria'nın, «Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyeti» isimli eserinden dokuz yıl önce, bizzat Stalin tarafından yapılan açıklamalara çok uygun düşmektedir. İki sınıf arkadaşının ayrı konuda neler yazdıklarına bakmak ilgi çekicidir. Iremashvili şöyle yazıyor :

Koba ve ben bir gece okuldan gizlice çıkıp, kayalıklara sırtını dayamış, küçük, ve bir demiryolu işçisine ait olan bir eve gittik. Bizden sonra, bizim gibi düşünen diğerleri geldiler okuldan. Aynı evde, bir de, devrimci işçilerin Sosyal Demokratik işçi örgütü ile karşılaştık.

1926 yılında Tiflis'teki konuşmasında Stalin'in söylediği de şudur :

Cer atelyesindeki ilk çevrenin bana bağlandığı 1898 yılı hatırlıyorum. Yoldaş Sturua'nın evinde, Sylvester Jibladze'nin huzurunda -o zamanki öğretmenlerinden biriydi- nasıl pratik çalışma dersleri aldığımı da hatırlıyorum... Benim, ihtilâl öğrenciliğim işte orada, o yoldaşlar grubu içinde başladı...

Stalin'in kullandığı «bana bağlandı» sözleri, Stalin'den üç yıl önce yazan Iremashvili'nin söylediklerinden biraz daha önemli görünüyorsa da, aslında ne o, ne de öteki Stalin'in öğrenciler arasında iki tane, işçiler arasında da onbir veya daha fazla sayıda Maxist grubu yönetmiş olduğundan söz etmiyor. Keza, her ikisinin de bu söylediklerinde, Stalin'in altmışıncı yaşgününde, Sovyet Bilimler

Akademisinde konuşan Yaroslavsky'nin çizdiği tabloyu andırır birşey yok. Yaroslavsky şöyle demişti :

1890 yıllarının başlamasıyla birlikte, devrimci hareketin yeni bir aşamaya girip, gelişmesinde Lenin ile Stalin, bir önceki yüzyılda Marx ve Engels ne idiyse, öylediler.

Djugashvili'nin papaz okulun terki hakkında son bir anlatım türü daha vardır. Hatıralarından Yaroslavsky'nin sonraki Stalin biyografisinde yararlanılmış olan Stalin'in bir başka sınıf arkadaşı Dr. Gagokhia'ya göre :

Joseph derslere aldırılmamaya, geçer not alacak kadar çalışmaya, sınavları geçecek kadar okumaya başladı. Şeytan ruhlu rahip Abozhidze, akıllı, çok kuvvetli hafızası olan Djugashvili'nin sadece geçecek not alacak kadar çalıştığını görüp durumunu anladı ve okuldan atılması için harekete geçip, bu yolda gerekli kararı çıkarttı da.

Bu sözlerden sonra, eldeki belgelerle ilgili düşüncelerinde ve ilgili sorunlar da okuyucuyu yalnız bırakıyoruz. Bizim için önemli olan, fiili gerçeklerden çok, olayların her geçen yıl yeniden yazılmış olmaları; bu tür tarih yazımının taşıdığı sosyal anlamdır.

B Ö L Ü M XXIV

GÜRCÜ BOLŞEVİZMİNİN DOĞUM SANCILARI

Ah, Dünya dediğin yeniden yaratılaydı
Feleğin Kitabını sil baştan eder,
Tutup yazarmı, daha güzel kâğıtlara
Bir bir yazdırırdık adlarımızı.

—Ömer Hayyam

Din okulundan ayrılınca, özel hocalık yapmayı denedi Djugashvili. Hocalığı sırasında, Transkafkasya Robin Hood'u Kamo'yu bile etkiledi. Kazancı çok az olduğundan, papaz okulunda okumaya devam eden yoldaşlarından da gizlice yardım görüyordu. Bu, sınıf arkadaşı İremashvili ile Barbusse'ün yazdıklarınca da doğrulanıyor. Ne varki, fakirlik o'nu üzmiyordu. Sonraları olduğu gibi, o zamanlar da basit bir yaşantısı, basit bir giyim-kuşamı vardı.

Kendisiyle ilgili tek bir istemi yoktu -diye doğruluyor siyasal karşıtı İremashvili- Hayattan tek bir isteği yoktu, zira, o'nca, bu türden istemler sosyalist ilkelerle bağdaşmazdı. İdeali uğruna fedakârlık yapacak kadar dürüst ve özün-sözü birdi.

Kremlin'in efendisi olduğu zaman bile, sâde giyime devam etti: yarı-askeri görünüşlü bir ceket, dizlere gelen çizmelere sokulmuş bir pantolon, ve bir de asker kasketi; hergün aynı kılık-kıyafet, her yerde aynı giyimim. Sadece 1940'larda, gerek askerlere, gerekse sivillere sırmalar ve apoletler takmalarını söyleyip, toplumsal hiyerarşiyi yeniden kurdurduğu zaman, kendisine de mareşal üniforması yaptırmış, omuz-genişliğinde apoletler takınmış, şapkasına sırmalar sardırılmış, kendi eliyle göğsüne madalyalar, rütbeler, şeritler asmış, bir de mücevherden yıldız takınmıştır. İktidarının zirvesindeyken gittiği Tahran ve Yalta Konferanslarında, debeli giyimi parlaksa da, eski görünümündeki yüceliği kalmamış gibidir.

Lenin'in ailesi

Lenin'in ağabeyi Alexander Ilyiç Ulyanov'un idamından az önce çekilmiş resmi

Lenin'in çocukluk resmi

Lenin, 1895

Lenin'le karşılaştığı günlerde
Krupskaya

Plekhanov, Lenin'in öğretmeni
Marxist düşündür

Martov, son parçalanmaya
kadar Lenin'in yakın arkadaşı

Lenin 1893'de Samara'da
öğrenci iken

Troçki onsekizinde

Troçki Petersburg
Sovyeti Başkanı olarak
tutuklandığında

Stalin zamanında
mülteciliğinde
Troçki

Peter Gapon, St. Petersburg Polis Şefi, ve
Gapon'un sendikasımdan üyeler

Stalin'in Annesi

Stalin onbeşinde

Bukharin 1917'de

Stalin 1917'de

1925'de Rusya'yı yöneten «Dört Büyükler»: Stalin, Rykov, Kamenev ve Zinoviev

Zinoviev'in yirmibeş yaşındaki ilk tutuklanmasında polis arşivine konulan resmi

Kamenev'in polis arşivindeki resmi, tarihsiz

Bogdanov'un polisteki resmi, Lenin'in troyka'sına girmesinden az önce

A. V. Lunacharsky'nin polisteki resmi

İlk tutuklanışında Lenin'in polis arşivine konulan resmi

Tiflis baskınlarının kahramanı Kamo'nun
arşivdeki resmi

Litvinov'un yirmibir yaşında (1901) polisse çekilen resmi

Krassin'in yirmi-
beşinde arşiv
resmi

Molotov
otuzbeşinde

Dzierzinski'nin
arşivdeki resmi,
Sovyet gizli poli-
sinin kurucusu

Roman Malinovsky'nin arşivdeki resmi, Bolşevik liderlerinden
Agent Provocateur

Tomsky, Sovyet Birliği Lideri

Rykov, *Premier*

Troçki'nin on dokuzunda ilk tutuklanışında
polis arşivine konulan resmi

Sverdlov'un 1910'da
polisteki resmi

Kalinin, Devlet «Başkants»
olarak

Yoldaşlarıyla ilişkileri konusundaki ilk çirkin söylentiler, bu kısa süreli hocalık günlerinden başlar. Sosyal Devrimcilerden Vereşcak'a -o günlerden az sonra, hapiste, Stalin'in hücre arkadaşı, sonraları ise Tiflis Asker Sovyeti Başkanı olmuştur- göre :

Papaz okulundaki arkadaşları, Stalin'in, okuldan tardedilmesinden hemen sonra, diğer arkadaşlarının da okuldan atılması için Stalin'in müdüre ihbarda bulunduğunu söylemektedirler. Stalin, bu suçlamaları reddetmemiştir, tersine, okuldan atılanların papaz olma şanslarını yitirerek, çok iyi ihtilâlciler olacağını söyleyerek, bu suçlamaları doğrulayacak bir iş yapmıştır.

Bu davranışa ne diyeceğiz? *Pravda*'da çıkan Demyan Bedny imzalı iki makale Vereşcak'ın anılarını incelemiş ve bu anılardan çoğu defa Stalin'in lehinde olanlarını iktibas etmiştir. Makalelerin başlığı «Yetkilendirilmiş Düzeltme»dir. Fakat, iddia ortadan kaldırılmış veya haklı kılınmış değildir. İddia, İremashvili'nin, okuldan kovulan Soso'ya okulda kalan yoldaşların yardım ettikleri yolundaki sözleriyle çelişkilidir. Üstelik, iddia doğru olsaydı okuldan atılan Soso'nun «bir grup öğrenciyi beraberinde götürdüğü»ne dair bir yerde bir kayıt olurdu.

Aralık 1899'da, Soso ilk ve son «ciddi» işini buldu. Okuldan eski bir arkadaşı olan Vano Ketskhoveli, Tiflis Rasathanesindeki küçük memuriyetini bırakırken, yerine Djughashvili'nin alınmasını rica etti. Bu memuriyet eğitim görmüş okumuş bir insanı gerektiriyor, parası ise az olduğundan, tam tamına Gürcü aydınlarının bulabildikleri işler arasına giriyordu. Rasathanedeki iş on yıldan beri devamlı olarak, din okulunda dikiş tuturamayan öğrencilerin elindeydi : önce Ketskhoveli, sonra Djughashvili, sonra Davitashvili, daha sonra da Berdzenishvili burada çalıştılar. Öğrencilerin akışı öylesine sürdüki, Kamo 1907'de soygunda ele geçirdiği 250.000 rublevi rasathane müdürünün yatağına sakladı.

Djughashvili'nin görevi ağır değildi. Geceleri, çeşitli araç ve aletlerle gökyüzünü inceliyordu. Fakat bilim işçisi olarak fazla devam edemedi. 1 Mayıs 1901'de Tiflis'te iki bin kadar işçi polise karşı yürüyüşe geçti. Polis, üzerlerine ateş açtı, ondört işçi yaralandı ve ellisi tutuklandı. Bu olayın ardından da, ispiyoncularının aracılığı ile ele geçirdikleri isim listelerine bakarak polis Tiflis'teki bütün Sosyal Demokratları aramaya başladı. Djughashvili'yi aramak için

geldiklerinde, rasathanede bulamadılar. Sonradan çalışmak için rasathaneye dönmedi de, artık profesyonel ihtilâlcı olmuştu. Arama sırasında kaçınca, kendi kasabası Gor'i'ye gidip saklanmıştı.

Furtına dindikten sonra, Djughashvili Tiflis'e döndü, bazı yoksul semtlerinde serbest vaiz gibi yaşadı ve yoldaşlarının arasında geçindi. Bir yıl kadar böyle yaşadktan sonra «nüfus ve diğer belgeleri olmadığından, belli bir işi olduğunu gösteremediğinden, yatacak meskenini gösteremediğinden» dolayı polis tarafından sürüldü. Hayatının bu yılı hakkında pek az bilgi var. Bunlardan anlaşıldığına göre, tutuklanması sırasında oturduğu Tiflis'te, ve sonraları da Batum'da Parti tartışmalarının ve işçi gösterilerinin önde gelen kişilerinden birisi de Djughashvili idi.

1901 yılı Ağustos ayında Tiflis Sosyal Demokratları Yerel Komitesine üye oldu. İki kere toplantılarına katıldıktan sonra Batum'a gitti. Resmî kayıtlara bakılırsa, Tiflis Komitesince «gönderilmiş» ti. *Brdzolis Khma* (Kavganın Yankısı) isimli, ve Paris'te basılan (No.3, 1930) bir Gürcü Menşevik gazetesinde ise, Tiflis'i bırakıp Batum'a giden Stalin'in bu tercihi hakkında başka bir yorum yayınlanmıştır :

İşçiler arasında çalışmaya başladığı ilk günden itibaren, Djughashvili'nin, ünlü Sosyal Demokratik lider Sylvester Jibladze'ye karşı çeşitli entrikalar çevirmeye başladığı dikkati çekiyordu. Kendisine nice uyarılarda bulunulduysa da aldırış etmedi, ve yerel örgütlerin yetkili temsilcilerinin itibarını düşürmek için çeşitli yalanlar ve söylentiler çıkartmaya devam etti... Parti disiplin kuruluna sevk edildi, haksız ve yalan söylenti çıkarmaktan suçlanarak oybirliği ile Tiflis örgütünden atıldı.

Bu gazetenin yayın günlerinde, sanki gazetenin suçlamasını geri püskürtmek ister gibi 1930'ların ortalarında yeni bulunmuş bir mektubu ileri süren Beria, Tiflis Jandarma Komutanının Kutais'deki komutan yardımcısına yazdığı 1 Temmuz 1902 tarihli mektupta şöyle denildiğini açıkladı: «1901 yılı sonunda Djughashvili'nin propaganda çalışmaları yapması için Batum'a gönderildiği öğrenilmiştir...» Beria'nın *Stalin'in İlk Eserleri ve Faaliyeti* (1935) eserinde buna benzer o kadar çok eskiden kalma buluntular vardır ki, insan bunların, sürgündeki Gürcü Menşeviklerinin iddialarıyla,

Lenin'in sağlığında Sovyet Hükümetince eserleri basılan Gürcü Bolşeviklerinin daha önce söylediklerini düzeltmek için yazılmış olabileceğinden kuşkulananmaktadır. Bu türden yeni bulunmuş polis belgelerinden birisinde şöyle deniliyor :

Djughashvili'nin çalışmaları sayesinde, Tiflis Komitesinin başlangıcında kurulan Sosyal Demokratik örgütler gelişmeye ve Batum'daki fabrikalarda yayılmaya başladı.

Djughashvili her zaman için en önemli görevlerde bulunmuştu...

Djughashvili çeşitli zamanlarda Batum, Tiflis ve Bakü'da Sosyal Demokratik örgütlerin başında bulunmuştu...

Bu raporların 1920'lerde, bütün polis arşivleri açıldığında ve Parti tarihini ilgilendiren en küçük belgelerin bile basımlandığında keşfedilmemiş olması merak edilecek konu. Ayrıca, bu yeni bulunmuş belgelerin Lenin'in sağlığında; birçok Bolşeviklerin hatıratı taze ve serbestken bulunmamış olması da insanı huylandırıyor.

Beria'nın ileri sürdüğü belgedeki lisan ve ifade de, sonradan birinin ifadesinden çok Beria'nın ifadesine benziyor. Çar gizli polisi ise, Djughashvili'yi önemli görevlerde, genç bir lider olarak gösterme çabasındaki GPU gibi görünüyor. Gerçekten, Djughashvili'yi üç şehirdeki hareketin «başı» olarak gösteren bu belge biraz aşırı görünüyor, zira o günlerdeki Sosyal Demokratik örgütlerin hiçbirinin «başı» olmadığı biliniyor. Eğer kastedilen, «önde gelen lider» olması ise, Krassin ve Nogin gibi Tüm-Rusya Merkez Komitesinin Transkafkasyalı üyeleri bir tarafa, Zhordania, Khetshoveli, Jibladze, İslidare, Noah Ramishvili, Chkheidze, Topuridze, Shaumyan, ve diğer birçokları, o zamanlar, Djughashvili'den çok daha önemli isimlerdi. Bireysel veya kişisel anlamdaki «baş» kavramı, sonraki günlerin düşünce ve konuşmasından ödünç alınma bir «anachronism» idi. Sonraları Stalin kendisini *Vozhd* (Rusca, Duce veya Fuhrer anlamında), veya Ordunun, Partinin, Devletin, Kominternin, Sovyet Rusya halkının, ve Dünya halklarının lideri olarak ilân etmiştir. Beria'nın kullandığı «Baş» kelimesi bu, sonraki günlerin zihniyetinden esinlenmiş bir «anachronism»dir.

Gerçek olan şu ki, serbest araştırma yapılması için izin verilmedikçe, belli bir belgenin sıhhatli olup olmadığını tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Böyle bir araştırma, belgedeki mürekkebin, basıldığı kağıdan, yazının incelenmesini, aynı elden çıkma diğer belgelerle karşılaştırılmasını, X-ışını ile işleminden geçirilmesini, ve diğer birçok metod ve tekniklerin uygulanmasını gerektirmektedir. Böyle bir olanacağımız olmadığına göre, belgenin doğruluğunu incelemek için yapabileceğimiz, ifadeleri karşılaştırmak, önceki ve sonraki benzerleriyle birlikte değerlendirmek, ve rastladıkça, objektif gerçeklerle durumu yeniden değerlendirmekten ibarettir.

Djugashvili'ye karşı yöneltilen entrikacılık suçlamalarına gelince, bunların polis kayıtlarınca doğrulanmadığını, ve bu çeşit suçlamaların bütün hayatı boyunca o'nu izleyeceğini belirtelim. Okuduklarımız doğruysa, Djugashvili'nin din okulundaki arkadaşlarını okul müdürüne ihbar ettiği ve Tiflis'i de Jibladze'ye karşı giriştiği entrikalar yüzünden terk etmek zorunda kaldığı anlaşılıyor. Aynı *Brzdolis Kama* gazetesinin bir başka suçlamasına göre ise, Tiflis olayının sonunda Batum'a giden Djugashvili orada da çok parlak biri olan Shaumyan'ı kıskanır, ve hatta işçiler, Djugashvili'nin Shaumyan'ı polise ihbar edeceğinden kuşkulanırlar. Gazeteye göre, Djugashvili'nin de o sırada tutuklanmış olmasını, ve sürülmesini, sonradan başlayacak olan soruşturmasını doğrulayacak hiçbir belge yoktur. Bununla beraber Djugashvili'ye karşı bu türden suçlamalar o kadar çoktur ki (burada hepsinden söz edecek halde değiliz), biz sadece, bize önemli görünen bir noktayı belirtmekle yetineceğiz: Stalin ile birlikte çalışmış olan kişilerin, Stalin'in, kendi yükselmesi uğrunda, veya kendisinin anlattığı anlamda parti yararına işlerin gerçekleşmesi uğrunda bütün yoldaşlarını aleyhinde kumpas kurabileceğine inanmış olmaları gerekli görülmüyor. Lenin ve Troçki'nin de arzusuz düşmanları olmuştu, ve yenik düşen rakipleri tarafından o'lar da insafsız suçlamalara konu olmuşlardı. Fakat bütün polemiklerde, bütün suçlamalarda, Stalin'e karşı yapılanlara benzerenine uğramış değillerdir.

«Stalin, Batum'a gelmeden önce», diyor Béria, «işçiler arasında Sosyal Demokratik örgüt diye hiçbir şey yoktu.» Batum'a gelince Yeni Yıl toplantısı adı altında bir toplantı düzenleyen Stalin «dört veya beş parlak konuşma» yapmış ve «Stalin Yoldaşın başkanlığında bir Parti grubu» kurmuştur. Sonraki iki ay içinde ise

«Stalin'in liderliği altında faaliyete geçen Sosyal Demokratik örgüt sayısı onbire yükselmiştir.» 27 Şubat'ta ise Rothschild fabrikalarında bir grev patlak vermiş, «Yoldaş Stalin'in bizzat kendisi grev komitesini yönetmiş, işçilerin isteklerini kaleme almış, broşür yazmış, ve bunların basılıp, yayılmasını düzenlemiştir.» 8 Mart gününde, köylerine iade edilmek üzere otuz-iki grevci işçi tutuklanmıştır. Bunun üzerine «Yoldaş Stalin karşı gösteriler düzenlemiştir,» ve üç yüz kişi tutuklanmıştır. Ardından bir yeni hareketle hapishanenin basılıp boşaltılmasına girişilmiştir: on-beş işçi ölmüş, elli-dört işçi yaralanmış, beş yüz işçi tutuklanmıştır.

Béria'dan daha renkli bir anlatımı olan Yaroslavsky olayı şöyle anlatıyor.

Yoldaş Soso fırtınalı bir denize dönen işçi kitlesinin arasında ve içlerindekiydi. Hareketi bizzat kendisi yönetiyordu. Kalabalığın üzerine ateş açılmaya başlanınca Kafanadze adında bir işçi kolundan vurulmuş, kalabalık kaçışınca ortada kalmıştı. Yoldaş Stalin, o'nu alıp evine götürdü...

Bütün bu hareketli hayat içinde, «Yoldaş Stalin'in Tiflis örgütü ile sık ilişkisi olmuş, sık sık Tiflis'i ziyaret etmiş, ve Tiflis Sosyal Demokratik örgütünü yönetmiştir.» Böylesi parlak çalışmaların, hele Batum gibi durgun bir yerde olunca, dikkat çekmemesine inkan yoktu. 18 Nisan 1902'de, «diğerleri ile birlikte» Djugashvili de «parti grubunun yöneticilerinin bir toplantısı sırasında» tutuklandı. Bu olay, Soso'nun ilk hapisliğine yol açtı.

Rothschild grevi ve Batum hapishanesinin yapılması ile ilgili olarak, o günlerde yayımlanan *Iskra*'nın yaptığı yorumda ise, bu hareketlerin sosyalist bir liderliğin ürünü olmalarından çok, kendinden oluşan (spontaneous) hareketler olduğu ileri sürülmüştür. *Iskra*'da hareketleri yöneten iki işçinin adı geçmekteyse de, herhangi bir edimi veya etkisinden ötürü Stalin'den söz edilmemektedir. Menşevik kaynakları ise, Béria'nın iddialarını doğruluyorlar, arka hemer ilave ediyorlar ki, Djugashvili'nin hapishane basma işini yönetmesinin nedeni «hissiz maceracılığı ve gereksiz yere kan dökmekten çekinmezliği»dir. Genç Djugashvili'yi herşeyi yapan, herkeşi yöneten, aynı anda her yerde hazır ve nazır biri olarak gösteren resmî veya yarı-resmî anlatımları (versions) kabul etmesek de, yirmi-iki yaşındaki genç ihtilâlcinin Batum'a vardiktan sonra o eski

durgun Batum'u sarsan olaylar fırtınasında patlak veren gösteri ve grevlere elinden geldiğince, gücünün yettiğince aktif bir şekilde katılmış olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Kezâ, zamanı önemli olmasa bile, tutuklanmış olduğu da kuşku götürmez. Beria'ya göre tutuklama «toplantı» sırasında olmuştur. Lenin Enstitüsüne kalırsa «genel bir tevkif sırasında» yakalanmıştır. Barbusse ise, bir arkadaşının evinde polisin eline geçtiğini, çok sakin davrandığını, «Kandelaki ile konuşmaya ve sigarasını tütürmeye devam ettiğini» söylüyor. Bu şaşkıncı çelişkinliklerin sebebi, her anlatımın ne anlattığının, yazan adamların Stalin'le ayrı ilişkileri olmuş olması; her birinin Stalin'le kurduğu ilişkiden ayrı yararlar ummuş olmasıdır.

Djugashvili, Batum ve Kutais hapisanelerinde, davasıyla ilgili idari işlemler için bir-buçuk yıl bekledi. Sonra, onbeş kişi ile birlikte Doğu Sibiry'a sürüldü. Bunlar arasında Lenin'in arkadaşı Kurnatovsky ile hareketin eskilerinden Orta Rusyalı bir Sosyal Demokrat olan Franchesky de vardı. Bunların herbirine dörder yıllık sürgün cezaları verilmişti. Djugashvili ve diğer on-iki suçluya ise, iki Rus'un peşine takıldıkları düşüncesiyle sadece üçer yıl ceza verilmişti. 1903 yılı Kasım sonunda Doğu Sibiryaya yolculuğu başladı. Soso'nun sürgün yeri, Baykal Gölünden fazla uzak olmayan Irkutsk İli'ndeki yoksul ve küçük Novaya Uda köyü idi. Kış ortasında zor bir yolculuktan sonra vardığı bir köyde Soso sadece bir ay sekiz gün kaldı. 5 Ocak 1905'te kaçtı, ve Şubat ayı içinde Tiflis ve Batum şehirlerinde işe başladığı hissedildi.

Barbusse'ün çok ilginç görüşünce, Djugashvili hapiste olduğu günlerde «çok hoş haberler» duymuştur: tüm-Rusya için tek bir parti kurmak için toplanan kongre birleşme-kararına varmak şöyle dursun, parçalanmalara yol açmıştır. Birçokları için bu durum şaşkıncı bir olaydı. Herkesin bildiği kadariyle, ayrılımların sebebi *Iskra*'nın Yazı Kurulundaki kimseler ile statüleri hakkındaki tek bir meseleye dayanıyordu. Eski Bolşeviklerin hangisinin hatıralarına bakılsa, o zamanlar bu olayı duydukları vakit hepsinin bir bu ruhluk hissetmiş oldukları görülür. Örneğin Eğitim Komiseri, Lunacharsky, «ayrılma sebebinin bulanıklığı yüzünden içlerinin karardığını» belirtiyor. Lenin'in sadık adamı «Cuma», Piatnitsky ise, «bu kadar küçük bir anlaşmazlık birlikte çalışmamızı nasıl ve niçin engelliyordu, anlayamıyordum,» diyor. Krzhizhanovsky «Martov'un eyyamcılığının aşırıcılığı yüzünden» diye kesip attı. Troçki ise, me-

seleyi sadece ve sadece «Lenin'in, Axelrod ve Zasulich'i Yazı Kurulundan atmak istemesi» olarak yorumladı. Plekhanov, Lenin'den yana çıktı, ama ikiye ayrılmayı gerektirecek önemde bir mesele olduğunu da sanmıyordu. Sonunda, Yazı Kurulunun yapısı konusundaki tartışmalarda Lenin'in toyluğuna hükmedince, karşı tarafın adaylarının da Yazı Kuruluna alınması gerektiğini savundu, ve bu yönde nüfuzunu kullanmak istedi. Lenin'in kendisi bile, gördüğümüz gibi, ayrılma haberine «fazla önem» vermedi ve kuşku, belirsiz bir hal olarak saymaya devam etti. Merkez Komite'de Lenin'in kendi elleriyle kurduğu çoğunluk ise, çok geçmeden, O'nu yalnız bıraktı ve birleşmeden («conciliation») yana tutum takındı. 1905 ayaklanması yeniden birleşmeyi zorunlu kılıyordu. Stalin ise 1907 Londra Kongresinin en önemli zaferi olarak yeniden birleşmeyi görüyordu. «Bütün Rusya'daki ilerici işçilerin, devrimci Sosyal Demokrasi bayrağı altında ve tek bir partide gerçekleştirdikleri birleşme,» diye yazıyordu Stalin 1907'de, «Londra Kongresinin belirgin özelliği olmuştur.»

1907 yılından sonraki gerileme ve yıkıntı yeni sorunlar yarattı, fakat 1912 yılına kadar süresiz bir ayırım devam etmedi. Hatta 1912'den sonra bile Lenin birleşme olanakları aramaya devam etti ve Martov ile (bir kere ile de kalmadan) yeni yeni denemelere girişti. Oysa Barbusse'e bakılırsa, yirmi-üç yaşındaki Djugashvili, Lenin'in bile önüne geçmiş, ve ayrılma haberini «çok hoş haber» saymış, ve «Herkül'ün başına geldiği gibi, güçsüz ve beceriksiz (vice) kalma ile güçlü ve meziyetli (virtue) olabilme amı ile karşılaştığında, hiç tereddüt göstermemiştir.» Barbusse'ün üslup süslemeleri fazla parlak görünse bile, anlatmak istediği öz, Stalin'in kendisi de dahil, son zamanlardaki biyografyacıların hepsinin söylediklerindeki öze uygundur; hepsi aynı görüntüyü çizmeye çalışmaktadır. Bu durumda «arkeolojik» araştırmamıza biraz daha derinden devam etmemiz gerekli görünüyor.

Lenin'le ilk tanışmam 1903'te oldu -diyordu Stalin, 1924 yılında, Lenin'in ölümünden bir hafta sonra, Kremlindeki Askeri Akademi öğrencilerinden bir topluluğa-Bu yüzyüze bir tanışma olmadı, doğru. Mektupla tanışmıştım. Fakat, öyle bir tanışmaydı ki, Parti çalışmalarında hayatım boyunca etkilerinden kurtulamadım. O günlerde Sibirya'da sürgündeydim, 1990 yıllarından beri Lenin'in devrimci çalışmaları hakkında edindiğim bil-

giler, özellikle 1901'den sonra, *Iskra*'nın çıkışından sonraki çalışmaları, Lenin'in şahsında olağanüstü çapta birisini kazandığımızı anlamamı sağladı. Ben Lenin'i sadece bir önder olarak görmemiştim, o'nu Partinin gerçek kurucusu, ve iç sorunları ve acil ihtiyaçları herkesten iyi anlayabilen tek insan olarak sayardım. Partimin diğer liderleriyle karşılaştığımda benim gözümdeki Lenin hepsinin üstündeki kafa, hattâ vücut gibiydi -Plekhanov, Martov, Axelrod ve diğerleri karşısındaki Lenin liderlerden birisi değildi sadece, en üstün liderdi. Kavgayı girdimi korku nedir bilmeyen, Partiyi alışılmadık ve yeni yollarda itip mücadeleyi sürdüren bir dağ kartalıydı... Öyle etkilenmişim ki, o sıralarda Rusya dışında mülteci yaşayan bir arkadaşına yazıp, fikrini sorma ihtiyacı duydum. Bir süre sonra ise, tam Sibirya'da sürgünde iken 1903 yılı sonlarında yazdığı arkadaşımın yazdığı duygulu bir mektup, bir de Lenin'den kısa, ama çok anlamlı bir başka mektup geldi. Lenin'in mektubunda kısa sözlerle, fakat korkusuz ve acımasız bir tutumla Partinin pratik sorunları eleştiriliyor, ve Parti içindeki acil sorunların bütünü üzerinde kısa, ama öz ve doğru bir çalışma planı çiziliyordu. Karışık ve güç şeyleri ancak Lenin basit ve açıkça yazabilirdi, her cümlesi anlamlı mektubu alınca Lenin'in tam bir dağ kartalı olduğundan hiç kuşku kalmadı. Eski bir gizli örgüt elemanı olarak kazandığım alışkanlığa uyarak, Lenin'den aldığım bu mektubu ateşe yakmaktan kendimi alıkoyamamış olmanın hâlâ affedemiyorum, Lenin'i tanımam işte o günlerden başlamıştı.

Sevgili liderin sağlığından birkaç gün sonra verilen bu asilsiz hatıralar üzerinde durdukça, karşımıza bir çok sorular çıkıyor. Askerî öğrenciler karşısındaki Stalin, mektubu yaktığına inandırılmaya çalışıyor: fakat Krupskaya'daki suret nerede? Mektubun yazılmasında Ulyanovların, surf mektuplaşma için tespit ettikleri bir adresleri vardı. Cenevre'de, Parti içindeki ayrışmanın üzerinden uzunca bir süre bile geçmemişti, ve Lenin'in kendisine dikte ettiği her mektubun, her notun, hatta yazılıp ta sonradan gönderilmeyen mektupların veya bizzat Lenin'in kendi eliyle yazılmış yazıların bile bir sureti Krupskaya tarafından saklanıyordu. Ve bu, anlamlı, açık ve Partinin acil sorunları üzerindeki planlardan söz

eden bir mektuptu.» Ne Krupskaya'nın arşivinde ve ne de hatıralarında Sibirya'daki Djughashvili'ye yazılmış bu mektubun bir izine rastlanmamaktadır.

Çok daha önemli soru: kendi hesaplarına göre, Stalin'in Novaya Udaya varması 29 Kasım'dan önce olması gerekirdi, Novaya Uda'da ise otuz sekiz gün kaldığı bilinmektedir; 5 Ocak 1904'te kaçmıştır. Öyleyse, Cenevre'den mektup alacak kadar vakti olmaması gerek. Kaldı ki Rusya'dan bile mektup gönderilse, kara kışın ortasında böyle bir mektubun erişmesi güçtür. Sibirya'ya sürülen siyasi mahkumlara, sürgün mahallerine varılınca kadar, Sibirya'nın neresine gidecekleri söylenmemekteydi. O bakımdan, Rusya dışındaki bir arkadaşına mektup yazması, o'ndan cevap alınması; hatta Sibirya'nın neresinde olduğunu bile bildirmesi güç görünüyor. Kısacası, olayların doğru olmadığını olayların kendileri açığa vurmaktadır. Bunu, ölümünden sonra basılan *Stalin*'inde Troçki'de de görürüz.

Okuyucu bu örnekle artık anlamıştır ki, kendisini keşfeden bir insanın tarihinde en şaşırtıcı örnekle karşı karşıyadır. Bütün devlet kurumları, araçları, basın, sinema, ders kitapları, okullar, resim sanatı, vs. gibi merkezileştirilmiş ve büyük bir ulusun elinde ne varsa, ülkenin yöneticisinin geçmişini o'nun gönlüne göre düzenlemekte kullanılmaktadır. Karşı koyabilen kimse yok, aksine yazı yazmak «hainlik». Karşı koyanlar veya deliller ise ortadan kaldırılmaktadır. Geçmiş yeniden düzenleme konusundaki bu çabaların detayına inmek gereksiz. Zira büyük olaylarda bile -çok önceden beri Lenin'ci oluşu, Kafkasya bolşevizminde önemli kişi oluşu, dünyanın en kuvvetli adamı oluncaya kadar da kişisel öneminin durmadan büyümesi gibi- tartışma olanağı yoktur. Bu yüzden, konuyu detaylı olarak incelemek yararsız bir çaba olmaya yükümlü. Bu bakımdan, olaylar Stalin'in hayatına gerçekten ve önemli bir şekilde ışık tutmadıkça veya önemli sosyal anlamlar taşımadıkça bizi ilgilendirmeyecektir. Göreceğimiz gibi, Stalin'in kendi yarattığı veya tasarladığı hayatı, geleceği yerlere gelmiş bir adamın geriye bakışına dayanmaktadır. Biyograficinin yapacağı iş ise, bu durumda, gölgelere bakıp, ilerisi için söz etmek olmaktadır. Fakat bazı bakımlardan bu gölge-hayat, o'nun hayatına tarihte uygun bir yer vermek, ve kendisince değiştirilen yaşantısının gerçek karakterini ortaya çıkarmak için gerekli olmaktadır.

Lenin'in yazışma, yazı ve mektuplarıyla ilgili olarak Krupskaya'

nın o sıralardaki kayıtlarına bakarsak, Stalin'in anlattıklarıyla ilgili hiçbir şey bulamayız. Askerî öğrencilere söylenmiş bir masaldır bu. Stalin'in sözümlü ettiği günlerde Lenin, Cenevre'de bir genel-mektup yayınlıyordu: *Örgütsel Amaçlarımız ve Görevlerimiz Üzerine Bir Yoldaş Mektup* adını taşıyan mektup Eylül 1902 tarihinde A. A. Schincirson'a yazılmıştı. Lenin, sonradan bu mektubu basit bir dizgi-basım makinasında çoğaltarak diğer yoldaşlara da göndermeyi yararlı görmüştü. 1903 yılı Haziran ayında ise Sibirya'daki Parti Sibirya Komitesi tarafından yeniden yayımlanmıştı. Mektubun, Sibirya'daki kaçaklardan biri tarafından bundan sonra verilmiş olması mümkündür. Bu mektup, gerçekten «Partinin acil sorunlarını ele alan, açık ve çok yoğun» bir mektuptu. Eğer bu ihtimal doğru ise hance, bundan daha yumuşak görünen ihtimal olamaz. Stalin'in Lenin öğrenciliği yıllarına bu tarihten başlayabiliriz.

Fakat bununla beraber, ortada sorular kalmaktadır: Lenin'le tartışıklığını öne almaktan Stalin'in muradı ne olabilirdi? Lenin'in ölümünden bir haftalık sonra bu açıklamalarının amacı neydi? Bunun sebeplerinden birisi, Lenin ile Stalin arasında, en son yitki, veya Stalin'in en son yılındaki, sıkıcı ilişkileri görünce ortaya çıkacaktır. Bir başka nedeni ise, Lenin'in ardından başhyan iktidar mücadelesini inceleyince çıkacaktır. İktidar için Stalin'in çok önceleri, plânlı ve gizlice çalıştığını, en küçük ayrıntılara kadar hesaplar yaptığını görmek bizi sadece açığa çıkarılmayacak, bizim için çok da şaşırtıcı olacaktır.

Başka bir temel dayanan bir başka sebep ise, ne Beria'nın ve ne de diğer herhangi bir resmi biyografinin sözünü etmediği, Joseph Djugashvili ile ilgili bir polis belgesinden ortaya çıkmaktadır.

Ajanlarımızdan aldığımız son bilgiye göre diyor Tiflis Gizli Polis Şefi Karpov'un raporu: Djugashvili, Örgütte Soso ve Koba takma isimleriyle tanınmakta, ve Sosyal Demokratik Partide 1902'den beri görevli bulunmaktadır. Djugashvili önce bir Menşevik, sonra da Bolşevik olmuştur. Bir propagandacı olduğu ve birinci bölün (demiryolları) yöneticisi olduğu öğrenilmiştir.

Bu belge de, Zhordania başkanlığındaki Gürcüstan Cumhuriyeti Kızıl Ordu tarafından devrilen diğer Gürcü Polis arşivleri gibi, 1921'de Bolşeviklerin eline düşmüştür. İlk kez, Gürcüstan Bolşevik gazetesi olan *Zarya Vostoka* (Doğunun Tanı) da yayımla-

nan bu belge başka hiçbir yerde, hiçbir zaman yayımlanmamıştır. Gazete Komünist Partisinin Tiflis şubesinde çıkarılmaktaydı ve belgenin yayımlandığı tarihi 23 Aralık 1925 idi. Stalin'in kırk-altıncı yaş gününü kutlamak isteyen eski Gürcüstan Bolşeviklerinde o sıralarda yayınlanan bir sürü belgeden biri olan bu rapora bir daha rastlanmadı. Konu ile ilgilenmeyen bir Batılı okuyucuya karahlık gözükülecek nedenlerden dolayı (insan, yirmi yıl süren bir Bolşevik yetmezmişmiş diyor) Stalin bu belgenin kendisini ontarlaştıracağına inanmadı. Gençliğinde, pek çokları gibi kendisinin de, Noah Zhordania'nın başkanlığındaki Gürcüstan Sosyal Demokrasinin bir üyesi olması yüzünden ortaya çıkacak sorunlar üzerinde hiçbir yorunda bulunmadı, redde kalkışmadı, açıklama yapmadı. Yazılarda, kitaplarda bu belgeye bir daha hiç atıfta bulunulmadı yalnız. Belgenin yayınlanmasından da kim sorumlu idiyse o'nun da cezasını bulduğu kuşkusuz.

Gürcü Sosyalizmi 1890'larda başlar başlamaz bütün Transkafkasya'ya şaşırtıcı bir hızla yayılmıştır. Çarlık hükümetinin görevlileri, hareketin başlangıcındaki ilk gelişmelerden hoşnut bile olmuşlardı. Orta Rusya'da, o sıralarda, Narodnik terörcülüğüne karşı-denge sağlayacak bir hareket olacağı için Marxizmi serbest bırakmışlardı. Kafkasya'da da başlayınca, burada çok daha geniş bir serbesti tanıldılar. Bunun nedeni ise, Kafkasya'daki milliyetçilik hareketlerini parçalayacağını ummalarıydı. Bu yüzden ki, Marxizmin bahar günleri Orta Rusya'da çok kısa sürdüğü halde, Kafkasya'daki serbesti sürdüğüce sürmüştü. Sorumlular bu manevraların fazla akıllıca olmadığını anladıkları zaman ise, iş isten geçmişti. Gürcü sosyalizmi çok kuvvetli kitle hareketi olmuş, doğusundan itibaren elde ettiklerini yok etmenin olanaklı kalmamıştı. Başka yerlerdeki Marxist hareketlerinin teşhis, sayıca az olan işçi ve aydınlarla yetinmeyen hareket, geniş köylü kitlelerine de geçmesini bilmişti. Rusya'daki ilk açık ve kitlesel Sosyal Demokrat Partide burada hayata gelmiştir. 1905-1906 yıllarının ihtilâlcî günlerinde bütün Kafkasya'da yönetimi ele geçirmiş, Gürcü prenslikleri, belediyeleri, temsilcilikleri harekete katılmış, köylerdeki ve kentlerdeki duma'ların desteğini kazanmış, saf orta sınıfın ve aydınların da harekete katıldıkları görülmüştü. Belediye meclisleri para topla-mışlar ve Partinin Kızıl Muhafızlarını silâhlandırmaya yardım etmişlerdi. Çarlık Genel Valisi, Volontsov-Dashkov bile Ermeni-Tatar kaçıranın durdurulması için Partinin işe müdahale etmesini istemiş, aklı-kıy memurların hoşuna giden bu ricayla da kalmaya-

rak, Sosyal Demokratlara bu amaçla bir kadar asker mevzeli verdirmişti! (Chavichvili: *Patrie, Prisons, Exile*, s. 132). Daha sonra 1906 yılında resmi makamlar Transkafkasya'daki millî Duma seçimlerini, Rusya'nın diğer eyaletlerindeki seçimler bitinceye kadar erteleyerek, diğer yerlerdeki Sosyal Demokrat çöküntüsünün Kafkasya'da yulguluk ve isteksizlik yaratmasına çalıştılar.

Hareketin kitle hareketi olma karakteri Bolşevizmin niçin yavaş gelişebilen bir hareket olduğunu (Stalin'ci tarih yazarlığına göre bu utanılacak birşey), niçin Avrupadaki intiltecilerin ve Rusya'daki yeraltı örgütündekilerin tersine, dar tartışmalardan uzak kalmış olduğunu da açıklamaktadır. 1905 ve 1906 yıllarıyla beraber Rusya'da bir kitle hareketi olan Sosyal Demokrasi, Merkezi Rusya'daki hizipler üzerinde hiç, birleşmeden yana bir baskı kurmaya başlamıştı.

Lenin'in 1903 yılından beri elindeki sürüm-malı olan «örgütlenme sorununda oportünizm», çok farklı örgütlenmiş bir harekette zaten yanlış bulanamamak zorundaydı. Çarlığa karşı silâhlî mücadele konusunda görüş birliğine varmış bir parti için «oportünizm» kulağı hoş gelen bir kelime olamazdı.

Transkafkasya sosyalizminin gerçek kurucusu (babası) Noah Zhordania idi. Lenin'le aynı yaştaki bu Gürcü aydın önceleri Merkez-Rusya yeraltı örgütünde bulunmuş, sonra da, tıpkı Lenin'in yaptığı gibi Plekhanov'la çalışmak için Rusya dışına çıkmıştı. Zhordania ve yakın arkadaşları ile müridleri, tıpkı Plekhanov gibi hayatları boyunca ortodox Marxist kaldılar. Ve genç Plekhanov gibi, iki hizibin arasında kaldılar.

1897 yılında, Rusya dışından dönen Zhordania ilerici gazete *Kvafli*'nin (Karasapan) yazar işleri müdürlüğüne geldi, ve gazeteyi gün geçirmeden Gürcü-dilinde yayınlanan «yasal Marxizmin bir organı» yaptı. Çarlık makamları Gürcüistan'dan o kadar habersizdiler ki Rusya'da «yasal Marxizm» geçip gittikten sonra bile, yıllarca, bu gazeteyi yayını sürdürdü. 1904 yılına kadar gazete kapatılmadı! Altı yıl süren yayın hayatında, gazete, bir çok polemik yayınladı, birçok fikirleri ilk defa ileri süren yayınlarda bulundu, eğitim çalışmalarını yaptı, ve asıl önemlisi Transkafkasya koşullarına uygun bir Marxizm bulmak için incelemelerde bulundu. Hareketin programı ile ilgili bütün önemli belgeler Zhordania tarafından bu gazetede yazılmıştır. Gazete öylesine etken olmuştur ki, Gürcüistan

Sosyal Demokrasisi Plekhanov'u izleyerek menşeviklerin eline geçtiğinde, ülke çapında Menşevizme karşı konulması için gerekli olan liderleri de bu gazete yetiştirmiştir. Nitekim, İkinci Duma'daki Sosyal Demokratlar grubunun lideri, Duma'nın en genç ve en kuvvetli Temsilcisi, yirmi-altı yaşındaki Gürcü, Hercul Tseretelli olmuştur. (Dellin'in bitisi, diyordu çarçı-muhafazakâr *Novoe Vremya*, «delinin biri, ama Duma'nın en seçkin Temsilcisi») Hükümet, Tseretelli'yi hapse atıp, ilerisi için de seçimini önlemek amacıyla adaylık hakkını kaldırınca, bir başka Gürcüstanlı, Nicholas Okheidze çıkmış, ve III. ve IV. Duma'lardaki bütün Sosyal-Demokratik hiziplerin başına geçip, lider olmuştur. 1917 yılında Tseretelli geçici Hükümet üyelerinden birisi olmuş, Okheidze ise Petrograd Sovyeti birinci Başkanlığında, ve sonra da Tüm-Rusya Sovyet Yürütme Kurulu Başkanlığında bulunmuştur.

İşte, Soso Djugashvili'nin Marxizm'i tadması da Zhordania ve arkadaşlarının çıkardıkları bu gazete ile olmuştur. Gürcüstanlı bir Marxist olup ta bunu inkâr etmek tam bir kadir-bilmezliktir; Lenin'in Plekhanov'dan birşey öğrenmediğini söylemek gibi birşey olur. Oysa Lenin, Plekhanov'a şükran borçlu olduğunu her zaman söylemiştir. Keza, Troçki de Plekhanov'un kendisine açıkça saldırmasına rağmen, şükran duyduğunu söylemekten çekinmemiştir. Fakat ne Stalin, ne de resmi biyografyacıları, Stalin'in *Kvafli* ve Zhordania'ya böyle bir şükran duyduğunu söylemekle istekli görünmemektedirler. Hizip dalaşmalarının etkilefi yüzünden olsa gerek, geriye doğru tarih yazarlığı sonunda Soso'nun sadece Lenin'in geniş alınına sığmayan düşüncelerini izlediğini söylemek şart olmuştur.

Transkafkasya'daki Bolşevik hareketinin ilk tohumlarını atan da gene hükümetin kendisi oldu: tehcir ve ceza sürgünlerle Kafkasya'da ilk tohumlar atılmış oldu. 1890 yıllarından itibaren «hapshane günleri biten» siyasetleri bu uzak ve «emin» yerde «polis nezareti altında» yaşamaya gönderiyorlardı. Siyasî mahkûmlar Kafkasya'ya gönderilirken, Orta Rusya'da yakalanan Gürcüstanlılar da yanlarına katılıyorlar ve birlikte gönderiliyorlardı. Yakalanıp, geldiği yere gönderilen bu Gürcülerden iki tanesi, ileride, önde gelen Bolşevikler arasına gireceklerdi: Lado (Vladimir) Ketshoveli ve Abel Enukidze.

1900 yılında, Gürcüistan'a gelmiş Büyük Rusyalılara dört örnek verilebilir. Leonid Krassin, Mühendis; Baku elektrik santra-

lını işletmekle görevlendirilmiştir. Michael Kalinin, makinist; Sergei Alliluev, çilingir, Tiflis demiryolu idaresinde görevlendirilmişlerdir. Victor Kurnatovsky, Lenin'in yakın arkadaşı, kimya mühendisi olarak çalışmak üzere Tiflis polis idaresinden izin almıştır. Bunların dördü de Soso Djugashvili'nin hayatında önemli roller oynamışlardır.

Mühendis Krassin 1904 yılına kadar elektrik santralini işletti. İşyerinde, güvenilir Gürcü liderleri ile buluştu, toplantılar düzenledi, yasak edebiyatın Rusya'ya girmesi için gerekenleri yaptı, sahte pasaport işlerini düzenledi, para topladı, Merkez Komitesi olarak yapması gereken bütün görevleri yerine getirdi, yerel ve küçük çapta takvim işi yapan bir matbaayı ele geçirip bütün Rusya'ya kitap basan bir matbaa yaptı. Bu matbaa hakkında çok şeyler diyeceğiz.

Bu baş mühendis yaşadığı çifte hayatı öylesine güzel oynamıştı ki, Merkezi Rusya'da daha yüksek bir göreve atandığı zaman bile, ne idare, ne polis, ne de işletmedeki işçilerin hiçbir şeyden haberi olmamıştı. Dört yıl süren bu denli yoğun bir çalışma yapan, hareketin içinde, başka hiç kimse çıkmamıştır. Çalıştırdığı işçiler bile durumdan o kadar habersizdiler ki, idareye karşı yaptıkları bir grevde, idareci olarak Krassin'in görevden alınmasını istemişlerdi! Lenin'in niçin Krassin'e büyük bir değer verdiğini bu bile açıklamaktadır.

Okuyucunun hatırlayacağı gibi, dört yıllık Tiflis'teki görevinde bütün Rusya'daki en etkili Leninci Krassin, Merkez Komiteye Lenin tarafından sürüldüğünden beri taraflar arasında «arabulucu» olmaya çalışmıştı. 1903'teki Parti içi hizipler arasındaki parçalanma ve ayrılmanın ciddiyetine inanmayan Krassin, Çarlığa karşı mücadele yerine hizip çatışmalarıyla enerji tüketmeyi de gerekli görmüyordu. Krassin'in böyle düşünmesi yüzündendir ki, Rusyanın en büyük gizli matbaası olan Tiflis'teki matbaa 1905 yılına kadar her iki hizibin de yayınlamayı basmayı reddetmemiş, Transkafkasya'daki partililer arasında bir ayrılmaya (split) meydan verilmemiştir. Gene okuyucuların hatırlayacağı gibi, Menşevikler arasında bulunan (1905) Troçki'nin kitap ve broşürlerini basıp, yayınlama işini düzenleyen de Krassin olmuştu. Lenin tarafından Merkez Komitesi'ne sokulan diğer isim olan Victor Nogin'in de bir «arabulucu» olduğunu, ve o'nu da bir süre Kafkaslarda bulunduğunu belirtelim.

Ayrılmaya konusundaki etkileri bakımından Krassin'in etkisi, ayrılmayı geçiktirmek isteyen birinin etkisi olmuşsa, diğer üç Büyük-Rusyalının etkileri ne olmuştur? Michael Kalinin'in o sıralarda Stalin'le karşılaşması olanak dışı değilse de, Kafkasya'da pek kısa bir zaman kaldığını da belirtelim. Kafkasya'ya gelişinden hemen sonra Tiflis demiryolcuları grevine katılan Kalinin birkaç ay sonra Merkezi Rusya'ya dönmüştü. Tam yirmi bir yıl sonra «Sovyetler Birliği Başkanı», yani Tüm-Rusya Sovyetleri Yürütme Komitesi Başkanı olacaktı. Bu görev pek büyük şerefi olan, ama önemi olmayan bir işti. Sınırlı utukları, basit ve halk adamı görünümü ile bu göreve getirilen Kalinin, kendisinin de arasından gelmiş bulunduğu köylü kütlesinin proleterleşmesinin bir sembolü olarak devlet binasının saçağına takılmış bir siç oldu. Görevi boyunca Stalin'den yana, ve Stalin'e yakın biri olarak yaşadı ve ölünceye kadar da bitirip, kendi kuşağından olan Eski Bolşevik Muhafızlar grubundan pek az kişiye nasip olan şekilde; «cece»yle öldü.

Kalinin'in işyeri arkadaşı Alliluev, daimi olarak Transkafkasya'ya yerleşti ve bir Gürcü kadını ile evlendi. Politik bakımdan önemli biri olamadı, ama Gürcü karısından doğan çifte-dilli (bilingual) kızı aracılığı ile Stalin'e yakın biri oldu. 1918 yılında, Soso, Tüm-Rusya Milliyetler Komiseri olduğu zaman Soso bu kızı, Nadezhda Allilueva'ya yanına aldı, sekreteri yaptı. Bir yıl sonra ise, kız on-yedisinde, Soso ise kırkyaşındayken evlendiler. İkinci karısı olan Nadezhda Allilueva'dan Stalin'in eşi Vasili ile kızı Svetlana dünyaya geldi.

1900 yılının göçmenlerinden dördüncü Büyük-Rusyalı, Victor Kurnatovsky, kişiliği bakımından Krassin kadar parlak biri değildi, ama Lenin'in en umansız, en kayıtsız ve şartsız izleyicisiydi. Çok olasıdır ki, *Iskra*'dan ve Lenin'den Soso'ya ilk söz eden, Soso'yu «stavizsiz Bolşevizm'e ilk yönelten» de Kurnatovsky oldu. Beria'nın 1935 yılında yayınlanan Stalin biyografisinde, ikisi arasındaki ilişkiler şöyle anlatılıyor:

«Tiflis'e varışından itibaren, Kurnatovsky, Yoldaş Stalin ile yakın ilişkiler kurdu ve o'nun yakın arkadaşı oldu ve birlikte çalışmaya başladılar.»

Bu ifadeye göre, aralarında bir eşitlik, hatta Kurnatovsky'nin Stalin'e tabiyeti söz konusu. Fakat kitabın hemen bir sayfa sonrasında yer alan, ve Marx-Engels-Lenin Enstitüsü Tiflis Bölümüne

afien verilen satırlarda işu şöyle denilmektedir: «Aralarında tartışma olduğu zaman, görüş ayrılıkları çıktığı zaman bütün yoldaşlar Kurnatovsky'ye giderlerdi. O'nun düşüncesine, fikrine, ve hükümlerine itiraz etmeden, söyleneni kabul ederlerdi.»

Bu cümledeki ifadenin ruhu epey demokratik ve caah ilk Gürcü hareketinin o sıralar taşımakta olduğu anlayışa, sahip olduğu ruha hiç uymamakta; kör itiraz ve kişisel liderliğin kurulduğu günlerdeki değerlerle geçmişin yansıtıldığı göstermektedir. Fakat, kitabın geri kalan kısmında Beria'nın söylediklerini tümüne ters düşse bile, mutlak liderin Soso değil, Lenin anlayışının savunucusu Kurnatovsky olduğunu belirtmek ilgi çekici olacaktır.

1904 yılı sonbaharında, Bolşevik Vladimir Bobrovsky ve karısı, Lenin tarafından Kafkasya'ya gönderildi. Lev Borisovich, Kamenev adını almıştı, ve kendisine Kurnatovsk'nin tutuklanması ve Krassin'in Orta Rusya'daki görevine atanması üzerine boşalan yeri doldurma görevi verilmişti. Kamenev çocukluğunu Gürcüistan'da geçirmişti ve bölgeyi tanıyordu. Tam bir birlik kurmuş ve kuvvetli hale gelmiş Gürcü hareketinde bir ayrılma yaratmak için var kuvveti ile çalışmaya başlayan Kamenev, birer-ikişer etrafına adam toplamaya başladı. Kuşku yok ki, bunlardan biri de Soso idi. Kamenev'in parti temizliğine uğrayanlardan biri olduğu günden beri resmi parti tarihlerinde, o'nun bu çalışmalarından söz edilmemektedir. Bugünkü kayıtların doğruluğu ile yetinirsek Victor Taratuta'nın (okuyucu Taratuta'yı soygun ve müsadereler ile ilgili bölümde görmüş bulunuyor) hatıralarındaki gibi birçok şeyleri açıklayamama durumunda kalırız: «İlk buluştuğu, Kafkasya Bolşevik örgütleri lideri olarak sahip olduğu yetenekleri ile sivrilmiş Yoldaş Kamenev, Lev Borisovich oldu...»

Ne gariptir ki, tıpkı Krassin gibi, Taratuta da bir yığın Kafkasya Bolşevizminin adını saydığı halde Koba Djugashvili-Stalin isimlerini hiç anmıyor. Bayan Bobrovsky'nin 1934'de yazılıp Rusca yayınlanan, sonra Komintern tarafından yabancı dillerde yayımlanan basit hatıralarını bile Beria'nın biyografisi ile, veya Beria-sonrası yazılmış biyografilerle bağdaştırmak güçtür. Bayan Bobrovsky 1904 yılı sonbaharında Tiflis ve Baku'da çalışmış, yeni kurulmuş olan Transkafkasya Bolşevik Komitesine atanmış, Baku Komitesi Sekreterliği görevine getirilmiş, gizli basınevini kurmuş, eski tarz çalışmalarıyla çalışmasına imkân görmediği basınevini «çok büyük bir kuruluş olarak, çok yaygın iş yapın; gizliliğe hiç

dikkat etmeyen» bir basınevi olarak nitelendirmiş, ve güvenliğini arttırmak amacıyla iki küçük parçaya ayırarak yeniden organize etmiştir. Hatıralarında hem kocasının çalışmalarını açıklamıştır, hem de Tskhakaya'nın, Japaridze'nin, Tsulukidze'nin, ve diğer birçoklarının yaptıklarını anlatmıştır. Djugashvili ile ilgili olarak söylediği ise-Beria'ya göre o zamanlar Bolşeviklerin bölgedeki tüm örgütlerini yöneten ve Kafkasya'daki tüm parti faaliyetinin dizginlerini elinde tutan Djugashvili'dir- 113. sayfada yer alan kısacık bir «halâ sesi duyulmayan genç Stalin (Soso)» cümlecikinden ibarettir! 1904 yılının büyük grevinden söz ederken de -ki, şimdiki resmi tarih yazıcılığına göre bunu da Stalin yönetmiştir- samimi ve hesapsız bir tutumla bu grevin de Menşevikler tarafından yönetildiğini söylemiştir. Grev üzerine söyledikleri şunlar :

... başlarındaki kitle lideri Ilya Shendrikov'un olağan dışı becerikli demogojik konuşmaları... Baku (Bolşevik) liderliği'nin kitle sorunlarını ele alış tarzındaki hatâ, pek doğru olmayan, bir bakıma akademik bir tarzı. Ilya Shendrikov'un ateşli konuşmalarıyla boy ölçüşebilecek yetenekte kitleleri çöştürüp harekete geçirebilecek bir adamımızın olmaması ise özel bir rol oynadı.

Bayan Bobrovsky'in anlattığına göre, bir toplantıda Shendrikov'u eleştirmeye kalkışan Bolşevikler bizzat dinleyici işçilerce susturulmuşlardı. «Toplantıyı terk ettiğimizde yüreklerimizde bir sıkıntı vardı.» Bolşevikler bir karşı-miting düzenlediklerinde ise, Shendrikov konuşmasını kesmeyerek; Bolşeviklerin toplantısının başlangıç saatine dek sürdürmüştü; Bolşeviklerin toplantısını engellemiştir. Soso'nun «genç»liği ile ilgili yarım cümlecik dışında, bu hatıraların Soso ile ilgili yeri hiç yoktur. Hatıralar Stalin'in elindeki devlet organlarının onayından geçtikten sonra, 1934 yılında, yayımlandığına göre, 1904 sonbaharı ile 1905 ilkbaharındaki olayları tam bir sadakatle verdiklerinden kuşku duyulması gereksizdir. Ne varki, hatıralar, Beria'nın görevlendirilmesinden ve geçmişi yeniden-kurmaya ve geçmiş günlerin insanlarını yeniden hatırlayıp, yaşatmaya başlamasından önce yazılmış ve yayınlanmış bulunuyordu. Bugün ise, Bayan Bobrovsky'nin hatıraları, parti-içi temizlik öncesinin birçok belge ve kayıtları gibi, yakılmış bulunuyor.

Beria'ya göre, Zhordania'nın yarattığı büyük hareket «legal Marxism» ile kısıtlanmıştı, ve «Yoldaş Stalin, Ketshoveli ve A. Tsulukidze'nin başkanlığındaki Mesame-Dasi azınlığı «illegal» bir gaze-

te çıkarmak için uğraşmaya başlamışlardı. Zira, «Yoldaş Stalin'in başkanlık ettiği azınlık Lenin'in yolunu, bolşevizmi benimsemişlerdi.»

Fakat, 1930'da Stalin diktatörlüğü altında yayınlanan *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'nin ondokuzuncu cildine bakarsak isimlerin sıralanışında da, anlatılan hikâyenin kendisinde de farklar olduğunu görürüz :

Devrimci Leninist eğilimin başında -sayfa 578'den okuyoruz- M. Tshakaya, F. Makharadze, Soso Djugashvili [Stalin], A. Tsulukidze, ve diğerleri geliyordu...

1890'lardan itibaren, Sosyal Demokratik hareket legal ve illegal iki ayrı temelden, ve birden bire gelişivermiştir... 1898 yılından beri editörlüğünde N. Zhordania'nın bulunduğu *Kvali* gazetesinde her iki eğilimi de savunan yazılar yayınlanmıştı... İhtilâlcî Marxizmin savunucularının makaleleri bile *Kvali* gazetesinde yayınlanmıştır. Bu durum, legal bir basının sınırlarını aşmamakla birlikte, daha açık bir sınıf bilinci kazanılmasında gelişmeler sağlamıştır. Örneğin F. Makharadze'nin yazdığı makaleler gösterilebilir bu bakımdan. 1898 yılında, ilerki günlerin Gürcü bolşevizminin önderlerinden birisi olacak A. Tsulukidze, *Kvali*'de Zhordania'nın sahip olduğu duruma (position) itiraz ederek, işbirliğini terk edip, çıktı... O zaman [1903 yılında] bütün Transkafkasya, Gürcüistan Sosyal Demokratik Örgütü dahil olmak üzere, *Iskra*'nın yolunu tutmaya başladı. Ekonomizm açık destekçi bulamaz olmuştu. 1904 yılında *Kvali* kapandı. Yasa-dışı bir organ, birden, büyük bir ihtiyaç olarak duyulmaya başlamıştı... Bolşevikler, Lado Ketshoveli'nin başkanlığında, Baku'da yasa-dışı bir gazete olan *Proletarii Brdzola*'yı kurmuşlardır... Gürcüistan Sosyal Demokratlarının çoğunluğu menşevizme yönelince, 1905 yılında durum değişti... 1905 yılı boyunca da bolşevizm ile menşevizm arasında amansız bir kâpışma başlamıştır...

Bütün karışık ve çelişkin delillerle, az da olsa, bazı temel noktalar aydınlığa çıkmaktadır. Birincisi; açıkça anlaşılıyor ki, Stalin Kafkasların bir numaralı adamı olarak doğmamış, başkalarına bırakılmı, ve başkalarından çok şeyler öğrenmiştir. İkincisi, Ka-

manev Kafkasya'ya gönderildikten, bir örgüt kurmakla görevlendirildikten sonraki 1904 yılında, Kafkaslarda bir Bolşevik grubu ortaya çıkmışsa da, bu kuruluş geniş Gürcü görünüşü taşıyan, yaygın bir kitle hareketinin gölgesinde kurulmuş, gelişmiş ve Kafkasya'daki genel örgüt ile sert bir ayrılığa girişmemiştir. İşte, Stalin'in yetiştiği ve bir hizip savaşçısı eğitimi aldığı küçük çevre budur.

Resmi biyografiler, Stalin'in bütün Transkafkasyayı birden bire «bolşevizmin kalesi» haline çevirdiğini söylüyorlarsa da, kucak dolusu belge ve delil bunun tersini ortaya koymaktadır. Birleşik olarak bütün Partice yapılan iki kongrede de (1906'da Stockholm, 1907'de Londra) Kafkasyalı Bolşevikler tek bir delege çıkaracak kadar bile oy toplayamamışlardı. Dört Duma seçiminde de Sosyal Demokratlar Transkafkasya'dan birçok koltuk kazanmışlarsa da, bunların hepsini Menşevikler almış, Bolşeviklerin tek koltuk aldıkları görülmemiştir. Bolşevizmin 1904 yılında ve 1905 yılında kuvvetlenmiş olduğu ne kadar söylenirse söylesin, *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'ne göre bile, «çoğunluk Menşevizmden yana kalmıştı.» 1906 yılında da Menşevikler ve Bolşevikler aynı partinin iki parçası olmakta devam ediyorlardı. Nitekim, Petersburg'da yayınlanan ve Lenin'in de-yazı kurulunda bulunduğu *Sotsial Demokrat*'ın 13 Ekim 1906 nüshasının 7. sayfasında yayınlanan Transkafkasya'dan gönderilmiş bir haberde şöyle deniliyordu :

Kafkasya Sosyal Demokratik örgütünün Dördüncü Kongresi birkaç gün önce bitmiş bulunmaktadır. Partinin üç yüz üyesi adına bir oy kullanma yetkisi taşıyan kırk-üç delegenin katıldığı Kongre'de oy verme yetkisi taşımayan on kadar delege de bulunmuştur. Söz alma ve oy verme yetkisi taşıyan birinci grup delegelerin altısının Bolşevik, kalanların Menşevik olduğu görülmüştür... En kalabalık delege topluluğu -yirmi iki- bugün için altı bin üyenin bulunduğu Tiflis'ten gelmiştir... Seçimler tek dereceli yapılmış, delegelerin hemen hepsi oy kullanmıştır. Baku dört delege ile katılmıştır. Bunların hepsi de Menşevikti... Bolşevikler tek bir Bolşevik görüşü bile sunma olanağı bulamamışlardır...

Görülüyor ki, Stalin'in çalıştığı ne Tiflis, ne de Baku şehri Bolşeviklerin elindeydi. Üstelik Bolşevik grubunun oranı da yedide birden fazla değildi.

1910 yılına uzanacak olursak, *Sotsial Demokrat*'ta (bu kere Paris'te yayınlanmıştır), «K. S.» imzasıyla [Koba] yayınlanan bir başka haber göreceğiz. Baku'dan gönderilen haberde (report) Baku Bolşevik örgütündeki üyelerin üç yüzü aşmadığı bildirilmektedir. Baku'da çoğunluk Bolşeviklerdedir, fakat Menşeviklerle de («yüz kadar üyeleri var») birleşmeye çalışılmaktadır. Ancak, «Menşevik yoldaşlarla birleşme işi henüz gerçekleşmemiştir, zira tek başına birleşme isteği, ayrılmışlığı ortadan kaldıramamaktadır.»

1912 yılına gelirse, Menşeviklerin denetiminde bulunan Transkafkasya Bölge Komitesinden kendi yararlarına bir huruç hareketi ile çıkmak isteyen Bolşeviklerin hâlâ bu işi bile yapamadıklarını görürüz! Beria bile, isteksiz de olsa, bunu kabul ediyor, ve Transkafkasya Komitesine karşı bunun ilk hareket olduğunu söylüyor :

1912 yılı Nisan ayında -kitabımın 150. sayfasında yazıyor- Menşevik Yıkıcıların yönetimindeki R. S. D. L. P. Bölgesel Komitesine karşı Tiflis Bolşevik örgütü harekete geçti... ve Bölgesel Komite tarafından toplantıya çağırılan Transkafkasya Konferansını boykot etmeleri için bütün Sosyal Demokratik örgütlere duyuruda bulundu...

Bu olaylar hakkında da gerçek bir fikir edinmek için o günlerde yayınlanmış gazeteleri karıştırdım. *Sotsial Demokrat*'ın 32. sayısında Kafkasya'dan gönderilmiş «Sr.» imzalı bir rapor var :

Bölgesel Konferansta yedi yerel örgütün delegeleri vardı. Baku temsil edilmiyordu. Tiflis Bolşevikleri grubundan da hiç kimse temsilci göndermemişti, bunun nedeni Bolşevik grubuna sadece danışmacı-oy hakkı tanınmış olmasıydı ve adamlarımız bu şartı kabul etmediler. En önemli ve başta gelen nokta Parti çalışmaları sorunudur. Legal örgütün, legal olmayan örgütün denetimi altında çalışması gerektiği fikrinden esinlenen bir rapor sunuldu. Konferans bu raporu onayladı ve kabul etti... Birinci sınıf, halisinden Bozguncular da vardı, fakat şimdilik kendi kişiliklerini ortaya çıkarmıyorlar... Yeni seçilen örgütlenme Komitesine bir Bolşevik ile, bir de kâh bizim görüşümüzden, kâh Kafkasya menşevizminden yana görünen birisi girdi...

Bu haberin tarihi 15 Aralık 1913'tür! Halâ açık ve kesin bir ayrılma olmamıştır!

Lenin'in sağlığı boyunca -ve hatta ölümünden üç yıl sonra bile- ünlü Komünist tarihçilerden Philip Makharadze, hiç kimsenin itirazına uğramaksızın, şunları yazabilmiştir :

O yılların Transkafkasya Sosyal Demokratik hareketi içinde [1897-1904], oportunist ve revizyonist eğilimlerin su yüzüne çıkması pek ender olurdu. Hattâ, bu eğilimlerin o sıralar hiç var olmadıklarını bile söyleyebiliriz...

1917 İhtilâlinde, Rus arkadaşlarının, veya benzerlerinin tersine, Gürcüstan Menşevikleri hiç korku bile duymadan yörel iktidarı ele geçirmişler ve Noah Zhordania'nın Başkan olduğu bağımsız bir demokratik cumhuriyet kurmuşlardır. Sınırlarında bir ân önce barış kurmak ihtiyacında olduğu için, bir de «self-determination» inancına aykırı davranmadığı için Lenin bu Gürcüstan Cumhuriyetinin tanınmasından yanaydı. Keza, henüz yayınlanmamış yazılarından anlıyoruz ki Troçki de bu fikirden yanaydı. (Bu konuda bazı ip uçları için bakınız : *Stalin*, L. Troçki, Harpers, 1946, s. 266-8. Bunları doğrulayacak belgeler de editör Charles Malamuth tarafından Harvard Üniversitesindeki Troçki'nin yazıları arasında bulunmuştur.)

Fakat Stalin ve yakın arkadaşı Orjonikidze böyle düşünmüyorlardı. 1921 yılında Kızıl Ordu birliklerini kullanarak gizli bir istilâ hazırladılar. Zhordania'nın hükümeti devrildi. Bunun üzerine Lenin, Orjonikidze'ye aşağıdaki önemli talimatı gönderdi :

İhtilâlden önce bile, belli şartlar altında, Gürcüstan'da Sovyet sisteminin kurulmasına karşı olmayan Zhordania veya benzeri kimselerle kabul edilebilir bir anlaşma yolu aramak çok, pek çok önemi haizdir. [Collected Works, Rusca Üçüncü Basım, s. 187-88, 2 Mart 1921 tarihli.]

Bu önemli mesajda iki nokta belirtilmeye değer : Zhordania ve Gürcü kitlelerine verilen önem («çok, pek çok önemli»), ve Gürcü menşevizminin kendine özgü siyasal karakterinin tanınmış olması. 1924 yılında bile, Zhordania'nın grubu yeni bir isyana girişecek kadar kuvvetliydi. Stalin, herkesin içindeyken, bu ayak-

lanmayı «opera komik ayaklanma» diye adlandırıyordu. Fakat Politbüro toplantısında şöyle diyordu: «Bütün Gürcüstan'ın sabanla altını üstüne getirmek gereklidir.» Öyle görünüyor ki, Lavrenti Beria'nın, 1935 yılında, kendisine karşı yazdığı tarihle lanetlediği zavallı Makharedze pek haksız «yanlış» söz söylememiş.

Makharedze'ye niçin «zavallı Makharedze» dediğimiz gelecek bölümde anlaşılacaktır.

BÖLÜM XXV

TARİH NASIL YAPILIR

«Kâğıtların gerçek diye sakladığı, üzerlerine ne yazılmışsa onlardır.»

—Joseph Stalin

Önceki bölümdeki anlatılanlar bizi şaşırtmamalıdır. Anlatılanlardaki gelişmelerin nedenini sadece Rus tarih yazıcılığının özelliğine bağlayamayız. Zira, 1903 yılında Lenin'in, yanındaki *İskra* tafaftarları ile birlikte, diğer partilerden ayrılmasının etkileri belli bir süre geçmeden Kafkasya'ya giremezdi. Üstelik, Plekhanov ve sadık Merkez Komitesi tarafından Lenin'in yetkileri kısıtlanınca, Rusya içindeki örgütte de bir şaşkınlık, karışıklık olmuş; herkes acele ile belli bir tarafa tutmak zorunda kalmıştı. Daha sonra 1905 yılından 1912 yılına kadar Parti içinde yeniden birleşme sağlanmıştı. Kafkaslar'da, o sıralarda, ortodoks, Sol-Plekhanovcu, ve kuvvetli bir kitle hareketi vardı. Hareket Bolşevik eğilimli olmadığı gibi, Orta Rusyadaki Menşevikliğe benzer sayılabilecek bir Menşeviklik özelliği de taşııyordu. Aynı hareketin içinde küçük bir Bolşevik hizibi de vardı, ve Stalin bu küçük hizipteydi. Bolşevik grubu, bütün örgütün içinde de devam ediyordu. Lenin'in sağlığında yazılan hatıralar, Parti belge ve kayıtları, ihtilâl öncesi yazılmış raporlar, en basit tarihi gerçeklerin araştırılmasına yarayabilecek deliller, sonradan inkâr edilmişler, değiştirilmişler, ortadan kaldırılmışlar, hatta yerlerine yenileri ikame edilene kadar bazan tahrip bile edilmişler; edilmeleri gerekmiştir. İşlerin bu dönüş noktası 1929 yılına rastlar: Stalin'in mutlak yönetiminin ilk yılına; kişisel efsane yaratmaya; geçmişin olaylarına, baştakinin gününü şanlıdırcağ yönde, yeni bir biçim vermeye başlanılan ilk yıla rastlar. 1935 yılına dayken, Gürcüstan GPU'sunun, veya Gizli Polisinin başkanıken, kollarını sıvayan Lavrenti Beria da, bu amaçla, tarihi yeniden yazmaya başlamıştır. 1936-38 döneminde, hatırat yazmış kimselerden

pek çoğu hatıralarını yeniden hatırlayıp, yeniden yazmaya başlamışlardı. 1938 yılında, bu kere bizzat Stalin, o vakte kadar anonim bir metin hâlinde var olan *Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi*'ni yeniden yazmış, bu eser Stalin'in «*Tüm Eserleri*»nin XV. cildi olarak yayınlanmış, yeni metindeki biyografik notlar, ve diğer notlar da Stalin'in denetiminden geçerek ayıklanmıştır.

Bu işlerin insancıl açıdan ne anlama geldiğini görmek için Stalin'in eski arkadaşı, Abel Enukidze'nin başına gelenleri bilmek gerek. Enukidze, Lenin'in partisinin en güçlü dayanağı olan işçi sınıfı içinden devşirilmiş ve ikinci derece liderler arasına kadar sıvırılmış biriydi. İşçi sınıfından devşirme aydınlar, Lenin'i izleyen entellektüellere benzemezlerdi: kişisel düşünceleri, sorunları, kırgınlıkları, kopmaları daha azdı. Onlara göre yaşamalarının anlamı, makinanın işlemesi için gerekli emirleri yerine getirmeye yaramaktı. Proleterleşmiş bir köylünün çocuğu olarak dünyaya gelen, ve Djugashvili'den iki yaş büyük olan Enukidze, Gürcüstan'ı terkederek Merkez Rusya'ya göçmüş, orada iyi bir zanaatkar olmuş ve Marksizm ile ilk yetişmesini de orada gerçekleştirmişti. 1897 yılında Merkez Rusya'yı terk edip Kafkasya'ya dönen Enukidze, Tiflis demiryolu cer atelyesinde iş bulmuştu. 1902 yılının Nisan ve Eylül ayları arasında gizli teşkilâttaki faaliyetleri yüzünden sık sık Kafkaslardan sürülmüş, kaçıp gelmiş; sürülmüş, kaçıp gene geri gelmişti. Sonraki yıllarda devam etmiştir bu kısa fasıllı gel-gitler. 1903 yılında Sibirya'dan kaçmış, yeraltı edebiyatında çalışmaya başlamış, 1903-1906 süresince Baku'da, yeraltına gizli bir mahzene yerleştirilmiş matbaada görev almıştı. Daha sonraları, 1907'de tutuklanmış, aynı yıl kaçmış; 1908'de tutuklanmış, Archangel'e sürülmüş, kaçmış; 1914'de tutuklanmış, Turukhansk'a sürülmüş ve askere alınmıştır. 1917 yılında Sovyetler Birinci Kongresi'ne asker delege olarak katılmış, Sovyet Hükümetinde yüksek makamlara gelmiş, Komünist Partisi Merkez Komite üyeliğine seçilmiştir. Bu sert ve güvenilir Gürcü, Stalin'e o kadar yakındı ki, 1929 yılında Stalin'in ellinci yaş gününde hazırlanmasına karar verilen *Stalin'in Hayatı* isimli *symposium*'a katılması uygun görülen Stalin'in dört adamından biri olmuştu. Diğerleri ise Orjonikidze, Voroshilov, ve Kaganovich idi. Kaganovich, sonraları, Stalin'in kayın biraderi ve bir numaralı sözcüsü olacaktı.

1929 yılı Stalin'in ilk debdebe yılı oldu; o günkü debdebesine uygun olarak ta geçmiş günlerinin olaylarına da yeni bir biçim

vermeye başladığı ilk yıl oldu. Enukidze'ye verilen görev Stalin'in eski yılları ile Baku'daki yeraltı matbaası arasında bağlantılar kurmaktı. Aynı konuyu Krassin ve Enukidze önceki hatıralarında geniş şekilde işlemişlerdi. Bunlarda Stalin'den hiç denecek kadar az bahsedilmişti. Söz konusu gizli matbaa 1923 yılındaki birçok hatırafta tartışılmış: bunlar kitap hâlinde basılmış, ilgili olarak kim varsa, hepsinin adları ortaya dökülmüştü. Ve bütün bu hatıraların hiçbirinde Stalin'den söz edilmemişti. Olaylar hakkında çok geniş bilgileri olan Enukidze, sonraki yıllarda Berlin'in yapacağı tirden bu iş karşısında güçlük ve zorluklarla karşılaşmış, olaylara ve gerçeklere karşı saygısı yüzünden kendi güçlüklerini kendisi arttırmıştı. Stalin'in geçmişteki rolünü büyütme yolundaki emekleriyle ne tuhaf ki, Enukidze kendi düşüşünü hazırlamaya başlamıştı. Sadakâtle yazdığı satırlar şöyle başlıyor:

Bugün Stalin çlî yaşında. Zaman nasıl geçiyor! Tiflis'teki Stalin'i, isimle ilgili olarak kendiyile konuştuğum genç Soso Djugashvili'yi bugün gibi hatırlıyorum... Vladimir Ketskhoveri, o günlerde, Baku'da küçük bir gizli matbaa kurmaya çalışıyor; güvenilir iki mürettip ile hurufat aramıyordu. O zamanki R. S. D. P. nin Tiflis Komitesi, saçılı olarak bunları vermeyi kabul etmişti. Bu şartlara göre bütün yayımlar ve bütün Baku'daki matbaama eserleri... Tiflis Komitesinin denetiminde olacaktı... Ketskhoveri, beni, hurufat ve mürettipler için ikinci kere Tiflis Komitesiyle görüşmeye göndermişti: «giz. Sosoyu ara, o'na herşeyi anlat, o sana yardım edecektir.» Soso ile kısa bir konuşmadan sonra istediğim herşeyi buldum...

Bu zoraki hatıraların saklanamayacak bir gerçeği ortaya çıkardığı açık: Djugashvili Tiflis Komitesinde üye değildi, veya üye olmuş olsa bile, Komitenin kontrolü onun elinde değildi; hatâ fazla sözü geçmiyordu. Bu durumda, Soso'nun Baku'da matbaa açılması için Ketskhoveri'ye talimat vermesi söz konusu olamazdı. 1923'te, Lenin ve eski goldaşları henüz hayattayken bu matbaa ile ilgili olarak yayınlanan eserlerden açıkça anlaşılıyor ki, o eski Baku üzerinde Tiflis'in denetimi olmuştur; ve Baku'daki matbaayı kendi başına Ketskhoveri kurmuştur. Tiflis ise bu olayı kiskançlıkla karşılamış, ve sonunda, Krassin'in etkisiyle matbaa sadece

Transkafkasya için değil, bütün Rusya için iş yapan bir matbaa olarak kurulmuştu.

Fakat, Stalin'in ajanı ve işkencesi olan Lavrenti Beria bu anlatılanlardan farklı şeyler anlatmıştır. Beria'ya göre, Kafkasya örgütü merkezleştirilmiş bir örgüt olarak kurulmuş, ve Batum ve Baku'nun hiçbir örgütü olmamış, Tiflis ne demişse onu yapmışlar, Tiflis'ten oralara kim gitmişse, oralarda yapılan işleri sırf bu insanlar yapmıştır. Beria, eski hatıralarını değiştirmesi için baskıda bulununca E nukidze'nin yıldızı da sönmüştü. Bu olayların oluşumu acıdır, ama Stalin'in geçmişini anlamak, bu geçmişin nasıl değiştiğini görmek, Stalin'in hayatındaki belli başlı olayları, ve 1930'lu yılların sonlarındaki temizlik hareketlerinin gerçeğine varmak için bu acı olayları bilmek gerekir. Örneğin, ünlü Baku matbaasının kuruluş ve faaliyeti hakkındaki değişik anlatımları görelim. İlk anlamıyla 1903 yılına dönüyoruz.

O yıl, Lado (Vladimir) Ketskhoveli, 1902 yılındaki tevkiflerin en önemli kişisi, gizli polislin elindeyken kapatıldığı hücrede vurulmuş bulundu. Kutsal kavgada ölmüş liderin ardından Parti bir risale yayınlamıştı. Risalede şu mersiyeye yer almıştı :

Gürcüstan devrimci edebiyatının ilk yaratıcısı Lado idi. Burada devrimci matbaayı kuran, Baku işçileri arasında devrimciliğin tohumlarını atan ilk o olmuştu... (1)

Bu sözler, bu belge büyük matbaa hakkında yazılan ilk belgedir. 1923 yılında : Bolşeviklerin, Sosyal Demokratik Partinin yirmi-beşinci kuruluş yıldönümünü kutladıkları yılda, belli başlı giz-

(1) **Lado Ketskhoveli'nin Hayatı ve İhtilâlcî Faaliyeti'nden, Tiflis, 1903.** İtalikler aslındandır. Kendisine atıfta bulunulan ihtilâlcî gazete, Ketskhoveli'nin kurduğu ve editörlüğünü yaptığı, bildiğimiz **Brdzola** («Mücadele») isimli gazetedir. **Kvall**, Zhordania'nın editörü olduğu, legal Marxism görüşünü savunan bir gazeteydi. İktibasta bulunduğumuz risale, Kafkasyadaki parti-çi ayrılıktan önceki birlik halindeki partice yayınlanmıştır; bu bakımdan hem geleceğin Bolşeviklerinin, hem de Menşeviklerinin görüşlerini vermektedir. Stalin, **Tüm Eserleri** [Collected Works]'nin I. Cildine yazdığı «Biyografik Kronoloji Bilgileri»nde şöyle diyor : «1901, Eylül - Baku'da, Stalin'in inisiyatifi ile kurulan illegal gazete olan **Brdzola**'nın ilk sayısı yayınlandı.» Burada, ne de olsa, 1901 yılında Baku'daki matbaayı kurduğunu söylemiyor Stalin, sadece Temmuz 1902'de Batum'da daha küçük bir matbaa kurduğunu söylüyor.

li yayın organlarıyla ilgili olarak çok sayıda yazılar yazılmış, kitaplar yayınlanmıştı. Leonid Krassin, örneğin, şöyle yazmıştı :

En önemli matbaa bizim Baku'daki matbaamızdı. Bu matbaa, vaktinden evvel ölen, Gürcüstanlı yoldaşımız Lado Ketskhoveli tarafından 1901'de plânlanmıştı... Yoldaş Lado kolaylıkla çözmüştü problemi [matbaa satın almak için gerekli hükümet müsaadesini almıştı]. Kendi adına belge düzenlemiş, valilik mühürünü taklid etmiş, bu sahte belgeyi notere tasdik ettirmişti... Matbaa işimizde Lado'dan sonra görevlendirilen Tifon Timurazovich E nukidze [gizli örgütteki ismi «Semion» du, Abel E nukidze ile karıştırılmamalıdır] olmuştu. Şimdi, 1923 yılında, banknot matbaamızın müdürü işte bu yoldaşımızdır... Semion bu matbaayı Tatar mahallesine kurmuştu, böylece A. S. E nukidze (Abel) dahil, bütün arkadaşlar tutuklansa bile, matbaa emniyette kalmış olacaktı. 1904 yılında, Yoldaş Semion, Baku'daki bütün işleri A. S. E nukidze'ye bırakarak Moskova gitmiştir...

Matbaa ile ilgili olarak Abel E nukidze'nin, ve matbaada çalışan diğer kişilerin hatıralarına dönecek olursak -Krassin'inki ile aynı yılda yayınlanmışlardır- bu belgelerdeki anlatımları toplayarak birçok ayrıntıyı aydınlığa çıkarabileceğiz. Ketskhoveli yasal matbaayı kurarken zengin erkek kardeşinden iki yüz ruble almış; ihtilâlcî faaliyetlerinden vazgeçeceğini, bunun için de «efendice» bir hayat kurmak zorunda olduğunu söylemiştir. Tiflis'teki birçok kaynaklardan da daha başka yüzlerce ruble toplamıştır. Krassin ise zengin liberallerden sekizyüz ruble toplamış, başında eski Narodniklerden A. I. Novikov'un bulunduğu Baku belediyesinden de iki bin ruble borç almıştı. Krassin'in yardımları sayesinde matbaa genişlemiş, birçok dilde yayın yapacak şekilde çeşitli hurufat kasası, kesme makinası, presler, katlayıcılar, kalıp makinaları alınmıştır. Tatar mahallesinin altında durmadan genişleyen bu matbaada, önce iki, sonra beş, sonra yedi fedakâr matbaacı, manastırdaki katolik papazları gibi, birlikte çalışıyor, birlikte yaşıyorlardı. Hergün on saat çalışıyorlar, olağanüstü durumlarda ise saatle sınırlanmayan çalışmalara ses çıkarmadan katlanıyorlardı. Matbaanın ne havalandırma, ne de ısıtma tertibatı vardı; caddeye bakan pencereleri ise tuğlayla örülmüş, kapatılmıştı. Dikkati çekmemek için, gündüzleri tek kimse girip çıkmazdı. Geceleri üçer saatlik süreyle nöbetleşe di-

ğarı çıkıp hava alırlardı. Hepsi aynı yerden yerler, hepsi 25 ruble aylık alırlar, hepsi aynı kitapları okurlar ve tartışırlardı. Dış dünya ile ilişki kuran ilk adamları Ketskhoveri, sonra Semion, sonra da Abel Enukidze olmuştur.

Krassin, gerekli tertibatı alarak Krupskaya'nın hier çıkan *Iskra*'dan bir matris yaptırmasını ve matrisi bilin kitapları içinde gönderebilmesini sağlamıştı. Bir matristen kendileri kopya çıkarıp, yayınlıyorlardı. Şuurlar boyunca tedbir alıp, *Iskra*'nın girişini önleyen polisler, çok geçmeden, Kafkasya'nun kuzeylerinde binlerce kopyasının dolaştığını görünce şaşka kalmışlardı. İran sınırındaki gözcülerini iki katına, üç katına çıkardılarsa da, fayda etmemişti. Gizli matbaa *Iskra*'yı on bin adet basıyordu, *Komünist Manifestosu*'nu; Kautsky'nin *Erfurt Programı*'na (bunun yüz tane si lüks kağıda basılmış, bir tane si Kautsky'ye gönderilmiş diğerleri ise zeki Krassin tarafından liberal sınıpatizanlara sunulmuş, büyük bağışlar toplanmıştı); Parvus'un *Savaş ve İhtilâl*'i; Troçki'nin 1905'teki ilk risalesi; Lenin'in *Ne Yapmak Gerekli ve Köylü Yoksulları*'sı; ve diğer birçok kitaplar burada basılmıştır-dergiler, kitaplar, gazeteler basımı, toplam olarak bir milyon nüshayı geçmişti. «Aramızda,» diyordu Enukidze, 1923 yılında (Lenin ve Krassin sağlarken), «çoğunluk Bolşevikti, ama birkaç tane de Menşevik vardı. Farklı görüşlerimizin işimizi aksattığı hiç olmamıştır.» 1905 yılına gelinceye kadar, Bolşeviklerin üçüncü Kongresi yapıncaya kadar, matbaa sırf bir Bolşevik matbaası olmuş değildi: 1905 yılında Krassin, artık, bir «ara bulucu» olmaktan çıkmış. Üçüncü Bolşevik Kongresi Menşeviklerle birleşme kararı görüşürken, tekrardan yüzde 100 Bolşevikliğe dönmüştü. 1923 yıllarında yazılan hatıraların hepsi de, olayların bizim anlatmaya, özetlemeye çalıştığımız gibi geçtiğini ettiklerini doğrulamaktadır.

1926 sonlarına kadar *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'nin Dördüncü Cildinde, Baku matbaası ile ilgili olarak şunları okumak mümkündür:

Baku matbaasının ilk düşüneni ve kuran Ketskhoveri idi. 1903 yılında matbaa yöneticisi T. T. Enukidze (semion) idi. genel yönetim ve mali işler L. B. Krassin tarafından temsil edilen Merkez Komiteye bırakılmıştı. Baku matbaasının kurulması ile kapatılması arasında geçen zaman boyunca, L. Bolkvadze, V. Dumbad-

ze, S. Todria, K. Joshua, I. Sturua ve A. Enukidze bu matbaada görevlendirilmişlerdir.

Fakat, 1935 yılının başlangıcında, Transkalkasya GPU başkanı, Lavrenti Berta da, bu matbaanın tarihi üzerinde çalışmalara başladı. İlk yaptığı iş de, *Pravda*'da bir yazı yazarak, Enukidze'yi, eski yazdıklarının yanlış olduğu konusunda «itiraf» zorlamak olmuştu. Ardından, 21 ve 22 Temmuz 1935 yılında, Kafkasya'daki Parti Görevlilerini toplayarak, iki gün süren, *Transkalkasya'daki Bolşevik Örgütleri Hakkında* isimli bir konferans verdi. Bunun metni Gürcüce, ve dünyanın bütün belli-başlı dillerine çevrilip, yayımlandı. Sonraları yeni baskıları yapıldı, revizyondan geçirildi, tekrar tekrar, bazan yukarı başlık altında, bazan da *Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyeti* başlığı ile, yayımlandı. (2) Her iki başlığın, istenildiğinde, birbirlerini yerine konulabilmesi de gösteriyordu ki, Transkalkasya'daki olaylar Stalin'in ilk yazuları ve ilk faaliyetiyle sınırlanmışlar olarak ele alınmışlardı.

Berta'ya göre de, Baku matbaasını kuran Ketskhoveri idi, ama «Stalin'in önderliğinde ve Yoldaş Stalin'in başkanlık ettiği Tullis Komitesinin gözetiminde.» Ve, komitedeki yöneticileri Stalin ikna etmiş. «Yoldaş Ketskhoveri'ye hurufat, araç ve para verilmesini sağlamıştır».

Erkek kardeşinden ilk 200 rubleyi dolandıran, valiliğin müberrünli taklid ederek matbaa ve hurufat için izin belgesi tanzim eden Ketskhoveri nasıl olsa ölmüştü. Keza, matbaa için büyük paralar bulan Krassin de ölmüştü. Yaşayan sadece Abel Enukidze kalmıştı. Bu yüzden de, 16 Ocak 1935 günü *Pravda*'yı okuyanlar dramına başlangıcını, Enukidze'nin kendi kendisini aşağılamasını gördüler. Enukidze'den istenilen görev «yeni gerçekleri ana çizgilerini çizmesi değil, eski gerçeği ve kendisini aşağılaması, halk oyunun hafızasının değiştirmesiydi. Olay şaşkınlıkla karşılanmıştı, zira Enukidze o zamana kadar eski savaşçıların en değerlisi, en güvenilir, Merkez Komite üyelerinin seçkinlerinden biri, ve Joseph Stalin'in yakın arkadaşı diye tanınmaktaydı.

(2) Amerika'daki başkanı, *International Publisher* isimli Komünist yayıncının yayımları arasında çıkmıştır. Bunları düzgün Moskova'da yapılmış kitap olarak ciltlenmesi burada tamamlanmıştır. Kitabın bu başlığı Rusça dördüncü baskıdan çevrilmiştir ve her iki başlığın da taşınmaktadır. Dördüncü baskının Rusça aslı ise, kendinden öncekinin «gerçek» diye tesisi etmiş olduklarını verideki diğerleri kendine göre yeni «gerçeklere» tesisi eden bir başka olmuştur.

Ne yazık ki -diye yazıyordu E nukidze- bu sorun şimdiye kadar yeterince ele alınmamış, her zaman doğru olarak anlatılmamıştır... Ben bile «*Encyclopedia Gronats*»ta, ve Büyük *Sovyet Ansiklopedisi*'nde yapmış olduğum yanlışları düzeltmek zorundayım. Bu kaynaklarda benim de hayatım anlatılmakta ve Bakü Sosyal Demokrat örgütünü sanki benim kurmuş olduğum söylenmektedir. Bu doğru değildir... En önemli rolü oynayan Lado Ketskhoveri olmuş; Tiflis Merkez Parti Grubu tarafından Bakü'ya gönderilmiştir. O zamanlar Tiflis Grubunda Jibladze, Ketskhoveri, Stalin, ve diğerleri bulunmaktaydı.

...Lenin, Yoldaş Ketskhoveri aracılığı ile Bakü Parti örgütüyle ilişki kurmaktaydı... Birçok yoldaşların yanı sıra, ben sadece Ketskhoveri'ye yardım ederdim. Bu bakımdan, Yoldaş Ketskhoveri'nin Bakü Komitesinin kuruluşunda, ve örgüte *Iskra*'ca bir Bolşevizm yönünde renk verme işinde oynamış olduğu rolü küçük göstermek çok büyük bir haksızlıktır. Ketskhoveri'ye oranla benim yaptığım işler çok küçük kalır...

Bu heyecan verici yazı, *Pravda*'nın koskoca sayfasında altı sütunda yer alıyor ve yarım sayfayı aşıyordu. Ancak, yazının okuyucuda bıraktığı intiba, E nukidze'nin kendi kendisini yalancılıkla, öğünme tutkusuyula suçlayan, aşağılayan bir yazı yazmış olmasından çok, halâ *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'ndeki yazılardan, ve 1923'te kullandığı kaynaklardan iktibasta bulunmaya devam etmesiydi. Gerçekten de, E nukidze'nin yapmak istediği uzun ve şerefli eserini karalamaktan çok, matbaa işinde kendisinin oynadığı rolü daha bir aydınlığı çıkarmaktı. Fakat, birden bire E nukidze'yi yalancılıkla suçlayanların aradığı, olaylara gerçek bir görünüm kazandırmak değildi; tersine, Stalin'e Kafkaslarda olan her olayda önemli bir rol oynamış adam görünümünü verdirmek; herşeyin Stalin'in direktifleriyle başladığını göstermekti. E nukidze'ye yüklenen cürüm beşeri zaafıyla ilgili olmaktan çok, Stalin'in prestijini yükseltecek yolun üstünde dikilmiş olmaktadır.

Makalesi *Pravda*'da yayınlamadan önce Beria ile görüşen E nukidze, o'nunla her satır, her cümle üzerinde tartışmış ve Parti organında yayınlaması için o'nun onayını almıştı. Fakat Beria için bu sadece bir başlangıçtı. İnsan halk karşısında kendi kendini aşağılayacak duruma gelmişse, aman bilmez düşüşü de başlamış demektir:

Altı ay sonra, *Transkafkasya'da Bolşevik Örgütleri Tarihi Hakkında* isimli kutsanmış incelemesini okumaya başlayınca, eskinin gözden düşmüş liderine ilk zamanlar yakıştırılan «öğünme tutkusuna kapılmak» gibi hafif sayılabilecek suç biçim değiştirmiştir:

A. E nukidze, Transkafkasya Bolşevik örgütü tarihini bilerek, ve hasmane düşüncelerle yanlış yazmış... en bilinen tarihi gerçekleri ve olayları ahlâksızca ve kem gözle değiştirip, bozmuş; Bakü'daki ilk matbaanın kurulmasını kendi işi gibi göstererek kendisine itibar sağlamak istemiştir... Bu yanlışlıkların ve bozmaların ortaya çıkışı ile karşılaşacağı tehlikelerden korkan A. E nukidze bu hatalarını kabul etmek zorunda kalmış, *Pravda* sütunlarında yayımlanan makalesini yazmıştır...

Beria bundan sonra da dizgici V. Tsuladze'yi bulmuş (ki, önceki biyografilerde, söz konusu matbaada çalıştığına işaret edilmeden biriydi) ve o'na şu açıklamayı yaptırmıştır:

Matbaanın bütün ömrü boyunca, Ketskhoveri, ben, ve diğer dizgicilerden başkası çalışmamıştır.

Kısacası, Krassin tarafından doğrulanan E nukidze'nin matbaadaki emekleri, resmi yakıştırmalarla ortadan kaldırılıyordu; ama diğer yandan da Tsuladze'nin «hatırası»nın yanlış olduğu anlaşılıyordu. Zira, matbaada çalışan işçilerin sayısını azaltıyor, çalışanların sadece üç kişi olduğunu (birisini esrarengiz şekilde ismi verilmeden geçiştiriliyordu) söylüyor, Krassin'in ve diğer birçoklarının hatıralarında belirtildiği hâlde E nukidze'nin ismini silmeye çalışıyordu.

Üç yıldan bile kısa bir süre sonra, Beria'nın gerçeklere sadık kitabının dördüncü basımı yapıldığında E nukidze hakkındaki cümle de değişmiştir. «A. E nukidze, Ölümlük bir halk düşmanı olarak teşhir edildiğinden beri...» «Ölümlü» idi gerçekten, zira kafasına yediği bir GPU ajanının mermisi ile ölmüştü.

Bu Dördüncü Baskının metni, uygar dünyanın bütün dillerine çevrilmeye layık görülmüştür; içinde «ölümlük» gibi kelimeler ve deyişler olduğu halde... Dokuzuncu sayfada ise, XXII. Bölümünde iktibas ederek verdiğimiz, Philip Makharadze'ye yapılmış bir uyarı bile vardı. Önemli bir dipnot kullanılmadan yapılan bu uyarı-tekerrardan da öğreniyoruz ki ytemiş yaşamı bulmuş, ve bir zamanlar

Gürcüstan Sovyet Cumhuriyeti Geçici Bakanlar Kurulunun Komünist Başkanı olmuş bu Gürcü tarihçi o sıralarda hayatta bulunuyordu. Dördüncü Basımdaki en korku veren cümle ise şöyleydi: «bundan böyle Yoldaş Makharadze'nin, kendi eserlerindeki yanlışlıkları ve saptırmaları gözden geçirmemekte, düzeltmemekte ısrar edecek hâli kalmamıştı!» Şimdi, «A. Erukidze, ölümlük bir halk düşmanı olarak teşhir edildiğinden beri» (s. 35) dip notundaki anlayışı ifade eden diğer dipnotları görelim. İşte, 155 sayfadaki dipnot:

T. Zhgenti, B. Bibineishvili ve diğerleri, makale ve hatıralarında (!), Transkafkasya Bolşeviklerinin Menşeviklere karşı yaptıkları mücadelenin tarihi önemi hakkında sessizliklerini muhafaza etmişlerdir... Zhgenti ve Bibineishvili'nin Gürcüstan Bolşeviklerini zemmettikleri ve hiçbir sıkılma duymadan, Partimiz tarihini bozdukları ve gerçeklerden saptırmaya çalıştıkları açık değil mi?

Ve bir başka dipnot daha: «1937 yılında, B. Binineishvili bir halk düşmanı olarak teşhir edildi.»

Sayfa 168'de, Makharadze'nin bir kere daha ismi geçiyor, fakat bu kere «tarihi gerçekleri şerefsizce bozmak» ile suçlanmamakta, «milli ayrılıkçılar» grubunun bir üyesi olarak suçlanmaktadır. Bu grubun suçu, 1922 yılında, bir Transkafkasya federasyonu kurarak Sovyetler Birliğine dolaylı yoldan dahil olmak yerine, Gürcüstan'ın dolaysız olarak, kendi başına, Sovyetler Birliğine girmesini istemiş olması.

Gürcüstan milli ayrılıkçıların yönetici grubunda [diyor metin] Ph. Makharadze, B. Mdivani, S. Kantaradze, M. Okujava, M. Toroshelidze, ve K. Tsintsadze bulunuyordu.

Bir başka dipnot ise, adları geçen bu dört kişinin akıbetini anlatmakta:

1936 yılında, B. Mdivani, S. Kantaradze, M. Toroshelidze -ve daha öncede K. Tsintsadze- halk düşmanı olarak teşhir edilmişlerdir.

1907 yılında, Kote Tsintadze, Kamo tarafından yapılan soygunların yönetimiyle görevlendirilmiş biriydi. Lenin'in sağlığundayken

o da bir hatırat yazmış ve ferörcü ve soyguncu Kafkas gruplarının kurulmasında rolünü büyüterek «öğünme tutkunluğu» göstermişti. («Seçkin yoldaşlarımız, özellikle Koba-Stalin benim teklifini onayladı, ve iyi karşıladı»). Lenin'in günlerinde ise, bu geçmişinden dolayı Tiflis Çeka'sının (gelecekteki GPU) ve sonra da Tüm-Kafkasya Çeka'sının yönetimine getirilecek kadar kendisine güvenilmişti. Bir başka deyişle, Beria'nın yaptığı işte, Beria'nın ön-geleni olmuştu. Fakat, 1931'de Stalin ile bir hizip çatışmasına girince Sibirya'ya sürülmüş, ve orada ölmüştü. Budu Mdivani ve Sergei Kantaradze, tıpkı Philip Makharadze gibi Sovyet Gürcüstanı Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığı görevlerinde bulunmuşlardı. Tiflis'teki Bolşevik Sovyetinin ilk Başkanı Lado Dumbadze, 1922 yılında Tiflis Sovyet Kongresi Presidyum üyeleri Misha Okujave ve Misha Toroshelidze gibi, o'nların hatıraları da hapis cezaları, sürgünler, ve ölümler sonucunda ortadan kaldırılmış bulunuyordu. Sadece yaşlı Makharadze ısrarla «yanlışlarını düzeltmiyor», ama ses te çıkarmadan, bildiğimiz kadarıyla hertüz sağ olarak bekliyor.

Beria'nın, 1935 konuşmasında [eserinde] sözünü ettiği «Gürcüstan milli ayrımcılığı» sorununun ilginç bir geçmişi vardı, ve geleceği de ilginç olacaktı. 1923 yılında, Lenin, siyasal hayata katılmayacak kadar hasta düştüğünde, GPU Şefi Dzierszinski'nin varlıkları ile Stalin ve Orjonikidze'nin yerel Gürcüstan Komünist Partisine, Gürcüstan Sovyet Hükümetine ve liderlerine karşı hazırlanmakta oldukları Felâket konusunda, korkular duymaya başlamıştı. 5 Mart 1923 tarihinde Lenin, Troçki'ye verilmek üzere şu notu yazdırmıştı:

Çok gizlidir. Kişisel

Yoldaş Troçki'ye elden verilmesi:

Sizden, bütün içdenliğimle, Parti Merkez Komitesi'nde Gürcüstan sorununu savunmanız rica ederim. Şu anda Stalin ve Dzierszinski tarafından «araştırma» konusu. O'nların tarafsızlığına güvenemiyorum. Gerçekten, çok olumsuz duygularım var onların tutumunu hakkında! Eğer savunmaya girişir, fikriniz katılırsanız, çok rahatlık duyacağımı yerimde. Eğer görüşüme katılmazsanız, lütfen bütün evrakı geri gönderiniz. Bunu, görüşüme katılmamanın bir işareti sayacağım.

Çandan Yoldaşlık duygularıyla selâmlarım,

LENİN

Ve, hemen ertesi gün birisine daha yazdı :

Mdivani, Makharadze ve Diğer Yoldaşlara : (Troçki ve Komenev Yoldaşlara sureti verilmiştir)

* Bu meselede bütün kalbimle sizden yanayım. Orjonikidze'nin kabalığına ve Stalin ve Dzierzinski'lerin anlayışsızlıklarına çok sinirlendim. Sizin davanızı savunmak için şimdi bir konuşma hazırlıyor, ve bazı notlar yazıyorum.

Ortak duygularla, LENİN

Birçok sorunlarda olduğu gibi, Lenin «en iyi öğrencisi» tarafından sansür edilmişti. Bu notların hiçbirisi de, şimdi yayımlanmış bulunan *Bütün Eserleri* (Collected Works), *Seçilmiş Eserleri* (Selected Works), veya *V. I. Lenin'in Mektupları*'nda yayınlanmamıştır. Fakat, Lenin'in o zamanlar sekreterliğini yapan Bayan Glyasser, Bayan Fotieva ve Bayan Volodicheva'ların gözünden kaçmamıştı bu notların önemleri. Lenin, sekreterlerden ilkinde, «On ikinci Kongrede Stalin'e karşı kullanılmak üzere bir bomba hazırladığını» söylemiştir. Fakat, iki gün sonra Lenin'e üçüncü kere kalb krizi gelmiş ve Kongre'ye katılamamıştır. Kongre Nisan'da yapılmıştır. Bu notlar, 16 Nisan 1923'te yapılan Merkez Komitesi toplantısında söz konusu edilmişler, toplantıda konuşan Stalin'in konuşma tutanaklarında : Troçki'nin 18 Nisan'da Stalin'e gönderdiği bir notta, 17 Nisan'da Merkez Komiteye yazdığı bir başka notta, ve 23 Nisan'da yapılan Kongre sırasında Stalin'in verdiği söylevde yer almışlardır. Fakat, bugün bunlardan söz etmek, bunlara atıfta bulunmak Sovyetler Birliğinde intihar anlamındadır. Resmî yayınlarda hiç böyle şeyler olmamış sayılmaktadır.

Tsintsadze'nin 1931'de, Mdivani, Kantaradze ve Toroshelidze'nin 1936'da ölmeleri bile bu işi sona erdirememiştir. Beria'nın aynı kitabının Dördüncü Baskısının 178. sayfasındaki bir başka notta şöyle denilmekte : «1936 yılında, R. Akhundov bir halk düşmanı olarak teşhir edilmiştir.» Akhundov bir Gürcüstanlı değil Azerbaycanlıydı. 1922'de, Azerbaycan da, yahut hiç olmazsa Azerbaycanın Komünist liderleri de Stalin'in plânına karşı koymuşlar, ve Sovyetler Birliğine, Kafkasya'da kurulacak bir Kafkasya Federasyonu (üyeligi ile dolaylı olarak değil, otonom bir Azerbaycan Cumhuriyeti

ti şeklinde, dolaysız olarak girmek istemişlerdi. Stalin ve Dzierzinski'nin «kovuşturduğu» cürüm işte bu Gürcüstan veya Azerbaycan «milliyetçiliği» idi. Bu kovuşturma, Stalin'in kafasındaki ünlü «self-determination» hakkının gerçek anlamını bilmemiz için, maâladır.

Fakat, Beria'nın kitabının Birinci Basımında «halk düşmanı olarak teşhir edilmiştir» denilen «milli ayrımcılar» (national deviationists) listesinde yer alanlara yüklenen «suç», bu adamların ortadan kaldırılmasından bir yıl sonra bu kere bizzat Stalin tarafından işlenmiştir. Fakat GPU Şefi Beria, ne de olsa, nabza göre şerbet vermesini bilen bir savcıydı. Aynı Beria'nın, aynı kitabının Dördüncü Basımında, sayfa 190'da ise, bu adamcıkların kaderlerinin nasıl sonuçlandığını belirten bölümde, Stalin'in «Transkafkasya federasyonunun feshedilmesi, ve Gürcüstan, Azarbeycan ve Ermenistan'ın büyük Stalin Anayasasına uygun olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne üye olabilmeleri için vaktin geldiği» düşüncesinde olduğu açıklanmıştır.

«Kâğıtların gerçek diye sakladığı, üzerlerine ne yazılmışsa onlardır,» demişti Stalin vakti zamanında (*Marxism ve Milli Mesele'de*). Böyle olunca da, Beria gibi değerli bir tarihçi'nin 1938 yılında, Transkafkasya ile kalmayıp, Tüm-Birlik GPU veya NKVD, şimdi de MVD şefliğine getirilmesinde şaşılacak ne olabilir? Keza, Beria'nın tarihsel düzenlemeleri (revision) boyunca harcanan Enukidze, harcanan Mdivani, ve kendilerinden bir dipnotu ile olsun söz edilme lütfu gösterilmeyenler de dahil olmak üzere, birçoklarının kafalarına yedikleri birer kurşunla, tehlikeli hatıralarıyla birlikte ortadan kaybolmalarında şaşacak ne var ki?

(3) Metinler, Troçki'nin «Parti Tarih Bürosuna Mektup»unda İngilizce olarak (21 Ekim 1927) bulunabilir. Aynı metin şu eserlerde de bulunabilir: Leon Trotsky, *The Stalin School of Falsification*, Pioneer Publishers, 1937, s. 69-70, ve Trotsky, *Stalin*, (Harpers), s. 361-62.

B Ö L Ü M XXVI

DJUGASHVİLİ'NİN ÖĞRENCİLİĞE BAŞLAYIŞI *

«Ve köklenmiş bir ihtiras yap O'nda
Düşünmeyi, bir bizim düşündüklerimizi,
Yasal olmayan işlere atılmaya tutkun,
Ve adsız olmayı, içimizden biri.

— W. H. Auden

* 1904 yılının başlarında Sibirya'dan kaçan Djugashvili doğduğu topraklara, Gürcüstan'a döndü. Dönüşünün iki anlamı olabilir; ya pek belli-başlı ihtilâlcilerden tanınmıyordu o sıralar, ya da gizli çalışmalara aşırı derecede yatkınlığı vardı. Belki ikisi de doğru. Zira, az önce belirttiğimiz gibi, Menşeviklere göre Batum hapis-hanesinin basılmasından Stalin sorumluydu. Polis kayıtları ise bundan söz etmiyordu. Kendisi ortada görünmeden başka oyuncuların işlerini ele geçirip, onları oynatmayı tercih etme konusundaki bu yetenek ve beceri, hikâyemiz boyunca hep önümüze çıkacak; Stalin'in bu özelliğini çok göreceğiz.

Dönüşünün bir başka anlamı, Gürcü dili konuşulan, Gürcüstan şartlarının sürdüğü bir ülkeyi kendisi için daha doğal bulmasıydı. Rusya dışına, yetiştirilmeye, konferanslara katılmaya, veya Rusya içinde başka görevlere atanmaya değer önemde biri olmamış; milli çaptaki liderlerin dikkatini çekmemişti belki de. Saint Petersburg'daki çalışma ve eylemleri ile milli çapta liderler kadrosuna girmiş olduğunu gösterebilmesi için -bir ihtilâlcinin hayatı için uzun bir süre sayılacak olan- yedi yıllık bir sürenin geçmesi gerekecekti. Milli mesele ile ilgili olarak temasta bulunmak ve teorik konularda yetişmesini, eğitilmesini sağlamak için Lenin'den, Rusya dışına davet alması ise dokuz yıl sonra olacaktı. Stalin'den önce bu çağrıyı alıp, Rusya dışında eğitim gören Troçki'ye, Kamenev'e, Zi-

noviev'e, ve kendi yaşlılarından diğer birçoklarına karşı duyduğu kıskançlıkla, bu adamların -sonradan yer altı çalışmalarında rollerinin küçültülmeye çalışılması arasında bir ilinti olması mümkün görünüyor. Gerçekte, Kamenev, örneğin, en azından Stalin kadar yeraltı çalışmalarına katılmış ve çoğu yıllarını da Gürcüstan'da geçirmiştir. Kamenev 1883'de -Stalin ve Troçki'den dört yıl sonradan doğmuş, Tiflis'teki *gynazia*'dan mezun olmuş, Moskova Üniversitesinde öğrenciyken tutuklanmış, kısa süre hapis cezası çekmiş, sonra da Tiflis'e geri sürülmüştür. Tiflis'te çevresine topladığı demiryolu işçilerine Marxizm öğretmiş, ardından kundura fabrikalarında çalışan işçilere el atmıştır. 1902 yılı ortalarında Lenin'in yanında çalışmak üzere çağrı alıncaya kadar bu görevde kalmıştır. Paris'te, Troçki'nin küçük kızkardeşi Olga Bronstein'na rastlamış, sonraları o'nunla evlenmiştir. İkinci Kongre'den sonra Lenin tarafından tekrar Gürcüstan'a gönderilmiş, orada Bolşevik hizibini kurmuştu. Transkafkasya demiryollarındaki bir grevdeki faaliyeti yüzünden polis ardına düşmüştü 1904 yılı Ocak ayında. Olaydan sonra Moskova'ya kaçmış, tutuklanmış, Temmuz 1904'te tekrar Tiflis'e sürülmüştür. 1905 devriminden sonra bir kere daha Rusya dışına çıkmış, ta 1913 yılında *Pravda*'ya el koymak üzere Lenin tarafından Rusya'ya gönderilinceye kadar Avrupa'da kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı boyunca, Stalin gibi, o da yıllarca Sibirya'da sürgünde bulunmuştur. Böylesi gelmeler, gitmeler; sürülmeler, kaçmalar her ihtilâlcî'nin hayatında olağan işlerdendi.

Stalin'in asıl kıskandığı ise, yaşlılarından Leon Troçki'nin yükselmesiydi. Zira, 1905 yılındayken bile genç bir ihtilâlcî olarak Petersburg Sovyetinin en ünlü kişileri arasında yer almış, ülke çapında tanınır olmuştu. Ekim 1917'den Lenin'in ölümüne kadar süren yıllar boyunca, Troçki ile Lenin'in ismi ayrılmaz bir işbirliğini dile getirircesine birlikte geçirdi. Bu yüzden Lenin-Troçki ikilisinin anılarının yıkılması, bu ikilinin yerine Lenin-Stalin ikilisinin geçirilmesi; tarihin de buna göre yeniden düzenlenmesi gerekmiştir.

Sibirya'dan ilk kaçışından sonra, Joseph Djugashvili evlenmiş, aile kurmuştur. Stalin'in bu evlilik tarihi, hayatının birçok olayları gibi, karanlıktır. Çocukluktan arkadaşı olan Iremashvili'ye göre, evlenme 1903 yılında olmuştur. Oysa, o yıl Stalin hapsedeydi. Diğerlerine göre 1904 yılıdır. Sibirya'dan kaçışından hemen sonradır. Troçki ise hissi bir şekilde, bu evliliğin Stalin'in siyasal

(x) «Müridliğe» anlamında. (Ç. N.)

faaliyetten elini uzak tuttuğu 1904 yılında olduğunu söylemiştir. Pek dostça yazı yazmadığı bilinmekle beraber, Stalin hakkında çok şey bildiği için, Iremashvili'nin söylediğini doğru kabul etmek gerek.

Djugashvili'nin karısı Ekaterina Svanidze bir Gürcü kızydı. Abisi ise Stalin'in, ilerde Sovyet Dış Ticaret Bankası Başkanı yapacağı bir yoldaşı. Karısı ihtilâlcî değildi. Basit, ev kadını görünümlü, köylü kafalı, kendisini kocasına adanmış, itaatkâr, sadık, ve soru-sual bilmez bir kadındı. Troçki bu evliliği bile, Stalin'e karşı kullanmış; Stalin'in Marxism konusunda söylediği ile ettiği birbirini tutmaz biri olduğunu söylemek için parmağına dolamıştır. Bu görüşte, belli bir oranda gerçek payı olsa bile, bir bu evliliği değerlendirirken de Djugashvili'nin Kafkasyalı kökenlerini ve ortamını hesaba katmak zorundayız. Gürcüistan örgütünde, Merkez Rusya'da olduğu gibi, küçük ve doktrinler ihtilâlcî aydın grupları yoktu. Kafkasya'daki hareket geniş kitleleri etkileyen bir kitle hareketi olduğu için, hem kitleleri etkileyen bir özü vardı, hem de kitlelerin tutumlarından etkileniyordu. Üstelik, Gürcüistan'daki harekette erkeklerle kadınlar arasında bir yakınlık, ve eşitlik yoktu. Oysa, bunlar Rus partilerinin gelenekleri arasındaydı. İdraklı terörcü çetelerinde kadınlar erkekler birlikte çalışmışlar, kuşaktan kuşağa akan işbirliği yakın arkadaşlıkların yaşamasını sağlayan bir ortam yaratmıştı. Kafkasya'da ise, ne bir Sophia Perovskaya, ne Vera Figner, ne Vera Zasulich, veya bu sayfalarda hayatlarından söz ettiğimiz kadınlar arasından örnek verilecekse ne bir Nadezhda Krupskaya, ne Angelica Balabanoff, ve ne de bir Rosa Luxemburg bulunmuştur. Dağlı kabilelerde, Müslüman sehirlielerde, hatta Hristiyan Gürcüistanlılar ve Ermenistanlılar arasında bile kadınlar muti yaratıklar olarak evlerinin dışında hayatları olmayan insanlardı. Kafkasya ihtilâlcileri arasında, mücadele hayatında, yeraltı toplantılarında, hapisanelerde, sürgünlerde evlenmişler çok azdır. Zira, Kafkasya örgütünde çabışanlar arasında aşk ve mücadele yoldaşlığı birlikte gelişmiş değildir.

Iremashvili, Djugashvili'nin karısı ile ilgili hakkında şunları söylüyor:

Mutlu bir evlilikti evliliği. Kuşkusuz, o savunup durduğu kadın ve erkek eşitliği kendi yuvasında yer almış değildi... Fakat, onun zaten kimseyle eşitlik içinde ilişki kurmaya hazır bir kişiliği yoktu ki Mutlu bir evlilikti

bu, zira, entellektüel yönden kendisi ile eşitlik iddiası besleyemeyecek durumdaki karısının gözünde bir Yarı-İlah olmuştu... Bir Gürcü kadın olarak, kadını hizmete hazır bir yaratık olarak yetiştiren geleneklerle büyü-müştü... Tüm kalbiyle kocasının iyiliği için çalışırdı. Geceleri toplantılara giden Soso'nun ardından sabahları kadar dua eder, kocasının, Taurinın gazabını çekecek fikirlerden vazgeçip basit bir hayata, toprağa ve evine dönmek için dilerdi. Ruhu böylesi huzursuz bir adam, ancak evinde; aradığı aşkı ve sevgiyi ancak yoksul evinde bulabilirdi. O hayat içinde, bir karısı, bir çocuğu, ve bir de anası vardı kızın, hor görmediği insan olarak.

Çocuk, Yasha (Jacob) Djugashvili adını almıştı. Evliliklerinden birkaç yıl sonra doğmuştur. 1911'de Kafkaslar'ı terk ettiğinde, Stalin'in karısı ölmüş bulunuyordu, ve çocuğunu geride bırakmıştı. Jacob ya Stalin'in anası ile, ya da kayınvalidesi ile kalmıştır. 1919 yılına kadar, Iremashvili'nin Tiflis ortaokulunda öğretmenliğe başlamasına kadar Jacob'tan hiçbir haber alamayacağız. Öğretmeninin anlattıklarına bakılırsa pek parlak bir öğrenci değilmiş. O sıralardaki Tiflis, Sosyal Demokratik bir Tiflistir. Aynı Tiflis, Sovyet Gürcüistan olunca Stalin, oğlunun alınması için adam göndermiş ve oğlunu Kremlin'deki dairesine getirmiştir. Yasha, Kremlin'de demiryolu mühendisliği üzerinde çalışmaya başlamıştır. Çekoslovak gazeteçi Kurt Singer'in ilginç röportajlarında, «geri bir öğrenci olduğunu gösteren» Yasha, babasının emriyle okuldan alınmış; babası, «Mühendis olacağın yoksa, yürü kunduracıya!» demiştir. Fakat Yasha bu emre uymamış, Kafkasya'ya gitmiş, ve orada elektrik teknisyeni olarak çalışmıştır.

1942 yılında Alman haber ajansları *Wehrmacht* kuvvetlerinin «Jacob Djugashvili, Stalin'in oğlu» ile diye birisini ele geçirdiğini bildirmiştir. Dünya'da olan herşeyle ilgilenen Sovyet basını ise hiçbir şey dememiştir. 1944 yılında, Vatikan'a yakın kaynaklar daha fazla bilgi vermişlerdir:

24 Temmuz 1941'de, Lesno yakınlarında Almanlar tarafından esir alındığında Jacob'un Kızıl Ordu'da teğmen rütbesi ile bulunduğu öğrenilmiştir... Vatikan'ın elinde, genç Bay Stalin ile Goering arasında 1914 Eylül'ünde yapılan görüşmeye dair geniş bir rapor vardır... 24 yaşın-

daki genç Komünist ile konuşan Goering, Almanyanın askeri ve sınaî üstünlüğünden söz ederek; Batı uygarlığının diğer bütün uygarlıklarından üstün olduğunu söyleyerek o'nu etkilemek istemiştir. Jacob ise, Rus olmayan herşeye karşı nefret duyduğunu söyler. Nazi liderine, Moskova'nın bir gün bilimde, siyasette, ekonomide dünyanın bir numaralı merkezi olacağını söyler. Kendi hayatı ile ilgili konularda geçen konuşma sırasında ise, babasını pek ender görebildiğini, Stalin'in çocuğu diye kendisine hiçbir ayrıcalık gösterilmemiş olduğunu söylemiştir... [New York Times, 4 Ekim 1944].

Bu raporun yanlış tarafı Jacob'un 24 yaşında gösterilmesidir. 1941 yılındaki Jacob, gerçekte 34 yaşında olsa gerektir. 1 Mayıs 1945'te, *Dachau Kampı*'na gelen ve 32.000 esiri kurtaran Amerikan Birlikleri ile ilgili bir haber veren *New York Times*'de, «Stalin'in 1941'de esir düşen oğlunun da kurtarılanlar arasında olduğu» söylenmektedir. Rus basınında, o sıralarda da, tek bir satır yazılmamıştır. Yaş meseclesi de bu karmaşıklığa katılırsa, bu çocuğun Jacob olmadığını söyleyenlere; üçüncü bir çocuk olduğunu, Stalin'in Turukhansk'ta sürgündeyken Sibiryalı bir kadından doğmuş bir başka çocuk olduğunu ileri sürenlere inanmak gerekiyor. Stalin ile birlikte sürgüne giden Yugoslavyalı Komünist Anton Ciliga'ya göre, Stalin sürgündeyken bir erkek çocuğu olmuş, bu çocuk 1935 yılında, 20 yaşındayken Stalin'in nüfusuna geçmiştir. (A. Ciliga: *Siberie*, Plon, 1950, s. 287).

30 Temmuz 1945'te *Saturday Evening Post*'ta yazan Edgar Snow ise şöyle demiştir:

Onsekizinde ve cazib bir kız olan Svetlana, Stalin'e yakın olan kişisedir... Stalin, Svetlana'yı «kâhya kadını» diye çağırırdı, fakat şimdilerde Svetlana evlendi ve artık ayrı bir yerde yaşıyor... Stalin'in iki de oğlu var, ikisi de Kızıl Ordu'da. Büyüğü, Jacob, Stalin'in ayrıldığı [sic] karısından olmuştur. Jacob, savaşın ilk günlerinde Almanların eline düşmüştür. Jacob'un, Berlin yakınlarındaki bir esir kampında intihar ettiği açıklanmıştır. Diğer oğlu, Vasili, Stalin'in ikinci karısından olmuştur. Bu oğlu ise bombardıman uçağı pilotudur, ve Kızıl Madalya nişanı ile *Suvorov* nişanı kazanmıştır.

Stalin'in 1919'da genç Nadya Allihuyeva ile evlenmesinden dünyaya gelen Vasili (Svetlana'nın öz kardeşidir) hakkında ise Sovyet basınında birçok yazılar çıkmaktaydı. 9 Ekim 1944'te Albay Vasili Yosifovich Stalin olarak, diğer seçkin subaylarla birlikte, babasının düzenlediği törenle, özel bir şeref rütbesi almıştır. 30 Mayıs 1945'te ise, Albay Stalin, ikinci derece Suvorov Rütbesi alan yetmiş-altı seçkin subay arasına girmiştir. 2 Mart, 1946'da ise Başkomutan (generalissimo) Joseph Stalin bir emirname ile oğlu Vasili Stalin'i albaylıktan tümgeneralliğe yükseltmiştir. Daha sonra 1942 yılındayken de Kızıl Yıldız nişanı almış olduğu, 1945'te ise, «becerikli ve cesaretli liderlik» vasıflarından dolayı Suvorov rütbesine yükseltildiği açıklanmıştır. Mayıs 1948'de ise *Ogortek* ajansı bir resim dağıtmıştır: «Tümgeneral Vasili Stalin, Başkan Stalin'in oğlu, Moskova'daki 1 Mayıs Geçit Törenlerine katılan Hava Kuvvetleri Birliklerinin başında.» O günden sonra da Stalin'in bu oğlu şereflerden şereflere koşmuş; koşturulmuştur.

Belirtilmeye değer nokta, Gürcüstanlı köylü kadını Svanidze'den doğan çocuğu Jacob, Stalin ismini değil, Djugashvili ismini taşıırken, Parti yoldaşı Allihueva'dan doğan çocuğunun gururlandırıcı bir şekilde Vasili Yosifovich Stalin (Basil, Josef Stalin'in Oğlu) adını taşımış olmasıdır. Jacob ile, Ciliga'nın Sibirya'da gördüğü diğer çocuk Stalin'in oğlu olarak tanınmaya isteksiz görünmektedir. Sovyet basınının bu çocukların varlıkları ile bile ilgilenmez görünmesi, Stalin'in bu çocukların babası olarak tanınmaktan çekinmesine bağlanamaz. Stalin'in babaları olduğu zaten bilinmektedir. Örneğin, Vasili geniş bir popülarite kazanmış, fakat Svetlana'nın böyle bir durumu olmamıştır. Svetlana'nın evlenmesinde tek bir haber bile çıkmamış, Svetlana'nın kocasının ismi bile duyulmamıştır.

1905 ve 1906 yılları boyunca, iki çocukluk arkadaşı olan Soso Djugashvili ile Soso Ireashvili'lerin yolları da, Kafkaslardaki Bolşeviklerle Menşeviklerin ayrılan yolları gibi ayrılmaya başlamıştır. Hiç kuşku yok ki, *Küçük Sovyet Ansiklopedisi*'nde Stalin ile ilgili maddede yazıldığı gibi 1905 ve 1906 yılları ayrılığın başlangıç yılları olmuştur: «Menşevikler için en nefret duyulan kimse Stalin olmuştur.»

Iremashvili de bunları doğrulamaktadır:

Miladelesinin bütün hissını bize; eski arkadaşlarına yöneltmişti. Her toplantıda, her yerde, her tartışma-

da en kaba şekilde, ve vicdansızca bize saldırmaya, her yerde bizim aleyhimize nefret zehirleri saçmaya başlamıştı. Elinden gelse ateş ve kılıçla hepimizin kökünü kazımaya hazırdu... Fakat Gürcüstan Marxistlerinin ezici çoğunluğu bizden yanaydı. O'nu üzen, kâhreden birşeydi bu.

Bu tartışmaların olduğu günlerdeyken, Djugashvili sevgili karısı Ekaterina'yı yitirmişti. İremashvili, araları soğumuş olduğu halde, eski arkadaşlıklarının gereği bu tenaze törenine katılmıştır. Şöyle anlatıyor töreni :

Çok üzgündü, bana da eski bir arkadaşı olarak çok iyi ve dostca davrandı. Sadık bir arkadaşını yitirmiş olmanın acısı, yüreğindeki kederi, bütün katılgına rağmen, solgun yüzünden okunuyordu sanki... Ağır ağır ilerleyen kalabalık mezarlığın kapısına geldiğinde, Koba kolumu dürttü ve tabutu göstererek şöyle konuşmaya başladı : «Soso, bu insancık benim taş kalbimi ısıtan tek yaratıktı. Şimdi öldü, ve bütün insanlara karşı duyduğum insancıl duygularım da o'nunla beraber içimden sökülüp alınmış gibi oldu.» Sağ elini yüreğinin üzerine bastırdı : «Kalbim yapa-yalnız, kalbim yapa-yalnız kaldı»...

Karısını toprağa verdiği günden itibaren, insancıl duygularını birden, ve tümüyle yitirdi gerçekten. Çocukluk günlerinde gördüğü zalim babasında olduğu gibi yoğun ve hastalıklı bir nefret kapladı içini... Kendi içinde başlayan huzursuzluk ve nefret bütün insanlara karşı da aynı duyguları duymasına yol açtı.

Birleşmiş bir parti kurulmasına ön-ayak olsun diye toplanan Kongre'de beklenmedik bir bölünmenin ortaya çıkışında, Djugashvili hapisaneydi, ve Sibirya'ya sürgüne gitmek için yol hazırlıkları içindeydi. Lenin, daha önce gördüğümüz gibi, bölünmeye yol açan İkinci Kongre'den sonra, hemen bir «Üçüncü Kongre» için çağrıda bulundu. Aynı yıllarda, Djugashvili'nin 1904 yılına kadar Kafkaslar'da görevler yüklendiğini görüyoruz. Djugashvili Sibirya yolunu tuttuğu sırada, Lenin'in girişiminin de sonuç vermeyeceği anlaşılmiş bulunuyordu. 1904 yılının Kasım ayında, on veya on-bir ay sonra, Djugashvili Sibirya'dan dönmüş, Bolşevikler ilk defa olarak Gürcüstan'da ayrı bir hizip kurmayı, ve Tiflis'te Birinci Kong-

re'lerini yapmayı başarmışlardı. Bu Kongreye, Tiflis, Baku, Batum, ve Kutais'teki yerel Kafkasya örgütlerinden on-beş delege katılmıştır. Toplantıya, Lenin tarafından Kafkasya'da bir Bolşevik hizibi kurmak için gönderilen Leo Kamenev başkanlık etmiştir. Stalin'in ilk yıllarındaki çalışma ve eylemleri hakkında yapılan açıklamalara, yazılan yazılara inanmamakta haklıyız. Zira, söylenenlerin tersine, bu kongrede Stalin delege bile olmamıştır. Kısacası, ya Kafkasya Bolşeviklerinin ilk on-beşi arasına girecek kadar o sıralarda parlamış değildi, ya da Lenin ile Menşevikler arasında kesin bir tercih yapmamıştı henüz.

Doğaldır ki, bugünü uydurma tarihçilik anlayışı bu iki muhtemel görüşün de karşısındadır. Nitekim Marx-Engels-Lenin Enstitüsünün yazdığı Stalin biyografisinde, Gürcüstan bolşevizminin kuruluşu için en önemli toplantı olduğu halde bu Kongrenin esamesi bile geçmemektedir. Beria ise, *Transkafkasya'daki Bolşevik Örgütleri'nin Tarihi* adlı kitabında bu kongreyi görmezlikten gelememiştir. Kongrede okunan raporlardan, delegelerin sayılarından, mücadeleye devam için bir yönetim komitesi seçildiğini, buna girenleri uzun uzadıya anlattığı halde, ufak veya büyük bir yığın isimle doldurduğu kitabında, ne delegelerin isimlerini vermektedir, ne de komitelere seçilenlerin kimler olduğunu söylemektedir. Parti içi temizlik hareketlerinin doruğa çıktığı yıllarda, Beria'nın kitabından birkaç yıl sonra bir kitap yatan Yaroslavsky'nin *Stalin'in Hayatındaki Dönüm Noktaları*'nda ise, parlak bir üslûbla, Birinci Kongre'ye «Stalin başkanlık etmiş bulunmaktaydı,» denilmiştir. Yaroslavsky'nin zamanı, hatıraların yeniden hatırlandığı, tarihin yeniden yazılması diye bir bilim dalının hayli faal olduğu yıllara denk gelir.

Gerçekte ise, delegelerin tam liste isimlerini eski Parti tarihçilerinden, kayıtlarından, Lenin sağken yazılanlardan, hatıratından bulmak mümkündür. Bunların hiçbirinde Stalin'in adı geçmiyor, Tersine, Lenin'in ölümüne kadar, hatta temizlik (purge) günlerine kadar yazılan hatıratı göre, toplantı Kamenev'in başkanlığında yapılmıştır. Djugashvili'nin Konferansta veya yönetim kurulunda bulunmaması birşey değil, Stalin, Kafkas bölgesi delege olarak, Lenin'in o sıralarda «Çoğunluk Komiteleri Bürosu» adı ile kurduğu örgüte girerek, Bolşevik hizibi içinde yer alan milli çapta birisi olmayı bile henüz başarmış değildi. Kafkasya Kongresi, Lenin'in bu örgütüne katılması için Kamenev'i seçmiştir. Lenin'in

yanındaki kurmaylarını teşkil eden bu grubun hepsi on-yedi kişiydi. Djugashvili bunlar arasında da yoktu. Marx-Engels-Lenin Enstitüsünün Stalin biyografisinde ise, o sıralardaki Stalin, Lenin'in Üçüncü Kongre için açtığı kampanyada en yakın yardımcısı, Transkafkasya Bolşeviklerinin lideridir.» Kezâ, gene aynı çalışmaya göre, «Rusya Sosyal Demokrat Partisinin Kafkasya Federal Komitesinin gerçek yöneticisi olmuştur. Oysa, biliniyor ki, bu sözü edilen komite o sıralarda Menşeviklerin elinde olduğu için, Lenin bunlarla mücadele edip duruyordu. Görülüyor ki, söylenenler tutarsız, gerçeklerle ilgisi pek yok.

Sonunda, Kafkasya Bolşevikleri, Üçüncü Kongreye göndermek için, kendilerini delege seçerken, Kamenev, Tskhakaya, Japaridze, ve Nevsky'yi seçmişlerdir. (Bazı belirlere göre, dördüncü kişinin ismi Nevsky değil, Lehman'dır.) Fakat bir kere daha Djugashvili'nin izini kaybetmiş olduğuna işaret edelim.

Lenin'in sağlığında, veya 1920'li yıllarda yazılan yazılarda hep bu dört isim geçer. Sadece, Nevsky'nin ismini bazan Lehmann diye düzeltirler.

1930'ların birinci yarısında yazılan bütün tarihler, Stalinçi grubun savaşında kullanılmak amacıyla yazılmışlardır, ve Transkafkasya Delegasyonu olarak Üçüncü Kongreye katılanları maksatlı olarak değişik vermektedirler. Örneğin Popov'un yazdığı Tarih'te (Moskova, 1934), Üçüncü Kongrenin önde gelen üyeleri sayılırken Kafkasyalı temsilci olarak Tskhakaya, Kamenev, ve bir de isimsiz «Bakulu İçiş» söz konusu edilmektedir. Knorin'in tarihinde (Moskova, 1935) ise, bir yığın kongrelerin üyeleri uzun uzun anlatıldığı halde bu kongreye kimlerin katıldığı şöyle dursun, kongrenin kendisinden bile söz edilmemektedir. Stalin'in kendi tarihinde ise (Moskova, 1938) hiçbir delegasyonun isim listelerinden söz edilmemektedir. Lenin'in sağlığında yazılan birçok hatıradan bir teki bile, Stalin'in eski günlerinin bu bölümünü; Üçüncü Kongre örgütü ile yükümlülükleri uğruna giriştiği mücadeleyi, gerçek önderlerinin kimler olduğunu, veya Kongreye seçilen Bolşevik Merkez Komitesinde kimlerin bulunduğunu hatırlatabilmiş değildir. 1935 yılı gibi oldukça geç bir yıl içinde bile, Beria başka insanların hatıraları üzerinde çalışma işine koyulduğu sıralarda, Üçüncü Kongrenin otuzuncu yıldönümü dolayısıyla yazı yazan ve fakat ve sadık yoldaşlardan Piatnitsky bile Stalin'den tek kelimecik olsun söz etmemiştir. Fakat bütün bu söz etmemeler birşeye

yaramadı. Parti içi temizlikleriyle birlikte, hareketin başından beri Stalin'in Kafkaslar'da başta gelen liderlerden biri olduğunu göstermek, ve ülke çapısındaki iki liderden biri olduğunu ispatlamak için ne gerekiyorsa, onlar yapılmaya başlandı. Bu büyük işin başarılabilmesi için de, koca Rusya devletinin tarihte görülmiş en büyük kitap yakma işine kalkanması gerekti. Rusya'da, Nazilerin yaptığı gibi, sadece, karşı ideolojilerin ve karşı grupların kitapları değil, Stalin'den önce yazılmış bütün resmi kayıtlar, parti belgelerinin içindeki uygunsuz belge ve notlar da yakılmıştır. Hatta Lenin'in, hatta ve hatta bizzat Stalin'in yazıları bile, o andaki resmi edebiyata uymaz görülünce, sansür edilmekteydi. Tek bir örnek verelim:

31 Aralık 1910'da, Stalin, sürgünde bulunduğu Solvychegodsk'tan Paris'e bir mektup göndermiştir. Mektup Rusya içinde de, Rusya dışında da birçok defalar yayınlanmıştır. Temizlik (purge) başlayınca mektup bir daha yayınlanmadı. Zira mektup şöyle başlıyordu: «Yoldaş Semeon! Dün bir yoldaş aracılığı ile mektubun elime geçti. Herşeyden önce, Lenin'e, Kamenev'e, ve diğerlerine en sıcak sevgi ve selâmlarımı sunarım...»

Fakat, temizlikten sonra da bu mektubu hem Beria, hem de Stalin kitaplarında iktibas etmişlerdir, fakat «sevgi ve selâm» kısmı ortadan kaldırılmıştır. Semeon'un ismi ise Lenin'in ve Kamenev'in ismi ile birlikte, içiçe geçmiş vaziyette verilmiş, mektup ikinci paragraf ile başlıyormuş gibi davranılmıştır. En son, 1946'da ise mektup bir kere daha, tam metin olarak yayınlanmış (Stalin, *Bütün Yazıları*, Rusca Basım., C. II, s. 209), ancak şu şekle girmiştir: «Yoldaş Semeon!... Herşeyden önce, Lenin'e ve diğerlerine en sıcak selâmlar...»

Metindeki bu son değişikliğin amacı, Leo Kamenev'in 1910 yılında, Pariste, Lenin'e en yakın insan olduğunu saklamaktır. Bir başka amaç ise, Kamenev'in Kafkasya Bolşevikleri içindeki en önemli adam olduğunu, Stalin'in bile o zamanlar yakından bildiği en büyük Bolşevikin Kamenev'den başkası olmadığını ört-bas etmektir.

Üçüncü Kongre işini bitirmeden önce, Krupskaya'nın o zamanki Kafkas Bolşevik hizibi örgütünün durumu hakkında, *Hatıralar*'ında yazdıklarını işaret edelim. Bunlar, işin bir başka yönünü aydınlığa çıkaran, işin gücünü belirten önemli satırlardır:

Kafkaslar'dan dört delege geldi -diye yazıyor- fakat boş delegelik sayısı sadece üçtü. Vladimir İlyiş, dördünden hangilerinin üç delegelik için yetkili kalmışlarını sordu. «En çok oy kimler aldı?»

Mikha [Tshakaya], şaşkınlık içinde, sordu: Kafkaslar'da işleri oylamaya bıraktığımızı nerden çıkardınız? Biz her meseleyi yoldaşca hallediyoruz. Kaç delegelik boşmuş, bunun önemi yok, hepimizi birden gönderdiler buraya.»

1946 yılında Stalin «Bütün Eserlerini» yayınlamaya başladı. Gizli kalması gereken bir kaynaktan öğrendiğime göre, Beria 1935 yılından itibaren ilk kaynakları toplamış ve bunları şefine hazırlanmıştır. 1935 yılında, Beria bu topladıklarını, kendisince yayınlanan Stalin'in İlk Eserleri ve Faaliyeti isimli kitapta kullanmıştır. Bunlar, şimdi de Stalin'in Bütün Eserleri diye yayınladığı kitabın ilk iki cildini meydana getirmektedir. 1935'ten 1946'ya kadar Stalin bu ilk iki ciltteki materyalin yayınlanmasına izin vermişe yakınmıştır! Cilt III için böyle bir problem olmamıştır. Zira, önceleri de defalarca yayınlanmış materyallerden başka birşey yoktur içinde. Beria'nın yayını ile Stalin'inki arasındaki uzun süreli çekingenlikten insan ister istemez kuşkuluyor; Stalin'in, hangi yazıyı gün ışığına çıkmalı, hangileri çıkmamalı diye hesaplar yapmış olması akla geliyor. En son yayınlanmalarına karar verildiği zaman ise 1901 yılına kadarki belge ve yazıları görüyoruz, 1904 yılından itibaren yazı ve belgeleri görüyoruz, 1901-1904 arasında hiçbir yazı ve belge görüyoruz. 1901 yılında yazılmış olan makaleler de muhteva ve üslûb bakımından birçok sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Bunların içinde hemen akla gelenleri Gürcüstan gazetesi *Bravoda*'nın birinci sayısındaki başyazıdır. Yazı, gazetenin izleyeceği politika ve tutumu hakkında. 1901 tarihlidir. Görmüş bulunduğumuz gibi, şimdi «başlatıcı, canlandırıcı, ve yöneticisi» olarak Stalin'in gösterildiği ilk matbaayı da, ilk gazeteyi de Stalin'den üç yaş büyük olan Lado Ketskhoveli kurmuştur. İlk sayıdaki başyazının Ketskhoveli tarafından değil de Stalin tarafından yazılmış olduğunu ileri sürmek mümkündür. Yazıdaki fikirler *Iskra*'dan ayıran benimsenmiş fikirlerdir, ve üslûbu, sonraki yıllarda Stalin tarafından imzasıyla yayınlanan yazılardan farklıdır. Üslûptan an-

laşıldığına göre, bu başyazı genel bir yazı olarak yazılmış ve ortaklaşa bir grup tarafından kaleme alınmıştır.

Fakat *Bütün Eserleri*'ndeki ikinci makaleye gelince, muhteva bakımından da, üslûb bakımından da durum çok daha kurşunyor. Uzunca bir makale olan bu yazıda, yumuşak başlı, insancıl birisinin, Batı Avrupa kültüründen esinlenmiş birisinin üslûbu var. Yazı, Rusya'daki öğrenci hareketlerine ve ekonomik veya politik bir silah olarak grevin kullanılmasına karşı çok olumlu bir tutumu görülmüyor. Hele öğrenci hareketleri göklere çıkarılıyor, Stalin'in sezilmesi kolay üslûbuyla, düşünceleriyle bu yazı arasında hiçbir benzerlik yok. Soruyu kendisi hazırlayan, cevabı kendisi veren, karmaşık ve karanlık duygulara seslenen Stalin üslûbundan ayrılan bir yazı bu. Klâsik, düz, lirik, kitabî, saldırmaz, durgun, karşı görüşlere veya sınıflara sert şekilde çıkmaya heveslenmeyen bir yazı. Cümle kuruluşları (phrasology) ve fikirlerini bakılırsa, yazıyı yazanın Lenin'ciliginden çok Plekhanov'culuğundan kuşkuluyor insan. Yazıda, öğrenci örgütlerinden aşırı bir önemle söz edilmekte; bu örgütler için, «günümüzdeki sosyal hareketlerin yaratıcısı, yöneticisi... Bu örgütlerin bize öğrettikleri dersten dolayı şükran duyulmalı; devrimci mücadele için sokak gösterilerinin ne denli büyük önem taşıdığını bize gösteren bu örgütler olmuştur» denilmektedir. Sokak gösterilerini, grevleri metheden bölümlere bir örnek sunulmuş:

Bugünkü politik şartlarda ekonomik mücadele (grev) hiçbir şey sağlayamaz. Hür ülkelerde bile grevler iki yitü keskin bıçaktırlar. Oralarda bile, işçilerin mücadelede imkan ve araçlarına sahip olmaları gerçeğine rağmen siyasal özgürlük, kuvvetli sendikalar, zengin gelir kaynakları grevler çoğu defa yedilgi ile biter... Fakat bize gelince; grevlerin tutuklamalara yol açan bir suç sayıldığı, silah kuvvetiyle bastırıldığı, bütün sendikaların yasaklandığı bize gelince, grevlerin tek bir anlamı vardır: *Protesto!* *Protesto!* anlamları bakımından gösteriler çok daha önemli silâhlardır... Bir genel grevin Batı Avrupa'da örgütlenmesi güçtür, biz de ise imkansızdır. Fakat gösterileri sırasında ki, işçilerin bütün kuvvetleri birleşmektedir... [Stalin: *Bütün Eserleri*, İlk Rusça Basımı, s. 29]

Bu makalenin, Mantashév ve Rothschild fabrikalarında grev

hazırlamakta olan Stalin'e atfedilmesi tuhaf! Makalenin, grev karşısındaki tutumu ile Stalin'in ve genellikle Bolşeviklerin tutumu o kadar farklıdır ki, *Rus Sosyal Demokrasisi ve Acil Amaçları* ismiyle Stalin'in *Bütün Eserleri*'nde yer alan bu makalenin ya bir başkasınca yazıldığını kabul etmek gerekiyor, ya da Stalin'in o zamanlar bir grev lideri veya Leninci olmadığına inanmak. Bu ikilemin ne tarafı doğru olursa olsun, gerçek şu ki 1901'den sonra Stalin fazla bir yazı yazmamış, veya 1901-1904 döneminde yazmışsa, bunları yeniden yayınlamak istememiştir. Beria'nın, bizim yukarıda iktibasta bulunduğumuz iki makaleden *Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyeti*'nde söz etmesi, fakat bunların Stalin'e ait olduğunu es geçmesi de çok anlamlı olsa gerektir! Gerçekten, şu anlaşılıyor ki, her ikisi de Ketskhoveli tarafından yazılmıştır (bkz. Beria, İngilizce basım, s. 34-37).

1905 yılı içinde, yavaş yavaş, ayaklarımızı basacak daha sağlam bir zemin buluyoruz. Djughashvili'nin Bolşevik hizibinde yer aldığına, bu hizibin Kafkasya'daki başlıca propagandacısı olduğunu gösteren kesin ve kuşkusuz belgeler edinmeye başlıyoruz. 1905 yılı sonunda, Tamerfors Bolşevik Konferansına delege olacak kadar yükselmiştir. 1905'ten Stalin'e yakıştırılan işler ve eylemler hakkındaki belgeler, yazılar en küçük bir tarih araştırması karşısında tutunamayacak kadar zayıf ve şüpheliyken, 1905 sonrası için belgeler, makaleler, olaylar hem bol, hem açık, hem de aksi iddia edilmeyerek kadar sağlam. 1906 ve 1907 yıllarından itibaren Djughashvili, Kafkaslar'da Lenin doktrinini yayan, savunan, tutarlı ve sık yazı yazar birisi olmuştur. Makaleleri, önceleri (Iosif) Bihnelshvili, sonraları ise Koba, Ko. K., K. Ko, Yoldaş K., K. Kato, Ivanovich, Koba Ivanovich gibi takma isimleriyle yayınlamıştır. 1908 yılında ise, K. Stefin, K. S. ve K. St., daha sonra K. Solin, K. Salin, 1913'te K. Stalin olmuştur- imzası. 1913'te K. Stalin imzasını *Marxizm ve Millî Mesele*'ye atmıştır. K. Stalin imzasında, hem bütün Kafkaslarda ün saldıran Koba ismi, hem de dünya çapında ün kazanacak olan ikinci ismi Stalin (Çelikten Adam) bir araya gelmiştir.

1905-1907 yılları boyunca yazılan yazılarında, hâlâ genç bir adam olan (yirmialtı ile yirmisekiz yaşlarında) Djughashvili'nin bilgi, yetenek ve kendine güven bakımından hızla geliştiği açıkça görülmektedir. Bunun birçok sebebi vardı. Birincisi, tecrübe ve yetenek bakımından üstü olan Ketskhoveli'nin 1903'te suikaste kurban gitmesi; diğeri, üstlerinin de Kafkaslardan çekip gitmesi

olmaları veya ölmeleri idi: Tsulukidze, 1905 yılında veremden ölmüş; Kurnatovsky Sibirya'ya sürülmüş; Krassin ve Nogin yeniden Lenin'le barışmışlar ve Orta Rusya'da görev almışlar, Kamenev ve iki Enukidze'ler gibi orada çalışmaya başlamışlar; Zhordania ise Cenevre'ye dönmüştü. Djughashvili'nin önündeki yolları temizleyip, açan bir başka olay da, başta gelen Gürcü liderlerinin çoğunun, İkinci Kongre'ye katılan delegeler (Topuridze, Zurabov ve Knunyanz), ve Tsereteli ve Chkheidze gibi geleceğin Gürcü kitle liderleri dahil olmak üzere menşevizme kaymış olmalarıydı. Transkafkasyanın yeni doğmakta olan bolşevizmi, bu yüzden, kendisine yeni bir liderler kadrosu bulmak zorunda kalmıştı. Bunlar ise Tskhakaya, Nevsky ve Japaridze (Üçüncü veya 1905 Bolşevik Kongresi'nin delegeleri idi.) ile ünlü Shaumyan ve Makharadze idiler. Bunların arasındaki genç Koba Djughashvili belki hâlâ ilk adam değildi, ama siliklikten çıkmıştı artık.

1905 yılından itibaren açıkça Stalin üslubu denebilecek yazılar başlar. O andan itibaren yazılar, imzalı da olsa, imzasız da olsa yazarının kişiliğini, Bolşevik eğilimlerini ortaya dökmeye başlar. Tek-tük çıkmış risalecüklerin dışında, bütün yazılarında önce Lenin'den bir önerme alınır, sonra bu önermenin Kafkasya şartlarına göre genellemesi yapılır. Üslûb, hâlâ, yarı-dinsel özdedir: «... Mevud Topraklara bizi sadece proleterya götürebilir...», «Devlet kurumu insanlık onurumuzu alaya aldı ve küçümsedi, bütün Kutsal varlıklarımızın kutsallığını heder etti...» Yazılarda sık sık skolastik metoda uygun kuruluş görülmüyor: dogmatik sorular, ve dogmatik cevaplar. Yazılarda bir yığın «bilindiği gibi» (kak izvestno); «herkesin bildiği gibi» (vsem izvestno); «açıktır ki» (kak yasno) vs. ibarelerine rastlanmaktadır. Bunlar, genellikle, ileri sürülen önerilerin ispatlanması için bazı deliller göstermek gerektiğinde; bu gibi kritik cümlelerde kullanılmaktadır. Stalin Rusya'nın tek lideri olduktan sonra, bu kere Sovyet görevlileri arasında bu ibareler öylesine yayılmıştır ki; İngiltere'den veya Birleşik Devletlerden ileri gelen diplomatların çoğu Molotov'un, Gromyko'nun, Vishinsky'nin, Manuilsky'nin konuşmalarında bu mantığın izlerini görmekten kaçınamamışlardır. Gerçekten Sovyet diplomatlarının da *Kak izvestno* (çok iyi bilindiği gibi) diye diye, en tartışma götürür konularda uydurma «delil» kullanma alışkanlıkları dikkat çekicidir.

«Üslûb insanın kendisidir» denildiğine göre, bu konu üzerinde biraz daha durmak yararlı olacaktır. 19 Ocak 1905'te, «Birlik Ko-

mitesi» imzasıyla anonim olarak yayımlanan bir risalecik dikkat çekicidir. Başlık: *Kafkasya İşçileri, İntikâm Alma Günüdür!* Üslûb, hiçkuşkusuz, Stalin'in üslûbu. Risâlenin, 1905 İhtilâli liderliğine Stalin tarafından yapılmış bir katkı olduğunu ispatlamak isteyen Beria, «Kanlı Pazar» olayından sonra silâhlı bir ayaklanma isteyen risâlenin yayımlanma tarihini bile bile es geçmiştir (Beria, s. 62-64). Troçki ise, yazdığı alaycı *Stalin* kitabında, Beria'nın sözlerini peşinen doğru kabul ederek, Lenin'in 22 Ocak katliâmı karşısında duyduğu infialî bile görmezlikten gelerek («kırgınlık ve nefret yaratmak için yapılmış...»), Lenin'in infialî ile, Stalin'in soğuk ve bürokratik hesabını («Bunlar Parti Komitelerini düzenler... Mevud Toprağa bizi... sadece Parti komiteleri götürülebilir») birbirlerine karıştırmış; çok büyük bir yanlışlık yapmıştır. Oysa risâle incelenecek olursa, Kanlı Pazar'dan önce yazıldığı, Kışık Saraya yürüyenler üzerinde yapılan katliâmdan, sadece bir gün de olsa, önce basımlandığı anlaşılmaktadır. Risâlenin asıl çatığı Çarlık yönetimi değil, «liberaller»dir. Risâle, liberalleri «Çar'a yardımcı olmak ve Çardan sadaka dilenmekle» suçlamaktadır:

Evet baylar -diye devam ediyor risâlesi- emekleriniz boşuna! Rus ihtilâli kaçınılmaz, güneşin doğuşu kadar kaçınılmaz! Güneş'in doğuşunu durdurabilir misiniz? Mesele bu! İhtilâlin ana kuvvetleri kentsel ve kırsal proletaryadır. Proletaryanın derdinden anlayan ise Sosyal Demokratik Partidir, sizler değil Liberal Mösyöler! Bu «noktacı» niçin unutuluyor?...

Rusya, horozu kalkmış dolma-tüfek gibi, en küçük bir sallantıda patlamaya hazır. Evet, yoldaşlar, ihtilâlin yelken açacağı ve alçak Çarın tahtını yer yüzünden sileceği günler yakın!... Elele verelim ve *Parti Komiteleri etrafında güç birliği yapalım*. Hiçbir zaman unutmamalıyız ki, sosyalist ülke dediğimiz «Arz-ı Mevud»a gidebilmemiz için sadece ve sadece Parti komiteleri bize yol gösterebilir, elimizden tutup bizi yönetebilir! Hepimizin gözlerini açan, bize düşmanlarımızı gösteren, bizi yenilmez bir ordu gibi örgütleyen... kederde ve sevinçte bizi hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve her zaman hepimizin önünde yürüyen Parti olmuştur... Ve bizlere yol göstermeye, bizi yöneltmeye devam edecek olan da, *sadece Partidir!* Genel, eşit, dolaysız ve gizli oylama ile seçilmiş kurucu

bir topluluk (assembly), uğruna mücadele etmemiz gereken, şimdi, bu işte!... (1)

Yıkılmaya başlayan taht'a yardım eli uzatan ve karşılığında sadaka dilenen liberaller ile, horozu kaldırılmış bir dolma-tüfekte benzetilen, yelken açmaya, çarlığın tahtını yeryüzündeki silmeye hazır ihtilâli hakkında söylenenlerin bulanık görüntüleri, Stalin'in süslülemeli konuşma üslûbunu hemen haber veriyor- duygulanma ve heyecanlı parıltıların olması gereken, ama olmayacakmış gibi görünen her yerde Stalin böyle konuşur. Kişisel dargınlık ve öfkelerin dışında kafan doğru ve hissîlikleri anlatmak istediğinde Stalin'in kullandığı, hep bu «rhetoric» tir. Sosyalistler ile Liberaller arasındaki bir yığın ayrımıyı, bir yığın sorunu, «güneşin doğmasını önleyebilir misiniz? Mesele bu!» şeklinde basitleştirmesi tipiktir.

Kezâ orijinal metindeki itâlikler («Parti komiteleri etrafında güç kuralım... bizi sadece komiteler yönetebilir... sadece Parti...») de az tipik değil. Djugashvili'nin ihtilâlcilik hayatını, ve Lenin'in o'nda ne bulduğunu anlamamız için çok yararlı bu sözler. Eski *Iskra* liderleri arasında Lenin *par excellence* bir örgütlenme adamıydı; Partiyi, işçi hareketinin kölesi değil, efendisi yapmakta ısrarlı; örgütlenmenin, zafere giden bir yol, eyyamculuğa karşı bir engel olarak kullanılmasından yana; halk kitlelerini Partinin, Partiyi ise Merkez Komitesinin denetiminde tutmakta kararlı bir liderdi.

Bütün bunlar Lenin'de ve öğrencisi Stalin'de aynı düşünelere yol açmakta mıydı? Bu konuda, şimdiye kadar ele aldığımız yığınla mesele yeniden karşımıza çıkacak. Şimdilik sadece şunu hatırlatalım: 1905'te kitlelerin beceriksizliğinden, inisiyatifte bulunamamasından şaşkınlık geçiren Lenin, işleri rayına oturtmak için, bütün arkadaşlarını iknaya çalışarak, inisiyatifini eski Parti komitelerine ve yeraltı örgütlerine; dar-çevrelere vermek, ve Parti yapısını yakın bir kontrol altına almak için harekete geçmişti.

Şimdi savaş içindeyiz -diye yazıyordu 1905'te silâğünden, peşpeşe gönderdiği mektuplarla arkadaşlarını uyarmaya çalışırken- Şimdiye kadarki hiyerarşik komite budalalıklarını ve oyalamalarını atın bir kenara... Ak-

(1) Beria: *Stalin's Early Writings and Activities*, İngilizce basımı, s. 63; Stalin: *Collected Works*, Vol. I, s. 74-80; itâliklerin tümü de orijinaldendir.

si takdirde *Komiterolski* [«Komite Üyesi»] olma şerefi uğruna, üzerimize basılmış resmî mühürlerimizle birlikte mahv-u perişan olacaksınız...

Ve 1917 yılının fırtınaları içinde de, gelenekçi ve rutinci yakınlıklarına karşı açtığı savaşta, gene klasik parti örgütü anlayışıyla uğraşacaktı. Lenin, bu kere, «o eski Bolşevikler» de dahil, bütün yakınlıklarına 1905 örneğini hatırlatarak eski Bolşeviklerin bile «yeni ve yaşayan realiteyi incelemek, gerçeğin özel karakterini anlamaya çalışmak yerine, ezberlerindeki formülleri mekanik bir şekilde tekrarlayarak Parti tarihinde defalarca melankoli yaratıklarını» söyleyecekti.

«*Grau, teurer Freund, ist alle Theorie, und grün des Lebens goldner Baum.*» diye seslenecekti arkadaşlarına *Meistofolsen*'ten. Ve, işte Lenin'in bir ihtilâlcî olarak kuvvetli yanı! Merkezleştirilmiş örgütlenmeye ve kitlenin böyle bir örgüt tarafından kontrolüne çok sıkı şekilde inandığı hâlde, milyon-başlı kitle harekete geçtiğinde, bu köpüren, çağlayan, yaratıcı ve karşı-konulmaz hayat canlanmaya başladığında, hemen, bütün görüşlerini ve teorilerini bir tarafa bırakabilme özelliğidir bu. Partiye zarar verceğini anladığı teorik düşüncelerini terk etmemek için, bir an olsun, ısrar etmezdi.

1905-1917 dönemindeki Stalin'in yazılarında böyle bir tutum arama yolunda sarf edilmiş emekler boşa gitmeye mahkûm. Stalin'de, ustasının örgütlenme konularındaki dogma'ları ile ilgili alanlarda, ustasındaki özelliğin tersine, tutumsal bir esneklik hiç görülmemektedir. Gerçekten, Stalin'in 1905 yılında yazdığı, yapılacak işlerin programlanması ile ilgili yazıları bunların tüğünün fazla büyük bir cilt bile tutmadığını belirtelim. Lenin'in 1905 ihtilâlinde önce yazdıklarından yapılmış iktibaslar ile, bunların açıklanmalarından ibaret olduğu görülmektedir. Bu yazılarda Stalin'in savunduğu iş, hâlâ, kitleleri yönetmek, ve «spontane işçi hareketine sosyalist bilinç kazandırmak için» Sosyal Demokratik Partiye duyulan ihtiyaçtan ibaretti. Bunları, zaten Lenin de savunmuştu, ama 1905 ihtilâlinde önceki ihtiyaçlara uygun düşen bu görüşler, 1905 sonrası şartlarda değişmeden kullanılmıştır.

Stalin kuvvetli merkezleştirilmiş bir parti makinasının yaratıcısı ve şanlandırıcısı olarak Lenin'i cezbetmiştir, derssek, Troçki'nin yıllarca gözden düşmesinin de «Leninizm»in bu yanı yüzün-

den olduğunu söylememiz gerekir. Troçki, Lenin ile birlikte Kremlin'de geçirdiği yıllarda parti makinasını diktatörce kullanmaktan çekinmedi gene de. Ama, böyle bir parti mekanizmasını kendisine bağlamasını, veya kendisi için böyle bir parti mekanizması yaratmasını bilemediği için, Lenin'in ölümünden sonra en büyük karşıtıyla giriştiği mücadelede yenik düştü. Belki karışık bir durum gibi gözükse de, Troçki, «Kitap Çocukları» kökünden gelmiş olması yüzünden taşıdığı Yahudilik mirası ile; ve çok daha dolaysız olarak, modern zamanların en büyük sosyolog düşünürünün öğrencisi olarak taşıdığı Marxizmle yazısıyla; dünyasının ve Rus dilinin ustası olarak taşıdığı edebi mirasıyla; ve kitleleri içinden yakıp, tutuşturan ve insanları küçük, kişisel meselelerinden çekip, çıkarıp tarih arenasında eyleme geçiren bir halk savunucusu olarak taşıdığı ihtilâlcilik mirası ile, fikirleri (ideas) herşeyin üstünde tutan, bu fikirlerin anlatımında orijinallığe ve açıkca önem veren, anlatımda tamlık, yazıda ve konuşmada ihtişam arayan, kişisel cazibesıyla etrafını etkileyen birisi olarak sıvrılmıştır. Stalin'in beceriksiz ve kaba yazı yazmasından, halkı etkileyemeyen konuşmasından aldanan Troçki, rakibini zerre kadar adam yerine koymama hatasına düşmüş, ve o'nu «bulanık ve renksiz alelade birisi» diye kabul etmiştir. Yazar olarak, hatip olarak, teorisyen olarak Stalin alelade biriydi ve öyle kalmıştır. Fakat önceleri Lenin'in makinasında bağımlı bir üye olan, sonraları bu makinayı işleten, transforme eden, genişleten tek adam olan Stalin'in, bu konuda, hiçbir eşiti olamamıştır. 1905 ve 1907 yıllarında; taşın hayatın selleri önünde bu makinanın yetersiz kaldığı *heroic* yıllarda halkın önünde, halkı coşturan bir lider olarak Troçki yükselmiştir. Aynı yıllar, Lenin'in, katlaşıp ölgünleşen doğmalarından sıyrılabileceğini göstermesini sağlamış; Stalin'i ise, sıradan bir parti makinası adamı olarak, duyduğu küskünlükle, arka plâna atmıştır. Fakat hiç kimse, ateşi bir kere başına vurduktan sonra ilelebet böyle bir hayata boyun eğemez. Nitekim Stalin'in de günü gelecek; Lenin'in ölümünden sonra, o zamana kadar kendisini parti makinasına adanmış Stalin yükselmeye başlayacaktı.

Lenin'in 1905 ve 1917 yıllarında karşı koyduğu örgütsel fetişizm ve Leninci anlayışa sadece Djugashvili'nin bağlandığını söyle-

(*) Metinde «tribune» diye geçiyor. Eski Roma'da halkın çıkarlarını savunmak için, halk tarafından seçilen, büyük bir kamu görevi yüklenen memurlara verilen isim.

mek niyetinde değdim. Bunlar, Stalin'den başka birçoklarında da görülebilir özelliklerdi. Bunu söylemem için, çokları tarafından o sıralar hiç tanınmayan Stalin'in, Lenin'in 1905 yılına kadar yazdığı mektupların tek nüshatı olduğunu kabul etmem gerekiyor. Lenin, bir yandan, kendi sert yanını gerekliliğinde inkâr ederken, bir yandan da «sert» ihtilâlcileri peyliyor ve çevresine topluyordu. Bunlar ise, doğal bir seçimleme sonucunda, Lenin'in etrafındaki kurumlar topluluğuna katılıyorlardı. Bu durumdan bir Djugashvili mi yararlanmıştır? Ölüm Lenin'in elinden dizginleri alınca, Stalin'in koltuğa geçmesi nasıl oldu, bu açıklanması çok güç bir konudur.

Stalin tam bir *komitetçik par excellence* idi -diye yazıyordu Troçki *Stalin* isimli alaya eserinde- Kitleleri dolaysız etkileme için gerekli kişisel özellikten yoksun olduğu için, bütün gücüyle kendisini siyasal örgütün makinasında etkin olmaya vermişti. Stalin'in evreninin eksenini Komitesi'di -Merkez Komite, ve Merkez Komiteden önce de Tiflis, Baku, ve Kafkasya Komitesi, Parti makinasına karşı beslediği kör sadakât, sonunda, o'na büyük bir kuvvet sağlayacak; komitacıdan super-örgüt-adamı, Genel Sekreter, bürokrasinin kişileşmiş sembolü, rakipsiz lider doğacaktı...

Gerçekten doğru Troçki'ni eştirirmekte haklı bulunması mümkün, zira Lenin'in parti mekanizmasına on-dört yıl karşı koynuş, eştirirmiş, 1917 Ekim ihtilâli liderleri içinde tek adam Troçki olmuştur. Cassandra gibi, o bildiğimiz kehanetimsi uyarıyı da Troçki yapmamış mıydı:

Parti örgütü Partinin yerine geçecek; Merkez Komitesi parti örgütünden yerini alacak; en son olarak, diktatör de Merkez Komitenin yerine geçecektir?

Tarihin bu kadar otomatik doğru çıkardığı bir başka kehanet görülmüş müdür? Ne varki, Stalin'in, unutulmaz 1905 yılı üzerine yazdığı kuru ve renksiz yazılarından sonra Stalin'e *komitetçik par excellence* damgasını vuran Troçki'nin de, 1917'de Lenin'in parti mekanizmasını kabul ettiğini hatırlamak zorundayız. Parti mekanizması anlayışına kapılıp, o'nu kabul ettikten sonra, günün birinde parti mekanizması tarafından yutulmak, geçmişteki suçlarından ötürü sorguya çekilmek kaçınılmaz olınaya-

cak mıydı? Üstelik, günün birinde, bu parti mekanizmasına bağlı bir adam Troçki'nin kafasına dağcı-kazması (Alpine pick) indirene kadar Troçki tek bir kere olsun, eskisi gibi, Parti mekanizmasını tenkid etmemiş, sadece, Stalin'in bu mekanizmayı kötüye kullanımını eleştirmiştir. Ölümü yüzünden bitiremediği Stalin'in hayatı hakkındaki eserinde, Leninci örgütlenme anlayışının yeni ve temelden bir eştiririsini yapmaya yönelen Troçki adeta bu yeni görüş değişikliğinden utanır, sıkılır gibidir. Kendi yazısı ile, bir mürekkep balığı gibi, bu yeni değişimindeki yerini belli etmekteydi:

Bolşevik merkezîyetçiliğinde, veya daha önemlisi, profesyonel ihtilâlcilerin yeraltı hiyerarşisinde, geleceğin Stalinizm'inin kök - budak saldığı hükmüne varmak, doğru bir düşünceден çok, bir haksızlık olur...

Daha çok bir haksızlık olur -fakat haksızlığı uğramayı da kabul etmiyor. Bitmeyen bu *pathetic* kitabının hiçbir yerinde, Lenin'in parti mekanizması anlayışını eştirirme işini kendisine konu edinmiyor; bunların yeniden bir değerlendirilmeden geçirilmesine yanaşmıyordu Troçki. Sadece, bu parti mekanizmasının «Stalin tarafından yaratılmış olmadığını; Stalin'in bu mekanizmayı değil, mekanizmanın Stalin'i yarattığını» ve mutlak, kişisel bir diktatör başa geçince «parti mekanizmasının, kendisini, yöneticilik koltuğunda oturan kimsenin kötü-kullanımına (usurpation) bırakverdiğini» söylemekle yetiniyordu. Zira Lenin'in parti mekanizması ve örgütlenme doktrinini kabul ettikten sonra, «Stalinizm»ün içdenlikli ve tutarlı bir eştiriricisi olamayan Troçki, artık sadece bu organları ve bu doktrinleri kötüye kullanan bir insan eştirirmekle yetinmek zorunda kalmış oluyordu.

B Ö L Ü M XXVII

STALİN VE LENİN

Kafkasya giysileri giyinmiş, gövdesinde sıra sıra fişekler dolanmıştı ve mendilinde yayvan birşey vardı. Lokantadaki bütün müstetiler yemeyi, içmeyi bırakmıştı... 'Bombay getirmiş!' Fakat sonra anlaşıldı ki, sadece bir karpuzla, biraz da leblebi şekeri gelirmiş Lenin ve benim için. 'Halam gönderdi,' diye bir de açıklamada bulundu utangaçça, bu essiz cesaretli, yiğit edalı kavga adamı... Son derece basit, eğitimsiz, ama nazik bir yoldaşa benziyordu... Kamo, sık sık Fındandıya ile Petersburg arasında gidip geliyordu, her seferinde tepeden tırnağa kadar silâh doluydu. Anacığı her defasında, büyük bir dikkatle bağlardı tabancaları arkasına.

—Krupskaya : *Lenin'in Hatıraları*

Aralık 1905'te, Tammerslors Konferansında Stalin, Lenin'e ilk kez rastladı. Stalin'in Rusya'nın hâkimi olduğu günlerde yayınlanan Krupskaya'nın hatıralarına bakılırsa, Koba'nın, Krupskaya'nın üzerinde fazla bir etki bırakmadığını düşünmek gerekir:

O konferansa katılan delegelerden bir tekinin bile konferansı unutmaması olmaları çok güç. Konferansa katılanlar arasında Lozovsky, Baransky, ve Yaroslavyky vardı. Bu yoldaşları hatırlıyorum, zira bu yoldaşların geldikleri yerel örgütler adına okudukları raporlar hayranlık uyandıracak kadar güzeldi.

Djugashvili, ise, liderliğini kabul ettiği adamın dikkatini çekmemişti:

Parrinüzün dağ kartalını görmek ümidindeydim -demişti Lenin'in öfümünden bir hafta sonra kadetlerle konuşan Stalin.- Büyük bir adam, görme ümidindeydim.

Sadece politik anlamda bir büyüklük değildi bu. Buna isterseniz fiziki büyüklük diyebilirsiniz. Çünkü hayalimdeki Lenin, kocaman, güçlü, kuvvetli bir insandı. Fakat ne gördüm, şaşırtaçak kadar normal, görünümü, zayıf denecek kadar ince, sıradan familerden hiçbir ayrıntı olmayan biri...

«Büyük insanlar için toplantılara geç gelmek, mihleti tik-nefes bekletip, sonra salona girip, başura çağırılardan sonra da, «Hişt, Susalım!» diyenlerin arasından toplantıya katılmak olağan sayılırdı. «Susun, geliyor!» Bu tören bana hiç de yapınacık gelmezdi, zira dinleyicileri etkileyen, saygı uyandıran bir hava yaratırdı. Fakat bir de hakım ki, Lenin bütün delegelerden önce salona girmiş, yerine oturmuş, dip köşelerden birinde konuşmaya dalmıştı. Hem de sıradan bir delege ile havadan sudan konuşmaya başlamıştı... Açıkça söyleyeyim ki, böyle bir manzara ile karşılaşınca belli temel kuralların çiğnendiği zehabına kapılmışım.

Komintern toplantılarında, Komintern Yürütme Kurulu çalışmalarında, halk karşısında yaptığı konuşmalarda dikkat ettim, bu «tören» faslına hiç kaçırmazdı Stalin. Bu sözler, Stalin'in görmek istediği «büyük adam»dan çok, Stalin'in kişiliğini anlamakta önemli görünüyor.

1906 yılındaki Stokholm Birleşme Kongresinde, Stalin tekrar Lenin'i görüntüledi. Bu kere «yenik düşmüş» bir Lenin'di gördüğü.

Bolşevik delegeleri hatırlıyorum; küçük bir grupluk şeklinde Lenin'in etrafında toplanmışlar, gözleri Lenin'de, ondan birşeyler danişip, öğrenmek istiyorlardı... Lenin'i hatırlıyorum; dışlarının arasından nslar gibi söyle diyordu: «Ağlamak, sızlanmak yok yoldaşlar...» Sızlanan aydınlardan nefret, kendi gücüne güvenen, ve zafere olan inan-Lenin, o zaman hiç bunlardan söz etmezdi.

Djugashvili'nin de, yenik liderin etrafında toplanmış kişiler arasında bulunmuş olması mühtemel, fakat, bazı nedenlerden dolayı, Stokholm Kongresini eleştirmek için Lenin'in hazırladığı bildiriye imzalamamayı yeğletti. Bildiri «Eski Bolşevik Hizmeti Üye-

leri» adına yayınlanmış («eski», zira bütün gruplar «eski» edilmiş-
ti), Krassin, Rykov, Buhnov, Tarantula, Voroshilov, Yaroslavsky,
Krupskaya, ve Lenin dahil yirmi-altı kişice imzalanmıştı. Fakat,
Stalin'in ismi, açıklanmayan nedenlerden, yer almadığı. (Tam
imza listesi Lenin'in *Derlenmiş Çalışmaları*'nin Rusca basımının
IX Cilt, 521. sayfasında bulunabilir.) Kaldı ki, Stokholm Kongre-
sinde ortaya çıkan ve bir yıl sonraki Londra Kongresinde de şid-
detini devam ettirdiği görülen çok önemli bir sorun yüzünden Sta-
lin çelik halatlarla bağlanmış bulunuyordu Lenin'e. Lenin'in, Kaf-
kasyalı özelliklerinden ötürü Stalin'e ilgi göstermesine yol açan
bu sorun «soygun ve müsadere» sorunuyla.

Stokholm Kongresinde on kişilik bir Yürütme Kurulu vardı.
Bolşeviklere sadece üç koltuk bırakılmıştı. Bolşevikler Krassin,
Rykov, Desyatky'nin isimlerini verdiler. Londra Kongresinde ise,
onbeş üyeliği de, yedekleri de aldılar. Bu kere Lenin, Bogdanov,
Krassin, Zinoviev (bu kongre için yeni bir isimdi), Nogin, Rykov,
Tarantula vardı. Bolşevikler, ayrıca, onyeddi kişilik bir gizli hizip
merkezi kurmuşlardı. Yukarıda adı geçenler bu merkezde de gö-
rev almışlardı, ve bunlara ilâvesen Kamenev, Marxist tarihçi Pok-
rovsky, ve bizi pek ilgilendirmeyen diğerleri de burada görevlen-
dirilmişlerdi. Fakat bütün bu üçlü, onbeşli, onyeddi kurulların
içinde Koba Djugashvili adı görülmemektedir. Beria'ya, Yaroslavs-
ky'ye, Lenin Enstitüsünü'nün biyografisine inandırılacak olursa, bu ismin
geçmemiş olayı tuhaf. Bu kaynaklara kalırsa, o zamanlar da hâlâ,
bu yapmamış Stalin, Lenin'in baş danışmanı ve Lenin'den sonraki
ikinci adamdı.

Stokholm Kongresinde, köylü meselesi ortaya gelince Stalin
ile Lenin'in aynı düşüncede olmaları ortaya çıktı. Okuyucuların
hattılayacakları gibi, Lenin toprakların «millileştirilmesi»nden,
Plekhanov ve Menşevikler ise «beledileştirilmesi»nden yanaydılar.
Djugashvili ise, Bolşevik çoğunluğu gibi, ne Lenin'den, ne de Plek-
hanov ve Menşeviklerden yanaydı. Her iki görüşü de reddetmişti:

Köylü kitlesi ile devrimci, ama geçici bir ittifak yap-
duğımıza göre diyordu Djugashvili- köylülerin talepleri
ne ise onları desteklememiz gereklidir. Köylülerin İktisadi gelişme hakkında istek ve ihtiyaçları ile bizim ih-
tilâhimizin seyri arasında bir çatışma olmamasına dik-
kat etmeliyiz. Köylülerin istediği toprakları üretmek-
tir. Üleşme işlemleri, yukarıki olguya çelişkin değil-

dir. Kısacası, bunun anlamı, toprağa tam bir üleşme
ugramasını desteklemeliyiz demektir. Meseleye böyle,
bu açıdan bakılırsa, millileştirme görüşü de, beledileş-
tirme görüşü de kabul edilmemek gereken çözümler-
dir. [Kongreden Dakikalar s. 59.]

Sonunda doğru çıkan görüş Djugashvili'nin savunduğu görüş
oldu. Ve 1917 yılında, Djugashvili'nin kehâneliye uygun olarak,
millileştirme yerine, toprakların üleştirilmesi görüşü kabul edilince,
ve, İktidarı ele geçirmekte bundan çok yararlanmış oldu. İnsan,
bunlara bakınca, Stalin biyograficilerinin bu konuda uzun uzun
yazı yazmış olduklarını sanıyor. Fakat tek kelime yok!

İktidara el koymak için en uygun aracı parti örgütü olduğu
yolundaki teori Lenin'in ise; azınlığın, tek partinin İktidarı ile so-
nuçlanacak bir «proleterci diktatörlük», veya «kesiksiz ihtilâl» teo-
risi Troçki'nin ise; toprak «üleştirilmesi» yoluyla «mücadeleye katı-
lan köylülerin gerçek ihtiyaç ve taleplerini karşılamak» ve bu yolla
köylülerin, ihtilâle karşı olumlu tutarsızlığın sağlama görüşü de
Stalin'in teorisidir. Stalin'in biyograficileri Stalin'in bu önemli kat-
kısını görmezlikten gelmemeliydiler.

Fakat tek kelime yok! Bunun iki nedeni var. Birincisi, Stalin'in
bizzat kendisi Lenin ölünceye kadar o'nun ardında «en yakın ve
en sadık bir öğrenci» olmaktan öteye gitmediğini söylemekti.
Orijinalite, bu özelliklerden sonra gelmesi gereken, ikinci dereceden
bir özellikti. Lenin'in ölümü ile, Stalin'in İktidarı tek sahibi oldu-
ğu yıla kadarki süre içinde (1924-1929), Lenin'in «en sadık öğren-
cisi» olmakla ögünden Stalin, diğer rakiplerinin Lenin'e sık sık karşı
çıkışlarını söyleyerek suçlardı onları. Hatta bir keresinde, kendi-
sini hayran hayran dinleyen Komünlerin liderlerine, «bütün eski
Bolşevikler içinde, eski çamaşırları en temiz olan benim,» demiş-
tir.

İkinci sebep şuydu: başlangıçta «köylülerin isteklerini destek-
lemek» görüşündeki Stalin, zamanla, devletin isteklerini köylü kit-
lesine kabul ettirme görüşüne yönelmiş, köylü konusunda Devri-
mün amaçlarını değiştirmiş, Plekhanov'un korktuğu gibi, bir za-
manların hür köylüsünü toprağa ve devlet mülkiyetine bağlamış-
tı. «Kollektivizasyon», gerçekten, Lenin'in savunduğu «millileştir-
meyi» de, Plekhanov'un bir kabus gibi gördüğü total devletçilik
tehlikesini de gölgede bırakmıştır. Ve, gelen devlet, getirdiği kişisel

mutlakiyetçilik, ücret tespiti, temizlik hareketleri, mecburi çalışma, bürokratik ayrıcalıklar, polis yönetimi ile eski günlerin ekonomik ve siyasal bir «restorasyon»u olmuştur. Çarlık idaresi, bu yenisiyle karşılaştırıldığında daha zayıf ve daha sınırlı bir devlet gibi görünüyordu.

Bugün ise, Stalin, «kollektivizasyon»u en büyük başarı olarak saymakta, eski günlerde savunduğu, köylülerin desteğini kazanmak için demokratik bir yol izlemek görüşünü hiç hatırlamamaktadır. Hikmet-i devlet güdüsü ile yazı yazmayan birkaç tarihçi olsun bundan bahsedebilirdi. Fakat Stalin'in 1906'da söylediği ve savunduğu bu görüş, 1917'de iktidara el konulduğunda çok yararlanan bir görüş olduğu halde, dost veya düşman tek bir biyograficinin kundan söz etmemesi tuhaf!

Djugashvili 1907'de Kafkaslara dönünce, Rusca, *Bakinskii Proletarii*'de bir makale yayınladı: «Londra Kongresi Hakkında Bir Rapor». Rapor iki bakımdan önemlidir.

Milliyetler bakımından -diye başlıyor yazı- Kongrenin terkibi hiç de ilgi çekmeyecek durumda değildi. İstatistik olarak bakılırsa, Menşevik hizibinin çoğunluğunun Yahudi olduğu -tabii Yahudi Birliğindekiler hariç- ve bunların sayısının kabarık olduğu, Gürcüstanlıların ikinci, Rusların ise üçüncü geldiği görülmektedir. Diğer yandan Bolşevik hizibinin çok büyük bir çoğunluğunu Ruslar meydana getirmekte, Yahudiler -Polonya ve Letonya, Litvanyalı Sosyal Demokratlar hariç- ikinci, Gürcüstanlılar üçüncü gelmektedir. Bu duruma bakan bir Bolşevik (Yoldaş Alexinsky idi galiba) ise, Menşeviklerin bir Yahudi hizibi, Bolşeviklerin ise saf bir Rus hizibi olduğunu söyleyip, Bolşeviklerin Parti içindeki Yahudileri temizlemesi gerektiğini ileri sürdü, ve bu görüşünü hırsıyla savundu. [Stalin, *Derlenmiş Çalışmalar*, Cilt II, Rusca Basım, s. 50-51]

Biz bu iğrenç hizip politikalarının değerlendirilmesini, üç yıl süreyle Yahudilere karşı yürütülen temizlik hareketine olan etkilerinin ne demeye geleceğini okuyuculara bırakıyoruz. Yalnız şuna işaret edelim ki; Menşeviklere karşı Stalin tarafından şahit diye gösterilen Alexinsky günün birinde Zinoviev, Kamenev, ve Troçki'yi de

gösterecek ve bunları, Bolşevik Partisinin de Yahudi yönetiminde olduğunu ispatlamak için ileri sürecekti! (1)

İkinci tartışma «soygun»lar, veya «devrimci baskınlar» üzerinde olduydu. Birçoklarını unuttuğu gibi, Djugashvili bunu da unutup geçebilirdi. Veya, tutup «soygun»ların Kongre tarafından tel'in edildiğini bildirebilir; bu işin Menşevik oyları ile yapıldığını, Bolşeviklerin büyük çoğunluğunun da bu işe yardımcı olduklarını söyleyebilirdi. Böyle yapmadı:

Menşevik teklifleri içinde kararlaşılabilen sadece bir taneydi: gerilla suçları ile ilgili olanı. Bu da kazâen kararlaşılabilmisti: Bolşevikler bu konuda tam bir mücadeleye girişmek istemediler, veya daha doğrusu, sonuna kadar direnmek istemediler, bunun ise tek sebebi, Menşevikleri hoşnut edecek birşey vermektir... [Stalin: *Derlenmiş Çalışmalar*, Rusca Basım, s. 52]

Bolşevik hizibinin ne olduğunu, nasıl çalıştığını anlatmak için, prensip meselelerini karara bağlamaktaki yöntemlerini anlatmak için, bu sözler tuhaf kaçıyor. Bu sözler, en basitinden, gerçeklere bile uymamaktadır. Lenin, bildiğimiz gibi, bu konuda savaşa girişmeye cesaret edememişti. Zira, hem konuyu politik bulmuyor, hem de kendi hizibi içinde bile Lenin'in görüşü çoğunluk kazanamamış bulunuyordu. Fakat Djugashvili böyle anlatmayacaktı; Lenin'in de onayından geçtiği üzere, Kongrenin bu kararını dinlemeyecek ve görmezlikten gelecekti. Daha o günden itibaren kararı dinlememeye karar veren Djugashvili, kendilerini davaya adanmış voldaşları olan Tsintsadze, Kamo, ve diğerlerini, bu kararı dinlememeye inandırmaya çalışmış; bu amaçla da, Kongre kararını, «Menşeviklere mesut olacakları birşey vermek için» kazâen çıkmış bir karar olarak gayri ciddi birşey gibi tanıtmaya başlamıştır.

- (1) Aynı Alexinsky, Lenin'in «Elizabeth K. ile aşkı» diye bir hikâyeye uydurmuş, bir de Lenin tarafından 1907'de yazıldığını ileri sürdüğü bir şiir çıkarmıştı ortalığa. Söylediğine göre, şiir yazmanın makâle yazmaktan daha zor olmadığını göstermek için yazmıştı Lenin bunu. Oysa Maxim Gorky'nin bildirdiğine göre Lenin, bir keresinde şöyle demişti: «Canlı canlı derimi yerseniz iki mısra bile, oturup, yazamam.» Şiir Alexinsky'nin üslubunu taşıyordu. Şiirin Fransızcası *L'Arche*, Paris, Şubat 1946'da yayımlandı. Alexinsky, Lenin'in Elizabeth K. ye yazdığı mektupları satmak için Sovyet hükümeti ile temasa geçti. Olmayınca Columbia Kitaplığına başvurdu. Mektupların sahiçliğini ispat etmek için Elizabeth K. nun kendi karısı olduğunu ileri sürdü. Şiirleri alan olmadı!

Lenin ile yaptığı gizli toplantılarda «soygunlar» meselesini uzun uzun konuşan Djughashvili, Kafkasya'ya dönünce, iki yıllık bir ayrılıktan sonra Zhordaniya'nın da Avrupa'dan Kafkasyaya döndüğünü, ve o zamanlar bütün hiziplere bulaşmış olan «soygun» faaliyetini durdurmak için samimi bir mücadeleye başladığını görmüştü. Sosyal Demokrat Parti partizan birliklerini silâhtan arıtmak için bir komite kurmuş, ve ihtilâlcî yol kesme işlerine devam edenlerin Partiden kovulmalarını kararlaştırmıştı. Sonunda, ihtilâlcülük, haydutluk işinin macerasına tutkun olanlar ile, kanunsuzluğu ayyuka çıkmış olan birkaçı dışında çokları silâhlarını bırakmış, Transkafkasya tarihinde, uzun zamandır, ilk defa aşâyış sağlanmıştı. Fakat Bolşeviklere yardım eden asal «soygun» planlayıcıları ve uygulayıcıları önlememişti. Şartlar ne zaman gerektirmişse, bu emir parti tarafından tekrarlanmış durmuş («disiplin sağlansın» ve partiden ihraçlar önlensin), fakat bir yandan da, Baku'da kuruları gizli merkez ile temas muhafaza edilmiştir. Djughashvili de oradaydı. Bu «Kafkasya Merkezi» denilenlerin ilkiydi, ve Djughashvili'nin gerçekten yönetimi altındaydı. Djughashvili'nin görevi, Lenin'in Saint Petersburg'deki gizli Merkez'i ile Tsintzadze ve Kamo'nun kumandasındaki çeteler arasında köprü kurmak; temas sağlamaktı. Becerikli ve samimî altından su yülürten bir insan olarak, perdenin arkasından çalışıyordu. Bu işlere ne derece katıldığı bugün tam aydınlanmış değildir.

Londra Parti Kongresinin «soygunlar» tel'in eden kararından sonra bir ay bile geçmemişti ki, Tiflis soygunu bütün dünyayı sarstı. Soygundan sonra yapılan uzun soruşturmalar sonunda işlerin Koba Djughashvili'nin elinde olduğu aydınlanır gibi oluyordu. Pölisten saklamak için bütün deliller ve belgeler o günlerde yakılıp tahrip edildiği için, meselelerin bütün ayrıntılarını bilebilmek güçleşecekti. Fakat 18 Mart 1918'de, esrar perdesinin bir ucunu kaldıran Martov bu konuda bazı ipuçları veren bir yazı yazdı. Sovyet Hükümeti zamanında, *legal* olarak Moskova'da yayınladığı kendi gazetesinde Martov'un yazdıkları şöyleydi :

Soygunculukla ilgili işlere bulaşan Kafkasya Bolşevikleri varandaşları Stalin'in meçhulü olmasa gerekti. Zira, bir zamanlar Stalin de, buna benzer işler yaptığı için Parti örgütünden çıkarılmıştı.

Bu yazı yayımlandığında Stalin, Milliyetler Komiseri olarak iktidar sahibi biri, Martov ise yaşamasına izin verilmiş bir Menşevik

muhaletinin lideriydi. Komiser Stalin, Martov ve ondört arkadaşını, «Sovyet menuruna karşı suç işlemekten ve Sovyet Devletine hakaret etmekten» mahkemeye verdi. Stalin'in baş avukatı *Pravda*'nın baş yazarı olan Sosnovsky idi. Sosnovsky sorulandı, Stalin'in temizliğine kurban gidenlerden biri olmuştur. Martov ise Lapinski (Pavel Lewinson) isimli Polonyalı bir Sol-Sosyalist avukatı seçmişti. Lapinski, sonraları Komintern liderlerinden olmuş, sonra da, gene temizlik hareketinde gitmiştir. O zamanki Sovyet muhakeme usulünün, cevaz verdiği «müdahil avukat» (lay defender) kurumundan yararlanan Martov, ayrıca, Refael Abrámovich'i de tutmuştu. Fakat savunmasını, büyük ölçüde, kendisi yaptı ve Stalin'i suçlayan bir savcı gibi konuştuğu konuştu. Martov bir jüri mahkemesi istedi. Stalin ise, makamın ve onun ardındaki etkileri bakımından hükümetin itibarını ileri sürerek Yüksek Mahkeme de, üç Bolşevik yargıcın önünde yapılacak bir duruşmanın tercih edilmesini istedi. Bu olaylar olduğunda, bürokratik ayrıcalıkların gelişi de eli kulağında idi. Martov, Stalin'i, demokratik bir mahkeme önüne çıkmaktan korkmakla suçladı. Fakat Stalin'in istediği oldu.

Hayatımda hiçbir zaman Parti önünde yargılanmış, veya ihraç edilmiş değilim -diye yemin etti Stalin- Bu alçakça bir yalan, bir iftiradır... Elinde belge olmadıkça, Martov gibilere söz hakkı verilmemek gerekir. Süylenti ve dedikodulara dayanarak başkalarına çamur atmak şerefsizliktir...

Avukatlar belge sunmak için mühlet istediler. Martov, Stalin'i yargılanmış olan Transkafkasya Parti mahkemesi başkanı İsidor Ramishvili'ye; Kafkasya Bolşevik lideri Shaumyan'a; Sovyet Maliye Komiseri Gukovskiy'e (Bolşevik) şahadette bulunmaları için celt gönderilmesini talep etti. Martov'a göre, Gukovskiy'in başkanlığında bir kurul, voldaş Zharinov'un hayatına karşı girişmiş bir suikast teşebbüsü sırasında, soygun ve müsaderelele ilgili yönünden Stalin hakkında da soruşturmaya geçmişti. Martov, ayrıca, söz konusu yıllarca görev başında bulunmuş olan, Kafkasya Bilge Komitesi üyelerinin de şahitliğe çağrılmasını istemişti. Stalin ise, şahitlerin kişilikleri hakkında, veya kendisi hakkında ileriye sürülen Zharinov suikastine iştirak iddialarıyla ilgili olarak hiçbir şey söylemedi. «Ben böyle bir şeye teşebbüs hile etmedim,» diye cevap verdi ilk duruşma sırasında; «Martov böyle diyorsa, müthiş bir iftiracı demektir.»

Mahkeme mühlet tanıdı, ve kendisi bir Bolşevik olmayan, fakat 1919'da Devrimle İlgili Tarihi Arşivler Müdürlüğüne getirilecek olan Boris Nikolaevsky'yi, Vatandaş Martov'un savunması yararına Kafkasya'ya inceleme yapmaya gönderdi. Boris ise Kafkasya'ya gittikten sonra Sylvestre Jibladze, Isidor Ramishvili, ve Tiflis Hayriyet Divanında üyelik yapmış olan diğer ilgililerle konuşarak yeminli ifadelerini aldı. Mahkemenin, bundan sonraki duruşması bu şahadetlerin ve eldeki diğer belgelerin incelenmesi ve karşılaştırılması işini ele alacaktı. Fakat, ikinci bir toplantı hiçbir zaman yapılmadı! Meseleler tekrar mahkeme önüne geldiğinde ise, ilk duruşmanın bütün zabıtları, ne hikmetse, «kaybolmuştu.» Martov ise «bir hükümet üyesinin şerefini lekelenmeye teşebbüs» suçu işlenmiş sayılarak «alenî takbih» cezası ile kuyverildi.

Mahkeme zabıtları ortadan kaybolduğu için, Rafael Abramovich, Boris Nikoloevsky, Samuel Levitas, ve mahkemede bulunan diğer insanlarla yaptığım mülakatlarla dayanarak duruşmaların nasıl geçtiğini yeniden canlandırmaya çalıştım. Bunlara ilâveten, Gorky'nin Lenin'le yaptığım söyleneceği konuşmalardan sonra yazdıklarını da göz önünde tutmak gerekiyor olabilir: «Çok üzgünüm, Martov'un bizden yana olmadığına, çok üzgünüm. Ne olağanüstü bir yoldaşı, ne kadar dürüst ve sarımsı bir insandı.»

Martov ile aralarındaki bütün düşmanlığa rağmen; bir Parti mahkemesinde söylediği gibi, «karşıtlarını halkın gözü önünde rezil etmek» amacıyla giriştiği saldırılara rağmen, Martov'un dürüstlüğüne inkâr yolunda Lenin tek bir defa bir suçlamada bulunmamıştır. Bu nokta çok önemlidir; zira Martov'un Taratuta'ya, Djugashvili'ye, ve soygunlara, baskınlara adı karışan diğer birçoklarına karşı yaptığı suçlamalar, aslında, Lenin'e kadar uzanıyor; Lenin'i sorumlu kılıyordu.

Tiflis «soygun»undan sonraki yıllar, yığılılık, çöküntü yılları olduydu. Daha sonraki yıllarda ise, geçmiş yıllarda binlerce ajan olan Lenin, yeniden, tek tek ajan aramak zorunda kaldı. İşte tam bu sırada Lenin, Djugashvili'ye büyük bir önem vermeye başlamıştı. Vladimir İlyiç yapılan işleri onaylamış, yapılmasına izin vermiş, hattâ yönetmişti. Bu yüzden de Stalin, kendisini suçlamak için ileri sürülen iddiaları hakkı görmeyi ve yaptığı işlerin kötü işler sayılmaması gerekliliğine inandı. Genel çöküntü yılları boyunca, Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki ayrılıklar, sonunda iki ayrı parti yaratacak kadar derinleşmeye başladığında, Lenin partiden

çıkmış veya çıkarılmışlardan olan Stalin'i kendi Merkez Komitesi'ne atamıştır. Ashında, Bolşeviklerin Prag'da (1912) yaptıkları Kongre'de, Stalin demokratik yollarla seçilmiş değildi. Lenin'in bu hareketi, soygunları eleştiren eski yoldaşlarına karşı bir alımdır. veya tedib anlamına mıydı? Yoksa, Stalin'i Bolşevik hizibi yeterince tanımayan mıydı? Neyse, fakat şurası muhakkak ki, Lenin; Stalin'in ismini Kongreye sunmamış; Kongre sona erer-ermez, Kongre'nin seçtiği yeni Merkez Komite üyelerine Stalin'i de aralarına almaları gerektiği yolunda (coop) uyarıda bulunmuştur. Djugashvili'den önce aynı yere Orjonikidze, Kongre tarafından seçilmişti ve bu yüzden Merkez Komitede iki Gürcü üye bulunmuş oluyordu. Menşeviklerin Kafkasya'daki «Kalk»larına karşı açılacak savaşı bunlar yürütecekti. Ayrıca, gene bu savaşın bir parçası olarak, milliyetler meselesi üzerinde kendisi adına konuşmak için, Lenin'in bir Gürcüye ihtiyacı vardı. İşte Djugashvili'yi bu göreve atmayı düşündüğü sıralarda, 1913'te, Lenin mektup yazdığı Gorky'ye «çok hoş bir Gürcü» demiştir Stalin hakkında. Lenin'in, yazdığı bütün makale ve eserlerde zikrettiği kişilerin milliyetlerinden tek bir defa, o da Stalin için, söz etmiş olması çok anlamlıdır. İçtenlikle inanılırları, izini beflî etmemeleri, vatanseverce milliyetçiliği ile nâm salmış bir milli azınlığın sözcüleri olarak Gürcülerden, Kafkasya'da Menşeviklere karşı verilecek savaşı yönetmeleri isteniyordu; fakat bu işlerle geçen umutsuzluk yıllarında bu çeşil insanlara ihtiyaç duyuyordu.

Stalin'in ilk yıllarındaki gelişmeleri hakkında bizim yazdıklarımız, Beria, Yaroslavsky ve Ortaklarının yazdıkları, ve Stalin'in ağzından en az bir kere onaylanmış olanlardan daha gerçeğe yakındır. Sonra, yıllardan 1926 oldu. Lenin ölmüştü. Kahraman yaratma dönemi o sıralarda yeni başlamıştı, ve Stalin'in nefreti, öfkesi henüz başlamış; Stalin, bütün karşıtlarını, aleyhindeki delilleri yok etmeye başlamış değildi. Aynı yıl, 1926'da, Tiflis'i yeniden ziyaret etti, ve işçileri toplayıp, bir konuşma yaptı. Aynı toplantıda, saatlerce süren konuşmadan sonra, Stalin efsanesinin gelecekteki «vaiz»lerinden dinlediği dalkavukça sözlerin ardından şu karşılığı verdi:

Yoldaşlar, çeşitli delegelerin bana karşı söylediklerini ilifalarının yarısına bile layık olmadığını söylemem gerektiğini tam bir bilince biliyorum... Bunlar tam bir fantazyadır, yoldaşlar; lüzumsuz mübahalelardır. Bu tür

den konuşmalar bir devrimcinin mezarı başında söylenmeye değer konuşmalardır. Fakat ben ölmeye hazırlanan birisi değilim. Bu yüzden de, vaktiyle ne olduğumu, ve Partideki bugünkü yerimi kimlere borçlu olduğumu sizlere en gerçek şekilde anlatmak zorundayım...

Demiryolu cer atelyesindeki işçilerin beni, ilk kez, bir işçi kulübünün başına getirdikleri 1898 yılını hatırlıyorum... Bu yoldaşlara oranla (Jibladze ve diğerleri) ben o zamanlar aceminin biriydim... Burada, bu yoldaşların arasında, ben de ihtilâlin çıraklarından birisi olmuştum... İlk öğretmenlerim Tiflis'li işçilerdi. Bu arkadaşlara, samimi yoldaşlık şükranlarımı ifade etmeme izininizi dilerim.

Daha sonra, Partinin isteği üzerine Baku'ya gönderildiğim 1905 ve 1907 yıllarını hatırlıyorum. Petrol işçileri arasında geçirdiğim iki yıllık devrimci çalışmalarım sonunda pratikten yetişme bir mücadeleci, ve bir lider olmaya başladım... Büyük bir işçi kitlesinin lideri olmanın ne anlama geldiğini ilk kez o yıllarda öğrendim...

Sonra, hapislik ve sürgünden sonra, Parti kararı üzerine Leningrad'a gönderildiğim 1917 yılını hatırlıyorum. Orada, Rus işçilerinin arasında, bütün dünya yüzündeki işçilerin büyük yetiştiricisi olan Yoldaş Lenin ile yakın temas halinde, Birinci Dünya Savaşı boyunca devam eden burjuvazi ile proletarya arasındaki amansız kavga içinde, bir büyük proletarya partisinin lideri olmanın ne anlama geldiğini anladım... Orada, Rusya'da [Transkafkasya'ya karşı], Lenin'in yönetimi altında bir ihtilâl ustası oldum.

Tiflis'te çıraklık, Baku'da gezginci ihtilâlcilik, Leningrad'da devrimimiz içinde ustalığa çıkmak-ışte, yoldaşlar, benim ihtilâlciler olarak yetişmem. İşte yoldaşlar, ne olduğum, ve nereye geldiğim konusunda mübalâğasız, dürüst, ve gerçek olanlar bunlardır.

Bu sözler, gerçek olanın doğru bir özeti kabul edilebilir. Zira, Tiflis'teki bu toplantıda bulunanların pek çoğu, Stalin'in söylediklerinin doğru olup olmadığını değerlendirebilecek hatıra ve bilgi-

lere sahip kimselerdi. Bunlardan bazıları, gerçeğin tam tersi olan şeyleri doğru diye söylemek pahasına, sonraki yıllarda, yüksek görevlere getirilmişlerdir. Bazıları ise susmuş ve ses çıkarmamışlardır. Ve son bazıları ise, gerçeklere inatla bağlı kaldıkları için, veya sonraki yıllarda söylemek, hatırlamak zorunda kalmış olabilecekleri şeylerin önemini zamanında anlayıp bunları yazıya dökememeleri, unutmaları yüzünden sahneden kaybolmuşlardır. Bugün ise, Djugashvili'nin 1898 yılında sadece bir «acemi», 1905'e kadar sadece bir «çırak», 1905-1907 döneminde bölgesel ölçüde «gezginci bir ihtilâlciler» olduğunu; «ihtilâl ustası»na ise, ancak 1917'de, ve Lenin'in yönetimindeki birçok «ihtilâl ustası»ndan birisi olarak, yükseldiğini söylemeye cesaret edebilecek kimse yoktur.

B Ö L Ü M XXVIII

SÜRGÜNLERİN GECESİ

•Etinden sökülmüş bir tırnak bile, benden daha yalız duymazdı kendisini... 'Herşey bitti,' diyor kimi görsen, yıkamadıkları, yok edemedikleri, sürgüne gönderemedikleri, hapsedemedikleri tek can kalmadı!... Tek dâkikam yok ki, Rusya'dan doğru gelen rüzgârlardan; bu laşıcı salgınların kokusunu duymayayım.*

—Maxim Gorky

•Mülteci hayatı, 1905 öncesine oranla bugün, yüz misli beter*, diye yazmıştı Lenin, Gorky'ye. İlk mülteciliğinde Rusya dışında tam beş yıl oturmuştu, ama beş yılın beşi de ümitli, güvenli, birşeyler beklemeye değer yıllardı. Bu kez, bu ikincisi, bir yılgınlıktan sonraki kaçışla başlamıştı. Başladıktan sonra da, en az on yıl süreyle, Lenin'in en çok inandığı, Rusya dışında öleceğiydi.

Geçmiş günlerde milyonların başında yürüyen ihtilâlciler, kitle ile aralarındaki köprülerin hemencik yıkıldıklarını gördüler. Her gün peşpeşe gelen hayat belâlarından can sıkılan, ezilen mülteci ihtilâlciler, anlamlı, anlamsız tartışmaya, birbirlerini suçlamaya, hataları birbirlerine atmaya, yenilgiden ötürü birbirlerini suçlamaya başladılar. Gürültülü ve hareketli bir hayattan kaçıp, toplumdan tecrid oldukları için etrafları çok sessiz gelmiş; sessizliğe karşı çare olsun diye kendi tartışmalarının gürültüsüne kapılmışlardı kendilerini. Eski günlerin tersine, arkalarında gizli gizli hayranlık duyanlar, cömertce bağışta bulunanlar kalmamış, kimse-den bir sevgi görmez olmuşlardı. Yabancı ellerde artık kimsecikler yoktu umudunu bu ihtilâlcilere bağlayan.

Mültecinin çektiği kahrı bilmek için tek başına yabancı illerde mülteciliğe katlanmak gerek: ailenizden uzakta, dostlarınızdan, ülkenizden, yaşadığınız eski toprağın rengini almış olan o eski gün-

lük yaşamamızdan uzak olmak gerek. Mültecinin varı-yoğu başka ne olabilir? Sürgün hayatı «faziletli bir hayat» olabilir, ama çoğu defa bir yuva sıcaklığının verdikleri azalmaya başlar: hoşgörü, mizah, ölçüp-biçme, sevgi, bonkörlük tükenmeye yüz tutar. Mülteciyi, sıradan yurttaşların üstünde, yukarlarda tutan ilkeler; mülteciyi geldiği toprakla olsun, yaşamaya başladığı toprakla olsun canlı bir bağlantı kurmaktan alakoyar; yücelttiği mülteciyi, sıradan yurttaşlardan, bir bakıma, daha da yoksul kılar. Toplum içinde yer bulamama diyeceğimiz bu dert yüzünden mülteciler, bu kere, yalnızlıkla savaşa çıkın derken, birbirlerine sokulmaya, ve bütün yeteneklerini birbirlerini yeniden suçlamakta kullanmaya başlarlar.

Vladimir İlyiç bile, çocuklarından daha yalız ve sert, daha bir kendine-güvenli, daha emin biri olduğu halde, mülteci hayatının yılgınlığından uzak kalamamıştı. Yeni bir ayaklanma olabileceği yolundaki inançlarını terk etmeden, yavaşça meydandan çekilen Lenin Finlandiya'ya geçti. Finlandiya'nın «otonomi»sine, Sovyetlerdeki «otonom cumhuriyetler»e bugünkü Sovyet Rusyanın gösterdiğinden daha büyük bir saygı gösteriliyordu. (Veya, bugünkü Sovyetlerin, bugünkü «bağımsız» Finlandiya'ya gösterdiğinden daha fazla bir saygı gösteriliyordu.). Lenin, trenle Petersburg'a iki saat bile tutmayan bir yerde serbestçe çalışabiliyordu. Finlandiya, Rusya İmparatorluğunun içinde sayılıyorsa da suçluların izlenmesi buraya girince bitiyordu. Lenin, işte burada, Leitesens, Krupskaya, annesi, küçük kızkardeşi Maria, Bogdanovlar, ve Dubrovinsky ile beraber kalıyor; Leiteisen'in evinde hep birlikte yaşıyorlardı. Çarlık hükümeti, isteseydi, basit bir baskında bütün ileri gelen Bolşevikleri yakalayabilirdi.

Krupskaya, her sabah erkenden, elinde makaleler, tashihler, talimat yazılı kâğıtlarla, polisin gözü önünde Saint Petersburg trenine biniyor; her akşam dönüşünde haberler, randevu saatleri hakkında kararlar, incelenmesi istenilen konuların isimlerini getiriyordu. Çarlık hükümeti isyân soygun, terör halinde suç üstü yakaladıklarından birçoğunu hapse atmıştı ama, Sovyetler İcra Komitesi üyelerinin bile mahkemelerini halka açık tutmuştu. «Otonom» Finlandiya topraklarından rejime karşı yürütülen tertipleri cezalandırmak için yapılması düşünülen tevkiflerle ilgili olarak resmi makamların kendi aralarında yaptıkları tartışmalar bir yıl aştı.

O zamanlar -diye yazıyor Krupskaya- Rus polisi Finlandiya'ya karışmamaya karar vermiş, biz de nisbeten

hür kalmıştık. Evin kapısı hiçbir gece kapanmazdı. Bir şişe süt ile, bir somun ekmek orta odanın masası üzerinde durur, divanın üstüne ise bir yatak katlayıp bırakırdık. Gelen olursa gece vakti, kimseyi uyandırmadan, dinlenir ve sızıp uyurdu. Sabahları kalkınca, çoğu defa yeni yoldaşlar bulurduk orta odasında.

Bu durumun tam anlamına varabilmek için, bugün Stalin rejimine karşı gizli tertipler düzenleyen gruplar düşününüz; Sovyet Karelliasında, veya bugünkü «bağımsız» Finlandiya'da bu gruplar olsun; mesajlar, talimat yazıları, *legal* veya *illegal* yayınlar Karelia veya Finlandiya'dan Leningrad'a sokuluyor olsun! Lenin, o şartlara rağmen; günlük hayatta dilediği ilişkilerini sürdürebilmesine rağmen, hareketin çöküntüsü yüzünden, gitgide daha tecrid olmaya yüz tutması yüzünden manevi bir yılgınlık için* gömülmeğe başlamıştı.

Bazan canı başka şeylerle oyalanmak istedi -diye yazıyor Krupskaya- her zaman değilse de, arada sırada dayanamaz, oyalanacak şeyler arardı. O zaman, büyük evin bütün sakinleri toplanır *konken* oynardı. Bogdanov oynarken sayılarını sıkı sıkı sayar; Lenin ise aldırmadan, şansına oynar; Leitelsen ise sinirlenir ve heyecanlanırdı. Bazan, oyun sırasında Bülege Komitesinden yoldaşlar gelirse, şaşırır ve adeta üzülmüdü. Allahlık Merkez Komite üyeleri para için *konken* oynuyorlar!

Okhrana'nın gizli polis ajanları, bugünkü GPU'ya oranla azdı, bugünkü gizli polisler kadar merhametsiz ve kaba değildi, ama Okhrana'nın üstüne polisten anlayıp bir ikincisi de bulunamazdı. Nerede bir köylü isyanı olsa, nerede askerler ayaklansa, hemen orada örfi idare ilân ettirir, idam mangaları donattırır, yollara idam sehpaları kurdururdu. Yakın illerde ise, idari kararlar, yargılamasız sürgüne göndermeler başlar; Sibirya'ya gönderdiği kimselere beş yıla varan sürgün cezalarını resmen verebilirdi. Fakat bütün Rusya'daki mahpusların sayısı milyonları bulunca, günlük rutin içinde yetişmiş bu polis örgütü işin içinden çıkamaz olmuştu. Polis örgütünün şefi Vasiliev'in kendi itirafına bakılırsa, örgütün en debdebeli döneminde bile bütün Rusya'daki gizli polis ajanı bini geçme-

(*) Rusca «dunce» deniliyor. «Joker» denilen kağıdın önemli rol oynadığı *konken* oyununda, geçerli en yüksek olan kağıt joker'dir. Rusların kalabalık grup kurarak oynamayı sevdiği bir oyun. (Ç. N.)

miş, başkenttekiler ise yüz kadar olmuştur. Vasiliev, Rusya dışında «çok az» elemanı bulunduğundan, Rusya dışında ne zaman bir kongre düzenlense, Moskova ve Petersburg'daki en iyi insanların pek çoğunu Rusya dışına göndermek zorunda kaldığından dert yanmıştır.

Okhrana, siyasal olaylar içinde edindiği tecrübeler sayesinde, Lenin'den bile önce anlamıştı ki, siyasal hayattaki yenilikler eski şartlara hiç benzemeyen olaylara gebedir. Bu düşünceyle, Lenin'den çok önce harekete geçerek, teşkilatını hazırlamaya başlamıştı: bir kere daha yeraltı mücadelesi başlayacaktı. Bugünkü ölçülere göre çok az adamıyla yola çıkan Okhrana, Zubatov ve Gapon olaylarındaki işpiyonaj şebekesini bile gölgede bırakacak bir işpiyonaj ağı kurdu. Şimdiye kadarki olayların boyunca, ne zaman üç-beş kişilik gruplar kurulsa içlerinde bir de ajanın yer aldığı görüyorduk. Bu kere, hem Sosyal Demokratik parti örgütünün, hem de Partideki Bolşevik hizibinin en üst yerlerinde bu ajanlara rastlamağa başlıyoruz.

Lenin'in, yeni bastırmaya başladığı *Proletari'*ni Finlandiya'dan Rusyaya sokmak için yeni bir gizli yol arayan Krupskaya hemen ağa düşmüştü. Saint Petersburg'da polis binayesinde yayınlanan *legal bir* Bolşevik gazetesinin yayımlandığı günlerde daht, Lenin bu *Proletari'*yi gizlice Rusya'ya sokmaya devam etmişti. Krupskaya bu işe girişince, Petersburg Mintikası üyesi iki kişi, Komissarov adında bir karı-koca, Krupskaya'ya yanaşarak, yardımcı olmak istediklerini bildirmişlerdi.

Görür görmez içime tuhaf bir duygu geldi, şiddetli bir güvensizlik duydum. Neden böyle bir duyguya kapıldığımı anlayamadım, sonra bu duygum silindi. Katya Komissarov çok işbilir bir yardımcı olduğunu göstermişti, herşeyi çabuk, doğru, ve tam bir gizlilikle yapıyordu... Silâhlar Petersburg'a ulaştırıldıktan sonra, Katya onları Urallara götürmüştü... Kocasını ise Simonov'un yanındaydı; Zagorodny Prospekti'nde 9 numaralı bir evde oturan Simonov'a kapıcılık yapıyordu. Komissarov o eve, polisten saklanan bir sürü yoldaşı yerleştirmiş; çoğuna pasaport uydurmuştu.

Katya Komissarov'un Urallara doğru yola çıkışının ardından, silâh kaçaklığı ile ilgili kimler varsa hepsi tutuklandı, silâhlar

müsadere edildi, silâhlar çeteler dağıldı. Komissarov'un evde yer verdiği, pasaport uydurduğu kimseler ise, Avrupa sınırlarında yakalanmaya başladılar.

Bolşeviklerin askeri örgütlerine bile casuslar sızmıştı. Bu yüzden Sveaborg ve Kronstadt (1907'de) asker isyanlarından sonra gizli tertiplerinin hepsi tutuklanabilmişti (fakat hiçbiri öldürülmedi. Çarlık polislerinin liberalliği için inanılmaz bir delildi bu). (1) Fakat diğer yandan yörel komitelere varuncaya kadar polis her yere sızmış, bu yüzden «herkes en yakın yoldaşına şüphe ile bakmaya, en yakınına karşı tedbirler almaya, komşusuna bile güvenmemeye» başlamıştı. Hareket gerilemeye yüz tutunca, kalifiye eleman bulunamaz olmuş, polisin örgüte sızması kolaylaşmıştı. Polisler ise, hızlı hızlı tertip edebilmek için işi sıkı tutuyor ve durmadan tevkifler plânlıyordu. Bu gibi, iyi plânlanmış birkaç tevkif sonunda, provokatör Kukushkin, 1910 yılında, Moskova örgütünün en zirvesine kadar sızmasını başarmıştı. Moskova örgütünde de, artık eskisi gibi becerikli ihtilâlciler çalıştırılmıyordu. 1908'de 500'e; 1909 yarısında 250'ye; 1909 sonunda 150'ye; ve 1910'da bütün üyeler Kukushkin'in eline düşmüş, ve Moskova Örgütü kapanacak hâle gelmişti.

Moskova örgütü, bir polis ajanının sızabildiği en yüksek yerlerden biriydi, ama tek kahyordu. Rusya dışında da, Karo'nun yardımcılığına Dr. Zhitomirsky'nin getirildiğini görmüştük. Patlayıcı maddeleri taşınmasına, sahte para basma için çalışan banknot kâğıtlarının saklanması, Tiflis «soygunu»ndan elde edilen 500'lük banknotların bankalarda bozdurulmasına bu adam yardım ediyordu.

1912'de Bolşevik gazetesi *Pravda*, Saint Petersburg'da kurulduğunda, Miron Chernomazov ve Roman Malinovsky isimli iki ajandan birisi yazı işleri müdürlerinden olmuş, diğeri ise, Yönetim Kurulu Başkanlığına ve Muhasebe İşleri Müdürlüğüne getirilmişti. Bolşevikler için Moskova'da *legal* bir gazete ise polis tarafından kurulmuştu. XXXI Bölümde uzun uzun hikâyesini anlatacağımız bir ajan ise Lenin'in o derece hayranlığını kazanmıştı ki, en gizli, en küçük, en yüksek toplantılarda bile bu ajan Lenin tarafından top-

(1) Başkanları Vyacheslav Rudolfovich Menzhinsky dâhil Bolşeviklerin askeri örgütündeki tutuklamalar hakkında Krupskaya'nın yazdığıları (Cilt I, s. 170) ile, Rudolfovich'in 1917'de Maliye Komiseri, 1923'de GPU İkinci-başkanı, sonra da 1926'da GPU'nun başkanı olabileceği kadar yayımlanmış olmasına birlikte düşünün, değertendirin.

lantılara çağrılıyor; en gizli şeylerde bile fikir alınan birisi (privy) yerine konuluyordu. Bu ajan Merkez Komitesi üyeliğine getirilmiş ve yıllarca, Rusya içinde Bolşeviklerin sözcüsü olmuştur.

Bu akıl-sar ermez işlerin aynı Sosyal Devrimci Parti içinde de cereyan ediyordu. Yevno Azev, yoksul bir Yahudi terziinin oğluydu, okul hayatında fiilen polis ispiyonculuğu yapmıştı. Sonraları ise Sosyal Devrimci Partinin Kavga ve Savaş Bölümü Başkanı olmuştu, ve 1909'da kişiliği ortaya çıkana kadar bu görevde kalmıştı. Görevde bulunduğu süre içinde, hem polisin parasını yedi, hem de Partisinden verilen fonları... Birçok terör hareketlerini bile bile başarısızlığa uğratmış, plânlanmış suikastlerden pek çoğunu akim bırakmış, yoldaşlarından pek çoğunu polisin eline düşürmüştü. Fakat birçok işlerde projeyi kıran, yaptırın da o olmuştur. Neden bunlara göz yummuştu? Polis nezdindeki bedelini yüksek tutmak için mi? İş arkadaşlarının güvenini yitirmemek için mi? Kin ve hasetten mi? veya garip kişiliğindeki fırtınaları dindirmek için mi yapıyordu? bilinmez. Fakat sonunda bu işe kendisi de şaşmış, hükümet hesabına terörcüler aleyhine mi, yoksa terörcüler hesabına ve hükümet aleyhine mi ispiyonculuk ve ajanlık yaptığını anlayamaz olmuştu. Dahiliye Nazırı Plehve'nin (1904); Çarın amcalarından Grand Dük Sergei'nin öldürülmesinden (1905); Moskova ayaklanmasını bastırdıktan sonra, General Dubasov'un yaralanmasından (1906); arkadaşı olan iki polis ajanının elc verilip, terörcülerce öldürülmesinden (ki, bir tanesi yeniden polisin hizmetine giren Peder Gapon idi-1906) belli oranda Yevno Azev sorumludur. Yahudi karlıamını teşvik etmiş olmasına bir karşılık vermek istemiş gibi. 1904'te Dahiliye Nazırı Plehve'nin katlini planlayan Azev, en çok ihtiyaç duyulduğu sırada Çarın en yakın yardımcısının ortadan kalkmasına yol açmıştır. Keza, Azev'in iki taraflı çalıştığı ortaya çıktığı gün, Çar'a karşı girişilen bir suikastin başarısızlığa uğramış olması da, aslında, Azev'in suçu olmasa gerekti. Yevno Azev'in hayatı bu kitabın ufuklarını açacak bir hikaye, ama Lenin'in yakın arkadaşı olan diğer ajanın hayatını ilerde göreceğiz.

1907 yaz mevsiminde Londra Kongresinden dönen Lenin'in sakalları kırılmış, bıyıkları kesilmişti. Tanınmamak için başına koca bir *Kamotye* (basır şapka) giymiş olan Lenin o kadar yorgundur ki, yemek bile yiyemez. Krupskaya böyle bir Lenin karşısında şaşırır, ve Finlandiya İçlerinde Stirsuden'e, «Küçük Arca»nın (Lydia Knippovich) yaşadığı Karo çam ormanlarına götürür.

İlk günler durmadan uyudu. Köknar ağacının altına gider gitmez, kafasını vurup uyuyuveriyordu. Çocukların bile diline düşmüştü; «yaşlı uykucu» diyorlardı. Ama ne güzel günlerdi Stirsuden'deki günler: ormanlar, deniz, ve dünyanın en haşın rüzgârları... «Küçük Amca», İlyiç'i durmadan, omlet ve geyik salamları ile besliyordu. Sonra sonra düzeliş kendine geldi İlyiç, eski haline döndü.

Krupskaya da böyle diyor, ama Lenin eski halinde dönmemişti. Yalnızlık büyümekteydi. Hüçm ruhunu dinlendirmek için, yaşayan politikadan uzaklaşp, teorik konularla okumaya ve yazmaya başlamıştı. Daha sonraları, yoldaşları ile günlük temasını sürdüremediği Finlandiya'nın Oglbu kasabasına geçmişti. Petersburg'da Zinoviev, Kamenev ve Roshkov polisim eline düşmüştü. Bunlar en önemlileriydi. Aynı günlerde ise söylentiler başlamıştı; otonom olmasına bakmaksızın Finlandiya'ya girip, polis Lenin'i arayacakmış diye. (Gerçekte, bir yandan Azer tarafından, bir yandan da Karl Trauberg ve «Kuzey Bölgesi Uçan Terörcüler Grubu» tarafından aranmaktaydılar. Bu grup, General Pavlov'un öldürülmesinden, Devlet Konseyinin havaya uçurulmasını teşebbüsten, ve Çara karşı başarısız bir suikast teşebbüsünden sorumludur.) 5 Aralık, 1907'ye kadar, Trauberg'in apartmanına baskın yapmak için harekete geçinceye kadar, bu gruplar Finlandiya'nın otonomluğunu ihlâl etmiş değildiler. Okhrana'nın söyledikleri Finlandiya'da duyulur duyulmaz, Lenin bir kere daha Avrupa'ya gitmeye karar verdi.

Fakat eğer polis gerçekten ardına düşmüştü, Abo'dan kalkan ve buz kıran gemilerinin açtığı bir buz kanalını izleyerek haftada bir Stokholm'e giden küçük çatanaya binmek düşüncesizlik olacaktı. Abo, polisim gözlem altına alınması gereken ilk yerdi. Denizin karşısında ise, aynı çatananın uğradığı bir adacık vardı. Ada ile Lenin'in bulunduğu yerin arasında Lenin en sonunda bir rehber tutarak, buz tutmuş bu denizin üzerinden yürüyerek adadaki ikimel işkeleye varmayı kararlaştırdı. Buğüzündeki yolculuğa bir gece başlandı, ışksız yürüyerek yola düzuldüler. Az sonra rehberin kör küçük sarhoş olduğu anlaşılmişti. Adamın önündeki kanalı kıyısında bir yerlerde buz incelmış ve çatlamaya başlamıştı ayaklarının altında. «Oh, amına ahmakça bir ölüm bu, diye düşündüm,» diyecekti Lenin, Krupskaya'ya. 1917 yılında Rusyanın tarihi ne olacaktı, eğer

bugün çatılsaydı? Hayali bile ilginç soru. Gerçekten, eğer o gece açık denizde, kanalı kıyısında, 1907 yılının sonunda buzlar çatlayıp, Lenin sulara düşseydi Avrupanın ve dünyanın tarihi bugünkünden değişik olabilirdi.

Krupskaya, Lenin'le Stokholm'de buluştu ve Berlin'e gittiler. Yılbaşı gecesi idi, ama neşelenecek durumda değillerdi. Karşılaştıkları ilk yoldaşları, o gece hiçbir Rus mültecisinin evine gitmemelerini, Alman polisimin geniş çapta bir tevkil planı hazırladığını söylediler. O gün, soğuğa rağmen akşama kadar sokak sokak, kahve kahve gezdiler. Akşam çökünce, gelecekteki tüm kaderleri sıkı sıkıya birbirlerine bağlanacak olan Rosa Luxemburg'in evine gittiler. Eski günlerdeki örgütlenme konusundaki tartışmalarına rağmen, Lenin ile Rosa Luxemburg bu kere birbirlerini tanıverdiler. Londra Kongresindeyken Rus devriminin kuvvetleri ve durumu üzerinde Rosa Luxemburg ile Troçki arasında bir yakınlaşma olmuştu. Menşevikler, bu kongrede Lenin'i sıkıştırmışlar, O'ndan, Troçki ve Rosa Luxemburg'un ortaya attığı «kesiksiz devrim» teorisine karşı saldırıya geçmesini istemişler, fakat Lenin bundan uzak durmuştu. Sonunda, Rosa ve Polonyalı arkadaşları örgütlenme sorununda olmasa bile, Lenin için çok önemli bir konu olan Parti Merkez Komitesinde Bolşeviklere tanınacak koltuk sayısı üzerinde Lenin'i destekleme kararı almışlardı. Daha sonra ise, Stuttgart'taki Uluslararası Sosyalist Kongresinde karşılaşmışlar, her ikisinin de geleceği için çok büyük önem taşıyan bir karar tasarısı hazırlayarak, savaş üzerine ortak bir karar çıkartmaya uğraşmışlardı. «Bu nedenle,» diye yazıyor Krupskaya, «karşılaşır karşılaşmaz, bütün gece çok dostça konuştular.»

Berlin'den sonra, o mutluluk dolu ilk mülteciliklerinin şehri Cenevre'ye geçtiler. Cenevre'ye vardıklarında (29 Ocak 1908) bayat balıktan zehirlenmişler, ardından da gribe tutulmuşlardı. «Cenevre soğuk... çaresiz ve boş gibiydi. Artık dost yüzünü bize göstermeyen Cenevre'nin bom-boş caddelerinde gezerken, İlyiç, 'Bura'ya ölmeye, göntilmeye gelmiş gibi içinimde sıkıntı var,' diyordu.»

Eve yazdığı mektuplarda, üzgün ve neşesiz, durmadan şikâyet eden birisi olmuştu Lenin, «Birkaç gün varki,» diye yazıyordu kız kardeşi Anna'ya gönderdiği, 1908 sonundaki mektubunda, «bu Allahın belası Cenevre'de perişanım, İçine düşenin, tırmanıp kurtulamadığı bir çukur. Çaresiz almaya çalışacağız.»

Bir yıl sonra [Cenevre'den] Paris'e göçmeyi planlarken, annesine şöyle yazıyordu : «Büyük şehrin bize iyi geleceğini umuyoruz; büyükçe de olsa, taşralı havasından kurtulamayan bu şehirden bıktık.»

Ve gene bir yıl sonra, bu kere 1909'da Paristen şöyle yazıyordu : «Paris bir bataklık... Halâ bir türlü alışamadım... Her yer birbirinin aynı, Cenevre'ye dönmem için ise çok özel şartlar gerektiğini biliyorum.»

1911 sonbaharında, ikinci mültecilik hayatının dördüncü yılında, kızkardeşi Anna gelmiş ve Paris'te Lenin'i ziyaret etmişti. Kızkardeşine açılmaktan, ikinci kere başına gelen bu mültecilik hayatının keder verici ve acı bir hayat olduğunu söylemekten kendisini alakoyamamıştı. «Düşünceleri kötümser ve kırgındı... Birgün birlikte yürürken, bana şöyle dedi : 'gelecekteki ihtilâli görmeye ömrümüz yetecek mi, acaba?'

Fakat herşeye rağmen Lenin vaktini ölü işlerle geçirecek insan değildi, Cenevre'de, 1905'de heyecan içinde Rusya'ya dönülürken unutulmuş, Partiye ait eski bir matbaa makinası bulmuştu. *Proletari'*yi yeniden yayınlamaya başladı. Birinci sayısından Rusya'ya erişebileni sadece on-üç tane olmuştu. İkinci, üçüncü, dördüncülerden ise altmış-iki tanesi Rusya'ya girmişti. Lenin, o sıralarda Viyana'da bulunan Troçki'ye, İtalya'da bulunan Gorky ve Lunacharsky'lere mektup göndererek *Proletari'*ye yazı yazmalarını istedi. Rusya'ya da mektuplar gönderdi : («fakat mektuplar için, gereken zamanın üstünde, uzun bir süre bekledik»). Aynı günlerde risâlecikler, broşürler, kitaplar üzerinde çalışmalara başladı, Stolypin'in tarım politikası ile beklenmedik bir gelişme olan anayasacı muhafazakâr bir meşrutiyet sorununu incelemeye koyuldu. Bu çalışmalar sırasında, Duma'daki bütün usul tartışmalarını, müzakerelerin zabıtlarını kelime kelime okuyor, istatikleri inceliyor, Duma hakkında, felsefi sorunlar hakkında polemiklere giriyordu. Bu tartışmalarda en amansız karşıtları ise, bir zamanlar Lenin'e en yakın olmuş olan kimselerdi. Günlerini gene kütüphanelerde geçiriyordu. Ama, geceleri ne ile vakit geçireceğini bilemiyordu. Rusyayı ilgilendiren meseleler kadar, genel dünya olaylarını da yakından izliyordu. Eski günleri unutup, Lenin'i terk edenlerin yerine yeni adamlar yetiştirmeye çalışıyordu. Kısacası, bütün faaliyeti görünüm olarak eski günlerdekinin aynıydı. Bu, ruhen O'nu tatmin ediyordu. Ama ne yapsa eskisinden daha boş, daha tatminsiz, olayların daha dışın-

da imiş gibi geliyordu. Sakıntılı, huzursuz olmuştu; sık sık melânkoliye düşlüyordu :

Günbegün bakıyordum -diyor Krupskaya- daha ke-tum... daha düşünceli ve dalgın oluyor, ne zaman birşey söyleseniz, dalgınca gözlerini kaldırıyor ve gözlerinde bir keder bulutunun gezindiği görülüyordu...

Mülteci hayatına yeniden alışmamız güç oldu. Vladimir İlyiç günlerini kütüphanede geçiriyordu, fakat akşamları tek başımıza ne yapacağımızı şaşırıyorduk. Soğukta, sevimsiz odamızda oturmaktansa... insanlarla birlik olabın diye her akşam sinema veya liyatrolara gidiyor, fakat hiçbirinde sonuna kadar oturamıyor, yarı-sında salondan çıkıp, geceleri sokaklarda dolaşıp duruyorduk...

Gerileme ve yıkıntının soprasındaki bu güç yıllarda, Lenin rüyalara dalur, ve kederli bir dille, sanki tekrar Rusyadaymışız gibi hülyalar kurardır...

Bu sözler, yığınlık yıllarındaki mülteci hayatının mülteciler üzerindeki etkilerine örnek alınabilir. Kaldı ki, Lenin, diğer mülteciler içinde en kuvvetlisiydi. Ayrıca, Lenin'in yeni girdiği polemiklerin karakterini anlamak için de yukarıki sözlerin ifade ettiği etkileri hesaba katmak gerekir. Lenin İktidara geldikten sonraki yıllarda, niçin o'nun bütün Rusyanın tek lideri olduğunu anlamak için de bu etkilerin mahiyetini bilmek gerekir.

Rusya içinde kalın ve hâlâ Lenin'e bağlı olan, veya hâlâ Sosyal Demokratik Partiden yana olanlar azdı. Fakat bu güç yıllar boyunca, bu az sayıdaki insanlarda, yeni tartışmalara karşı kendilerini korumak diyebileceğimiz bir eğilim gelişmeye başladı. Bunlar işlerini sıkacak konulardan uzak kalmak, «düşünmeden çalışmak» denen cünsten işlerle oyalanmak isterlerdi. 1912'de Lenin ile, o sıralarda legal olarak yayımlanan Bolşevik *Pravda*'nın yazı kurulu üyeleri arasında bu yeni eğilim ve tutum yüzünden anlaşmazlık çıktı. Mültecilerin bu halleriyle alay edenlere cevap vermek için, Lenin şöyle yazıyordu :

Mültecinin hayatı güçtür, yaşadığı ortamda katlanılması güç pek çok şey vardır... buradaki hayatta insan her şeyden daha çok birşeyler istiyor, her şeyden

daha çok yoksul kaldığını hissediyor... çok yüksek oranda intiharlar var... [Bununla beraber] bütün Rusyanın, şu karışıklık ve bulanıklık yıllarında, şu fasla devrindeki hâlini, Rusyada demokrasinin durumu ile ilgili meseleleri düşünmek, değerlendirmek için de, her yerden çok burası elverişli.

Lenin'in kendisi maddi anlamda bir yoksulluğa düşmedi. Kız kardeşinin söylediğine göre, kötü hayat şartlarında, yoksulluk içinde, ve eskit elbiselerle, kuruşu kuruşuna idareyle, huzursuzlukla, özlümlerle, sıla duygusuyla; eskiden beri sürüp depreşen mide ağrıları ile, baş ağrıları ile geçiyordu hayatları. Fakat ashında Partinin sağladığı aylık, yazalarının sağladığı az ve arada sırada gelen paralar, Krupskaya'nın veya Lenin'in annesinin gönderdiği yardımlar sayesinde temel ihtiyaçlarını karşıyorlardı. Ayrıca arada bir, işçi semilerindeki ucuz sinema ve tiyatrolara gidiyorlar, yaya veya bisikletle geziniyorlar, yazları deniz kıyısı kasabalara gidiyorlar, hesaplı olmakla beraber, her zamankinden fena durumda da yaşamıyorlardı. Paris'te bile şarap hiç içmedi, ve para için değil ama, sağlığa yüzünden uzun bir süre et de yiyemedi.

İnsanın yiyeceği ekmeğe parası çıkışmayışı gibi bir yoksulluğa hiç düşmedik diyordu Krupskaya. Hayatınız, gerçekten, çok basitti. Fakat mutluluk sadece patlayana kadar yemek ve lüks içinde yaşamakla mı olur? Vladimir İlyiç hayattan, mutluluk çıkarmasını bilirdi.

O şartlarda bile bütün kalbiyle güldüğü, ve etrafındakileri de neşeye boğduğu oluyordu. O zamanlar ziyaretine gelenler doğrusu buyu. Sıkıntılı günlerde bile ferah ve dolu dolu neşe yaratma, trajik günlerin içinden kalıkhalar çıkarma gücüne bakılırsa, gerçekten tüm Rus halkının evlatlarından birisiydi Lenin.

«İhtilâlin her döneminde, her yeni aşamasında olduğu gibi,» diyor Krupskaya, «düşünmek ve fikir tartışmak için ustalar'a döner. Onlara hakardı.» Lenin o sıralar Marx ve Engels'in yazılarına, eserlerine bilmem kaçmı kere eğilmiş; 1848 Devriminden sonraki yalınlıkla başlayan ve her ikisinin de ölümleri ile kapanan, o iki usta'nın «uykusuz müftecilik gecelerinde» birbirilerine yazdıkları mektupları defalarca okumaya başlamıştı. Marx ve Engels de uzunca bir süre hayâle kapılmışlar, ihtilâlcilik humması ile yanımlar, ama 1848 ayaklanmaları, umulanların hiçbirini

vermemişti. Fakat önemli siyasal olayların gelişmesini ve ardlanındaki ekonomik eğilimlerdeki değişimleri yeniden inceleyip te, yeni bir ihtilâl olması için yeni krizleri beklemek gerektiğine inanır olduktan sonra, Marx ta, Engels te, hâlâ kendisini haksız umutlardan kurtaramayan romantik Sol'dan uzaklaşmışlardı.

Devrimin yürütücü gücü olarak gerçek şartlara değil, sadece iradeye güveniyorsunuz diyordu Lenin'in okuduğu, Marx'ın Komünist Birliği ile Tartışması (1850). Bize ise işçilere şunu söylüyoruz; sadece şartların değişmesi için değil, kendinizi değiştirmeniz; kendinizi iktidara geçmeye çil saymanız için on-beş yıl, yirmi yıl, elli yıl sürebilecek burjuva yönetimlerinden ve ulusal savaşlardan geçmeniz gerekiyor. Sizler ise, tersine, siyasal iktidara hemen şimdi el koyabileceklerini; yoksa edebiyen bu işten vazgeçmeleri gerektiğini söylüyorsunuz. Biz, Alman proleteryanının hâlâ ne kadar gelişmemiş bir hâle olduğuna işaret ediyoruz, siz ise milliyetçilik tutkularına, ve Alman zanaatkarlarının mesleki önyargılarına yataklamıyorsunuz...

Bu sözlerin ne anlama geldiğini Lenin çok iyi anlayacak durumda idi, ve bu sözler, kendi hizbi içindeki romantiklerle ileride yapacağı mücadelede kullanmak için unutmayacak kadar aklında yer ediyorlardı.

Fakat, Marx ve Engels'in 1848 yenilgisi karşısındaki tepkilerinde Lenin'in tabiatına uymayan; yakın gelmeyen bir şeyler de vardı. Komünist Manifestosu'nun yaratıcısı Komünist Birliği (Communist League), bizzat Marx'ın gayretleri ile, «umut verici durum kalmadığı» sebebiyle kendisini feshetmişti. Yenic düşen müftecileri saran çılgın yasantıdan yorgun düşen Marx ve Engels, birbir dalevereli bu muhitten uzaklaşmışlar ve romantizm «budalalığına» göre, örgütlere bağlı kalmamanın sıkıntısına sirt çevirmekle rahat bir nefes aldıklarını sanmışlardı. Bundan sonra da, bütün hayatları boyunca ne Alman, ne de uluslararası hiçbir gizli örgüte girmemişlerdi. Onlara göre, bu çeşit gizli örgütler ancak acil bir devrim sırasında söz konusu olabilirdi. Artık, geniş, legal sendikalar, legal partiler kurılmaya başlamıştı ve gizli örgütler insanın kendi kendisini aldatmasından (self deception), ve polislin bol bol tıspyoncu beslenmesinden başka işe yaramazdı. Onların yapmaları gereken iş ise gelecekte ortaya çıkarak ve olgunlaşacak olan gerçek bir devrim-

ci hareket için yararlı olmaya çalışmaktı. Bu ise, elverişsiz şartlarda, olgunlaşmamış ve vakitsiz şartlarda çeşitli örgütlere katılmalarından çok, teorik alanda çalışmalarını ile yapabilecekleri bir işti.

Lenin ise, Marx ile Engels'in yulgnlık yıllarındaki gibi, aynı şartlarda olmakla beraber o'lar gibi düşünmüyordu. Lenin'e göre, yaşanan zaman, Marx ile Engels'in zamanı ile bir değildi. Stolypin'in muhafazakâr anayasacı monarşisi yerleşiyor, tutunuyor; bu yüzden, bazen, Rusya'da ikinci bir ayaklanmanın olacağı günlere ömrü vefa edecek mi diye düşündüğü bile bluyordu. Ama, Rusyaya değil de Avrupa'ya baktığı zaman, 1850'lerdeki Marx'ın sözettiği nisbeten istikrarlı geçecek uzun yıllara yönelmiş bir Avrupa'nın ortada kalmamış olduğunu seziyordu. Lenin'e göre, Marx'ın günlerindeki tersine, kapitalizmin gelişmesinin şimdi eriştiği noktada bir çöküşün de belirdiği görülmeye başlamıştı: Yeni çıkacak bir savaş eli kulağında, öylece bekliyordu, ve bu savaşın ortaya çıkaracağı kriz 1904-1905 Rus-Japon Savaşının çıkardığı krizden çok daha yoğun olacağına benziyordu. Marx'ın sözlerinden beri elli yıl geçmişti, ve Lenin'e göre, bu süre içinde kurulan mütecanis, kuvvetli, sürekli partilerin varlığı sayesinde, işçiler, «siyasi iktidarı ele geçirmek» işinde gerektiğince olgunlaşmışlardı. Marx-Engels'in savunduğu «burjuvazi ve ulusal savaşlarla geçirilerek onbeş, yirmi, veya elli yıl»lık sürenin bitip tükenmeyeceği anlaşılıyordu, ama çok genel bir kıyam gününün de eşğin ağzına kadar yaklaştığı artık aşikârdı. Lenin'in fikrine göre, büyük enternasyonalist sosyalist hareketinden, Rusya sosyalist hareketinden iyi yetişmiş bir çok insan, inançları ve teorilerine uygun kalmak istiyorlarsa bu örgütlerden ayrılmamak zorundaydılar. Kaldı ki, Lenin bir örgütçü, bir eylemciydi; teoriye olan bağlılık ve düşkünlüğüne rağmen tam bir irade adamıydı. Bütün yazılarına bakınız, tek bir tanesini gösteremezsiniz ki, siyasal mücadelenin acil bir ihtiyacıyla ilgili olduğu için yazılmış olmasın. Marx'ın 1850'lerde düşündüğü gibi, yıkılmış ve parçalanmış bir partiden ve böyle bir yıkıntının ihtilâçlı (spazmodic) kavgalarından uzak kalmayı; ve bunu meşru ve haklı gösterecek teorik bir çalışmayı hiçbir zaman düşünmedi. Parti denilen kuruluştan ortada ne kalmış olursa olsun; parti diye elde, avuçta kalan üç-beş bozguncu ve terörcü de olsa, kuvvetli ve büyük bir kitle örgütü de olsa zulme, gadre, umutsuzluk ve yulgnlığa uğramış, ve bir bozgunun artıkları olan dırdırcı ve kumkumacı mültecilerden başka kimse kalmamış ta olsa, Lenin her daim partisinin adamıydı; partisinin yanındaydı. Belki, Lenin de «parti» dediği zaman tra-

jik bir varlıktan başka ortada birşey kalmadığını görüyordu, ama 1851'de Marx'ın Engels'e yazdıklarına benzer hiçbir şey yazmadı:

Kamu karşısındaki, ve kendi sorunlarımız karşısındaki bu gamsız, kasavetsiz halimize çok memnunum. Sen ve ben, bu hayatımızla kendi ilkelimize ve durumumuza çok uygun yaşamış oluyoruz. Kişilerarası karşılıklı izniçme (reciprocal concessions); görüldüğü kurtarmak için katlanılan orta yolcu, zorlama hoşgörüler, ve partideki umuma mahsus saçmalıklar içinde yer alan bir yığın eşek ile sanki aynı fikirleri taşıyormuşsun gibi ortabıkta doluşmak-şimdi bunların hepsi bitti. [11 Şubat 1951 mektubu.]

Ve, ne de Engels'in cevabındakiere benzer şeyler yazdı:

Hiçbir «popularity»ye, hiçbir partinin desteğine ihtiyaç olmadığımızı gösterebilmek için en sonunda bir yol bulduk... bu andan itibaren artık sadece kendimize karşı sorumluyuz, ve bu bayların bize ihtiyaç duyacakları günler geldiği zaman, kendi görüldüğü dikte ettirecek durumda olacağız. O zamana kadar da hiç olmazsa huzur içinde oluruz. Daha gerçekçi, bir bakıma tam bir yalnızlık... Resmî görevlerden vebâdan kaçır gibi kaçan bizim türden insanlar hiç «Parti» de rahat edilebilir mi?... Şimdilik bizim için önemli olan şudur: fikirlerimizi, düşüncelerimizi bastırabilmek, yayınlatabilmek... Mülteciler, sana karşı istedikleri kadar dedikodu ve fesat tezgâhlaşın, sen onlara siyasal ekonomi kitabında gereken cevabı verdikten sonra, ne çıkar? [13 Şubat 1851 Mektubu.]

Marx ve Engels'in bu uzletle çekilmelerine Lenin karşı olamazdı. Zira, *Siyasal Ekonominin Eleştirisi* ile *Kapital*'i Marx-Engels'in bu uzletlerine borçluydu. Fakat, o'ların örneğine uymayı da düşünmedi. Nitekim, günün birinde, Marx'ın kızı ile damadının birlikte intihar ettiklerini (Lafargues'ler, 1908) duyan Lenin, karısına şöyle demiştir: «İnsan Parti için çalışamayacağını anlarsa, gerçekten korkmadan durumuna anlamalı ve Lafargues'ların yaptığı gibi intihar etmeli.»

İşte bu sözler Lenin'in öz-düşüncelerini vermektedir. 1909'da, Krupşkaya, «hiç insanımız kalmadı.» dediği günlerde Parti çöküntü içindeydi. Epey süre sonra, bu günlerden söz eden Zinoviev-Le-

nin'in o zamanlar en yakın arkadaşlarından. şöyle diyecekti: «O sıralar, o acı günlerde Parti kendi varlığını güç sürdürüyordu.» (Parti Tarihi Üstüne Dersler, 1922) Rusya'da, casuslar ve kurgunluk göküntü ve gerilemenin başlıca nedenleriydi. Rusya dışında ise, yakınlarının ve davâ arkadaşlarının çoğu kendiliklerinden çekip gitmiş, bir kısmı ise, şiddetli takat ve stratejik görüş ayrılıkları yüzünden, bizzat Lenin tarafından Bolşevik hizibi içinden atılmışlardı. Ama herşeye rağmen, örgütlenme doktrini ile yola çıkıp liderliğe gelen bu adam, gene partisinin adamı olmakta devam ediyor ve «parti» denilen şeyden Lenin'in anladığı, etrafında iki kişi de kalsa, üç kişi de kalsa değişmiyor; izleyicisi az da olsa, çok ta olsa Lenin ve yanındakilerin kurduğu yönetici komitenin «parti» anlayışı hep aynı kalıyordu. Bencillikle hiç ilgisi olmayan bu egocentrizm'in sebebi, Lenin'in kendi fikirlerine olan tam inanmışlığından başka birşey değildi. Kendisine çok doğal gelen bu egocentrizm sayesinde, Rusya'daki ve dışardaki arkadaşlarından ve müridlerinden iyiden iyiye koptuğu günlerde bile, kendi görüşlerini ve anlayışını sarsılmadan korudu.

Troçki'nin ise bu ikinci sürgünden pek az sıkıldığı görülüyordu. Birinci mültceciliği, üzerinde hiçbir etki bırakmayacak kadar kısa sürmüştü. O zamanlar çoğu liderlerden genç olan 28 yaşındaydı. Troçki, Sibirya'daki sıkıcı sürgünden kaçıp, Batı Avrupa'da bulunmanın neşesi içindeydi. Avrupa, birçok yönleriyle daha cazibeli geliyordu. Rus devriminin doğası hakkındaki teorileri yüzünden, Rus devriminin muzaffer olacağından ve bunun fazla geçikmeyeceğinden, devrimci görünmeden ölmeyeceğinden hiç kuşkusuz yoktu. Marx ve Engels'lerin daha önceden söylemiş buldukları gibi, ekonomik krizlerin hızlanması ve yavaşlaması (ebb and low) ile devrimci havanın esmesi veya esmemesi arasında bağlantılar olduğuna inanıyordu. Bu inancının sonunda vardığı düşünce ise, Rus emekçi sınıfının devrim tutkunluğunun ve kendine güvenliğinin artması için gerekli olan ekonomik bir kriz veya gerileme değil (1907 böyle bir dünya kriziyle geçmişti), fakat ekonomideki bütün göstergelerde bu artış olmasındı.

Kendi düşüncesine kendi güvenen kişiliği ile 1905 olaylarından sonra hızlanan bir şekilde, kendi kaderini önceden görür, hıyar bir kişi olup çıkmıştı. Petersburg Sovyetinin 55 gün süren olayları içinde seçkin, becerikli, ve genç olmasına rağmen sözü dinlenen bir lider olarak ortaya çıkmış, en tanınmış liderlerden biri haline

gelmişti. Sovyetin Yürütme Kurulu üyelerinin vatana ihanet suçundan yargılanmaları sırasında ise ünü bir kat daha artmıştı. 1905 olayları Troçki'nin çok güvendiği teorik görüşlerinin pekleşmesine yol açmıştı. Aynı yılın başlangıcında, «kesiksiz devrim» doktrininin ilk özetimsi taslağını bir kitapçık şeklinde yayınlamış bulunuyordu. Petersburg Sovyetinin kuruluşu; «çekirdeksel işçi parlamentosu» olarak kendiliğinden görev yüklenivermesi ise, Troçki'ye, teorisini haklı kılmak ve geçerliğini doğrulamak istercesine olmuş şeyler olarak görünmüştü. Hapishaneye kapatıldıktan sonra ise, sonraları 1905 Yılı adı ile bir bütün halinde ün salacak olan, 1905 yılındaki olaylar için yazılmış en geniş kitabı meydana getiren birçok kitapçık yazmaya koyuldu. Bunları peşpeşe, küçük kitapçıklar olarak yayınladı, ve her birinde esas kitaptaki bir bölümü ele almış oldu.

1907'de Sibirya'dan kaçır kaçmaz Londra Kongresi'ne erişti. Kongre «birleşme» amacıyla düzenlendiği hâlde, gördü ki, Parti bir kere daha ayrılıklarla karşılaşmak üzeredir. Troçki'nin yazılarında, Rosa Luxemburg'un kendisine yakın görüşte olduğunu, Rus devriminin doğası hakkında ortak görüşte olduklarını, Troçki'nin Rosa tarafından sevilen biri olarak karşılandığını okuyoruz. Diğer yandan Lenin de eskisi kadar sert karşılamaz Troçki'yi. Bakar ki, kendisinin en uzak olduğu grup, bu kere, Menşeviklerdir. Parvus ile birlikte Nachalo'yu birlikte çıkardıkları hâlde; İşçi Temsilcileri Konseyi başkanlığına Menşeviklerin desteği sayesinde çıkmış olduğu hâlde, şimdi, Troçki ile Menşeviklerin arası açıktır. Troçki şaşır bu işe. Bu durum üzerinde düşünen Troçki, buradan vardığı hüküm sonunda, gelecek beş yılın politikasını saptamıştır artık. 1903 yılından 1905 yılına kadar Bolşevikler ile Menşevikler birbirleriyle o kadar dalıştıkları hâlde devrimci eylem için şartlar olgunlaştığında nasıl vaktiyle birleşmişler idiyse, ilerde gene devrimci şartlar olgunlaştığında birleşme kaçınılmaz olacaktır. Devrim şartları geldiğinde uyanan işçi sınıfının açık ve kesin istekleri karşısında bu köhnemiş Bizans oyunları, hizipleşmeleri yenik düşmeye mahkûm olacaktır. O zaman, milyonların kudret ve iktidarı önünde, ne dar örgütlü Lenin, ne de iktidar korkağı Menşevikler tutunamayacaktır. O zaman büyük genel grevlerle, bir kere daha, Sovyetler veya Konseyler kurulacak ve bunlar bütün hiziplerden daha güçlü, daha yetkili hâle geçecekler; işçi sınıfı bir kere daha dolaysız olarak sesini duyuracak, grup ve hiziplerin hırlaşmalarına «sus» işaretini çakacaktır. Troçki'nin bu düşünceleri, ne karşı görüştekilerden, ne

de olayların yavaş yavaş göstermeye başladıklarından etkilenip te, değişmemiştir. Troçki'nin düşünceleri, «bir dahaki devrim dalgası» gelince, bu dalgalar tarafından değiştirilecekti.

Bu tutum yüzündendir ki, 1907'e kadarki en sert çabımlarla geçen en güç yıllarda bütün hiziplerin dışında, ama aralarında kalmak, her taraftan şimşekleri üzerine çekmek bahasına kendine özgü düşünceleri ile başbaşa kalmakta inat etmiştir. Bugün Rusya'da Troçki'nin aleyhinde yayınlanan pek çok şeyde, bu 1907-1914 döneminde Lenin tarafından yazılan ve Troçki'yi hizipler üstü kalma tutumundan ötürü kınayan yazılardan ıktibaslar yer alır. Ama Lenin'in kınamaları tek başlarına kalmaz ki, Plekhanov'un, Martov'un, Axelrod'un da, aynı nedenle, Troçki'yi kınayan yığınla yazıları vardır. Kendi ölçülerine göre, kâh bir taraftan, kâh diğer taraftan yana olan Troçki, bu tutumuyla her iki yanın da öfkelerini toplamış; her iki tarafın da görüşlerinin üstünde kalıp, aralarındaki çatışmaları küçümser görünmesiyle kızdırmıştır onları. Her iki tarafın da, gitgide daha çok gözlerinde büyüttükleri meselelere karşı Troçki'nin aldırılmazca davranışına bakan Menşevikler de, Bolşevikler de Troçki'nin bencil ve prensipsiz bir adam olup çıktığına karar vermişlerdir. Ardından, her iki hizibin dışında, «hizipsizleri» toplayıp, kendi etrafında bir hizip kurmaya kalkışması ise, gene her iki hiziptekilerce «muhteris» kişiliğine bağlanmıştır. Bolşevikler ve Menşevikler sadece kendi hiziplerinden söz ederken, o'nun Parti için söz etmesi bir ihanet sayılmıştır. Örgütlenme konusunda daha geniş bir tabanın gerekliliğinden söz etse, Lenin'e karşı ve Menşeviklerin yanında; devrimin geleceği konusundaki ileriye yönelik bakışından söz etse Lenin'in yanında ve Menşeviklere karşıymış gibi görünüyordu. Kişilik ve tutumundaki arâzlar yüzünden, sonunda, sadece *primus inter pares* (eşitler arasından ilki) olabileceği kolektif bir liderliğe girmesi güçtü. Böyle bir yönetime, herkesin en küçük örgütlenme meselelerinden veya siyasal meselelerden hizipleşmelere giriştiği sırada, kendisinden görmezlikten gelmesi istenilen birçok fikir ayrılıklarıyla ilgili olarak, kendi etrafında yeni bir hizibi nasıl kurabilirdi? Bu fikir ayrılıklarını görmezlikten gelemediğine, herkese *barış*'tan söz ederken içinde kendi kendisiyle giriştiği mücadele sürüp gittiğine göre de; hangisi olursa olsun, bu hiziplerle nasıl birleşebilirdi? Bir hâtip, bir risâleci, bir halk yargıç (tribune) olarak, bu genç adam 1905 yılının bir yığın olayı içinde sıvrılmış ve kendini göstermesini bilmişti, ama bir grup

organizatörü ve birlik kurucusu olarak, hizipçi olarak giriştiği işleri hiçbir zaman başaramamıştır.

Ayrılmakla ne kazanacağız? -diye çalıyordu Londra Konferansındaki her iki tarafa da. Aynı işleri, ama aynı yolu yürütlüp, birbirilerinizin ayaklarına gelme takmak? Bunun sonucu ne olur? Hepiniz birleşmek zorundasınız, önce federasyon temelinde, sonra burada, birleşme kongresi içinde.

Troçki, kongre delegelerine yaptığı uyarımda, moral bir silâhsızlanmaya gitmezlerse, hizipçilik tutkularını firelenmederç, bütün gruplaşmalara son verip tek bir parti kurmaya yanaşmazlarsa, ileride çok daha büyük parçalanmaların olacağını söylemişti. Bu sözlerin, ileride kendi hayallerinin bile almayacağı oranda gerçekleşeceğini o zaman Troçki de bilmiyordu!

İlk beş yıllık dönem içinde, Troçki'nin tutumu Lenin'den çok Menşeviklere yatkındı denilebilir. Zira, ayrılma konusunda asıl saldırı Leninçilerden geliyordu. 1910'da ise, Lenin'in hizipçilik tutkusu hafifleyip, Parti birliğinden yana olan Bolşevikler kendi aralarına aldıkları çeşitli gruplardan Menşeviklerle birlikte hareket etmeye başlayınca, Birleşik Parti Konferansı, Troçki'ni tek başına Viyana'da yayınladığı *Pravda*'yı Partinin resmî yayın organı olarak ilân etti. Ağustos 1912'de, Lenin kendi hizibinden başkasının Partiyi temsil edemeyeceğini ilân edip, bütün karşıtlarını Partiden ihraç edilmiş sayacağına söylediğinde ise, «Parti Menşevikleri», «Menşevik Tahripçiler», «Parti Bolşevikleri», «Bolşevik Uperyodistler» denilen çeşitli grupları bir kere daha toplayıp, bir araya getiren Troçki, ünlü adıyla «Ağustos Bloku» denilen bu topluluğu kurarak «mütecaviz»e karşı koymak için bütün grupları birleştirmek; Lenin'i barışa zorunlamak; veya hiç değilse; bütün tartışmaları ve tartışma metodlarını, bir örgüt içindeki yoldaşlara yaraşmayacak biçimlere düşmekten alakoymak amacıyla harekete geçmiştir.

Onbinlerce işçiyi kapsayan geniş bir Marxist toplulukta -diye yazıyordu Troçki- fikir uyumsuzlukları ve ayrılıklarının olmaması imkânsızdır. Genel program açısından herkesin kendi görüşünü açıklaması ve savunması sadece bir hak değil, aynı zamanda bir görevdir. Fakat kendi kişisel görüşünü savuturken, hiç kimse,

bir kardeşler topluluğu içinde olduğunu unutmamalıdır... Karşılıklı anlayış ve güven olmadan mücadeleimiz boyunca gerekli olan disiplin ve dayanışma sağlanamaz, ve bunlara dikkat etmeyen kimse, niyeti ne olursa olsun, Sosyal Demokrasinin varlığını tehlikeye düşürmüştür. (2)

Bu anlayışa uyulabilmiş olsaydı, Rus Devriminin de, Sovyet Hükümetinin de, Troçki'nin de kimbilir ne kadar ayrı bir geleceği olacaktı. Ama, bu olabilir miydi? 1917'ye kadar ısrarla şöyle diyordu: «bir kardeşler topluluğundaki ayrım değil özümlüdeki!» 1917'de Troçki'nin kendisi bile «karşılıklı anlayış ve güven olamayacağına» söyleyecekti. Daha sonraları, bütün bunlara ilâveten, Bolşevik Partisi içinde bile «her üye kendi görüşünü açıklama hakkına sahiptir, hatta bu bir görevdir,» sözlerini de reddedecekti. Ve, gerçekten vakit çok geç olduktan, iş işten geçtikten sonra, tekrar o ilk görüşlerine dönecekti; 1907 ile 1917 arasındaki yılları; Partide birlik kurmaya, sonraları da kendi etrafında bir hizip kurmaya çalışıp ilerde hayatına mal olacak olan başarısızlık yıllarındaki görüşlerine Mültecilerin arasında bölünmelere yol açan meselelere karşı vurdu-muyamazlığının bir başka sebebi fizik anlarında da gruplardan uzak kalmış olmasıydı. Rusların çoğunun yaşadığı Berlin, Paris, Cenevre veya Zürih'e gideneği yerde, Troçki Viyana'yı seçmişti. Viyana'da kendi başına kurduğu *Pravda* gazetesi, Parti içinde birliğin kurulması, ve «kesiksiz devrim» denilen aşırı radikal politikadaki ısrarı ile, gerek Avrupa'da, gerekse Rusya içinde ün kazandı. Üç buçuk yıl süreyle, iki ayda bir yayınladığı bu gazetesini, hemen hemen tek başına yaşattı. Makalelerin çoğunu yazıyor, Karadeniz Denizciler Sendikası aracılığı ile bu gazetelerin Rusya'ya sızdırılmasıyla uğraşiyor, hizip dışı hizibini bu gazeteyi göndererek besliyordu. Fakat, Denizciler Sendikasında polisün de ajanları vardı ve Birinci Dünya Savaşından az önce tam da Rusya'ya birçoğular sızdırmanın en büyük ihtiyacı olduğu sırada bütün önderleri yakalayan polis, sendikayı da kapatıverdi.

Troçki'nin, baş yazar olarak en yakın yardımcısı A. A. Joffe idi. Joffe, sonunda Alfred Adler'den psikoanaliz tedavisi görmeye mecbur kalacak kadar sinir hastasıydı. Adler'ler, bu vesile ile Troç-

ki'lerin şüphası ve komşusu oldular, ve o andan sonra da Troçki, Freud'la ilgilenmeye başladı. Troçki, yeraltı örgütlü kursun diye Joffe'yi Rusya içine gönderince, Joffe hemencecik polisün eline düştü, ve 1917'ye kadar da Sibiry'a'dan yolunu bulup, gelemedi: Sonraları ise Sovyetlerin, Almanyaya gönderdiği ilk büyükelçi olan Joffe, *cardon sanitaire*'i ihlâl eden ilk diplomat olup çıktı. 1927 yılında ise, Joffe, uğraştığı Partisi tarafından Troçki'nin ihraç edilmesini protesto etmek için intihar etti.

Lev Davidoviç'in Viyana'daki diğer arkadaşları arasında birleşme taraftarlığı ile tanınan bir sendikacı ve daha o zamanlar önde gelen Marx bilgini Ruslardan olan Riazanov; sonraları Kerensky kabinesinde Çalışma Bakanı olacak olan, ihtilâlcı bir talebe diye tanınan Skobelev; tıpkı Joffe gibi bir Sovyet diplomatı olacak olan Kopp bulunuyordu. Viyana'daki *Pravda*'nın, solluğu kesilmeyi, yorulmak bilmez yazı işleri müdürü ve yayıncısının yanısıra, fiş kurmayı işte bu Skobelev, Kopp, ve Joffe idi.

Troçki'nin Viyana'daki bu yılları içinde, ikinci oğlu Sergel doğmuş, ilk oğlu Leon (Lev, Lyovik) ise ilk okula başlamıştır.

Lyovik okula başlayınca -diye yazıyor Natalia Ivanovna Troçki- ortaya din sorunu çıktı. Avusturya kanunlarına göre, her çocuk, okulde ebeveyninin dinini öğrenmek zorundaydı. Başka bir mezhep bulamadığımız için, çocuğuna hem zihni olarak, hem de ruhen fazla sıkmasını diye, biz de Lutheran mezhebine yazdırdık.

Troçki'nin artık yaşlanan anası ve babası ziyaretlerine geldi. Rusya'daki kızını (ilk evliliğinden olan) getirdiler. Annesi, Berlin'de böbrek ameliyatı olmuş, ardından da on yıl sürecek olan mantar hastalığına (*actinomycesis*) tutulmuştur. O arada, Troçki'nin ana-babası da, oğullarının aşırı radikalliğini artık hoşgörtili ile karşılamaya başladılar. («En son tartışma oldu,» diye yazıyor Troçki kendi otobiyografisinde; Almanca'da yayımlanan ilk kitabında.) 1910 yılındaki ziyaretten sonra, altmış yaşına gelen annesi Yanovka'daki, Troçki'yi doğurduğu kasabadaki evine döndü, ve aynı yıl hayata gözlerini kapadı.

Bir zamanlar Parti içinde *Pera* «Kalem» takma adını kullanmış olan bu genç adam, ikinci mülteçiliğinde de bu aracı kullanarak hayatını kazanıyordu. *Kievskaya Mysl* («Kiev'lilerin Düşüncesi») isimli yasal ve sol eğilimli bir gazeteye muhabirlik yapıyor, ede-

(2) CP. Engels'den Bebel'e: «Her çeşit fikir ve duygulara yer vermezse Almanya'daki en büyük parti olmasına rağmen, varlığını bile koruyamaz.»

hi konularla; Almanya, Avusturya olsaylariyle, ekonomik ve politik konularla ilgili yazılar hazırlıyordu. Daha sonraları bu yazıları Sovyet Hükümeti tarafından yeniden yayınlanmıştır. Troçki, *Pravda* ile çok meşgul olduğu zamanlar hariç, bu yazıları sayesinde geçinecek kadar para kazanıyordu. *Pravda* ile uğraşınca, işler aksayınca...

O zaman karım rehincilerin yolunu tutar; ben de, mecburen bolluk zamanlarımızda aldığım kitapları sahallara götürüp satardım. Öyle zamanlar olurdu ki, evimizdeki üç-beş eşya bile kira borcu için haczedilirdi. İki çocuğumuz vardı, ve dadımız yoktu; yaşadığımız hayat karım için iki yönüyle de kötü ve zahmetli bir hayattı. Fakat buna rağmen, devrimci çalışmalarında bana yardım edecek vakit de ayırıyordu.

Blitün bu yıllar boyunca Troçki vaktinin büyük kısmını ekonomik punalılar ile siyasal ayaklanmalar arasındaki bağlantı (correlation) üzerine yaptığı çalışmalara ayırmıştır. Ayrıca, Avusturya-Macaristan imparatorluğundaki (nüfusunun dörtte üçü Slav idi) görünümü ile milliyetler sorunu, ve emek sorunu üzerinde de çalışmıştır. Öğrendiği diğer diller kadar Almanca da öğrenince, Viyana işçilerinin mitinglerinde de konuşmalar yapmaya başlamıştır.

Burada, Çarlık Rusyasından iltica edip de, geldikleri ülkelerdeki kardeş partilerde en az rahatsızlık duyanların Rosa Luxemburg, Angelica Balabanoff, Parvus ve Troçki'lerin kurduğu dörtlü grup olduğu, ve bunların hepsinin de Yahudi ailelerden geldikleri belirtilmeye değer. Bu öyle birşeydi ki, sanki irsen taşıdıkları bazı özellikler yüzünden (tutum ve görüşlerinde gizli birşeydi sanki bu), diğer bütün mültecilerden daha az Ruslaşmış, veya Polonyalaşmış; fakat daha fazla Avrupalılaşmış, çok daha içten, ve çok daha radikalce enternasyonalleşmiş bir halleri vardı. Ne varki, bunun tek sebebi «Yahudilik» değildi. Zira Axelrod, Martov, Zinoviev, Kamenevler de Yahudi oldukları hâlde, buldukları yabancı ülkelerdeki kardeş partilerle yakınlık kuramamışlardır. Keza, onbeş yılını Avrupa'da geçiren Lenin olsun, bütün olgunluk yaşları boyunca Avrupa'da kalmış olan Plekhanov ve Zastülich olsun, buldukları şehirlerdeki siyasal hareketlerde yer almamışlardır. Parvus, Alman Demokrasinde bir lider; Rosa Luxemburg, Rus, Polonya ve Alman Partilerinde görev almış biri; Angelica Balabanoff ise kendi özyurdundaki işçi sınıfı hareketinden çok İtalya'daki hareketle yakınlık kurmuş biriydi. Troçki, bu üçüne

oranla, bir bakıma daha az «enternasyonalci» idi. Ölümüne kadar, aklındaki ilk sorun Rusya olmuştu, ve olacaktı o'nun. Fakat, Troçki de Alman dilinde, ve Fransız dilinde çok güzel konuşmalar yapan bir hâtip olmuştu, ve Avusturya'daki partinin işlerinde bilfiil çalışıyordu. Mülteci hayatının yığınlık ve karamsarlığından kurtulmuş olmasında bu işlerin büyük faydası vardı.

Saint Petersburg'daki fırtınalardan sonra geldiği sessiz ve kırılsız Viyana'da, Lenin gibi Troçki de Marx ve Engels'in eserlerine eğildi. Marx-Engels'in mektuplarını okudu, okuduklarının kendi başlarına taşıdıkları anlam değil, Troçki üzerinde etkide bulunan anlamları belirtmeye değer :

Mektuplar, teorik olmaktan çok, psikolojik bir yarıdan kendini bulma (revelation), değerlendirme oldu benim için. *Toutes proportions gardées*, her sayfada, bu iki insanla bir yakınlığım olduğunu ispatlayan deliller buluyorum... O'nların insanlara karşı tutumları aynen benim tutumlarına (attitudes) benziyordu... Marx ve Engels de sapına kadar ihtilâlciler. Ama, ne Marx'da, ne de Engels'de aşırılık veya dervişlik (asceticism) yoktu. Her ikisi de, ama hele Engels, insanla ilgili hiçbir şey yabancı tutmazdı kendini. Ama devrimci dünya görüşleri yüzünden, selegin elinde oyuncak olmaktan da, insanların yüklendiği birçok çalışmalardan da uzak kalmışlardı... Yoksu! ve sefil olanlarla; basit kafaların (vulgarians) Marx ve Engels'de aristokratik özellikler (superiority) dedikleri bunlardı...

Lenin gibi, Troçki de Marx'ın 1848 ardılı dönemindeki kitapçıklarına döndü. Ne varki, bu kitapçıkların okunmasından alınabilecek dersler şöyle dursun, Marx'ın yeni ihtilâl dalgalarının varlığından söz eden satırlarına kapılıp gitmiştir. Marx, 1850'nin ilk aylarında yazdığı bu satırlarda, yeni bir ihtilâl «med-dinin eşliğinde» geldiğini hayalliyordu :

Demokratik küçük burjuvazinin, kendi istekleri karşınlar karşılansız devrimine bir son vermek istemesine karşılık, bizim yaratımıza olan, bize görev diye yüklenen şey, devrimini kesiksiz bir devrim hâline getirmek; bütün yönetici sınıflar ile bütün varlıklı sınıflar ellerindeki tüm iktidardan oluncaya ve hükümet mekanizması

proleterya tarafından elde edilmeye... en önemli üretim araçları proleteryanın eline geçinceye kadar devrimi sürdürmektir...

İşçiler, resmi devlet kurumunun yanısıra, yörel yürütme kurulları ve komün konseyleri, veya işçi komiteleri şeklinde örgütlenmiş bir devrimci işçi devleti kurmalı, böylece burjuva demokrasisinin hükümetlerinin sadece işçiler arasında gözden düşmesi ile yetinmemeli, ve burjuvazinin kendisini, arkasında bütün bir çalışan sınıfın desteği bulunan makâm ve kuruluşların denetim ve tehditleri altında hissetmesine bakılmalıdır.....

Zaferin ilk saatinden itibaren çalışanlar sınıfına ihanete başlayacak olan küçük burjuvazi bölümünün girişeceği haince işlerin boşa çıkarılabilmesi için, proleteryanın... kendi yönetici ve kendi kurmaları eliyle silâhlandırılması, [küçük burjuvazi] devletinin değil, işçilerin kurdukları devrimci makâmların yönetimi altında düzenlenmesi şarttır... İşçi sınıfının, demokratik küçük burjuvazinin yalanlarına ve aldatmacalarına kanmaması gerekir. İşçilerin savaş nârası şöyle olmalıdır: *Süregönlüğü içinde bir devrim!**

Okuyucular bu kelimelerde, gerek Lenin'in ve gerekse Troçki'nin 1917'de uygulamak ve işlemek isteyeceği programın şematik bir özeti dile geldiğini anlamakta güçlük çekmeyeceklerdir. Marx tarafından Mart 1850'de yazılan «Komünist Birliğine Hitâbe», bağımsız parlamentocu işçi hareketi karşısında Troçki'nin tutumunu anlamak için de yararlıdır. Troçki'nin bu konudaki tutumu, Duma seçimlerinde liberal Kadetlere karşı tutumunun, toprakların istimliki sorunundaki görüşlerinin anlaşılması içinde manidardır. Ayrıca, «merkezî hükümetin eline mümkün olduğu kadar çok yetki bırakma» şeklindeki Troçkici görüş için de, ve daha çok Leninci özellikler taşıyan birçok görüşleri için de, gene aynı «hitâbe»nin dikkatle okunması gerekir. Hemen belirtelim ki, aynı pınarın sularından Lenin de, Troçkiden geri kalmamacasına, kana kana içmiş bulunuyordu.

(*) İngilizcede, «The revolution in permanence» diye geçiyor. Durgun bir «devamlılık» anlamında değil, bir oluşumun değişken devamlılığını anlamında çevirebilmek için «süregönlük» diye çevrilmiştir. (Ç. N.)

Viyana'da yedi yıl geçirdiği ve mültecilerin dalışmalarından uzak kalmış olduğu için, içindeki gezgincilik macerası yüzünden savaş muhabiri olarak önce Balkanlara, sonra İspanya'ya, sonra da taa Amerikaya gitmiş olduğu için 1907 ile 1917 arasındaki dönemde uzun yıllar gözünüpizden uzaklarda kalacak Troçki. Troçki'den ayrılmadan önce, ileride Sovyet Devleti Eğitim Komiseri olacak Anatole Lunacharsky'nin hassas kalemıyla çizdiği parlak portreyi incelemekte fayda vardır:

Troçki'yi ilk tanıyan Ocak olaylarının ardında, 1905'tedir... Troçki o zamanlar çok parlak, hepimizden daha mümtaz, ve üstelik yakışıklıydı. Paklaklığundan, aldırmaazlığından, karşısındaki kim olursa olsun yüreksizden ve kuvvetli bir insan edası ile konuşmasından epeyce rahatsız olduydum. Hiç hoşlanmadan, bu bacak bacak üstüne atan, ve mitingte yapacağı konuşma için kalemlerle birkaç satır bir not çiziktiriveren bu ukala dümheleşmiş bakıyordum. Fakat, konuşmaya başlayınca çok güzel, çok kuvvetli bir konuşma yaptı...

Lenin'in huzurundayken birisinin çıkıp şöyle dedikini hatırlıyorum: «Khrustalev'in yıldızı söndü, Sovyetin kuvvetli adamı artık Troçki oldu.» Lenin kısa bir an duruladı; sonra şöyle dedi: «Eh, yorulmak bilmez ve dikkatli çalışmalarıyla bu yeri, Troçki kendisi kazandı...»

Tevkifiye kadar da, Petersburg işçileri arasında Troçki'nin ünü çok büyüktü ve mahkemedeki olağanüstü renkli ve «heroic» davranışı ile bu ünü daha da büyüttü... 1905 ve 1906 yıllarındaki Sosyal Demokrat önderlerin içinde genç yaşına rağmen en iyi hazırlanmış biri varsa o da Troçki idi. Lenin dâhil, bütün mülteci devrimcilerin beşini bükten, mülteci dar görüşlülüğünden zerre kadarı yoktu Troçki'de. İktidar mücadelesinin ne büyük bir mücadele olduğunu herkesten iyi gören Troçki oldu. Ve ihtilâlden en büyük şöhretle çıkan da o oldu. Ne Lenin, ne de Martov bu yönden bir kazanç sağlayabildi... Troçki, o gündün beri, en ön sırada yer almasını bilmiştir... Troçki sadece parti değil, en basit bir organizasyon işinde bile başarı sağlayamazdı... Müthiş mütehakkimdi; etrafındakilerle ilgilenmek, onların ilgisini uyandırmak, ve seçmelerine kulak vermek gibi konularda yeteneksiz veya

isteksizdi. Lenin'de fazlası ile görülen bu hasletlerden yok-sunluğu yitkilerden, görülür bir yalnızlığa düştü Troçki...

Siyasal gruplar içindeki çalışmalara katılırdı, ama uyamazdı. Ne varki; tarihi olayların okyanusu içinde; bu gibi kişisel hasletlerin önemlerini yitirdikleri bilyük iş-lerde ise Troçki'nin üstüne kimse yoktu...

Lenin'in tek bir gün kendisine baktığını, tarihin aynasında nasıl görüneceğini düşündüğünü, kendisinden nasıl söz edileceğini merak ettiğini hiç sanmıyorum-sa-dece kendisini işine vermiş çalışırdı Lenin. İşine kapır-dı mı kendisini, çok mütehakkim kesilirdi, ama iktidar budalası olduğu için değildi bu; doğru ve haklı olduğun-dan hiç şüphe etmemesinden; işini bozacak ve çığırından çıkaracak hiçkimseye tahammül etmemesi gerektiğini inanmasından. Yetki ve iktidara karşı beslediği aşkın kaynağı, kendi prensiplerinin ve düşüncelerinin son de-rece doğru ve haklı olmasıydı. Bir başka sebep ise, Le-nin'in bir konudaki yeteneksizliğinden; eğer söylemesi doğru görülürse -bazan siyasal liderlere çok yararlar sağ-layan-, siyasal karşıtlarının haklı açısından bakabilme konusundaki yeteneksizliğinden çıkıyordu.

Troçki'nin ise, Lenin'in tersine, boyna kendisindey-di gözleri. İnsanoğullarının anılarında (memory) tam bir ihtilâlcî önder aylası (hâle) ile sür-gü yaşabilme uğ-runu, kendi öz canı dâhil, yapmayıcağı kişisel fedâkârlık yoktu. Troçki'nin bunlara hazır olması gerekiyordu, çün-kü tarih içinde kendisine bir yer donatmakta bütün ama-ci.

Bu gözlemleyici ve kahince kelimeler Lenin henüz hayattayken yazılmış, ve 1923 yılında, Moskova'da yayınlanan *İhtilâlcî Görün-tüleri* (Revolutionary Silhouettes) kitabının birinci baskısında yer almıştır. Bu, birinci basında Stalin'in görüntüsü yer almamıştır. Lunacharsky'nin Stalin'e düşmanlık çırmasından değil; 1923'te bi-le Stalin'in, hiç kimsenin gözünde, birinci sıradan önemli biri ola-rak ilgi çekmemiş olmasındandır bu. Kitabın daha sonraki baskı-larında ise, halk oytunda daha değişik bir Troçki görüntüsü uyan-durmak için yukarıda söylenenler çıkarılmış, ihtilâle yaptığı katkı-lar kazanıncasına silinmiştir. Fakat Lunacharsky'nin keyfi ile değil, zor belâst ile yapıldığını belirtmek gerekir.

BÖLÜM XXIX

FİLOZOF OLARAK LENİN

Algılayıcı kişiye karşı bağımsız olan bir dış dünyaya olan inanç bütün bilimlerin temelidir.

— Einstein

Siyaset, Rus toplumunun hastalıklarında bir çeşit tedavi yolu olarak denendikten sonra birçok insan siyaset arenasını terk etme-ye, veya sadece anayasal olanakların ufkuunu aşmadan bir şeyler yap-maya başlamıştır. Spartaküs'ten sonra insanın gelişi gibi; Muenzer ve Tabordan sonra Mennonidler ve Uhuvetçiler (Brethren) grubu-nun çıkışı gibi Rusya'da da Gapon, Khrustalev, Troçki, Yüzbaşı Schmitt ve «Kösel»-Kemerli-Adam» (1) gibilerden sonra Bulgakov, Berdyayev ve Tolstoy'lar gelmişti. Dünyaya değiştirme ümidi sarar-mış; insanoğlunun aklı, artık, kendi içine yönelmişti; ben'e, kişisel isteklere, ruhun ihtiyaçlarına, tefekkür ve dervişliğe; kişisel kurtu-luşlara haklıyordu.

Rusya'daki reaksiyon dönemi, görünüşe bakılırsa, sanki doğ-rudan doğruya 1905 yenilgisinin bir sonucu gibi ortaya çıkmıştı. Gerçekte ise, Tolstoy'un düşünceleri 1880'lerde, Narodovoltsi terör-lerinin başarısızlığından sonraları oluşmuştu. Bulgakov ve Berd-yaev'lerin Marxismini bırakıp Hıristiyan Sosyalizmine sapmaları 1900'lerde oldu. Sembolizm, çılgın «hedonizm», «sanat için sanat» gibi akımlar da son yüzyılın başlangıcında su üstüne çıkmışlar-sa da, o zamana kadar alttan-alta varlıklarını sürdürme gelmişler-dir. Devrimçi hava içinde sus-plus olan bu yalınlık akımları, dev-

(1) Kösel-kemerli-Adam, birçok rivayetlere göre Moskova ayaklanmasının yöneten efsanevi bir karakter olsa gerek; Yüzbaşı Schmitt, Karadeniz bahriye isyanının önderi; Khrustalev ve Troçki ise, genel greve ve si-fahli ayaklanmaya karar alan Sovyetli arhivlerine başkânlıklarına ya-pan kişilerdir.

rimci umutların sararmasından sonra yıkıntılarla dolu toplum hayatını pençelerine alıvermişti.

«Soysuzlaşma dönemi» denen yılları karakterize eden budalalıklar ve iğrençlikler en aşağı tabakadan, taa saraya kadar bulaşmış, yayılmıştı. 1904 yılında Çarina Alexandra beklediği erkek çocuğa, Aziz Seraphim'in şefaatî sayesinde, nihayet kavuşmuştu. Aziz Seraphim, mucizevi işler yaptığına inanıldığı için Çar'ın ısrarları üzerine, yaşarken «aziz» ünvanı kazanmış biriydi. Çocuk ise, hanedandaki birçok kadının erkek çocuklarında görülebilen olan irsi bir hastalık yüzünden yarı-sakat doğmuştu. «Hemophelia» denilen bu hastalıkta, vücudun herhangi bir yeri kesilerek, veya örslenerek kanamaya başlayınca, kanamanın önü alınamıyordu. Çocuğunun hasta doğması üzerine Çarina Alexandra büyük bir suçluluk duygusuna kapıldı, ve bu vâzenin bedelinin yaşaması için her gün büyüklük işler yaptırmaya başladı. Bu yüzden, Çarina muskacıların, dervişlerin eline düştü; sonraları ise dünyevi ve mistik, ahlaksız ve kutsal yanları ile karmaşık bir kişiliği olan, «Tanının Adamı» denilen köylü (mujiik) Rasputin'e kaptırdı kendini. Önceki evdeki işler, sonraları saraydaki işler, sonraları da bütün ülkedeki işler Rasputin'e terk edildi. 1905 sonrası soysuzlaşma döneminde ortaya çıkan üç paralel yıkıntı olayı görülmüştür: İşçiler arasında kumar ve ayyaşlığın yayılması; öğrenciler arasında «Sanitizm» denilen düşün akımının tutulması; saray ve devlet işlerinde Rasputin'in ortaya çıkışı. O yıllarda, Bolşeviklerin silâhlı bütükleri dağılmaya, ve haydut çeteleri haline dönüşmeye başlamış, yeraltı örgütleri ise ağzına kadar ispiyoncu ile dolup taşmaya başlamış; öğrenciler derslerine, tavernalara, ve yurt ve pansiyonlardaki eğlencelere dönmüşler; Saray ise, Rasputin'in arkasında gizli bir çete kurarı söygüncü ve rüşvetçi sürülerinin eline düşmüştür. Toplum, bu üç oluşum içinde, kendi kıyasına kendi kazmaya başlamıştı artık.

Gençler arasında, cinsel aşk tutkusu (eroticizm) ve intiharlar kitlesel olaylar hâline gelmiş, ihtilâli aşırılığın yerini bunlar almıştır. Artsybashev'in *Savim* (1907'de yayınlandı) isimli kitabı, ünlü bu iki konudan söz etmiş olmasına borçludur. Kitapta, siyasal sorunlarla, bilimsel konularla uğraşanlarla alay edilmekte; hayatın ilkelere ve plânlara göre yaşanması yerine duygu ve tutkulara göre hayvanca yaşanması gerektiği savunulmakta; akıl, sadece kural,

(*) Soysuzlaşma dönemi: «the decadence» denilen dönem.

gelenek ve ahlak ilkelerinden insanı kurtarmak için şeytansı işler için kullanılmalıdır denilmekte; kardeşler ve ana-oğul gibi cinsel ilişkileri yasaklanan kişilere aşk yaptırılmakta, erkek ve kadın çapkınlığı ile dolu anlatımlara yer verilmekte; ayrıca iki yerde intihar tablosu, iki yerde de cinsel baştan çıkarma (seduction) sahnesi ballandıra ballandıra anlatılmaktaydı. *Sanitizm* denilen gençlik akımı işte bir kitaptan doğmuştu. *Babular ve Oğullar* nasıl 1860'ların *Nihilizm* akımına sembol olmuşsa, *Sanim* de bu yeni yığılık akımının sembolü olmuştu.

Gençlik dönemlerinde radikal hareketlere kapılmış olan bir önceki aydınlar kuşağı arasında ise inanç ve düşüncelerin yeniden gözden geçirilmesine başlanmıştı. Bazıları, o zamana kadar yürüttükleri yoldan yüz-geri emişlerdi. En yâğıt, en tutkun cylem adamları, terörcüler bile, cylesizliğe zorlanmışlığı kahri altında, yaptıkları eski işlerin anlamlarını düşünme düşünme bir hâl olmuşlardı: Nasıl oldu da, hayatımı; yakınımdaki insanların canına kastetme işine adanmış? Dahiliye Nazırı Plehve'nin suikastçilerinden biri olan Boris Savinkov bu soruya cevap vermeye çalışan iki tane roman yazmıştı: *Soğun Ait* (1909) ve *Neyin Ne Olmadığına Dair Masal* (1912):

İnsan niçin öldürmemelidir? -diye soruyordu *Soğun Ait*'ta- ve katil niçin bazan haklı, bazan haksız bulunuyor? Kimileri bir yığın cevap buluyor fakat ben, niçin öldürülmemeli, hiç bilmiyorum. Ve, niçin su ve su sebeble öldürdün mü haklısın da, başka sebeblerle öldürdün mü haksız... anlayamıyorum. Ben, ölüm ve hayatın arasındaki sınırda duruyorum, burada tek egemen ölüm, burada yasa ve hukuk yok, zira yasalar sadece hayatla ilgilidir.

Terör yaşamının da, ölmenin de âmentüsü (creed) olması, yani bir din yaratılmıştı; bu dinin içinde aşk ve sevgi ile fedakârlık ve... kahrolmuşluk, lânetlenmişlik çözülmüş şekilde kilitlenmişti birbirilerine:

Sadece şu sözleri hatırlayınız: *Yoldaşları uğruna hayatını feda eden insandaki aşk ve sevgi, başka hiçkiminede yoktur.*

Savinkov'un iç-huzursuzluğunu ortaya koyan bir terörcü, *Neyin Ne Olmadığına Dair Masal*'da keder içinde hikâre:

Kanunu nerede bulacağız? Parti programında mı? Marx'da mı? Engels'de mi? Kant'da mı?... Ne Marx, ne

Engels, ne de Kant insan öldürmüştür. Onlar hiçbir zaman insan öldürmediler, duyuyor musunuz beni. Benim, yani bizim bildiklerimizi O'lar bilmiyorlar, bilemezler... Ne yazmış olurlarsa olsunlar, öldürüp öldürmememiz gerektiğini, yazdıklarına bakıp ortaya koyamazlar...

Rus Marxizminin kendine-özgü keskinleşmişliği, doktrinindeki gelişmişliği ve dışa-dünya eğilimi bile, Rus Marxistlerindeki kendini çeşitli salgınını önleyemedi. O sıralarda uluslararası «revizyonizm», «Marxist ortodoksluk» görüşüne karşı koymağa çalışmaktaydı. Bu tartışmaların etkisiyle, yılın sonrası yıllarda ortaya bir yeni sorun daha çıktı: bir Marxistin, neo-Kantci felsefeden önemli sayılabilecek bir fikir alması ve benimsemesi iyi-karşulanabilir bir hareket mi, «ortodoksluk» mu, yoksa «revizyonizm» mi sayılmalıdır?

Bu tartışma da 1905 yılından önce başlamıştı. Ashında 1900 ve 1901 yıllarında Bulgakov ve Berdyaev, iki büyük «neo-Kantci», ve Avusturyalı «neo-Kantci»ler ülkelerindeki sosyalist eyleme katılmaktan vazgeçmemiş, ve bu sayede meşru bir hareket olma itibarını kazanmışlarken, Rusya'daki eski Marxist, yeni «neo-Kantci»ler kendilerini duygularına kaptırarak «mutezile» akımına sürüklenmişlerdi. Bulgakov, Ortodox Kilisesinin en ünlü din bilimcilerinden birisi olup-çıkış, ömrünün son yirmi yılını (1924-44) Paris'teki dinbilim okulunun müdürü olarak geçirmiştir. Berdyaev ise zamanımızın en büyük dinci-yazarı olmuş; sosyalizm, kişilikçilik (personalism) ve ortaklığı Hıristiyanlığı bağdaştıran bir akım yaratmıştır. Bu işte de, her işte olduğu gibi, Rus düşüncesinin yoğunluğu ortaya yeni bir aşırılık çıkarmıştır. Alman revizyonizmi reformist bir sıvı (dilution) veya, marxizmin özür-dilemeye yakın bir «modernleştirilmiş»iydi. Rus revizyonizmi ise kurulu dinlerin dışında bir dincilik (heterodoxy), bir bağnaz mutezileciligi; bir *raskol* idi. Özellikle Lenin'de fazlasıyla gördüğümüz Rus «ortodoksluğu» ise, bu «mutezile»ciler için afaroz edilmesi gereken en tehlikeli düşünceler olmuştu.

1904 yılı Kant'ın ölümünün yüzüncü yılıydı. 1904'ten sonra birkaç yıl süreyle Kant'ın ahlak görüşü ile «neo-Kantian» bilginliği (epistemology) üzerinde yapılan tartışmalar devam etti. Yeni-Kantci bilginlik modern bilimsel düşünce açısından değerlendiriliyordu. Bu tartışmalarda «ortodoks» Marxizmin savunucusu kuvvetlere geniş bilgisiyle önderlik eden Plekhanov idi. Lenin de,

bir süre Plekhanov'u desteklemiş, fakat daha sonraları; önce «yeterince felsefe bilmediği için» (Sibirya'dan Potresov'a Mektup) bu işten caymıştır. Ardından, Plekhanov'u desteklememesinin başka sebepleri de olmuştur: 1904'te Bogdanov ile aynı gruba girmiştir. Bogdanov ise Plekhanov'un yaptığı felsefi eleştirilerin baş hedefi oldu! Daha sonra ise, beş yıl süreyle bu grupla ilişkilerini kestigi güne gelinceye kadar sesini mecburen çıkaramadı. Daha, daha sonraları, üzerindeki bu baskı kalktıktan sonra giriştiği şiddetci ve yoğun felsefi tartışmaları biraz da bu yıllardaki aşağılatıcı ve zorlayıcı baskılara karşı bir tepki, bir kendini ifade etme duygusuna bağlanabilir.

Plekhanov (ve aynı yolu izleyen Lenin) her meselenin bir ahlak (ethics) meselesi olarak görüldüğü bir ülkede yaşadığı hâlde, «neo-Kantianism» üzerine patlak veren büyük tartışmaların ahlak konuları ile ilgili olanlarına niçin katılmamış, ve uzak tutmuştur kendini? Cevabı güç bir soru bu. Zira bu tartışma konusu iki-ağzılı bir bıçak gibiydi; bir yandan ahlak sorunu ile uğraşırken, diğer yandan da bilginlik (epistemology) ile uğraşmayı gerektiriyordu. Plekhanov için olsun, Lenin için olsun, ahlak birçokları için din nasıl bilinçöncesi (preconscious) idiyse, o da öyle bilinçöncesi birşeydi: insanın çocukken, veya hayatı bir karar almak zorunda kaldığında kazanılan ve bir daha kolay kolay unutulup, kurtulamamayan bir şeydi. Bunlar bir kere böyle oluştuktan sonra, kişisel hareketlerinin kuralları, diğer kişilerle ilişkiler, amaç ve araçlarla ilgili ahlaki sorunların çözümü de kişinin kazanmış olduğu ve korumak istediği; üstün tuttuğu «total» inanç sistemine uygun şekilde oluşuyordu. Sosyalizm, kendisine eristirecek olan araç ve yolları belirleyen (determined) ve kutsayan bir amaçtı. Ana araç ise, insanın tüm hayatını vakfedeceği siyasal hareketti. Harekete kendini-vakf (self-dedication) ise, Plekhanov ve Lenin'e göre, tartışılması bile tatsız ve «philistine» bir sorundu. Bu düşünceye sahip oldukları içindir ki, önce Plekhanov, sonra da o'nu izleyen Lenin, neo-Kantianism'in ahlakçı yanıyla uğraşmayı gereksiz görmüşler, ve sadece bilginlik (epistemology) konusunu ele alıp, bu konuda katkıda bulunmuşlardır.

Ne varki, reaksiyon dönemine gelinceye kadar, Marxist aydınlar arasında tek uğraşının, sadece *epistemoloji* ile Marxizm üzerine tartışmalardan ibaret kaldığı hiç görülmüş şey değildi. Bu dönemle birlikte, yılınlaşan hareketin tek uğraşı bu olmuştur. Marxist ay-

dınların bu konuyla ilgilenmelerinin nedeni, kendilerine bir teselli, bir oyalanma konusu bulmaktı. Aslında, Krassin'in laboratuvarında bomba imâl etmekten vazgeçmesi ve kendisini mühendisliğe vermek için sosyalist faaliyetten elini eteğini çekmesi; Riazanov'un sendikacılıktan ve Parti birliği uğruna giriştiği mücadeleden vazgeçip, en büyük Marx bilgini ve kuşağının kitap sahibi eleştiricisi olmak istemesi; Lunacharsky'nin gitgide edebiyat ve dine saplanması; Bogdanov'un proleterya kültürü üzerine çalışmalarına yönelmesi; Lenin'in felsefe konularında kendisini yetiştirmek için «Proletari'i ihmâl etmekle işlediğim utanç verici suç» dediği işi yapması -bütün bunlar, Sosyal Demokratik Parti içine de işleyen derin bunalımın hastalıklarından başka şeyler değildi.

Lenin'in görüşlerine karşıt olan eğilimleri temsil eden bazı Bolşevikler, Maxim Gorky'nin Kapri Adasındaki evinde Rusyalı işçileri yetiştirmek için bir okul açmaya kalkıştılar. Okul, bu Bolşeviklerin yüzünden değil, Lenin'in yüzünden, «ultra-Solcu» Bolşevikler için bir «muhalefet okulu» olmak zorunda kaldı. Bu Bolşevikler, okulda öğretim üyesi olması için Lenin'e ardı ardına teklifte bulundularsa da, ilerde göreceğimiz sebeplerini ileri süren Lenin, Kapri işine hiç yanaşmadı. Okul, Lenin'in hiç hoşlanmadığı şekilde, siyasal bilim ve ekonominin de dışına taşarak, felsefe ve teknik bilimlerle, sanat tarihiyle, proleterya kültürü ve proleteryaçı «ideolojik örgütlenme» teorisiyle, Rus edebiyatı tarihiyle, Rus devleti ve Kilisesi tarihiyle, ihtilâlcî ahlâk (ethics) konularıyla, ve pek doğal olarak Bogdanov'un etrafındaki grubun işleri olan Duma boykotu gibi işlerle ilgili konulardaki «Solcu taktikler» ile uğraşmaya başladı. Böylece, taktik konularda, pratik ile ilgili konularda, siyasal konularda, hiç fark bile edilmeksizin, Bogdanov şimdi Lenin'in rakibi olarak ortaya çıkıyor; Bolşevik hizibinin liderliğine oynuyordu. Lenin o sıralar siyaset bilimi üzerine yoğun çalışmalara vermişti kendini, teorik meseleleri ise anlık sorunlara pratik cevap verdikleri ölçüde önemsiyordu. Bu yüzden, eğer Bolşevik hizibinin liderliğini Bogdanov'a kaptırma tehlikesi olmasaydı Kapri'deki kültürel okulu önemsemeyecekti bile. Lenin'in kültürün iyi tarafları hakkında beslediği karışık (ambivalence) tutumunu anlamak için, Gorky'nin *Lenin ile Geçen Günler* isimli kitabındaki bir «anecdote»a gözatmak yeter :

Bir gece Beethoven'den bir sonat dinliyordu Lenin... ve şöyle dedi : «Appassionata'dan daha büyük bildiğim hiçbir şey yok... Her defasında, insanoglunun ne olağan-

üstü şeyler yapabileceğini düşünerek gurur duyarım. Fakat ben fazla müzik dinleyemiyorum. Sinirlerinizi etkiliyor; budalaca, hafif, tatlı şeylerden söz etmek istiyorsunuz; bu pis cehennemde yaşadığı halde böyle güzel şeyler yaratabilen insanoglunun aklını başından alıyor. Oysa kimsenin aklını başından almamak zorundasınız-hâyâle değil gerçeğe yöneltmek zorundasınız insanları. Bizim idealimiz hiç şiddet kullanılmamaksa da, hiç merhamet etmeden kafalarına vura vura uyandırmahsınız insanları. Ya, böyle işte : bizim işimiz cehennem işinden bile güç»...

Bogdanov'un Lenin'e yaklaşması, 1904'e; Lenin'in siyasal geleceğinin en karanlık olduğu günlere denk geliyordu. Okuyucunun hatırlayacağı gibi, Lenin kendi Bolşevik hizibini henüz bir yıl önce (1903'te) kurmuştu, ve Bolşevik hizibinin göstermelik ideolojik lideri Plekhanov idi. Lenin hizibin kurucusu, Krassin ise Rusya içindeki baş yardımcı idi. Fakat 1904 yılındaki Vladimir Ilyich, Plekhanov'u Menşeviklere kaptırmış, Iskra'nın kontrolünü elinden çıkarmış, Merkez Komitesindeki nüfuzu kalmamış; geçmiş günün karşı konulmaz «Çoğunluk» lideri, gerçekte, kendisi etrafında adam bile bulamaz olmuştu. İşte, Bogdanov ve çoğu Sibiry'a'dan yeni dönmüş olan Bogdanov'un arkadaşları bu kritik zamanda Lenin'in safına geçmişlerdi. Ne var ki, yeni gelenlerin pekçoğu kültür ve felsefe konularında spekülasyoncu eğilimleri olan kimselerdi. Spekülasyonculuk ise Vladimir Ilyich'in Marxist «ortodoxy»sine hiç hoş ve akıllıca görünmüyordu. Lenin bunlarla işbirliğini tek bir sebepten kabul etmişti : örgütlenme sorununda, ve taktik sorunlarında düşünceleri aynıydı. 1903 yılının Bolşevik liderliği ile 1904 yılının yeni Bolşevik liderliği arasındaki benzerlikler neredeyse bir Lenin'in, bir de Lenin'in örgütlenme ve taktik görüşlerinin her ikisinde de yer almış olmasından ibaret kalmıştı. Bolşevik hizibinin devam ettiğini gösterir başka birşey kalmamıştı. Aynı durum 1909 yılında (Bogdanov ile ortaklığa son verdiği yıl), ve daha birçok kereler de Lenin'in karşısına çıkacaktı. Ama her seferinde de, Lenin neredeyse; etrafına toplayabildiği bir-iki kişi neredeyse Bolşevizm de orada olacaktır.

Bogdanov (gerçek ismi A. A. Malinovsky) bir tıp doktoruydu ve ekonomi, sosyoloji, doğal bilimler ve felsefe konularındaki yazı ve eserleriyle oldukça ün kazanmıştı. Kendisini bir Marxist olarak kabul ederdi, fakat Bogdanov'un kafası bağumsuz ve spekülâtif

bir kafa olduğundan düşünceye set çekmek isteyen otoriteryan tutumdan nefret eder Marx ve Engels'den sonra yaşamış insanların kendi hayatlarında karşılaşacakları sorunlara cevap bulmak için Marx ve Engels'in yazılarına bakmalarını doğru bulmazdı.

Lenin 1898 yılından beri Bogdanov'un ününü duymuştu. 1898'de Bogdanov'un *Ekonomi Bilimi için Kısa Kurs* kitabını Lenin Sibirya'da iken okumuştu. Bogdanov'un çıkar çıkmaz okuduğu kitabını o kadar beğenmişti ki, Lenin'den siyasal ekonomi için bir kitap yazmasını isteyen bir yayınevi sahibine «Bogdanov'dan daha iyisini yazmak güç olacak», diye olumsuz cevap vermişti. (Lenin'in annesine mektupları, 12 Şubat ve 10 Temmuz 1898.)

1904 yılında Lenin ve Bogdanov kuvvetlerini birleştirmeye karar verdiklerinde, her ikisi de en son eserlerinden birer nüsha sundular karşılıklı. Lenin'in armağanı *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*, Bogdanov'un armağanı ise *Empiriomonizm*'in ilk cildi idi. (İkinci cilt 1905'te, üçüncü ve son cildi ise, hapiste yazılmış ve 1906'da basılmıştır.) *Empiriomonizm*, Ernst Mach'ın felsefi yazılarından çok etkilenmiş bir eserdir, ve 1909'da Lenin'in felsefi polemikleri için başlıca hedef olacaktı.

Bogdanov'un *Empiriomonizm*'iyle aynı görüşte olmadığını açıklamak için niçin beş yıl süreyle sustu Lenin? Sonraları söylediği gibi, kitap dine ve «reaksiyon»a hizmet eden bir kitap idiyse, kitabın yazarını nasıl olup ta kendi hizibinin liderleri arasına aldı?

Belli olan birşey varsa o da, Lenin'in gösterdiği bu geçikmenin dava arkadaşlarının kitabını okumakta ağır davranmasından olmadığıdır. Gorky'ye yazdığı bir mektuptan okuyoruz ki, kitabı hemen okumuş, hemen farklı düşündüğünü anlamış, ve gene hemen uzun bir eleştiri- ama özel olarak- yazmıştır Bogdanov'a. Kitabın üçüncü ve son cildi 1906 yılında yayınlandığında Bogdanov hapisten bir nüsha göndermiştir Lenin'e. Lenin hemen bir «ilân» aşk mektubu döşemiş; ama üç not-defteri boyunca kısacık bir felsefe yazısı da yazmıştır! (Lenin'den Gorky'ye Mektup, 25 Şubat 1908) Fakat bütün bunlar, Lenin'in nedamet-duymaz ve akıllanmaz filozof ile bir grup kurmasına, ve felsefi meselelerden değil, taktik meselelerden araları bozuluncaya kadar tam beş yıl bu grupta bulunmasını önleyemedi. Bu nokta; Lenin'de görülen bu kusur aslında, Marxist felsefeye olan tam ve kuşkusuz güven ile, bir ihtilâlcî olmak için gerekli olan kişiliğin nasıl yüzde 100 biribirleriyle bağ-

lantılı olarak geliştiğini anlamamız için çok önemlidir. Lenin'in bu kusuru, gerçek hâlde, Leninizmin ilk filizi olarak sayılmalıdır. Rusya'da, Stalin yönetimi sırasında yayınlanan bütün felsefi çalışmalar da Lenin'in kitabından yapılan farazi «deduction»lara dayanmaktadır. Leon Troçki de, hayatının son yıllarında kendi müridi olan Amerikalı James Burnham ve Max Shachtman'larla görüş ayrılığına düştüğünde giriştiği polemiklerde aynı ısrarı göstermiştir. (Bknz: Troçki: *In Defense of Marxism*, Pioneer Publishers, New York, 1942, s. 45-48, 52, 54, 79).

Hiç kuşkusuz ki, 1908'deki «decadence» hava içinde, felsefi inançlarını beğenmediği dava ortaklarını açıkca suçlayacak durumda değildi Lenin. Ama o zaman bile, taktik hesaplarla kurduğu bu Bolşevik grubunun ilerde daimi bir ayrılma ile karşılaşacağını sezmiş, ve Gorky'ye yazdığı mektubunda bu ayrılığı doğru ve yararlı bulmuştur. Ama, mektupta bile, o ân için taktik Bolşevik grubunun devamından yanadır:

1904 yılının yaz ve sonbaharında -diye yazıyordu 1908'de Gorky'ye gönderdiği mektubunda- Bogdanov ve ben en nihayet iki Bolşevik olarak karşılaştık, ve felsefeyi tarafsız toprak sayarak aramızdaki o zımmi grubu kurduk. Grubumuz bütün İhtilâl yılları boyunca yaşadı ve her ikimize de, İhtilâle katmak istediğimiz ihtilâlcî sosyalizm (bolşevizm) taktiklerini harekete aşılama olanağı sağladı. Bolşeviklik, zerre kadar kuşum yoktu ki, biricik doğru yoldu...

Bolşevikler içinde, felsefeyle ilgili olarak belli miktarda anlaşmazlıkların olması kaçınılmazdı, bence. Fakat sanıyorum ki, bu anlaşmazlıklar yüzünden parçalanma aptallık olacaktı. Biz, Partiye belli taktik hesapları benimsetmek için bir grup kurmuştuk. Bu taktikleri hep birlikte tespit etmiştik; hep birlikte savunuyorduk (fikir ayrılığı sadece üçüncü Duma seçimlerinin boykotlanması sırasında çıktı...). İhtilâlcî Sosyal Demokrasi anlayışını Partiye aşılıp dururken, materyalizm ile Machizm üzerine felsefe tartışmaları yüzünden işleri bozmak, bence affedilmez bir salahlık olacaktı. Biribirimizle olan felsefe kavgalarımızı Proletarii'ye ve Bolşevik hizibine hiçbir zarar vermeden yapmak mecburiyetindeyiz... Sen de yardım edebilirsin... [25 Şubat 1908 Mektubu]

«1903 yılında, *Iskra*'da o'nunla birlikte çalıştığım sırada» diye yazıyor Lenin Gorky'ye, «Plekhanov benim için Bogdanov'un görüşlerindeki yanlışları tespit etmişti.» Lenin ise, hocasının «caveat» hakkını * dinlemeden Bogdanov'la «zımmı» bir grup kurdu.

Plekhanov felsefe öğrencini alaya almakta gecikmemişti. Lenin için *Iskra*'da yazdığı yazısında, sizin taktikleriniz Marxizmin siyasal revizyonu; Bogdanov'un teorileri ise Marxizmin felsefi bir revizyonudur. Her teori içinde taşıdığı pratiğe yol açacağı için bolşevizm en uygun felsefe de Machizm'dir. Bogdanov'un da, Bogdanov'unun *Machist* felsefesi de hayırlı olsun, «ve bütün muhtemel Machlar ve Avenarius'lardan ** ayrılmayalım hiç!» dedi. Güç duruma düşen mürid (Lenin) ise, bu alayları anlamamış gibi davranmaktan başka çare bulamamıştı:

Plekhanov haksız Mach ve Avenarius -diyordu 1905 Üçüncü (Tüm-Bolşevik) Kongredeki taraftarlarına. Hiçbir-sevgi duymadığım bu adamlarla sosyal devrim için ne yapmak istemiş olabileceğimi anlamıyorum. Bunlar bireysel sorunlar hakkında, denemin sosyal örgütü hakkında yazı yazan, gerçekte ise demokratik diktatörlük hakkında hiçbir fikri olmayan insanlardır.

Mach ve okulunu tartışmaya kalkışmamız bizi çok uzaklaştıracaktır konumuzdan. Ama Lenin'in şu son cümlesi, üzerinde durulmağa değer. Lenin'in ifade ettiği sadece Mach'ın karakteri değil, Bogdanov'un «Machizm»idir.

«Bunlar bireysel sorunlar hakkında, denemin sosyal örgütü hakkında yazı yazıyorlar.» Bu on kelimecik te, Bogdanov'un Mach'tan aldığı görüşler çok açık, çok özlü, ve çok doğru olarak açıklanmaktadır. Öyle ki, Bogdanov'dan ayrıldıktan sonra yazdığı dört yüz sayfalık felsefi polemiklerinde bile bu kadar özlü bir irdeleme yoktur. Zira, 1905'te Bogdanov'un fikirlerini, bu fikirlere katılmayan birisi olarak, dürüstlük kuralları içinde kısaca özetleyivermişken, 1909'da iyice küçük düşürmek amacıyla bu fikirleri olduklarından-farklı (distorted) göstermiştir. Hizip konusundaki kuvvetli tutkusu, ihtirası için içine girince Lenin'in işidir bu: her konu, her şey hizibi açısından; hizibi içindir artık.

(*) «Caveat» — (Lâtina): hukuk dilinde, birisinin fikri alınmadan, davada, bir harekete geçilememesi şartı; itiraz süreleri, itiraz haklarıyla ilgili bir hukuk kurumu. (Ç. N.)

(**) Avenarius:

1908 yılı Lenin ile Bogdanov arasındaki ilişkiler için bir dönüm noktasını işaret ediyordu. 1908'e kadar Lenin'in bütün ümidi taze bir silâhli ayaklanmaydı. Böyle bir durumda ise, Duma'nın boykotlanması cinsinden sorunlara önem verilmek zaten gereksiz kalacaktı. Fakat reaksiyon yılları uzadıkça; reaksiyon gitgide güçlendikçe Lenin anladı ki, bu gibi taktik giriş ayrılıkları kenar meseleler olmaktan çıkmakta, ana meseleler haline gelmektedir. Reaksiyon, genel ideolojik reaksiyon hâline gelince, filozofik ayrımlar da çok büyük önem kazanmaya başlamıştı. «Felsefe sorunlarında taraflılıkla» şartıyla kurulan taktik grubu sürdürmek de Lenin'e ağır gelmeye başlamıştı.

İşlerin bu kritik anında, Bogdanov, Bazarov ve Lunacharsky'ler Menşevik Yushkevich, Valentinov ve diğer yazarlarla elele veremeyi; felsefe üzerinde ortaklaşa çalışmalar yayınlamayı yeğlemişlerdir. Ve bütün bunların üstüne tüy diken de *Marxizm Felsefesi'nin Ana Hatları* oldu! Lenin'in Gorky'ye dert yandığı gibi, bu eserde Marx'ın bir perde olarak kullanılan isminden başka Marxizm ile bir yakınlık yoktu. Lenin, Gorky'ye şöyle yazıyordu: «Marxizm'e neo-Kantianizm'i veya Machizm'i sızdırmağa çalışıyorlar.» Lenin, bu çalışmalarını okudukça «nefretten ve tiksintiden çıldırarak gibi» oluyordu: «Bugün Empiricritikçilerden bir yazı okudum ve kokmuş bahk gibi pis geldi burnuma; yarın bir tane daha okuyacağım, herhalde süvari askerinden farklı kokmayacaktır.»

Bolşevik hizibinin birliğini korumak gerektiğini hatırlatan Gorky, Lenin'e dişini sıkılmaktan başka yapacak iş olmadığını söyler.

Bir Parti elemanı belli bir teorinin yanlış ve zararlı olduğuna kanaât getirdi mi diye cevap verdi Lenin- bu teoriye karşı koymakla üdevlendirmelidir kendini...

Plekhanov bu adamlara karşı koymakta tamamen haklıdır... fakat, kırk-kırk-yaran felsefi terimlerle halkı ürktirmeden bu adamlara nasıl karşı konulması gerektiğini basitçe, açıklıkla, somut bir şekilde söylemeye üşendi mi, tenbellik mi ediyor, istemiyor mu, yoksa hepten bilmiyor mu? anlamadım. Neye mâl olursa olsun, bu noktayı ben kendi bildiğim şekilde söyleyip, açıklayacağım artık...

«Neye mâl olursa olsun!» Ama gene de umuyor, ve Gorky'ye

inanca veriyordu; felsefe üzerinde ayrılık olsa bile, taktik konular-daki birlikleri sürecektir. Ama gerçek olan, birliğin dönüşü olma-yan kötü bir yola girdiği ve Lenin'in de, yavaş yavaş, parçalanmayı kaçınılmaz görmeğe başlamasıydı. Aralık 1905'te «Sibiryalıları ve Kafkasyalıları» Duma sorununda kendisini aşmakta serbest bırak-mıştı, zira silâhli ayaklanmanın eli kulağundaydı ve Duma'nın ön-emi kalmayacağı nası olsa; 1907'de, Bolşevikler ve Menşevikler, Üçüncü Duma seçimlerine katılma işini görüşmek için, Temmuz Konferansını düzenlediklerinde on-bes Bolşevik delegenin on-dört tanesi (bir Lenin hariç) boykottan yana karar vermişler, ve ken-dilerine sözcü olarak Lenin'i değil Bogdanov'u seçmişlerdi. Bütün bir 1908 yılı boyunca bu ömür törpüsü (tagging) aşılmazlık sür-müş kâh «boykotçuluk», kâh «ozovizm» veya «fesihçilik» (recal-lism), kâh «ültimatömcülük» diye için-için kaynayıp durmuştu. Len-in'in taktik sorunlarında kuvvetli bir çoğunluk kazanması Mos-kova Örgütünde 1908 ortalarında, Petersburg Örgütünde ise 1909 ya-lılı bulmuştur.

Fırtınalı günlerden, durgun ve kısıtlısız günlere gelinip tak-tik yeniden görüş değişimine geçildiğinde Lenin'in karşısına dikilenler, vakit zamanında Lenin'in silâhli ayaklanma çağrısına ilk kit-lâk kabartanlardı. Silâhli ayaklanma ve iktidarı zaptetme işi bir zamanlar ana sorundu, ama şimdi önemini kaybetmişti. Lenin için önceleri önemli olan bu sorunlar tâli sorunlar olmuş, onların ye-rini Duma seçimleri, pratik sendika çalışmaları almıştı. Lenin'in eski arkadaşları Lunacharsky gibi şairler, Bogdanov ve Bazarov gi-bi filozof ve bilginler, Pokrovsky gibi tarihçiler, Gorky gibi roman-cılardı. Lenin'in aşırıcılığı bu romantik ihtilâlcilere çekici gelmişti. Lenin'in yanına yaklaşıklarında, Lenin'i Sosyal Demokratik yelpa-zenin en kırmızı ucu olarak görmüşlerdi. Sonraları ise, çok daha karış-ık şartlarda çok daha ilünlü sloganlar savunmaya başlayan Lenin, zamanın masmavi realitelerine uymaya çalıştıkça yanındakilerin gö-zünden düşmeye başlamış; ve «gerçek bolşevizm» veya «Leninizm»-e sadakatsizlikle suçlanırmış olmuştur. Fakat, Lenin biliyordu ki, silâh-li ayaklanma ve iktidarı zaptetme sloganlarını hâlâ kullanmakta ısrarın anlamı kitle ile, realite ile kuruluması gereken tutumun fedâ edilmesi olacaktı. O'nların «gerçek Bolşevizm» dedikleri Lenin'in gözünde bir karikatürdü sadece. Tutumunu değerlendirecek olursa, Lenin'in herhangi bir filozoftan daha akıllı; toplumda esen hava-yı anlamakta herhangi bir romancıdan, tarihçiden; şairden daha du-yarlı olduğunu kabul etmemiz gerekir, kendi hizibindeki roman-

cılara, şairlere, filozoflara bakıp hükmünü vermişti: eski dostla-rı akıllarını başlarına toplamaya çağırmak, veya hepten hesaptan düşmek zamanı gelmiştir. Gerçek olanakları ihmal eden, önündeki aktüel görevlere sahip çıkmayan eski topluluk ya toparlanmalı, ya da hesabını dürmeliydi. Başına buyruk ve kendine çok güvenen Bog-danov bu heterojen topluluğun lideri olarak Lenin'in önüne dikil-digine göre, Bogdanov'un hesaptan düşülmesi zamanı gelmiş say-ırdı. Felsefe alanında rakibimi yenersem, tatik sorunlar alanında belki sözümü dinletirim, diye düşünüyordu Lenin. Yıllardır «sus-pus» edip, ses çıkarmadığı felsefe konusundaki bu eski görüş ayrılı-ğı üzerine bol bol konuşabileceğini düşünen Lenin, «ortodox» Marx-ismi savunmak ve bu «heterodox»luğu yanıtlayabilmek, ideolojik soysuzlaşma ve reaksiyona karşı karşı-saldırıyı başlatabilme iste-ğindeydi.

Lenin bunları düşünürken, profesyonel filozof Bogdanov ve Bazarov'un değil de, şairane amatör filozoflardan Lunacharsky ve Gorky'nin işledikleri son «günah»lar, içlerinden çoğuna iyi bir ders vermek ve bütün Bolşevik hizibini bunların aleyhine döndürmek için Lenin'e tam bir fırsat verdi...

Lunacharsky ve Gorky mecazlı konuşmayı severlerdi. Dine dön-menin moda olduğu günlerdi. Sadece yaratıcı değil, aynı zamanda duyarlı yazarlar olduğundan, ortamlarındaki her yeni olayla olduğu gibi bu kere de din sorunuyla ilgilenmeye başlamışlardı. Din so-runu o sıra, tüm aydınların ilgi konusuydu. Dine hizmet etmek istediklerinden ilgilenmiyorlardı dinle. O, Lenin'in iddiasıydı. Tam tersine: dinsel «ortodox»luğun başlıca cephanesi olan mecazlı (me-taphorical) üslubu kullanarak dine karşı mücadeleye girişecekler-di.

1908'de, Lunacharsky *Din ve Sosyalizm* (ilk cildi 1907'de çıktı) isimli kitabını yayınladı. Kitap, din tarihi, sosyolojik analizler, ve şairane heyecanların karmaşığı bir şeydi. İkinci cildi ise, «doğal, dünyevi, anti-mecazlı, bilimsel ve insanî bir din» olarak Marxism'in kutsanmalarıyla doluydu. Marxism dini, bütün doğal-üstü, bi-lim-dışı, fetişistik, otoriteryan ve hiyerarşik inanları (faith) kaldırıp atacak ve sosyalleşmiş benliği içindeki insan «inan»ını; insa-nın kendi iktidarına, insanî birliğe, insanî dayanışmaya olan inamı yüceltecekti. Evveliden beri Tanrı, insanın yaşattığı rüyaların, inan-ma ve tapınma ihtiyacının yansıttığı bir görüntüydü. Oysa, Tanrı'nın kudreti, aslında, insanın doğa üzerindeki potansiyel olarak sı-

atsız kudretinin bir yansımasından başka ne olabilirdi ki? Yeter ki, benliği sosyalleşmesin bir kere. İnsanoğlunun tapınması gerçekte tek Tanrı, geleceğin sosyalleşmiş insanlığıdır, diyorlardı.

Gorky, kuşkusuz Lunacharsky'nin etkisi altında, hemen ardından bir roman yazdı. *İtiraf*'ın genel havasının ne olduğunu şu pasaj gösteriyor :

İnsanlar... yaratıcı o'nlardır... Tanrı, o'nların içlerinde duruyor... Dünyayı gördüm, anam. yıldızların arasındaki boşlukta... Ve efendisini gördüm, kudretli, ölümsüz insanı... ve dua ettim : Sensin benim Tanrım, büyük tanrıların yaratıcısı...

Lenin, ilk bakışta, her ilksine de lâpet yağdırmaya başladı :

Demokrasi için asıl tehlikeli olan, genç kızların ırzına geçen bir Katolik papazından çok, cübbesiz papazlar, ilkel dinleri bilc olmayan papazlar, ideolog ve demokrat papazlardır. Bunlar küçük tanrıçıkların kurulması ve yaratılması için saklarlar dualarını...

Fakat içinden sanatçıların kaprislerine karşı hoş görümlü idi. Ve bu iki «tanrıçık yaratıcısı»na derin bir sevgi besliyordu. Kaldı ki gerçek muhalifi Bogdanov idi ve kurtulmak istediği bütün «Tanrı yaratıcıları» ve mecazlı bir dille anlatılıp durulan «iman», «tapınma» gibi şeylerin başı da Bogdanov'tu. Üstelik, hepsinden önemlisi Bolşevik hizibinin yönetimiyle ilgili taktik sorunlarda da en önemli, en tehlikeli rakibi Bogdanov'du.

Zerre kadar kuşku ve tereddütüm olmadan söylüyorum -diyordu Maxim Gorky'ye- ki yaratıcı sanat alanında en hatasız görüşler sizin sanat anlayışınıza savunulanlar. Siz bu sanat anlayışını ortaya koyan çalışmalar yapınca, gerek sanatçı denemeleriniz, gerekse felsefeniz sayesinde, bu felsefeniz idealizme yakın da olsa işçi sınıfı partisi için çok yararlı hükümlere ulaşmaktadır.

Sanatçının yaratıcı özgürlüğüne; «sanatçıların, sanatçı yaratıcılıkta yamıgsuz yargularına olan inancı Lenin'in en asil özelliklerinden biriydi. Bu özelliğini kendinden sonra gelenlere aşılayamamıştır.

Lenin'in felsefe üzerine yazdığı kitap yayımlandığında Maxim Gorky'den hiç söz edilmemiş olması ilginçtir. Ama filozof ve sosyo-

log olarak Lunacharsky'den söz edilmekte; asıl önemlisi, Lunacharsky'nin «din» ve «iman» hakkındaki mecazlı sözleri Bogdanov'u haşlamak için Lenin'in işine yaramaktadır. Lenin, kitabının ilk sayfasında hemen Lunacharsky'den söz ederek başlar ve sanır ki Lunacharsky kitabın baş hedefi olacaktır :

Bu yeni doktrinler diye farzedilenlere gelince, bizim eytışimsel maddecilik katilleri açıktan açığa imancılıktan (fideizm) yana konuşuyorlar. (Lunacharsky bunların en şamatacısı, ama bu konuda hiç te yalnız değildir!)

Lenin imancılığı «bilginin yerine kör-inanmışlığın konulması» diye tanımladığına göre, ithamın hedefi sadece Lunacharsky değil, Lunacharsky'nin söylediklerini dinsel terminolojiye döken Bogdanov oluyordu. Eğer imancılık Lenin'in baş hedefi ve Lunacharsky de «imancılığın en şamatacı savunucusu» idiyse üç-yüz sayfalık kitapta bir-iki kere olsun Lunacharsky'nin görüşlerinin irdelenmesi ve reddi ile ilgili birşeyler bulunması gerekmez miydi? Kitapta hiç böyle birşey yok. Kitapta birook kereler Lunacharsky'nin ismi geçiyor, ama her seferinde de, sanki alay eder gibi, üç kişilik bir isim listesi hâlinde adı anılmakta, «imancılık» ile Bogdanov ve Bazarov arasında bağlantı kurmakta kullanılmaktadır.

Bogdanov bunlara verdiği cevapta (*İman ve Bilim*, 1910) Lenin'in kitabı çıktığı günlerde Lunacharsky'nin dinsel «metaphor»lardan zaten vazgeçmiş olduğunu söyledi. Lunacharsky'nin yaptığı «tarihsel dinlerin sadece tam-bilimsel analizleri; herşeyden önce otoriteryan... ve okuyucuların kafasında, atılması gereken birçok kavramlar hakkında bilinçsiz saygı artıkları ve tortuları bırakan bir 'metaphor' dur. Lunacharsky'yi eliştirmek, Lunacharsky bu anlayışı ve terminoloji terk etmeden önce olsaydı daha iyiydi. Tıpkı Feurbach'ın benzer dinsel anlayışını ve terminolojini eleştiren Engels gibi geç kalmış bir eleştiri bu. Fakat Engels, Feurbach'ın görüşlerindeki gerçek özü ortaya koyarken dikkatli davranmış, ve «tarihsel dinlerin görüşü ile imancılık akımının görüşlerinin karıştırılacak kadar kendinden geçmiş» değildi. Lenin tam tersi bir metod kullanmakta; Lunacharsky'nin ak dediğine kara demekte; karışımın gerçek fikirlerini okuyucudan saklamakta, karıştırmakta, Lunacharsky'nin alışılmış geleneksel anlamda dinden söz ettiğini ispatlamaya çalışmaktaydı var gücüyle...»

Lenin'in bilimsel sosyalizmin kurucularına karşı beslediği otoriteryan tutum, diye devam ediyordu Bogdanov, Feurbach üzerinde derin bilgisi olan Dietzgen'in de Lenin'in aynı muamelesine maruz kalmasına sebep olmuştur. Oysa «eski ustalar» bile Feurbach'a ilk öğretmenimiz dememiş; Dietzgen'i de «proleterci filozof» olarak kabul etmemişler miydi?

Kendisinden aşağı gördüklerine karşı kendini beğenmişlik ve kabalık duymak; kendinden yüksek gördüklerine karşı ise saygı beslemek -günümüz toplumundaki otoriteryan psikolojinin genel bir görünümüdür- diyordu Bogdanov (italikler orijinalden).

1908 yılının sonunda, Vladimir İlyiç'in kızkardeşi Anna, *Materyalizm ve Empiriocritizm* için bir yayımevi buldu. Kitabın yazarı olarak «Vladimir İlyin» ismi görünüyordu. Bu takma-isim ne bizim, ne de polisin meçhûlü olmayan bir isimdi.

Sana söylediğim şeylerin hepsi hazırlandı- diye yazdı Anna'ya.- Çok güzel! Bazarov ve Bogdanov hakkında söylediklerimin yumuşatılmış olmasına katılıyorum. Yushkevich ve Valentinov'a gelince, söylediklerimden tek kelime değiştirmeye değmezler.

Tuhaf bir anlayıştı bu: Bolşevik olan «Machist»lere karşı, Menşevik «Machist»lerden daha yoldaşça duygular besliyordu.

Lütfen, Bogdanov ve Lunacharsky hakkındaki pasajları hafifletmeyin. Onlarla ilişkilerimiz tamamen bitti. Artık, pasajlarda düzeltme yapmaya değmezler.

Bu sözler, felsefe üzerine çalışan Lenin'in psikolojik-biyografisi için anlamlıdır. Ayrıca, siyasal ve felsefi polemiklerindeki yöntem ve tutumunu da açığa vurmaktadır. Lenin'e göre, felsefe ve siyasa birbirlerine öylesine bağlıydı ki, 8 Nisan 1909'da şöyle yazıyordu:

Bu kitabın mümkün olduğu kadar tez piyasaya çıkması benim için *öldüreskiye* önemli; sadece edebi bakımdan değil, fakat siyasal sebeplerden ötürü de çok önemlidir.

Bu «öldüreskiye önem»in ortaya çıkış sebebi, Temmuz sonunda toplanmak üzere, *Proletarii* Yazı Kurulunu toplantıya çağırması olmasındaydı. Toplantının basit bir «yazı işleri toplantısı» olacağını söyle-

mişti, ama siyasal ve örgütsel sorunları da gündeme aldirmayı plânliyordu. Bir süre önce ise Vorovsky'ye yazdığı mektupta «gelecek toplantıda bir parçalanma ortaya çıkabilir» demişti. Vorovsky'yi şahsen toplantıya katılması, Rusya'daki yeraltı örgütünden iyi delegeler seçilmesini sağlaması için uyarmış, masraflar için «bir para yollayacağız.» demişti. Bu kere Vorovsky'ye yeniden yazıyordu: «Eğer 'sol' eğilimler değişmezse, derhal hizibi terk edeceğim.» Hiçbir şeyden kuşku duymayan yazı-kurulu ortağı ve rakibi Bogdanov'a karşı, felsefe kitabını hazırlamış, Victor Taratuta'nın manevraları ile Schmitt'lerden sağlanan paraları elde etmiş, her birinin yapacağı konuşmanın metinleri Krupskaya'nın cebinde hazır bekleyen delegelerini seçtirmiş bir Lenin, yakın günlerde yapılacak olan yazı kurulu toplantısını da oynayacağı «santraç»a iyi hazırlanmıştı. Başkanlık için oynadığı oyun umduğu gibi gelişmezse yerine geçecek adamları bile hazırlamıştı. Kendisinden daha genç Zinoviev ve Kamenev'leri yetiştirmiş, Bogdanov atıldıktan sonra kurulacak olan yeni «troika» da ikinci ve üçüncü adam yapmaya karar vermişti. Eğer yeni liderlik ortakları, Bogdanov'un aksine, bağımsız bir zihniyet, iki insan arasında tam bir eşitlik, spekülâtif orijinallik tutkunu çıkmazlarsa, Bogdanov gibi başa pürüz olmayacaklar demektir ki, bu çok daha iyi olacaktı.

109 yılı Mayıs başında kitap Moskova'da yayımlandı, ve 4 Temmuz'a kadarki süre içinde, *Proletarii*'nin artık genişletilmiş olan yazı kurulu Lenin'in evinde devamlı toplantılar yaptı. Lenin bütün önerileri ve karşı önerileri hazırlamıştı. Yazı kurulu, Lenin'in isteği üzerine, 1907'de Londra'da atanan Bolşevik Merkezi'ni fesh edilmiş sayıp; atama, geri-çekme, ve yaşama yetkisi varmış gibi davrandı. Ayrıca, «boykotculuk, fesihçilik, ultimatömcülük, Tanrı-yaratıcılığı ve Machism»in hepsinin de «Bolşevik hizibi üyeliği ile uyşamayacaklarını ilân etti. Bogdanov, sadece yazı kurulu toplantısı olan bir toplantının, Bolşevik Merkezi tarafından yapılan atanmaları nasıl olup ta hükümsüz kılabileceğini, veya «felsefe konusunda tarafsızlık» üzerine varılan kararı nasıl olupta ilga edebileceğini boş yere sorup durdu. Boşuna, Bolşevik hizibinin parçalanmasını protesto edip, «darbe-i hükümet» yöntemini tel'in etti. Lenin, herşeyi hazırlamıştı ve en küçük ayrıntısına kadar herşeyi aksamaz yapıyordu. Zira, istediğini yapacak oy gücü vardı. Tam o sırada basılan kitabın işleri ne derece hızlandırmış olduğu bilinmez, ancak, kitap bütün «Solcular»ı dine ve «Tanrı yaratıcılığı»na bağlıyor, bu yüzden de belli bir etkisi oluyordu. Netice:

küçük, fakat emin bir çoğunlukla, Bogdanov ve arkadaşları «hizip dış düşmüş olmak» gerekçesiyle Bolşevik hizibinden» atıldılar.

Partiden tard değil -diye açıkladı Lenin.- Birbirlerine iki kutup kadar ters düşen görüşler bile, en aşırı uçlar bile aynı partinin içinde yer alabilirler...

Fakat 1912'de Lenin'in etrafındakilerin teşkil ettiği yeni hizip kendisini Parti diye ilân etti! Ve 1917'den sonra devlet te Partinin bir aracı olacaktı. O halde, «her çeşit düşünceden murad neydi?

Lenin, genişletilmiş yazı kurulu toplantısına delege olarak gelecekleri önceden ayarlanmış olduğu halde, toplantıda önemlice bir karşular azınlığı ortaya çıkmış ve sonunda toplantıdan çekilerek kendilerini «gerçek Bolşevikler» diye ilân etmişlerdi; hukuken haklı görülmeleri, toplantıyı yetkiyi kötüye kullanmayla karalanmış saymalarındandı. Ideolojik olarak kendilerini haklı görmelelerinin nedeni ise «bolşevizmin orijinal taktikleri»ni izlediklerini sanmalarındandı. Bu iddia, son birkaç yıldır Lenin'in karşıları tarafından durmadan söyleniyordu Lenin'e. 'Bolşeviklerinin', eski Bolşevikliği devam ettirdiğini göstermek için de, 1904 yılı sonunda Lenin ve Bogdanov tarafından kurulan Vpered (Vperyod gibi okunur) gazetesinin ismine atfen, ayrıldıktan sonra kendilerine *Vperydüst Bolşevikler* adını takılar.

Yolunuz açık olsun, dostlar -diye uğurladı Lenin, *Proletari'nin* sütunlarında.- Marxizmi ve Sosyal Demokratik metodları size öğretmek için elimizden geleni yaptık. Fakat şimdi, Menşevikler arasındaki sağ bozgunçular ile [Menşevikler arasında çıkan bir alt-grup], ve işçi partisini teorik revizyonizm ve dervişane siyasal ve taktik metodlarla suistimal eden Sol Bozgunçulara karşı tam bir savaş açtık.

Materyalizm ve Empiriacriticism, bu yüzden, Parté-içi mücadele için tam bir belgedir. Bunda şaşırıcı hiçbir şey olmamak gerek, zira yayınlanmak üzere yazdığı her satırda Lenin'in amacı aynı olmuştur. Herşeyden önce, ilk amacı, her çeşit ideolojik ayarlamalara (modification), eleştiriye, saldırıya, revizyona karşı ortodox Marxizmi savunmak, ve Bogdanov ve arkadaşlarının Marxizt inanmışlıktan caymamaya iknaıydı. Fakat bu ilk amacı arında, ihtirash bir amacı daha vardı. Bu amaç, Marx ve Engels'in

temel felsefi tutumlarının neler olduklarını tazelenmek, ve bu noktadan bakarak Lenin'in kendi günündeki belli başlı felsefi akımları ve bilimsel bulgularını bir değerlendirmesini yapmak.

Engels, ve şimdi de Lenin ısrarla belirtiyorlardı ki, dünyanın tam bir düşünsef-tanınması ve bilinmesi (recognition) algılayıcı kişiden bağımsızdır ve insanın, dünyanın tabiatı hakkında doğru bir anlayışa varabilmek için yaptığı analiz ve eylemlerde insanın yeteneğini saptamak ve bilmek, modern bilimin ilk-gerekirliğidir. Objektif dünyanın olmadığını, olsa bile bilinemeyeceğini ileri sürerlere Engels, bilimin ve endüstrinin, eylem-içindeki insan bilgisinin, bilinmeyenini nasıl bilinen olduğunu öğrettiğini; cehaletin nasıl bilgelik şekline yükseldiğini gösterdiğini söyleyerek cevap verirdi. Belli bir olgu (fenomen) hakkındaki kavramlamamızın doğruluğunu yakalamamız da bu eylem içinde bilgi sayısında idi. Olgunun unsurlarını ayırma uğratarak veya belirleyicilerini (determinants) ayırma-laştırarak; kritik testleri yeniden kurup gözden geçirerek, ön-kestirim (prediction) ve gelecek-görüm (foreseeing) ile kritik testlere girilerek; deney ve gözlemlerimiz açısından hipotezlerimizi gözden geçirerek (revising) ve arıtarak (refining), bilmediğimiz bir konuda bilgi ediniyorduk. Lenin'in kitabındaki en iyi sayfaların çoğu Engels'ten aktarılar ve bunların açıklama ve renklendirilmeleri ile doluydu. Kitapta en ihtirash düşüncesi, *bilgi'nin* küçük, *bilgisizlik'in* çok geniş bir alan kapsamasına rağmen insanın bilgi alanının ön-kestirim, plânlama, ve kontrol gücünün sonsuz bir genişlemeye muktedir olduğu görüşüydü. Ebedi bir *bilinmezlik* varsayımı ile uğraşmak, dünyayı anlamaya ve dünyaya «efendi» olmaya çalışan insanın önüne sun'i bir engel dikmek, bile bile insanı hor görmektir, diyordu Lenin. 1905' sonrası Lenin'in, ve bugün de bizlerin etrafını saran akıl-karşıllığı (anti-rationalism) akımları ortasında Lenin tarafından savunulan Doğa'ya ve topluma akılcı ve denemsel yaklaşım görüşü -bu görüşünü «Marxist ortodoksluğundan çıkan otoriteryan görüşümlere bulmuş bile olsa- önemli bir katkıydı.

İnsanoğlunun akıl gücü -diye haykırıyordu- gecenin karanlığında küçük bir alaz belki de, fakat küçük alazların mistiklerin ve metafizikcilerin elinde sönüp gitmesine müsaade edecek değilim...

O günlerin sorunu olan hizip içi felsefi tartışmaların dışında anlam taşıyan bir bölüm de kitaptaki «Doğal Bilimde En Son Devrim» başlığını taşıyan Beşinci Bölüm'dür. Bu bölümde, Lenin,

o sıralar Poincare tarafından ileri sürülen, «şeylerin gözden kaybolması», veya şeylerin enerji tarafından yutulması, veya katıksız matematiksel formüllere dönüşmesi, veya bilimin, hareketsiz-maddelerin tek yanlılığından, hareket-etmeksizin-hareketin karşıt tek yanlılığına toslaması yüzünden maddesel evrenin çözüntüye uğraması görüşü ile dile getirilen «bilim bunalımı» sorununu ele almaktaydı. Burada Lenin'in kullandığı, ve daha önceden çok daha ustalıkla Engels'in kullandığı yaklaşım, O'nların gününden beri ortaklıkta dolaşan bazı yeni şaşırtmacaların gerçeğini ortaya dökmekte yararlı olmuştur. Bu şaşırtmacalara göre; gözlemlenen şey, gözlemleyicisinden ayrılamayacağı için her olgunun (phenomenon) içine «ruh» girer; bilgi konusundaki belirlenmezlik (indeterminacy) ilkesi ise atomun içinde «özgür irade»nin oluşumuna yol açar. Bunlar, ve bunların yanı sıra söylenen birçok şaşırtmacalar sonunda bir yığın bilim adamı amatör filozof, bir yığın filozof ta amatör bilgin olup çıkmıştı. Ama, hiçbirinin de yeni girdiği felsefe veya bilim alanında yeterince bilgi sermayesi yoktu.

Lenin'in kitabındaki zayıflık, Bogdanov'un hemencik parmak bastığı gibi, düşüncelerinin otoriteryan karakteriydi. Kitaptaki delillerin tümü otoritelerin düşüncelerine dayanan delillerdi- otoriteler ise Marx ve Engels idi. Her zaman en son söylediği delil ise Marx ve Engels'in çalışmalarından bir aktarıydı. Daha yakından bakılırsa, Engels'e daha çok yaslanıldığı görülüyordu. Gerçekten, Lenin'in kitabında birçok kereler Marx'ın ismi geçiyorsaydı da, Marx'tan yapılmış tek aktarı üç cümlecik bir şeydi kitap boyunca. Kuşkusuz, Engels'in bu konuda uzmanlaşmış *Anti-Duehring* ve *Feurbach* eserleri, Marx'ınkilerden daha sistemleştirilmiş eserlerdi ve Lenin'in anlık ihtiyaçlarına cevap vermeye daha yatkındı. Ama gene de, Marx'ın bir Marxist tarafından ihmal edilmiş olması, Lenin'in «ortodox» tutumunun sınırlarıyla ilgili düşünceler getiriyor akla. Tıpkı her daim Aziz Paul'dan aktarılar yapan, fakat İsa'nın sözlerini kullanma ihtiyacı duymayan bir dinbilimcinin Hıristiyanlığı gibi birşey bu.

Lenin ne zaman Bogdanov'un (veya, ne çeşit bir tartışma hilesiyle olursa olsun, Bogdanov'a bağladığı) birisinin bir aktarısına, bir başka karşı-aktarı ile cevap vermişse, hep Engels'in görüşlerinden yararlandığı görülür kitapta. Engels'den gerekli aktarıyı yapıp, Bogdanov'un görüşlerinin bunlara uymadığını gösterdi mi, Lenin'in işi bitmiştir artık. Lenin sadece kendisi «otoriteryan» olmakla

kalmamakta, fakat bütün karşıtlarının da «otoriteryan» olmasını ısrarla savunmaktaydı :

Otoritelerden verilen savlara karşı itirazınız -diyordu- Marx, Engels, Lafargue, Mehring ve Kautsky gibi sosyalist otoriteler yerine, Mach, Pezold, Avenarius gibi burjuva otoriteleri kullanmanızı gizlemek için ileri sürülen bir perdedir.

Herkesin bir otoriteye bağlı olması gerektiği konusundaki bu fikri izleyen Lenin, Engels'den ve «diğer (kamp)»taki düşüncülerden yaptığı aktarılar içinde yolunu şaşırır, Bogdanov'un derd yanarçasına «bizden değil, bize karşıdır o» dediği en uyumsuz ve karşıt insanların isimlerini doker ortaya. Felsefe tartışmasındaki bu kaydırmacalarıyla, Bogdanov'u söylemediği şeylerden ötürü suçlayan Lenin, Bogdanov'un özellikle reddettiği şeylerden de sorumlu tutar Bogdanov'u. Lenin'e göre, Mach'ın belli birşeyi söylemiş olması, Bogdanov'un da bir «Machist» olması, Mach'ın söylediği herşeyden ötürü, «otorite» diye benimsediği Mach adına Bogdanov'un «sorumlu» tutulmasına yeter de artar bile. Hatta diğer bütün «Machistler»in görüşlerinden de Bogdanov sorumludur! Veya Mach'ı metheden, veya Mach tarafından methedilmiş olan herkesten de Bogdanov sorumludur. Bogdanov'un deyişyle bu «felsefi zincirleme reaksiyon metodu» ve «aktarımacı şok tedavisi»nden Lenin'in umduğu yarar, karşıtların gözden düşürmede okuyucuları etkilemektir. Bogdanov'un gözlemlediği gibi, bu metod tanrı bir otoriteryan örgütlenme metoduydu, ve amacı «çömezlerinin yaptıklarından ötürü şefi sorumlu kılmak» ve çömezleri «tam-tamına şefin görüşlerini yansıtmaya» mecbur etmektir. Bogdanov'un cevapları kendi felsefi spekülasyonlarını savunmakta pek yararlı olmadıysa da, Lenin'in entellektüel zihniyi zayıf noktalarını göstermekte hayli başarılı olmuştur.

Engels ile Lenin arasındaki belirgin ayırım, Lenin'in saldırılarındaki öfkeli ton, ve sayfalarını biber serpilmiş döndüren bakıca-tamiz sıfatlar kullanmış olmasıdır. Engels üç çeşit felsefi «kamp»tan söz etmişti: materyalizm, idealizm, ve «agnosticism». Lenin ise, anılamalı bir şekilde, «kamp»ları «partiler» şekline dönüştürmüş ve «felsefe bir partizan mücadeledir» demiştir. Engels'in «felsefi agnosticism için «materyalizmi, utanç duyulması gereken bir-

(*) Agnosticism; Tanrı'nın ve gerçeğin bilinemez, kavranamaz, şifeler ol-duğuna inanan bir akım. (Ç. N.)

şeymiş gibi, arka-kapıdan kabul etme» dediği yerde, Lenin «utanç vericilik» sıfatını büyütür, ucubeleştirir ve arka kapıdan alınan şeyin materyalizm değil «din» olduğunu söyleyiverir. Lenin'e göre «idealist kamp» içindekilere hiç olmazsa, «reaksiyon ve dinin açık ajanları oldukları için» saygı göstermek gerekir, fakat «agnostic kamp» da yer alanlar ajanın korkak olanlarıdır; açığa çıkarılıp teşhir edilmeleri gereken ödleklere. *Agnostic agnostic* düşünceleri ise «idealizme ve imâncılığa ettikleri uşaklığı alçakça gizleyen bir örtüdür.»

Teorik tartışmalarda Marx ve Engels de alaycı ve küçümseyici bir dil kullanmışlar, birbirlerine yazdıkları özel mektuplarında sağa, sola atıp, tutmuşlardı. Fakat, Lenin'e en büyük kaynak ve model olan *Anti-Duehring*'de bile, Engels'in bütün amacı Profesör Duehring'in tutarsız olduğunu, «âli zıvalıklar»dan öteye gidemediğini okuyucuya göstermek olmuştur. Engels'in kitabında hiçbir yerde, Lenin'in kitabında yığın yığın görülen kötü nitelik iddiaları; bir insanın bilimsel teorilerinde (epistemological theories) yaptığı yanlışların, kötülüklerin kendi kişiliğindeki kötülük ve zayıflıklarla ilgili olduğu şeklindeki suçlamalar; bile-bile yapılan düşünsel ve ruhsal ahlâksızların kaçınılmaz şekilde politik günâhlara dönüşeceği yolunda sözler bulunmaz. («Gerçek ve yanlış gibi dogmatik-moral ifadeleri bir tarafa, gerçekten bilimsel değerlerde çalışmalar,» diyordu Duehring için Engels.)

Eğer Lenin, karşıtlarının görüşlerinden birisini görmezlikten gelyorsa, bu bile-bile yapılmış bir hileden ileri geliyordu. Eleştiriler karşısında (Lenin'in, veya başkalarının) görüşlerinden bazıları değiştirip, düzeltmişlerse, bunları bile görmezlikten gelmek işine geliyordu. Eğer, karşıtlarının görüşleri kendisinininkine veya kendi ustalarınınkine çok yakın görüşler gibi gözüküyorsa -o zaman çok daha kötü- gerçek niyetlerini saklamak, doğru-düşünmeyi karıştırmak için «haksız ve yalancılıktan» materyalist düşünceler kullanmayı yaptıkları. Kısacası, «felsefe profesörlerinin işleri bilimsel dinbilim satıcılığı yapmak» idi. Mach ve Okulu «dincilik uşaklığı mezunları» ile dolup-taşan bir akımdı. İçindekiler ise bilime ve insanlığın gelişimine karşı suikastler düzenleyen kötü niyetli kişiler: «Mach'ın felsefesi ile bilime yaptığı, Judas'ın İsa'yı öperek İsa'ya ettiğinden farksızdır.»

Bu polemik metodu, ve polemiklerde kullanılan acı sıfatlar, Rus düşüncesindeki tutkuya varan fanatikliğin ve ahlâki konularda-

ki tarafcılığın (bias) eseri idi. Birinci bölümde önerdiğimiz sebeplerden ötürü, ondokuzuncu yüzyılın Rus düşüncesi, siyaseti ahlâka indirgemiş; sırf pratik ilgi konularını veya deneysel ilgi alanlarını siyasetinin dışında bırakmıştı. Sanat ve edebiyat hattı, eleştiricilik siyasetin kapsamı dışında kalamamışlardı. Bilim bile ahlâkla ilgili bir iş olmuştur. «Bilim,» diyordu kibar tutumlu Herzen, «gönlümün derinindeki kelimeleri niye saklıyorum, bunun hiç sebebi yok-Bilim Sevgidir!» Ve insanoğlunun aklını uğraştıran en güç, en genel problemleri kapsayan bilgibilim sorunları bile ahlâk sorunları hâlini almıştı. Okuyucu, Lenin'in «zincirleme-reaksiyon ve aktarmacı şok tedavisi» metodunu kullanırken, kendisine karşı olan herkesin görüşünü «solipsizm»e* indirgemek için büyük emek sarfettiğini hemen hissetmektedir. Karşıtlarını bu köşeye sıkıştırdı mı, sınırsız bir horlama ve alaya alma başlar Lenin'de. Rus aydınlanma çağının isimlerinden Belinsky ve Herzen gibiler «solipsizm»i mantıksal-moral bir karakter noksanı; mağrurca, bencile, küstahca bir düşünce türü olarak sayıyorlardı. Tutarlı bir «solipsizm», bu düşünürlere göre, savunucusu olan kişilerin küçük «ego»larını yanlış ve doğru için bir ölçü haline getirmekte; iyi ile kötü, gerçek ile gerçek olmayanlar bu «ego»ya göre değerlendirilmekte; bütün ideallerin heder edilmesinde vesile olarak ortaya çıkmakta; inancısız mantıki bir tutarlılık içinde katilden intihara kadar her çeşit suçu işlemeye yönelmektedir. Aynı konuda Lenin meseleleri ele almaya başlayınca, sadece bir aşağılama isteği değil, hizip içindeki karşıtlarını rezil etme tutkusunun da işe karıştığını görüyoruz. (Kaldı ki, «ne zaman bir hizip parçalanması olsa hep böyle hareket edeceğim,» demesinden de fazla). Suçlama ve afarozlamalarındaki şiddet, Slavcılık taraftarlarının Chaadasev'i «mürted» (apostate), Granovsky'yi «gençliği baştan çıkarıcı adam», Herzen'i «Batının üniformalı konak uşağı» dedikleri günlerden beri devam eden Rus polemik geleneğinin eseridir. Nitekim, o günlerin Rus Batıcılarında, karşıtlarına aynı sıfatları kullanarak hitap etmişlerdir: «Hazreti İsa'nın Slav jandarmaları», veya Merczhkowsky'nin Gogol için kullandığı «Puşkin'i berbat eden... hastalıklı mistisizm tapınıcısı» gibi ifadelerdi bunlar.

(*) «Solipsizm»: İnsanın, kendi denemelerinden başka varlık tanıyamayacağını; insanın «kendisinden başka hiçbir şeyin var olamayacağını, ve ya böyle şeylerin gerçek olamayacağını savunan bir felsefe akımı; aşırı subjektivizm. (Ç. N.)

Tanrı-bilmec bir dinsiz olan Belinski bile, «iman» ihtiyacından söz ederdi, ve «İmansız yaşayamam» derdi. Herzen, «yanlış görünüşleri olan bilginin çapraşıklığını» reddederdi. Odaevski, «mutlu olmak için insanın aydınlık saçan aksiyonları olmalı. Herşeyi kapsayan kuşkunun ve bilinmezliğin acısından kurtulmak için bunlar ihtiyaçtır.» derdi. Açıkça söylenmese de, bu Rus rubu, Lenin'in için en küçük bir «sapma»ya şiddetle saldırdığını açıklamaktadır. Lenin, bir granit kayası gibi olan kendi inançlarının çatlakları üzerinde bir dağ mısırı gibi yetişebilecek kuşkulara yol açacak her çeşit «sapma»cık karşısında işte bu Rus polemik geleneği ile konuşuyordu.

Objektif gerçeği terk etmedikçe, gerici burjuva aldatmacalarının kucagına düşmedikçe diyordu, yekpâre bir çelik kitlesinden söz ediyormuş gibi bu felsefenin önemli hiçbir parçasını, hiçbir temel faraziyesini çıkarıp atamazsınız.

Materyalizm ve Empirio-criticism, Bogdanov ve arkadaşlarının hüzip dışı bırakılmalarına karar veren toplantı üzerinde fazla bir etki yapamayacak kadar geç yayınlandı. Az duyulmuş, az satılmış, az okunmuş bir kitap olarak kalmıştır. Filozof olarak Bogdanov fazla ilgi çekerek bir güç de değildi.

Kaldiki, 1909'da, bilgebilimsel ve ahlâki tartışmaların hepsi de son nefeslerini yaşıyordu. Dinci, mistik, ruh-tutkusu, okul-karşıtı eğilimlere karşı kararlı bir kitap olarak yayınlandığında, Lenin'in «empiriomonist»lerle yıllardır sürdürdüğü «hesaplı birlik»ten ötürü çok geç kalmış oluyordu. Sonu alınmış gibi görünen bir savaşta, savaş meydanına sürülmüş ağır top gibi kalmıştı kitap. Ayrıca belirtmeye değer nokta, diğer birçok eserlerinde olduğunun tersine, bu konu hakkında, zamanında, makaleler bile yazmış değildi Lenin. Kitaba bir cevap vermek için Bogdanov, seksen-beş sayfalık *Vera i nauka* («İman ve Bilim») isimli risâlesini yayınladığında (Moskova, 1910), Lenin'in cevap vermesi bile gerekmedi.

Lunacharsky'nin düşünüşünü Lenin cin gibi anlamıştı. Taktik ve felsefi konulardaki çatışmalar bittikten sonra Lunacharsky, Lenin'in tarafına geçmiş; Bogdanov ise eski görüşünde ısrar etmiştir. Savaş sırasında, Bogdanov enternasyonalist idi; önceki yıllardaki aforozlamaya, lânetlemeye, ve «Ardas'ının basesi» yerini konulmuşluğuna rağmen Lenin'e işbirliği ümitleri veriyordu. 1916 yılı Ekim'in

de Shlyapnikov'a yazdığı mektupta «Machist'lerle yeni bir işbirliğinin olanaklığında söz ediyordu Lenin. (Lenin, Cilt XXXV, s. 185)

1917 yılında, kendisinin katılmış olmadığı Bolşevik iktidarı kurulduğunda, Bogdanov yeni topluma hizmet edebilmek amacıyla *Proleterci Kültür* hareketini yönetmek ve yönlendirmek istedi. Lenin tarafından, bu işi yapması önerince, eski günlerden beri içinde yaşadığı ilk aşkına, tıbbi laboratuvar çalışmalarına döndü. Moskova Kan Değiştirme Enstitüsü Müdürü olan Bogdanov bu yeni alanda araştırmalara başladığında kan tipleri ve önemleri henüz tam bilinmiyordu. 1928'de, sonucundan tam emin olmadığı bir deneyi gerçekleştirenken kendi üzerinde tüm-kan değiştirme deneyine girişti, ve deney sonunda öldü.

Bazarov yeni rejimin ekonomik kuruluş ve plânlama işlerinde Lenin'e yardım etti, sözde mahkemeler devrinin ilk yargılamalarında, 1931'in «Mengevikler Davası» sırasında gözden kayboldu, ve temizlik hareketinin kurbanı oldu. Lenin'in kitabında lânetlenenlerin üçüncüsü olan Valentinov da yeni Sovyet Devletine ekonomik plânlama işlerinde yardım etti. 1928'de Platakov ile birlikte Rusya dışına gönderildiğinde, Paris'te halâ hayatta, vücudca çökmüş, ama ruhen dinç, sekseninde bir ihtiyardı. Hayatı boyunca Rus felsefi düşünce tarihi üzerine denemeler, makaleler, hatıralar, kitaplar yazdı. Türkerinin en güzel örnekleri olan bu eserlerin Rus nesir edebiyatı içinde seçkin bir yeri vardır. Valentinov'un «*Ustreichis Lenbyum*» («Lenin ile Buluşmalar») isimli kitabı Lenin'in kişiliğini anlatan kitapların en güzelidir.

Lenin'in Mach ve Machistlere karşı yazdığı kitap yayınlandığı zaman hiçbir olaya sebep olmamıştı. Fakat iktidara geldikten sonra, hele Lenin'den sonrakilerin zamanında çağdaş düşünce tarihi üzerinde geniş etkileri olmuştur. Kitap, sonraki yıllarda, milyonlarca basılmış, birçok dile çevrilmiş, bütün dünyadaki komünistlerin başucu kitabı olmuştur. Bugünkü Rusya'da aydınların yetiştirilmesinde uğraşanların ve Partî teorisyenlerinin temel kitabıdır. Lenin'in Engels'in kitabını kullanması gibi Leninciler de Lenin'i kullanmaktadırlar: «İmançılık» ejderhasına karşı bir kılıç; bütün karşıtları, ayrı-görüşleri, bağımsız düşünce savunmaları sindirip, bir araya getirecek bir «aktarıcı çok tedavisi ve zincirleme reaksiyon metodu»; modern bilimin ve modern felsefenin labirentinde Leninizmin inançlarına yol gösterici olmuştur. Kitap, Öyle ki, görecelik (relativity), atomik teori, psikoanaliz, genetik, siberneti-

tik, ve teorik matematik gibi birçok konularda ortaya çıkan yeni teorileri ölçüp-biçmede başlıca «mihenk taşı» bu kitaptır. Engels ve Marx'ın felsefi düşünceleri üzerine yaptığı yorumları ile bu kitap, bugünkü resmi Rus Marxizmi ile, çok daha yumuşak, yeni fikirlere açık, ve derin düşünceleri olan «Marxizmin kurucuları» arasında yozlaştırıcı bir perde olmuş; Lenin'in yaptığı «Kutsal Kitap» şerhlerine Stalin'in «Kutsal Kitap» şerhleri eklenmiştir. (2) Böylece, resmi devlet felsefesine şekil veren Marx ve Engels'in metinleri üzerine peşpeşe yorumlar yapıp durmaya başlamıştır. V tabii, nerede bir inanç taassubu varsa, orada savunulan inancı inkâr etmek isteyenler de görülecekti. Devletin, belli bir inanç üzerindeki taassubu savunmakla görevlendirilmiş olduğu yerde, inançsızların yazılarının yakılması, inançsızların cezalandırılması kaçınılmaz bir şeydi. Arınma için yapılan genel temizlik hareketleri bu amaçla yapılmış, bundan başka anlamlı bir işe yaramamışlardır.

Soyut düşünce ve bilimsel veya felsefi tartışma alanlarında girişilen resmi polemiklerin üslûb ve metodunda, suçlama ve aforozlama kokan Lenin'in öfkeli polemigi bir model olarak kullanılmaktadır. Ancak bu kerekilerde Lenin'in büyük entellektüel gücü, orijinallik özelliği, Gorky veya Lunacharsky gibiler için duyduğu «zaaf»a benzer şeyler olmadığından; ve afarozladıklarını, suçladıklarını cezalandırmak için çok fazla iktidar sahibi olduklarından bir çok düşünür kitaplarından, yazılarından zararlı gördükleri yerleri hızla değiştirmeye, hattâ çıkarıp atmaya mecbur olmuştur. Eğer, «felsefe soru sormak demektir; filozofluk, bunlara cevap bulabilmek; fanatiklik ise bazı şeyleri zoraki cevap olarak ileri sürmektir» vecizesine inaniyorsak, Lenin'in kitabının da -akıl karşıtlığına ve dinsel bilim düşmanlığına karşı yazılmış olduğu hâlde- kendine özgü bir dinselimsi-fanatiklik yarattığını kabul etmemiz gerekir. Bu fanatiklik, bir devlet felsefesine veya bir devlet imânına; karşı-konulmaz, amansız, ve «cevap diye ileri sürdüklerini kabul ettirmede» kadiri mutlak bir devlet imânına yol açmıştır.

(2) Stalin: Eytışimsel ve Tarihsel Maddecilik. Önce, Stalin'in Sovyetler Birliği Komünist Partisi Kısa Tarihi kitabının Dördüncü Bölümü olarak yayımlanmış, daha sonra da ayrı bir eser olarak, tek başına, yayımlanmıştır.

B Ö L Ü M XXX

PARÇALANMA GEÇİCİ OLMaktan ÇIKIYOR

Merkezi Organ tartışması ortaya çıktığında, *Sosyal Demokrat*'ın sadece parti içi kavgaların herşeyini bilen dışardaki yoldaşlar için değil... fakat asıl Rusya'daki yoldaşlar için yazıldığını çoğu defa unuttuğum olmaları yüzünden, yayıncılarına amansızca saldırdım. *Sosyal Demokrat*'tan, Polonya-Litvanya Sosyal Demokratik Partisi temsilcisi olarak *Sosyal Demokrat*'ın Yazı Kurulunda bulunan kişilere karşı kişisel ve kaba saldırılarla dolu imzalı pasajlar aktarıp, gösterdim. Öğrenmek istediğim, Merkezi Organınıza bu tür yöntemleri kimin soktuğuydu... Fakat tam aktarılanı bitiriyordum ki, «saldırıların yoldaşlığa sığmaz oluşu» yüzünden Başkan bana uyarı cezası verdi. Söylediğim kelimelerin benim değil, okuduğum aktarı metinlerinden olduğunu anlamıştı. Tam o sırada Yoldaş Lenin ayağa kalktı ve kullanılan o kelimelerin kendisine ait olduğunu bildirdi. Başkan şaşırıp ve Parti Kongresinde bir anda kahkahalar patlamaya başladı.

—Ossip Piatnitski'nin Prag Kongresi Hatıraları (1912)

Birinci Dünya Savaşından önceki beş yıl geniş ölçüde casusluklar ve bölünüp parçalanmalarla dolu yıllardır, Lenin'in düşmanları, parti için bölünmeleri ve parçalanmaları Lenin'in iktidar hürsüne, veya «bölümlük manisi»sine bağlarlar. Hayranları ise bütün bu parçalanma ve bölünme çabalarını Lenin'in heriyi görürlük gücünün belirtisi sayarlar. 1917 yılında, Tanrıca Zafer, başına bir taç geçirince, önceki yıllarda yaptığı herşey doğru ve akıllıca görünür oldu taraftarlarına.

Göreceğimiz gibi, bu parçalanma ve bölünmelerde Lenin'in «saldırgan» rolünü tamamen görmezlikten gelmek ne denli güçse, polis

tarafından gizlice yapılan müdahaleleri es geçmek te zordur. Kaldı ki, Lenin'in hiç veya çok az bağlantısı olduğu grupların da bu tür hareketlere yol açmış olması, bölünme ve parçalanmaların daha derin sosyal ve siyasal anlamları olduğunu göstermektedir.

Bolşevikler kendi içlerinde nasıl üç hizibe parçalanmışlarsa, Menshevikler de aynı durumdaydı. Keza Sosyal Devrimci Parti de öyleydi. Polonya ve Letonya Sosyal Demokratik Partisi (Rosa Luxemburg'un partisi), tıpkı Polonya Sosyalist Partisi (Pilsudski'nin partisi) gibi birbirlerine amansızca karşı tutumda iki hizibe bölünmüşlü. Kısacası, 1905 yenilgisi bir bölünme ve parçalanma havasının çıkmasına ve önceki yıllarda herkesin aynı siyasal açıdan değerlendirdiği ihtilâlcî hareket hakkında farklı siyasal yaklaşımlar edinmesine yol açtı.

Fakat Polonyalıların parçalanmalarını incelemeye başlayınca, hiç umulmadık sonuçlarla karşılaşmaktayız. Pilsudski'nin Polonya Sosyalist Partisinin Sol Kanat hizibi kadar, Sosyal Demokrat Partinin her iki hizibi'nin de, 1917'den sonra Lenin ve Komünist Enternasyonel ile birleştiklerini görüyoruz! Oysa, em güç yıllar boyunca, her biri öbürünü «müteazile» olmakla suçlamıştı. Görünen o ki, minik farklılıklarına rağmen her birine göre, bu farklar gerçeğin özüne işaret eden farklardı. hiziplerin hepsi de birbirlerine çok yakın olsa gerekti. Polonya Sosyal Demokrasisinin Berlin'deki Yönetim Kurulu (Luxemburg, Tyszka, Dzierzinski, Warski, Marchiewski), «Warsova Karşıtları»nı (Radek, Hanecki, Unschliht, ve diğerleri) partilerinden atmuş; O'nları, «Lenin'in hizipçileri» ve «polis ajanı» olmakla suçlamıştır. Saldırgan olan ise Lenin değil, Lenin'in Bolşevik hizibini yönettiğinden kat-kat daha diktatörce Yönetim Kurulunu yöneten Tyszka idi.

Fakat asıl şaşırtıcı nokta aynı Jan Tyszka'nın, Spartaküs hareketinin kurucuları Leo Jogiches, Rosa Luxemburg ve Marchlewski ile birlikte Alman Komünist Partisinin çekirdeğini yaratmış olmasıdır. Daha sonraları Marchlewski bir Sovyet görevlisi olmuş, Polonya Komünist Partisini kurmuş; Dzierzinski, Lenin'in gizli polis örgütü Çeka'nın veya GPU'nun başkanı olmuştur! Kısacası, Lenin'cileri partiden atılmaları için oy kullananlar, «Lenin'ci bölücüler» ve «polis ajanlarına» karşı çıkanlar ruhen Lenin'e o kadar yakınlardı ki, savaş ve ihtilâl sınavı ile yüz-yüze geldiklerinde, hepsi de aynı safta savaşmaya başladıklarını gördüler.

Ve «Lenin'ci bölücüler» denilen partiden ihraç edilenler de, Lenin'cilerin ve Lenin'in iş ortağı olmuşlardır. Radek, Komintern ve Sovyet Hükümetinin ilk sözcüsü, gazetecisi; Unschlicht, eski karşıtı Dzierzinski'nin Şef olduğu GPU'da İkinci Başkan oldu. Bu son olay ortaya yeni bir sorun daha çıkarmaktadır: Sovyet Gizli Polisindeki yüksek rütbeli görevlilerin çoğu niçin Polonyalı idi. En yukardaki iki Polonyalı'dan başka *Vperiyodist Bolşevikleri* arasındaki Ruslaştırılmış Polonyalıları; GPU'ya Dzierzinsky'nin ölümünden sonra fiili şef olan Nezhinski'yi de saymak gerek. Benzer şekilde NKVD'nin üç üyesi de bugünkü Polonyanın yöneticilerini meydana getirmektedir: Başkan Beirut, Güvenlik Komiseri Radkiewicz, işleri perdenin arkasından idare etmesini seven Henrykowski (gerçek ismi Saul Amsterdam). Sovyet Gizli Polisindeki Polonyalıları daha fazla inceleyecek değiliz burada. Bizi burada ilgilendiren, Polonyalı üç hizibin, Sosyal Demokratların iki kanadı, ve Polonya Sosyalist Partisinin Sol Kanadının 1917'den sonra Lenin ile omuz omuza döğüşmüş olmalarıdır. Bu durum, önceki yıllar boyunca Lenin ile bunlar arasındaki mücadelelerin temelinde kişisel, sudan, ve gelip geçici anlaşmazlıkların yattığını akla getirmektedir. Gerçekte, Luxemburg, Tyszka, Jogiches, Dzierzinski, Radek, Warski, Unschlicht, vs. gibilerin kuşağından başka da, Lenin'in etrafındaki ihtilâlcilerle boy ölçüleebilecek kimse yoktu Avrupa'da. Ve, her iki grup, anlayış ve ruhi bakımdan birbirlerinden pek uzak değillerdi.

Polonyalılar arasındaki tartışmaları, Sosyal Devrimci Partideki anlaşmazlıkları bir kenara koyalım, ve Lenin'in yakından ilgili bulunduğu bazı bölünme ve parçalanma hareketlerini inceleyerek bazı siyasal anlamlar çıkarmaya çalışalım.

Bolşeviklerden başlarsak, ilk hareket olarak 1909'da Lenin'in *Vperiyodist Bolşeviklerini* (Duma boykotcuları, fesihçiler, ultimatocular, «Machistler» ve «Tanrı-Yaratıcılar») partiden atırması ile karşılaşırız: Bogdanov, Lunacharsky, Polonsky, Alexinsky, Manuilsky, Pokrovsky, Menzhinsky, ve bizim için fazla önemi olmayan birçokları. Bu grup da kendi arasında tam bir birlik, eş görüşlülük kurmuş değildi. Ama şurası açıktı ki, bunlardan, Lenin'le teorik sorunlarda aynı düşünenler vardı; fakat taktik sorunlarda (Duma başta) Lenin'den hepsi ayrılıyordu. Sonraki yıllarda *Vperiyodist*'ler ikiye ayrıldı: bir tanesi «proleterci Kültür» taraftarı grup (*Proletkült*'ün müstakbel kurucusu Bogdanov, Lunacharsky, müstakbel Sovyet Eğitim Bakanı ve ünlü Sovyet edebiyat

eleştirme) Polyonsky) ve bir de «Ortodoks Marxist» grup (Alexinsky, Manuilsky, Pokrovsky, ve Benzinsky). Bütün bu aforozlanmış reddiyeciler Birinci Dünya Savaşı günlerinde birer birer Lenin'i desteklemeye başlamışlardır. Bu da, yaşartıcı bir gerçek bizim için!

Polonyulular arasındaki hiziplerin, Lenin ile *Vperyodist*'ler grubunun birbirlerinden ayrılmasında ne bulduklarını anlamak pek zor değil. Bu sonuncular Lenin'den önemli bir noktada ayrılıyorlardı: Duma karşısında takındıkları tutum. *Vperyodistler* içindeki grupların birbirlerinden ayrıldıkları noktaları değil de, birleştikleri özellikleri gösterecek olursak şu söylenebilir: hepsi de, 1905'in «katıksız ihtilâlcî taktiklerini» bırakmaktan, Stolypin'in anayasasının izin verdiği dar yasal olanaklarla çalışmaya boyun eğmekten yanaydılar. Bu yüzdendir ki, silâhli ayaklanma sorunu karşısında çok daha kompleks ve duruma göre değişebilirlikli bir politika izleyen Lenin'in tersine, bu grup tek yanlıydı: Lenin'in savunduğu ve izlediği politikalarından sadece birisinin uzantısı olarak kalma durumundaydılar. Bu durumları, ihtilâl fırtınası yılların başlangıcı ile birlikte, Lenin'i tekrar niçin destekleyebildiklerini de, açıklamaktadır.

Ortaya şu sorun çıkıyor: bir bakıma Lenin'e sadık gözüken bu ihtilâlcileri kendi görüşüne inandırmak; veya Leninci grubu bunlara karşı ayaklandırıp, gene de bu ihtilâlcilerin partiden atılmasını önlemek varken, Lenin niçin düpedüz ihraçları yoluna gitti? Bu sorunun cevabını Lenin'in tutumunda; Rus siyasal düşüncesinin «ya tam inançacı-ya da tam reddiyeci» havasında; reaksiyon dönemindeki yılların acılığında; Lenin'in bir hizbin doğası hakkındaki anlayışında; ya da, en önemlisi, Lenin'in partililer arasındaki kendi topluluğunun «dümen»ini ele geçireceklerini veya Lenin'in topluluğuna engel teşkil edeceklerini düşünerek karşılarından korkmuş olmasında aramızda gerek, Lenin'in Partiden «attıkları» Lenin için en tehlikeli kimselerdi, zira bolşevikleştirilmesine çalıştığı doğuştan âsi tabiatlı Rus işçilerinin, bu tek yanlı, romantik Lenincilikten etkilenmeleri olarak dış görünmüyordu. Aynı tek yanlılığı, aynı romantikliği Lenin de kullanıyordu çoğu defa, ama sadece romantik ve tek yanlı olmaksızın; Leninciliğin diğer üyeleriyle birlikte bir kullanımı Lenininki.

Menşeviklere gelince, aynı 1909 yılında, *Vperyodist* Bolşeviklerinin tam simetriği denecek terslikte bir eğilim içinde oldukları görülmüyordu: başlıcaları, Menşevik Bozguncular. Yasadışılığı bir fetiş hâline getiren ve sendikalarda veya Duma'daki yasal çalışmaya

imkânlarını reddeden *Vperyodist*'lerin tersine, Menşevikler de sadece açık, yasal kamusal çalışmaların savunucusuydular.

Yeni anayasa bu tür çalışmalara izin veriyordu: Duma seçimleri ve kampanyaları; Duma içinde parlamento çalışmaları; sendika kurma hakkı; ve 1910'dan sonra sol gazetelere yasal olarak kurulma hakkı serbest bırakılmıştı. Şunu belirtelim ki, bütün bu haklar dar sınırlar içine alınmıştı ve sık sık haklar ihlâl edilebiliyordu. Ama ne olursa olsun, bu tür işler için olanaklar doğmuş oluyordu ve yavaş da olsa bu haklar gelişmekteydi.

Siyasal eylem yönünden en canlı, en uyanık Menşevik işçilerin birçoğu yeni sendikacılık hareketine ve seçim işlerine o kadar bel bağlamışlardı ki -özellikle sendikacılık hareketine- yeraltı partisine ihtiyaç kalmadığını düşünmeye başlamışlardı. Yeraltı örgütünün çalışmaları Menşeviklerin çoğunun gözünde bir tehlike olmaya başlamıştı: örgüte ispiyoncu ve casuslar dolmuş; yeraltı organının gazeteleri az sayıda baskısı ve çok sert düşen yayımları ile sendikaları ürkütmekten, polisine ekmeğine yağ sürmekten başka işe yaramaz olmuştu. (Sendikaların yasallığına en az önem veren ve yasak yayımlarını sendikalar kanalıyla dağıtmakta ısrarlı gözükenlerin başında Bolşevikler geliyordu.) Rusya dışından veya Rusya içinden, fakat gizli yeraltı örgütünden yasal sendikaları ve yasal örgütleri güdümlenme çabaları demokratik ve bağımsız kalmak isteyenleri kızdırıyordu. «Dışarıda» ise hizip çalışmaları en yoğun hâlini almış, bu çatışmalar Rusya'da akılsızca, anlamsız, bölücü hareketler olarak damgalanmıştı. Rusya'dakilere göre «mahzenin içindekileri gün ışığına çıkarma «zamanı gelmişti artık. Bu yüzden «Bozgunculuk», *Vperyodist* eğilim nasıl Leninizmin bir uzantısı olmuşsa, Menşevik anlayışının bir uzantısı olmuştu.

Fikir dönekliğine karşı Rus liderleri içinde en amansız Lenin'di -sadece kendi hizibi dışında kalanlara değil, kendi hizibi içindekilere karşı da aynı amansız Lenin'di. Bu ters simetriyi dile getirircesine, ünlü «iki cephede savaş» formülünü ortaya atmıştı: boykotculara karşı, ve bozgunculara karşı. Bu iki cepheli mücadelenin her iki hareketi de, «objektif olarak» Lenin'in gerekli gördüğü her yere yöneltiliyordu. Lenin, hem «sağ bozguncuları, hem de sol bozguncuları» parti dışına sürmek; ve kalanlarla da hem yasal, hem de yasal olmayan yöntemlerle çalışmasını, ikisini birden kullanmasını bilen ihtilâlcî sosyalist bir parti yaratmak istiyordu. Tabiiyle, bu çeşit bir parti yeraltı örgütünün denetinde olacaktı. Bu

amaç için en yakınlarını bile ihraç etmeye hazırdı Lenin: özellikle, ihraç işine inanmayan Martov Lenin'in deyişiyle «huyuyla, suyuyla ihraçlı ve arabulucu biriydi- başta geliyordu. İki cephe de birden savaşmayı gerekli gören Lenin, sadece bu iki muhafif «sapıtma» alanında değil, fakat bizzat Menşevizm alanında da savaşmayı düşünüyordu. Zira, Menşevik hizibi bütünüyle, yasal olmayan (illegal) siyasal parti yerine yasal bir parti anlayışını yaymaya çalışıyordu.

1906

İlk bakışta Martov ve Lenin birbirlerine yakın görünüyorlardı. Her ikisi de, Duma seçimlerinin ve yasal sendika kuruluşunu serbest bırakan 17 Nisan 1906 Kanununun sağladığı olanaklardan yararlanmakla beraber, yeraltı partisinin de devamından yanaydılar. Fakat Martov'a göre, bu devam edecek yeraltı örgütü, ileride tamamen yasa-dışı bir harekete zorlanacağı gün canlandırılacak bir iskelet şeklinde tutulmalıydı. Lenin'e göre ise, yasal hareketler «iskelet» yerinde sayılmalı; yeraltı partisinin faaliyet alanının genişletmeye yarayan (tâli) öğeler olarak bu iskelet kullanılmalıydı.

Ne Yapmak Gerek kitabından biliyoruz ki, yasal işçi sendikalarına Lenin hiçbir zaman güvenmemiş; başlarına buyruk kalıp, «barjuva ideolojisi»ne seplanacaklarından korkmuştur. Bu yüzden Lenin'de sendika çalışmalarını anlayışının sınırları şöyle olmuştur:

... yasal ve yasal olmayan sendikaları ve diğer örgütleri, bu örgütlerde Sosyal Demokrasi (hareketinin) basat nüfuzunu güvence altında tutacak ve onları, minimum olan genişlikte Sosyal Demokratik Partiyi desteklemeye yöneltecek şekilde kullanmak.

Bu kuruluşlarda gizli «hücreler» ve «bölümler» bulunacak; bunlar, «sosyal Demokratik Partinin ideolojik yönetiminin sendikalarca kabulünü... sendikaların her çeşit faaliyetinin yönetiminin Parti eline geçmesini sağlayacak şekilde çeşitli sendika ve kuruluş içinde denetim kurmuş olacaktır.» (1)

Martov ise, Lenin'in tersine, sendikaları ve partiyi genel sosyalist işçi hareketinin ayrı ölçülerde bağımsız iki eşit biçimi sayıyordu.

(1) Lenin'in *Devrimin Esasları*, Rusca (İçinçü Baskı, C. XII, s. 441-447-48. Lenin'in sendikalar üzerine fikirlerini bütünüyle görmek için bakınız S. Schwarz: *Lenine et le mouvement syndical*, Ed. Nouveau Prométhée, Paris, 1935.

Sendikalara güvensizlik duymak, ve örgütsel ve siyasal sorunlarda sendikaları Partiye bağlanmak düşüncesi 1917'de Leninistlere çok pahalıya mal oldu. «1917 Ekim ihtilali sonrasında kadat sendikaları kendimize katılamadık.» «diyor Zinoviev 1922'de çıkan *Parti Tarihi* kitabında. «O zamana dek sendikalarda çoğunluk Menşeviklerin elindeydi.» Yeni «proleterya diktatörlüğü» 1917'de örgütlenmiş proleteryanın çoğunluğuna rağmen kurulmuştur.

Lenin ile Martov arasındaki yukarıki farkın bir benzeri de, bu iki adamın Duma karşıtıdaki tutumlarında görülmektedir. Martov, parlamenter çalışmalara belli oranda bağımsızlık bırakılması eğilimindeydi. Menşevik Temsilciler yüksek liderlik özellikleri taşıyan kişilerdi, Bolşevik Temsilciler ise, daha sonra işaret edeceğimiz bir tanesi müstesna, Duma salonlarında eziklik duyacak kadar kendilerine güvensiz basit işçilerdi. Menşeviklere göre Duma, geniş işçi kitlelerinin demokratik yollardan seçilmiş sözcükleri ile dolu bir yerdirdi ve geniş, yasal bir emekçi partisi için gerekli liderliğin kurulabileceği organdı. Onlara göre sosyalist Temsilciler, Partinin program ve ana amaçlarının gösterdiği yönde, geniş ölçüde bağımsız hareket edebilmeliydi, ve mülteci yeraltı örgütü yürütme komitesinin gün-be-gün gelen emir ve talimatını beklemeden politik ve teknik günlük meselelerde kendi başlarına hareket etmeye yetkili kullanılmaydılar. Lenin ise (ki 1906-07 hariç, her zaman bu yeraltı komiteyi denetimi altında tutabilmişti), küçük veya büyük her meselede Sosyal Demokratik Temsilcilere talimat verebilmek, onların kanun tekliflerini, önermelerini, Duma'da yapacakları konuşmaları önceden denetleyebilmek düşüncesindeydi. Lenin, Zinoviev ve Kamenev delegelere kendi konuşmalarınıymış gibi okumaları için söylevler yapıyorlardı.

Menşevikler ise temsilcilerine, emekten ve genel olarak demokrasiden yana yasama girişimlerinde serbestli tanımslardı. Menşeviklerin kendi delegelerine verdikleri direktif Duma'nın Çar karşısında bağımsızlığını korumak, Duma'ya karşı sorumlu olacak bir kabineyi (parlamenter kabine hükümeti) kurulmasına çalışmak, reaksiyon ve mutlakiyetçiliğe karşı liberallerle ve emekten yana olan herkesle birlikte hareket etmek, birlik olmaktır. Tauride Sarayı (Duma toplantılarının yapıldığı yer) birgün, bütün milletin Çara karşı direneceği bir yer, bir sembol olabiliirdi; tıpkı «Etats Genereux»un Fransız Devrimine sembol olması gibi (Nitekim gerçekten Mart 1917'de öyle oldu).

Fakat Lenin'e göre Tauride Sarayı, yasama dokunulmazlığı ve seçmenlerin oyları ile güçlenmiş olan ihtilâlciler için, parlamenter yönetimin bütün oyunlarını halka açıklamaya; liberallerin ve Anayasacı Demokratların (Kadetler) «ihtilâlin baş düşmanı» olduklarını halka göstermeye yarayacak bir sahne, bir kürsüden başka birşey olamazdı. Leninistlerin Duma içindeki konuşmalarının ve yaptıkları önerilerin amacı ne Duma'yı güçlendirmek, ne de yasama çalışmalarında bir görüş savunmaktır. Amaç, sokak gösterileri grevler, ve diğer parlamento dışı mücadele yöntemlerine yönelmeleri için halkı uyarmak ve kışkırtmaktır. Bu türden bir parlamenter hayat çalışmalarına Lenin hiçbir zaman önemli ve ilkesel bir önem vermemiş; bunları yardım ve tâli yöntemler olarak görmüştür.

Lenin, *Vperyodist Bolşevikleri* grubunu ihraç eder etmez, bu kere yeni bir muhalefetle karşılaştı: «Arabulucular» (Conciliators), veya kendilerine taktıkları isimleriyle «Parti Bolşevikleri» denilen bu yeni muhalefet, farklı farklı gruplar arasında ara-bulmak; anlaşma ve yakınlık sağlamak istiyordu ve Lenin'in sert ihraç politikasına karşıydı. Bu grup, sadece ihraç edilen «Bolşevikler»e karşı değil, Menşeviklere karşı da uzlaşıcı bir tutumdaydı. Her çeşit hizip, her çeşit görüş serbestçe kurulsun ve gelişsin, fakat sonra hangisi çoğunluk kazanırsa o uygulansın, diyorlardı. Partinin parçalanmasını veya küçük küçük hiziplere ayrılıp, dağılmasını ise zararlı buluyordu. Bu amaçla, durmadan Lenin'i sıkıştırıyorlar; yönetimini engelliyorlar; yani, birlikçilikten yana görünmek mecburiyetinde bırakıyorlar; örgütlenme tartışmalarında karşılıklı uyumlara ve geri-çekilmelere katlanmasını gerektiriyorlardı.

1910 yılı Ocak ayında, Tiflis soygununun, sanayici Schmitt'in mirasının «gasbedilmesi» olayının ve diğer olayların ardında Lenin'in olduğunu öğrenen ve şaşırان bu grup, Lenin'e karşı *Vperyodistler* ile, Menşevikler ile, Bozguncular (Liquidatovs) ile, ve Troçki'nin «hizipler dışı» hizibi ile birleşiverdi. Rus işçilerinin her grubunu temsil eden bir birleşmenin karşısında, Lenin bir süre duvarların arkasında kalmaya mecbur oldu. 1910 yılı Ocak ayında yapılan Parti Merkez Komitesi «birleşik» toplantısında (plenary) Vladimir İlyiç üç hafta süreyle, acılar içinde kendisini savunmak zorunda kaldı. Tiflis soygunundan elde kalan beş yüz rublelik banknotları yakmaya; Schmitt'lerden aldığı parayı geri vermeye boyun eğdi. Kendi hizibinin gazetesi *Proletarii*'yi kapatmaya; ve yazı ku-

rulunda eşit sayıda Bolşevik ve Menşevik bulunan yeni bir Parti gazetesi, *Sotsial Demokrat*'ı çıkarmayı kabul etti. Yazı kurulunda Lenin ve Zinoviev, Martov ve Dan ile, Polonya Sosyal Demokrasisinin temsilcisi Warski bulunacaktı. Warski, bu güç editörlüğü, oylamalarda eşitlik yüzünden düşülecek ölü noktadan aşımak için konulmuştu. Troçki'nin Viyana'da çıkardığı hizipler-dışı *Pravda*'sı ise Parti gazetesi olarak ilân edildi: yazı işlerine yardımcı olması için Kamenev görevlendirildi, ve gazeteye para verilmesi için Merkez Komitesine talimatla bulunuldu. Lenin, bu yeni birlik hareketini de «Bozguncular ve Boykotçular»a karşı dar bir «Leninci siyasal birleşme» halince döndürmek istediysede, toplantılara katılanlar buna razı gelmediler. Fakat toplantı sonunda alınan nihai karar metninde bu iki «sapıtımsızlık» eğilimini suçlamaya muvaffak oldu Lenin. (Bu konuda Menşevikleri ikna eden Plekhanov oldu.) Ne var ki, yapılan oylamada Bozguncuların da yeraltı partisine katılmaya davet edilmeleri ve yeraltı Merkez Komitesi üyeliği için üç isim vermeleri için teklifte bulunulması kararlaştırıldı.

Geçici bir süreçle de olsa, köşeye sıkıştırılmış bir Lenin'e bu «birleşme» nasıl görünmüştü? Bunu 11 Nisan 1910'da Lenin'in, Gorky'ye yazdığı mektuptan öğreniyoruz. Mektup, 1908'de, otzovist-Machist Tanrı Yaraticılar gibi sapıtımlar yüzünden çıkan tartışmalarından beri Lenin'den aldığı ilk mektuptu:

Merkez Komitenin görüşmelerinde («uzun görüşme» - üç hafta süren bir işkence, sinirleri kemiren, binlerce şeytanla dolu!) birleşme ve birliğe sebep olan çok derin ve güçlü kuvvetler olduğu gibi... küçük ve önemsizleri de vardı. «Genel uzlaşım» şeklinde bir hava da yaygındı (kiminle- ne için? nasıl? konularında açık-seçik bir fikir sahibi olmaksızın). Esirgemez bir ideolojik sonuç içinde bulunduğu için Bolşevik Merkezi karşısında nefret duyulanlar vardı. Kavgacılar, hatta Menşevikler arasında olduğu gibi, rezilet çıkarmaya çalışanlar da vardı. Ve bütün bunların içinden, çaban acılarıyla birlikte bir çocuk doğdu... Ya çocukta ki çabı kopacak ve tedavi edecek ve çocuğu kurtaracağız, ya da çocuk ölecektir. O zaman bir süre çocuksuz kalacak (yani: Bolşevik hizibini yeniden kuracağız) ve daha sonra daha sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelişini sağlayacağız...

Heyet herkesi *birleştirmek* istedi. Şimdi Golosit'ler (Martovcular) geri döndü. Bu çaban *muhakkak* kazanmadır. Tartışmasız, gürültüsüz, acısız-sızısız bu iş yapılamaz. Şimdi burada yoğun bir pisliğin ortasında oturup duruyoruz. Ya Rus Merkez Komitesi, Martovcuları önemli yerlerden ve görevlerden atarak O'nların kanatlarını budamalı (örneğin Merkezi Organ'dan vs.); ya da bu nifakları yeniden düzenlememiz gerekecektir: *Bu dirdirilerin, rezillerin, skandalların, işkencelerin ve cürüfların ortasında oturmak mide bulandırıcı birşey. Fakat insanın istek ve arzusuna boyun eğmesi affedilmez bir suç olacaktır. Devrim öncesine göre mültecilik hayatı şimdi bin kere daha berbat. Mültecilikle dirdir biribiri içine öyle geçmiş şeyler ki...*

Fakat dirdirilik bitecek, ölüp gidecek... Şimdiki durumun belâh güçlükleri, Parti geliştikçe silinip gidecek. Bozgunculuk ve Otzovizm gibi tehlikeli iki «sapıtma»dan Sosyal Demokratik Parti ayıklandıkça, hiçbir sapıtma olmadan ilerlemek mümkün olacaktır. [Şimdi bile] birleşme gerçevesi içinde *her zamankinden daha belirgin bir ilerleme oldu*. Otzovizm işini, bilyük oranında, Heyet toplantılarında (Plenum) bitirdik sayılır. Bozguncular (Liquidationizm) hentiz bitmedi; Menşevikler *yalanı bağrımızda* barındırmasını becerdiler. Fakat artık yılan ateşi yuttu; içimizden atacağız ve atıyoruz!...

Menşevikler, Lenin ile o kadar tartışma yaptıkları hâlde, o kadar mücadele ettikleri hâlde, hiç şüphe yok ki Lenin'i tam olarak tanımış değillerdi. Toplantı boyunca Lenin'i kısıkaca almışlardı. Manevi bir başka altındaydı Lenin. Lenin'e karşı iyi taktik kullanmamışlardı. Lenin; bunu hiç kaçırmazdı imkânı olsaydı. Menşevikler, Lenin'in elindeki önemli noktalardan hiçbirini o'nun elinden almadılar. Sadece Lenin hakkında gereken hükmü vermemekle kalmayıp, Lenin'e karşı korudukları Bozguncuları da iyi anlayamadılar. Martov'un önerisi ve Lenin'in itirazı ile, heyet Rusyadaki yeraltı Merkez Komitesine kâtiplerini için Bozguncular grubunun üç-delege ismi vermesini oylandı ve kabul etti. Fakat, ters açılardan da olsa tıpkı Lenin için olduğu gibi, Bozguncular grubu için de yeraltı partisi sorunu artık bir prensip meselesi hâline geliyordu.

Bozguncular grubunun üç delegesi geldi, ve Lenin'in yeraltı komitesinde çalışamayacaklarını söyledi. («Bu tuzığa düşmeyeceğiz!») Lenin'in bütün istediği de buydu! «Yılan, öldürücü ateşe sürüklendi... Heyet kararı ihlâl edildi.» diye saldırmaya başladı, ve «acıma-bilmez savaşımı yeniden başlattı.

Öteki Bozguncular ile görüşmelere devam etmek için Bolşevik «uzlaşmacılar» öneride bulunduğu anda bunlar Rusya'da çoğunluktaydı. Lenin duymamazlığa vurdu. Martov ve Dan, *Sotsial Demokrat*'da kendi görüşlerini yazmak istediklerinde (ki Lenin ve Zinoviev'le ortaklaşa söz sahibiydiler tarazi olarak), Lenin buna izin vermedi. (Polonyalı «dengeliyici» Warski, Lenin'le oy kullanarak, o'na çoğunluk sağlamada yardımcı olmuştur. Böylece gazete birleşmiş bir Partinin görüşlerini değil, her zamanki gibi, bir kere daha, sadece Lenin'in görüşlerini yansıtır olmuştur).

Aynı anda, Lenin, Menşeviklerin Plekhanov'cu kanadı ile, Martov'cu çoğunluğa ve Bozgunculara karşı işbirliğine girişmek istedi. 1909 yılından beri Plekhanov da Martov'a karşıydı; Martov'un Bozgunculara karşı haksız ve fazla uzlaşıcı olduğu görüşündeydi. «Azık ve çok saygı değer Yoldaşım.» diye yazıyordu Lenin, İtalya'nın San Remo kasabasında oturan Plekhanov'a :

Dnevnik'in 11. sayısında ifade ettiğiniz düşüncelerinizi tamamen iştirak ediyorum [Dnevnik *Sotsial Demokrat* «Bir Sosyal Demokratın Güncesi», Plekhanov'un kendi gazetesiydi]. Bozguncular ve Otzovizm hareketine karşı mücadelede bütün gerçek Sosyal Demokratik öğelerin yakın ve samimi birlik kurmaları gerektiğine inanıyorum. Parti içinde beliren yeni durum hakkında sizle konuşmaktan zevk duyacağım. Bunu siz de yararlı görürseniz, ve sağlık durumunuz müsaade ediyorsa, San Remo'da sizinle ne zaman ve nasıl buluşabileceğimi bildirir birkaç kelime yazmanız veya tellemenizi rica ederim. Bu meslec için sizin bulunduğunuz yere gelmeye hazırım. [29 Mart 1910 mektubu]

Plekhanov ile yakınlık kısa ve üzücü oldu.

Plekhanov yeraltı örgütüne açılar, sızlanmalar yazdı durdu. Bozgunculardan nefret ediyordu. Plekhanov da o'nları yarımk, inandırmak, görüşlerinden [yeraltı örgütlerini dağıtıp; bözmek istiyorlardı] vaz geçirmek istiyordu-bu uğurda herşeyi yapmaya ha-

zardı partiden atmak hariç! [Plekhanov'a göre, «yanlış yola sapmış» olsalar bile.] Lenin, bir an evvel partiden ihraç edilmelerini istiyordu. Hem de sadece o'nlara ihracını değil Aynı anda, Martov'u ve «Bozguncuları korumak ve saklamak»tan suçlu tuttuğu Menşevik çoğunluğunu ihraç etmek istiyor, hatta kendi Bolşevik hizibindeki sapıkları, Otzovistleri de attırmaya düşünüyordu. Bunlar olursa, tıpkı Lenin ile Plekhanov arasında 1903'teki ilk ayrılımda olduğu gibi, Plekhanov sadece Leninistler ile kalacaktı Partide. Durumu görür görmez Plekhanov elini bu işten geri çekti. Eskiden de böyle yapmıştı. Lenin ve O'ndan yana olanlar, havayı hiç soğutmadan harekete geçerek, Plekhanov taraftarları ile yoğun bir temas kurarak Plekhanov'un, ve Plekhanov'cu «partiye-sadık menşevizm» akımının taraftarlarını kazanmış; tam bolşevizme döndürme çabalarına giriştiler. İlerki günlerde «aşğıdan birleşmiş cepke» adı ile itn kazanacak olan bu «birleştirme» yönteminin ilk örneği idi bu.

Bütünlüyle çetin bir yıl olan 1911 boyunca Lenin kendi anlayışına uygun «birleşme» konusunda epçey yol aldı. Bu «birleşme», Lenin'in anlayışını, Lenin'in yolunu kabul edenlerle yapılan birleşme idi. Lenin, her zamanki gibi, kendi siyasal anlayışını doğru olan tek yol sayıyordu. Birleşmeye girenler, Lenin'in denetiminde, Lenin'in buyruğunda çalışan Merkez Komitesinin liderliğini kabul ediyorlardı. Lenin'e göre, Parti için en iyi liderlik Merkez Komitesinin liderliği olabilirdi. Parti içindeki krizler hakkında savunduğu çözümlerin muzaffer olacağını gösteren iki olay da 1911 içinde ortaya çıktı.

Sovyetler Birliğinin müstakbel «Premier»i, ve o günlerin «Parti Bolşevikleri» grubunun seçkin lideri Alexi Rykov, Lenin'in bölücü, parçalayıcı, ve ihraççı çabalarına karşı Bolşevik hizibini birleştirmek için Rusya'ya girmeye çalışırken polislin eline düştü. İlerde nedeni anlaşılacak gerekçeler yüzünden, polis, Leninist grup içindeki herkesin siyaseten nerede yer aldığına tespit eden raporlar hazırlamıştı ve herkesin nerede bulunduğunu da biliyordu. Rusya'ya girip, Bolşevik yeraltı örgütünde Lenine karşı bir birlik kurmak için yola çıkan Rykov polis tarafından tutuklandı ve Lenin'in taraftarlarına erişemedi. Olay, ilk anda sırf bir kazâ gibi, sıradan bir tevkif gibi göründü. Fakat «Uzlaşmacı» Bolşeviklerin Lozovsky (gerçek ismi Solomon Abramoviç Dridzo idi) gibi beceriksiz ve ikinci-sıradan liderlerin yönetiminden kurtulamamalarına sebep ol-

du. Lozovsky, sonraları göreceğimiz gibi Komünist Uluslararası Sendikalar Birliği Başkanı olacaktır. O sıralarda, yorulmak-bilmez Lenin'in saldırılarına karşı canını dişine takarak hizibini savunmaktan yorulmuş ve durmadan stiren hizipçilik durdurularından canı çıkmış, hasta olmuştu. Sonunda, Lenin ile mücadeleden vazgeçti ve kendisini Fransız sendika hareketine verdi büsbütün. Rykov'u yakalayan polis, Rusya'daki yeraltı örgütündeki kimseleri gösterir listelerin de dikkatsiz Rykov'un cebinde bulunduğunu açıklayarak Uzlaşmacılar grubunun iyice itibar kaybetmesinde yardımcı oldu. Krupskaya yazıyor :

Daha sonra mesele aydınlandı... Rusyaya yayın göndermek için Piatniçsky'nin çalıştığı Leipzig'de, yayınların gönderiminde istihdam edilen, hepimizin bildiği, Brendinsky isiminde biri vardı... Neden sonra anlaşıldı ki bu Brendinsky... bir *agent provocateur* imiş. Rykov için adresleri o kodlamış. Tutuklandığı zaman üzerinde hiçbir şey bulunamamış olduğu hâlide, Rykov'un yakalanışı ile birlikte polislin bu adresleri nasıl elde etmiş olduğunu bu açıklıyordu.

1911 yılının diğer önemli olayı Martov adına bir yilgünlük hareketiydi. Daha bir yıl önceki Ocak, 1910 Kurul toplantısında (Plenum) Lenin'e karşı çoğunluk kazanmıştı. Bu çoğunluk sayesinde Bozguncuların yeniden partiye kaydolmaları, Partide birlik kurulması, Parti resmi organında Lenin ve Zinoviev, Martov ve Dan arasında eşit üleştirilmiş bir yazı kurulu teşkili karara bağlanmıştı. Fakat, «yeni bir ayrılma yaratmada ön-ayak olmaması için», elinde tuttuğu hâkim noktaları Lenin'in elinden almayı akıl edememişlerdi. 1911'de işç Lenin, Kurul kararlarını dinlemiyor, gazetede Martov'a yer vermiyor, bireysel olarak ve kendi imzası ile yayınlamak istediği bir makaleyi bile başkalarının Lenin ile Martov birlikte yazmaları düşüncesine varabileceklerini ileri sürerek yayınlamıyordu. Şimdi, partinin kilit organlarını elinde tutacağını hissettığı yeni bir parçalanma-öncesinde gerekli şartları yaratmaya başlamıştı. 1910 yılındaki üstün durumunu yeniden elde etmek isteyen Martov şaşkınlık ve yilgünlük içinde, Lenin'in ihtilâlcî baskın ve soygunlardaki rolünü, çalışmış paraların getirilişini, sahite para basma hazretklerini, Schmitt'in mirası meselesini çok daha âlenen açıklamaya başladı. Paris'te, bu olaylar hakkında ne öğrenbilmişsehepsini, Rusça bir kitapla yayınladı. Polis bunları zaten biliyordu. *Kurtarı-*

ve Lenin, Zinoviev, Orjonikidze, Goloshekin, Spandaryan, Malinovsky, ve Schwartzman'ları üyeliğe atadı. Sonuncu isim, Plekhanovcu olarak gelen, fakat sonra Leninci olan delegeydi. Diğerleri yıldı 100 Leninist idiler. Ne liapisteki Rykov, ne de uzlaşmacılardan herhangi birisi Merkez Komiteye alınmadı. Keza, ne Martov ve Dan'a; ne Plekhanov'a; ne de Troçki'ye bir yer bile bırakılmadı Merkez Komitede. Kurulan Merkez Komitesi, tam anlamıyla «kati, eğilip-bükülmez» bir Bolşevik Merkez oldu ve tüm Parti adına konuşma yetkisindeydi. Diğer hizipler, hattâ Bolşevik Uzlaşmacılar hiçe ya itaat edeceklerdi, ya da Partiden atılacaklardı. Kurulan Merkez Komitenin asil üyelerinin tutuklanmalarını hâlinde görevlendirilecek olan yedek üyeler bile Leninci idiler. Bubnov (sonraları Stalin'in Eğitim Komiseri oldu); Kalinin (geleceğin Yüce Sovyet Başkanı); Stassova (1917'de, Bolşeviklerin İşleri Bayan Lenin'in tek başına çeviremeyeceği kadar artınca Krupskaya'nın yerine Parti sekreterliğine geldi); ve A. P. Smirnov.

Daha önceki Bolşevik merkez komitelerinde, veya ön-komitelerinde olduğu gibi, bunda da Stalin'in ismi yoktur. Oysa bu Konferanstan birkaç ay önce Paris'e mektup yazarak Merkez Komitesine üye olmak istediğini ihsas etmiştir. Leniâ ise, bu değerli ve güvenilir adamına böyle bir yer verebilecek durumdadır, ve bunu istemektedir. Fakat Stalin'e, istediğinden daha önemli bir görev verir, ve Rusya'daki milliyetler sorunu üzerinde konuşacak Rus olmayan bir aydın olarak hazırlık yapmasını ister. Lenin, Prag konvensiyonuna Stalin'in adını sunmaz, ve onun yerine değişik bir öneride bulunarak Merkez Komitenin uygun görmesi şartıyla, gerektiği zaman Komiteye yeni üyeler alınabilmesini ister. Bu, 1903-07 dönemindeki çok daha demokratik kitle partisi günlerinde kullanılanla kıyaslanılabirardan düşmüş bir yöntemdi. Prag Kongresi çalışmalarını bitirip dağıldıktan hemen sonra Lenin'in yeni Merkez Komitesi Djughashvili ile Belostotsky'yi üye olarak arasına aldı. Bu tarihten itibaren bütün önde gelen Bolşevik kuruluşlarında Stalin'in adı görülecektir. Fakat ne o zaman, ne de hayatındaki sonraki yıllarda, gerçek bir seçim yapılmışta Stalin'in adaylar arasında seçilebildiği görülmemiştir.

Geçmiş günlerdeki durumu için örnek, şimdi anlattığımızdır. 1917 ile 1937 arasında Rusya da yayımlanan bütün Parti belgeleri bizim iddiamızı doğrulamaktadır. 1937 gibi geç bir yıl sırasında bile bu durum Adoratsky, Molotov ve Saveljev'lerin denetiminde

yayımlanan Lenin'in *Derlenmiş Çalışmaları*'nin XV. Cildi tarafından doğrulanmaktaydı. Üçüncü Rusca Basımın 653. sayfasındaki bir not şöyle diyordu :

Prag Konferansında seçilen Merkez Komitede şu kişiler üyeydi : Lenin, Zinoviev, Orjonikidze, Schwartzman, Goloshekin, Spandaryan, Malinovsky. Merkez Komitesi üyelerinin tevkifi hâlinde görevlendirilecek yedek üyeler : Bubnov, Smirnov, Kalinin, Stassova. Konferanstan az sonra Merkez Komiteye alınanlar : Stalin ve Belostotsky.

Fakat XV. Cildin yayımlanmasından, yukarıki notun görünmesinden az sonra büyük temizlik hareketleri başladı. Stalin, hem kendi geçmişini, hem de Partinin geçmişini çok soğuk-karlı bir şekilde sil baştan edip, yeni bir tarih yazdı.

Prag Konferansı -diye yazdı—Lenin, Stalin, Orjonikidze, Sverdlov, Spandaryan, Goloshekin ve diğerlerinden kurulu bir Parti Merkez Komitesi seçti.

İsmi tarihten düşülenler, *agent provocateur* Malinovsky idi. Sonra, o zamanlar Lenin'in en yakını olan ve bütün parti belgelerinde adı geçen Zinoviev'di. Stalin'in *Tarih*'inde okuyucu nerede bir «ve diğerleri» ifadesi görürse, orada Stalin'in icabına baktığı adamlardan söz ettiğine, ve O'nların tarihi hizmetlerini ve şereflerini silip attığına inanabilir. Stalin'in *Tarih*'inde, kendisinin Konferans bittikten sonra M. K.'ne alınmış olduğu es geçilmekte, ve Lenin'in hemen yanındaki yer de Stalin'e verilmektedir. Keza, yedeklerden Bubnov, Smirnov, ve Stassova'nın isimleri de silinmiştir. Bunlardan Stassova bir köşede unutulmuş ve unutturulmuş, diğerleri; Bubnov ve Smirnov ise temizlik hareketleri sırasında ortadan kaybolmuşlardır. Kısacası, Stalin'in *Tarih*'i isimlerin çoğunu silerken, Stalin'in öfkesi de bu silinen isimlerin sahiplerinin ardına takılmış ve O'nları kovalayıp durmuştur.

Prag Konferansı kapanmadan önce, Lenin'in önerisi üzerine, diğer bütün hizipleri Partiden ihraç etme kararı aldı. Olaydan sonra soruşturma açan Uluslararası Sosyalist Büroya Lenin'in cevabı şöyle oldu :

.....Rusya dışındaki bazı gruplar az veya çok sosyalist olsalar bile, hem Rusya'daki işçi sınıfından, hem de genel olarak sosyalist çalışmalardan mutlak bir teccide

uğramışlar, sonuç olarak tamamen sorumsuz ve yetkisiz düşmüşlerdir... Bu gruplar hiçbir şekilde kendilerini Rus Sosyal Demokratik İşçi Partisinden sayamazlar, ve Parti de bunların yüzünden hiçbir sorumluluk altına giremez... Parti ile kurulacak bütün ilişkiler Prag'da seçilen Merkez Komite görevleriyle yapılmalıdır...

Bu sözler Lenin'in Menşevikleri nasıl bertaraf ettiğini, bu işte kullandığı yöntemi açıklamaktadır. O Menşevikler ki, aynı yıl içinde yapılan Dördüncü Duma seçiminde Lenin'in altı temsilci çıkarmasına karşılık, yedi temsilci çıkarmışlardır. Bu sözler, Lenin'in kurduğu Merkez Komitayı dinlemeyen Plekhanov, Axelrod, Martov, Troçki, Chkeidze, Zhordania gibilerini bertaraf etmede kullandığı yöntemi açıklamaktadır. Bunun anlamı Parti iktidarı için Parti içinden bir darbe-i ihtilal yapıldığıydı. Darbe-i hükümet, Lenin'e Rusya içinde belirli ve kararlı bir üstünlük sağlamıştı. Rusya'da ise, beş yıllık bir yığınlık ve bunlardan sonra işçi hareketleri bir kere daha canlanmaya, uyanmaya başlamıştı.

İş işten geçtikten sonra, diğer hizipçiler de itiraza, şikâyete, bağırıp-çağırmağa başladı, ve bir karşı-konferans toplamak için harekete geçtiler. Rusya'da, olaylara şaşkınlıkla bakan halk kitleleri karşısında yer alıp, «biz de Partinin bir kısmıyız,» demeye başladılar. Bu hâl ise içinde buldukları hâlin güllünlüğünü büyütüyor, arttırıyordu. Başlıca amaçları, hizipler dışı hizibinin başı Leon Troçki'nin başkanlığında, bütün hizipleri bir araya getiren bir yeni konferans toplamaktı. Konferans, aynı yılın Ağustos ayında toplandı. Bolşevik uzlaşıcılar, Bozguncular, Bolşevik Vperyodistler, Martovitler, Plekhanovcular, Troçkiciler çağırılmıştı. Sonraları «Ağustos Bloku» denilen bu grupları toplantı başlar başlamaz kendi aralarında kopmaya başladılar. Lenin ne istediğini bilerek yola çıkmıştı: hepsini Partiden atmak ve kendi örgütünü kendi düşüncesine göre yönetmek istediği için harekete girmişti. Fakat, bu sonuçular ne istiyordu? Partiden ihraç edilmiş olmama isteğinin dışında, hepsini birleştirecek, bir araya getirecek neleri vardı? Lenin'in Partiden ihraçı elllerinde olsaydı bile, atamazlardı Partiden, öyle bir kafaydı onlardaki!

Plekhanov toplantıya gelmeyi reddetmişti, zira hareketin yıldızı olan Troçki'yi sevmezdi ve Bozguncular bile çağrılıydı. Sonra, kendi kurduğu, programını kendisinin yazdığı bir partide bu türkü çeşitli gruplarca temsil edilebileceğine inanmıyor; doğru bulma-

yordu. Polonyahlar katılmayı reddetmişti, zira Lenincileri mi, bunları mı tanımak gerektiğine karar verememişlerdi, ve parçalanmış bir Rus örgütü ile işbirliğine yanaşmıyorlardı. Petersburglu Bozguncular hemen dâvete icabet ettiler, zira yeraltı örgütlerine bir daha buluşmak istemiyorlardı. «Parti Bolşevikleri» grubu Lenin'e çok yakın oldukları halde, taktik nedenlerle toplantıya katılmak istiyordu. Vperyodist Bolşevikleri iki temsilci gönderdi. Bunlardan birisi, Polyakov, polis yönetimindeki Moskova Bolşevik örgütünden geliyordu ve niyeti Konferansı kızıştırmaktı. Uygun zaman gelene kadar bekledi, sonra şamata çıkardı, konferansın «anti-bolşevik» ve «hizipçi» işler çevirdiğini ileri sürerek, gösterili bir şekilde Konferansı terketti. 1917 devriminden sonra, bu adamın polis emriyle hareket ettiği, Partideki parçalanmaları arttırmak ve Partinin birlik kurmasını önlemekle görevlendirildiği anlaşıldı ve casus olarak kursuna dizildi. Gürcüistan Menşevikleri, her zaman radikal bir grup olduğu için, bu kere de Bozguncuları (parti yeraltı örgütünüün tasfiye olunmasını istiyordu bu grup) tefin etmek için karar çıkartmaya uğraştılar. Troçki de o'nlara katıldı. Lenin'in kararlı, ve çelik gibi pekişmiş örgütü karşısında bu «Ağustos Bloku» tophulukları gürlüğü patırtı ve huysuzluktan başka birşey gösteremedi.

Ağustos Konferansı dağılmadan önce, Partiyi birleştirme işiyle uğraşını diye geçici bir komite kurdu. Fakat bu komite de, «Ağustoscular»ın kendi aralarındaki dalaşmaları devam ettirmeye yarayan bir savaş meydanı olmaktan ileri gidemedi. Tartışmalar başlıca Troçki ile Parti Menşevikleri; Troçki ve Parti Menşevikleri ile «Bozguncular» arasındaydı. 1914'de Troçki bu blokta da çıktı; kendi başına yeni bir «hizipler-dışı işçi gazetesi» olan *Borba* (mücadele)'yi kurdu. Petersburg'da, ve yasal olarak yayımlanıyordu. Gazetenin katkı-yazarlarının kimliklerine bakmak bile, belirsiz ve bulanık bir zamanda bulunulduğunu göstermeye yeterdi: Lunacharsky, Radek, Kollontay, Pokrovsky, Polyansky, Troçki gibi, 1917'de hep birden Bolşevizme dönmek kimselerin yanı sıra; Bolşevik olmayan ve Gürcüistan Cumhuriyetinin Başkanlığına gelecek olan Transkafkasya Menşeviklerinin Önlü lideri Noah Zhordania. 1914-yılı Şubat ayından, savaşın patlak verdiği Temmuz ayına kadar kısa bir süre yaşayan *Borba*, Lenin'in gözünde «hizipilik taraftarı», Bozguncuların gözünde «bozgunculuk taraftarı», Martov Menşeviklerinin gözünde «doktrinci yasalılık taraftarı» bir gazete olmuştu. Menşevikler, ayrıca, «liberallerin oportunistce aşırı hesaplamalarına

düştüğünü... klikcilik eğilimlerine yer verdiğini» de söylediler Borba'nın. Zira, Rus devrimci hareketi içindeki barış tutkuncuları bile katılmışlardı?

1913 yılının sonlarındaydı. O sıralarda, Uluslararası Sosyalist Bürosu hiziplere ayrılmış Partiyi birleştirmeye çalıştı. Daha sonraki yıllarda Lenin'in kuracağı Komünist Enternasyonalinde böyle bir birliğin veya yürütme organının birleşme konusunda veya bir başka konuda alacağı kararları herhangi bir hizbin veya partinin dinlenmezlikten gelebileceğini düşünmek bile yersiz olacaktır. Taktik konularındaki nihai kararlar, Enternasyonalin «bölümleri» olan her ülkedeki partilere dikte ettirilcektir. Partiler içindeki hiziplerin hangisinin haklı, hangisinin haksız ve yanlış olduğu, herhangi bir partideki yönetim kuruluşlarına kimlerin gireceği, hangi adamlardan kurulacağı Komünist Enternasyonaline bağlı olacaktır. O zamanın Sosyalist Enternasyonaline ise Lenin'e karşı böyle sert bir harekete girişemedi bile. Sosyalist Enternasyonal, şimdi Lenin'in kurduğu Komünist Enternasyonal gibi üye partiler üzerinde kararlarını uygulamak isteseydi; Rusya «bölümü» sayıp, Lenin'in partisine söz geçirebilseydi Lenin'e ve Lenin'in kullandığı mücadele yöntemlerine ne olurdu?

Sosyalist Enternasyonal sert bir harekete geçmemiştir. Ama Lenin, sanki geçmiş, veya geçebilmiş gibi, Rus sosyalistleri arasında moral otoritesi çok yüksek olan Sosyalist Enternasyonalin kırılmamak, birleşme konusunda eskiden heri istekli olduğu görülen Rus yeraltı hareketini gücendirmemek için, bütün bir 1913 ve 1914 döneminde çok ihtiyath, çok basiretli, fakat tavizsiz bir mücadelede bulunmak gerektiğini anlamıştır. Lenin, Prag'da Parti adına kurduğu Merkez Komitesinin otoritesini kabul etmedikçe; kendi taktik görüşlerinin doğruluğunu temsil etmedikçe diğer bütün hiziplerle mücadelenin devamından yanaydı. Ama gene biliyordu ki, ayrılığın ve parçalanmanın suçunu karşı hiziplere yükleyemezse, suçlu olarak o'nları gösteremezse hizipçiliğin uzamasından zarar görecektir ve sonunda boyun eğmek zorunda kalacaktır.

Uluslararası Sosyalist Büro, kendi adına harekete geçerek, Lenin'e ve Lenin'in Partiden atıklarına emir vermeksizin o'nları ikna etmeye çalıştı. Rusya dışındaki mülteci topluluklarına delegeler yolladı. Avrupa'nın orasına, burasına dağılmış Rus devrimcilerine bu konudaki görüşlerini sordu, ifadelerini aldı, ve çözüm yolu için ne önerileri varsa topladı. Başkanı olan Vandervelde, Haziran

1914'te üç gün süreyle Salı Petersburg'a geldi. Daha sonra 17 Temmuz, 1914'te Brüksel'de toplanmak üzere yeni bir tüm-Rusya Konferansı düzenlenmesini kararlaştırdı; ve Viyana'da, Ağustos ayında toplanacak olan gelecek Uluslararası Sosyalist Kongresinde tarafları birleştirmek amacıyla baskıda bulunabilmek için hazırlıklara girişti. Aynı yılın Temmuz ayının son günlerinde ise Avrupa'da savaş başladı; Kongre hiçbir zaman toplanamadı. Savaş konusundaki görüş ayrılıkları yüzünden Enternasyonalin her [millî] dalında bile parçalanmalar başladı. Bu kere parçalanmaya başlayan Enternasyonal olmuştu. Lenin, Enternasyonaldeki bütün partiler arasında yeni bir mücadele girişerek, rakip bir kurtuluş olan Komünist Enternasyonalini kurmak için taraftar toplamaya başladı.

B Ö L Ü M XXXI

ROMAN MALİNOVSKY OLAYI

«O zamanlar tek bir yerel örgüt yoktu ki, içine birkaç provokatör sızmış olmasın. Herkes en yakın yoldaşından kuşkulandı, en yakınlarından bile huylanır ve onlara karşı tedbirli olmaya çalışır; tek bir komşusuna bile güvenemezdi.» G. Zinoviev: Rusya Komünist Partisi Tarihi.

Hiç akla gelmedik bir şehir olduğu halde, Lenin'in kongreyi Prag'da toplantıya çağırmasının nedeni casus ve ispiyonculardan kurtulmak için burasının iyi bir yer olmasındandı. Çok sosyalist lideri Anton Nemec'e göre «ki Prag'ı Lenin'in aklına O getirmişti. «herşey son derece gizli kalmalı» idi. Krupskaya delegelerin [kimliklerini] dikkatle incelemiş, kuşkulandığı Brendinsky'ye Prag yerine Britanya'da buluşulacağını söylemişti. Polis bu işi yutmuş görünmüştü, Paris'in kıyısında bir villa tuttu ajanlarına, ve kırk bir frank para harcadı. Fakat, Rusya yeraltı örgütünden gelen delegeler arasında iki kişi daha, Tula'dan gelen Romanov ve Moskova'dan gelen Malinovsky polis ajanı oldukları için, polis atlatılmış değildi. Ajanlardan Malinovski, Lenin'in o kadar gözüne girdi ki yeni Merkez Komitese üye seçildi, ve Rusya'ya dönünce şaşkınlık içinde kalan amirlerine, Lenin tarafından Duma'ya temsilci olarak sokulacağını söyledi.

Vladimir İlyiç'in hayatına girer bir yığın ispiyoncu ve casusun en önemlilerini sayarsak bu listeye şunlar girer: ilk yasal Marxist organ olan *Nachalo*'yu polis parası ile finanse eden Gurovich; 1895 yılı sonunda gizli Mücadele Birliği kurucularından Ulyanov, Martov ve diğerlerini katılan operatör-dişçi N. N. Mikhailov; Tiflis soygunundan alınan beş yüz rublelik banknotların bozdurulması sırasında Litvinov ve diğerlerinin tutuklanmasına yol açan, Kamo ve dinamit dolu çantasını polislere yakalattıran, Krassin'in sahte para basma işini açığa çıkartan, Berlin'de Lenin'in en yakın

ajanı olan Dr. Zhitomirsky. Bu sonuncusu o kadar başarılı ajandı ki, en önemli işlerde kullanmak üzere, olaydan sonra da Lenin'in yakın adamı olarak kalmasını bilmıştır. Berlin'deki tutuklamalardan sonra, Zhitomirsky «emniyetli olduğu için» Fransa'ya göçtü. 1909'da Cenevre'de Lenin'i ziyaret etti ve, «büyük şehir, casusluk, ispiyonculuk az olur, «diyerek Lenin'in Paris'e gelmesini söyledi. Krupskaya'nın yazdığına göre, «bu görüş Lenin'e inandırıcı gelmişti.» Böylece «gölge»sine yakın olmak için Lenin de Paris'e göçtü.

Zhitomirsky'ye karşı ilk şüphe 1911 yılında duyuldu, o da Lenin tarafından değil, şefinin kuşkulandığı yoktu. Lenin'i uyaran Vladimir Burtsev oldu. Burtsev gibi, karşı-casuslukta kendi-kendini yetiştirmiş ve çsüz birinden böyle bir söz duymak yabana atılır iş değildi. Nasıl bazıları eski paralar, pullar, veya kadın çşşaları toplarsa, Burtsev'in merakı da casus ve ispiyoncu peşinde koşup yakalamaktı. Sosyal Devrimci Partinin Mücadele Bölümü direktörü Azev'in de casusluğunu o ortaya çıkarmıştı ve olayın üyelerinden çok kısa bir zaman geçmiş bulunuyordu. Fakat Lenin'in, Zhitomirsky'ye güveni o kadar fazlaydı ki, Burtsev'in uyarılarını dinlemedi. Kimse tarafından şüphelenilmeyen en olmadık adamları casus olarak kokusunu alıp, yakalayan ihtilâlcî bir «tazı» olan Burtsev'in sözlerini dinlememek olmazdı. 1913'te o kadar çok delil toplamıştı ki, Lenin'e hepsini birde bir ultimatom şeklinde sundu. Güveniyorum diye, kendi sözlerini kâle almazsa, durumu partililere açıklayıp, skandal çıkaracağını söyleyen Burtsev, «iddialarım yanlış ve haksızca, bırak karşıma çıksın, ihtilâlcî bir yargı organı önünde ya kendi masumiyetini ispat etsin, ya da benim iddialarımı doğru olmadığı ortaya çıksın» dedi.

Lenin bunun üzerine, bir başka «yakın adamını», hem Zhitomirsky'nin durumunu, hem de Bolşevik örgütüne yığınla sızmış bulunan casuslara karşı alınması gereken tedbirleri görüşmek üzere Burtsev'e gönderdi. Bu işle görevlendirilen ise Roman Malinovsky idi!

Malinovsky büyük bir ilgi ile konuştu Burtsev ile. Kendisine, hükümetten veya polisten kimler bu gibi bilgileri veriyordu? Dr. Zhitomirsky'den ne sebepten ötürü şüpheleniyordu? bu gibi iddiaların kaynakları gösterilmedikten sonra Bolşevik grubu bu iddiaların nasıl değerlendirilebilirdi? Malinovsky, Burtsev'i sıkıştırarak kaynağının hükümette bir görevli olup olmadığını anlamaya çalıştı, durdu. Burtsev'in, çok ünlü bir sendika lideri, Bolşeviklerce bü-

tün Partinin Merkez Komitesi olarak kurulmuş Bolşevik Merkez Komitesi üyesi, Dördüncü boparatorluk Duma'sında henüz daha yeni Bolşevik grubunun Grup Başkanlığına seçilmiş Malinovsky'den şüphelenmesini gerektiren hiçbir şey olamazdı. Fakat alışkanlık haline getirdiği dikkati ve bilgi aldığı kaynaklarını hiç kimseye açıklamamama konusunda akıllı ve sadakatli oluşu sayesinde Burtsev, Malinovsky'nin bütün hücumlarına, bütün ısrarlarına rağmen, hükümet görevlisi olan kaynaklarının isimlerini açıklamadı.

Size, kendi aramızdaki ajanlardan iki veya üç tane isim verebilirim -dedi. Duma Temsilcisine özür dileyerek o'nları kontrol edin. Tutuklanan adamlarınızın isimlerini çıkartın, ve tutuklanmadan önce en son temas kurdukları adamların size vereceğim bu iki-üç ismi taşıyan kişiler olup olmadığını araştırın. Bu dediğimi başarabilirseniz sizinde daha etraflı konuşabilirim...

1917'de, Çar devrili Geçici Hükümet tarafından polis arşivleri açıldığında Zhitomirsky'nin bütün geçmiş yıllar boyunca, Lenin'in tam güvenine rağmen bir casus ve polis ispiyoncusu olduğuna dair deliller bulundu. Bu duruma, tabiiyle, Burtsev şaşmadı. Fakat, Malinovsky'nin (ki, 1916 yılı sonuna kadar kuşkulamak aklından bile geçmemiştir) kendisine çifte-görevle gelmiş olduğunu; bir taraftan Vladimir İlyiç'in emrine, diğer taraftan da Rus Polis Direktörü S. P. Beletsky'nin emrine uyarak konuşmaya geldiğini öğrenmek Burtsev'i gerçekten çok şaşırttı. Beletsky'nin o'na verdiği görev, Burtsev'in Bolşevik hizibi içindeki polis casuslarından hangilerini bildiğini, polis için en gizli surları bile bilecek kadar hangi önemli devlet memurlarından yararlandığını ortaya çıkarmaktır. Burtsev'in surlarını öğrenmekte Malinovsky'nin bu denli ısrar etmesi, neler yapacağını, sıranın kime geleceğini sandığını öğrenmeye çabışması sebatsız değildi.

Hikâyemize devam etmeye başlamadan önce, Burtsev ile Malinovsky arasındaki bu görüşmeye ait başka bir anlatımı (version) nakledeyim. Bu anlatım Burtsev'i bu kadar yaman göstermiyor. Burtsev hakkında yukarıda anlattığımız şeyler Burtsev'in kendisinden nakledir. Fakat, Burtsev ile muhtelif görüşmeler (interviews) yazan ve Azer hakkında biyografi yazan, bu konuda geniş malumata olan Boris Nikolaevsky'ye göre bu ünlü katı-casusluk uzmanı

nı bu kadar başarılı olmuş değildir. Nikolaevsky'ye göre; Burtsev'in Zhitomirsky'den kuşkullanması kendi marifetiyle değil, «Lenin'e çok yakın birisinin polis ispiyoncusu olduğu» şeklinde genel bir ifade taşıyan ihbar üzerine olmuştur. Kendisine bilgi veren kişi Moskova Okhrana'sında yüksek memurlardan birisidir. Liberal eğilimli biri olan bu memur güvenebileceği birisine daha geniş bilgi verebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Lenin'e bir mektup yazan Burtsev, ya kendisinin bizzat gitmesini, ya da çok güvenilir birisini göndermesini istemiştir. Lenin, Moskova Okhrana'sındaki liberal eğilimli memur Syrkın'la görüşmesi için Roman Malinovsky'yi göndermiş; Burtsev de hiç bir kuşku duymaksızın, Lenin'e çok yakın olan polis ispiyoncusuna, adını gidip öğrenmesi için, Syrkın'ın adını ve adresini vermiştir. Malinovsky gidip Syrkın ile görüşmeye bile iznini görmedi. Bunun üzerine, Syrkın'ın Bolşeviklere yardım teklifinde bulunduğunu bildirdi Moskova Okhrana'sı Şefine; görevinden alındı ve Sibirya'ya sürüldü.

1917'de Geçici Hükümet, ve hemen ardından Sovyet Hükümeti tarafından açıklanan polis arşivlerinden ve İçişleri Bakanını ve O'nun polis örgütünü sorguya çeken Geçici Hükümet Olağanüstü Soruşturma Komisyonunda Malinovsky'nin polis ve Parti örgütünden üstlerine verdiği ifadeden ortaya çıkan gerçekleri ve olayın bundan sonraki gelişmelerini kendime göre sıraya koydum.

Soruşturma Komisyonunda ifade verenler arasında şunlar vardı: sabuk İçişleri Bakanı Makarov; Bakan Yardımcısı Zolotarev; Zolotarev'den sonra aynı göreve getirilmiş olan Bakan Yardımcısı Junkovsky; Polis Müdürü Beletsky; Polis Müdürü Yardımcısı Vissarionov; Moskova Okhrana'sı Şefi Martynov; ve diğer görevliler. Vatandaşlardan Burtsev, Ulyanov (Lenin) ve Radomyslsky (Zinoviev) ise Malinovsky davası ile ilgili olarak özel bir alt-komisyonun önünde sorguya çekildiler. Bütün alt-komisyonlardaki ifadeler, soruşturmalar steno ile zaptedilmiş ve daha sonra Sovyet Hükümetince yedi ciltlik bir kitap halinde *Çarlık Rejiminin Dışışlı İsmiyetle yayınlanmışlardır*. Vatandaş Ulyanov ile Radomyslsky'nin ifadeleri bu yedi ciltlik metinde yoktur. Fakat o zamanlar yayınlanan *Pravda* (Bolşevik), *Robuchaya Gazeta* (Menşevik), *Den* (Liberal), ve *Vostnik Vremenago Pravitelstva* (Geçici Hükümet Resmî Haber Bülteni) ciltlerini karşılaştırarak bu ifadeleri de derlemiş bulunuyoruz. İyi bir şans eseri olarak, bu sonucununun 16 Haziran, 1917 tarihli nüshasında Ulyanov ile Radomyslsky'nin ifadelerinden çok

geniş iktibaslar yayımlanmış bulunmaktaydı. Ve bunların doğruluğu bizzat Lenin'in *Pravda's*ınca da kabul ediliyordu. Diğer kullandığım kaynaklar ise Burtsev'in yayımlanan yazıları, Malinovskiy'i tanıyanlardan aktarılanlar, ve 1919-21 yıllarında; yani, Lenin'in sağlığının iyi olduğu ve devlet işlerinde gerçek liderin kendisi bulunduğu günlerdeki Sovyet Hükümeti zamanında Moskova'da Rus Devrim Tarih Arşivleri müdürü olan Boris Nikolaevskiy'in hatıratından özetlediğim belgelerdir. Bu kaynakları özel olarak belirtmediğim zaman, kullandığım kaynak Sovyet Hükümetince yayımlanan Geçici Hükümet Olağanüstü Soruşturma Komisyonundaki ifadelerin steno ile tutulmuş zaııtları demektir. (1)

Bu kaynakları bir araya getirince Roman Malinovskiy'nin şaşırıcı hayatını ve macerasını öğrendiğimiz gibi, Polisin Bolşevik hızi-bi içinde, Duma'da, ve Sosyal Demokratik Parti içindeki siyasi meşrebini de anlamış oluyoruz. Zira, Rus devlet memurlarının özelliğine uygun olarak, Polis Örgütündeki görevlilerin de siyasi görüşleri vardı.

Roman Vatslavovich Malinovskiy köylü asıllı, Ruslaşmış bir Polonyalı işçiydi. 1878'de Rusya Polonyasının Plotsk İlinde doğmuştu. 1912'de Prag Konferansında Lenin ile karşılaştığı zaman otuzdört yaşında, kabadayı görünüşü, iriyarı, kırmızı yanaklı, faal ve gayretli, heyecanlı, çok iyi içki içen, kaba fakat çöskün bir üslâbla hitabe yapan, mahir bir liderdi. On dokuzuncu yüzyılın son yıllarında birkaç kere âdi suçlardan ceza görmüş, en son ise bir dükkân soymaktan (burglary: kırıp, içeri zorla girip yapılan soygun) mahkûm olmuş, ve 1899'dan 1902'ye kadar hapiste kalmıştı. Polis kayıtlarına göre çok para harcamasını seven bir insandı. Hayatının ilk bölümünde terziilik yaparak, sonraları tornacılık yaparak geçinerek kadar para kazanmışsa da bu paralar pahalı zevklerini tatmin etmekten uzak kalmıştır. Gençliğinde bir süre Almanya'da çalışmış, sonra Saint Petersburg'a dönmüştü. İşçi hareketlerine karışması bu yıllardadır. 1902'de işçi sendikalarına girildiğinde, polis ispiyonculuğu için ideal bir geçmişi bulunuyordu.

Düzenli ve gerçek ajantlığa alınması ne zamandır? tam bilinmiyor. Yıllarca geçimini tornacılık yaparak kazanmaya devam etmiş,

(1) *Padenie Tsarskogo Rezblma, po materialam Chrezvychainoi Komisii Vremennago Pravitelstra. Stenograficheskie otchety doprosov i pokazanii dannykh v 1917 g. v. Chrezvychainoi Sledstvennoi Komisii Vremennago Pravitelstva. Gos. Izdat. Leningrad, 1924 - 27.*

polis ile ilişkilerinden fazla bir para kazanamamıştır. Önemli olduğunu sandığı birşeye rastlarsa, duyarsa polise telefon eder, veya *Portnoi* («Terzi») imzasıyla mektup yazar, ve yirmi-beş veya elli ruble kadar ödenirdi kendisine. Düzenli bir ücretle profesyonel bir ajan olduktan sonra bile «profesyonel ihtilâlciler» arasına gireme miş ve tezgâhı başından ayrılp tornacılığı bırakmamıştı. Daha sonraları Bolşeviklere yapacağı itiraftan, ve polis kayıtlarından öğreniyoruz ki, en büyük ihtirası ihtilâlcî hareketin en yüksek yerlerine çıkmaktı. Bu ihtirasının, tabiatıyla, ikili bir özü vardı: daha yükseltilere çıkmış olmak; ve polis için daha önemli birisi olup, daha fazla ücret almak.

1906'da, Petersburg Metal İşçileri Sendikasını kuranlardandı. 1907'de sekreterliğine geldi, ve 1909 sonuna kadar bu hizmette kaldı. Bu esnâda Bolşevikler ve Menşevikler arasında çok dikkatli bir politika izledi. Bolşevikler sendikanın kontrolünü ve liderliğini ele geçirmekte daha istekliydiler. Menşevikler ise sendikanın otonom kalmasını istiyorlardı. Bu yüzden, aktif bir sendikacı olarak Menşeviklere yakınlık duyuyordu. 1908'de, sendikasını elinden almak isteyen Bolşeviklere karşı başarılı bir savunmaya girişti, fakat mutlak bir galibiyet kazandıktan sonra, sendikada kontrolü ele geçirmeleri için Bolşeviklere yardıma başladı. Sekreterliği sırasında kendisi ile tanışan Zinoviev'in verdiği ifadeye göre, Zinoviev O'nu «bir Menşevik» sanmıştı. Menşeviklerin verdikleri ifadelerden O'nların da Malinovskiy'yi kendilerinden sandıkları anlaşılıyor. Bazan kendisinin ajan olduğunu bilmeyen polislerin baskınlarında, bazan da bizzat kendisinin ihbar ettiği toplantılara yapılan baskınlarda olmak üzere beş kere tevkif edilmiş ve herkesle birlikte hapse girmiştir. Her tevkiften sonra ortalıkta görünmesi, şüphe uyandırmayacak düzenlemelerden sonra olmuştur. Bunların en tipik örneği 1909 Kasım tevkifi idi. O günlerde yapılacak olan bir anti-alkolik kongreye gelecek olan bazı işçi delegelerini polise bildirmiş, ve polis baskın yaptığı esnâda kendisi de kongrede bulunmuştur. 1910 Ocak ayında serbest bırakılmış, sonra da şüphe çekmemesi için Saint Petersburg'dan sürülmüştü. Bu olay sonunda sendika sekreterliği sona ermiş, fakat aynı yılın baharında Moskova'ya gelmiş ve bütün Moskova işçi sendikaları tarafından sevgiyle karşılanmış, ve polise çok daha önemli bilgiler vermeye başlamıştı. Moskova Okhrano'sundaki kayıtlarda kendisinden «parça başına ücret alan» ispiyoncu yerine, düzenli ücret alan (bütün masrafları polis tarafından ödenmek ve ayrıca ayda elli ruble ücret verilmek üzere)

bir polis ajanı olarak bahsedilmeye başlanmıştır. Ayrıca tornacılık da yapmaktaydı.

O sıralarda polisin gözünde rejim için en büyük tehlike bütün muhalefet kuvvetlerinin birleşmesi ihtimaliydi :

Malinovsky'ye verilen ödev Parti içindeki anlaşmazlık ve parçalanmaları mümkün olduğu kadar derinleştirmekti. [Polis Müdürü Beletsky'nin İfadesi, Stenogram, Vol. III; p. 281]

Benim gelişmeleri yönetirken gözettiğini baş hedefin şu şekilde formüle edilebileceğini kabul ediyorum : Partinin birleşmesi için hiçbir fırsata meydan vermemek. Ben, *divide et impera* ilkesine göre çalışırdım. [Ibid., p. 286]

Bu siyasal amaç genç üzü itibarıyla Lenin'in görüşüne çok yakın olduğundan, Malinovsky'ye ilk fırsatta Bolşevikler arasına geçmesi ve Bolşevik liderine mümkün olduğu kadar yaklaşması emredilmişti. Polis Müdürü Beletsky'nin itirafına göre, bu önemli görev uğruna, kişileri veya toplantıları ihbar etmekten bile affedilmişti Malinovsky. Toplantı ve önemli olayları, kişileri düzenli olarak rapor etmekle beraber, yüklenmiş çok önemli siyasal görev tehlikeye düşmesin diye artık toplantılara katılıyor, fakat bu kadar polis tarafından basılmıyordu. Polis için de fazla bir kayıp teşkil etmiyordu bu. Zira, polis diğer bazı adamlarını Bolşevik yeraltı örgütüne sokmuş, önemli yerlere kadar çıkartmış, Moskova Bolşevik örgütünün başına bile polis ajanı Kukushkin geçmişti. Bu işe, aynı örgütteki diğer polis ajanlarından Romanov, Poskrebuchin ve Marakushkin geçmişti. Bu işe işe, aynı örgütteki diğer polis ajanlarından Romanov, Poskrebuchin ve Marakushkin yardımcı olmuşlardı. Parti hiyerarşisinde ajanların hızla yükselmesini kolaylaştıran şeyler, ajanlardan kuşkulananların, ajanların yollarında engel teşkil edenlerin polise duyurulmaları ve tevkif ettirilmeleriydi.

Fakat adam tevkif ettirmek Malinovsky'nin çok hoşlandığı bir iş olmuyordu, ve kimse O'ndan işe devam etmesini istemediği hâlde bu işi de bırakmamıştı. Gerçekten, Bolşeviklerin arasına katılmadan önce kendi grubu içindekilere, karşı büyük bir darbe hazırlamıştı. Yasal bir sendikanın yöneticilerinden olduğu için, yasal sendika hareketine ve diğer kitle hareketlerinin yasallaştırıl-

masına ümit bağlayan, ve Lenin'in yeraltı örgütünü sakıncalı bulan «Bozguncular»ın gözünde saygı değer biri olmuştu. İşçi ve kitle hareketlerinin yasallaştırılması için mücadele etmek amacıyla bir konferans düzenlenmesine ön-ayak olan Malinovsky, daha sonra da Polis şefi Beletsky'ye plânlama komitesindeki üyelerin toplantı yerini ve saatini vermiştir. «Bozguncular»ın çoğu buraya yapılan baskında yakalanmışlar, ve epey bir süre umutsuzluğa düşmüşlerdi. Bu hareketin neticesi, «Bozguncular»a karşı polisin Lenin'e yardım etmesi, ve ajanlardan Brendinsky tarafından Ulaşmacılardan Bolşevik Rykov'un tevkiline sebep olarak Lenin'in önündeki belli başlı engellerden birisinin temizlenmesi olmuştur. 1917'deki ifadeleri okurken, Lenin'in ve Malinovsky'nin yanyana geçirdikleri uzun yıllar boyunca Bozgunculara «polis ajanları», «polis işçi partisi savunucuları» gibi isimler takmış olduklarını, ve polemiklerde hep böyle hitap ettiklerini hatırlamak tuhaf oluyor. Bozguncular grubuna karşı yapılan baskı ile ilgili olarak Beletsky'nin söyledikleri, Lenin'in «Derlenmiş Çalışmalar»ının resmi baskısının XVII. cildinde doğrulanmaktadır :

Malinovsky, Bozguncular grubundan tamamen kopup ayrılmadı. Destekçilerininin, 1911 sonbaharında toplanan konferansına katıldı, ve öyle birşeyler yaptı ki, sonunda polis baskında bulundu. O zamanlar Malinovsky ile temas olan Moskova İşçileri ve Sosyal Demokratlar arasında bir tereddüt ve kuşku yayıldı... fakat, hakkındaki söylentiler çok geçmeden kapanıp, söndü.

Baskını izleyen günlerde Malinovsky, Lenin'in de bir Parti Konferansı toplanacağını, ve burada en son birleşik parti kongresince seçilen Merkez Komitesi yerine bir yenisini, Bolşevik güdümlü bir başkasını kuracağını haber almıştı. Konferans, bildiğimiz gibi Ocak 1912'de ve Prag'da yapılmıştır. Malinovsky, Moskova sendikaları temsilcisi olarak, ve başında ajan arkadaş Kukushkin'in bulunduğu Moskova Bolşevik yeraltı örgütünün temsilcisi olarak bu konferansa katılmıştır. İyi bir sendikacı olarak ün yapmış olan, ve menşevizmandan henüz döndürülmüş bulunan birisiydi ve sendikacı hakkında Lenin de birçok şeyler duymuştu. Malinovsky'nin Bolşevikliğe geçmesinden o kadar etkilenmişti ki Lenin, yeni Merkez Komitesine seçilmekle kalmamış, Moskova temsilciliği için (deputyship) Bolşeviklerin adayı olmasını istemişti.

Âdi suçlarla dolu sicilî olan bir polis ajanının Duma Temsilciliğine gelmesi o kadar olmayacak bir işti ki (andacious) en yüksek yerlerdeki görevlilere bile durumu danışmak gerekti. Beletsky, artık, ajanı ile buluşabilmek için lüks lokantaların özel odalarına giriyordu. Kendi ifadesinde belirttiğine göre Malinovsky'yi bizzat İçişleri Bakanlığıyla, Polis Şefi Yardımcısıyla, İçişleri Bakan Yardımcısıyla, Moskova Okhrena'sı başkanıyla, Moskova Vâlisi Jankovsky ile görüştürmek zorunda kalmıştır. Geçici Hükümet Soruşturma Komisyonu önünde verdikleri ifadelerde bu adamların sözleri arasında uyumsuzluklar vardır. Malinovsky ile tanışmadığını ileri sürer Vâli Jankovsky bu sözünde doğru ve haklı olsa gerek, zira Malinovsky'nin, en sonunda, işini bozan da O olmuştur. Fakat ne olursa olsun, Malinovsky'nin bir sürü büyük adamla yakınlık kurduğu bir gerçektir.

Polis örgütündeki çeşitli şubeler bu konu üzerinde o kadar hassasiyet ve dikkat ile durmaya başlamıştır ki, hiç kimse Malinovsky'den söz ederken eski takma ismi olan «Terzi» ile O'ndan söz etmemekte, «filân vesile ile size filân yerde adımı andığım kişi,» diye adı anılmaktaydı.

Nitekim, hem polis, hem de Bolşevikler Moskova'daki adaylarının hem adaylık seçimlerini, hem de esas seçimi kazanması için var güçleriyle çalışmaktaydı. Yeni kurulan, Bolşevik organı *Pravda*, ve «asıl önemlisi» İçişleri Bakanlığı ve Polis örgütü seferber olmuştu. Malinovsky'nin şansını arttırmak için, âdi suç sabıklarına ait belgeler ele alınmış, İçişleri Bakanlığı yaptığı inceleme sonunda (!), Malinovsky'nin kütüğe kayıtlı olduğu yerdeki idare makamlarından «islâhî nefis ettiğini gösterir resmi belge» olduğuna dayanarak sicilini temizlemişti. Daha sonra, tanınmış rakipleri hapse atılmaya başlamıştı. Moskova işçileri arasından çıkan en kuvvetli rakibi Krivov da böylece ortadan kaldırılmıştı.

Seçimler'in yaklaştığı günlerde, Malinovsky, kendisine hasım bir ustabaşının kendisini fabrikadaki işinden atmak istediğini bildirdi. Seçim sistemine göre ise, her işçi bulunduğu fabrikada ve gizli oy ile seçime katılıyordu. Buralardaki oylamalarla seçilen delegeler bir üst derecedeki seçim kuruluşlarına gidiyorlardı. Burada yapılan ikinci seçimlere İl Seçmenleri Birliğinde işçiler adına oy kullanacak olan İşçi Oy Hâmilleri tespit edilmiş oluyordu. İl Seçmenleri Birliğine gelenler ise, nihai seçimi, yani Duma Temsilcisi seçimini oyluyorlardı. (Görülüyor ki, ne fabrikalarda oy kullan-

ma usulü, ne de dolaylı oy kullanma usulü, çok yaygın bir hâl alan bu konudaki kanaatlerin aksine, Sovyet buluşları değil, Çarlıktan kalma usüllerdir.) Fakat, seçimden önceki altı aylık süre boyunca belli bir fabrikada bilfiil çalışmayan bir işçinin oy kullanması; veya delege, ikinci-seçmen (elector), veya Temsilci (Deputy) olarak seçilebilmesi mümkün değildi. Polis, sevgili ajanını bir kere daha kurtarmak zorunda kalmış, ve sözü edilen ustabaşını apar-topar hapse tıkmış, seçimlerden sonra «tutuklamanın yanlışlıkla yapıldığını» söyleyerek adamı serbest bırakmıştır. (Ne Çarlık Rusyasında, ne de bugünkü Komünist Rusya'da yanlış ve haksız tutuklamalardan ötürü idareye karşı dava açılmaz, tazminat vs., talep edilemezdi, ve edilemez.) Buna benzer seçim kampanyası üsulleriyle, hem Bolşevikler, hem de polis Malinovsky'yi destekliyordu. Malinovsky'nin başına «devlet kuşu» konuyordu, ve Polis Genel Müdürlüğü ile İçişleri Bakanlığı, evvelden ayda elli rubleye çalıştırdıkları bu ajana, şimdi ayda 500 ruble gibi, penslere lâyık bir maaş bağlamıştı. Böyle bir ücrette erişen ilk polis ispiyoncusu Malinovsky oluyordu. Ve şimdi bu maaşın yanına, bir tornacı ücreti değil, bir Duma Temsilcisinin aylığı katılıyordu.

Duma'da aramızda *ilk defa olmak üzere* -diye yazıyordu Lenin heyecanını göstermek için kelimelerin altını çizerek çok seçkin bir işçi-lider yer alıyor. Deklârasyonu O okuyacak [Başbakanın hitabesinden sonra Sosyal Demokratlar Duma Grubunun siyasal deklârasyonuydu]. Bu kere yeni bir Alexinsky değil bu. Ve netice -belki hemen değil, ama- büyük olacak...

Malinovsky'nin seçildiği Dördüncü İmparatorluk Duma'sı 1912 Kasımının son günlerinde çalışmalarına başladı. 1917 ihtilâli iktidarı ürkek ellerinden çekip almaya kadar süren uzun ömürlü bir Duma olacaktı. Rusya dışında Prag Konferansı ile Lenin'in başlattığı parçalanma Rusya içine henüz bulaşmadığı için, Duma'da on-üç Sosyal Demokrat Temsilci (yedisi Menşevik, altısı Bolşevik) hep birlikte grup teşkil ediyorlardı. Yılın başında Lenin başlattığı, fakat henüz Rusya'ya girmemiş olan yeni bölünmeden önceki Sosyal Demokrat Grubu, 1905'de Gürcüstan ihtilâlcî silâhlı kuvvetlerinin lideri ve bir Gürcü Menşevik olan Chkeidze'yi Grup Başkanlığına, Malinovsky'yi ise ikinci-başkanlığa seçmiş, ve ilk Duma konuşmasını grup adına okumakla da Malinovsky'yi görevlendirmişti.

Duma Grubundaki bu birlik Lenin'in müthiş canını sıktı, ve

birlik sürdüğü sürece, Duma gibi yetkili ve önemli bir kamu kuruluşunun etrafında toplanacak olanların Rusya içindeki hizipler arası birleşme hareketine bir çekirdek teşkil edebileceklerinden korkmaya başladı. Böyle bir hareket Prag (Bolşevik) Merkez Komitesine karşı muhalefete önderlik edecekti. «Uzlaşmacılık» istekleri Rusya içinde o kadar yaygın, birleşme istekleri o kadar kuvvetliydiki, altı Bolşevik üç bile Duma seçimlerini kazanabilmek için birlik ve uzlaşma yolunda çabıyacaklarını vaad etmek zorunda kalmışlardı. Bu hava içindedir ki, Duma'daki bütün Demokratlar (Bolşevik ve Menşevik) nam Bolşeviklerin yasal organı *Pravda*'nın, hem de Menşeviklerin yasal organı *Luch*'un yazı kurulu üyeleri olarak görünmekten çekinmemişler, Bolşevik delegelerin dördü bu iki gazetenin birleşmelerini ve tek gazete olarak yayınlanmalarını bile istemişlerdi. Gerçekten, her ikisini de okuyunca insanın, niye bunlar ayrı ayrı yayınlamıyor? diyeceği gelirdi. Editörleri ile Lenin'in arası da hiç iyi gitmemişti. *Pravda*, seçim öncesi hükümetin başına karşı daha geniş özgürlük tanıdığı günlerden istifade edilerek kurulmuştu. *Pravda*'yı daha iyi yönetebilmek için, Lenin, Paris'i bırakıp, Avusturya Galizya'sındaki (Polonya toprağı) Krakow (Cracow) şehrine geldi. Burası ile Saint Petersburg arası ekspres ile yirmi-dört saattir.

Pravda yazı kurulu ile daha yakın temas kurmak için buralara geldiği hâlde, Lenin'e rağmen gazete uzlaşmacı bir tutum takınmıyor ve bunda ısrarlı görünüyordu. Rusya'daki genel hava bunu gerektiriyordu. Gazete yazı kurulu, Lenin'in makalelerinde Menşeviklere, Bozgunculara, Yahudi Sosyalist Birliği taraftarlarına (Bundist) ve Vperyodistlere çatan bölümleri, anlaşmazlıkları daha da derinleştireceğini ileri sürerek sansür etmeye ve metinden çıkarmaya başladı.

Lenin, makalelerinde Bozgunculara karşı yazdığı polemik bölümlerinin *Pravda*'nın basılı nüshalarında bile çıkarılmış olduğunu gördüncə çok fena kızdı. İhtiyacın sınırları alt-üst olmuştu, *Pravda*'ya öfkeli mektuplar yazdı, fakat bildirilerinden pek şaşmadılar... [diyor Krupskaya].

İşte, bu «öfkeli mektuplar»dan birkaç ıktibas :

Yazı Kurulundan çok abmakça, çok arsızca yazılmış bir mektup aldık. Cevap vermeyeceğiz. Hepsini bu işten

kışalamak gerekiyor... Yazı Kurulunun reorganizasyonu hakkında hiçbir plânları olmadıklarını yazıyorlar, buna çok şaştık ve kızdık... Mamafih en iyisi, hepsini silmece atmak, eskilerin hiçbirini bırakmamak... *Bund*'u methediyorlar, *Zeit*'i de öyle. Bunlar tek kelimeyle habislik. *Luch*'a karşı nasıl mücadele edeceklerini bilmiyorlar, üstelik benim makalelerime karşı da çok rezilce davranıyorlar... [12 Ocak, 1913 Mektubu.]

Bu yazı kurulunu kapı dışarı atmamız gerek... Böylesi insanlara, siz, yazı kurulu mu diyorsunuz? Davayı berbat eden, pis bulaşık bezinden iğrenç şeyler bunlar, adam değil... [20 Ocak Mektubu].

Ve Gorky'ye yazdığından :

Nasıl oldu da sen bu *Luch* ile sarmaş-dolaş oldun? Duma'daki Temsilcilerin dümen suyundan ayrılmayacağın doğru mu? Bu mümkün mü? Nasıl olur, O'nlara tek kelime ile, kapana sıkışmış hâldeler!

Bu «öfkeli mektuplar»ın yazıldığı sırada, Stalin Saint Petersburg'daydı, ve Molotov da *Pravda*'nın Yazı Kurulunda sekreterdi. Bu öfkenin seslendikleri arasında bulunmuş olmaları gerçeği. Stalin'in *Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi*'nde bütün bu tartışmalardan niçin hiç söz edilmediğini açıklamaktadır.

18 Aralık 1912'de, yani Duma'da Menşevikler ve Bolşevikler tek bir Grup içinde birleştikten birkaç gün sonra âmirlerine bir rapor sunan kurnaz Malinovsky, Grubu parçalayabileceğini, ve bu işte Lenin'den de yardım göreceğini bildirdi. Aynı günlerde Polis Müdürü Yardımcısı Vissarionov İçişleri Bakanına şöyle yazdı :

Grubun şu andaki durumu altı Bolşevik'in bazı hareketlerde bulunmasını, ve bunun sonunda Grubu Bolşevikler ve Menşevikler diye ikiye ayırmasını sağlayabilecekmiş. Lenin de bunu desteklermiş. Yazdığı mektup ilişiktir.

Bahsedilen mektup, Lenin'in birkaç gün önce «Vassiliev»e (o günlerde Stalin'in gizli ismiydi) gönderdiği mektubun Malinovsky tarafından Vissarionov'a verilen bir suretiydi. Mektup, Rusya Dış Ticaret Bankası görevlilerinden birine yazılan bir ticari mektubun satırları arasına görünmez mürekkeple yazılmıştı.

Bizim altı Temsilcimiz de İşçi Oy Hâimleri [Workers' Curiae] Kurulu tarafından seçildiği için «diyordu gizli mektup- bir sürü Sibiryalıma keyfine boyun eğemzler. Bunlar çoğunluğu temsil edecekler ise (mayoriziruyv, yedi kişiye galebe çaldıklarından) en sert şekilde protestolarda bulunmalı, bu protestolarını Pravda'da yayınlamalı ve tabana; işçi örgütlerine başvuracaklarını bildirmelidiler.

Lenin'in iddialarının özü bu idi. Malinovsky, Grubu parçalamak için de buna uyacak bir strateji tespit etmişti. Moskova Temsilcisi Malinovsky, Petersburg'dan Badaev idi. Tula ve diğer küçük merkezlerden gelen Öbür Bolşevik temsilciler içinde İşçi Oy Taşayıcıları Kurulu tarafından seçilmiş tek bir Temsilcisi yoktu. Örneğin, Gürcüstan Menşevikleri bütün Gürcüstan halkı tarafından seçilmişlerdi. Lenin'e göre bu temsil ve seçilme ayrımı yüzünden, işçi sınıfını temsil etme bakımından Duma'daki altı Bolşevik çoğunluk sayılmadı, Menşevikler işe azınlık olarak kabul edilmeliydi. Menşevik yediler işçi sınıfının değil, «bir yığın Sibiryalının» temsilcisi olabilirdi. 1918 yılında Kurucu Meclisin karşısında Sovyetlerin temsil gücünün daha fazla olduğu ileri sürülünce de bu mantık kullanılacaktır.

Malinovsky'yi bu işe istekli ve yetenekli bulan Lenin («Öbür Bolşevik Temsilciler,» diyor Krupskaya, «ürkek, Fakat hiç şüphe yokki, iyi ve güvenilir proleterler O'lar da»), kendisini Pravda işine vererek, Duma'daki Bolşevik grubunu Menşeviklerle açık bir çatışmaya doğru yönelme işini Malinovsky'ye bıraktı. Mesele üzerinde bilgi vermek için Stalin'i Cracow'a çağırdı ve en iyi organizatörü Jacob Sverdlov'u Pravda yazı kuruluna yola getirmesi için (to whip... into line) Saint Petersburg'a yolladı. Çok geçmeden, Sverdlov'a şükranlarını bildirmek istercesine içdenlikle mektup yazacak konuşlar elde etti:

Bugün Pravda'da reformun başladığını öğrendik. Başarını için binlerce teşekkür, tebrik, ve iyi dilekler... Tam anlamıyla hasmâne duygularla dolu yazı kurulu ile çalışmaktan nasıl yorulmuştuk tasavvur edemezsiniz. [8 Şubat, 1913 Mektubu]

Görevine düşkün Malinovsky hemen Sverdlov'un gelişini bildirdi. Duma Temsilcisi Petrovsky'nin evinde saklanan Sverdlov, «da-

ha emin bir yere» geçerken tutuklandı (10 Şubat, 1913). Bunun üzerine, Saint Petersburg'a Stalin'i gönderdi Lenin. Artık bir ayrılış, ve «uzlaşmaz» bir politika için tam bir hazırlık içindeydi. 13 Mart'ta, o gece nereye gideceğini Malinovsky'ye söyledikten sonra, Pravda yararına verilen bir konsere giden Stalin orada tutuklandı. Hem Sverdlov hem de Stalin birlikte Sibirya'ya sürüldüler ve bu kere bütün savaş boyunca Sibirya'da kaldılar. Şubat, 1917 İhtilâli sayesinde serbest bırakılınca Sibirya'dan dönebildiler.

Stalin'den sonra görev sırası Kamenev'e geldi. Kamenev yola çıkarken, Lenin'in ve hâne halkının hissiyatı Krupskaya'nın anılarında anlatılıyor:

Biz hepimiz Inessa Armand, Zinovievler, Krupskaya ve Lenin- O'nu yolcu etmek ve uğurlamak için istasyona gitmiştik... Çok az konuşuyorduk. Herbirimiz kendi kafamızda düşünceye dalmıştık. Hepimiz, kendi kendimize Kamenev'in ne kadar zaman bizden ayrı kalacağını, ne zaman tekrar görüşebileceğimizi sorup duruyorduk. Ne zaman biz de Rusya'ya girebilecektik? Herbirimiz gizli-den gizliye Rusyayı düşünüyor, hemencecik Rusya'ya gitmek istiyorduk. Geceler ve geceler boyunca hep Nevsky Kapısını rüyâmda görüyordum [Saint Petersburg'un kıyı mahallesi]. Bu konudan söz etmek istemiyorduk, oysa hepimizin aklında Rusya vardı...

Kamenev Rusya'ya gittikten az sonra, hiç beklenmedik bir olay oldu, ve kanun tarafından kovuşturulma korkusu olmadan Rusya'da oturabileceği anlaşıldı: Ramonov'lar hanedanının kuruluşunun üçüncü yüzyılımı kutlama bâbında çıkarılan bir emirname ile bütün siyasi fikir suçlularının serbest bırakılması ve kovuşturulmaları kararlaştırılmıştı. Böylece, Kamenev'i hapse atıracığı yerde, Malinovsky, bütün Duma'daki Menşevik Temsilcisi arkadaşlarını tel'in eden bir metnin kopyasını getirdi Kamenev'e. Ayrılmışlardı. Yeni politikayı izleyen altı Bolşevik Duma Temsilcisi, Pravda'nın baş yazarlarından da gönüllü bir destek bulmuşlardı. Miron Chernomazov da polis ajanıydı zira. Ekim, 1913'te Pravda'nın tutumundan duyduğu hoşnutluğu belirtmek isteyen Lenin, Kamenev'e şöyle yazdı:

Burada herkes gazeteden ve editöründen hoşnut kaldı [şüphesiz, kastedilen Kamenev idi; zira perde-arka-

« gerçek editör Kamenev idi]. Epey bir zamandır tek bir kelime tenkid işitmedim.

Ve tatmin olmak için Lenin de bir yığın gerekçeye sahipti. En sonunda Duma Grubu parçalanmıştı. Cıvık uzlaşmacı akım mahvedilmişti. *Pravda* her gün durmadan Menşeviklere (şimdi hepsi birden «Bozgoncu» olmuştu), «Bundistlere», Troçkici «hizipler-dışa hizipçiler»e, «acımasız ve yumuşama-bilmez» bir savaş temposu içinde saldırmaya başlamıştı. Vperyodist (Bolşevik) grubunun bir kısmı parti-birliğini savunan Troçkiciler ile birleşmiş, diğerleri ise Lenin'ci gruba katılmıştı.

Keza polis te durumdan hoşnuttu. Ne varki, Duma çalışmalarında başına buyruk kalan Bolşevik liderleri ortaya birçok mesele çıkarmaya başlamıştı. En başta, Duma'da yapılan konuşmaları geliyordu. Çok güzel konuştuğu ve etkin olduğunu saklamak güçtü. Bazı zamanlar Malinovsky bunları kendisi yazıyor ve onaylarını almak için şefleri Lenin-ile Beletsky'ye birer nüsha gönderiyordu. Sair zamanlar ise Lenin, Zinoviev, veya Kamenev bu konuşmaların ana hatlarını tespit ediyorlar, hatta metnin tamamını kaleme alıyorlardı. Polis Şefi Beletsky'ye bunlar da geliyordu. Malinovsky'nin halk arasında aşırı derecede sevildiğini gören polis bu konuşmalardan en «yıkıcı» bölümleri çıkarmaya kalkıştı. Malinovsky ise, her iki taraftan aldığı talimata uymakta güçlük çekiyordu. Grup adına yaptığı ilk deklarasyon konuşmasında «halk egemenliği» fikrini işleyen bölümü, önündeki metinden kısa bir sayfayı atlamış gibi yaparak okumadan geçti. Fakat *Pravda* ve *Luch* ertesi gün bu konuşma metnini bütünüyle yayınladı. Konuşmanın Liberallere, Anayasacı Demokratlara (Kadettler), ve Menşeviklere çatan bölümleri polisin çok hoşuna gidiyordu. Kimi zaman ise, konuşmasının bazı yerlerini okumamak için, metne devam etmeyerek Duma Başkanı Rodzyanko ile tartışma çıkarıp, «ihtilâlcî mücadele» benzeri birşeyler yapmaya başlıyor, ve sözünün kesildiğini ileri sürerek, metni okumaya devam edemeyeceğini söyleyip, işin içinden çıkıyordu. Fakat genel olarak, Lenin'ci grup, Duma Temsilcilerine o kadar az ve dar bir serbesti tanımıştı ki, konuşmaları değiştirmek de polis pek birşey yapamıyordu. Malinovsky'nin her iki rolü de oynamaktan hoşlandığına şüphe yok. Hatta bazan polis için çalıştırılan bir ajandan çok, polisi değil Bolşevikleri tutan biri hissederdi kendini. Azev de böyle karışık duygular içinde kalmıştı. Feder Gapon ve «Bundist» polis ajanı Kaplinsky de bu ikili rolü oynamak-

tan karışık duygulara saplanmışlardı. Kaplinsky, «Bund» içinde bir çeşit «Azev»di; bir yığın terör hareketi düzenlemiş ve polise bir sürü terörcü sunup, kurban etmişti; fakat «Bund»dan tek bir kişinin adını vermemişti! Stolypin'i öldüren Dimitri Bagrov da bu duygular içinde hareket etmişti. O'nun da ihtilâlciler için mi, bazı devlet memurları için mi çalıştığı, yoksa Yahudi katliamlarının intikamını mı almak için hareket ettiği ve yanlışlıkla Stolypin'i bu işten sorumlu tuttuğu bir türlü anlaşılamadı. Gaponlar, Azevler, Kaplinskyler, Bagrovlar, Malinovskyler başka ülkelerden hiçbirinde ne polis ne de ihtilâlciler arasında görülmeyen tiplerdir. Bu adamların karmaşık ruhlarında, çifte rol oynamalarında Rus karakterinin etkileri olsa gerek.

Bir başka güçlük açığa çıkma ve yakayı ele verme tehlikesiydi. Bakanlıkta veya Polisteki bazı yüksek memurlar yapılan işleri biliyorlardı. Bugün bile kimlikleri bilinmeyen bu şahıslar kimliklerini açığa vurmuyacak yollardan sosyalistlere yardım ediyorlar ve haber uçuruyorlardı. Malinovsky seçimi kazanınca *Luch* gazetesi isimsiz bir ihbar mektubu aldı. Ertesi yıl Theodor Dan'ın karısına bir mektup geldi, ve yüksek rütbeli bir polisin gizlice kendisiyle görüşmek istediğini, bu isteği kabul ederse gazetelere belli bir kod ile kaleme alınmış bir ilâncık vermesi gerektiğini öğrendi. Bu ihbarlar da kâle alınmadı.

Malinovsky'nin seçilmesinden sonra Bukharin de Lenin'e bir mektup yazdı, ve 1910'da Sibirya'daki sürgünden kaçıp Moskova'ya gelince, çok şüphe çekecek şekilde, ve hemen Malinovsky ile görüştüğünden sonra polis tarafından yakalandığını bildirdi. Lenin'den aldığı cevap çok kırıcı oldu: bu olağanüstü Bolşevik için alçakca bir kampanya açılmıştı; eğer Bukharin de bu kampanyaya katılırsa, Lenin, O'nu da bir alçak sayacaktı. Bukharin bunun üzerine ısrardan vazgeçti.

Daha sonra 1913 yılı Şubat ve Mart aylarında Elena Rzmirovich (Bn. Troyanovsky), Sverdlov ve Stalin'lerin tutuklandıkları görüldü. Karısının akrabalarına bir mektup yazan Troyanovsky tamamen tahmine dayanarak karanlıkta nişan ahrcasına, karısının tutuklanmasına sebep olan adamın kim olduğunu bildiğini ileri sürdü: «çifte rol oynayan bir adam bu.» Eğer karısını serbest bırakmazlarsa büyük rezâlet çıkaracağını ve adamın kimliğini açıklayacağını yazmayı da unutmadı. Ve Troyanovsky'nin tahmin ettiği gibi mektup polisin eline geçti ve polis tarafından bunlar

okundu. 1917'de Polis Müdürü Beletsky'nin verdiği ifadeye göre, bu mektup Malinovsky'ye gösterildiği zaman Malinovsky «histeriya geçirmeye başlamış» ve Troyanovsky'nin karısı hemen serbest bırakılmazsa Polis Müdürlüğü hesabına ajanlığa devam edemiyeceğini söylemiştir. Kadın da, bunun üzerine serbest bırakılmıştır.

Bu gibi durumlardan şüphe doğmasını önlemek için Malinovsky, Merkez Komite toplantılarından birisinde «Duma'daki Altılara yakın birisinin polis ile ilintisi olduğunu» söyledi. O günlerde hakkında soruşturma başlayan ajan Miron Chernomazov okkanın altına gitti bu yüzden, 1914 Şubat ayında, sessizce, *Pravda* yazı kurulundaki görevinden alındı. *Pravda*'nın baş yazarlığını Chernomazov yapıyordu, aynı anda da Malinovsky muhasiplik görevinde bulunuyordu. Bu görevde bulunması sayesinde gazetenin mâli durumuna, para yardımında bulunanların kimliklerine ve adreslerine kolayca vâkıf oluyordu. Diğer yandan, toplantılar düzenliyor, gazete için buralardan para ve yardım topluyor, hatta bazı zamanlar gazeteye kendisinin de para verdiği oluyordu. Tabii, bu paralar Polis İdaresinin masraf listesine aktarılıyordu! Polis ise, gazeteye ikide bir ağır para cezaları keserek, verdiği paraları kat, kat geri alıyordu. Bir keresinde beşyüz rublelik bir para cezası kesilmişti. Cezayı gerektiren makaleyi yazan ise Duma Temsilcisi Malinovsky'den başkası değildi :

Bütün bu yıllar boyunca Cracow ile Petersburg arasında tam bir «Tatar Ağası»na dönmüştü Malinovsky. Hem polisten, hem de Bolşeviklerin yeraltı örgütünden yardım gördüğü için sınırı geçmek, tekrar geri dönmek o'nun için işten bile değildi. Lenin en önemli, en gizli toplantıları O'nsuz yapamıyor, en mahrem kararların alındığı toplantılara O'nu çağırıyor ve bu toplantılara Lenin, Krupskaya, Zinoviev, ve Kamenev'den başkası katılmıyordu. En gizli kararların metninden, Lenin'in en gizli plânlarından bile haberdar oluyordu polis. Her tarihçi, her biyografyacı, bu yıllara ait düzenli ve geniş şekilde tutulmuş bu polis dosyalarına şükran borçludur bu yüzden. Avrupa'daki ihtilâlcî Rus mültecî topluluklarına da Lenin ile birlikte ziyaretlerde bulunan Malinovsky buralarda olup-bitenleri de biliyordu. Lenin ile birlikte buralarda ortaklaşa konuşmalar yapıyor, ve dersler veriyorlardı. Birlikte, Letonyalıların ve Finlilerin Sosyal Demokrat hareketlerinin gizli toplantılarına da katılmışlardı. Rusya'da gizli bir matbaa kurmakla görevlendirilen Malinovsky'nin bu işi, tabiatıyla, uzun süre gizli

kalamadı. Yakovlev ile birlikte Moskova'da bir Bolşevik gazetesi yayınlama işine yardım etti. Ve bu gazete de yazarlarıyla birlikte polis baskımına uğradı. Rusya içindeki bütün Bolşevik merkezlerini gezdi. Malinovsky'nin gezdiği her merkezde, şüphe uyandırmamak için bir süre beklenildikten sonra tevkifler başlıyordu. Tula'daki Bolşevik Örgütü, ve diğer yerel örgütler gibi, Milintin'in başkanlığındaki Bolşevik «Uzlaşıcılar» grubu da, günün birinde, ortadan kayboluverdi. Polis, Malinovsky'nin ücretini ayda 500 rubleden 700 rubleye çıkardı.

8 Mayıs, 1914'te, Duma Başkanı Rodzyanko'ya bir dilekçe veren Malinovsky, sağlık durumu yüzünden» temsilcilik görevinden istifa edeceğini bildirdi, ve aynı gün Rusya'yı terk etti. Rusya'yı terk ederken ne Merkez Komitesine; ne Duma Grubuna hiçbir haber vermedi. Bu beklenmedik olaydan sonra büyük bir şaşkınlık patlak verdi. Duma oturumlarının herbirinde, Bolşevik Temsilcilerden biri ne zaman söz almak istese, gericilerden Temsilci Markov sırf hainlik olsun diye bağırıyordu : «Lâfı kes, Malinovsky'yi ne yaptınız? onu söyle!»

Lidersiz kalan Bolşevik Grubu -diğer Duma Bolşevikleri, Menşeviklerle her allahın günü sürüp giden dalaşmaların dışında iş beceremeyecek kadar çapsızdılar- Manilovsky'nin ortadan kaybolmasından önceki günlere denk gelen olayları incelemek ve bu sihirin tilsimini çözmek için toplantılar düzenledi. Son günlerde çok sık, ve çok çabuk öfkelenir olmuştu. Durmadan sağlık durumundan dert yanıyor, ve «salt parlamenter mücadele» yolundan bir iş çıkmayacağını ileri sürüyordu. 22 Nisan'da, Bakanlar Konseyi'nin yeni Başkanı gericî Goremykin, Duma'da havayı birden bire elektrikleştirmiş, ve Sosyalistlerin sözcüsü Chkheidze'ye karşı bir saldırı hareketi yaratarak Sosyalistleri, Duma'yı hükümete karşı radikal hücumlar için bir kürsü haline getirmekle suçlandırmıştı. Temsilciler sıraların kapaklarını vurarak olayı protesto etmeye başlamışlar, bunun üzerine Chkheidze ve Chkenkeli salondaki koruma memurları tarafından dışarı çıkartılmışlardı. Gerek Sosyal Demokratlar ve gerekse Trudovikler, Duma Başkanı Rodzyanko tarafından on-beş gün süreyle görüşmelerden tard cezasına çarptırılmışlardı. O günlerde Malinovsky, Duma'dan tard edilen Temsilcilere «geri dönmemiz utanç verici birşey olacak,» demişti. Fakat 7 Mayıs'ta bütün Temsilcilerle birlikte Malinovsky de Duma'ya geri dönmüştü. Döndüklerinde, sırayla bir bir kürsüye çıkmışlar ve çok

uzun süren protesto söylevleri çökmüşler, Başkan Rodzyanko tarafından ilk dakikalarda sözleri kesilerek Duma çalışmalarını aksatmaları için içtiği ihlalden cezalandırılmışlardı. Malinovsky'ye sıra gelince, O'nu da kürsüden indirmişler, fakat yerine geçtikten sonra da susmamış, ve sonunda silâhli muhafızlar gelerek koltuğundan güç zoruyla stüküp dışarı çıkarmışlardı. O zaman da bütün Sol temsilcileri istifaya çağırılmış, ve «halka baş vuralım,» demişti. Ertesi gün ise, şaşkınlık içindeki Rodzyanko'ya gidip istifasını vermişti.

Aynı gün, Başkan Rodzyanko, İçişleri Bakan Yardımcısı Junkovsky tarafından ziyaret edilmiş ve kendisine «bir sır olarak», görevden ayrılan Temsilcinin eski bir polis ajanı olduğu, daha fazla rezalete meydan vermemek için Duma'daki görevinden istifasının polis tarafından kendisine emredildiği açıklanmıştı. Rodzyanko'ya isterse Duma Prezidyumuna bu durumu açıklayabileceği, ancak daha başkalarının bu iş duyulursa Duma'nın şerefine de zarar göreceği söylenmiştir. Malinovsky'nin polisten aldığı son para, yeni bir hayata başlayabilmesi için verilen altı bin ruble olmuştu.

Olaydan hemen sonra, eski ihbar mektubunu hatırladı *Luch* gazetesi. Tauride Sarayının koridorlarında fistülün başlamış, basur «polis dolaplarından söz etmeye başlamıştı. Fakat Lenin'in yakın arkadaşları Bonch-Bruевич (Harkov'daki *Utro* gazetesinin muhabiriydi) bu meafde bir haberi gazetesine yollayınca, Lenin'den çok sert bir telgraf aldı. Lenin, bütün iddiaları kayıtsız ve şartsız yalanlıyor ve reddediyordu. Zira, perva-bilmez Malinovsky, durumunun fecaatine rağmen, soluğu Cracow'daki Lenin'in yanında almıştı!

Orada, kaçışı ile ilgili «siyasal» ve «kişisel» birbirini tutmaz hikâyeler anlattı. Daha sonra sıkı bir soruşturma sonunda, gençlik günlerinde ırza geçmekten kovuşturmaya uğradığını; polisin, bu durumunu ifşa etmekle kendisini tehdit ettiğini; Duma'daki görevinden istifa ederse yakasını kurtarabileceğini söylediğini itiraf etti. Lenir bu hikâye ile kendisini avuttukça, Menşevik ve Bolşevikler grubuna tutan gazeteler de, Bolşevik Liderinin bir polis ajanı olduğunu yazmaya başladılar. Martov ve Dan soruyorlardı: güvenilenecek adamları Parti içinde bu derece yüksek yerlere getirmek hizipçilik hastalığından başka neyle adlandırılabilir-di? Siyasal ve kişisel açıdan Roman Malinovsky davasını görüşmek için hizipler-dışı, veya bütün hiziplerin katılacağı bir Parti Mahkeme-

mesi (tribunal) kurulmalıydı, Lenin'in kendi hizibi kendi kendisini tüm Parti saydığı için, durum çok fenaya gitmeye başlamıştı. Martov ve Dan'ın bu önerisini kabul etmek, bütün bu «atılmış» Menşeviklerin hâlâ Sosyal Demokrat Partinin bir parçası olduğunu kabul demektir. Diğer yandan, Bolşeviklerin en parlak sözcüsünün, Duma'daki Menşevik ve Bolşevik ortak grubunu parçalayıp Bolşevikler için ayrı bir grup kuran bir Bolşevik Temsilcinin, Bolşeviklerin Rusya içindeki örgütüne liderlik eden birisinin polis ajanı olduğu yolundaki bir düşüncenin halk arasında yayılmasıyla ne güçlü bir silâh elde etmiş olacaktı Menşevikler! Her yere giden, ziyaret eden; herkesi bilip, tanıyan; Bolşeviklerle yakınlığı olan herkesin işlişli pazara çıkaracak durumdaki bu adamı gizli üyelerin tam listesini defalarca cebinde taşımıştı, *Pravda*'ya para veren, Bolşeviklere bağışta bulunan herkesi elinin içi gibi bilen bu adamı polis ajanı çıkarsa, ne kadar büyük ve yaygın bir çöküntü; ne kadar büyük bir moral yıkım olacaktır!

Parti (Bolşevikler) Merkez Komitesi adına acele bir soruşturma komitesi kuruldu. Lenin, Zinoviev, Lenin'in taraftarlarından Varşova Muhalefeti Sosyal Demokratlarından Polonyalı Hanecki bu komiteye seçildiler. Tek bir Menşevik dâhil edilmedi. Bu komisyon, sıra ile, Malinovsky'nin, Bukharin'in (eski iddialarını tekrarladı), Ba. Troyanovsky'nin (tutuklanma ve salıverilme şartlarını anlattı, kendisini tutuklayanların Malinovsky ile kendisi arasında konuşulan bazı meseleleri bilir gördüklerini, bunları ancak Malinovsky'den öğrenmiş olabileceklerini söyledi) ifâdelerini aldı. Burtsev de sorguya çekildi. Burtsev verdiği cevapta Duma Temsilcisi Malinovsky'nin «kirli bir herif olmakla beraber, polis ajanı olduğunu sanmadığını», söyledi.

Bukharin'in bu güç dakikalar hakkındaki hatıraları, Lenin'in ölümünden bir yıl sonraki 2 Ocak, 1925 tarihli *Pravda* yayınlamıştır:

Alt katta Lenin'in bir oraya, bir buraya yürüyüp durduğunu duyuyordum. Tarasa çıkıyor, çay hazırlıyor, sonra tekrar geri geliyor ve bir oraya bir buraya yürümeye devam ediyordu. Yürüyor, yürüyor, sonra bir ara duruyor ve tekrar yürümeye başlıyordu. Gece böyle bitti...

Sabah. Dışarı çıkıyorum. Hiç hâlâ giyinik. Gözlerinin altında mor lekeler halka halka, hasta gibi suratı.

Fakat gülüyor her zamanki gibi, bilinen davranışları, her zamanki emin hâli :

«Eee, ne diyorsun bakalım, iyi uyudun mu? Ha, ha, ha! İyi. Çay? Ekmek? Hadi, biraz yürüyelim mi? Sanki hiçbir şey olmamış. Sanki, o geçirdiğimiz gece bir kâbus değilmiş gibi, acılarla, şüphelerle, düşüncelerle, zihin yorgunluğu ile dolu bir gece değilmiş gibi. Hayır, İlyiç iradesinin çeliğini bir kere daha örse yatırmış ve sertlemişti. Bu çeliği ne kırabilirdi?

Bukharin'in çok duygulu bir şekilde hatırladığı o gece Lenin, Malinovsky'yi hakkındaki iddialardan sıyrıp kurtarmayı ve Martov ile Dan'ı «hasta ruhlu iftiracılar» olarak ilân etmeyi kararlaştırdı. 1925'te Bukharin'in bu hatıraları yayınlanınca Martov'un gazetesi bunlara dayanarak, o gece Lenin'in bile bile bir polis ajanını savunmak kararı aldığını, ve buna hizipçilik tutkusuyula basiretinin bağlanması yüzünden yaptığım iddia etti. Fakat yukarda aktarı olarak verdiğimiz metnin bir başka türlü yorumlanması da mümkündür: Lenin, bu ırza geçme hikâyesine inanmış, ve polis ajanlığı iddialarının da gerçekten yalan olduğunu sanmıştır. Bu yorumların doğrusu hangisi? Eldeki delillere bir göz atalım.

Vladimir İlyiç, Malinovsky'nin bir *agent provocateur* olabileceğini hiç düşünemiyor, inanamıyordu -diyor Krupskaya- Bu söylentiye Menşevik çevreler çıkarıyordu... Komisyon bütün söylenti ve yakıştırmaları soruşturmuş, fakat belirli bir delil bulamamıştı... Şüphelenmesi bir defa oldu, o da bir şimşek gibi kafasında çaktı geçti. Hatırlıyorum, bir gün Poronino'da [Ulyanov'ların yazları kaldıkları bir yerdi, ve Soruşturma Komisyonu orada kurulmuştu], Zinovievler'den dönüyorduk, ve yolda bu söylentilerden söz ediyorduk. Bir yerde küçük bir köprü'nün üstünden geçerken İlyiç bir ân durdu ve şöyle dedi: «Belki de doğrudur!» -ve yüzü birden endişeli bir hâl alıverdi. «Ne diyorsun, saçma şey,» dedim, söylediklerini küçümsercesine. İlyiç sakinleşti ve Menşeviklere atıp, tutmaya başladı, Bolşeviklere karşı mücadele ederken çok ahlâksızca vasıtalar kullanmaktan bile çekinmediklerini söyledi. Bu konuda duyduğu kuşku da bundan ibaret kaldı.

«Bu söylentiye Menşevik çevreler çıkarıyordu... İşte Lenin'in tepkisinin anlamak için bir anahtar. Bolşevik basını, «disiplinsizlik, makamını terk etme... habersiz ve plânsız ayrılış... Sosyal Demokrat Parti saflarından atılmayı gerektiren bir suç işlemiş olma» gibi gerekçeler yüzünden Malinovsky'yi tel'in eden bir karar aldılar. Ve aynı anda, «Bozguncular» da (Martov da bu grüptakilere revâ görülen muameleye uğramaya başlamıştı) tıpkı, «işçi sınıfı saflarında dağınıklık ve karışıklık çıkarmak için alçakça yalanlar yazan Sağcı basın gibi kirlî ve pis yalanlar uydurmak» ile suçlayarak Menşevikleri de tel'in ettiler.

Bolşeviklerin teorik sorunlarla ilgili organı *Prosveshchenie* («Aydınlık») dergisinde «Burjuva Aydınlarının İşçilere Karşı Mücadele Yöntemleri» başlıklı bir makale yazan Lenin, Malinovsky'ye değil, Martov ve Dan'a gitti.

Makalede Dan ve Martov, dedikodu için yaşayan ve başka işi gücü kalmamış kocakarıları benzetiliyordu («yakayı ele vermemek için pis kokulu sıvılar çıkaran böcekler gibi...»). Bunlar, «diğer Bozgunculardan» daha betertdiler. Martov'un Lenin için daha önceleri yazdığı *Kurtarıcılar veya Tahripçiler* kitabı da bu arada anılıyor ve müsaade edilmesil imkânsız, pis, alçakça metodlar için bir başka örnek olarak gösteriliyordu. Bütün hıziplerin kafılacağı bir soruşturma kurulu hakkında Martov ve Dan'ın önerisine ise, Lenin şu cevabı veriyordu:

Martov ve Dan'ın söyleviden *tek bir kelimeye bile inanmıyoruz... Bozguncuların ve bunları destekleyen grupçukların katılacağı kararlık dedikoduların «soruşturulması» işinde biz yokuz... Eğer Martov ve Dan ile ayrıca ilâve olarak bu ikisinin destekçisi Bundistler, Chekeldze ve Şurckası, «Ağustos Topluluğu, vs., bizi dolaylı ve dolaysız yollardan bir genel «soruşturma» kurulu kurmaya çağırırsa cevabımız hazırdir: Martov ve Dan'a güvenmiyoruz. Biz bunları dürüst ve haysiyetli insan saymıyoruz. Onları âdi suçlular olarak ele alabiliriz, başka türlü karşınıza çıkamazlar... Eğer bir insan çıkafta, beni Marxist topluluğun eşli bir yoladaşı yapın, politik ayrıcalığın olsun, yoksa Malinovsky'nin provokatör faaliyetleri hakkındaki söylentileri dallandırıp, budaklandırmaktan vazgeçmem diyorsa, bu adam siyasi şantaj yapıyor demektir. Şantaj konusunda her zaman, ve şartsız*

olarak burjuva mahkemelerinin hukukiliğinden yanayız... Ya bu suçlamanızı açıkça ve kendi imzanızla yayınlamayı yaparsınız ve biz de sizi burjuva mahkemelerine verip cezalandırırız (şantaj karşı başka mücadele yok zira), yahut halkın damgasını yemiş... işçilerin gözünde itibarsız kalmış yalancılar olarak kalırsınız...

1906 ve 1907 Birleşme Kongresinden yana hava bu kadar bozulmuştu! Şartların bu kadar bozulmasına ise, önce Lenin'in ihtilâlcisi soygun ve baskınlardan sorumlu kişi olduğunun açıklanması (*Kurtarıcılar veya Tahripçiler, 1911*), sonra Prag Konferansıyla Lenin'in Parti kuruluşlarına el koyması (Ocak, 1912), daha sonra Lenin ve Malinovsky'nin birleşik Duma Grubunu parçalamak için manevralara girişmeleri (Aralık, 1912'den Ocak, 1913'e kadar), ve şimdi de Duma'daki Bolşevik Grup Başkanının bir polis ajanı olduğu söylentileri sebebiyet vermişti. Lenin, aynı komitede eşit ve dost Sosyal Demokrat yoldaşlar olarak oturabilecek, çalışabilecek kadar güvenmiyordu Martov ile Dan'a. Her ikisini de «Marxist topluluğun eşit haklara sahip yoldaşları» olarak tanımayı reddediyordu. 1917'deki nihai parçalanma ve ayrılmanın belli başlı etmenlerinden birisi de bu güvensizlik ve hizip ayrımı olacaktı. Öyleki, Martov'un bir Menşevik Enternasyonalci, Lenin'in ise Bolşevik Enternasyonalci olduğu Birinci Dünya Savaşındaki şartları bile, her ikisi de savaşa karşı çıktıkları halde, bu iki insanı yanyana getiremedi.

Detaylarla ilgili bir başka sorun da insanın aklında kuşku yaratıyor. Malinovsky'nin ırza geçmeye teşebbüs suçuna, ve bunun ortaya dökülmemesi için görevden çekilmiş olduğuna Lenin inanıyordu? Veya ajan bile olsa, Malinovsky'nin zararı kadar yararının da olacağına mı karar vermişti?

Bir insanın kişisel kadersizliğinin karşıt bir siyasal eğilime karşı mücadele nasıl kullanıldığını görünce -diyordu 4 Haziran 1914'te Lenin- insanın, insanlığından utanacağı geliyor.

Bu yazı, savaşın başlamasından bir ay önce yazılmıştır. Malinovsky, savaş boyunca, çok şüpheli olarak, bir Alman esir kampında bulunuyordu. Lenin'in bu süre içinde de Malinovsky'ye karşı muamelesine bakılırsa eski Temsilci halâ Lenin'in güvendiği bir insandır. Lenin, okuması için kamptaki Malinovsky'ye kitap gönderi-

yor, ayrıca kamptaki Rus esirleri arasında propaganda yapması için materyal veriyordu. Krupskaya ise yiyecek hazırlıyor, çamasırlarını yıkattırıyor, ve arkadaşlıktan, dostluktan başka hiçbir politik anlamı olmayan yakınlık gösteriyordu. 1916 yılının sonunda (suçluluğu ortaya çıkmadan iki veya üç ay önce) Bolşevik gazetesi *Sotsial Demokrat*, açıkça, Malinovsky'nin, eski kabahatli olan «makamını ve görevini terk»ten artık tamamen affa uğradığını yazıyordu.

Ben bu işte provokatörlük olduğuna -diyordu Lenin, Geçici Hükümet Olağanüstü Soruşturma Kuruluna verdiği ifadede- hiç inanmadım. Şöyle ki : Malinovsky'yi bir provakatör olarak kabul etmemiz hâlinde, Okhrana'nın bu işten Partimiz kadar yararlanmadığını; *Pravda* ve diğer yasal araçlar yüzünden bizim elde ettiğimiz yararın daha büyük olduğunu kabul etmemiz gerekir. Duma'ya bir provokatör sokarak, ve bu amaçla bütün Bolşevizm rakiplerini elimine ederek Okhrana'nın bile bizden yana çalıştığını söyleyemezdik. Bunun yerine daha kaba ve daha uyduruk bir nükte yapmam daha iyi olacaktı. Yani, Bolşeviklerin silâhli bir ayaklanma çıkaracağını düşünen (hükümet), bu gelen ayaklanmanın iplerini elinde tutmak için Malinovsky'nin Duma'ya ve Merkez Komitesine girmesi için gereken her işi ayarladılar. Peki ama, Okhrana bu işte de başarı kazanmış ta ne elde etmişti? Elde edilen, Malinovsky'nin, yasal-olmayan üslerimizle Partimizin geniş kitleleri etkilediği başlıca iki yasal organımız *Pravda* ve Duma Grubumuzu birbirine bağlayan uzun ve kırılmaz zincirin halkalarından biri olmasıydı. Bahsedilen *agent provocateur* icra etmesi gereken kendi işini gözden saklamak için her iki organa da hizmet etmek zorunda kalmıştı.

Bu iki organda da bizim sözümler geçiyordu. *Pravda*'nın yayın politikası Parti kararlarına uygun gidiyor, *Pravda*'ya ben ve Zinoviev düzenli yazıyorduk. Böylece, kırk veya altmış bin işçi üzerindeki nüfuzumuz teminat altına alınmış oluyordu... [*Vestnik Vremmenago Pravitelstva - Geçici Hükümet Haber Bülteni, 16 Haziran 1917 s. 3*]

Lenin'in gözünde, kendi hizibi için bir kazanç olan herşey, «bi-

zim Parti» için de, veya «ihtilâl» için de bir kazanç sayılırdı her zaman. Duma'daki parçalanmayı bir kazanç olarak sayan Lenin'in mi, yoksa bu parçalanmayı ihtilâlcî hareket için bir kayıp sayan polis mi haklıydı? Bu konudaki kararı, 1917 olaylarını okurken, okuyucunun kendi takdirine bırakmamız gerekiyor. Fakat ne olursa olsun, ihtilâlcî hareket içinde bir parçalanmanın yararına polis o kadar inanmıştı ki, Malinovsky'nin hizmeti kesildikten, ve ardından Enternasyonal Sosyalist Büronun bütün Rus ihtilâlcî hizipleri arasında yeni bir birleşme amacıyla konferans hazırlıklarına giriştiği yolunda uyarılar gelmeye başladıktan sonra polis şefi de harekete geçmek zorunda kalmıştır. Polis Şefi bütün gizli ajanlarına ve maiyetine yeni bir talimat vermiştir. Polisin başında gerçi artık Beletsky yoktur ve İçişleri Müsteşarı Junkovsky yönetmektedir, ama polisin anlayış ve tutumunda bir değişiklik olmamıştır. Talimat şöyleydi :

Siyasî ajanlardan alınan bilgilere göre, Rus Sosyal Demokratik Partisi saflarında bütün farklı hiziplerin birleşmelerinden yana yeni bir eğilim belirmiş bulunmaktadır... Bu niyetin fevkalâde tehlikeli olması ve böyle bir şeyin oluşmasının istenmemesi hasebiyle, Polis İdaresi, gizli ajanlarının bütün Parti toplantılarına katılmalarını; toplantılarda böyle bir birleşmenin, özellikle Bolşeviklerle Menşevikler arasında bir birleşmenin olamayacağını ısrarla, şiddetle savunmaları gerektiğini bildirmektedir. [Rusca metin : *Rabochaya Gazeta*, Nisan 1917; İngilizce metin : Kerensky : *The Crucifixion of Liberty*, John Day, 1934, p. 246; kezâ, Gankin ve Fisher : *The Bolsheviks and the World War*, Stanford University Press, 1940, p. 106]

Roman Malinovsky dramının son sahnesi oynanırken Lenin bir yıldan beri iktidardaydı. Dram, Kasım 1918'de kapandı. 2 Kasım'da pervasız maceracı kendi sonunu hazırlarcasına sınırı geçti ve Petrograd'a döndü. Üç gün arka arkaya Smolny Enstitüsünü (Bolşevik Genel Merkeziydi) ziyaret etti ve ya tutuklanmasını, ya da Lenin'in huzuruna çıkarılması istedi. Üçüncü gün Zinoviev'in gözüne çarptı, ve hemen tutuklanmasını emretti. Mahkeme için Moskova'ya götürüldü. Kendisi de ilerki yılların temizlik hareketlerinde ortadan kaybolacak olan Bolşevik Krylenko mahkeme savcılığına atandı. Krylenko, ortadan temizlenene kadar bir sürü davalara gi-

rip çıkacaktı artık. Krylenko'ya göre de Malinovsky bir polis ajanıydı, zira kendisi de bir keresinde Malinovsky yüzünden tevkif edilmişti Çarlık zamanında. Mahkeme gizli ve çok hızlı yapıyordu. Fakat, eski Temsilcinin Lenin tarafından bir kere daha temize çıkarılmasından korkan Moskova işçi örgütleri duruşmaları izlemek için temsilci gönderiyorlardı.

Mahkeme tutanakları karışık, hatta bazan bile bile karıştırılmış gibidir. Fakat Bolşeviklerin hatıratından, ve Burtsev'in yazılarından yararlanarak dramın son sahnesini de yeniden kurabiliriz. Feleğin bir cilvesine uğrayan Burtsev, tam o sırada eski-Polis Şefi Beletsky ile aynı hapisane de aynı hücreye düşmüştür. Beletsky ise o günlerde Malinovsky'nin son mahkemesine çıkarılmaktadır. Elimizdeki bir başka önemli kaynak ise Malinovsky'nin eski fikir arkadaşı, Bolşevik Duma Temsilcisi Badaev'tir. Badaev ve Burtsev (Mücadele İçindeki Rusya, I, No. 9-10'da) ikilisinin birbirlerinin görüşlerini doğruladıkları noktalarda, elimizde güvenilir bir kaynak var demektir.

Malinovsky, mahkemede mağrur ve kafa tutarcasına konuştu. Lenin'in de tanık olarak getirilmesini istedi. Bazı kayıtlara göre, bu istek reddedildi. Fakat Bolşevik Olga Anikst'in «Lenin Hakkında» (*O Lenine*) isimli hatıra serisinde (Cilt IV. resmî Gosizdat yayını, Moskova, 1925, s. 93), mahkemenin duruşmalarında bu kadın Bolşevik'in Lenin'i çok yakından izlediği anlatılmıştır. Bu seri yazıya göre bütün duruşma sırasında Lenin, başı önünde, not almıştır. Fakat Malinovsky'nin avukatı yaptığı savunmanın sonunda, Malinovsky'ye doğru yolu gösterecek iyi bir dostu olsaydı, Malinovsky'nin aslâ bir casus olmayacağını söylediği zaman, Lenin başını kaldırıp Malinovsky'nin yüzüne bakmış, ve avukatın sözlerini doğru bulmuşcasına kafasını sallamıştır. Eğer bu yazı serisinde anlatılanlar doğruysa, Lenin'in tek itirafı bu baş eğmesi olmuştur.

Mahkemede, Duma'dan istifa ettikten sonra Lenin'in işi anlamış olması gerektiğini ileri süren Malinovsky, Lenin'e, hayatının «mel'anetlerle dolu olduğunu» söylemeye çalıştığını, fakat Lenin'in bunları dinlemeyi reddederek gençlikte yapılmış kişisel kaba hatler ve suçlar Bolşevikler için anlam taşımaz, dediğini söylemiştir. Malinovsky'nin polis tarafından desteklenmiş biri olduğunu Lenin anlamamış mıydı? Lenin, bütün bunlardan sonra bile, kendisini düzeltip islâh etmesi için Malinovsky'yi bir Alman esir kampına

girmekte desteklemiş ve Bolşevik organı *Sotsial Demokrat*, Aralık 1916'da Malinovsky'nin «tamamen ıslâh olduğunu» yazmıştır.

Hayatının en iyi yılları, kendimi Almanya'daki Rus esirleri arasında yaptığım propogandaya hasrettiğim iki-büçuk yıldır. Bolşevizm fikrinin yayılması için o yıllar içinde epey iş gördüm. [Burtsev'in makâlesinden]

Neredeyse tamı tamına polisin eline düşmüş olduğu için *agent provocateur* olmak zorunda kaldığım ileri sürdü. Mesleki hayatımın uzun bir fedakârlıkla dolu olduğunu, hayatı boyunca birçok acılara katlanmak zorunda kaldığımı, ve çok büyük nedamet getirdiğini söyledi... Duma'dan kendi isteğiyle, kendini mutsuz hissettiği için istifa ettiğini, ve siyasetten uzak kalmak için polisten izin almış bulunduğumu ispatlamaya çalıştı... Suçunun çok büyük bir suç olduğunu kabul etmekle beraber, bir taraftan da yaptıklarından samimi bir nedamet getirmiş gibi davranıyordu.

Mahkemede sorguya çekilen ve ifâdeleri alınan tanıklar belirtilmeye değer bir kalabalıktaydı: eski Polis Şefi Beletsky; eski-şef Yardımcısı Vissarionov; İçişleri eski-Bakanı Makarov; eski-Bakan Yardımcısı Junkovsky; Dördüncü Duma'daki Bolşevik Temsilcilerinden Badaev ve Petrovsky; ve polise ihbar edilmiş olan, kadın ve erkek birçok eski Bolşevik. Gerek Beletsky'ye, gerekse Junkovsky'ye özel sorular sorularak, Malinovsky'nin faaliyetinden polisten çok ihtilâlin ve Bolşeviklerin yararlanmış olduklarına dair deliller elde edilmeye çalışıldı. Beletsky böyle bir görüşe katılacağını söyledi. Fakat Junkovsky daha dürüst çıkarak, kendisinin «şerefli bir monarşist olduğunu, ve böyle bir görüşü tartışmaya bile giremeyeceğini» ifade etti. (Burtsev'in notlarından).

Lenin, Malinovsky'nin geçmişinden ne kadar haberdardı? Menşeviklerin, Bukharin ve Rozmirovich'in uyarılarına rağmen, Duma'daki görevini terk ederek yarattığı rezâlete rağmen Malinovsky'yi Alman esir kamplarında görevlendiren Lenin, ne tür bir adam kullanmakta olduğunu biliyor muydu? Gorky'ye göre, Lenin, Alexinsky'nin gerçek yüzünü anlayamadığını söylemiştir. Lenin şöyle demiş:

O'nun karşısında fiziki bir öğrenme duygusu sarımsı-tı içimi. Bu duyguyu bir türlü bastıramamıştım... Her metodu kullanarak kendimi uyanık tutmak zorundaydım... Kısacası bu dejeneré adama tahammül edememişim. Sonra, şaşkınlık ifade edercesine omuzlarımı kaldırdı, ve şöyle dedi: 'Fakat bu alçak Malinovsky'yi hiçbir zaman anlayamadım. Malinovsky meselesi çok esrarengiz bir işti.' (M. Gorky, *Lenin* Centrizad, Moskova, 1931, s. 45-46)

Gerçekten esrarengizdi. Ve hangi hatıralara, hangi yazıya, hangi tablilere bakarsanız bakın konu esrarengiz olmaktan kurtulamıyor bir türlü. 1914 yılında, eldeki delillere rağmen, ve bütün dünyaya karşı Lenin, Malinovsky'yi niçin temize çıkarmıştı? 1916 yılında niçin «ıslâh olduğunu» ilân etmişti? Malinovsky, niçin Lenin iktidardayken Rusya'ya dönmüştü. Lenin'e güvenmek için bir bildiği mi vardı? Ve, eğer öyleyse niçin Lenin, Malinovsky'yi kurtarmak için kılıcı bile kıpırdatmadı?

Badaev'e göre, mahkeme sırasında Malinovsky'nin son sözleri samimi bir nedamet duymakta olduğunu ifade etmek, ve kendisini ihtilâle adamaya geldiğini söylemek olmuştur. Bu sözlerle, Bolşevik Rusya'ya kendi isteği, kendi gönlüyle geldiğini belirtmek istemiştir.

Ve Burtsev'e göre:

Almanya'da ve Rusya'da ihtilâl müzaffer olup, kendisi için siyasal faaliyetlere katılma olanağı ebediyen ortadan kalkınca, Arjantin veya benzeri bir yerdeki mülteci hayatının belirsizliklerine karlanmaktansa, geri dönme ve ölmeye karar verdi. Tabii, intihar da edebilirdi, fakat herkesin arasında ve gözü önünde ölmeyi tercih etti, ve ölüm için hiçbir korku yoktu içinde.

Hüküm «ölüm» oldu. Malinovsky, mahkeme biter bitmez, aynı gece sabaha karşı saat 2'de kurşuna dizildi. Bu kadar tez cezalandırılmasının özel bir nedeni mi vardı?

Eğer hâlâ duruyorsa, o yıllara ait arşivler açılmadıkça Malinovsky meselesi hakkında verilebilecek tek hüküm Lenin'in Gorky'

ye yazdığı tek cümleden ibaret kalacaktır : «Malinovsky meselesi, çok esrarengiz bir iş...»

Ve, bu tek cümlecik te, Stalin'in büyük yaz-boz hareketi (operation palimpsest) sırasında Gorky'nin hatıralarının metninden çıkarılmıştır. Nikita Sergeevich'in bu yaz-boz çalışmalarından sonra yazdığı yazılarda da hiç anılmıyor Lenin'in bu cümlesi.

B Ö L Ü M XXXII

SAVAŞ BULUTLARI

«Ancak Savaş meseleyi bütün vüs'atı ile halkın gözü önüne serbilir... ve ülkeyi şimdilik görülebilenden daha erken bir süre içinde ihtilâl akışı içine oturtabilir.»

—Martov, 1909'da.

«Avusturya ile Rusya arasındaki bir savaş ihtilâl için çok yararlı bir şey olurdu, fakat Franz Joseph ile Nikolasha bize böyle zevk lütfedeceğe benzemiyor.»

—Lenin, 1913'te.

1912 yılbaşı gecesinde kız kardeşi Anna'ya Vladimir İlyiç şöyle demişti : «İkinci bir devrim ayaklanmaya ömrüm yetecek mi, yetmeyecek mi bilmiyorum.» Gerçekten, bu sözleri söylediği günlerde bile devrimci ayaklanmalar bir med sonrası cezir hareketi gibi çekiliyor ve kabarmalar iniyordu. Rusya'nın sanayileşme alanındaki dev kapasitesi bir kere daha rayına oturuyor; fabrikalar kuruyor, demiryolları döşeniyor, ve işçi sınıfı ileri sürdüğü istemlerinin karşılanabileceği inanmaya başlıyordu. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi, bu kere de beş yıllık bir sürenin gelip geçmesi ortaya yeni bir kuşağın çıkmasına yetmişti. 1907 yılında çocukluğunu yaşayan öğrenciler ve işçiler, 1907 yılında kentlerdeki fabrikalara işgücü olarak henüz gelen köylüler eski günlerin tartışmalarını, öfkelelerini, eski yenilgilerin acısını, eski günlerin davalarını nerden bilsinlerdi? Yaşlıca, tecrübeli, her işi ağırdan alan eski kuşak işçiler arasında durumları kuvvetli olan Menşevikler yarınlardan emin durup dururken, birden bire yeni bir işçi kuşağının vaziyete hâkim oluverdiği görüldü. Kuruluşunu tamamlamış bütün ideolojilerin ve bütün kurumların çoğu defa unutuverdikleri bir dersti bu.

Yeni bir tarihsel durum kitlelere bir kere daha öne, ileriye atılma olanağı sununca -diye yazıyordu Menşevik

partî temsilcisi Dan- kitleler siyaset arenasına sadece eski günlerin ihtilâlcî havasını getirmekle kalmadılar; ihtilâlcî saflığı da soktular siyaset arenasına.

Aynı ilkbaharın Nisan ayında, Sibîrya'nın vahşi yukarılarında Lena Nehri kıyısında, en yakın demiryoluna 2500 kilometre uzaklıkta bir yerde kurulu İngilizlere ait bir altın madenindeki işçiler bozuk yemekleri protesto ettiler, ve askeri birlikler tarafından üzerlerine ateş açıldı. Bu savaşın haberi büyük şehirlere doğru sızıp yayılmaya başlayınca aydınların sesi yükselmeye başladı; üniversite salonlarında uzun konuşmalar yapılmaya başlandı peşpeşe; şamar yemişe dönen işçi kitlesi, başındaki yönetici kadroları sil-baştan etti.

Lenin'in artık şansı açılmıştı. Tamı tamına o günlerde, ultra-Solcu, Uzlaşmacı Bolşevik gibi karşıtları da Partiden' atmış, Prag Kongresinde duruma el koymuştu. İşçi kitlelerini meydana getiren, ve bolşevizm, menşevizm lâflarını bile duymamış olan işçilere, şimdi Parti adına ve tek başına konuşabiliyordu. Karşıtları ise çok gülünç bir durumdaydılar, ve işçilerin karşısında «biz de bu Partideniz, bizi de dinleyin,» demekteydiler.

«Bozguncular» -diyor Dan- hareketsiz geçen durgunluk yıllarında sarf ettikleri çabalar sayesinde, hareket hızlanınca avantajlı duruma geçebileceklerini umuyorlardı. Fakat «yaşayan ölü» dedikleri bu illegal Bolşevik çevrelerin vaziyete hâkim oluverdiklerini görünce çok şaşırıldılar. Hemen harekete geçtiler ve bütün güçleriyle, bir ân evvel, geçmiş günlerde yapmamış oldukları işleri tamamlamaya, siyasal yönden kendilerini takviye etmeye çalıştılar.

Ve yeraltı Menşevikleri de yukarıki Bozgunculara yenik düşmenin yığınlığı içinde bir de baktılar ki, Lenin'in tek-düşünlü, iktidar-yığımlı örgütüne karşı koyacak hiçbir şey yok ellerinde.

İşte bu can alıcı günlerde, cennetin anahtarları da Lenin'in eline düşmüştü. Kazan tüccarlarından Tikhomirnov ölmüş, dünyaya dört te oğul bırakmıştı. Bunların en büyüğü babasının işine sarılmış, ikincisi aktör olmuş, üçüncü ve dördüncü çocuklar ise yarı mahmur bir üniversite şehri olan Kazan'da gizli gizli Marxist çalışmalar ve propoganda eylemleri yürüten küçük bir Bolşevik aydınlar çevresine girmişlerdi. Grubun başlıca kişisi olan Adoratsky, gü-

nün birinde Stalin zamanı Marx-Engels-Lenin Enstitüsü müdürü olacak, ve en küçük Tikhomirnov'u da yardımcısı olarak buraya alacaktı. Fakat bizim için ilginç olanı üçüncü Tikhomirnov (Victor)'dur. Victor 1899'da doğmuştu. Mirasını aldıktan sonra, aydınlık ve güneşli bir gün Vladimir İlyiç'lere geldi ve yasal bir Bolşevik gazetesi çıkarması için Lenin'e yüzbin ruble teklif etti.

O zamana kadar anlaşılan bir gerçektir: kimi zaman, yasal bir gazete için en büyük güçlük sansürün sertliğinden değil, parasızlık yüzünden ortaya çıkıyordu. Stolypin hükümeti ılımlı bir reform çağına girmişti. Duma seçimlerine devam ediliyordu. Seçimlere katılmak için bütün muhalefet partilerinin adaylarına hak tanınmıyor (tek oy kullanımlı «en yüksek demokrasi»nin ilk örneğiydi) ve seçim meseleleri ile ilgili herşey gazetelerde yer alabiliyor, yayın yapılabiliyordu. Köylük yerler ise hızla küçük çiftçi işletmelerine dönüşüyordu. Ülke içi seyahat ve ülke dışına çıkma hürriyeti 1917'den önceki yılların hiçbirinde görülmediği derecede ve 1917 sonrası hiçbir zaman görünmeyecek kadar genişletilmişti. Okul sayısı hızla artıyor, okuma-yazma bilmeyenler artıyor, cehalete karşı başarılı bir savaş veriliyordu. 1912 yılında iş kazası ve hastalık sigortaları kanunları çıktı. Bu sigortalara göre ücretin üçte ikisi, veya dörtte üçü kazadan veya hastalıktan sonra ödenmeye devam ediyordu. Her iki sigorta da bütün endüstri işçilerini kapsamına almıştı. Sigorta kurullarına atanan işçi delegeleri ise bizzat işçiler tarafından seçiliyordu.

1913 yılında, Romanovlar hanedanının üçyüzcü kuruluş yıldönümü nedeniyle bütün siyasal suçlular için genel af çıkarıldı. Martov, Dan, Kamenev açık ve yasal bir yaşam için Rusya'ya döndüler. Lenin dönmedi, daha doğrusu dönmek istemedi. Troçki ve Stalin de dönmediler; zira Sibîrya'dan kaçamamışlardı, ve tamamladıkları sürgün yıllarının süresi aştan yararlanmaları için gereken tabanın bile altındaydı.

Kısacası, Stolypin'in anayasası, Lenin'in romantik ultra-sol yoldaşlarına söylediği gibi, «aslında hiç te uyduruk sayılamayacak; opera komik bir anayasa olarak tanımlanamayacak kadar ciddi bir anayasaydı. Bu ılımlı fakat ciddi anayasa ile Stolypin bütün bir Rusyayı kendi kafasına göre değiştirmeye ve reformlardan geçirmeye vermişti kendisini. Kafasındaki modern devlet kavramına uygun bir Rusya'ya yönelmişti. Bu döneme «kargaşalıksız reaksiyon dönemi» demek bir gelenek haline gelmiştir. Sessiz, patırtı-

sız bir dönemdi bu; yavaş da olsa bir ilerleme başlamıştı ve bunun birçok belirtileri görülüyordu.

Birçok belirtiler görülüyordu iyileşme yönünde, ama Balkanlar üzerindeki savaş bulutları ve toplumun çatısındaki dejenarasyon, Saray'daki dejenarasyon ters yöndeki gelişmelere de işaret ediyordu. Stolypin'in suikaste uğramasından sonra, sert-iradeli, dar-görüşlü Çarina ile Çarina'nın güvendiği kişi olan Tanrının Adamı Rasputin'in arkasındaki *camerilla* eliyle, hiç bir devirde görülmedik derecede yeteneksiz, akılsız ve değersiz insanlar Saraya danışmanlık yapmaya başladılar. Lenin ise, ne savaş bulutlarını görüyordu henüz ve ne de Saraydaki hastalığın ihtilale yardımcı olabileceğini.

Bizler, babalarımızın döğüşünden daha iyi döğüşüyoruz -diye yazıyordu yenik düşmüşlük üzerine yazdığı samimi bir makâlede.- Çocuklarımız bizden de iyi döğüşmesini öğrenecekler, ve O'nlara bu savaşı kazanacaklardır.

Lenin bu makâlesini, «iyilik perisi» Tikhomirnov'un parası ile yine kurulan gazetede yayınlamıştır. Haftalık dergisi, *Zvezda* 1910 yılı Aralık ayından beri, aylık dergisi *Prosveshchenie* ise 1911 sonbaharından beri yayınlanıyordu. Bu kere Saint Petersburg'da yeni bir günlük gazeteyi, *Pravda* («Hakikat») 'yı yayınlamaya girişiyordu. Bu isim bütün dünyada tanınacak ve kullanılacaktı.

Victor Tikhomirnov gazetenin perde arkası mali ve teknik işler yönetmeni olmuştu (bkz : Lenin'in, Tikhomirnov'un para durumu ve tiraj hakkındaki raporu üzerine yazdıkları ve iktibas, *Collected Works*, Cilt XVII, s. 417 sonrası, ve 510 sonrası). «iyilik perisi», Kazan'dan, kendisinden bir yaş daha küçük, taşralı genç bir öğrenci olan Vyacheslav Mikhailovich Scriabin'i gazetenin Yazı Kurulu sekreteri olması için Petersburg'a getirdi. Genç Scriabin, Riabin gibi akla gelmeyecek kadar yakın bir takma isimle yazılar yazmaya başladı. Daha sonraları da *Prostota* (Simplicity : «Basitlik») ve Molotov (*Molot* : Çekiç) gibi isimler kullanarak makaleler yazdı. Bu iki ismin birbirlerini ne kadar uygun oldukları, sonraki yıllarda her ikisinin de evrensel bir ün kazanmaları ile anlaşılacaktır.

Yazı Kurulu ve Parti üyeleri kitlesi ile gazetenin okuyucuları sosyalistler arası birleşmeden yanaydılar. Gazetede polemikleri sertleştirmekte, gazeteyi diğer hiziplerle mücadeleye itmekte, Duma'daki Grup içinde bir parçalanma yaratmakta Lenin tek başına

kalmıştı. Bu amaçla gazeteyi polemiklere sokan makâleler yazıyor, yazı işleri bunları acımasız bir sansürden geçiriyor, bazı yerlerini tamamen çıkarıyorlar veya hiç yayınlamıyorlardı. Lenin durumdan hoşnut olmuyordu pek. Yazı Kuruluna tehditler savuran mektuplar yazıyordu. Sonra, Duma üyeleri ile Merkez Komitesi üyelerini Cracow'da toplantıya çağırdı. Bunun ardından ise, o zamanlar *Pravda*'yı yöneten ve Merkez Komitesi üyesi olan Djugashvili'yi birkaç ay Rusya dışında tutarak, en iyi teşkilâtçısı Sverdlov'u «Yazı Kurulunu yeniden kurmak ve *Pravda*'nın yayın politikasını düzeltmekle görevlendirerek» Saint Petersburg'a gönderdi (*Collected Works*, Üçüncü Rusca Basım, s. 696).

Gazetenin sekreteri olduğu için, bütün kırgınlıkların, bütün öfkelerin başlıca hedefi genç Scriabin-Molotov oldu. Mamafih bütün yazı kurulu üyeleri bu işten sorumluydu. Kezâ, Merkez Komitesi üyesi Djugashvili-Stalin'in sorumluluğu da en az bunlar kadardı. «O günlerde,» diyor Duma Temsilcisi Badaev, hatıralarında, «*Pravda*'yı Stalin yönetirdi.» Aynı şeyi Savelyev de, bütün Stalinci Parti tarihçileri de söylüyorlar. Stalin'i Cracow'a ve Viyana'ya, milliyetler meselesi üzerinde çalışmaya çağıran, ve *Pravda*'yı düzene sokmak için Sverdlov'u Petersburg'a gönderen Lenin, her zaman sahip olduğu bir meziyetinin; yani, kullanacağı adamları horlayıp aşağılamadan ve ziyan etmeden değiştirebilme meziyetinin bir örneğini daha vermiş oluyordu. Yetenekli insanların türlü-çeşitlisini bir araya getirip o'nları yetiştirmenin güçlüğünü Vladimir İlyiç iyi biliyordu. Kendisine karşı çıkmış olan bir adam Lenin'in sözüne gelir gelmez Lenin bütün öfkelerini, bütün nefretini unuttur, ve hemen adamın kırılan gururunu onurlandırmaya, şanına halel getirmemeye çalışırdı. Lenin'in «en iyi öğrencisi» Stalin de bu meziyetten Lenin'in yanında dura dura kapaydı, belki de 1930'ların temizlik hareketleri hiç görülmecekti.

Bu meselede de Lenin'le Stalin arasındaki ilişkiler söz konusu olduğu için resmî yayınlara bakıp o zamanki *Pravda* Yazı Kurulu yüzünden çıkan tartışmaların gerçek özünü anlamak güçtür. Şu anda epeyce sansür edilmiş olmakla beraber, Krupskaya'nın hatıralarının ikinci cildinde hâlâ bazı ipuçlarına rastlanmaktadır :

Bozgunculara karşı çok kararlı bir mücadele vermek şart olmuştu. Makâlelerindeki, Bozgunculara çatan bölümleri *Pravda* bile bile çıkarmaya başlayınca Lenin'in

öfkelenmesi de bu yüzdendi. Çok kırıgın mektuplar yazdı... [s.91]

Bazan makâlelerini hasmıyorlardı... Bu ise, Lenin'i çılgına döndürüyor ve *Pravda*'ya öfkeli mektuplar yazıyordu, fakat bu da meseleyi bir türlü halletmiyordu... [s. 115]

Bu mektupların çoğu ortaya çıkarılmamıştır, ve bugünkü tarih anlayışı sürüp gittikçe de ortaya çıkacağına benzememektedirler. Fakat geçmişin yeniden kurgulanmasına başlamadan önce yayınlanmış olanların yardımıyla, Lenin'in gazetesiyle yaptığı tartışmaları, *Pravda*'yı hizipçilikten yana bir politika izlemeye zorlamak için giriştiği mücadeleyi yeni baştan bir bütünlüğe erdirebiliriz.

1912 Kasım ayı sonlarında Stalin'e bir mektup yazan Lenin, Duma'daki «Bolşevik Altılar»ın Sosyal Demokrat Grubu içindeki «Menşevik Yediler»e karşı «sert bir protestoya girişmeleri gerektiğini» bildirmişti. Görünüşe bakılırsa Stalin, Lenin'in mektubuna cevap vermiş değildir. Ama belki de şöyle bir mektup cevaplandırılmış, ancak Stalin zamanında ortadan kaybolmuştur. Fakat asıl cevap, dizzat *Pravda*'nın sütunlarında, ve hem de Lenin'in mektubundan çok kısa bir zaman sonra çıkmıştır: Duma'daki Menşevik ve Bolşeviklerin onüçü birden Bolşevik *Pravda* ile Menşevik *Luch*'un birleşmelerini isteyen bir metni imzalamışlar ve bu metin de *Pravda*'da yayınlanmıştır. Birleşme için önüçlerin savundukları gerekçe «Sosyal Demokrasinin birleşmesinin acil bir ihtiyaç olması» idi! Ve, 18 Aralık'ta çıkan *Luch*'ta yazı kurulu üyeleri arasında altı Bolşevikten dördünün de isimleri yayınlanmıştı. Aynı gün çıkan *Pravda*'da ise, yedi Menşevik temsilcinin birden adı gazete yazı kurulu üyeleriyle birlikte yayınlanmıştır! «Her zaman, her meselede olduğu gibi,» diyordu Temsilci Badaev, «bu kararımız da meseleleri görüşegeldiğimiz Parti çevrelerinin onayı ile alınmıştır...» Eğer o zamanlar *Pravda*'yı kendisinin yönettiğini söyleyen Stalin'e inanacak olursak, «Parti çevreleri» sözünün kastettiği, herkesten önce, o zamanki Merkez Komitesi üyesi Djugashvili olsa gerektir. İşte bunun içindir ki Lenin, bütün Merkez Komitesi üyelerini Cra-cow'da toplanmaya çağırması ve Stalin'in gelmesi için de özel olarak ısrarda bulunmuştur.

Stalin, Saint Petersburg'u henüz terk etmişti-ki, Yazı Kurulu Sekreteri Molotov-Scriabin'e karşı Lenin yayılım ateşine başlamıştır.

Bu sırada Molotov Lenin'in Mektuplarından birine cevap vermek durumunda kalmış olacak ki, 12 Ocak 1913'te Lenin'in yazdığı bir başka mektupta (önceki sayfalarda iktibasta bulunmuştuk) Molotov'un cevabı mektubu için «budalaca ve küstâhca» sıfatını kullanmış, ve Yazı Kurulundaki bütün «eskilerin atılmasını istemiştir. Bir haftalık bir süre geçince (20 Ocak'ta) ise şöyle yazmıştır:

...*Pravda* yazı kuruluna kendi adamlarımızı sokmak ve şimdikilerin hepsini kısalamak zorundayız... Böylesi adamlara yazı kurulu diyebilir misiniz? Bunlar adam değil, davayı berbat eden bulaşık bezleri, paçavralardır.

Bu mektubun metni, Troçki'nin yazdığı *Stalin*'in 146. ve 147. sayfaları dâhil, birçok yerlerde bulunabilir. Lenin'in *Derlenmiş Çalışmaları*'nın XVI. cildinde (Molotov, Savalyev ve Bukharin'in denetiminde, 1937'de yayınlanmıştır) yer alan dip notlarda bile bu mektuptan pasajlar yayınlanmıştır (s. 695). Fakat aynı yıl Adoratsky, Molotov ve Savalyev tarafından yayınlanan XXIX. cilde ise (1912-13 yılındaki mektupları kapsamaktadır) bu pasajlardan tek bir iz bile bulunmamaktadır. Dördüncü Rusca basımında ise sanki hiç böyle mektuplar yokmuş gibi ağırları bile geçmemektedir. Bugünkü tarih-yazıcılığın ilkesi, şairin gördüğü rüyanın anlattığıdır: «Feleğin Kitabını sil baştan eder, tutup yazatını daha güzel kâğıtlara, bir bir yazdırırdık uçlarımızı.»

Bu dönemde *Pravda*'yı «yayına başlatma» ve yönetme şerefini Stalin'in *Tarih*'ine göre kendisi almışsa da, Lenin'in öfkelerine ve hiddetine konu olma işini de, sessizce, Yazı Kurulu sekreteri olan Molotov-Scriabin yüklenmiştir. Böylece, Yazı Kurulu sekreteryası ile Merkez Komitesi arasındaki bağ, sanki böyle birşey yokmuş gibi unutulmuş oldu. Molotov o günden itibaren Partinin en yüksek görevlisi olarak Stalin'i bilmiş, ve birçok yoldaşları Lenin'e bağlanırken Molotov, Stalin'e bağlanmıştır. İlyiç'in ölümüne kadar Molotov hiçbir zaman fazla değersenememiş sadece ikinci dercede işlerde görev alabilmiştir. 1917'de, hiç umutmadık o ilk ihtilâl patlak verdiğinde, *Pravda*'yı çıkarabilmek için Molotov'dan başkasını bulmak zordu. Fakat bu ikinci seferinde de yayın politikası ile Lenin'e yaranamadı. Lenin, bu seferinde de Molotov'dan söz ederken «adam olmaz davul» diyordu. Molotov'a daha yakın olan çalışma arkadaşları ise Ö'nün kör inatlığına ve fikri kanişliğine işaret etmekteydiler. Arkadaşlarının Molotov'a yakıştırıldıkları takma isim *Şileznü*

Zad (Baston Yuttu *) eğilip, bükülmezliğini gösteriyordu. Fakat Lenin öldükten ve bütün arkadaşları kabuklarına çekildikten sonra, Stalin'in en eski müridi olan Molotov'un bu özelliği, kendinden başkasına fikirlerine aldırılmaz bir adam oluşu ile birlikte bütün dünya diplomatları arasında ün salacaktı.

Merkez Komite üyeleri Stalin, Sverdlov ve Kamenev ile, sekreter Molotov'dan başka *Pravda*'nın yazarları arasında bulunanlar Olminsky, Baturin, Savelyev, Samoilova, Soltz, Yurev, Gladnev, Ras-kolnikov, Vasilevsky, Malyshev, Poletaev, Bubnov, Danilov, Eremeev, Skrypnik, Malinovskiy ve Chernomazov idiler: Son ikisi, bildiğimiz gibi polis ajanıydılar. Ukrayna asıllı ünlü Eski Bolşeviklerden Skrypnik ile, Stalin'in Eğitim Komiseri olan Bubnov'dan ileride söz edeceğiz. Birisi en sonunda intihar edecek, diğeri ise, niceleleri gibi, büyük temizlik hareketi sırasında ortadan kaybolacaktır. Yaşayabilen, kafasında sıkı sıkıya saklı hatıraları ile birlikte sadece Molotov olacaktır.

Yazılardaki suçlardan ötürü cezalandırılan ise gerçek yazarlar olmaz, meslekten gelen ve gazetede yazı işleri müdürü diye ismi çıkan kimseler olurdu. Para cezasına, kısa hapis cezalarına çarptırılan bu adamlar, çoğunlukla rejime sâdik, zavallı, hiçbir saldırganlığı olmayan ve meslek belâsına bu işlere girmiş kimseler olurdu. Hükümet de -casusları aracılığı ile- bilirdi bunu, ama ismi «yazı işleri müdürü» diye gazetede yayınlanandan başkasını sorumlu tutmak mümkün olmadığından, işlerin arkasındaki esas yazı işleri müdürleri hiç aksatmadan işlerine devam edebilsinler diye bu hile kullanılıyordu.

Sansür denilince bütün muhalefetin susturulması, ve kuşkulu tanınan herkesin cezalandırılmasını düşünmekteyiz bugün. Günümüzdeki olaylar bizi o kadar alıştırdı ki bu düşünceye, o yıllardaki çarlık sansürünün gerçek sansürden çok zorluk çıkarmaya çalışan yumuşak bir engelleme olduğuna inanacağımız geliyor kolayca. Yazarlar, parlamenter dokunulmazlık kazanmadıkça yazılarında Aesop diliyle, ya da «köle» diliyle konuşma zahmetine katlanmaları, ve örneğin Merkez Komitesi yerine «Marxistlerin yönetici grubu» Bolşevikler için «Pravdacılar, ve Menşevikler için de

(*) Zheleznil Zad için yazarın bulduğu İngilizce karşılık «Iron Backside» (Demir Kışık) dir. Türkçede bu anlamı «Baston Yuttu» deyimli ile karıştırmak uygun görünmüyor. (Ç. N.)

«Luchistler» demek; demokratik cumhuriyet, günde sekiz saatlik çalışma, toprağın millileştirilmesi gibi isteklerin dile getirilebildiği bir görüntü programının sonunda, sadece, «1905 yılında savunulan halk istekleri noksansız olarak savunulacaktır.» ifâdesinden başka söz etmemek zorundaydılar. Herşey, uygun ve örtülü bir şekilde söylenirse, kimsenin birşey dediği yoktu. Fakat kimin ne dediğini, ne demek istediğini polis de biliyordu, okuyucu da. Sansüre veya işi-ne kıskançlıkla bağlı bir memur, herhangi bir yazının fazla ileri gittiğine kanaat getirirse, gazetenin o günkü sayısı toplattırılıyor, para cezası kesiliyor, veya «göstermelik yazı işleri müdürü» olarak birisi hapse atılıyordu. Çok aşırı durumlarda gazete «kapatılırdı.» Bu durumda bile hükümet, kendi kanunlarına ve hukukuna karşı o kadar sadıktı ki, kapatılan gazete, aynı matbaada, aynı yazı kurulu ile, aynı politik görüşle, hemen ertesi gün yayına başlar, ve gerçekte aynı eski isminin bile kullanırdı. Böylece, bir ikinci kere daha cezalanıncaya kadar bu ikincisi isimle yeni bir gazete çıkmış gibi devam ederdi. *Pravda* tam dokuz kere cezalandırılıp, kapatıldı. Fakat *Pravda* («Hakikat») 'nin ardından, işçiler için *Hakikat*; Kuzeyli-*Hakikat*, Emek için *Hakikat*, *Proleterci Hakikat*, *Emekçi Hakikat*, *Hakikat Yolu* gazeteleri yayınlandı, ve her defasında da *Hakikat* («Pravda») kelimesi eski başlığın karakterinden dizilip basıldı. Her defasında da, polis olsun, okuyucu olsun gazetenin eskisinden hiçbir farkı olmadığını bilirdi. *Pravda*'nın tirajı yirmi ile kırk bin arasında oynar, bazı zamanlar geniş hacimli (fazla sayfalı) özel sayılar hazırlanınca bu sayıların çok üstüne çıkardı. Okuyucular bu *Pravda*'lara serbestçe abone olabiliyor ve para toplayabiliyorlardı. Malinovskiy ve Chernomazov sayesinde, abonelerin ve para bağışi yapanların hepsini de polis biliyor, fakat geniş bir tutuklama hareketine girişmiyordu. Kırk bin basan bir muhalefet gazetesinin bütün Rusya'daki okuyucu ve destekleyici kitlesini tutuklamayı o günlerde kim düşünebilirdi? *Pravda* işte bu şartlar altında, Dünya Savaşı patlak verinceye kadar yayın hayatına devam etti, caddelerde serbestçe satıldı. 21 Temmuz 1914'te, savaş öncesi bütün işçi gazeteleri ile birlikte sekizinci *Pravda*'yı da hükümet kapattı. Fakat *Pravda*'nın dokuz canlı olduğu görülecekti. Mart 1917'de Çar düşünce dokuzuncu *Pravda* yayınlanmaya başlayacaktı.

Lenin bambaşka bir insan olmuştu -diyor Kurpskaya-*Pravda*'nın ilk sayısı çıkmış, birçok Paris'e oranla daha elverişli olan Cracow'a göçmeye hazırlanıyorduk... Fransız polisi elinden gelen her türlü yollarla Rus poli-

WAR CLOUDS

565

«Pravdas», İşçiler İçin «Pravdas», ve Kuzeyli «Pravdas»ın başlıkları, başlık harflerindeki karakter benzerliği açıkça görülüyor.

şinc yardımcı olmaya çalışırken, Polonya Polisi bütün Rus hükümetine olduğu gibi Rus polisine de düşmandı. Evimize gelip gidenlerin ispiyonlanmayacağından, mektuplarımızın açılıp kopyasının çıkartılmayacağından emin olabilecektik Cracow'da.

Ulyanov'lar Cracow'a göçtüğünden beri dünya haritasında birçok değişiklikler olmuş, Krupskaya'nın «Polonya polisi» dediği polis Avusturya polisi olmuş, Cracow ise Galiciya veya Avusturya Polonyasında sayılı şehirlerden biri haline gelmişti. Tuna münarşisi öyle geniş bir otonomi tanımıştı ki, Krupskaya için polisten de, memurlardan da «Polonya memuru» demek tabii geliyordu.

Cracow'a göçmekle, İsviçre, Almanya, ve Fransa'daki Rus mültecilerine özgü bir gelenceği yıkıyordu. Cracow'a gitmesi için görünür, görünmeyen pek çok sebepler vardı. En derin, biling-altı yaşadığı ise, Rusya dışında bir süre geçirdikten sonra bütün Rus mültecilerini çarpan yurt özlemiydi.

Paris'teki bütün insanların Rusya'ya özlentileri, gitmek istemeleri müthiş bir şeydi... Biz biraz daha yaklaşmış oluyorduk... Cracow'da mültecilik demek yarı-mültecilik demekti... İlyic, Rusya'yı hatırlatığı için Cracow şehrinin pek çok sevmişti... Birden, yitirdiği neş'e ve esenliğine kavuşuvermişti... anıcm bile eşyalarını neş'e ile derleyip, toplamağa başlamıştı... [Yıllarca] hepimiz Rusya'yı düşünür olmuştuk gizli gizli, hepimizin istediği Rusya'ya gidebilmektir. Bunlardan hiç konuşmamağa çalıştık aramızda, fakat hepimizin aklında fikrinde Rusya vardı.

Krupskaya'nın hatıralarında buna benzer çok yerler vardır. Cracow'a geldikten sonra [Krupskaya'nın] Lenin'in annesine yazdığı mektupça Volodya'nın (Vladimir) Rus romanlarına hasret kaldığı, Nekrasov ve Nadson'un romanlarını «ezberlediği.» yoldaşlarında bulunan Anna Karanina'yı yüzlerce ve yüzlerce kerere, ta elinde lime-lime oluncaya kadar, defalarca okuduğu belirtiliyordu. Rusca gazetelerde çıkan kitap ilanlarını bile «burukluk» içinde izledikleri yazılıdır bu mektupta.

Volodya müthiş bir milliyetçi. Tek bir gün bile Polonyalı ressamların resimlerini görmek istemezdi, fakat

birgün bile Polonyalı ressamın resimlerini görmek istemezdi, fakat birgün Tretyakov galerilerinden [Rusya'dan] resimler geldiğini duydu, ve şimdi, şu günlerde hep oraya gidiyor...

Yurt özlemi, insanın politik ve pratik düşüncelerini de pekiştiriyordu. Cracow'a, Saint Petersburg'dan kalkan gece yarısı ekspres trenleri ile Rus sınırından bir-buçuk saat uzaklıktaydı. Rus sınırının iki yanında da Polonyalılar yaşıyordu. Rus kıyısındaki Polonyalılar gizlice, Avusturya sınırı tarafındakiler ise açıkca, Çara karşı, mücadele ediyorlardı. Bunlar vatandaşları olan Polonyalılardan pasif ve aktif sempati buluyorlar, ve Avusturya monarşisi ise, Romanovlar ile eninde-sonunda bir savaşa girişmeyi aklına koyduğu için, bütün bu hareketleri elaltından destekliyordu. Avusturya'nın hesabı, parçalanmış Polonyayı yeniden-birleştirmektir. Böylece kurulan yeni ve birleşmiş Polonya da, Avusturya'nın «protektora»sı olacaktı tabii. O günlerde, savaş, fitilli tutuşmak üzere olan bir dinamitti artık.

1912 yazında, Lenin Cracow'a gittiğinde Avusturya İçişleri Bakanlığına haber vermiş ve izin de istemişti. Haneki bu meseleyi yerel makamlarla görüşmüş, Sosyal Demokrat meclis üyelerinin bazıları ile de konuşmuştu. Bunlardan birisi; Galliya Temsilcisi Marek, Ulyanov'un gelebileceği yolunda Avusturya Hükümetinden müsaade elde etmişti. Aynı yazın bitimiyle başlayan güzün ise, Balkanlar'da Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Montenegro [Arnavutluk'un Kuzeyinde küçük bir krallıkken, şimdi Yugoslavya tarafında kalmış 5,4 mil'lik Karadağ (Ç. N)] ve Türkiye'nin katıldığı «Küçük Savaş» başlıyordu. Millet-devletleri döneminde devam eden bu savaşların ardında ise, çok-milletli devlet olarak halâ varlıklarını sürdüren üç devlet; Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti vardı. Ölmekte olan Osmanlı Devletinin mirasından her biri aslan payını kapmak isteyen diğer iki devlet, Balkan yarımadasına, birbirlerine karşı hasmane duygular yaymaya çalışıyorlar, bu amaçla yapmadık manevra bırakmıyorlardı. Bu arada, Çarlık Hükümetine karşı olan Avusturya, eskiden Polonyalılara gösterdiği hüsnü kabulü Şimdi Rus ihtilâlcilerine göstermeye başlamıştı. Çarlık Hükümeti de, Almandan, hatta Alman ve Macar uyruklarından çok Slav ırkıdan gelme uyrukları olan Avusturya-Macaristan'daki Tunalı Hanedanına karşı Arnavutları ve Sırpıları destekliyordu. Fransa'daki cumhuriyetçi polis ise, Habsburg'lara karşı Romanov-

lar, veya Romanovlara karşı Habsburgların polisin ne yapıyorsa, o da, her ikisine de karşı olanlara yardımcı olmaya başlamıştı. O zamanlar «Beşinci Kol» veya «ideolojik savaş» veya «psikolojik savaş» kavramları henüz keşfedilmiş bile değildi, ama devletlerin iç ve dış düşmanlarını destekleme oyunu, aynı anda, bir büyük kuvvetten başka yerlerde de oynanmaya başlamıştı.

Lenin'in Cracow'da oturmak için izin alabilmesi, yerel görevlilerin hoşgörüsüne nail olabilmesi, ve Cracow'da kendi kendilerine sürgün hayatını seçmiş Rus ve Polonyalı dört bin'den fazla bozguncu, kaçakçı, yeraltı işlerinden yaşayan adama yaklaşabilmesi de bu şartlar sayesinde mümkün olmuştu. Bu dört bin bozguncu Lenin'e, kendisi için seçtiği yola gerekli olan birçok hileler ve oyunlar öğretmişlerdir. Polonya makamları ise, hükümetlerinin görevi açısından, vatanseverlikleri açısından bu işte kendileri için bir zarar görmediler. Ayrıca, Rusya, Prusya ve Avusturya'nın yüzyıl önce, kendi öz topraklarının canlı bedeni üzerinde çizdikleri yapmacık sınırlardan gelip-giden mektup, kitap, gazete, ve ihtilâlcilerden Polonyalılara hiçbir zarar geleceği yoktu. Fazladan, cepleri para yüzü görüyordu. Polonya'daki hizipler arası mücadeleye müdahale etmesini Lenin burada öğrendi; Polonyalıların gizli hareketleri ve çatışmalarına bakarken milliyet meselesinin önemine burada vardı, ve Balkanlar üzerinde yığılan savaş bulutlarını da, ilk, burada gördü. Balkanlar'daki bulutlar çok geçmeden bütün Avrupa'ya saracak, bütün yeryüzü bu yeni savaşa bulaşacaktı.

O sonbahar -diyor Krupskaya- Balkan meselelerine Büyük Devletler de girdiler, ve ortalık savaş kokusuna bulanmaya başladı. Uluslararası Sosyalist Büro her yerde savaşı protesto etmek için toplantılar düzenliyordu... fakat burada Cracow'daki mitinglerin çoğu savaşı protesto etmekten çok Rusya'ya karşı nefret yaratmak için düzenleniyordu... Polonyalıların Çarlığa karşı duyduğu nefretin kökleri çok derindi... Birisi Polonya isyâmı sırasında babasının başına gelenleri henüz unutmadığını söylerken... bir başkası da çarlık makamlarının, en sevdiği insanların, en yakın akrabalarının mezarlarına karşı nasıl saygısızca davrandığını söylüyordu.

Bu ulusal anılara ve durmadan yükselen milli ihtiraslara göre hareket etmek katı ve tam bir Marxist olan Lenin için güçtü (bir Rus olan Lenin'e oranla, Polonyalı Rosa Luxemburg için çok daha güçtü). Milliyetçilik bir «burjuva düşüncesi» değil miydi? Sınıf bi-

İnci ve sınıfsal nefretler arttıkça, burjuva milliyetçilik düşüncesi sillinip gitmeyecek miydi? İhtilâlcilerin en yüce Kitabı olan *Komünist Manifestosu* (1847) bile (ruhundaki dinsel kavramlarla Stalin, *Komünist Manifestosu* için «Marxismın Şarkılarının Şarkısıdır»^{*} diyecektir ilerde) milliyetçiliğe karşı düşünce ve duyguların fideleştiği bir tarhlık değil miydi? Manifesto, «işçilerin vatanı yoktur» diyordu. Fakat, «komünistler vatan ve milletlerine bağlı değildir» şeklindeki suçlamalara cevap vermek için de şöyle denilmişti: «sahip olmadıkları birşeye bağlı değildir diye işçileri kimse suçlamamalıdır.» Ve hemen ardından gelen cümlede ise proleteryanın «kendisini milletleştirmeye çalıştığı» söyleniyordu.

Manifesto'da milliyetçiliğin, kendi üzerine düşen ilerici görevleri tamamladığı ve devrimi doldurmak üzere olduğu savunuluyordu. Burjuvaziye verilen görev modern birleşmiş ekonomileri, ulusal pazarları, ve ulus devletlerini kurmak; yerli gümrük sınırlarını, lehçeleri, yerel hukuk kurallarını, yerel yöneticileri ve egemenleri kaldırmak ve milliyetçiliği tamamlamaktı. Fakat aynı burjuvazi, bir dünya pazarı kurarak, dünya çapında bir üretim değiş-tokuşu başlatarak, ve bir dünya edebiyatı yaratarak maddi yanından geri kalmayan moral yanlarıyla da, başlattığı milli devletlerin temellerini yıkmaya (undermined) başlamakla tavsif olunuyordu. Her millet içindeki proleterya kitlesinin «milletleşme» çabaları, sonunda, hiç değilse uygarlaşmış ülkelerde ortaklaşa bir hareketin yürütülmesini gerektirecekti. Bu yüzden işçi sınıfının ihtilâli, «milli ayrımları ve çatışmaları (antagonism)», burjuva devrimlerinin elde ettiğinden de büyük bir başarı ile silecekti. Zira, bir millet içinde bir sınıfın, diğer sınıfları istismarını önleyecek olan proleter devrimleri, bir milletin bir diğer millet tarafından istismarına da son verecekti.

Aslın da, milliyetçilik, demokrasi ve sosyalizm, modern endüstrileşme dönemi içinde kendiliklerinden ortaya çıkmış «üçleşmiş» kardeş-ideolojilerdi. Ne varki, bu kardeşlerden ilk ikisi birbirine karşı; aynı sosyal kalıtım (heritage) yüzünden düşmandılar: ulusal özgürlük veya ulusal varlığın devamı için, baskı altında kalmış bir ulusun çeşitli sosyal sınıfları arasında düşmanlık değil, belli bir yakınlaşma ve birlik olması gerekirken; sosyalist sınıf mücadelesi, ülke içindeki sınıflar arası çatışmayı, ülke ile ülke dışı kuvvetler arasındaki çatışkidan çok daha önemli bulmayı gerektirir. İleri (complex) bir toplumda bir çok sadakâtsizlik çeşitleri görülmek-

(*) Tevrat'daki «Neşideler Neşidesi», (Ç. N.)

te, bu yüzden de ortaya şu soru çıkmaktadır: hangi çeşit sadakât esas alınmalıdır-millete sadakât mı, sosyal sınıfa sadakât mı?

Milliyetçi fikirler ve milliyetçi kurumlar, ekonomik amaçları bakımından- ki Marx bu noktayı vurgulama eğilimindeydi- ulusal çapta bir emeksel işbölümü, ulusal çapta bir pazar ve geniş bölgelerde hayatietini koruyabilen (viable) bir ulusal dil yaratarak; tek biçim bir hukuk sistemi, ulusal devlet, bağımsız milli ekonomi, siyasal ve kültürel birimler kurarak ortaçağ bölümçülüğünü (particularism) ortadan kaldırmayı amaçlamış bir hareket olarak ortaya çıkmışlardı. Tam anlamıyla teorik olarak, «tek halk, tek dil, tek devlet» diye tanımlanabilecek bu milli devlette, bundan böyle «milli» vasfını kazandırmış olan hâkimiyetin sahibi de hükümdar değil, hükmedilen halkın kendisi sayılmıştı. İlk büyük devletlerde bu şekilde yaratılmış olan milliyetçilik duygusu çok geçmeden bütün enerjisini yitirmişti. Büyük bir ulusun çocuğu olarak dünyaya gelenler için kendi ana-dillerini kullanmak, kendi memurlarını ve diğer görevlilerini seçmek, kendi yaşam alışkanlıklarını sürdürmek nefes aldıkları hava kadar doğal bir hakken, aynı insanlar, Katalonyalılar, Litvanyalılar veya Polonyalılar için de bu hakların ne denli önemli ve aziz olduklarını hiçbir zaman anlayamamışlardı. Bu yüzden de, en kuvvetli olduğu nedenler açısından bakılınca milliyetçilik eski efsanesini yemiş-bitirmiş oluyordu. Milliyetçilik efsanesinin hâlâ yaşayabildiği alanlar ise şovenist, ve emperyalist milliyetçilik alanlarıydı, ve bu alanlar gerçek milliyetçiliğin yöneltisini sapıtarak geldiği alanlardı. Bu sonuç gelişmelere kıran liberaller ve ilericiler (progressives) emperyalizme ve şovenizme saptırılmış milliyetçiliğe karşı mücadele edeceğiz derken, henüz bağımsızlık kazanamamış olan halklara ulusal bağımsızlık tanınmasını reddeden soyut bir «enternasyonalizm»e varmışlardı. Bu soyut «enternasyonalizm»e göre daha bağımsız bir ulus olmayı bile tadamamış olan halklar milliyetçiliği ağulu yemişler karşısında baştan çıkma durumunda kalmaksızın bu kötü safhayı aşacaklardı. Bu esnada ise, en aşırı milliyetçilik biçimi olan muzafferler milliyetçiliği, en küçük bir milliyetçi bilinçlenme içine giren uluslar karşısında baskıcı ve tutucu bir milliyetçilik haline dönüveriyor; bağımsızlık istek ve hakları hâlâ inkâr edilen uluslar ise milliyetçiliğin özünde en temel demokratik talep olan bağımsızlık ve egemenlik talebinin yankısını görüyorlar; bağımsızlık ile milliyetçilik bu uluslar için aynı öz içinde yaşayabilmekte devam ediyordu. *Komünist Manifestosu* ise bütün bu incelikleri ba-

sitleştirmiş, tek bir sayfada milliyetçiliğin devrini doldurduğunu belirtmiş, ve sonraki sayfada, bir örnek olarak, Polonyalıların milli bağımsızlığını kayıtsız ve şartsız desteklemişti.

Genç ihtilâlciler, Marx ve Engels önce iki Alman Demokrati olarak devrimci mücadele sayesinde birleşmiş bir Almanya milleti yaratmayı düşünmüşlerdi. Daha sonra ise düşünceleri, uzun-zamanlara seslenen sosyal peygamberler olarak, milliyetçiliğin ilk ilerici hedefine vardiktan sonra kendi gücünü tüketmiş olacağı, ve ikinci aşamada milliyetçiliğin enternasyonalizm veya bir başka deyimle milliyetçilik-üstü- milliyetçilik (supra-nationalism) tarafından özümzeneceği şekline girmişti. Fakat Marx ve Engels'e göre yapılması gereken ilk iş, Hohenzollern ve Habsburg hanedanları ile diğer irili- ufaklı birçok küçük hükümdarı ortadan kaldıracak bir devrim aracılığı ile egemen bir Alman halkı adına, birleşmiş bir Almanya yaratmaktı. Bu birleşmiş Almanya bütün Almanları birleştirecek şekilde Avusturyanın bir kısmını da kapsayan, birleşmiş bir Alman cumhuriyeti olacaktı. Kaldı ki, Marx-Engels'in bu milliyetçi görüşlerinde, diğer milliyetçilik görüşlerinden noksan yanlar vardı, ve bunun sebebi de Alman halkının kültürel birliğe ve kültürel egemenliğe sahip olması, ihtiyaç duyduğu şeyin sadece politiko-ekonomik üstü yapı veya «temel»den ibaret bulunmasıydı.

Gerek Prusya'daki, gerekse Avusturya'daki genç sosyal demokratlar Polonya'nın büyük büyük kısımlarının bu iki ülkeye katılmış olduğunu görüyorlardı. Avusturyalı Habsburg Hanedanı, ortaçağ hanedanlarının en eskisiydi, ve İtalyan yarımadasındaki Lombardiya ve Venedik'te (İtalya birleşince «Italia Irredenta» diye tanınacak olan Venezia Giulia ve Tyrol'u kapsayan yerler) yaşayan İtalyanlar; Macarlar, ve hepsinden önemlisi çok çeşitli Slav grupları üzerinde egemendi. Tunalı İmparatorluğunda, gerçekte, yönetici Almanlar azınlıktaydı. Bütün Almanlar, Macarlar, ve Irredenta İtalyanlarının toplamı Slavlardan daha azdı. Birinci Dünya Savaşından sonra, Slavlar, Çekoslovakya'yı, Yugoslavya'yı, bir bölüm Polonyayı, ve II. Dünya Savaşından sonra da Ukrayna'nın Karpatya ve Galiciya uzantılarını meydana getireceklerdi. Lenin'in günlerinde, Avusturya Almanları, milletin yönetici sınıfları arasında Macaristanın (Hungary) *Magyarlarını* ve Galicyanın Avusturyalı Polonyalıları da kabul etmişlerdi. Bunların durumu mücadele-ve-teslim arası bir durumdu ve çok geçmeden Moravya ile Bohemya Slavlarına da (Çekoslovakya) aynı hakları tanımak zorunda kalacaklardı. Bu olaylar yüzünden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için-

deki çeşitli milliyetler arası gerginlikler, farklı farklı bağımsızlık elde etmişlikler durmadan Avusturya Sosyal Demokratlarını parçalayıp ufalamakla tehdit etmekte ve milliyetler sorununu en önemli ve temel sorun yapmaktaydı. Üçlü kompleks; milliyetçilik, demokrasi, sosyalizm arasındaki inceliği, güçlükleri ve çatışmaları anlamak, incelemek isteyen birisi için, bütün dünyada, gidilebilecek en güzel yer, en iyi laboratuvar herhalde Vladimir İlyiç'in 1912'de, 914 fırtınasını haber veren savaş bulutları altında geldiği huralardan başka bir yer olamazdı. Rusya'da, hiç değilse Büyük Rusyalılar çoğunluğa yakın bir kalabalık teşkil edebiliyorlardı, ve Ukraynalılar, Polonyalılar, ve Baltıklar dışında kalan halkların çoğu o kadar geri ve yoksullardı ki, 1905 ve 1917'deki şiddetli depremler olup da; yakalarının-paçalarının silkelcyene kadarki yüz-yıllar boyunca ortaçağ uykularından pek nadiren uyanır olmuşlardı.

Marx ve Engels, Alman ve demokrat yanlarıyla, İtalyanların, Macarların ve Rusya, Avusturya, ve Almanya arasında parçalanmış Polonyalıların birleşip ayrı ayrı bağımsız devletler kurmalarını çok açık şekilde savunmaya hazırdılar. Ama Çeklere, Slovaklara, Slovenlere, Croation halkına [Kuzeybatı Yugoslavya'da, başkenti Zagreb olan eski bir krallık halkı (Ç. N.)], Sırplara, Arnavutlara, Ruthenyalılara (Ukraynalılar) gelince Marx ve Engels bunların bağımsızlık ve egemenlik için yetenekli olmadığını ve hiçbir zaman da olamayacağını söylüyorlardı dogmatik bir şekilde. Bu Slav halkları, Marx-Engels ikilisiince, birleşemeyecek kadar ayrımlaşmışlar, bağımsız yaşayamayacak kadar zayıf kalmışlardı. Ayrıca, milli egemenlik isteyemeyecek kadar kültürelce geri haldeydiler, ve demokratların hoşgörü ile karşılayamayacakları kadar da siyaseten gerici ve muhafazakârdılar. Milliyetçi hareketleri ise, sadece hayalci aydınlarının savunduğu kırvetsiz fantazyalardı. Bunlara bağımsızlık tanınrsa, hepsi de, yayılmakta olan Rus devletinin kuklaları veya «lokma»ları olacaktı. Rusya, Batı Avrupadaki bütün demokratik hareketleri tehdit eden bir devlet olduğu için, yayılmasına müsaade edilmemesi gereken bir devlet oluyordu.

Marx ve Engels'in bu hükümlere varmalarının sebebi, kısmen, vaktinden evvel meydana çıkmış olan 1848 ihtilâlleri sırasında Avusturya Slavları ile Rusya'da olup-bitenlerden aldıkları ders, kısmen de milliyetçiliğin yüklediği ilerici tarihsel görevlerin çoğunu tamamladığına inanmış olmalarıydı.

İtalya ve Almanya birliklerini gerçekleştirence, Polonya yeniden kurulunca, Macaristan bağımsızlık kazanınca, Marx ve Engels'e göre, «tarihsel» millet-devletlerin bozulmaz ve daimi sınırlarının tespiti işi de geniş ölçüde tamamlanmış olacaktır. Öteki Slav grupları ise *geschichtslos* («tarihsiz») halklardı ve çok daha ileri, çok daha uygar komşuları tarafından özümlemeye mahkûmlardı. Bu ileri uygar uluslar ise Almanlar, Macarlar ve Polonyalılar idi. Marx ve Engels'in görmezlikten geldikleri nokta, aynı endüstrileşme sürecinin, genç eğitimci yayılmasına, askeri yetiştirimin ve oy vermenin genelleşmesine yol açarak, daha geri ve daha daha geri ulusların halklarını da sarsacağı ve bu halkları da siyaset sahnesinin oyuncularına olmaya zorlayacağı gerçeğiydi. Bu süreç sayesinde, henüz zayıf durumda olan bu ülkelerdeki milliyetçi aydın hareketleri kitlelerin desteğini elde ederek, bir zamanlar Batının milliyetçi fikirlerini yayan ve yaşatan, milliyetçilik hareketlerini yaratan Avusturya, Rusya ve Balkanlar'da yeni yeni milliyetçilik hareketleri başlayacaktı. Bir yüzyıldan beri Polonyalıların içindeki milliyetçilik ateşini gizli gizli yaşatanlar ise Avusturyaya karşı Rusya ise, Rusya'ya karşı Avusturya idi.

Marx ve Engels'in Rusya'ya ve Avusturya ile Balkanlardaki Slav halklarına karşı düşmanlıkları, yukarıda belirttiğim gibi, 1848 yılındaki olaylardan aldıkları dersten geliyordu. Bu hükümlerini, hayatları boyunca daha tutarlı kılmaya, gerektiğinde düzeltmeye çalışırlarsa da, bütünüyle yeniden-gözden geçirmeye hiçbir zaman yanaşmadılar. O unutulmaz 1848 yılında Paris ayaklanmış, Berlin ayaklanmış, Viyana ayaklanmış, Budapeşte ayaklanmış, Varşova bile canını dişine takarak ayaklanmış, İtalyan şehirleri silâha sarılmışlardı. Fakat Rus askeri birlikleri, ve hâlâ Habsburglara sadık kalmaktan vazgeçmeyen geri ve yetişmemiş kafalı Avusturya Slavlarından kurulan askeri birlikler sayesinde Habsburg ve Hohenzollernler payitahtlarını ve tahtlarını ellerinde tutabilmişlerdi. O andan itibaren Marx ve Engels anlamışlardı ki, Rusyanın kuvveti kırılmadıkça veya adamakıllık ezilmedikçe Batı Avrupada yapılan hiçbir ihtilâl başarı kazanamayacak, ve Tuna'nın monarşisindeki Slav halklar Polonyalılar hariç her zaman için gericiliğin bir maşası olmakta devam edeceklerdi.

1789 Büyük Fransız İhtilâlin devrimci savaşları üzerindeki düşüncelerden yola çıkan Marx ve Engels, bu kez Rusya'ya karşı savaş fikrini savunmaya başlamışlardı.

Devrimci Almanya'ya yaraşan savaş -diye yazıyordu. Marx, *Neue Rheinische* de Rusya'ya karşı açılacak bir savaştır. Böyle bir savaş ile [Almanya] mazisindeki günahlarını silecek, yığılacağı, kendi otokratlarını yenebilecek, ve uzun geçmişindeki esaret zincirlerini kıpan bir halk olarak, kendi oğullarını kurban da ersé, uygarlık propagandası yaparak kendisi dışında kalanları özgürleştirirken kendisini de özgürleştirmiş olacaktır... (8 Temmuz 1848)

Almanya ve Avrupadaki durum çok geçmeden değişmiş işe de, Marx ve Engels hayatlarının geri kalan yıllarında, 1848'den sonra çıkacakları hayatları boyunca sürgün yıllarında hep bu görüşü savunmuşlardır. Yıllar yılı Rusya ile savaşa girişmek yolunda Almanya'da yazıp-çizdiler; Avusturya'da, Fransa'da, ve hattâ İngiltere'de (!) binu savundular. Kırm Savaşına başlayan Devletler Topluluğunu bile deslektediler, tek eleştirileri yeterince ve tam-güçlerinde gayret göstermemeleri oldu. Balkanlardaki ve Tuna'daki küçük Slav halklarının bağımsızlık hareketlerine karşılık, Rusya'nın yayılmasına karşı bir engel olabilecekleri için, Osmanlıları ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu defalarca destekleyen yazılar yazdılar. Slav halklarının ve Moldavyalıların bağımsızlık kazandıktan sonra Rusya'nın uyduları veya şikârları olacağından korkuyorlardı. (Bugün kendisine «marxist» diyen Rusya'nın Marx ve Engels tarafından ileri sürülen bu görüşü haklı kılmaya çalıştığı görülmektedir.)

Marx'ın, milliyetçiliği geniş-bölge pazarına ve geniş-bölge işgücü bölümünün ekonomik temellerine dayanan bir fikirler ve kurumlar üstyapısı olarak gören düşünce sistemi içinde ilginç yanı Polonyanın bağımsızlığını açıkca ve kesiksiz olarak desteklemiş olmasıdır. Bu noktadan, ekonomik düşünce tamamen bir kenara bırakılmaktaydı! Polonyalılara gelince, Polonyalıların diğer üç ulusla olan ekonomik bütünleşmesi (kısmen Alman ekonomisi, kısmen Rus ekonomisi, kısmen Avusturya ekonomisi) hiç te, ideolojinin belirleyeni olmuyor; ekonomik faktör nihai veya basat öge olmaktan çıkıyordu. Böylece, bu noktada Marx, milliyetçiliği ekonomik temellere rağmen varlığını sürdürebilen kuvvetli ve sürükleyici bir fikir olarak kabulleniyor; Polonyanın bağımsızlık kazanması Rusya, Avusturya, ve Almanyanın pazarlarından bir kısmını götürecektir olduğu hâldé, Marx bu özgürlüğün ve bağımsızlığın desteklenmesi

gerektiğini savunuyordu. 1833'te, 1846-48'de, 1863'te Polonya bağımsızlık hareketi ölüp ölüp canlanmıştı. Ve Polonya'nın parçalanmasından yüzyıldan fazla bir zaman sonra, 1905 yılında, Krupskaya'nın yazdığı gibi milliyetçilik bir kere daha uyanmış; 1912'de O'nlar Cıracow'a göçerlerken için-için tutuşmaya hazırlanan bir alev hâlini almıştı. Polonyanın milli ruhunun sarsılmazlığını hatırlatmak için, şu anda okuyucuya birşey söylemeye gerek yok.

Polonyanın bu tutkusunun mevcut ekonomik temellere rağmen tanınmış olması milliyetçiliğin, kendi çıkışından önce bazı ekonomik ön-gereklilikleri şart koşsa bile, sadece ekonomik bir olay olmadığını göstermektedir. Milliyetçilik, daha çok, hareket eden bir fikir, bir bilinç olayı; ortak kültüre ve ortak bir tarihsel kadere sahip olmaya dayanan bir duygudur. Bu konudaki en ilginç deneme 20. yüzyılın yarılarında ortaya çıkan Yahudilik örneğinde görülecektir. 19. yüzyılın bütün ilerici düşünürleri [küçük ulusların, bağımsız millet-devlet olmuş uluslarca] özümsemelerinden yanaydı, ve Marx'ın kendisinden Lenin ve Kautský'ye kadar bütün Marxist yazarlar Yahudilerin bir millet sayılamayacaklarını savunmakla kalmıyorlar; ortak ülkeye, ortak ekonomiye ve hatta ortak bir dil ve kültüre bile sahip olamamaları yüzünden hiçbir zaman bir millet olamayacaklarını ileri sürüyorlardı. Oysa, yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da başlarına gelen korkunç olaylar milyonlarca Yahudide mülthiş bir milli bilinç yaratmış bulunuyor. Gene de belirtelim ki, «Fikir, bir kere kitlelere mal oldu mu, bizzatlı kendisi maddî bir kuvvet hâline dönüşür,» diyan de genç Hegelci «materiaлист» Marx'tan başkası değildi.

Gerçekte, Polonya'daki halk kitlelerine derinden mal olmuş bulunan (milliyetçilik) fikri ile Marx'ın devamlı ilgilemişinin nedeni, Polonyalıların bir bölümünün köleleştirilmesine yardım ettiği sürece Almanya'nın kendisinin de demokratik ve içsel yönden özgürleşmiş bir ülke olamayacağına inanmasıydı:

Polonyalılar üzerinde baskımızı sürdürdüğüne diye yazıyordu *Neue Rheinische Zeitung* gazetesinde ve Polonyanın bir bölümünü Almanya'ya bağlı tuttukça biz kendimiz de Rusya'ya ve Rusyanın politikasına bağlanacak ve vatanımızdaki patriyarkal feodal mülkiyetçilikten köklü bir şekilde kendimizi kurtaramayacağız.

Demokratik bir Almanyanın tesisi için ilk şart, demokratik bir Almanya yaratmaktır... Ve bu, sadece ka-

ğat üzerinde bağımsız bir Polonya yaratma meselesi değil, gerçekten varlığını koruyabilecek sağlam (lasting) bir Polonya yaratma meselesidir. Polonyanın, en azından 1772 yılında sahip olduğu toprakları yeniden kazanması gerekir.

1772 sınırlarına yapılan bu referans bir kere daha gösteriyordu ki, Marx'ın Avusturya Galıçyası'nda yaşayan Ukraynalıların, diğer bütün Ukraynalılar Rusyanın egemenliği altında yaşıyor diye, Rusya'ya katılmaları yolundaki fikirlerle veya Ukrayna milliyetçi hareketinin günün birinde hem Avusturya'dan (veya Polonya'dan) hem Rusya'dan ayrı, bağımsız bir Ukrayna isteyebileceğini söyleyenlerle hiçbir yakınlığı olmamıştır.

Marx ve Engels'in Avrupa sorunu hakkındaki görüşlerinin değişmesi için, küçük ve eksik de olsa, üç ayrı olayın gerçekleşmesi gerekti. Birincisi, Rusya'daki devrimci hareketin canlanması (Narodnaya Volya); ikincisi, Bismarck ve Hohenzollernler tarafından Almanya'nın yukardan ve Avusturya olmaksızın birleştirilmesi; üçüncüsü, Fransa-Prusya savaşı ve ardından gelen Paris Komününün yıkılışı ile Alsace-Lorraine'nin Almanya tarafından ihtihakı idi. 1891'de, Marx'ın ölümünden sonra Engels, Alsace-Lorraine'nin ilhak edilmesi yüzünden Almanya ve Avusturya'ya karşı açılacak bir savaşın cumhuriyetçi Fransayı monarşist Rusyanın kucagına iteceğini önceden kestirebilmiştir. Engels'e göre olayların gelişme çizgisi, «onyıl veya o kadar bir süre içinde» Almanya'yı kontrolü altına alacak olan Alman sosyalizmi ve, çıkacak olan bu savaş sırasında bir yarışın başlayacağını gösteriyordu. O'nun gelecek hakkındaki sözleri, gelecek hakkında yaptığı öngestiri ile, daha önce gördüğümüz Marxist görüşün tortularının bir karışımı idi. O günlerde Alman sosyalizmi geliyordu, ve Engels kısa sürede çoğunluğu elde edeceğini sanıyordu. O yüzden, zora başvurmak Alman sosyalizmi için yararlı bir yol olamazdı. Ama, Alman yönetici sınıfı bu çoğunluğa karşı direnirse, o gün bile her beş Alman askerinden bir tanesinin sosyalist olmasına yol açmış bulunan genel askerlik eğitimi sayesinde Sosyal Demokrasinin zaferi güvence altına alınmış olacaktı. Bununla beraber savaşa, önce, bir tarafta «Fransa ve Rusya: diğer tarafta Almanya, Avusturya, belki İtalya ve diğerleri» girerse, ve daha sonra da:

Rusya kazanacak olursa, ve Rusya'nın Almanya'ya karşı zafer kazanması Alman Sosyalizminin bastırılması

anlamına gelirse, Alman sosyalistlerinin görevleri ne olacaktı?... Avrupa ihtilali yararma, kazanmak için her duruma katılmaya, iç veya dış düşmanlara karşı yenik düşmemeye mecburdular. Bunun için ise, müttefikleri kim olursa olsun Rusya'ya karşı canlarını dişlerine takarak savaşmaktan başka yapabilecekleri birşey yoktu. Fransız Cumhuriyeti, Majeste Çar ve Rusyalı Otokratının hizmetine girerse-Alman sosyalistleri [Fransızla] çok ciddi savaşacaktı. Alman kayzerizmine karşı Fransız Cumhuriyeti burjuva devrimini tenasil edebilir. Fakat Konstans, Rotvier, ve hatta bir Clemenceau Fransasına, veya Rus Çarının hizmetindeki bir Fransaya karşı, Alman sosyalizminin temsil ettiği kayıtsız şartsız bir proleterci devrimdi.

Fransa ve Rusya'nın Almanya'ya gümelerine yol açacak bir savaş Almanya için bir ölüm kahmı savaşı olacak, böyle bir mücadelede varlığını koruyabilmek için en devrimci tedbirleri almak zorunda kalacaktı. Eğer zorlanmayacak olursa, şimdiki rejim hiç kuşku yok ki devrimi rahat bırakmayacaktı. Fakat, bunu sağlayacak, veya [şimdiki] yönetici sınıfının yerine geçecek kuvvetli bir partimiz vardı: Sosyal Demokratik Parti. Ve Fransa'nın 1793'te bize göstermiş olduğu olağanüstü örneği de henüz unutulmuş değiliz... (deniliyordu).

Kısacası, barış, ünümüzdeki on yıl veya on yıla yakın bir süre içinde Alman Sosyal Demokratik Partisinin zaferini kaçınılmaz kılmak (taydı). Savaş ise, ya birkaç yıl içinde bu zaferi getirecek, ya da en az onbeş veya yirmi yıl için bunu tamamen ortadan kaldıracak (tı...)

Hangi milletten olursa olsun, hiçbir sosyalist ne bugünkü Alman rejiminin muzaffer olmasını isterdi, ne de Fransız burjuva cumhuriyetinin. Hele, Avrupa'nın bütünüyle köleleşmesi sonucuyla eş olan Çarlık Rusyasının muzaffer olmasını ise hiç. Gürtülyorki bütün ülkelerin sosyalistler barıştan yanaydı. Ama savaş, yukarıki özerleriyle birlikte gelirse, o zaman hiç kuşku duyulmaması gereken tek bir sonuç vardı ortada: tepeden-urnağa silahlendirilmiş onbeş, yirmi milyon insanın birbirlerini boğazlayacakları, Avrupa'yı bir harabeye döndürecekleri

bu savaş ya sosyalizm için beklemez bir zafer getirecek ya da kurulu toplum düzenlerinin eski olan nesi varsa, en alttan, en üste kadar herşeyi öylesine yıkacak ve eskinin kapitalist toplumları hiç başlarına gelmedik derecede acı içinde kalacaklardı ki, bu ikinci yolla, sosyalist ihtilal on veya onbeş yıllık bir zamanı yitirip, geçikse bile, zaferi muhakkak kazanacak ve çok da esastı, çok daha etken temellere dayanma imkânı bulmuş olacaktı...

Marx ve Engels artık ölmüşlerdi (sırasıyla 1883 ve 1895'te). Alman Sosyal Demokrasisi, askere alınan her üç Alman'ın bir tanesinin sosyalist seçmen olmasına yol açacak kadar gelişmişti daha sonraları. Rusya'da bir Sosyal Demokratik Parti (veya iki parti, veya ikiden bile fazla partikler) kurulmuş; 1905 yılında ise, 1848 Avrupasındakinden çok daha şümullü bir devrimci hareket doğmuştu. Milliyetçilik ise, ortadan kaybolmak şöyle dursun, 19. yüzyıldakinden daha fazla, milyonlarca insanı saran bir hareket hâline gelmişti. Balkanlar'da ise «Küçük Savaş» çıkmış, ve Engels'in kestirdiği, ama tamı-tamına tanımlayamadığı bir büyük savaşın işaretlerini vermişti (Engels, Amerika ile İngiltere'yi işin içine katmamıştı). Rusya içindeki çeşitli milliyet toplulukları arasında yükselen yeni milliyetçilik karşısında takınılacak tutumu tespit ederek, bunun için gerekli anahtar-düşünceleri Marx ve Engels'in konuyla ilgili birçok sözlerini tahlil ederek kim çıkaracak, Engels'in önceden kestirdiği savaşa hem benzeyen, hem de benzemeyen bir yeni savaş karşısında nasıl bir tutum takınılması gerekeceğini kim tespit edecekti?

Enternasyonal partilerine göre, savaş, ne bahasına olursa olsun önlenmesi gereken birşeydi. Olağan kongrelerde, olağanüstü kongrelerde bütün bu partiler barışı korumak için tartışmalar, görüşmeler, önermelerde bulunuyorlar, kendilerini tamamen bu işe vermiş görünüyorlardı. Lenin ve Martov tarafından desteklenen Rosa Luxemburg bu mesele karşısında daha kesin ve daha keskin bir tutum takınılması için Enternasyonal içinde bir «Sol Kanat» kurmuş bulunuyordu. Lenin'in göçüp yerleştiği Avusturya Polonyası dahil, Polonya'nın her yerinde Luxemburg ile taraftarları enternasyonalci anlayışları yüzünden, Polonya milliyetçiliğine karşı olduklarını söylüyorlardı. Şimdi, çok milletli bir imparatorlukta yaşayan, ve gene çok-milletli bir başka imparatorlukta ihtilalci rüyalar gören Lenin milliyetçilik sorunu üzerinde düşünmek için uygun bir zaman içinde bulduklarını düşünüyordu.

Bu konuda da üstadlarına «danışma» ihtiyacıydı. Ama anlayış bakımından O'nlara sadık kalsa bile, O'nların gününden beri geçen zamanın gerektirdiği konularda, veya O'nların yanlış hükümler verdikleri konularda çok daha doğru yorumlar yapmak zorundaydı. Kendi gününde Balkanlar'daki heyecanı, Avusturya'daki heyecanı, Rusya içindeki uç-toprakların durumunu hesaba katması gereken Lenin, ayrıca asıl önemli sorunlar olan Polonya Sosyalist Partisinin milliyetçiliği ile Polonya Sosyal Demokratik Partisindeki anti-milliyetçilik üzerinde düşünmek zorundaydı. Güneydoğu Balkanlar'daki fırtına merkezinden yükselen, ve bütün gökyüzünü sarmağa başlayan savaş bulutları da, ayrıca hesaba katılması gereken bir sorundu.

Krupskaya'nın yazdığına göre «dünya olayları hakkında *Pravda*'ya ilgi çekici materyel bulmakla Zinoviev'i görevlendiren» Lenin, baskı altında tutulan azınlıklardan birinin çocuğu olan Gürcü Djugashvili'yi de milliyetler meselesi üzerinde konferanslar vermek için Avrupa'daki Rus mültecileri kolonilerinin her birini defalarca dolaştırıyordu. Bu gezilerden yararlanarak, konu hakkında çeşitli görüşler toplamaya çalışıyordu. Heyecan yaratmada usta olan Maxim Gorky'ye yazdığı bir mektupta, kendisinin, ve arkadaşlarının bu meseleyi tamamen aydınlatmak için çalıştıklarını belirterek Gorky'ye teminat veriyordu :

Milliyetçiliğe gelince, bu meseleye çok daha ciddi bir dikkat atfetmek gerektiği noktasında sizinle tamamen hemfikirim. Yanımızda olağanüstü bir Gürcü var, *Prosveshchenie* için uzun bir makale yazıyor ve makalesi için de Avusturya'dan ve diğer yerlerden birçok materyel toplamış bulunuyor. Bu konu üzerinde çalışıyoruz. Fakat bizim bizim bulduğumuz çözüme «kitabî ve bürokrat yâveleri» diyebilirsiniz kendin. Oysa hiç te, aslı boş bir yâve değil bu. Kafkaslarda, biz Sosyal Demokratların arasında, Gürcüstanlılar + Ermeniler + Tatarlar + Ruslar on yıldan fazla bir süredir tek bir Sosyal Demokratik örgüt içinde birlikte çalıştık. Bu gösteriyor ki, söylediğimiz bir yâve değil, milliyet meselesi için verilmiş proleterci bir çözüm yolu örneğidir. Tek çözümdür. Riga'da da böyle oldu : Ruslar + Letonyalılar + Litvanyalılar; sadece ayrılıkçılar bizden kopup ayrıldılar : Bund taraftarları. Vilna'da da böyle oldu... Hayır, Avusturya'da görülen kö-

tü şeyler bizim içimizde olmayacaktır. Buna müsaade etmeyeceğiz. Kaldı ki, kardeşlerimiz, Büyük-Rusyalılar, ayrıca daha büyük. İşçilerimizin arasında «Avusturya anlayışı»nın meydana gelmesine izin vermeyiz... [Gorky'ye mektup, 1913 Şubat ayının ikinci yarısında yazılmıştır.]

Polonya Sosyalist Partisinin Avusturya'dan yana olduğu, ve Avusturya yanında savaşacağı kuşkusuz. Avusturya ile Rusya arasında bir savaş bütün Doğu Avrupada bir ihtilâl için çok yararlı olur. Ama [Çar] Nikolasha bize böyle bir zevk lütfedeceğe benzemiyor.....

B Ü L Ü M XXXIII

M İ L L İ M E S E L E

«Milliyet... hayat süreci, yemek yemek, nefes almak gibi... bizzat bu hakkı kendisi insandanı esirgetmedikçe pek ilgilenmediğiniz bir haktır. Polonyalı, İtalyan, Macar, ve baskı altındaki bütün Slav halkların hakkı olarak ve doğal olarak milliyet ilkesini savunmaları; ve biz Rusların da bu mesele üzerinde bu kadar az durmamız belki de bu yüzden dir.»

—Bakunin

«Kültürün belli bir derecesinde milli öfke ve nefretler kalmaz, ve kişi milletlerin üzerinde durup, komşu ulusların saadetini ve acısını kendi milletinin acısı veya saadeti sayar.»

—Goethe

Stalin'in *Komünist Partisi Tarihi*'nde imzasız olarak yazılan bir sunum yazısında, Stalin, kendi ismini Lenin'in bile önüne çıkararak, ve «Lenin ve Stalin'in milliyet politikası» diyerek hotasının payına düşen lıbarı da kabul etmektedir. *Tarih*'inde şöyle deniliyor:

Milli mesele üzerinde, önce Yoldaş Stalin'in makalesi *Marxizm ve Millî Mesele*'de; ve Lenin'in makaleleri, *Milletlerin Self-Determinasyon Hakları ve Millî Mesele Üzerine Kritik Notlar*'da görüldüğü gibi, Marxist bir programa sahip olanlar sadece Bolşevikler olmuştur.

Stalin'in sistematik olan bu tek makalesinin Lenin'in dolaysız gözetimi altında yazılmış olduğuna dair burada hiçbir imâda bulunulmamaktadır. Keza, bu makalenin, Stalin'in diğer makaleleriyle (daha önce yazılanlar veya daha sonra yazılanlar) karşılaştı-

rılınca çok parlak görüldüğüne; ama Lenin'in I. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında bu mesele üzerinde yazdığı derin, çok-yanlı tezlere sahip yazılar, karar metinleri, mektuplar, polemik veya program makâleleri ile karşılaştırılınca hiç te değişik bir görünüm kazanmadığına dair de bir imâda bulunulmamaktadır.

Az önce işaret ettiğimiz gibi, Lenin'in bütün hayatı boyunca yazdığı yazılarda bir Bolşevik Yoldaşın milliyetine dair bir ifadeye, Gorky'ye yazdığı mektupta rastlanmaktadır: «olağanüstü bir Gürcü, Avusturya'dan ve diğer yerlerden her türlü materyeli topluyor... ve *Prosveshchenie* için bir büyük makale yazıyor.» Yazarın milliyetini belirtmesi kör bir tesadüf değildi, zira o günlerde, göreceğimiz gibi, bu meselede kendi görüşlerini geliştirecek birisine, ama özellikle bir Transkafkasyalıya ihtiyacı vardı.

Lenin 1912'de Avusturya Polonyasına göçene kadar, milliyetçilik sorunu üzerindeki polemikleri daha çok Yahudi Birliği ile olmuştu. Yahudilerin dağılmışlığına ve belli bir ülkeye sahip olmamalarına rağmen Yahudi Birliğinin taraftarları Yahudilerin bir milliyet olduklarını savunuyor ve Rusya'nın neresinde olursa olsun bütün Yahudiler adına konuşmakta ısrar ediyordu. Dağınık ve yaygın Yahudiler için bağımsız bir devlet teşkil etmek için bir «ayrılma hakkı»na varan rüyalar peşinde koşmuyorlardı. «Toprak üzerine ayırım» yerine, «ayrılma hakkı» yerine, *self-determination* anlayışlarını «kültürel bağımsızlık», veya «milli-kültürel bağımsızlık» gibi ılımlı isteklerle sınırlandırmışlardı. Yani, Yahudi toplulukları (communities) kendi okullarını, tiyatrolarını, basın organlarını, dini hayatlarını kontrol edebilecekler, ve devletin müdahalesi olmaksızın, devletin çıkaracağı güçlüklerle uğraşmaksızın kendi okul idarecilerini ve topluluk idarelerini seçebilecekler, ve Rusyanın neresinde olursa olsun kendisini Yahudi sayan herkesin «milli-kültürel» haklarını savunabilecekler, O'nlara adına konuşabileceklerdi. Lenin'e göre, bütün bunlardan da fenâsı, Parti içinde de aynı başına-buyrukluğun olması, ve bundan diğer milli azınlıkların da yararlanmalarını istemeleriyle. Lenin, Ukraynalılara, Beyaz Rusyalılara, Polonyalılarına vs., milliyet hakkı tanımaya razıydı. Zira bunların ayrı toprakları, aydî dilleri vardı ve Rusyadan ayrılmak için kuvvetli bir istekleri olan bu milliyetler Çarlık Rusyasını güç durumda bırakacak milliyetçi hareketler yaratmışlardı. Fakat Yahudiler, diyordu Lenin, bir milliyet değil, bir *kast*'tır. Yahudiler tek bir dil konuşmuyor, birçok dil konu-

şuyor; belli bir toprak parçası üzerinde yaşamıyor, Avrupanın çeşitli yerlerine dağılmış bulunuyorlardı. Üstelik ya «burjuva kafalı» oluyorlardı, ya da, eğer «burjuva kafalı» olmayanları çıkıyorsa, O'nlarda da «enternasyonalist» oluyorlardı. Lenin'e göre, Yahudi sorununa bulunabilecek ilerici tek çözüm yolu Yahudi halkının Rus halkı içine katılması; durumlarının iyileştirilmesi olabilirdi. Üstelik, Sosyal Demokratik Parti içinde milliyetçilik olacak iş değildi. «En iyi ve sınıf bilinci en yüksek» olan Yahudiler, milliyetlerin karışık olarak yer aldığı Sosyal Demokratik Partinin yerel örgütlerinde çalışmayı tercih ederek, Yahudi Birliğinin görüşlerini reddeden kimselerdi. Eğer Yahudi Birliği başına buyruk bırakılsaydı, bunun ardından bütün işçi hareketi içindeki milli bölüntülerin de tanınması ve Yahudilerin, Ukraynalıların, Gürcüstanlıların, Ermenistanlıların, Büyük-Rusyalıların, Beyaz-Rusyalıların vs. gibi milliyetlerin yer alacakları federe bir parti kurulması gerekecekti. Bu işin sonu ise, Partinin ve Parti Merkez Komitesinin merkezleştirilmesi yerine, federe bir cumhuriyet teşkili olacaktı.

Açıktır ki, Lenin bu konuda fazla tutarlı olabilmiş değildi. Rusların partisi ile ilişkileri çok fazla zayıf olmadıkça, bu konuda Polonyalılarla hiç çatışmamış, Polonyalıların ayrı bir örgüt olmasına ses çıkarmamıştır. Bunun bir başka nedeni de Marx ve Engels'in Polonyanın bağımsızlığından yana olmuş olmaları, ve Polonyalıların üç imparatorluğu bölmeleriydi: Rusya, Almanya, Avusturya. Lenin, Bolşeviklerle sıkı bir federal (1) birlik içinde olmalarını istemekle beraber Letvanya ve Estonyalılarla da çalışmış değildi. Ayrıca, bütün Ukraynalı işçileri Ruslarla aynı parti içinde birleşmeye çağırarak birlikte, Ukraynalıların da Rusya'dan ayrılmasını savunuyordu. Ukrayna milliyetçi sosyalist partisine ise karşıydı. Transkafkasya ise, Lenin için çok eskiden beri, milliyet sorunu için model bölgeydi. Burada Ermeni Taşnak Partisi ve Gürcüstan Federalist partisinin yanı sıra, Gürcüleri, Ermenileri, Tatarları, Rusları, ve Transkafkasyalı diğer küçük azınlık uluslarını bir araya getiren Sosyal-Demokratik parti vardı. 1912'ye kadar gerek Gürcü Bolşevikleri, ve gerekse çok daha kuvvetli olan Gürcü Menşevikleri bu partinin «uluslararası», veya çok milletli yapısını esas aldılar.

Fakat 1912'de, gördüğümüz gibi, Lenin'in milliyetler konusunda hassasiyetini arttıran, pek çok polemiklere girmesine ve bu konudaki bulanık fikirlerinin keskinleşmesine yol açan birçok şeyler oldu. Bunların en önemlisi Balkan Savaşı, ve bir dünya savaşı-

nın önünde artmaya başlayan milli duygulardı. Avusturya Polonyasındaki Cracow'a gittikten sonra ise, Polonya Sosyalist Partisi (Pilsudski) ile Polonya Sosyal Demokratik Partisi (Rosa Luxemburg'un partisi) arasında devam eden milliyetçilik tartışmaları da Lenin'i uyarmıştı. Luxemburg'un partisi o kadar enternasyonalci idi ki, bütün Polonya milliyetçilik hareketlerini ve bağımsızlık isteklerini reddedip, o'nlara «ekonomik ve politik yönden gerici ve devri geçmiş» sayıyordu. Lenin ise, Cracow'a geldikten kısa zaman sonra, Luxemburg'un partisinin savunduğu bu görüşleri tek-yanlı ve soyut bir enternasyonalcilik sayarak bunlara karşı polemiklere girişmek zorunda kaldı. Polonyanın bağımsızlığı için Polonyalı sosyalistlerin mücadele etmesi tedbirsizlik sayılacak bir hareketti, ama Rus sosyalistlerinin böyle işlere girişmeleri demokrasi ve «self-determination» ilkelerini heder etmeleri demektir.

Avusturya'ya göçünce Avusturyalı Marxistlerin milliyet sorunu üzerindeki görüşlerinin kendi görüşlerinden farklı olduğunu görmekle de şaşkınlığa uğramıştı. Avusturyalıların karşı karşıya oldukları milliyetler Rusyalıların karşı karşı olduklarından çok daha ileri ve gelişkin halklardı. Avusturya Almanları; kimi milliyetçiliğin farkına varmış, kimisi de varmakta olan Macarlar; Polonyalılar; Çekler, ve diğer Slav kökenli milletlerin teşkil ettikleri bir çoğunluk denizi içinde kalmış azınlıklıydılar. Avusturyanın en seçkin Marxistlerinden Renner ve Bauer gibileri bile, Lenin'in Rus Çarlığının dağılımını öngören düşüncelerine benzeyen düşünceler savunmaktan uzaktılar. Tersine, Avusturya-Macaristan imparatorluğunun hızla demokratlaşmasını ve federasyonlaşmasını; imparatorluk içindeki bütün milliyetlere eşit idari ve kültürel haklar tanınmasını istiyor ve umuyorlardı. Kısacası, Lenin'in azınlık milliyetlere toprak bağımsızlığı ve birlikten çıkma hakkı tanınmasına karşılık, Avusturyalı Marxistler milli kültürel bağımsızlık ve federalizm diyorlardı. Bu görüşleri ise Yahudi Birliğinin ve Rusya'daki diğer sosyalist milli partilerin federalist ve kültürel bağımsızlıkçı görüşlerini kuvvetlendiriyor; Lenin'in bu yüzden sert eleştirilere hazırlanmasına yol açıyordu. Sadece Gürcü sorunlarını bilen Djugashvili'yi «Avusturya'daki tüm materyeli toplamak» için Viyana'ya çağırması da bu yüzdendi.

Ama, bir Büyük-Rusyalı, veya başka bir milliyetten birisini değil de Transkafkasyalı birisini bu konuda yazı yazmakla görevlendirmek istemesinin ana sebebi menşevizmin kalesi olan Gürcüstan

Sosyal Demokrasisinde hafif, ama görülebilir bir fikir ayrımının ortaya çıkmasıydı. Milliyet sorunu üzerinde çıkacak büyük mücadele de, Menşevik-güdümlü Transkafkasya cephesi için Lenin'in bir Gürcüye ihtiyacı vardı.

Bu görüş ayrılığı doğrudan doğruya hizip mücadelesinin sonucu ortaya çıkmıştı.

Okuyucunun hatırlayacağı gibi, 1912 yılı Prag Kongresi ile Lenin'in Sosyal Demokratik Partiyi ele geçirmesi ile başlamıştır.

Aynı yılın Ağustos ayında, bütün ihraç edilenler ve parti dışı bırakılanlar Lenin'e karşı birleşerek «Ağustos Blok'u»nu kurmuşlardı. Böyle bir birleşmeye girebilmek için de Parti birliği konusu dışındaki bütün görüş ayrılıklarını bir kenara bırakmışlardı. Yahudi Birliği (Bund) gibi bazı partileri dışarda tutmak için aldıkları bir kararla da Bund'un «milli-kültürel bağımsızlık isteği Partinin, milletlerin *self-determination* haklarını kabul eden görüşü ile bağdaşmamaktadır,» demiştir. (Diğer bir deyişle, milli-kültürel bağımsızlık da mill' *self-determination* hakkının bir sonucuydu, ve milli-kültürel bağımsızlık veya birlikten çıkmayı isteyip istememek bile milliyetlerin bilecekleri bir iş sayılmalıydı.) Gürcüstan Sosyal Demokrasisi de Transkafkasya Konferansında bu yolda bir karar (resolution) alınca, Lenin, Menşevizmin en güçlü olduğu yerde savaşa başlamak için vaktin geldiğine hükmetti. 1913 başında Stalin'e Avusturyalı Marxistlerle, Rus Marxistlerin meselesindeki görüş ayrılıklarının ana hatlarını anlatıp, sonra da O'nun Cracow'dan Viyana'ya «bütün Avusturya Mataryalarını toplamaya» gönderen Lenin de bu yüzden harekete geçmiş oluyordu.

Stalin'in gittikçe yoğunlaşan sansür yönetimi altında, 1930'lu yılların ilklerinde *Lenin'in Hatıraları'nın* ikinci cildini yayımlayan Krupskaya, çok dikkatli ve çok ince bir üslupla, milliyetler sorunu üzerinde Lenin'in çok-yanlı görüşleri ile Stalin'in makalesi arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir. Kötülük yapmaya hazır veya iyilik yapmaya tereddütlü bir sansürü atlatacak, ama satırların altını okumasını bilen okuyuculara da anlatılması gerekeni anlatabilecek bir dille yazılan bu satırlarda şöyle denilmektedir:

Şubat 1913 ortalarında -diye yazıyor 115-116. sayfalarda (İngilizce baskı)- Cracow'da Merkez Komite üyelerinin bir toplantısı oldu... Stalin de gelmişti. İlyiç'in Stalin'le uzun süren tartışmaları olmuştu milliyetler so-

rumu hakkında. Bu konu üzerinde geniş bilgisi olan, bu konu ile yakından ilgilenen birisi ile karşılaşmaktan memnun olmuştu. Cracow'a gelişinden önce [makalesini yazmak için], Stalin milliyetler sorunu üzerinde çalıştığı Viyana'da iki ay kalmıştı. Viyana'da bizim adamlarımız olan Bukharin ve Troyanovsky ile çok yakın ilişkiler kurmuş bulunuyordu.

Bu satırları yazdığı sırada Bukharin gözden düşmüş bulunuyordu ve birkaç yıl sonra da öldürülecekti. Stalin Almanca bilmediği için, Viyana'da «milliyetler sorununu incelerken» kendisine ya Bukharin'in, ya da Troyanovsky'nin yardım ettiği açıktır. Bu konudaki diğer kaynaklardan ise, o günlerde Stalin'e yardım edenin Bukharin olduğu ve Troyanovsky'nin adının geçmesinin sadece bir «örtü» olarak sayılması gerektiğini anlıyoruz.

Üç sayfa sonra, görüntür şeklinde bu konuya bağlayarak, İlyiç'in bu «tecrübesiz yazar»a nasıl yardım ettiğini de anlatıyor Krupskaya:

Onların yazılarını bu yazarlarla tartışırken, konunun can alıcı noktalarında değinecek, temel noktalarını ele alacak ve yazıların gelişmesini sağlayacaktı. Ve bütün bunları yazarlar kendi görüşlerinin düzeltilmediğini anlamadan, hiç hissettirmeden yaptı. İlyiç, insanlara kendi çalışmalarında yardım ederken çok iyiydi. Örneğin birisinin belli bir konuda bir makale yazmasını istiyor, fakat bu işi doğru şekilde yapacağından emin olamıyorsa, yazıyı yazacak olanla konuşma ve tartışmaya girişir, kendi fikirlerini o'na açıklar ve bu fikirleri O'nun benimsemesini sağlardı. Tartışmalardan sonra, gözünde peylediği yazarın kendi fikirlerine geldiğine inanınca sorardı: «Bu konu üzerinde bir makale yazmak istemez misin?» Ve yazar, Lenin'le birlikte yaptıkları önceki tartışmanın kendisine yardım etmiş olduğunu, ve makaleyi yazarken de aslında Lenin'in görüşlerini yansıttığını ve kendi görüşlerini de tādil etmekte olduğunu fark etmezdi.

Lenin'in bir takım-lideri yapan, kolektif liderlik çatısı altında bile Lenin'in liderliğe yükselmesini sağlayan özelliklerinden birisi de işte buydu. Başkalarının yaptığı işlere sahip çıkarak herşeyi bi-

bir görüntü kendini ünlendirmeye çalışmak şöyle dursun, etrafındaki adamlarının ünlenmesi için elinden geleni esirgemez, kendisiyle birlikte etrafındaki kimselerin kişiliklerinin de gelişmesine çalışırdı.

122. sayfada ise- artık söyleyeceğini söylemek için yeterince sayfa geçtikten sonra- tekrar milliyetler sorununa dönen Krupskaya şöyle der :

Kabul edilen ve kesinleşen kararlardan birisi de [1913 «Yaz Konferansı»nda] milliyetler sorunu üzerindedir, ve Vladimir İlyiç Lenin'in görüşlerini yansıtıyordu.

Kuşku yok ki, yapabilseniz son beş kelimenin altını çizerdiniz Krupskaya! Ne var ki «Yaz Konferansı» sırasında İlyiç, Koba hapsede olduğu için, O'ndan bir «yardım» görmemişti. Bu yüzden de Transkafkasya'da Stalin'in *Marxism ve Milli Mesele* makalesi ile açılan savaşı sürdürmek için, Bolşevik liderleri bir başka Transkafkasyalı aramak ihtiyaçındaydılar.

Bunun böyle olduğu Lenin'in diğer Transkafkasyalıları yazdığı mektuplardan, özellikle Stepan Grigorevich Shaumyan'a yazdıklarından öğreniyoruz. Bu mektuplardan çok var, biz bunlardan bazılarını tipik bölümler vereceğiz.

Kafkasya'daki milliyetler meselesi üzerinde mümkün olduğu kadar fazla materyal... ve Kafkasya'da, İran'da, Türkiye'de ve Rusyadaki milliyetler hakkında istatistikler göndermeyi sakın unutma. Eğer başına bir iş gelir de [Stalin'in başına gelen tevkif edilme işi gibi] söylediklerimi yapıp, bana yazamazsan, bu işle görevlendirilecek birisini bulacağımı umarım. Kafkasya'daki milliyetler sorunu üzerinde yazı yazabilecek Kafkasyalı Yoldaşları arayıp, bulmayı da ihmal etme...

Yukarıki bölüm, Stalin'in tevkif edilip, Sibiryaya gönderilmesinden az sonra, 11 Ağustos 1913'te yazılan bir mektuptandır. Shaumyan verdiği cevapta Lenin'e bir yağın materyal göndermiş, fakat kendi görüşlerini yazdığı bölümlerde Lenin'e çok soyut *enter-nasyonalcilik* olarak görünen fikirler savunmuş, bölgesel otonomiye ve yerinden-yönetime (local self-government) dayanan federe devletin daha üstün bir demokrasi olacağını ileri sürmüştür. Stalin'le olan çalışmalarına gelince; «bütün Kafkasyalıları özgü» bu

hatasını düzeltmek için Lenin, Stalin'le uzun ve dikkatli tartışmış olsa gerek. Shaumyan'ın «yanlış» görüşlerini ise, aynı pedagojik görüşü sadece mektuplaşma ile kullanarak düzeltmeye çalışmıştır. Lenin şöyle yazıyordu :

Aziz Arkadaş,

15 Kasım tarihli mektubun beni bahtiyar etti. Bilmemi isterim ki, benim durumumda birisinin Rusya'daki yoldaşların, özellikle olaylar üzerinde geniş bilgisi ve değerli fikirleri olan yoldaşların görüşlerini öğrenebilmesi şükran duyulacak birşey. Verdiğin geniş cevap benim için gerçekten değerli bir bahtiyarlık kaynağı. Böyle mektuplar alınca insan kendisini daha az yalnız hissediyor. Şairâne duygular için bu kadar yeter. İşimize gelince...

Buradan itibaren de, Lenin'e göre yanlış olan görüşleri düzeltmek için, kibarca yazılmış bölümler geliyor. Shaumyan'ın görüşleri üzerine yazdıkları şunlar :

1. Ruscann, birleşme için en büyük olanakları verebilecek en yüksek kültür dili olması yüzünden, genel milli dil sayılması düşüncesi. («Rus dili,» diye cevapladı Lenin, «kuşkusuz, birçok geri milliyetler için ilerici bir özde olacaktır. Ama, zorlayıcı bir yolla yapılmasa bu iş, ilerici yönünün daha da etken olacağını görmüyor musun?»)

2. Yerel *Self-government* ve *otonomi* ve her milliyete «ayrılma hakkı» ve «federasyona girme hakkı» tanınması gerektiği görüşü. («Prensip olarak federasyona karşıyız,» diye cevapladı, «zira ekonomik bağlantıları zayıf tutuyor ve birleşik bir devlet için uygun düşmüyor. Ayrılmak istiyor musunuz? diyoruz. İstiyorsan, başın cehenneme; ekonomik bağlantılarını kesmeyi gözün alıyorsa, çek, git, ayır kendini 'Birlikte yaşama' deyip te hizipçilik yapmayı, ekonomik bağlantıları *zayıflatmayı* düşünmüyorsan da, hadi güle güle! Ayrılmak istemiyorsunuz, öyle mi? Öyleyse, bu kararı benim için vermiş olma, federasyona girme hakkın' olduğunu da düşünme... *Self-determination* hakkı, bizim ana görüşümüz olan *merkezizetçilikten* yapılmış bir istisnadır. Bu istisna, Büyük Rusyanın tarihî gerici milliyetçiliği karşısında mutlaka tanınması gereken bir istisnadır, ve bu istisnayı en küçük oranda olsun reddetmek ceyyamecilik [opportunism]; Büyük-Rusyacı tarihî-gerici milliyetçiliğin elinde oyuncak olmak demektir.»)

Mektupta daha sonra, Lenin'in *Prosveshchenie* için üç sayı sürecek, konu ile ilgili bir makale hazırlamakta olduğu haber verilmekte, okuduktan sonra Shaumyan'dan fikirlerini yazması istenmekte, ve «Milli Mesele üzerine popüler bir risâle» yazarsa bunun çok hoş birşey olacağı akıllıca bir şekilde önerilmekteydi. Lenin, mektubun sonunda «dostlukla, sevgiyle ellerini sıkarım,» diyordu.

Mektubun bazı yerleri belirtilmeye değer. Tonunun sıcak olması -mektubun tonu, Lenin'in Stalin'e yazdığı mektupların hepsinden daha sıcaktır. Konu üzerinde «derin düşünceleri olan, etraflı bilgisi olan» birisinin fikirlerine karşı çıkarken Lenin'in gösterdiği kurnazlık ve nezaket. Gerçekte, Lenin, Stalin'in yazdığı yankı-yapıcı makale hakkında değil, *Prosveshchenie*'nin altı sayısında yayımlanacak olan bir başka makalesi hakkında Shaumyan'ın fikrini bildirmesini istiyordu. Bu makale milliyetler sorununu etrafıyla ele alacak, ve mektupta söylencenin iki kat uzunluğunda olacaktı. Lenin, Stalin'i yazmaya başlattığı aynı konuda Shaumyan'ı da makale yazmaya teşvik ediyordu. Bu mektup Aralık 1913'deydi. Bundan sonra ele alacağımız mektup ise 19 Mayıs, 1914 tarihlidir :

Prosveshchenie'de milletlerin *self-determination* hakları üzerine yazdığım makaleyi okuduktan sonra bana cevap göndereceğini umarım (makaleyi yazmaktayım). Kendi risâlen, An'lara karşı [kültürel otonomi taraftarı Ermeni Sosyalistlerinin kısa ismi] yazdığın kitap hakkında *Prosveshchenie*'de bir tanıtıcı yazı yazman gerek [Shaumyan «Milli Kültürel Otonomi Üzerine» başlıklı bir risâle yazmış bulunuyordu]. Kezâ sana şöyle bir plân önermek isterdim :

Kültürel -milli otonomistlerin budalâlıklarına karşı mücadele etmek için, [Bolşevik] hizibinin, milletlerin eşitliği ve azınlık milletlerin haklarının tanınması için bir kanun teklifi hazırlaması şarttır. Şöyle bir proje hazırlamamızı öneriyorum :

Eşit halkların genel durumu ülkenin-diğer şeylerle birlikte- milliyet esasına göre bağımsız ve kendi yönetken toprak birimlerine bölünmesi (sınırları nüfusun dağılımı tespit, genel parlamento tasvib eder); kendi- yönetken yerel birimler gibi otonom mıntika ve bölgelerin yönetimindeki sınırlamalar; -otonom mıntikaların, *zemstvos*'-

ların, vs., durumu hakkında alınacak kararlarda milletlerin eşitliğinden ayırmanın hukuk dışı sayılması; demokratik olarak seçilmiş genel okul meclisleri, dillerin eşitliği ve serbestliği-beledi kurumlarca dil seçimi, vs. Azınlıkların korunması : «yabancı» (Rus-olmayan) öğrenciler için okul masraflarına oransal katılma hakkı; «yabancı» öğretmenler için, müze, tiyatro, ve kütüphanelerde «yabancı»lar için ayrılan bölümlere yapılan masraflara oransal katılma; bu haklardan herhangi birinin yerine getirilmemesi, milli azınlıkların haklarının ihlâli hâlinde her yurttaşın mahkemeye başvurma hakkı; çok-milletli mıntikalarda her beş yılda bir, bütün ülkede ise her on yılda bir genel nüfus sayımı yapılması, vs...

Bu kanun taslağı Rusya'daki bütün milletlerin hepsi, veya her çeşidi için olmalı ve bunu Marxistler çıkarmalıdır. Buna yardım edip etmeyeceğini bir-ân evvel yaz. Senin anlayacağın, *daha sık yaz*, ve haftada birden daha sık yaz...

Bu mektuplar, başkalarını bir fikre kazandırmayı ve bunları bir kitap veya makale içinde bu kazandığı adamlara savundurtmayı bilen Lenin'in taktik zekâsı için örnektir. İkincisi ise, Stalin'in bugün «Lenin ve Stalinçi milliyetler politikası» dediği şeyin nasıl 1914'te Lenin tarafından derin, derin düşünülmüş birşey olduğunu göstermektedir. Tarihin bir hatâsı olarak ta, milliyetler politikasını da ilk defa, Stalin'e değil Shaumyan'a yapıyordu. Daha sonraları ise, gene tarihi bir kaza sonucu ölüveren Shaumyan sahneden çekilmiştir. Lenin'in *Bütün Eserleri*'nin Üçüncü Baskısının XVII. Cildini (Beria ve Stalin'in tarihi yeniden yazma işine başlamalarının az öncesi yayınlanmıştır) okuyan dikkatli bir okuyucu, Shaumyan (1878-1918) hakkında şu biyografik notu görecektir :

Eski Bolşevik Parti görevlisi... 1900'da Politeknik Enstitüsünden, talebe isyanlarına karıştığı için atılmış... Berlin'e gitmiş, felsefe ve Marxizm üzerinde çalışmış, Kautsky, Martov... Lenin ve Plekhanov ile yakınlık kurmuş... Partinin İkinci Kongresinde bulunmuş, derhal (1903'de) Bolşevik hizibine girmiştir. 1904'te Tiflis'e dönmüş ve oradaki Sosyal Demokratik örgütün başında bulunmuştur. 1906 ve 1907'de Stokholm ve Londra Kongrelerine delege olarak katılmıştır. O yıldan itibaren Bakü'da-

ki bütün Parti işlerini yönetmiş, ayrıca yasal ve yasal olmayan Parti gazetelerini çıkartmıştır... Şubat (1917) Devriminde işçiler tarafından Baku İşçi Sovyeti Başkanlığına seçilmiştir. Altıncı Kongre (1917 yazı) Merkez Komitesine seçilmiştir. Ekim Devriminden sonra Kafkasya Olağanüstü Komiseri; ve 1918 Mayısında, Baku Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Dışişleri Halk Komiseri olmuştur. 20 Eylül 1918'de İngilizlerin kurşuna dizdiği 26 Halk Komiserinden birisi de Shaumyan olmuştur.

1904'te Tiflis örgütünün başında... 1907'den itibaren Baku'daki bütün Parti işlerini yönetmiş...! Bu biyografik notu inceledikçe, ölümüyle uygun bir vakitte ortadan çekilen, ve yaptığı işleri Stalin'e mal eden Beria'ya malzeme olan bir başka Transkafkasyalı lider ile karşılaşıyoruz. Beria, Transkafkasya'nın ilk döneminde Stalin'in üstleri ve hocaları olan Ketskhoveri (ölümü 1903) ve Tsulukidze (ölümü 1905) tarafından yapılan işleri de Stalin'e maletmiştir. Lenin'in Shaumyan'a yazdığı mektuplara bakılırsa (özellikle 19 Mayıs 1914, tarihli) 1918'de Shaumyan kurşuna dizilene kadar, Lenin'in Transkafkasya'daki, belki de tüm Rusya'daki milliyetler politikasının baş icracısı Stalin olmamıştır. Sözü'nün kısası, birçok defa olduğu gibi, bu ölüm de Joseph Stalin'e yaramış, ve tek büyük adam ve kudretli adam olma yolunda kendisine engel teşkil edebilecek bir rakibi ortadan kalkmıştır.

Milli mesele ve *self-determination* üzerinde Lenin daha başka şeyler yazmamış olsaydı, Rus sosyalist düşüncesi tarihi içindeki yeri gölgelenmiş olacaktı. Bildiğimiz yazılarına bakıp Lenin'in karmaşık bir stratejist ve siyasal düşünür, ve müstakbel bir demokrat olduğuna hükmedebilecektik. Lenin bir yandan «demokratik merkezîyetçilik» diye aklı-güllünc bir formülü; demokratik olmayan ayrılma; halkın veya işçilerin, veya sendikaların, veya partinin, veya bizzat kendi hizibinin, komitesinin ve *troika*'sının çoğunluğuna karşı küçümseyici davranışları benimsemiş; diğer yandan da gerek taktik sebebler yüzünden, ve gerekse, milli mesele gibi konularda görüldüğü üzere, henüz yeterince gözden geçirmedeği formüller yüzünden bir demokrat olarak görünmekte devam etmiştir. Lenin gerek «Büyük-Rusya'lar sovenizmi», gerekse beşer soyunun birliğine inandıkları için tâbi milletlerin *self-determination* haklarını düşünmeye vakit bulamayan «soyut enternasyonalistler» ile olan polemiklerinde demokrasiye inanmış biri olarak konuşur.

Sonraki günlerde; yerine geçen demokrasi düşmanları zamanında Lenin'in bu eski sözleri o kadar can sıkıcı olmuştur ki, Lenin'in bu eski sözleri o kadar can sıkıcı olmuştur ki, Lenin'in *Derlemiş Eserleri*'ni on iki cilt olarak hazırlayan Lenin Enstitüsü bile milliyetler sorunu üzerine yazılan bu makalelerden sadece bir tanesini yayımlayabilmiştir. Onda bile, bu konuda olumlu görüşler savunulduğu için, iki koca bölümü çıkarmış ve yayınlanan metne dahil etmemiştir:

Siyasal özgürlüğün ve demokrasinin kendisi için önemli olmadığını açıkça söylemedikçe, ki o zaman da bir sosyal Demokrat olmaktan vazgeçmiş demektir, hiç bir Sosyal Demokrat...

Demokrasiziz sosyalizme hayır! Siyasal özgürlüğe ve siyasal demokrasiye önem vermeyen kimse sosyalist olamaz! Özgürlüğe ve demokrasiye yakınlık diymamak sosyalist anlayıştan yoksunluk demektir. 1905'te Troçki ve Patvuş'la polemikçi girişen Lenin şu hükümü vermişti: «siyasal demokrasi dışındaki yollardan sosyalizm varmak isteyen her kimse, gerek siyaseten, gerekse iktisaden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılaşacaktır.» 1913-14'te milliyetler sorununa el atan Lenin de böyle diyordu. 1917'ye kadar da böyle göründü. Demokrasiyi terki, ve kişiliğindeki anti-demokratik öz-dönmesi hayatının trafik bir dönüm noktasıdır...

Lenin'in milliyetçiliğe karşı tutumunda kendine özgü bir kıvrıklık vardır. Bir taraftan milliyetçiliği burjuva (burjuva-demokrat) dönemin bir ürünü sayar, ve milliyetçiliğin korunması, güçlendirilmesi ve varılması şöyle dursun, enternasyonalizm eliyle kaldırılması hakkında gelinmesi gerektiğini söyler (Marxizm milliyetçilikle aynı potada kaymayıp, onu 'temizlemek', 'arındırmak', 'daraltmak' için milliyetçilikle birleşemez... Marxizm, hangisi olursa olsun, bütün milliyetçilikleri kendi enternasyonalizmi içinde değerlendirir. Bütün milletlerin eriyişli (fusion) olan daha yüksek bir birlik... Diğer taraftan ise, bir basit milletle birlikte mücadeleye girilen milletlere, ihtilül zafere ulaştıktan sonra, kendi kaderlerini kendi başlarına tayin etmeye hakkının tanımaması halinde varılacak şeyin enternasyonalizm değil, milliyetçi ve emperyalistçe bir sovenizm olacağını da kabul ederdi. Bu milletlere, isterlerse birlikten ayrılma hakkı bile tanımının gereğine inanıyordu. («Kitlelerin feodal uykularından uyandırılması, milletlerinin baskı altında bulunmalarına karşı koyup mücadeleye girişmeleri, halkçı bir egemenlik, millî egemenlik istemeleri, bunlar ilerici'dir. Millî mese-

lenin her görünümünden en kararlı, en tutarlı bir demokrasinin kurulması için bu sebebledir ki, bütün Marxistler *kayıtsız ve şartsız* bir mecburiyet altındadırlar... Milletlerin her çeşit baskı altında kalmalarına son vermek, bir milletin diğer milletler, veya bir dilin diğer diller üzerindeki imtiyazlarını ortadan kaldırmak demokratik bir kuvvet olan proleterya için *kayıtsız ve şartsız* bir mecburiyettir.»)

Fakat Lenin'in bu konuda bir üst-sınır; aşılmaması gereken bir sınır çizdiği de açıktı. Bu sınırın aşıldığı noktadan itibaren millî mesele konusundaki demokrasi ve ilerencilik kendilerinin karşısı olan milliyetçiliğe dönüşecek ve proleterci enternasyonalizmi «katletmiş» olacaktı. («Milletlerin baskı altında tutulmalarına karşı koymak için mücadeleye evet. Fakat herhangi bir milletin gelişmesi için, 'millî kültür' için mücadele asla!») Yahudi Birlikçilerinin, Ukraynalıların, Avusturya Marxistlerinin «millî kültürel otonomi» sloganı millî kültürden, millî değerlerden birşeyler korumak ve bunları geleceğin enternasyonalci dünyasına iletilebilmek için girişilmiş bir teşebbüsü aksettiriyordu. Lenin'e göre bu isteklerin sınırından itibaren, teminat altında tutulacak olan demokratik hakların «olumsuzlaşması» ve tehlikeli bir şekilde millî değerlere bağlılığın sürdürülmesi başlayacaktı. Lenin için bağlanması gereken «millî» değer diye birşey olmamalıydı. («Proleterya herhangi bir milletin millî gelişmesini savunmaya isteksiz olduğu gibi, bu çeşit aldatıcı düşüncelere karşı kitleleri uyarmakla görevli sayar kendisini... ve ayrıcalık esasına dayanmamak ve zor gücü ile olmamak şartıyla, hangi milliyet olursa olsun milletlerin [birbirleri içinde] özümlemelerini de olumlu karşılar.»)

Batı'da diye devam ediyordu Lenin, milliyetler sorunu handiyse «çözülmüş», *tek-millet, tek-devlet* genel bir görünüm olmuş; millî devlet çözümüne ulaşılmıştı. Fakat Doğu'da, Avusturya'da ve asıl önemlisi Rusya'da, hâlâ «geri» bir çok-milletli devlet yapısı, feodal düzenin izlerini taşıyan bir düzen vardı, ve burjuva-demokratik ihtilâli bile aşılmış değildi. Bu devletlerde milliyetlerin baskı altında tutulmaları «bu devletlerin iç kuruluşlarının ve içsel anayasalarının hâlâ bozuk ve geri olduklarını» işaret ediyordu. Hepsinden beter durumdaki Rusya ise, Asya'dan bile daha çok Asyaî, Avusturya-Macaristandan veya Çin'den bile daha geri,» idi ve millî bir *self-determination* programı olmadan kurtulacak gibi görünmüyordu Bu programda ise şunlar olacaktı.

...Genel olarak bütün nüfusun çoğunluğunu (% 57) teşkil eden Rus-olmayan halklar için; sınır topraklarında yaşayan, ve komşu devletlerdekinden çok daha ağır baskılar altında tutulan yabancı ırklar için... sınır bölgelerinde yaşayan ve çoğu iki vatandaşlık taşıyan millî topluluklar için... tek kelimeyle Finler, İsveçliler, Polonyalılar, Ukraynalılar, Romanyalılar için... genel kültür düzeyi ve kapitalizmin gelişme aşaması bakımından çoğu Büyük-Rusya devletinin merkezinden daha yüksek olan bu bölgeler için...

Başka milletler üzerinde baskıda bulunan bir millet hür olabilir mi? Olamaz. Büyük-Rusya halkının hürriyeti için de, bu çeşit baskılara karşı bir mücadele yararlıdır...

Fakat İmparatorluk içinde bütün millî toplulukların proleterya kitleleri-millî kökenlerine bakılmaksızın- tek, merkezileşmiş, bütün-Rusya partisi içinde toplanmalıydı. Ve bütün proleterya, millî kökenlerine bakılmaksızın, milliyetçilik duygularını «burjuva veya küçük burjuva» tutkusu diye öğretmek ve soğutmak gerekiyordu. Rusya daha ileri gitmiş, Batı karşısında henüz burjuva-demokratik ihtilâli aşamasını bile tamamlamamış bir devlet olarak değil de sosyalist-proleterci ihtilâl aşamasında bulunan bir devlet olmuş olsaydı, Lenin'in düşüncesine göre *self-determination* meselesi diye bir mesele de olmayacaktı :

[Self-determination hakkının nedeni] sadece ve sadece Rusya ve komşularının burjuva-demokratik ihtilâli aşamasından geçmekte olmaları ve programımızda buna uygun olarak milletlere self-determination hakkının tanınmış bulunmasındandır. Milliyetlerin, devletten çıkma hakları için anayasa tarafından teminat altına alınan mutlak anlamda hür ve demokratik metodlar ile, şu veya bu millî topluluğun devletten ayrılma isteğinin reddi birbirine karıştırılmamalıdır. Bu son problem üzerinde karar verecek olan Sosyal Demokratik Parti *her defasında meseleyi ayrı ayrı ele alacak ve bir bütün hâlinde elde edilecek sosyal gelişmenin, ve proleterya sınıfının sosyalizm mücadelesinin yararı açısından karara varacaktır.*

Bu böyle olduktan sonra, Rusyanın sadece burjuva demokratik ihtilâli için olgunlaşmış bulunduğunu söyleyen Lenin düşünceleri-

ni değiştirirse *self-determination* hakkının akıbeti ne olacaktı? Ve çok-milletli, merkezleştirilmiş, proleterci parti (ki parti üyelerinin bir görevi de milliyetçilik hislerine kapılanları önlemektir) Rus İmparatorluğunun topraklarının büyük kısmında, ve sınır-boyu ülkelerinde birden bire iktidara geliverirse durum ne olacaktı? O zaman, kâğıt üzerinde, yazılı anayasa metnindeki birlikten çıkma hakkının pratikte değeri ne olacaktı? Ya bütün partiler, milli partiler de dahil, kanunsuz ilân edilirse ne olacaktı? «Ayrılma hakkının mutlak anlamda hür ve demokratik metodlarla terminat altına alınmış olduğu» sözü o zaman ne ifade edecekti? Lenin'in bütün makalelerinde sözünü ettiği (Stalin'in de milli mesele üzerine yazdığı makalesinde söylediği) sosyalizme karşı girişilmiş büyük bir ihanet deneyecek bir sonuçtan başka nereye ulaşılabilircekti?

Ve gerçekten feleğin cilvesi midir, nedir? bilinmez; Avusturya-Marxizminin programında «birlikten çıkma hakkı» olmadığı halde, Avusturyalı Marxistler bu hakkı tanıyacaktı; Stalin ise «milliyet esasına göre birlikten ayrılma»yı büyük suç sayacak ve Yahudi Birliği ile Avusturyalıların savundukları «millî kültürel otonomi» anlayışını Sovyetler Birliğinin kendine özgü bir buluşu olarak ilân edecektir. O ândan itibaren de, merkezleştirilmiş bir ekonomisi, merkezleştirilmiş bir polis kontrolü, herşeyi Moskova'dan tespit edecek olan merkezleştirilmiş bir parti ile Sovyetler «Birliği» sadece lâfzen federal bir devlet olacak, ve aslında ise tarihin gördüğü en katı merkezi devlet olup, çıkacaktır. «Millî kültürel otonomi» diye savunulan şey ise, sonunda, aynı merkezden gelen direktiflerin, ve aynı önder efsanesinin farklı topluluklar için, farklı dillerde yapılması anlamına gelecektir. Millî otonomi politikası ise, Stalin'in kendi sözlerini kullanacak olursak, «biçimde millî, fakat muhtevada sosyalist» bir politika; yani merkezleştirilmiş; toplam-devletleştirilmiş (total-statist) bir politika olacaktır.

Bununla beraber, en azından II. Dünya Savaşına gelinceye kadar, Birincisi sırasında Lenin'in samimi ve istekli (ardent) bir tutumla izlediği milliyet topluluklarına eşitlik ve demokratik *self-determination* hakkı tanınması politikası Sovyetler Birliğinin «millî kültürel» hayatı üzerinde belli oranda etkide bulunmaya devam edecektir.

BÖLÜM XXXIV

ENTERNASYONALİN HAZIRLIKLARI

Avrupa halklarını dehşete düşüren şey Alman Sosyal Demokrasinin siyaseten iktidarsız oluşudur. Büyük, gösterişli, doğanüstü partisiniz; fakat kendi hükümetinizin politikası üzerinde dolaysız hiçbir etkiniz yok.

—Jean Jaurés, 1904 Amsterdam Kongresinden

Lenin'in milliyetler sorunu ile ilgilenişi geç olmuş ve son bölümde incelediğimiz bu konudaki görüşleri çok yavaş ve geç olgunlaşmıştır. Genç bir Sosyal Demokrat iken 1896 Enternasyonal Sosyalist Kongresi tarafından bu mesele hakkında tespit edilen çözümlü yeterli bulmaktaydı :

Kongre bütün milletlerin *self determination* hakları olduğunu onaylar ve şu ânda askeri, millî ve diğer herçeşit despotizm zinciri altında bulunan bütün ülkelerin işçilerine sevgi duyduğunu ifade eder... ve bu ülkelerin işçilerini bütün dünyanın sınıf bilinci taşıyan işçilerinin saflarına katılarak uluslararası Sosyal Demokrasinin amaçları için mücadeleye çağırır.

1902 yılında *Iskra*'nın Yazı Kurulu Rusyadaki siyasi hareket için bir program taslağı üzerine çalışmalara başladığında Lenin'in, milliyetler sorunu ile ilgili bölümün hazırlama işini Martov'a bırakmış olması dikkat çekicidir. Lenin'in ilgisini çeken konu başkaydı : örgütlenme ve toprak sorunu. «Millî mesele konusundaki program hükümlerinin taslağını yazan ve 1903'te bunları karar haline getiren Martov idi,» diye yazmıştır Lenin on yıl sonra. Ve 1914 yılına gelinceye kadar, Savaşın başlamasından sonra yaptığı ilk halka açık konuşmasına kadar da Martov'un görüşlerini doğru bulduğunu belirtmeye devam etmiştir. Bu konuşmasında bile Lenin, enternasyonalci eğilimlerine rağmen, Martov'un tezini kayıtsız ve şartsız

desteklemiştir. Martov'un yazısı, diyordu Lenin, «bugün Avrupa'daki en iyi sosyalist yazıdır.» Savaşın ilerlediği sonraki yıllarda Martov'dan ayrılmasının bile nedeni Martov'un görüş ve tutumlarının farklı olmasından ötürü değil, Martov'un, çok farklı düşünen insanlarla işbirliğine girmekten çekinmemesi yüzündendi.

Görünüşte dayanışma içinde olan Sosyalist Enternasyonal'de Lenin'in küçük de olsa ilk fikir ayrılıkları ile karşılaşması 1907'de olmuştur. Dünya işçi hareketinin kuvvetlerinin düzenledikleri ve tam bir kuvvet gösterisi olan Stuttgart Kongresinde her kıt'adan gelmiş 25 milletten 884 delege yer almıştır. 1907 yılındaki bu kongreye gelen Rusya delegasyonu, umulmadık kalabalıkta olmuştur: Bolşevik, Menşevik, Sosyal Devrimci, Yahudi Birlikçisi, Polonyalı Ermeni, Finli bütün partilerden ve hiziplerden altmış-üç temsilci. Lenin, Martov, Plekhanov, Deutsch, Potresov, Troçki, Khrustalev, Lunacharsky, Kununiyants, Litvinov, Meshkovsky, Evgenia Bosh, ve isimlerini şimdi anmamız gerekmeyen birçokları bunlar arasındaydı. Ayrıca, Alman partisinin Sol Kanat lideri, Polonya Demokrasisinin seçkin ve ünlü lideri, ve savaş ve millitarizm konularında Rus delegasyonunun en faal sözcüsü Rosa Luxemburg.

[Kongre] İkinci Enternasyonalin güçlendirilmesi ve Enternasyonal kongrelerin iş toplantıları gibi bir görünüm kazanması için son pekiştirme olmuştur...

Kongre, «bakancılık» eğiliminin tel'in edilmesi konusunda «ile-riye yönelmiş bir sıçrama» olmuştur (sosyalistlerin, burjuva partileri ile kurulan koalisyon kabinelerine girmelerinin tel'ini). (1)

(1) Savaş-öncesi sosyalist hareket te Sol'u Sağ'dan ayırmak için başlıca kimyasal test «bakancılık: ministerialism» olmuştur. Sosyalistlerin burjuva hükümetlerine katılmalarına karşı olanlar gerçek ihtilâlcî; bu çeşit hareketleri destekleyen ise kişisel ihtirası olan birisi, veya, en hafifinden, sınıflararası işbirlikçi, reformist, tedricilik tarafları ve eyyamcı sayılıyordu. Menşevikler gibi Lenin de bu ölçüğü kullanıyor, fakat o'nlara kadar «ortodoks» olmadığı için, fiilen ihtilâl şartları içinde bulunulması halinde geçici devrimci hükümetlere katılmaya covaz veriyordu. Savaş yıllarında, burjuva hükümetlerine katılan sosyalist bakanları lanetleyenlerin en başında Lenin olmuştur. Bu bakanların bakanlık eğilimleri yanlış yönlü bir eyyamcılıktan çıkmış, Lenin'e göre, bile bile ve istenerek yapılmış bir ihanet halini almıştı. 1917'de ise Lenin'in ve Menşeviklerin rolleri, ilerde göreceğimiz gibi, sanki tersine dönmüştür. Devrimci Geçici Hükümete sosyalistlerin katılmasını Menşevikler savunmuş, Lenin ise karşı çıkmıştır. Komünist Enternasyonal

Stuttgart Kongresi, diye devam ediyordu Lenin, emperyalizm, militarizm, sömürgeler sorunu, ve yavaş yavaş büyüyen savaş sorunu hakkında aldığı hayranlık verici kararları itibariyle de seçkin bir Kongre olmuştur.

Ve şu güzel noktayı da işaret edelim ki -diye gururla katıyordu- Rusya'nın bütün sosyalistleri [Bolşevik, Menşevik, Sosyal Devrimci, Polonyahlar, Bundistler, vs.] hep birlikte ve *bütün* sorunlarda, ihtilâlcî bir ruhla oy verdiler.

Vladimir İlyiç hayatında hiç bu kadar geniş anlamda «sosyalist» terimi kullanmamıştı, ve çarlığa karşı ortak cephe kurulması için aralarında-dost olan düşman partilerin birleşmesi konusunda hiç bu kadar hoş görülü olmamıştı!

Kongrenin yazıldığı o pırl pırl sayfada karanlık tek bir nokta bulmuştu Lenin: «dikkat çekici ve üzücü» bir nokta olan, «Marx-ism'de her zaman için devrimci görüşleri savunan Enternasyonalin emektar ve saygıdeğer önderi Alman Sosyal Demokrasisinin kolonyalizm ve savaş konusunda kararsız davranışı.» Büyük August Be-

de ise, kimlerin bu yeni Enternasyonale gireceğine karar verirken anti-ministerialism eğilimlerine göre karar vermiştir. Fakat bugün birçok komünistin çeşitli hükümetlere girdiği görülmektedir. Bu yüzden, yukarıda belirttiğimiz Lenin'in görüşünü biraz daha açıklamamız gerekiyor. Tabiiyle, şimdi hem «durum değişmiştir», hem de hükümetlere giren Komünist Bakanlarının görevleri değişmiştir. Bugünkü bakanlar, Polis, Adalet, Ordu bakanlıkları gibi makamlara gelmeyi ve böylece diğer partileri bir kenara itip, komünist polis devleti kurmayı düşünmektedirler. Kezâ Dışişleri veya Ticaret Bakanlıkları gibi yerlere gelmek ve hükümetleri tarafından Ruslarla müzakerelerde bulunmakla görevlendirilince, Ruslar hesabına ajanlık yapmak istemektedirler. Rusların nüfuzunun fazla olduğu ülkelerde hükümetlere katılmakta en istekli olanlar Komünistlerdir. Bu ülkelerin işbirlikçilik ve bakancılık eğilimi en yüksek grupları, şimdi, Komünist Partileridir. Bunların işbirliğine girip, girmeyecekleri; muhalefete geçip, geçmeyecekleri; veya her ikisini birden yapıp yapmayacakları, en başta Rusya'nın çıkarlarındaki değişmeye bağlıdır. Bu yüzden de ki, Lenin'in bir zamanlar «Stuttgart Kongresinin İleriye attığı büyük adım bakancılığın tel'in edilmesidir» sözü, çok eski ve çok masum bir dünyadan gelen yankılara benzetilmektedir. Mamafih, gelecek birkaç bölüm boyunca unutmamamız gereken nokta, «ministerialism»-in o zamanlar en büyük eyyamcılık güdülü veya ihanet olduğu, bunun savaş-öncesi Sol için de, savaş sırasındaki Lenin'ci sosyalizm için de, ve, Lenin yaşadığı süreçte, Komünist Enternasyonal için de böyle kalmış olduğudur.

bel bile, kararsızlar veya açıkca eyyamcı olanlar içinde değilse de kesin bir tutum da takınmış değildi. Kautsky ve Clara Zetkin ile Alman delegasyonundan diğerlerine gelince, bunlar Polonyalılar ve Ruslarla birleşmişler, Rosa Luxemburg, Lenin ve Martov'un liderliği altına girmişler ve kesin bir tutum takınmamış olan Bebel'i kazanmak, eyyamcılarını partiden atmak için harekete geçmişlerdi.

Sömürge sorunu üzerinde -diye devam ediyordu Lenin Almanak için yazdığı yazısında. Komisyon içinde eyyamcı bir çoğunluk teşekkül etmiş, ve Komisyonun hazırlayıp, sunduğu nihai karar tasarısı metninde aşağıdaki cümle cinsinden pespaye herzeler yer almıştı :

«Kongrenin, sosyalist bir rejim altında uygarlaştırıcı etkileri olan kolonici politikaya her zaman ve her şart altında karşı koyması; buna prensip bakımından katılmaması söz konusu değildir.

Almanlardan Edward David bu «pespaye herzeler»in karar diye Kongreden çıkması için çok çalıştı. İddiası şuydu : «Elinizde de hiçbir şey yokken, ortada var olan birşeye karşı mücadeleye girişemezsiniz. Kapitalist sömürge politikasına karşı, yerli halkların haklarını savunmak için sosyalistler pozitif bir programla ortaya çıkmalıdır.» Lenin'in, Bebel kadar saygı gösterdiği bir başka Alman olan Karl Kautsky ise sömürgelerin durumuyla ilgili [parti] politikasına karşı yapılan bu yeni ihanet üzerine saldırıya geçmişti :

Benim görtüşümce -demişti- demokrasinin ve sosyalist politikanın fetih ve yabancı toprakları yönetmeye kalkışmakla hiçbir ortak yanı yoktur... İlkel halklar üzerinde uygarlaştırıcı bir etkimizin olmasını istiyorsak, bunun ilk şartı bu halkların özgürlüklerini güvence altına alarak o'nların itimatlarını kazanmaktır... [Metindeki] cümle ise [David ve Komisyon tarafından hazırlanan tasarıdaki] sosyalist ve demokratik düşüncelerimizin hiçbirini ile uyuşacak gibi değildir...

Oylamaya gelince «pespaye herzeler» tutunamadılar. Fakat bu çoğunluk 108'e karşı 127 gibi zayıf bir çoğunluktu ve sömürge toprakların veya sömürgesi olmayan ülkelerin delegelerinin tesanüd içindeki Rus delegasyonu ile Almanya, İngiltere ve Fransa'nın Sol Kanat azınlıklarının birleşmesinden meydana gelmişti. Lenin so-

nuçtan hoşnut kalmıştı, ama Enternasyonalin saygıdeğer önderi olan en beğendiği partinin, kısa bir süre de olsa, gözlerinin önünde tereddüt geçirmesine üzülmüştü. Yedi yıl geçtikten sonradır ki, o kısa süren tereddütün, giderilmesi mümkün olmayan bir yol ayrımına işaret etmiş olduğunu anlayacaktır.

Sömürge Sorunundan daha ilgi çeken Militarizm ve Savaş sorunu idi ve bu sorun da birincisine bağlıydı. Bütün Avrupa'da o sıralar, durmadan silahlanmaya çalışan devletler yüzünden savunma vergileri dayanılmaz bir yük olmuştu. Yüzyılın ilk yıllarından beri peşpeşe olaylar ve alarmlar sürüyordu : Fashoda krizi, Tangier olayı, *Algeciras* krizi, Agadir olayı, Avrupa sosyalist partileri liderleri, özellikle Alman ve Fransızlar, bu olayları büyük bir heyecan içinde izlemişlerdi. Enternasyonel Sosyalist Büro ve Kongreler savaş ve militarizm sorununu defalarca ele almışlar, fakat vardıkları kararlar, yayınladıkları bildirimler, istekler tutarsız olmuştu. Zira bir taraftan savunma amaçlı savaşlarda sosyalist partilere düşen görevleri ve saldırgan savaşlarda yapılacak işleri düşünüyorlar, bir taraftan da savaşı önlemeye uğraşıyorlardı.

Fakat her iki taraf ta savaş isterse ne olacaktı? Perde arkası diplomatik oyunlar sonunda her hükümet saldırgan bir kuvvete karşı kendisini korumak amacıyla savaşa girişirmiş havasını yaratma imkânı bulursa ne olacaktı? Ve bütün gayretlerine rağmen savaşı önleyemezlerse, sosyalist partileri ne yapacaklardı? 1907 Stuttgart Kongresine kadar Enternasyonalin bu sorunlara tek bir açık cevap verdiği bile görülmemişti.

1890'da Brüksel Kongresinin günlerinde bile 1914-18 savaşının gelişi hissedilmeye başlamıştı, ve Alman önderlerden Wilhelm Liebknecht (bizim hikâyemizde en önemli kişilerden biri olan Karl Liebknecht'in babası) ortaklaşa protestolar düzenleyerek, bildirimler yayınlamaya savaştan gelişini önlemek ve Alman ve Fransız emekçilerinin işbirliğini sağlamak amacıyla Fransız önderi Eduard Vaillant ile birleşmişti. Fakat Hollandalı bir delege, Domela Nieuwenhuis o'nlara şöyle sormuştu : «Bütün protestolarımıza, gösterilerimize, bildirimlerimize rağmen savaştan gelişini önleyemezsek ne olacak?» Saldırıya uğradığı zaman vatanımızı korumaya boyun eğerseniz, demişti delegelere, o zaman herşey mahvolur zira saldırgan amaçlı savaş ile savunma amaçlı savaş arasında kesin bir ayrım olduğunu görmek zordur. Üstelik, diplomatların en mahir oldukları saha, bir millete bir başka milleti saldırgan olarak gös-

termek ve milletlerini bu sözlere inandırabilmektir. Bunun içindir ki, bütün ülkelerin sosyalist partileri için yapılabilecek anlamlı ve değerli tek iş, sosyalizm uğruna giriştikleri savaşın dışında kalan hiçbir savaşı desteklememek ve katılmamaktır. Bunun için de, savaş patlar-patlamaz bütün taraf - milletlerin işçi kitlelerine savaşa girmemeleri, askere gitmemeleri söylenecek ve savaşa karşı genel grev ile cevap verilecekti. Hollandalı delegenin teklifi oylandı ve «tatbiki imkânsız» olduğundan reddedildi; savaş ilân edilmez yürürlüğe girecek olan Örfi İdare Hukukunda bu gibi faaliyetler nasıl olsa kanun dışı sayılmış olacaktı.

1893'teki Zürih Kongresi'nde bu teklifini yeniden ileri sürdü. Ve tekrar oylamada kaybettii. Hollandalıya karşı en önemli eleştirilerden birisi Plekhanov'dan gelmişti. Plekhanov'a göre genel grev çağırısı ileri ve hür ülkelerde, işçi sınıfı örgütlenmiş olan ülkelerde söz konusu olabilirdi, ve bu yüzden de, bu yola güvenmek demek 1893'te hiçbir önemli işçi örgütü ve yayın organı olmayan «Rusya Kazakları»nı ilerici Batı Avrupanın merhametine terk etme olacaktı. Oylama sonuçlarını duyan Engels te durumu tatmin edici bulmuş ve Lafargue'a yazdığı mektupta «vaveylacı fakat içi boş» teklifi reddettiği için Kongreyi kutlamıştı.

Herkes anlamalıdır ki -diye yazıyordu Engels 1890 yılında Fransız Partisi için hazırlanan Almanak'ta-Rusya ile birlikte Fransa, Almanyaya karşı savaş ilân ederse, Avrupa'daki en kuvvetli Sosyal Demokrasiye karşı savaş açmış olacak; ve bizim önümüzde de Rusya ile aynı safa geçen bütün saldırganlara karşı tüm kuvvetimizle döğüşmekten başka bir yol kalmamış olacaktır. Zira, eğer biz yenilirse, Avrupa'daki Sosyal Demokratik hareket yirmi yıl gerilemiş olacaktır. Ama yenilmezsek, biz iktidara geleceğiz. Almanya'daki bugünkü mevcut sistem bir savaşa dayanacak hâlde değildir.

Fransız işçilerini kazanmak isteyen Engels, Fransız Cumhuriyetinin burjuva devriminin temsilcisi olarak, Alman monarşisine üstün olduğunu kabul ettiğini, fakat çarlık Rusyasının müttefiki olmuş bir Fransız Cumhuriyetinin ise sosyalizm için zafer vaadeden Almanya'ya karşı cephe almış olacağını söylüyordu. Almanya da çok yakın bir gelecekte (on yıl içinde) sosyalizm muzaffer olacak, ve ondan sonra kurulacak olan Sosyalist Almanya elbette ki Alsaca Lorraine'in ilhakı ile doğan adâletsizliği düzeltecek, ve Po-

lonya'ya özgürlük tanıyacaktı. Fakat sabırsızlık gösterecek kendisini Çarın kucağına atan bir Fransa, Rusya Doğu'dan saldırırken kendisi de Rhine hattından saldırıya geçerse, «Almanya sırf kendi varlığını korumak için döğüşmek zorunda kalacak»tı. Zaferi kazanırsa Almanyanın elde edeceği hiçbir şey yoktu. Fakat kaybederse, mahvolacak, sosyalizmin gelişmesine elvermeyecek kadar küçük parçalara ayrılacaktı.

Engels'in bu makalesi üzerine Fransa'da kıyametler koptu. Engels eleştirilere cevap vermek için yazmaya devam etti :

Fransız sosyalistleri, Kayzer Wilhelm'in girişeceği saldırıya karşı savunma savaşına başlayacaklarını ve böyle bir saldırıyı püskürtmekte kararlı olduklarını söylemiyorlarsa, bunun sebebi durumun çok açık görülür derecede vazih olması, söylemeye değmeyecek kadar bu linir, anlaşlık olmasıdır. Böyle bir durumda milli bağımsızlıklarını korumak için harekete geçecek olan Fransız Sosyalistlerinin, sadece, üzerlerine düşen bir görevi yerine getirmiş olacaklarını düşünmeyen tek bir Alman Sosyalisti yoktur.

Ve ertesi yıl, 1891'de, Bebel'e de şöyle yazdı :

Gelecek bahara olayın başlayacağını düşünmüş olsaydık, prensip olarak kredilere [askeri bütçede] karşı koymamız çok zor olacak, ve çok umut kırıcı durumlarla karşılaşacaktık. Çanak-yalayıcı partilerin hepsi birden şamataya başlayacaklar, kendilerinin her zaman için doğru yolu izlediklerini, bizim de tükürdüğümüzü yalayarak o'nların söylediklerine gelmemizi isteyeceklerdi. Kezâ, böylesi beklenmedik bir cephe değişikliği Parti içindeki hizipleşmeleri ve uluslararası plânda da uyardırılmış olacaktı.

Fakat hiç akla gelmeyecek birşey, Reichstag'daki Parti Temsilcilerine tavsiyede bulunan Engels, yani askeri birlikler kurulması veya mevcut silâhların yenilenmesi için istenecek tahsisat için kat'iyen olumlu oy kullanmamalarının söylemiştir. Zira, «baharda ~~ky, Popov, ve Polonya Sosyal Demokratlarından anti-Luxemburgen~~ başlanacak bir savaş için gerekli olduğu söylenen bu işlerin bu kadar kısa bir sürede tamamlanmaları imkânsız» idi. Ama şu ted-

Bütün parlamentolardaki sosyalist parlamento üyeleri her çeşit askeri harcamalara; donanma ve sömürgeci askeri masraflar için yapılacak harcamalara katıksız ve şartsız olumsuz oy kullanmalıdırlar.

Ve şimdi 1907 yılındayız : bütün dünyadaki sosyalist partileri Stuttgart Kongresinde toplanmışlar, Fransız-Rus ittifakı ile, Kayzer Wilhelm'in kınından çıkmış kılıcı ile, peşpeşe sökün eden krizler ve alarmlar ile, bel-bükecek kadar ağırlaşan savaş bütçeleri ile yaratılmış olağanüstü durumu görüşüyorlar. Marx ve Engels ölmüşler, ihtiyar Wilhelm Liebknecht- Fransa-Prusya Savaşında savaş tahsisatı için yapılan oylamalarda aleyhte oy kullandığı nedeniyle hapse atılan Liebknecht-de 1900 yılında hapiste ölmüştü. Marx ve Engels, Bismarck'ın sahte Ems telgrafına kanmışlar, 1870 savaşının Almanya için tam bir savunma savaşı olduğunu düşünmeye başlamışlar; fakat Liebknecht, o zamanlar da, böyle şeylere hiç inanamamış, kanmamıştı. Üçüncü Napolyon Sedan'da yenilinceye; Bismarck'ın saldırganlığına karşı çıkıp, yeni Fransız Cumhuriyetini savunmaya başlayınca kadar bu görüşlerini değiştirmemişti Marx ve Engels. Bu savaşa ilk gününden itibaren karşı çıkan biri daha varsa o da Bebel olmuştu.

Ve, Alman Sosyal Demokrasisinin büyük ve ihtiyar önderlerinden biri olarak *Militarizm ve Savaş Üzerinde Çözüm Teklifi*'ni hazırlamıştı. Bebel, o günün Enternasyonal'inde, yaşayan insanlar içinde, çok sevilen ve hayranlık duyulan birisi olduğu hâlde, kendilerini özgürlük ve sosyalizm uğruna adanmış adamlarla dolu o Enternasyonal'de, yek-vücut oy alınmasına, veya sözünden çıkılamayacak bir lider varlığının oluşmasına imkân yoktu. Nitekim Bebel de, birçok noktalarda çok sert eleştirildi. Fransa'dan Gustav Herve, Alman Sosyalistlerinin «anavatanı koruma» duygusuna karşı saygı beslememelerini; Enternasyonalin ise farklı ülkelerdeki vatanseverliğe değer vermemesini, her savaşa karşı genel isyanla cevap vermeye hazır olmasını ileri sürdü. Rosa Luxemburg, Herve'nin ifâdesini «çok rijit» buldu... «Herve bir çocuk, müthiş bir çocuk.» Fakat Bebel'in nihai karar diye sunulmak üzere hazırladığı karar tasarısını da eleştirmeden duramadı. Aynı zamanda Herve'nin genel grev fikrini de, keskinleşen savaş krizleri sırasında bunun kullanılması mümkün olması hâlinde, reddetmedi :

Polonya ve Rusya delegasyonları adına konuşmak üzere söz istemiş bulunuyorum-dedi. Amacım, Büyük Rus

Devrimini de bu nokta ile bağlantılı olarak (genel grev ve savaş noktasından) değerlendirmemiz gerektiğini hatırlatmaktadır... Rus Devrimi savaşın sadece bir ürünü olmakla kalmamış, aynı zamanda savaşa bir son vermekte de işe yaramıştır. Aksi takdirde çarlık savaşa devam edecekti. Vollmar'ın, ve kısmen de Bebel'in konuşmalarından sonra, Bebel'in karar taslağını daha da keskin bir ifadeye kavuşturmak gerektiğini düşündük, ve daha sonra nihai şeklini vereceğimiz bir değiştirge (tâdil tasarısı) üzerinde çalıştık. Değiştirmemizde Yoldaş Jaures ve Yoldaş Vaillant'ın görüşlerini de aştık. Bizim görüşümüze, savaş hâlinde yapacağımız iş sadece savaşın ertelenmesine çalışmak değil, sınıf yönetimlerine son vermek için de savaştan yararlanmak; savaşı bu amaç uğrunda kullanmaya da hazır olmaktır.

Bebel ise eleştiricilerine verdiği cevapta, tatbik safhasına konulması için gereken güçten yoksun olup ta aşırı kaçan bir kararın, sadece, parti ve sendikaları kapatmak için polise bir bahane teşkil etmekten öteye gidemeyeceğini söyledi.

Lenin bu tartışmalara karışmadı. Zira Rosa Luxemburg'un söyledikleriyle kendi görüşü de, Martov'un görüşü de, Rus delegasyonundaki diğerlerinin görüşleri de ifâde olunuyordu. Fakat, az önce iktibasta bulunduğumuz Almanak makalesinde bu tartışmaları nasıl özetlediğine bakalım :

Herhangi bir savaşa cevap olarak Herve'nin grevi ve ayaklanmayı göstermiş olması en küçük ölçüde bile anlaşılmayan bir gerçek yüzünden boşa gitti : mücadele araç veya yollarından şunun veya bunun tatbik imkânı, günü gelmeden önce ihtilâlcilerin varacakları kararlara değil, savaşın yol açacağı ekonomik ve siyasal belli bir krizin objektif şartlarına bağlıdır. Herve kıt akıllı, uçarı, sebatsız biri olduğunu göstermişse de, kendisine sadece basit ve genel Marxist gerçeklerden doğmatik bir cevap vermek te ileriye görmemezlik olacaktı. Vollmar (Alman Sağ Kanadı) tamamen bu hataya düşmüş, Bebel ve Guesde de bu hatadan tamamen uzaklaşmamışlardır. Suyu çıkmış parlamentoculuğun aşkı içindeki mağrurluk sarhoşu Vollmar'ın, Hervé'ye karşı giriştiği eleştirilerde sırttan dar kafalılığa ve somutlaşan eyyam-

cılık eğilimlerine bakanlar, meseleyi vazederken bizzat Herve'nin yaptığı teorik budalahlıklara ve saçmalıklara rağmen Herve'ismin daha hayat dolu olduğuna inanacaklardı neredeyse. Bazı zamanlar, belli bir hareketin geçirmekte olduğu dönüşüm noktalarında ortaya çıkan teorik saçmalamalar pratik bazı gerçekleri örterler. İşte mesele'nin bu tarafı, yani sadece parlamentocu mücadele yollarının değerli ve yararlı bulunmaması, ve gelecek savaşın ve gelecek krizlerin yeni şartlarına göre hareket edilmesi gereği ihtilâlcî Sosyal Demokratlar, özellikle Rosa Luxemburg tarafından öncemle belirtilmiştir. Rosa Luxemburg, Bebel'in tasarı metniyle ilgili bir değiştirge sunmak için Rus Sosyal Demokratlarıyla işbirliği yapmış -Lenin ve Martov bu konuda aynı saftaydılar- ve değiştirge sonunda gençler arasında tahrikte bulunma ihtiyacı; savaşın yaratacağı krizden yararlanarak burjuvazinin çöküşünü hızlandırma ihtiyacı; siyasal şartlarda değişmeler oldukça, ve sınıf mücadelesinin yoğunluğu değiştikçe mücadele araç ve yollarının da hemen değiştirilmesi gerektiğinin unutulmaması kararlaştırılmış ve kabul edilmiştir. Bütün bunlar sayesinde ki, başlangıçta dogmatik olarak tek-yanlı, yaşama gücünden bile yoksun olan ve Vollmarcı eleştiri ve yorumlara imkân hazırlayan Bebel'in hazırladığı karar tasarısı metni gitmiş ve yepyeni, farklı bir metin getirilmiştir.

Delegasyon adına Rosa Luxemburg tarafından önerilen ve Bebel'in metninin sonuna iki paragraf olarak eklenen bölüm ise şöyleydi :

Bir savaş tehdidi ile karşılaşırsa, ilgili ülkelerdeki işçi sınıflarının ve temsilcilerinin görevi, Enternasyonal Büronun zaman kazandırıcı faaliyetlerinin de desteği ile, kendilerince en etkili olan yolları kullanarak savaşın çıkmasını önlemektir. Bu araç ve yollar, tabiiyle, sınıf mücadelesinin keskinleşme derecesine ve genel siyasal duruma göre farklı olacaktır.

Fakat eninde sonunda savaş çıkarsa, yüklenilecek olan görev, savaşı bir an evvel sona erdirmeye yarayacak şekilde müdahalede bulunmak ve savaşın yarattığı ekonomik ve siyasal krizleri güçlerinin yettiği ölçüde kulla-

narak halkı ayaklandırmak ve kapitalist sınıfının yönetiminin ilgasını tezleştirmektedir.

Luxemburg, Lenin ve Martov ile pazarlıktan sonra, Bebel'in hazırladığı metinde yapılan değişiklik eklerinde- partinin kanun dışı düşmesini önlemek için- bazı ifadeler gözden geçirilerek düzeltilmiş («askere alınan kuralılar arasında tahrikte bulunmak» yerine «gençler arasında tahrikte bulunmak» gibi). (2) Bedel yukarıda yazılı hayatî değişikliği kabul etmiş, diğer üçü de zaten görüş birliğine varmıştı.

«Fakat eninde sonunda savaş çıkarsa,» diye başlayan paragraf- «yüklenilecek olan görev, savaşı bir an evvel sona erdirmeye yarayacak şekilde müdahalede bulunmaktır» ifadesi için sonraki yıllarda Lenin'in sözü, «başına çaresiz ütopyacı pasivizmi» olacaktır. Fakat sonraki cümle- «ve savaşın yarattığı ekonomik ve siyasal krizleri, güçlerinin yettiği ölçüde kullanarak, halkı ayaklandırmak ve kapitalist sınıfın yönetimin ilgasını tezleştirmek, yani savaşa ihtilâl ile son verme teşebbüsü- Savaş gelip çatığında Lenin ve Luxemburg'un yapacaklarını işaret ediyordu. Üçüncü Enternasyonalin, veya Komünist Enternasyonalin kuruluş gerekçesi de buradan neşet etmekteydi. Sözün kısası, 1907 Stuttgart Kongresi, İkinci Enternasyonalin hayatı için bir dönüm noktası olmuştu.

Böylesine önemli bir olay, 1930'larda Tarihi yeniden yazmaya başlayan Stalin'in kıyasından köşesinden tutup bırakacağı bir olay değildi. 1936 yılları gelinceye kadar bile Lenin'in *Derlenmiş Çalışmalar*'ının XII. Cildinde alçak gönüllü bir dille, «Stuttgart Kongresi çalışmalarına Lenin de katılmıştı.» (Üçüncü Rusca Baskı, s. 456) denilmekteydi. Fakat Lenin'in kendi sözlerinin de yer almasına rağmen, notun metninde Martov'un ismi silinerek, «nihai karar tasarısı üzerinde Rosa Luxemburg ve Lenin'in değiştirgeleleri,» denilmekteydi (s. 457). Lenin'in «Seçilmiş Çalışmalar»ının *Internasyonal Publisher* tarafından yapılan baskısının 4. Cildinde yer alan benzer bir notta ise (bu notu Marx-Engels-Lenin Enstitüsü hazırlamıştı) ifade daha da değişiyordu : «Kongrenin, Lenin'in başkanlığındaki Sol

(2) Bebel'in ihtiyatlı davranmasına rağmen, Alman hükümeti ne denilmek istendiğini anlayarak Nisan 1908'de yirmi yaşını geçmeyenlerin sendika ve siyasal parti toplantılarına katılmalarını yasakladı. Bütün gençlik kuruluşları, Sosyal Demokratik Gençler örgütü de dahil, yasaklanıp, lağvedildiler. 1918 ihtilâline kadar da gençlik üzerinde yapılacak tahrikçi faaliyetler yasaklanmış olarak sayılmaya devam olundu.

Kanadı (Rosa Luxemburg ve diğerleri) bir değiştirge sundular...» Buradaki parantez kullanımı, ve tarihin bu «masum görünüşlü değişikliğe uğratılması, ilerde, bizim anlatacağımız olaylar için büyük önem taşıyacaktır. Martov'un, kendisiyle ve Rosa Luxemburg ile birlikte hareket etmiş olduğunu, değiştirge metnini hep birlikte hazırlamış bulduklarını, Kongrenin Sol Kanadına sözcülük yapmanın da, gerek komisyonlarda ve gerekse genel kurul önünde değiştirge metnini savunma işini üzerine alan ve Rusya ve Polonya delegasyonlarına başkanlık edenin de Rosa Luxemburg olduğunu Lenin hiçbir zaman gizleyip, saklamamış, böyle bir şeyi düşünmemiştir bile.

17 Ekim, 1912'de Karadağ (170 milyon sayabileceğimiz Rusya ile birlikte-kendisinin nüfusu 230 bin kadardı!) Türkiye'ye savaş ilân etti. 1911 Agadir (Fas'ta) olayının küçük sarsıntıları ile uğraşan Büyük Kuvvetler (Düvel-i Muazzama) ise yeni bir uluslararası krizi hoş karşılayacak durumda değillerdi. Fakat Karadağ harekete geçmeden önce, Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan ile yaptığı gizli anlaşmalara güveniyordu. Birkaç gün içinde de tüm Balkanlar kaynamağa başladı.

Türkiye ise, peşine irili-ufaklı vahşi hayvanın düştüğü yaralı bir hayvan gibiydi. Yıkılmaya yüz tutan Türkiye de, Çin ve İran gibi, Batılılaşma ve modernleşme uğrunda umutsuz çabalara girişti. Her üçü de, bir «Batılı» devlet saydıkları Rusyanın Japonya tarafından yenilgiye uğratılmasından, ve Rusya'daki 1905 Devriminden şaşkınlığa düşmüşlerdi. Her üçü de iç savaşın eşiğindediler. Her üçü de, iç savaşlar tarafından parçalanıncaya kadar yapayalnız, tek başlarına bırakılmışlardı. «Uygar yirminci yüzyılımız.» dediğimiz şu yüzyılın ilk yarısında, bazı belli devletlerin- İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya, Japonya, Çarçı ve Stalinci Rusya gibi- bu üç devleti parçalayıp, paylaşmak için yaptıkları işler kadar iğrenç olaylar güç bulunur. Ama her üçü de, herşeye rağmen kendilerini yeniden canlandırıp, yaratmasını bilmişlerdir. Diğer devletlerin istek ve gayretleri ise, hiç umutları kalmayıncaya kadar sürmüştür.

Genç Türkler Devrimi 1908'de başlamıştı. Batılı fikirlerin, Batılı tekniğin, Batılı anlamındaki milliyetçiliğin, merkezîyetçiliğin, parlamentarizmin ve demokrasinin kabul edilmelerini savunuyorlar, bunlar sayesinde Türkiye'yi parçalanmaktan kurtaracaklarını umuyorlardı. Ne var ki, Türkiye'de iç savaşın başlaması, Bulgaris-

tan prensinin Türkiye'nin bir sözden ibaret kalan hakimiyetini (süzerainty) de tanımaması için harekete geçmemesine, ve Yunanistan ile birleşmek isteyen Girit'in isyân etmesine (1908) ışık yakmış oldu. Bunun ardından, Berlin Andlaşmasının çiğneyen Avusturya, Bosna ve Hersek'teki Slav asıllı Türk tobâanın yaşadığı bölgeleri ilhak ederek, bu bölgelerdeki hristiyanları himayesi altına aldığını ilân etti. Oysa bu bölgelerdeki halkların çok büyük çoğunluğu Sırp idi. Bu yüzden de, Sırbistan milliyetçileri infiale kapılarak, Almanya'ya çok yakın saydıkları Avusturya'ya karşı kendilerine yardım etmesi için, Rusya'ya yanaştılar. 1911 yılında ise Tripoli, Cyrenaica, ve Ege adalarından bazılarını almak isteyen İtalya da Türkiye'ye karşı savaş ilân etti. Ve 1912 yılında müttefik Balkan kuvvetleri Makedonya, Trakya, ve Adriyatik cyaletlerini (Arnavutluk) ele geçirdiler.

Huzuru kağan «Düvel-i Muazzama» Savaşı yerelleştirmek (localize) ve bir ân evvel bir çözüm yolu bulmak için harekete geçtiler. Fakat 1913'te bir savaş daha çıktı. Ele geçirilen toprakların paylaşılması sırasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar yüzünden doğan bu ikinci savaşta (Makedonya, Trakya, ve Arnavutluğun paylaşılması sırasında) bir tarafta Bulgaristan, diğer tarafta ise Yunanistan, Rumanya, Sırbistan ve Karadağ yer alıyordu. 29 Eylül 1913 tarihinde ikinci kere barış bağlandı, ama bütün sınırlar gergindi ve hiçbir mesele çözümlenmemişti. Bulgaristanın gözü hâlâ Makedonya, Trakya, ve Selânik limanındaydı. Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaştırılan Makedonya'da kendi başına bağımsızlık isteyen bir hareket başlamıştı. İtalya olsun, Avusturya olsun, ilerde birgün nasıl olsa ele geçireceklerini umdukları Arnavutluğun Sırbistan ve Karadağ tarafından paylaşılmasını önlemek için birleşivermişler, Arnavutluğu bağımsız bir devlet yapmışlardı. Bosna ve Hersek topraklarına karşı gözleri dikik kalan Sırbistan, böylece, bir de Adriyatik kıyılarındaki Arnavutluk karşısında yutkunmak zorunda bırakılıyordu. Rusyadaki basın ise «Slav kardeşlerimizi koruyalım» havasını arttırmış bulunuyordu. Almanya ise Avusturya'yı gitgide daha geniş ölçüde destekler olmuştu. Durum öylesine kızışmıştı ki, herhangi bir yerden çıkacak küçük bir kıvılcım yangını başlatabilecekti. Bir yıla varmadan Sarajevo'dan ilk kıvılcım çıkıverdi, ve alevler hemen Avrupayı sardı, ardından bütün Dünya'ya yayılıverdi.

1912 ve 1913 Balkan Savaşlarının önemini Lenin hafife almış

gibidir. Bu konuda yazdığı makâlelerinde «Türkiye'yi yutmak» isteyen Rus şovenizmine karşı çıkmış; Balkanlardaki halklara yönelttiği «Slav kardeşliği» sözünü Rusya'nın ilhak politikasına maskelik eden bir söz olarak gülünç bulmuş; Slav ve Türk köylülerinin kardeş olduklarını söyleyerek, Balkan ulusları için bir federasyon kurulmasını savunmuş, ve bu federasyonun gerek Avusturya, gerekse Rusya karşısında bağımsız olmasını istemiştir. Fakat herşeye rağmen meseleyi yerel bir mesele olarak saymaya devam etmiştir.

Viyana'da yaşayan, ve Balkanlar'daki kaynayan kazanın yakınında bulunan Leon Troçki, liberal Rus gazetesi *Kievskaya Mysl'a* «küçük savaşlar»ın manzarasını çizmek için hiç vakit kaybetmiyordu. «Ağustos Blok'u»nun başarısızlığından sonra buralara geldiğine çok memnundu. Savaşı yakından görmek istiyordu. Geleceğin Savaş Komiseri savaşın yüzüne bu kadar yakın düşmenin verdiği şaşkınlık içindeydi :

Siz Rusyadakiler -diyordu ilk haberinde- savaş olduğunu biliyorsunuz, ve bunun böyle olduğunu biliyorsunuz, ve bunun böyle olduğuna inanıyorsunuz. Fakat, hergünkü hayatımızın birer parçası olan tanıkların, sigaraların, yalınayak ve sümükleri akan çocukların ortasında, amansız bir trajedi olan savaşın nasıl olup ta yerleşiverdiğini aklım almıyor. Savaş ilân edildiğini duydum, başladığını da biliyorum, fakat savaş olduğuna nasıl inanacağım, bunu bilemiyorum.

Troçki, Balkanlar'da bulunduğu sırada Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya politikası hakkında birşeyler öğrenmişti ve Birleşik Balkan Federasyonu ve Avrupa Birleşik Devletlerine ihtiyaç olduğunu söyleyenlere inanır olmuştu. Balkanlar'da, daha sonraları Komünist Enternasyonale sokacağı, Balkan sosyalistleri ile tanışmıştı. Bunların en önemlisi Christian Rakovsky idi. Bütün Balkan sosyalist partilerinde sözü geçen biri olan Rakovsky, doğuşu itibarıyla Bulgar, sınır değişiklikleri olduktan ve doğum yeri Romanya'ya geçtikten sonra bir Romen sayılıyordu. Rakovsky Fransa'da doktorluk öğrenimi görmüş; Fransızca, Almanca, Rusca, İngilizce, Türkçe gayet iyi konuşan, bütün Balkan lehçelerini bilen biriydi. Gelecekte Sovyetler Birliğinin, Komünist Enternasyonalinin, ve Sovyet diplomasisinin önde gelen kişilerinden biri olacaktı. Ayrıca, Rakovsky'den Kruschev'e kadar dalma Ukraynalı olmayanların geti-

rildiği bir görev olan Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti Başkanlığında bulunacak, ve en sonunda Troçkici olduğu iddiası ile tasfiyeye uğrayacaktı.

«Antid-Oto»nun (Troçki'nin yazılarında kullandığı takma-isim) gönderdiği haberlerin en fazla dikkat çekmesi Bulgarların vahşetleri ve yaralı veya esir düşen Türklere karşı giriştikleri vahşi hareketleri haber vermesi üzerine oldu. Oysa o zamana kadar Rus basını için belli başlı konulardan biri Türklerin Ermenilere karşı giriştikleri vahşet hareketleri idi. Nitekim Transkafkasya Genel Vâlisi Vorantsov Dashkov'un 10 Ekim, 1912'de Çar Nikola'ya yazdığı bir mektupta şöyle deniliyordu :

Türkiye'deki Ermenileri savunmak için, hele şu zamanda, açıkca harekete geçmek gereklidir. Böylece, istese de istemese de ileride askeri işlemlerimizin alantı olacak bu yerlerde bize sempatisi olan bir halk topluluğu yaratmalıyız.

Antid-Oto»nun yazdıklarını okuyan herkes, bu yazılar «Slav kardeşlerimiz»in Türklere karşı vahşette bulunduğunu söyleyecek kadar cüretkâr, deyip çıkıyordu. Haber milletin dikkatini çekti, ve «Antid-Oto» isminin Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun beslediği mülteci Rus ihtilâlcilerinden birisine ait olduğu hükmüne varıldı. Bu eski bir hileydi : beğenilmeyen bir eleştiride bulunanları düşman ajanı ilân etmek. Bu hile ile ileride de karşılaşacağız!

1911 Agadir olayından korkan Sosyalist Enternasyonel'in liderleri 24 Kasım 1912'de Basel'de yeni ve özel bir Olağanüstü Enternasyonel Kongresi topladılar. İki gün süreyle Kongre savaş tehlikesinden ve barışı korumak için alınması gereken tedbirlerden başka hiçbir konuyu görüşemedi. Enternasyonel tarihinde o zamana kadar yapılan savaş karşıtı gösterilerin hepsini gölgede bırakacak gösteriler yapıldı Basel Kongresinde. Fakat Lenin-ki o zamanlar Merkez Komitesinin temsilcisiydi- bütün dikkatini Rus partisindeki, ve özellikle Duma Grubundaki parçalanmayı tamamlamaya vermiş bulunuyordu. Lenin, Leo Kamenev'in başkanlığında beş kişilik bir grup yollayarak Bolşevikleri temsil ettiriyordu. Diğerleri Shklovsky, Troyanovsky ve karısı, Elena Razmirovich, ve Vladimirsky idiler. Rusya'daki bütün partilerden ve hiziplerden gelenlerin sayısı otuz-altıydı. Lenin'in ilk olarak giriştiği iş, Plekhanov'un desteğini kazandıktan sonra, Rus delegasyonundakilerden

birisi olan Gorbunov'un Basel Kongresinden ihraç edilmesini sağlamaktı. Gorbunov, Petersburg'daki «İnisiyatif Grubu»nun veya Bozguncuların temsilcisi olarak gelmişti. Gorbunov, Basel Kongresinden ihraç edilmedi, ve bunun üzerine Plekhanovcu ve Leninci delegeler Rus delegasyonunun toplantısını terk ettiler. Lenin, Prag Kongresinde başlattığı Partinin her kuruluşunda ayırım sağlamak çabalarında yeni bir başarı daha kazanmış oldu. Fakat gözü savaş heyûlasından başka şey görmeyen Kongre «mızıkçı» Rusların şamatalarına, ve kendi aralarındaki «hırlaşma»lara bakacak hâlde değildi. Sonunda, Kongreyi olay hakkında bilgi sahibi kılmak için bir risâlecik yayınlamaya düşünen delege Shklovsky bu fikrini bildirmek için Lenin'e mektup yazdı. Lenin'in verdiği cevap çok tersti :

Sabah şerifler hayrolsun! Açıkca anlaşıyor, Basel'de olmayan bazı şeyler var (yoksa bazı şeyler çok mu fazla?). Tabiatıyla, Kamenev işten başını kaldıracak hâlde değil, ama ya öbür dört kişiye ne oldu? *Pravda* için hergün birisinin yazı yazması gerektiği apaçık bir gerçektir. Bir işbölümü yapılabileceği de apaçık bir gerçektir. *Bozguncular* durmadan *Luch'a* yazı gönderdiler de, *Pravda* için bir tek yazı olsun gönderen çıkmadı... Basel hakkında, Kamenev hariç, delegelerden hiçbiri birşey yazmadı. Basel Kongresinin sonuçlarında, Bozguncular denen o budalaların boş bulunup İnisiyatif Grubu ile birlikte baskına uğratılmalarından çok memnunum!! O Pis heriflere [svoloch, «kerâtal», «cüruf» anlamında] bundan daha iyi bir ders verilemezdi. Fakat ne var ki, bizim delegelerin hareketsizliğe, ve ağızlarını bile açmayacak kadar tenbelce kalışlarına çok üzüldüm (üstelik, içlerinden dördü-beşi *Almanca'nın nasıl konuşulacağını da öğrenmiş kimseler.*) Kim konuştu? Kiminle konuştu? Nasıl? Ne hakkında konuştu? Kamenev hariç, kimseden tek kelime yok. Halbuki Almanlar arasında [bizim ayrılmamız hakkında] yapılacak propaganda çok önemliydi... [1912 Aralık ayı ilk günlerinde yazılmış Mektup, *Derlenmiş Çalışmalar*, Cilt XXIX, s. 55.

Ve bütün hepsi bu kadar! Savaş tehlikesi hakkında, Enternasyonalde çıkması mümkün görüş ayrılıkları hakkında, Kongrenin hikmet-i vücudu olan konuda alınan kararlar hakkında tek bir

satır yoktu! Oysa, sonraki yılların Lenini, Basel Kongresinde alınan kararların Stuttgart Kongresinde alınan kararlardan bile önemli olduklarını anlayacaktır. Sonraki günlerde, 1914'te, hükümetlerinin aldıkları savaş kararlarını destekleyen [sosyalistlere] karşı giriştiği eleştirilerde ve suçlamalarda Lenin'in başlıca dayanağı bu kararlar olacaktır.

Basel Olağanüstü Kongresinin oybirliği ile kabul ettiği «Uluslararası Durum Üzerine» isimli bildiri de, gene, Stuttgart Kongresinin aldığı kararı iktibas ederek başlıyordu («Fakat eninde-sonunda savaş çıkarsa yüklenilecek olan görev, savaşı bir an evvel sona erdirmeye yarayacak şekilde müdahalede bulunmak ve savaşın yarattığı ekonomik ve siyasal krizleri, güçlerinin yettiği ölçüde kullanarak, halkı ayaklandırmak ve kapitalist sınıfın yönetiminin ilgasını tezleştirmektir.») Bunun ardından ise «savaşa karşı savaş konusunda bütün ülkelerin sendika ve partilerinin tam oybirliğinin verdiği memnuniyet» belirtiliyordu. Balkan sosyalistlerine ise uslu durmaları söyleniyor ve Sırbılar, Bulgarlar, Romanyalılar ve Yunanlılar arasında yeni düşmanlık çıkarmamaları isteniyordu. Ayrıca, zıt kamplarda yer alan Türkler, Arnavutlar ve tüm Balkan halklarının hakları savunuluyordu.

Avusturya, Macaristan, Hırvatistan, Slavonya, Bosna ve Hersek Sosyal Demokratik Partilerine düşen görev Avusturya [Danubian] monarşisinin Sırbistan'a saldırısını önlemeye çalışmaktır. [Kehânet!...] Kongre, Rusya, Finli, ve Polonyalı proleteryanın Ermenistan'da olsun, İstanbul'da (Constantinople) olsun her çeşit çarlık benzerine karşı mücadele edeceğine, ve bütün kuvvetini birleştirerek çarlıktan kurtulmaya çalışacağına inanır...

Fakat Enternasyonal'in faaliyetleri içinde en önemli görev Almanya, Fransa ve İngiltere emekçi sınıfına düşen... kendi hükümetlerinin gerek Avusturya-Macaristanı ve gerekse Rusya'yı desteklemelerini önleme görevidir...

Hükümetlerin kafasına sokunuz ki; kendilerini de tehlikeye atmadan, bir savaşa [giden] yolları açamazlar, Bütün hükümetlere hatırlatınız ki; Fransa-Almanya savaşının ardından ihtilâlcî Komün ayaklanması gelmiş, Rus-Japon Savaşı ise Rusya İmparatorluğunda yaşayan halkların ihtilâlcî kuvvetlerini harekete geçirmiştir.... Dünya

savaşının düşünülmesindeki iğrençliğin bile çalışan sınıfın infialine ve isyanına yol açacağını anlamama hatası bütün hükümetler için tam bir çılgınlık olacaktır...

Görülüyor ki, kesiksiz bir gelişme ile karşı karşıyayız : 1900'da, Paris Enternasyonal Kongresinin bütün partiler için kabul ettiği karar «bütün askeri harcamalara karşı kayıtsız ve şartsız aleyhte oy kullanmak» idi; 1907 Stuttgart Kongresinin kararı «savaşın yaratacağı krizleri kapitalist yönetimin ilgâsı için kullanmak» idi. 1912 yılında, Basel Olağanüstü Kongresi ise savaşın «çalışan sınıfın isyanına yol açacağı» uyarısında bulundu. Bu gelişme bizzat savaşın tanımlanması konusunda görülmektedir. Balkanlar ile ilgili sebepleri; İngiltere-Fransa-Almanya ve Rusya-Avusturya-Sırbistan şeklindeki taraf taraf ögeleri tanımlanmış, artık genel ve afâki bir savaş lâfı bir yana bırakılmış, ne olacağı, ne sonuç vereceği kehânete varırcasına önceden kestirilmiş oluyordu. Kısacası, 1912 yılında tanımlanan savaş ne ise, tamı tamına öyle bir savaş olacaktır. Savaşın patlak vermesi bile, 1912'de söylenilen şekilde, Avusturya-Macaristanın Temmuz 1914'te Sırbistan'a ultiimatı çekmesiyle olacaktır.

B Ö L Ü M XXXV

BİR DÜNYA SONA ERİYOR

Birinci Dünya Savaşında hemfikir olduğumuz tek amacımız Alman militarizmini yıkmaktı. Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğunu yıkmak, Çekoslovakya'yı yaratmak veya Polonya'yı mezardan çıkarmak, Rus ihtilâlini yapmak, Sırbistan çıkarmak, Irak ve Estonya ve Letonya ve Yahudi Anavatanı yaratmak, veya Brenner ve Adriyatik'in anahtarlarını İtalya'nın eline vermek hiçbir zaman ilk düşüncelerimiz arasında yer almış değildi. Oysa, sonuç olarak, bütün bunlar -ve daha niceleleri- çıktı savaş sonunda... ama kendi kendimize söz verdiğimiz tek bir şeyde, Alman militarizmini yıkmakta, başarısızlığa uğradık.

— H. N. Fieldhouse

1912, 1913 ve 1914 yılları boyunca, uluslararası gerilim her ay arttı. Heryerde savaştan söz ediliyor, milli duygular kabardıkça kabarıyor, milletler «savunma hazırlıkları» için inanılmaz miktarda para döküyorlar, başkanlar, kiralılar, bakanlar, generaller durmadan birbirlerine gelip-gidiyor ve birbirlerinin ordularını gözden geçiriyorlardı. Bütün zeki siyasal gözlemciler gibi, Lenin de bütün bunlardan haberdardı, bunların nedemeye geldiğini anlıyor; ama gene de içinde bir yerde savaşa inanmamışlık bulunuyordu. Kız kardeşi Anna'ya, Cracow'a hareketi hakkında yazdığı mektupta şöyle diyor :

Umarım birbirimizi görmemiz kolay olur, yani, savaş çıkmazsa demek istiyorum, ve çıkacağına da inanmıyorum. [1912, Sonbahar.]

Kızkardeşi Maria'ya yazdığından :

Gazetelerden okumuş olacağın gibi, burada durma-

dan savaştan söz ediyor halk. Savaş patlarsa, muhtemelen Viyana'ya, veya son bulduğumuz şehre [Stokholm] gitmek zorunda kalacağım, fakat savaş olacağına inanmıyorum. [Kasım 1912]

Gorky'ye, 1912, Aralık ayında :

Muhtemelen hiç savaş olmayacak, ve Polonyalıların Çarlığa karşı duydukları engin nefret sayesinde şimdilik burada yaşayabileceğiz.

Ve nihayet, 1913'ün ilk günlerinde bile, aynı ifade :

Bütün Doğu Avrupa'da ihtilâl için Avusturya ile Rusya arasında bir savaş çıkması çok yararlı olacak, fakat Franz Joseph ve Nikolasha bize böyle bir zevk lütfedeceğe benzememekte...

Kuvvetli parlamento grupları sayesinde, hükümetlerinin sırlarına vâkıf olan Sosyalist Enternasyonalin Almanya, Fransa ve Avusturyalı liderleri durum hakkında günü gününe uyarılıyorlardı. Bunlar, kendi aralarında durmadan olağanüstü konferanslar düzenliyorlardı. Lenin ise, sadece savaş sorununu görüşmek üzere 1912 Kasım ayında toplantıya çağrılan Basle Sosyalist Kongresine bile katılmamıştı.

Enternasyonal Sosyalist Büro, Aralık 1913'te Londra'da toplandığında Lenin buna da katılmadı. Bu kere Kamenev'i bile değil de, Bolşevik hizibi temsilcisi olarak, daha az tanınan Litvinov'u gönderdi. Lenin bütün enerjisi ile, Bolşeviklerle diğerleri arasındaki ayrılmayı tamamlamak, Duma Grubundaki parçalanmaya kat'i bir şekil vermek, Rus Sosyal Demokratik Partisinde tam bir parçalanma yaratmak için çalışıyordu. Rosa Luxemburg ve Karl Kautsky'nin teklifini benimseyen Enternasyonal liderleri ise, İngiliz sosyalist hareketinde olduğu kadar Rus sosyalist hareketindeki parçalanmayı da kınamaktaydı. (1)

Kautsky'nin teklifinde, her ülkede *birtek* proleterya sınıfı olduğuna göre, kapitalizme karşı girişilen mücadelede bütün kuvvetleri birleştirecek *tek bir* sosyalist partisi olması gerektiği savunuluyordu. Bozguncular'a karşı Lenin'i desteklemiş bulunan Plek-

hanov bile bu harekete katılmış ve hatta Sosyal Demokratlarla, Sosyal Devrimcilerin birleşmesi için bile vaktin geldiğini savunmaya başlamıştı. Aynı görüşe, Rosa Luxemburg'un Polonya Partisi hizibi ile anti-Luxemburgcu Varşova Muhalefeti Grubu, ve Polonya Sosyalist Partisi Sol Kanadının katılması gibi, Rusya'da da Sosyal Devrimciler dahil, bütün parti ve hizipler bu görüşe katılmaktaydılar. Fakat Lenin bu görüşe hiç yanaşmıyordu. Prag Kongresinden beri partinin «tabelâ»sı Lenin'in elindeydi. Polis ajanı Malinovsky'nin de yardımlarıyla Duma Grubunu parçalamış, metan işçileri sendikasını da eline geçirmişti. *Pravda*, Menşeviklerin *Luch*'undan daha fazla satmaya başlamış, sendikalardan yardım görmeye başlayan Bolşevikler sosyal güvenlik konseylerinde de nüfuzlu duruma geçmişlerdi. Tam o sırada Letonya Merkez Komitesinde çoğunluğu sağlayan Leninciler, Polonya Sosyal Demokrat Partisinde Rosa Luxemburg'a karşı Varşova Muhalefet Grubu ile birleşmişlerdi. Şimdi Lenin bütün karşıtlarını duvarın dibine doğru sürmeye başlayacaktı. Ya Lenin'in tarifine uygun bir «birlik»e rıza gösterecekler, ya da Lenin tarafından yok edileceklerdi. Enternasyonal'in bir üst kuruluş olduğuna, uluslararası dayanışmanın çekirdeği olduğuna hiçbir itirazı yoktu Lenin'in; ama Rusya'nın şartları hakkında, Lenin'in kendi başına giriştiği mücadele hakkında Enternasyonalin liderleri ne bilebilirlerdi? Enternasyonal liderlerinin, kendisi katılmasa bile enternasyonalcilik anlayışlarını terk etmeyeceklerinden kuşku duymuyordu. Onun için de, araya bir mesafe koyarak, Enternasyonal Büro toplantısına, elinde hazırlanmış bir metinle birlikte Litvinov'u gönderdi. Ardından, tüm-Rusya Birleşme Konferansına çok daha tanınmamış biri olan Inessa Armand'ı yolladı. Bu toplantı da Enternasyonal tarafından düzenlenmişti, ve 16 Temmuz, 1914'te Brüksel'de yapılıyordu. Toplantı ayı ise, önemli bir yılın, önemli bir ayı olacaktı! Krupskaya'ya göre, Inessa Armand'ın görevlendiriliş sebebi, İlyiç'in «kuvvetli inanmış» birisini; Rusya'dan gelen diğer topluluklarını sert elştirilerinden hiç yılmaksızın, Fransızca, Almanca, ve Rusca konuşabilecek ve elinde tuttuğu konuşma direktifinden tâviz vermeyecek kadar inatçı birisini görevlendirmek istemesiydi. 1914 yılının kader değiştirici yaz mevsiminde bile, Lenin'in düşüncesindeki savaş, dünya savaşı değil, hizipler arası savaşı.

Rus polisi de durumu izliyordu. Büyük prestijli olan Enternasyonal, birlik için kendi prestijini kullanır, ve çeşitli parti ve

(1) İngiltere'de İşçi Partisi; Bağımsız İşçi Partisi, Fabian Derneği, Büyük Britanya Sosyalist Partisi arasında birlik kurmaya çalışıyorlardı. Sonunda federasyon esasına dayanan bir birlik sağlanmıştır.

hiziplerin birbirlerine karşı yönelttikleri enerjileri birden bire hükümete karşı dönüverirse ne olurdu? Birleşme haberini alan işçiler, hizipleşmelerin yarattığı bıkkınlık ve küskünlüklerden sıyrılıp, mücadele için yeni bir istek ve irade kazanırlarsa ne olacaktır? Çeşitli parti ve hiziplerdeki ajanlarına gizli talimat veren Okhrana şöyle diyordu :

.....en başta Bolşevikler ile Menşeviklerin birleşmesi olmak üzere, hangi eğilimler arasında olursa olsun, örgütsel bir birleşmenin kat'iyen mümkün olamayacağı düşüncesini hiç bıkmadan ve ısrarla savununuz, işleyiniz. (2)

Polis olaylardan endişelenbilirdi, ama Lenin'in hiçbir endişesi yoktu. Polisin bu gizli talimatından Lenin haberdâr değildi, fakat haberdâr da olsaydı birşey değişmeyecekti. Çünkü Lenin'in görüşü de «en başta Bolşevikler ile Menşeviklerin birleşmesi olmak üzere, hangi eğilimler arasında olursa olsun, örgütsel birleşmenin kat'iyen mümkün olamayacağı» idi. Küçük veya büyük sorunlarda olsun; örgütsel sorunlarda, strateji veya taktik sorunlarında, prensip sorunlarında, kişisel sorunlarda kendisinin haklı ve doğru olduğuna öylesine inanmış bir hâli vardı ki, ne bir polis talimatı ile, ne de dünya emekçi sınıfı örgütünün en yüksek organından verilecek bir kararla yolundan dönecek değildi. Kuşkusuz ki, birlik güzel birşeydi. Fakat güzel olan birlik, sadece, doğru olan; yani, Lenin'in kendi şartlarına uygun, Lenin'in kendi liderliğinde olan bir birlikti. Kezâ, çok içden ve çok kıskanç bir enternasyonalci idi Lenin; uluslararası dayanışma ve uluslararası eylem için Enternasyonalin en yüce kuruluş olduğuna inancı tamdı. Büyük Alman Sosyal Demokratik Partisine, bütün diğer partilerin üstünde, hayranlık derecesine varan bir sevgisi vardı. Kautsky'yi yaşayan Marxistlerin en büyüğü sayıyordu. Ama iş Rusya'ya gelince, kendisinden ve izlediği metodlardan gayrısının yanlış olduğundan da kuşku duymuyordu. Rusya'daki diğer bütün grupların muhalefetinden ne olacaktı? Enternasyonal'deki diğer üye partilerin baskısından da birşey çıkmazdı. Alt tarafı hangisi, Rusya hakkında ne biliyordu? Kendi mücadelesi için, kendi bildiğince mücadele etmesine ne demeye karışıyorlardı? Olaylar, ken-

disini haklı çıkarıyor, kazanan Lenin oluyordu, ve yoluna çıkıp, kendisini durdurmak isteyenleri hoş karşılamayacaktı. «Keçi inandı» tutmuştu (Vera Zasulich böyle diyordu), ve gözü hiçbir şey görmüyordu.»

Menşeviklerin istediği, Enternasyonal huzurunda beni azarlayıp, paylamaktır. Ben, o'nlara bu zevki vermiyeceğim. Üstelik, böyle birşey vakit kaybından başka birşey de değildir. Davaya hizmet dururken gevezelikle uğraşmak yararsız...

Sosyalist Enternasyonalin Rus Birliği Alt komitesi 16-17 Temmuz, 1914'te toplandı. Lenin, Inessa Armand'ın yanısıra Vladimirs-ky, Popov, ve Polonya Sosyal Demokrasisinin anti-Luxemburgcu hizibinden Hanecki'yi de toplantıya yollamıştı. Hepbirlikte temsil edilen Rus hizip, parti, ve grup sayısı onbiri bulmuştu. Bu onbir grubun içinde, Lenin'inki hariç, kalanların hepsi de birlikten yana konuşular. Yeniden karara bağlamak için bütün eski sorunları yeniden açmaya, geçmişini unutup bir kenara bırakmaya hepsi hazır- dı. Lenin'in grubu ise, hangi konu olursa olsun, oy serdetmeye yanaşmıyordu ısrarla. Elindeki konuşma metnini okuyan Inessa, Nuh diyor, peygamber demiyor; Lenin'in karşıtlarını Marxist olmamakla, disipline girmeyi kabul etmemekle, yeraltı örgütünü bozgunla- mayı istemekle, bir «burjuva işçi partisi» kurmayı istemekle, burjuvazi ile aynı safı tutmakla, «kültürel otonomi» ve «millî self-determination» hakkını getirip parti programını bozmakla suçluyordu. Sonunda, konuşma metni bir seri ultimatoom ile bitiyordu. Ultimatoomların genel mesajı şu cümle ile özetlenebilir : «Bizimle birleşmek isteyenler Prag Kongresinin kararlarını ve yarattığı kurum- ları kayıtsız ve şartsız kabul etmelidirler.»

Inessa'ya karşılık olarak düşünceler ileri sürüldü; iddialar, inandırıcı savunmalarda bulunuldu. Sonunda, Lenin'in iddia ve istemlerine rağmen, Lenin'in dediklerini reddeden bir karar alındı.

1. Bütün gruplar Rus Sosyal Demokrasisinin programını kabul etmektedirler...
2. Parti faaliyetleri ile ilgili sahalarda, birleşmiş bir parti içindeki azınlık grubunun, çoğunluk grubu tarafından alınmış olan kararlara uyması gerektiği bütün gruplarca doğru görülmektedir.

(*) Metinde bulldog inandı (bull-dog grip) denilmekte. (Ç. N.)

(2) Bolşevik : Dokumenty po istorii bolşevizme s. 1903 po 1916 god byush. Moskovsky. Okhrannogo Otdeleniya. Derleyen: M. A. Tsyavlovsky, Moskova, 1918, s. 146-48.

3. Partinin örgütü bugün için gizlilik içinde kalmalıdır; böyle olması zorunlanmaktadır. Yasal kurumlardaki parti üyelerinin faaliyetleri, parti yönetici kurumlarının liderliği altında kalmalıdır.
4. Burjuva partileri ile işbirliği bütün gruplarca reddedilmektedir.
5. Bütün gruplar programın yorumu, ve millî kültürel otonomi sorunu ile ilgili anlaşmazlıkları çözümlenecek ve genel parti örgütlenmesi konusundaki detayları tespit edecek bir genel kongreye katılacaklarını belirtmektedirler...

Enternasyonal Büro muhtelif grupların geçmişte yaptıkları işlerle ilgili çeşitli suçlamalar üzerinde soruşturma açmayı reddetmekte... bugün için ve gelecekle ilgili amaçlar için kimlerin bakış açıları etrafında, ve hangi öğelerle bir birleşme yapılması gerektiğini ortaya koymadığından [bu işi] yararsız, verimsiz, hatta, zararlı ve zedeleyici bulmaktadır... Rusya proleteriyasına karşı, çeşitli grupların tek bir organizma şeklinde birleşmelerini önlemekten daha büyük bir suç işlenemez.

Rusya proleteriyası, birleşiniz!

Bu karar Enternasyonal liderlerinin hepsi tarafından onaylandı. Rusya'dan gelen onbir grubun içinden on tanesi de olumlu oy kullandılar. Inessa Armand ise onbirinci grup adına son olarak söz aldığı anda da aynı sözleri söylemekte inat etti: «Oylamaya katılmıyoruz. Bu karar metni yerine kendi savunduğumuz görüşü öneriyoruz.»

«Lenin'in istediği birleşme, ekmelele birleşmek, ekmeği yutmak isteyen adamı hatırlatıyor,» şeklindeydi Plekhanov'un yorumu.

«Lenin nerede?» -diyordu Kautsky ile Huysman- «Siz sorumlu tutulacak önemde olmayan, ne yaptığını bilmeyen kimselersiniz. Kendisi nerede? Niçin kendisi gelmedi? Gelecek günlerde, Enternasyonalin ısrarlı uyarımları ve Rus kitlelerinin birleşme ihtiyacından söz eden çılgınlıkları karşısında Lenin de bu karara uymaya mecbur olacaktır.»

Tek cevap alabildiler: «Lenin gelemedi. Çok meşguldü. Bize talimatı budur. Söylediklerimizi de dinlediniz. Hiçbir konuda oylamaya katılmıyoruz.» Lenin'ci hizip hariç, kalanların hepsi de, işle-

rin skandal hâlini alan bu durumunu Sosyalist Enternasyonalin yaklaşan ilk kongresine arz etmek için bir rapor hazırlanmasına, ve Lenin'i yola getirmek için Rus hareketinde birliği sağlama işiyle uğraşacak bir birleşme kongresi çağırılmaya; birleşme yolunun üstünde bir engel olarak dikilmekte ısrar ederlerse, bütün Rus işçilerinin önünde Bolşevikleri ihraç etmeye karar verdiler. Enternasyonalin bütün liderleri bu kararı imzalayacaktı. Karar Ağustos ayında Viyana'da toplanacak olan Enternasyonal Sosyalist Kongresinde herşeye rağmen uygulanacaktı. Toplantı ise, fazla uzakta değil, 23 Ağustos'ta yapılacaktı. Karar alındığında ise Temmuz ayının onyedinci günüydü.

17 Temmuz, 1914! Fakat 28 Haziran'da, patlaması beklenen tabanca Sarajevo'da patlamış bulunuyordu. Gizli savaş hazırlıklarına da 17 Temmuz'da başlanılmış; gizli emirler birliklere verilmişti. Ültimatolar hazırlanmış, bekliyordu. Devlet adamları arasında, kurmaylar arasında hummalı bir yazışma-çizişme başlamıştı. 17 Temmuz! Dünya da savaş alarmları ile ayağa kalkmamış, savaş söylentileri duymamış tek ülke kalmamıştı, ama tek başına Lenin bunları hiç duymamış gibiydi. Yaklaşan Enternasyonal kongresine katılmayı da düşünmüyordu. Lenin için, gelen kongre de hizip savaşının yeni bir saldırısından başka birşey olacak değildi. Kongre hiçbir zaman toplanamadı. Asıl savaş araya girdi.

Burada -okuyucunun düşünmek zorunda kalacağı- başka bir sorun Lenin'in kişisel durumuna verilmesi gereken ağırlıkla ilgili görünüyor: uluslararası bunalım durmadan yoğunlaşır ve keskinleşirken Lenin'i bu ana sorun üzerine eğilmekten alakoyan kişisel sebep neydi? Çok önemli iki yılda, 1913 ve 1914 yıllarında yapılan toplantılara niçin katılmadı? Niçin bu toplantılara katılıp, savaş tehlikesine karşı diğer partilerin liderleriyle birlikte tedbirler planlamak işinde yer almadı?

Nadezhda, sadık karısı, kuşkusuz izleyicisi, güvenilir yardımcısı ve sekreteri hastalanmıştı; ciddi, önemli, yıkıcı bir hastalık haliydi bu. İri gözleri, gizli mürekkeple yazılmış mektupları sökemecek kadar bozulmuştu. Ellerine titreme geliyordu ve dizleri tutmuyordu. O gürlü sağlığı; gürlüğünden ötürü tek bir kez hatırlayıp, meşgul bile olmadığı sağlığı bozuldukça bozulmuştu. Çalışmaya gücü kalmamıştı. Zafiyet, ağrılar, sızalar, bitmek bilmeyen baş ağrıları içindeydi. Doktorun biri «sinir» bozukluğu teşhis etti ve «istiraht ile hava değişikliği»nin iyi geleceğini söyledi. «Proleter kadını-

nın sınırları olamaz,» diye yanıtladı doktoru. Kocasını Vladimir, kardeşi Maria'ya şöyle yazıyordu :

Biraz da Nadya'nın hastalığından ötürü, geçen gün buraya [Tatra Dağlarındaki Poronino'ya] taşındık. Nadya'nın hastalığına çok üzülüyorum... Tedavi için Nadya'yı Bern'e götüreceğim belki... [13 Mayıs, 1913]

Ve Temmuz'da Bern'den annesine şöyle yazıyordu :

Nihayet Çarşamba günü Klinik'te Nadya'yı ameliyat ettiler. Başarı ile neticeleneceği dün (Cuma) artık anlaşıldı. Çok iyi gözüküyor ve artık zevkle Su içmeye de başladı. Güç bir ameliyattı herhalde, anestezi bile yapmaksızın, üç saat o'ncuğımıza işkence ettiler, fakat hepsine de yığıl-çe dayandı. Perşembe günü çok hastalanmıştı -ateş içinde, durmadan sayıkladı- ve korkudan ne yapacağını şaşırılmışım. Mamafih, dün herşey düzelmeye başladı... Kocher çok iyi bir operatör, guatr çeken herkes O'na gitmeli...

Ve, karısının hastalığı için kendilerine başvurduğu, ama hiçbiri bu guatr hastalığını teşhis edemeyen «yoldaş-hekimler»den edindiği tecrübeden bilistifade, Maxim Gorky'ye yazdığı mektupta (Kasım ayında) şöyle diyordu :

Bolşevik hekimlerin en yeni metodlarla seni tedavi ettiğini duyunca, belki bu hekimlerin Bolşevikliği çok eskilerde kalmıştır dedimse de endişelenmeden edemedim. Allah seni yoldaş-hekimlerden saklasın; hele Bolşevik-hekimlerin eline hiç düşürmesin! Şaka bir tarafa, bizim yoldaş-doktorların yüzü içinde doksan dokuzu hava... Çok olağan dışı şartlar olmadıkça, seni temin ederim ki, insanın işinin ehli birine gitmesi gerekiyor. Bir Bolşevik [hekimin] keşifle uğraştığı yeni metodlara kendini terketmek- felâket birşey bu!

1914 yılı Nisan sonunda, kızkardeşi Maria'ya şöyle yazıyordu :

İki hafta sonra tekrar Poronino'ya gideceğiz... Nadya'nın guatr hastalığının adamakıllı geçeceğini sanıyorum. Dağ havası bu hastalığa iyi gelirmiş... Tatra dağlarında sonbahar çok hoş olurmuş... Bu sonbahar güzel geçerse belki orada kalırsınız...

1914 yaz ve sonbaharı çok güzeldi. O güzel kırların arasında, iç açıcı kır gezintilerinde, altın gibi parıl parıl güneşin kıyıcığının da, o dinlengen ve huzur dolu günlerde savaşa kim inanabilirdi? Vladimir bir dağ keçisi gibi dağlara tırmanıyor, engin bir ufukta gözlerini dinlendiriyor, ve sonra da her zaman yanında taşıdığı kâğıt-kaleme sarılarak millî mesele üzerine veya bir başka mesele üzerine düşüncelerini not ediyordu. Yanında kitap taşıma, ve dağ başlarında oturma alışkanlığı yüzünden birkaç hafta sonra hayatına mal olacak bir tehlike atlatacaktı!

«Altın bir yaz! Bu sonbahar güzel geçerse belki orada kalırsınız.»

O altın yaz mevsiminde, 28 Haziran'da, Habsburg tahtının varisi Arşidük Ferdinand, açık bir araba ile, eski bir Slav kasabası olan Sarajevo'ya, henüz ilhak edilmiş olan Bosna'nın başkentine giriyordu. Yanında karısı da vardı. Tam o sırada iki el silâh atılıyor ve tahtın varisi ile karısı ölüyor. Öldürenlerin ikisi de Bosnalı (Yugoslav) iki genç milliyetçiydi, ve bu iş için, dünyanın yeni yeni alıştığı fotoğraf kameralarından yararlanmışlardı.

Avusturya Devleti elde edilen delillerin Sırbistan Devletinin ve Sırbistan milliyetçilerinin suçlu olduğunu gösterdiğini bildirdi. Bu haksız bir suçlamaydı-sonraları Stalin'in Macaristan, Bulgarya, Romanya, Yugoslavya, ve Çekoslovakya'da ileri sürdüğü iddialara benzeyen zincirleme bir reaksiyondu bu. Ama tek bir tabanca atışının; sessiz ve uykulu bir beldede patlayan tek bir merminin, İngilteresi, Fransası, Almanyası, Japonyası, Çini, Amerikası ile koca bir dünya'yı savaşa sürükleyeceğine; Avusturya-Macaristan, Alman, ve Rusya İmparatorluklarının çamna ot tıkayacağını; bütün bir burjuva dünyasının sona ermesine yol açacağını; ve bütün dünya da herşeyin değişmesine sebep olacağını kim düşünebilirdi?

O yaz da, yüksek devlet memurları, diplomatlar, işçi liderleri her zaman olduğu gibi sayfiyelere gitmişlerdi. Amerikan turistleri gene Avrupa'ya yayılmışlardı.

Barış-sever Rusya -diyordu İmparatorluk Genel Kurmay Başkanlığına getirilecek olan General Gurgo-bir aydan beri Avrupa'nın üstüne çöken savaş bulutlarında en nihayet şimşek çaktığında, her yıl olduğu gibi yaz tatilinin ortasında sayfiyedeydi. Petrograd ve Moskova bomboştular... Avusturya tahtının varisi öldürüldükten sonra ufuklar kararmıştı, ama Avusturya ile Rusya ve Sırbis-

tan arasında, normal diplomatik yollarla çözümlenemeyecek bir anlaşmazlık olabileceğini kimse düşünmüyordu...

23 Temmuz'da Kayzer Wilhelm tarafından gizlice teşvik edilen Avusturya'nın Dışişleri Bakanı Berchtold, Sırbistan'a bir ultimatom verdi. Ultimatomda Avusturya'ya karşı girişilen propogandanın resmen tel'in edilmesi; Avusturya'ya dost tutumlu bir hükümet kurulması; Avusturya monarşisine karşı girişilen hareketlerinin teşvikçisi olan bütün «düşmanca» yayınların ve kurumların yok edilmesi; birçok Sırbistanlı memur ve devlet adamının görevlerinden alınması; birçok diğerlerinin tevkif edilmesi; suç takibinde Sırbistan polisi ile yanyana çalışmak üzere Avusturya polisinin Sırbistan'a girmesine izin verilmesi isteniyordu. İsteklerin babulu ise kırk-sekiz saat içinde bildirilmek gerekti. Küçük Sırbistan'ın cevabı endişe verecek kadar gecikmelere yol açıyordu. Sırbistan bütün şartları kabul ediyor, fakat Avusturya polisinin ülkeye girmesini kabul edemiyordu. Sırbistan, bu gibi anlaşmazlık konularının Hague Mahkemesinde, veya Büyük Devletler tarafından toplanacak bir konferansta ele alınmasını teklif ediyordu. Almanya'nın desteğini kazanmış bulunan Avusturya bu teklifi reddetti. Sırbistan ise Rusya tarafından destekleniyordu, ve kendi öz bağımsızlığından başka birşeyi kalmadığını görünce, daha fazla boyun eğmeyi reddetmek zorunda kalıyordu.

24 Temmuz'da -Genéral Gurko'nun hatıralarına dönüyoruz- kaçınılmaz bir çatışmanın ortaya çıktığı anlaşılmıştı. Askeri birlikler, o günlerde, yazlık eğitim kamplarına göçmüş bulunuyorlardı. İki gün sonra ise kışlık merkezlerine dönmüşler; askeri birliklere, savaş hazırlığı demek olan, sefer hazırlığı için emir verilmişti...

Temmuzun gene aynı 24'ncü gününde, günün birinde Alman Weimar Cumhuriyetinin Başbakanı olacak olan Philip Scheidemann, Avusturya Tyrol'lerindeki 7300 ayak yüksekliğindeki Karwendel Dağını tırmanıyordu. Koşum takımı imâleciliğinden Cumhurbaşkanı getirilecek olan Ebert ise Ruegen Adasının plajlarında rüyâlar içindeydi. Sovyet Hükümeti Halk Komiserleri Konseyi Başkanı olacak olan Vladimir İlyiç Ulyanov, Cracow'dan yüz mil uzakta Karpat sıra dağlarının en yüksek yeri olan, granitten dökülmüş, vahşi görünüşlü Tatra Dağındaydı.

26 Temmuz'da, Britanya Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Avusturya-Sırbistan anlaşmazlığını halletmek için İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya arasında Büyük Devletler Konferansı teklifinde bulundu. Almanya bu teklifi reddetti, ve böyle bir toplantı teklifinde, olayla en yakından ilgili olan Rusya ve Avusturya'dan başkası bulunamaz, dedi. 28 Temmuz'da Avusturya, Sırbistan'a savaş ilân etti. Rusya Almanya sınırlarında, Almanya ise Rusya ve Fransa sınırlarında askeri yığınak yapmaya başladı.

29 Temmuz'da Enternasyonal Sosyalist Bürosu olağanüstü bir oturum için Brüksel'de toplandı. Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a karşı savaş ilân etmişler, fakat büyük devletlerden hiçbiri henüz savaş ilân etmemişti. Almanya'dan, Kautsky, Haase, ve Rosa Luxemburg; Fransa'dan, Jaures, Vaillant, Guesde, Sembat, Longuet; İngiltere'den, Keir Hardie; Avusturya'dan, Victor Adler ve oğlu Friedrich, ve Çek olan Nemeç; Hollanda'dan, Troelstra; İsviçre'den, Grimm; Polonya'dan, Valecki; Belçika'dan, Vandervelde; İtalya'dan, Morgari ve Rus kızı olduğu halde İtalyan sosyalist hareketine lider olan Angelica Balabonoff bu toplantıya gelenler arasındaydı. Rusya'dan da birçok kişi vardı : Axelrod, Rubanovich (Sosyal Devrimcilerden) ve daha az ünlüler. Lenin bu kere de gelmedi. ve bu kere Zinoviev, Kamenev, veya hattâ Litvinov ayarında adam bile göndermedi. Kendi temsilcisi olarak İnessa Armand ile Letonyalı Bolşevik Berzin'i yolladı. Hâlâ düşündüğü parti için hizip mücadeleleri idi. Partinin bütün organlarında kontrolü ele geçirmiş; Parti içi iktidar kargasını kazanmıştı, ve bütün bir enternasyonal hareketi bile karşısına çıksa gerilemeyecekti.

Fakat Olağanüstü Konferansta, Büyük Devlet olmasından başka Rusya'dan hiç söz edilmedi. Hiç faydası olmayacağını bildikleri hâlde durmadan savaş konusunu görüştüler, ve bir bildiri kaleme aldılar. Bildiriden başka dev bir kitle gösterisi düzenlemeyi, ardından peşpeşe bütün ülkelerde gösteriler düzenlemeyi kararlaştırdılar : Almanya, Rusya, Fransa ve İngiltereyi savaşın dışında tutmak istiyorlardı. Viyana'da 23 Ağustos'da toplanacak Enternasyonal'in büyük kongresine kadar savaşı geciktirebilselerdi! Viyana savaşa girdiğinden kongreyi Paris'e aktardılar, ve toplantı tarihini yakına; 23 Ağustos yerine 9 Ağustos'a aldılar. Zira bir aylık bir gecikmeyi affetmeyecek kadar tehlikeliydi zaman.

31 Temmuz'da Almanya, Rusya'ya bir ultimatom verdi, ve Rusyanın yaptığı seferberlik hazırlıklarının kaldırılmasını istedi. Ülti-

matoma kısa bir cevap süresi tanımişti. Rusya'dan cevap gelmedi. 1 Ağustos'ta Almanya, Rusya'ya savaş ilân etti. 3 Ağustos'ta Almanya Fransa'ya savaş ilân etti. 4 Ağustos'ta kısa bir savaş ilânı süresinden sonra Alman birlikleri Belçika'ya girdi. Bütün büyük devletler bugün için hazırlanmışlardı. Almanya ise hazırlıklarını yapmamış oldukları için hemen saldırıp, diğerlerini boş yakalamak istiyordu.

Avusturya-Macaristan 6 Ağustos'a kadar Rusya'ya savaş ilân etmedi. 6 Ağustos'ta savaş ilân edilince Vladimir İlyiç ve karısı, Zinoviev ve karısı, ve Galiçya'daki birçok Bolşevik, Rusya ile savaş hâlinde bulunan bir ülkede düşman yabancı oluverdiler. Cracow'daki evinden bile uzaklardaki Tatra sıra dağlarında bulunan Lenin haberler karşısında şaşkına döndü.

Savaş, genel savaş, herşeyi ve heryeri saran genel savaş çok yeni birşeydi. Napolyon zamanından beri böyle birşey görülmemişti. Her taraf karışıklık ve heyecan içindeydi. Her ülkede vatanseverlik nutukları, gösterileri başlamış; dedikodular, fısıltılar, ya hancılar, casuslar hakkında söylentiler, şehir sularının zehirlenmesine dair uyarılar her yanı kaplamıştı. Kuvvetli Rus Ordusu Galiçya sınırına yakın Rusya Polonyasında toplanmıştı. Rus Ordusu Cracow, Przemysl, Poronino, Zakopane, Nowy Targ'a girmeye hazır, kendi bahçesinde gezinir gibiydi. Köylüler ise, kel kafalı bir Rusun yüksek tepelere tırmandığını ve yolları gözlemeye elverişli yerlere çıkıp, küçük bir deftere not aldığını söylemek için hemen polise gittiler. 7 Ağustos'ta, Avusturya'nın Rusya'ya savaş ilân etmesinden birgün sonra, Avusturyalı jandarmalardan biri Lenin'in kaldığı pansiyonu bastı. Jandarma, yaptığı araştırmada, Parti üyelerinin gizli adreslerini ve partinin gizli belgelerinin önemli bulmadı, ve istatistik cetvelleri ve çeşitli tablolarla dolu üç tane not defterine elkoydu- tam şifre defterleriydi! Zavallı İlyiç, tarım sorununu üzerine topladığı en güzel notlarından olacaktı. Jandarma bir tane de tabanca bulmuştu: Lenin'in silâhlı ayaklanmaya olan inancını gösteren sembolik bir şeydi bu. Köy jandarması araştırmasını bitirdikten sonra da birşey anlamamış; casusluktan şüpheli bu yabancıların yanındaki eşyaların, verdiği ifadenin ne anlama geldiğini çıkaramamış; muhafızsız olarak, ertesi sabaha kadar en yakın polis şefinin bulunduğu il merkezine, Nowy Targ'a (Neumarkt) gidip ifade vermesi gerektiğini söylemiştir.

Tevkif edilecek miydi? Askeri mahkemeye mi gidecekti? Ülke dışına mı çıkarılacaktı? (Ne kadar süreyle?) Casus avının başla-

ması ile birlikte, pek çoklarının başına geldiği gibi, katledilecek miydi? («Savaşın ilk günlerinde,» diyor Krupskaya, «kolayca yok edebiliyorlardı O'nu.») Bu vahşi Karpat köşesinde başına ne geldiğini kim duyabilirdi? Rus ordusu yavaş yavaş Przemysl, Cracow, Nowy Targ ve Poronino istikametinde ilerlemeye başlamıştı. Savaş zamanı Rusların eline geçseydi başına ne gelirdi? bu da bir başka soru.

İl merkezindeki polis müdürüne ifade vermeye gitmeden önceki birkaç saati, başına gelecek işlere karşı bir teminat kampanyası açmaya hasreden Lenin, çarlığa-karşı tutumunu ve kişisel statüsünü bilen Cracow polis müdürüne telgraf çekti ve casusluk zanıyla tutuklanmak üzere olduğunu bildirdi. Cracow polis müdüründen, mahalli polis müdürüne bir telgraf çekerek durumu aydınlatmasını rica etti. Hanecki de, Sosyal Demokrat meclis üyelerinden Marek'e; Lenin'in Avusturya'da kalması için Avusturya hükümetinden izin alan Avusturyalıya telgraf çekti. Gerek polis müdürü, gerekse Sosyal Demokratlar (Leninci düşünceye göre her ikisi de sınıf düşmanıydı) Lenin'in kurtuluşu için gereken yerlere telgraflar çektiler.

Zinoviev -diyor Krupskaya- kovadan boşanmasına rağmen, Naradnoya Volya'nın eski üyelerinden Polonyalı Dr. Dlussky'yi görmek için on millik bir bisiklet yolculuğu yaptı: Dlussky (ki Lenin'e göre O da bir sınıf düşmanıydı) hemen bir araba kiraladı ve Zakopane'e gitti, birçok önemli kimselere telgraflar çekip, mektuplar yazdı, ve görevlilerle görüşmelere başladı.

Fakat yanında bulunan rakamlarla dolu not defterleri, tabanca, dağlara tırmanıp uçuğu gözlemesi, düşman bir ülkeden olması, ilerleyen Rus ordusu, Avusturyanın içinde bulunduğu telaş ve endişe havası işleri bozuyor ve ağırlaştırıyordu. Lenin tevkif edildi ve askeri mahkemeye verildi. Hapisteki kocasına yiyecek, giyecek, ve tabiiyle kitap getiren Krupskaya'nın söylediğine göre, hapishanedeki vatansever iki köylü kadını, kendi aralarında, bu Rus casusunda» söz ederler ve «Avusturya otoritelerinin kendisinden birşey almasını için casusun dilini kesmeyi düşünürler.» Bu ilk savaş günlerinde birçok ülkede, sadece yabancı bir dille konuşuyor diye pekçok insan linç edilmişti.

Lenin, Avusturya Sosyal Demokrasinin ve Enternasyonalin seçkin liderlerinden Victor Adler'e (bir süre sonra kendisi sınıf düşmanı ilan edilceklenden birisi) telefon ederek yardımını istedi. Krupskaya ise ayrıca başvurmuştu. Adler, yanına Sosyal Demokrat meclis üyelerinden birini, Diamant'ı alarak, kendisi ile görüşmek üzere İçişleri Bakanına çıktı. Ayrıca, Polonya Sosyalist Partisinin Avusturya Bölümü Sağ Kanat lideri Daszinski de, Pilsudski'nin Polonya Lejyonunda Ruslara karşı savaşacak Polonyalı toplamak için Galiçya'ya gelmiş, ve bizzat kendisi İçişleri Bakanına bir mesaj göndermişti. Lenin ise, gerek Daszinski'ye ve gerekse partisine yıllarca hücum etmişti. Fakat bu adamlardan hiçbirini için yoldaş bir sosyalisti güç önünde yalnız bırakmak olacak iş değildi. Bu yoldaşlık tutkusu, Enternasyonal'daki parçalanmadan önceki güzel günlerin ürünüydü.

Felix Kon, Hanecki, Karpinsky, ve diğer Bolşeviklerin hatıralarına göre bunların hepsi de Sovyet Hükümeti tarafından yayımlanmıştır. İçişleri Bakanlığında aşağı-yukarı şu konuşma geçmiştir:

Adler: Ulyanov sıradan bir Rus vatandaşı veya casus değildir. Hayatını Rus Hükümetine karşı mücadele ile geçirmiş, Rus çarlığını sansız bir karşıtıdır. Rusya'da ele geçirseler hemen tutuklayıp, hapsedecekler, hattâ idam edeceklerdir. Avrupa'da Rus Sosyal Demokratik Partisinin lideri olarak tanınan ünlü biridir. Sosyalist Enternasyonalin Enternasyonal Bürosunda benimle birlikte üyedir. Her ikimiz de [Adler ve Diamant] O'nun casus olmadığını temin ederiz...

Bakan: Gerçekten öyle mi? Hattâ hükümetine karşı mı?

Adler: Siz Rus hükümetiyle dost olduğumuz günlerde de Ulyanov Rus hükümetinin düşmanıydı. Şimdi de düşmanı. Ve günün birinde Majesteleri tekrar Rusya ile dost olduğumuz zaman, Ulyanov gene onun düşmanı kalacaktır.

Bakan bu konuşmadan çok duygulanmıştır. Bakanın 23 Ağustos tarihinde yazdığı bir raporda şöyle deniliyor:

Dr. Adler'in fikrine göre, Ulyanov'un bugünkü şartlarda çok büyük yararı olacaktır.

İçişleri Bakanının emri üzerine, Cracow'daki komutanlık Ulyanov'un salıverilmesine karar verdi. Ulyanov gibi diğer Rus ihtilalcilerin büyük yararları olabileceğini merkezî Büyük Devletler ilk kez bu davâ sırasında düşünmüş oluyordular. Ulyanov'a, ülke dışına atılmak şöyle dursun, askeri bir pasaport verilerek, Cracow'dan Viyana'ya gitmesi sağlandı. Fakat Lenin, kendi davasına hizmet edebilme bakımından, tarafsız bir ülkeye geçmeye vermişti. Gene Adler'in yardımıyla tren yolculuğu ve ülkeyi terk için gerekli izni aldıktan sonra, Lenin ve Krupskaya soluğu İsviçre'de aldılar. Zinoviev ve karısı Linina da aynı yardımların sayesinde kurtulmuşlar ve iki hafta sonra Lenin'lerin yanına gelmişlerdir. 5 Eylülde, tevkifinden bir ay kadar bir süre sonra Adler'e şöyle yazıyordu Lenin:

Sevgili Yoldaş!

Bütün ailemle birlikte Zürih'e sağ-salim geldim. Pasaportumu sadece Innsbruck ve Feldskirche'de sordular: bu yüzden yardımın çok hora geçti. İsviçre'ye geçerken de bir pasaport istediler, fakat Greulich'in ismini verince pasaportsuz bıraktılar. En iyi dileklerimi ve sonsuz şükranlarımı sunarım.

Partili Selâmlarıyla,

Lenin (V. I. Ulyanov)

Bu sözler Lenin'in Victor Adler'e karşı kullandığı en son dostça sözlerdi, ama Lenin'de şükran duyma duygusunun bulunduğunu gösterme bakımından önem taşımaktaydı. Lenin'in günlerinde ve ölümünden sonraki ilk yıllarda yayınlanan hatıralar hep bunu doğrulamaktadır. Karpinsky de bu olayı nakletmekte ve bunu «düşmanlarımızın Lenin'e yardım ettikleri» iki olaydan biri» olarak nitelendirmektedir.

«Düşününüz bir,» diyor Karpinsky.» Lenin 3 Nisan 1917'de değil de, 1918 yılı sonbaharında, Avusturya-Macaristan monarşisi ihtilâl tarafından yıkıldığı zaman Rusya'ya teslim edilseydi Rus İhtilalinin kaderi ne olurdu! Gerçekten düşününüz bir! Zira 3 Nisan 1917'de Lenin'in Finlandiya İstasyonuna geldiği gün tarihin bütün akışını değiştiren önemli bir gündü. 3 Nisan diye bir gün olmasıydı 7 Kasım diye bir gün de olmayacaktı!

1943'te, Marx-Engels-Lenin Enstitüsü resmi yayınlardan çıkan Lenin biyografisinde bütün bu şükran duyguları silinecek ve Victor Adler'in ismi kazınacaktı. Sadece şöyle denilecekti:

8 Ağustos 1914'te Avusturya polisi tarafından yanlış bir suçlama ile tevkif edildi ve Nowy Targ'ta hapse atıldı, fakat 19 Ağustos'ta saçmalığı yüzünden serbest bırakıldı.

Kullandığım bu belgeler 1922 yılında Hanecki tarafından elde edilmiştir. Hanecki, o günlerde, Polonya nezdinde Sovyet Hükümetinin ve Lenin'in şahsının temsilcisi olarak bulunuyordu ve bu sâ-yede eski Avusturya polis arşivlerini inceleme imkânı bulmuştur. Hanecki bu arada Lenin ve Zinoviev'in Avusturya Polonyasında kalan yazılarını, defterlerini, Lenin'in kendisi aleyhine kullanılan en belâlı deliller olan tarım sorunu ile ilgili istatistikler ve notları da alıp getirmiştir. Hanecki'nin Lenin'e getirdikleri arasında Lenin'le ilgili 60 tane imzalı belge, Lenin'e gönderilmiş 50 mektup, 125 tane kitap, Duma'daki Bolşevik Grubuna ait arşivlerin bir kısmı ve *Pravda*'nın belgelerinden bazıları bulunuyordu. (Ya. Ganetskii : *O Lenine*, Institut Marksa-Engels-Lenina, Moskova, 1933, s. 16-15).

B Ö L Ü M XXXVI

SAVAŞA KARŞI YEDİ SAV

Savaş denemi, tarihteki bütün büyük bunalımlar gibi, bütün büyük felâketler ve insan hayatındaki bütün büyük dönüşümler gibi, bazılarını sersemletir ve sarsar, ama bazılarını da aydınlatır ve O'nları sağlamlaştırır.

—V. I. Lenin, Haziran 1915

Savaş patlak verdiğinde Troçki, Viyana'daydı. Şaşkın gözlerle, bağırsağın, önüne gelenleri alkışlayan işçi kitlelerine bakıyordu. Ne-yi alkışlıyorlardı? İşçilerde olduğu sanılan enternasyonalcilik nerede kalmıştı? Savaştan ne umuyorlardı? Savaş Bakanlığının önündeki meydana yığılan işçi kitlelerini çekip-sürükleyen neydi? Ne gibi bir düşünceydi bu? -diye yazıyor, on yıl sonra yazdığı *Otobiyografi*'sinde, hâlâ bu işe şaşkın.- Milli bir düşünce miydi? Fakat Avusturya-Macaristan'da herhangi bir milli düşünce barınamazdı ki. Hayır, itici güç başka birşeydi. Halkın hayatı gün-be-gün monoton bir umutsuzluğa kayıyor... seferberlik ilâmı hayatın umutsuzluğunu kaldıracak bir vaad gibi görünüyor; eski ve sevilmeyen hanedânın yerine, yeni bir hanedân geçecekmiş gibi geliyordu. Günün şartlarında olmaz gibi gelen değişikliklerin gelecekte olabileceğini sanıyorlardı. Daha iyi mi, daha kötü mü olacaktı? Şüphesiz daha iyi olacaktı herşey. *Rospischil* için (Viyana'da yaşayan Çek kundura işçilerinin ismi) o günkü «normal» şartlardan daha kötü ne olabilirdi? Hep bildiğim eski Viyana'nın caddelerinde geziniyordum; umudun uyandırdığı heyecanlı bir halk kitlesi vardı. Hem bu umudun bir kısmı olsun gerçekleşmiş değil miydi? Gelecekte birgün hamallar, çamaşırcılar, kunduracı çıraqları ve gecekondu gençleri içinde mutluluk gelmeyecek miydi? Savaş herkes, etkiliyor, ve hayatta ezilen, hayat tarafından aldatılan herkes, savaş gelirlenmez zenginlerle, güçlülerle bir hizaya geleceğini sanıyordu. Paradoks gibi görünecek ama, Viyana'da Habsburg tahtını alkışlayan halk yığınlarına

hâkim olan hava 1905'te, Saint Petersburg'daki Ekim günlerinin havasına benziyordu bence... İhtilâl gibi, savaş ta hayatı tepeden tırnağa sarsmakta, alışılmaz patikamın dışına çıkarmakta. Fakat ihtilâl, hayatın yumruklarını kurulu düzendeki iktidara yöneltir. Savaş ise, tersine, önce devletin iktidarını güçlendirir, savaş kaosu içinde tek güvenilecek devlet olur... Prag'da olsun, Trieste'de olsun, Varşova veya Tiflis'te olsun, savaş çıkar-çıkamaz bütün sosyal ve millî umutlar yıkılmaya başlar. Eylül 1914'te Rusya'ya şöyle yazmıştım: «Seferberlik ve savaş ilânı ülkedeki bütün sosyal ve millî çatışmaları ortadan kaldırdı. Fakat bu sadece politik bir erteleme, bir çeşit siyasal moratoryumdur. İşler (notalar) geleceğe bırakılmıştır, ama hepsi de çözümlenmeyi beklemektedir...»

Halk kitlelerinin entarnasyonalcılığı, hayvanların deri dökmesi gibi gibi, çekip-çıkarılıyordu da halka liderlik edenlerinki duruyor muydu? Hans Deutsch gibi bazıları savaşı heyecan ve sevinçle karşılamışlardı. Deutsch'a göre Sırlar da, hükümetleri ne olursa olsun, sevilecek insanlar değildi, ve savaş «Sırbistan heyûlası»na son verecekti. Adlerci olan diğerleri ise, bütün bu olayları kendi iradelerinin dışında, O'nların yaptığı birşey olmayan, karşı koyamayacakları birşey olarak sayıyor; savaş bitene kadar o'na katlanmaktan başka çare kalmadığını düşünüyorlardı.

Adler, Lenin'e ettiği gibi Troçki'ye de yardım etti. Lenin olayından birkaç gün sonra birlikte siyasi polis şefine giderlerken, festival havası içindeki Avusturyalıların gözü takılmıştı Troçki'ye. «Savaştan memnun olanlar, savaşa gitmek zorunda olmayanlardır,» dedi Adler. Kendisini ve yoldaşını korumak isteyen Avusturyalı lider şöyle demekteydi; tüm dengesizler, bütün deliler için gün geldi, hepsi sokaklara döküldü. Jaurés'nin katliamı sadece bir başlangıçtır. Savaş, bütün içgüdüleri, bütün çılgınlıklar için kapıları açmaktadır.» Partisi içinde seçkin bir lider olduğu kadar, iyi bir psikolog idi Adler. Savaşın bitiminden önce, kendi öz oğlu Fritz Adler bile siyasal bunalım sonucu intihar etmiş ve gene parti liderleri bu olaya da «bir savaş çığırılığı» demişlerdir.

Siyasi polis şefi Geyer ertesi sabahleyin bütün Rusların tevkif edilmesinin düşünüldüğünü fısıldar :

«İyi. Yarın sabah ailemle birlikte İsviçre'ye gideceğim.»

«Hım... Bugün gitseniz çok iyi olurdu.»

Bu konuşma olduğunda saat üçtü. Aynı gün öğleden sonra

saat altı-on'da Lev Davidoviç ve ailesi Zurih trenindeydiler. Adler, kendisine «sınıf düşmanı» diyecek olan bir başka yoldaşa daha yardım etmiş oluyordu.

Savaş patladığında Joseph Stalin, Yenisseisk İlinin Kutup Paralelinin kıyısındaki Turukhansk bölgesinde sürgün günlerini tamamlamaktaydı. Orada, kendisinden önce sürgün yerine gelmiş bulunan Sverdlov ile buluşmuştu. 1913'teki tevkifleri, Merkez Komiteden arkadaşları, Duma üyesi ve polis ajanı Malinovsky yüzünden olmuştu. Sverdlov ve Stalin birlikte kaçmayı plânlamışlar, fakat Stalin'in Duma üyesi Badaev'e başvurarak «kış gelemenden önce yakacak, yiyecek ve diğer şeyler için» külliyetli miktarda para istemesi polis ajanı Malinovsky'nin gözünden kaçmamış; Malinovsky de bunu polise bildirmişti. Kaçış plânları bu yüzden hem Ağustos ve Aralık 1914'te, hem de 1914'ün ilk aylarında Yenisseisk'e bildirilmişti.

Joseph Djughashvili ve ben -aynı yılın Şubat'ında Sverdlov kızkardeşine böyle yazıyordu- yüz *verst* daha kuzeye, kutup Enleminden seksen *verst* yukarıya aktarıldık. Yaşamak ve sağ kalmak çok güç... Yılda sekiz veya dokuz defa posta geliyor... Eline para geçtiği için, dört aydan beri Djughashvili'ye devletin verdiği [mahkumiyet] parası da kesildi. O'nun da, benim de paraya ihtiyacımız var, ama bizim adımıza para yollayamazsınız...

Yeni yerimizde yerleşmemiz için yapabildiklerim [kuş uçmaz, kervan geçmez Kutup köyü Kureika'da] hiçbir şeye cevap verecek gibi değil. Hele birşey varki, bir onun yüzünden bile yaşama gücüm kalmıyor. Bir odada iki kişi kalıyoruz. Yanımdaki Gürcüstanlı Djughashvili. Çok iyi bir adam, fakat ben beraberliğe inanan birisi olduğum halde, Djughashvili günlük hayatında çok bireyci. Bu durum sık sık öfkelenip, kızmama sebep oluyor... Bundan da kötüsü toprak ağasının ailesinden, çocuklarından, köyün insanlarından rahat, huzur yok... Sanki inadına, çalışma için en güzel saatlerde, akşamları, hep eve geliyorlar... Biz ise hayatımızı başka türlü plânlanmış, geceyarılarına kadar ciltler dolusu kitap okuyacağımız demiştik. Yakacak tek damla gaz yok. Kandil kullanıyoruz. Kandil ışığı yetersiz olduğundan gündüz-

leri çalıştıyordum, işin gerçeği pek te çalışmıyordum. Yalnızımızdaki kitaplar ise zaten çok az...

Böylece, birgün Sovyetler İcra Komitesi Başkanı ve parti'nin önde gelen organizatörlerinden ve Parti Sekreteri olacak olan Jacop Sverdlov ile, ölümünden sonra Parti Sekreteri olan Joseph Stalin üç savaş yılını bu kuru ve sessiz Kutup bölgesinde geçirdiler. Sverdlov, yukarıda iktibas ettiğimiz mektuptan başka bir yazın daha yazmıştır. 1924'te bu yıllarla ilgili belgelerin yayınlanmasına karar verildiğinde, Sverdlov'un mektuplarının yayınlanacağı da duyurulmuştu. Fakat hiçbir zaman yayınlanmadıklarını, yayınlanma işi durdurulmadan önce gün ışığı gören birkaç mektubundan iktibas edeceğimiz bazı bölümler açığa çıkarmaktadır:

Buradaki moral şartlar- diyordu «aşırı büreyci» saygısız oda arkadaşından söz ederken- hiç te iyi değil... Hapis ve sürgünlük şartlarının ürünü olan birçok çatışmalar ve dargınlıklar, küçüklüklerine rağmen, sınırlarının üzerinde çok etki ediyorlar... sürgünde ve hapislikte insanın bütün manâsız yarıları çirliçiplak ortaya çıkıyor...

Bu sonunda Sverdlov bir başka yere aktartmıştır kendini. O andan sonra Stalin çok daha yalnız yaşamıştır. Gelecekte kaynanası olacak Olga Evgenievna Alfiluyeva'ya 25 Kasım, 1913'te yazdığı bir mektupta, kaynanasının hediyelerine (paket, paket yiyecekler) teşekkür etmekte, paralarını kendi ailesinin ihtiyaçlarına sarf etmesini istemekte, ve yalnızlıktan dert yarmakta; evini ve ocağını özlediğini anlatmaktadır:

Paramıza en çok sizin ihtiyacınız var. Buna arada sırada tabiat resmi ile süslenmiş kartpostal gönderseniz yeter. Bu lanetlenmiş topraklarda tabiatın yalnızlığı çirkinlik derecesinde; yazın tek başına bir nehir, kışın ise sadece kar; burada tabiatın insana armağanı bunlardan ibaret. Kâğıt üstünde bile olsa, doğup büyüdüğüm yerleri hatırlatan tabiat resimlerini özledim. Oğlanlara da, kızlara da selâmlar. Bütün işleriniz için iyi dileklerinizi sunarım.

İnce ve duygulu yanını gösteren bu mektubunu *Derlemiş Çalışmalar*'ın içinde bulamazsınız. Stalin bunu uygun görmemiştir. Mektubu yazdığı sırada en yakın arkadaş, Ermenistan Merkez Ko-

mitesi üyesi Suren Spandaryan «civar» köylerden -125 mil uzakta- Monastyr'de idi. Spandaryan sürgündeki Bolşeviklerin çok sevdikleri bir insandı. Karısı Vera Shveitser, ve Shaumyatsky'nin hatıralarından, gene bizim «arkeolojik» yöntemimizle, Stalin'in savaş yıllarındaki hayatı hakkında bazı gerçekleri yeni baştan kurabiliriz.

Savaşa karşı, kendilerini sürgüne gönderen ama kendi milletlerinin hükümeti olan hükümete karşı tutumları bakımından, buradaki, Kutup sürgünündeki Bolşevikler arasında bile görüş ayrılığı vardı. Tıpkı Viyana'daki işçiler arasında Troçki'nin fark ettiği duygular gibi!

«Ülkenin savunulması gerektiği yolundaki görüşler,» diye yazıyor Gaven, «sürgünler arasında çok kuvvetliydi. Doğru düşünen, iyi yetişmiş kimse yoktu.» Stalinci Shaumyatsky ise, Stalin'in yıldırım hızla parlamaya başladığı 1924'te, aynı günler hakkında yazarken, «savunmacı Bolşevikler» ile Spandaryan arasındaki tartışmalar şöyle anlatılmaktaydı:

[Spandaryan] meseleyi çok açık ve seçik kavramıştı... [Rus Çarlığının] yenilgisinden yana kesin tutum takınan ilk kişilerden birisi idi, ve, diğer yoldaşları sosyal-vatanseverler diye alaycı bir dille azarlıyordu.

Gaven ikinci olarak Sverdlov'a yer vermekte, ve her yeni baskısında daha geniş olmak üzere, Stalin'e de önemlice bir yer vermeye çalışmaktadır:

Mağarasında [sonraki baskılarda mağara yerine «bilginin labrotuarı» denilmektedir] tamamen tecrid olmuş, yaşayan Stalin, Suren'i destekleyen bir mektup yazmış... [çarlığın] yenilgisinden yana olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak bir açıkla göstermişti... Sadece 1914'ün sonu ile 1915'in başlangıcına doğru [gerçekte 1915 Şubat'ıydı], Stalin Monastyr'a gildikten, ve Spandaryan'ı destekleyen konuşmalar yaptıktan sonra, Spandaryan'a yönelen eleştiriler durmuştur...

O günlerde Stalin'e hâkim olan zihniyet ise, gene aynı eserden alınan şu pasajdan anlaşılmaktadır:

Stalin içine kapamık yaşıyordu. Balık ve avla oyalandığından, neredeyse tam bir inziva hayatı yaşıyor...

kimseyle görüşme ihtiyacı duymuyordu. Sadece bir kere arkadaşı Suren Spandaryan'ı ziyaret için Monastyr köyüne ve birkaç gün sonra eski «kürkçü dükkânı» mağarasına döndü. Ne zaman, sürgünlerin tertip ettiği toplantılara katılsa, herkesten ayrı görüşler ileri sürerdi ve dikkati çekerdi.

Spandaryan 1916'da Kutupta (Arktika) öldü. 1930'larda, 1940'larda yazılan hatıraların çoğunda Spandaryan'ın rolü küçültülmüş, O'nun yaptığı bazı işler Stalin'e yamanmıştır. 1937'de Spandaryan'ın kendi karısı, Beria'nın «editör» adı altında yürüttüğü denetim yüzünden, şöyle demiştir :

Bolşevikler arasında Stalin'in öyle büyük bir otoritesi vardı ki, yazdığı ilk mektuptan itibaren sürgünler arasındaki bütün kuşkular sona erdi...

Oysa aynı kitaptan bir başka bölüm bu mektubun Stalin tarafından değil, Lenin tarafından gönderildiğini işaretlemektedir. Bu, «Savaş Üzerine Savlar»ı ihtiva eden ve Spandaryan'ın durumunu güçlendiren mektuba benzemektedir. Spandaryan'ın karısının yazdığı kitapta, 1915 yılı Şubat ayının sonlarında Spandaryan'ı ziyaret için Monastyr'a gelen Stalin'e Lenin'den gelen bu mektubun gösterildiği ifade edilmektedir :

Lenin'in mektubu, tarihin bu karmaşık döneminde de Yoldaş Stalin'in yanlışsız ve tam bir Lenin'ci anlayışla düşündüğünü göstermiş oldu. Yoldaş Stalin'in Lenin'den gelen mektubu nasıl bir zevkle, nasıl bir muzafferiyetduygusu ile, nasıl bir huşu içinde okuduğunu ifade etmek çok güçtür. Lenin'in [savaş hakkındaki] savlarını okuyan Stalin, bunların kendi düşüncelerini doğruladığını ve Rusya'daki devrimin zaferini müjdelediğini görüyordu.

Savaş içinde üç yıla yakın bir süre Stalin'in başka hiçbir kaçma teşebbüsü olmadı. («Bu kere» diye yazıyor, «Stalin sürgünde kalmaya karar verdi.») Bolşevik Partisinin tarihi için belki de en önemli olan bu süre içinde, tabiat resmi ile süslü kart gösterilmesini isteyen (savaş-öncesi) deminki mektubundan başka, Stalin tarafından yazılan mektuplar içinde önemli olanların sayısı üç veya dördü geçmez. Bunların birincisi, biyografi yazarı Yaroslavsky'nin belirttiği gibi, Spandaryan ve Stalin tarafından Lenin'e yazılan, ve

«Plekhanov, Kropotkin, ve Fransız Sosyalisti Sembat gibi millî savunma çalışmalarına katılma görüşünde olanlarla alay eden» mektuptur. Stalin'in *Derlenmiş Çalışmalar*'ındaki biyografik önsözde yazar, bu mektubun tamamen Stalin'e ait olduğunu, ifadesinden bile bunun anlaşılacağını söylemektedir. Bu belki de doğrudur. Fakat önemli olan mektubun metninin Stalin'in kendisi tarafından seçilen muhteva arasında Yer almamış olmasıdır. Gerek Stalin'in kafasındaki düşünceleri anlamak bakımından, gerek Stalin'in ifadesine bir örnek olması bakımından, ve gerekse bu bölümün sonunda özetle iktibas edilen Lenin'in savları (tezleri) ile karşılaştırmak bakımından okuyucu için ilgi çekici olan bu mektubun tam metnini veriyoruz :

Selâmlarımı gönderirim sana, sevgili İlyiç, sıcak selâmlar. Zinoviev'e selâmlar, Nadezhda Konstantinovna'ya selâmlar. Nasılsın? Sağlığın nasıl? Ben her zamanki gibiyim, yaşıyorum ve çiğneyecek ekmek buluyorum. Sürgün süremin yarısı bitti. Çok anlamsız birşey, ama çare yok. Senin işlerden ne haber? Senin orası çok daha canlı olmalı. Kropotkin'in makalelerini okudum daha geçenlerde -ihtiyar bunak iyice aklını yitirmiş olsa gerek. *Rech*'de Plekhanov'un kısa makalesini de okudum -ıslâh olmaz dedikoducu kocakarı! Hele Bozguncular, Hür Ekonomik Toplum ajanları? Şeytana çarpılayım, bu adamlardan beteri yok! Bu işe devam etmeleri ve hiç cezalanmamaları mümkün mü? Bu adamların ipliğini pazara çıkaracak, ve hiç üşenmeden bu işe kendini verecek bir gazetenin yakında yayına geçeceğini haber verip-te bizi sevindirsen. Mektup yazman gerekirse, şu adrese yolla : Turukhansk Mıntıkası, Yenisseisk İli, Monastyrskoe Köyü, Suran Spandaryan eliyle.

Koba dostun, Timofei [Spandaryan], Guesde, Sembat ve Vandervelde'lerin yeni bakanlık makamlarını kutladığını duyurmanı rica ediyor- tabii en ekşimiş tebriklerle; ha, ha!

«Mektup yazman gerekirse» dek yumuşak ifade, yıllarca kendisine en yakın yardımcı olduğu ileri sürülen «baş komutan» ile «yardımcısının» arasındaki ilişkinin pek de o kadar yakın olmadığını aklı getirmektedir. Keza aynı yılın sonbaharında Lenin'in Karpinsky'ye yazdığı mektup ta bu kuşku muza hak vermektedir.

«Senden önemle rica ediyorum: Koba'nın soyadını buluver (Joseph Dju.....?? unuttuk). Çok önemli!»

Lenin bu yardımcısı ile yazışmayı devam ettirmek istemiş, bunun önemini anlamış, fakat polis sürgünü bulunan birisine yazılan mektuplarda, gizli bir patola veya gizli bir haberleşmenin söz konusu olmadığını göstermek için kullanılması gereken tam adres için gerekli olan soyadını başkalarından öğrenmek zorunda kalmıştı.

1917 Mart İhtilaline kadarki savaş yıllarındaki Stalin'in faaliyetleriyle ilgili diğer belgeler ise -Biyografik Kronoloji diye Derlenmiş Çalışmalar'ın önüne eklenen incelemeye göre şunlardır: 10 Kasım 1915 tarihinde Lenin'e yazılmış ikinci bir mektup; milliyetler sorunu üzerine yazılmış, fakat Lenin tarafından çöpe atılmış veya yayınlanmaya değer bulunmamış bir makale; İnessa Armand'a yazılmış ve makalenin ne olduğunu soran bir başka mektup; sürgündeki birçok Bolşevikle birlikte imzalanmış ve *Voprosy Strakhovanya* («Sigorta Sorunları») gazetesini tebrik için gönderilmiş bir mektup, ve Turukhansk'taki sürgün Bolşevikler arasında toplanan altı ruble seksen-beş köpek bir para. Bütün bunlardan hiçbirinin Stalin tarafından *Derlenmiş Çalışmalar'a* dahil edilmeye değer bulunmadığı açıktır. Demek ki, 1 Mayıs 1913'te yazılmış bir bildiri ile biten II. Cilt ile, Stalin'i ve diğer sürgünleri özgürlüklerine kavuşturan 1917 Mart İhtilali ile başlayan III. Cilt arasındaki dört yıllık bir süre bombos açık görülmektedir. Bütün isteklerine ve bütün iradelerine rağmen Stalin'in resmî biyograficileri bile, bu dört yıllık süreç içindeki faaliyetleri hakkında, bu süreci bombos göstermekten başka birşey yapamamışlardır.

Sadece, David M. Cole diye icadçı bir İngiliz yazarı, Leon Troçki'nin savaş konusundaki tutumuna karşı yazılmış ve Turukhansk'dan gönderilmiş bir makalesi olduğunu; «Lenin'e yazdığı bazı kısa mektuplarında savunulan görüşlerinin ve düşüncelerinin, sonradan, Lenin'in yazdığı *Aktütya Karşı* (1) kitabında yer aldığı»; Stalin'in yazdığı mektuplar sayesinde «bolşevizmin, küçük, çekirdek sel merkezlerden 1914 ile 1916 arasında fabrikalara yayıldığı»

(1) *Aktütya Karşı*. Lenin ve Zinoviev tarafından ortaklaşa yazılmış, ve ikisinin adıyla yayınlanmış bir kitaptır. Fakat Hay Cole, Rusya'daki sansür şartları içinde yazan bir tarihçi için anlatılır birşey olan «vücudunun sesini bastırma» zorunluluğu yüzünden, Lenin'in savaş yıllarındaki çalışma arkadaşları Zinoviev'ten istinaden söz bile etmemektedir.

söylemektedir (David M. Cole: *Joseph Stalin*, Rich and Cowan, London, 1942, s. 36). Fakat sadece aşağıdaki alçak gönüllü hükme varan Yaroslavsky'nin görüşü, yayınlanmış bulunan resmî belgelere daha yakın görünmektedir:

Kısacası, bu münzevi Sibiry köyünde bile Yoldaş Stalin büyük bir dikkat ve derin bir ilgi ile Parti işlerini inceliyor ve izliyor, durmadan okuyor, Rusya içindeki Parti faaliyetleri hakkında daima bilgiler ediniyor, Parti hayatındaki her olaya erişebildiği oranda katılıyor, boş zamanlarında ise balığa veya ava gidiyordu.

Stalin, savaş zamanının yersiz gazete sayfalarında makaleleri çıksın diye, Sverdlov gibi yazı yazıp Lenin'e beğendirmeye de çalışmamıştır. Keza, Stalinci Shumyatsky ve diğerlerinin Suren Spandaryan için söyledikleri gibi, kendi bileğinin gücüyle seçkin bir ün kazanmıştır. Spandaryan'ın hakkını teslim eden bu hatırat yayım 1924 yılına kadar devam etmiştir. («Turukhan'dakilerin yazdıkları hatıralar içinde en açık olan nokta... uzlaşma nedir bilmez ihtilâlcî Marxist ve parlak hatip... ihtilâlcilerin en aktifi ve o'nların lideri olan Suren Spandaryan'ın abidevi kişiliğidir,» diyordu Shumyatsky'nin kitabının ilk baskısı.) Bir insanın hatıralarını derleyip yazmak çok büyük bir sebat, ve zaman isteyen bir iş olsa bile, Yaroslavsky'nin hatıralarında Stalin'e fazla bir yer verilmediğine ve bunun gerçeğe uygun olduğuna inanılabilir. Stalin'in yaptıkları hakkında mütevazî fakat olumlu satırları ile yetinip, hikâyemizin 1917 yılına kadarki bölümünde Stalin'i bir kenara bırakabiliriz. Stalin'in hikâyemize tekrar karışması daha sonra olacak, ve o zaman gerçekten büyük bir yer işgal edecektir.

Yalnız burada aydınlatılması gereken bir nokta kalmaktadır: Stalin'in askere çağırılması meselesi. Tabii, bu konuda da, çok farklı anlatımlar vardır. Stalin'in kendi biyografik Kronolojisiinde şöyle denilmektedir:

14 Aralık 1916. I. V. Stalin orduda idarî sürgün olarak askeri hizmet göreceğini bildiren çağrı üzerine Krasnoyarsk şubesine gidiyor.

Daha sonra Yaroslavsky her zamanki romantik edâsı ile devam etmektedir:

Yoldaş Stalin, Krasnoyarsk'a gitti, fakat askere alınmadı, zira çar hükümeti o'nun orduda ne kadar tehlikeli olacağını anlamıştı. Krasnoyarsk'tan, sürgün süresini tamamlamak için Achinsk'e gönderildi. Tam o sırada ihtilâlin ilk şafağı görünmek üzereydi ve Stalin artık Achinsk'teydi.

Stalin'in niçin askere alınmamış olduğunu açıklamaması bir tarafa, Yaroslavsky'nin yazdıkları da Stalin'in Krasnoyarsk veya Achinsk'e ne demeye gönderildiğini açıklamamaktadır. Shumyatsky'nin hatıraları ise bunu açıklamakta; Stalin'in gerçekten askere çağırıldığını, fakat «sol kolunun iyi bükülememesi» yüzünden askere sevk edilmediğini belirtmektedir.

Savaş hummasının ateşi, Viyana caddelerinde dans eden ve Troçki'yi şaşkırtan kitleleri ve Kutuptaki Turukhansk'da sürgün hayatı yaşayan Bolşevikleri fena sarırmıştı. Bolşevikler arasında çoğunluk «fikirlerini zikirlerini şaşırması», Bolşevik sürgün mahkumları arasında, kendilerini sürgüne gönderen çarlık hükümetinin desteklenmesini ileri süren «savunmacı eğilimler» başat duruma geçmişti. Aynı savaş humması savaşa katılan ülkelerdeki diğer halk kitlelerini de şaşkına çevirmişti. Sözümlü ettiğim örgütlenmemiş halk yığınları değil, fakat «sınıf bilinci taşıyan» ve sendikalar veya sosyalist pratikler yoluyla örgütlenmiş (keza, Hristiyan Kiliseleri yoluyla örgütlenmiş «Barış Prensi» hareketine katılanlar da) halk kitleleriydi.

Sosyalist partilerin sadece Sağ Kanatları değil, Merkez ve Sol Kanatları da aynı şaşkınlığa uğramışlardı. Fransız Solunun reformculuk ve bakancılığa karşı açtığı mücadeleye liderlik eden, 1910 Kopenhag Enternasyonal Sosyalist Kongresinde Lenin, Rosa Luxemburg ve o kongrenin Sol Kanadını meydana getiren diğerleriyle birleşen Jules Guesde, Portfolio'yu bırakıp Fransa Savaş Kabinesinde bakanlığı kabul etmiştir. Fransız Sosyalist Partisinin bir numaralı savaş-karşıtı ve anti-emperyalist önderlerinden Gustav Hervé, bir vakitler Enternasyonalin «savaşa karşılık olmak üzere» bir genel grev çağırısında bulunmasını istediği halde, savaş başlayınca Sosyal Savaş isimli gazetesinin başlığını değiştirip Zafer yapmıştı. Rosa Luxemburg gibi, *Leipziger Volkszeitung* isimli Sol Kanat gazetesinin yaza kurulunda çalışmış bulunan Paul Lensch ve Parvus (Alexander Helfand) en amansız savaş propagandacıları olmuşlardı. Almanyanın savaşmasının amaçlarını sosyalist açıdan

yorumlamak için Lensch, *Deutsche Allgemeine Zeitung*'un editörlüğünü kabul etmiş; Parvus ise *Die Glocke*'yi çıkarmaya başlamıştı. İhtilâlcî harekete karışan polis ajanlarını bulup-çıkaran ünlü Vladimir Burtsev ise, bütün mülteci yayın organlarında İngilizce, Fransızca, ve Rusca olarak yayınladığı bir bildiriyle, bütün sosyalistlerin savaşta Rus hükümetini desteklemeye çağırılmıştı. Hemen ardından, verilecek cevapları bile beklemeden Rusya'ya gitmiş ve gönüllü olarak Rusyanın savunmasına katılmak istemişti. Sınırdaki, nice nice polis ajanlarını ortaya çıkaran bu amansız düşmanlarını yakalayan Rus polisleri, Rusya'ya girmek için tutuklanmayacağına dair söz verilmesini bile beklemeden Burtsev'i hapse atmışlardı. Sibirya'da bir yıl geçirdikten sonra, Fransız Büyük elçisinin araya girmesi üzerine serbest bırakılan Burtsev, Saint Petersburg'a yerleşmiş ve savaş-taraftarı yazılar yayınlamaya başlamıştı. Çar hapishanelerinde yatmış, Sibirya'da sürgünde bulunmuş ve Çarlık Rusyasına karşı daha iyi mücadele edebilmek için Rusya sınırlarının dışına kaçmış Sosyal Devrimcilerden Avksentiev, Bunakov (Fundaminsky), Argunov, Savinkov, Lazarev, Moiseenko, Voranov ve birçoğu savaş çıktıktan sonra «Sınır İçi» adında bir topluluk kurmuşlar, savunmacı bir program etrafında birleşmişlerdi. Yaşlı liderlerden Breshkovskaya (*babuşka*, veya Sosyal Devrimci hareketin «nine»si) bile O'nların arasına katılmıştı. Enternasyonal Sosyalist Büro'da Sosyal Devrimcilerin temsilcisi olarak görev alan Rubanoviç te onların yanında yer almıştı. «İçinde bulunduğumuz şu zamanda,» diyordu bu grup *Novosti*'de, «çarlığa karşı girişilecek devrimci hareketleri, ülkenin askeri gücünü zayıflatacağı için, zararlı görüyoruz.» Anarşist İlder Kropotkin ise Prusya militarizmine karşı Fransız kültürünün ve Fransız bağımsızlığının amansız bir savunucusu olmuştu. Rus Sosyal Demokrasisinin «baba»sı, programının yazarı, proleterya diktatörlüğünün savunucusu ve Kautsky'den sonra «ortodox Marxism»in önde gelen Avrupalı savunuru Plekhanov ise aşırı vatansever olmuş, İttifak Devletlerinin savaş gerekçelerinin haklı olduğunu söylemeye başlamış, Rus mültecileri arasından bizzat gönüllü toplayarak bunların Fransız Ordusunda savaşmalarına aracı olmuştu.

Lenin'i en çok şaşkırtan da, görüş ayrılıklarının ortaya çıkması değil, bu ayrılıkların hep alışılmış ve beklenen «oyuncaklık» -«ihtilâlcî Marxism», veya «revizyonizm» «ortodoksluk» gibi çatışmalar şeklinde çıkmamış olmasıydı. Alman partisinde, Parvus, Cunov, Lensch, Haenisch gibi hepsi de ortodox Marxist olan kimseler

amansız savaş savunucusu olmuştu. Oysa, Sol revizyonizm taraftarı Karl Liebknecht önde gelen anti-militaristlerden birisi olmuş; Sağ'ın baş-revizyonisti Eduard Bernstein ise savaş masraflarına aleyhte oy verilmesini öğören Marxist eski prensibin terk edilmesini alanen tel'in eden ilk lider olmuştu' (*Archiv fuer Sozialwissenschaft*'da, ayrı bir risâle olarak yayımlanmış, *Die Internationale der Arbeiterklasse und der europäische Krieg*, Şubat 1915). Kezâ, Snowden ve Macdonald gibi Hristiyan Sosyalist, pasifist ve liberal-eğilimli İngiliz işçi liderleri savaş masraflarına aleyhte oy verirken, Hyndman gibi Marxist Sosyal Demokratik Federasyonun lideri kimseleer savaşı desteklemiş bulunuyorlardı. Yumuşak kalpli, humanist liderler barışçılığa doğru yönlendirken, katı düşünceli «tariki materialist» liderler hem kafaları, hem de kalpleri ile savaştan yana çıkmışlardı kısacası.

Paris'teki Bolşevikler de savaş humnasının ateşine tutulmuşlardı. Lenin çok uzaklarda, Karpıtya Dağları'ndaydı. *Pravda* tam o sıralar kapatılmış bulunduğundan, Rusya'daki olayları izleyecek bir kaynak ta kalmamıştı. Rusya Dış Örgütler Yönetici Komitesi diye Paris'te faaliyet gösteren, ve Rusya dışındaki Bolşevik toplulukları [sections] arasında itibatı kurmaya yarayan kuruluş ta dağılmış bulunuyordu. Bu kuruluşun beş üyesinden ikisi Fransız Ordusunda askere yazılmıştı. Bir tanesi ise hem Komite'den, hem de Parti'den istifa etmişti. Yarımından bile emin olmayan iki kişi, güçlüklerle işleri idareye çalışıyorlardı. Paris'teki Bolşeviklerin yaptığı genel bir toplantıda, doksan-dört Bolşevikten on-bir tanesi savaşı aktif olarak destekleme görüşünü savunmuş, geri kalanlar ise şu veya bu yönde bir karara bile varamamışlardı. Yönetici Komite üyelerinden Antonov Brıman gönüllü askere gitmiş ve ölmüştü. N. V. Kuznetsov (Saposhkov) aynı şekilde cepheye gitmiş, ölmüştü. İlya (Japaridze) gönüllüler arasında askere gitmiş, fakat sonra pişman olarak, savaş-karşıtı olmuştu. «Daha niceleeri» gönüllü olmuşlardı. Bolşeviklerden biri, Ekk (Muhkin), askere yazılmayı metheden, yücelten vatansöverec bir bildiri yayınlamış, bu bildiri iki Bolşevik, iki Menşevik ve bir Sosyal Devrimcinin meydana getirdiği bir komisyona onaylanmış, ve Paris'teki Bolşevik kolonisinin içinden seksen kişi bildiriye katılmıştı. Bu seksen kişi de, diğerleri gibi, karşıtı oldukları Rus Hükümetinden kaçmak için başka ülkelere iltica etmişlerdi. Fransız Ordusunda döğüşmek üzere

re yazılanların vedâ partisinde ise, Plekhanov dokunaklı ve duygulu bir hitâbede bulunmuştu. (2)

O Şaşkınlık ve fırtına dönemi hakkındaki hatıralarında Khonyavko şöyle yazıyor :

Açıkca söylemek gerekirse, herkesin karşılaştığı sorun şuydu: ne yapmam gerek: savaştan yana mı, savaşa karşı mı olacağım-hangi eğilimde sosyalist olursa olsun herkes için güç sorundu... Hiç ummadığımız şekilde, bizim aramızda da bu sorun üzerinde görüş ayrılığı belirdi... İşin asıl şaşılacak tarafı 2 ve 3 Ağustos, 1914'te iki gün süren sert tartışmalarda bizim grubun doksan-dört kişisinden on-biri açıkca, tek-yanlı vatansöverlerin görüşünü tuttular. Biz ise tutumumuzun doğru olup olmadığını sormak için Yoldaş Lenin'e bir mektup yazmayı kararlaştırdık. Lenin hem bizim tutumumuzu onayladığını bildirdi, hem de Marxism açısından bizim düşüncelerimizin doğru olduğunu açıkladı...

Bu yürek açıklığı ile yazılmış satırlar, 1923'te *Proletarskaya Revolyutsiya*'da yayımlanmış, ve Paris Bolşeviklerinin başsız (orphaned) kalmış bir grup olarak çıktıklarını anlamamıza yardımcı olmuştur. Bolşeviklerin yasal yayın organı *Pravda*, Çar Hükümeti tarafından kapatılmış, yönetici komitenin beş üyesinden ikisi gönüllü askere gitmiş, bir tanesi ise istifa etmişti. Avusturya'dan İsviçre'ye göçen Lenin ve Zinoviev, endişe ile bunları düşünmek zorunda kalmışlardı. *Sisyphus*'un efsanevi kahramanı andırarak çalışmalarına yeniden ve inatçı, çelik iradeli bir ısrarla başlamak; kayaları da dağın eteğinden kaldırıp tepeye dikmek gerekiyordu. Herşeye bir kere daha, en baştan başlamak şarttı.

1914 yılı Temmuz ayının son günleriyle, Ağustos'un ilk günleri heyecan ve sürprizlerle doluydu. Hayatları boyunca barışçı kalmış nice niceleeri, hangerelerini parakerasızca savaş güçlikleri almaya başlamışlardı. Sosyalist partilerin liderleri, yıllardan beri beklemedikleri, nasıl geleceğini tek-tek tasvir ettikleri, kendistüce kar-

(2) Lenin'in *Devrimin Çalışmaları* Cilt XVIII, İngilizce Baskı, s. 413; M. Kharitonov: *iz vospominaniı, Zapiski İnstitutu Lenina*, II, 119; V. Karpinsky: *Vladimir İlyich za granitsei v. 1914-1917, g. g. po planam i vospominaniyam, Zapiski İnstitutu Lenina*, II, 73-72; I. P. Khonyavko: *V polipolii: v endigratii, Proletarskaya Revolyutsii*, No. 4 (16), 1923, s. 168.

şer tedbirler düşündükleri savaşın ilerlemesi karşısında ayaklanmanın altındaki toprağın kaydığını görüyorlar; kendi hareketlerine baktıkça, kendilerine lâl anlatmaya çalıştıkları halk yığınlarının davranış ve tepkilerine baktıkça hayretler içinde kahyorlardı. 25 Temmuz'da Avusturyanın Sırbistan'a verdiği ultimatomdan iki gün sonra güçlü Alman Sosyal Demokratik Partisi savaş-*karşıtı* bir bildiri yayınlamış, Avusturyanın ultimatom vermesini tel'in ederek bunun «bile bile savaş tahrikçiliği» olduğunu; «Avusturya hükümetlerinin iktidarı uğruna Alman askerlerinin dökülecek tek damla kanları olmasını gerektiğini» ilan etmişti.

29-30 Temmuz'da, Enternasyonal Sosyalist Büro acele yapılan çağrı üzerine Brüksel'deki Olağanüstü Konferans çalışmalarına başladı. İlan sürüşü çok kısa olduğu için, yaz ortasında yapılan bu toplantıya sadece yirmi kişi kadar bir grup katıldı. Lenin toplantıda bulunmadı.

Toplantı korku, kuşku, yalancaktan tedbirler almak isteyenlerin gevezelikleri, mucizevi bir kurtuluşu umanların konuşmaları, yılgınlık, hayal kırıklığı, ve delegelikler üzerinde yapılan post kavgaları ile geçti. Avusturya ile Sırbistan arasındaki savaş yerleştilirilmeliydi. Rusya ve Almanya'nın birbirlerine ultimatom vermeleri sansasyon meraklısı gazetelerin uydurmasıydı. Aydınlık çağ olan Yirminci Yüzyıl'da genel savaş imkânsızdı. Halk kitleleri buna izin vermeyecekti. Enternasyonal Sosyalist Kongresi halk kitlelerini birleştirecek, savaş kışkırtıcılarını yıldırap hepsinin ellerini kıracaktı; «Belirtilmeye değer nokta,» diye yazmıştır Kautsky altı yıl sonra, «Kongre toplanmadan önce savaş çıkıverirse ne yapmamız gerektiğini; sosyalist partilerin savaş karşısında ne tutum takınması gerektiğini. Konferansa katılanlardan hiçbirimizin düşünmemiş olmamızdır.»

Fakat bu sözler gerçeğin tamamını değil, bir kısmını yansıtmaktadır. Konferanstakilerden Victor Adler yorgun ve yılgın bir sesle yaptığı konuşmada «ülkesi savaştaydı» halk kitlelerinin olsun, sosyalist partilerinin olsun savaş karşısında pasif kalacağını görebilmisti:

Bizden fazla birşey beklemeyin. Örfi idare altında yaşıyoruz. Gazetelerimiz kapatıldı. Size meydan nutku atmak için değil gerçeği söylemek için konuşuyorum: yüz binlerce insan cephe'nin yolunu tutmuşken, vatanımızda

örfi idare hükümrân olmuşken hiçbir hareket mümkün değildir.

Bu sözleri duyan Rosa Luxemburg hasta gibi oluvermişti. Hugo Haase, sanki kendisi ve kendi partisi savaş istemeyecekmiş gibi, Fransızlardan da aynı şeyi beklemiş gibi, Fransız halkının parlak temsilcilerinden (tribune) Jean Jaurés'yi iknâya çalıştı. Keir Hardie, savaşa sürüklenmemek için İngiliz işçilerinden bir genel grev yapmalarını istedi. Fakat diğerleri bunun çok aşırı bir iyimserlik olduğunu düşünüyordu. Angelica Balabanoff komuya dönerek, kendimizi hep savaşı nasıl önleyebileceğimize verdik, görülüyor ki genel grevden başka hiçbir silâhımız yok, dedi. Adler ve Guesde ise, Balabanoff'un sözlerini, bir aptalın saçmalıklarını dinler gibi alay ve acımayla karışık duygular içinde dinlediler. Guesde cevap olarak şöyle dedi: «Genel grev, sosyalizmin en kuvvetli olduğu ülkelerde etken olacağından, ilerici ülkeler karşısında en gerici ülkelerin askeri zafer elde etmelerine yol açmayacak mı?» Hangi sosyalizm, insanın kendi öz vatanının, çok daha gerici bir devlet tarafından ele geçirilmesini hoş gösterebilirdi? (Bu durumda akla gelebilecek tek adam ise, [eğer kendisine sorulmuş olsaydı] her halde şöyle derdi: «Ben» çok uzaklarda, Karpatya Dağlarındaydım, Enternasyonalin savaş çıkartkanlarındaki inatçılığın hâlâ etken olacağına inanmadığım için uzakta kalmıştım.»

Delegeler, sonunda, bir kere daha bütün ülkelerin işçilerine seslenen bir bildiri üzerinde anlaşıp bunu yayınladılar. Daha kesin endişeleri dile getirmekten başka yeni hiçbir tarafı yoktu bu bildirinin. Ayrıca, gelecek Enternasyonal Kongresi için daha erken bir tarih tespit ettiler, ve kongre yerini savaş içindeki Viyana'dan «barışçı» Paris'e aktarmaya karar verdiler. Kongre tarihi 25 Ağustos'tan 9 Ağustos'a alındı. Kuruluşunun ellinci yıldönümüne denk gelecek gün bu büyük ve kuvvetli kuruluş toplanabilmiş olsaydı, belki de, dünya'daki iktidarlara savaş çılgınlığından vazgeçirebilecekti. Fakat 1 Ağustos ile 9 Ağustos arasında bütün bir çağ devrini tamamlayıp, kapanıverdi. Bu iki tarih, koca yer yarığı gibi uçurum olmuş, bir zamanların güçlü Enternasyonal koca gövdesi ile bu uçuruma sürüklenmiş, ve ne kırallık bakanları ne de Sovyetler Komiserleri bir sonraki yarım yüzyıl süresince bu gidişi durdurabilmişlerdir.

Savaşa karşı tespit edilen yarım-yamalak tedbirlerin meyvatsız, sinir bozucu tartışmaları ile geçen iki günlük sürenin sonunda

dev gibi büyük bir miting düzenlendi. Jean Jaurés'in hiçbir konuşması bu kadar heyecanlı ve duygulu olmamıştı. Jaurés, son nefesine kadar «savaşa karşı savaş» mücadelesine kendisini adadığını söylerken heyecan içindeydi. Lenin'e göre, bir «revizyonist» ve «balancı» olduğu için fazla makbul olmayan Jaurés'in yüreğinde, hümanizm, barışçılık, sefalet ve savaşın kurbanlarına karşı duyduğu duygular sınıf savaşı ve devrim için duyduklarını bastırıyordu. (Ölümünden sonra Lenin, O'nun tuttuğu yolu «ihtilâlcî temele dayanan bir barışçılık» diye nitelendirmiştir.) Jaurés'in heyecan verici konuşmasını dinleyen halk Hanedan Meydanının almayacağı bir kalabalık hâline gelmiş, meydandan taşan halk sokak aralarına yayılmış, Brüksel caddeleri, bulvarları insan yığınlarıyla dolmuştu. Yığınlar saatlerce ortalığı çınlatmış ve tempo halinde şöyle bağır-mıştır : «A bas la guerre!» «Guerre a la guerre!» «Vive l'Internatio-nale Socialiste!»*.

İki gün sonra, Parise dönüşünde, kafası bozuk bir milliyetçinin sıktığı kurşunlarla, Jean Jaurés öldürüldü. Böylece, «son nefesine kadar savaşa karşı olacağını» söyleyen Jaurés bu sözünü tutmuş oldu. Daha sonraki günlerde, Parisin, Berlin'in, Saint Petersburg'un, ve Londra'nın olduğu gibi Brüksel'in caddelerini de bambaşka sesler kapladı; yığınlar, çoğu defa aynı yığınlar, değişik heyecanlar içinde, bu kere savaştan yana çıktıklar atmaya başladılar.

31 Temmuz'dan 4 Ağustos'a kadar, Alman Sosyal Demokratik İcra Komitesi ile, Reichstag'daki 110 Temsilcisi bulunan Sosyal Demokratik Grubu durmadan ortaklaşa toplantılar yaptı.

19. Yüzyıldaki her savaşta, hiç gecikmeksizin, ne yapacaklarını bilen Marx ve Engels uzakta kalmışlardı artık (Hiçbir zaman pasifist olmamışlardı). 1870 savaşına karşı çıkan emektar Bebel ve Liebknecht te uzak bir geçmişteydiler.

Alışkanlıklar, formüller, iddialar, suçlamalar, duygulu konuşmalar havayı sonunda amansız bir fırtınaya döndürdü. 31 Temmuz'da varabildikleri tek karar, Fransız sosyalistleriyle konuşması için Hermann Mueller'i Paris'e göndermek oldu... Oysa daha iki gün önce [Fransızlarla] görüşmüşlerdi! Fransızlar çok kuşku ve vesveseliydiler. Jaurés gözlerini hayata yummuştu. Kalan liderle-

(*) Türkçesi : «Kahr olsun savaşa!» «Savaşla savaş!» «Yaşasın Sosyalist Enternasyonal!» (Ç.N.)

rin çoğu, saldırıya uğrarsa Fransa'nın da kendisini savunması için savaşı gerekli görüyorlardı. Saldırgan Almanya olabileceğinden, savaş harcamaları için meclislerden kabul oyu istendiğinde Fransız sosyalistleri değil Alman sosyalist meclis üyelerinin olumsuz oy kullanarak savaşçıya «dur» demeleri gerektiğini söylüyorlardı. Kendileri ise olumlu oylama durumundaydılar. Mueller, yoldaşlarının olumlu oy vermeyeceklerini, fakat bunun için de, olumsuz oy kullanma veya oylamaya katılmama konusunda Fransızlarla anlaşmaya varmak istediklerini söyledi. Mueller'in söylediklerine göre, Alman sosyalistleri Rusya'nın saldırgan olduğu düşüncesindeydiler, ve Anavatanın Rusya tarafından istilâ edileceğinden korkuyorlardı. Fransa, belki de gerçek suçlu ve gerçek saldırgan olan Rusya üzerinde nüfuzunu kullanırsa bu savaşı önleyebilmiş olurdu. Fransızlarla, Alman sosyalistlerinin müzakereleri uzadıkça uzadı; her iki taraf ta konuşmak bile istemeyecek kadar sıkıldı, tarafların kafalarında dilleri ile söyleyemeyecekleri düşünceler dolanmaya başladı; artık birbirlerine güvenemez olmuşlardı, zira kendilerine bile güvenecek hâlleri kalmamıştı...

Bebel ve Jaurés hayatta olsalardı, belki de hiç değilse savaşın en kritik ilk günleri için ortak bir zemin üzerinde anlaşabilirler; birbirlerini anlayabilirlerdi. Belki de anlaşmazlardı. Şimdi buradan fikir yürütmek boş, ama şu nokta epey önemli : bir veya iki adam işlerin seyrinde bir fark yaratabilirler miydi? Zira, o günlerin tam bir tereddüt devresi olduğu bir gerçektir. Bir ân için, her şey belirsizdi; dere yatağına dikilmiş bir ağacın, dere yatağına dökmüş birkaç taşın suyun akışını karşı kenara itivermesi gibi, olayların seyrini değiştirecek şeyler olabilirdi. Bir veya iki adamın bulunmaları yüzünden, olaylardaki farklılaşmanın nasıl önem kazanacağını çok geçmeden göreceğiz... Görüşmelerden sonraki gün, ve bir sonraki gün, tereddütler sona ermişti : suyun akışı ilk yatağına oymaya başlamış bulunuyordu; şimdi gümbürtülü bir sel başlamıştı.

3 Ağustos'ta, Mueller Berlin'e döndüğünde Reichstag'ın Sosyalist Grubu hâlâ toplantı halindeydi. Fakat ertesi gün Reichstag'ın toplanacağı, ve savaş istikrazı için hükümetin bir kanun teklifi getireceği bilinmekteydi. İki gün önce Rusya'ya savaş ilân edilmişti, 3 Ağustos'ta ise Fransa'ya karşı savaş ilân edildi.

Hâlâ bir karara varamıyordu Alman sosyalistleri! Savaş istikrazları için, vatanseverliklerini göstermek ve milyonlarca sosyalist

ile sendikali işçiyi silâhlandırmanın faydalarından söz ediyordu bazıları. *Savaş istikrazlarına karşı* olanlar işç, savaş sorumluluğunu yüklenmemiş olmanın avantajından söz ediyorlardı (savaşı engelleyici düşünöcye hiç rastlanmıyordu). *Hem savaş istikrazlarına karşı çıkmak yeraltı örgütlenmesine gitmeyi ve kendi hükümetleriyle savaşmayı gerektirecekti.* Bütün bu şıklar üzerinde tartışılar ve herbirini teker teker leker oyladılar. On-dört oya karşılık yetmiş-sekiz oyla savaş istikraz kanun teklifine, savaştan Alman sosyalistlerinin sorumlu olmadığını belirten bir muhalefet şerhi ile birlikte, grupca «evet» demeyi kararlaştırdılar. İşin şaşılacak yanı, bu karardan daha iki gün önce Parti muhasibi Otto Braun'u, ve İcra Komitesi Başkanı Friedrich Ebert'i yeraltı örgütünün kurulması hazırlıkları için temasta bulunmaları için Zürich'e göndermeletiydi. (Birkaç gün sonra, aptala dönmüş bir suratla, her ikisi de Berlin'e gelmişlerdi.)

Reichstag toplantısından önceki gün, bütün bir gece tartışmalar, iddialaşmalar, umutsuz ve etkisizliği açık yalancı tedbir teklifleri üzerinde patırtılı konuşmalar, öfke, gözyaşı, bildiri metinleri hazırlayıp, tekrar yırtıp, tekrar yazmalarla geçti. Fakat 4 Ağustos'ta Grup içinde «hayır» diyen on-dörtlerle Haase, Sosyal Demokrat Grubu Başkanı olarak parti adına yapılacak konuşma metnini bizzat okudu. «Demokratik disiplin» anlayışlarının bir sonucu olarak bu on-dört kişi, çoğunluğu teşkil eden yetmiş-sekiz kişiye boyun eğmişti. Bu yüzden, oylama başladığı zaman sessizce salonu terk eden tek üye (Halle'den seçilen Kunert) dışında, Almanya'nın ve Dünya'nın gözleri önünde, bütün bir Alman Sosyal Demokratik Partisi 110 Temsilciyle savaştan yana oy vermiş oldu. Aynı gün Fransız sosyalistleri de savaşa «evet» oyu kullandılar, ama bu pek şaşırtıcı olmadı. Zira, Büyük Devletlerin hepsi de savaşa hazırlanmış ve savaşa gafil yakalanmayacak kadar vakit kazanmışlardı ve artık Almanya ve Avusturya'nın bu işi ne zaman başlatacaklarını beklemeye başlamışlardı. Kaldı ki, Alman Partisi, Marx ve Engels'in partisiydi; Sosyalist Enternasyonal'in önder ve ışık tutucu partisiydi. Reichstag'daki 110 üyesi ile, bir milyondan fazla üyesiyle, sosyalist gazete ve dergilerini izleyen bir-buçuk milyon okuyucusu ile, iki-buçuk milyona varan sendikali işçileriyle Alman Sosyal Demokratik Partisi öyle güçlü bir partiydi ki, askere çağırılan her üç Alman'dan bir tanesi bu partinin seçmeniydi. Bütün dünya sosyalistlerinin umutları bu Alman Sosyal Demokratik Partisindeydi ve bütün gözler o'na çevrilmişti.

Lenin, Alman Sosyal Demokratların Reichstag'da savaş istikrazları için olumlu oy kullandıklarını okuyunca, inanmak istemedi. Enternasyonal'in savaş öncelikleceğini umansızca düşünmedi, olmamıştı; ama savaş sorumluluğu altına girmek istemeyeceklerini zannediyordu, ve bundan hiçbir zaman kuşku bile etmemişti. Savaş olmamakla, halkın itibarını yitireceklerdi, fakat sonunda haklı oldukları anlaşılacak, savaşın harabeleri içinden çıkıp elinden tutacakları halklarını devrim ve sosyalizme yönlendireceklerdi. Lenin, «Franz Josef ve Nikolaşa bize şöyle bir zevk lütfetmez» derken bu işin olacağından kuşku duymuştu, ama hiçbir zaman büyük sosyalist partilerin savaş karşısında kendi ilkelere dışına çıkabileceklerini düşünmemişti. Lenin okuduğu haberin, sosyalistler arasında karışıklık yaratmak için Alman hükümetince aydurlanmış düzmece bir yalan olduğunu söyledi. Hatta *Vorwaerts*'de geniş bir yorum okuduğu zaman bile, derginin o sayısının bütünüyle Alman Genel Kurmayı tarafından sahte olarak bastırıldığını düşündü. Fakat birkaç gün sonra öğrendi ki, Paris'teki Plekhanov askerlik şubesi gibi adam toplamakta: «Plekhanov da mı hain, bu nasıl iş?» diye defalarca kurtel kendine soran Lenin, sonunda bunu, Plekhanov'un gençliğinde sübaylık yapmasına bağladı. Ama bu kere de Karl Kautsky'nin, Marx'ın kurucularından sonra en çok saygı gösterdiği Kautsky'nin yaptıklarını duydu. Duydukları çekilecek şeyler değildi: Kautsky önce oylamaya katılmamayı tavsiye etmiş, fakat sonra, çoğunluğun ihanetini tam olarak haklı bulmasa bile, bu ihanetli mazur göstermeye yarayacak sözler etmişti. Lenin'in bu noktadan sonra sinirsiz bir öfke kapladı için:

Lenin'in içini önceleri sadece bir hiltün kaplamıştı, daha sonra öfke sarı için; en sonra da kafasındaki çelik kışkaçlar zamanın yeni şartları üzerine umansızca kapandı. Partisindeki bütün liderlere karşı tek başına dikildiği çok olmuştu. Partinin içinden kendi grubu ile sınırlı çıktığı, kendi temelleri üzerinde yeni bir kuruluşa girişli çok olmuştu. Şimdi ise, eğer gerekirse, bütün bir Enternasyonalin liderlerine karşı tek başına dikilecekti. Kendi partisindeki liderlerden Martov ve Axelrod'un yazdıklarını okumuş bulunuyordu. Şimdi işç, Enternasyonal liderleri içinde savaşa karşı çıkamayanlarla, onlara kapıları yazdıklarını okuyacaktı. Bir kere daha hain etti: Parti, O ve O'nunla birlik olan birkaç kişi tarafından temsil edilmektedir ve Enternasyonal'i de O ve O'nunla aynı safı tutacak olanlar temsil edecektir. Cracow'dan Viyana'ya, oradan Zürich ve Berne kaçarken bile kafasında heyula gibi bu haber-

ler çalkalanıyor; defalarca ve defalarca herşeyi düşünüyor; olayları bir sıraya sokarak basit açıklamalara kavuşturmaya çalışıyor; teklifler, sloganlar, savlar (tezler) hazırlıyordu. Tarafsız ülke olan İsviçre'deki Bern şehrine vardığında etrafında yarım düzine kadar adam bulmuştu. Bunlar korkmuş, şaşkına dönmüşlerdi; ama Lenin'in sadık arkadaşları ve yoldaşlarıydılar hâlâ. Lenin bu yoldaşlarına *Savaş Üzerine Yedi Sav'ımı* okudu. Tarih, ya 6 Eylül, ya da 7 Eylül idi. Toplantıya katılanlar arasında Lenin ve Krupskaya, Safarovlar, Duma Temsilcisi Samoïlov, Mokhov, Shklovsky, ve muhtemelen Inessa Armand bulunuyordu. Krupskaya'ya göre toplantı «ormanda» yapılmıştır. Fakat Shklovsky'nin yazdığına bakılırsa, kendi evinde yapılmıştır. Sonraki günlerde sesini daha fazla sayıda insanlara, gruplara duyurmak, etrafına daha fazla sayıda Bolşevik toplamak isteyen Lenin'e itiraz edenler çok olacaktı. Ama o gün için itiraz eden hiç olmadı.

Avrupa Savaşı -diyordu savların ilki- çok sert sert ve keskin, burjuva -emperyalist- hanedancı karakterde bir savaştır.

İkinci Enternasyonal'deki Alman Sosyal Demokratik Partisi (1889-1914) [doğuş ve batış tarihleri ikinci savın içinde yer almıştır! nin, savaş bütçesini onaylayan ve Prusya «Junker»leri ile burjuvazinin şovence lâkrdılarını tekrarlayan liderlerinin yaptığı iş sosyalizme karşı tam bir ihanettir. [İkinci sav da buydu.]

Burjuva kabinelerine girerek sosyalizme ihanet eden Belçika ve Fransa Sosyal Demokrasileri liderleri de -diyordu üçüncü sav- aynı suçlamayı hak etmişlerdir...

İkinci Enternasyonal (1889-1914) liderlerinin çoğunluğunun sosyalizme ihanetleri ise -diye devam ediyordu dördüncü sav- söz konusu Enternasyonalin ideolojik çöküntüsünü göstermektedir. Bunun başlıca nedeni küçük-burjuvazi eyyamcılığının [opportunism] gerçekten başat duruma gelmiş olmasıdır...

Beşinci sav, savaşa katılan ülkelerdeki sosyalist partilerin bu kararlarını temize çıkarmak için yaptıkları açıklamaların birer aldanmadan başka birşey olmadığını ileri sürüyordu.

Rusya'daki Sosyal Demokrasinin görevi ve amacı -diyordu altıncısı- Büyük-Rusya ve çarçı-monarşist şo-

venizmi daha ince bir mantıkla savunan Rus Liberallerine, Anayasacı Demokratlara, benzerlerine ve bir kısım Noradniklere karşı acımasız ve amansız bir mücadele vermektir. [8 Ağustos'ta, hem Bolşevik, hem de Menşevik bütün Sosyal ve Demokratik Duma üyelerinin savaş istikrazlarına karşı oy verdiklerini öğrendiği için Menşeviklerden söz edilmemektedir!]

Rusya'daki bütün halklar içindeki emekçi sınıflar ve kitleler açısından, [savaşa oranla] çarçı-monarşinin ve o'nun, Polonyayı, Ukrayna'yı, ve Rusya'daki birçok diğer halkları baskı ve zulüm altında tutan ordusunun yenilgisi *çyeni şerdir...* [Bütün belge içinde en önemli cümle buydu.]

Yedinci sav ise şöyleydi :

İçinde bulunduğumuz şu gün, Sosyal Demokrasinin sloganları şöyle olmak gerekir : sosyalist bir ihtilâlin ve insanın silâhını kardeşine; diğer ülkedeki ücretli kölelere karşı değil, bütün ülkelerde burjuva hükümetlerine ve burjuva biçimine girmiş bulunan gericiliğe karşı çevirmesi gerektiğini savunan kuvvetli ve yoğun bir propaganda -Ordu ve askeri faaliyetler alanlarına yayılacak şekilde- ile seslenebilmek ve bütün dillerde böyle bir propagandayı yürütebilmek için bütün milletlerin ordularında yasa dışı hücreler ve gruplar kurmak şarttır... Sosyalizme ihanet eden Enternasyonalin bugünkü liderlerine karşı... emekçi kitlelerinin devrimci vicdanlarına seslenmek zorunludur... Almanya'da, Polonya'da, Rusya'da cumhuriyetler kurulmasından, Avrupa'daki diğer bütün küçük devletlerin Cumhuriyetçi Birleşik Devletler şeklinde birleşmelerinden yana uyandırıcı propaganda- larla bulunulmalıdır.

Bu, çok kaba çizgilerle çizilmiş, fakat heybetli öneriler altı kişilik toplantıda kısaca tartışıldı, ve daha sonra ufak-tefek bazı değişikliklerle, «Bir Grup Sosyal Demokrat, R. S. D. I. P. Üyeleri.» imzasıyla bütün dünyaya duyurulmaya; hiçbir şey duymaz olmuş dünyaya duyurulmaya çalışıldı. Başlıca değişiklikler şunlardı :

1. «Eyyamcılar önünde korkakça boyun eğen ve teslim olan sözümona 'Merkez'i» suçlayan, ve «sebatla, ısrarla, Mer-

kez'in gelecek Enternasyonal'den atılması»nı isteyen bir bölümün katılmış olması.

2. Savaş hummasına karşı bütün işçilerin bağışıklığı bulunmadığını kabul etmekle beraber, «birçok hâlde işçilerin şovenizme ve eyyamcılığa karşı olduklarını» belirten bir bölümün katılması.
3. Rusya için bazı sloganlar sunan son bir bölümün katılmış olması :

Demokratik bir cumhuriyet, toprak sahiplerinin topraklarının istisnâki ve dağıtımı, sekiz-saatlik çalışma günü şeklindeki âcil sloganlara dayanarak, çarçı-monarşiye ve Büyük-Rusyaçı, pan-Slavcı şovenizme karşı, Rusyanın baskısı altındaki milliyetlerin özgürlüğü ve *selfdetermination*'undan ve Rusya'da bir ihtilâlin oluşmasından yana bir mücadele.

Değiştirge eklerinden ikincisinin, genel vatanseverlik humması karşısında boyun eğenlerin sadece liderlerden ibaret olmadığını, kitlelerin, ve hatta bazı Bolşeviklerin de bu hummaya tutulduğunu söyleyen birisi tarafından Lenin'e zorla kabul ettirildiği anlaşılmaktadır. Lenin ise, kaçınmaya yarayan (evasive) «birçok hâlde» ibaresi olmaksızın bu değişikliğe yanaşmamış olsa gerek. Zira, Lenin yeni stratejisine esas olarak «kitleleri» kendi «liderler»ine karşı ayaklandırmayı; kitleleri kazaen hatâ işleyen; ama liderleri, bile bile ve sistemli bir hiyanet içinde bulunan taraflar olarak ele almayı plânliyordu. Birinci değiştirge eki hiç şüphesiz Lenin'in kendisine aitti, ve Lenin bu değiştirgeyi getirirken bir zamanlar saygı gösterdiği, teorik meselelerde kendisine önder kabul ettiği Karl Kautsky'nin durumunu düşünmüş olsa gerekti. Üçüncü değiştirge eki ise, Rusya'da demokratik bir devrimin meseleleri ve sloganları hakkında tamamen Leninci bir anlayışı dile getirmekteydi.

KONU DİZİNİ

Adalet, idari cezalandırmalar, 35; işkence, 36-37; aile sorumluluğu esasa, 32, 80 ve devamı; Çarlık Rusyasında ve Stalin Rusyasında siyasi mahkûmlara yapılan muamele, 147; Sibirya, 154-7.

Abramovich, Rafael, 455, 559-60.

Açlık, 79, 100-105.

Adler, Alfred, 582.

Adler, Victor, 250; Lenin'in kurtarılmasına yardımı, 738-40; Troçki'ye aynı konuda yardımı, 742; Brüksel Konferansında, 754.

Adoratsky, 91, 666.

Ağustos Konferansı (ve Ağustos Bloku), 632-3.

Ailenin kolektif sorumluluğu, bak, Adalet.

Akhundov., R., 530.

Akimov (Vladimir Makhnovets), 258, 277-81.

Axelrod, Pavel Borisoviç, ve açlık, 105; Plekhanov'un arkadaşı, 107 ve passim; Leninle karşılaşması, 140, 143; Ekonomistler'e cevap verisi, 168, 174, 191, 193-4, 215, 250, 255, 256, 286, 287, 291-2; partiyi «efendi» olarak değil «yardımcı-araç» olarak kabulü, 305, 370, 437-8; partizan olmayan geniş partiyi savunması, geniş işçi sovyetinden söz edişi, 370; «aşağıdan devrim» görüşü, 371; Batıcılık, 373; 1905'de Menşevizme kayan Bolşevizme karşı şaşkınlık duyması, 404-6, 632.

Alakaevka, Lenin bir süre yaşadığı küçük malikane (çiftlik), 97-8.

Algeciras, 403.

Alexander, I (1801-25), 26, 28-9, 197.

Alexander, II (1855-81), 26; 31, 37; 67-8; 198, 214.

Alexander, III (1881-94), babasının suikaste uğraması karşısında tepkisi, 67-8; saltanatının özelliği, 67, 77; Lenin'in ağabeyiyle ilgili, 71; devrindeki sinâleşme, 79; Yahudilerle ilgili, 197, 214.

Alexinsky, G. A., 432, 454; Yahudi Menşevizmi ve «pogram»lar konusundaki tutumu, 556-7; Elizabeth K. ve Lenin'in aşk şiiri iddiası, 557; 617-8.

Alliluev, Sergei, Stalin'in kayınpederi, 510-1.

Allilueva, Nadezhda, Stalin'in karısı, 511.

Alman Sosyal Demokratik Partisi, bak, Sosyal Demokratik Parti, Alman.

Almanya, 734.

Amsterdam, Saul (Henrykowski), 617.

Anarşistler, Çarçı ve Bolşevik Rusya Sibiryasında, 157; 247-8.

Anavatan Üzerine Notlar, Marx'ın makalesi, 127.

Anayasa (Teşkilâtı Esasiye Kanunu), Speransky'nin tasarısı, 28; 1905'den sonra, 37-8, 382, 427-31, 676.

Anayasacı Demokratik Parti (Kadetler), 214, 315-17, 413, 418-20, 622.

Anna, bak, Ulyanova.

- Ansiklopedisi, Bilyük Sovyet, 514, 515, 524.
 Ansiklopedisi, Küçük Sovyet, 537-8.
 Anıd Oto, Troçkinin müsteşarı ismi, bak. Troçki.
 Anyuta, bak. Ulyanova, Anna İlyi-nishna.
 Apostolik halefiyet, bak. Stalin, 87, 164-5.
 Arabulucular, 311 ve **pasam**
 Arakheçev, ve askeri devlet çiftlik-leri, 16, 26, 29.
 Arfıçev, Lenin'in mahkemesinde da-vacı plan kimse, 99.
 Arşanov, 751.
 Arşanid, İnessa, 729.
 Arşidük, Francis Ferdinand, 733.
 Asya ve Asyatık Rusya, 17, 20, 21, 187, 320; bu konuda Lenin ve Stolypin, 480.
 Avenarius, 598.
 Avksentev, 375, 751.
 Avrupa, Rusya ve, Bak. Batı; kezâ Rusya.
 Avusturya - Macaristan, Lenin'in gelişi, 675; ve Polnyahlar, 676-7; ve milli mesele, 677; ve Balkanlar, 676-7, 718.
 Aydınlar (İntelijansiyâ), halkları ayrılma ve yabancılaşma, 31; özözellikleri ve başlıca düşünceleri, 36-48; şehirlerdeki, 106; köylerdeki, 107; Marxist ve Narodnikler arasındaki mücadele-nin özü, 124; Lenin, aydın ola-rak, 173; profesyonel devrimci-ler, aydın olarak, 188; tartışma ve çatışmaya düşünce olmaları, 271, 310; Bolşevik Üçüncü Kong-resinde işçilerin hulumması, 365-6, Bak. kezâ Düşünce; Dev-rimi Teorisi.
 Azerbeycan, 530.
 Azev, Yevno, polis ajanı, 215, 316, 569, 637.
 Babuşkin, I. V., 120-1, 144.
 Badaev, Duma temsilcisi, Mali-novskiy davasında, 661-2.
 Bakanlık, 706.
 Bakur, 499; mirbarsı, Bölüm XXV ve **pasam**; 706.
 Bakur Matbatası, 510, 520.
 Bakunin, Michael, milli meselede, 690.
 Balabanoff, Angelica, 584.
 Balkanlar, Savaşı, 676, Avusturya ve Rusya rekabeti, 676-7, 718-23.
 Barbasse, Henri: Stalin, 481, 502-3, 530, 37, 164-5, 383, 568, 667, 672-3.
 Ball, Baucu, Bencelik, Bar-karşılığ, 26-7, 28, 40, 126, 186-8, 223-4.
 Batun, 498, 500, 502.
 Bauer, Otto, 693.
 Bazarov, 408, 432, 509.
 Behel, August, 106, 165; ve Koloni Sorunu, 708; savaş konusunda, 714; ve Engels, 711-14; 715; 717, 757.
 Beirut, Boleslaw, 617.
 Belitsky, 611.
 Belotatsky, 620.
 Berchtold, Avusturya Dışleri Ba-kan, 734.
 Berdyayev, 592.
 Beria, Lavrenti: Transkafkasya'da Bolşevik Kuruluşlarının Tarihi Üzerine: Stalin, İlk Yazları ve Faaliyetleri, 482, 493, 500, 509, 516, 525, 527, 539, 544, 547.
 Beria, Lavrenti, 481, 487, 492, 496, 500, 522.
 Bernstein, Edward, revizyonist, 164; tartışmayı kaybetmiş hâlde mâ-nen üstünlük kazanıyor, 165, 172, 183.
 Berzin, 735.
 Beş Yıllık Plan, önceki stratejiye tempoyuyla mukayesesi, 319-21.
 Bibinoshvili, B., 528.
 Bismark, 403.
 Birleşik Cephe, 141-2.
 Birlikler Birliği (Sendikalar Birli-ği), 33.

- Birinci Enternasyonal, bak. Enternasyonal.
 Bizans, Rus Hristiyanlığının ve kül-türünün öncüsü olarak, 17; Rusyayı Batıdan ayıran kesin sınır, 18; ile ticaret, 19; **Caesaro-papam** (Çar-baba İnancı; Volinmer Çar İnancı), 21, 33-4.
 Bobrovskaya, 512-3.
 Bobrovsky, Vladimir, 512-3.
 Bogdanov (S. A. Malinovsky), 312, 367; Lenin'e, boykot konusunda, muhalefeti yönetmesi, 431-2, 443, 454, 463; Lenin ile birleşme-si ve felsefi muhalefeti, Bölüm XXIX; Ekonomik Ehlisinde Kasa Kurs, 608; Lenin'in otoritayarı düşünçesi hakkında, 603-8.
 Bogolepov, Eğilim, Bakan, 248, 316.
 Bogrov, Ördür, 430.
 Bolşevizm, bolşevikler, askeri iş ko-münlerinin Arakheçev'in çiftlik-lerine benzermesi, 25-26, bütün alanları kapsayan devlet ekono-misine geçilmesi, 26-7; **Dayacı Peste**, 29-30; çatışmalar, 32-3; sıklıkla, 65-6; 423-5; 1917'de oy çoğunluğu kazanmaları, 125; köylü çoğunluğa karşı kuvvet kullanılması görüldü. Bolşevik örgütü yerine polis devletini getirmesi, 207; Yahudiler ve, 213; İkinci Kongrede Menşevik-ler ile aralarındaki ayrılığın başlangıcı, Bölüm XIV; ismin çıkışı ve Lenin'in kullanışı, 289; Liberallere karşı tutumunu, 334; Rus Devriminin geleceği hak-kında Lenin'in görüşü, 345-53; iktidar temerküzüne varan gö-rüşlerini ifadesi, 352; 1905 Sov-yetide ilk andaki muhalefeti, 369; Rusyalığa, 373; Moskova ayaklanmasında, 391; 1908 Son-baharında Menşeviklere yakınlığı, 404; bu konuda Lenin ve Troçkinin verdikleri hüküm, 406-7; Dumanın boykotu mü-

- cadecesi, 412; Lenin'e rağmen I. Dumanın boykotu lehinde oylama, 417; bozguncu gruplara meydanı, öncülleri kontrol ediyi, 437; sıklıkla birlikler ve soyguncular konusunda görüş ay-kırışığına düşmesi, 447-8, 470; 1910'da Lenin'i Menşeviklerle birleşmeye zorlaması, 471; Sol-cu ve proleter Bolşevik kö-türü (Vperyudistler), 600, 617; Felsefi ve lâiklik tartışmaları üzerinde parçalanma, 606; üç Bolşevik hizibi, 616; Parti Bolşevikleri veya "arabulucular," 612; Sibiryada sacumacı eğilimler, 745, Paris'te, 752-3.
 Bonch - Brucvich, 654.
 Borka, Troçkinin gazetesi, 1914, 633.
 Borçlar, lükür, 390, 403.
 Bosna, 718, 733.
 Bozguncular (Tasliyeciler), 438, 643-4, 666.
 Braun, Otto, 758.
 Bredinsky, polis ajanı, 627, 636.
 Brizolis Khma, 498.
 Breshkovskaya, 751.
 Briand, Aristide, 468.
 Bronstein, Alexander Davidovig, Troçkinin ağabeyi, 201-2.
 Bronstein, David Leontievig, Troçkinin babası, 198, 222, 230-31.
 Bronstein, Elizaveta D., Troçkinin ablası, 202-3.
 Broustein, Lev Davidovig, bak. Troçki.
 Bronstein, Olya, Troçkinin kızkar-desi, Kamenevin karısı, 204, 220, 243, 533.
 Brzola, yuraltı Görevi gazetesi, 522.
 Bubnov, S. A., 454, 630.
 Bulgar, bak. Kafriykovalı.
 Sukharin, Nikiolai, Evap dilige Stalinin'i eleştirilmesi, 41-2; Malinovsky ile, 651; milli mesele hakkında material toplama işte Stalin'e yardım ediyi, 694-5.

- Bulgakov, 592.
Bulgaristan, 718.
Bunakov, 751.
Burnham, James, 751.
Burtsev, Vladimir, 637, 661-3, 751.
Bürokrasi, Moğollardan kalan «miras», 20; Oprichina ve Petro'nun kudemeleri, 24-6; ve açlık, 102-4; Makhaisky'nin uyarısı, 248; Çarcı bürokraside aydın bölümler, 318-9.
Büyük Rusyalılar, 27, 187.
Cenevre, 79 ve *passim*.
Chaikovsky, Nokvlai, 251.
Chavchivili: *Patrie, Prisons, Exile*, zikri, 508.
Chebotareva, 148
Cheka (Çeko), bak, Polis
Chernishevsky, 181.
Chernomazov, Miron, polis ajanı, 568.
Chkheidze, Nicholas, 499, 509, 632.
Cluseret, General, 342.
Cole, David M.: *Joseph Stalin*, zikri, 748-9.
Çar, Çarlık, 21-22, 24, 28-31, 29-32, 34-6, 78, 179, 184-5, 187, 337-40, 381, 402-4, 668-8. **Bak. kezâ**, otokrasi, Peter (Petro), Katerina, Alexander, Nicholas
Çarcı Rejimin Yıkılışı (Padenie ve diğ., zikri, Malinovsky'de, 639.
Çin, Wittenin yönelişi, 328; Sovyet iddiaları, 328-9; Lenin'in Çin'e yayılma politikasını eleştirmesi, 478.
Çiçerin, 470.
Çoğunluk Komiteleri, 312.
Dan, Bn., 651.
Dan, Theodor (Gurviç), 168, 259, 408, 455, 654, 666.
David, Eduard, koloni hk. önerisi, 708.
Decembristler, 16, 28-31.
Degayev, 68.

- Delyanov, Eğitim Bakanı, 78.
Demokrasi, Marxizm ve Halkçılık demokratik bir devrim için yetersiz kalıyorlar 124, köylü üzerinde polis gözetimli devletin çıkışı, 124-136; proletaryaya vasıllık demokrasiyi zayıflatıyor, 134; 141-2, 178-81, 183-93, 258-9, 265-5, 265-9, 278-83, 284-6, 289-91; Leninci demokratik olmayan mekanizma hakkında Troçki'nin kehaneti, 301; Zasluch, Plekhanov, Axelrod ve Rosa Luxemburg'un görüşleri, 189, 302-6; demokratlaşmaya karşı Lenin'in bürokrasiyi savunması, 308; Troçki ve Parvus'u demokrasiziz sosyalizm ve azınlık diktatörlüğü konularında uyarması, 346; demokratik olmayan azınlık diktatörlüğünü kurmak için demokratik olmayan bir cihaz, 347-8; Rus devriminin geleceği hakkında üç görüş, 343-55; «demokratik diktatörlük» hakkında Lenin'in formülü, 345-355; Lenin'in demokratik merkezîyetçiliği, 363-67; bozguncu ve diktacı parti yerine Axelrod'un geniş, demokratik, kitle partisini savunması, 370; basın sansürü ve demokrasi, 384-6; köylülerin Devlete bağımlı kalacağı yolunda Plekhanov'un uyarısı, 436; Lenin'in cihazı, 547-8; parti ve hiziplerde hürriyet, 547-8; «millî mesele»de demokrat olarak Lenin, 701-4.
Denikin, A. I., 280.
Deutsch, Leo, 107, 215.
Devlet, devletçilik, Bolşevikler devletçi bir ekonomi devraldılar, 15; devletçiliği biçimlendiren bir oluşum olarak savaşçılık, 22-3; IV. İvan zamanında genişleme, 23; toprağa bağlılık, 23-4; devletçi ve sınıal bir ekonominin gelişmesini sağlayan Peter (Pet-

- ro), 24; askeri devlet çiftlikleri, 26; demiryolu inşaatçısı, tüccar ve banker devlet, 26-7; sendikacı devlet, 322-3.
Devrim, bir irade meselesi olarak, 134; plânlananın tersine gelişmeler olabilmesi, 134.
Devrim (1905), Bölüm XVI-XVII
Devrim (1917), 385-6 ve *passim*
Devrimci Teori, özü, 40; ortak kaynak, Bölüm VI; Rus hayatının «ihtilâlcî» özü, 187; ve örgüt, Bölüm IX; Sosyal Demokrasinin Programı, 261-2; Rus devriminin geleceği konusunda üç görüş, 343; ve Felsefe, Bölüm XXIX
Dışardaki Devrimci Sosyal Demokrasi Birliği, 172, 302
Din, Tatarlarca patriyarkların kullanılması, 21; Eski İnancılar (Müminler), 27; devrimci hareketlerin yarı-dinsel özerleri, 41; Çarın din önemi, 55; dinî tarikahların siyasî muhalefet grupları olma fonksiyonları, 234-5
Disiplin, 188, 284, 289-91, 306, 311-12
Djugashvili, Jacob I., Stalin'in büyük oğlu, 536
Doğu Dergisi (Eastern Review), Troçki'nin yazı gönderdiği, Sibirya'da yayımlanan dergi, 247
Dulgoruki, Prens, 317
Dostoyevski, aşırıçılık ve ortaklık konusunda görüşü, 38; Çağımızın «peygamberi» olarak, 41, 64
Druzhini, savaş birlikleri, Bölüm XXII
Dubassov, Amiral 393
Dubrovinsky, I. F., 455
Duma, toplantısı, 37; boykotu, 411; gelecekteki Sovyet seçim tarzını gösteren ve sınıf bilincini arttıran seçim kanunu, 412; Sosyal Demokratlar ve Siyah Yüzler'in boykotu, 412-13; Lenin boykotçulara karşı, 413; Birinci Duma, 414; Feshi, 420; Stolypin

- II. Duma'yı feshediyor, 427; Stolypin'in «coup d'Etat» sı [16 Haziran, 1907], 427; III. Duma, 431-33; Duma'da Gürcü Menşeviklerinin gücü, 509, 515; boykotçuluk, Feshiçilik ve «ultima-tisın», 600; Lenin ve Malinovsky Duma, Grubunu parçanıyorlar, 647
Durnovo, P. N., İçişleri Bakanı, 383
Düşünce, Rus düşüncesi, 26-7; toprağa sabitlikten kurtuluş hayâli, 37; aşırıçılık, 38, 592; enerjisi, 40; arıllanan özerler, 40; «Messianizm», 40; Fanatizmin Sosyal Demokratlar ve Sosyal Devrimciler arasında tek yanlı parçalamalar doğurması, 124; «Decadence», 590; **Sonlism** (Cinsel Açık-saçıklık Edebiyatı), 591; içö-bakış, 591-2; yeni Kantçılık, 592-4; **Sovyet düşüncesinde Materyalizm ve Emprirciticism**'in rotü, 613-4. **Bak kezâ**, Aydınlar, Devrimci Teori, Sosyal Demokratlar ve Sosyal Devrimciler
Dzierzynski (Dzherzhinski), F. E., 456, 529-31-617
Eastman, Max, Troçki biyografisiyle, 230, 243-4, 246
Ebert, Friedrich, 734; «yer altına» geçmesi, 758
Edebiyat, Rus Edebiyatının dinsel dönemi, 20; Rusyanın sesinin duyulması, 28; halka karşı zıt ve bulanık tutumu, 31-2; kuvvet ve kehaneti, 41-2; **Sonlism**, 590-1; Savinkov'un iki romanı, 591-2
Einstein, Albert, zikri, 589
Ekonomizm, 167, 183, 186, 258, 273
Elisarov, Marx T., Lenin'in kayınbiraderi, 94
Emeğin Kurtarılması Birliği, 79, 107, 139-40, 144
Emeğin Kurtarılması İçin Mücade-

- İç Birliği, **Bak**, Petersburg Birliği
- Emperyalizm, revizyonizm katkısı, 166; Geçici Hükümetin ve Çarlığın emperyalizmini Lenin'in talimi, 478
- Enberg, 158, 168
- Endüstrileşme, «Petro» zamanında, 24; 1861-1913 arasında, 237-7; I. Nicholas devrinde, 30; III. Alexander zamanında, 78; Wlito zamanında, 317-9
- Engels, Frederick, Rus Marksist hoşgörüsizliğini eleştirisi, 106, 129; ve otoritaryanizm, 128; Narodniki ve Sosyal Demokratları birleştirme teşebbüsü, 129; ihtilalin, ihtilalcilerin ummadığı yöne kayabilmesi görüşü, 134; Stümül, 164; Bernstein'i suçlayarak «baş revizyonist» demesi, 164; yaklaşan dünya savaşı, militarizm ve dünya savaşı hakkındaki görüşleri, 685-6; 710-11
- Enukidze, Abel, Stalin'in arkadaşlığı ve biyografisi, 481, 483, 509, 520-21
- Eurasia, 12-13; Tolstoy'a ilişkin, 20; Rusya ve Eurasia toprakları, 17
- Enternasyonal, İkinci; veya, Sosyalist ve İşçi Enternasyonal, Rus Hareketindeki parçalanmayı önlemeye çalışması, 726; Brüksel'de açılan toplanan savaş altyüzü konferansı, 753-756; çöküş, 756; eski «Sol» ve «Sağ» ayrımının dışında bölünme, 750
- Enternasyonal, Komünist veya Üçüncü, 106, 139, 309, 635, 706
- Ermeniistan, 531
- Eski İnançlar, 27
- Essen, 367
- Evloji, Peder, 390 ve paslama
- Çzop (Aesop) Dili, Köle Dili, **Bak**, Sansür
- Farklılarımız, Plekhanov'un kitabı, 107, 108, 129

- Fedotov, G. P., zikri, 419
- Fels, Joseph, 458
- Feodalizm, **Bak**, Kölelik
- Figner, Vera, 68, 71
- Finlandiya, 565
- Fiull Aktivistler, 332
- Fotkova, Lenin'in sekreteri, 530
- Fransa, Rusyanın mütefiki ve bankeri olarak, 403
- Friend, 48, 70
- Ganetskii, Ya : **O Lenin**, 740, **bak**, **kazık**, Hanecki, Jacob
- Gankin ve Fisher, **Bolshevikler ve Dünya Savaşı**, 660
- Gapon, Peder George, Putilov işçilerini yönetişi, 22; karakteri ve işleri, 336-40; birlik ve devrim için çağrısı, 380; Lenin ile mülakatı, 358-60; dönüştü ve öldü, 361-2
- Gaven, 745
- Geçici Hükümet, 1917, Batılı karakteri, 27; Lenin emperyalist niyetlerine saldırıyor, 330-2
- Gershuni, 215
- Geschichte der russischen Sozialdemokratie, Lenin'in soygundancarı aldığı paralar hakkında Martov ve Dan tarafından yazılmıştır, 451
- Goethe, zikri, 690
- Gogol, 12, 40-1, 45, 611
- Golos, Martov'un Golostitler hakkındaki yazısı, Martoviller, 624
- Gloshokin, 630
- Goncharov, Ohlarnov'u, 47
- Gori, Stalin'in doğduğu yer, 466, 477, 484
- Glyasser, Lenin'in sekreteri, 530
- Gorky (Gorki), Maksim (Maksim), 432, 452, 457-60, 564, 594; Belçirfi tartışmaları, Bölüm XXIX; İftihar, 602-3; yaratıcı ve sanatçı düşüncelerine karşı Lenin'in saygısı, 602, 608-9, 732-33, **Bak**, **kazık**, Lenin'in mektupları
- GPO, **bak**, Polis

- Greulich, 739
- Grey, Sir Edward, 735
- Grinevitsky, 77
- Grozowski, Lew, **bak**, Tyszka
- Guchkov, A. I., 420
- Guesde, Jules, 331, 750
- Gurko, General, 734
- Gurovich, polis ajanı, 150
- Gusev (Drabkin), 272
- Güney Derneği, **bak**, Decemrist'ler
- Güneyli İşçi, 250
- Gürçüstan, **bak**, Kafkasya, Sosyalizm, Transkafkasya
- Gürçüstan Federal Sosyalistleri, 332
- Haase, Hugo, 735, 755, 758
- Hala, **Bak**, Kalmykova
- Halkçılık, halkçılar, **bak**, Narodniki, Narodnaya
- Hanecki, Jacob (Firstenberg; Ganetskii), 273, 456, 616, 676, 729, 740
- Herve, Gustave, 714, 750
- Merzen, 611, 612
- Hilferding, 160
- Hitler, 14
- Hobson, 166
- Hoelz, Max, 465
- Hollis, Christopher, Lenin'in biyografisi yazarı, 147
- Hourwich, I. A., 129
- Huysmans, 730
- Hyndman, 331, 752

- Iskra, fonları, 120; için yapılan planlar, 168-180; Lenin'in örgütlenme planı hakkında yazıları, Bölüm IX; bu konuda özel görüşü, 178-9; profesyonel devrimcilerin uyanık görevleri, 178-80; editörler arası geçimsizlik, 193 ve Bölüm XIII, XIV; Trocki'nin katılığı, 215; yazı işlerinde iş bölümü, 256-8; **Rabochee Delo** ile birleşmesi, 258-9; **Bund** ile birleşmesi, 259; kendi Birleşme Kongresini toplaması, 260 ve Bölüm XIV; İkinci Kongre-

- de parçalanmaları, 275; Lenin editörlerin çoğunluğunu aşıyor, 291-2; makalelerin yazarlığı, 298
- Illustrated History of the Russian Revolution**, (Rus Devriminin Resimli Tarihçesi), zikri, 319

- Ilyic, Vladimir, **bak**, Lenin
- Ilyin, V., **bak**, Lenin
- Iran, 328
- Iremashvili, Stalin konusunda, 494, 496, 534
- İskitler, İskit savaş taktikleri, 14
- İşçi Oy Hämilleri, **bak**, Durna
- Ivan, IV (1533-82), **Oprichna'sı**, 25
- Ivanoviç, Stalin'in takma adı
- Izvestia**, zikri, 81

- Jakobinizmi, Decemrist'lerin, 29-30; Leninin, 300-1
- Japonya, 327; Rus devrimcilerine yardım vermesi, 332
- Japardize, İyam, 513, 540, 752
- Jaurès, Jean, 12, 705, 755, 756, 756-7
- Jibladze, Sylvester, 488, 500
- Joffe, A. A., 582
- Jogiches, **bak**, Tyszka
- Jordanski, 408

- Kafkasya, Avrupa ve Asya arasında sınır olması, 20, 27; eşkiya geleceği, 463-5; milli azınlıklar, 474; tanımı ve tarihçesi, 474-7; ve milli mesele, 713; daki sosyalizm, **bak**, Sosyalizm, ve Transkafkasya
- Kafkasya Federal Sosyalistleri, 460
- Kachkadamova, Lenin'in mürebbiyesi, 101
- Kadetler, **bak**, Anayasası Demokratik Parti
- Kalinin, Michael, 492, 510-1, 631
- Kalmykova, Alexander M., 119, 158, 171, 311
- Kalpazanlık, 468-70
- Kamenev, Leo Borisoviç (Rosenfeld), 213, 216, 220, 432, 454;

- Jarasko'nun buya'da liderliği, 512, 532, 539, 623; Pravda'ya yönetmeye gönderilmesi, 649
- Kamo** (Semyon Arshakoviç Tra-Petrovski), 465-73, 532
- Kanlı Pazar**, 22/9 Ocak, 1905), 337-40
- Kant ve yeni-Kantçılık, 533
- Kaplan, Dora, 58
- Kapital**, yazarı Marx, analizeci Lenin, 122-3; Rus Marksistlerin karışması, 126; Rusya'nın kaderi için a priori bir formülün olmayacağı, 127-8; Lenin'in Üçüncü Cild'i okuması, 143-165-6
- Kapitalizm, Rus kapitalizmi, Rus Marksistlerince geleceği, 126; köylülerdeki, 126; hiyümesi ve merkezîli, 319; işçi-işveren anlaşmazlığı ve yabancı sermayenin güç durumu, 321; arif-kapitalizm ve Saraydaki durumu, 323; Rus Devlet Kapitalizmi için, bak, Devletçilik
- Kapitinsky, polis ajanı, 650
- Karadağ, 718
- Kara Yüzler, 308-9
- Karavzin, 47
- Karpinsky, 738, 753
- Karpoviç, Michael, 23
- Katerina, II (1762-96), devrinde köleliğin gelişmesi, 23; ippek sanayi kuruluşu için Herman çıkarılması, 35
- Kautsky, Karl, 106, 143, 165, 171, 183, 628, 708, 726, 735, 751, 754, 759
- Kazan, 81
- Kerevsky, Alexander F., Lenin hakkında sözleri, 43, 83; Sibirya hakkında, 46; Feodor'un oğlu, 79; öğrenci hareketleri hakkında sözleri, 92; Alexander'ın ölümünün Lenin üzerinde etkileri hakkında, 100-2; **Hürriyetin Çarmaha Geçilişi**, zikri, 660

- Terzhentsev**, Lenin'in biyograficisi, 97, 367
- Kesiksiz Devrim (Sürekli Devrim), bak, Troçki
- Khardin, A. N., Lenin'in yanında, güdüğü kimse, 94, 98
- Khetskhoveri, Vladimir (Lado), 509, 513; ve Baku matbaası, 521-2
- Khomayakov, 40
- Khopyakov, I. P., 753
- Khopyain, «Patron» Stalin'in lakabı, 178
- Kızıl Ordu**, Sovyet Ordu Gazetesi, 478
- Kirov, 402
- Kiev, Kiev Rusyası, 18, 19, 20, bak, kezâ, Ukrayna
- Kievskaya Mysl**, Troçki'nin yazdığı gazete, 720
- Kiyuchevsky, V., 23, 36
- Kolontay, Alexandra, 633
- Konuşmasarov, ve En., polis ajanı, 463
- Com, Felix, 738
- Kripp, 583
- Köçerik**, askeri bir tedbir olarak kurulumu gelişmesi, 23, 36-8; Azad, 37-8; Restorasyon konusunda Ptekhanov'un uyarısı, 436-7
- Komünist Enternasyonel, bak, Enternasyonel
- Komünist Manifestosu**, Marx ve Engels'in Rusça baskısına ön-sözleri, 128; Rusya'ya uygulanabilirliği, 187
- Komünist Parti, Aman, 616
- Komünist Partinin Kısa Tarihi**, yazarı Stalin, bak, Stalin
- Köy**, komünal, bak, **Mir**
- Köylüler, 31-2, 68, 125-6; Lenin ve, 130-1; Lenin'e iktidara gelişte yardımları, 134-6; polis devletine taban olmaları, 135-6, 315, 323, 419-21; Lenin'in köylüler için otrezki programı, 360-2; programı açıştırması, 362; Stolypin'in mülkiyet değişikliği ve tutucu bir sınıf olarak köy-

lülere güçlendirmesi, 427-31; Çar ve Sovyet Devletine köylülerin tâbi kılınmış olmasının Rusya'ya özgü tarihi sebepleri, 436

- Köylülerin Azadı, 26, 37
- Krassin, Herman, 113
- Krassin, Leonid, Morozov'dan para alışı, 311, 316-7; ara buluculuğu, 311; Troçki'ye yardımı, 356-7; 367, 408, 431; silâhli birlikler, bombalar ve soygunlar, 448, 454, 460-462; 463, 472; kalpazanlık, 468-70, 472; Gürcüstan santralının işletmesi, 510; gizli matbaayı işletmesi, 510, 521, 554; harekettten çekilişi, 594
- Kredi Lyon (Credit Lyonnais), 403
- Kremer, Arkadi, 272
- Krepost (toprağı terk edememe), bak, kölelik
- Kronstad, deniz üssü, bahriyelileri, 387
- Kropotkin, 157, 751
- Krupskaya, Elizaveta Vasilievna, Lenin'in kayın validesi, 161, 162, 163
- Krupskaya, Nadezhda Konstantinovna Ulyanova, Lenin'in karısı, avcı ve Lenin, 84; toprak-sahibi Lenin, 96-8; Petersburg'a varışı, 112-3; buluşması, 115; Okur-yazar Yetiştirme Komitesi, 117; ilk yılları, 114-5; Lenin'in ilk tutuklaması, 140-1; Lenin'e işçileri tanıştırması, 140; Lenin hapiste, 153; Sibirya'da, 157-8; ve köylüler, 158; sürgün skandalları, 159; tevkifi, 161; Lenin'e birleşmesine izin verilmesi, 161; kayınvalidesine mektupları, 163; Ufa'ya gidişi, 170; Lenin tarafından **Iskra**'ya sekreter yapılması, 177; Axelrod hakkında, 194-5; Zasluch hakkında, 194; **Iskra**'nın Ekonomistlerin birlik çalışmalarını engellemeşi, 259; II. Kongre, 271;

Iskra'dan Axelrod ve Zasluch'in çıkarılması, 291-2; Lenin'in Martov'u sevdiğini söylemesi, 300-1; Stokholm, 411; Tammerfors'da silâhlar, 443; Victor Taratuta ve Schmitt'lerin mirası hakkında, 452; 463; III. Kongre'deki Kaskasya Delegasyonu hakkında, 541-2; Kamo hakkında, 552; 1905 yenilgisinden sonra Lenin'in moral durumu üzerine, 566-7, 570, 572-3; Finlandiya'nın otonomisi, 532; Ulyanovların yok-sulluğu, 573-4; polis ajanı Kommissarov, 467-8; Rykov'un tevkifi, 627; Lenin'in Pravda yazarları ile tartışması, 644, 669-70; Kamenev'in Rusya'ya gidişi, 648-9; Lenin'in Malinosky'ye inancı, 655-7; Rusya özlemi, 671; Stalin ve «milli mesele» hakkında, 694-6; hastalığı, 731-2

- Krupsky, Konstantin, Krupskaya'nın babası, 116
- Kryznanovsky, E. C., 411
- Krzhozharovsky (Caire, Kler), 122, 146, 156, 169, 293, 297, 502
- Kurtarılar veya Tahripçiler**, Mur-tov'un kitabı, 450
- Kurnatovsky, Victor, 510-1
- cutais, 50
- Kuznetsov, N. V. (Saposhkov), 752
- Kvadi**, Gürcü sosyalist gazetesi, Zhordania tarafından çıkarılan, 508, 514, 522

- Labriola, Antonio, 165
- Lalayanlar, 88, 408
- Lashchenko, P. E.: S. S. C. B. Halk Ekonomisi Tarihi, 320
- Lavrov, 104
- Lazerev, 751
- Lbov, 463
- L. D., bak, Troçki
- Lehmann, 540
- Lengnik, F. V., 156, 267, 293, 302
- Lenin, Vladimir İviç Ulyanov, Slav-

ca ve Batıcı karışımı olarak, 27; doğum yeri, 44; babası, 48, asil ünvanı kazanması, 52; annesi, 48, 51, 58, 59; babasına iktisadî haklarını alışı, 57-8; Rus romanlarını sevmesi, okul arkadaşları arasındaki durumu, 63-4, 80, 85; ağabeyi Alexander'dan farkları, 63; eğitimi, 64, 79, 92; İberyalılara karşı tutumu, 73-4, 99, 118-9, 140-2, 334-5; Alexander'ın idamı ve etkisi, 74-76, 87, 100-2; altın madalya kazanması, 80; dinden ayrılışı, 86, Marksizme kayışı, 88-9; Kazan'dan sürgünü, 90; toprak sahibi olmaya kalkışması, 96-8; köylülere lanınması, 97-8, 371-2; hukuk öğrenimi, 98-99; ayıkkazlığı, 99-100; hayatının dönüm yılı olan 1886-87; İlk Narodnik eğilimleri, 101; şiddet hakkındaki özel görüşleri, 101-102; Bebel, Kautsky ve Alman Sosyal Demokrasizine hayranlığı, 106; Plekhanov'un öğrencisi, 106-8; Halkçıktan Marksizme geçişi, 108; 108-9 Samara'da, 108; Halkçı sürgünlerinden öğrendikleri, 108-9; Kapitalizm ile Birlikte Bir Sosyal Demokratik Bir Halkçı Parti Kurulması, 111; Krupskaya ile tanışması, 14; Okur-yazarlık Komitesi, 115; öğretmenliği, 120-1; Halkın Dostları Nedir, 121; üslub, 122; Plekhanov'unkine nazaran, 124; İhtilalci Parti Kurulması, 110, 111, 126, 149, 147-50; özel ve özelde haklarında görüşleri, 122-3; Troçki ile karşılaştırılması, 225; halkçılara ve köylü sosyalizmini küçük burjuva düşüncesi olarak görmesi, 130-1; demokratik görüşleri, 130-1; demokratik devrimi tanımlayışı, 130-1; demokrasinin vazgeçilmezliği, 345-53; «demokratik

merkeziyetçilik anlayışında demokrasi ve merkeziyetçiliğin terkibi, 362-67 ve pasanın, eşit, dolaysız ve geneli oyların kullanılması hakkında, 412; Dünya seçimlerine girme düşüncesini reddi, 17-8; köylülere sosyalist olmayan ve fakat «demokratik» bir devrimde mütefekkir sayması, 130; Sosyal Devrimcilerle işbirliği sistemine hakkı vermemesi, 131-2; Rusya için kapitalist olmayan bir yol arayışı ve 1917 yılındaki yarı-Halkçılığı, 132; devrimci iradenin sübjektif öğelerini küçük görmesi, 134; Yasal Marksizme karşı tutumu, 138; Burjuva Edebiyatında Marksizmin Etkileri (Struve'ün Eleştirilmesi), 140-2; Plekhanov ve Axelrod'u ziyareti, 140-1; demokrasilerle «itilal» yerine «demokratiklerden yararlanma» görüşünü savunması, 141-2; Martov ve diğerleriyle birlikte Fetetsburg Mücadele Birliği'ni kurması, 144; Cezalar Hakkında, 145; İşçilerin Davası, 145; tevkül, 146; harp ve sığınma, Bölüm VIII; revizyonizm hakkında, 164; bütün Rusyaya seslenen bir gazete düşüncesi, 168-9; İskra'da ilk başkanı, 170; Kavimizm Nasıl Bir Yangın Başlatır (Plekhanov ile «dost» kavgası), 171-6; İskra'yı kontrol ve gerekirse tek başına yönetme planı, 177; takma isimleri, 177; örgütlenme planı, Bölüm IX; Partinin istibzarat organı ve kurucusu olarak İskra, 178-80; Lenin ve proleterya, 181; profesyonel devrimciler partisi, 180; 285; Hareketimizin Acil İhtiyaçları, 180; Neraher Başlanmalı, 181; Ne Yapmalı, 181; parçalanma hazırlığı, 182-5; 266-9, Bölüm 16; görüşlenmiş saydığı

meselelerin tartışılmasını gereksiz görmesi, 183-5; Rus proleteryanın geniş kapsamlı görevi, 185; devrimci aydınların rolü, 188; tuysarşik merkeziyetçilik, 188; Rosa Luxemburg'un eleştirmesi, 189, 304-6; liderlik anlayışı, 190; kitlelerin kontrolü, Böl. IX; İskra yazı kuruluna Troçki'yi aday göstermesi, 195-6, 254-6; İskra'daki rolü, 172-9, 254-5; Plekhanov ile Program tartışması, 261-5; tarım sorununa getirdiği değişiklik ve proleterya rehberlik, 265; Kongreyi kontrol hazırlığı, 266-70, parçalanma, 266-9; Yoksul Köylülere, 269; Kongre çoğunluğunca atılması, Böl. XIV; Martov ile üyelik tanımı üzerinde tartışması, 285-7; İskra hizibinin ayrılığı, 287-93; savaş ve barış arasında sallananlar, 296; Martov'a karşı tutumu 297-301; siyaseti ahlakından ayrı sayması, 299, 423-5, ve Böl. XXII Troçki tarafından demokratik olmayan parti mekanizması fikrine sahip olmakla suçlanması, 300-1; İskra yazı kuruluna saldırılması, 300; Rosa Luxemburg tarafından saldırılması, bürokratism ve merkeziyetçilik konusunda, Arkaya Atılan İki Adım, 308; yeni kuvvetler bulması ve Çoğunluk Komiteleri Bürosunu kurması, 312; Vpered, 313-4; Rus-Japon savaşında yenilgiciliği yeğlemesi, 331-2; Stalin'in tutumunu karşılaştırılması, 331-2; Clausewitz ve Chuseret, 342; Rusyadaki devrimin geleceği hakkında görüşü, 342-53; Menshevikizm ile Troçkicilik arasındaki durumu, kendi anlayışı ile ihtilalci iradesi arasında ilişki, 345-53; İki Taktik, 351; «sürneğin devrim», 351; «hele iktidarı

alalım, sonrasını ozaman düşümlürüz», 351, Marxist görüşe; «önce ekonomik şartlar olsun, siyasal üstyapı sonra yıkılır» görüşüne dönmesi, 352; Gapon ile mülakati, 358-62; tarımsal programı değiştirmesi, 361-2, 434-6; 1905 sırasında merkeziyetçiliği değiştirmesi, 363-7; bu konuda hizibi ile mücadele, 363-7; işçi partisine muhalefeti, 370; merkezileştirilmiş, güdümlü ihtilal anlayışı, geleneksel Rus anlayışı, 372-3; Sovyetin önemini kavrayışı, 374-5; iki cephe birden savaş anlayışı, Bölüm XX, XXI, XXII, XXVIII, ve XXIX; fırtınalı günlerde Mensheviklerle birleşmesi, 466-7; Stokholm'de kendi hizibinden ayrılışı, 413; Londra'da, 426; Tammerfors'da boyun eğişinin sebebi, 415-6; Çar ve Duma'daki Kadet'ler hakkında yanlış yargıları, 418-21; köylülerle ittifak için Duma'dan yararlanması, 417, 421-2; partide yargılanması, 422-5 Stolypin'in ne yapacağını önceden kestirebilmesi, 428-31; Duma boykotu tartışmasını silmesi, Bölüm XXIX; troykları, 431-2; Londra Kongresi ve toprağın millileştirilmesi, 433-6; köylülerin yeni devlete bağlanacağı konusunda Plekhanov'un kehaneti, 436-7; Lenin, Troçki ve Plekhanov'un uyarılarının birleştirilmesi ve demokratik olmayan bir geleceğin görünmesi, 436; silahlı birlikler, Bölüm XXII; Martov'un teşhirciliği parçalanmayı gerektiriyor, 450; Gürcü Mensheviklerinin geleceği hakkında özel görüşleri, 517-8; Gürcü meselesinde Stalin'de mücadeleye hazırlık, 529-31; Martov üzerine, 559-60; ikinci sürgün,

364, 364; Proletariyi yeniden yayılması, 572; Lenin ve ilköğretimi (Materyalizm ve İmpriyalizm), Bölüm XXIX; işçi sendikaları ve Duma konusunda Lenin ve Martov, 618; birliğe zorlanma, 622-24; parçalanmanın devamlı oluşuna doğru, 627-35; parti ismine el koyması ve diğer hizmetleri partiden atması, 629-32; ve Malinovsky, Bölüm XXXI; Pravda editörleri ile tartışmaları, 645-50; Cracow'a geçişi, 675; yurt dışı izlemi, 675-6; Polonyalı ihtilâlciler, 677; millî mesele, 688; Zinoviev, Stalin ve Shaumyan ile çalışmaya başlaması, 688-700; Bund ve Avusturyanın çöküşü; tarzına karşı tutumu, 691; ve Rusya İmparatorluğundaki milletler, 692; Shaumyan'a bu konuda mektupları, 700; demokrasi ve milletler, 700; millî mesele hakkındaki tutumundaki zıtlıktır, 701-4; Sosyalist Enternasyonalin Stuttgart Kongresi hakkında Almanak'daki yazısı 706-18; enternasyonal kongrelerini boykot ettiği, 721-23, 726-32, 735-6; Rus casusu olarak tevkifi, 736 Adler ve tevkiften kurtaran diğerleri ile dostluğu, 738-740 Alman Sosyalistlerinin harp istikrazlarını lehdinde oy kullanmalarına inanmayışı, 759-60; Savaş Karşı Yedil Sev, 760-62

Lenin'in Mektupları, zikredilenleri. avcılık hakkında, 83; millîtefekkiri desteklemek yerlne; «kullanılmak», 142; Almanca konuşma hakkında, 143; Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi hakkında plânlara, 146-7; gözi mektupları, 151-2; hapishanede hayatını disiplin altına alabilmesi, 153-4; Sibirya yolculuğu, 155; Knap-

kayın gâlişi, 161-2; Avrupa'ya geçişi, 161-2; Plekhanov ile tartışması, 163-4; Sakarya Troçkiyi atanması, 254; Plekhanov ile ilişkisini kesmesi, 262-3; İkinci Kongrenin hazırlanması için Longue ve Levin'e mektupları, 266-70; Martov'a, İkinci Kongrenin kontrolü hakkında mektubu, 270; birlik için Martov'a mektubu, 297; acilen yeni bir kongre için, 310; Troçki'nin yazılarının yayınlanması hakkında, 357; «komitçilere» karşı, 364-5; Sovyetin anlamı hakkında, 377-8; silâhlî birlikler ve ayaklanma hakkında, *passim*, Bölüm XXII; 1910'da Menşeviklerle birleşme hakkında, 471-2; Gürcü Menşevizmi hakkında Orjonikidze ve Zhorianiya'ya, 517-8; Stalin hakkında Troçki ve Molvan'ya, 529-30; sürgün hakkında, 573-4; felsefe hakkında Gorky'ye, 597-598, 599, 601-4; yazarların yarıteci şahısları yarıları hakkında, 602; birlik genel kurulu, 623-4; Plekhanov'a birlik teklifi için, 625-6; diğer grupların ihraç için Enternasyonal Sosyalist Büroya, 631-2; Malinovski hakkında, 645-7; Pravda editörlerine öfkeli mektupları, 644; Luch hakkında Gorky'ye, 647; Stalin'e Duma'da ayrılık için, 647; Pravda hakkında Sverdlov'a 648; Pravda editörlerini azarlayan mektubu, 670-1; millî mesele hakkında Gorky'ye 688; Shaumyan'a, 698-9; yolday-bekimler hakkında Gorky'ye, 732-3; Adler'e, hapisten kurtarılması hakkında teşekkür mektubu, 739

Lenin ve Zinoviev, Akınaya Karşı, 748

Leninizm; Stalin'in usumu, 27-8

Lenach, 750

Lepeshinsky, 156, 340, 465
Lermontov, Onkestirim, 32
Letonya, 13, 22; keza, Polonya Letonyası

Lev, Davidoviç, bak, Troçki

Levin, E. Y., 265

Levine, Isaac Don; Stalin, 464

Liberaler, 73-4, 79, 99, 118, 140-1, 172, 183-4, 293-4, 310-1, 315-6, 321, 333-5; 1905 Sovyetince sanstirleri, 384-5

Lieber, M. I (Goldman), 455

Liebknecht, Karl, 709, 752

Liebknecht, Wilhelm, 709

Litvinov, Maxim (Meyer Wallach), 260; silâh kaçaklığı, 467; çalınan paraları değiştirmeye çalışması, 468, 726

Lozovksy, A (S. A. Dridzo), 552, 626

Lubyanka, GPV Kamargâhı, bak, Polis

Luch, Menşevik gazetesi, 646, 647, 651, 654

Ludwig, Emil, Stalin ile mülakat, 486, 488

Lunacharsky, Anatole, 182, 312, 340; silâhlî ayaklanma hakkında raporları, 366, 408, 432, 502; Troçki hakkında, 587-8; felsefi-dini tartışma, Bölüm XXIX; Din ve Sosyalizm, 602, 603-4, 633

Luxemburg, Rosa, 165, 166; Lenin'in örgütlenme plânını eleştirilmesi, 189, 304-6, 332, 409; devrimci soygun ve baskınları reddi, 445; 455; enternasyonalizmi, 584, 616; Polonya milliyetçiliği, 677; Stuttgart'da «sol»un lideri, 706; savaş, genel grev ve devrim hakkında, 714-15; Stuttgart'da savaş hakkında değiştirgesi, 716-7

Lyovna, Alexandra, bak, Sokolovskaya

Lyadov, M., 432, 460, 464

Lyova, Lev'in sevgi gösteren biçimi, bak, Troçki

Macdonald, Ramsay, 752

Wach, Ernst, Machizm, Bölüm XXIX

Makarov, İçişleri Bakanı, 639

Makhaisky, 248

Makharadzé, Philip, 463, 483, 514, 517, 518, 527, 528-31

Makhnovets, Lydia, 273

Malamuth, Charles, 517

Malaguais, Jean, 398

Mali bildiri, Sovyet için Parvus tarafından hazırlanan taslak, 390

Malinovsky, Roman V., polis ajanı ve Bolşevik liderlerinden, 630-31, Bölüm XXXI

Mançurya, 328

Manuilsky, 432, 617

Marchlewski, 616

Marek, 676

Markov, Duma Temsilcisi, 653

Marx-Engels-Lenin Enstitüsü, 294, 351, 481, 539

Marxizm ve Rus Marxizmi, 27, 100-1, 112-3; 119-22, 129-30, 132-3; Yasal Marxizm, Bölüm VII; revizyonizm, 139, 164-9; raskol olarak Rus revizyonizmi, 591-3; ve «millî mesele», Bölüm XXXII, XXXIII

Marx, Karl, tarih üzerine, IX; geçişin ağırlığı, 12; Birinci Enternasyonal, 105; Narodnaya Volya, ve Rusyanın geleceği hakkında Rus Marxistleriyle anlaşmazlığı, 107, 126; mir üzerine, 128; Komünist Manifestosu'na Engels ile önsözü, 128; kanonik metin olarak, 182-3; proletarya diktatörlüğü üzerine, 282-3;

Lenin tarafından ters bir anlayışla geliştirilmesi, 352; Komünist Birliğine Hitabe, 575; sürgünde Engels ile mektuplaşması, 575-8; Komünist Manifestosu'nda millî mesele konusundaki bulanıklık, 677-9; Marx ve Engels'in «millî mesele» ve savaş

görüşleri, 677-88, ve Bölüm XXXII, XXXIII
 Martov, Julius (Tsederbaum, Yurii Osipoviç), **Bundist** olarak, 144; Lenin'le Petersburg Mücadele Birliği'nde, 144; tevkifi, 146; Turukhansk'a gönderilmesi, 156; Lenin ve Potresov ile **trofka**'da, 171, 173, 176-81, 195, 215, 255; **Iskra**'da, 256; tekrar **Bund**'da, 275; Kongre'de Lenin'le, 275; üye tanıma, 285; Yazı Kurulu üyeleri hakkında, 291-3; ölüme cezasına karşılığı, 281; Lenin'in Martov'a başvurması, 296-7; hu-yu ve Lenin'in Martov'a karşı duygusu, 297-8; 1920'lere kadar Sovyet Kongresinde, Komintern tarafından yayınlanan söylevler, 299; 1906'da proleteriyadan kopmalarına üzüllüğü, 407; **Kurtarıcılar veya Tahripçiler**, 450; Sendikalar ve Duma hakkında Lenin'in görüşleriyle mukayese-si, 619, 632; Malinovsky'yi suçlayıp Lenin'den azar işitmesi, 654-5, 665; programın milliyetler bölünümünün yazarı olarak, 705; Lenin savaşa karşı konul-masını istiyor, 705-6; Stuttgart'da Sol Blok'da, 707-8
 Martynov (A. S. Piker), 273, 277-9, 405, 407, 455
 Martynov, Moskova Okhrana şefi, 639
 Mdivani, Budu, 530-1
 Medem, Vladimir, biyografisi, zikri, 197
 Mehring, Franz, 169
 Menşevikler, Batılılıkları, 27; işçi hareketinin otonomluğu hakkın-da görüşleri, 186; liderlikte yahudiler, 213, 373-4; İkinci Kongre'de, Bölüm XIV; liberaller hakkında, 334-5; Rus Devrimininin geleceği hakkında, 343, 1905 Sovyetini yönetmeleri, 367-8; 1905'de Bolşeviklerle bir gö-

rüşte olmaları, 404-7; ve Duma boykotu, 412-3; Sendikalar ve bağımsız kitle örgütleri hakkın-da düşünceleri, 437-8; devrimci baskın ve soygunların tel'in edişleri, 447-53; Gürcülerin rolü, Bölüm XXIV; üç hizibe-parçalanmaları, 616; Bozguncu-lar, 618; yeni emekçi sınıfı ile yakınlık kurmaları, 666-8

Menzhinsky, V. R., 432, 568, 617
 Merezhkowsky, 611
Mesame-Duşi, 513
 Messianizm, 126
 MGB; bak, Polis
 Mikhailov, Dr. N. N., polis ajanı, 146
 Mikhailovsky, N. K., 121, 130
 Mikoyan, 492
 Merkezîyetçilik, 188, 266, 272, 276, 284, 304-10, 374
 Militarizm ve savaş, Engels'in gö-rüşü, 710; II. Enternasyonal, Bölüm XXXIV
 Milliyetçilik, «millî mesele», millî otonomi, milliyet, Moğol katkı-sı, 20; Ruslaştırma, 78; **Bund** ve, 183, 275-6; Yahudiler ve Rusya, Bölüm X, XI; sınır böl-gelerinde Büyük Rusyalılarla birlikte yaşama, 212-4; Siyonizm, 213; Siyonist-Bundist çatışmaları, 275-6; Sınır bölgele-rinde durum, 326-7; milliyetçilik ve işçi hareketleri, 327; Sos-yal Demokratik Partide sınır partilerinin denge unsuru olma-sı, 408-9; Transkafkasya Genel Valisi ve milliyetçilik anlayışı, 474; Gürcü sorusunda Stalin, 475-7; 1945'de belli otonom böl-gelerin durumu, 478-5; Trans-kafkasya'da milliyetçilik ve Marxizm, 488, 528-30; Marxizm, 488, 528-30; **Okhrana** Finlandi-yanınin otonomluğuna saygı gös-teriyor, 566; Habsburglar tehli-keli bir konuyla oynuyor-Po-

lonyu, 676-7; ve Romanovların Pan-Slavcılığı, 676; Marxizm ve, 677-88, Bölüm XXXIII; demok-rasi ve sosyalizmin «üçüncü kardeşi», milliyetçi sovenizm ve milliyetçi demokrasi, 678-80; Transkafkasya sorusunda Le-nin, 688; Bakunin ve, 690; Rus-ya'daki azınlıklar ve Lenin, 691-2; Ağustos Bloku ve, 694; Avus-turya birlikten ayrılma hakkını tanıyor ve Stalin bunu reddedi-yor, değişen roller, 703-4; Stuttgart Kongresinde, 707
 Mir, komünyal, köyler, 32, 126, 133, 428-9
 Moisenko, 751
 Molotov, Vyacheslav M. (Scriabin), 492, 647, 668, 671
 Moskof (Muskoviç), 12, 14, 16, 20, 391-4; 568
 Mueller, Hermann, 757
 Mukhin (EKK), 752
 Mukhin, Ivan Andreoviç, 234
 Muraviev, Albay M. N., Decembrist, 29
 MVD, bak, Polis
 Nachalo, yasal Marxist dergi
 Nachalo, Troçki ve Parvus tarafın-dan çıkarılan Menşevik gazete-si, 354, 383
 Narod, halk, 31-2 ve **pasalm**
 Narodnaya Volya, Alexander II'yi suikastle öldürmesi, 67-8; Ale-xander Ulyanov ve, 69; Lenin'in yazılarını yayımlamaları, 144; Lenin'in örgütlenme plânına örnek olmaları, 187-200
 Narodnaya Volya, Narodnichestvo, Sosyal Devrimci Parti
 Narodnichestvo, halkçılık, Saraya buluşması, 322, 419
 Narodniki, Rusya hakkında görüşle-ri, 103; Lenin'in eleştirisi, 122; Marx ve Engels'in görüşleri, 127-30
 Natanson, 215

Nechaev, 194
 Nemec, Anton, 636
 Nesteresko, 237
Neue Zeit, 354
Nevsky, 540
 Nicholas I (1825-55), 25, 30, 34, 197
 Nicholas II (1894-1917), 77, 79, 101, 280, 318-9, 382, 419-21
 Nikolaevisky, Boris, 560, 638-9
 NKVD, bak, Polis
 Noetzelin, M., 403
 Nogin, V. P., 454-510
 Nosar, Georgii (Khrustalev), 375, 706
Novaya Zhizn, Bolşevik gazetesi 354, 383
 Noskov, 293
Numerus clausus, 200, 211, 212, 213
 Obolenski, Prens, 317
 Odessa, 211, 219
 Odoevski, 612
 Okhrana, bak, Polis
 Okur-yazar Yetiştirme Komiteleri, Oiminski, 313
 Oprichnina, 25
 117
 Orakbelashveli, M., 483
 Orjonikidze, G. K. (Sergo), 477, 484, 517, 630
 Ortodoks Kilisesi, 21, 27; **Bak, kezâ**, Din
 Otokrasi, Rusyanın genişlemesinin sonucu olarak, 21; halktaki kök-leri, 21-2; tabiiyetli geliştirmesi, 23-5; millete karşı güçlenmesi, 30-32, 37-8; ve «pedersahlilik», 32-4; ve zalımlık, 35-6, **bak ke-zâ** Çarçılık, Totalitaryanizm, Otoritaryanizm
 Otonomi, bak, «Millî mesele»
 Otoritaryanizm, «pedersahlilik» teki kökleri, 32; otoritaryan devlete gerekli otoritaryan parti, 308; Lenin'in bu konuda fikirleri, 604; **bak, kezâ**, Otokrasi, De-mokrasi, Düşünce, Totalitarya-nizm

Ölmezli, Lenin'in bu konudaki orijinal toprak programı, 361
 Otzovistın, bak, Duma
 Oznoboholené Truda, bak, Emegün Kurtarılması için Mücadele Birliği
 Öğrenciler, İhtilâlcî güç olarak, 39, 68, 89, 316
 Palmerston, Lord, 14
 Pan-Slavizm, Tyutchev'in görüşü, 14, bak kezâ Slavlar
 Parvus (Alexander I. Gelfand, Hol-fand), 165, 166, 302, 335, 343-48, 354-6, 390-1, 751
 «Pederşahlık» (Patriarchalism), 32, 35, 337
 Peguy, Charles, 282
 Peter I (1682-1721), 16-27, 36
 Petersburg Emegün Kuruluşu için Mücadele Birliği, 145, 155, 160-1
 Piatnitsky, Osip, 502, 615, 627
 Pilsudski, Bronislaw, 74
 Pilsudski, Josef, 74, 75, 332, 444
 Plehve, Vlachaslav K. von, 316-7, 333, 430
 Plekhanov, Georgii Valentinoviç, ve açlık, 104; Lenin'in öğrencisi, 305-8; Lenin'le ilişkî farkları, 124, 262; Tekçi Tarîh Anlayışının Gelişmesine Doğru, 107, 138; Farklarımız, 107-8, 129; Lenin'in ziyareti, 140-1; İskara yazı kurulu tartışması, 172, 178-9, 183-4; 191, 193, Bölüm XII, XIV, XV; 625-6; Troçki'den hoşlanmıyor, 194, 195-6, 255-6, düşünceleri, 262; Parti Programını yazması ve Lenin'le tartışması, 275; parçalanmayı tahmini, 265-7; devamlı ihraçlara karşılığı, 626; Program raporunda demokrasîyi eleştirilmesi, 276-85; Lenin ile birleşmesi, 293; ayrılması, 302-3; köylüleri yeni devlete buluşturmaması için Lenin'i uyarması, 436-555; felsefesi, 593;

Prag Kongresini tanıması, 629-30, 632; genel grev ve savaş hakkında, 710; Sosyal Devrimcilerle birleşmesi, 726-7; savaşta yasa çıkışı, 751-3, 759

Pokrovsky, M. N., 68, 107; Lenin'in insanîstü sözcü gücü hakkında, 432, 454, 600, 618, 633

Polis, Gizli, (operetivna), 25; Üçüncü Şube, 30; Dogacov, 68; Marxist Halkçı kavgalarından yararlanması, 157; Yasal Marxişmi başlatması, Bölüm VII; Dr. Mikhailov, 145; Guroviç, 150; Birinci Kongrenin başlanması, 160-1; Shrentzel ve Nesterenko, 238; Zhitomirsky (Harting, Hekkelmann) 277; polis-güdümlü sendikacılık, Bölüm XVI; Zubatov, 323-4; Shaoviç, 326; Dobroskok, 358; dvorniki (kapıcı, hamal, usak) hafife ve işpiyoncuları, 396; Bagrov, 430; Azev, 215, 316; Kottissarov, 463, 561-8; Barla, gizli polis şefi, tarihçi ve editör, 482; Çarcı ve Stalinçi gibi askeri örgütlerine sığınması, 568; polislerin miktarı, 566; Bolşevik Kukushkin, 562; Chernomazov ve Malinovskiy'in Pravda'da marifetleri, 568; GPU'da Polonyalılar, 616-7; Rykov'un nekîfi ajantıbulucuları yıldırması, 626-7; Brendinsky, 626, 636; Polynkov, 633; Malinovskiy ve Romanov Prag'da, 630; Bolşevik lideri ve Duma üyesi Malinovskiy, Bölüm XXXI; Lenin'in havatîrî yeri olan baş ajan, 636; Bursev'in karşı-ispionaj faaliyeti, 637-8; Syrkin, 639; Çar polisinde siyasi eğilimler, 647; Malinovskiy, Bozgunaçuları ele veriyor, 643; Malinovskiy'in yaşaklılığı ve tereddütleri (Azev, Capov, vs. lerin de), 750-1; Buharin, Rozmitroviç, Şverdlov ve Stalin'in tokkilleşi, 651; İkinci Enternasyo-

nal ve polisin siyasal tutumu, 727-8

Polonya, 215, 387; Lenin'in ikametî, 675

Polonya Sosyalist Partisi (Pilsudski'nin), 333, 444, 616

Polyanskym, 617, 633

Pope; Arthur Upham, 464

Popov, 540, 729

Poronino, 732

Port Arthur, 328-30; kaybı hakkında Lenin ve Stalin'in tutum farkları

Postalovski, 367

Potresov, 140, 146, 162, 168, 169, 171, 173-4, 176, 192, 193, 255, 287, 297-8, 306

Pravda, Stalin hakkında, 481; Enkidze'nin yayınlanan itirafları, 525-6; yazı işlerindeki polis ajanları, 568; Lenin'in tartışmaları, 646, 669-71; Tikhomirov'un verdiği paralar, 668; editörlerin isimleri, 671-2; tahditli sansür, 672-4

Profesyonel ihtilâlciler, 331-2 Bölüm IX

Proletarîl, 572, 594, 606

Proletarîl Brdzola, 514

Proleterci Kültür Grubu, 617

Proletarya, Rus, 116-7, 125; alternatif yollar, Bölüm IX; 188, 215, 320-1, 324; polisin ilgilenmesi ve Gapon'un sendikaları, 323-4; Çar'a karşı tutumu, 336-7; temerküzü, 321; Bolşevik III. Kongresinde tek bir işçinin bulunuşu, 366; Lumpen proletarya, 388-9

Proletarya Diktatörlüğü, 264, 278-83, 383

Prominsky, 159, 162

Prosveschenie, 657; Stalin'in milli mesele hakkında burada çıkan yazısı, 688; Lenin'in milli mesele hakkında yayınlanan yazısı, 698-9

Poskin, 28, 47

Putilov Fabrikaları, 22, 145

Rabochaya Gazeta, 660

Rabochee Delo, Ekonomizm taraftarlarının gazetesi, 258, 273, 288
 Radchenko, 171

Radek, Karl (Sobelsohn), 456, 616-7, 633

Radkewich, 617

Rakovskiy, Christian, 720

Raspishvili, Isidore, 499

Ramishvili, Noub, 454, 499

Rappaport, 215

Rasputin, Gregory, E., 319, 420

Raviç, Olga, 468

Razkreposhchenie, toprağa bağliğin gevşetilmesi, bak Azad

Revizyonizm, Marxist, 139, 164, Onyedilerin Protestosu, 168, 172-3, 183-4, 591-2

Riazanov, D. B., 583, 594

Rodzianko, M. V., 420, 653

Romanov, Çarina Alexandra, kişiliği ve etkisi, 318-9

Rozanov, V. N. (Popov), 280

Rozmitroviç, Elena (Bu. Troyanovskiy), 651

Rubanoviç, 751

Russkaya Gazeta, Troçki ve Parvus'un çıkardığı gazete, 354

Russkoe Bogatstvo, 121

Rus Sosyal Demokratik İşçi Partisi Programı, 261, 276-83; bulanıklığı, 280-3

Rusya Dışındaki Sosyal Demokratlar Birliği, 172

Rusya, Eurasian ülke, 17; genişlemesi, 12-15; iki Rusya hakkında Tolstoy'un sözleri, 20; birleşmesi, 18-19; sessizlik yüzyılları, 20; Makkoviçlerin yükselmesi, 21; ve Batı, 22-3; savaşın etkileri, 22; toprağa bağlilik (bondage), 23-4; yeni-Rusya'ya eski-Rusyanın etkisi, Bölüm I; sınılaşma, 24-5; ve Avrupa, 268; Marxistlerin ve Halkçıların Rusyanın geleceği hakkında

- tahminleri, Bölüm VI; Rus işçi sınıfının önündeki yollar, 185-6; Marksistler arasında üç tahmin, 343
- Rusyanın Ekonomik Gelişmesine İhtisat Belgeleri** (sinyostum); K. Tulin (Lenin)-Struve, Pichanov ve Potresov ile diğerleri tarafından hazırlanmıştır, 140
- Rusya Fabrika İşçileri Birliği (Sendikası), Peder Gapon tarafından yönetileni, 336
- Rutenberg, Piusus, 360
- Rykov, A. I., 367, 408, 554, 626, 627
- Samsilov, Lenin hakkında, 112
- Samsilova, Katerina (Nataşa Boişçikova), 410
- Sarıjevo, 719
- Sansür, Nicholas I devrinde, 30; Ezop Dilhiyle atedilmesi, 41-2; ve yasal Marksizm, Bölüm VII; 1905 yılında, 384-6; 1910'dan sonraki gelişmesi ve karakteri, 672-5
- Savaş, I. Dünya Savaşı, 402-4, Bölüm XXXII-XXXIV
- Savaş, Rus-Japon Savaşı, 327-33
- Savlnkov, Boris: *Solguva Ar, ve Neyle Ne Olmadığın Masah*, 591, 751
- Sazmov, E. S., 316, 333
- Schachtman, Max, 597
- Scheidemann, Philip, 734
- Schmitt, Elizaveta Pavlovna, ve Victor Tarasuta, 452
- Schmitt, Nicholas, 317, 471
- Schneerson, A. A., 506
- Scriabin, Viacheslav M., bak, Molotov
- Schwarz, Solomon M.: *Lenin ve le Mouvement Syndical*, 620
- Schwartzman, 630
- Seçov, Leon Troçki'nin oğlu, 583
- Seçova, Natali a Ivanovna, Bu. Troçki, 252-5, 242, 458, 399, 583
- Semashko, N. A., 469
- Sendikalar, sendikacılık, 1906'ya ka-
- dar yasa dışı, 313-6; pols-güdümlüleri, Bölüm XVI; genel grev organı olarak Sovyet, 378-82; genel grev sorunları, 384; Moskova genel grevi ve isyanı, 391-4; Sosyal Demokratların sendikalara karşı tutumu, bak, Lenin, Martov, Axelrod, vs.
- Sergei, Grigori Dük, 316
- «Sertler» ve «yumuşaklar», 181-2, ve passim
- Sitapoval, 156
- Shaumyan, S. G., 499; Lenin'in millî mesele konusunda görüşmesi, 696-701; biyografik olarak, 599-700
- Shelgunov, 87
- Shendrikov, Ilya, 513
- Shpenizer, Moisey F., Troçki'nin kuzeni, 209, 219-20, 221-2
- Shumvatsky, 745
- Shushenskoye, Lenin'in ikamet, 158
- Shvetsky, Vera (Bu. Spandaryan), 745
- Shvigorov, Franz, 228
- Sihvin, 156
- Simbirsk (Ulyanovskiy), Lenin'in doğum yeri, 45
- Sirbistan, 718, 734
- Sipyagin, İşçileri Bakanı, 248, 316
- Silâhli birlikler, 389, Bölüm XXII
- Siyonizm, bak, *Sözâ Bund*
- Skotlev, 583
- Slavlar, Onuncu yüzyıldan önce Elbe'de, 13; kültür ve devlet edimleri, 18; İskandinavya ile Bizans arasında ticarî yol, **Bak kezâ Panslavizm ve Rusya**
- Slav-severler (Slavophiles), 27, 40; Smilga, 157
- Smirnov, A. P., 630
- Snow, Edgar, 536-7
- Snowden, Philip, 752
- Sokak Savaşı Üzerine, General Cluster'ın kitabı, Lenin'in cevabı, 342
- Sokolovskaya, Alexandra Lvovna,

- (Jin, Bronstein, Troçki'nin ilk karısı), 228, 239, 244, 253
- Sokolovskiy, Grigoriy, Troçki'nin kayın biraderi, 228
- Sokolovsky, Ilya, Troçki'nin kayın biraderi, 228
- Solipsizm**, 611-2
- Sosyal Demokratik Parti, Alman, 105; içindeki revizyonist kaygılar, 164-9; ihtilâlciliğinin zayıflaması, 186-7; merkezîyetçilik ve bürokrasi konusunda Rosa Luxemburg'un kavgası, 305, 687; sınırlar ve savaş sorunu, 708, 750-1; Savaşın önceki zıt tutumları, 753-9; Reichstag Grubunari savaş istikrazlarına oy birliği ile «evet» demesi, 759
- Sosyal Demokratik Parti, Bulgarıya ve Letonya (Rosa Luxemburg'un partisi), 409, 453; üçe parçalanması, 616; üçünden çıkan Leninçiler, 617; gücü polis ve Kamjinetin liderleriyle bu partilerin çökmesi, 617
- Sosyal Demokratik Parti, Rusya (Tüm-Rusya), 160; Bölüm XIV; XV; 1905'deki birleşme, 404-8; birleşme için yapılan uyarık, 407-9; parçalanma, Bölüm XXX. **Bak kezâ Emeglin Kurtarılması için Mücadele Birliği**, Bolşevikler, Menşevikler, Kongreler, Sosyal Devrimci Parti, Lenin, Martov, Plekhanov, Troçki, Stalin
- Sosyal Devrimci Parti, Slavıyığı, 27; Narodniklerden doğması, 125; 1917'de en büyük partisi, 125; 1917'de parçalanma, 133-6; içinde Yâhüdler, 215; 315; Mücadele Bölümü, 316; polis ajanı Azov tarafından yönetilişi, 516; 321-3; Moskova ayaklanmasında, 390-1; ve Dünya boykotu, 412; Sol Sosyal Devrimciler (Maximalistler), Lenin ile sığın konusunda işbirliği yapmaları, 460-3, (1917'de 449; Dünya Savaşına karşı tutumları, 750-1
- Sosyalizm, Transkafkasya, bilyünmesi, 507-8; öncülürü polisin hoşgörüsü göstermesi, 506-8; özel kişisel karakteri ve köylülerin giriş, 507; Zhiardania, 508-9; Dünya Grubunda liderlik ve Menşevik hizabı, 508-9; Stalin'in bu gruba yetişmesi, 508; Tsetsetli, Chkheidze, 509; Khotsk-hoveli, Hovkijze, Krassin, Kalinin, Kurhalovskiy, Alihiev, 509-10; **Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin** durumu, 514; Bolşevizm'in zamanla gelişmesi, liderleri zayıflığı, Bölüm XXIV; Menşevikler İktidara geliyor ve Cumhuriyet kuruyorlar, 517-8; Lenin'in bunlara karşı tutumu, 517; Bakı marbası, 521; Gürcü Menşevizminde «millî sapmalar», 688; Gürcü Bolşevizminde «millî sapmalar», 528-31; Gürcü «balk düşmanları», Bölüm XXV
- Soyuzlar, Boris: *Stalin*, 464, 472, 481
- Sosyal Demokrat**, 300, 516, 623, 625
- Sovyet, sovyetler, 30; 1905 Sovyeti, Bölüm XVIII; Witte'nin seçim konusunda beklenen şekildeki sistemi, 411-2; Lenin'in değişen tutumu, 375-9; 439-40; Troçki'nin ile mukayesesi, 440; Sovyetlerin tarihinde «Menşevik», «Troçkist», ve «Leninist» aşamaları, 439-40
- Soyuz ozvobozhdaniya truçin, bak, Emeglin Kurtarılması Birliği**
- Soyuz vmozrohdendi**, 280
- Soygunlar, Devrimci, Bölüm XXII
- Spandaryan, Surin, 630, 745-6
- Spartaküs Haroketi, 617
- Sporanskıy, 28, 47
- Sürgünlerin kâfieri, 158, 193, 564
- Stalin, İosip Visarionviç Djughshvili, kılıb, 22-3, 52 ve passim; işbirliğindeki Doğu ve Batı çatışma-

su, 28; 81, 85, 87; silahlı gesteler yüzünden Lenin'in ilk olarak dikkatini çekmesi, 102; devrindeki siyasi mahkûmlar, 149, 156-7; Khozyain'e karşı Starik'ler, 178, 187, 192, 200; Troçki'nin kehaneti, 301; Leninist merkez-yetçiliği, 309; Rusya'nın Japonya'ya yenilmesine karşı tutumu ve Lenin'in, 331-2; 369; Lenin ve Dünya boykotu üzerine, 415-6; İvanoviç, Stokholm Kongresinde, 410-1; Londra Kongresinde, 454-5; Kırım ve Soygunlar, 464, 465, 466, 468, 473; İstifa mı yoksa ihraç mı, 470, 456-61; doğum yerinin milliyetler sorunu yönünden önemi, 474-5; kmillî özellik ve karışlığı, 476; Türkiye ve İran konusunda Lenin'in Stalin'in mukayesesi ve Çar devrinde genişleme, 477; takma isimleri, 484-5; bazı otonom bölgeleri lağvı, 479; milliyet farkları bakımından Leninizm ve Stalinizm, 480; «Asya'dık» üzerine, 480-1; Stalin biyografilerinin güçlükleri, 481; kült, 487; yakula kitaplar ve resmî biyografileri, 483-4; doğumu, 484; babası, 485-8; fizikî arzudan orduya alınması, 485, 749-50; ailesi, 487; eğitimi, 487-94; Kilsse okulundan ayrılışının nedeni konusunda ters izahlar, 489-95; Stalin ofanesi için önemli tutarsızlıklar, 491-3; öğretmen olarak, 496-7; öğrenciler, 498; 497-501; profesyonel iktidarcı, 498; İlder ofanesinin gerçeğe şamîl karakteri, 499; Botun'da, 501-2; tervihi, 502; II. Kongredeki parçalanmayı duyması, 502-3; Len'in'den aldığı ilk mektup konusunda iddiaları, 503-6; Menşevizmle geçen kısa sürecin açıklanması, 506; Stalin'in tarih yazma biçimi dönüm

noktaları, 519; Gürtü millî meselesinde Lenin'in mücadele hazırlığı, 530-1; Sibirya'dan Gürcüstan'a kaçağı, 532; Lenin-Troçki yerine Lenin-Stalin'i ikame niyetleri, 533; Ekaterina Svanidze ile evlenmesi, 534-8; Lenin'in eserlerini sansürlemesi, 529-30; kendi eserlerini sansür etmesi, 541; **Derkenan'da Eserleri ve ilk edit ile ilgili bazı metin sorunları**, 542-4; Yanımcı'da, 544; Gürcüstan'da liderliğe gelişi, 544-5; üslubu, 545-6; parti adamı ve komiteciligi (komitetçilik), 546-8; Lenin ile buluşmasını anlatışı, 552-7; Liderliğin merasimlerle kutlanması na tutkunuğu, 552-3; köylü sorununda uygulanacak olan Stalin'in görüşleri, 554-6; Londra Kongresinden sonraki yazış, 556-7; Yahudi Menşevizmi ve epogram'lar konusunda davranış ve tutumu, 556; silahlı gesteler üzerine, 557; Martov'a karşı hakareti davası açması, 558-60; Merkez Komitesine, komitece stauması, 561; kendi siyasî hayatının lejantini yapması, 561-3; Lenin'in felsefî tartışmalarını yorumlaması, 613-4; Trukhansk'da sürgünde, 743-50; Sverdlov ile geçimsizlikleri, 744-5; Olga Abilueva'ya mektubu, 744; Lenin'e savaş hakkında yazdığı mektup, 747

Stalin'in yazıları, akreditlemeleri, **Komünist Partinin Kısa Tarihçesi**, 309, 369-70, 520, 614, 647, 691, 696; **Marxizm ve MDR Mesele**, 475, 520, 690; **Lenin'in Ötümünde Krenin'de Harb Ölümü Öğrencilerine Hitabesi**, 503-7; **Siyasi Hayatı Hakkında Gürcüstan'da Hitabesi**, 561-3; **Derkenan'da Eserleri**, 542-4; **Kafkasya İçişlerini İntikam Günleri**, 545-7

Stalin, Svetlana I., Stalin'in kızı, 511, 536
Stalin, Vasili, I., Stalin'in ikinci oğlu, 511, 537
Stariki («İhtiyarlar»), 164
Stasova, Ekaterina Dmitrievna, 368, 630
Starkov, 146
Steinberg, I. Z., 215
Syrkin (Moskova Okranasından), 639

Taratuta, Victor, 452, 512

Taraseviç, 408

Tarım Sorunu, askeri devlet çiftlikleri, 27; **Decembristler ve**, 29-30; bu konunun uzmanı olarak Lenin, 264; Lenin'in kitabı, **Yoksul Köylülere**, 269-70; Lenin'in otrezki yerine «millileştirme» görüşüne varması, 361-2; Stolypin'in tarım reformu, 428-32; başarısıyla, Sosyal Demokratlara meydan bırakmayacak hale gelmesi, 429-30; Londra Kongresinde tartışılması (Plekhanov'un köylülerin devlete tâbi kalmaçasına dair kehaneti, 433-5; Stalin'in önerisinin 1917'de uygulanışı, ouzlarda yeniden-değiştirmesi, 534-5; total devletçiliğin temeli olarak köylüler ve devlet mülkiyetinde toprak, 434, 555-6
Ter - Petrossian, Medvedyera, Kamo'nun karısı, 467

Ter-Petrossian, S. A., bak Kamo Terör, terörcü, Narodnaya Volya, 67-8; Alexander Ulyanov ve, 69; Marx ve Engels'in görüşleri, 131-2; Troçki'nin reddi, 248; Savinkov'un yeniden bu konuya dönmesi, 591-2; ve silahlı birlikler. Bölüm XXII

Tiflis. (Tbilisi), Kafkasyanın başkenti, Kilsse Okulu, 487; Rasathanesi, 497; yönetim komitesi,

498; Zarya Vostoka, siyasileri, 509-12, 700

Tiflis Soygunu, 467

Tikhomirnov, V. A., 666

Timasheff, N. S., zikri, 429

Tkachev, P. N., Lenin'in karşısında davacı olarak, 181

Tolstoy, Leo., 20, 144, 248, 316, 270, 336

Tomsky, M. P., 454

Toprağa bağlılık, bak, kölelik

Topuridze, 293

Totalitaryarizm, devletçilikteki kökleri, 24; yeni bir teknolojik temel gerektiren modern bir olgu olarak, 24; demokratik-olmayan bir ihtilâl için gerekli mekanizma, 348-9, 434-7. **Bak kezâ**, Devletçilik, Demokrasi, Otoritaryarizm

Transkafkasya Sosyal Demokratik Örgütü Kongreleri: Dördüncü (1906), Bolşevikler ve Menşeviklerin bulunduğu, 519; Bölgesel Konferans (1912), Bolşeviklerin ve Menşeviklerin Durumu, 517

Trepov, D. F., 322-3, 383, 384

Troçki, Leon, Lev Davidoviç Bronstein, 33, 45, 53, 65-6, 85, 87; Stalin'i, Lenin'i zehirlemekle suçlaması, 58; yalanları, 65-6; avcılığı 84; tarihte bir yer kapama tutkusu, 85, 87-8, 101, 160, 192; Sibirya'dan kaçağı ve Iskra'ya katılması, 195-6, 248-50; 197; babası, 198; anası, 198; eğitimi, 203; babasının çiftliğinde hayatı, 198-9; kitaplar ve görüşü, 192-4; 216-7, 222-5; tiyatrosu sevgisi, 206; roman sevgisi, 398; okunmuş kuzeni Shpenzer'in yanına gidişi, 208-9; Odessa'da eğitimi, 209; **numerosus, clausus**, 211; Yahudi kültürü, 198, 199, 208, 212; **Hayatın Sorunları**, 217; Edebiyat ve İhtilâl, 217; St. Paul'dan atıştı, 218. **Batılı ve rasyonalistliği**, 222.

3; Halkçılığa dönüşü, 227-8; Sosyal bir düşünce konusunda Lenin'in bakışına ters düşen tarzı, 224-6, 228-9; Güney Rusya İşçileri Birliği, 235; tevkifi, 239; Marxist oluşu, 241; Alexandra Lvovna Sokolovskaya ile evlilişi, 228-9, 244; Sibirya, 246; **Antid Oto** imzasıyla yazı yazması, 247, 721; kızları Zina ve Nina, 246; kaçışı ve, **Iskra**'ya katılığı, 251-2; Nutala Ivanovna Sedova, 252-3; Örgütlenme sorununda Axelrod ve Martov'un tarafını tutması, 286; Lenin'in parti teşkilatı anlayışına karşı kehaneti, 301; **Ocak Dokuzdan Önce**, Parvus'un önsözü ile, 335, 343; «Sürekli devrim» doktrini, 335, 343; Lenin'in kâhince uyarısı, 347-9; Sovyet İkinci Başkanı, 375; tevkifi ve duruşması, 396; sürgün ve kaçışı, 398-400; 1905 Yılı, 399, 440, 579; Sovyeti değerlendiren yorumları, 439-40; Londra, Kongresinde, 453, 502-3, 579-83; Gürcüstanın istilasına karşı geliş, 517; Lenin-Troçki ikilisi, 533; Lenin'in teşkilat anlayışın yeniden incelemeyi becerememesi, 550-1; Stalin'i önemsememesi, 548-9; **Stalin**, 464, 481, 505, 544-5; Viyana **Pravda**, 583; oğlu Sergei, 583; Marx-Engels mektupları üzerine, 585; Lunacharsky'nin Troçki'ye ilişkin sözleri, 578-8; Prag Kongresini reddi ve Ağustos Blok'unu kurması, 628-34; hizipler-arası durum takınması, 633, **Borba**, 633; Balkan Savaşı üzerine, 720; Dünya Savaşının patlaması üzerine, 741-2; Adler tarafından yardım edilmesi, 742

Troçki'nin Eserleri, zikredilen veya irdelenenleri, **Otobiyografi**, 200, 201, 205, 206, 222, 225, 234, 245, 246, 247, 253, 277, 287, 301-2, 583-

4, 585, 741-2; **Siyasal Görevleri**, 300, **Marxizmin Savunulması**, 596, **Diğer eserleri için bak**, Troçki

Troyarovsky, 651
Trubetskoi, Prens, 317, 333
Trudoviki, 413
Tsereteli, Hercules, 454, 509
Tsintsadze, 465, 472, 530
Tskhakaya, Mikha, 513, 514, 540, 542
Tsuladze, V., 527
Tsulukidze, 513, 514
Tugan-Baranowsky, 142
Tulin, K., bak, Lenin
Turgeniev, 62
Türkiye, 718
Film-Rusya Sosyal Demokratik İşçi Partisi Kongresi: Birinci Kongre (1898), 160-61; **İkinci Kongre (1903)** Böl. XIII, XV; **Üçüncü (Bolşevik) Kongre (1905)**, 363-67, 540; **Tammerfors Bolşevik Konferansı (1905)**, 391, 443; **Stokholm (1906)** 407-14, 433-8, 447, 515; **Londra Kongresi (1907)**, 409, 426, 437, 449, 452, 453-60; **Stalin'in bulunduğu**, 503; 515, 556-7; **Troçkinin bulunduğu**, 579; **Prag Kongresi (1912)**, 628-33, 636, **Ağustos Konferansı (1912)**, 631-4
Tyska, Jan, Leo, Jogiches, Lev Grozowski, 409, 455, 616-7
Tyutchev, 14
Ukrayna, 19, 20, 196, 212, 685, **Bak**, **keza** Kiev
Ulyanov, Alexander İlyiç, Lenin'in ağabeyi, karakteri, 62; II. Alexander'a karşı suikast, 69-76; ölümü ve Lenin üzerindeki etkisi, 73-6, 88-9, 100-2
Ulyanov, Dmitri İlyiç, Lenin'in küçük kardeşi, 82, 273, 287
Ulyanov, İlya Nikolaevič, Lenin'in babası, 48, 51-9
Ulyanov, Vladimir İlyiç, bak, Lenin
Unshlicht, 456, 616, 617

Ulyanova, Anna İlyiçna, Lenin'in kızkardeşi, 49, 55, 59, 64, 65, 73, 80, 82, 84, 85, 85, 87, 94, 96, 97, 101, 104, 109, 153, 604

Ulyanova, Maria Alexandra Blauk, Lenin'in annesi, 40, 58-61, 74, 80, 94, 96, 97

Ulyanova, Maria İlyiçna, Lenin'in kızkardeşi, 82

Vaillant, Edvard, 709

Vaneev, 146, 156, 159, 168

Vasiliiev, Albay, **Jandarma Komutanı**, 326

Vereshchak, 497

Vernadsky, George, 101

Vestnik Vremennogo Pravitelstva, 659

Vissarionov, Polis Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcısı, 639

Vladimir, Grand Dük, 339

Vladimirovsky, 729

Vodonasov, 103-4, 112

Volkenstein, M. F., 99

Vollmar, 715

Volodicheva, Lenin'in sekreteri, 530

Voraussetzungen des Sozialismus, yazar Eduard Bernstein, 164

Voronev, 751

Vorontsov-Dashkov, Transkasya Askeri Genel Valisi, milliyetçilik hareketi görüşü, 474; Ermenistan ve Türkiye'yi birbirine düşürmek için planları, 721

Voroshilov, Klementy, Volodya Antimkov, 410

Vorosky, V. V., 168, 312, 408, 603

Vorwärts, Alman Sosyal Demokratik gazetesi, 469

Vozhd, «Önder», 499

«Yahudi Bolşevizmi» uydurma ve **Vpered** (Vperyod, «İleri»), 1905'de Lenin'in gazetesi, 313; **Vperyodist**, 1909'da Bolşeviklerin gazetesi, 606

Warsova Muhalefeti, 616

Warszt, Adolf Yurii Warshawski, 273, 456, 616, 623, 625

Webb, Sidney ve Beatrice, 157

Wilhelm II, Kayzer, 734

Williams, Albert Rhys, 93

Wilson, Edmund, 85

Witte, Sergei Yulievic, 317-21; 328, 330, 382-3; 402-3, 420

Yahudi Birliği (Band), (Yahudi Genel İşçi Sendikası), 183, 213, 215; 216, 259, 265, 273-7, 288, 408-9, 453, 455, 691-2, 694

«Yahudi Bolşevizmi» uydurma ve aslına bir içtifa oluşu, 215

Yahudiler, Bölüm X, XI; ihtilaleci hareketle yerleri, 212; sınır topraklarındaki milli hareketlere karşılık eğilimi, 213-4; kozmopolitlik ve enternasyonalizm, 214; Alexander II'nin suikasti, 214; tenkiliklerden sonra Yahudi liderlerinin çoğunun ortadan kayboluşu, 216; Siyonist-Bundist mücadelesi, 275; hükümet ve anti-Semizm, 327; Alexinsky - Stalin ve programlarla Yahudi Menşevizmi konusunda tutumları, 556; Lenin'in tutumu, 691-2

Yanovka, Troçki'nin doğduğu kasaba, 198

Yanovsky, Troçki'nin lakma isimlerinden

Yaroslaesky, Iroifian, 87, 192, 454, 481, 486-7, 501, 539, 552, 749

Yenilgisizlik (Khomyakov Yenilgisizliği), 40; Rus-Japon Savaşında, 329

Yenisselsk/Eyaleti, 156

Yunanistan, 718

Zarya, Rus Sosyal Demokrasininin teorik konulardaki yayın organı **Zarya Vostoka**, Stalin'e ilgili olarak zikri, 506

Zasluch, Vera Ivanovna, 107, 124, 128-9, 134, 174, 193-4, 255-6, 287, 291-2

Zemlyachka, Rosa, 284

Zemski Nachalnik, 67, 78, 429
Zemstvo, 37, 51, 78, 322
Zhelyabov, 67
Zetkin, Clara, 708
Zhigenti, T., 528
Zhitlovsky, 215
Zhitomirsky, Dr. Jacob, polis ajani,
468-9, 637, 637-8
Zhordania, Noah, 273, 454, 499, 508,
513-4, 517, 632, 633
Zinoviev, Gregory (Radomyslski),
213, 454, 577, 621, 630, 639, 655,

688, 736, 737-9, 740; **Parti Tarihi**
Uzerine Ders Notlari, zikri, 578,
636
Ziv, G. A., Troçki biyoğrafisinin ya-
zarı, 229, 235, 245-6
Zolotarev, İçişleri Bakanı Yardım-
cısı (Çarlıkta), 639
Zubatov, Sergei, Vasilievic, Çarlık
rejiminde polis-güdümlü sendi-
kacılığın kurucusu, polis genel
müdürlüğü ileri gelenlerinden,
316, 324-6